

ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

21

Υ Π Ο Μ Ν Η Μ Α

1. ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΟΣ ΕΦΕΣΙΟΥΣ
(Ὁμιλίαι ΙΒ΄ – ΚΔ΄)
2. ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΟΣ ΦΙΛΙΠΠΗΣΙΟΥΣ
(Ὁμιλίαι Α΄ – ΙΒ΄)

Ἐπόπται

ΠΑΝ. Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, Καθηγητής Πανεπιστημίου
ΘΕΟΔ. Ν. ΖΗΣΗΣ, Καθηγητής Πανεπιστημίου

Ἐπιμεληταὶ

ΒΑΣ. Δ. ΦΑΝΟΥΡΓΑΚΗΣ, Δρ. Θεολογίας
ΕΛΕΥΘ. Γ. ΜΕΡΕΤΑΚΗΣ, π. Θεολογίας

ΕΠΕ

ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

ΑΠΑΝΤΑ ΤΑ ΕΡΓΑ

21

Υ Π Ο Μ Ν Η Μ Α

1. ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΟΣ ΕΦΕΣΙΟΥΣ
(Ὁμιλίαι ΙΒ΄ – ΚΔ΄)
2. ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΟΣ ΦΙΛΙΠΠΗΣΙΟΥΣ
(Ὁμιλίαι Α΄ – ΙΒ΄)

ΚΕΙΜΕΝΟΝ – ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ – ΣΧΟΛΙΑ

Ἰ π ὀ

ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ ΜΟΥΣΤΑΚΑ

Θεολόγου - Φιλολόγου

ΚΕΙΜΕΝΟΝ – ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ

ΟΜΙΛΙΑ ΙΒ΄

Ἐφ. Κεφ. 4, 17

«Τοῦτο οὖν λέγω καὶ μαρτύρομαι ἐν Κυρίῳ, μηκέτι ὑ-
μᾶς περιπατεῖν, καθὼς καὶ τὰ λοιπὰ ἔθνη περιπατεῖ, ἐν μα-
5 ταιότητι τοῦ νοῦς αὐτῶν, ἐσκοτισμένοι τῇ διανοίᾳ».

1. Τὸν διδάσκαλον, οὐ μόνον συμβουλευόντα καὶ διδάσκον-
τα δεῖ καταριῖζειν καὶ ὀρθοῦν τὰς τῶν μαθητευομένων ψυ-
χάς, ἀλλὰ καὶ φοβοῦντα καὶ τῷ Θεῷ παραδιδόντα. Ἐπειδὴ
γὰρ τὰ παρὰ τῶν ἀνθρώπων λεγόμενα, ὡς παρὰ ὁμοδούλων,
10 οὐχ ἱκανὰ καθάψασθαι ψυχῆς, ἀναγκαῖον τῷ Κυρίῳ παρα-
διδόναι λοιπόν. Τοῦτο οὖν καὶ ὁ Παῦλος ποιεῖ. Περὶ τα-
πεινοφροσύνης γὰρ καὶ ἐνώσεως διαλεχθεῖς, καὶ τοῦ μὴ
δεῖν ἕτερον κατεξανίστασθαι τοῦ ἐτέρου, ἄκουσον ἰί φησί·
«Τοῦτο οὖν λέγω καὶ μαρτύρομαι ἐν Κυρίῳ, μηκέτι ὑμᾶς
15 περιπατεῖν, καθὼς καὶ τὰ λοιπὰ ἔθνη περιπατεῖ». Οὐ εἶπε,
Μηκέτι ὑμᾶς περιπατεῖν, καθὼς περιπατεῖτε· πληκτικώτε-
ρος γὰρ ὁ λόγος· ἀλλὰ τὸ αὐτὸ μὲν ἐδήλωσεν, ἀπὸ δὲ ἐτέρων
τὸ παράδειγμα ἤγαγε. Καὶ πρὸς Θεσσαλονικέας δὲ γράφων,
τὸ αὐτὸ τοῦτο ποιεῖ λέγων «Μὴ ἐν πάνθει ἐπιθυμίας, καθὼς
20 καὶ τὰ λοιπὰ ἔθνη». Διεσιῆκατε, φησί, τοῖς δόγμασιν αὐτῶν,
ἀλλὰ τὸ ὅλον γέγονε τοῦ Θεοῦ· ἐγὼ δὲ ζητῶ τὰ παρ' ὑμῶν,
τὸν βίον καὶ τὸν περίπατον τὸν κατὰ τὸν Θεόν· τοῦτο ὑμέ-

1. Ἐφ. 4, 17.

2. Α΄ Θεσ. 4, 5.

ΟΜΙΛΙΑ ΙΒ΄

Ἐφ. Κεφ. 4, 17

«Τοῦτο λοιπὸν λέγω καὶ διαμαρτύρομαι ἐνώπιον τοῦ Κυρίου, νὰ μὴ συμπεριφέρεσθε πλέον σεις ὅπως συμπεριφέρονται καὶ οἱ ἄλλοι ἐθνικοί, ποὺ βαδίζουν σύμφωνα μὲ τὴν ματαιότητα τοῦ νοῦ των, καὶ εἶναι σκοτισμένοι εἰς τὴν διάνοιαν»¹.

1. Ὁ διδάσκαλος πρέπει νὰ ἐκπαιδεύῃ καὶ νὰ κατευθύνῃ τὰς ψυχὰς τῶν μαθητῶν, ὄχι μόνον μὲ τὸ νὰ συμβουλεύῃ καὶ διδάσκῃ, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ νὰ ἐμβάλλῃ εἰς αὐτὰς τὸν φόβον καὶ τὰς παραδίδη εἰς τὸν Θεόν. Ἐπειδὴ βέβαια τὰ λεγόμενα ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ὡς λεγόμενα ἀπὸ ὁμοδούλους, δὲν ἠμποροῦν νὰ ἐγγίσουν τὴν ψυχὴν, εἶναι ἀνάγκη νὰ παραδίδη ἔπειτα αὐτοὺς εἰς τὸν Κύριον. Αὐτὸ λοιπὸν κάνει καὶ ὁ Παῦλος. Διότι, ἀφοῦ ὠμίλησε περὶ τῆς ταπεινοφροσύνης καὶ τῆς ἐνότητος καὶ περὶ τοῦ ὅτι δὲν πρέπει ὁ ἓνας νὰ ἐξεγείρεται ἐναντίον τοῦ ἄλλου, ἄκουσε τί λέγει «Τοῦτο λοιπὸν λέγω καὶ διαμαρτύρομαι ἐνώπιον τοῦ Κυρίου, νὰ μὴ συμπεριφέρεσθε πλέον σεις ὅπως συμπεριφέρονται καὶ οἱ ἄλλοι ἐθνικοί». Δὲν εἶπε, Νὰ μὴ συμπεριφέρεσθε πλέον σεις ὅπως συμπεριφέρεσθε, καθ' ὅσον αὐτὸς ὁ λόγος εἶναι προσβλητικώτερος, ἀλλὰ τὸ ἴδιο μὲν τὸ ἐδήλωσε, τὸ παράδειγμα ὅμως ἔφερεν ἀπὸ ἄλλους. Καὶ πρὸς τοὺς Θεσσαλονικεῖς δὲ γράφων, τὸ ἴδιο κάνει ὅταν λέγῃ «Νὰ μὴ εἰσθε αἰχμάλωτοι εἰς τὸ πάθος τῆς ἐπιθυμίας, καθὼς εἶναι καὶ οἱ ἄλλοι ἐθνικοί»². Ἐχετε ἀποχωρισθῆ, λέγει, ἀπὸ τὰ δόγματα αὐτῶν, καὶ ἀνήκετε ἐξ ὁλοκλήρου εἰς τὸν Θεόν. Ἐγὼ ὅμως ζητῶ πᾶν ὅ,τι προέρχεται ἀπὸ σα̅ς, τὴν ζωὴν καὶ τὴν συμπεριφορὰν, ποὺ εἶναι σύμφωνος μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Τοῦτο ἐξαρτᾶται ἀπὸ σα̅ς.

ιερόν ἐσσι. Μάρτυρα δὲ τὸν Κύριον καλῶ τῶν εἰρημένων
ἐμοί, δι οὐχ ὑπεσειλάμην, ἀλλ' εἶπον πῶς δεῖ περιπατεῖν.
«Ἐν ματαιότητι», φησί, «τοῦ νοῦς αὐτῶν». Τί ἐσσι τοῦ μα-
ταιότης; Τὸ περὶ τὰ μάταια ἠσυχολῆσθαι. Τίνα δὲ ἐσσι μά-
5 ταια, ἀλλ' ἢ τὰ παρόντα ἅπαντα; περὶ ὧν φησιν ὁ Ἐκκλη-
σιαστής· «Ματαιότης ματαιοτήτων, τὰ πάντα ματαιότης».

Ἄλλ' ἐρεῖ τις· Ἐἰ μάταια καὶ ματαιότης, τίνος ἕνεκεν
γέγονεν; εἰ τοῦ Θεοῦ ἔργα, πῶς μάταια; καὶ πολὺς περὶ
τούτων ὁ λόγος. Ἄλλ' ἄκουε, ἀγαπητέ· Οὐ τὰ τοῦ Θεοῦ ἔρ-
10 γα εἶπε μάταια, μὴ γένοιτο· οὐκ οὐρανὸς μάταιος, οὐδὲ γῆ
ματαιά, μὴ γένοιτο· οὐχ ἥλιος, οὐδὲ σελήνη καὶ ἄστρα, οὐδὲ
τὸ σῶμα τὸ ἡμέτερον· πάντα γὰρ ταῦτα κατὰ λίαν· ἀλλὰ τί
μάταιον; Ἀκούσωμεν αὐτοῦ λέγοντος τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ· «Ἐ-
φύτευσά μοι ἀμπελῶνας, ἐποίησά μοι ἄδοντας καὶ ἀδούσας,
15 ἐποίησά μοι κολυμβήθρας ὑδάτων, ἐγένειτό μοι ποίμνια καὶ
βουκόλια, συνήγαγον χρυσοῖον καὶ ἀργύριον· καὶ εἶδον δι
πάντα ματαιότης»· καὶ πάλιν, «Ματαιότης ματαιοτήτων, τὰ
πάντα ματαιότης». Ἄκουε καὶ τοῦ προφήτου λέγοντος· «Θη-
σαυρίζει, καὶ οὐ γινώσκει τίνι συνάξει αὐτά». Κατὰ τοῦτο
20 μάταιότης ματαιοτήτων, αἱ λαμπραὶ οἰκοδομαί, ὁ πολὺς καὶ
περιρρέων χρυσός, τῶν ἀνδραπόδων αἱ ἀγέλαι, κατὰ τὴν
ἀγορὰν σοβοῦσαι, ὁ τυφὸς καὶ ἡ κενοδοξία, τὰ φρονήματα
καὶ ὁ κόμπος. Ταῦτα γὰρ πάντα μάταια· οὐ γὰρ παρὰ Θεοῦ
γεγένηται, ἀλλὰ παρ' ἡμῶν δεδημιούργηται. Τί δήποτε δὲ μά-
25 ταια; Ὅτι οὐδὲν ἔχει τέλος χρησιόν.

Τὰ χρήματα μάταια, διὰν εἰς τρυφήν ἀναλίσκονται· οὐ
μάταια δὲ γίνεται, διὰν εἰς πένητας σκορπίζονται. Ὅταν δὲ

3. Ἐκκλ. 1, 2.

4. Ἐκκλ. 2, 5 ε.

5. Ψαλμ. 38, 7.

Ἐπικαλοῦμαι δὲ τὸν Κύριον μάρτυρα τῶν λόγων μου, ὅτι δὲν ἀπεισιώπησα, ἀλλ' εἶπα πῶς πρέπει νὰ συμπεριφέρεσθε. «Σύμφωνα μὲ τὴν ματαιότητα τοῦ νοῦ των», λέγει. Τί σημαίνει ματαιότης τοῦ νοῦ; Τὸ νὰ ἀπασχολῆσαι μὲ τὰ μάταια. Ποῖα δὲ εἶναι τὰ μάταια, παρὰ τὰ ἐπίγεια ὅλα; διὰ τὰ ὁποῖα λέγει ὁ Ἐκκλησιαστής: «Ματαιότης ματαιότητων, τὰ πάντα εἶναι ματαιότης»³.

Ἄλλὰ θὰ ἐρωτήσῃ κάποιος: Ἐὰν εἶναι τὰ πάντα μάταια καὶ ματαιότης, διὰ ποῖον λόγον ἔχουν γίνει; ἐὰν εἶναι ἔργα τοῦ Θεοῦ, πῶς εἶναι μάταια; καὶ γίνεται δι' αὐτὰ πολὺς λόγος. Ἄλλ' ἄκουε, ἀγαπητέ! Δὲν εἶπε τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ μάταια; εἶθε νὰ μὴ συμβῆ νὰ μᾶς περάσῃ ἀπὸ τὸν νοῦν κάτι τέτοιο. Δὲν εἶναι ὁ οὐρανὸς μάταιος, οὔτε ἡ γῆ μάταια, μὴ γένοιτο. Δὲν εἶναι μάταιος ὁ ἥλιος, οὔτε ἡ σελήνη καὶ τὰ ἄστρα, οὔτε τὸ ἰδικόν μας σῶμα, διότι ὅλα αὐτὰ εἶναι πάρα πολὺ καλά. Τί σημαίνει ὅμως μάταιον; Ἄς ἀκούσωμεν τὸν ἴδιον τὸν Ἐκκλησιαστήν ποῦ λέγει: «Ἐφύτευσα διὰ τὸν ἑαυτόν μου ἀμπέλια, ἐξεπαίδευσά διὰ τὸν ἑαυτόν μου ἀοιδούς, ἄνδρας καὶ γυναῖκας, κατεσκεύασα διὰ τὸν ἑαυτόν μου δεξαμενὰς ὑδάτων, εἶχα διὰ τὸν ἑαυτόν μου πρόβατα καὶ ἄλλα ζῶα, συνέλεξα χρυσὸν καὶ ἄργυρον» καὶ εἶδα ὅτι ὅλα εἶναι ματαιότης» καὶ πάλιν, «Ματαιότης ματαιότητων, τὰ πάντα εἶναι ματαιότης»⁴. Ἄκουε καὶ τὸν Προφήτην ποῦ λέγει: «Θησαυρίζει καὶ δὲν γνωρίζει διὰ ποῖον θὰ τὰ συγκεντρώσῃ αὐτά»⁵. Σύμφωνα πρὸς αὐτὰ ματαιότης ματαιότητων εἶναι αἱ πολυτελεῖς οἰκοδομαί, ὁ πολὺς καὶ ἄφθονος χρυσός, τὸ πλῆθος τῶν αἰχμαλώτων, ποῦ βαδίζουν κατὰ πομπώδη τρόπον εἰς τὴν ἀγοράν, ἡ ἀλαζονεία καὶ ἡ ματαιοδοξία, αἱ φιλοδοξίαι καὶ ἡ ὑπερηφάνεια. Αὐτὰ λοιπὸν εἶναι ὅλα μάταια, διότι δὲν ἔχουν γίνει ἀπὸ τὸν Θεόν, ἀλλ' ἔχουν δημιουργηθῆ ἀπὸ μᾶς. Διὰ τί ὅμως τέλος πάντων εἶναι μάταια; Διότι δὲν ἔχουν κανένα χρησιμὸν ἀποτέλεσμα.

Τὰ χρήματα εἶναι μάταια, ὅταν ἐξοδεύωνται εἰς τὰς ἀπολαύσεις; δὲν γίνονται ὅμως μάταια, ὅταν διανέμονται εἰς τοὺς πτωχοὺς. Ἐὰν ὅμως τὰ ἐξοδεύσῃς εἰς τὰς ἀπο-

εἰς τρυφήν ἀναλώσης, ἴδωμεν αἰτιῶν τὸ τέλος τί κατέ ἐστι
λιπασμὸς σώματος, ἐργαί, πνεύματα, κόπρου πλήθος, καρη-
βαρία, μαλακία σαρκός, καὶ θερμότης καὶ ἔκλυσις. Ὡς
γὰρ ἂν εἴ τις τειρημένον πίθον ἐπανιλῶν μαισιόπονεϊ, οὕτω
5 καὶ ὁ τρυφῶν εἰς πίθον τειρημένον ἀνιλεῖ. Ἄλλως δέ, μά-
ταιον λέγεται τὸ προσδοκῆθὲν μὲν ἔχειν τιμὴν, μὴ ἐσχηκὸς
δέ ὅπερ καὶ κενὸν λέγουσι, καὶ κενὰς ἐλπίδας, καὶ τὸ εἰκῆ.
Καὶ ἀπλῶς δὲ μάταιον λέγεται τὸ πρὸς μηδὲν χρήσιμον.
Ἰδωμεν οὖν, εἰ μὴ τοιαῦτα τὰ ἀνθρώπινα. «Φάγωμεν καὶ
10 πίωμεν: αὔριον γὰρ ἀποδνήσκομεν». Τί οὖν τὸ τέλος, εἰπέ-
μοι; Φθορά. Ἐνδυσώμεθα καὶ περιβαλώμεθα, καὶ τί τὸ πέ-
ρας; Οὐδέν. Τοιαῦτά τινες τῶν Ἑλλήνων ἐφιλοσόφησαν,
ἀλλὰ μάτην τὸν σκληρὸν θίον ἐπεδείξαντο, ἀλλ' ἀπλῶς, οὐ
πρὸς τι τέλος χρήσιμον ὁρῶντες, ἀλλὰ πρὸς κενοδοξίαν καὶ
15 τὴν παρὰ τῶν πολλῶν τιμὴν. Τί δὲ ἢ παρὰ τῶν πολλῶν τι-
μῆ; Οὐδέν. Εἰ γὰρ αὐτοὶ οἱ τὴν τιμὴν παρεχόμενοι ἀπόλ-
λυνται, πολλῶ μᾶλλον ἢ τιμῆ. Ὁ τιμὴν παρέχων ἐτιέρω, ἐ-
αυτῶ πρότερον ὀφείλει παρασχεῖν· εἰ δὲ μὴ παρέχοι ἑαυτῶ,
πῶς ἂν ἐτιέρω παρέξοι; Νῦν δὲ καὶ τὰς τιμὰς ζητοῦμεν
20 ἐξ εὐτελῶν καὶ εὐκαταφρονητῶν ἀνδρῶν, ἀτίμων ὄντων καὶ
ἐπονευδίστων. Ποία οὖν αὕτη τιμῆ;

2. Ὁρᾶς ὅτι μαισιότης μαισιότητων τὰ πάντα; Διὰ
τοῦτο ἔλεγεν· «Ἐν μαισιότητι τοῦ νοῦς αὐτῶν». Ἄλλ' ἢ θρη-
σκεία αὐτῶν οὐ τοιαύτη; Τί δαί; ἄρα οὐ ξύλα καὶ λίθοι τὰ
25 προσκυνούμενα; Ἡλιον φαίνειν ἡμῖν ἐποίησεν ἀντὶ λύχνου·
τίς τὸν λύχνον τὸν ἑαυτοῦ προσκυνεῖ; Ἡλιος παρέχει τὸ
φῶς· ἀλλ' ὅταν ἐκεῖνος μὴ δύνηται, λύχνος δύνηται· τί τοί-
νυν οὐ προσκυνεῖς τὸν λύχνον; Ναί; φησί, προσκυνῶ τὸ

λαύσεις, ἄς ἰδοῦμεν ποῖον θὰ εἶναι κάποτε τὸ ἀποτέλεσμα αὐτῶν ἢ πάχυνσις τοῦ σώματος, τὰ ρεψίματα, τὰ ἀέρια εἰς τὸ στομάχι, τὰ πολλὰ περιπτώματα, ἢ κεφαλαλγία, ἢ μαλθακότης τοῦ σώματος, ἢ ἔξαψις καὶ ἢ παράλυσις. Διότι ὅπως ματαιοπονεῖ κανεὶς ὅταν χύνη νερὸ μέσα εἰς διάτρητον πυθᾶρι, ἔτσι καὶ ἐκεῖνος ποῦ κάνει τρυφηλὸν βίον ἀντλεῖ εἰς διάτρητον πυθᾶρι. Μὲ ἄλλα λόγια δέ, μάταιον λέγεται αὐτὸ ποῦ νομίζεται μὲν ὅτι ἔχει τιμὴν, ἀλλ' ὅμως δὲν ἔχει, ἐκεῖνο ποῦ ὀνομάζουσι καὶ κενόν, καὶ κενὰς ἐλπίδας, καὶ τὸ χωρὶς σκοπὸν. Καὶ ἀπλῶς δὲ μάταιον λέγεται αὐτὸ ποῦ δὲν εἶναι χρήσιμον εἰς τίποτε. " Ἄς ἐξετάσωμεν λοιπὸν, μὴπῶς δὲν εἶναι τέτοια τὰ ἀνθρώπινα: « " Ἄς φάγωμεν καὶ ἄς πῖωμεν, διότι αὔριον πεθαίνομεν »⁶. Ποῖον λοιπὸν εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα; εἶπέ μου. Ἡ φθορά. " Ἄς ἐνδυθοῦμεν καὶ ἄς περιβληθοῦμεν ἐνδύματα, καὶ ποῖον τὸ ἀποτέλεσμα; Κανέν. Αὐτὰ ἐφιλοσόφησαν μερικοὶ Ἕλληνες, ἀλλὰ μάταια. Ὑπέδειξαν τὸν σκληρὸν τρόπον ζωῆς, χωρὶς ὅμως ν' ἀποβλέπουσι πρὸς ἓνα χρήσιμον σκοπὸν, ἀλλ' ἀπλῶς πρὸς τὴν ματαιοδοξίαν καὶ τὴν τιμὴν ἀπὸ τοῦ πολλοῦ ἀνθρώπου. Καὶ τί εἶναι ἡ τιμὴ ἐκ μέρους τῶν πολλῶν; Τίποτε. Διότι, ἂν ἀφανίζονται αὐτοὶ ποῦ παρέχουσι τὴν τιμὴν, πολὺ περισσότερον ἀφανίζεται ἡ τιμὴ. Ἐκεῖνος ποῦ παρέχει τιμὴν εἰς ἄλλον ὀφείλει προηγουμένως νὰ παρέχη τιμὴν εἰς τὸν ἑαυτὸν τοῦ ἂν ὅμως δὲν παρέχη εἰς τὸν ἑαυτὸν τοῦ, πῶς θὰ παρέχη εἰς ἄλλον; Τώρα βέβαια ἐπιδιώκομεν καὶ τὰς τιμὰς ἀπὸ τοῦς εὐτελεῖς καὶ εὐκαταφρονήτους ἀνθρώπους, οἱ ὅποιοι εἶναι περιφρονημένοι καὶ ἐπονεΐδιστοι. Ποίαν ἀξίαν ἔχει λοιπὸν ἡ τιμὴ αὕτη;

2. Βλέπετε ὅτι τὰ πάντα εἶναι ματαιότης ματαιότητων; Διὰ τοῦτο ἔλεγε: « Μὲ τὴν ματαιότητάν τοῦ νοῦ τῶν ». Ἄλλ' ἢ θρησκεία τῶν δὲν εἶναι μάταια; Τί λοιπὸν; Μὴπῶς δὲν εἶναι ξύλα καὶ λίθοι αὐτὰ ποῦ προσκυνοῦν; Ἐδημιούργησεν ὁ Θεὸς ἀντὶ τοῦ λύχνου τὸν ἥλιον νὰ μᾶς φωτίζῃ. Ποῖος προσκυνεῖ τὸν ἰδικόν τοῦ λύχνου; Ὁ ἥλιος παρέχει τὸ φῶς. Ὅταν ὅμως ἐκεῖνος δὲν ἤμπορῇ, ὁ λύχνος ἤμπορεῖ. Διατί λοιπὸν δὲν προσκυνεῖς τὸν λύχνον; Ναὶ θὰ εἰπῇ

πῦρ. Ὡ τοῦ γέλωτος! ισοσύτη ἢ ὕβρις, καὶ οὐκ αἰσχύνῃ;
"Ὅρα δὲ καὶ ἑτέραν πάλιν· Τὸ προσκυνούμενον τί σθεννύ-
εις; τί ἀπολλύεις; τί ἀναιρεῖς σου τὸν Θεόν; διὰ τί μὴ
συγχωρεῖς τὴν οἰκίαν ἐμπεπληθῆναι αὐτοῦ; Εἰ γὰρ θεός ἐ-
5 σσι τὸ πῦρ, ἐπινεμέσθω σου τὸ σῶμα, μὴ τῷ πωθμένι τῆς
χτίρας καὶ τοῦ λέβητος τὸν θεὸν ὑποβάλλῃς· εἴσαγε εἰς τὰ
ταμεῖα, εἴσαγε εἰς τὰ σηρικὰ ἱμάτια. Σὺ δὲ οὐ μόνον οὐκ
εἰσάγεις, ἀλλὰ κἂν διὰ περιπέτειάν τινος ἐπεισέλθῃ, πάν-
τοθεν ἐλαύνεις, πάντας συγκαλεῖς, καὶ ὥσπερ θηρίου τινὸς
10 ἐπεισελθόντος, ὀδύρη καὶ στένεις, καὶ συμφορὰν τὸ πρᾶγμα
καλεῖς ὑπερβάλλουσαν τὸ τὸν θεὸν σου παρεῖναι. Ἐγὼ ἐγὼ
Θεόν, καὶ πάντα ποιῶ, ὥσπερ αὐτὸν ἐνσιτερνίσασθαι, καὶ
μακαριότητα ἐμανιοῦ ἡγοῦμαι, οὐχ ὅταν τὴν οἰκίαν ἐπι-
σκεπτεται τὴν ἐμήν, ἀλλ' ἂν εἰς τὴν καρδίαν αὐτὸν ἐλκῶ-
15 σω τὴν ἐμήν. Ἐλκυσσον καὶ σὺ τὸ πῦρ εἰς τὴν καρδίαν τὴν
σὴν. Γέλως ταῦτα καὶ ματαιότης. Καλὸν τὸ πῦρ εἰς χρῆ-
σιν, οὐκ εἰς προσκύνησιν· εἰς διακονίαν, εἰς ὑπηρεσίαν, εἰς τὸ
δουλεύειν ἐμοί, οὐκ εἰς τὸ κρατεῖν ἐμοῦ· ἐκεῖνο δι' ἐμὲ
γέγονεν, οὐκ ἐγὼ δι' αὐτό. Εἰ προσκυνεῖς τὸ πῦρ, τί αὐτὸς
20 μὲν ἐπὶ τῆς κλίνης κατὰκεισαι, μαγεύω δὲ κελεύεις παρε-
σιάναι σου τῷ Θεῷ; Αὐτὸς ἀνάδεξαι τὴν μαγειρικὴν, καὶ
ἀριοκόπος γενοῦ, εἰ βούλει, καὶ χαλκεύς. Οὐδὲν γὰρ τού-
των τῶν τεχνῶν τιμιώτερον, ἐπειδὴ ταῦτα ὁ σὸς ἐπισκέπτε-
ται θεός. Τί ὕβριν ἡγῆ τὴν τέχνην, ἔνθα σου πολὺς ὁ θεός;
25 τί τοῖς δούλοις ἐπιτάτεις, αὐτὸς δὲ οὐ καταξιοῖς;

Καλὸν τὸ πῦρ, ἐπειδὴ καὶ καλοῦ δημιουργοῦ, ἀλλ' οὐ
θεός· ἔργον γὰρ Θεοῦ, οὐ θεός ἐκλήθη. Οὐχ ὄρῃς αὐτοῦ
τὸ ἄτακτον; πῶς ὅταν ἐπιλάβηται οἰκίας, οὐδαμοῦ ἴσταιται;
ἀλλ' ἐὰν οὐκ ἔσῃ συνεχῆ ἵνα, πάντα καθαιρεῖ, κἂν μὴ τεκτιό-

κάποιος, προσκυνῶ τὸ πῦρ. Πόσον ἀλήθεια ἄξιον γέλωτος εἶναι αὐτό! Ἡ ὕβρις εἶναι τόσο μεγάλη, καὶ δὲν ἐντρέπεται; Πρόσεχε ὅμως καὶ τὴν ἄλλην ὕβριν πάλιν. Διατί σβήνεις τὸ προσκυνούμενον; διατί τὸ καταστρέφεις; διατί ἀφανίζεις τὸν θεόν σου; διατί δὲν ἐπιτρέπεις νὰ εἶναι ἡ οἰκία σου γεμάτη ἀπ' αὐτόν; Ἐὰν πράγματι τὸ πῦρ εἶναι θεός, ἄς πλησιάσῃ τὸ σῶμα σου, μὴ τοποθετήσῃ τὸν θεὸν κάτω ἀπὸ τὸν πυθμένα τῆς χύτρας καὶ τοῦ λέβητος· νὰ τὸν φέρῃς εἰς τὰ ταμεῖα, εἰς τὰ μεταξωτὰ ἐνδύματα. Σὺ ὅμως, ὄχι μόνον δὲν τὸν φέρεις, ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη εἰσέλθῃ εἰς τὴν οἰκίαν ἐξ αἰτίας τῆς ἀπροσεξίας κάποιου, τὸ ἀπομακρύνεις ἀπὸ παντοῦ, ὅλους τοὺς προσκαλεῖς, καὶ ὡσὰν νὰ εἰσῆλθε κάποιο θηρίον ὀδύρεσαι καὶ στενάζεις, καὶ ἀποκαλεῖς μεγάλην συμφορὰν τὸ ὅτι ὁ θεός σου εἶναι παρών. "Ἐχω ἐγὼ θεόν, καὶ κάνω τὰ πάντα, ὥστε νὰ ἐνστερνηθῶ αὐτόν, καὶ θεωρῶ εὐτυχίαν μου, ὄχι ὅταν ἐπισκέπτεται τὴν ἰδικὴν μου οἰκίαν, ἀλλ' ἂν ἐλκύσω αὐτόν μέσα εἰς τὴν καρδίαν μου. "Ἐλκυσε καὶ σὺ τὸ πῦρ εἰς τὴν ἰδικὴν σου καρδίαν. Αὐτὰ εἶναι γελοῖα καὶ ματαιότης. Τὸ πῦρ εἶναι καλὸν διὰ νὰ τὸ χρησιμοποιοῦ, ὄχι διὰ νὰ τὸ προσκυνῶ· διὰ νὰ διακονῇ, διὰ νὰ ὑπηρετῇ, διὰ νὰ ἐργάζεται εἰς ἐμέ, ὄχι διὰ νὰ μὲ ἐξουσιάζῃ. Ἐκεῖνο ἔχει γίνῃ δι' ἐμέ, ὄχι ἐγὼ δι' αὐτό. Ἐὰν προσκυνῆς τὸ πῦρ, διατί σὺ μὲν ὁ ἴδιος εἶσαι ἐξηλωμένος ἐπάνω εἰς τὸ κρεβάτι, εἰς τὸν μάγειρον δὲ διατάσσεις νὰ στέκεται πλησίον τοῦ θεοῦ σου; Σὺ ὁ ἴδιος ν' ἀναλάβῃς τὴν μαγειρικὴν καὶ νὰ γίνῃς ἄρτοποιός, ἐὰν θέλῃς, καὶ σιδηρουργός. Διότι δὲν εἶναι τίποτε τιμιώτερον ἀπὸ τὰς τέχνας αὐτάς, ἐπειδὴ τὰς ἐπισκέπτεται ὁ ἰδικός σου θεός. Διατί θεωρεῖς προσβολὴν τὴν τέχνην, ὅπου εὐρίσκεται παρών ἐπὶ πολὺν χρόνον ὁ θεός σου; διατί διατάσσεις τοὺς δούλους, σὺ ὅμως ὁ ἴδιος δὲν καταδέχεσαι;

Καλὸν εἶναι τὸ πῦρ, ἐπειδὴ εἶναι ἔργον καὶ καλοῦ δημιουργοῦ, ἀλλὰ δὲν εἶναι θεός· διότι εἶναι ἔργον τοῦ θεοῦ, δὲν ὠνομάσθη θεός. Δὲν βλέπεις τὸ ἀκατάστατον αὐτοῦ; πῶς, ὅταν ἐπιτεθῇ εἰς οἰκίαν, δὲν σταματᾷ πουθενά; ἀλλ'

πῦρ. Ὡ τοῦ γέλωτος! τοσαύτη ἡ ὕβρις, καὶ οὐκ αἰσχύνῃ;
 Ὅρα δὲ καὶ ἑτέραν πάλιν· Τὸ προσκυνούμενον τί σθενύ-
 εις; τί ἀπολλύεις; τί ἀναιρεῖς σου τὸν Θεόν; διὰ τί μὴ
 συγχωρεῖς τὴν οἰκίαν ἐμπεπληθῆναι αὐτοῦ; Εἰ γὰρ θεός ἐ-
 5 σσι τὸ πῦρ, ἐπινεμέσθω σου τὸ σῶμα, μὴ τῷ πωθμένῃ τῆς
 χύτρας καὶ τοῦ λέβητος τὸν θεὸν ὑποβάλης· εἴσαγε εἰς τὰ
 ταμεῖα, εἴσαγε εἰς τὰ σηρωκὰ ἱμάτια. Σὺ δὲ οὐ μόνον οὐκ
 εἰσάγεις, ἀλλὰ κἄν διὰ περιπέτειάν τινος ἐπεισελθῆ, πάν-
 τοθεν ἐλαύνεις, πάντας συγκαλεῖς, καὶ ὥσπερ θηρίου τινός
 10 ἐπεισελθόντος, ὀδύρη καὶ σιένεις, καὶ συμφορὰν τὸ πρᾶγμα
 καλεῖς ὑπερβάλλουσαν τὸ τὸν θεὸν σου παρεῖναι. Ἔχω ἐγὼ
 Θεόν, καὶ πάντα ποιῶ, ὥστε αὐτὸν ἐνσιτερονίσασθαι, καὶ
 μακαριότητα ἐμαντοῦ ἡγοῦμαι, οὐχ ὅτιαν τὴν οἰκίαν ἐπι-
 σκέπτεται τὴν ἐμήν, ἀλλ' ἂν εἰς τὴν καρδίαν αὐτὸν ἐλκύ-
 15 σω τὴν ἐμήν. Ἐλκυσσον καὶ σὺ τὸ πῦρ εἰς τὴν καρδίαν τὴν
 σὴν. Γέλως ταῦτα καὶ ματαιότης. Καλὸν τὸ πῦρ εἰς χρῆ-
 σιν, οὐκ εἰς προσκύνησιν εἰς διακονίαν, εἰς ὑπηρεσίαν, εἰς τὸ
 δουλεύειν ἐμοί, οὐκ εἰς τὸ κρατεῖν ἐμοῦ· ἐκεῖνο δι' ἐμὲ
 γέγονεν, οὐκ ἐγὼ δι' αὐτό. Εἰ προσκυνεῖς τὸ πῦρ, τί αὐτὸς
 20 μὲν ἐπὶ τῆς κλίνης κατὰκεισαι, μαγεύω δὲ κελεύεις παρε-
 σιάναι σου τῷ Θεῷ; Αὐτὸς ἀνάδεξαι τὴν μαγευρικὴν, καὶ
 ἀριοκόπος γενοῦ, εἰ βούλει, καὶ χαλκεύς. Οὐδὲν γὰρ τού-
 των τῶν τεχνῶν τιμιώτερον, ἐπειδὴ ταῦτα ὁ σὸς ἐπισκέπτε-
 ται θεός. Τί ὕβριν ἡγῆ τὴν τέχνην, ἔνθα σου πολὺς ὁ θεός;
 25 τί τοῖς δούλοις ἐπιτάτεις, αὐτὸς δὲ οὐ καταξιοῖς;

Καλὸν τὸ πῦρ, ἐπειδὴ καὶ καλοῦ δημιουργοῦ, ἀλλ' οὐ
 θεός· ἔργον γὰρ Θεοῦ, οὐ θεός ἐκλήθη. Οὐχ ὁρᾷς αὐτοῦ
 τὸ ἄτακτον; πῶς διὰν ἐπιλάβηται οἰκίας, οὐδαμοῦ ἴσταιται;
 ἀλλ' ἐὰν οὐκ ἔσται συνεχῆ τινα, πάντα καθαιρεῖ, κἄν μὴ τεκτό-

κάποιος, προσκυνῶ τὸ πῦρ. Πόσον ἀλήθεια ἄξιον γέλωτος εἶναι αὐτό! Ἡ ὕβρις εἶναι τόσον μεγάλη, καὶ δὲν ἐντρέπεται; Πρόσεχε ὅμως καὶ τὴν ἄλλην ὕβριν πάλιν. Διατί σβήνεις τὸ προσκυνούμενον; διατί τὸ καταστρέφεις; διατί ἀφανίζεις τὸν θεὸν σου; διατί δὲν ἐπιτρέπεις νὰ εἶναι ἡ οἰκία σου γεμάτη ἀπ' αὐτόν; Ἐὰν πράγματι τὸ πῦρ εἶναι θεός, ἄς πλησιάσῃ τὸ σῶμα σου, μὴ τοποθετήσῃς τὸν Θεὸν κάτω ἀπὸ τὸν πυθμένα τῆς χύτρας καὶ τοῦ λέβητος· νὰ τὸν φέρῃς εἰς τὰ ταμεῖα, εἰς τὰ μεταξωτὰ ἐνδύματα. Σὺ ὅμως, ὄχι μόνον δὲν τὸν φέρεις, ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη εἰσέλθῃ εἰς τὴν οἰκίαν ἐξ αἰτίας τῆς ἀπροσεξίας κάποιου, τὸ ἀπομακρύνεις ἀπὸ παντοῦ, ὅλους τοὺς προσκαλεῖς, καὶ ὡσὰν νὰ εἰσῆλθε κάποιο θηρίον ὀδύρεσαι καὶ στενάζεις, καὶ ἀποκαλεῖς μεγάλην συμφορὰν τὸ ὅτι ὁ Θεὸς σου εἶναι παρών. Ἐχω ἐγὼ Θεόν, καὶ κάνω τὰ πάντα, ὡστε νὰ ἐνστερνηθῶ αὐτόν, καὶ θεωρῶ εὐτυχίαν μου, ὄχι ὅταν ἐπισκέπτεται τὴν ἰδικὴν μου οἰκίαν, ἀλλ' ἂν ἐλκύσω αὐτόν μέσα εἰς τὴν καρδίαν μου. Ἐλκυσσε καὶ σὺ τὸ πῦρ εἰς τὴν ἰδικὴν σου καρδίαν. Αὐτὰ εἶναι γελοῖα καὶ ματαιότης. Τὸ πῦρ εἶναι καλὸν διὰ νὰ τὸ χρησιμοποιῶ, ὄχι διὰ νὰ τὸ προσκυνῶ· διὰ νὰ διακονῇ, διὰ νὰ ὑπηρετῇ, διὰ νὰ ἐργάζεται εἰς ἐμέ, ὄχι διὰ νὰ μὲ ἐξουσιάζῃ. Ἐκεῖνο ἔχει γίνοι δι' ἐμέ, ὄχι ἐγὼ δι' αὐτό. Ἐὰν προσκυνῆς τὸ πῦρ, διατί σὺ μὲν ὁ ἴδιος εἶσαι ἐξηλωμένος ἐπάνω εἰς τὸ κρεβάτι, εἰς τὸν μάγειρον δὲ διατάσσεις νὰ στέκεται πλησίον τοῦ θεοῦ σου; Σὺ ὁ ἴδιος ν' ἀναλάβῃς τὴν μαγειρικὴν καὶ νὰ γίνῃς ἄρτοποιός, ἐὰν θέλῃς, καὶ σιδηρουργός. Διότι δὲν εἶναι τίποτε τιμιώτερον ἀπὸ τὰς τέχνας αὐτάς, ἐπειδὴ τὰς ἐπισκέπτεται ὁ ἰδικός σου θεός. Διατί θεωρεῖς προσβολὴν τὴν τέχνην, ὅπου εὐρίσκεται παρών ἐπὶ πολὺν χρόνον ὁ θεός σου; διατί διατάσσεις τοὺς δούλους, σὺ ὅμως ὁ ἴδιος δὲν καταδέχεσαι;

Καλὸν εἶναι τὸ πῦρ, ἐπειδὴ εἶναι ἔργον καὶ καλοῦ δημιουργοῦ, ἀλλὰ δὲν εἶναι θεός· διότι εἶναι ἔργον τοῦ Θεοῦ, δὲν ὠνομάσθη θεός. Δὲν βλέπεις τὸ ἀκατάστατον αὐτοῦ; πῶς, ὅταν ἐπιτεθῇ εἰς οἰκίαν, δὲν σταματᾷ πουθενά; ἀλλ'

νων χεῖρες ἢ καὶ ἄλλων τινῶν σθέσωσιν αὐτοῦ τὴν μαρίαν, οὐ φίλους οἶδεν, οὐ πολεμίους, ἀλλ' ὁμοίως πᾶσι κέχρηται. Τοῦτο οὖν θεός, καὶ οὐκ αἰσχύνεσθε; Ὅντως καλῶς εἶπεν «Ἐν ματαιότητι τοῦ νοῦς αὐτῶν». Ἄλλ' ὁ ἥλιος, φησί, θε-
 5 ὅς. Τοῦτο γάρ, εἶπέ μοι, πόθεν, καὶ διὰ τί; ὅτι φῶς ἀφή-
 σι πολὺ; Ἄλλ' οὐχ ὄρας αὐτὸν νικώμενον ὑπὸ τῶν νεφῶν,
 καὶ ἀνάγκη δουλεύοντα φύσεως, καὶ ἐκλείποντα καὶ ὑπὸ
 δελήνης καὶ νέφους κρυπτόμενον; Καίτοι γε νέφος ἀσθε-
 νεστερον ἡλίου, ἀλλ' ὅμως πολλαχοῦ κρατεῖ, καὶ τοῦτο δὲ
 10 τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας ἔργον ἐστίν. Ὁ Θεὸς παναρκῆς εἶναι
 ὀφείλει οὗτος δὲ πολλῶν ἐστὶν ἐνδεής· τοῦτο δὲ οὐκ ἔστι
 Θεοῦ. Δεῖται γὰρ ἀέρος πρὸς τὸ φᾶναι, καὶ ἀέρος λεπιοῦ
 ὡς ὁ γε σφόδρα πυκνωθεὶς οὐκ ἀφήσει τὴν ἀκτῖνα διαδῦναι
 δεῖται καὶ ὕδατος, καὶ εἰέρου τοῦ ἐπέχοντος, ὥστε μὴ κα-
 15 ταφλέξαι. Εἰ γὰρ μὴ πηγαὶ καὶ λίμναι καὶ ποταμοὶ καὶ
 θάλασσαί τινά ὑγρότητα διὰ τῆς τῶν ἀετῶν συνέσκησαν
 ἀναδόσεως, οὐδὲν ἂν ἐκώλυσεν ἐκπυρωθῆναι τὰ πάντα.

Ὅρας οὖν, φησὶν, ὅτι θεός; Ὁ τῆς μαρίας! ὦ τοῦ
 γέλωτος! ἐπειδή, φησί, βλάπαι δύναται, θεός. Καὶ μὴν διὰ
 20 τοῦτο οὐ θεός, ὅτι ἐν οἷς μὲν βλάπτει, οὐδενὸς δεῖται, ἐν
 οἷς δὲ ὠφελεῖ, πολλῶν εἰέρων χρῆζει. Θεοῦ δὲ τὸ μὲν
 βλάπτειν, πόρρω, τὸ δὲ ὠφελεῖν, οἰκεῖον. Ὅταν οὖν τὸ
 ἐχαντίον ἦ, πῶς θεός; Οὐχ ὄρας, ὅτι τὰ δηλητήρια φάρμακα
 καταβλάπτει, καὶ οὐδενὸς δεῖται, ὅταν δὲ ὠφελῆ; πολλῶν;
 25 Διὰ σὲ τοίνυν ἐστὶ τοιοῦτος, καὶ καλὸς καὶ ἀσθενής· καλὸς

ἐὰν συναντήσῃ συνεχιζόμενα πράγματα τὰ καταστρέφει ὅλα, καὶ ἂν δὲν σβήσουν τὴν μανίαν τοῦ τὰ χέρια τῶν οἰκοδόμων ἢ ἄλλων, δὲν γνωρίζει φίλους, οὔτε ἐχθρούς, ἀλλ' ὅλους τοὺς μεταχειρίζεται μὲ ὅμοιον τρόπον. Αὐτὸ λοιπὸν εἶναι Θεός, καὶ δὲν ἐντρέπεσθε; Πράγματι καλῶς εἶπε· «Μὲ τὴν ματαιότητα τοῦ νοῦ των». Ἄλλὰ θὰ εἰπῇ κάποιος· ὁ ἥλιος εἶναι Θεός. Αὐτὸ λοιπὸν, εἶπέ μου, ἀπὸ ποῦ καὶ διατί; ἐπειδὴ ἐκπέμπει πολὺ φῶς; Δὲν βλέπεις ὅμως αὐτὸν νὰ νικᾶται ἀπὸ τὰ σύννεφα καὶ νὰ ὑποτάσσεται εἰς τὴν ἀνάγκην τῆς φύσεως, νὰ ὑφίσταται ἔκλειψιν καὶ νὰ κρύπτεται ἀπὸ τὴν σελήνην καὶ τὸ σύννεφον; Ἄν καὶ βέβαια τὸ σύννεφον εἶναι ἀσθενέστερον ἀπὸ τὸν ἥλιον, ἐν τούτοις ὑπερτερεῖ εἰς πολλά, καὶ αὐτὸ δὲ εἶναι ἔργον τῆς σοφίας τοῦ Θεοῦ. Ὁ Θεός πρέπει νὰ εἶναι ἐπαρκῆς εἰς ὅλα, ὁ ἥλιος ὅμως ἔχει ἀνάγκην ἀπὸ πολλά. Ἄλλ, αὐτὸ δὲν εἶναι χαρακτηριστικὸν τοῦ Θεοῦ. Διότι διὰ νὰ γίνῃ ὀρατὸς ὁ ἥλιος ἔχει ἀνάγκην ἀπὸ ἀέρα, καὶ μάλιστα ἀέρα ἀραιόν· ὅταν αὐτὸς πυκνωθῇ ὑπερβολικά, δὲν ἐπιτρέπει τὴν ἀκτίνα τοῦ νὰ διεισδύσῃ. Ἐχει ἀνάγκην καὶ ἀπὸ τὸ ὕδωρ καὶ ἀπὸ ἄλλο ποῦ τὸν συγκρατεῖ, ὥστε νὰ μὴ κατακαύσῃ. Διότι, ἐὰν αἱ πηγαὶ καὶ αἱ λίμναι καὶ οἱ ποταμοὶ καὶ αἱ θάλασσαὶ δὲν ἐσχημάτιζαν μὲ τὴν ἀνύψωσιν τῶν ἀτμῶν κάποιαν ὑγρασίαν, τίποτε δὲν θὰ ἠμπόδιζε διὰ νὰ κατακαοῦν τὰ πάντα.

Βλέπεις λοιπὸν, θὰ εἰπῇ κάποιος, ὅτι εἶναι Θεός; Τί παραφροσύνη! Πόσον γελοῖον εἶναι αὐτό! ἐπειδὴ ἠμπορεῖ νὰ βλάβῃ, ἰσχυρίζεται ὅτι εἶναι Θεός. Ἄλλὰ πρὸ πάντων διὰ αὐτὸ δὲν εἶναι Θεός, διότι εἰς ἐκεῖνα μὲν ποῦ βλάπτει δὲν ἔχει ἀνάγκην ἀπὸ τίποτε, εἰς ἐκεῖνα ὅμως ποῦ ὠφελεῖ, ἔχει ἀνάγκην ἀπὸ πολλά ἄλλα. Ἄλλὰ εἰς τὸν Θεὸν εἶναι ἄγνωστον τὸ νὰ βλάπτῃ, τὸ νὰ ὠφελῇ ὅμως εἶναι οἰκεῖον γνῶρισμα. Ὅταν λοιπὸν συμβαίῃ τὸ ἀντίθετον, πῶς εἶναι Θεός; Δὲν βλέπεις ὅτι τὰ δηλητήρια φάρμακα προκαλοῦν μεγάλην βλάβην καὶ δὲν ἔχουν ἀνάγκην ἀπὸ τίποτε, εἰς τὴν περίπτωσιν ὅμως ὠφελείας ὅτι ἔχουν ἀνάγκην ἀπὸ πολλά; Πρὸς χάριν σου εἶναι ὁ ἥλιος καὶ κα-

μέν, ἵνα ἐπιγινώσκῃς τὸν Δεσπότην· ἀσθενῆς δέ, ἵνα μὴ Δεσπότην αὐτὸν εἶναι λέγῃς.

Ἄλλὰ τρέφει, φησί, τὰ φυτὰ καὶ τὰ σπέρματα. Τί οὖν μὴ παρὰ τοῦτο καὶ ἡ κόπρος θεός; καὶ γὰρ καὶ ἐκείνη τρέφει. Τί μὴ παρὰ τοῦτο καὶ τὸ δρέπανον, καὶ αἱ τοῦ γεωργοῦ χεῖρες; Δειξόν μοι μόνον τρέφοντα τὸν ἥλιον, καὶ μηδενὸς δεόμενον, μήτε γῆς, μήτε ὕδατος, μήτε γεωργίας· ἀλλὰ θαλλέσθω τὰ σπέρματα, καὶ τὴν ἀκτινα ἀφείς δεικνύτω τοὺς ἀσιάχους. Εἰ δὲ οὐκ αὐτοῦ μόνου, ἀλλὰ καὶ τῶν ὑειῶν ἐστι, 10 διὰ τί μὴ καὶ τὸ ὕδωρ θεός; Ἄλλὰ μήπω περὶ τούτου. Διὰ τί μὴ καὶ ἡ γῆ θεός; διὰ τί μὴ καὶ ἡ κόπρος καὶ ἡ δίκελλα; Πάντα οὖν, εἶπέ μοι, προσκυνήσομεν; ὦ τῆς ληδωρίας! Καίτοι μᾶλλον ἄνευ ἡλίου γένοιτο ἄσιαχος, ἢ ἄνευ γῆς καὶ ὕδατος, καὶ φυτὰ καὶ τὰ ἄλλα ἅπαντα. Γῆς μὲν οὖν οὐκ 15 οὔσης, οὐκ ἂν ποιε τούτων τι φανείη· εἰ δέ τις ἐν κεραμίῳ, οἷα τὰ παιδιά ποιοῦσι καὶ αἱ γυναῖκες, γῆν ἐναποθέμενος, ὑπὸ τὸν ὄροφον καιάθοιτο, κέραμον ἐμπλήσας κόπρου πολλῆς, ἀσθενῆ μὲν, ἀναδίδοται δὲ ὅμως τὰ φυτὰ. Ὄποτε πλείων ἢ παρὰ τῆς γῆς καὶ τῆς κόπρου συντέλεια, καὶ ταῦτα μᾶλλον 20 ἐκείνου χρὴ προσκυνεῖν. Οὐρανοῦ δεῖται, ἀέρος δεῖται, ὑδάτων δεῖται τούτων, ὥστε μὴ θλάπειν καθάπερ χαλινῶν κατεχόντων αὐτοῦ τὴν τῆς δυνάμεως ἀγριότητα, καὶ οὐκ ἐώντων ἐπαφεῖναι πανταχοῦ τὴν ἀκτινα, ὥσπερ τινὰ ἵππον ἀγριον. Εἶπε δὴ μοι, ποῦ ἡμῖν ἐστιν οὔτις κατὰ τὴν νύκτα; 25 ποῦ θεὸς ἀποδεδήμηκεν; οὐ γὰρ θεοῦ τοῦτο τὸ περικλείεσθαι

λὸς καὶ ἀνίσχυρος· καλὸς μὲν διὰ ν' ἀναγνωρίζῃς τὸν Κύριον, ἀνίσχυρος δέ, διὰ νὰ μὴ λέγῃς ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ Κύριός σου.

Ἄλλ' ὅμως τρέφει, θὰ εἰπῇ κάποιος, τὰ φυτὰ καὶ τὰ σπέρματα. Τί λοιπόν· μήπως ἐξ αἰτίας αὐτοῦ καὶ ἡ κοπριά εἶναι θεός; καθ' ὅσους καὶ ἐκείνη τρέφει. Τί δὲ μήπως ἐξ αἰτίας αὐτοῦ καὶ τὸ δρεπάνι εἶναι Θεός καὶ τὰ χέρια τοῦ γεωργοῦ; Ἀπόδειξέ μου νὰ τρέφῃ ὁ ἥλιος μόνος του, χωρὶς νὰ ἔχῃ ἀνάγκην ἀπὸ τίποτε, οὔτε ἀπὸ τὸ χῶμα, οὔτε ἀπὸ τὸ ὕδωρ, οὔτε ἀπὸ τὴν καλλιέργειαν τῆς γῆς, ἀλλὰ νὰ σπείρῃ τὰ σπέρματα καὶ ἀφοῦ ἐκπέμψῃ τὰς ἀκτῖνας του νὰ φέρῃ εἰς φῶς τὰ στάχια. Ἐὰν ὅμως δὲν ἐξαρτᾶται μόνον ἀπ' αὐτόν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν βροχὴν, διατί δὲν εἶναι θεός καὶ τὸ ὕδωρ; Ἀλλὰ δὲν θὰ ἀναφερθῶ ἀκόμη εἰς αὐτό. Διατί δὲν εἶναι καὶ ἡ γῆ θεός; διατί δὲν εἶναι καὶ ἡ κοπριά καὶ τὸ δικέλλι; Ὅλα λοιπόν, εἶπέ μου, θὰ τὰ προσκυνήσωμεν; Τί ἀνοησία! Ἄν καὶ βέβαια θὰ ἦτο δυνατόν μᾶλλον νὰ ἀναπτύσσωνται τὰ στάχια χωρὶς ἥλιον, παρὰ χωρὶς χῶμα καὶ ὕδωρ, καθὼς ἐπίσης καὶ τὰ φυτὰ καὶ ὅλα τὰ ἄλλα. Ἐὰν λοιπόν δὲν ὑπῆρχεν ἡ γῆ δὲν θὰ ἐγίνετο ποτὲ τίποτε ἀπ' αὐτά, ἐὰν ὅμως βάλῃ κάποιος χῶμα ἐπάνω εἰς κεραμίδα, ὅπως κάνουν τὰ παιδιὰ καὶ αἱ γυναῖκες, καὶ τὴν τοποθετήσῃ κάτω ἀπὸ τὴν στέγην, ἀφοῦ γεμίσῃ τὴν κεραμίδα μὲ πολλὴν κοπριά, τότε τὰ φυτὰ θὰ βλαστήσουν ὅπωςδήποτε, ἔστω καὶ ἂν εἶναι καχεκτικά. Ὡστε μεγαλύτερα εἶναι ἡ συμβολὴ τοῦ χώματος καὶ τῆς κοπριάς, καὶ αὐτὰ πρέπει νὰ προσκυνοῦμεν περισσότερο ἀπὸ τὸν ἥλιον. Ἐκεῖνος ἔχει ἀνάγκην ἀπὸ τὸν οὐρανόν, τὸν ἀέρα, ἀπὸ τὰ ἄδια τὰ ὕδατα, διὰ νὰ μὴ βλάπῃ, ὡσὰν νὰ εἶναι αὐτὰ οἱ χαλινοὶ ποῦ συγκρατοῦν τὴν ἀγριότητα τῆς δυνάμεώς του καὶ δὲν ἐπιτρέπουν νὰ ἐκπέμψῃ παντοῦ τὴν ἀκτῖνά του, ὡσὰν κάποιον ἄγριον ἵππον. Εἶπέ μου λοιπόν, ποῦ εἶναι αὐτὸς κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς νυκτός; Ποῦ ἔχει ἀποδημήσει ὁ Θεός; διότι δὲν εἶναι τοῦτο ἰδιότης τοῦ Θεοῦ. τὸ νὰ περικλείεται δηλαδὴ ἐντὸς ὁρίων καὶ νὰ ἔχῃ τέλος· διότι αὐτὸ πράγματι εἶναι γνῶρισμα μόνον τῶν σωμάτων.

καὶ περαιουῖσθαι σωμάτων γὰρ ὄντως τοῦτο μόνον. Ἄλλὰ καὶ δύναμις τίς ἐστὶν ἐν αὐτῷ, φησί, καὶ κινεῖται. Αὕτη οὖν ἡ δύναμις, εἶπέ μοι, θεός; τί οὖν αὕτη δεῖται, καὶ μὴ κατέχει τὸ πῦρ; πάλιν γὰρ ὁ αὐτός μοι λόγος. Τί δὲ ἡ δύ-
 5 ναμις ἐκείνη; φωτιστικὴ τίς ἐστὶν, ἢ διὰ τούτου φωτίζει, αὐτὴ μετέχουσα τούτων μηδενός; Οὐκοῦν μείζων αὐτῆς ὁ ἥλιος. Μέχρι τίνος ἀνελίτομεν λαβύρινθον;

3. Τί δὲ τὸ ὕδωρ; οὐχὶ καὶ αὐτὸ θεός, φασί; Τοῦτο ὄντως γέλωτος πάλιν φιλονείκου. Οὐχὶ θεός, φησὶν, ᾧ πρὸς
 10 ιοσαῦτα κεχρήμεθα; Καὶ περὶ τῆς γῆς πάλιν ὁμοίως. Ὅν-
 τως, «Ἐν ματαιότητι τοῦ νοῦς αὐτῶν, ἐσκοτισμένοι τὴν διά-
 νοιαν». Ἄλλὰ περὶ βίου ταῦτά φησι νῦν Πορνεύουσι καὶ
 μοιχεύουσιν Ἕλληνες. Εἰκότως οἱ γὰρ τοιοῦτους ὑπογρά-
 φοντες ἑαυτοῖς θεούς, πάντα ἀκολουθῶς ἐργάζονται καὶ
 15 τοὺς τῶν ἀνθρώπων δυνηθῶσι λαθεῖν ὀφθαλμούς, οὐδεὶς
 ὁ καθέξων αὐτούς. Τί γὰρ δυνήσεται ὁ περὶ ἀνασιτάσεως
 λόγος, μῦθος αὐτοῖς εἶναι δοκῶν; Ἄλλὰ περὶ τῶν ἐν ἄδου;
 Ἄλλὰ καὶ ταῦτα μῦθοι καὶ θέα τὴν σατανικὴν ἔννοιαν. Ὅ-
 ταν μὲ λέγωσιν αὐτοῖς θεοὺς πόρνους, οὗ φασιν εἶναι μύθους,
 20 ἀλλὰ πείθονται ὅταν δὲ περὶ κολάσεως διαλέγονται, Ποιη-
 ταί, φασὶν, εἰσί, καὶ πάντα μυθεύουσιν, ἵνα πάντιοθεν ἀνα-
 τρέπηται τῆς εὐζωίας ἡ κατάστασις.

Ἄλλ' οἱ φιλόσοφοι, φησὶν, ἐφεῦρον τι σεμνὸν πάντως,
 καὶ τούτων κρεῖττον. Πῶς; οἱ τὴν εἰμαρμένην ἐπεισάγον-
 25 τες, καὶ ἀπρονόητα εἶναι λέγοντες τὰ πάντα, καὶ μηδενὶ
 μέλειν μηδενός, ἀλλ' ἐξ αἰτόμων συνεσιάναι; ἀλλ' ἕτεροι οἱ
 σῶμα τὸν θεὸν εἰπόντες; Ἄλλὰ τίνες, εἶπέ μοι; οἱ τὰς
 ἀνθρωπίνας ψυχὰς κυνείας ποιοῦντες, καὶ τοὺς ἀνθρώπους
 πείθοντες, ὅτι καὶ κύων ἐγένειό ποιέ τις, καὶ λέων καὶ
 30 ἰχθύς; Μέχρι τίνος οὐ παύεσθε ληροῦντες, ἐσκοτισμένοι τῇ

Ἄλλ' ὅμως, θὰ εἰπῆ κάποιος, ὑπάρχει εἰς αὐτὸν καὶ κάποια δύναμις καὶ κινεῖται. Αὕτῃ λοιπὸν ἡ δύναμις, εἰπέ μου, εἶναι θεός; Καὶ τί εἶναι ἐκεῖνο ποῦ ἔχει αὕτῃ καὶ δὲν τὸ κατέχει τὸ πῦρ; πάλιν βέβαια θὰ εἰπῶ τὰ ἴδια λόγια. Καὶ τί εἶναι ἡ δύναμις ἐκείνη; εἶναι φωτιστικὴ ἢ διὰ τοῦ ἡλίου φωτίζει, ἐνῶ αὕτῃ δὲν μετέχει εἰς τίποτε ἀπ' αὐτά; Λοιπὸν εἶναι μεγαλύτερος ἀπ' αὐτὴν ὁ ἥλιος. Μέχρι ποίου σημείου θὰ ἐκτυλίσσωμεν τὸν λαβύρινθον;

3. Καὶ τί εἶναι τὸ ὕδωρ; δὲν εἶναι καὶ αὐτὸ θεός; θὰ εἰπῆ κάποιος. Αὐτὸ πράγματι εἶναι πάλιν ἄξιον γέλωτος φιλονείκου. Δὲν εἶναι θεός, θὰ εἰπῆ κάποιος, αὐτὸ ποῦ μεταχειριζόμεθα τόσον πολύ; Καὶ περὶ τοῦ χώματος πάλιν ὁμοίως. Ἀληθῶς, «Μὲ τὴν ματαιότητα τοῦ νοῦ των, εἶναι σκοτισμένοι εἰς τὴν διάνοιαν». Ἄλλ' αὐτὰ τώρα τὰ λέγει ἀναφορικὰ μὲ τὴν ζωὴν ποῦ κάνουν. Πορνεύουν καὶ μοιχεύουν οἱ Ἕλληνες. Καὶ εἶναι πολὺ φυσικόν' διότι οἱ λατρεύοντες τέτοιους θεοὺς, διαπράττουν κατὰ συνέπειαν τὰ πάντα καὶ ἂν ἤμπορέσουν νὰ διαφύγουν τὴν προσοχὴν τῶν ἀνθρώπων, δὲν ὑπάρχει κανεὶς ποῦ νὰ τοὺς συγκρατήσῃ. Διότι τί θὰ ἤμπορέσῃ νὰ προσφέρῃ τὸ κήρυγμα περὶ τῆς ἀναστάσεως τὴν στιγμὴν ποῦ θεωρεῖται μῦθος ἀπὸ αὐτοὺς; Μήπως τὰ λεγόμενα σχετικὰ μὲ τὸν Ἄδην; Ἄλλὰ καὶ αὐτὰ εἶναι μῦθοι ὅταν μὲν λέγουν εἰς αὐτοὺς ὅτι οἱ θεοὶ εἶναι πόρνοι, δὲν λέγουν ὅτι εἶναι μῦθοι, ἀλλὰ πείθονται, ὅταν ὅμως ὁμιλοῦν περὶ τῆς κολάσεως, ποιηταί, λέγουν, εἶναι καὶ τὰ πάντα μυθολογοῦν, διὰ νὰ ἀνατρέπεται ἀπὸ παντοῦ ἡ κατάστασις τῆς εὐζωίας.

Ἄλλὰ, θὰ εἰπῆ κάποιος, οἱ φιλόσοφοι ἐφεῦρον κάτι ὀπωσδήποτε σπουδαῖον καὶ ἀνώτερον ἀπ' αὐτά. Ποῖοι; αὐτοὶ ποῦ εἰσάγουν τὴν εἰμαρμένην καὶ λέγουν ὅτι τὰ πάντα εἶναι χωρὶς πρόνοιαν καὶ κανεὶς δὲν προνοεῖ διὰ τίποτε, ἀλλὰ σχηματίζονται ἀπὸ ἄτομα; ἢ μήπως ἄλλοι ποῦ ἀπέκάλεσαν τὸν Θεὸν σῶμα; Ἄλλὰ εἰπέ μου, ποῖοι; ἐκεῖνοι ποῦ μετατρέπουν τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων εἰς ψυχὰς σκύλων καὶ πείθουν τοὺς ἀνθρώπους, ὅτι καὶ σκύλος ἐγίνε κάποιος κάποτε καὶ λεοντάρη καὶ ἰχθύς; Μέχρι πότε δὲν

διανοία; καθάπερ γὰρ ὄντες ἐν σκότῳ πάντα καὶ λέγουσι καὶ πράττουσι, καὶ τὰ περὶ δογμάτων καὶ τὰ περὶ βίου. Οὐδὲν γὰρ ὄρα τῶν ἐν μέσῳ κειμένων, ὅς ἐστιν ἐσκοτισμέ-
 5 νος, ἀλλὰ σχοινίον πολλάκις ἰδὼν, ὄφιν ἐνόμισεν αὐτόμα-
 τιον· ὑπὸ φραγμοῦ πάλιν κατασχεθεῖς, ἐνόμισεν ἄνθρωπόν
 τινα ἢ δαίμονα κατέχειν αὐτόν· καὶ πολὺς ὁ θόρυβος, πολλὴ
 ἢ ταραχὴ. Τοιαῦτά τινα φοβοῦνται· «Φοβηθήσονται», φησί,
 «φόβον, οὗ οὐκ ἦν φόβος»· τὰ δὲ ἄξια φόβου οὐ δεδοίκα-
 σιν. Ἀλλὰ καθάπερ τὰ παιδιά τῷ μὲν πρὸς τὰς χεῖρας ἀ-
 10 προνοήτως καὶ τῷ λύχνῳ τολμηρῶς ἐπαφιάσιν ὑπὸ τῶν
 τιτῶν βασιαζόμενα, σάκκον δὲ ἄνδρα ἐνδεδυμένον φοβοῦν-
 ται, οὕτω δὴ καὶ οὗτοι οἱ Ἕλληνες, καθάπερ ὄντως ἀεὶ παι-
 δία (ὡς καὶ τις τῶν παρ' αὐτοῖς εἶπεν· «Ἕλληνες ἀεὶ παῖ-
 δες»), τὰ μὲν οὐκ ὄντα ἁμαρτήματα δεδοίκασιν, οἷον ῥύπον
 15 σώματος, κῆδος, λέχος, καὶ ἡμερῶν παρατηρήσεις, καὶ ὅ-
 σα τοιαῦτα, ἃ δὲ ἐστιν ὄντως ἁμαρτήματα, παιδερασία, μοι-
 χεῖα, πορνεία, τούτων οὐδὲ λόγον ἔχουσιν.

Ἀλλ' ἴδοις ἂν αὐτόν ἀπὸ μὲν νεκροῦ λουόμενον, ἀπὸ
 δὲ νεκρῶν ἔργων, οὐκέτι καὶ χρημάτων μὲν ἕνεκεν πολ-
 20 λὴν ποιούμενον σπουδῆν, ἐνὶ δὲ ἀλεκτριόνι τὸ πᾶν διαλελύ-
 σθαι νομίζοντα οὕτως ἐσκοτισμένοι εἰσὶ τῇ διανοίᾳ. Πολλῶν
 δειμάτων αὐτοῖς ἢ ψυχὴ μεσιτή, οἷον, Ὁ δεῖνά μοι πρῶτος
 ἐνέτυχε, φησὶν, ἐξιόντι τῆς οἰκίας· πάντως μωρία δεῖ κακὰ
 συμπεσεῖν. Νῦν ὁ οἰκέτης ὁ μιᾶρος τὰ ὑποδήματα ἐπιδιδούς,
 25 πρῶτον ὥρεξε τὸ ἀριστερόν· συμφοραὶ δειναὶ καὶ ὕβρεις.
 Ἐγὼ αὐτὸς ἐξιὼν, τῷ ἀριστερῷ προτέρῳ προῦθην ποδί·
 καὶ τοῦτο συμφορῶν σημεῖον. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τὴν οἰ-

θὰ παύσετε νὰ λέγετε ἀνοησίας, σκοτισμένοι εἰς τὴν διάνοιαν; καθ' ὅσον εὐρισκόμενοι ὡσάν εἰς τὸ σκοτάδι λέγουν καὶ πράττουν τὰ πάντα, καὶ τὰ περὶ τῶν δογμάτων καὶ τὰ περὶ τῆς ζωῆς. Διότι ἐκεῖνος ποὺ εἶναι σκοτισμένος δὲν βλέπει τίποτε ἀπὸ τὰ εὐρισκόμενα εἰς τὸ μέσον, ἀλλὰ πολλάκις, ἐνῶ βλέπει ἓνα σχοινί, νομίζει ὅτι εἶναι φίδι κινούμενον μόνον του· ὅταν πάλιν συνέβη νὰ ἐκρατήθη ἀπὸ φράκτην, ἐνόμισεν ὅτι κατακρατεῖ αὐτὸν κάποιος ἄνθρωπος ἢ δαίμων· καὶ εἶναι πολὺς ὁ θόρυβος καὶ μεγάλη ἡ ταραχή. Τέτοιοι περίπου εἶναι οἱ φόβοι των. «Θὰ αισθάνωνται φόβον», λέγει, «ἐκεῖ ὅπου κανεὶς φόβος δὲν θὰ ὑπάρχη»· δὲν φοβοῦνται ὅμως τὰ ἄξια φόβου. Ἄλλ' ὅπως ἀκριβῶς τὰ παιδιὰ ἀπλώνουν μὲν τὰ χέρια των ἀπερίσκεπτα εἰς τὸ πῦρ καὶ χωρὶς φόβον εἰς τὸν λύχνον, βασταζόμενα ἀπὸ τὰς τροφούς των, φοβοῦνται δὲ τὸν ἄνδρα ποὺ ἔχει ἐνδυθῆ ἓνα σάκκον, ἔτσι λοιπὸν καὶ αὐτοὶ οἱ Ἕλληνες, ὡσάν πράγματι νὰ εἶναι πάντοτε παιδιὰ (ὅπως καὶ κάποιος ἀπ' αὐτοὺς εἶπεν· Ὅτι Ἕλληνες εἶναι πάντοτε παιδιὰ), φοβοῦνται μὲν ἐκεῖνα ποὺ δὲν εἶναι ἁμαρτήματα, ὅπως τὴν ἀκαθαρσίαν τοῦ σώματος, τὸν γάμον, τὴν σύζυγον, τὰς παρατηρήσεις ἡμερῶν, καὶ ὅλα τὰ παρόμοια, ἐκεῖνα ὅμως ποὺ εἶναι πράγματι ἁμαρτήματα, ἡ παιδεραστία, ἡ μοιχεία, ἡ πορνεία, δι' αὐτὰ οὔτε λόγον ἔχουν νὰ εἰποῦν.

Θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἰδῆς αὐτὸν νὰ νίπτῃ τὰ χέρια του ἀπὸ νεκρὸν, ὅχι ὅμως καὶ ἀπὸ νεκρὰ ἔργα· καὶ νὰ καταβάλλῃ πολλὴν μὲν φροντίδα διὰ τὴν ἀπόκτησιν χρημάτων, νὰ νομίζῃ ὅμως ὅτι τὸ πᾶν διαλύεται μὲ ἓνα πετεινόν· ἔτσι εἶναι σκοτισμένοι εἰς τὴν διάνοιαν. Ἡ ψυχὴ των εἶναι γεμάτη ἀπὸ πολλοὺς φόβους, ὅπως· ὁ τάδε μὲ συνήντησε πρῶτος, λέγει κάποιος, ὅταν ἐξῆλθα ἀπὸ τὴν οἰκίαν· ὅπως δὴποτε πρέπει νὰ μοῦ συμβοῦν πολλὰ κακὰ. Τώρα ὁ μιὰρὸς ὑπηρέτης, ὅταν μοῦ ἔδωσε τὰ ὑποδήματα, πρῶτον ἔδωσε τὸ ἀριστερόν· θὰ ἐπακολουθήσουν φοβεραὶ συμφοραὶ καὶ ὕβρεις. Ἐγὼ ὁ ἴδιος, καθὼς ἔβγαινα, ἐβάδισα πρῶτα μὲ τὸ ἀριστερόν πόδι· καὶ αὐτὸ εἶναι προμήνυμα συμφορῶν. Καὶ αὐτὰ μὲν εἶναι τὰ κακὰ τὰ σχετικὰ μὲ τὴν οἰκίαν, ἐνῶ ἔξω

κίαν τὰ κακά· ἔξω δὲ ἐξελθόντι ὁ ὀφθαλμὸς μοι ὁ δεξιὸς
 κάτωθεν ἀναπηδᾷ· δακρῶν τοῦτο τεκμήριον. Καὶ αἱ γυ-
 ναῖκες δέ, ὅταν τῷ ἰσιόποδι προσαρασσόμενοι κροιῶσιν οἱ
 κάλαμοι, ἢ ὅταν αὐταὶ τῷ κτενὶ σπαθῶσι, σημεῖον καὶ τοῦ-
 5 το ποιοῦνται. Πάλιν ὅταν τὴν κρόκην τῷ κτενὶ κατακρούωσι,
 καὶ σφοδρότερον τοῦτο ἐργάζονται, εἶτα οἱ ἄνωθεν κάλαμοι
 ὑπὸ τῆς ἐντόνου πληγῆς κροιῶσι προσαρασσόμενοι τῷ ἰσιό-
 ποδι, σημεῖον καὶ τοῦτο ποιοῦνται· καὶ μυρία ἕτερα γέλωτος
 ἄξια. Κἂν ὄνος ἀνακράξῃ, κἂν ἀλεκτριῶν, κἂν πιάρῃ τις,
 10 κἂν ὄτιοῦν συμβῆῃ, καθάπερ μυρίοις δεδεμένοι δεσμοῖς, ὅπερ
 ἔφην, καθάπερ ἐν σκίῳ κατεχόμενοι, πάντα ὑποπιτεύουσι, καὶ
 μυρίων εἰσὶν ἀνδραπόδων δουλικώτεροι.

Ἄλλὰ μὴ καὶ ἡμεῖς· ἀλλὰ πάντων τούτων καταγελάσαν-
 τες, ἅτε ἐν φωτὶ ζῶντες, καὶ ἐν οὐρανῷ πολιτευόμενοι, καὶ
 15 πρὸς τὴν γῆν οὐδὲν ἔχοντες κοινόν, ἐν μόνον ἠγώμεθα εἶ-
 ναι φοβερόν, τὴν ἁμαρτίαν καὶ τὸ προσκροῦσαι Θεῷ. Τού-
 του δὲ οὐκ ὄντιος, πάντων καταγελάσωμεν τῶν ἄλλων, καὶ
 τοῦ ταῦτα εἰσενεγκόντιος διαβόλου. Ὑπὲρ δὴ τούτων εὐχα-
 ριστιῶμεν τῷ Θεῷ· σπουδάσωμεν, μηδέποτε μήτε αὐτοὶ ταύτη
 20 ἀλῶναι τῇ δουλείᾳ, καὶ εἴ τις ἡμῖν τῶν φίλων ἐάλωκε, διαρ-
 ρήξωμεν αὐτοῦ τὰ δεσμά, ἀπολύσωμεν αὐτὸν τῆς χαλεπωτά-
 τῆς καὶ καταγελάσιου ταύτης εἰρκιῆς, εὐλυτιον αὐτὸν ἐρ-
 γασώμεθα πρὸς τὸν δρόμον τὸν εἰς τὸν οὐρανόν, τὰ πιε-
 ρὰ βαρούμενα ἀγορῶσάμεν, καὶ θίου καὶ δόγματιος ἔνεκεν
 25 διδάσκωμεν φιλοσοφεῖν. Εὐχαριστιῶμεν τῷ Θεῷ πάντων
 ἔνεκεν παρακαλῶμεν αὐτόν, μὴ ἀναξίους ἡμᾶς ἀποφανθῆ-
 ναι τῆς παρασχεθείσης δωρεᾶς· καὶ αὐτοὶ μετὰ τούτων
 σπουδάζωμεν τὰ παρ' ἑαυτῶν εἰσενεγκεῖν, ἵνα μὴ μόνον λέ-

ὅταν ἐξέλθω ὁ δεξιός μου ὀφθαλμός παίξει ἐπάνω κάτω τοῦτο εἶναι σημάδι δακρύων. Καὶ αἱ γυναῖκες δέ, ὅταν οἱ κάλαμοι ριπτόμενοι μὲ ὄρμην εἰς τὸ στημόνι κάνουν κρότον ἢ ὅταν αἱ ἴδιαι κτυποῦν εἰς τὸ κτένι, θεωροῦν καὶ τοῦτο ὡσάν κάποιο προμήνυμα. Πάλιν ὅταν μὲ τὴν σαῖτα κτυποῦν τὸ κτένι καὶ ἐργάζονται τοῦτο ἐντονώτερον, καὶ ἐν συνεχείᾳ οἱ κάλαμοι, πού εἶναι ἐπάνω, ἀπὸ τὸ ἰσχυρὸν κτύπημα κάνουν κρότον προσκρούοντες εἰς τὸ στημόνι, θεωροῦν καὶ αὐτὸ κακὸν σημάδι, καθὼς καὶ ἄπειρα ἄλλα ἄξια διὰ γέλια. Εἴτε ὁ ὄνος ἐκβάλλει ἰσχυρὰν φωνὴν εἴτε ὁ πετεινὸς λαλήσῃ, εἴτε πταρνισθῇ κάποιος, εἴτε συμβῇ ὅ,τιδήποτε ἄλλο παρόμοιον ὡσάν νὰ εἶναι δεμένοι εἰς πολλὰ δεσμά, καὶ καθὼς εἶπα, εὐρισκόμενοι ὡσάν εἰς τὸ σκοτάδι, τὰ πάντα ὑποψιάζονται, καὶ εἶναι περισσότερον δούλοι ἀπὸ πολλοὺς δούλους.

Ἄλλως ἄς μὴ συμβαίνη αὐτὸ καὶ μὲ ἡμᾶς, ἀλλ', ἀφοῦ περιγελάσωμεν ὅλα αὐτά, καθόσον ζῶμεν εἰς τὸ φῶς καὶ πολιτευόμεθα εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ δὲν ἔχομεν τίποτε κοινὸν πρὸς τὴν γῆν, ἄς θεωροῦμεν ὅτι ἓνα μόνον εἶναι φοβερὸν, ἡ ἁμαρτία καὶ ἡ σύγκρουσις μὲ τὸν Θεόν. Ὅταν δὲ δὲν ὑπάρχη αὐτό, ἄς περιγελάσωμεν ὅλα τὰ ἄλλα καὶ τὸν διάβολον, πού εἰσήγαγεν αὐτά. Δι' αὐτὰ λοιπὸν ἄς εὐγνωμονοῦμεν τὸν Θεόν. Ἄς φροντίσωμεν νὰ μὴ συλληφθῶμεν εἰς καμμίαν περίπτωσιν οὔτε καὶ ἡμεῖς οἱ ἴδιοι εἰς αὐτὴν τὴν δουλείαν, καὶ ἂν κανεὶς φίλος μας ἔχη συλληφθῇ, ἄς σπάσωμεν τὰ δεσμά του, ἄς τὸν ἀπαλλάξωμεν ἀπὸ τὴν φοβερωτάτην καὶ καταγέλαστον αὐτὴν φυλακὴν, ἄς καταστήσωμεν αὐτὸν εὐκίνητον πρὸς τὸν δρόμον πού ὁδηγεῖ εἰς τὸν οὐρανόν, ἄς ἀνορθώσωμεν τὰ πτερά του πού τὸν βαρύνουν, καὶ ἄς τὸν διδάσκωμεν νὰ φιλοσοφῇ ὡς πρὸς τὴν ζωὴν καὶ τὸ δόγμα. Ἄς εὐχαριστοῦμεν τὸν Θεὸν ἐξ αἰτίας ὅλων ἄς παρακαλοῦμεν αὐτὸν νὰ μὴ μᾶς καταστήσῃ ἀναξίους τῆς παρασχεθείσης εἰς ἡμᾶς δωρεᾶς. Καὶ ἡμεῖς οἱ ἴδιοι μαζί μὲ αὐτοὺς ἄς προσπαθοῦμεν νὰ εἰσφέρωμεν ὅσα ἐξαρτῶνται ἀπὸ ἡμᾶς τοὺς ἰδίους, διὰ νὰ μὴ διδάσκωμεν μόνον μὲ λόγους, ἀλλὰ καὶ μὲ ἔργα.

γοντες, ἀλλὰ καὶ ποιῶντες διδάσκωμεν. Οὕτω γὰρ δυνη-
 σόμεθα τῶν μυρίων ἀγαθῶν ἐπιτυχεῖν ὧν γένοιτο πάντας
 ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν
 Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι
 5 δόξα, κράτις, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν
 αἰῶνων. Ἀμήν.

Διότι ἔτσι θὰ ἠμπορέσωμεν νὰ ἐπιτύχωμεν τὰ μεγάλα ἀγαθά, τὰ ὅποια εἶθε ὄλοι μας νὰ ἐπιτύχωμεν, μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸν ὅποιον ἀνήκει μαζί μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἡ δόξα, ἡ δύναμις, ἡ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΙΓ΄
Ἐφ. Κεφ. 4, 17 - 24

«Τοῦτο οὖν λέγω καὶ μαρτύρομαι ἐν Κυρίῳ, μηκέτι ὑμᾶς περιπατεῖν, καθὼς καὶ τὰ λοιπὰ ἔθνη περιπατεῖ, ἐν
5 μαιαιότητι τοῦ νοῦς αὐτῶν, ἐσκοτισμένοι τῇ διανοίᾳ, ὄντες ἀπηλλοτριωμένοι τῆς ζωῆς τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν ἄγνοιαν τὴν οὖσαν ἐν αὐτοῖς, διὰ τὴν πώρωσιν τῆς καρδίας αὐτῶν, οἵτινες ἀπηληγκότες, ἑαυτοὺς παρέδωκαν τῇ ἀσελείᾳ, εἰς ἐργασίαν ἀκαθαρσίας πάσης ἐν πλεονεξίᾳ».

- 10 1. Οὐ πρὸς Ἐφεσίους ταῦτα εἴρηται μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς ὑμᾶς νῦν λέγεται, καὶ οὐ παρ' ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ παρὰ Παύλου, μᾶλλον δὲ οὔτε παρ' ἡμῶν, οὔτε παρὰ Παύλου, ἀλλὰ παρὰ τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος. Ὡς οὖν αὐτῆς ταῦτα φθεγγομένης, οὕτω διακεῖσθαι χρή. Ἄκουε δὲ καὶ τί
15 φθέγγεται: «Τοῦτο οὖν λέγω καὶ μαρτύρομαι ἐν Κυρίῳ, μηκέτι ὑμᾶς περιπατεῖν, καθὼς καὶ τὰ λοιπὰ ἔθνη περιπατεῖ, ἐν μαιαιότητι τοῦ νοῦς αὐτῶν, ἐσκοτισμένοι τῇ διανοίᾳ, ὄντες ἀπηλλοτριωμένοι τῆς ζωῆς τοῦ Θεοῦ, διὰ τὴν ἄγνοιαν τὴν οὖσαν ἐν αὐτοῖς, διὰ τὴν πώρωσιν τῆς καρδίας αὐτῶν».
- 20 Εἰ οὖν ἄγνοιά ἐστιν, εἰ πώρωσίς ἐστι, τί ἐγκαλεῖς; τὸν γὰρ ἄγνοῦντα οὐ κακῶς πάσχειν, οὐδὲ ἐγκαλεῖσθαι, ἀλλὰ μανθάνειν δίκαιόν ἐστιν ἅπερ ἄγνοεῖ. Ἄλλ' ὄρα πῶς αὐτοὺς εὐθέως ἀφαιρεῖται τῆς συγγνώμης. «Οἵτινες», φησὶν,

ΟΜΙΛΙΑ ΙΓ΄
Ἐφ. Κεφ. 4, 17 - 24

«Τοῦτο λοιπὸν λέγω καὶ διαμαρτύρομαι ἐνώπιον τοῦ Κυρίου, νὰ μὴ συμπεριφέρεσθε πλέον σεῖς, ὅπως συμπεριφέρονται καὶ οἱ ἄλλοι ἐθνικοί, ποὺ βαδίζουν σύμφωνα μὲ τὴν ματαιότητα τοῦ νοῦ των, εἶναι σκοτισμένοι εἰς τὴν διάνοιαν, ἔχουν ἀποξενωθῆ ἀπὸ τὴν ζωὴν τοῦ Θεοῦ ἐξ αἰτίας τῆς ἀγνοίας των, ἐξ αἰτίας τῆς πωρώσεως τῆς καρδίας των, οἱ ὅποιοι, καταντήσαντες εἰς ἀναλγησίαν, παρέδωκαν τοὺς ἑαυτοὺς των εἰς τὴν ἀκολασίαν, διὰ νὰ ἐργάζωνται μὲ ἀπληστίαν κάθε εἶδος ἀκαθαρσίας»¹

1. Αὐτὰ τὰ λόγια δὲν ἔχουν λεχθῆ μόνον πρὸς τοὺς Ἐφεσίους, ἀλλὰ τῶρα λέγονται καὶ πρὸς σᾶς, καὶ ὄχι μόνον ἀπὸ ἡμᾶς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸν Παῦλον, μᾶλλον δὲ οὔτε ἀπὸ ἡμᾶς, οὔτε ἀπὸ τὸν Παῦλον, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν χάριν τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἐφ' ὅσον λοιπὸν ἡ χάρις λέγει αὐτά, πρέπει καὶ σεῖς νὰ συμπεριφέρεσθε ἔτσι. Ἐκτελεσε δὲ καὶ τί λέγει· «Τοῦτο λοιπὸν λέγω καὶ διαμαρτύρομαι ἐνώπιον τοῦ Κυρίου, νὰ μὴ συμπεριφέρεσθε πλέον σεῖς, ὅπως συμπεριφέρονται καὶ οἱ ἄλλοι ἐθνικοί, ποὺ βαδίζουν σύμφωνα μὲ τὴν ματαιότητα τοῦ νοῦ των, εἶναι σκοτισμένοι εἰς τὴν διάνοιαν, ἔχουν ἀποξενωθῆ ἀπὸ τὴν ζωὴν τοῦ Θεοῦ, ἐξ αἰτίας τῆς ἀγνοίας των, ἐξ αἰτίας τῆς πωρώσεως τῆς καρδίας των». Ἐὰν λοιπὸν ὑπάρχη ἄγνοια, ἐὰν ὑπάρχη πώρωσις, διατί κατηγορεῖς; διότι ἐκεῖνος ποὺ ἔχει ἄγνοιαν δὲν πρέπει νὰ ὑφίσταται κακὴν μεταχείρισιν, οὔτε νὰ κατηγορῆται, ἀλλ' εἶναι δίκαιον νὰ διδάσκεται ἐκεῖνα, ποὺ ἀγνοεῖ. Πρόσεχε ὅμως πῶς τοὺς ἀποστερεῖ ἀμέσως τὴν συγγνώμην. «Οἱ ὅποιοι», λέγει, «ἔχουν καταντήσει εἰς

«ἀπηλγηκότες, ἑαυτοὺς παρέδωκαν τῇ ἀσελγείᾳ, καὶ τῇ ἐργασίᾳ τῆς ἀκαθαρσίας πάσης ἐν πλεονεξίᾳ. Ὑμεῖς δὲ οὐχ οὕτως ἐμάθειτε τὸν Χριστόν». Δείκνυσιν ἐνιαῦθα διὰ τῆς πωρώσεως ὁ βίος γέγονε ραθυμίας καὶ ἀναλγησίας. «Οἴτινες», φησὶν, «ἀπηλγηκότες, ἑαυτοὺς παρέδωκαν». Ὅταν οὖν ἀκούσῃς, ὅτι «Παρέδωκεν αὐτοὺς ὁ Θεὸς εἰς ἀδόκιμον νοῦν», τούτου μέμνησο τοῦ ρήματος, ὅτι ἑαυτοὺς παρέδωκαν. Εἰ οὖν ἑαυτοὺς παρέδωκαν, πῶς ὁ Θεὸς παρέδωκεν; εἰ δὲ ὁ Θεὸς αὐτοὺς παρέδωκε, πῶς ἑαυτοὺς παρέδωκαν;

10 Ὅρᾳς τὴν δοκοῦσαν ἐναντίωσιν; Τὸ οὖν, «Παρέδωκε», τοῦτό ἐστι, συγκεχώρηκεν. Ὅρᾳς διὰ οὗ μὴ καθαρὸς βίος, καὶ δογμάτων τοιούτων ἐστὶν ὑπόθεσις; «Πᾶς», φησὶν, «ὁ φαῦλα πράσων, μισεῖ τὸ φῶς, καὶ οὐκ ἔρχεται πρὸς τὸ φῶς». Πῶς γὰρ ἂν δύναίτο μιὰρὸς ἀνὴρ, καὶ μᾶλλον τῶν

15 ἐγκαλινδουμένων βορβόρῳ χοίρων τοῖς ἀπασῶν τῶν γυναικῶν σώμασιν ἐμφυρόμενος, καὶ χρημάτων ἐρῶν, καὶ οὐδὲ ὅλως σωφροσύνης ἐφιέμενος, τοῦτον ἀναδέξασθαι τὸν βίον; Ἐργασίαν, φησὶν, ἔθεντο τὸ πρᾶγμα. Ἀπὸ τούτου ἡ πώρωσις, ἀπὸ τούτου ἡ σκοτιομήνη τῆς διανοίας. Ἔστι καὶ φωτὸς

20 λάμπαντος ἐσκοτίσθαι, ὅταν οἱ ὀφθαλμοὶ ἀσθενεῖς ᾧσιν ἀσθενεῖς δὲ γίνονται, ἢ χυμῶν ἐπιρροῇ πονηρῶν, ἢ ρεύματος πλημμύρα. Οὕτω δὲ καὶ ἐνιαῦθα, ὅταν ἡ πολλὴ ρύμη τῶν βιωτικῶν πραγμάτων τὸ διορατικὸν ἡμῶν ἐπικλύσῃ τῆς διανοίας, ἐν σκοτιώσει γίνεται καὶ καθάπερ ἐν ὕδατι

25 κατὰ βάθους κείμενοι, τὸν ἥλιον οὐκ ἂν δυνηθείημεν ὄρᾶν, ὥσπερ τινὸς διαφράγματι τοῦ πολλοῦ ἄνωθεν ἐπικειμένου ὕδατος· οὕτω δὲ καὶ ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς τῆς διανοίας γίνε-

2. Ἐφ. 4, 19 - 20.

3. Ρωμ. 1, 28.

4. Ἰω. 3, 20

ἀναλγησίαν καὶ παρέδωκαν τοὺς ἑαυτοὺς των εἰς τὴν ἀκολασίαν, διὰ τὰ ἐργάζονται μὲ ἀπληστίαν κάθε εἶδος ἀκαθαρσίας. Σεῖς ὅμως δὲν ἐδιδάχθητε περὶ τοῦ Χριστοῦ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον»². Ἀποδεικνύει ἐδῶ ὅτι ὁ τρόπος τῆς ζωῆς των ἔχει γίνεαι εἰς αὐτοὺς αἰτία τῆς πωρώσεως· αὐτὸς δὲ ὁ τρόπος τῆς ζωῆς των προῆλθεν ἀπὸ τὴν ἰδικὴν των ραθυμίαν καὶ ἀναλγησίαν. «Οἱ ὁποῖοι», λέγει, «ἔχουν καταστήσει εἰς ἀναλγησίαν καὶ παρέδωκαν τοὺς ἑαυτοὺς των». Ὅταν λοιπὸν ἀκούσης, ὅτι «ὁ Θεὸς τοὺς παρέδωκεν εἰς νοῦν ἀνίκανον»³, τὰ ἐνθυμηθῆς αὐτὸν τὸν λόγον, ὅτι δηλαδὴ παρέδωκαν τοὺς ἑαυτοὺς των. Ἐὰν λοιπὸν παρέδωκαν τοὺς ἑαυτοὺς των, πῶς ὁ Θεὸς παρέδωκεν αὐτούς; καὶ ἐὰν ὁ Θεὸς παρέδωκεν αὐτούς, πῶς παρέδωκαν τοὺς ἑαυτοὺς των;

Βλέπεις τὴν φαινομενικὴν ἀντίθεσιν; Τὸ «παρέδωκε» λοιπὸν σημαίνει ὅτι τὸ ἔχει ἐπιτρέψει. Βλέπεις ὅτι ὅπου δὲν εἶναι καθαρὸς ὁ τρόπος ζωῆς, εἶναι ὑπόθεσις καὶ τέτοιων δογμάτων; «Ὁ καθένας», λέγει, «ποὺ πράττει ἔργα πονηρά, μισεῖ τὸ φῶς καὶ δὲν ἔρχεται εἰς τὸ φῶς»⁴. Διότι πῶς θὰ ἠμποροῦσε ἄνθρωπος μιὰς, ποὺ ἔχει σχέσεις μὲ τὰ σώματα ὄλων τῶν γυναικῶν περισσότερον καὶ ἀπὸ τοὺς κυλιομένους εἰς τὸν βόρβορον χοίρους καὶ ἀγαπᾷ τὰ χρήματα καὶ καθόλου δὲν ἀποβλέπει εἰς τὴν ἐγκράτειαν, τὰ ἀποδεχθῆ αὐτὸν τὸν τρόπον ζωῆς; Ἐθεώρησαν, θὰ εἶπῃ κάποιος, τὸ πρᾶγμα αὐτὸ ὡς ἐργασίαν. Ἀπ' αὐτὸ προέρχεται ἡ πώρωσις, ἀπ' αὐτὸ τὸ σκοτάδι τῆς διανοίας. Εἶναι δυνατόν καὶ ὅταν τὸ φῶς λάμπῃ τὰ εἶναι σκοτισμένοι, ὅταν οἱ ὀφθαλμοὶ εἶναι ἀσθενεῖς καὶ γίνονται ἀσθενεῖς ἀπὸ τὴν ὑπεραφθονίαν τῶν κακῶν χυμῶν ἢ ὅταν τὸ συνάχι γίνεαι ὑπερβολικόν. Ἔτσι λοιπὸν καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν, ὅταν ἡ μεγάλη ὀρμὴ τῶν βιωτικῶν πραγμάτων πλημμυρίσῃ τὴν διορατικότητά τῆς διανοίας μας, καθίσταται σκοτισμένη. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς, ὅταν εὕρισκώμεθα εἰς τὸ βάθος τοῦ ὕδατος, δὲν ἠμποροῦμεν τὰ βλέπωμεν τὸν ἥλιον, ὡσὰν τὸ εὕρισκόμενον ἐπάνω μας πολὺ ὕδωρ τὰ εἶναι κάποιο διάφραγμα, ἔτσι λοιπὸν καὶ εἰς τοὺς

ται πώρωσις τῆς καρδίας, ὅταν μηδεὶς τὴν ψυχὴν κατασεῖη φόβος. «Οὐκ ἔστι φόβος Θεοῦ», φησὶν, «ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ». Καὶ πάλιν· «Εἶπεν ἄφρων ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ· Οὐκ ἔστι Θεός».

5 Πώρωσις δὲ οὐδαμῶθεν γίνεται, ἀλλ' ἢ ἀπὸ ἀναισθησίας· τοῦτο διαφράττει τοὺς πόρους. Ὅταν γὰρ ρεῦμα πεπηγὸς εἰς ἓνα συνάγῃται τόπον, νεκρὸν γίνεται τὸ μέλος καὶ ἀναισθητὸν· κἂν καύσης, κἂν τέμῃς, κἂν ὀτιοῦν ποιῆς, οὐκ αἰσθάνεται. Οὕτω καὶ ἐκεῖνοι ἅπαξ ἑαυτοὺς δόντες τῇ
 10 ἀσελγείᾳ, κἂν πυρὸς δίκην, κἂν σιδήρου ἐπαγάγῃς αὐτοῖς τὸν λόγον, οὐδὲν καθάπνεται, οὐδὲν καθικνεῖται αὐτῶν· νεκρῶται γὰρ αὐτῶν ἅπαξ τὸ μέλος· κἂν μὴ τὴν ἀναισθησίαν ἀνέλῃς, ὥστε ὑγιαινόντων ἄφασθαι μελῶν, πάντα εἰκῆ ποιεῖς. «Ἐν πλεονεξίᾳ», φησὶν. Ἐνιαῦθα μάλιστα αὐτῶν
 15 τὴν ἀπολογία ἀφείλειο. Ἐξῆν γὰρ αὐτοῖς, εἴ γε ἐβούλοντο, μήτε πλεονεκτεῖν, μήτε ἀσελγαίνειν, μήτε γαστριζέσθαι, καὶ τῶν ἐπιθυμιῶν ἀπολαύειν· ἐξῆν καὶ χρημάτων, ἐξῆν καὶ ἡδονῆς καὶ τρυφῆς μετέχειν μετὰ συμμετρίας· ἀλλ' ἐπειδὴ ἀμέτρως ἐχρήσαντο τῷ πράγματι, πάντα διέφθειραν.
 20 «Εἰς ἐργασίαν ἀκαθαρσίας», φησὶν. Ὅραξ πῶς αὐτούς, ἀποσιερεῖ συγγνώμης, ἐργασίαν ἀκαθαρσίας εἰπών; Οὐ παραπεσόντες, φησὶν, ἡμαρτον, ἀλλ' εἰργάζοντο αὐτὰ τὰ δεινά, καὶ μελέτη τῷ πράγματι ἐκέχρηστο. Ἐν πάσῃ ἀκαθαρσίᾳ.

Ἀκαθαρσία πᾶσα μοιχεία, πορνεία, παιδερασιία, φθόνος,
 25 πᾶσα ἀκολασία καὶ ἀσέλγεια. «Ὑμεῖς δὲ οὐχ οὕτως ἐμάθετε τὸν Χριστόν», φησὶν, «εἴ γε αὐτὸν ἠκούσατε, καὶ ἐν αὐτῷ ἐδιδάχθητε, καθὼς ἐστὶν ἀλήθεια ἐν τῷ Ἰησοῦ». Τό, «Εἰ

5. Ψαλμ. 13, 31.

6. Ἐφ. 4, 20-21.

ὄφθαλμούς τῆς διανοίας γίνεται ἢ πώρωσις τῆς καρδίας, ὅταν κανεῖς φόβος δὲν τρομάζη τὴν ψυχὴν. «Δὲν ὑπάρχει ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ», λέγει, «ἐνώπιον τῶν ὀφθαλμῶν του». Καὶ πάλιν· «Εἶπεν ὁ ἄφρων εἰς τὴν καρδίαν του· ἔδεν ὑπάρχει Θεός»⁵.

Ἡ πώρωσις δὲ δὲν προέρχεται ἀπὸ πουθενά ἄλλοῦ, παρὰ ἀπὸ τὴν ἀναισθησίαν· αὕτῃ ἀποφράσσει τοὺς πόρους. Διότι ὅταν συγκεντρώνεται εἰς ἓνα σημεῖον ρεῦμα παγωμένον, τὸ μέλος αὐτὸ καθίσταται νεκρὸν καὶ ἀναίσθητον, καὶ ἂν τὸ καύσης ἢ τὸ κόψης ἢ τὸ κάνης ὅ,τιδήποτε, δὲν αἰσθάνεται τίποτε. Ἔτσι καὶ ἐκεῖνοι, ὅταν παραδώσουν τοὺς ἑαυτοὺς των μίαν φορὰν εἰς τὴν ἀσέλγειαν, καὶ ἐὰν ἀκόμη καταφέρῃς εἰς αὐτοὺς τὸν λόγον ὡσὰν πῦρ ἢ ὡσὰν σίδηρον, δὲν τοὺς προσβάλλει καθόλου, δὲν ἐγγίζει καθόλου αὐτούς, διότι ἔχει νεκρωθῆ διὰ παντός τὸ μέλος αὐτῶν· καὶ ἐὰν δὲν ἐξαλείψῃς τὴν ἀναισθησίαν των, ὥστε νὰ προσβάλῃς ὡς μέλη ὑγιῆ, τὰ πάντα κάνεις εἰς μάτην. «Μὲ ἀπληστίαν», λέγει. Ἐδῶ κατ' ἐξοχὴν τοὺς ἀφήρесе τὴν ἀπολογίαν των. Διότι ἦτο δυνατὸν εἰς αὐτούς, ἐὰν βέβαια ἤθελαν, νὰ μὴ εἶναι οὔτε πλεονέκται, οὔτε ἀσελγεῖς, οὔτε γαστρίμαργοι καὶ νὰ ἀπολαμβάνουν τὰς ἐπιθυμίας των· ἦτο δυνατὸν νὰ συμμετέχουν μὲ τὸν πρέποντα τρόπον εἰς τὰ χρήματα καὶ εἰς τὴν ἡδονὴν καὶ εἰς τὰς ἀπολαύσεις· ἐπειδὴ ὅμως μετεχειρίσθησαν τὸ πρᾶγμα ὑπερβολικά, κατέστρεψαν τὰ πάντα. «Διὰ νὰ ἐργάζωνται τὴν ἀκαθαροσίαν», λέγει. Βλέπεις πῶς τοὺς ἀποστερεῖ τὴν συγγνώμην, μὲ τὸ νὰ εἰπῆ, ἐργασίαν ἀκαθαροσίας; Δὲν ἡμάρτησαν, λέγει, ἐπειδὴ παρεσύρθησαν, ἀλλ' εἰργάζοντο αὐτὰ τὰ κακά, καὶ μετεχειρίζοντο τὸ πρᾶγμα μὲ μελέτην. Μὲ κάθε ἀκαθαροσίαν.

Ἄκαθαροσία εἶναι ἢ κάθε μοιχεία, ἢ πορνεία, ἢ παιδεραστία, ὁ φθόνος, κάθε ἀκολασία καὶ ἀσέλγεια. «Σεῖς ὅμως δὲν ἐδιδάχθητε περὶ τοῦ Χριστοῦ ἔτσι», λέγει, «ἐὰν βεβαίως ἠκούσατε τὸ ἀληθινὸν περὶ αὐτοῦ κήρυγμα καὶ ἐὰν ἐνωμένοι διὰ τῆς πίστεως μὲ αὐτὸν ἐδιδάχθητε τὴν ἀλήθειαν, ἢ ὁποῖα ὑπάρχει εἰς τὸν Ἰησοῦν»⁶. Τό, «Ἐὰν βε-

- γε αὐτὸν ἠκούσατε», οὐκ ἀμφιβάλλοντός ἐστιν, ἀλλὰ καὶ σφόδρα διαβεβαιουμένου, καθάπερ καὶ ἀλλαγῶ φησιν· «Εἴπερ δίκαιον παρὰ Θεῶ ἀνταποδοῦναι τοῖς θλίβουσιν ὑμᾶς θλίψιν». Τουτέστιν, Οὐκ ἐπὶ τούτοις ἐμάθετε τὸν Χριστόν.
- 5 «Εἴ γε αὐτὸν ἠκούσατε, καὶ ἐν αὐτῷ ἐδιδάχθητε, καθὼς ἐστιν ἀλήθεια ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ἀποθέσθαι ὑμᾶς κατὰ τὴν προτιέραν ἀνασιροφὴν τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον». Ἔρα καὶ τοῦτο μαθεῖν ἐστι τὸν Χριστόν, τὸ ὀρθῶς βιοῦν. Ὁ γὰρ πονηρῶς βῶν, ἀγνοεῖ τὸν Θεόν, καὶ ἀγνοεῖται παρ' αὐτοῦ.
- 10 Ἔρα καὶ αὐτοῦ ἀλλαγῶ ἕλεγοντος· «Θεὸν ὁμολογοῦσιν εἰδέναι, τοῖς δὲ ἔργοις ἀρνοῦνται. «Καθὼς ἐστιν ἀλήθεια ἐν τῷ Ἰησοῦ, ἀποθέσθαι ὑμᾶς κατὰ τὴν προτιέραν ἀνασιροφὴν τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον». Τουτέστιν, Οὐκ ἐπὶ τούτοις συνέθου. Οὐ ματαιότης τὰ παρ' ἡμῖν, ἀλλ' ἀλήθεια· ὡσπερ τὰ
- 15 δόγματα ἀληθῆ, οὕτω καὶ ὁ βίος. Ματαιότης γὰρ ἡ ἁμαρτία ἐστὶ καὶ ψεῦδος· ὁ δὲ βίος ὁ ὀρθός, ἀλήθεια· ἔχει γὰρ καὶ τέλος μέγα· ἡ δὲ ἀκολασία εἰς οὐδὲν τελευτᾷ. «Τὸν φθειρόμενον», φησὶν, «κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἀπάτης αὐτοῦ». Ὡσπερ αἱ ἐπιθυμίαι αὐτοῦ φθείρονται, οὕτω καὶ αὐτός.
- 20 2. Πῶς ἔρα αἱ ἐπιθυμίαι αὐτοῦ φθείρονται; Τῷ θανάτῳ πάντα λύεται· ἔρα καὶ τοῦ Προφήτου λέγοντος· «Ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ἀπολοῦνται πάντες οἱ διαλογισμοὶ αὐτοῦ». Καὶ οὐ τῷ θανάτῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἄλλοις πολλοῖς· οἷον τὸ κάλλος, καὶ νόσον καὶ γήρως ἐπελθόντος, ὑπεξέστη καὶ ἀπέ-
- 25 θανε καὶ ἐφθάρη· ἡ ρώμη τοῦ σώματος τοῖς αὐτοῖς πάλιν ἀλλοκεῖται· ἡ τρυφή οὐδὲ αὕτη τὴν αὐτὴν ἔχει ἐν γήρᾳ ἡδο-

7. Β' Θεσ. 1, 6.

8. Ἐφ. 4, 20 - 21.

9. Τίτ. 1, 16.

10. Ἐφ. 4, 22.

11. Ψαλμ. 145, 4.

βαίως ἠκούσατε τὸ ἀληθινὸν περὶ αὐτοῦ κήρυγμα», δὲν λέγεται ἀπὸ τὸν Παῦλον ἐπειδὴ ἀμφιβάλλει, ἀλλ' ἐπειδὴ εἶναι πολὺ βέβαιος, ὅπως ἀκριβῶς λέγει καὶ ἄλλου. «Ἐὰν βεβαίως εἶναι δίκαιον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ νὰ ἀνταποδώσῃ θλίψιν εἰς ἐκείνους πού σᾶς θλίβουν»⁷. Δηλαδή δὲν ἐδιδάχθητε περὶ τοῦ Χριστοῦ σύμφωνα μὲ αὐτά. «Ἐὰν βεβαίως ἠκούσατε τὸ ἀληθινὸν περὶ αὐτοῦ κήρυγμα, καὶ ἐὰν ἐνωμένοι διὰ τῆς πίστεως μὲ αὐτὸν ἐδιδάχθητε, καθὼς ἡ ἀλήθεια ὑπάρχει ἐν τῷ Ἰησοῦ Χριστῷ, νὰ ἀποθέσετε τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον τῆς ἀμαρτίας, ὅπως ἐξεδηλώνετο αὐτὸς εἰς τὴν προηγουμένην σας διαγωγὴν»⁸. Ἐπομένως καὶ τοῦτο σημαίνει, ὅτι ἐδιδάχθημεν τὸν Χριστόν, τὸ νὰ ζῶμεν δηλαδή ὀρθῶς. Διότι ἐκεῖνος πού ζῆ κακῶς, ἀγνοεῖ τὸν Θεόν, καὶ ὁ Θεὸς ἀγνοεῖ αὐτόν. Ἦκουε καὶ τὸν Παῦλον, ὁ ὁποῖος ἄλλου λέγει «Ὁμολογοῦν, ὅτι γνωρίζουν τὸν Θεόν, μὲ τὰ ἔργα των ὅμως τὸν ἀρνοῦνται. Καθὼς ἡ ἀλήθεια ὑπάρχει ἐν τῷ Ἰησοῦ, νὰ ἀποθέσετε τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον τῆς ἀμαρτίας, ὅπως ἐξεδηλώνετο αὐτὸς εἰς τὴν προηγουμένην σας διαγωγὴν»⁹. Δηλαδή, δὲν συνεφώνησες ὑπὸ τοὺς ὅρους αὐτοῦς. Δὲν εἶναι μάταια τὰ ἰδικά μας, ἀλλ' ἀληθινά· ὅπως τὰ δόγματα εἶναι ἀληθινά, ἔτσι καὶ ὁ τρόπος τῆς ζωῆς μας. Διότι ἡ ἀμαρτία εἶναι ματαιότης καὶ ψεῦδος· ὁ δὲ ὀρθὸς τρόπος ζωῆς εἶναι ἀλήθεια, διότι ἔχει καὶ τέλος ἐξαίρετον, ἡ δὲ ἀκολασία πουθενὰ δὲν καταλήγει. «Ὁ ὁποῖος διαφθείρεται ὀλονέν», λέγει, «ἀπὸ τὰς ἐπιθυμίας, πού προκαλεῖ ἡ ἀπάτη τῆς ἀμαρτίας του»¹⁰. Ὅπως φθείρονται αἱ ἐπιθυμίαι του, ἔτσι φθείρεται καὶ αὐτός.

2. Πῶς λοιπὸν φθείρονται αἱ ἐπιθυμίαι τοῦ παλαιοῦ ἀνθρώπου; Μὲ τὸν θάνατον τὰ πάντα διαλύονται, διότι ἄκουε τὸν προφήτην πού λέγει «Κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν θὰ ἐξαφανισθοῦν ὅλοι οἱ διαλογισμοὶ του»¹¹. Καὶ ὄχι μόνον μὲ τὸν θάνατον, ἀλλὰ καὶ μὲ πολλὰ ἄλλα· ὅπως ἡ ὁμορφιά, ὅταν ἔλθῃ ἀσθένεια καὶ τὰ γηρατεῖα, ὑποχωρεῖ καὶ πεθαίνει καὶ διαλύεται· ἡ δύναμις τοῦ σώματος μὲ τὸν ἴδιον τρόπον πάλιν καταστρέφεται· οὔτε αὕτη ἡ ἀπόλαυσις ἔχει κατὰ τὰ γηρατεῖα τὴν ἰδίαν ἡδονήν. Καὶ τοῦτο μᾶς εἶναι

νήν. Καὶ δῆλον ἡμῖν τοῦτο ἀπὸ τοῦ Βερζελλῆ. Ἰστὶ πάντως τὴν ἱστορίαν. Ἡ ἐτέρως πάλιν τοῦτον αὐτὸν φθείρει καὶ ἀπόλλυσιν ἢ ἐπιθυμία. Καθάπερ γὰρ τὸ ἔριον, ἀφ' ὧν τίκεται, ὑπὸ τούτων καὶ ἀπόλλυται, οὕτω καὶ ὁ παλαιὸς 5 ἄνθρωπος. Καὶ γὰρ δόξης ἔρως ἀπόλλυσι, καὶ ἡδοναὶ πολλάκις ἀπώλεσαν, καὶ ἐπιθυμία ἐξηπάτησεν. Οὐ γὰρ ἐστὶν ὄντως ἡδονή, ἀλλὰ πικρία καὶ ἀπάτη τὸ πρᾶγμα, ὑπόκρισις καὶ σκηνή· καὶ τὸ μὲν πρόσωπον λαμπρὸν τῶν πραγμάτων, αὐτὰ δὲ τὰ πράγματα οὐδὲν ἕτερον, ἢ ταλαιπωρίας 10 καὶ πολλῆς πτωχείας γέμοντα καὶ ἀηθίας καὶ πολλῆς τῆς πενίας· κἂν ἀφέλης τὸ προσωπεῖον, καὶ γυμνώσης τὴν ὄψιν, ὄψει τὴν ἀπάτην. Ἀπάτη γὰρ τοῦτό ἐστιν, ὅταν ὅπερ τί ἐστὶ, μὴ φαίνεται, ἀλλ' ὅπερ μὴ ἐστὶ, δείκνυται. Οὕτω καὶ οἱ παραλογισμοὶ γίνονται. Τέσσαρας δὲ ἡμῖν ἀνθρώπους ἐν- 15 ταῦθα ὑπογράφει καί, εἰ θούλεσθε, τούτων ἤδη τὴν ἀπόδειξιν παρέχω· Ἐνιαῦθα μὲν δύο, οὕτω λέγων «Ἀποθέμενοι τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, ἀνανεοῦσθε τῷ πνεύματι τοῦ νοῦς ὑμῶν, καὶ ἐνδόσασθε τὸν καινὸν ἄνθρωπον». Ἐν δὲ τῇ πρὸς Ῥωμαίους ἄλλους δύο, ὡς ὅταν λέγη· «Βλέπω δὲ 20 ἕτερον νόμον ἐν τοῖς μέλεσί μου, ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοῦς μου, αἰχμαλωτίζοντά με τῷ νόμῳ τῆς ἁμαρτίας τῷ ὄντι ἐν τοῖς μέλεσί μου». Καὶ οὗτοι πρὸς ἐκείνους ἔχουσι τὴν συγγένειαν, πρὸς μὲν τὸν ἔσω ὁ καινός, πρὸς δὲ τὸν ἔξω ὁ παλαιός· ἀλλ' ὅμως οἱ τρεῖς διεφθάρησαν. Μᾶλλον δὲ τρεῖς εἰσι καὶ νῦν, καινός καὶ παλαιός, καὶ οὗτος ὁ 25 οὐσιώδης καὶ φυσικός.

«Ἀνανεοῦσθε» δέ, φησί, «τῷ πνεύματι τοῦ νοῦς ὑμῶν». Ἴνα μὴ τις νομίσῃ, ὅτι ἐπεισάγει ἄνθρωπον ἕτερον, εἰπὼν παλαιὸν καὶ καινόν, ὅρα τί φησιν «Ἀνανεοῦσθε». Ἀνανεοῦ-

12. Προβλ. Β' Βασ. 19, 32. 40.

13. Ἐφ. 4, 22. 23. 24.

14. Ρωμ. 7, 23.

γνωστόν ἀπὸ τὸν Βερζελλῆ¹². Γνωρίζετε βέβαια τὴν ἱστορίαν του. Ἡ καὶ μὲ ἄλλον τρόπον τὸν φθείρει αὐτὸν τὸν ἴδιον καὶ τὸν καταστρέφει ἡ ἐπιθυμία. Διότι ὅπως ἀκριβῶς τὸ μαλλί, ἀπὸ τὰ ζῶα ἀπὸ τὰ ὁποῖα γίνεται, ἀπὸ τὰ αὐτὰ καὶ καταστρέφεται, ἔτσι καὶ ὁ παλαιὸς ἄνθρωπος τῆς ἁμαρτίας. Καὶ εἶναι ἀλήθεια ὅτι ἡ ἐπιθυμία τῆς δόξης καταστρέφει, καὶ αἱ ἡδοναὶ πολλάκις κατέστρεψαν καὶ ἡ ἐπιθυμία ἐξηπάτησε. Διότι δὲν ὑπάρχει ἀληθινὴ ἡδονή, ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα εἶναι πικρία καὶ ἀπάτη, προσποιήσις καὶ θέατρον· καὶ τὸ μὲν προσωπεῖον τῶν πραγμάτων εἶναι λαμπρόν, τὰ ἴδια δὲ τὰ πράγματα τίποτε ἄλλο δὲν εἶναι παρὰ γεμᾶτα ἀπὸ ταλαιπωρίαν καὶ μεγάλην πτωχείαν καὶ ἀηδίαν καὶ μεγάλην πενίαν· καὶ ἂν ἀφαιρέσης τὸ προσωπεῖον καὶ γυμνώσης τὴν ὄψιν των, θὰ ἰδῆς τὴν ἀπάτην. Διότι αὐτὸ σημαίνει ἀπάτη, ὅταν δὲν φαίνεται ἐκεῖνο ποῦ εἶναι πραγματι, ἀλλὰ φαίνεται ἐκεῖνο ποῦ δὲν εἶναι. Ἔτσι γίνονται καὶ οἱ παραλογισμοί. Ἐδῶ μᾶς περιγράφει τέσσαρας ἄνθρωπους, καί, ἐὰν θέλετε, σᾶς δίδω ἤδη τὴν ἀπόδειξιν αὐτῶν. Ἐδῶ μὲν δύο, ὅταν λέγῃ τὰ ἐξῆς· «Ἀφοῦ ἀποθέσετε τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον τῆς ἁμαρτίας, ἀνακαινίζεσθε κατὰ τὸ πνευματικὸν βάθος τοῦ νοῦ σας, καὶ ἐνδύεσθε τὸν νέον ἄνθρωπον»¹³. Εἰς δὲ τὴν πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολὴν του περιγράφει ἄλλους δύο, καθὼς ὅταν λέγῃ· «Βλέπω ὅμως νὰ κυριαρχῇ ἄλλος νόμος εἰς τὰ μέλη μου, ὁ νόμος τῆς ἁμαρτίας, ὁ ὁποῖος μάχεται εἰς ὅσα ὁ νοῦς μου ἀναγνωρίζει ὡς νόμον ὀρθόν, καὶ μὲ κάνει δοῦλον αἰχμάλωτον εἰς τὸν νόμον τῆς ἁμαρτίας, ποῦ κυριαρχεῖ εἰς τὰ μέλη μου»¹⁴. Καὶ αὐτοὶ ὁμοιάζουν πρὸς ἐκείνους, πρὸς μὲν τὸν ἐσωτερικὸν ἄνθρωπον ὁ νέος, πρὸς δὲ τὸν ἐξωτερικὸν ὁ παλαιὸς ἄνθρωπος· ἀλλ' ὅμως οἱ τρεῖς κατεστράφησαν ἐντελῶς. Μᾶλλον δὲ τρεῖς εἶναι καὶ τώρα, ὁ νέος καὶ ὁ παλαιός, καὶ αὐτὸς ὁ πραγματικὸς καὶ φυσικός.

«Ἀνακαινίζεσθε δέ, λέγει, κατὰ τὸ πνευματικὸν βάθος τοῦ νοῦ σας». Διὰ νὰ μὴ νομίση κανεὶς, ὅτι παρουσιάζει ἄλλον ἄνθρωπον, ἀφοῦ εἶπε παλαιὸν καὶ νέον, πρόσεχε τί λέγει· «Ἀνακαινίζεσθε». Ἀνακαινίσις σημαίνει, ὅταν

σθαί ἐστιν, ὅταν αὐτὸ τὸ γεγηρακὸς ἀνανεῶται, ἄλλο ἐξ ἄλλου γινόμενον. Ὡστε τὸ μὲν ὑποκείμενον τὸ αὐτό, ἢ δὲ μεταβολὴ περὶ τὸ συμβεβηκός. Καθάπερ τὸ μὲν σῶμά ἐστι τὸ αὐτό, ἢ δὲ μεταβολὴ περὶ τὸ συμβεβηκός, οὕτω δὴ καὶ ἐν-
 5 ταῦθα. Πῶς δ' ἂν γένοιτο ἡ ἀνανέωσις; «Ἐν τῷ πνεύματι τοῦ νοῦς ὑμῶν», φησὶν, «Ὅς ἐὰν οὖν ἔχη πράγμα παλαιόν, οὐδὲν ἐργάσεται οὐ γὰρ ἀνέξεται τὸ πνεῦμα παλαιῶν πράξεων. «Τῷ πνεύματι», φησί, «τοῦ νοῦς ὑμῶν»· τουτέστι, τῷ πνεύματι τῷ ἐν τῷ νῷ. «Καὶ ἐνδύσασθε τὸν καινὸν ἄνθρω-
 10 πον». Ὁρᾷς ὅτι τὸ μὲν ὑποκείμενον ἓν ἐστι, τὸ δὲ ἐνδύματα δύο, τὸ τε ἐκδυόμενον καὶ τὸ ἐνδυόμενον; «Τὸν καινὸν ἄνθρωπον», φησί, «τὸν κατὰ Θεὸν κτισθέντα ἐν δικαιοσύνῃ καὶ ὁσιότητι τῆς ἀληθείας». Διὰ τί δὲ ἄνθρωπον καλεῖ τὴν ἀρετὴν, καὶ διὰ τί ἄνθρωπον τὴν κακίαν; «Οἱ χωρὶς ἐνεργείας οὐκ ἂν δειχθεῖη ἄνθρωπος. Ὡστε οὐχ ἦτιον τῆς φύ-
 15 σεως ταῦτα ἄνθρωπον δείκνυσιν, εἴτε καλόν, εἴτε πονηρόν.

Ὡσπερ δὲ τὸ ἀποδύσασθαι, εὐκόλον, οὕτω καὶ ἐπὶ ἀρετῆς καὶ κακίας ἐστὶν ἰδεῖν. Ὁ νέος ἰσχυρός ἐστὶν οὐκοῦν καὶ ἡμεῖς ἰσχυροὶ γενώμεθα πρὸς τὴν ἐνέργειαν τῶν ἀγα-
 20 θῶν πράξεων. Ὁ νέος ρυτίδα οὐκ ἔχει οὐκοῦν μηδὲ ἡμεῖς. Ὁ νέος οὐ περιφέρεται, οὐδέ ἐστιν εὐάλωτος τοῖς νοσήμασι· οὐκοῦν μηδὲ ἡμεῖς. «Τὸν κτισθέντα». Ὁρα ἐνιαῦθα πῶς κτίσιν καλεῖ τὴν οὐσίωσιν τῆς ἀρετῆς, τὴν ἐξ οὐκ ὄντων εἰς τὸ εἶναι παραχθεῖσαν. Τί δέ; ἐκείνη οὐ κατὰ Θεὸν
 25 ἢ κτίσις; Οὐδαμῶς, ἀλλὰ κατὰ τὸν διάβολον αὐτὸς δημιουργὸς τῆς ἁμαρτίας. Πῶς; Ὁ γὰρ ἄνθρωπος οὐκ ἀπὸ ὕδατος, οὐδὲ ἀπὸ γῆς ἐκτίσθη λοιπόν, ἀλλ' ἐν δικαιοσύνῃ

αυτό, πού ἔχει γηράσει, ἀνακαινίζεται καὶ γίνεται κάτι ἄλλο ἀπὸ ἄλλο πρᾶγμα. Ὡστε τὸ μὲν ὑποκείμενον παραμένει τὸ αὐτό, ἢ δὲ μεταβολὴ δὲν γίνεται εἰς τὴν οὐσίαν του. Ὡπως ἀκριβῶς τὸ μὲν σῶμα εἶναι τὸ αὐτό, ἢ δὲ μεταβολὴ γίνεται εἰς τὴν οὐσίαν του· ἔτσι συμβαίνει καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτήν. Καὶ πῶς θὰ γίνῃ ἡ ἀνακαινίσις αὐτή; «Κατὰ τὸ πνευματικὸν βάθος τοῦ νοῦ σας», λέγει. Ἐὰν λοιπὸν κανεὶς ἔχη κάτι παλαιόν, δὲν θὰ κάμῃ τίποτε, διότι τὸ Πνεῦμα δὲν θὰ ἀνεχθῇ τὰς παλαιὰς πράξεις. «Κατὰ τὸ πνευματικὸν βάθος τοῦ νοῦ σας», λέγει· δηλαδή, κατὰ τὸ εὐρισκόμενον μέσα εἰς τὸν νοῦν σας πνευματικὸν βάθος. «Καὶ νὰ ἐνδυθῆτε τὸν νέον ἄνθρωπον». Βλέπεις ὅτι τὸ μὲν ὑποκείμενον εἶναι ἓνα, τὰ δὲ ἐνδύματα δύο, ἀφ' ἑνὸς τὸ ἐκδυόμενον καὶ ἀφ' ἑτέρου τὸ ἐνδυόμενον; «Τὸν νέον ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος ἐκτίσθη σύμφωνα μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, διὰ νὰ πολιτεύεσθε μὲ δικαιοσύνην καὶ μὲ ἀφοσίωσιν εἰς τὴν ἀλήθειαν»¹⁵. Διατί δὲ καλεῖ ἄνθρωπον τὴν ἀρετὴν, καὶ διατί ἄνθρωπον τὴν κακίαν; Διότι χωρὶς τὴν ἐνέργειαν δὲν θὰ ἠμποροῦσε νὰ ἀποδειχθῇ ὁ ἄνθρωπος. Ὡστε λοιπὸν αὐτὰ ἀποδεικνύουν τὸν ἄνθρωπον, εἴτε τὸ καλόν, εἴτε τὸ πονηρόν.

Ὡπως δὲ εἶναι εὐκόλον τὸ νὰ ἀποβάλωμεν τὰ ἐνδύματα, ἔτσι εἶναι δυνατὸν νὰ ἰδοῦμεν νὰ συμβαίῃ καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς κακίας. Ὁ νέος κατὰ τὴν ἡλικίαν ἄνθρωπος εἶναι ἰσχυρός· ἄς γίνωμεν λοιπὸν καὶ ἡμεῖς ἰσχυροὶ ὡς πρὸς τὸ νὰ πράττωμεν τὰς ἀγαθὰς πράξεις. Ὁ νέος δὲν ἔχει ρυτίδα, λοιπὸν ἄς μὴ ἔχωμεν οὔτε καὶ ἡμεῖς. Ὁ νέος δὲν εἶναι ἀσταθής, οὔτε εὐάλωτος εἰς τὰς ἀσθενείας· ἄς μὴ εἴμεθα οὔτε ἡμεῖς. «Ὁ ὁποῖος ἐκτίσθη». Πρόσεξε πῶς κτίσιν ἐδῶ καλεῖ τὴν πραγμάτωσιν τῆς ἀρετῆς, ἢ ὁποῖα ἀπὸ τὸ μηδὲν ἐδημιουργήθη εἰς τὸ εἶναι. Τί συμβαίνει λοιπὸν; ἐκείνη ἢ κτίσις δὲν εἶναι σύμφωνα μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ; Ἀσφαλῶς ὄχι, ἀλλὰ κατὰ τὸ θέλημα τοῦ διαβόλου· αὐτὸς εἶναι δημιουργὸς τῆς ἀμαρτίας. Πῶς; Διότι ὁ ἄνθρωπος δὲν ἐκτίσθη ἀπὸ ὕδωρ, οὔτε ἀπὸ χῶμα, ἀλλὰ μὲ δικαιοσύνην καὶ ἀφοσίωσιν εἰς τὴν ἀλήθειαν.

καὶ ὁσιότητι τῆς ἀληθείας. Τί ἐσσι τοῦτο; Υἱὸν εὐθέως, φησίν, αὐτὸν ἔκτισα· τοῦτο γὰρ ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος γίνεται αὕτη ἐστὶν ἡ οὐσία. Καλῶς εἶπεν· «Ἐν δικαιοσύνῃ καὶ ὁσιότητι τῆς ἀληθείας». Ἦν ποιε δικαιοσύνη, ἣν καὶ ὁσιότης ἐπὶ 5 Ἰουδαίων, ἀλλ' οὐ τῆς ἀληθείας, ἀλλὰ τοῦ τύπου ἢ δικαιοσύνη ἐκείνη. Τὸ γὰρ καθαρὸν εἶναι σώματι τύπος καθαρότητος ἦν, οὐχὶ ἀλήθεια καθαρότητος· τύπος δικαιοσύνης ἦν, οὐχὶ ἀλήθεια δικαιοσύνης. «Ἐν ὁσιότητι», φησί, «καὶ δικαιοσύνη τῆς ἀληθείας». Τάχα καὶ πρὸς τὸ ψευδὲς εἴρηται τοῦτο, 10 ὅτι εἰσὶ πολλοὶ παρὰ τοῖς ἕξωθεν δοκοῦντες εἶναι δίκαιοι, ἀλλὰ ψευδεῖς.

Δικαιοσύνη δέ, ἡ καθολικὴ ἀρετὴ λέγεται. Ἐκουε γὰρ τοῦ Χριστοῦ λέγοντος· «Ἐὰν μὴ περισσεύῃ ἡ δικαιοσύνη ὑμῶν πλεον τῶν γραμματέων καὶ Φαρισαίων, οὐ μὴ εἰσέλ- 15 θητε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν»· καὶ πάλιν, «Δίκαιος λέγεται ὁ μηδεμίαν ἔχων λαβήν». Ἐπεὶ καὶ ἐν τοῖς δικαστηρίοις ἐκεῖνόν φασιν δίκαιον, τὸν ἀδικηθέντα, καὶ μὴ ἀντιδικήσαντα. Ἄν τοίνυν καὶ ἡμεῖς ἐπὶ τοῦ φοβητοῦ δικαστηρίου δυνηθῶμεν δίκαιοι πρὸς ἀλλήλους ὀφθῆναι, δυνησόμεθα 20 φιλανθρωπίας τινὸς τυχεῖν. Πρὸς μὲν γὰρ τὸν Θεὸν ἀδύνατον, ὅσα ἂν ἐπιδειξώμεθα· πανταχοῦ γὰρ αὐτὸς τοῖς δικαίοις νικᾷ, καθὼς καὶ ὁ Προφήτης λέγει· «Καὶ νικήσεις ἐν τῷ κρίνεσθαί σε». Ἀλλὰ τὰ πρὸς ἀλλήλους δίκαια ἂν μὴ διαφθείρωμεν, τότε ἐσόμεθα δίκαιοι· ἂν δυνηθῶμεν δεῖξαι, 25 ὅτι ἠδικήθημεν, τότε ἐσόμεθα δίκαιοι. Πῶς ἐνδεδυμένοι αὐτοῖς πάλιν, λέγει, «Ἐνδύσασθε»; Ἀπὸ τοῦ βίου νῦν φησι καὶ τῶν ἔργων. Τότε γέγονεν ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος τὸ ἔνδυμα, νῦν δὲ ἀπὸ τῆς πολιτείας καὶ τῶν ἔργων, οὐκέτι κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἀπάτης, ἀλλὰ κατὰ τὸν Θεόν. Τὸ 30 δὲ ὅσιον τί ἐσσι; Τὸ καθαρὸν, τὸ ὀφειλόμενον. Διὰ τοῦτο

16. Ματθ. 5, 20.

17. Α' Ἰω. 3, 9.

18. Ψαλμ. 50, 6.

Τί σημαίνει αυτό; "Ἐκτισε αὐτὸν ἀμέσως υἱόν, λέγει· διότι τοῦτο γίνεται ἀπὸ τὸ βάπτισμα· αὐτὴ εἶναι ἡ οὐσία. Πολύ σωστὰ εἶπε· «Μὲ τὴν δικαιοσύνην καὶ μὲ τὴν ἀφοσίωσιν εἰς τὴν ἀλήθειαν». Ὑπῆρχε κάποτε δικαιοσύνη, ὑπῆρχε καὶ ἀφοσίωσις ἐκ μέρους τῶν Ἰουδαίων, ὄχι ὁμως εἰς τὴν ἀλήθειαν, ἀλλ' ἡ δικαιοσύνη ἐκείνη ἦτο τυπικὴ. Διότι ἡ καθαρότης κατὰ τὸ σῶμα ἦτο τύπος καθαρότητος, ὄχι πραγματικὴ καθαρότης· τύπος δικαιοσύνης ἦτο, ὄχι πραγματικὴ δικαιοσύνη. «Μὲ ἀφοσίωσιν καὶ μὲ δικαιοσύνην τῆς ἀληθείας», λέγει. Ἴσως ἔχει λεχθῆ τοῦτο διὰ νὰ δηλώσῃ τὸ ψευδές, διότι ὑπάρχουν πολλοὶ μεταξὺ τῶν ἐθνικῶν ποὺ νομίζουν ὅτι εἶναι δίκαιοι, εἰς τὴν πραγματικότητα ὁμως εἶναι ψευδεῖς.

Δικαιοσύνη δὲ λέγεται ἡ ἀρετὴ εἰς τὸ σύνολόν της. Διότι ἄκουε τὸν Χριστὸν ποὺ λέγει· «Ἐὰν ἡ ἀρετὴ σας δὲν περισσεύσῃ καὶ δὲν ὑπερτερῆσῃ κατὰ πολὺ τὴν ἐξωτερικὴν ἀρετὴν τῶν γραμματέων καὶ Φαρισαίων, δὲν θὰ εἰσέλθετε εἰς τὴν Βασιλείαν τῶν Οὐρανῶν»¹⁶. Καὶ πάλιν, «Δίκαιος λέγεται ἐκεῖνος ποὺ δὲν δίδει καμμίαν ἀφορμὴν»¹⁷. Καὶ εἰς τὰ δικαστήρια ἀκόμη λέγομεν δίκαιον ἐκεῖνον, ποὺ, ἐνῶ ἔχει ἀδικηθῆ, δὲν ἀπέδωκε τὴν ἀδικίαν. Ἄν λοιπὸν καὶ ἡμεῖς ἠμπορέσωμεν νὰ φανῶμεν δίκαιοι μεταξὺ μας εἰς τὸ φοβερὸν δικαστήριον, θὰ ἠμπορέσωμεν νὰ ἐπιτύχωμεν κάποια φιλανθρωπίαν. Διότι πρὸς μὲν τὸν Θεὸν τοῦτο εἶναι ἀδύνατον, ὅσα καὶ ἂν θὰ ἐπιδείξωμεν, ἀφοῦ παντοῦ αὐτὸς νικᾷ τοὺς δικαίους, καθὼς καὶ ὁ προφήτης λέγει· «Καὶ θὰ νικήσῃς, ὅταν ἐκφέρῃς κρίσιν»¹⁸. Ἄλλ' ἐὰν δὲν παραβαίνωμεν τοὺς κανόνας δικαίου, ποὺ ἰσχύουν μεταξὺ μας, τότε θὰ εἴμεθα πράγματι δίκαιοι· ἂν ἠμπορέσωμεν νὰ ἀποδείξωμεν, ὅτι ἠδικήθημεν, τότε θὰ εἴμεθα δίκαιοι. Διατί, ἐνῶ εἴμεθα ἐνδεδυμένοι τὰ ἐνδύματά μας, πάλιν λέγει, «Νὰ ἐνδυθῆτε»; Ἐδῶ ἐννοεῖ ἀπὸ τὸν τρόπον ζωῆς καὶ τὰ ἔργα. Τότε εἶχε γίνεαι ἀπὸ τὸ ἐνδυμα τοῦ βαπτίσματος, τώρα δὲ ἀπὸ τὸ ἐνδυμα τῆς συμπεριφορᾶς καὶ τῶν ἔργων, σύμφωνα μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ ὄχι πλέον σύμφωνα μὲ τὰς ἐπιθυμίας, ποὺ προκαλεῖ ἡ ἀπάτη τῆς ἀμαρτίας. Τὸ δὲ ὅσιον τί σημαίνει; Σημαίνει τὸ καθαρὸν, τὸ

καὶ τὴν ὁσίαν ἐπὶ ἀπελθόντων φαμέν· τουτέστιν, Οὐδὲν ὀφείλω αὐτοῖς λοιπόν, οὐκ εἰμι ὑπεύθυνος. Οὕτως ἔθος ἡμῖν λέγειν καὶ τό, Ἐφωσιωσάμην, καὶ ὅσα τοιαῦτα τουτέστι τό, Μηδὲν ὀφείλω.

- 5 3. Ἡμῶν τοίνυν ἐστὶ μὴ ἀποδύσασθαι τὸ τῆς δικαιοσύνης ἱμάτιον, ὃ καὶ ὁ Προφήτης ἱμάτιον σωτηρίου καλεῖ, ἵνα τῷ Θεῷ ὁμοιωθῶμεν καὶ γὰρ αὐτὸς δικαιοσύνην ἐνδέδυσται. Τοῦτο ἐνδυσώμεθα τὸ ἱμάτιον. Τὸ δέ, ἐνδύσασθαι, οὐδὲν ἄλλο δηλοῖ, ἢ τὸ μηδέποτε ἀποθέσθαι. Ἐκουε γὰρ τοῦ
- 10 Προφήτου λέγοντος· Ἐνδύσασθαι κατάραν ὡς ἱμάτιον, καὶ ἤξει αὐτῷ». Καὶ πάλιν, Ὁ περιβαλλόμενος φῶς ὡς ἱμάτιον». Καὶ πάλιν ἡμῖν ἔθος λέγειν ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων. Ὁ δεῖνα τὸν δεῖνα ἐνεδύσασθαι. Ὡστε οὐ μίαν ἡμέραν οὐδὲ δευτέραν οὐδὲ τρίτην, ἀλλὰ διαπαντός ἡμᾶς βούλεται εἶναι ἐν
- 15 ἀρετῇ, καὶ μηδέποτε γυμνοὺς εἶναι τοῦ ἱματίου τούτου. Οὐ γὰρ οὕτως ἄνθρωπος ἀσχημονεῖ γυμνὸς ὢν τὸ σῶμα, ὡς γυμνὸς ὢν τὴν ἀρετήν. Ἐνταῦθα αὐτὸν οἱ ὁμόδουλοι βλέπουσιν ἀσχημονοῦντα, ἐκεῖ δὲ ὁ Δεσπότης καὶ οἱ ἄγγελοι. Ἄν οὖν τινα ἴδης, εἰπέ μοι, γυμνὸν διὰ τῆς ἀγορᾶς προϊ-
- 20 όντα, οὐχὶ ἀλγεῖς; Ὅταν οὖν οὐ γυμνὸς τοῦ ἱματίου τούτου τρέχῃς, τί ἐροῦμεν; Οὐχ ὁρᾶς τούτους τοὺς προσαιτοῦντας, οὓς λώταγας ἡμῖν ἔθος καλεῖν, πῶς περιίασι, πῶς καὶ αὐτοὺς ἐλεοῦμεν; Ἀλλ' ὅμως τούτοις οὐδὲ συγγνώμη τίς ἐσται· οὐδὲ γὰρ συγγινώσκουμεν αὐτοῖς, διὰ τὴν κωθεύοντες ἑαυ-
- 25 τῶν τὰ ἱμάτια ἀπολλύωσι. Πῶς οὖν ἡμῖν ὁ Θεὸς συγγνώσεται τὸ ἱμάτιον τοῦτο ἀπολέσασιν; Ὅταν γὰρ ὁ διάβολος ἴδῃ γυμνὸν ἀρετῆς τινα, εὐθέως καὶ ἀσβολοῖ καὶ ἀμαυροῖ τὸ πρόσωπον καὶ τιρώσκει καὶ ἀναγκάζει μεγάλα. Γυμνοὶ γενώμεθα χρημάτων, ἵνα μὴ γυμνωθῶμεν ἀπὸ δικαιοσύ-
- 30 νης· ἢ τῶν χρημάτων περιβολὴ τοῦτο λυμαίνεται τὸ ἱμάτι-

19. Ψαλμ. 108, 18.

20. Ψαλμ. 103, 2.

20α. Οἱ καταδαπανῶντες ἐν τοῖς αἰσχροῖς τὸν βίον των.

ὀφειλόμενον. Διὰ τοῦτο καὶ ὅσιν ζωὴν λέγομεν τὴν ζωὴν τῶν ἀποθανόντων· δηλαδή. Τίποτε δὲν ὀφείλω πλέον εἰς αὐτούς, δὲν εἶμαι ὑπεύθυνος. "Ἐτσι συνηθίσαμεν νὰ λέγωμεν καὶ τό, Ἄφωσιώθην, καὶ τὰ παρόμοια, δηλαδή τό, Δὲν ὀφείλω τίποτε.

3. Ἐκ τῆς ἡμᾶς λοιπὸν ἐξαρτᾶται νὰ μὴ ἀποβάλωμεν τὸ ἔνδυμα τῆς δικαιοσύνης, τὸ ὁποῖον καὶ ὁ προφήτης καλεῖ ἔνδυμα σωτηρίας, διὰ νὰ γίνωμεν ὅμοιοι μὲ τὸν Θεόν· διότι καὶ αὐτὸς εἶναι ἐνδεδυμένος τὴν δικαιοσύνην. "Ἄς ἐνδυθῶμεν αὐτὸ τὸ ἔνδυμα. Τὸ δέ, ἐνδύσασθαι, δὲν σημαίνει τίποτε ἄλλο, παρὰ τὸ νὰ μὴ ἀποβάλετε ποτὲ αὐτό. Διότι ἄκουε τὸν προφήτην ποὺ λέγει· «Ἐνεδύθη τὴν κατάραν ὡς ἔνδυμα, καὶ εἰσῆλθεν εἰς αὐτό»¹⁹. Καὶ πάλιν· «Σὺ ποὺ ἐνδύεσαι τὸ φῶς ὡς ἱμάτιον»²⁰. Ἐπίσης συνηθίζομεν νὰ λέγωμεν καὶ διὰ τοὺς ἀνθρώπους· Ὁ τάδε ἐνεδύθη τὸν τάδε. "Ὡστε θέλει νὰ εἴμεθα ἐνδεδυμένοι τὴν ἀρετὴν ὄχι μίαν ἡμέραν, οὔτε δύο, οὔτε τρεῖς, ἀλλὰ παντοτινά, καὶ ποτὲ νὰ μὴ εἴμεθα γυμνοὶ ἀπὸ τὸ ἔνδυμα αὐτό. Διότι δὲν ἀσχημονεῖ τόσο ὁ ἄνθρωπος, ὅταν εἶναι γυμνὸς ὡς πρὸς τὸ σῶμα, ὅσον ὅταν εἶναι γυμνὸς ὡς πρὸς τὴν ἀρετὴν. Ἐδῶ βλέπουν αὐτὸν νὰ ἀσχημονῇ οἱ ὅμοιοί του, ἐκεῖ ὅμως ὁ Κύριος καὶ οἱ ἄγγελοι. "Ἄν λοιπὸν ἰδῆς κάποιον νὰ προχωρῇ γυμνὸς εἰς τὴν ἀγοράν, εἶπέ μου, δὲν λυπεῖσαι; "Ὅταν ὅμως σὺ τρέχῃς γυμνὸς ἀπὸ τὸ ἔνδυμα αὐτό, τί θὰ εἰπούμεν; Δὲν βλέπεις αὐτούς ποὺ ἐπαιτοῦν, τοὺς ὁποίους συνηθίζομεν νὰ ὀνομάζωμεν λώταγας^{20α}, πῶς περιέρχονται, πῶς καὶ αὐτούς ἐλεοῦμεν; Ἄλλ' ὅμως δι' αὐτούς δὲν ὑπάρχει καμμία συγγνώμη· διότι οὔτε καὶ ἡμεῖς συγχωροῦμεν αὐτούς, ὅταν παίζοντες τοὺς κύβους χάνουν τὰ ἐνδύματά των. Πῶς λοιπὸν θὰ μᾶς συγχωρήσῃ ὁ Θεὸς ἀφοῦ ἀπωλέσαμεν τὸ ἔνδυμα τῆς ἀρετῆς; Διότι ὅταν ὁ διάβολος ἰδῇ κάποιον γυμνὸν ἀπὸ ἀρετῆν, ἀμέσως καὶ μαυρίζει καὶ ἐπισκοτίζει τὸν πρόσωπόν του καὶ τὸν τραυματίζει καὶ τοῦ ἐπιβάλλει νὰ πράττῃ διὰ τῆς βίας πολλά. "Ἄς γίνωμεν γυμνοὶ ἀπὸ χρήματα, διὰ νὰ μὴ γίνωμεν γυμνοὶ ἀπὸ δικαιοσύνην· ἡ ἐνδυμασία τῶν χρημάτων καταστρέφει τὸ ἔνδυμα

ον ἀκανθῶν ἐσι περιβολή. Τοιαῦταί εἰσιν αἱ ἀκάνθαι,
 καὶ ὅσῳ ἂν πλείονας περιβαλώμεθα, ἰσοούτω μᾶλλον γυμνού-
 μεθα. Ἡ ἀσέλγεια γυμνοῖ τοῦ ἱματίου τούτου· πῦρ γάρ ἐ-
 σι, τὸ δὲ πῦρ ἀναλωτικὸν τοῦ ἱματίου τούτου. Σῆς ἐστιν ὁ
 5 πλοῦτος· καθάπερ ὁ σῆς πάντα διατρώγει καὶ οὐδὲ τῶν ση-
 ρικῶν φείδεσθαι, οὕτω καὶ οὗτος. Πάντα τοίνυν ταῦτα ἀπο-
 θώμεθα, ἵνα γενώμεθα δίκαιοι. Μηδὲν παλαιόν, μηδὲν φαι-
 νόμενον, μηδὲν φθειρόμενον κατέχωμεν. Οὐκ ἔστιν ἡ ἀρετὴ
 ἐπίπονος, οὐκ ἔστι δυσκαιρόθωτος.

10 Οὐχ ὄρας τοὺς ἐν τοῖς ὄρεσιν; ἐκεῖνοι καὶ οἰκίας ἀφιά-
 σι καὶ γυναῖκας καὶ παῖδας καὶ προσισίαν ἅπασαν, καὶ
 ἐκτὸς ἑαυτοῦ τοῦ κόσμου ποιησάμενοι, σάκκον περιθέμενοι,
 σχεδὸν ὑποσιρωσάμενοι, κλοιὰ τῶν τραχήλων ἐξαρτήσαντες,
 ἐν οἰκίσκῳ μικρῷ κατακλείσαντες ἑαυτούς, οὐδὲ μέχρι τού-
 15 των ἴστανται, ἀλλὰ καὶ νησιείαις καὶ λιμῶ διηνεκεῖ κατα-
 τείνουσιν ἑαυτούς. Εἰ τοιαῦτα ἐπέτατον νῦν ἐγώ, οὐκ ἂν
 ἅπαντες ἀπεπηδήσατε; οὐκ ἂν εἶπατε τὸ πρᾶγμα φορτικόν;
 Οὐδὲ ποιούτιόν φημι δεῖν ποιεῖν θούλομαι μὲν γάρ, πλήν οὐ
 νομοθετῶ. Ἀλλὰ τί; Καὶ λουτροῖς κέχρησο καὶ τὸ σῶμα
 20 θεράπευε καὶ εἰς ἀγορὰν ἔμβαλλε καὶ οἰκίαν ἔχε καὶ διακό-
 νοις διακονοῦ καὶ χρῶ σιτοῖς καὶ ποιοῖς· πανταχοῦ τὴν
 πλεονεξίαν ἔκβαλλε. Ἐκεῖνη γάρ ἐστιν ἡ τὴν ἁμαρτίαν ποι-
 οῦσα, καὶ τὸ αὐτὸ πρᾶγμα πλεονάζον ἁμαρτία γέγονεν. Ὡς-
 τε οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν ἡ πλεονεξία, ἢ ἁμαρτία. Καὶ ὄρα· Ὁ
 25 θυμὸς διὰ πλεόν τοῦ δέοντος κινήθῃ, τότε ἐκπηδῶν λαιδο-
 ρεῖται, τότε ἀδίκως πάντα ποιεῖ· ὁ τῶν σωμάτων ἔρωσ, ὁ
 τῶν χρημάτων, ὁ τῆς δόξης, ὁ τῶν ἄλλων ἀπάντων. Καὶ μή
 μοι εἶπης, ὅτι ἐκεῖνοι ἠδυνήθησαν· πολλοὶ γὰρ πολλῶ ἀσθε-

αυτό, είναι ένδυμασία ἀπὸ ἀγκάθια. Τέτοια εἶναι τὰ ἀγκάθια καὶ ὅσον περισσότερα ἠθέλαμεν ένδυθῆ, τόσοσ περισσότερον γινόμεθα γυμνοί. Ἡ ἀσέλγεια μᾶς ἀφαιρεῖ τὸ ένδυμα αὐτό, διότι εἶναι πῦρ, τὸ δὲ πῦρ καταστρέφει αὐτὸ τὸ ένδυμα. Ὁ πλοῦτος εἶναι σκόρος ὅπως ἀκριβῶς ὁ σκόρος κατατρώγει τὰ πάντα καὶ δέν ἀφήνει ἀπείρακτα οὔτε τὰ μεταξωτὰ ένδύματα, ἔτσι καὶ ὁ πλοῦτος. " Ἀς ἀποβάλωμεν λοιπὸν ὅλα αὐτά, διὰ νὰ γίνωμεν δίκαιοι, διὰ νὰ ένδυθῶμεν τὸν νέον ἄνθρωπον. " Ἀς μὴ κρατοῦμεν τίποτε τὸ παλαιόν, τίποτε τὸ πρόσκαιρον, τίποτε τὸ φθειρόμενον. Δέν εἶναι ἡ ἀρετὴ δύσκολον ἔργον, δέν εἶναι δισκατόρθωτος.

Δέν βλέπεις τοὺς διαμένοντας εἰς τὰ βουνά; Ἐκεῖνοι ἐγκαταλείπουν καὶ σπίτια καὶ γυναῖκας καὶ παιδιὰ καὶ κάθε ἄνεσιν, καὶ καταστήσαντες τοὺς ἑαυτοὺς των ἐκτὸς τοῦ κόσμου, φοροῦν σάκκον, στρώνουν τὸ χῶμα ὡσάν κρεβάτι, κρεμοῦν εἰς τὸν λαιμόν των περιδέραια, καὶ κλειόμενοι εἰς μικρὰς καλύβας, δέν ἀρκοῦνται μόνον εἰς αὐτά, ἀλλὰ καὶ ταλαιπωροῦν τοὺς ἑαυτοὺς των μὲ νηστείας καὶ πείναν διαρκείας. Ἐὰν ἐγὼ τώρα ἐπρόσταζα τέτοια παρόμοια, δέν θὰ εἶχατε ὅλοι τιναχθῆ ἀπὸ τὴν θέσιν σας; δέν θὰ ἐλέγατε ὅτι αὐτὸ εἶναι πολὺ βαρὺ; Οὔτε λέγω ὅτι πρέπει νὰ κάμνετε κάτι τέτοιο· θέλω βέβαια, ἀλλὰ δέν τὸ νομοθετῶ. Τί ὅμως παραγγέλλω; Καὶ λουτρὰ νὰ χρησιμοποιοῦν καὶ τὸ σῶμά σου νὰ περιποιοῦν καὶ νὰ περιφέρεισαι εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ σπίτι νὰ ἔχης καὶ νὰ σὲ ὑπηρετοῦν οἱ ὑπηρέται καὶ νὰ κάμνης χρῆσιν τῶν τροφίμων καὶ τῶν ποτῶν· εἰς κάθε περίπτωσιν μόνον ἐκδίωξε τὴν πλεονεξίαν. Διότι ἐκεῖνη εἶναι ποὺ γεννᾷ τὴν ἀμαρτίαν, καὶ ὅταν τὸ ἴδιο πρᾶγμα γίνεται εἰς ὑπερβολικὸν βαθμόν, γίνεται ἀμαρτία. Συνεπῶς ἡ πλεονεξία δέν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ἀμαρτία. Καὶ πρόσεχε· " Ὅταν ὁ θυμὸς κινηθῆ περισσότερον τοῦ δέοντος, τότε ἐξερχόμενος βίαια ὑβρίζει, τότε κάμνει τὰ πάντα ἀδίκως· καθὼς ἐπίσης καὶ ἡ ὑπερβολικὴ ἐπιθυμία τῶν σωμάτων, ἡ ἐπιθυμία τῶν χρημάτων, τῆς δόξης, ὅλων τῶν ἄλλων. Καὶ μὴ μοῦ εἰπῆς ὅτι ἐκεῖνοι ἠμπόρεσαν νὰ ἐπιτύχουν αὐτὴν τὴν ζωὴν· καθ' ὅσον καὶ πολλοὶ ἄνδρες κατὰ πολὺ

νέστεροί σου καὶ πλουσιώτεροι καὶ τρυφερώτεροι τὸν σκλη-
 ρὸν ἐκεῖνον καὶ τραχὺν ἀνεδέξαντο θίον. Καὶ τί λέγω ἄν-
 δρας; κόραι εἴκοσιτὸν ἔτος οὕτω γενόμεναι, ἐν θαλάμοις καὶ
 ἐν σκιατροφίᾳ τὸν ἅπαντα διατελέσαντα χρόνον, ἐν θαλά-
 5 μοις μύρων γέμουσαι καὶ θυμιαμάτων, ἐπὶ σιρωμνῆς ἀπα-
 λῆς κατακείμεναι, ἀπαλαὶ καὶ αὐταὶ τὴν φύσιν, καὶ τῇ πολ-
 λῇ θεραπείᾳ μαλακώτεραι γινόμεναι, διὰ τῆς ἡμετέρας πά-
 σης οὐδὲν ἕτερον ἔργον ἔχουσαι, ἢ τὸ καλλωπίζεσθαι καὶ
 χρυσοφορεῖν καὶ τρυφῆς ἀπολαύειν πολλῆς, οὐδὲ ἑαυταῖς
 10 διακονούμεναι, ἀλλὰ πολλὰς ἔχουσαι τὰς θεραπαινίδας τὰς
 παρεστηκυίας, ἱμάτια ἔχουσαι μαλακὰ τοῦ σώματος μαλακώ-
 τερα, λεπτὰς ὀθόνας καὶ τρυφεράς, ἐν ῥόδοις καὶ ταῖς τοι-
 αύταις εὐωδίαις διηνεκῶς ἀσχολούμεναι· αὐταὶ δὲ ἐξαίφνης
 τῷ πρὸς ληφθεῖσαι τοῦ Χριστοῦ, πᾶσαν ἐκείνην ἀποδυσάμε-
 15 ναι τὴν βλακείαν καὶ τὸν τῦφον, καὶ τρυφῆς καὶ ἡλικίας
 ἐπιλαθόμεναι, καθάπερ τινὲς ἀθληταὶ γενναῖοι τὰ μαλακὰ
 ἐκεῖνα ἀποδυσάμεναι, εἰς μέσους ἐνέβησαν τοὺς ἀγῶνας.

Καὶ ἴσως μὲν ἄπισια δόξω εἶρεῖν, πλὴν ἀλλ' ἀληθῆ. Ταύτας
 δὲ τὰς οὕτως ἀπαλὰς κόρας ἤκουσα ἐγώ, ὅτι εἰς τοσαύ-
 20 τὴν σκληραγωγίαν ἐναντὸς ἤγαγον, ὡς τὰ τραχύτερα τῶν
 τριχίνων περιθέσθαι ἑακτῶν τοῖς σώμασι γεγυμνωμένοις,
 καὶ ἀνυποδήτους εἶναι τὰς ἀπαλὰς πτέρνας ἐκείνας, καὶ
 ἐπὶ σιβάδος κατακεῖσθαι· μᾶλλον δὲ τὸ πλεόν ἐγρηγορέναι
 τῆς νυκτός, καὶ οὐτε μύρον, οὐτε ἄλλου τινὸς τῶν παλαιῶν
 25 πρόνοιαν ποιεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ τὴν οὕτω θεραπευομένην κε-
 φαλήν ἀτημέλητον ἔχειν, ἀπλῶς καὶ εἰκῆ τὰς τρίχας ἐν-
 δεδεμένην, ὥστε μὴ εἰς ἀσχημοσύνην ἐμπεσεῖν. Τράπεζα
 δὲ αὐταῖς ἐστὶν ἐσπερινὴ μόνη, πρᾶπεζα οὐδὲ λαχάνου, οὐδὲ

ἀσθενέστεροι, πλουσιώτεροι καὶ μαλθακώτεροι ἀπὸ σὲ ἠκολούθησαν τὸν σκληρὸν καὶ ἄγριον ἐκεῖνον τρόπον ζωῆς. Καὶ διατί ἀναφέρω τοὺς ἄνδρας; Κόραι ποὺ δὲν ἔφθασαν ἀκόμη τὸ εἰκοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας καὶ ποὺ ἔζησαν τὴν ζωὴν των ὅλην εἰς τὰ ἐσώτατα δωμάτια τῆς οἰκίας καὶ ἀνετρέφθησαν μὲ πολλὰς περιποιήσεις, ποὺ εἶχαν γεμᾶτα τὰ δωμάτιά των μὲ μύρα καὶ ἄλλας ἀρωματικὰς οὐσίας, ποὺ ἐκοιμῶντο εἰς μαλακὸν κρεβάτι καὶ ἦσαν αἱ ἴδιαι μαλακαὶ ἐκ φύσεως καὶ μὲ τὴν πολλὴν περιποίησιν ἔγιναν μαλθακώτεραι, ποὺ ὅλην τὴν ἡμέραν δὲν εἶχαν κανένα ἄλλο ἔργον, παρὰ νὰ καλλωπίζωνται καὶ νὰ φοροῦν χρυσᾶ κοσμήματα καὶ νὰ χαίρωνται τὰς πολλὰς ἀπολαύσεις, ποὺ οὔτε τὸν ἑαυτὸν των δὲν φροντίζουν, ἀλλ' ἔχουν πολλὰς ὑπηρεσίας ποὺ τὰς παραστέκουν, ποὺ ἔχουν μαλακὰ ἐνδύματα, μαλακώτερα ἀπὸ τὸ σῶμα των, λεπτὰ καὶ ἀπαλὰ συνδόνια, ἀσχολούμεναι συνεχῶς μὲ τὰ ρόδα καὶ μὲ παρομοίας εὐωδίας, αὐταὶ λοιπὸν αἱ κόραι, καταληφθεῖσαι αἰφνιδίως ἀπὸ τὸ πῦρ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως, ἀφοῦ ἀπέβαλον ὅλην ἐκείνην τὴν βλακειάν καὶ τὴν ἀλαζονείαν, καὶ ἐλησμόνησαν τὰς ἀπολαύσεις καὶ τὴν ἡλικίαν των, ἀφοῦ ἐγκατέλειψαν, ὡσὰν γενναῖοι ἀθληταί, ὅλας ἐκεῖνας τὰς ἀνέσεις, εἰσῆλθον εἰς τὸν στίβον τῶν ἀγώνων.

Καὶ ἴσως μὲν θὰ φανῶ ὅτι θὰ εἰπῶ πράγματα ἀναξιόπιστα, πλὴν ὅμως εἶναι ἀληθινά. Ἐγὼ λοιπὸν ἤκουσα αὐτὰς τὰς τόσο μαλθακὰς κόρας, ὅτι ὠδήγησαν τὸν ἑαυτὸν των εἰς τόσο μεγάλην σκληραγωγίαν, ὥστε νὰ φορέσουν εἰς τὰ γυμνά των σώματα τὰ σκληρότερα τρίχινα ἐνδύματα καὶ νὰ εἶναι αἱ ἀπαλαὶ ἐκεῖναι πτέρναι των χωρὶς ὑποδήματα καὶ νὰ κοιμῶνται ἐπάνω εἰς σκληρὸν στρώμα· μᾶλλον δὲ νὰ ἀγρυπνοῦν κατὰ τὰς περισσοτέρας ὥρας τῆς νυκτός καὶ νὰ μὴ φροντίζουν οὔτε διὰ μύρον, οὔτε διὰ τὰς ἄλλας παλαιὰς συνηθείας των, ἀλλὰ καὶ τὴν κεφαλὴν των, ποὺ τόσο πολὺ ἐφρόντιζον, ἔχουν ἀτημέλητον, μὲ τὰ μαλλιά δεμένια ἀπλᾶ καὶ εἰς τὴν τύχην διὰ νὰ μὴ ἐμπέσουν εἰς ἀσχημοσύνην. Παρακάθηνται εἰς τράπεζαν μόνον τὸ βράδυ, καὶ εἰς τράπεζαν χωρὶς λάχανα καὶ ἄρ-

ἄριτου, ἀλλὰ σεμίδαλις καὶ κύαμος καὶ ἐρέβινθος καὶ ἐ-
 λαία καὶ σῦκα· καὶ ταλασιουργία διηνεκῆς καὶ τῶν οἴκοι
 θεραπευνίδων ἔργα πολλῶ χαλεπώτερα. Τί γάρ; τὰς κα-
 μνούσας τὸ σῶμα θεραπεύειν ἀνεδέξαντο, τὰς κλίνας βα-
 5 σιάζουσαι, τοὺς πόδας νίπτουσαι· πολλαὶ δὲ αὐτῶν καὶ μαγει-
 ρεύουσι. Τοσαῦτα δύναται τοῦ Χριστοῦ τὸ πῦρ· οὕτω καὶ
 φύσεως ἀνώτερον ἢ προθυμία. Πλὴν ἀλλ' οὐδὲν τοιοῦτον
 ἐγὼ ὑμᾶς ἀπαιτῶ, ἐπειδὴ θούλεσθε παρελαύνεσθαι παρὰ
 γυναικῶν.

10 4. Κἂν γοῦν ὅσα μὴ φορτικά, ταῦτα πράττειτε, χειρὸς
 κρατεῖτε καὶ ἀκολάσιων ὀφθαλμῶν. Τί δύσκολον, εἶπέ μοι,
 τί δυσχερές; Δίκαια πράττειτε, μηδένα ἀδικεῖτε, μήτε ὁ
 πένης, μήτε ὁ πλούσιος, μήτε ἀγοραῖος, μήτε ὁ μισθωτός·
 ἔσαι γὰρ καὶ μέχρι πενήτων ἀδικίαν διελθεῖν. Ἡ οὐχ ὁ-
 15 ρᾶτε πόσας οὔτιοι μάχας ποιοῦσι, καὶ πάντα ἀνατιρέπουσι;
 Κέχρησο γάμῳ, ἔχε παῖδας· καὶ Παῦλος τοιούτοις ἐπέτα-
 τε, τοιούτοις ἔγραφε. Μέγας ἐκεῖνος ὁ ἀγὼν, καὶ ὑψηλὸς
 ὁ ἀκόπελος, καὶ ἐγγὺς τοῦ οὐρανοῦ ἡ κορυφή, καὶ οὐ δύνα-
 ται φθάσαι πρὸς τὸ μέγα; Οὐκοῦν κἂν τῶν ἐλαπιόνων ἔχου,
 20 καὶ τῶν κατωτέρων ἐφίεσο. Οὐ δύνασαι κενῶσαι τὰ χρή-
 ματα; κἂν τὰ τῶν ἄλλων μὴ ἄρπαζε, μηδὲ ἀδίκει. Οὐ δύ-
 νασαι νησιτεῦσαι; κἂν μὴ εἰς τρυφήν σεαυτὸν ἐξαγάγῃς.
 Οὐ δύνασαι ἐπὶ σιβάδος κατακλιθῆναι; μὴ μοι κλίνας ἀρ-
 γυρενδέτους κατασκεύαζε, ἀλλὰ κέχρησο κλίνῃ καὶ σιρῶ-
 25 μασι μὴ πρὸς ἐπίδειξιν πεποιημένοις, ἀλλὰ πρὸς ἀνάπαν-
 σιν, μηδὲ ἐλεφαντίνας κλίνας σύσειλον σεαυτὸν. Τί μυρίων
 ἀγωγίμων πληροῖς τὴν ὀλκάδα; Ἄν ἦς εὐσιαλής, οὐδὲν
 δέσεις, οὐ φθόνον, οὐ λησιάς, οὐκ ἐπιβούλους. Οὐδὲ γὰρ
 οὕτω τοῖς χρήμασιν, ὡς ταῖς φροντίσι πλουτεῖς· οὐχ οὕτως

τον, ἀλλὰ μὲ ἀλεύρι καὶ κουκιά καὶ ρεβίθια καὶ ἐλαίας καὶ σῦκα, καὶ ἐπεξεργάζονται μαλλιά καὶ κάμνουν ἐργασίας κατὰ πολὺ δυσκολωτέρας ἀπὸ τὰς ἐργασίας τῶν ὑψηρετριῶν εἰς τὰς οἰκείας. Καὶ ποῖαι εἶναι αὐταὶ αἱ ἐργασίαι; Κατεδέχθησαν νὰ περιποιοῦνται τὰς ἀσθενεῖς σωματικά, νὰ μεταφέρουν τὰ κρεβάτια των, νὰ πλύνουν τὰ πόδια των, καὶ πολλαὶ ἀπὸ αὐτὰς καὶ μαγειρεύουν. Τόσον πολλὰ κατορθώνει τὸ πῦρ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως. "Ἐτσι ἡ προθυμία γίνεται ἀνωτέρα καὶ ἀπὸ τὴν φύσιν. Ἄλλ' ὅμως ἐγὼ δὲν ἀπαιτῶ ἀπὸ σᾶς τίποτε τέτοιο, ἐπειδὴ θέλετε νὰ σᾶς ὀδηγοῦν αἱ γυναῖκες.

4. Τουλάχιστον λοιπὸν νὰ πράττετε, ὅσα δὲν εἶναι ἐνοχλητικά, νὰ συγκρατῆτε τὰ χέρια σας καὶ τοὺς ἀκολάστους ὀφθαλμούς σας. Εἰπέ μου, ποῖα εἶναι ἡ δυσκολία, ποῖα ἡ δυσχέρεια; Πράττετε τὰ δίκαια, μὴ ἀδικῆτε κανένα, οὔτε ὁ πτωχός, οὔτε ὁ πλούσιος, οὔτε ὁ ἔμπορος, οὔτε ὁ μισθωτός· διότι εἶναι δυνατόν ἡ ἀδικία νὰ φθάσῃ ἀκόμη μέχρι καὶ εἰς τοὺς πτωχοὺς. "Ἡ δὲν βλέπετε πόσους ἀγῶνας κάμνουν αὐτοὶ καὶ ἀνατρέπουν τὰ πάντα; Κάθε χρῆσιν τοῦ γάμου, ἀπόκτησε παιδιὰ καὶ ὁ Παῦλος αὐτὰ διέτασσε, αὐτὰ ἔγραφεν. Ἐκεῖνος ὁ ἀγὼν εἶναι μέγας καὶ τὰ ἐμπόδια ὑψηλὰ καὶ ἡ κορυφή πλησίον τοῦ οὐρανοῦ, καὶ δὲν ἠμπορεῖς νὰ φθάσῃς πρὸς τὸ μέγα; Τουλάχιστον λοιπὸν ἐπιδίωκε τὰ μικρότερα καὶ ἐπιθύμει τὰ κατώτερα. Δὲν ἠμπορεῖς νὰ περιφρονήσῃς τὰ χρήματα; τουλάχιστον μὴ ἀρπάζῃς τὰ χρήματα τῶν ἄλλων, οὔτε νὰ διαπράττῃς ἀδικίας. Δὲν ἠμπορεῖς νὰ νηστεύσῃς; τουλάχιστον μὴ παρασύρεσαι εἰς ἀπολαύσεις. Δὲν ἠμπορεῖς νὰ κοιμηθῆς ἐπάνω εἰς σκληρὸν στρώμα; μὴ κατασκευάζῃς, σὲ παρακαλῶ, κρεβάτια ἀργυρένδετα, οὔτε ἐλεφάντινα, ἀλλὰ χρησιμοποιεῖ κρεβάτι καὶ στρώματα, ποὺ δὲν ἔχουν κατασκευασθῆ δι' ἐπίδειξιν, ἀλλὰ δι' ἀνάπαυσιν· συγκράτησε τὸν ἑαυτὸν σου. Διατί γεμίζεις τὸ πλοῖον μὲ πολλοὺς δούλους; "Ἄν εἶσαι εὐπρεπής, δὲν θὰ φοβηθῆς τίποτε, οὔτε τὸν φθόνον, οὔτε τοὺς ληστὰς, οὔτε τοὺς ἐπιβούλους. Διότι δὲν γίνεσαι τόσον πλούσιος εἰς τὰ χρήματα, ὅπως εἰς τὰς φροντίδας· δὲν

εὐπορεῖς ἐν τοῖς κτήμασιν, ὡς ταῖς ἀγωνίαις καὶ τοῖς κινδύνοις. «Οἷτινες βούλονται πλουτεῖν», φησί, «πειρασμοὺς καὶ ἐπιθυμίας βλαβερὰς ἐαντιοῖς ἐπεισάγουσι». Ταῦτα ὑπομένουσιν οἱ πολλὰ κεκιῆσθαι βουλόμενοι. Οὐ λέγω Διακό-

5 νησον τῷ κάμνοντι · κἂν τῷ παιδί κέλευσον τοῦτο ποιεῖν.

Ὅρᾳς πῶς φορτικὸν οὐκ ἔστι; πῶς γάρ, ἔνθα κόραι ἀπαλαὶ ἐκ πολλοῦ τοῦ διαστήματος ἡμᾶς παρελαύνουσιν; Αἰσχυρνῶμεν παρακαλῶ, ὅτι ἐν μὲν τοῖς κοσμητικῶς οὐδαμοῦ παραχωροῦμεν αὐταῖς, οὐκ ἐν πολέμοις, οὐκ ἐν ἀθλοῖς· ἐν

10 δὲ τοῖς πνευματικῶς ἀγῶσι πλέον ἡμῶν φέρονται, καὶ προῶνται τὸ βραβεῖον ἀρπάζουσι, καὶ ὑψηλότερα πέτανται, καθάπερ ἀειοί τινες· ἡμεῖς δέ, καθάπερ κολοιοί, κάτω περὶ τὴν κνίσσαν καὶ τὸν καπνὸν ἀεὶ σιρφεόμεθα. Κολοιῶν γὰρ ὄντως, τραπεζοποιοὺς καὶ μαγείρους ἐπινοεῖν, καὶ κυνῶν λίχνων.

15 Ἄκουσον τῶν παλαιῶν γυναικῶν· μεγάλαι γὰρ ἐγένοντο, μεγάλαι γυναῖκες καὶ θαυμασταί, οἷον, ἡ Σάρρα, ἡ Ρεβέκκα, ἡ Ραχήλ, ἡ Δεβώρα, ἡ Ἄννα· καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ δὲ ἦσαν τοιαῦται, ἀλλ' οὐδαμοῦ ἄνδρας παρήλασαν, ἀλλὰ τὴν ὑστέραν ἰάξιν ἐπεῖχον. Νῦν δὲ τοῦναπιον, γυναῖκες ἡμᾶς

20 παρελαύνουσι καὶ ἀποκρύπτουσι. Ποῖος ὁ γέλως; τίς ἡ αἰσχύνη; Ἡμεῖς τῆς κεφαλῆς τὴν ἰάξιν ἐπέχομεν, καὶ ὑπὸ τοῦ σώματος νικώμεθα; Ἄρχειν αὐτῶν ἐτάχθημεν, οὐχ ἵνα μόνον ἄρχωμεν, ἀλλ' ἵνα καὶ ἐν ἀρετῇ ἄρχωμεν. Ὁ γὰρ ἄρχων, τούτῳ μάλιστα ἄρχειν ὀφείλει, τῷ τῇ ἀρετῇ νικᾶν

25 εἰ δὲ νικᾶται, οὐκέτι ἄρχων ἐστίν.

Εἶδεται πόση τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας ἡ δύναμις· πῶς ἔλυσεν τὴν κατάραν; Καὶ γὰρ πλείους αἱ παρθένοι παρὰ γυ-

21. Α' Τιμ. 6, 9.

21α. Σύζυγος τοῦ Ἀβραάμ. Ἔτεκε τὸν Ἰσαάκ, ἄγουσα τότε περὶ τοῦ 90οῦ ἐτος.

21β. Σύζυγος τοῦ Ἰσαάκ. Μετὰ εἰκοσαετῆ στειρότητα ἔτεκε τοὺς διδύμους Ἡσαῦ καὶ Ἰακώβ.

21γ. Σύζυγος τοῦ Ἰακώβ. Στεῖρα κατ' ἀρχὰς ἔτεκε τέλος τὸν Ἰωσήφ καὶ τὸν Βενιαμίν.

21δ. Προφήτις τοῦ Ἰσραὴλ καὶ ἀρχηγὸς στρατοῦ, συντρίψας τοὺς Χαναναίους παρὰ τὸ ὄρος Θαβώρ.

21ε. Φέρουσα βαρέως τὴν ἀτεκνίαν διὰ θερμῆς προσευχῆς καὶ δακρῶν ἐζήτησεν ἀπὸ τὸν Θεὸν υἱὸν καὶ ἔτεκε τὸν Σαμουήλ. Ἀργότερα ἀπέκτησε καὶ ἄλλα τέκνα.

ἔχεις τόσην ἀφθονίαν εἰς τὰ κτήματα, ὅπως εἰς τὰς ἀγωνίας καὶ τοὺς κινδύνους. «Ἐκεῖνοι ποὺ θέλουν», λέγει, «νὰ γίνουν πλούσιοι, προσκομίζουν διὰ τὸν ἑαυτὸν των πειρασμούς καὶ ἐπιβλαβεῖς ἐπιθυμίας»²¹. Αὐτὰ ὑπομένουν οἱ ἐπιθυμοῦντες νὰ ἀποκτήσουν πολλά. Δὲν λέγω· Περιποιήσου τὸν ἀσθενῆ, ἢ τουλάχιστον διάταξε τὸ παιδί σου νὰ κάμνη αὐτό.

Βλέπεις πῶς δὲν εἶναι βαρὺ τὸ πρᾶγμα; διότι πῶς θὰ εἶναι τὴν στιγμὴν ποὺ κόραι τρυφεραὶ μᾶς ὀδηγοῦν ἀπὸ μεγάλην ἀπόστασιν; Πρέπει νὰ νοιώσωμεν ἐντροπήν, παρακαλῶ, διότι εἰς μὲν τοὺς κοσμικοὺς ἀγῶνας δὲν ἐπιτρέπομεν αὐτὰς νὰ λάβουν μέρος πουθενά, οὔτε εἰς τοὺς πολέμους, οὔτε εἰς ἀθλητικοὺς ἀγῶνας· εἰς τοὺς πνευματικοὺς ὅμως ἀγῶνας ἐπιτυγχάνουν περισσότερα ἀπὸ ἡμᾶς, καὶ τὸ βραβεῖον πρῶται αὐταὶ ἀρπάζουν, καὶ ὑψηλότερα πετοῦν, ὡσὰν νὰ εἶναι ἀετοί· ἡμεῖς δέ, ὡσὰν κόρακες, περιστρεφόμεθα πάντοτε γύρω ἀπὸ τὴν κνίσσαν καὶ τὸν καπνόν. Διότι πράγματι εἶναι ἔργον τῶν κοράκων νὰ ἐπινοοῦν τοὺς τραπεζοκόμους καὶ τοὺς μαγείρους, καθὼς καὶ τῶν ἀπλήστων σκύλων. Ἦκουσε διὰ τὰς γυναῖκας τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ποὺ ἔγιναν μεγάλαι, μεγάλαι πράγματι γυναῖκες καὶ θαυμασταί, ὅπως ἡ Σάρρα^{21α}, ἡ Ρεβέκκα^{21β}, ἡ Ραχήλ^{21γ}, ἡ Δεβώρα^{21δ}, ἡ Ἄννα^{21ε}. Καὶ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Χριστοῦ ὑπῆρξαν παρόμοιαι γυναῖκες, πουθενά ὅμως δὲν ὠδήγησαν τοὺς ἄνδρας, ἀλλ' εἶχαν τὴν ὑποδεστέραν θέσιν. Τώρα ὅμως συμβαίνει τὸ ἀντίθετον· αἱ γυναῖκες μᾶς ὀδηγοῦν καὶ μᾶς ἐπισκιάζουν. Πόσον ἄξιον διὰ γέλια, εἶναι τὸ πρᾶγμα, πόσον γεμᾶτο ἀπὸ ἐντροπήν; Ἦμεῖς κατέχομεν τὴν θέσιν τῆς κεφαλῆς, καὶ νικώμεθα ἀπὸ τὸ σῶμα; Ἐτάχθημεν νὰ εἴμεθα ἄρχοντες εἰς τὰς γυναῖκας, ἀλλὰ ὄχι μόνον διὰ νὰ εἴμεθα ἄρχοντες, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ εἴμεθα πρωτοπόροι εἰς τὴν ἀρετὴν. Διότι ὁ ἄρχων πρέπει μὲ αὐτὸ πρὸ πάντων νὰ ἄρχῃ, δηλαδὴ μὲ τὸ νὰ νικᾷ διὰ τῆς ἀρετῆς· ἐὰν ὁμῶς νικᾶται, δὲν εἶναι πλέον ἄρχων.

Εἶδατε πόση εἶναι ἡ δύναμις τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ; πῶς κατήργησε τὴν κατάραν; Καὶ εἶναι ἀλήθεια ὅτι

ναιξί, πλείων ἢ σωφροσύνη παρ' ἐκείναις, αἱ χηρεῖται πλεί-
 ους· οὐδὲν ἂν αἰσχροὺν ταχέως γυνὴ πρόοιτο ρῆμα. Τίνος οὖν
 ἔνεκεν, εἶπέ μοι, αἰσχρολογεῖς σύ; Μὴ γάρ μοι τὰς ἀπε-
 γνωσμένας εἴπης, φιλόκοσμον πῶς τό γένος ἐστί, καὶ τοῦ-
 5 το ἔχει τὸ ἐλάττωμα. Ἄλλὰ κἂν τούτῳ νικᾶτε ὑμεῖς οἱ ἄν-
 δρες, οἱ καὶ ἐπ' ἐκείναις, ὡς ἐπ' οἰκείῳ κόσμῳ, ἐναβρυνό-
 μενοι. Οὐ γὰρ οὕτως οἶμαι τοῖς ἑαυτῆς χρυσοῖς τὴν γυ-
 ναῖκα καλλωπίζεσθαι, ὡς τὸν ἄνδρα τοῖς τῆς γυναικός· οὐχ
 οὕτως ἐπὶ τῇ ζώνῃ φρονεῖ τῇ χρυσῇ, ὡς ἐπὶ τῷ τὴν γυ-
 10 ναῖκα χρυσοφορεῖν. Ὡστε καὶ τούτου ὑμεῖς αἴτιοι οἱ τὸν
 σπινθῆρα ἐκκαίοντες, καὶ τὴν φλόγα ἀνάπτοντες. Ἄλλως
 δέ, οὐ ἰσοῦτον ἀμάριημά ἐστιν ἐπὶ γυναικός, ὅσον ἐπὶ ἄν-
 δρός. Σὺ ἐτάχθης ἐκείνην ρυθμίζειν πανταχοῦ τῶν πρω-
 τείων ἀξιοῖς τυγχάνειν οὐκοῦν καὶ ἐν τούτῳ δεῖξον, ὅτι
 15 σοι τῆς πολυτελείας οὐδεὶς λόγος ἐκείνης ἀπὸ τῶν σαυτοῦ.
 Γυναικὶ μᾶλλον ἐπιτήδειον τὸ κοσμεῖσθαι, ἢ ἀνδρί. Ὅταν
 οὖν σὺ αὐτὸς μὴ διαφεύγῃς, πῶς ἐκείνη διαφεύξεται;

Ἔχουσιν ἐκεῖναί τι κενόδοξον, ἀλλὰ τοῦτο κοινὸν καὶ
 ἀνδρῶν ὀργίλαι πῶς εἶσι, καὶ τοῦτο κοινόν. Ἐν οἷς δὲ
 20 πλεονεκτιοῦσω, οὐκέτι κοινά· τὴν σεμνότητα λέγω, τὴν θεο-
 μότητα, τὴν εὐλάβειαν, τὴν περὶ τὸν Χριστὸν ἀγάπην. Διὰ
 τί οὖν ἀπεῖρξεν αὐτὰς τοῦ θρόνου τοῦ διδασκαλικοῦ, φησί;
 Καὶ τοῦτο σημεῖον τοῦ πολὺν τὸ μέσον εἶναι τῶν ἀνδρῶν,
 καὶ μεγάλας εἶναι τὰς ἰότε. Παύλου γὰρ διδάσκοντος, εἶπέ
 25 μοι, καὶ Πέτρου καὶ τῶν ἁγίων ἐκείνων, γυναῖκα τῷ πρά-
 γματι ἐπιπηδᾶν ἔχουσαν; Νυνὶ δὲ εἰς τοῦτο κακίας ἠλάσαμεν,
 ὡς καὶ ζητήματος ἄξιον εἶναι, διὰ τί γυναῖκες οὐ διδάσκου-

αί παρθένοι εἶναι περισσότεραι μεταξύ τῶν γυναικῶν, ἡ σωφροσύνη εἶναι μεγαλυτέρα εἰς ἐκείνας, αἱ χηρεῖαι περισσότεραι· κανένα αἰσχροὺν λόγον δὲν θὰ ἠμποροῦσεν ἡ γυναῖκα νὰ προσφέρῃ τόσον γρήγορα. Εἶπέ μου λοιπὸν, διατί αἰσχρολογεῖς σύ; Μὴ μοῦ εἰπῆς βέβαια, σὲ παρακαλῶ, τὰ πολὺ γνωστά, ὅτι δηλαδὴ τὸ γένος τῶν γυναικῶν εἶναι φιλόκοσμον καὶ ἔχει τὸ ἐλάττωμα αὐτό. Ἄλλὰ καὶ εἰς αὐτὸ νικᾶτε σεῖς οἱ ἄνδρες, οἱ σεμνυνόμενοι καὶ δι' ἐκείνας, ὡσὰν νὰ εἶναι ἰδικόν σας κόσμημα. Διότι δὲν νομίζω ὅτι καλλωπίζεται τόσον ἡ γυναῖκα μὲ τὰ ἰδικὰ της χρυσᾶ κοσμήματα, ὅπως ὁ ἄνδρας μὲ τὰ κοσμήματα τῆς γυναικός· δὲν μεγαλοφρονεῖ τόσον διὰ τὴν χρυσοῦν ζώνην, ὅσον διὰ τὸ ὅτι ἡ γυναῖκα του φορεῖ χρυσᾶ κοσμήματα. Συνεπῶς εἴσθε αἴτιοι καὶ δι' αὐτὸ σεῖς, ποὺ προκαλεῖτε τὸν σπινθῆρα καὶ ἀνάπτετε τὴν φλόγα. Ἄλλωστε δέ, δὲν εἶναι τόσον μεγάλον τὸ ἁμάρτημα διὰ τὴν γυναῖκα, ὅσον διὰ τὸν ἄνδρα. Σὺ ἐτάχθης νὰ κατευθύνῃς ἐκείνην· παντοῦ ἔχεις τὴν ἀξίωσιν νὰ ἀπολαμβάνῃς τὰ πρωτεῖα· λοιπὸν καὶ εἰς τοῦτο ἀπόδειξε μὲ τὴν συμπεριφορὰν σου, ὅτι δὲν ὑπάρχει εἰς σὲ κανέναν λόγον διὰ τὴν πολυτέλειαν ἐκείνην. Πολὺ περισσότερο ἀρμόζει εἰς τὴν γυναῖκα νὰ στολίζεται, παρὰ εἰς τὸν ἄνδρα. Ὅταν λοιπὸν σὺ ὁ ἴδιος δὲν ἀποφεύγεις νὰ στολίζεσαι, πῶς θὰ ἀποφύγῃ ἐκείνη;

Ἔχουν αἱ γυναῖκες κάτι τὸ ματαιόδοξον, ἀλλ' αὐτὸ εἶναι κοινὸν καὶ εἰς τοὺς ἄνδρας· εἶναι κάπως ὀργίλαι, καὶ αὐτὸ εἶναι κοινόν. Ἐκεῖνα ὅμως, εἰς τὰ ὁποῖα πλεονεκτοῦν, δὲν εἶναι καθόλου κοινά· ἐννοῶ τὴν σεμνότητα, τὴν θερμότητα, τὴν εὐλάβειαν, τὴν ἀγάπην διὰ τὸν Χριστόν. Διατί λοιπὸν, θὰ εἰπῆ κάποιος, τὰς ἀπέκλεισεν ἀπὸ τὸν διδασκαλικὸν θρόνον; Καὶ τοῦτο εἶναι ἀπόδειξις τοῦ ὅτι εἶναι μεγάλη ἡ διαφορὰ τῶν ἀνδρῶν, καὶ τοῦ ὅτι ἦσαν μεγάλαι αἱ γυναῖκες τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Εἶπέ μου, ἐπειδὴ ἐδίδασκεν ὁ Παῦλος καὶ ὁ Πέτρος καὶ οἱ ἀπόστολοι ἐκεῖνοι, ἦτο ἀνάγκη νὰ ἐπεδίωκε καὶ ἡ γυναῖκα αὐτό; Τώρα ὅμως ἔχομεν φθάσει εἰς τέτοιο σημεῖον κακίας, ὥστε καὶ νὰ γίνεαι ζήτημα, διατί αἱ γυναῖκες δὲν διδάσκουν· ἔτσι ἐφθάσαμεν

σιν οὕτως εἰς τὴν αὐτὴν αὐταῖς ἀσθένειαν ἤλθομεν. Ταῦτα οὐκ ἐκείνας ἐπᾶραι βουλόμενος εἶπον, ἀλλ' ἡμᾶς αὐτοὺς ἐν-
 τρέψαι καὶ παιδεῦσαι καὶ νοηθεῖσαι, ὥστε τὴν προσήκου-
 σαν ἡμῖν ἀρχὴν ἀναλαβεῖν, μὴ κατὰ τὸ μείζον, ἀλλὰ κατὰ
 5 τὴν πρόνοιαν καὶ τὴν προστασίαν καὶ τὴν ἀρειήν. Οὕτω
 γὰρ καὶ τὸ σῶμα ἐν τάξει ἔσται τῇ προσηκούσῃ, ὅταν ἀρί-
 στου τοῦ ἀρχοντος ἐπιτύχη. Γένοιτο δὲ καὶ τὰς γυναῖκας
 καὶ τοὺς ἄνδρας κατὰ τὸ τῷ Θεῷ δοκοῦν ἅπαντας βιοῦν,
 ἵνα καταξιωθῶμεν ἅπαντες ἐν ἐκείνῃ τῇ φοβερᾷ ἡμέρᾳ
 10 τῆς φιλανθρωπίας ἀπολαῦσαι τοῦ Δεσπότου, καὶ τῶν ἐπηγ-
 γελμένων ἀγαθῶν ἐπιτυχεῖν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ
 ἡμῶν.

εἰς τὴν ἰδίαν μὲ αὐτὰς ἀσθένειαν. Δὲν εἶπα αὐτά, ἐπειδὴ θέλω νὰ ἐξυψώσω τὰς γυναῖκας, ἀλλ' ἐπειδὴ θέλω νὰ ἀλλάξω ἡμᾶς τοὺς ἰδίους καὶ νὰ διδάξω καὶ νὰ συμβουλευσω, ὥστε νὰ ἀναλάβωμεν τὰ πρωτεῖα ποὺ ἀρμόζουν εἰς ἡμᾶς, ὄχι σύμφωνα μὲ τὸ μεγαλύτερον, ἀλλὰ σύμφωνα μὲ τὴν φροντίδα καὶ τὴν προστασίαν καὶ τὴν ἀρετὴν. Διότι ἔτσι καὶ τὸ σῶμα θὰ κατέχη τὴν πρέπουσαν θέσιν, ὅταν ἐπιτύχη τὸν ἄριστον ἄρχοντα. Εἶθε νὰ γίνῃ δὲ ὥστε νὰ ζοῦν ὅλοι, γυναῖκες καὶ ἄνδρες, σύμφωνα μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, διὰ νὰ ἀξιοθῶμεν ὅλοι κατ' ἐκείνην τὴν φοβερὰν ἡμέραν²² νὰ ἀπολαύσωμεν τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου καὶ νὰ ἐπιτύχωμεν τὰ ὑποσχεθέντα ἀγαθὰ μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

ΟΜΙΛΙΑ ΙΔ΄

Ἐφ. 4, 25 - 30

«Διὸ ἀποθέμενοι τὸ ψεῦδος, λαλεῖτε ἀλήθειαν ἕκαστος μετὰ τοῦ πλησίον αὐτοῦ, ὅτι ἔσμεν ἀλλήλων μέλη. Ὁργίζε-
5 σθε, καὶ μὴ ἁμαρτάνετε· ὁ ἥλιος μὴ ἐπιδυέτω ἐπὶ τῷ παρορ-
γισμῷ ὑμῶν· μὴ δίδοιτε τόπον τῷ διαβόλῳ».

1. Εἰπὼν τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον καθολικῶς, λοιπὸν αὐτὸν καὶ ὑπογράφει κατὰ μέρος. Αὕτη γὰρ εὐμαθεσιέρα ἢ διδασκαλία, θίαν καὶ κατὰ μέρος μανθάνωμεν. Καὶ τί φη-
10 σι; «Διὸ ἀποθέμενοι τὸ ψεῦδος». Ποῖον ψεῦδος; Τὰ εἶδωλα ἄρα φησιν; Οὐδαμῶς· ψεῦδος μὲν γὰρ καὶ ταῦτα· ἀλλὰ νῦν οὐ περὶ τούτων· οὐδὲν γὰρ αὐτοῖς κοινὸν πρὸς αὐτά· ἀλλὰ τὸ πρὸς ἀλλήλους φησί, τουτέστι, τὸ δολερὸν καὶ ὑπουλον. «Λαλεῖτε ἀλήθειαν ἕκαστος μετὰ τοῦ πλησίον αὐτοῦ». Εἶτα
15 καὶ τὸ ἐνιρεπικώτερον, «Ὅτι ἔσμεν ἀλλήλων μέλη», μηδεὶς ἀπαιάτω τὸν πλησίον· ὃ φησιν ὁ Ψαλμοδὸς ἄνω καὶ κάτω· «Χεῖλη δόλια ἐν καρδίᾳ, καὶ ἐν καρδίᾳ ἐλάλησε κακά». Οὐ γὰρ ἔσιν, οὐκ ἔστιν οὐδὲν οὕτως ἔχθραν ποιοῦν, ὡς τὸ ἀπαιᾶν καὶ παραλογίζεσθαι. Ὅρα πῶς πανταχοῦ αὐτοὺς
20 δυσωπεῖ διὰ τοῦ σώματος. Μὴ ψευδέσθω, φησίν, ὁ ὀφθαλμὸς τὸν πόδα, μηδὲ ὁ ποῦς τὸν ὀφθαλμόν. Οἶον, ἐὰν βαθὺ

1. Ἐφ. 4, 25 - 27.

2. Ψαλμ. 11, 3.

ΟΜΙΛΙΑ ΙΔ΄

Ἐφ. 4, 25 - 30

«Δι' αὐτό, ἀφοῦ ἀποθέσετε τὸ ψεῦδος, λέγετε τὴν ἀλήθειαν ὁ καθένας σας μὲ τὸν πλησίον του, διότι εἴμεθα μεταξύ μας μέλη ὁ ἓνας τοῦ ἄλλου. Ὁργίζεσθε, ἀλλὰ μὴ ἀμαρτάνετε. Ἐὰν δὲ συμβῆ νὰ παροργισθῆτε μεταξύ σας, νὰ συμφιλιώνεσθε προτοῦ σᾶς προφθάσῃ ἡ δύσις τοῦ ἡλίου. Μὴ δίδετε τόπον εἰς τὸν διάβολον»¹.

1. Ἄφοῦ ὠμίλησε διὰ τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον γενικῶς, εἰς τὴν συνέχειαν περιγράφει αὐτὸν καὶ εἰς τὰς λεπτομερείας. Διότι αὕτη ἡ διδασκαλία εἶναι πιὸ κατανοητή, ὅταν διδασκώμεθα καὶ τὰ ἐπὶ μέρους. Καὶ διατί λέγει· «Δι' αὐτό ἀφοῦ ἀποθέσετε τὸ ψεῦδος»; Ποῖον ψεῦδος; Μήπως ἐννοεῖ τὰ εἴδωλα; Καθόλου. Καὶ αὐτὰ βέβαια εἶναι ψεῦδος, ἀλλ' ἐδῶ δὲν ἀναφέρεται εἰς αὐτά, διότι δὲν ὑπάρχει τίποτε τὸ κοινὸν πρὸς αὐτά, ἀλλ' ἐννοεῖ τὸ ψεῦδος ποῦ λέγομεν ὁ ἓνας εἰς τὸν ἄλλον, δηλαδὴ τὸ ἀπατηλὸν καὶ ὑποῦλον ψεῦδος. «Νὰ λέγετε τὴν ἀλήθειαν ὁ καθένας σας μὲ τὸν πλησίον του». Εἰς τὴν συνέχειαν λέγει καὶ αὐτὸ ποῦ προκαλεῖ περισσοτέραν ἐντροπήν. «Διότι εἴμεθα μεταξύ μας μέλη ὁ ἓνας τοῦ ἄλλου», κανεὶς ὅς μὴ ἀπατᾷ τὸν πλησίον του. Αὐτὸ λέγει καὶ ὁ Ψαλμωδός· «Ἔχει εἰς τὴν καρδίαν του χεῖλη δόλια, καὶ ὠμίλησε μὲ τὴν καρδίαν του κακά»². Διότι δὲν ὑπάρχει, δὲν ὑπάρχει τίποτε ποῦ νὰ προκαλῆ τόσον μῖσος, ὅσον ἡ ἀπάτη καὶ τὸ νὰ λέγωμεν ψεύδη εἰς τοὺς ἄλλους. Πρόσεξε πῶς παντοῦ ἐντροπιάζει αὐτοὺς φέρων ὡς παράδειγμα τὸ ἀνθρώπινον σῶμα. Μήπως ἀπατᾷ, λέγει, ὁ ὀφθαλμὸς τὸ πόδι, ἢ τὸ πόδι τὸν ὀφθαλμόν. Παράδειγμα· ἐὰν εἶναι ἓνα βαθύ χανδάκι, καὶ

ὄρυγμα ἤ, εἶτα ἄνωθεν ἐπὶ τῆς γῆς καλάμων διακειμένων,
 καὶ ὑπὸ τῆς γῆς κεκαλυμμένων, ἐν τῇ ἐπιφανείᾳ σιερεᾶς γῆς
 παρέχη δόξαν τοῖς ὀφθαλμοῖς, οὐχὶ τῷ ποδὶ χροῖσται, καὶ
 εἴσεται πότερον εἰκῆ καὶ διάκενόν ἐστι κάτω, ἢ ἀντιρείδει
 5 καὶ ἀντιτυπεῖ; μὴ ψεύδεται ὁ ποῦς, ἀλλ' οὐχ ὅπερ ἐστὶν
 ἀπαγγέλλει; Τί δέ; εἰ ὄφιν ἴδοι ὁ ὀφθαλμὸς ἢ θηρίον,
 μὴ ψεύδεται τὸν πόδα; οὐκ εὐθέως ἀπαγγέλλει, κἀκεῖνος
 παρ' αὐτοῦ μαθὼν, οὐκέτι ἐπέρχεται. Τί δέ; ὅταν μήτε ὁ
 ὀφθαλμὸς, μήτε ὁ ποῦς εὖρη διαγνώσῃ, ἀλλὰ τὸ πᾶν τῆς
 10 ὀσφρήσεως ἤ, οἷον πότερον δηλητήριον φάρμακον, ἢ οὐ, μὴ
 ψεύδεται ἢ ὀσφρησις τὸ στόμα; Οὐδαμῶς. Διὰ τί; Καὶ γὰρ
 καὶ ἑαυτὴν προσαπόλλυσιν ἀλλ' ὅπερ αὐτῇ παρίσταιται, λέγει.
 Τί δέ; ἡ γλῶσσα μὴ ψεύδεται τὸν στόμαχον; οὐκ ἔνθα μὲν
 πικρὸν ἤ, τοῦτο ρίπει, ἂν δὲ γλυκὺ, παραπέμπει; Ὅρα δια-
 15 κωνίαν καὶ δουλείας ἀντίδοσιν ὄρα πρόνοιαν ἐξ ἀληθείας
 γεγεννημένην, καὶ ἐκθύμως, ὡς ἂν τις εἴποι. Οὕτω δὴ καὶ
 ἡμεῖς μὴ ψευδόμεθα, εἰ ἀλλήλων μέλη ἐσμέν. Τοῦτο φι-
 λίας τεκμήριον, τὸ δὲ ἐναντίον ἔχθρας.

Τί οὖν, ἂν ἐπιβουλεύῃ, φησί; Τὸ ἀληθὲς μάθε· ἂν γὰρ
 20 ἐπιβουλεύῃ, οὐκ ἔστι μέλος. Εἶπε δέ, Μὴ ψεύδεσθε πρὸς
 τὰ μέλη. «Ὁργίζεσθε, καὶ μὴ ἁμαρτάνετε». Ὅρα σύνεσιν
 καὶ λέγει ὅπως μὴ ἁμαρτήσωμεν, καὶ παρακούσαντας πάλιν
 οὐκ ἐγκαταλιμπάνει· οὐ γὰρ ἀφήσιν αὐτοῦ τὰ σπλάγχνα
 τὰ πνευματικά. Καθάπερ γὰρ ὁ ἰατρός διαγορεύει μὲν τὰ
 25 πρακτέα τῷ κάμνοντι, καὶ μὴ ἀνασχομένου δὲ ὅμως οὐ
 καταφρονεῖ, ἀλλὰ τὴν ἐκ τῆς πειθοῦς εἰσάγων συμβουλήν,
 θεραπεύει πάλιν, οὕτω καὶ ὁ Παῦλος. Ὁ μὲν γὰρ ἐκεῖνο
 ποιῶν, τὴν δόξαν μόνον ζητεῖ, καὶ διὰ κατεφρονήθη δάκνε-

ἐνῶ εἶναι τοποθετημένα ἐπάνω εἰς τὸ ἔδαφος καλάμια καὶ καλύπτονται ἀπὸ τὸ χῶμα, ἐὰν εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς δίδῃ τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἡ γῆ εἶναι σταθερὰ εἰς τὴν ἐπιφάνειαν, μήπως θὰ χρησιμοποίησῃ κατὰ τύχην τὸ πόδι διὰ νὰ γνωρίσῃ ἐὰν εἶναι ἀπὸ κάτω ἐντελῶς κενόν, ἢ στέκεται σταθερὰ καὶ τὰ ἀπωθεῖ; μήπως ψεύδεται τὸ πόδι καὶ ἀναγγέλλει ἐκεῖνο ποῦ δὲν ὑπάρχει; Ἐπίσης, ἐὰν ὁ ὀφθαλμὸς ἰδῇ κάποιο φίδι ἢ θηρίον, μήπως ἀπατᾷ τὸ πόδι; δὲν τὸ ἀναγγέλει ἀμέσως; καὶ ἐκεῖνο, ἀφοῦ πληροφορηθῇ ἀπὸ τὸν ὀφθαλμόν, δὲν ἔρχεται πλέον πλησίον πρὸς αὐτό. Ἐπίσης, ὅταν συμβῇ οὔτε ὁ ὀφθαλμὸς οὔτε τὸ πόδι νὰ διακρίνη ἀκριβῶς, ἀλλὰ τὸ πᾶν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ὄσφρησιν, ποῖον δηλαδὴ ἐκ τῶν δύο εἶναι δηλητήριον φάρμακον ἢ ὄχι, μήπως ἡ ὄσφρησις ἀπατᾷ τὸ στόμα; Καθόλου. Διατί; Διότι καταστρέφει καὶ τὴν ἰδίαν· ἀλλὰ λέγει ἐκεῖνο ποῦ παρουσιάζεται εἰς αὐτήν. Ἐπίσης, μήπως ἡ γλῶσσα ἀπατᾷ τὸ στομάχι; δὲν συμβαίνει ὅποιο εἶναι πικρόν, αὐτὸ νὰ τὸ ἀπομακρύνῃ, ἂν δὲ εἶναι γλυκύ, νὰ τὸ ἀποστέλλῃ εἰς τὸ στομάχι; Πρόσεχε τὴν ὑπηρεσίαν καὶ τὴν ἀνταπόδοσιν τῆς ὑπηρεσίας· πρόσεχε τὴν φροντίδα ποῦ εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἀληθείας καὶ γίνεται ὀλοψύχως, ὅπως θὰ ἤμποροῦσε νὰ εἰπῇ κάποιος. "Ἔτσι λοιπὸν καὶ ἡμεῖς ἄς μὴ ψευδώμεθα, ἐφ' ὅσον εἴμεθα μέλη ὁ ἓνας τοῦ ἄλλου. Αὐτὸ εἶναι ἀπόδειξις φιλίας, τὸ δὲ ἀντίθετον ἔχθρας.

Τί λοιπὸν, θὰ εἰπῇ κάποιος, ἐὰν ἐπιβουλεύεται τὸν ἄλλον; Μάθε τὴν ἀλήθειαν· διότι ἂν ἐπιβουλεύεται, δὲν εἶναι μέλος. Εἶπε δέ, Μὴ λέγετε εἰς τὰ μέλη ψεύδη. «Ὁργίγεσθε, ἀλλὰ μὴ ἀμαρτάνετε». Πρόσεχε σύνεσιν· καὶ μᾶς προτρέπει νὰ μὴ ἀμαρτήσωμεν, ἀλλὰ καὶ ὅταν παρακούσωμεν πάλιν δὲν μᾶς ἐγκαταλείπει· καθ' ὅσον δὲν ἀφήνει τὰ πνευματικά του σπλάγχνα. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ὁ ἰατρὸς ὀρίζει μὲν εἰς τὸν ἀσθενῆ τὰ πρακτέα, ἀλλὰ καὶ ὅταν δὲν ἀνέχεται αὐτά, δὲν τὸν περιφρονεῖ, ἀλλὰ χρησιμοποιοῦν τὴν συμβουλήν τῆς πειθοῦς πάλιν τὸν θεραπεύει· ἔτσι καὶ ὁ Παῦλος. Αὐτὸς μὲν ποῦ κάνει ἐκεῖνο, ζητεῖ μόνον τὴν δόξαν, καὶ ἐπειδὴ περιεφρονήθη ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους θλί-

ται· ὁ δὲ πανταχοῦ τὴν ὑγείαν τοῦ κάμνοντος ἐπιζητιῶν, πρὸς
 ἓν τοῦτο μόνον ὄρα, ὅπως ἀναστήσῃ τὸν κείμενον. Τοῦτο
 καὶ ὁ Παῦλος ποιεῖ. Εἶπε, Μὴ ψεύδεσθε· εἰ δέ ποτε γένοιτο
 ἀπὸ ψεύδους ὀργή, καὶ τοῦτο θεραπεύει πάλιν. Τί γάρ
 5 φησιν; «Ὁργίζεσθε, καὶ μὴ ἁμαρτάνετε». Καλὸν μὲν γὰρ
 τὸ μὴ ὀργίζεσθαι· εἰ δέ τις ἐμπέσοι ποτὲ εἰς τὸ πάθος,
 ἀλλὰ μὴ εἰς τοσοῦτον. «Ὁ ἥλιος» γάρ, φησί, «μὴ ἐπιδυέτω
 ἐπὶ τῷ παροργισμῷ ὑμῶν». Βούλει τῆς ὀργῆς ἐμπλησθῆναι;
 ἀρκοῖ σοι μία ὥρα καὶ δευτέρα καὶ τρίτη μὴ καταλιπὼν
 10 ἐχθρὸς ὑμᾶς ὁ ἥλιος ἀπέλθοι. Ἀπὸ ἀγαθότητος ἀνείειλε,
 μὴ ἀπερχέσθω εἰς ἀναξίους λάμπας. Εἰ γὰρ ὁ Δεσπότης
 αὐτὸν ἀπὸ πολλῆς ἀγαθότητος ἔπεμψε, καὶ αὐτὸς μὲν ἀφῆκέ
 σοι τὰ ἁμαρτήματα, σὺ δὲ τῷ πλησίον οὐκ ἀφίης, ὅρα πό-
 ρον τὸ κακόν.

15 Καὶ ἄλλο δὲ μετὰ τούτου· δέδοικε τὴν νύκτα ὁ μα-
 κάριος Παῦλος, μὴ λαβοῦσα ἐπ' ἐρημίας τὸν ἡδίκημένον
 ἔτι φλεγμαίνοντα, ἀνακαύσῃ τὸ πῦρ. Ἔως μὲν γὰρ ἂν πολλὰ
 ἐκκρούῃ, τῆς ἡμέρας οὔσης, ἔξῃσι σοι ἐμπορεῖσθαι· ὅταν
 δὲ μέλλοι ἐσπέρα γίνεσθαι, καταλλάττου καὶ πρόσφατον σβέ-
 20 σον τὸ κακόν. Ἄν γὰρ νύξ ἐπιλάβῃται, οὐκ ἀρκέσει ἢ με-
 τὰ ταῦτα ἡμέρα τὸ συναχθῆναι καὶ ἐν τῇ νυκτὶ σβέσαι κακόν·
 ἀλλὰ κἂν τὸ πλεόν ὑποτέμῃς, τὸ δὲ ὅλον μὴ δυνηθῆς, πάλιν
 δίδωσιν ἀπὸ τοῦ ὑπολειφθέντος τῇ ἐπιούσῃ νυκτὶ σφοδροιέ-
 ραν ἐργάσασθαι τὴν πυράν. Καὶ καθάπερ ὁ ἥλιος, ἂν τὸ
 25 νεφωθῆναι καὶ πυκνωθῆναι τοῦ ἀέρος διὰ τῆς νυκτὸς μὴ ἀρκέσῃ
 τῇ καθημερινῇ μαλάξαι καὶ διασκεδάσαι θέρμη, ὑπόθεσιν
 χειμῶνος παρέχειται τῆς νυκτὸς ἐπιλαβομένης τοῦ λειψάνου,
 καὶ πάλιν αὐτὸ τρεφούσης ἐτέροις αἱμοῖς· οὕτω καὶ ἐπὶ
 τῆς ὀργῆς. «Μήτε δίδοιτε τόπον τῷ διαβόλῳ». Ὡστε τὸ ἀλ-
 30 λήλους πολεμεῖν, τόπον ἐστὶ δοῦναι τῷ διαβόλῳ. Δέον γὰρ

βεται· αὐτὸς δὲ ποῦ ἐπιζητεῖ πάντοτε τὴν ὑγείαν τοῦ ἀσθενοῦς ἀποβλέπει μόνον πρὸς ἓνα σκοπὸν, πῶς νὰ θεραπεύσῃ τὸν κατάκοιτον. Τὸ ἴδιο κάνει καὶ ὁ Παῦλος. Εἶπε· Μὴ ψεύδεσθε· ἐὰν ὅμως κάποτε ἤθελε προέλθῃ ἀπὸ τὸ ψεῦδος ὀργή, καὶ αὐτὰ τὰ θεραπεύει πάλιν. Τί λέγει δηλαδὴ; «Ὁργίζεσθε, ἀλλὰ μὴ ἀμαρτάνετε». Καλὸν εἶναι βέβαια νὰ μὴ ὀργίζεται κανεὶς, ἐὰν ὅμως ἤθελε πέσει κάποτε εἰς τὸ πάθος τῆς ὀργῆς, νὰ μὴ πέσῃ εἰς μεγάλον βαθμόν. Διότι λέγει· «Ἐὰν δὲ συμβῆ νὰ παροργισθῆτε μεταξύ σας, νὰ συμφιλιώσεσθε προτοῦ σᾶς προφθάσῃ ἡ δύσις τοῦ ἡλίου». Θέλεις νὰ χορτάσῃς τὴν ὀργὴν σου; σοῦ φθάνει μία ὥρα καὶ δύο καὶ τρεῖς· νὰ μὴ δύσῃ ὁ ἥλιος καὶ σᾶς ἀφήσῃ ἐχθροῦς. Ἄνετειλεν ἀπὸ ἀγαθότητα, ἄς μὴ δύσῃ ἀφοῦ ἔλαμψεν εἰς ἀναξίους. Διότι ἐὰν ὁ Κύριος ἔστειλε τὸν ἥλιον ἀπὸ πολλὴν ἀγαθότητα, καὶ αὐτὸς μὲν συνεχώρησε τὰ ἀμαρτήματά σου, σὺ ὅμως δὲν συγχωρεῖς τοῦ πλησίον σου, πρόσεχε πόσον μέγα εἶναι τὸ κακόν.

Καὶ ἄλλο δὲ συμβαίνει μαζὶ μὲ αὐτό· φοβεῖται ὁ μακάριος Παῦλος τὴν νύκτα, μήπως συλλάβῃ μόνος του τὸν ἀδικημένον ἀκόμη ἐν ταραχῇ καὶ ἀνάψῃ τὸ πῦρ τῆς ὀργῆς. Διότι ἐν ὅσῳ σὲ ἐξωθεῖ εἰς πολλὰ κακὰ καὶ εἶναι ἀκόμη ἡμέρα, ἐπιτρέπεται νὰ κατέχεσαι ἀπὸ ὀργὴν, ὅταν ὅμως πρόκειται νὰ ἔλθῃ ἡ ἑσπέρα, συμφιλιώσου καὶ ἐξάλειψε τὸ πρόσφατον κακόν. Διότι ἂν σὲ προλάβῃ ἡ νύκτα, δὲν θὰ φθάσῃ ἡ ἐπομένη ἡμέρα νὰ ἐξαλείψῃ τὸ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς νυκτὸς συναχθὲν κακόν· ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη ἀφαιρέσῃς τὸ περισσότερον ὅλον ὅμως δὲν θὰ ἡμπορέσῃς, πάλιν ἀπὸ τὸ ὑπόλοιπον παραχωρεῖς εἰς τὴν ἐπόμενην νύκτα νὰ κάμῃ δυνατότερον τὸ κακόν. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς ὁ ἥλιος, ἂν δὲν κατορθώσῃ νὰ ἐλαττώσῃ καὶ νὰ διαλύσῃ μὲ τὴν καθημερινὴν του θερμότητα τὸ μέρος τοῦ ἀέρος ποῦ ἐκαλύφθη ἀπὸ πυκνά σύννεφα, δίδει τὴν ἐντύπωσιν τοῦ χειμῶνος, ἂν ἡ νύκτα προλάβῃ τὰ ὑπόλοιπα σύννεφα καὶ ἐνισχύσῃ αὐτὰ μὲ ἄλλους ἀτμούς· ἔτσι συμβαίνει καὶ μὲ τὴν ὀργὴν. «Μὴ δίδετε τόπον εἰς τὸν διάβολον». Ὡστε τὸ νὰ πολεμῆτε μεταξύ σας, σημαίνει νὰ δίδετε τόπον εἰς τὸν

πάντας συμπεφράχθαι, καὶ κατ' ἐκείνου ἴσταισθαι, ἐκλύσαντες ἡμεῖς τὴν πρὸς ἐκείνον ἔχθραν, ἐπ' ἀλλήλους κελεύομεν τρέπεσθαι. Οὐδέποτε γὰρ οὕτως ἔχει τόπον ὁ διάβολος, ὡς ἐν ταῖς ἔχθραις.

5 2. Τὰ μυρία ἐντιϋθεν κακὰ τίκιται. Καὶ καθάπερ ἕως μὲν ἂν ὦσιν ἠρμωσμένοι λίθοι, καὶ μηδὲν διάκενον ἔχοντες, ἐσιήκασιν ἀρραγεῖς· ἂν δὲ βελόνης μόνης διάτρησιν διαμπὰξ γεγεννημένην, ἢ ραγάδα τριχὸς ἐπέχουσαν τόπον συμβῆ γενέσθαι, τοῦτο πάντα καταλύει καὶ ἀπόλλυσιν· οὕτω
10 καὶ ἐπὶ τοῦ διαβόλου· ἕως μὲν ἂν ὦμεν πεπυκνωμένοι καὶ σνηρμωσμένοι, οὐδὲν ὅλως ἐπεισάγει τῶν αὐτοῦ· ἐπειδὴν δὲ μικρὸν ἡμᾶς διαχαννώσῃ, καθάπερ τις χειμάρρους ἐπιχέεται. Πανταχοῦ γὰρ ἀρχῆς αὐτῷ χρεῖα μόνης, καὶ τοῦτό ἐστι τὸ δυσκαιόρθωτον· τοῦτου δὲ γενομένου, αὐτὸς ἐάν-
15 τῷ τὰ πάντα εὐρύνει· λοιπὸν γὰρ διαβολαῖς τὰ ὄτια ἀνέωγε, καὶ οἱ τὰ ψευδῆ λέγοντες, πισιότεροι· τὴν γὰρ ἔχθραν ἔχουσι δικάζουσαν, οὐ τὴν ἀλήθειαν κρίνουσαν. Καὶ ὡσπερ φιλίας οὔσης, καὶ τὰ ἀληθῆ ψευδῆ φαίνεται τῶν κακῶν οὕτως ἔχθρας οὔσης, καὶ τὰ ψευδῆ ἀληθῆ· ἕτερος νοῦς,
20 ἕτερον δικαστήριον, οὐκ ἐξ ἴσης ἀκοῦον, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς προσκλίσεως καὶ ἐπιρροπείας. Καθάπερ γὰρ ἐν ζυγῷ μόλυβδος προσιεθεῖς τὸ πᾶν εὐλκυσεν· οὕτω καὶ ἐνταῦθα, τὸ τῆς ἔχθρας βάρος, μόλυβδου χαλεπώτερον ὄν.

Διό, παρακαλῶ, πάντα πράττωμεν, ὥστε πρὸ τοῦ ἡλίου
25 σβεννῦναι τὰς ἔχθρας. Ἄν γὰρ τῆ ἡμέρᾳ τῆ πρώτῃ μὴ κραιθήσης καὶ τῆ ἐξῆς, πολλάκις καὶ εἰς ἐνιαυτὸν αὐτὴν ἐξέτεινας, καὶ αὐτὴ ἐαυτὴν ἠϋξήσεν λοιπὸν ἢ ἔχθρα, καὶ οὐ δεῖται ἴνος. Καὶ ρήματα γὰρ ἐτέρως λεγόμενα ἐτέρως ὑποπιεύειν ποιοῦσα, καὶ σχήματα καὶ πᾶν ὀτιοῦν ἐκθηριοῖ καὶ

διάβολον. Πρέπει λοιπὸν ὅλοι νὰ ἔχωμεν σχηματισμένην πυκνήν παράταξιν καὶ νὰ παρατασώμεθα ἐναντίον τοῦ διαβόλου, ἡμεῖς ὅμως, ἐκλύσαντες τὴν πρὸς ἐκεῖνον ἔχθραν, προτρέπομεν νὰ στρέφεσθε ὁ ἕνας ἐναντίον τοῦ ἄλλου. Διότι ποτὲ δὲν ἔχει ἔτσι εὐκαιρίαν ὁ διάβολος, ὅπως κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐχθροτήτων.

2. Ἀπὸ αὐτὸ προέρχονται τὰ ἀμέτρητα κακά. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς, ἕως ὅτου εἶναι προσαρμοσμένοι κατάλληλα οἱ λίθοι καὶ χωρὶς νὰ ἔχουν κανένα διάκενον, στέκει ὁ τοῖχος ἀρραγής, ἂν ὅμως μὲ βελόνην μόνον γίνῃ ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον μία ὀπή, ἢ συμβῇ νὰ γίνῃ μία λεπτὴ ρωγμὴ, ποὺ δίδει τὴν ἀφορμὴν, τοῦτο διαλύει καὶ καταστρέφει τὰ πάντα, ἔτσι συμβαίνει καὶ μὲ τὸν διάβολον· ἕως ὅτου θὰ εἴμεθα πυκνὰ παραταγμένοι καὶ ἐνωμένοι, δὲν ἐπεισάγει τίποτε ἀπολύτως ἀπὸ τὰ ἰδικά του· ὅταν ὅμως μᾶς χαλαρώσῃ ὀλίγον, ὀρμῆ ὡσὰν κάποιος χεῖμαρρος. Διότι παντοῦ αὐτὸς ἔχει ἀνάγκην μόνον ἀπὸ τὴν ἀρχήν, καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ δυσκατόρθωτον· ὅταν δὲ γίνῃ αὐτό, αὐτὸς διευρύνει διὰ τὸν ἑαυτὸν του τὰ πάντα· διότι πλέον μὲ τὰς διαβολὰς του ἔχει ἀνοίξει τὰ αὐτιά, καὶ οἱ ψευδόμενοι γίνονται πιστότεροι, διότι ἔχουν τὸ μῖσος ποὺ καταδικάζει, ὄχι τὴν ἀλήθειαν ποὺ κρίνει. Καὶ καθὼς ὅταν ὑπάρχη φιλία, καὶ τὰ ἀληθινὰ ἀπὸ τὰ κακὰ φαίνονται ψευδῆ, ἔτσι ὅταν ὑπάρχη ἔχθρα, καὶ τὰ ψευδῆ φαίνονται ἀληθινὰ· ἄλλος νοῦς, ἄλλο δικαστήριον, τὸ ὁποῖον δὲν ἀκούει δίκαια, ἀλλὰ μὲ πολλὴν μεροληψίαν καὶ συμπάθειαν πρὸς κάποιον. Διότι ὅπως ὁ προστεθεὶς μόλυβδος εἰς τὴν ζυγαρίαν, ἐσήκωσεν ὑψηλὰ τὸ πᾶν, ἔτσι συμβαίνει καὶ ἐδῶ, ἐπειδὴ τὸ βάρος τοῦ μίσους εἶναι φοβερώτερον ἀπὸ τὸν μόλυβδον.

Διὰ τοῦτο, παρακαλῶ, ἄς πράττωμεν τὰ πάντα, ὥστε νὰ διαλύωνται τὰ μῖση προτοῦ νὰ δύσῃ ὁ ἥλιος. Διότι ἂν δὲν νικήσῃς κατὰ τὴν πρώτην καὶ τὴν ἐπομένην ἡμέραν τὸ μῖσος, πολλάκις ἐπεξέτεινες αὐτὸ καὶ εἰς ὀλόκληρον τὸ ἔτος καὶ αὐτὸ ἐμεγάλωσε πλέον μόνον του καὶ δὲν ἔχει ἀνάγκην κανενός. Καὶ λόγια διαφορετικὰ λεγόμενα κάνει νὰ τὰ ἐννοοῦν διαφορετικὰ, καὶ τὰ προσχήματα καὶ ὁτιδῆ-

ἔξαγριοῖ, καὶ τῶν μαινομένων χεῖρω διατίθῃσιν, οὔτε τὸ ὄνομα εἶπειν, οὔτε ἀκοῦσαι ἀνεχομένη, ἀλλ' ἀπὸ τῶν λοιδοριῶν ἅπαντα φθεγγομένη. Πῶς οὖν μαλάξομεν τὸν θυμόν; πῶς σβέσομεν τὴν φλόγα; Ἐάν τὰ ἑαυτῶν ἁμαρτήματα ἐννοήσωμεν καὶ ὅσον ἐσμεν ὑπεύθυνοι τῷ Θεῷ· ἂν ἐννοήσωμεν, ὅτι οὐ τὸν ἐχθρὸν ἀμυνόμεθα, ἀλλ' ἡμᾶς αὐτούς· ἂν ἐννοήσωμεν, ὅτι τὸν διάβολον εὐφραίνομεν, ὅτι τὸν ἐχθρὸν τὸν ἡμέτερον τὸν ὄντως ἐχθρὸν, δι' ὃν τὸ μέλος τὸ ἡμέτερον ἀδικοῦμεν. Βούλει εἶναι μνησικάκος καὶ ἐχθρός; Ἐχθρός ἔσο, ἀλλὰ τοῦ διαδόλου, μὴ τοῦ μέλους τοῦ σοῦ. Διὰ τοῦτο ἡμᾶς ὤπλισε τῷ θυμῷ ὁ Θεός, οὐχ ἵνα τὸ ξίφος κατὰ τῶν ἡμετέρων σωμάτων, ἀλλ' ἵνα ὀλόκληρον τὴν μάχαιραν εἰς τὸ τοῦ διαδόλου σιῆθος βαπτίζωμεν. Ἐκεῖ τὸ ξίφος ἔγκλεισον μέχρι τῆς λαθῆς, εἰ βούλει, καὶ τὴν λαθὴν αὐτήν, καὶ μηδέποτε ἐκοπίσῃς, ἀλλὰ καὶ ἕτερον πρόσθες. Τοῦτο δὲ ἔσται, ὅταν ἡμῶν φειδόμεθα, ὅταν εἰρηνικῶς πρὸς ἀλλήλους διακεώμεθα. Ἐρρέτω χρήματα, ἐρρέτω δόξα καὶ εὐδοκίμησις πάντων τὸ μέλος τὸ ἐμὸν ἐμοὶ τιμιώτερον. Ταῦτα λέγωμεν πρὸς ἑαυτούς· μὴ τὴν φύσιν ἀδικῶμεν τὴν ἡμετέραν, ἵνα χρήματα κησώμεθα, ἵνα δόξης ἐπιτύχωμεν.

«Ὁ κλέπιων, μηκέτι κλεπιέτω», φησὶν. Ὁρᾷς τίνα τὰ μέλη τοῦ παλαιοῦ ἀνθρώπου; ψεῦδος, μνησικακία, κλοπή. Διὰ τί μὴ εἶπεν, Ὁ κλέπιων κολαζέσθω, βασανιζέσθω, σιζεβλούσθω, ἀλλά, «Μηκέτι κλεπιέτω· μᾶλλον δὲ κοπιάτω ἐργαζόμενος τὸ ἀγαθὸν ταῖς χερσίν, ἵνα ἔχη μεταδιδόναι τῷ χρεῖαν ἔχοντι»; Ποῦ οἱ Καθαροὶ λεγόμενοι, οἱ παπὸς ρύπου γέμοντες, καὶ τοῦτο ἑαυτοὺς ὀνομάζειν τολμῶντες; Ἔστι γὰρ, ἔστιν ἀποδύσασθαι τὸ ἔγκλημα, οὐ τῷ σιῆναι μόνον

3. Ἐφ. 4, 28.

3α. Μὲν τὸν ὄρον αὐτὸν δηλώνονται διάφοροι αἰρετικαὶ παραφυάδες ἤδη ἀπὸ τὴν χριστιανικὴν ἀρχαιότητα. Οὗτοι ὀνομάζουσι ἑαυτοὺς Καθαροὺς, διὰ τὴν καθαρότητα καὶ αὐστηρότητα τοῦ βίου αὐτῶν.

ποτε ἄλλο καθιστᾶ θηριώδη καὶ ἐξαγριώνει, καὶ διαθέτει χειρότερα ἀπὸ τοὺς μαινομένους, καὶ δὲν ἀνέχεται οὔτε τὸ ὄνομα νὰ εἰπῆ, οὔτε νὰ ἀκούσῃ, ἀλλ' ἐκστομίζει ὅλας τὰς ὑβρεῖς. Πῶς λοιπὸν θὰ καταπραῦνωμεν τὸν θυμόν; πῶς θὰ σβήσωμεν τὴν φλόγα; " Ἄν κατανοήσωμεν τὰ ἁμαρτήματά μας καὶ πόσον εἴμεθα ὑπεύθυνοι ἀπέναντι εἰς τὸν Θεόν' ἂν κατανοήσωμεν, ὅτι δὲν ὑπερασπιζόμεθα τὸν ἐχθρόν, ἀλλὰ τὸν ἴδιον τὸν ἑαυτὸν μας' ἂν κατανοήσωμεν, ὅτι εὐφραίνομεν τὸν διάβολον, ὅτι εὐφραίνομεν τὸν ἰδικόν μας ἐχθρόν, τὸν ὄντως ἐχθρόν, διὰ τὸν ὁποῖον ἀδικοῦμεν τὸ ἰδικόν μας μέλος. Θέλεις νὰ εἶσαι μνησικάκος καὶ ἐχθρός; Νὰ εἶσαι ἐχθρός, ὄχι τοῦ ἰδικοῦ σου μέλους, ἀλλὰ τοῦ διαβόλου. Διὰ τοῦτο ὁ Θεὸς μᾶς ὤπλισε μὲ θυμόν, διὰ νὰ μὴ στρέφωμεν τὸ ξίφος ἐναντίον τῶν ἰδικῶν μας σωμάτων, ἀλλὰ διὰ νὰ βυθίζωμεν ὀλόκληρον τὴν μάχαιραν εἰς τὸ στήθος τοῦ διαβόλου. Ἐκεῖ μέσα τοποθέτησε τὸ ξίφος μέχρι τὴν λαβὴν, ἐὰν θέλῃς, καὶ αὐτὴ τὴν λαβὴν, καὶ ποτὲ νὰ μὴ τὸ ἀνασύρῃς, ἀλλὰ νὰ προσθέσῃς καὶ ἄλλο. Τοῦτο δὲ θὰ συμβῆ, ὅταν εὐσπλαγχνιζώμεθα τὸν ἑαυτὸν μας, ὅταν συμπεριφερώμεθα εἰρηνικὰ μεταξὺ μας. " Ἄς χαθοῦν τὰ χρήματα, ἄς χαθῆ ἡ δόξα καὶ ἡ ὑπόληψις' τὸ ἰδικόν μου μέλος μοῦ εἶναι τιμιώτερον ἀπὸ ὅλα αὐτά. " Ἄς λέγωμεν εἰς τοὺς ἑαυτοὺς μας αὐτά' νὰ μὴ ἀδικοῦμεν τὴν φύσιν μας, διὰ νὰ ἀποκτήσωμεν χρήματα, διὰ νὰ ἐπιτύχωμεν τὴν δόξαν.

« Ἐκεῖνος ποὺ κλέπτει, ἄς μὴ κλέπτῃ πλέον », λέγει. Βλέπεις ποῖα εἶναι τὰ μέλη τοῦ παλαιοῦ ἀνθρώπου τῆς ἁμαρτίας; τὸ ψεῦδος, ἡ μνησικακία, ἡ κλοπὴ. Διατί δὲν εἶπεν' " Ἐκεῖνος ποὺ κλέπτει ἄς τιμωρεῖται, ἄς βασανίζεται, ἄς στρεβλώνεται', ἀλλ' « " Ἄς μὴ κλέπτῃ πλέον; " Ἄς κοπιᾶζῃ δὲ περισσότερο ἐργαζόμενος τὸ καλὸν μὲ τὰ χέρια του, διὰ νὰ ἔχῃ νὰ μεταδίδῃ καὶ εἰς ἐκεῖνον ποὺ ἔχει ἀνάγκην »⁸. Ποῦ εἶναι οἱ λεγόμενοι Καθαροί^{9α}, ποὺ εἶναι γεμᾶτοι ἀπὸ κάθε εἶδος ἀκαθαρσίας, καὶ τολμοῦν νὰ ὀνομάζουιν ἔτσι τὸν ἑαυτὸν των; Εἶναι βέβαια δυνατόν, εἶναι δυνατόν νὰ ἀποβάλωμεν τὸ ὄνειδος, ὄχι μόνον διαπράττοντας τὸ

τοῦ ἁμαρτήματος, ἀλλὰ καὶ τῷ ἀγαθόν τι ἐργάσασθαι. Ὁ-
 ρᾶτε πῶς ἀπολύεσθαι τὰ ἁμαρτήματα δεῖ; Ἐκλεψαν, τοῦτό
 ἐστι τὸ ἁμάρτημα προᾶξαι· οὐκ ἔκλεψαν, τοῦτο οὐκ ἔστι τὸ
 ἁμάρτημα λῦσαι· ἀλλὰ πῶς; Εἰ ἐκοπίασαν, καὶ ἑτέροις
 5 μειέδωκαν· οὕτως ἔλυσαν τὸ ἁμάρτημα. Οὐχ ἀπλῶς ἡμᾶς
 ἐργάζεσθαι βούλεται, ἀλλ' ὥστε κοπιᾶν, ὥστε ἑτέροις μετα-
 διδόναι· καὶ γὰρ ὁ κλέπων ἐργάζεται, ἀλλὰ κακόν. «Πᾶς
 λόγος σαπρὸς ἐκ τοῦ σιόματος ὑμῶν μὴ ἐκπορευέσθω. Τίς
 ἐστι σαπρὸς; Ὁν φησιν ἀλλαχοῦ καὶ ἀργόν, καταλαλιά,
 10 αἰσχρολογία, εὐτραπελία, μωρολογία. Ὁρᾶς πῶς τὰς ρίζας
 ἐκκόπτει τῆς ὀργῆς, τὸ ψεῦδος, τὴν κλοπὴν, τὴν ἄκαιρον
 διάλεξιν; Τὸ δέ, «Μηκέτι κλεπιέτω», οὐκ ἐκείνοις συγγινώ-
 σκων τοσοῦτόν φησιν, ὅσον τοὺς ἠδικημένους πρόους καθι-
 σιῶν, καὶ τῷ μηκέτι τὰ αὐτὰ παθεῖν ἀρκεῖσθαι παραινῶν.
 15 Καλῶς δὲ καὶ περὶ λόγων διδάσκει. Οὐ γὰρ πραγμάτων
 μόνον, ἀλλὰ καὶ ρημάτων ἵνομεν δίκας. Ἐἴ τις ἀγα-
 θός», φησί, «πρὸς οἰκοδομὴν τῆς χρείας, ἵνα δῶ χάριν τοῖς
 ἀκούουσιν». Τουτέστιν, Ὅπερ οἰκοδομεῖ τὸν πλησίον, τοῦτο
 φθέγγου μόνον, περιττὸν δὲ μηδέν.
 20 3. Διὰ τοῦτο γὰρ σοι σιόμα καὶ γλῶσσαν ἔδωκεν ὁ
 Θεός, ἵνα εὐχαριστιῆς αὐτῷ, ἵνα οἰκοδομήῃς τὸν πλησίον·
 ὡς ἐὰν καθαιρεῖς τὴν οἰκοδομήν, βέλτιον σιγαῖν, καὶ μηδέ-
 ποτε φθέγγεσθαι. Καὶ γὰρ χεῖρες τεχνίτου, ἀντὶ τοῦ τοὺς
 τοίχους ἐξυφαίνειν μαθοῦσαι καθαιρεῖν, ἐκκόπτεσθαι δίκαιαι
 25 ἂν εἶεν. Καὶ γὰρ ὁ Ψαλμωδὸς τοῦτό φησιν· «Ἐξολοθρεύσει
 Κύριος πάντα τὰ χεῖλη τὰ δόλια». Τοῦτο πάντων αἴτιον
 τῶν κακῶν, τὸ σιόμα· μᾶλλον δὲ οὐ τὸ σιόμα, ἀλλ' οἱ κακῶς
 αὐτῷ χρώμενοι. Ἐπιεῦθεν ὕβρεις, λοιδορίαι, βλασφημίαι,
 ἐκκαύματα τῶν ἡδονῶν, φόνοι, μοιχεῖαι, κλοπαί, πάντα ἀπὸ
 30 τούτου ἰκτεται. Καὶ πῶς, φησί, φόνοι; Ἀπὸ ὕβρεως εἰς

4. Ἐφ. 4, 29α.

5. Ἐφ. 4, 29β.

6. Ψαλμ. 11, 4.

ἀμάρτημα, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ νὰ πράξωμεν κάτι τὸ ἀγαθόν. Βλέπετε πῶς πρέπει νὸ ἀποφεύγετε τὰ ἀμαρτήματα; Ἐκλεψαν, αὐτὸ τὸ ἀμάρτημα εἶναι δυνατὸν νὰ πράξουν· δὲν ἔκλεψαν, αὐτὸ δὲν ἠμπορεῖ ν' ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὸ ἀμάρτημάτων· ἀλλὰ πῶς; Ἐὰν ἐκοπίασαν καὶ μετέδωσαν καὶ εἰς ἄλλους· ἔτσι ἐξήλειψαν τὸ ἀμάρτημα. Δὲν θέλει ἀπλῶς νὰ ἐργαζώμεθα, ἀλλὰ νὰ κοπιάζωμεν, ὥστε νὰ μεταδίδωμεν εἰς ἄλλους, διότι εἶναι ἀλήθεια ὅτι καὶ ἐκεῖνος ποὺ κλέπτει ἐργάζεται, ἀλλὰ τὸ κακόν. «Κάθε λόγος βρωμερὸς ἄς μὴ βγαίνῃ ἀπὸ τὸ στόμα σας»⁴. Ποῖος λόγος εἶναι βρωμερὸς; Ἐκεῖνος ποὺ ἀλλοῦ τὸν ὀνομάζει καὶ ἀργόν· δηλαδὴ ἡ καταλαλιά, ἡ αἰσχρολογία, ἡ βωμολοχία, ἡ μωρολογία. Βλέπετε πῶς ἀποκόπτει τελείως τὰς ρίζας τῆς ὀργῆς; δηλαδὴ, τὸ ψεῦδος, τὴν κλοπὴν, τὴν ἄκαιρον συζήτησιν; Τὸ δέ, «Ἄς μὴ κλέπτῃ πλέον», δὲν τὸ λέγει τόσο ἐπειδὴ συγχωρεῖ τοὺς κλέπτας, ὅσον ἐπειδὴ θέλει νὰ καταστήσῃ πράσους τοὺς ἀδικηθέντας, καὶ μὲ τὸ τὸ νὰ μὴ πάθουν τὰ ἴδια πλέον ἀρκεῖται νὰ συμβουλεύῃ. Καλῶς δὲ διδάσκει καὶ περὶ τῶν λόγων. Διότι ὄχι μόνον διὰ τὰ πράγματα, ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς λόγους ἐκδικούμεθα. «Ἄλλ' ἐὰν ὑπάρχη», λέγει, «κάποιος λόγος καλὸς καὶ κατάλληλος διὰ νὰ οἰκοδομήσῃ τὴν ἀνάγκην, ὥστε νὰ μεταδώσῃ χάριν εἰς τοὺς ἀκούοντας»⁵. Δηλαδὴ, Ἐκεῖνο ποὺ οἰκοδομεῖ τὸν πλησίον, αὐτὸ νὰ λέγῃς μόνον, καὶ τίποτε τὸ περιττόν.

3. Διὰ τοῦτο βέβαια σοῦ ἔδωσεν ὁ Θεὸς τὸ στόμα, διὰ νὰ εὐχαριστῆς αὐτόν, διὰ νὰ οἰκοδομήσῃ τὸν πλησίον· διότι ἐὰν κρημνίζῃς τὴν οἰκοδομήν, εἶναι καλύτερον νὰ σιγῆς καὶ ποτὲ νὰ μὴ ὀμιλῆς. Διότι καὶ τὰ χέρια τοῦ τεχνίτου, ὅταν μάθουν νὰ κατεδαφίζουν ἀντὶ νὰ ἀποτελειώσουν τοὺς τοίχους, θὰ ἦτο δίκαιον νὰ ἀποκόπωνται. Καθ' ὅσον καὶ ὁ ψαλμωδὸς αὐτὸ λέγει· «Θὰ ἀποκόψῃ ὁ Κύριος ὅλα τὰ δόλια χεῖλη»⁶. Αὐτὸ εἶναι ἡ αἰτία ὅλων τῶν κακῶν, τὸ στόμα, μᾶλλον δὲ ὄχι τὸ στόμα, ἀλλ' αὐτοὶ ποὺ κάνουν κακὴν χρῆσιν αὐτοῦ. Ἄπ' αὐτὸ προέρχονται αἱ ὕβρεις, αἱ κακολογίαι, αἱ βλασφημίαι, ἡ φλόγα τῶν ἡδονῶν, οἱ φόνοι, αἱ μοιχεῖαι, αἱ κλοπαί, ὅλα ἀπ' αὐτὸ γεννῶνται. Καὶ πῶς

ὀργήν, ἀπὸ ὀργῆς εἰς πληγὰς, ἀπὸ πληγῶν εἰς φόνον ἐξέ-
 θης. Πῶς μοιχεῖται; Ἡ δεῖνά σε φιλεῖ, φησὶν, ἐφθέγγαστό
 τι περὶ σοῦ χρησιόν, ἐχάλασέ σου τὸν ἴνον, εἶτα καὶ σοὶ
 οὕτως ἀνάπνεται τὰ τῆς ἐπιθυμίας. Διὰ τοῦτο ὁ Παῦλος
 5 ἔλεγεν, «Εἴ τις ἀγαθός». Ἐπεὶ οὖν πολὺ τὸ χύμα τῶν λό-
 γων, εἰκότως ἀδιορίστως εἶπεν, ἐκεῖνα φθέγγεσθαι κελεύ-
 σας, καὶ τύπον δούς ὀμιλίας. Ποῖον δὴ τοῦτον; Εἴ τις οἰ-
 κοδομεῖ, εἰπὼν. «Ἡ ποῦτό φησιν, ἵνα χάριν σοι εἰδῆ ὁ ἀ-
 κούων. Οἶον, ἐπόρνευσεν ὁ ἀδελφός· μὴ ἐκπόμευε πῆν ὑ-
 10 βριν. Μηδὲ ἐνιρῦφα· οὐδὲν ὠφέλησας τὸν ἀκούοντα, ἀλλὰ
 καὶ ἔβλαψας, εἰκότως ἦλον αὐτῷ δούς. Ἄν μέντοι τὰ πρα-
 κτέα παραινῆ, πολλὴν αὐτῷ δίδως τὴν χάριν· ἂν παιδεύσης
 εὖφημον ἔχειν σιόμα, ἂν διδάξης μηδένα κακηγορεῖν, μάλι-
 στα αὐτὸν ἐπαίδευσας, καὶ χάριν αὐτῷ δέδωκας· ἂν περὶ
 15 κατανύξεως, ἂν περὶ εὐλαθείας, ἂν περὶ ἐλεημοσύνης δια-
 λεχθῆς, πάντα ταῦτα μαλαίτει αὐτοῦ τὴν ψυχὴν. Ὑπὲρ τού-
 των πάντων χάριν ὁμολογήσει. Ἄν μέντοι γέλωτα κινήσης,
 ἂν αἰσχρὸν φθέγγῃ, μᾶλλον ἐξῆψας· ἂν ἐπαιέσης τὴν πονη-
 ρίαν, κατέβαλες καὶ ἀπώλεσας. Τοῦτο οὖν ἔστιν εἰπεῖν· ἢ
 20 ἵνα κεχαριτωμένους αὐτοὺς ἐργάσηται, οὕτως εἶπε. Καθά-
 περ γὰρ τὸ μύρον χάριν δίδωσι τοῖς μεταλαμβάνουσιν, οὕτω
 καὶ λόγος ἀγαθός· διὰ τοῦτο καὶ τις ἔλεγε, «Μύρον ἐκκενω-
 θὲν ὄνομά σου»· ἀποπνεῖν αὐτοὺς ἐποίει ἀπὸ τῆς εὐωδίας
 ἐκείνης. Ὅρας ὅτι, ὅπερ αἰεὶ παραινεῖ, τοῦτο καὶ νῦν λέγει,
 25 ἐκάστω οἰκοδομεῖν τὸν πλησίον ἐπιτρέπων κατὰ δύναμιν
 τὴν ἑαυτοῦ; Ὁ ἑτέροις οὖν τοιαῦτα παραινῶν, πολλῷ μᾶλ-
 λον σαιτῷ.

«Καὶ μὴ λυπεῖτε», φησὶ, «τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον». Φρικω-
 δέστερον καὶ φοβερώτερον τοῦτο, ὅπερ καὶ ἐν τῇ πρὸς Θεο-
 30 σαλονικέας Ἐπιστολῇ φησὶ καὶ γὰρ ἐκεῖ τοιοῦτόν τι λέ-

γεννῶνται οἱ φόνοι; θὰ εἰπῆ κάποιος. Ἐκ τῆν ὕβριν ἔφθασες εἰς τὴν ὀργήν, ἀπὸ τῆν ὀργήν εἰς τὰ τραύματα, ἀπὸ τὰ τραύματα εἰς τὸν φόνον. Πῶς αἱ μοιχεῖαι; Ἡ τάδε σὲ ἀγαπᾷ, λέγει, εἶπε κάτι διὰ σὲ τὸ καλόν, ἐχάλασε τὴν διάθεσίν σου, ἔπειτα καὶ εἰς σὲ ἀνάπτεται ἡ ἐπιθυμία. Διὰ τοῦτο ὁ Παῦλος ἔλεγεν· «Ἐὰν ὑπάρχη κάποιος καλὸς λόγος». Ἐπειδὴ λοιπὸν τὰ ἀμέτρητα λόγια εἶναι πολλά, ὀρθῶς ὠμίλησεν ἀκαθόριστα, παραγγείλας νὰ εἶναι ἐκεῖνοι οἱ λόγοι μας καὶ δίδων τύπον ὀμιλίας. Ποῖον δηλαδὴ τύπον; Εἰπὼν· «Ἐὰν ὑπάρχη κάποιος λόγος ποῦ οἰκοδομεῖ». Ἡ λέγει τοῦτο, διὰ νὰ σοῦ ὀφείλῃ χάριν ὁ ἀκούων. Παραδείγματος χάριν· ἐπόρνευσεν ὁ ἀδελφός σου· μὴ διαπομπεύῃς τὴν ὕβριν. Οὔτε νὰ τὸν περιφρονῆς· δὲν ὠφέλησες καθόλου τὸν ἀκούοντα, ἀλλὰ καὶ τὸν ἔβλαψες, ὅπως εἶναι φυσικόν, πήξας μέσα του τὸ καρφί. Ἐὰν ὁμως τὸν συμβουλεύῃς τί πρέπει νὰ πράττῃ, τοῦ παρέχεις μεγάλην χάριν· ἂν τὸν διδάξῃς νὰ ἔχῃ εὐφρημον στόμα, ἂν τὸν διδάξῃς νὰ μὴ κακολογῇ κανένα, τότε κυρίως τὸν ἐσωφρόνισες καὶ ἔχεις προσφέρει χάριν εἰς αὐτόν· ἂν ὀμιλήσῃς εἰς αὐτόν περὶ κατανύξεως, περὶ εὐλαβείας, περὶ ἐλεημοσύνης, ὅλα αὐτὰ καταπραῖνον τὴν ψυχὴν του. Δι' ὅλα αὐτὰ θὰ σοῦ χρεωστᾷ χάριν. Ἐὰν ὁμως προκαλέσῃς τὸν γέλωτα, ἂν εἰπῆς αἰσχρὸν λόγον, περισσότερο τὸν ἠρέθισες· ἂν ἐπαινέσῃς τὴν πονηρίαν, τὸν κατέβαλες καὶ τὸν κατέστρεψες. Αὐτὸ λοιπὸν ἠμποροῦμεν νὰ εἰποῦμεν· ἢ διὰ νὰ κάμῃ αὐτοὺς κεχαριτωμένους, εἶπεν ἔτσι. Διότι ὅπως ἀκριβῶς τὸ μύρον μεταδίδει χάριν εἰς τοὺς μεταλαμβάνοντας, ἔτσι καὶ ὁ καλὸς λόγος. Διὰ τοῦτο καὶ κάποιος ἔλεγε· «Τὸ ὄνομά σου εἶναι ἐκκενωθὲν μύρον»⁷. Ἐκαμὲν αὐτοὺς νὰ ἀποπνέουν ἀπὸ τὴν εὐωδίαν ἐκείνην. Βλέπεις ὅτι ἐκεῖνο ποῦ συμβουλεύει πάντοτε, αὐτὸ καὶ τώρα λέγει, προτρέπων εἰς τὸν καθένα νὰ οἰκοδομῇ τὸν πλησίον του σύμφωνα μὲ τὴν δύναμίν του;

«Καὶ μὴ λυπεῖτε», λέγει, «τὸ ἅγιον Πνεῦμα». Αὐτὸ εἶναι φρικωδέστερον καὶ φοβερώτερον, πρᾶγμα ποῦ λέγει καὶ εἰς τὴν πρὸς τοὺς Θεσσαλονικεῖς ἐπιστολὴν του. «Διότι

γει· «Ὁ γὰρ ἀθειῶν, οὐκ ἄνθρωπον ἀθειεῖ, ἀλλὰ τὸν Θεόν». Οὕτω καὶ ἐνιαῦθα. Ἐν εἵλησ ὑβριστικὸν ῥῆμα, ἂν πλῆξης τὸν ἀδελφόν, οὐκ ἐκεῖνον ἐπληξας, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα ἐλύπησας. Εἶτα καὶ ἡ προσθήκη τῆς εὐεργεσίας, ἵνα μείζων
5 γένηται ἡ κατηγορία. «Καὶ μὴ λυπεῖτε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον», φησὶν, «ἐν ᾧ ἐσφραγίσθητε εἰς ἡμέραν ἀπολυτρώσεως». Τοῦτο ἡμᾶς ἔδειξεν ἀγέλην βασιλικήν, τοῦτο ἡμᾶς πάντων τῶν πρώτων ἀπέσιθησε, τοῦτο οὐκ ἀφήκε κείσθαι μετὰ τῶν ὑπευθύνων τῆς ὀργῆς τοῦ Θεοῦ, καὶ σὺ αὐτὸ λυπεῖς; Ὅρα πῶς
10 ἐκεῖ μὲν φοβερώς, «Ὁ γὰρ ἀθειῶν», φησὶν, «οὐκ ἄνθρωπον ἀθειεῖ, ἀλλὰ τὸν Θεόν». ἐνιαῦθα δὲ ἐντριπτικῶς, «Μὴ λυπεῖτε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον», φησὶν, «ἐν ᾧ ἐσφραγίσθητε». Ἡ σφραγὶς αὕτη ἐπὶ τοῦ σιόματος κείσθω· μὴ ἀνέλῃς τὰ σήμαντρα. Σιόμα πνευματικὸν οὐδὲν τοιοῦτον φθέγγεται. Μὴ
15 εἵλησ, Οὐδὲν ἔστιν, ἂν αἰσχροὺς εἶπω, ἂν τὸν δεῖνα ὑβρίσω. Διὰ τοῦτο μέγα ἔστι κακόν, ἐπειδὴ οὐδὲν εἶναι δοκεῖ. Τὰ γὰρ μηδὲν εἶναι δοκοῦντα, εὐκόλως καὶ καταφρονεῖται, τὰ δὲ καταφρονοῦμενα καὶ αὐξεται, τὰ δὲ αὐξόμενα καὶ ἀνίατα γίνεται. Σιόμα ἔχεις πνευματικόν; Ἐννόησον τί ἐφθέγγω
20 εὐθέως ῥῆμα τεχθεῖς, ποία ἀξία τοῦ σιόματός σου. Πατέρα καλεῖς τὸν Θεόν, καὶ τὸν ἀδελφόν εὐθέως ὑβρίζεις; Ἐννόησον πόθεν Πατέρα καλεῖς τὸν Θεόν. Ἀπὸ φύσεως; ἀλλ' οὐκ ἂν ἔχοις. Ἀπὸ ἀρετῆς; ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο. Ἀλλὰ πόθεν; Ἀπὸ φιλανθρωπίας μόνῃς, ἀπὸ εὐσπλαγχνίας, ἀπὸ ἐ-
25 λέου πολλοῦ. Ὅταν οὖν Πατέρα καλῆς τὸν Θεόν, μὴ τοῦτο μόνον ἐννόει, ὅτι ἀνάξια τῆς εὐγενείας ἐκείνης πράττεις ὑβρίζων, ἀλλ' ὅτι καὶ ἀπὸ φιλανθρωπίας ἔχεις τὴν εὐγένει-

8. Α' Θεσ. 4, 8.

9. Ἐφ. 4, 30.

ἐκεῖνος ποῦ γίνεται παραβάτης, δὲν ἀθετεῖ ἀνθρώπου ἐντολάς, ἀλλ' ἀθετεῖ τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ⁸. "Ἐτσι συμβαίνει καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν. "Ἄν εἰπῆς ὑβριστικὰ λόγια, ἂν τραυματίσης τὸν ἀδελφόν σου, δὲν ἐτραυμάτισες ἐκεῖνον, ἀλλ' ἐλύπησες τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Εἰς τὴν συνέχειαν ἀκολουθεῖ καὶ ἡ προσθήκη τῆς εὐεργεσίας, διὰ νὰ γίνῃ μεγαλυτέρα ἢ κατηγορία. «Καὶ μὴ λυπεῖτε», λέγει, «μὲ τὰ βρωμερά σας λόγια τὸ ἅγιον Πνεῦμα, μὲ τὸ ὁποῖον ἐσφραγίσθητε διὰ τὴν ἡμέραν τῆς δευτέρας παρουσίας, ὅποτε θὰ ἐπιτύχωμεν τὴν τελείαν ἀπολύτρωσιν»⁹. Τὸ ἅγιον Πνεῦμα μᾶς κατέστησε ἀγέλη βασιλική, αὐτὸ μᾶς ξεχώρισε πρῶτους ἀπὸ ὄλους, αὐτὸ δὲν ἐπέτρεψε νὰ εὕρισκώμεθα μαζὶ μὲ τοὺς ὑπευθύνους τῆς ὀργῆς τοῦ Θεοῦ, καὶ σὺ λυπεῖς αὐτό; Πρόσεχε πῶς ἐκεῖ μὲν ὁμιλεῖ μὲ φοβερὰ λόγια. «Διότι ἐκεῖνος, ποῦ γίνεται παραβάτης, δὲν ἀθετεῖ ἀνθρώπου ἐντολάς, ἀλλ' ἀθετεῖ τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ», ἐνῶ ἐδῶ διὰ νὰ προκαλέσῃ ἐντροπήν. «Μὴ λυπεῖτε τὸ ἅγιον Πνεῦμα, μὲ τὸ ὁποῖον ἐσφραγίσθητε». Ἡ σφραγὶς αὐτὴ ἄς εὕρισκεται ἐπὶ τοῦ στόματος· μὴ καταστρέψῃς τὰ σημάδια τῆς. Τὸ πνευματικὸν στόμα δὲν λέγει τίποτε τὸ παρόμοιον. Μὴ εἰπῆς· 'Τίποτε δὲν εἶναι, ἂν εἰπῶ κάτι αἰσχρὸν, ἂν ὑβρίσω τὸν τάδε'. Διὰ τοῦτο εἶναι μέγα κακόν, ἐπειδὴ φαίνεται ὅτι δὲν εἶναι τίποτε. Διότι ἐκεῖνα ποῦ φαίνονται ὅτι δὲν εἶναι τίποτε, εὐκόλα καὶ περιφρονοῦνται· αὐτὰ δὲ ποῦ περιφρονοῦνται καὶ αὐξάνουν, τὰ δὲ αὐξανόμενα γίνονται καὶ ἀθεράπευτα. "Ἐχεις στόμα πνευματικόν; Σκέψου ποῖον λόγον εἶπες ἀμέσως ὅταν ἐγεννήθης, ποῖα εἶναι ἡ ἀξία τοῦ στόματός σου. Ὀνομάζεις Πατέρα τὸν Θεόν, καὶ ἀμέσως ὑβρίζεις τὸν ἀδελφόν σου; Σκέψου ἀπὸ ποῦ ὀνομάζεις Πατέρα τὸν Θεόν. Ἀπὸ τὴν φύσιν σου; ἀλλ' αὐτὸ δὲν ἠμπορεῖς νὰ τὸ εἰπῆς. Ἀπὸ τὴν ἀρετὴν; ἀλλ' οὔτε αὐτό. Ἀλλὰ ἀπὸ ποῦ; Ἀπὸ φιλανθρωπίαν μόνον, ἀπὸ εὐσπλαγχνίαν, ἀπὸ πολλὴν ἀγάπην. "Ὅταν λοιπὸν ὀνομάζεις Πατέρα τὸν Θεόν, νὰ μὴ σκέπτεσε μόνον αὐτό, ὅτι δηλαδή, ὅταν ὑβρίζεις, πράττεις ἀνάξια τῆς εὐγενικῆς ἐκείνης καταγωγῆς, ἀλλὰ καὶ ὅτι ἔχεις τὴν εὐγενικὴν κα-

αν. Μὴ ποίνυν, αὐτὴν καταισχύνῃς, ἀπὸ μὲν φιλανθρωπίας λαβῶν, ὠμότητι δὲ κεχρημένος πρὸς τοὺς ἀδελφούς. Πατέρα καλεῖς τὸν Θεόν, καὶ ὑβρίζεις; Ἄλλ' οὐ ταῦτα τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Τὸ ἔργον τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τοῖς ἐχθροῖς
 5 ἀφιέναι, ὑπὲρ τῶν σιαυρούντων εὐχεσθαι, ὑπὲρ τῶν μισούντων τὸ αἷμα ἐκχέειν. Ταῦτά ἐστιν ἄξια τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τοὺς ἐχθρούς, τοὺς ἀγνώμονας, τοὺς κλέπιας, τοὺς ἱταμούς, τοὺς ἐπιβουλεύοντας, τούτους ἀδελφούς ποιεῖσθαι καὶ κληρονόμους, οὐχὶ τοὺς ἀδελφούς γινομένους, τούτους
 10 ὡς ἀνδράποδα ὑβρίζειν.

4. Ἐννόησον τίνα ἐφθέγγασιο ρήματα τὸ σιόμα τὸ σόν, ποίας ἄξια πρᾶπέζης· ἐννόησον τίνων ἀπιεται, τίνων γεύεται, ποίας ἀπολαύει τροφῆς. Οὐδὲν ἡγῆ ποιεῖν δεινὸν τὸν ἀδελφὸν κατηγορῶν; Πῶς οὖν καλεῖς ἀδελφόν; Εἰ δὲ οὐκ
 15 ἔστιν ἀδελφός, πῶς λέγεις, «Πάτερ ἡμῶν»; τὸ γάρ, «Ἡμῶν», πολλῶν ἐστὶ προσώπων σημαντικόν. Ἐννόησον μετὰ τίνων ἔσθηκας κατὰ τὸν καιρὸν τῶν μυστηρίων, μετὰ τῶν Χερουβὶμ, μετὰ τῶν Σεραφὶμ. Τὰ Σεραφὶμ οὐχ ὑβρίζει, ἀλλὰ μίαν αὐτοῖς χρεῖαν μόνον τὸ σιόμα πληροῖ, τὸ δοξολο-
 20 γεῖν, τὸ δοξάζειν τὸν Θεόν. Πῶς οὖν δυνήσῃ σὺ μετ' ἐκείνων λέγει «Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος», εἰς ὕβριν τῶ σιόματι κεχρημένος; Εἶπε δὴ μοι, εἰ σκεῦος εἶη βασιλικόν, καὶ αἰεὶ ἐδεσμάτιον ἔμπλεον βασιλικῶν καὶ εἰς τοῦτο ἀποτεταγμένον, εἰτά τις αὐτῶ τῶν οἰκειῶν χρήσατο εἰς κόπρον,
 25 ἄρα τολμήσει πάλιν μετ' ἐκείνων τῶν σκευῶν τῶν εἰς ἐκεῖνα ἀποτεταγμένων αὐτὸ ἀποιθῆσθαι τῆς κόπρου ἔμπλεον; Οὐδαμῶς. Τοιοῦτόν τί ἐστὶν ἢ κακηγορία, τοιοῦτόν ἐστιν ἢ ὕβρις. «Πάτερ ἡμῶν». Καὶ τί; τοῦτο μόνον; Ἄκουε καὶ τῶν ἐξῆς· «Ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς». Εὐθέως εἶπες,
 30 «Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς», καὶ ἀνέστησέ σε τὸ ρῆμα, ἐπέρωσέ σου τὴν διάνοιαν, ἔδειξεν δι Πατέρα ἔχεις ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

ταγωγήν ἀπό φιλανθρωπίαν. Μὴ λοιπὸν κατεντροπιάζης αὐτήν μὲ τὸ νὰ χρησιμοποῖης σκληρότητα πρὸς τοὺς ἀδελφούς σου, τὴν στιγμὴν ποὺ ἀπὸ φιλανθρωπίαν τὴν ἔλαβες. Ὀνομάζεις Πατέρα τὸν Θεόν, καὶ ὑβρίζεις; Ἄλλ' αὐτὸ δὲν εἶναι τῶν ἔργων τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Ἔργον τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ εἶναι νὰ συγχωρῇ τοὺς ἐχθρούς, νὰ προσεύχεται ὑπὲρ αὐτῶν ποὺ τὸν σταυρώνουν, νὰ χύνη τὸ αἷμα ὑπὲρ ἐκείνων ποὺ τὸν μισοῦν. Αὐτὰ εἶναι ἄξια τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, νὰ κάμη τοὺς ἐχθρούς, τοὺς ἀγνώμονας, τοὺς κλέπτας, τοὺς ἀναισχύντους, τοὺς ἐπιβουλεύοντας, ὅλους αὐτοὺς ἀδελφούς καὶ κληρονόμους, ὅχι νὰ ὑβρίζη ὡς δούλους, αὐτοὺς ποὺ ἔγιναν ἀδελφοί του.

4. Σκέψου ποῖα λόγια εἶπε τὸ ἰδικόν σου στόμα, ποῖας τραπέζης εἶναι ἄξια· σκέψου ποῖα ἐγγίζει, ποῖα γεύεται, ποῖαν τροφήν ἀπολαμβάνει. Νομίζεις ὅτι δὲν κάνεις κανένα κακὸν κατηγορῶν τὸν ἀδελφόν σου; Πῶς λοιπὸν τὸν ὀνομάζεις ἀδελφόν; Ἐὰν δὲ δὲν εἶναι ἀδελφός, πῶς λέγεις «Πατέρα μας»; διότι τὸ «μας» δηλώνει πολλὰ πρόσωπα. Σκέψου μὲ ποίους παραστέκεις κατὰ τὴν ὥραν τῶν μυστηρίων, μαζί μὲ τὰ Χερουβίμ, μαζί μὲ τὰ Σεραφίμ. Τὰ Σεραφίμ δὲν ὑβρίζουν, ἀλλὰ τὸ στόμα των πληροῖ μίαν μόνον ἀνάγκην, νὰ δοξολογῇ καὶ νὰ δοξάζη τὸν Θεόν. Πῶς λοιπὸν θὰ ἠμπορέσης νὰ λέγης καὶ σὺ μαζί μὲ ἐκεῖνα, «Ἄγιος, ἅγιος, ἅγιος», ὅταν χρησιμοποῖης τὸ στόμα σου διὰ νὰ ὑβρίζης; Εἶπέ μου λοιπὸν, ἐὰν εἶναι ἓνα σκεῦος ἐκλεκτὸν καὶ εἶναι πάντοτε γεμᾶτον ἀπὸ ἐκλεκτὰ ἐδέσματα καὶ διὰ τοῦτο ἔχει ὀρισθῆ, ἔπειτα κάποιος ὑπηρέτης ἐχρησιμοποίησε αὐτὸ εἰς τὴν κοπριά, θὰ τολμήσῃ λοιπὸν νὰ ἀποθέσῃ πάλιν αὐτό, ποὺ εἶναι γεμᾶτον ἀπὸ κοπριά, μαζί μὲ τὰ σκεύη ἐκεῖνα ποὺ ἔχουν ὀρισθῆ διὰ τὰ ἐκλεκτὰ ἐδέσματα; Ἀσφαλῶς ὄχι. Κάτι τέτοιο εἶναι ἡ κακολογία, τέτοιο εἶναι ἡ ὕβρις. «Πατέρα μας». Καὶ τί; αὐτὸ μόνον; Ἄκουε καὶ τὰ ἐπόμενα· «ποὺ κατοικεῖς εἰς τοὺς οὐρανοὺς». Ἀμέσως εἶπες· «Πατέρα μας, ποὺ κατοικεῖς εἰς τοὺς οὐρανοὺς»¹⁰ καὶ σὲ ἀνέστησεν ὁ λόγος, ἔδωκε πτερὰ εἰς τὴν διάνοιάν σου, ἔδειξεν ὅτι ἔχεις πατέρα εἰς τοὺς οὐρανοὺς.

Μηδὲν προῖπτε, μηδὲν λέγε τῶν ἐπὶ γῆς. Εἰς ἐκείνην σε τὴν τάξιν ἔστησε τὴν ἄνω, ἐκείνω σε ἐνέκρινε τῷ χορῷ· τί σαντὸν κάτω καθέλκεις; παρὰ τὸν θρόνον ἔστηκας τὸν Βασιλικόν, καὶ ὑβρίζεις; Οὐ δέδοικας μὴ ὕβριν τὸ προῖγμα
 5 ἡγήσῃται ὁ βασιλεύς; ἀλλ' ἂν μὲν οἰκέτης ἐφ' ἡμῶν τὸν ὁμόδουλον τύπη, ἢ ὑβρίζη, κἂν δικαίως τοῦτο ποιῇ, εὐθέως ἐπιτιμῶμεν, ὕβριν τὸ προῖγμα ἡγούμενοι σὺ δὲ μετὰ τῶν Χερουδίμ ἐσιῶς παρὰ τὸν θρόνον τοῦ Βασιλέως, ὑβρίζεις τὸν ἀδελφόν; Οὐχ ὀρᾶς τὰ ἅγια ταῦτα σκεύη; οὐχὶ πρὸς ἓν
 10 ἔστιν αὐτῶν διαπαντὸς ἡ χρεία; μή τις τολμᾷ πρὸς ἄλλο τι χρῆσασθαι αὐτοῖς; Σὺ τῶν σκευῶν ἀγιώτερος εἶ τούτων, καὶ πολλῷ ἀγιώτερος· τί τοίνυν ρυπαίνεις σαντὸν καὶ μολύνεις; Ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἔστηκας, καὶ ὑβρίζεις; μετὰ ἀγγέλων πολιτεύῃ, καὶ ὑβρίζεις; φιλήματος ἠξίωσαι Δεσπο-
 15 τικοῦ, καὶ ὑβρίζεις; ἰσοῦτοις σου τὸ στόμα ἐκόσμησεν ὁ Θεὸς ὕμνοις ἀγγελικοῖς, τροφῇ οὐκέτι ἀγγελικῇ, ἀλλ' ὑπὲρ ἀγγελικῆν, φιλήματι τῷ αὐτοῦ, περιπλοκαῖς ταῖς πρὸς αὐτόν, καὶ ὑβρίζεις; Μή, παρακαλῶ. Μεγάλων τὸ προῖγμα αἴτιον κακῶν, πόρρω ψυχῆς Χριστιανικῆς. Οὐ πείθομέν
 20 σε λέγοντες, οὐδὲ ἐνιτρέπομεν; Οὐκοῦν ἄξιον φοβῆσαι λοιπόν· ἄκουε γὰρ τοῦ Χριστοῦ λέγοντος· «Ὁ εἰπὼν τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ, Μωρέ, ἔνοχος ἔσαι ἡ γέεννη τοῦ πυρός». Εἰ δὲ τὸ κουφότερον πάντων γέενναν προξενεῖ, ὁ τὰ τολμηρὰ λέγων, τίνος οὐκ ἔσαι ἄξιος;

25 Παιδεύσωμεν ἡμῶν πρὸς εὐφημίαν τὸ στόμα· μέγα ἀπὸ τούτου κέρδος, μεγάλη ἀπὸ τῆς ὕβρεως ἡ βλάβη· οὐκ ἔστιν ἐνταῦθα χρήματα δαπανῆσαι. Ἐπιθῶμεν θύραν καὶ μοχλόν, κατεσθίωμεν ἑαυτούς, εἰς ῥῆμά ποτε φορτικὸν ἐκπηδήσῃ τῶν ὁδόντων· παρακαλῶμεν τὸν Θεόν, παρακαλῶμεν τὸν

Νὰ μὴ κάνης τίποτε, νὰ μὴ λέγης τίποτε ἀπὸ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς. Εἰς ἐκείνην τὴν τάξιν, ποῦ εὐρίσκεται εἰς τὸν οὐρανόν, σὲ ἐτοποθέτησε, σὲ ἔκρινεν ἄξιον ἐκείνου τοῦ χοροῦ· διατί κατεβάζεις κάτω τὸν ἑαυτόν σου; στέκεις πλησίον τοῦ θρόνου τοῦ Βασιλέως καὶ ὑβρίζεις; Δὲν φοβεῖσαι μήπως θεωρήσῃ ὕβριν αὐτὸ ὁ Βασιλεύς; ἀλλ' ἂν μὲν ὑπηρέτης κτυπᾷ ἐνώπιόν μας ἢ ὑβρίζη τὸν ὁμόδουλόν του, καὶ ἂν ἀκόμη τὸ κάνη αὐτὸ δίκαια, ἀμέσως τὸν ἐπιτιμῶμεν, ἐπειδὴ θεωροῦμεν αὐτὸ ὕβριν. Σὺ δέ, ἂν καὶ στέκεις μαζί μὲ τὰ Χερουβὶμ πλησίον τοῦ Βασιλέως, ὑβρίζεις τὸν ἀδελφόν σου; Δὲν βλέπεις αὐτὰ τὰ ἅγια σκεύη; δὲν χρησιμοποιοῦνται αὐτὰ πάντοτε δι' ἓνα μόνον σκοπόν; μήπως τολμᾷ κανεὶς νὰ χρησιμοποιήσῃ αὐτὰ διὰ κάτι ἄλλο; Σὺ εἶσαι ἀγιώτερος ἀπὸ τὰ σκεύη αὐτά, καὶ κατὰ πολὺ ἀγιώτερος· διατί λοιπὸν ρυπαίνεις καὶ μολύνεις τὸν ἑαυτόν σου; Στέκεις εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ ὑβρίζεις; πολιτεύεσαι μαζί μὲ ἀγγέλους, καὶ ὑβρίζεις; ἔχεις ἀξιωθῆ τοῦ φιλήματος τοῦ Δεσπότου, καὶ ὑβρίζεις; ἐκόσμησεν ὁ Θεὸς τὸ στόμα σου μὲ τόσους ὕμνους ἀγγελικοὺς, μὲ τροφήν ὄχι πλέον ἀγγελικὴν, ἀλλὰ μὲ ἀνωτέραν ἀπὸ τὴν ἀγγελικὴν, μὲ τὸ ἰδικόν του φίλημα, μὲ ἐναγκαλισμοὺς πρὸς αὐτόν, καὶ ὑβρίζεις; Μὴ, παρακαλῶ. Τὸ πρᾶγμα εἶναι αἰτία μεγάλων κακῶν, ξένου τῆς χριστιανικῆς ψυχῆς. Δὲν σὲ πείθομεν λέγοντες, οὔτε σὲ κάμνομεν νὰ ἐντραπῆς; Λοιπὸν εἶναι ἄξιον νὰ σὲ φοθήσωμεν πλέον· διότι ἄκουε τὸν Χριστὸν ποῦ λέγει· «Ἐκεῖνος ποῦ θ' ἀποκαλέσῃ τὸν ἀδελφόν του μωρὸ, θὰ εἶναι ἔνοχος νὰ τιμωρηθῆ μὲ τὴν γέεναν τοῦ πυρός»¹¹. Ἐὰν δὲ τὸ ἐλαφρότερον ὄλων προξενῆ τὴν γέεναν, ἐκεῖνος ποῦ λέγει τὰ τολμηρά, ποίας τιμωρίας δὲν θὰ εἶναι ἄξιος;

Ἄς ἐκπαιδεύσωμεν τὸ στόμα μας διὰ νὰ λέγῃ καλὰ λόγια· εἶναι μέγα τὸ κέρδος ἀπ' αὐτό, ἐνῶ μεγάλη ἢ βλάβη ἀπὸ τὴν ὕβριν· δὲν πρόκειται νὰ ἐξοδεύσωμεν εἰς τὴν περὶπτωσιν αὐτὴν χρήματα. Ἄς τοποθετήσωμεν εἰς τὸ στόμα μας θύραν καὶ μοχλόν, ἃς ἀφανίσωμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας, ἐὰν κάποτε ξεφύγῃ ἀπὸ τὰ δόντια μας φοβερός λό-

ὑβρισμένον, μὴ ἀναξιοπαθῶμεν· ἑαυτοὺς ἐπλήξαμεν, οὐκ ἐ-
 κείνον· ἐπιθῶμεν τὸ φάρμακον τὴν εὐχὴν καὶ τὴν πρὸς τὸν
 ὑβρισμένον καταλλαγὴν. Ἐν ἐν τοῖς ῥήμασι τοσαύτην ποιῶ-
 μεθα πρόνοιαν, πολλῶ μᾶλλον ἐν τοῖς πράγμασι νόμους τι-
 5 θῶμεν ἑαυτοῖς. Καὶ φίλους ἔχωμεν, καὶ οὐστινασοῦν, καὶ
 εἴποιεν κακῶς τινα, ἢ ὑβρίσαιεν, ἀπαίτησον αὐτοὺς καὶ
 εἰσπραξαι δίκην. Μανθάνωμεν ὅλως, ὅτι καὶ ἀμάρτημα τὸ
 τοιοῦτόν ἐστιν· ἂν γὰρ μάθωμεν, ταχέως ἀποσησόμεθα. Ὁ
 δὲ Θεὸς τῆς εἰρήνης φυλάξοι ὑμῶν καὶ τὸν νοῦν, καὶ τὴν
 0 γλῶσσαν, καὶ τειχίσοι ἀσφαλεῖ τειχίῳ τῷ αὐτοῦ φόβῳ, ἐν
 Χριστῷ Ἰησοῦ καὶ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα
 ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι.

γος' ἄς παρακαλοῦμεν τὸν Θεόν, ἄς παρακαλοῦμεν τὸν ὑβρισμένον, ἄς μὴ ἀναξιοπαθοῦμεν' ἐτραυματίσαμεν τὸν ἑαυτὸν μας, ὄχι ἐκεῖνον' ἄς ἐπιθέσωμεν τὸ φάρμακον, δηλαδή τὴν προσευχὴν καὶ τὴν συμφιλίωσιν πρὸς τὸν ὑβρισμένον. "Ἄν φροντίζωμεν τόσον πολὺ εἰς τὰ λόγια, πολὺ περισσότερο εἰς τὰς πράξεις ἄς θέσωμεν νόμους διὰ τὸν ἑαυτοῦς μας. Καὶ ἐὰν ἀκόμη φίλοι, καὶ ἂν ἀκόμη ὁποιοιδήποτε ἄλλοι συμβῆ νὰ κακολογήσουν ἢ ὑβρίσουν κάποιον, ζήτησε νὰ μάθῃς τὴν αἰτίαν καὶ διόρθωσε τὸ πρᾶγμα. "Ἄς τὸ βάλωμεν καλὰ εἰς τὸν νοῦν μας, ὅτι τὸ παρόμοιον πρᾶγμα εἶναι ὅπωςδήποτε ἀμάρτημα' διότι ἂν τὸ κατανοήσωμεν θ' ἀπομακρυνθῶμεν γρήγορα. Ὁ δὲ Θεὸς τῆς εἰρήνης εἶθε νὰ φυλάξῃ καὶ τὸν νοῦν καὶ τὴν γλῶσσάν σου, καὶ νὰ σᾶς ὀχυρώσῃ μὲ ἀσφαλὲς τεῖχος ποὺ εἶναι ὁ φόβος πρὸς αὐτόν, μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει ἡ δόξα μαζὶ μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα.

ΟΜΙΛΙΑ ΙΕ΄

Ἐφ. 4, 31

«Πᾶσα πικρία καὶ θυμός, καὶ ὀργή, καὶ κραυγή, καὶ βλασφημία ἀρθήτω ἀφ' ἡμῶν σὺν πάσῃ κακίᾳ».

- 5 1. Ὡσπερ εἰς σκεῦος ἀκάθαρτον οὐκ ἂν ποτε ἑαυτὰς καθεῖεν αἱ μέλισσαι· διὰ γὰρ τοῦτο καὶ θυμιάμασι καὶ μύροις καὶ εὐωδίαις τὸν τόπον καταρραίνουσιν οἱ περὶ ταῦτα δεινοί, οἴνοις τε εὐώδεσι καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν τοὺς καλαθίσκους, ἐν οἷς ἂν μέλλουσιν ἄρι τῶν σμηγῶν ἐξιούσαι ἐνι-
- 10 ζάνειν, ὥστε μὴ τὴν ἀηδῆ ὀσμὴν λυπήσασαν αὐτὰς ἀποσιῆσαι πάλιν· οὕτω δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ Πνεύματός ἐστι τοῦ ἁγίου. Ἄγγεῖόν τί ἐστιν ἢ ἡμετέρα ψυχὴ καὶ καλαθίσκος, τὰ σμήνη τῶν χαρισμάτων τῶν πνευματικῶν ὑποδέξασθαι δυναμένη· ἀλλ' ἐὰν ἦ ἔνδον χολὴ καὶ πικρία καὶ θυμός, τὰ σμήνη ἀφι-
- 15 πταιται. Διὰ τοῦτο ὁ μακάριος οὗτος καὶ σοφὸς γεωργὸς διακαθαίρει καλῶς ἡμῶν τὰ σκεύη, οὐ δρέπανον, οὐδέ τι ἄλλο σκεῦος σιδηροῦν κατέχων· καὶ καλεῖ ἡμᾶς ἐπὶ τὸ πνευματικὸν τοῦτο σμῆνος, καὶ συνάγων αὐτὸ διακαθαίρει εὐχαῖς καὶ πόνοις καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν. Ὅρα οὖν πῶς ἡμῶν ἐκκα-
- 20 θαίρει τὴν καρδίαν· ἀπήλασε τὸ ψεῦδος, ἀπήλασε τὴν ὀργήν. Δείκνυσι πάλιν πῶς ἂν μᾶλλον πρόρριζον ἀνασπασθεῖν τὸ κακόν· ἂν μὴ ὤμεν, φησί, πικροὶ τὴν διάνοιαν. Καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῆς χολῆς συμβαίνειν εἶωθε τῆς ἡμετέρας, ἂν μὲν ὀλίγη τύχη τις οὔσα, ὀλίγη καὶ ἡ κίνησις γίνεται ἐκτραγέντιος τοῦ
- 25 ταμείου· διὰ δὲ πλεονάσῃ τὸ σφοδρὸν τῆς τοιαύτης ποιό-

ΟΜΙΛΙΑ ΙΕ΄

Ἐφ. 4, 31

«Κάθε ἐσωτερικὴ πικρία καὶ θυμὸς καὶ ὀργὴ καὶ παράφορος κραυγὴ καὶ ὕβρις κατὰ τοῦ πλησίον ἄς ἐξαλειφθῆ ἀπὸ σᾱς, καθὼς καὶ κάθε κακία»¹.

1. Αἱ μέλισσαι ποτὲ δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ διαμείνουν εἰς ἀκάθαρτον σκεῦος. Διὰ τοῦτο βέβαια καὶ οἱ ἔμπειροι εἰς αὐτὰ ραντίζουν μὲ μύρα καὶ εὐωδίας τὸν τόπον, καὶ μὲ μυρωδάτους οἴνους καὶ μὲ ὄλα τὰ ἄλλα τὰς κυψέλας, μέσα εἰς τὰς ὁποίας πρόκειται νὰ εἰσέλθουν καὶ νὰ μείνουν, ἀφοῦ ἐξέλθουν ἀπὸ τὰς παλαιάς των κυψέλας τὰ νέα σμήνη τῶν μελισσῶν, ὥστε νὰ μὴ ἀπομακρυνθοῦν πάλιν, ἐπειδὴ τὰς ἐνοχλεῖ ἢ δυσάρεστος ὀσμή. Ἔτσι ἀκριβῶς συμβαίνει καὶ μὲ τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Ἡ ἰδική μας ψυχὴ εἶναι ἀγγεῖον καὶ κυψέλη ποὺ ἠμπορεῖ νὰ ὑποδεχθῆ τὰ σμήνη τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων· ἀλλ' ἐὰν ὑπάρχη μέσα εἰς αὐτὴν χολή, πικρία καὶ θυμὸς, τὰ σμήνη ἀπομακρύνονται. Διὰ τοῦτο ὁ μακάριος καὶ σοφὸς αὐτὸς γεωργὸς καθαρίζει ἐντελῶς τὰ σκεῦή μας, χωρὶς νὰ ἔχη οὔτε δρεπάνι, οὔτε κάποιο ἄλλο σιδηροῦν ἐργαλεῖον, καὶ μᾶς καλεῖ εἰς τὸ πνευματικὸν αὐτὸ σμῆνος καὶ συγκεντρῶνων αὐτὸ τὸ καθαρίζει ἐντελῶς μὲ προσευχὰς καὶ ἀγῶνας καὶ ὄλα τὰ ἄλλα τὰ παρόμοια. Πρόσεχε λοιπὸν πῶς καθαρίζει πλήρως τὴν καρδίαν μας· ἀπεμάκρυνε τὸ ψεῦδος, ἀπεμάκρυνε τὴν ὀργήν. Δεικνύει εἰς τὴν συνέχειαν πῶς θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἐκριζωθῆ περισσότερο σύρριζα τὸ κακόν· ἂν δὲν θὰ εἴμεθα πικροὶ ὡς πρὸς τὴν διάνοιαν, λέγει. Ὅπως ἀκριβῶς, δηλαδή, συμβαίνει συνήθως εἰς τὴν ἰδικὴν μας χολήν, ἂν τύχη νὰ εἶναι ὀλίγη, καὶ ἡ κίνησις γίνεται μικρὰ ἐὰν σπάση τὸ περιέχον αὐτὴν ἀγγεῖον, ὅταν ὁμως αὐξηθῆ

τητος καὶ δηκτικόν, οὐκέτι σιέγει τὸ φέρον αὐτὴν πρότερον
 ἀγγεῖον, ἀλλὰ καθάπερ πυρὸς σφοδροῦ διαβρωθὲν οὐκέτι
 οἶόν τέ ἐστι σιέγειν αὐτὴν καὶ κατέχειν ἐν τοῖς ὠρισμένοις
 ὄροις, ἀλλὰ διασπασθὲν ὑπὸ τῆς ἀμέιρου δριμύτητος ἀφίη-
 5 σιν ἐξελθοῦσαν παντὶ τῷ σώματι λυμαίνεσθαι· καὶ καθάπερ
 εἰς πόλιν ἐνεχθὲν θηρίον χαλεπώτατον καὶ ἀφόρητον, ἕως
 μὲν ἂν ἔνδον ἐν ταῖς πεποιημέναις εἰρκιαῖς κατέχεται, οὐ-
 δέν, κἂν ἀγριαίνῃ, κἂν κράζῃ, οὐδένα βλάψαι δυνήσεται·
 διὰ δὲ τῷ θυμῷ κρατηθῆ, καὶ διακλάσας τοὺς διὰ μέσου
 10 βεβλημένους κανόνας ἐκπηδῆσαι δυνηθῆ, παντὸς θορύβου
 τὴν πόλιν ἐμπύμπλησι καὶ ταραχῆς καὶ πάντας ἀπελαύνει·
 οὕτω δὲ καὶ τῆς χολῆς ἢ φύσις· ἕως μὲν ἂν ἐν τοῖς οἰκεί-
 οῖς ὄροις κατέχεται, οὐδὲν μέγα ἡμᾶς ἐργάζεται κακόν· ἐ-
 πειδὼν δὲ ἐκραγέντος τοῦ περιέχοντος αὐτὴν ὑμένος, οὐδὲν
 15 ἢ τὸ κωλύον λοιπὸν εἰς πᾶσαν διαχυθῆναι τὴν φύσιν, τότε
 δὴ, τότε, καίτοι οὕτω σφόδρα μικρὸν ὄν τῆ ποσότητι, διὰ
 τὴν ὑπερβάλλουσαν ἐν τῇ ποιότητι δύναμιν πάντα τὰ ἄλλα
 οἰοχεῖα τῆς οἰκείας ἀναχρώννυσι κακίας. Τότε γὰρ δὴ αἷ-
 μα εὐροῦσα πλησίον τῷ τε τόπῳ καὶ τῇ ποιότητι, καὶ τὴν
 20 ἐν ἐκείνῳ θερμότητα δριμυτέραν ἐργαζομένη, καὶ τὸ ἐγγύ-
 θεν πᾶν ὕπερ ἐσὶν, ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν ὑγρότητα συμμετρίας
 ὑπερβαῖνον τοὺς ὄρους καὶ χολὰς ἐργαζόμενον, μετὰ τούτου
 λοιπὸν καὶ τοῖς ἄλλοις ἐπιστρατεύεται μέλεσι, καὶ οὕτω πάν-
 τα εἰς τὴν οἰκείαν ἐνθεῖσα πονηρίαν, ἄφωνον ἐργάζεται τὸν
 25 ἄνθρωπον, καὶ ἀποπνεῖν ποιεῖ, τὴν ψυχὴν ἀπελαύνουσα.

Τί δὲ ταῦτα ἡμῖν ἅπαντα οὕτω μετὰ ἀκριθείας εἴρηται;
 Ἴνα ἀπὸ τῆς πικρίας τῆς αἰσθητῆς, τῆς πικρίας τῆς νοη-
 τῆς τὴν ἀφόρητον αἰσθόμενοι κακίαν, καὶ ὡς ὀλόκληρον

ὑπερβολικὰ ἢ δραστικότης καὶ ἢ καυστικότης αὐτῆς, δὲν συγκρατεῖ πλέον αὐτὴν τὸ ἀγγεῖον ποῦ τὴν ἔφερε προηγουμένως, ἀλλ', ὡσὰν νὰ κατεστράφη ἀπὸ σφοδρὸν πῦρ, δὲν εἶναι εἰς θέσιν πλέον νὰ συγκρατῇ αὐτὴν καὶ νὰ τὴν ἔχη μέσα εἰς τὰ ὠρισμένα ὄρια, ἀλλὰ καταστραφὲν ἀπὸ τὴν ὑπερβολικὴν δριμύτητα, ἀφήνει αὐτὴν νὰ ἐξέλθῃ διὰ νὰ καταστρέφῃ ὅλον τὸ σῶμα. Καὶ ὅπως ὅταν μεταφερθῇ εἰς τὴν πόλιν θηρίον φοβερῶτατον καὶ ἀνυπόφορον, ἕως ὅτου μὲν θὰ κρατῆται μέσα εἰς τὰς κατασκευασμένας εἰδικὰς φυλακάς, δὲν θὰ ἠμπορῇ νὰ βλάβῃ καθόλου κανένα, ἔστω καὶ ἐὰν ἐξαγριώνεται καὶ ἐὰν βγάζῃ κραυγὰς, ὅταν ὅμως κυριευθῇ ἀπὸ τὴν ὀργὴν καί, ἀφοῦ σπάσῃ τὰ ἐμπόδια ποῦ εἶχαν τοποθετηθῇ ἐνδιάμεσα, ἠμπορέσῃ νὰ πηδήσῃ πρὸς τὰ ἔξω, γεμίζει τὴν πόλιν μὲ πολλὺν θόρυβον καὶ ταραχὴν, καὶ ὅλους τοὺς ἀπομακρύνει, ἔτσι λοιπὸν εἶναι καὶ ἡ φύσις τῆς χολῆς· ἕως ὅτου μὲν κρατεῖται μέσα εἰς τὰ εἰδικὰ ἀγγεῖα τοῦ σώματος, δὲν μᾶς κάνει κανένα μεγάλο κακόν· ὅταν ὅμως σπάσῃ ὁ περιέχων τὴν χολὴν ὑμὴν, τίποτε δὲν τὴν ἐμποδίζει πλέον νὰ διασκορπισθῇ εἰς ὅλον τὸ σῶμα, καὶ τότε βέβαια, ἂν καὶ ἡ ποσότης αὐτῆς εἶναι πάρα πολὺ μικρά, τότε μολύνει ὅλα τὰ στοιχεῖα τῆς ἰδικῆς τῆς κακίας ἐξ αἰτίας τῆς ὑπερβολικῆς δυνάμεως ποῦ ἐνυπάρχει εἰς τὴν φύσιν τῆς. Διότι τότε βέβαια συναντῶσα αἷμα καὶ εἰς τὴν πλησίον αὐτῆς θέσιν καὶ εἰς τὴν φύσιν τῆς καὶ καθιστῶσα σφοδροτέραν τὴν θερμοκρασίαν ποῦ ὑπάρχει μέσα εἰς ἐκεῖνο καὶ εἰς τὸ καθετὶ ποῦ εἶναι πλησίον, καὶ ὑπερβαῖνον τὰ ὄρια τοῦ μέτρου κατὰ τὴν ὑγρότητα καὶ προξενὸν χολὰς, μαζί μὲ αὐτὸ πλέον ἐκστρατεύει καὶ ἐναντίον τῶν ἄλλων μελῶν τοῦ σώματος, καὶ ἔτσι, ἀφοῦ θέσῃ τὰ πάντα μέσα εἰς τὴν ἰδικὴν τῆς κακίαν, καθιστᾷ ἄφωνον τὸν ἄνθρωπον καὶ τὸν κάμνει ν' ἀποθάνῃ, ἐκδιώκουσα τὴν ψυχὴν.

Διατί λοιπὸν ἔχουν λεχθῇ ὅλα αὐτὰ πρὸς ἡμᾶς μὲ τὴν ἀκρίβειαν; Διὰ ν' ἀποφύγωμεν τὴν πείραν αὐτῆς ἀφοῦ ἐννοήσωμεν ἀπὸ τὴν αἰσθητὴν πικρίαν τὴν ἀφόρητον κακίαν τῆς νοητῆς πικρίας, καθὼς φθείρουσα πρῶτα τὴν ψυ-

τὴν ἰκτιουσαν ψυχὴν πρῶτον λυμαίνεται, πάντα ἄνω καὶ κάτω ποιῶσα, φύγωμεν αὐτῆς τὴν πείραν. Καθάπερ γὰρ αὕτη τὸ στοιχεῖον ὄλον, οὕτως ἐκείνη τοὺς λογισμοὺς ἐμπρήσασα, εἰς τὸ τῆς γεέννης ἀπάγει θάραθρον τὸν ἄλόντια.

5 "Ἰν' οὖν ταῦτα ἀκριβῶς διερευνώμενοι, τοῦτο φύγωμεν τὸ κακόν, καὶ χαλινώσωμεν τὸ θηρίον, μᾶλλον δὲ πρόρριζον ἀνασπάσωμεν, ἡμῶς Παύλω πειθώμεθα λέγοντι «Πᾶσα πικρία», οὐχὶ καθαιρέσθω, ἀλλὰ «ἀρθήτω ἀφ' ὑμῶν». Τί γάρ μοι δεῖ πραγμάτων καὶ κατοχῆς; τί δὲ χρὴ φυλάττειν θηρίον,

10 ἐξὸν ἀποικίσει τῆς ψυχῆς καὶ μετασιῆσαι, καὶ εἰς ὑπερ-ορίαν τινὰ ἀπαγαγεῖν; Πειθώμεθα τοίνυν ἡμῶς Παύλω λέγοντι «Πᾶσα πικρία ἀρθήτω ἀφ' ὑμῶν». Ἄλλ' οἴμοι τῆς πατεχούσης ἡμᾶς διασιροφῆς· δέον ἅπαντα ἐπὶ τούτῳ ποιεῖν, οὕτω τινὲς εἰσιν ὄντως ἀνόητοι, ὥστε καὶ ἑαυτοὺς ἐν

15 τούτῳ μακαρίζειν, καὶ ἐναβρύνεσθαι ἡμῶς κακῶ, καὶ ἐγκαίλωπίξεσθαι, καὶ παρ' ἐτέρων ζηλοῦσθαι. Πικρὸς φησὶν, ἄνθρωπος ὁ δεῖνα, σκορπίος ἐστίν, ὄφις ἐστίν, ἔχισ· φοβερὸν νομίζουσιν αὐτόν. Τί δέδοικας τὸν πικρόν, ἄνθρωπε; Μὴ θλάψῃ, φησί, μὴ λυμήνηται· ἄπειρος ἐγὼ τῆς ἐκείνου κα-

20 κίας εἰμί· δέδοικα μὴ με λαβὼν ἀπλοῦν ἄνθρωπον, καὶ οὐδὲν τῶν αὐτοῦ προορώμενον, εἰς τὰς πάγας ἐμβάλη τὰς αὐτοῦ, καὶ τοῖς δικτύοις ἡμᾶς συμποδίση τοῖς ἡτοιμασμένοις αὐτῷ πρὸς ἡμετέραν ἀπάτην. Γελῶ νῦν. Τί δήποτε; "Οἱ παίδων ἐστὶ ταῦτα τὰ ῥήματα, τὰ μὴ φοβερὰ φοβουμένων.

25 Οὐδενὸς μὲν οὖν οὕτω δεῖ καταφρονεῖν, οὐδενὸς οὕτω καταγελαῖν, ὡς ἀνθρώπου πικροῦ καὶ πονηροῦ. Οὐδὲν γὰρ οὕτως ἀσθενές, ὡς πικρία μωροὺς ποιεῖ καὶ ἀνοήτους.

2. Ἡ οὐχ ὁρᾷτε διττὸν τυφλὸν ἢ κακίαν; ἢ οὐκ ἠκούσατε,

χὴν ποὺ τὴν γεννᾶ, ὅλα τὰ κάνει ἄνω - κάτω. Διότι ὅπως ἀκριβῶς ἡ αἰσθητὴ πικρία φθείρει ὅλον τὸ σῶμα, ἔτσι καὶ ἡ νοητὴ, ἀφοῦ θέσῃ πῦρ εἰς τοὺς λογισμοὺς, ὀδηγεῖ τὸν συλληφθέντα εἰς τὸ βάραθρον τῆς γεέννης τοῦ πυρός.

“Ὡστε λοιπὸν ἐξετάζοντες μὲ κάθε λεπτομέρειαν αὐτά, διὰ νὰ ἀποφύγωμεν τὸ κακὸν τοῦτο καὶ νὰ συγκρατήσωμεν τὸ θηρίον, καλύτερα δὲ διὰ νὰ τὸ ἐκριζώσωμεν σύρριζα, ἄς πειθώμεθα εἰς τὸν Παῦλον, ποὺ λέγει· «Κάθε πικρία ἄς ἐξαφανισθῇ ἀπὸ σᾶς» καὶ ὄχι ἄς καθαρίζεται. Διατί λοιπὸν πρέπει νὰ ἔχω ἐνοχλήσεις καὶ καταληψίαν; καὶ διατί εἶναι ἀνάγκη νὰ φυλάσω τὸ θηρίον, τὸ ὁποῖον εἶναι δυνατὸν νὰ τὸ ἀπομακρύνω ἀπὸ τὴν ψυχὴν καὶ νὰ τὸ μετοικήσω καὶ νὰ τὸ ὀδηγήσω εἰς κάποιον ξένον τόπον; Ἐπομένως ἄς ὑπακούωμεν εἰς τὸν Παῦλον ποὺ λέγει· «Κάθε πικρία ἄς ἐξαφανισθῇ ἀπὸ σᾶς». Ἀλλοίμονον ὅμως, πόση διαστροφή μᾶς κατέχει! ὡσὰν νὰ εἶναι ἀνάγκη ὅλα νὰ τὰ κάμνωμεν διὰ τὸν σκοπὸν αὐτόν· μάλιστα μερικοὶ εἶναι πράγματι τόσο ἀνόητοι, ὥστε νὰ μακαρίζουν καὶ τοὺς ἑαυτοὺς των ὡς πρὸς αὐτὸ καὶ νὰ σεμνύνονται διὰ τὸ κακὸν καὶ νὰ καυχῶνται καὶ νὰ ζηλεύονται ἀπὸ ἄλλους. Πικρὸς ἄνθρωπος, λέγει, εἶναι ὁ τάδε, εἶναι σκορπιός, φίδι, ἔχιδνα· θεωροῦν αὐτὸν φοβερόν. Διατί, ἄνθρωπε, φοβεῖσαι τὸν πικρόν; Διὰ νὰ μὴ μὲ βλάβῃ, θὰ εἰπῇ, διὰ νὰ μὴ μὲ καταστρέψῃ· ἐγὼ εἶμαι ἄπειρος ἀπὸ τὴν κακίαν ἐκείνου. Φοβοῦμαι μήπως μὲ συλλάβῃ, ὡσὰν ἀπλοϊκὸς ἄνθρωπος ποὺ εἶμαι καὶ χωρὶς νὰ ἠμπορῶ νὰ προβλέπω τίποτε ἀπὸ τὰ ἰδικά του, καὶ μὲ ρίψῃ μέσα εἰς τὰς ἰδικὰς του παγίδας καὶ μᾶς δέσῃ χειροπόδαρα εἰς τὰ δίκτυα, ποὺ ἔχουν στηθῇ δι’ αὐτόν, ἐξαπατῶν ἔτσι ἡμᾶς. Αὐτὰ εἶναι ἄξιον γέλωτος. Διατί βέβαια; Διότι αὐτὰ τὰ λόγια ἀνήκουν εἰς τὰ παιδιὰ, ποὺ φοβοῦνται τὰ μὴ φοβερά. Κανένα λοιπὸν δὲν πρέπει νὰ περιφρονοῦμεν τόσο, κανένα δὲν πρέπει νὰ περιγελῶμεν τόσο, ὅσον τὸν πικρόν καὶ πονηρόν ἄνθρωπον. Διότι τίποτε δὲν εἶναι τόσο ἀσθενές, ὅσον ἡ πικρία· κάνει μωροὺς καὶ ἀνοήτους τοὺς ἀνθρώπους.

2. Μήπως δὲν βλέπετε ὅτι ἡ κακία εἶναι τυφλή; ἢ δὲν

ὅτι ὁ ὀρύσσων βόθρον τῷ πλησίον, ἐαυτῷ ὀρύσσει; πῶς οὖν
 οὐ χρὴ φοβεῖσθαι ψυχὴν ταραχῆς ἐμπεπλησμένην; Εἰ μὲν
 οὖν ὡς δαίμονας καὶ μαινομένους, χρὴ καὶ τοὺς πικροὺς
 φοβεῖσθαι, καὶ ὡς τοὺς μωροὺς (καὶ γὰρ ἐκεῖνοι ἀπλῶς
 5 ἅπαντα ποιοῦσι), φημι καὶ γὰρ εἰ δὲ ὡς δεινοὺς πράγματι
 χρῆσθαι, τοῦτο οὐκέτι. Οὐδὲν γὰρ οὕτω πρὸς πραγμάτων
 οἰκονομίαν ἐπιτήδειον, ὡς σύνεσις· οὐδὲν οὕτω συνέσεως
 ἐμπόδιον, ὡς πονηρία καὶ κακία καὶ τὸ ὑπουλον. Οὐχ ὀρᾶτε
 τὰ σώματα τὰ χολερικά, πῶς ἐσιν ἀειδῆ, παντὸς ἀνθρώπου
 10 μαρανθέντος ἐν αὐτοῖς; πῶς ἐσιν ἀσθενῆ καὶ λεπιά, καὶ
 πρὸς πάντα ἀνεπιτήδεια; Τοιαῦταί εἰσι καὶ αἱ ψυχαὶ αἱ τοι-
 αῦται. Ἰκτερος γὰρ ψυχῆς οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἀλλ' ἢ πο-
 νηρία. Οὐκ ἔστιν οὖν ἰσχυρόν ἢ πονηρία, οὐκ ἔστι. Βούλε-
 σθε πάλιν καὶ ἐπὶ ὑποδείγματι, ὃ λέγω, ποιήσω φανεράν,
 15 κακούργου καὶ ἀπλάστου παραγαγὼν ὑμῖν εἰκόνας; Κακούρ-
 γος ἦν ὁ Ἀβεσσαλώμ, καὶ πάντας ἰδιοποιεῖτο· ὅρα οὖν ὅση
 ἦν ἡ κακουργία. Περιών, φησὶν, ἔλεγε, Μὴ ἔστι σοι κρίσις;
 οἰκειώσασθαι ἕκαστον βουλόμενος. Ὁ δὲ Δαυὶδ ἀπλαστος.
 Τί οὖν; Ὅρα ἀμφοτέρων τὸ τέλος, ὅρα πόσης ἔγεμεν ἐ-
 20 κείνος ἀνοίας. Ἐπειδὴ γὰρ πρὸς τὴν βλάβην ἑώρα μόνην
 τοῦ πατρὸς, ἐν τοῖς ἄλλοις τετύφλωτο πᾶσιν. Ἀλλ' οὐχ ὁ
 Δαυίδ. «Ὁ πορευόμενος γὰρ ἀπλῶς, πορεύεται πεποινθῶς».
 Τουτέστιν, ὁ μηδὲν περιεγαζόμενος, ὁ μηδὲν κατασκευά-
 ζων κακόν.
 25 Πειθόμεθα τοίνυν τῷ μακαρίῳ Παύλῳ καὶ ἐλεῶμεν
 καὶ δακρῶμεν τοὺς πικροὺς καὶ πάντα πρᾶτιωμεν καὶ ποιῶ-
 μεν, ὥστε αὐτῶν ἀπὸ τῆς ψυχῆς ἐξαντλήσαι τὴν πονηρίαν.
 Πῶς γὰρ οὐκ ἄτοπον, χολῆς μὲν ἡμῖν ἐνούσης (καίτοι γε
 χρήσιμον τοῦτο τὸ στοιχεῖον· χωρὶς γὰρ χολῆς ἀνθρώπου

2. Πρβλ. Β' Βασ. 15, 3.

3. Ὁ Ἀβεσσαλώμ

4. Παροιμ. 10, 9.

ἠκούσατε, ὅτι ἐκεῖνος ποῦ ἀνοίγει λάκκον διὰ τὸν πλησίον του, τὸν ἀνοίγει διὰ τὸν ἑαυτὸν του; πῶς δηλαδὴ δὲν πρέπει νὰ φοβῆσθε τὴν ψυχὴν ποῦ εἶναι γεμάτη ἀπὸ ταραχὴν; Ἐὰν βέβαια πρέπει νὰ φοβῆσθε καὶ τοὺς πικρούς, ὅπως τοὺς δαίμονας καὶ τοὺς τρελλοὺς καὶ ὅπως τοὺς μωροὺς (καθ' ὅσον ἐκεῖνοι ἀπλῶς κάμνουν ὅλα), συμφωνῶ καὶ ἐγώ· ἐὰν δὲ τοὺς ἀντιμετωπίζετε ὡς φοβεροὺς εἰς τὰ πράγματα, αὐτὸ δὲν τὸ δέχομαι. Διότι τίποτε δὲν εἶναι τόσον κατάλληλον διὰ τὴν διοίκησιν τῶν πραγμάτων, ὅσον ἡ σύνεσις· τίποτε δὲν ἐμποδίζει τόσον τὴν σύνεσιν, ὅπως ἡ πονηρία, ἡ κακία καὶ ἡ δολιότης. Δὲν βλέπετε τὰ χολερικὰ σώματα πῶς εἶναι ἄσχημα καὶ κάθε ἄνθος ἔχει μαραθῆ εἰς αὐτά; πῶς εἶναι ἀσθενῆ καὶ ἰσχνὰ καὶ ἀκατάλληλα διὰ τὸ καθετί; Ἔτσι εἶναι καὶ αἱ παρόμοιαι ψυχαί. Διότι ὁ ἴκτερος τῆς ψυχῆς δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρὰ ἡ πονηρία. Δὲν εἶναι λοιπὸν κάτι τὸ ἰσχυρὸν ἢ πονηρία, δὲν εἶναι πράγματι. Θέλετε πάλιν αὐτὸ ποῦ λέγω, νὰ σᾶς τὸ κάνω φανερὸν καὶ μὲ παράδειγμα, παρουσιάζων εἰκόνας ἀπὸ τὴν ζωὴν ἐνὸς κακούργου καὶ ἐνὸς εἰλικρινοῦς; Ὁ Ἄβεσσαλὼμ ἦτο κακούργος καὶ τοὺς πάντας οἰκαιοποιεῖτο² πρόσεχε λοιπὸν πόση ἦτο ἡ κακουργία του. Περιφερόμενος, λέγει, ἔλεγε· Ἐπιθυμῶ νὰ οἰκαιοποιηθῆ τὸν καθένα. Ὁ Δαυῖδ δὲ ἦτο ὁ εἰλικρινής. Τί λοιπὸν; Πρόσεχε τὸ τέλος καὶ τῶν δύο, πρόσεχε πόσῃ μωρίαν εἶχεν ἐκεῖνος³. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἀπέβλεπε μόνον πῶς νὰ βλάψῃ τὸν πατέρα του, εἰς ὅλα τὰ ἄλλα ἦτο τυφλός. Ὁ Δαυῖδ ὅμως δὲν συμπεριφέρετο ἔτσι, διότι «Ὁ περιπατῶν ἐντίμως, περιπατεῖ ἀσφαλῶς»⁴. Δηλαδὴ, ἐκεῖνος ποῦ δὲν περιεργάζεται τίποτε, ἐκεῖνος δὲν ἐπινοεῖ κανένα κακόν.

Ἐπομένως ἅς ὑπακούωμεν εἰς τὸν μακάριον Παῦλον καὶ ἅς ἐλεοῦμεν καὶ κλαίωμεν τοὺς κακοὺς καὶ τὰ πάντα ἅς πράττωμεν καὶ κάμνωμεν, ὥστε νὰ διώξωμεν τὴν κακίαν ἀπὸ τὴν ψυχὴν των. Διότι πῶς δὲν εἶναι ἄτοπον, ἐνῶ ὑπάρχει μέσα μας χολή (ἂν καὶ βέβαια τὸ στοιχεῖον αὐτὸ εἶναι χρήσιμον, διότι χωρὶς χολὴν δὲν εἶναι δυνατόν

εἶναι οὐ δυνατὸν, ταύτης δὴ λέγω τῆς στοιχειώδους). πῶς οὐκ ἄποπον ταύτην μὲν κενοῦν κατὰ δύναμιν, καίτοι μεγάλα παρ' αὐτῆς ὠφελουμένους, τὴν δὲ ἐν τῇ ψυχῇ μηδὲν ποιεῖν μηδὲ σπουδάζειν ὥστε κενοῦν, οὐδαμοῦ χρήσιμον οὔσαν, ἀλ-
 5 λὰ καὶ τὰ μέγιστα ἀδικοῦσαν; «Ὁ βουλόμενος», φησὶν, «εἶναι σοφὸς ἐν ὑμῖν, γενέσθω μωρός, ἵνα γένηται σοφός». Ἄκουε πάλιν καὶ τοῦ Λουκᾶ λέγοντος· «Μειτελάμβανον τροφῆς ἐν ἀγαλλιάσει καὶ ἀφελότητι καρδίας, αἰνοῦντες τὸν Θεόν, καὶ εἶχον χάριν πρὸς ὅλον τὸν λαόν». Ἡ οὐχ ὁρῶμεν
 10 καὶ νῦν τοὺς ἀφελεῖς καὶ ἀπλάστους κοινῆς τιμῆς παρὰ πάντων ἀπολαύοντας; Οὐδεὶς τῷ τοιούτῳ φθονεῖ εὐπραγοῦντι, οὐδεὶς ἐπεμβαίνει δυσπραγοῦντι· ἀλλὰ πάντες καὶ καλῶς πράττοντι συγχαίρουσι, καὶ παύσαντι συναλγοῦσιν. Ἄν δὲ πικρὸς ἄνθρωπος εὐημερήσῃ ποιέ, ὡς κακοῦ τινος συμβάν-
 15 τος, ἅπαντες σιένουσιν, καὶ δυσπραγήσῃ πάλιν, ἅπαντες χαίρουσιν.

Ἐλεῶμεν οὖν αὐτοὺς ἔχουσι γὰρ κοινούς ἐχθρούς πανταχοῦ περιόντας. Ὁ Ἰακώβ ἀπλαστὸς ἦν, ἀλλὰ τὸν κακοῦργον Ἡσαῦ ἐνίκησεν· «Εἰς κακότεχνον γὰρ ψυχῆ· οὐκ εἰσελεύ-
 20 σεται σοφία». «Πᾶσα πικρία ἀρδήτῳ ἀφ' ὑμῶν». μηδὲ λείψανον μενέτω. Οἶδε γὰρ τοῦτο κινηθέν, καθάπερ ἀπὸ σπινθῆρός τινος, ὀλόκληρον ἔνδον ποιῆσαι πυράν. Τί τοίνυν ἐστὶν ἢ πικρία κατανοήσωμεν ἀκριβῶς· οἶον ὁ ὑπουργὸς ἀνῆρ, ὁ δολερὸς, ὁ πρὸς τὸ κακοποιεῖν παρεσκευασμένος, ὁ καχύ-
 25 ποπιος· ἀπὸ δὴ τούτου αἰεὶ θυμὸς καὶ ὀργὴ τίκεται. Οὐ γὰρ ἔστιν ἐν γαλήνῃ τὴν τοιαύτην εἶναι ψυχὴν· ρίζα γὰρ θυμοῦ καὶ ὀργῆς πικρία. Ὁ τοιοῦτος καὶ βαρύνθυμὸς ἐστίν,

5. Α' Κορ. 3, 18.

6. Πράξ. 2, 46. 47.

7. Σοφ. Σολ. 1, 4.

νά ζῆ ὁ ἄνθρωπος, καὶ ἐννοῶ αὐτὴν τὴν φυσικὴν χολὴν τοῦ σώματος), αὐτὴν μὲν νὰ προσπαθοῦμεν μὲ ὅλας τὰς δυνάμεις μας νὰ ἀφαιρέσωμεν, ἂν καὶ ὠφελοῦμεθα ἀπ' αὐτὴν πάρα πολύ, τὴν δὲ χολὴν ποὺ ὑπάρχει εἰς τὴν ψυχὴν μας νὰ μὴ κάμνωμεν τίποτε οὔτε νὰ προσπαθοῦμεν διὰ νὰ τὴν ἀφαιρέσωμεν, τὴν στιγμὴν ποὺ δὲν εἶναι χρήσιμος πουθενά, μάλιστα δὲ καὶ βλάπτει ὑπερβολικά; «Ἐκεῖνος», λέγει, «ποὺ ἐπιθυμεῖ νὰ εἶναι σοφὸς μεταξύ σας, ἄς γίνῃ μωρός, διὰ νὰ γίνῃ πραγματικὰ σοφός»⁵. Ἦκουε πάλιν καὶ τὸν Λουκᾶν ποὺ λέγει· «Ἐλάμβαναν μέρος εἰς τὴν τροφήν ποὺ παρετίθετο, καὶ ἔτρωγαν μὲ καρδίαν γεμάτην ἀπὸ ἀγαλλίασιν καὶ μὲ παιδικὴν εἰλικρίνειαν καὶ ἀπλότητα, δοξολογοῦντες τὸν Θεόν, καὶ εἶχον τὴν ἐκτίμησιν ὅλου τοῦ λαοῦ»⁶. Ἦ δὲν βλέπομεν καὶ τώρα νὰ ἀπολαμβάνουν οἱ ἀφελεῖς καὶ οἱ εἰλικρινεῖς τὴν κοινὴν ἐκτίμησιν ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους; Κανεῖς δὲν φθονεῖ τὸν ἄνθρωπον αὐτόν, ὅταν αὐτὸς εὐημερῆ, κανεῖς δὲν τὸν ἐπιτιμᾷ, ὅταν δυστυχῆ· ἀλλ' ὅλοι, καὶ ὅταν ἐνεργῆ καλῶς τὸν συγχαίρουσιν καὶ ὅταν ὑποπέσῃ εἰς σφάλματα τὸν συμπονοῦν. Ὅταν ὁμως συμβῆ νὰ εὐημερήσῃ καὶ ποτὲ ὁ κακὸς ἄνθρωπος, ὡσὰν νὰ συνέβῃ κάποιο κακόν, ὅλοι στενάζουν, καὶ ὅταν πάλιν δυστυχήσῃ, ὅλοι χαίρονται.

Ἦ ἄς δείχνωμεν λοιπὸν εὐσπλαγχνίαν δι' αὐτούς, διότι ἔχουν κοινούς ἐχθρούς, ποὺ περιφέρονται παντοῦ. Ὁ Ἰακώβ ἦτο εἰλικρινής, ἀλλ' ἐνίκησε τὸν κακοῦργον Ἡσαῦ, «διότι εἰς δολίαν ψυχὴν δὲν θὰ εἰσέλθῃ ἡ σοφία»⁷. Κάθε κακία ἄς ἐξαφανισθῆ ὀπὸ σαῶς, οὔτε τὸ ἐλάχιστον κατάλοιπόν της νὰ μὴ μείνῃ. Διότι γνωρίζει ὅτι, ἐὰν αὐτὸ κινήθῃ, ὡσὰν ἀπὸ κάποιον σπινθῆρα θὰ ἀνάψῃ μέσα ὀλόκληρον πυράν. Τί λοιπὸν εἶναι ἡ κακία θὰ τὸ κατανοήσωμεν ἀκριβῶς· ὅπως ἐπὶ παραδείγματι εἶναι ὁ ἕπουλος ἄνδρας, ὁ δολερὸς, ὁ ἔτοιμος διὰ νὰ πράττῃ τὸ κακόν, ὁ καχύποπτος· ἀπ' αὐτὸ λοιπὸν γεννᾶται πάντοτε ὁ θυμὸς καὶ ἡ ὀργή. Βέβαια δὲν εἶναι δυνατόν νὰ εἶναι ἓνας τέτοιος ἄνθρωπος ἐν γαλήνῃ, καθόσον ἡ κακία εἶναι ἡ ρίζα τοῦ θυμοῦ καὶ τῆς ὀργῆς. Αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος εἶναι καὶ δύσθυμος,

καὶ οὐδέποτε ἀνίησι τῆς ψυχῆν, ἀεὶ σύννοους ὦν, ἀεὶ σκυ-
 θρωπός. Ὅπερ γὰρ ἔφη, αὐτοὶ πρῶτοι καρποῦνται τὰ
 ἑαυτῶν κακά. «Καὶ κραυγὴ», φησί. Τί δήποτε; καὶ κραυ-
 γὴν ἀναιρεῖς; Τὸν γὰρ ἥπιον τοιοῦτον εἶναι χρή. Ἴππος
 5 γὰρ ἔστιν ἀναβάτην φέρων, ἢ κραυγὴ τὴν ὀργήν· συμπόδι-
 σον τὸν ἵππον, καὶ καιέσιτρεψας τὸν ἐπιβάτην. Ἀκουέτωσαν
 ταῦτα μάλιστα γυναῖκες, αἱ ἐν παντὶ πράγματι κράζουσαι
 καὶ βοῶσαι. Ἐν ἐνὶ χρήσιμον τὸ κράζειν μόνον, ἐν τῷ κη-
 ρύτειν καὶ διδάσκειν, ἀλλαχοῦ δὲ οὐδαμοῦ, ἀλλ' οὔτε ἐν
 10 εὐχῇ. Καὶ εἰ θούλει μαθεῖν διὰ τῶν πραγμάτων, μηδέποτε
 κράζης, καὶ οὐδέποτε ὀργισθῆσθαι· ἰδοὺ τρόπος ἀοργησίας.
 Ὅσπερ γὰρ οὐκ ἔστι τὸν μὴ κράζοντα ὀργισθῆναι, οὕτως
 οὐκ ἔστι τὸν κράζοντα μὴ ὀργισθῆναι. Μὴ γὰρ μοι τὸν βαρῦ-
 μηνιν εἶπης καὶ μνησίκακον καὶ αὐτοπικρίαν καὶ αὐτοχολήν·
 15 ἡμεῖς περὶ τῆς τοῦ πάθους συναρπαγῆς διαλεγόμεθα νῦν.

3. Ὅστε οὐ μικρὸν πρὸς τοῦτο συμβάλλεται τὸ παιδεῦ-
 σαι τὴν ψυχὴν μηδέποτε κράζειν καὶ βοᾶν. Τὰ περὶ πε-
 ρικόπτεις τῆς ὀργῆς, τὴν κραυγὴν περιαιρῶν, τὸ οἷδημα
 κατασιέλλεις τῆς καρδίας. Ὅσπερ γὰρ οὐκ ἔστι τὰς χεῖρας
 20 μὴ ἀντάρακτα παλαίειν, οὕτως οὐκ ἔστι μὴ κράζοντα συμποδί-
 ζεσθαι. Δῆσον τοῦ πικτεύοντος τὰς χεῖρας, καὶ κέλευσον
 πικτεῦειν, ἀλλ' οὐ δυνήσεται· οὕτως οὐδὲ ὁ θυμός. Ἡ δὲ
 κραυγὴ καὶ τὸν οὐκ ὄντα ἐξαίρει καὶ μάλιστα ἐντεῦθεν τα-
 χέως ἀλίσκεται τὸ τῶν γυναικῶν γένος, αἱ, διὰν ὀργίζονται
 25 ταῖς θεραπαίνισι, τὴν οἰκίαν ἅπασαν τῆς κραυγῆς πληροῦ-
 σι τῆς ἑαυτῶν· πολλάκις δὲ καὶ εἰ παρὰ σιενωπὸν τυγχάνον
 ὠκοδομημένη ἢ οἰκία, καὶ οἱ παριόντες ἅπαντες ἀκούου-
 σιν αὐτῆς βοῶσης, καὶ τῆς θεραπαίνιδος ὀλολυζούσης. Τί
 τούτου γένοιτ' ἂν ἀσχημονέστερόν ποτε τοῦ κωκυτοῦ ἀκού-

καὶ ποτὲ δὲν ἀφήνει ἐλευθέραν τὴν ψυχὴν του, πάντοτε εἶναι βυθισμένος εἰς σκέψεις, πάντοτε εἶναι σκυθρωπός. Ἐκεῖνο δηλαδὴ ποῦ εἶπα, αὐτοὶ πρῶτοι καρποῦνται τὰ ἰδικὰ των κακά. «Καὶ κραυγὴ», λέγει. Τί τέλος πάντων; καὶ τὴν κραυγὴν καταργεῖ; Ὁ πρῶτος βέβαια πρέπει νὰ εἶναι τέτοιος. Διότι ἡ κραυγὴ εἶναι ἵππος, ποῦ ἔχει ἀναβάτην τὴν ὀργὴν· δέσε τὰ πόδια τοῦ ἵππου, καὶ θὰ καταστρέψῃς τὸν ἀναβάτην. Ἄς ἀκούσουν αὐτὰ πρὸ πάντων αἱ γυναῖκες, αἱ ὁποῖαι κραυγάζουν καὶ φωνάζουν δυνατὰ εἰς κάθε περίστασιν. Εἰς μίαν μόνον περίπτωσιν εἶναι χρήσιμος ἡ κραυγὴ, εἰς τὸ κήρυγμα καὶ τὴν διδασκαλίαν, ἄλλοῦ δὲ πουθενά, οὔτε καὶ εἰς τὴν προσευχὴν. Καὶ ἂν θέλῃς νὰ μάθῃς διὰ τῶν πραγμάτων, ποτὲ νὰ μὴ κραυγάζῃς καὶ ἔτσι δὲν θὰ ὀργισθῇς ποτέ. Νὰ ὁ τρόπος νὰ μὴ ὀργίζεται κανεὶς. Διότι ὅπως δὲν εἶναι δυνατόν ἐκεῖνος ποῦ δὲν κραυγάζει νὰ ὀργισθῇ, ἔτσι δὲν εἶναι δυνατόν αὐτός ποῦ κραυγάζει νὰ μὴ ὀργισθῇ. Μὴ λοιπόν, σὲ παρακαλῶ, μοῦ εἰπῆς τὸν ὑπερβολικὰ ὀργιζόμενον καὶ τὸν μνησίκακον, καὶ τὴν αὐτοπικρίαν καὶ τὴν αὐτοχολὴν· ἡμεῖς συζητοῦμεν τώρα περὶ τοῦ πάθους τῆς συναρπαγῆς.

3. Ὡστε συμβάλλει πολὺ πρὸς τοῦτο τὸ νὰ διδάξωμεν τὴν ψυχὴν ποτὲ νὰ μὴ κραυγάζῃ καὶ νὰ φωνάζῃ δυνατὰ. Περικόπτεις τὰ πτερὰ τῆς ὀργῆς, ὅταν ἀποβάλλῃς τὴν κραυγὴν, καταστέλλεις τὸ οἶδημα τῆς καρδίας. Ὅπως δὲν εἶναι δυνατόν τὰ χέρια νὰ παλεύουν μὲ ἐκεῖνον ποῦ δὲν ἐπρόβαλεν ἀντίστασιν, ἔτσι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀποστομώνεται ἐκεῖνος ποῦ δὲν κραυγάζει. Δέσε τὰ χέρια τοῦ πυγμάχου καὶ πρόσταξέ τον νὰ πυγμαχήσῃ· ἀλλὰ δὲν θὰ ἠμπορέσῃ· ἔτσι οὔτε καὶ ὁ θυμός. Ἡ κραυγὴ ὅμως ἐξεγείρει καὶ ἐκεῖνον ποῦ δὲν ὑπάρχει· ἰδίως μάλιστα ἀπ' αὐτὸ πιάνονται αἱ γυναῖκες, αἱ ὁποῖαι, ὅταν ὀργίζονται μὲ τὰς ὑπηρετρίας των, γεμίζουν ὅλην τὴν οἰκίαν ἀπὸ τὴν ἰδικὴν των κραυγὴν· πολλάκις δὲ καὶ ἂν τύχῃ νὰ εἶναι κτισμένη ἡ οἰκία κοντὰ εἰς στενὸν δρόμον, ὅλοι οἱ διερχόμενοι ἀκούουν αὐτὴν νὰ κραυγάζῃ καὶ τὴν ὑπηρετρίαν νὰ κλαίῃ δυνατὰ. Τί θὰ ἠμποροῦσε νὰ ὑπάρξῃ ποτὲ ἀσχημονέστερον ἀπὸ τὸ νὰ ἀκούῃ κανεὶς κραυ-

ειν; Πᾶσαι γὰρ εὐθέως διακύψασαι. Τί δὴ γέγονεν, ἐρω-
 τῶσιν, ἐκεῖ; Ἡ δεῖνα, φησί, τὴν δούλην τύπει τὴν αὐτῆς.
 Τί τούτου γένοι' ἂν ἀναίσχυντιότερον;

Τί οὖν, οὐ χρὴ τύπειν; Οὐ τοῦτο λέγω· δεῖ μὲν γάρ,
 5 ἀλλὰ μήτε συνεχῶς, μήτε ἀμέτρως, μήτε ὑπὲρ τῶν οἰκείων
 ἀδικημάτων, ὅπερ αἰεί φημι, μήτε τῆς ὑπηρεσίας ἂν τι ἐλ-
 λείπη, ἀλλ' εἰ τὴν ἑαυτῆς βλάπτει ψυχὴν ἂν ὑπὲρ τοιαύτης
 τύπης αἰτίας, ἐπαινέσονται πάντες, καὶ ὁ ἐγκαλέσων οὐ-
 δείς· ἂν δὲ ὑπὲρ τῶν οἴων, ὠμότητα πάντες καταγνώσονται
 10 καὶ ἀπήγειαν. Καὶ τὸ δὴ πάντων αἰσχρότερον, εἰσὶν οὕτως ἄ-
 γριαι καὶ ἀπηγεῖς, ὡς ἐπὶ τοσοῦτον μαστίζειν ὡς μηδὲ αὐθη-
 μερὸν τοὺς μάλωπας σβέννυσθαι. Γυμνώσασαι γὰρ τὰς κό-
 ρας, καὶ τὸν ἄνδρα ἐπὶ τοῦτο καλέσασαι, δεσμοῦσι πολλάκις
 πρὸς τοῖς σκίμποσιν. Οἷμοι, οὐκ ἐπεισέρχεταιί σοι ἐν ἐκείνῳ
 15 τῷ καιρῷ τῆς γεέννης, εἶπέ μοι, μνήμη; ἀλλὰ γυμνοῖς τὴν
 παιδίσκην, καὶ δεικνύεις τῷ ἀνδρὶ; καὶ οὐκ αἰσχύνῃ μὴ
 σου καταγνῶ; καὶ ἐπιπλέον αὐτὸν παροξύνεις, καὶ ἀπειλεῖς
 δήσειν, μυρία πρότερον λοιδορησαμένη τῇ ἀθλίᾳ καὶ ταλαι-
 πώρῳ, Θεσσαλίδα, δραπέτριαν, προσειῶσαν καλοῦσα. Ὁ
 20 γὰρ θυμὸς οὐδὲ τοῦ οἰκείου ἀφίησι σιόματος φεῖδεσθαι,
 ἀλλ' εἰς ἓν μόνον ὄρα, πῶς ἐκείνην ἀμύνηται, κἂν ἑαυτὴν
 καταισχύνῃ. Καὶ μετὰ ταῦτα δὴ πάντα προκάθηται καθάπερ
 τις τύραννος, καὶ καλεῖ παῖδας, καὶ παρασησαμένη τὸν ἀ-
 νόητον ἄνδρα, καθάπερ δημίῳ αὐτῷ κέχρηται. Ταῦτα ἐν
 25 Χριστιανῶν οἰκίαις γίνεσθαι ἕδει;

Ἄλλὰ πονηρὸν τὸ γένος, φησί, καὶ ἱταμὸν καὶ ἀναίσχυν-
 τον καὶ ἀδιόρθωτον. Οἶδα καὶ γὰρ· ἀλλ' ἔστιν ἐτιέρως ραθυμί-
 σαι, φόβοις, ἀπειλαῖς, ρήμασι, κἂν κείνην μειζόνως δυναμέ-

γὰς μὲ θρήνους; Διότι ὄλαι ἀμέσως ἔρχονται διὰ νὰ ἰδοῦν καὶ ἐρωτοῦν· Τί συνέβη ἐκεῖ; Ἡ τάδε, λέγει ἄλλη, κτυπᾶ τὴν δούλην της. Τί θὰ ἤμποροῦσε νὰ συμβῆ ἀναιδέστερον ἀπ' αὐτό;

Τί λοιπόν, δὲν πρέπει νὰ κτυπᾶ; Δὲν λέγω αὐτό· διότι πρέπει μὲν, ἀλλ' ὄχι συνέχεια, οὔτε ὑπερβολικά, οὔτε διὰ τὰ ἰδικὰ της σφάλματα, πρᾶγμα ποῦ πάντοτε λέγω, οὔτε ἂν λείπη κάτι ἀπὸ τὴν ὑπηρεσίαν της, ἀλλ' ἐὰν βλάβη τὴν ἰδικὴν της ψυχὴν· ἐὰν τὴν κτυπᾶς δι' αὐτὴν τὴν αἰτίαν, ὅλοι θὰ σὲ ἐπαινέσουν καὶ κανεὶς δὲν θὰ σὲ κατηγορήσῃ· ἂν ὅμως τὴν κτυπᾶς διὰ τὰ ἰδικὰ σου σφάλματα, ὅλοι θὰ σὲ κατηγορήσουν δι' ὠμότητα καὶ σκληρότητα. Καὶ τὸ αἰσχρότερον ὄλων εἶναι ὅτι ὑπάρχουν τόσον ἄγριαι καὶ σκληραὶ γυναῖκες, ποῦ κτυποῦν μὲ τὸ μαστίγιον τόσον πολὺ, ὥστε νὰ μὴ σβήνουν τὰ σημάδια ἀπὸ τὰ τραύματα οὔτε ἐντὸς τῆς ἰδίας ἡμέρας. Διότι, ἀφοῦ γυμνώσουν τὰς κόρας καὶ ἀφοῦ καλέσουν διὰ τὸν σκοπὸν αὐτὸν τὸν ἄνδρα των, δένουν πολλάκις αὐτὰς εἰς τὰ καθίσματα. Ἄλλοίμονον! δὲν σκέπτεσαι ἐκείνην τὴν στιγμὴν, εἰπέ μου, τὴν γέενναν; ἀλλὰ γυμνώνεις τὴν νεαρὰν δούλην καὶ τὴν δεικνύεις εἰς τὸν ἄνδρα σου; καὶ δὲν ἐντρέπεσαι μήπως σὲ κατηγορήσῃ; καὶ ἐπὶ πλέον ἐρεθίζεις αὐτόν, καὶ ἀπειλεῖς νὰ τὴν δέσῃς, ἀφοῦ προηγουμένως ὕβρισες πολὺ τὴν δυστυχῆ καὶ ταλαίπωρον, ἀποκαλοῦσα αὐτὴν Θεσσαλίδα⁸, δραπετρίαν, πόρνην. Διότι ὁ θυμὸς δὲν ἀφήνει νὰ δείχνη εὐσπλαγχνίαν οὔτε τὸ ἰδικόν της στόμα, ἀλλ' ἀποβλέπει εἰς ἓνα καὶ μόνον, πῶς ν' ἀποκρούσῃ ἐκείνην, ἔστω καὶ ἂν ἀκόμη κατεντροπιάζῃ τὸν ἑαυτὸν της. Καὶ ὕστερα ἀπὸ ὅλα αὐτὰ λοιπὸν κάθεται ἐμπρὸς της ὡσὰν κάποιος τύραννος, καὶ καλεῖ τὰ παιδιά της, καὶ ἀφοῦ τοποθετήσῃ πλησίον τὸν ἀνόητον ἄνδρα της, μεταχειρίζεται αὐτόν ὡσὰν τὸν δῆμιον. Αὐτὰ ἔπρεπε νὰ συμβαίνουν εἰς τὰ σπίτια τῶν χριστιανῶν;

Ἄλλὰ, θὰ εἰπῆ κάποιος, τὸ γένος τῶν γυναικῶν εἶναι πονηρὸν, καὶ θρασὺ καὶ ἀδιάντροπον καὶ ἀδιόρθωτον. Τὸ γνωρίζω καὶ ἐγώ· ἀλλ' εἶναι δυνατὸν νὰ διορθώσῃς αὐτὸ κατ' ἄλλον τρόπον, μὲ φόβους δηλαδή, μὲ ἀπειλάς, μὲ λό-

- νοις δάκνειν, καὶ σὲ τῆς αἰσχύνης ἀπαλλάξαι. Αἰσχρὰ ἐφθέγ-
 ξω ρήματα ἐλευθέρα οὔσα, καὶ οὐ μᾶλλον ἐκείνην ἢ σαυ-
 τὴν καταισχύνεις; Εἶτα ἐν θαλανείῳ ἐὰν δέῃ προσελθεῖν,
 μώλωπες κατὰ τῶν νώτων γυμνουμένης αὐτῆς, καὶ τεκμή-
 5 ρια περιφέρει τῆς ὠμότητος. Ἄλλ' ἀφόρητον, φησὶν, ἀνέ-
 σεως τυχὸν τὸ δουλικὸν γένος. Οἶδα καὶ γὰρ ἀλλ' εἰέρωσ, ὅ-
 περ ἔφην, ἐπέσιρφε, μὴ μάστιξι μόνον μηδὲ φόβῳ, ἀλλὰ
 καὶ κολακείᾳ καὶ τῷ εὖ ποιεῖν. Ἀδελφὴ σου γέγονεν, ἂν ἦ
 πιστὴ. Ἐννόησον ὅτι οὐ δέσποινα, κακείνη σοι διακονεῖται.
- 10 Ἄν ἦ μέθυσος, περίελε τῆς μέθης τὰς ὑποθέσεις, τὸν ἄν-
 δρα κάλεσον, καὶ παραίνεσον. Ἡ οὐχ ὁρᾷς πῶς αἰσχρὸν
 πρᾶγμα γυναῖκα τύπτεσθαι; Οἱ γοῦν μυρία κατὰ ἀνδρῶν
 νομοθετήσαντες, καὶ καύσεις καὶ βασάνους, σπανιάκις γυ-
 ναῖκα ἀνήρτησαν, ἀλλὰ μέχρι τοῦ ραπίσαι τὸν θυμὸν ἰσιῶσι.
- 15 Τοσαύτη δὲ κέχρηται πρὸς τὴν φύσιν ταύτην αἰδοῖ, ὅτι
 οὐδὲ ἀναγκαίας χρείας οὔσης ἀνήρτησαν, καὶ μάλιστα ὅταν
 κύουσα τύχη. Αἰσχύνη γὰρ ἀνδρὶ γυναῖκα τύπτειν· εἰ δὲ
 ἀνδρὶ, πολλῶ μᾶλλον τῇ ὁμοφύλῳ. Ἀπὸ τούτων καὶ τοῖς
 ἀνδράσι γίνονται μισηταὶ αἱ γυναῖκες.
- 20 Τί οὖν, φησὶν, ὅταν πορνεύῃ; Ζεῦξον ἀνδρὶ, περίελε τῆς
 πορνείας τὰς ὑποθέσεις, μὴ συγχώρει ὑπερμαζᾶν. Τί οὖν,
 ἂν κλέπτῃ; Φύλαττε καὶ παραιτῆρει. ὦ τῆς ὑπερβολῆς! ἐ-
 γὼ ἔσομαι φύλαξ; φησὶν. ὦ τῆς ἀνοίας! διὰ τί, παρακα-
 λῶ, οὐκ ἔση φύλαξ; οὐχὶ τῆς αὐτῆς σοι μετέχει ψυχῆς;
 25 οὐχὶ τῶν αὐτῶν ἡξίωται παρὰ τοῦ Θεοῦ; οὐ τῆς αὐτῆς
 ἀπολαύει τραπέζης; οὐ τῆς αὐτῆς σοι κοινωνεῖ εὐγενείας;

για, πού ἤμποροῦν καὶ ἐκείνην νὰ θλίβουν περισσότερο, καὶ σὲ ν' ἀπαλλάξουν ἀπὸ τὴν ἐντροπήν. Εἶπες αἰσχρὰ λόγια ἂν καὶ εἶσαι ἐλευθέρα, καὶ δὲν ἐντροπιάζεις περισσότερο ἐκείνην παρὰ τὸν ἑαυτὸν σου; "Ἐπειτα ἂν χρειασθῇ νὰ μεταβῇ εἰς τὰ λουτρά, ἀποκαλύπτονται τὰ σημάδια εἰς τὰ νῶτά της, ὅταν γυμνωθῇ, καὶ περιφέρει τὰς ἀποδείξεις τῆς σκληρότητός σου. Ἄλλ' εἶναι ἀφόρητον, λέγει, τὸ γένος τῶν δούλων, ὅταν ἀπολαμβάνη ἀνέσεως. Τὸ γνωρίζω καὶ ἐγώ· ἀλλὰ νὰ τὸ συνετήσης κατ' ἄλλον τρόπον, ὅπως εἶπα, ὄχι μόνον μὲ τὸ μαστίγιον, οὔτε μὲ τὸν φόβον, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν κολακείαν καὶ μὲ τὴν ἀγαθοεργίαν. "Ἄν εἶναι πιστὴ ἡ δούλη, ἔγινεν ἀδελφὴ σου. Σκέψου ὅτι σὺ εἶσαι ἡ οἰκοδέσποινα καὶ ἐκείνη σὲ ὑπηρετεῖ. "Ἄν εἶναι μέθυσος, ἐξάλειψε τὰς εὐκαιρίας τῆς μέθης, κάλεσε τὸν ἄνδρα καὶ συμβούλευσέ την. "Ἡ δὲν γνωρίζεις πόσον αἰσχρὸν πρᾶγμα εἶναι νὰ κτυπᾶται ἡ γυναῖκα; Οἱ νομοθετήσαντες βέβαια τόσον πολλοὺς νόμους ἐναντίον τῶν ἀνδρῶν, ἀκόμη καὶ τὴν διὰ πυρᾶς θανατικὴν καταδίκην καὶ τὰ βασανιστήρια, σπάνια ἐκρέμασαν γυναῖκα, ἀλλὰ σταματοῦν τὴν ὀργὴν μέχρι τὰ ραπίσματα. Τόσον μεγάλον σεβασμὸν χρησιμοποιοῦν πρὸς τὴν φύσιν αὐτήν, ὥστε οὔτε ἐκρέμασαν γυναῖκα, ἂν καὶ ἦτο ἀναγκαῖον νὰ γίνῃ αὐτό, καὶ πρὸ πάντων ἂν τύχη νὰ εἶναι ἔγκυος. Εἶναι ἐντροπὴ λοιπὸν εἰς τὸν ἄνδρα νὰ κτυπᾶ τὴν γυναῖκα· ἐφ' ὅσον δὲ εἶναι εἰς τὸν ἄνδρα, πολὺ περισσότερο εἶναι ἐντροπὴ εἰς τὴν ὁμόφυλόν της. Ἄπ' αὐτὰ γίνονται αἱ γυναῖκες μισηταὶ καὶ εἰς τοὺς ἄνδρας.

Τί λοιπόν, θὰ εἰπῇ κάποιος, ὅταν πορνεύῃ; Ὑπάνδρυσέ την, ἐξάλειψε τὰς αἰτίας τῆς πορνείας, μὴ τὴν ἐπιτρέψῃς νὰ ζῆ μὲ ὑπερβολικὰς ἀπολαύσεις. Τί λοιπόν, ἐὰν κλέπτῃ; Νὰ τὴν φυλάσσης καὶ νὰ τὴν παρακολουθῆς συνέχεια, Τί ὑπερβολή! Μὰ ἐγώ, λέγει, ἐγὼ θὰ εἶμαι φύλαξ; Τί ἀνοησία! διατί, παρακαλῶ, δὲν θὰ εἶσαι φύλαξ; δὲν ἔχει τὴν ἴδιαν μὲ σὲ ψυχὴν; δὲν ἔχει ἀξιωθῆ ἀπὸ τὸν Θεὸν τῶν ἰδίων χαρισμάτων; δὲν ἀπολαμβάνει τὴν ἴδιαν τράπεζαν; δὲν συμμετέχει εἰς τὴν ἴδιαν μὲ σὲ εὐγενῆ καταγωγὴν;

Τί οὖν, ἂν ἦ, φηοί, λοίδορος καὶ λάλος καὶ μέθυσος; Πό-
σαι δέ εἰσιν ἐλεύθεραι τοιαῦται; Πάντα δὲ τὰ ἐλαιτώματα
τῶν γυναικῶν φέρειν τοὺς ἄνδρας προσέταξεν ὁ Θεός. Μό-
νον μὴ ἔστω, φηοί, πόρνη ἢ γυνή, καὶ πάντα τὰ λοιπὰ φέρε
5 ἐλαιτώματα. Κἂν μέθυσος ἦ, κἂν λοίδορος, κἂν λάλος, κἂν
θάσκανος, κἂν πολυτελής, κἂν σπαθῶσα τὴν οὐσίαν, κοινωνὸν
ἔχεις θίου· ρυθμίζειν ἀνάγκην ἔχεις· διὰ τοῦτο κεφαλὴ εἶ
σύ. Οὐκοῦν ρύθμιζε, τὸ σαυτοῦ ποίει. Κἂν ἀδιόρθωτος μένη,
κἂν κλέπιη, φύλαίτε τὰ σά· μὴ ἐκείνην τοσοῦτον τιμωρεῖ·
10 ἂν λάλος ἦ, ἐπισιόμιζε. Τοῦτο φιλοσοφίας ἐστὶ τῆς ἀνω-
τάτω. Νυνὶ δὲ εἰς τοσοῦτό τινες ἀσιπίας ἤκουσαν, ὡς ἀπο-
καλύπτειν τὴν κεφαλὴν, καὶ ἀπὸ τριχῶν σύρειν τὰς θερα-
παινίδας.

4. Τί ἠρρυθρίασατε πᾶσαι; Οὐ πρὸς πάσας ἡμῖν ὁ λόγος·
15 ἀλλὰ πρὸς τὰς εἰς τὴν θηριωδίαν ἐξελκομένας ταύτην. Γυνὴ
ἀκατακάλυπτος μὴ ἔστω, φηοῖν ὁ Παῦλος· σὺ δὲ ὅλως τὸ
κρήδεμνον περιαιρεῖς; Ὅρας πῶς σαυτὴν ὑβρίζεις; Ἄν
μὲν οὖν γυμνῇ φανῇ σοι τῇ κεφαλῇ ἐκείνη, ὑβριν τὸ πρᾶ-
γμα λέγεις· σὺ δὲ αὐτὴν γυμνοῦσα, οὐδὲν δεινὸν εἶναι φῆς;
20 Εἰτά φηοι· τί, ἂν μὴ διορθῶται; Ράβδῳ καὶ πληγαῖς σω-
φρόνισον. Πόσα δὲ καὶ οὐ ἔχεις ἐλαιτώματα, καὶ οὐ διορ-
θοῦσαι; Ταῦτα ἡμῖν νῦν οὐχ ὑπὲρ ἐκείνων εἴρηται, ἀλλ’
ὑπὲρ ὑμῶν τῶν ἐλευθέρων, ὥστε μηδὲν ἄσεμνον, μηδὲν αἰσ-
χρὸν ποιεῖν, ὥστε μὴ βλάπτειν ἑαυτάς. Ἐὰν ἐν οἰκίᾳ ταῦτα
25 παιδευθῆς ἐπὶ τῆς θεραπευτικῆς, καὶ προσηγῆς ἧς καὶ μὴ
χαλεπῆ, πολλῶ μᾶλλον ἐπὶ τοῦ ἀνδρός ἔση τοιαύτη. Εἰ γὰρ
ἐξουσίας οὐσης μηδὲν τοιοῦτον ἐργαζομένη δειχθῆς, πολλῶ
μᾶλλον, ἔνθα τὸ κωλύον ἐστίν, οὐδὲν ἐργάση τοιοῦτον. Ὡστε
ἢ περὶ τὰς θεραπευτικῆς φιλοσοφία μέγιστα ὑμᾶς εἰς τὴν

Τί λοιπόν, λέγει, ἂν εἶναι αὐθάδης καὶ φλύαρος καὶ μέθυσος; Πόσαι ὅμως γυναῖκες ἐλεύθεραι εἶναι τέτοιαι; Ὁ Θεὸς διέταξε νὰ ὑποφέρουν οἱ ἄνδρες ὅλα τὰ ἐλαττώματα τῶν γυναικῶν. Μόνον νὰ μὴ εἶναι πόρνη ἢ γυναῖκα καὶ ὑπόφερε ὅλα τὰ ὑπόλοιπα ἐλαττώματά της. Εἴτε εἶναι μέθυσος, εἴτε αὐθάδης, εἴτε φλύαρος, εἴτε φθονερά, εἴτε πολυδάπανος, εἴτε σπαταλᾷ τὴν περιουσίαν, τὴν ἔχεις σύντροφον τῆς ζωῆς σου· πρέπει νὰ τὴν διευθύνῃς, διὰ τοῦτο σὺ εἶσαι ἡ κεφαλή. Λοιπὸν νὰ τὴν διευθύνῃς, κάμνε ὅ,τι ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἐσένα. Καὶ ἂν παραμένῃ ἀδιόρθωτος, καὶ ἂν κλέπτῃ, φύλασσε τὰ ἰδικά σου· μὴ τὴν τιμωρῆς τόσον πολὺ· ἂν εἶναι φλύαρος, ἐπιστόμιζέ την. Αὐτὸ εἶναι δεῖγμα τῆς ἀνωτάτης φιλοσοφίας. Τώρα ὅμως μερικοὶ ἔχουν φθάσει εἰς τόσον μεγάλην ἀνοησίαν, ὥστε ἀφαιροῦν τὸ κάλυμμα τῆς κεφαλῆς των καὶ σύρουν ἀπὸ τὰς τρίχας τὰς ὑπηρετρίας των.

4. Διατί ἐκοκκινίσατε ὅλαι ἀπὸ ἐντροπήν; Ὁ λόγος μου δὲν ἀπευθύνεται εἰς ὅλας, ἀλλ' εἰς ἐκείνας ποὺ ἔχουν φθάσει εἰς αὐτὴν τὴν θηριωδίαν. Ἡ γυναῖκα νὰ μὴ ἔχη ἀκάλυπτον τὴν κεφαλὴν, λέγει ὁ Παῦλος⁹· σὺ δὲ ἀφαιρεῖς ἐξ ὀλοκλήρου τὸ κάλυμμα τῆς κεφαλῆς της; Βλέπεις πῶς προσβάλλεις τὸν ἑαυτὸν σου; "Ἄν μὲν λοιπὸν παρουσιασθῇ εἰς σὲ μὲ γυμνὴν τὴν κεφαλὴν, τὸ θεωρεῖς αὐτὸ προσβολὴν, γυμνοῦσα ὅμως σὺ αὐτὴν, λέγεις ὅτι δὲν εἶναι κανένα κακόν; "Ἐπειτα θὰ εἰπῇ κάποια· Τί θὰ κάμω, ἂν δὲν διορθώνεται; Σωφρόνισέ την μὲ τὴν ράβδον καὶ τὰ κτυπήματα. Καὶ σὺ ὅμως πόσα ἐλαττώματα ἔχεις, καὶ δὲν διορθώνεσαι; Αὐτὰ τώρα δὲν λέγονται δι' ἐκείνας, ἀλλὰ διὰ σᾶς ποὺ εἰσθε ἐλεύθεραι, ὥστε νὰ μὴ κάμνετε τίποτε τὸ ἄσεμνον, οὔτε τὸ αἰσχρόν, ὥστε νὰ μὴ βλάπτετε τὸν ἑαυτὸν σας. Ἐὰν ἀσκῆσης ἔτσι τὸν ἑαυτὸν σου εἰς τὴν οἰκίαν ἐξ ἀφορμῆς τῆς ὑπηρεσίας σου, θὰ εἶσαι καὶ εὐχάριστος εἰς αὐτὴν, πολὺ περισσότερον δὲ θὰ εἶσαι ἔτσι εἰς τὸν ἄνδρα σου. Διότι ἂν φθάσῃς νὰ μὴ κάμνης τίποτε τέτοιο, ὅταν ἔχῃς τὴν ἐξουσίαν, πολὺ περισσότερον δὲν θὰ πράξῃς τίποτε τὸ παρόμοιον, ὅπου ὑπάρχει ἐμπόδιον. "Ὡστε ἡ φιλοσοφία σχετικὰ μὲ τὰς ὑπηρετρίας σᾶς ὠφελεῖ πάρα

τῶν ἀνδρῶν εὐνοίαν ὠφελεῖ. «^τὲν γὰρ μέτρω μειρεῖτε», φη-
 οῖν, «ἀντιμετρηθήσεται ὑμῖν». Θές τῷ σιόματι χαλινόν· κἂν
 ἐγγυμνασθῆς θεραπευρίδα χαλεπαίνουσαν φέρειν γενναίως,
 πρὸς τὴν ὁμότιμον οὐδὲ ὑβρίζουσαν δυσχερανεῖς· μὴ δυσχε-
 5 ραίνουσα δέ, τὴν ἄκραν φιλοσοφίαν κατώρθωσας.

Εἰσὶ δέ τινες, αἱ καὶ ὄρκους προσιυθέασιν· οὐδὲν δὲ
 αἰσχροτέρον τῆς οὔτω θυμουμένης. Τί οὖν, ἂν καλλωπίζη-
 ται, φησί; Τοῦτο κώλυσον, καὶ ἐγὼ σύμφημι κώλυσον δέ,
 ἀπὸ σαυτῆς ἀρχομένη, μὴ φόβῳ τοσοῦτον, ὅσον ὑποδείγματι·
 10 ἔσο ἐν πᾶσιν ἀρχέτυπος εἰκῶν. «Καὶ βλασφημία», φηοῖν,
 «ἀρθήτω ἀφ' ὑμῶν». Ὅρα πῶς πρόβειοι τὸ κακόν. Ἡ πικρία
 τὸν θυμὸν ἔτεκεν, ὁ θυμὸς τὴν ὀργήν, ἡ ὀργὴ τὴν κραυγὴν,
 ἡ κραυγὴ τὴν βλασφημίαν, τουτέστι, τὰς λοιδορίας· ἡ βλασφη-
 μία λοιπὸν πληγὰς, αἱ πληγαὶ τραύματα, τὰ τραύματα θάνα-
 15 τόν. Ἄλλ' οὐδὲν τοῦτων ἠθέλησε φθέγγασθαι Παῦλος, ἀλλ'
 ἢ τοῦτο μόνον, «Ἀρθήτω σὺν πάσῃ κακίᾳ». Τί ἐστὶ, «Σὺν
 πάσῃ κακίᾳ»; Πᾶσα γὰρ κακία εἰς τοῦτο τελευτᾷ. Εἰσὶ γὰρ
 τινὲς καθάπερ οἱ λαθροδῆκται τῶν κυνῶν, οἱ τοὺς μὲν προσ-
 οντίας οὐδὲν ὑλακτοῦσιν, οὐδὲ δυσχεραίνουσι· σαίνοντες δὲ
 20 καὶ προσηγὲς ἐπιδεικνύμενοι σχῆμα, ἀφυλάκτους λαβόντες,
 τοὺς ὀδόντας ἐνέπηξαν· οὔτοι χαλεπώτεροι τῶν ἐκ φανεροῦ
 τὴν ἔχθραν ἀναδεχομένων. Ἐπεὶ οὖν καὶ ἄνθρωποι εἰσι
 κύνες, καὶ οὔτε κράζοντες, οὔτε ὀργιζόμενοι, οὔτε δυσχεραί-
 νοντες ἀπειλοῦσι, λάθρα δὲ ράπτοντες δόλους, καὶ κατα-
 25 σκευάζοντες μυρία κακά, καὶ δι' ἔργων ἀμυνόμενοι, καὶ
 τούτους ἠνίξαιτο. «Ἀρθήτω ἀφ' ὑμῶν», φησί, «σὺν πάσῃ
 κακίᾳ». Μὴ ρημάτων μὲν φείδου, διὰ δὲ τῶν ἔργων ἀμύ-
 νου. Ἐγὼ διὰ τοῦτο τὴν γλῶσσαν ἐκόλασα, καὶ τὴν κραυγὴν

πολύ εἰς τὴν εὖνοιαν τῶν ἀνδρῶν. «Διότι», λέγει, «μὲ τὸ ἴδιο μέτρον, ποῦ ἐξετάζετε καὶ καταδικάζετε τὴν συμπεριφορὰν τῶν ἄλλων, θὰ μετρηθῆ καὶ ἡ ἰδική σας συμπεριφορὰ»¹⁰. Θέσε εἰς τὸ στόμα σου χαλινόν· καὶ ἂν ἐξασκηθῆς νὰ ὑποφέρῃς μὲ εὐγένειαν τὴν ὑπηρέτριαν ποῦ ὀργίζεται, δὲν θὰ δυσανασχετῆς καθόλου πρὸς τὴν ὀμότιμόν σου οὔτε καὶ ὅταν σὲ ὑβρίζῃ· ὅταν δὲ δὲν δυσανασχετῆς ἐπέτυχες τὴν ὑψίστην ἀρετὴν.

Ὑπάρχουν δὲ καὶ μερικαὶ ποῦ προσθέτουν εἰς ὅλα αὐτὰ καὶ ὄρκους· δὲν ὑπάρχει ὅμως τίποτε τὸ αἰσχροτέρου ἀπὸ τὴν γυναῖκα ποῦ ὀργίζεται κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον. Τί λοιπόν, θὰ εἰπῆ, ἂν καλλωπίζεται; Ἐμπόδισε αὐτό, καὶ ἐγὼ συμφωνῶ· ἐμπόδισε δὲ αὐτὴν, ἀρχίζων ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν σου, ὄχι τόσον μὲ τὸν φόβον ὅσον μὲ τὸ παράδειγμα· νὰ εἶσαι εἰς ὅλα ἡ πρότυπος εἰκῶν. «Καὶ κάθε βλασφημία», λέγει, «ἄς ἐξαφανισθῆ ἀπὸ σᾶς». Πρόσεχε πῶς ἔρχεται τὸ κακόν. Ἡ πικρία ἐγέννησε τὸν θυμόν, ὁ θυμὸς τὴν ὀργήν, ἡ ὀργὴ τὴν κραυγὴν, ἡ κραυγὴ τὴν βλασφημίαν, δηλαδή τὰς ὑβρεῖς κατὰ τοῦ πλησίον· ἡ βλασφημία εἰς τὴν συνέχειαν τὰς πληγὰς, αἱ πληγαὶ τὰ τραύματα, τὰ τραύματα φέρουν τὸν θάνατον. Ἄλλ' ὁ Παῦλος δὲν ἠθέλησε νὰ εἰπῆ τίποτε ἀπ' αὐτά, παρὰ μόνον τοῦτο, «Ἄς ἐξαφανισθῆ μαζί μὲ κάθε κακίαν». Τί σημαίνει; «Σὺν πάσῃ κακίᾳ»; Κάθε κακία δηλαδή εἰς τοῦτο τελειώνει. Διότι ὑπάρχουν μερικοί, ὅπως ἀκριβῶς οἱ σκύλοι, ποῦ δαγκώνουν κρυφὰ καὶ αὐτοὺς ποῦ πλησιάζουν δὲν τοὺς γαυγίζουν καθόλου, οὔτε τοὺς ἐμποδίζουν· σείοντες δὲ τὴν οὐρὰν καὶ δεικνύοντες πρᾶον σχῆμα, ἐὰν τοὺς εὔρουν νὰ εἶναι ἀφύλακτοι τοὺς καρφώνουν τὰ δόντια των· αὐτοὶ εἶναι περισσότερον ἐπικίνδυνοι ἀπὸ τοὺς ἐκδηλοῦντας φανερὰ τὸ μῖσος. Ἐπειδὴ λοιπόν καὶ μερικοὶ ἄνθρωποι εἶναι σκύλοι καὶ ἀπειλοῦν χωρὶς νὰ φωνάζουν οὔτε νὰ ὀργίζονται οὔτε νὰ προβάλλουν εἰς τοὺς ἄλλους ἐμπόδια, ἐξυφαίνοντες κρυφὰ δόλους καὶ ἐπινοοῦντες ἀμέτρητα κακὰ καὶ ἀνταποδίδοντες διὰ τῶν ἔργων, ὑπεδήλωσε καὶ αὐτοὺς. «Ἄς ἐξαφανισθῆ ἀπὸ σᾶς μαζί μὲ κάθε κακίαν», λέγει. Νὰ μὴ λυπῆσαι μὲν μὲ τὰ λόγια, νὰ ἐκδικῆσαι δὲ μὲ τὰ ἔργα. Ἐγὼ διὰ τοῦτο

αὐτῆς περιέκοψα, ἵνα μὴ τὸν πυρὸν ἀνάψῃ σφοδρότερον·
 εἰ δὲ καὶ χωρὶς κραυγῆς τὰ αὐτὰ ποιεῖς, καὶ ἔνδον τρέφεις
 τὴν πυρὰν καὶ τοὺς ἄνθρακας, τί τὸ ὄφελος τῆς οἰγῆς; Ἡ
 οὐκ οἶδας, ὅτι αἱ πυρκαϊαὶ μάλιστά εἰσι χαλεπώταται, αἵπερ
 5 ἂν ἔνδον τρεφόμεναι μὴ φαίνωνται τοῖς περιεστηκόσιν ἐκτός;
 καὶ τραύματα, ἅπερ ἂν μὴ εἰς τὴν ἐπιφάνειαν ἐξανθήσῃ;
 καὶ πυρετοὶ ὅσοι τὰ ἐντόσθια καίουσιν; Οὕτω καὶ ὁργὴ
 αὕτη χαλεπωτέρα ἢ τὴν ψυχὴν ἐπινεμομένη. Ἀλλὰ καὶ αὕτη
 ἀρθήτω, φησί, σὺν πάσῃ κακίᾳ, καὶ μικρᾷ καὶ μεγάλῃ.

10 Πειθώμεθα τοίνυν αὐτῷ, καὶ πᾶσαν πικρίαν καὶ πᾶσαν
 κακίαν ἐξαίρωμεν, ἵνα μὴ λυπῶμεν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.
 Ἀνέλωμεν πρόρριζον τὴν πικρίαν, ἐπιέσωμεν αὐτήν· Οὐδὲν
 ἀγαθὸν ἀπὸ πικρᾶς γένοιτο ἂν ψυχῆς, οὐδὲν ὑγιές, πάντα
 συμφοραί, πάντα δάκρυα, πάντα θρήνοι καὶ οἰμωγαί. Οὐχ

15 ὁρᾶτε καὶ τῶν θηρίων ὅσα ἂν κράζῃ, πῶς ἀποστρεφόμεθα
 οἶον τὸν λέοντα, τὴν ἄρκιον, ἀλλ' οὐχὶ τὸ πρόβατον; οὐ γάρ
 ἔστιν ἐκεῖ κραυγὴ, ἀλλὰ προσηνῆς τις φωνή. Καὶ τῶν ὁρ-
 γάνων δὲ τῶν μουσικῶν, ὅσα μὲν ἂν κράζῃ, ἀηδέστερά ἐστι
 πρὸς τὸν φθόγγον, οἶον τύμπανα, σάλπιγγες· τὰ δὲ μὴ οὐ-

20 πως, ἀλλὰ μαλάκιοι, ταῦτα ἡδέα, οἶον αὐλὸς καὶ κινάρα
 καὶ σύριγγες. Οὕτως οὖν ἡμῶν τὴν ψυχὴν καταισιήσωμεν,
 ὥστε μὴ κράζειν· καὶ οὕτω δυνησόμεθα καὶ τῆς ὁργῆς
 περιγενέσθαι· ταύτην δὲ ἐκκόψαντες, αὐτοὶ πρῶτοι τῆς γα-
 λήνης ἀπολαύσομεν, καὶ εἰς τὸν εὐδιον πλευσόμεθα λιμένα·

25 οὗ γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυ-
 ρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα,
 κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶ-
 νων. Ἀμήν.

έτιμώρησα τὴν γλῶσσαν καὶ περιέκοψα τὴν κραυγὴν αὐ-
τῆς, διὰ νὰ μὴ ἀνάψη δυνατώτερα τὴν φλόγα. Ἐὰν ὅμως
κάμνης τὰ ἴδια καὶ χωρὶς τὴν κραυγὴν, καὶ διατηρῆς μέσα
σου τὴν φωτιὰν καὶ τὰ κάρβουνα, ποῖον τὸ ὄφελος τῆς
σιωπῆς; Μήπως δὲν γνωρίζεις, ὅτι αἱ πυρκαϊαὶ ἐκεῖναι εἶ-
ναι ὑπερβολικὰ ἐπικίνδυνοι, ποῦ ἐνῶ διατηροῦνται ἐσω-
τερικά, δὲν φαίνονται εἰς ἐκείνους ποῦ εὐρίσκονται γύρω
ἀπὸ αὐτάς; καὶ ἀπὸ τὰ τραύματα ἐκεῖνα ποῦ δὲν ἐμφανί-
ζουν ἐξανθήματα εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ σώματος; καὶ οἱ
πυρετοὶ ἐκεῖνοι ποῦ κατακαίου τὰ ἐντόσθια; Ἔτσι καὶ ἡ
ὀργὴ εἶναι περισσότερο ἐπικίνδυνος αὐτῇ ποῦ ἐπινέμεται
τὴν ψυχὴν. Ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἄς ἐξαφανισθῇ ἀπὸ σας, λέγει,
μαζὶ μὲ κάθε κακίαν, μικρὰν καὶ μεγάλην.

Ἄς ὑπακούωμεν λοιπὸν εἰς αὐτὸν καὶ ἄς ἀπομακρύ-
νωμεν κάθε πικρίαν καὶ κάθε κακίαν, διὰ νὰ μὴ λυποῦμεν
τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Ἄς καταστρέψωμεν σύρριζα τὴν κακίαν,
ἄς ἀποκόψωμεν αὐτήν. Δὲν εἶναι δυνατόν νὰ προέλθῃ ἀπὸ
κακὴν ψυχὴν κανὲν ἀγαθόν, τίποτε ὑγιές, ἀλλὰ τὰ πάντα
συμφοραί, τὰ πάντα δάκρυα, τὰ πάντα θρῆνοι καὶ ὄδυρμοί.
Δὲν βλέπετε καὶ ἀπὸ τὰ θηρία ὅσα φωνάζουν, πῶς τὰ ἀπο-
στρεφόμεθα, ὅπως ἐπὶ παραδείγματι τὸ λεοντάρι, τὴν ἀρ-
κούδαν, ὄχι ὅμως καὶ τὸ πρόβατον; διότι δὲν ὑπάρχει εἰς
αὐτὸ κραυγὴ, ἀλλ' ἡ γλυκεῖα φωνή. Καὶ ἀπὸ τὰ μουσικὰ δὲ
ὄργανα ὅσα μὲν συμβαίνει νὰ φωνάζουν δυνατά, εἶναι πε-
ρισσότερον ἐνοχλητικὸς ὁ ἦχος των, ὅπως τὰ τύμπανα, αἱ
σάλπιγγες· αὐτὰ ὅμως ποῦ δὲν φωνάζουν δυνατά, ἀλλὰ
καταπραῦνουν, αὐτὰ εἶναι εὐχάριστα, ὅπως ὁ αὐλὸς καὶ ἡ
κιθάρα καὶ αἱ φλογέραι. Ἐπομένως ἄς καταστήσωμεν ἔτσι
τὴν ψυχὴν μας, ὥστε νὰ μὴ κραυγάζῃ· καὶ ἔτσι θὰ ἠμπο-
ρέσωμεν νὰ νικήσωμεν καὶ τὴν ὀργὴν· ἀφοῦ δὲ ἐξολοθρευ-
σωμεν αὐτήν, θὰ ἀπολαύσωμεν ἡμεῖς οἱ ἴδιοι πρῶτοι τὴν
γαλήνην καὶ θὰ πλέωμεν εἰς τὸ γαλήνιον λιμάνι, τὸ ὁποῖον
εὐχόμεθα ὅλοι μας νὰ ἐπιτύχωμεν μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Κυ-
ρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸ ὁποῖον ἀνήκει μαζὶ μὲ
τὸν Πατέρα καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἡ δόξα, ἡ δύναμις, ἡ τιμὴ,
τώρα καὶ πάντοτε, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἄμην.

ΟΜΙΛΙΑ ΙΣΤ΄

Ἐφ. 4, 31 - 32

«Πᾶσα πικρία καὶ θυμὸς καὶ ὀργὴ καὶ κραυγὴ καὶ βλασφημία ἀρθήτω ἀφ' ὑμῶν σὺν πάσῃ κακίᾳ. Γίνεσθε δὲ εἰς
5 ἀλλήλους χρηστοί, εὖσπλαγχοι, χαριζόμενοι ἑαυτοῖς, καθὼς
καὶ ὁ Θεὸς ἐχαρίσατο ὑμῖν».

1. Οὐκ ἀρκεῖ κακίας ἀπαλλαγῆναι, εἰ δεῖ τῆς βασιλείας
τῶν οὐρανῶν ἐπιτυχεῖν, ἀλλὰ δεῖ καὶ πολλῆς τῆς τῶν ἀρε-
τῶν ἐργασίας. Ἴνα μὲν γὰρ γεέννης ἀπαλλαγῶμεν, ἀπέ-
10 χεσθαι δεῖ πονηρίας· Ἴνα δὲ βασιλείας ἐπιτύχωμεν, ἀντέχε-
σθαι τῆς ἀρετῆς. Ἡ οὐκ ἴστε, ὅτι καὶ ἐν τοῖς ἔξωθεν δικα-
σιηρίοις, δταν ἐξέτασις ἦ πῶν εἰργασμένων, καὶ ἐκκλησιάζη
πᾶσα ἡ πόλις, οὕτω γίνεται; Καὶ γὰρ ἐπὶ τῶν ἔξωθεν ἔθους
ἦν παλαιόν, χρυσῶ στεφανοῦσθαι στεφάνῳ, οὐ τὸν μηδὲν
15 κακὸν ἐργασάμενον τὴν πόλιν· τοῦτο γὰρ αὐτὸ πρὸς τὸ μὴ
δοῦναι δίκην ἀπόχρη μόνον· ἀλλὰ τὸν μεγάλας εὐεργεσίας
ἐπιδειξάμενον. Οὕτως ἐπὶ ταύτην ἐχρῆν ἄγεσθαι τὴν τιμὴν.
Ἄλλὰ γὰρ οὐκ οἶδα πῶς μικροῦ δεῖν με παρέλαβεν ὁ μάλι-
στα πρὸς ὑμᾶς ἀναγκαῖον ἦν εἶπεῖν. Τῆς γὰρ διαιρέσεως
20 ταύτης τὸ πρῶτον ἀνατίθεμαι μέρος, μικρῶ τινι ἐπιδιορθώ-
σει χρησάμενος. Ἐπειδὴ γὰρ ἔφην, πρὸς τὸ μὴ περιπεσεῖν
γεέννη ὅτι τῶν κακῶν ἡμῖν ἢ ἀναχώρησις ἀρκεῖ, μεταξὺ
με λέγοντα ὑπεισηλθε τις ἀπειλὴ φοβερά, οὐ τοῖς κακόν

ΟΜΙΛΙΑ ΙΣΤ΄

Ἐφ. 4, 31 - 32

«Κάθε κακία καὶ θυμὸς καὶ ὀργή καὶ παράφορος κραυγή καὶ ὕβρις κατὰ τοῦ πλησίον ἅς ἐξαφανισθῆ ἀπὸ σα̅ς, μαζί μὲ κάθε κακίαν. Γίνεσθε ὁ ἕνας πρὸς τὸν ἄλλον εὐεργετικοί, συμπονετικοί, συγχωρούμενοι μεταξύ σας, καθὼς καὶ ὁ Θεὸς σα̅ς συνεχώρησεν»¹.

1. Διὰ νὰ ἐπιτύχωμεν τὴν Βασιλείαν τῶν Οὐρανῶν, δὲν εἶναι ἀρκετὸν νὰ ἀπαλλαγῶμεν ἀπὸ τὴν κακίαν, ἀλλὰ πρέπει νὰ ἐφαρμόσωμεν εἰς μέγαλον βαθμὸν εἰς τὴν πρᾶξιν καὶ τὰς ἀρετάς. Διότι διὰ νὰ ἀπαλλαγῶμεν μὲν ἀπὸ τὴν γέενναν τοῦ πυρός, πρέπει ν' ἀπέχωμεν ἀπὸ τὴν κακίαν· διὰ νὰ ἐπιτύχωμεν ὅμως τὴν Βασιλείαν τῶν Οὐρανῶν, πρέπει νὰ εἴμεθα προσηλωμένοι εἰς τὴν ἐξάσκησιν τῆς ἀρετῆς. Ἡ δὲν γνωρίζετε ὅτι ἔτσι γίνεται καὶ εἰς τὰ δικαστήρια τῶν ἐθνικῶν ὅταν ἐξετάζονται αὐτὰ ποῦ ἔχουν πραχθῆ, καὶ ὅταν συνέρχεται εἰς συνέλευσιν ὀλόκληρος ἡ πόλις; Διότι καὶ εἰς τοὺς εἰδωλολάτραις ἦτο παλαιὸν ἔθιμον νὰ στεφανώνεται μὲ χρυσὸν στεφάνι ἐκεῖνος ποῦ ἔκαμε μεγάλας εὐεργεσίας καὶ ὄχι ἐκεῖνος ποῦ δὲν διέπραξε κανένα κακὸν εἰς τὴν πόλιν, διότι αὐτὸ ἦτο ἀρκετὸν μόνον διὰ νὰ μὴ τιμωρηθῆ. Ἐτσι ἔπρεπε νὰ ὀδηγησθε πρὸς τὴν τιμὴν αὐτὴν. Ἀλλὰ δὲν γνωρίζω πῶς μοῦ διέφυγεν ὀλίγον τὴν προσοχὴν ἐκεῖνο καὶ ἰδίως ἦτο ἀναγκαῖον νὰ σα̅ς εἰπῶ. Εἰς τὴν διάκρισιν αὐτὴν ἀφιερώνω τὸ πρῶτον μέρος τῆς ὁμιλίας, χρησιμοποιοῦν αὐτὸ ὡσὰν μικρὰν ἐπιδιόρθωσιν. Διότι, ἐπειδὴ εἶπα, ὅτι, διὰ νὰ μὴ πέσωμεν εἰς τὴν γέενναν, μᾶς ἀρκεῖ ἡ ἐξάλειψις τῶν κακῶν, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ὁμιλίας μου ἤλθε μία φοβερὰ ἀπειλή, ἡ ὁποία δὲν ἐ-

τι τολμήσασι τὴν τιμωρίαν ἐπάγουσα, ἀλλὰ τοὺς ἔλλειπ-
 πότητας τι τῶν ἀγαθῶν κολάζουσα.

Τίς δὴ οὖν αὕτη ἐστί; Τῆς ἡμέρας, φησὶν, ἐπισιτάσης
 τῆς φοβεράς, καὶ παραγενομένης τῆς κυρίας, καθεσθεις ἐπὶ
 5 τοῦ θήματος ὁ Κριτής, καὶ τὰ μὲν πρόβατα σιήσας ἐκ δε-
 ξιῶν, τὰ δὲ ἐρίφια ἐξ ἀριστερῶν, πρὸς μὲν τὰ πρόβατα ἔ-
 λεγε· «Δεῦτε, οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, κληρονομή-
 σατε τὴν ἠτιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου·
 ἐπέινασα γὰρ καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν». Τοῦτο καλῶς· ἔδει
 10 γὰρ αὐτοὺς τῆς τοιαύτης φιλανθρωπίας ταύτην λαβεῖν τὴν
 ἀνίδοσιν· τὸ μέντοι τοὺς μὴ μεταδόντας τοῖς δεομένοις ἐξ
 ὧν εἶχον αὐτοί, μὴ μέχρι τῆς τῶν ἀγαθῶν στέρησεως κο-
 λάζεσθαι, ἀλλὰ καὶ τῷ τῆς γέεννης παραπέμπεσθαι πυρὶ,
 ποῖον ἂν ἔχοι λόγον τοῦτο δὴ; Μάλιστα μὲν οὖν καὶ τοῦτο
 15 εὐπρόσωπον ἂν ἔχοι λόγον, οὐχ ἥτιον ἢ ἐκεῖνο τὸ πρότερον.
 Διὰ γὰρ τοῦτου παιδευόμεθα, ὅτι οἱ μὲν τὰ ἀγαθὰ πράξον-
 τες, τῶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἀπολαύσονται ἀγαθῶν· οἱ δὲ ἐγ-
 κληθῆναι μὲν οὐδὲν ἔχοντες κακόν, ἔλλειπότητες δὲ τι τῶν
 ἀγαθῶν, μετὰ τῶν τὰ κακὰ ἐργασαμένων εἰς τὸ γέεννης
 20 ἀπαχθῆσονται πῦρ. Εἴ μὴ τις ἐκεῖνο λέγοι, ὅτι καὶ τὸ ἀγα-
 θὸν μὴ ποιῆσαι, κακίας μέρος ἐστίν· ἀργίας γὰρ τοῦτό ἐ-
 στιν, ἀργία δὲ κακίας μέρος· μᾶλλον δὲ οὐ μέρος, ἀλλὰ
 ὑπόθεσις καὶ ρίζα πονηρά· πᾶσαν γὰρ κακίαν ἐδίδαξεν ἡ
 ἀργία. Μὴ τοίνυν ἀνοήτως ταύτας τὰς ἐρωτήσεις ἐρωτῶ-
 25 μεν, οἷον, ὁ μηδὲν πεποιηκὼς κακόν, μηδὲν ἀγαθόν, ποῖον
 δέξεται τόπον; Τὸ γὰρ μὴ ποιῆσαι ἀγαθόν, τοῦτο ποιῆσαι
 ἐστὶ κακόν. Εἰπέ γάρ μοι, εἴ τινα οἰκέτην ἔχοις, μήτε κλέ-

πιφέρει τὴν τιμωρίαν εἰς ἐκείνους ποὺ ἔπραξαν κάποιο κακόν, ἀλλὰ τιμωρεῖ ἐκείνους ποὺ ἔχουν παραλείψει νὰ κάμουν κάποιο ἀγαθόν.

Ποία λοιπὸν εἶναι ἡ ἀπειλή αὐτή; "Ὅταν ἐμφανισθῇ ἡ φοβερὰ ἡμέρα, λέγει, καὶ ἔλθῃ ἡ ἡμέρα τοῦ Κυρίου, ἀφοῦ καθήσῃ εἰς τὸν θρόνον ὁ Κριτὴς καὶ στήσῃ τοὺς μὲν δικαίους, ποὺ εἶναι ἡμεροὶ ὡσάν τὰ πρόβατα, εἰς τὰ δεξιὰ του, τοὺς δὲ ἀμαρτωλοὺς, ποὺ εἶναι ἀτίθασσοι καὶ ἄτακτοι ὡσάν τὰ γίδια, εἰς τὰ ἀριστερά του, θὰ εἰπῇ εἰς τοὺς δικαίους· «Ἐλάτε σεῖς, ποὺ εἴσθε εὐλογημένοι ἀπὸ τὸν Πατέρα μου, λάβετε ὡς κληρονομίαν τὴν Βασιλείαν, ποὺ ἔχει ἐτοιμασθῇ διὰ σᾶς, ἀφ' ὅτου ἐθεμελιώνετο ὁ κόσμος· διότι ἐπέινασα καὶ μοῦ ἐδώσατε νὰ φάγω»². Αὐτὸ εἶναι πολὺ σωστόν, διότι πρέπει αὐτοὶ νὰ λάβουν τὴν ἰδίαν ἀκριβῶς ἀνταπόδοσιν διὰ τὴν τόσον μεγάλην των φιλανθρωπίαν. Ἄλλὰ ποίαν δικαιολογίαν θὰ ἠμποροῦσε νὰ ἔχῃ τὸ νὰ μὴ τιμωροῦνται βέβαια μόνον μὲ τὴν στέρησιν τῶν ἀγαθῶν, ἀλλὰ καὶ ν' ἀποστέλλωνται εἰς τὸ πῦρ τῆς γεέννης ἐκεῖνοι, ποὺ δὲν μετέδωσαν εἰς τοὺς ἔχοντας ἀνάγκην, ἀπ' ἐκεῖνα ποὺ εἶχον αὐτοί; Μάλιστα μὲν καὶ αὐτὸ εἶναι δυνατὸν νὰ ἔχῃ εὐσχημον δικαιολογίαν ἐξ ἴσου μὲ ἐκεῖνο τὸ πρῶτον. Διότι μὲ αὐτὸ διδασκόμεθα, ὅτι ἐκεῖνοι μὲν ποὺ ἔπραξαν τὸ ἀγαθὸν θὰ ἀπολαύσουν τὰ ἀγαθὰ εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ἐκεῖνοι δὲ ποὺ δὲν ἐκατηγορήθησαν ὅτι ἔχουν πράξει κακόν, ἔχουν ὅμως παραλείψει νὰ κάμουν κάποιο ἀγαθόν, θὰ ὀδηγηθοῦν εἰς τὸ πῦρ τῆς γεέννης μαζί μὲ ἐκείνους ποὺ ἔπραξαν τὸ κακόν. Ἴσως ὅμως, κάποιος ἠθελεν εἰπεῖ ἐκεῖνο, ὅτι καὶ τὸ νὰ μὴ κάνωμεν τὸ ἀγαθὸν εἶναι μέρος τῆς κακίας, διότι τοῦτο εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἀργίας, ἡ δὲ ἀργία εἶναι μέρος τῆς κακίας· μᾶλλον δὲν εἶναι μέρος ἀλλὰ ἡ βάση καὶ ἡ κακὴ ρίζα, διότι ἡ ἀργία μᾶς ἐδίδαξε κάθε κακίαν. Ἄς μὴ κάνωμεν λοιπὸν ἀνοήτως τὰς ἐρωτήσεις αὐτάς, ὅπως ἐπὶ παραδείγματι, ἐκεῖνος ποὺ δὲν ἔχει πράξει κανένα κακόν ἢ κανένα ἀγαθόν, ποῖον τόπον θὰ λάβῃ; Καθ' ὅσον τὸ νὰ μὴ πράξῃ κανεὶς τὸ ἀγαθὸν ἰσοδυναμεῖ μὲ τὸ νὰ πράξῃ τὸ κακόν. Διότι, εἶπέ μου, ἐὰν ἔχῃς ἓνα

πιοντα, μήτε υβρίζοντα, μήτε ἀντιλέγοντα, ἀλλὰ καὶ μέθης κρατοῦντα καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων, καθήμενον δὲ διαπαντός ἀργόν, καὶ οὐδὲν τῶν ὀφειλόντων παρὰ οἰκέτου δεσπότη πληροῦσθαι ποιοῦντα, οὐ μαστιγώσεις, οὐ σιρεβλώσεις αὐτόν; **5** *Ναί, φησί καὶ μὴν οὐδὲν εἰργάσαιο κακόν. Αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτό ἐστι κακόν.*

Ἄλλ', εἰ δοκεῖ, ἀγάγωμεν καὶ ἐπὶ τὸν λοιπὸν βίον τὸν λόγον. Ἔστω τις γεωργὸς καὶ μηδὲν λυμαινέσθω τοῖς ἡμετέροις ὑπάρχουσι, μήτε ἐπιβουλεύειω, μήτε κλεπιέτω, **10** *μόνον δὲ τὰς αὐτοῦ χειρὰς ὀθήσας, οἴκοι καθεξέσθω μήτε σπειρών, μήτε αὐλακα τέμνων, μήτε βοῦς ὑποζευγνύς, μήτε ἄμπελον θεραπεύων, μήτε ἄλλο τι τῶν περὶ τὴν γῆν πονῶν· ἄρα οὐ κολάσομεν τὸν τοιοῦτον; Καίτοι γε οὐδὲν ἠδίκησεν, οὐδὲ ἔχομεν ἐγκαλεῖν αὐτῷ τι· ἀλλ' αὐτῷ μὲν οὖν τοῦτω ἠδίκησεν· ἀδικεῖ γὰρ κοινῷ λόγῳ, τὴν παρ' ἑαυτοῦ συντέλειαν μὴ παρεχόμενος. Τί δέ, εἶπέ μοι; ἂν τῶν δημιουργῶν ἕκαστος καὶ χειροτεχνῶν τὸν μὲν ἕτεροτέχνον, ἀλλὰ μηδὲ τὸν ὁμότεχνον βλάβῃ μηδέν, ἀργῆ δὲ μόνον, οὐχὶ ἀπόλωλεν ἅπασ ὑμῖν ὁ βίος οὕτω καὶ διέφθαρται; Βούλει καὶ ἐπὶ τοῦ **20** σώματος τὸν λόγον ἐλκύσωμεν; Οὐκοῦν ἢ χεὶρ μὴ πλητιέτω τὴν κεφαλὴν, μηδὲ ἐκκοπιέτω τὴν γλῶσσαν, μηδὲ ἐξορουτιέτω τὸν ὀφθαλμόν, μηδὲ ἄλλο τι τοιοῦτον ἐργαζέσθω κακόν· μόνον δὲ ἀργὴ μενέτω, καὶ τὴν παρ' ἑαυτῆς λειτουργίαν μὴ πληροῦτω τῷ παντὶ σώματι· ἄρα οὐκ ἄξιον ἐκκοπιῆναι αὐτήν, **25** ἢ περιφέρειν ἀργοῦσαν, καὶ παντὶ λυμαινομένην τῷ σώματι; Τί δέ; ἂν τὸ στόμα μὴ κατεσθίῃ τὴν χεῖρα, μηδὲ δάκνη τὸ σιῆθος, τὰ δὲ παρ' ἑαυτοῦ πάντα ἐλλείπη, οὐ βέλτιον ἐμπεφράχθαι μᾶλλον; Εἰ τοίνυν καὶ ἐπὶ πῶν οικειῶν, καὶ ἐπὶ τῶν δημιουργῶν, καὶ ἐπὶ τοῦ σώματος παντός ἀδικία μεγά-*

ὕπηρέτην, ποὺ οὔτε κλέπτει, οὔτε ὑβρίζει, οὔτε ἀντιλέγει, ἀλλὰ καὶ τὴν μέθην καὶ ὅλα τὰ ἄλλα πάθη νικᾷ, συνέχεια ὅμως κάθεται ἀργός καὶ δὲν κάμνει καμμίαν ἀπὸ τὰς ὑποχρεώσεις ποὺ ὀφείλει νὰ ἐκπληρώσῃ πρὸς τὸν κύριόν του ὁ ὑπηρέτης, δὲν θὰ τὸν μαστιγώσῃς, δὲν θὰ τὸν βασανίζῃς αὐτόν; Ναί, θὰ εἰπῆς· καθ' ὅσον δὲν ἔκαμε κανένα κακόν. Καὶ ὅμως αὐτὸ τὸ ἴδιο εἶναι κακόν.

Ἄλλ' ἐὰν θέλετε, ἄς φέρωμεν τὸν λόγον καὶ εἰς τὸν ὑπόλοιπον βίον. Ἄς ὑποτεθῆ ὅτι κάποιος εἶναι γεωργός, καὶ δὲν καταστρέφει καθόλου τὰ ἰδικὰ μας ὑπάρχοντα, οὔτε τὰ ἐπιβουλεύεται, οὔτε κλέπει· μόνον, ἀφοῦ δέσῃ τὰ χέρια του, κάθεται εἰς τὸ σπίτι του χωρὶς νὰ σπεῖρῃ, οὔτε αὐλάκι νὰ ὀργώνῃ, οὔτε τὰ βόδια νὰ θέτῃ ὑπὸ ζυγόν, οὔτε ἀμπέλι νὰ καλλιεργῇ, οὔτε νὰ κοπιάζῃ διὰ κάτι ἄλλο σχετικόν μὲ τὴν γῆν· ἄρα γε δὲν θὰ τὸν τιμωρήσωμεν; Ἄν καὶ βέβαια δὲν ἔπραξε κανένα ἀδίκημα, οὔτε ἠμποροῦμεν νὰ κατηγορήσωμεν αὐτόν διὰ κάτι· ἀλλ' ὅμως ἔπραξεν ἀδίκημα εἰς αὐτόν τὸν ἴδιον, διότι μὲ τὸν κοινὸν λόγον ἀδικεῖ, ἐπειδὴ δὲν προσφέρει τὴν ἰδικήν του προσπάθειαν. Καὶ τί θὰ συμβῆ, εἰπέ μου, ἂν καθέννας χωριστὰ τεχνίτης καὶ ἐργάτης δὲν βλάβῃ καθόλου οὔτε αὐτόν ποὺ ἔχει ἄλλην τέχνην, οὔτε ἐκεῖνον ποὺ ἔχει τὴν ἴδιαν, ἀλλὰ μόνον μένει ἀργός, δὲν θὰ εἶχε χαθῆ ὅλος σας ὁ βίος ἔτσι καὶ δὲν θὰ εἶχε καταστραφῆ τελείως; Θέλετε νὰ μεταφέρωμεν τὸν λόγον καὶ εἰς τὸ σῶμα μας; Ἄς ὑποτεθῆ λοιπόν, ὅτι τὸ χέρι δὲν κτυπᾷ τὸ κεφάλι, οὔτε κόπτει τὴν γλῶσσαν, οὔτε βγάζει τὸ μάτι, οὔτε κάνει κανένα παρόμοιον κακόν· μόνον δὲ παραμένει ἀργόν καὶ δὲν ἐκπληρώνει τὴν ὑποχρέωσίν του πρὸς ὅλον τὸ σῶμα· ἄρα γε δὲν ἀξίζει νὰ κοπῆ αὐτὸ παρὰ νὰ τὸ περιφέρωμεν χωρὶς νὰ ἐργάζεται καὶ νὰ καταστρέφῃ ὅλον τὸ σῶμα; Τί δέ, ἂν τὸ στόμα δὲν κατατρώγῃ τὸ χέρι, οὔτε δαγκώνῃ τὸ στήθος, παραλείπῃ ὅμως τὰς ὑποχρεώσεις του ὅλας, δὲν εἶναι προτιμότερον μᾶλλον νὰ εἶναι κλεισμένον; Ἐπομένως ἐὰν καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν ὑπηρετῶν καὶ τῶν τεχνιτῶν καὶ ὅλου τοῦ σώματος εἶναι ἀδίκημα μέγαλον, ὄχι μόνον τὸ νὰ πράξῃ κανεὶς κάτι

λη, οὐ μόνον τὸ κακόν τι προᾶξαι, ἀλλὰ καὶ ἡ τῶν ἀγαθῶν ἔλλειψις, πολλῶ μᾶλλον ἐπὶ τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ τοῦτο γένοιτ' ἄν.

2. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ μακάριος Παῦλος ἀπάγων ἡμᾶς
 5 τῆς πονηρίας, ἄγει πρὸς τὴν ἀρετήν. Τί γὰρ ὄφελος, εἶπέ μοι, τὰς ἀκάνθας ἐκκοπῆναι πάσας, ἂν τὰ χρησιὰ μὴ καταβάληται σπέρματα; Εἰς γὰρ τὴν αὐτὴν περισιήσεται πάλιν ζημίαν ἡμῖν ὁ πόνος μείνας ἀτελής. Διὰ τοι τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος σφόδρα κηδόμενος ἡμῶν, οὐ μέχρῃ τῆς τῶν κα-
 10 κῶν ἐκκοπῆς καὶ ἀναιρέσεως ἴσῃσιν τὰ παραγγέλματα, ἀλλὰ καὶ ταχὺ τῶν ἀγαθῶν τὴν καταφύτευσιν ἐπιδείκνυσθαι προτιρέπει. Εἰπὼν γάρ, «Πᾶσα πικρία καὶ θυμὸς καὶ ὀργὴ καὶ κραυγὴ καὶ θλασφημία ἀρθήτω ἀφ' ὑμῶν σὺν πάσῃ κακίᾳ», ἐπήγαγε· «Γίνεσθε δὲ εἰς ἀλλήλους χρησιμοί, εὖ-
 15 σπλαγχνοὶ χαριζόμενοι ἑαυτοῖς». Ἐξεῖς γάρ εἰσιν αὖται καὶ διαθέσεις. Καὶ οὐκ ἀρκεῖ ἡ τῆς ἐτέρας ἀπαλλαγὴ εἰς τὴν τῆς ἐτέρας ἡμᾶς ἕξιν κατασιῆσαι πάλιν, ἀλλὰ δεῖ πάλιν κινήσεώς τινος καὶ ὀρμῆς οὐκ ἐλάττινος τῆς ἐν τῇ φυγῇ τῶν κακῶν, ὥστε γενέσθαι ἐν τῇ κτήσει τῶν ἀγαθῶν. Καὶ
 20 ἐπὶ τοῦ σώματος ὁ μέλας ἂν ἀπαλλαγῇ τῆς ποιότητος ταύτης, οὐκ εὐθέως γίνεται λευκός. Μᾶλλον δὲ μὴ ἐπὶ τῶν φυσικῶν τὸν λόγον γυμνάσωμεν, ἀλλ' ἐπὶ τῶν κατὰ προαίρεσιν τὸ παράδειγμα παραγάγωμεν. Ὁ μὴ ἐχθρὸς οὐ πάντως φίλος ἔσπιν, ἀλλ' ἔστι τι μέσον, ὃ μήτε ἐχθρὸς, μήτε φιλίας ἔσπιν,
 25 ἐν ᾧ μάλιστα οἱ πλείους τῶν ἀνθρώπων καθεσιήκασιν πρὸς ἡμᾶς. Ὁ μὴ δακρύων, οὐ πάντως καὶ γελαῖ, ἀλλ' ἔστι μέση κατὰστασις. Οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα, οὐχ ὃ μὴ πικρὸς πάντως

κακόν, ἀλλὰ καὶ ἡ παράλειψις τῶν ἀγαθῶν, πολὺ περισσό-
τερον τοῦτο θὰ ἠμποροῦσε νὰ γίνῃ εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ
σώματος τοῦ Χριστοῦ.

2. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ μακάριος Παῦλος, ὁδηγῶν ἡμᾶς
μακρὰν ἀπὸ τὴν κακίαν, μᾶς φέρει πρὸς τὴν ἀρετὴν. Διότι,
εἶπέ μου, ποῖον εἶναι τὸ κέρδος νὰ κοποῦν σύρριζα ὅλα
τὰ ἀγκάθια, ἂν δὲν σπαροῦν τὰ χρήσιμα σπέρματα; Διότι
εἰς τὴν ἰδίαν πάλιν ζημίαν καταντᾷ δι' ἡμᾶς ὁ κόπος, ἐὰν
παραμείνῃ ἀτελής. Διὰ τοῦτο λοιπὸν καὶ ὁ Παῦλος, ἐπειδὴ
μᾶς φροντίζει πάρα πολὺ, δὲν σταματᾷ τὰ παραγγέλματά
του μέχρι τὴν ἀποκοπὴν καὶ καταστροφὴν τῶν κακῶν, ἀλ-
λὰ καὶ προτρέπει νὰ ἐπιδεικνύωμεν γρήγορα τὴν φύτεσιν
τῶν ἀγαθῶν. Διότι ἀφοῦ εἶπε· «Κάθε κακία καὶ θυμὸς καὶ
ὀργὴ καὶ παράφορος κραυγὴ, καὶ ὕβρις κατὰ τοῦ πλησίον
ἄς ἐξαφανισθῇ ἀπὸ σᾶς», προσέθεσε· «Γίνεσθε ὁ ἓνας
πρὸς τὸν ἄλλον εὐεργετικοί, συμπονετικοί, συγχωρούμενοι
μεταξύ σας». Διότι αὐταὶ εἶναι ἕξεις καὶ διαθέσεις. Καὶ δὲν
ἄρκεῖ ἡ ἀπαλλαγὴ τῆς μιᾶς νὰ μᾶς φέρῃ πάλιν εἰς τὴν κα-
τάστασιν τῆς ἄλλης, ἀλλὰ χρειάζεται πάλιν κάποια προσ-
πάθεια καὶ ὀρμὴ εἰς τὴν ἀπόκτησιν τῶν ἀγαθῶν, ὅχι μικρο-
τέρα ἀπὸ τὴν ὀρμὴν ποὺ γίνεται εἰς τὴν ἀποφυγὴν τῶν
κακῶν. Καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ σώματος ὁ μελαψὸς
δὲν γίνεται ἀμέσως λευκός, ἂν ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὴν φύσιν
του αὐτῆν. Ἀλλὰ καλύτερα ἄς μὴ ταλαιπωρήσωμεν τὸν λό-
γον εἰς τὰ συμβαίνοντα ἐκ φύσεως, ἀλλ' ἄς φέρωμεν τὸ
παράδειγμα εἰς τὰ ὅσα συμβαίνουν κατὰ προαίρεσιν. Ἐ-
κεῖνος ποὺ δὲν εἶναι ἐχθρός, δὲν εἶναι ὅπωςδὴποτε φίλος,
ἀλλ' ὑπάρχει κάποιο ἐνδιάμεσον σημεῖον, τὸ ὁποῖον δὲν
εἶναι ἐκδήλωσις οὔτε τῆς ἔχθρας οὔτε τῆς φιλίας, μέσα
εἰς τὸ ὁποῖον ἔχουν τοποθετηθῇ οἱ περισσότεροι ἄνθρωποι
ὅσον ἀφορᾷ τὰς σχέσεις των πρὸς ἡμᾶς. Ἐκεῖνος ποὺ δὲν
κλαίει, ὅπωςδὴποτε καὶ δὲν γελά, ἀλλ' ὑπάρχει ἡ ἐνδιάμε-
σος κατάστασις. Ἔτσι λοιπὸν συμβαίνει καὶ εἰς τὴν περί-
πτωσιν αὐτῆν· δὲν εἶναι ὅπωςδὴποτε εὐεργετικὸς ἐκεῖνος
ποὺ δὲν εἶναι κακός, οὔτε ὅπωςδὴποτε συμπονετικὸς ἐκεῖ-

χρησιός, οὐδὲ ὁ μὴ θυμώδης πάντως εὐσπλαγχνος· ἀλλὰ δεῖ
 πάλιν ἐτέρας σπουδῆς, ὥστε κηήσασθαι τοῦτο τὸ καλόν.

- Καὶ θέα πῶς κατὰ νόμον ἀρίστης γεωργίας ὁ μακάριος
 Παῦλος τὴν ἐμπιστευθεῖσαν αὐτῷ γῆν παρὰ τοῦ Γεωργοῦ
 5 διακαθαίρει τε καὶ ἐργάζεται. Ἀνεῖλε τὰ νόθα σπέρματα,
 παρακαλεῖ λοιπόν, ὥστε κατασχεῖν τὰ γνήσια φυτά. «Γίνε-
 σθε χρησιοί», φησὶν. Ἄν γὰρ τῶν ἀκανθῶν ἀνασπασθεισῶν
 μένη ἢ χώρα ἀργοῦσα, ἀνονήτους πάλιν οἴσει βοιάνας. Διὸ
 τὴν σχολὴν αὐτῆς καὶ τὴν ἀργίαν προκαταλαμβάνειν δεῖ τῆ
 10 τῶν ἀγαθῶν σπερμάτων τε καὶ φυτῶν καταβολῆ. Ἀνεῖλεν
 ὀργήν, ἔθηκε χρησιότητα· ἀνεῖλε πικρίαν, ἔθηκεν εὐσπλαγ-
 χνίαν· ἐξέτεμε κακίαν καὶ βλασφημίαν, ἐφύτευσε συγγνώ-
 μην· τὸ γὰρ, «Χαριζόμενοι ἑαυτούς», τοῦτό ἐστι. Συγγνωμι-
 κοί, φησί, γίνεσθε. Μείζων γὰρ αὕτη ἢ χάρις τῆς ἐν τοῖς
 15 χρήμασιν. Ὁ μὲν γὰρ χρήματα ἀφιεῖς τῷ δανεισαμένῳ παρ’
 αὐτοῦ, καινὸν μὲν ἐργάζεται ἔργον καὶ θαυμασιόν, πλὴν
 ἀλλὰ μέχρι τοῦ σώματος ἢ χάρις, εἰ καὶ ἑαυτῷ τὴν ἀμοιβὴν
 ἐν τοῖς πνευματικοῖς καὶ τοῖς κατὰ ψυχὴν ἀποδίδωσι δώ-
 ροις· ὁ δὲ ἁμαρτήματα χαρισάμενος, τὴν τε ψυχὴν ὠφέλησε
 20 τὴν ἑαυτοῦ καὶ τὴν ἐκείνου τοῦ τῆς συγγνώμης τυχόντιος·
 οὐ γὰρ ἑαυτὸν μόνον τούτῳ τῷ τρόπῳ, ἀλλὰ καὶ ἐπιει-
 κέστερον ἐποίησεν. Οὐ γὰρ οὕτως ἐπεξερχόμενοι τοῖς ἡδι-
 κηκόσιν ἡμᾶς, ὡς συγχωροῦντες δάκνομεν αὐτῶν τὰς ψυ-
 χὰς, ἐντρέποντες καὶ δυσωποῦντες.
- 25 Ἐκείνως μὲν γὰρ οὐτε ἡμᾶς αὐτούς, οὐτε ἐκείνους
 ὠνήσαμεν, ἀλλ’ ἀμφοτέρους ἐβλάψαμεν, αὐτοὶ τε τὸ ἀντα-
 πόδομα διώξαντες κατὰ τοὺς παρὰ Ἰουδαίοις ἄρχοντας,
 καὶ τὸν ἐν ἐκείνοις ἐκκαύσαντες θυμόν· ἂν δὲ ἐπιεικεία τὴν
 ἀδικίαν ἀμειψώμεθα, πᾶσαν αὐτοῦ τὴν ὀργὴν ἐκλύσαντες,

νος πού δέν θυμώνει· χρειάζεται ὁμως πάλιν ἄλλη προσπάθεια, διὰ νὰ ἀποκτήσωμεν τοῦτο τὸ καλόν.

Καὶ πρόσεχε πῶς κατὰ τὸν νόμον τῆς ἀρίστης γεωργίας ὁ μακάριος Παῦλος καὶ καθαρίζει καὶ καλλιεργεῖ τὴν γῆν, πού ἐνεπιστεύθη εἰς αὐτὸν ὁ Γεωργός. Κατέστρεψε τὰ νοθευμένα σπέρματα, εἰς τὴν συνέχειαν παρακαλεῖ, διὰ νὰ κρατήσωμεν ὡς ὠφέλιμα τὰ γνήσια φυτά. «Γίνεσθε εὐεργετικοί», λέγει. Διότι, ἂν ὁ τόπος παραμένη ἀκαλλιέργητος, ἀφοῦ ἐκριζωθοῦν τὰ ἀγκάθια, θὰ βλαστήσῃ πάλιν ἄχρηστα χόρτα. Διὰ τοῦτο πρέπει νὰ προλαμβάνωμεν τὴν ἀργίαν καὶ ἀπραξίαν αὐτῆς μὲ τὸ φύτευμα ὠφελίμων σπερμάτων καὶ φυτῶν. Ἐξήλειψε τὴν ὀργήν, ἐτοποθέτησε τὴν καλωσύνην· ἐξήλειψε τὴν πικρίαν, ἔθεσε τὴν εὐσπλαγχνίαν· ἀπέκοψε τὴν κακίαν καὶ βλασφημίαν, ἐφύτευσε τὴν συγγνώμην, διότι τὸ «χαριζόμενοι ἑαυτοῖς», αὐτὸ σημαίνει. Γίνεσθε συγχωρητικοί, λέγει. Ἡ χάρις αὕτη εἶναι μεγαλύτερα ἀπὸ τὴν χάριν εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν χρημάτων. Διότι αὐτὸς μὲν πού ἄφησε χρήματα εἰς ἐκεῖνον πού τὰ ἐδανείσθη ἀπ' αὐτόν, κάμνει μὲν ἔργον πρωτάκουστον καὶ ἀξιοθαῦμαστον, ἀλλ' ὁμως ἡ χάρις εἶναι μέχρι τὸ σῶμα, ἂν καὶ ἀποφέρει εἰς τὸν ἑαυτὸν του τὴν ἀμοιβὴν εἰς τὰ πνευματικὰ καὶ τῆς ψυχῆς τὰ δῶρα. Ἐκεῖνος ὁμως πού συνεχώρησεν ἀμαρτήματα καὶ τὴν ἰδικὴν του ψυχὴν ὠφέλησε καὶ τὴν ψυχὴν ἐκεῖνου πού ἔλαβε τὴν συγγνώμην, διότι ὄχι μόνον τὸν ἑαυτὸν του, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνον ἔκαμε ἐπιεικέστερον μὲ τὸν τρόπον αὐτόν. Διότι ὅταν τιμωροῦμεν αὐστηρὰ ἐκεῖνους πού μᾶς ἔχουν ἀδικήσει, δέν θλίβομεν τόσον τὰς ψυχὰς των, ὅπως ὅταν συγχωροῦμεν, ἐλέγχωμεν καὶ κατεντροπιάζωμεν αὐτούς.

Κατὰ τὸν τρόπον λοιπὸν ἐκεῖνον δέν ὠφελήσαμεν οὔτε ἡμᾶς τοὺς ἰδίους, οὔτε ἐκεῖνους, ἀλλ' ἐβλάψαμεν καὶ τοὺς δύο, ἐπειδὴ μόνοι μας ἐπεδιώξαμεν τὴν ἀνταπόδοσιν κατὰ τοὺς ἄρχοντας τῶν Ἰουδαίων καὶ ἐξήψαμεν τὸν θυμόν, πού ὑπῆρχεν εἰς ἐκεῖνους. Ἄν ὁμως ἀνταμείψωμεν τὴν ἀδικίαν μὲ τὴν ἐπιείκειαν, ἀφοῦ ἐξαλείψωμεν ὅλην τὴν ὀργὴν του, ἐστήσαμεν πλησίον του δικαστήριον, τὸ ὁποῖον

ἐκαθίσταμεν παρ' αὐτῶ δικαστήριον ἡμῖν φέρον τὰς ψήφους, καταδικάζον αὐτὸν χαλεπώτερον ἢ ἡμεῖς. Καταγνώσεται γὰρ αὐτοῦ καὶ καταψηφιεῖται, καὶ πᾶσαν ζητήσῃ πρόφασιν, δι' ἧς ἀποτίσει τὸ δανεισθὲν τῆς μακροθυμίας μέρος μετὰ 5 πλείονος τοῦ μέτρου, εἰδὼς ἂν μὲν τὸ ἴσον ἀποδῶ, καὶ οὕτως ἡλάττωται, τῶ μὴ αὐτὸς ἄρξασθαι, ἀλλὰ τῶ παρ' ἡμῶν τὸ ὑπόδειγμα λαβεῖν ἔλαιον φέρειν. Σπουδάσει τοίνυν ὑπερβαλέσθαι τῶ μέτρῳ, ἵνα τὴν ἐλάττωσιν, ἣν ἐκ τοῦ δεύτερος ἐλθεῖν ἐπὶ τὴν ἀνταπόδοσιν ὑπέμεινε, τῇ τῆς ἀνταποδόσεως 10 ὑπερβολῇ κατακρύψῃ, καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ χρόνου γενομένην αὐτῶ ἐλάττωσιν τοῦ προτέρου παθόντος κακῶς, ταύτην ἀπὸ τῆς καθ' ὑπερβολὴν ἐπεικειᾶς κοινὴν ἐργάσεται. Οἱ γὰρ ἄνθρωποι, ὅταν εὐγνώμονες ὦσιν, οὐχ οὕτως ἐπὶ τοῖς κακοῖς, ὡς ἐπὶ τοῖς ἀγαθοῖς, οἷς ἂν εὖ πάσχωσι παρὰ τῶν 15 ἠδικημένων, στένουσι. Τὸ μὲν γὰρ κακίας, τὸ δὲ καὶ διείδους καὶ γέλωτος μεσιόν, τὸν εὖ παθόντα μὴ ἀντενποιεῖν. Τοῦτο μὲν γὰρ ἔπαινον ἔχει καὶ κρότους παρὰ πάντων καὶ εὐφημίας, τὸ κακῶς παθόντα μὴ ἀντεπεξελθεῖν. Διὰ τοῦτο μάλιστα τούτω δάκνονται. Ὡστε, εἰ βούλει ἀμύνασθαι, τούτω 20 τῶ ἀμύνου τῶ τρόπῳ κακοῖς ἀγαθὰ ἀνταπόδος, ἵνα αὐτὸν καὶ ὀφειλέτην κατασιτήσῃς, καὶ νικήσῃς νίκην θαυμασίην. Ἐπαθεὶς κακῶς; Ποίησον καλῶς, οὕτως ἀμύνου τὸν ἐχθρόν. Ἄν μὲν γὰρ ἐπεξεέλθῃς, ὁμοίως καὶ σὲ κακῆνον ἅπαντες μέμφονται ἂν δὲ ἐνέγκῃς, ἐτέρως σε μὲν κροτή- 25 σουσι καὶ θαυμάσουσι, ἐκείνον δὲ κατηγορήσουσι .

3. Τί δὲ ἐχθρῶ γένοιο ἂν μείζον τοῦ τὸν ἐχθρόν ἰδεῖν παρὰ πάντων θαυμαζόμενον καὶ κρατούμενον; τί ἐχθρῶ

παρέχει εἰς ἡμᾶς τὰς ψήφους καὶ καταδικάζει αὐτὸν αὐστηρότερα παρὰ ἡμεῖς. Θὰ κατηγορήσῃ λοιπὸν αὐτὸν καὶ θὰ τὸν καταδικάσῃ καὶ θὰ τοῦ ζητήσῃ κάθε δικαιολογίαν, μὲ τὴν ὁποίαν θὰ ἀνταποδώσῃ τὸ δανεισθὲν μέρος τῆς μακροθυμίας μὲ περισσότερον μέτρον, γνωρίζων ὅτι ἂν μὲν ἀποδώσῃ τὸ ἴσον καὶ ἔτσι ἔχει γίνεαι μικρότερος, ὄχι ἐπειδὴ αὐτὸς ἤρχισε πρῶτος, ἀλλ' ἐπειδὴ ἔλαβεν ἀπὸ ἡμᾶς τὸ παράδειγμα νὰ φέρῃ τὸ ὀλιγώτερον. Θὰ προσπαθήσῃ λοιπὸν νὰ ὑπερβάλλῃ κατὰ τὸ μέτρον, διὰ νὰ ἀποκρύψῃ τὴν μείωσιν, τὴν ὁποίαν ὑπέμεινεν ἀπὸ τὸ ὅτι ἤλθε δεύτερος εἰς τὴν ἀνταπόδοσιν, μὲ τὴν ὑπερβολὴν τῆς ἀνταποδόσεως, καὶ τὴν μείωσιν ποὺ ἔγινεν εἰς αὐτὸν ἀπὸ τὴν κακὴν μεταχειρίσιν κατὰ τὸν προηγούμενον χρόνον, αὐτὴν θὰ τὴν κάμῃ συνηθισμένην ἀπὸ τὴν ὑπερβολικὴν ἐπιείκειαν. Διότι οἱ ἄνθρωποι, ὅταν εἶναι εὐγνώμονες, δὲν στενάζουν τόσον διὰ τὰ κακὰ, ὅσον διὰ τὰ ἀγαθὰ, μὲ τὰ ὁποῖα εὐεργετοῦνται ἀπ' ἐκείνους ποὺ ἔχουν ἀδικήσει. Τὸ νὰ μὴ ἀνταποδίδῃ τὴν εὐεργεσίαν ἐκεῖνος ποὺ ἔχει εὐεργετηθῆ, ἀφ' ἑνὸς μὲν εἶναι ἐκδήλωσις τῆς κακίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐπισύρει μομφὴν καὶ χλευασμὸν. Ἐκεῖνο ὅμως ποὺ ἐπιφέρει πράγματι ἔπαινον καὶ ἐπιδοκίμασίαν καὶ εὐφημίαν ἀπὸ ὅλους εἶναι αὐτό, δηλαδὴ τὸ νὰ μὴ ἀνταποδίδῃ κανεὶς καὶ ἂν ἀκόμη ὑπέστη κακὴν μεταχειρίσιν. Διὰ τοῦτο θλίβονται πρὸ πάντων μὲ αὐτό. Ἐπομένως, ἂν θέλῃς νὰ ἐκδικηθῆς, ἐκδικήσου μὲ τὸν τρόπον αὐτόν' εἰς τὰ κακὰ ἀνταπόδωσε ἀγαθὰ, διὰ νὰ κάμῃς αὐτὸν καὶ ὀφειλέτην καὶ διὰ νὰ ἐπιτύχῃς μίαν θαυμασίαν νίκην. Ὑπέστης κακὴν μεταχειρίσιν, εὐεργέτησε, ἀπόκρουσε τὸν ἐχθρὸν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον. Διότι ἂν μὲν ἀνταποδώσῃς, ὅλοι σὲ κατακρίνουν ἔτσι ὅπως καὶ ἐκεῖνον' ἂν ὅμως ὑπομείνῃς, διαφορετικὰ θὰ σὲ ἐπιδοκιμάσουν καὶ θὰ σὲ θαυμάσουν, ἐκεῖνον ὅμως θὰ τὸν κατηγορήσουν.

3. Καὶ τί θὰ ἠμποροῦσε νὰ συμβῇ χειρότερον εἰς ἐχθρὸν ἀπὸ τὸ νὰ ἰδῇ τὸν ἐχθρὸν του νὰ θαυμάζεται καὶ νὰ ἐπιδοκιμάζεται ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους; τί εἶναι εἰς τὸν ἐχθρὸν πικρότερον ἀπὸ τὸ νὰ βλέπῃ τὸν ἑαυτὸν

πικρότερον τοῦ ἑαυτὸν θεάσασθαι παρὰ πάντων ὑβριζόμενον
 ἐπ' ὄψει τοῦ ἐχθροῦ; Ἐὰν αὐτὸν ἀμύνη, καὶ κατεγνώσθης
 ἴσως, καὶ σὺ μόνος ἡμύνω· ἂν δὲ ἀφῆς, ἀντὶ σοῦ πάντες
 ἀμνοῦνται αὐτόν· ὅπερ τοῦ παθεῖν κακῶς χαλεπώτερον,
 5 τὸ τὸν ἐχθρὸν ἰσοσύτους τοὺς ἀμύνοντας ἔχειν. Ἄν ἀνοίξης
 σὺ τὸ στόμα, ἐκεῖνοι σιγήσονται· ἂν δὲ σιγήσης, οὐκέτι ἐνὶ
 στόματι, ἀλλὰ μυρίοις τοῖς τῶν ἄλλων αὐτὸν βάλλεις, καὶ
 μᾶλλον ἀμύνη. Καὶ σὺ μὲν ὑβρίζοντι πολλοὶ καὶ ἐγκαλῶσιν·
 ἐροῦσι γὰρ τοῦ πάθους εἶναι τὰ ρήματα· διὰ δὲ ὁ μηδὲν
 10 ἡδικοῦμενος οὕτως αὐτὸν πλύνῃ ταῖς ὕβρεσι, τότε μάλιστα
 καθαρὰ πάσης ὑποψίας ἢ ἄμυνα. Ὅταν γὰρ οἱ μηδὲν πα-
 θόντες δεινόν, διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς σῆς ἐπεικειάς ὡς
 ἡδικοῦμενοι συναλγῶσι καὶ συμπάσχωσι, πάσης ὑποψίας κα-
 θαρὰ αὕτη ἢ ἐκδικία.

15 Τί σὺν, ἂν μηδεὶς ἀμύνηται; φησὶν. Οὐκ ἔστιν εἶναι
 λιθίνους ἀνθρώπους, ὡς ἰσοσύτην φιλοσοφίαν ὁρῶντας μὴ
 θαυμάσαι· κἂν μὴ τότε ἀμύνωσιν, ὕστερον ὅμως ἐν καταστά-
 σει γενόμενοι, τοῦτο ἐργάσσονται, σκώπιοντες ἐκεῖνον καὶ
 λοιδοροῦντες. Κἂν ἕτερος δὲ μηδεὶς θαυμάσῃ, αὐτὸς σε
 20 ἐκεῖνος πάντως θαυμάσεται, κἂν μὴ λέγῃ. Ἡ γὰρ τοῦ
 καλοῦ κρίσις ἡμῖν, κἂν εἰς αὐτὸ τῆς κακίας τὸ βάραθρον
 ἔλθωμεν, ἀδέκαστος καθέστηκεν, οὐ παρακλινομένη. Ἡ δὲ
 τί τὸν Κύριον ἡμῶν οἶει τὸν Χριστὸν ταῦτα λέγειν, «Ἐάν
 τις σε ραπίσῃ εἰς τὴν δεξιὰν σιαγόνα, στρέφον αὐτῷ καὶ
 25 τὴν ἄλλην»; οὐκ ἐπειδὴ ὅσῳ ἂν τις μακρόθυμος γένηται,
 τοσοῦτω μᾶλλον καὶ ἑαυτὸν κακῆνον ὠφέλησεν ὠφέλειαν
 τὴν μεγίστην; Διὰ τοῦτο σιρέφειν καὶ τὴν ἄλλην προσέτα-
 ξεν, ἵνα ἐμπλήσῃ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ θυμουμένου. Τίς γὰρ
 οὕτω θηρόν ἐστίν, ὡς μὴ ἐντραπῆναι λοιπόν; Οἱ κύνες
 30 λέγονται τοῦτο ποιεῖν· κἂν γὰρ ὑλακτῆσωσι, καὶ ἐπέλθωσί

του νὰ ὑβρίζεται ἀπὸ ὄλους, ὅταν ἐμφανίζεται ὁ ἐχθρὸς του; Ἐὰν ἐκδικηθῆς αὐτόν, καὶ ἴσως καὶ σὺ νὰ κατηγορηθῆς, καὶ σὺ μόνος σου ἀνταπέδωσες· ἂν ὅμως τὸν συγχωρήσης, θὰ τὸν ἐκδικηθοῦν ἀντὶ σοῦ ὄλοι. "Ὅθεν ἀπὸ τὸ νὰ ὑποστῆς κακὴν μεταχείρισιν εἶναι χειρότερον τὸ νὰ ἔχη ὁ ἐχθρὸς σου τόσον πολλοὺς ὑπερασπιστάς. "Ἄν ἀνοίξης σὺ τὸ στόμα, ἐκεῖνοι θὰ σιωπήσουν· ἂν ὅμως σιωπήσης, πλήττεις αὐτόν, ὄχι πλέον μὲ ἓνα στόμα ἀλλὰ μὲ τὰ πολλὰ τῶν ἄλλων, καὶ περισσότερο ἀνταποδίδεις. Καὶ θὰ σὲ κατηγοροῦν πολλοὶ μὲν ἂν ὑβρίζης, διότι θὰ λέγουν ὅτι τὰ λόγια σου εἶναι ἀποτέλεσμα τοῦ πάθους· ὅταν δὲ ὑβρίζη τόσον πολὺ αὐτόν ἐκεῖνος ποὺ δὲν εἶναι καθόλου ἀδικημένος, τότε πρὸ πάντων ἢ ὑπεράσπισις εἶναι καθαρὰ ἀπὸ κάθε ὑποψίαν. Διότι, ὅταν ἐκεῖνοι ποὺ δὲν ἔπαθαν κανένα κακόν, ἐξ αἰτίας τῆς ὑπερβολικῆς σου ἐπεικειᾶς συμπονοῦν καὶ συμπάσχουν ὡς ἀδικημένοι, ἢ ἐκδίκησις αὐτῆ εἶναι καθαρὰ ἀπὸ κάθε ὑποψίαν.

Τί λοιπόν, θὰ εἰπῆ, ἂν κανεὶς δὲν ἀνταποδίδῃ; Δὲν εἶναι δυνατόν νὰ εἶναι λίθινοι οἱ ἄνθρωποι, ὥστε νὰ μὴ θαυμάσουν ὅταν βλέπουν τόσον μεγάλην φιλοσοφίαν· καὶ ἐὰν δὲν ἀνταποδίδουν τότε, ὕστερα ὅμως, ὅταν καθησυχάσουν, θὰ κάμουν αὐτό, ἐμπαίζοντες καὶ περιφρονοῦντες ἐκεῖνον. Καὶ ἂν ἀκόμη κανεὶς ἄλλος δὲν θαυμάσῃ, ἐκεῖνος ὁ ἴδιος θὰ σὲ θαυμάσῃ ὅπωςδήποτε, ἔστω καὶ ἂν δὲν τὸ λέγῃ. Διότι ἢ κρίσις τοῦ καλοῦ, καὶ ἂν ἀκόμη ἔλθωμεν εἰς αὐτὸ τὸ θάραθρον τῆς κακίας, ἔχει καταστῆ ἀδέκαστος, χωρὶς νὰ παρεκτρέπεται. "Ἡ διατί νομίζεις ὅτι ὁ Κύριος ἡμῶν, ὁ Χριστός, λέγει αὐτά· «Ἐὰν σὲ ραπίσῃ κάποιος εἰς τὸν δεξιὸν σιαγόνα, στρέψε εἰς αὐτόν καὶ τὴν ἄλλην»³; δὲν τὰ λέγει ἐπειδὴ, ὅσον μακρόθυμος ἤθελε γίνεαι κανεὶς, τόσον περισσότερο ὠφέλησε μὲ τὴν μεγίστην ὠφέλειαν καὶ τὸν ἑαυτόν του καὶ ἐκεῖνον; Διὰ τοῦτο διέταξε νὰ στρέφῃ καὶ τὴν ἄλλην σιαγόνα, διὰ νὰ ἰκανοποιήσῃ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ ὀργιζομένου. Διότι ποῖος εἶναι τόσον θηρίον, ὥστε νὰ μὴ ἐντραπῆ πλέον; Οἱ σκύλοι λέγεται ὅτι κάμνουν αὐτό· διότι καὶ ἂν ἀκόμη γαυγίσουν καὶ ἐπιτεθοῦν εἰς κά-

τινι, ὁ δὲ ὑπιον ρίψας ἑαυτὸν μηδὲν ἐργάσεται, τὸν θυμὸν ἅπαντα ἔσβεσεν. Εἰ τοίνυν ἐκεῖνοι τὸν παθεῖν παρ' αὐτοῖς κακῶς ἔτοιμον δυσωποῦνται, πολλῶ μᾶλλον τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, λογικώτερον.

- 5 Ἄλλὰ γὰρ ἄξιον τὸ μικρὸν ἔμπροσθεν εἰς μνήμην ἐλθόν, καὶ εἰς μαρτυρίαν ἐλκυσθέν, μὴ παριδεῖν. Τί δὴ τοῦτό ἐστιν; Ἐλέγομεν περὶ τῶν Ἰουδαίων καὶ τῶν ἀρχόντων τῶν παρ' αὐτοῖς, ὅτι ἐνεκαλοῦντο ὡς διώκοντες ἀνταπόδομα, καίτοι τοῦτο ὁ νόμος αὐτοῖς ἐπέτρεπεν «Ὁφθαλμὸν ἀντὶ
- 10 ὀφθαλμοῦ, καὶ ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος»· ἀλλ' οὐχ ἵνα τοὺς ἀλλήλων ἐξορύττωσιν ὀφθαλμούς, ἀλλ' ἵνα φόβῳ τοῦ παθεῖν τὴν τοῦ ποιεῖν ἄδειαν ἐπισχόντες, μήτε ἐργάζωνται τι κακὸν ἐτέρους, μήτε πάσχωσιν αὐτοὶ παρ' ἐτέρων. Διὰ τοῦτο εἶπεν «Ὁφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ», ἵνα τὰς ἐκείνου δῆση
- 15 χεῖρας, οὐχ ἵνα τὰς σὰς ἀντεξαγάγῃ, οὐχ ἵνα τῶν σῶν ὀφθαλμῶν ἀπειρήξῃ τὴν βλάβην μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ τοὺς ἐκείνου διατηρήσῃ σώους. Ἄλλ' ὅπερ ἐζήτηουν, τίνος ἕνεκεν συγχωρημένης ἀμύνης ἐνεκαλοῦντο σὶ τῷ πράγματι κεχωρημένοι; τί ποτε τοῦτό ἐστι; Τὸ μνησικακὸν ἐνταῦθά φησιν. Εὐ-
- 20 θέως μὲν γὰρ τὸν παθόντα δρᾶσαι συγχωρεῖ, ὅπερ ἔφην, κατέχων ἐκεῖνον μνησικακεῖν δὲ οὐκέτι ἀφήσιν· οὐκέτι γὰρ τὸ πρᾶγμα ἐστὶ τοῦ θυμοῦ, οὐδὲ τῆς ζεούσης ὀργῆς, ἀλλὰ πονηρίας μεμελετημένης. Συγγινώσκει δὲ ὁ Θεὸς τοῖς ἀπὸ τῆς ἐπηρείας ἴσως συναρπασθεῖσι, καὶ ἐπὶ τὴν ἄμυναν
- 25 ὠρμηκότι· διὸ λέγει, «Ὁφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ» καὶ πάλιν, «Ὁδοὶ μνησικακῶν εἰς θάνατον». Εἰ δὲ ἔνθα ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ πηροῦν ἐξῆν, τοσαύτη κεῖται τιμωρία τοῖς

4. Λευιτ. 24 20.

5. Δευτ. 19, 21.

6. Παροιμ. 12, 28.

ποιον, ἐὰν αὐτὸς πέση ὑπίος καὶ δὲν κάνη τίποτε, ἔσθη-
σεν ὄλον τὸν θυμὸν των. Ἐὰν λοιπὸν οἱ σκύλοι ἐντρέπων-
ται ἐκεῖνον, πού εἶναι ἔτοιμοι νὰ κακομεταχειρισθοῦν, πο-
λὺ περισσότερον πρέπει νὰ ἐντρέπωνται οἱ ἄνθρωποι, οἱ
ὁποῖοι εἶναι λογικώτεροι.

Ἄλλὰ βέβαια ἀξίζει νὰ μὴ παραβλέσωμεν καὶ ἐκεῖνο,
πού πρὶν ἀπ' ὀλίγον ἤλθεν εἰς τὴν μνήμην μου πρὸς ἐπιβε-
βαίωσιν αὐτῶν. Ποῖον λοιπὸν εἶναι αὐτό; Ἔλεγον περὶ
τῶν Ἰουδαίων καὶ τῶν ἀρχόντων των, ὅτι ἐκατηγοροῦντο
ὡς ἐπιδιώκοντες τὴν ἐκδίκησιν, ἂν καὶ αὐτὸ τὸ ἐπέτρεπεν
ὁ μωσαϊκὸς νόμος εἰς αὐτούς· «Ὁφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλ-
μοῦ, καὶ ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος»⁴ ὅχι ὅμως διὰ νὰ βγάζουν
μεταξύ των τὰ μάτια ὁ ἓνας τοῦ ἄλλου, ἀλλὰ διὰ νὰ μὴ
πράττουν κανένα κακὸν εἰς τοὺς ἄλλους, ἀφοῦ συγκρα-
τήσουν τὴν ἀσφάλειαν τοῦ νὰ πράττουν μὲ τὸν φόβον τοῦ
νὰ πάθουν, οὔτε νὰ πάσχουν αὐτοὶ ἀπὸ ἄλλους. Διὰ τοῦτο
εἶπεν· «Ὁφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ», διὰ νὰ δέσῃ τὰ χέρια
ἐκεῖνου, διὰ νὰ μὴ βγάλῃ εἰς ἐκδίκησιν τὰ ἰδικά σου, ἀλλὰ
διὰ νὰ ἐμποδίσῃ μόνον τὴν βλάβην τῶν ἰδικῶν σου ὀφθαλ-
μῶν, καὶ νὰ διατηρήσῃ σώους καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐκεῖ-
νου. Ἄλλ' ἐκεῖνο πού ἐζητοῦσα, διὰ ποῖον λόγον, ἐνῶ ἡ
ἐκδίκησις αὐτὴ ἐπετρέπετο, ἐκατηγοροῦντο ἐκεῖνοι πού
μετεχειρίζοντο αὐτήν; Τί τέλος πάντων σημαίνει αὐτό;
Τὴν μνησικακίαν ἐννοεῖ ἐδῶ. Διότι ἐπιτρέπων νὰ δράσῃ
ἀμέσως ὁ παθὼν, πρᾶγμα πού εἶπα, συγκρατεῖ ἐκεῖνον· δὲν
ἐπιτρέπει ὅμως πλέον τὴν μνησικακίαν, διότι τὸ πρᾶγμα
δὲν εἶναι ἀποτέλεσμα τοῦ θυμοῦ, οὔτε τῆς πλήρους πά-
θους ὀργῆς, ἀλλὰ τῆς σχεδιασμένης κακίας. Συγχωρεῖ δὲ
ὁ Θεὸς τοὺς παρασυρθέντας ἴσως ἀπὸ τὴν ἀλαζονείαν καὶ
κινηθέντας βίαια πρὸς ἐκδίκησιν· διὰ τοῦτο βέβαια λέγει·
«Ὁφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ»⁵ καὶ πάλιν· «Ἡ ὁδὸς τῆς μνη-
σικακίας ὀδηγεῖ εἰς τὸν θάνατον»⁶. Ἐὰν δὲ ἐκεῖ, ὅπου ἐπι-
τρέπεται νὰ ἀκρωτηριάζουν τὸν ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ,
ἐπιφυλάσσεται τόσον μεγάλη τιμωρία διὰ τοὺς μνησικά-
κους, πόσῳ μᾶλλον δι' αὐτοὺς πού ἔλαβον ἐντολήν καὶ νὰ

μνησικακοῖς, πόσω μᾶλλον τοῖς καὶ παρέχειν ἑαυτοὺς πρὸς τὸ παθεῖν κακῶς κελευθεῖσι;

Μὴ τοίνυν ὤμεν μνησικακοὶ, ἀλλὰ σβέσωμεν τὴν ὀργήν, ἵνα τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας ἀξιοθῶμεν. «³ Ὡ γὰρ 5 μέτρον μετρεῖτε», φησί· «ἀντιμετρηθήσεται ὑμῖν, καὶ ἐν ᾧ κρίματι κρίνετε, κριθήσεσθε». Γινώμεθα οὖν περὶ τοὺς ὁμοδούλους φιλόανθρωποι, συμπαιθεῖς, ὅπως ἂν καὶ τὰς ἐν τῷ παρόντι θίω διαφύγωμεν παγίδας, καὶ κατὰ τὴν μέλλουσαν ἡμέραν τῆς παρ' αὐτοῦ τύχωμεν συγγνώμης, χάριτι 10 καὶ φιλανθρωπία, καὶ τὰ ἐξῆς.

---

7. Ματθ. 7, 2.

8. Ἐννοοῦνται οἱ λόγοι: Τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τὸ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

παραδίδουν τὸν ἑαυτὸν των διὰ νὰ ὑποστοῦν κακὴν μεταχείρισιν;

Ἦσθε μὴ εἴμεθα λοιπὸν μνησίκακοι, ἀλλ' ὥς σθήσωμεν τὴν ὀργὴν διὰ νὰ γίνωμεν ἄξιοι τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ. «Διότι», λέγει, «μὲ τὸ ἴδιον μέτρον ποὺ μετρεῖτε, θὰ μετρηθῆτε καὶ σεῖς, καὶ μὲ τὴν ἴδιαν κρίσιν, μὲ τὴν ὁποίαν κρίνετε, θὰ κριθῆτε»⁷. Ἦσθε γίνωμεν λοιπὸν πρὸς τοὺς συνανθρώπους μας φιλόανθρωποι καὶ συμπαθεῖς, ὥστε νὰ ἠμπορέσωμεν νὰ διαφύγωμεν τὰς παγίδας ποὺ ὑπάρχουν εἰς τὴν παρούσαν ζωὴν καὶ νὰ ἐπιτύχωμεν κατὰ τὴν μέλλουσαν ἡμέραν τὴν ἀπὸ Θεοῦ συγγνώμην, μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν καὶ τὰ ἐξῆς⁸.

ΟΜΙΛΙΑ ΙΖ'
Ἐφ. 4, 32 - 5, 5

«Γίνεσθε δὲ εἰς ἀλλήλους χρηστοί, εὐσπλαγῆνοι, χαριζόμενοι ἑαυτοῖς, καθὼς καὶ ὁ Θεὸς ἐν Χριστῷ ἔχαρίσατο
5 ὑμῖν. Γίνεσθε οὖν μιμηταὶ τοῦ Θεοῦ, ὡς τέκνα ἀγαπητά, καὶ περιπατεῖτε ἐν ἀγάπῃ, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησεν ἡμᾶς, καὶ παρέδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν προσφορὰν καὶ θυσίαν ἰῶ Θεῷ εἰς ὁσμὴν εὐωδίας».

1. Τὰ παρελθόντα τῶν μελλόντων πλείονα ἔχει τὴν ἰ-
10 σχύνην, καὶ δοκεῖ θαυμασιότερα εἶναι καὶ πισιότερα. Διὸ καὶ ὁ Παῦλος ἀπὸ τῶν ὑπηρογμένων ἤδη ποιεῖται τὴν παράκλησιν ἐκεῖνα μὲν γὰρ τοῦ Χριστοῦ ἔνεκεν μείζονα ἔχει τὴν ἰσχύνην. Τὸ γὰρ εἰπεῖν, Ἐφεσ, καὶ ἀφεθήσεται σοι, κἂν μὴ ἀφῆτε, οὐ μὴ ἀφεθήσεται ὑμῖν, πρὸς μὲν φιλοσόφους ἄνδρας
15 λεγόμενον καὶ τοῖς μέλλουσι πιστεύοντας, μέγα δύναται ὁ δὲ Παῦλος οὐκ ἀπὸ τούτων ἐντρέπει μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν ὑπηρογμένων. Ἐκείνω μὲν γὰρ ἔστι κόλασιν φυγεῖν, τούτω δὲ ἀγαθοῦ τινος μετασχεῖν. Τὸν Χριστὸν, φησί, μιμη. Ἄρκει τοῦτο μόνον εἰς παράκλησιν ἀρειῆς, τὸ τὸν Θεὸν
20 μιμεῖσθαι τοῦτο μείζον ἐκείνου, διὸ Ἐνατέλλει τὸν ἥλιον ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς, καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους». Οὐ γὰρ ἀπλῶς, διὸ τὸν Θεὸν μιμούμεθα, εἶπεν, ἀλλ' διὸ ἐν οἷς αὐτοὶ εὐ πάσχομεν, πατέρων σπλάγγνα πρὸς

---

1. Ἐφ. 4, 32 - 5, 2
2. Τοὺς Ἐφεσίους
3. Ματθ. 6, 14. 15.
4. Ματθ. 5, 45.

ΟΜΙΛΙΑ ΙΖ΄
Ἐφ. 4, 32 - 5, 5

«Γίνεσθε ὁ ἓνας πρὸς τὸν ἄλλον εὐεργετικοί, συμπονετικοί, συγχωρούμενοι μεταξύ σας καθὼς καὶ ὁ Θεὸς διὰ τοῦ Χριστοῦ σᾶς συνεχώρησε. Γίνεσθε λοιπὸν καὶ σεῖς μιμηταὶ τοῦ Θεοῦ, ὡς τέκνα ἀγαπητά. Καὶ νὰ πολιτεύεσθε μὲ ἀγάπην, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς μᾶς ἠγάπησε καὶ παρέδωσε τὸν ἑαυτὸν του πρὸς χάριν μας προσφορὰν καὶ θυσίαν εἰς ὀσμὴν εὐωδίας»¹.

1. Τὰ παρελθόντα ἔχουν μεγαλυτέραν δύναμιν ἀπὸ τὰ μέλλοντα καὶ θεωροῦνται ὅτι εἶναι περισσότερον θαυμαστά καὶ ἀξιόπιστα. Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς καὶ ὁ Παῦλος προτρέπει αὐτούς² ἀπ' ἐκεῖνα ποῦ ἤδη εἶχον συμβῆ εἰς αὐτούς, διότι ἐξ αἰτίας τοῦ Χριστοῦ αὐτὰ ἔχουν μεγαλυτέραν δύναμιν. Διότι τὰ λόγια, Ἔσυχώρησε καὶ θὰ συγχωρηθῆς καὶ σύ, καὶ ἐὰν δὲν συγχωρήσετε, οὔτε σεῖς θὰ συγχωρηθῆτε³, λεγόμενα πρὸς ἀνθρώπους πιστοὺς καὶ πρὸς ἐκείνους, ποῦ πρόκειται νὰ πιστεύσουν, ἠμποροῦν νὰ ἐπιτύχουν πολλά. Ὁ δὲ Παῦλος δὲν κάμνει τὴν προτροπὴν μόνον ἀπ' αὐτά, ἀλλὰ καὶ ἀπ' ἐκεῖνα ποῦ εἶχον συμβῆ. Διότι μὲ ἐκεῖνο μὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποφύγωμεν τὴν τιμωρίαν, μὲ αὐτὸ δὲ νὰ συμμετάσχωμεν εἰς κάποιο ἀγαθόν. Νὰ γίνης μιμητὴς τοῦ Χριστοῦ, λέγει. Αὐτὸ μόνον ἀρκεῖ πρὸς προτροπὴν εἰς τὴν ἀρετὴν, τὸ νὰ γίνεται κανεὶς μιμητὴς τοῦ Θεοῦ. Αὐτὸ εἶναι μεγαλύτερον ἀπ' ἐκεῖνο, διότι «ὁ Θεὸς ἀνατέλλει τὸν ἥλιον ἀδιακρίτως εἰς κακοὺς καὶ εἰς ἀγαθοὺς, καὶ βρέχει εἰς δικαίους καὶ ἀδίκους»⁴. Δὲν εἶπε λοιπὸν ἀπλῶς, ὅτι εἴμεθα μιμηταὶ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνα διὰ τῶν ὁποίων εὐεργετούμεθα, διότι θέλει νὰ ἔχω-

ἀλλήλους ἡμᾶς ἔχειν βούλεται· σπλάγγνα γὰρ ταῦτα λέγε-
ται ἢ φιλανθρωπία καὶ οἱ οἰκτιρμοί. Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἐνι
ἀνθρώπους ὄντας μήτε λυπεῖν μήτε λυπεῖσθαι, δεύτερον
εὔρε φάρμακον, ὥστε ἀλλήλοις χαρίζεσθαι. «Χαριζόμενοι»,
5 φησὶν «ἑαυτοῖς». Καίτοι οὐδὲν ἴσον· σὺ μὲν γὰρ ἂν χαρίσῃ,
πάλιν σοι χαριεῖται ἐκεῖνος, Θεῷ δὲ οὐδὲν ἐχαρίσω. Καὶ
σὺ μὲν τῷ ὁμοδούλῳ, ὁ δὲ Θεὸς τῷ δούλῳ καὶ τῷ ἐχθρῷ
καὶ τῷ μισοῦντι αὐτόν. «Καθὼς καὶ ὁ Θεός», φησὶν, «ἐν
Χριστῷ ἐχαρίσατο ἡμῖν». Μέγα καὶ τοῦτο ἔχει αἰνίγμα·
10 ὁ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστιν· Οὐχ ἀπλῶς ἀκινδύνως ἐχαρίσατο,
φησὶν, ἀλλὰ μετὰ τοῦ κινδύνου τοῦ Υἱοῦ. Ἴνα γὰρ σοι
συγγνώ, τὸν Υἱὸν ἔθυσαι· σὺ δὲ πολλάκις καὶ ἀκίνδυνον καὶ
ἀδάπανον ὀρῶν τὴν συγχώρησιν οὐ ποιῆ.

«Γίνεσθε οὖν μιμηταὶ τοῦ Θεοῦ, ὡς τέκνα ἀγαπητά.
15 καὶ περιπατεῖτε ἐν ἀγάπῃ, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησεν
ἡμᾶς, καὶ παρέδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν προσφορὰν καὶ θυ-
σίαν τῷ Θεῷ εἰς ὁσμὴν εὐωδίας». Ἴνα μὴ νομίσης ἀνάγκης
εἶναι τὸ προᾶγμα, ἀκουσον πῶς οὐχ ἀπλῶς, ἀλλ' ὅτι «ἑαυτὸν
παρέδωκεν», εἶπεν ὡσεὶ ἔλεγεν· Ἐχθρὸν ὄντα σε ὁ Δεσπό-
20 τῆς ἠγάπησεν,, ἀγάπησον σὺ τὸν φίλον μᾶλλον δὲ οὐδὲ οὐ-
τω δυνήσῃ, πλὴν ἀλλ' ὡς δύνασαι. Βαβαί! τί ταύτης τῆς
φωνῆς μακαριώτερον γένοιτ' ἂν; Κἂν βασιλείαν εἶπης, κἂν
ἴτιον, οὐδὲν ἴσον. Τὸν Θεὸν μιμῆ, τῷ Θεῷ ἐξομοιοῦσαι,
διὰ συγχωρήσεως ἐκείνω. Μᾶλλον ἁμαρτήματα δεῖ συγχω-
25 ρεῖν, ἢ χρήματα. Χρήματα μὲν γὰρ ἐὰν συγχωρήσης, οὐκ
ἐμιμήσω τὸν Θεόν· ἁμαρτήματα δὲ ἐὰν συγχωρήσης, τὸν Θε-
ὸν μιμῆ. Πλὴν πῶς δυνήσῃ λέγειν, Πένης εἰμί, καὶ οὐ δύ-
ναμαι συγχωρῆσαι, διὰ καὶ ἂ δύνασαι συγχωρῆσαι, μὴ συγ-

μεν μεταξύ μας σπλάγχνα πατέρων· σπλάγχνα βέβαια λέγονται ἢ φιланθρωπία καὶ οἱ οἰκτιρμοί. Ἐπειδὴ λοιπὸν δὲν εἶναι δυνατόν, ὡσάν ἄνθρωποι ποὺ εἴμεθα, οὔτε νὰ μὴ προξενουῖμεν λύπην οὔτε νὰ μὴ συμπονοῖμεν, ἐπενόησεν ἄλλο φάρμακον, ὥστε νὰ συγχωρούμεθα μεταξύ μας. «Συγχωρούμενοι μεταξύ σας», λέγει. Ἐάν καὶ δὲν εἶναι καθόλου ἴσον, διότι ἂν μὲν σὺ συγχωρήσης, πάλιν θὰ σὲ συγχωρήσῃ ὁ ἄλλος, τὸν Θεὸν ὅμως δὲν συνεχώρησες καθόλου. Καὶ σὺ μὲν συνεχώρησες τὸν συνάνθρωπόν σου, ὁ δὲ Θεὸς τὸν δοῦλον καὶ τὸν ἐχθρόν καὶ ἐκείνον ποὺ τὸν μισεῖ. «Καθὼς καὶ ὁ Θεὸς διὰ τοῦ Χριστοῦ σᾶς συνεχώρησε», λέγει. Καὶ αὐτὸ εἶναι πολὺ ἀσαφές· ἐκεῖνο δὲ ποὺ ἐννοεῖ, εἶναι τὸ ἐξῆς· Δὲν συνεχώρησεν ἀπλῶς χωρὶς κίνδυνον, λέγει ὁ Παῦλος, ἀλλὰ μὲ κίνδυνον τοῦ Υἱοῦ του. Διότι διὰ νὰ σὲ συγχωρήσῃ, προσέφερε θυσίαν τὸν Υἱόν του· σὺ ὅμως, ἂν καὶ βλέπεις πολλάκις τὴν συγχώρησιν καὶ χωρὶς κίνδυνον καὶ χωρὶς ν' ἀπαιτῆ ἔξοδα, δὲν τὴν κάμνεις.

«Γίνεσθε λοιπὸν καὶ σεῖς μιμηταὶ τοῦ Θεοῦ, ὡς τέκνα ἀγαπητά. Καὶ νὰ πολιτεύεσθε μὲ ἀγάπην, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς μᾶς ἠγάπησεν, καὶ παρέδωκε τὸν ἑαυτόν του πρὸς χάριν μας». Διὰ νὰ μὴ νομίσης ὅτι τοῦτο εἶναι ἀποτέλεσμα ἀνάγκης, ἄκουσε πῶς δὲν εἶπεν ἀπλῶς, ἀλλ' ὅτι «παρέδωκε τὸν ἑαυτόν του», ὡσάν νὰ ἔλεγεν· ἂν καὶ εἶσαι ἐχθρός, σὲ ἠγάπησεν ὁ Θεός, ἀγάπησεν καὶ σὺ τὸν φίλον σου· μᾶλλον δὲ οὔτε ἔτσι θὰ ἠμπορέσης, ἀλλ' ὅμως ἀγάπησεν ὅπως ἠμπορεῖς. Πῶ, πῶ! Τί θὰ ἠμποροῦσε νὰ γίνῃ εὐτυχέστερον ἀπὸ τὴν φωνὴν αὐτὴν; Καὶ ἂν ἀκόμη εἰπῆς τὴν βασιλείαν, καὶ ὅ,τιδήποτε ἄλλο, τίποτε δὲν εἶναι ἴσον πρὸς αὐτήν. Μιμεῖσαι τὸν Θεόν, ἐξομοιώνεσαι πρὸς τὸν Θεόν, ὅταν συγχωρήσης ἐκείνον. Πρέπει νὰ συγχωρῆς περισσότερο τὰ ἀμαρτήματα, παρὰ νὰ χαρίζῃς χρήματα. Διότι, ἂν μὲν χαρίσης χρήματα, δὲν ἐμιμήθῃς τὸν Θεόν· ἂν ὅμως συγχωρήσης ἀμαρτήματα, μιμεῖσαι τὸν Θεόν. Ἄλλ' ὅμως πῶς θὰ ἠμπορέσης νὰ λέγῃς, «εἶμαι πτωχὸς καὶ δὲν ἠμπορῶ νὰ συγχωρήσω», ὅταν, καὶ ἐκεῖνα ποὺ ἠμπορεῖς νὰ χαρί-

χωρήσης, καὶ ἐνιαῦθα ζημίαν ἤγῃ, οὐχὶ πλοῦτιον μᾶλλον, οὐχὶ περιουσίαν, οὐχὶ εὐπορίαν; «Γίνεσθε οὖν μιμηταὶ τοῦ Θεοῦ». Ἴδου καὶ ἄλλη παράκλησις εὐγενεσιτέρα. «Ὡς τέκνα ἀγαπητά», φησὶν. Ἔχετε καὶ ἄλλην ἀνάγκην τοῦ μιμεῖσθαι
 5 αὐτόν, οὐ τῷ παθεῖν εὖ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ τέκνα γενέσθαι.

«Ὡς τέκνα ἀγαπητά». Ἐπειδὴ γὰρ οὐ πάντες υἱοὶ τοὺς πατέρας μιμοῦνται, ἀλλ' οἱ ἀγαπητοί, διὰ τοῦτο φησὶν «Ὡς τέκνα ἀγαπητά». «Περιπατεῖτε ἐν ἀγάπῃ». Ἴδου πάντων ἡ ὑπόθεσις· οὐκοῦν ταύτης οὔσης, οὐ θυμός, οὐκ ὀργή, οὐ
 10 κραυγή, οὐ βλασφημία, ἀλλὰ πάντα ἀνήρηται. Διὸ ὕστερον τὸ κεφάλαιον τίθησι. Πόθεν ἐγένου τέκνον; Ἐπειδὴ συνεχωρήθη σοι. Ἀπὸ τῆς ὑποθέσεως, ἀφ' ἧς τοσαύτης ἡξιώθης τιμῆς, ἀπὸ τῆς αὐτῆς καὶ τῷ πλησίον συγχώρησον. Εἶπε δὴ μοι, εἴ τίς σε δεσμώντην ὄντα, καὶ μυρίων ὑπεύθυνον κα-
 15 κῶν, ἤγαγεν ἐπὶ τὰ βασίλεια μᾶλλον δὲ τοῦτο ἀφῶμεν· εἴ τίς σε πυρέτιοντα καὶ ψυχορραγοῦντα ὠφέλησε φαρμάκῳ τινί, ἄρα οὐκ ἂν αὐτὸν πάντων προσιτίμησας, καὶ αὐτὸ τοῦνομα τοῦ φαρμάκου; Εἴ γὰρ καιρὸς καὶ τόπος, δι' ὧν ὠφελοῦμεθα, οὕτως ἔχομεν ὡς τὰς ἐαυτῶν ψυχάς, πολλῶ μᾶλλον
 20 αὐτὰ τὰ πράγματα. Ἐρασιῆς ἔσο τῆς ἀγάπης· δι' αὐτῆς γὰρ ἐσώθης, δι' αὐτῆς υἱὸς γέγονας· καὶ ἕτερον δυνηθῆς σῶσαι, οὐχὶ τῷ αὐτῷ χρήσῃ φαρμάκῳ, καὶ παραινέσεις πᾶσι τό, Ἄφριε, ἵνα ἀφεθῇ ὑμῖν; Εὐγνωμόνων ψυχῶν τοῦτο, τὸ οὔτω προσιρέπεσθαι, καὶ ἐλευθέρων καὶ εὐγενῶν. «Καθὼς καὶ ὁ
 25 Χριστὸς ἠγάπησεν ἡμᾶς», φησί. Σὺ τῶν φίλων φείδῃ, ἐ-

σης, δὲν χαρίσης, καὶ θεωρεῖς εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν Ζημίαν καὶ ὄχι μᾶλλον πλοῦτον, οὔτε περιουσίαν, οὔτε ἀφθονίαν ἀγαθῶν; «Γίνεσθε λοιπὸν μιμηταὶ τοῦ Θεοῦ». Ἴδου καὶ ἄλλη προτροπὴ ποῦ εἶναι εὐγενεστέρα. «Ὡς τέκνα ἀγαπητά», λέγει. Ἔχετε καὶ ἄλλην ἀνάγκην τοῦ νὰ μιμῆσθε τὸν Θεόν, ὄχι μόνον διότι ἔχετε εὐεργετηθῆ, ἀλλὰ καὶ διότι ἐγίνατε τέκνα του. «Ὡς τέκνα ἀγαπητά». Ἐπειδὴ δὲν μιμοῦνται τοὺς πατέρας των ὅλα τὰ τέκνα, ἀλλὰ μόνον τὰ ἀγαπητά, διὰ τοῦτο λέγει ὁ Παῦλος· «Ὡς τέκνα ἀγαπητά».

«Νὰ πολιτεύεσθε μὲ ἀγάπην». Ἴδου τὸ θεμέλιον ὅλων τῶν ἀρετῶν· ὅταν λοιπὸν ὑπάρχη ἡ ἀγάπη, δὲν ὑπάρχει οὔτε ὁ θυμὸς, οὔτε ἡ ὀργή, οὔτε ἡ παράφορος κραυγή, οὔτε ἡ βλασφημία, ἀλλὰ τὰ πάντα ἔχουν ἐξαφανισθῆ. Διὰ τοῦτο ἀναφέρει ἀργότερα τὸ ἀποκορύφωμα. Ἀπὸ ποίαν αἰτίαν ἔγινες τέκνον Θεοῦ; Ἐπειδὴ σὲ συνεχώρησεν ὁ Θεὸς τὰ ἀμαρτήματά σου. Ἀπὸ τὴν αἰτίαν ποῦ ἠξιώθης τόσον μεγάλης τιμῆς, ἀπὸ τὴν ἰδίαν συγχώρησε καὶ τὸν πλησίον σου. Εἶπέ μου, ἐὰν κάποιος σὲ ὠδήγει εἰς τὰ ἀνάκτορα, ἐνῶ ἦσουν φυλακισμένος καὶ ὑπεύθυνος πολλῶν κακῶν· μᾶλλον δὲ ἄς ἀφήσωμεν αὐτό. Ἐὰν κάποιος σὲ ὠφέλει μὲ ἓνα φάρμακον, ἐνῶ εἶχες πυρετὸν καὶ ἐψυχορράγεις, ἄρά γε δὲν θὰ ἐξετίμας αὐτὸν περισσότερο ἀπὸ ὅλους καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ τοῦ φαρμάκου; Ἐὰν λοιπὸν ἔτσι διακείμεθα πρὸς τὰς περιστάσεις καὶ τὰς εὐκαιρίας τῶν πραγμάτων, διὰ τῶν ὁποίων ὠφελούμεθα, ὅπως πρὸς τὰς ἰδικὰς μας ψυχὰς, πολὺ περισσότερο πρέπει νὰ ἐκτιμῶμεν τὰ ἴδια τὰ πράγματα. Γίνε ἐραστὴς τῆς ἀγάπης, διότι δι' αὐτῆς ἐσώθης, δι' αὐτῆς ἔχεις γίνει υἱός. Καὶ ἂν ἠμπορέσης νὰ σώσης ἄλλον, δὲν θὰ χρησιμοποίησης τὸ αὐτὸ φάρμακον καὶ δὲν θὰ συμβουλεύσης εἰς ὅλους τὸ «Συγχωρήσατε, διὰ νὰ σᾶς συγχωρηθοῦν τὰ ἀμαρτήματα»; Τοῦτο εἶναι δείγμα τῶν εὐγνωμόνων ἀνθρώπων, τὸ νὰ συμβουλεύουν δηλαδὴ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, καθὼς καὶ τῶν ἐλευθέρων καὶ τῶν εὐγενῶν. «Καθώς», λέγει, «καὶ ὁ Χριστὸς μᾶς ἠγάπησε». Σὺ εὐσπλαγχνίζεσαι τοὺς φίλους,

- κεῖνος τῶν ἐχθρῶν οὐκοῦν πολλῶ μείζον τὸ παρὰ τοῦ Δεσπότου γινόμενον. Τὸ γάρ, «Καθώς», πῶς σώζεται; Ἡ δὴ-
 λον ὅτι, ἐὰν τοὺς ἐχθροὺς εὖ ποιῶμεν. «Καὶ παρέδωκεν ἑ-
 αυτὸν προσφορὰν καὶ θυσίαν τῷ Θεῷ εἰς ὁσμὴν εὐωδίας».
- 5 Ὁρᾷς τὸ ὑπὲρ ἐχθρῶν παθεῖν, ὅτι ὁσμὴ εὐωδίας ἐστί, καὶ
 θυσία εὐπρόδοκετος; Κἂν ἀποθάνῃς, τότε ἔση θυσία τοῦτο
 μιμήσασθαι ἐστὶ τὸν Θεόν. «Πορνεία δὲ καὶ πᾶσα ἀκαθαρ-
 σία, ἢ πλεονεξία, μηδὲ ὀνομαζέσθω ἐν ὑμῖν, καθὼς πρό-
 πει ἁγίοις».
- 10 Εἶπε περὶ τοῦ πικροῦ πάθους τοῦ θυμοῦ· ἦλθεν ἐπὶ τὸ
 ἥτιον κακόν. «Οἱ γὰρ ἥτιον ἢ ἐπιθυμία, ἄκουε καὶ ἐν τῷ νόμῳ
 Μωϋσέως λέγοντος πρῶτον, «Οὐ φονεύσεις», ὅπερ ἐστὶ τοῦ θυ-
 μοῦ, καὶ τότε, «Οὐ μοιχεύσεις», ὅπερ ἐστὶ τῆς ἐπιθυμίας. Κα-
 θάπερ γὰρ ἡ πικρία καὶ ἡ κραυγὴ καὶ πᾶσα κακία καὶ βλασφη-
 15 υία, καὶ ὅσα τοιαῦτα, τοῦ θυμώδους ἐστὶν οὕτω καὶ τοῦ ἐπιθυ-
 μητικοῦ πορνεία, ἀκαθαρσία, πλεονεξία· τῷ γὰρ αὐτῷ χρη-
 μάτων ἐρῶμεν, καὶ σωμάτων. Ἄλλ' ὥσπερ ἐκεῖ τὴν κραυ-
 γὴν περιεῖλεν, ὄχημα οὖσαν τῆς ὀργῆς, οὕτω νῦν τὴν αἰ-
 σχρολογίαν καὶ εὐτραπελίαν ὄχημα οὖσαν τῆς πορνείας.
- 20 «Καὶ αἰσχροτῆς» γάρ, φησί, «καὶ μωρολογία, ἢ εὐτραπελία,
 τὰ οὐκ ἀνήκοντα, ἀλλὰ μᾶλλον εὐχαριστία». Μὴ εἴπῃς ἀ-
 στειῖα μηδ' αἰσχρά, μηδὲ πράξης, καὶ κατασβέσεις τὴν φλό-
 γα. «Μηδὲ ὀνομαζέσθω», φησὶν, «ἐν ὑμῖν»· τουτέστι, μηδα-
 μοῦ μηδὲ φαινέσθω. Τοῦτο καὶ Κορινθίοις γράφων ἔλεγεν·
- 25 «Ὅλως ἀκούεται ἐν ὑμῖν πορνεία». Τουτέστι, Πάντες κα-
 θαρτοὶ γένησθε. Οἱ γὰρ λόγοι τῶν πραγμάτων εἰσὶν ὁδοί.

5. Ἐφ. 5, 3.

6. Ἐε. 20, 13. 14.

7. Ἐφ. 5, 4.

8. Α' Κορ. 5, 1.

ἐκεῖνος τοὺς ἐχθροὺς ἐπομένως τὸ γινόμενον ἀπὸ τὸν Θεὸν εἶναι κατὰ πολὺ μεγαλύτερον. Τὸ «Καθώς», πῶς σώζεται; Βέβαια εἶναι φανερόν ὅτι, ἐὰν εὐεργετοῦμεν τοὺς ἐχθροὺς μας. «Καὶ παρέδωσε τὸν ἑαυτὸν τοῦ προσφορὰν καὶ θυσίαν εἰς τὸν Θεόν, εἰς ὁσμὴν εὐωδίας». Βλέπεις ὅτι τὸ νὰ πάθῃς ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν εἶναι ἄρωμα, ποὺ εὐωδιάζει συνεχῶς, καὶ θυσία εὐπρόσδεκτος; Καὶ ἂν ἀποθάνῃς, τότε θὰ εἶναι πραγματικὴ θυσία· αὐτὸ σημαίνει ὅτι ἔγινες μιμητῆς τοῦ Θεοῦ. «Πορνεία δὲ καὶ κάθε εἶδος σαρκικῆς ἀκαθαρσίας ἢ πλεονεξίας δὲν πρέπει οὔτε ὡς ἀπλῆ ὀνομασία νὰ ἀναφέρεται μεταξύ σας, καθὼς ἀρμόζει εἰς ἁγίους»⁵.

Ἦμίλησεν ὁ Παῦλος περὶ τοῦ κακοῦ πάθους τοῦ θυμοῦ ἤλθεν εἰς τὸ χειρότερον κακόν. Τὸ ὅτι βέβαια ἡ ἐπιθυμία εἶναι χειρότερον κακόν, ἄκουε καὶ τὸν μωσαϊκὸν νόμον, ποὺ λέγει κατὰ πρῶτον, «Οὐ φονεύσεις», πρᾶγμα ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὸν θυμόν, καὶ ὕστερα, «Οὐ μοιχεύσεις»⁶, πρᾶγμα ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ἡ κακία καὶ ἡ παράφορος κραυγὴ καὶ κάθε εἶδος κακίας καὶ βλασφημίας, καὶ ὅλα τὰ παρόμοια, εἶναι ἐκδηλώσεις τοῦ θυμοειδοῦς, ἔτσι καὶ ἡ πορνεία, ἡ σαρκικὴ ἀκαθαρσία καὶ ἡ πλεονεξία εἶναι ἐκδηλώσεις τοῦ ἐπιθυμητικοῦ, διότι μὲ αὐτὸ ἐπιθυμοῦμεν πολὺ τὰ χρήματα καὶ τὰς σαρκικὰς ἀπολαύσεις. Ἄλλ' ὅπως ἐκεῖ ἐξήλειψε τὴν παράφορον κραυγὴν, ποὺ εἶναι τὸ ὄχημα τῆς ὀργῆς, ἔτσι τώρα καὶ τὴν αἰσχρὸν διαγωγὴν καὶ τὴν ἀπρεπῆ ἀστειότητα, ποὺ εἶναι τὸ ὄχημα τῆς πορνείας. «Ἐπίσης δὲν πρέπει νὰ ἀναφέρεται», λέγει, «οὔτε αἰσχρὰ διαγωγή καὶ μωρολογία ἢ ἀστειότης ἀπρεπῆς, τὰ ὁποῖα δὲν ἀρμόζουν εἰς χριστιανούς, ἀλλὰ νὰ φροντίζετε περισσότερο διὰ τὴν προσευχὴν εὐχαριστίας»⁷. Μὴ εἰπῆς ἀστεῖα οὔτε αἰσχρὰ λόγια, οὔτε νὰ πράξῃς, καὶ θὰ σθήσῃς ἐντελῶς τὴν φλόγα. «Οὔτε ὡς ἀπλῆ ὀνομασία νὰ ἀναφέρεται μεταξύ σας», λέγει· δηλαδὴ πουθενὰ οὔτε νὰ φαίνεται. Αὐτὸ καὶ πρὸς τοὺς Κορινθίους γράφων ἔλεγεν· «Εἶναι εἰς ὅλους σας διαδομένη ἡ πορνεία»⁸. Δηλαδή, ὅλοι νὰ γίνετε καθαροί. Διότι τὰ λό-

Εἶτα ἵνα μὴ δόξῃ φορτικός τις εἶναι καὶ βαρὺς, καὶ εὐτραπελίαν ἐκκόπιων, ἐπήγαγε καὶ τὴν αἰτίαν, εἰπὼν, «Τὰ μὴ ἀνήκοντα), τὰ οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς, φησὶν, «ἀλλὰ μᾶλλον εὐχαριστία».

- 5 2. Τί ὠφελεῖ τὸ ἀσιεῖον εἰπεῖν; Γέλωτα ἐκίνησας μόνον. Εἶπέ μοι, ὁ σκυτιόμος ἐργάσεται τί ποτε τῶν οὐκ ἀνηκόντων εἰς τὴν αὐτοῦ τέχνην; ἢ κτήσεται τι τοιοῦτον ὄργανον; Οὐδαμῶς· τὰ γὰρ οὐκ ἐν χρεῖα οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς. Μηδεὶς ἔστω λόγος ἀργός· ἀπὸ γὰρ τοῦ ἀργοῦ καὶ ἀτύ-
- 10 πους καιαπίπτομεν. Οὐ διαχύσεως ὁ παρῶν καιρός, ἀλλὰ πένθους, θλίψεων καὶ ὀδυρμῶν· σὺ δὲ εὐτραπελεύη; Τίς ἀθλητὴς εἰς τὸ στάδιον εἰσελθὼν, καὶ τὴν ἀγωνίαν ἀφείξῃ τὴν πρὸς τὸν ἀντίδικον, ἀσιεῖα φθέγγεται; Ἐφέστηκεν ὁ διάβολος, περιέρχεται ὠρῶμενος τοῦ ἀρπάσαι, πάντα κινεῖ
- 15 καὶ πάντα σιρέφει κατὰ τῆς σῆς κεφαλῆς, καὶ μηχανᾶται τῆς καλιᾶς σε ἐκβαλεῖν, τρίζει τοὺς ὀδόντας, βρυχᾶται, πῦρ πνεῖ κατὰ τῆς σωτηρίας τῆς σῆς, καὶ σὺ κάθησαι ἀσιεῖα λέγων, καὶ μωρολογῶν, καὶ τὰ μὴ ἀνάγοντα φθεγγόμενος; οὐκοῦν καλῶς αὐτοῦ περιγενέσθαι δυνήσῃ; Παίζομεν, ἀγα-
- 20 πητοί. Βούλει μαθεῖν τῶν ἀγίων τὴν διαγωγὴν; ἄκουε Παύλου λέγοντος· «Τριετίαν νύκτια καὶ ἡμέραν οὐκ ἐπαυσάμην μετὰ δακρῶν νουθειῶν ἕνα ἕκαστον ὑμῶν». Εἰ δὲ ὑπὲρ Μιλησίων καὶ Ἐφεσίων τοσαύτη ἐχρήσατο σπουδῇ, οὐχὶ ἀσιεῖα λέγων, ἀλλὰ μετὰ δακρῶν τὴν νουθεσίαν εἰσφέρων,
- 25 τί περὶ τῶν ἄλλων εἶποι τις ἄν; Ἄκουε δὲ καὶ Κορινθίους τί φησιν· «Ἐκ πολλῆς θλίψεως καὶ συνοχῆς καρδίας ἔγραφα ὑμῖν διὰ πολλῶν δακρῶν»· καὶ πάλιν· «Τίς ἀσθε-

για ὁδηγοῦν εἰς τὰς πράξεις. Εἰς τὴν συνέχειαν, διὰ νὰ μὴ φανῇ ὅτι εἶναι πολὺ ἐνοχλητικὸς καὶ καταθλιπτικὸς, ἀποκόπτων τελείως καὶ τὴν ἀπρεπῆ ἀστειότητα, προσέθεσε καὶ τὴν δικαιολογίαν, εἰπὼν, «Τὰ ὁποῖα δὲν ἀρμόζουν εἰς χριστιανούς»· αὐτὰ ποὺ δὲν ἔχουν καμμίαν σχέσιν πρὸς ἡμᾶς, λέγει, «ἀλλὰ φροντίζετε περισσότερο νὰ ἀκούεται προσευχὴ εὐχαριστίας».

2. Τί ὠφελεῖ νὰ εἰπῆς τὸ ἀστεῖον; Προκαλεῖς μόνον γέλιο. Εἶπέ μου, ὁ σκυτοτόμος θὰ πράξῃ ποτὲ κάτι ποὺ δὲν ἀνήκει εἰς τὴν τέχνην του; ἢ θὰ ἀποκτήσῃ ἓνα τέτοιο ἐργαλεῖον; Ἀσφαλῶς ὄχι· διότι αὐτὰ ποὺ δὲν χρησιμοποιοῦνται δὲν μᾶς ὠφελοῦν καθόλου. Ἦς μὴ εἶναι κανένας λόγος μας ἄσκοπος, διότι ἀπὸ τὸν ἄσκοπον περιπίπτομεν καὶ εἰς τοὺς ἀπρεπεῖς λόγους. Ὁ παρῶν καιρὸς δὲν εἶναι καιρὸς διασκεδάσεως, ἀλλὰ καιρὸς πένθους, θλίψεων καὶ ὀδυρμῶν, καὶ σὺ γίνεσαι εὐτράπελος; Ποῖος ἀθλητῆς, ὅταν εἰσέλθῃ εἰς τὸ στάδιον, ἀφήνει τὴν ἀγωνίαν, ποὺ ἔχει πρὸς τὸν ἀντίπαλον καὶ λέγει ἀστεῖα; Ἐχει ἐμφανισθῆ ὁ διάβολος, περιφέρεται ὠρυόμενος ν' ἀρπάξῃ, τὰ πάντα κινεῖ καὶ τὰ πάντα στρέφει ἐναντίον τῆς ἰδικῆς σου κεφαλῆς καὶ τεχνάζεται νὰ σὲ βγάλῃ ἔξω ἀπὸ τὴν κατοικίαν σου, τρίζει τὰ δόντια, βρυχᾶται, πνέει μένεα ἐναντίον τῆς ἰδικῆς σου σωτηρίας, καὶ σὺ κάθεσαι καὶ λέγεις ἀστεῖα καὶ μωρολογεῖς καὶ λέγεις ἐκεῖνα ποὺ δὲν ἀρμόζουν; Θὰ ἠμπορέσης λοιπὸν νὰ τὸν καταβάλῃς τελείως; Παίζομεν, ἀγαπητοί. Θέλεις νὰ μάθῃς τὸν τρόπον ζωῆς τῶν ἀγίων; ἄκουε τὸν Παῦλον ποὺ λέγει· «Ἐπὶ τριετίαν συνεχῶς νύκτα καὶ ἡμέραν δὲν ἔπαυσα μὲ δάκρυα νὰ νουθετῶ ἓνα ἕκαστον ἀπὸ σᾶς»⁹. Ἐὰν δὲ διὰ τοὺς Μιλησίους καὶ Ἐφεσίους ἔδειξε τόσον μεγάλον ζῆλον, χωρὶς νὰ λέγῃ ἀστεῖα, ἀλλὰ μὲ δάκρυα νὰ προσφέρῃ τὴν νουθεσίαν, τί θὰ ἠμποροῦσε νὰ εἰπῆ κανεὶς ὅτι θὰ ἐδείκνυε διὰ τοὺς ἄλλους; Ἦς ἀκουε δὲ τί λέγει καὶ εἰς τοὺς Κορινθίους· «Σᾶς ἔγραψα ἀπὸ πολλὴν θλίψιν καὶ στενοχωρίαν τῆς καρδίας, μὲ δάκρυα πολλά»· καὶ πάλιν· «Ποῖος ἀπὸ τοὺς χριστιανούς ἀσθενεῖ καὶ δὲν ἀσθενῶ καὶ ἐγὼ μαζί του; ποῖος σκοντά-

νεῖ, καὶ οὐκ ἀσθενῶ; τίς σκανδαλίζεται, καὶ οὐκ ἐγὼ πυροῦμαι;».

Ἄκουε δὲ αὐτοῦ καὶ ἀλλαχοῦ λέγοντος, καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν, ὡς εἶπεῖν, ἐξελθεῖν ἐκ τοῦ κόσμου ἐπιθυμοῦντιος· «Καὶ γὰρ ἡμεῖς οἱ ὄντες ἐν τῷ σκήνει, σιενάζομεν». Σὺ δὲ γελαῖς καὶ παίζεις; πολέμου καιρός, καὶ σὺ τὰ τῶν χορευόντων μεταχειρίζῃ; Οὐχ ὄρας τῶν πολεμούντων τὰ πρόσωπα, πῶς εἶσι σκυθρωπά, πῶς συνηγμένα, ὄφρως γὰρ παρ' αὐτοῖς φοβερὰ καὶ φρίκης γέμουσα. Ὅρας ὄμμα αὐσιηρόν, 10 καρδίαν διεγηγερομένην καὶ πηδῶσαν καὶ ἀλλομένην, συνηγμένον νοῦν, τρέμοντα καὶ ἀγωνιῶντα, πολλὴν τὴν εὐταξίαν, πολλὴν τὴν εὐρυθμίαν, πολλὴν τὴν οἰγὴν ἐν τοῖς στρατοπέδοις· σὺ λέγω, ὥστε αἰσχροὺς ῥῆμα μὴ εἶπεῖν, ἀλλὰ μηδὲ ἀπλῶς φθέγγασθαι. Εἰ γὰρ πρὸς αἰσθητοὺς ἔχοντες πολεμίου 15 υς ἐκεῖνοι, καὶ οὐδὲν ἀπὸ λόγων βλαπιόμενοι, τοσαύτη κέχρηται οἰγῇ, σὺ, ὁ καὶ ἐν λόγοις ἔχων τὸν πόλεμον, καὶ τὸ πλεόν τοῦ πολέμου, τοῦτό σοι τὸ μέρος ἕα γυμνόν; ἢ ἀγνοεῖς ὅτι τὰ πλείονα ἐντεῦθεν ἐπιβουλεύομεθα; Παίζεις καὶ τρυφᾶς, καὶ ἀσιεῖα λέγεις, καὶ γέλωτα κινεῖς, καὶ οὐδὲν ἠγῆ 20 τὸ πρᾶγμα; πόσαι ἀπὸ ἀσιειολογιῶν ἐπιιορκίαι, πόσαι θλάβαι, πόσαι αἰσχρολογίαι! Ἄλλ' οὐ τοιαῦτά ἐστι τὰ ἀσιεῖα, φησὶν. Ἄλλ' ἄκουε ὅτι πᾶσαν εὐτραπελίαν ἐξέβαλε. Πολέμου καιροῦ νῦν καὶ μάχης, ἀγρυπνίας καὶ φυλακῆς, ὀπίσεως καὶ παρατάξεως· οὐδένα τόπον ἐμπαῦθα ὁ τοῦ γέλωτος ἂν ἔχοι 25 καιρός· τοῦ γὰρ κόσμου οὗτός ἐστιν.

Ἄκουσον τοῦ Χριστοῦ λέγοντος· «Ὁ κόσμος χαρήσεται, ὑμεῖς δὲ λυπηθήσεσθε». Ὁ Χριστὸς ἐσταυρώθη διὰ τὰ σὰ κακά, σὺ δὲ γελαῖς; ἐκεῖνος ἐρραπίσθη, καὶ τοσαῦτα ἐπαθε διὰ τὴν σὴν συμφορὰν καὶ τὸν καταλαβόντα σε χειμῶνα·

10. Β' Κορ. 2, 4· 11, 29.

11. Β' Κορ. 5, 4.

12. Ἰω. 16, 20.

πτει καὶ πίπτει εἰς τὴν ἁμαρτίαν καὶ δὲν καίομαι καὶ ἐγὼ εἰς τὴν κάμινον τῆς θλίψεως καὶ τῆς ἐντροπῆς;»¹⁰.

"Ἀκουε δὲ αὐτὸν καὶ ἄλλοῦ νὰ λέγῃ, καὶ καθημερινῶς, ὅπως θὰ ἐλέγαμεν, νὰ ἐπιθυμῇ νὰ ἐξέλθῃ ἐκ τοῦ κόσμου τούτου. Διότι λέγει «Ἡμεῖς, ὅσοι εἴμεθα εἰς τὸ σῶμα αὐτό, ποῦ ὁμοιάζει πρὸς σκηνήν, στενάζομεν». Σὺ ὅμως γελαῖς καὶ παίζεις; εἶναι καιρὸς πολέμου καὶ σὺ μεταχειρίζεσαι τὰ τῶν χορευόντων; Δὲν βλέπεις τὰ πρόσωπα τῶν πολεμιστῶν πῶς εἶναι σκυθρωπά, πῶς εἶναι στενοχωρημένα, διότι ὑπάρχει εἰς αὐτοὺς θλίψις φοβερὰ καὶ γεμάτη ἀπὸ φρίκην. Βλέπεις βλέμμα αὐστηρόν, καρδίαν, ποῦ εἶναι ἐξηγερμένη καὶ πάλλεται καὶ σκιρτᾷ, συγκεντρωμένον νοῦν, ὁ ὁποῖος τρέμει καὶ ἀγωνιᾷ, καὶ εἰς τὰ στρατόπεδα πολλὴν πειθαρχίαν, πολλὴν τάξιν, πολλὴν ἡσυχίαν. Δὲν λέγω, ὥστε νὰ μὴ εἰπῆς αἰσχρὸν λόγον, ἀλλ' οὔτε κἂν νὰ ὁμιλήσης. Διότι ἂν ἐκεῖνοι, ποῦ ἔχουν τὸν ἀγῶνα ἐναντίον αἰσθητῶν ἐχθρῶν, καὶ δὲν βλάπτονται καθόλου ἀπὸ τὰ λόγια, χρησιμοποιοῦν τόσον μεγάλην σιωπὴν, σὺ ποῦ ἔχεις τὸν πόλεμον καὶ μὲ τὰ λόγια, καὶ μάλιστα τὸ μεγαλύτερον μέρος αὐτοῦ, ἀφήνεις εἰς σέ τοῦτο τὸ σημεῖον γυμνόν; μήπως ἀγνοεῖς, ὅτι ἀπὸ τὴν αἰτίαν αὐτὴν ἐπιβουλεύομεθα κατὰ τὸ πλεῖστον; Παίζεις καὶ διάγεις βίον τρυφηλόν, καὶ ἀστεῖα λέγεις, καὶ γέλιο προκαλεῖς, καὶ νομίζεις ὅτι αὐτὸ δὲν ἔχει καμμίαν σημασίαν; Πόσαι ἐπιπορκίαι, πόσαι ζημίαι, πόσαι αἰσχρολογίαι δὲν προέρχονται ἀπὸ τὰς ἀστείας ὁμιλίας! Ἄλλὰ, θὰ εἰπῇ, δὲν εἶναι τέτοιου εἴδους τὰ ἀστεῖα. "Ὅμως ἄκουε ὅτι ἀπέκλεισε κάθε εἶδος ἀστειότητος. Τώρα εἶναι καιρὸς πολέμου καὶ μάχης, ἀγρυπνίας καὶ προφυλάξεως, ὀπλίσεως καὶ παρατάξεως· καμμίαν θέσιν δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἔχῃ ἐδῶ ὁ καιρὸς τοῦ γέλιου, διότι αὐτὸς ἀνήκει εἰς τὸν κόσμον.

"Ἀκουσε τὸν Χριστὸν ποῦ λέγει· «Ὁ κόσμος ὁ μακρὰν τοῦ Θεοῦ θὰ χαρῇ, σεις ὅμως θὰ λυπηθῆτε»¹². Ὁ Χριστὸς ἐσταυρώθη διὰ τὰ ἰδικά σου κακά, καὶ σὺ γελαῖς ἐκεῖνος ἐδέχθη ραπίσματα καὶ ἔπαθε τόσον πολλὰ παθήματα διὰ τὴν ἰδικὴν σου δυστυχίαν καὶ τὴν συμφορὰν ποῦ σέ κατέ-

οὐ δὲ ἰουφᾶς; Καὶ πῶς οὐ μᾶλλον αὐτὸν παροξύνεις; Ἄλλ'
 ἐπειδὴ ἴσιν ἀδιάφορον εἶναι τὸ πρᾶγμα δοκεῖ, ὃ καὶ δυσφύ-
 λακτὸν ἐστὶ, μικρὰ περὶ τούτου διαλεχθῶμεν, ὅσον ἐστὶ κα-
 κὸν διδάξαντες. Καὶ γὰρ τοῦτο τοῦ διαδόλου ἔργον ἐστὶ,
 5 τὸ ποιεῖν τῶν ἀδιαφορῶν καταφρονεῖν. Πρῶτον μὲν οὖν εἰ
 καὶ ἀδιάφορον ἦν, οὐδὲ οὕτως ἐχρῆν αὐτοῦ καταφρονεῖν,
 εἰδότες ὅτι τὰ μεγάλα ἀπὸ τούτου τίκται κακὰ καὶ αὐξεται,
 καὶ εἰς πορνείαν τελευτᾷ πολλάκις· ὅτι δὲ οὐδὲ ἀδιάφορόν
 ἐστὶν, ἐκεῖθεν δῆλον. Ἴδωμεν οὖν πόθεν τίκται μᾶλλον
 10 δὲ ἴδωμεν ὅποιον εἶναι δεῖ τὸν ἅγιον, ἡμέρον, πρᾶον, πεν-
 θοῦντα, θρηνοῦντα, τεθλιμμένον. Ὁ τοίνυν τὰ εὐτράπελα
 λέγων, οὐχ ἅγιος· κἄν Ἕλληνας ἦ, καταγέλαστος ὁ τοιοῦτος·
 τοῖς ἐν τῇ σκηπῇ ταῦτα ἐφείται μόνοις. Ἐνθα αἰσχροτήτης,
 ἐκεῖ καὶ εὐτραπελία. Ἐνθα γέλωτος ἄκαιρος, ἐκεῖ καὶ εὐ-
 15 τραπελία. Ἄκουε τοῦ προφήτου λέγοντος· «Δουλεύσατε τῷ
 Κυρίῳ ἐν φόβῳ, καὶ ἀγαλλιᾶσθε αὐτῷ ἐν τρόμῳ». Ἡ εὐ-
 τραπελία μαλακὴν ποιεῖ τὴν ψυχὴν, ράθυμον, ἀναπεπτωκνῆ-
 αν· αὕτη καὶ ὕβρεις πολλάκις ὤδινε, καὶ πολέμους ποιεῖ.

3. Τί δέ; ὅλως οὐχὶ ἐν ἀνδράσι γέγονας; Οὐκοῦν κατάρ-
 20 γησον τὰ τοῦ νηπίου. Ἄλλὰ τὸν μὲν οἰκέτην τὸν σὸν ἐν
 ἀγορᾷ οὐκ ἀξιοῖς εἰπεῖν τι τῶν ἀσυμφόρων, σὺ δὲ τοῦ Θεοῦ
 λέγων οἰκέτης εἶναι, ἐν ἀγορᾷ ἀσιεῖα φθέγγη; Ἀγαπη-
 τὸν τὴν νήφουσαν ψυχὴν μὴ κλαπῆναι· τὴν δὲ διακεχυμένην
 τίς οὐχ αἰρήσει; αὕτη ἐαυτῇ περιπαρήσεται, καὶ οὐ δεήσε-
 25 ται τῆς τοῦ διαδόλου ἐπιβουλῆς καὶ ἐπηρείας. Ἴνα δὲ καὶ
 μάθης, ὄρα καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα· εὐτράπελος λέγεται ὁ ποικί-
 λος, ὁ παντοδαπός, ὁ ἄσιαιος, ὁ εὐκόλος, ὁ πάντα γινόμενος·
 τοῦτο δὲ πόρρω τῶν τῇ πέτρᾳ δουλευόντων. Ταχέως τρέπε-

λαβεῖ σὺ ὅμως διάγεις βίον τρυφηλόν; Καὶ πῶς δὲν παροργίζεις αὐτὸν περισσότερο; Ἄλλ' ἐπειδὴ εἰς μερικοὺς φαίνεται ὅτι εἶναι ἀδιάφορον τὸ πρᾶγμα, καὶ διὰ τοῦτο δύσκολα φυλάσσεται, ἐμπρὸς ἃς ὀμιλήσωμεν ὀλίγον περὶ τούτου, διὰ νὰ διδάξωμεν πόσον κακὸν εἶναι. Διότι πράγματι τοῦτο εἶναι ἔργον τοῦ διαβόλου, τὸ νὰ κάμνη δηλαδὴ νὰ περιφρονοῦμεν τὰ ἀδιάφορα πράγματα. Κατὰ πρῶτον βέβαια καὶ ἂν ἀκόμη ἦτο ἀδιάφορον, δὲν θὰ ἔπρεπε τόσον νὰ τὸ περιφρονῇ κανεὶς, γνωρίζων, ὅτι ἀπ' αὐτὸ γεννῶνται καὶ αὐξάνονται τὰ μεγάλα, καὶ καταλήγουν πολλάκις εἰς τὴν πορνείαν. Ὅτι ὅμως δὲν εἶναι οὔτε ἀδιάφορον, εἶναι φανερὸν ἀπὸ αὐτό. Ἄς ἐξετάσωμεν λοιπὸν ἀπὸ ποίαν αἰτίαν γεννᾶται· καλύτερα δὲ ἃς ἐξετάσωμεν ὁποῖος πρέπει νὰ εἶναι ὁ ἅγιος, δηλαδὴ ἡμερος, πρᾶος, νὰ πενθῇ, νὰ θρηνηῇ, νὰ εἶναι τεθλιμμένος. Ἐπομένως ὁ λέγων τὰ ἀστεῖα, δὲν εἶναι ἅγιος· καὶ ἂν ἀκόμη εἶναι εἰδωλολάτρης, εἶναι καταγέλαστος αὐτός. Τὰ ἀστεῖα ἐπιτρέπονται μόνον εἰς τοὺς ἠθοποιούς. Ὅπου ὑπάρχει αἰσχρότης, ἐκεῖ ὑπάρχει καὶ ἡ εὐτραπελία. Ὅπου ὑπάρχει γέλιο εἰς ἀκατάλληλον περίστασιν, ἐκεῖ ὑπάρχει καὶ εὐτραπελία. Ἄκουε τὸν προφήτην, ποὺ λέγει· «Δουλεύσατε τὸν Κύριον μὲ φόβον, καὶ ἀγάλλεσθε μὲ τρόμον»¹³. Ἡ εὐτραπελία κάμνει μαλθακὴν τὴν ψυχὴν, ράθυμον, ἀποθαρρυνομένην· αὐτὴ πολλάκις καὶ ὕβρεις ἐγέννησε, καὶ πολέμους προκαλεῖ.

3. Τί δέ, δὲν ἔχεις γίνει ἐντελῶς ἄνδρας; Λοιπὸν κατάργησε τὰ τοῦ νηπίου. Ἄλλ' ὁ μὲν δοῦλος σου δὲν θεωρεῖς καλὸν νὰ εἰπῇ εἰς τὴν ἀγορὰν κάτι τὸ ἐπιζήμιον, σὺ ὅμως, ἂν καὶ λέγῃς ὅτι εἶσαι δοῦλος τοῦ Θεοῦ, λέγεις ἀστεῖα εἰς τὴν ἀγορὰν; Εἶναι ἐπιθυμητὸν νὰ μὴ χαθῇ ἡ νηφάλιος ψυχὴ· ποῖος ὅμως δὲν θὰ κυριεύσῃ τὴν ἔκλυτον; αὐτὴ θὰ διατρυπηθῇ ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον μόνη της καὶ δὲν θὰ χρειασθῇ τὴν δολιότητα καὶ ἐπενέργειαν τοῦ διαβόλου. Διὰ νὰ μάθῃς δὲ καλύτερα, πρόσεχε καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα· εὐτράπελος λέγεται ὁ ἀσαφής, ὁ ποικίλος, ὁ ἄστατος, ὁ εὐκόλος, ὁ μεταχειριζόμενος κάθε μέσον· αὐτὸ εἶναι τελείως ἄγνωστον εἰς τοὺς ἐργαζομένους εἰς τὰ ὄρη.

ται ὁ τοιοῦτος καὶ μεθίσταται· δεῖ γὰρ αὐτὸν καὶ σῆμα καὶ ῥῆμα καὶ γέλωτα καὶ βιάδισιν καὶ πάντα μιμεῖσθαι· καὶ σκώμματα δὲ ἐπινοεῖν χρὴ τὸν τοιοῦτον· δεῖ γὰρ αὐτῷ καὶ τούτου. Πόρρω δὲ τοῦτο Χριστιανοῦ, τὸ κωμωδεῖν. Καὶ ἀνάγκη
 5 τὸν εὐτραπελευόμενον ἔχθρας ἀναδέχεσθαι περιτὰς τῶν εἰκῆ σκωπιόμενων, ἂν τε παρῶσιν, ἂν τε ἀπόντες ἀκούσωσιν. Εἰ καλὸν τὸ πρᾶγμα, τί τοῖς μίμοις ἀφίεται; Μίμος γίνῃ, καὶ οὐκ αἰσχύνῃ; Διὰ τί ταῖς ἐλευθέραις ὑμῶν οὐκ ἐπιτρέπετε τοῦτο ποιεῖν; οὐχὶ ἦθους τίθεσθε ἀσέμνου, καὶ οὐ σώφρωνος τὸ πρᾶγμα; Μεγάλα κακὰ ἐν ψυχῇ εὐτραπελευομένη οἰκεῖ, μεγάλη διάχυσις καὶ ἐρημία· κέχηγεν ἡ ἁρμονία, σεσάθρωται ἡ οἰκοδομή, ὁ φόβος ἐξώρισται, εὐλάβεια ἀπέστη. Γλῶσσαν ἔχεις, οὐχ ἵνα ἕτερον κωμωδήσῃς, ἀλλ' ἵνα εὐχαριστήσῃς τῷ Θεῷ. Οὐχ ὄρᾳς τοὺς λεγομένους γελωτοποι-
 10 ούς, τοὺς κόρδακας; οὗτοί εἰσιν οἱ εὐτράπελοι. Ἐξορίσασθε, παρακαλῶ, τῶν ὑμετέρων ψυχῶν τὴν ἄχαριν ταύτην χάριν· παρασίτων τὸ πρᾶγμα, μίμων, ὀρχησιῶν, γυναικῶν πορνῶν πόρρω ψυχῆς ἐλευθέρως, πόρρω εὐγενοῦς, καὶ δούλων πόρρω. Εἴ τις ἄτιμος, εἴ τις αἰσχρὸς, οὗτος καὶ εὐτράπελος.
 20 Πολλοῖς δὲ καὶ ἀρετὴ τὸ πρᾶγμα εἶναι δοκεῖ· καὶ γὰρ τοῦτο πένθους ἄξιον. Ὡσπερ ἡ ἐπιθυμία κατὰ μικρὸν εἰς πορνείαν ἐξώκειλεν, οὕτω καὶ τὸ εὐτράπελον ἐπίχαρι εἶναι δοκεῖ, οὐδὲν δὲ τούτου ἄχαρι μᾶλλον. Ἄκουε γὰρ τῆς Γραφῆς λεγούσης· «Πρὸ θρονητῆς καταισπεύδει ἀστραπή, καὶ πρὸ
 25 αἰσχυντηροῦ προελεύσεται χάρις». Οὐδὲν δὲ τοῦ εὐτραπέλου ἀναισχυντιότερον. Ὡστε οὐ χάριτος αὐτοῦ γέμει τὸ στόμα,

14. Οἱ χορεύοντες ἀσέμνους χορούς. Ὁ κόρδαε ἦτο χορὸς ζωηρός, ἐλεύθερος, ἀπρεπῆς καὶ αἰσχρὸς· ἦτο χορὸς τῆς ἀρχαίας κωμωδίας. Τὸ νὰ χορεύῃ κανεῖς αὐτὸν ἐκτὸς τῆς σκηνῆς ἐθεωρεῖτο σημεῖον μῆθης καὶ παντελοῦς ἀναισχυντίας.

15. Σοφ. Σειρ. 32, 10.

Γρήγορα ὁ παρόμοιος ἄνθρωπος μεταστρέφεται καὶ μεταβάλλεται, διότι πρέπει αὐτὸς νὰ μιμῆται καὶ τὴν ἐξωτερικὴν ἐμφάνισιν, τὴν ὁμιλίαν τὸ γέλιο, τὸ βάδισμα καὶ τὰ πάντα· ἀκόμη πρέπει νὰ ἐπινοῇ αὐτὸς καὶ ἀστεία, διότι εἶναι ἀνάγκη νὰ κάμνη καὶ αὐτό. Αὐτὸ δὲν ἀρμόζει καθόλου εἰς τὸν χριστιανόν, δηλαδὴ τὸ νὰ διακωμωδῇ τοὺς ἄλλους. Καὶ εἶναι ἀνάγκη αὐτὸς ποὺ εἶναι εὐτράπελος νὰ δέχεται τὰ περιττὰ μίση ἐκείνων ποὺ χωρὶς λόγον περιπαίζει, εἴτε εἶναι παρόντες, εἴτε τὸ ἀκούσουν ἂν εἶναι ἀπόντες. Ἐὰν εἶναι καλὸν τὸ πρᾶγμα αὐτό, διατί ἀφήνεται νὰ γίνεται ἀπὸ τοὺς μίμους; Γίνεσαι μίμος καὶ δὲν ἐντρέπεσαι; Διατί δὲν ἐπιτρέπετε εἰς τὰς ἐλευθέραις γυναῖκας σας νὰ κάμνουν αὐτό; δὲν θεωρεῖτε ὅτι τὸ πρᾶγμα αὐτὸ εἶναι δεῖγμα ἀσέμνου ἤθους καὶ ὄχι σεμνοῦ; Εἰς τὴν εὐτράπελον ψυχὴν κατοικοῦν μεγάλα κακά, μεγάλη φθορὰ καὶ ἐρημία· ἔχει χαθῆ ἢ ἀρμονία, ἔχει σαρωθῆ ἢ οἰκοδομή, ὁ φόβος ἔχει ἐξορισθῆ, ἢ εὐλάβεια ἀπεμακρύνθη. Ἔχεις τὴν γλῶσσαν διὰ νὰ εὐγνωμονῆς τὸν Θεὸν καὶ ὄχι διὰ νὰ διακωμωδῆς τὸν ἄλλον. Δὲν βλέπεις τοὺς λεγομένους γελωτοποιούς, τοὺς κόρδακας;¹⁴ αὐτοὶ εἶναι οἱ εὐτράπελοι. Ἐξορίσατε, παρακαλῶ, τὴν ἀνούσιον αὐτὴν χαρὰν ἀπὸ τὰς ἰδικὰς σας ψυχὰς. Τὸ πρᾶγμα εἶναι χαρακτηριστικὸν τῶν παρασίτων, τῶν μίμων, τῶν χορευτῶν, τῶν πορνῶν γυναικῶν· δὲν ἀρμόζει καθόλου εἰς ἐλευθέραν ψυχὴν, εἰς εὐγενῆ, ἀκόμη καὶ εἰς τοὺς δούλους. Ἐκεῖνος ποὺ εἶναι ἄτιμος, ἐκεῖνος ποὺ εἶναι αἰσχρὸς, ἐκεῖνος εἶναι καὶ εὐτράπελος.

Πολλοὶ δὲ θεωροῦν τὴν εὐτραπελίαν καὶ ἀρετὴν· πράγματι αὐτὸ εἶναι ἄξιον πένθους. Ὅπως ἀκριβῶς ἡ ἐπιθυμία ὠδήγησε σιγὰ - σιγὰ εἰς τὴν πορνείαν, ἔτσι καὶ ἡ ἀστειότης φαίνεται ὅτι εἶναι εὐχάριστος, τίποτε ὅμως δὲν εἶναι περισσότερο ἄχαρι ἀπ' αὐτὴν. Διότι ἄκουε τὴν Γραφὴν ποὺ λέγει· «Πρὸ τῆς βροντῆς προηγεῖται ἡ ἀστραπή, καὶ πρὸ τοῦ ἐντροπαλοῦ νέου προβάλλει ἡ χάρις»¹⁵. Τίποτε δὲν εἶναι τόσο ἀδιάντροπον ὅσον ὁ εὐτράπελος. Ὡστε

ἀλλ' ὀδύνης. Ἐξορίσωμεν τοῦτο τὸ ἔθος τῶν τραπεζῶν.
 Εἰσὶ δέ τινες, οἳ καὶ τοὺς πένητας τοῦτο διδάσκουσιν. Ὁ
 τῆς ἀσιτίας! τοὺς ἐν θλίψεσιν εὐτραπελεύεσθαι ποιοῦσι. Ποῦ
 γὰρ οὐκ ἔστι τοῦτο τὸ νόσημα λοιπόν; Ἦδη καὶ ἐν τῇ Ἐκ-
 5 κλησίᾳ εἰσῆκται, ἥδη καὶ τῶν Γραφῶν ἦφατο. Εἶπω τι
 ἵνα δείξω τὴν ὑπερβολὴν τοῦ κακοῦ; Αἰσχύνομαι μὲν, πλὴν
 ἀλλ' ὅμως ἐρῶ· βούλομαι γὰρ δεῖξαι οἷ προῆλθε τὸ κακόν,
 ἵνα μὴ δόξω μικρολογεῖν καὶ περὶ μικροῦ τινος ὑμῖν διαλέ-
 γεσθαι, ἵνα κἂν οὕτως ἀποσιῆσαι δυνηθῶ τῆς πλάνης ὑμᾶς.
 10 Καὶ μὴ μέ τις οἰέσθω πλάττειν, ἀλλ' ἅπερ ἤκουσα ἐρῶ. Ἐ-
 τυχέ τις ὢν παρὰ τινι τῶν ἐπὶ γνώσει μέγα φρονούντων
 καὶ οἶδα μὲν γέλωτα κινήσων, πλὴν ἀλλ' ὅμως ἐρῶ· καὶ τοῦ
 πῆνακος παρατεθέντος, ἔλεγε· Ἐδράξασθε, παιδιά, μὴ ποιε
 ὀργισθῆ κοιλία. Καὶ πάλιν ἕτεροί φασιν· Οὐαί σοι, μαμμω-
 15 νᾶ, καὶ τῷ μὴ ἔχοντί σε. Καὶ πολλὰ τοιαῦτα ἄτοπα ἢ εὐτρα-
 πελία ἐπεισήγαγεν, ὡς διὰν λέγωσιν· Ἄρτι οὐκ ἔστι γένε-
 σις;. Καὶ τοῦτο λέγω τοῦ αἰσχροῦ ἠθους δεικνύων τὴν ἀσι-
 πλίαν ψυχῆς γὰρ ἐρήμου εὐλαβείας ταυτὶ τὰ ρήματα. Ἄρ'
 οὐχὶ σκηπιῶν ἄξια ταῦτα; Καὶ πολλὰ ἀπὸ τούτων καὶ ἔ-
 20 τερα τοιαῦτα λεγόμενα εὗροι τις ἄν.

Διό, παρακαλῶ, πάντοθεν τοῦτο ἐξορίσαντες τὸ ἔθος,
 ἐκεῖνα φθεγγώμεθα, ἃ ἡμῖν ἀρμόττει καὶ μὴ τὰ ἅγια σιόματα
 τὰ τῶν ἀτίμων καὶ αἰσχροῶν φθεγγέσθω ρήματα. «Τίς γὰρ
 μετοχὴ δικαιοσύνης καὶ ἀνομίας; τίς δὲ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκο-
 25 τος;». Ἀγαπητὸν γὰρ, πάντων τῶν ἀτόπων ἑαυτοὺς ἀπο-
 σιήσαντας, δυνηθῆναι τῶν ἐπηγγελμένων τυχεῖν ἀγαθῶν,
 μήτι γε ποσαῦτα ἐπισυρομένους, καὶ τὸ ἀκριβὲς τῆς διανοί-

τὸ στόμα του δὲν εἶναι γεμᾶτον ἀπὸ χάριν, ἀλλ' ἀπὸ ὀδύνην. Ἄς ἐξορίσωμεν αὐτὴν τὴν συνήθειαν τῶν τραπεζῶν. Ὑπάρχουν δὲ μερικοί, ποὺ διδάσκουν αὐτὸ καὶ εἰς τοὺς πτωχοὺς. Τί ἀνοησία! κάμνουν τοὺς ἐν θλίψει εὐρισκομένους νὰ εἶναι εὐτράπελοι. Ποῦ λοιπὸν δὲν ὑπάρχει ἡ νόσος αὐτῆ; Ἦδη ἔχει εἰσαχθῆ καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἐπλησίασε καὶ τὴν Γραφήν. Νὰ εἰπῶ κάτι διὰ νὰ δείξω τὴν ὑπερβολὴν τοῦ κακοῦ; Ἐντρέπομαι μὲν, ἀλλ' ὅμως θὰ τὸ εἰπῶ. Διότι θέλω νὰ δείξω εἰς ποῖον σημεῖον ἐπροχώρησε τὸ κακόν, διὰ νὰ μὴ φανῶ ὅτι φλυαρῶ καὶ σᾶς ὀμιλῶ διὰ κάποιο ἀσήμαντον ζήτημα, ὥστε ἔστω καὶ ἔτσι νὰ ἠμπορέσω νὰ σᾶς ἀπομακρύνω ἀπὸ τὴν πλάνην. Καὶ ἄς μὴ νομίζη κανεὶς ὅτι τὰ ἐπινοῶ τώρα, ἀλλὰ θὰ εἰπῶ ἐκεῖνα, ποὺ ἤκουσα. Ἐτυχε κάποιος νὰ εἶναι πλησίον εἰς ἓνα ἀπ' ἐκείνους ποὺ ὑπερηφανεύονται διὰ τὴν φρόνησίν των· γνωρίζω ὅτι θὰ προκαλέσω γέλια, πλὴν ὅμως θὰ τὸ εἰπῶ καὶ ὅταν προσεφέρθη τὸ φαγητὸν ἔλεγεν· Ἄρπάξατε, παιδιά, μήπως ὀργισθῆ κάποτε ἡ κοιλία'. Καὶ τότε οἱ ἄλλοι λέγουν· Ἄλλοίμονον εἰς σέ, μαμμωνᾶ, καὶ εἰς ἐκεῖνον ποὺ δὲν σέ ἔχει'. Καὶ πολλὰ τέτοια ἔφερεν εἰς τὴν συνέχειαν ἡ φλυαρία, ὅπως ὅταν λέγουν· Ἐννοεῖς; Τώρα δὲν ὑπάρχει γένεσις;'. Καὶ λέγω αὐτὸ διὰ νὰ ἀποδείξω τὴν ἀνοησίαν τοῦ αἰσχροῦ ἡθους, διότι τὰ λόγια αὐτὰ εἶναι δείγμα ψυχῆς ποὺ στερεῖται εὐσεβείας. Ἄρα δὲν εἶναι αὐτὰ ἄξια κεραυνῶν; Καὶ θὰ ἠμποροῦσε κανεὶς νὰ ἀναφέρῃ πολλὰ καὶ ἄλλα παρόμοια λεγόμενα ἀπ' αὐτοῦς.

Διὰ τοῦτο, παρακαλῶ, ἀφοῦ ἐξορίσωμεν ἀπὸ παντοῦ τὴν συνήθειαν αὐτὴν, ἄς λέγωμεν ἐκεῖνα, ποὺ ἀρμόζουν εἰς ἡμᾶς. Καὶ ἄς μὴ λέγουν τὰ στόματα τῶν ἀγίων τὰ λόγια τῶν ἀτίμων καὶ αἰσchrῶν ἀνθρώπων. «Διότι ποῖα σχέσις ἠμπορεῖ νὰ ὑπάρχη μεταξὺ δικαιοσύνης καὶ ἀνομίας; ποῖα δὲ ἐπικοινωνία μεταξὺ φωτὸς καὶ σκότους;»¹⁶. Εἶναι ἐπιθυμητὸν λοιπὸν, ἀπομακρυνθέντες ἀπὸ ὅλα τὰ ἀνόητα πράγματα, νὰ ἠμπορέσωμεν νὰ ἐπιτύχωμεν τὰ ἀγαθὰ ποὺ μᾶς ἔχουν ὑποσχεθῆ, χωρὶς βέβαια νὰ παραμελοῦμεν τόσον πολλὰ καὶ δι' αὐτῶν νὰ καταστρέφωμεν τὴν ἀκρίθειαν

ας διὰ τῶν ἰσοσύτιων λυμαινομένους. Ὁ γὰρ εὐτραπελευόμε-
 νος κακῆγορος ἔσται ταχέως· ὁ δὲ κακῆγορος καὶ μυρία
 ἐναντῶ ἐπισωρεύει ἕτερα κακά. Ταῦτα δὴ οὖν τὰ δύο τῆς
 ψυχῆς εἶδη ρυθμίσαντες καὶ ὑποζεύξαντες τῷ λογισμῷ, καθά-
 5 περ ἵππους εὐηνίους, τὴν τε ἐπιθυμίαν καὶ τὸν θυμὸν,
 οὕτως ἐπισιτήσωμεν τὸν νοῦν ἡνίοχον, ἵνα καὶ τὸ βραβεῖον
 λάβωμεν τῆς ἄνω κλήσεως· οὗ γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν
 ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα
 τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἰεὶ, καὶ
 10 εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

τῆς διανοίας μας. Διότι ὁ εὐτράπελος σύντομα θὰ γίνῃ κακολόγος· ὁ δὲ κακολόγος θὰ ἐπισωρεύσῃ καὶ ἀμέτρητα ἄλλα κακὰ εἰς τὸν ἑαυτόν του. Ἄφοῦ λοιπὸν ρυθμίσωμεν αὐτὰ τὰ δύο εἶδη τῆς ψυχῆς καὶ τὰ ὑποτάξωμεν εἰς τὸ λογικόν, ὡσὰν εὐπειθῆ ἄλογα, καὶ τὴν ἐπιθυμίαν δηλαδὴ καὶ τὸν θυμόν, ἃς ἐγκαταστήσωμεν ἔτσι τὸν νοῦν ὡς ἡνίοχον, διὰ νὰ λάβωμεν καὶ τὸ βραβεῖον τῆς θεϊκῆς κλήσεως. Εἴθε ὅλοι ἡμεῖς νὰ κατορθώσωμεν αὐτὸ μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει μαζὶ μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἡ δόξα, ἡ δύναμις, ἡ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἄμην.

ΟΜΙΛΙΑ ΙΗ'

Ἐφ. 5, 5 - 14

«Τοῦτο γὰρ ἴστε γινώσκοντες, ὅτι πᾶς πόρνος, ἢ ἀκάθαρτος, ἢ πλεονέκτης, ὅς ἐστιν εἰδωλολάτρης, οὐκ ἔχει κληρονομίαν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ. Μηδεὶς ὑμᾶς ἀπαιτίῳ κενοῖς λόγοις· διὰ ταῦτα γὰρ ἔρχεται ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῆς ἀπειθείας».

1. Ἦσαν, ὡς ἔοικε, τινὲς καὶ ἐπὶ τῶν προγόνων τῶν ἡμετέρων καὶ τὰς χεῖρας ἐκλύοντες τοῦ λαοῦ, καὶ τὸ παρὰ τοῦ Ἰεζεκιήλ εἰρημένον εἰς ἔργον ἄγοντες, μᾶλλον δὲ τὰ τῶν ψευδοπροφητῶν ποιοῦντες, οἱ δρακὸς κριθῶν ἐκφραυλίζοντες τὸν Θεὸν ἐνώπιον τοῦ λαοῦ αὐτοῦ· ὃ δὴ καὶ νῦν οἶμαι παρὰ τινῶν γίνεσθαι. Ὅταν οὖν εἴπωμεν, ὅτι ὁ μωρὸν καλέσας τὸν ἀδελφόν, εἰς γέενναν ἀπέρχεται, ἄλλοι φασί· Ναί, ὁ μωρὸν καλέσας τὸν ἀδελφόν εἰς γέενναν ἀπέρχεται; Οὐχί, φησί· καὶ διὰ τὴν εἴπωμεν, ὅτι ὁ πλεονέκτης εἰδωλολάτρης ἐστί, καὶ τοῦτο πάλιν ἐκφραυλίζουσι, λέγοντες ὑπερβολῆς εἶναι τὸ ῥῆμα· καὶ πάσας οὕτω τὰς ἐντολὰς ἐξευτελίζουσι. Τούτους οὖν αἰνιτιζόμενος ὁ μακάριος Παῦλος, καὶ τότε ἔγραφεν Ἐ-
20 πρεσβυτέρους, οὕτω λέγων· «Τοῦτο γὰρ ἴστε γινώσκοντες, ὅτι πᾶς πόρνος, ἢ ἀκάθαρτος, ἢ πλεονέκτης, ὅς ἐστιν εἰδωλολάτρης, οὐκ ἔχει κληρονομίαν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ». Εἶτα ἐπάγει· «Μηδεὶς ὑμᾶς ἀπαιτίῳ κενοῖς λόγοις». Κενοί

1. Ἐφ. 5, 5 - 6.

2. Ἰεζ. 13, 19.

3. Πρβλ. Ματθ. 5, 22.

ΟΜΙΛΙΑ ΙΗ΄

Ἐφ. 5, 5 - 14

«Διότι πρέπει νά γνωρίζετε καλά τοῦτο, ὅτι κάθε πόρνος ἢ ἀκάθαρτος ἢ πλεονέκτης, πού εἶναι εἰδωλολάτρης, δέν ἔχει τὸ δικαίωμα κληρονομίας εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ. Κανείς νά μὴ σᾶς ἐξαπατᾷ μὲ λόγια κούφια καὶ ψευδῆ. Διότι διὰ τὰ ἀμαρτήματα αὐτὰ ἔρχεται ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ κατὰ τῶν ἀπειθῶν ἀνθρώπων»¹.

1. Ἦσαν, ὅπως φαίνεται, μερικοὶ καὶ μεταξὺ τῶν ἰδικῶν μας προγόνων, πού ἔλυον ἐντελῶς τὰ χέρια τοῦ λαοῦ καὶ μετέτρεπαν εἰς πρᾶξιν τὸ λεχθὲν ἀπὸ τὸν προφήτην Ἰεζεκιήλ, μᾶλλον δὲ καὶ ἐκτελοῦντες τὰ παραγγέλματα τῶν ψευδοπροφητῶν, οἱ βεβηλώνοντες τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ μεταξὺ τοῦ λαοῦ του ἀντὶ δρακὸς κριθῆς². Τὸ πρᾶγμα αὐτὸ λοιπὸν νομίζω ὅτι καὶ τώρα γίνεται ἀπὸ μερικοῦς. Ὅταν λοιπὸν λέγωμεν, ὅτι ἐκεῖνος πού ἐκάλεσε τὸν ἀδελφόν του μωρόν, μεταβαίνει εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρός³, ἄλλοι λέγουν· Ἔα, ἐκεῖνος πού ἐκάλεσε τὸν ἀδελφόν του μωρόν μεταβαίνει εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρός; Ὁχι, λέγει. Καὶ ὅταν λέγωμεν, ὅτι ὁ πλεονέκτης εἶναι εἰδωλολάτρης, καὶ τοῦτο πάλιν ἀπορρίπτουν, λέγοντες ὅτι τοῦτο εἶναι ὑπερβολικόν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐξευτελίζουν ὅλας τὰς ἐντολάς. Ὑπαινισσόμενος αὐτοὺς λοιπὸν ὁ μακάριος Παῦλος, καὶ τότε ἔγραφε πρὸς τοὺς Ἐφεσίους, τὰ ἐξῆς· «Διότι πρέπει νά γνωρίζετε καλά τοῦτο, ὅτι κάθε πόρνος ἢ ἀκάθαρτος ἢ πλεονέκτης, πού εἶναι εἰδωλολάτρης, δέν ἔχει τὸ δικαίωμα κληρονομίας εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ». Εἰς τὴν συνέχειαν προσθέτει· «Κανείς νά μὴ σᾶς ἐξαπατᾷ μὲ λόγια κούφια καὶ ψευδῆ».

εἰσιν οὗτοι οἱ λόγοι, οἱ πρὸς καιρὸν χάριν ἔχοντες, καὶ οὐ-
 δαμῶς ἐπὶ τῶν ἔργων δεικνύμενοι ἀπάτη γὰρ τὸ πρᾶγμα
 ἐστι. «Διὰ ταῦτα ἔρχεται ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τοὺς υἱοὺς
 τῆς ἀπειθείας». Διὰ τὴν πορνείαν φησί, διὰ τὴν πλεονεξί-
 5 αν, διὰ τὴν ἀκαθαρσίαν, ἢ καὶ διὰ ταῦτα καὶ διὰ τὴν ἀπά-
 την, ἐπειδὴ εἰσιν ἀπαιεῶνες. Υἱοὺς ἀπειθείας, τοὺς σφόδρα
 ἀπειθεῖς, τοὺς ἀντιῶ ἀπειθοῦντας καλεῖ.

«Μὴ οὖν γίνεσθε συμμετοχοὶ αὐτῶν. Ἦτε γὰρ ποτε
 σκότιος, νῦν δὲ φῶς ἐν Κυρίῳ». Ὅρα πῶς συνειῶς προέτιρεψε·
 10 πρῶτον ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ, ὅτι ἀγαπᾶτε ἀλλήλους, καὶ μηδένα
 ἀδικεῖτε· εἶτα πάλιν ἀπὸ τῆς κολάσεως καὶ τῆς γεέννης·
 «Ἦτε γὰρ ποτε σκότιος», φησί, «νῦν δὲ φῶς ἐν Κυρίῳ». Ὅ-
 περ λέγει καὶ ἐν τῇ πρὸς Ρωμαίους Ἐπιστολῇ· «Τίνα οὖν
 καρπὸν εἶχετε τότε, ἐφ' οἷς νῦν ἐπαισχύνεσθε», καὶ ἀναμι-
 15 μνήσκει αὐτοὺς τῆς προτέρας κακίας· Ἐννοήσαντες τί ἦτέ
 ποτε ὑμεῖς, καὶ τί γεγόνατε νῦν, μὴ παλινδρομηῖτε πρὸς τὴν
 προτέραν κακίαν, μηδὲ ἐνυβρίζετε τοῦ Θεοῦ τὴν χάριν. «Ἦ-
 τέ ποτε σκότιος, νῦν δὲ φῶς ἐν Κυρίῳ»· οὐκ ἀπὸ τῆς ὑμε-
 τέρας, φησὶν, ἀρειῆς, ἀλλὰ διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος τοῦτο
 20 ὑμῖν ὑπῆρξε· ιουτέσι, Καὶ ὑμεῖς τῶν αὐτῶν ἄξιοι ἦτέ ποτε,
 ἀλλ' οὐκέτι. «Ὡς τέκνα φωτός περιπατεῖτε». Τί δὴ
 ἐσσι, «Τέκνα φωτός», ἐπάγει ἐξῆς· «Ὁ γὰρ καρπὸς τοῦ
 Πνεύματος ἐν πάσῃ δικαιοσύνῃ καὶ ἀγαθωσύνῃ καὶ ἀληθείᾳ.
 Δοκιμάζοντες τί ἐσιν εὐάρεστον τῷ Κυρίῳ». «Ἐν πάσῃ»,
 25 φησὶν, «ἀγαθωσύνῃ». Τοῦτο πρὸς τοὺς ὀργιζομένους, πρὸς
 τοὺς πικρούς· «Καὶ δικαιοσύνη» τοῦτο πρὸς τοὺς πλεονεκτιοῦν-

4. Ἐφ. 5, 7-8.

5. Ρωμ. 6, 21.

6. Ἐφ. 5, 9-10.

Κούφια εἶναι ἐκεῖνα ποῦ ἔχουν προσωρινῶς χάριν καὶ δὲν ἀποδεικνύονται μὲ κανένα τρόπον εἰς τὰ ἔργα· τὸ πρᾶγμα βέβαια αὐτὸ εἶναι ἀπάτη. «Διότι διὰ τὰ ἀμαρτήματα αὐτὰ ἔρχεται ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ κατὰ τῶν ἀπειθῶν ἀνθρώπων». Ὅμιλεῖ διὰ τὴν πορνείαν, διὰ τὴν πλεονεξίαν, διὰ τὴν ἀκαθαρσίαν ἢ καὶ διὰ τὰ ἀμαρτήματα αὐτὰ καὶ διὰ τὴν ἀπάτην, ἐπειδὴ ὑπάρχουν ἀπατεῶνες. «Υἱοὺς ἀπειθείας» ὀνομάζει τοὺς ὑπερβολικὰ ἀπειθεῖς, ἐκείνους ποῦ ἀπειθοῦν εἰς αὐτόν.

«Μὴ γίνεσθε λοιπὸν συμμετοχοὶ τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν εἰς τὰ πονηρὰ ἔργα των. Διότι ἄλλοτε ἦσθε σκότος, τώρα ὅμως διὰ τοῦ Κυρίου ἐγίνατε φῶς»⁴. Πρόσεχε πῶς μὲ σύνεσιν παρώτρυνεν αὐτούς· κατὰ πρῶτον ἀπὸ τὸν Χριστόν, διότι ἀγαπᾶτε ὁ ἓνας τὸν ἄλλον, καὶ δὲν ἀδικεῖτε κανένα· ἔπειτα πάλιν ἀπὸ τὴν τιμωρίαν καὶ γέενναν τοῦ πυρός. «Διότι», λέγει, ἄλλοτε ἦσθε σκότος, τώρα ὅμως διὰ τὸν Χριστόν ἐγίνατε φῶς». Πρᾶγμα ποῦ λέγει καὶ εἰς τὴν πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολήν· «Ποίαν ὠφέλειαν λοιπὸν εἶχατε τότε ἀπὸ τὰ ἔργα τῆς ἀμαρτίας, διὰ τὰ ὁποῖα τώρα ἐντρέπεσθε;»⁵, καὶ τοὺς ὑπενθυμίζει τὴν προηγουμένην κακίαν των· δηλαδὴ, Ἄφοῦ κατανοήσετε τί ἦσθε σεις ἄλλοτε, καὶ τί ἔχετε γίνει τώρα, μὴ ἐπιστρέφετε εἰς τὴν προηγουμένην κακίαν σας, οὔτε νὰ φέρεσθε ὑβριστικῶς πρὸς τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ. «Ἄλλοτε ἦσθε σκότος, τώρα ὅμως διὰ τῆς ἐνώσεώς σας μὲ τὸν Χριστόν ἐγίνατε φῶς». Τοῦτο, λέγει ὁ Παῦλος, ἐγινε εἰς σᾶς ὄχι ἐξ αἰτίας τῆς ἰδικῆς σας ἀρετῆς, ἀλλὰ διὰ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ· δηλαδὴ, Καὶ σεις ἦσθε ἄλλοτε ἄξιοι τῶν ἰδίων, ἀλλ' ὄχι πλέον τώρα. «Νὰ συμπεριφέρεσθε ὡσὰν παιδιὰ φωτός». Διὰ νὰ δείξη λοιπὸν τί σημαίνει, «τέκνα φωτός», προσθέτει εἰς τὴν συνέχειαν· «Διότι ὁ καρπὸς ποῦ παράγει τὸ ἅγιον Πνεῦμα μέσα εἰς τὰς καρδίας τῶν πιστῶν, ἐκδηλώνεται μὲ κάθε δικαιοσύνην καὶ καλωσύνην καὶ φιλαλήθειαν. Καὶ ἐξετάζετε νὰ μάθετε, τί εἶναι εὐάρεστον ἐνώπιον τοῦ Κυρίου»⁶. «Μὲ κάθε καλωσύνην» λέγει. Αὐτὸ τὸ λέγει πρὸς τοὺς ὀργιζομένους καὶ πρὸς τοὺς κακοὺς. «Καὶ μὲ κάθε δικαιοσύνην»· αὐτὸ

τας· «Καὶ ἀληθεία»· τοῦτο πρὸς τὴν ψευδῆ ἡδονήν. Οὐκ ἐκεῖνα ἃ εἶπον, φησὶν, ἀλλὰ τὰ ἐναντία. «Ἐν πάσῃ». Τουτέστι, καρπὸν ἰδεῖ πνευματικὸν ἐπιδείκνυσθαι ἐν πᾶσι. «Δοκιμάζοντες τί ἐσσι τὸ εὐάρεστον τῷ Κυρίῳ». Ἔρα παιδι-
5 κῆς ἐκεῖνα διανοίας καὶ ἀτελοῦς.

«Καὶ μὴ συγκοινωνεῖτε», φησί, «τοῖς ἔργοις τοῖς ἀκάροποις τοῦ σκότους, μᾶλλον δὲ καὶ ἐλέγχετε· τὰ γὰρ κρυφῆ γινόμενα ὑπὲρ αὐτῶν, αἰσχροὶ ἐσσι καὶ λέγειν. Τὰ δὲ πάντα, ἐλεγχόμενα ὑπὸ τοῦ φωτός, φανεροῦνται». Εἶπεν, ὅτι «Φῶς
10 ἐσσι»· τὸ δὲ φῶς ἐλέγχει τὰ ἐν σκότει γινόμενα. Ὡστε ἂν ἦτε ὑμεῖς, φησὶν, ἐνάρετοι καὶ θαυμαστοί, λαθεῖν οὐ δυνήσονται οἱ πονηροί. Καθάπερ γὰρ λύχνου κειμένου πάντες φωτίζονται, καὶ ὁ λησιῆς οὐκ ἂν ἐπεισέλθοι, οὕτω τοῦ φωτός ὑμῶν λάμποντος, ἀλώσονται οἱ πονηροὶ ἐλεγχόμενοι. Ἔρα
15 διελέγχειν δεῖ. Πῶς οὖν φησι, «Μὴ κρίνετε, ἵνα μὴ κριθῆτε»; Ἐλέγχειν εἶπεν, οὐ κατακρίνειν, τουτέστι, παιδεύειν καὶ, «Μὴ κρίνετε, ἵνα μὴ κριθῆτε», περὶ τῶν ἐλαχίστων ἁμαρτημάτων εἶπεν. Ἀμέλει καὶ ἐπήγαγε· «Τί βλέπεις τὸ κάρφος τὸ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ τοῦ ἀδελφοῦ σου, τὴν δὲ ἐν τῷ
20 σῷ ὀφθαλμῷ δοκὸν οὐ κατανοεῖς;».

Ὁ δὲ λέγει, τοῦτόν ἐστιν· Ὡσπερ τὸ τραῦμα, ἕως ἂν ἐμφωλεύῃ καλυπτόμενον ἄνωθεν, καὶ διὰ βάρους τρέχῃ, οὐδεμιᾶς ἀπολαύει τῆς ἐπιμελείας, οὕτω καὶ ἁμαρτία, ἕως μὲν ἂν κρύπτηται, καθάπερ ἐν σκότει μετὰ ἀδείας τολμᾶται
25 πολλῆς· ἐπειδὴν δὲ φανερωθῆ, γίνεται φῶς· οὐχὶ αὕτη ἡ

7. Ἐφ. 5, 11 - 13.

8. Ματθ. 7, 1.

9. Ματθ. 7, 3.

τὸ λέγει πρὸς τοὺς πλεονέκτας. «Καὶ μὲ φιλαλήθειαν»· αὐτὸ τὸ λέγει πρὸς τὴν ψευδῆ ἡδονήν. "Ὅχι ἐκεῖνα ποῦ εἶπα, λέγει, ἀλλὰ τὰ ἀντίθετα. «Ἐν πάσῃ». Δηλαδή, πρέπει εἰς ὅλα νὰ ἐπιδεικνύετε πνευματικὸν καρπὸν. «Καὶ ἐξετάζετε νὰ μάθετε, τί εἶναι εὐάρεστον ἐνώπιον τοῦ Κυρίου». Ἐπομένως ἐκεῖνα ἦσαν δείγμα παιδικῆς καὶ ἀτελοῦς διανοίας.

«Καὶ νὰ μὴ συμμετέχετε εἰς τὰ ἔργα τοῦ σκοτούς, ποῦ δὲν φέρουν κανένα ὠφέλιμον καρπὸν· ἀλλὰ μάλλον νὰ ἐλέγχετε τὰ ἔργα αὐτά. Διότι τὰ ἔργα, ποῦ πράττουν κρυφὰ οἱ ἀπειθεῖς αὐτοί, εἶναι αἰσχρὸν ἀκόμη καὶ νὰ τὰ ἀναφέρῃ κανεὶς. "Ὅλα ὅμως τὰ ἔργα αὐτά, κάτω ἀπὸ τὸ φῶς τοῦ ἐλέγχου, γίνονται φανερὰ πόσον ὀλέθρια εἶναι»⁷. Εἶπεν, ὅτι «ἐγίνατε φῶς·» τὸ δὲ φῶς ἐλέγχει τὰ γινόμενα εἰς τὸ σκότος. "Ὡστε ἂν εἴσθε σεῖς, λέγει, ἐνάρετοι καὶ θαυμαστοί, δὲν θὰ ἠμποροῦν νὰ διαφύγουν τὴν προσοχήν σας οἱ πονηροὶ ἄνθρωποι. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς, ὅταν τὸ λυχνάρι εὐρίσκεται εἰς τὴν θέσιν του, ὅλοι φωτίζονται καὶ δὲν θὰ ἠμπορέσῃ ὁ ληστής νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ σπίτι, ἔτσι ὅταν λάμπῃ τὸ ἰδικὸν σας φῶς, θὰ ἀποκαλύπτωνται οἱ πονηροί, ἐπειδὴ ἐλέγχονται. "Ἄρα πρέπει νὰ γίνεταὶ αὐστηρὸς ἔλεγχος. Πῶς λοιπὸν τότε λέγει, «Μὴ κρίνετε τὸν πλησίον σας, διὰ νὰ μὴ κριθῆτε ἀπὸ τὸν Θεόν»⁸; Εἶπε νὰ ἐλέγχετε, ὄχι νὰ κατακρίνετε, δηλαδή, νὰ σωφρονίζετε. Ἐπίσης τὸ «Μὴ κρίνετε, διὰ νὰ μὴ κριθῆτε», τὸ εἶπεν διὰ τὰ ἀσήμαντα ἁμαρτήματα. Μάλιστα δὲ προσέθετε· «Διατί βλέπεις τὸ καρφὶ ποῦ ὑπάρχει εἰς τὸ μάτι τοῦ ἀδελφοῦ σου, τὸ δοκάρη δέ, ποῦ εἶναι εἰς τὸ μάτι σου, δὲν τὸ αἰσθάνεσαι»⁹;

Αὐτὸ δὲ ποῦ ἐννοεῖ εἶναι τὸ ἐξῆς· "Ὅπως τὸ τραῦμα, ἐν ὅσῳ κρύπτεται μέσα εἰς τὸ σῶμα μας καλυπτόμενον ἀπὸ ἐπάνω καὶ εἰσχωρεῖ βαθιὰ δὲν τὸ φροντίζομεν καθόλου, ἔτσι καὶ ἡ ἁμαρτία, ἐν ὅσῳ μὲν ἠμπορεῖ νὰ κρύπτεται, ὡσάν νὰ εὐρίσκεται εἰς τὸ σκοτάδι, μὲ μεγάλην ἀσφάλειαν τολμᾷ τὰ πάντα, ὅταν ὅμως φανερωθῇ γίνεται φῶς· ὄχι ἡ ἰδία ἁμαρτία — διότι πῶς θὰ ἠμποροῦσε νὰ γίνη αὐτό; —

ἁμαρτία· πῶς γάρ; ἀλλ' ὁ ἐργασάμενος. "Οτιαν γὰρ εἰς μέ-
 σον ἐνεχθῆ, ὅτιαν νουθειθῆ, ὅτιαν μειανοήσῃ, ὅτιαν ἀφέσεως
 τύχῃ, οὐχὶ ἐξεκάθαρος αὐτοῦ τὸ σκότιος; οὐχὶ τότε ἐθερά-
 πευσας αὐτοῦ τὸ τραῦμα; οὐχὶ τὴν ἀκαρπίαν ἐξεκαλέσω
 5 πρὸς καρπὸν; Ἡ τοῦτο φησιν, ἢ ἐκεῖνο, ὅτι Ὁ μὲν ὑμέ-
 τερος βίος φανερός ὢν, φῶς ἐσιν· οὐδεὶς γὰρ τὸν ἄληπιον
 κρύπτει βίον· τὰ δὲ κρυπτόμενα, διὰ τὸ ἐσκοιῖσθαι κρύπτιται.
 Διὸ λέγει «Ἐγείραι, ὁ καθεύδων, καὶ ἀνάστα ἐκ τῶν νε-
 κρῶν, καὶ ἐπιφαύσει σοι ὁ Χριστός». Καθεύδοντα καὶ νεκρὸν
 10 τὸν ἐν ἁμαρτίαις φησί· καὶ γὰρ δυσωδίας πνεῖ, ὡς ὁ νεκρός,
 καὶ ἀνενέργητός ἐστιν, ὡς ὁ καθεύδων, καὶ οὐδὲν ὁρᾷ, ὡς
 ἐκεῖνος, ἀλλ' ὄνειρώττει καὶ φανιάζεται. Οἱ μὲν, «Ἐπιφαύ-
 σεις», φασί, «τοῦ Χριστοῦ»· οἱ δέ, «Ἐπιφαύσει σοι ὁ Χρι-
 στός»· μᾶλλον δὲ τοῦτο ἐστὶ. Ἀπόσιγηθι τῆς ἁμαρτίας, καὶ δυνή-
 15 σῃ τὸν Χριστὸν ἰδεῖν. «Ὁ γὰρ τὰ φαῦλα πράσσω, μισεῖ τὸ
 φῶς, καὶ οὐκ ἔρχεται πρὸς τὸ φῶς»· ὁ τοίνυν μὴ πράττων,
 ἔρχεται.

2. Ἄλλ' οὐ περὶ τῶν ἀπίστων τοῦτο μόνον φησί· πολλοὶ
 γὰρ τῶν πιστῶν οὐδὲν ἦτιον τῶν ἀπίστων τῆς κακίας ἔχον-
 20 ται· εἰσὶ δέ, οἱ καὶ πολλῶ μᾶλλον. Διὸ καὶ πρὸς τούτους ἀναγ-
 καῖον εἰπεῖν «Ἐγείραι, ὁ καθεύδων, καὶ ἀνάστα ἐκ τῶν
 νεκρῶν, καὶ ἐπιφαύσει σοι ὁ Χριστός». Πρὸς τούτους ἀρμό-
 ζει καὶ τοῦτο εἰπεῖν «Ὁ Θεὸς οὐκ ἔστι νεκρῶν, ἀλλὰ ζών-
 των». Εἰ τοίνυν οὐκ ἔστι νεκρῶν, ζήσωμεν. Τινὲς δὲ ὑπερ-
 25 βολὴν εἶναι φασὶ τὸ, ὁ πλεονέκτης εἰδωλολάτρης ἐστίν. Ἄλλ'
 οὐκ ἔστιν ὑπερβολῆς τὸ ρῆμα, ἀλλὰ ἀληθείας. Πῶς καὶ τίνοι
 τρώσῃ; Ὅτι ἀφίσταται ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ὁ πλεονέκτης, καθάπερ

10. Ἐφ. 5, 14.

11. Ἰω. 3, 20.

12. Ματθ. 22, 32.

ἀλλὰ ἐκεῖνος πού τὴν ἔπραξε. Διότι ὅταν προσαχθῆ ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων, ὅταν νουθετηθῆ, ὅταν μετανοήσῃ, ὅταν λάβῃ συγχώρησιν, δὲν ἐκαθάρισες ἐντελῶς τὸ σκοτάδι του; δὲν ἐθεράπευσες τότε τὸ τραῦμα του; δὲν ἀπέκοψε τὴν ἀκαρπῖαν διὰ νὰ φέρῃ καρπὸν; Ἡ αὐτὸ ἐννοεῖ ἢ ἐκεῖνο, ὅτι ὁ μὲν ἰδικὸς σας τρόπος ζωῆς, ἐπειδὴ εἶναι φανερός, εἶναι φῶς· κανεῖς βέβαια δὲν ἀποκρύπτει τὸν καθαρὸν τρόπον ζωῆς. Τὰ δὲ κρυπτόμενα, ἐξ αἰτίας τοῦ ὅτι ἔχουν γίνεαι σκοτεινά, κρύπτονται. Διὰ τοῦτο λέγει· «Σήκω ἐπάνω σύ, πού κοιμᾶσαι τὸν ὕπνον τῆς ἀμαρτίας, καὶ ἀναστήσου ἀπὸ τοὺς νεκροὺς τῆς ἀμαρτίας καὶ θὰ σὲ φωτίσῃ ὁ Χριστός»¹⁰. Κοιμώμενον καὶ νεκρὸν ἐννοεῖ τὸν ἄνθρωπον τῆς ἀμαρτίας· καὶ εἶναι ἀλήθεια ὅτι ἀποπνέει δυσωδίαν, ὅπως ὁ νεκρὸς, καὶ εἶναι ἀδρανῆς, ὅπως ὁ κοιμώμενος, καὶ τίποτε δὲν βλέπει, ὅπως ἐκεῖνος, ἀλλὰ ὄνειρεύεται καὶ φαντάζεται. Ἄλλοι μὲν λέγουν, «Θὰ πλησιάσῃς τὸν Χριστόν», ἄλλοι δέ, «θὰ σὲ φωτίσῃ ὁ Χριστός»· μᾶλλον αὐτὸ τὸ δεύτερον εἶναι. Φῦγε μακρὰν ἀπὸ τὴν ἀμαρτίαν καὶ θὰ ἠμπορέσῃς νὰ ἰδῆς τὸν Χριστόν. «Διότι ἐκεῖνος πού ἐπιμένει νὰ πράττῃ ἔργα πονηρὰ καὶ κακά, ἀντιπαθεῖ καὶ ἀποστρέφεται τὸ φῶς, καὶ δὲν ἔρχεται εἰς τὸ φῶς»¹¹. Ἀντιθέτως ὅμως ἐκεῖνος πού δὲν πράττει ἔργα πονηρὰ καὶ κακά, ἔρχεται εἰς τὸ φῶς.

2. Ἀλλὰ δὲν τὸ λέγει αὐτὸ μόνον διὰ τοὺς ἀπίστους, διότι πολλοὶ πιστοὶ προσκολλῶνται εἰς τὴν κακίαν ὅχι ὀλιγώτερον ἀπὸ τοὺς ἀπίστους· ὑπάρχουν δέ καὶ ἐκεῖνοι πού προσκολλῶνται ἀσυγκρίτως περισσότερο. Διὰ τοῦτο καὶ πρὸς αὐτοὺς εἶναι ἀναγκαῖον νὰ εἰποῦμεν· «Σήκω ἐπάνω σύ, πού κοιμᾶσαι τὸν ὕπνον τῆς ἀμαρτίας, καὶ ἀναστήσου ἀπὸ τοὺς νεκροὺς τῆς ἀμαρτίας καὶ θὰ σὲ φωτίσῃ ὁ Χριστός». Πρὸς αὐτοὺς ἀρμόζει νὰ εἰποῦμεν καὶ τοῦτο· «Δὲν εἶναι ὁ Θεός, Θεὸς νεκρῶν, ἀλλὰ ζωντανῶν»¹². Ἐφ' ὅσον λοιπὸν δὲν εἶναι Θεὸς νεκρῶν, ἅς ζήσωμεν. Μερικοὶ δέ ἰσχυρίζονται ὅτι εἶναι ὑπερβολικόν, τό, Ὁ πλεονέκτης εἶναι εἰδωλολάτρης. Ὅμως δὲν εἶναι ὑπερβολικὸς ὁ λόγος, ἀλλ' ἀληθινός. Πῶς καὶ μὲ ποῖον τρόπον; Διότι ὁ πλεονέ-

ὁ εἰδωολάτρης. Καὶ ἵνα μὴ νομίσης ἀπλῶς εἰρηῆσθαι, ἀπό-
 φασίς ἐστι τοῦ Χριστοῦ λέγουσα· «Οὐ δύνασθε Θεῷ δουλεύ-
 ειν, καὶ μαμμωνᾷ». Οἱ μαμμωνᾷ δουλεύοντες, ἐξέβαλον ἐ-
 αυτοὺς τῆς τοῦ Θεοῦ δουλείας, οἱ δὲ ἀρνησάμενοι αὐτοῦ τὴν
 5 δεσποτείαν, καὶ χρυσῷ δουλεύοντες ἀψύχῳ, εὐδηλον ὅτι εἰ-
 δωολάτραι εἰσίν.

Ἄλλ' οὐκ ἐποίησα, φησὶν, εἶδωλον, οὐδὲ ἔσθησα βωμόν,
 οὐδὲ κατέθυσσα πρόβατα, οὐδὲ οἶνον ἐπέσπεισα, ἀλλ' εἰς ἐκ-
 κλησίαν εἰσηλθὼν, καὶ χεῖρας ἀνέτεινα τῷ μονογενεῖ τοῦ
 10 Θεοῦ Παιδί, καὶ μυστηρίων μετέχω καὶ εὐχῆς κοινωνῶ,
 καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων, ὧν προσῆκε τὸν Χριστιανόν. Πῶς
 οὖν, φησὶν, εἶδωλα προσκυνῶ; Τοῦτο μὲν οὖν αὐτὸ καὶ τὸ
 θαυμασιότατόν ἐστιν, ὅτι πείραν λαβὼν καὶ γευσάμενος τῆς
 φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ, καὶ ἰδὼν ὅτι χρησιὸς ὁ Κύριος,
 15 τὸν μὲν χρησιδὸν εἶασας, τὸν δὲ ὠμόν τύραννον κατεδέξω,
 καὶ προσποιῆ μὲν τούτῳ δουλεύειν, τῇ δὲ ἀληθείᾳ τῷ σκληρῷ
 ζυγῷ καὶ χαλεπῷ τῆς φιλαργυρίας σαυτὸν ὑπέβαλες. Οὐπω
 μοι σὸν εἶπας κατόρθωμα, ἀλλὰ τὰ δῶρα τοῦ Δεσπότου. Εἶπε
 γάρ μοι, παρακαλῶ, τὸν σιραιώτην πόθεν κρίνομεν; ὅταν
 20 δορυφορῇ τὸν βασιλέα καὶ παρ' αὐτοῦ τρέφεται καὶ καλῆται
 αὐτοῦ, ἢ ὅταν τὰ ἐκείνου οὐ φρονῇ, ἀλλὰ προσποιῆται μὲν
 εἶναι μετ' ἐκείνου καὶ τὰ ἐκείνου θεραπεύειν, τὰ δὲ τῶν
 πολεμίων πράγματα αἰρῇ; Εὐδηλον ὅτι τὸν βασιλέα δορυφο-
 ρῶν. Διὰ τοῦτο καὶ χαλεπωτέρας κολάσεως ἄξιός, ἢ τῆς
 25 τοῦ βασιλέως δουλείας ἐαυτὸν ἀπορρήξας, καὶ τοῖς ἐχθροῖς
 προστεθείς.

Καὶ σὺ τοίνυν ὑβρίζεις τὸν Θεὸν καθάπερ εἰδωολά-
 τρης, οὐχ ἐνὶ σίγματι τῷ σῷ, ἀλλὰ μυρίοις τοῖς ἡδικημένοις.

κτης ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὸν Θεόν, ὅπως ἀκριβῶς ὁ εἰδωλολάτρης. Καὶ διὰ τὸ μὴ νομίσης ὅτι ἀπλῶς ἔχει λεχθῆ αὐτό, εἶναι ἀπόφασις τοῦ Χριστοῦ ποῦ λέγει· «Δὲν ἠμπορεῖτε νὰ εἰσθε συγχρόνως δούλοι καὶ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ μαμμωνᾶ»¹³. Οἱ δουλεύοντες εἰς τὸν μαμμωνᾶν ἔφυγαν μόνοι των ἀπὸ τὴν δουλείαν τοῦ Θεοῦ, ἐκεῖνοι ὅμως ποῦ ἠρνήθησαν τὴν ἐξουσίαν τοῦ Θεοῦ καὶ εἶναι δούλοι τοῦ ἀψύχου χρυσοῦ, εἶναι ὀλοφάνερον ὅτι εἶναι εἰδωλολάτραι.

Ἄλλά, θὰ εἰπῆ, δὲν ἔκαμα εἰδωλον, οὔτε ἔστησα βωμόν, οὔτε ἐθυσίασα πρόβατα, οὔτε προσέφερα ὡς σπονδὴν οἶνον, ἀλλὰ εἰσῆλθον εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ ὕψωσα τὰ χέρια μου πρὸς τὸν Μονογενῆ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ συμμετέχω εἰς τὰ μυστήρια καὶ λαμβάνω μέρος εἰς τὴν προσευχὴν καὶ εἰς ὅλα τὰ ἄλλα ποῦ ἀρμόζουν εἰς τὸν χριστιανόν. Πῶς λοιπόν, λέγει, προσκυνῶ τὰ εἰδωλα; Αὐτὸ βέβαια εἶναι τὸ παραδοξότερον ὅλων, διότι, ἀφοῦ ἔλαβες πείραν καὶ ἐδοκίμασες τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Θεοῦ καὶ ἀφοῦ εἶδες ὅτι ὁ Κύριος εἶναι ἀγαθός, τὸν μὲν ἀγαθὸν ἐγκατέλειψες καὶ ἀπεδέχθης τὸν ἄγριον τύραννον, καὶ προσποιεῖσαι ὅτι εἶσαι δούλος τοῦ Κυρίου, εἰς τὴν πραγματικότητα ὅμως ὑπέβαλες τὸν ἑαυτὸν σου εἰς τὸν σκληρὸν καὶ φοβερὸν ζυγὸν τῆς φιλαργυρίας. Δὲν μοῦ εἶπες ἀκόμη τὸ ἰδικόν σου κατόρθωμα, ἀλλὰ τὰ δῶρα τοῦ Θεοῦ. Διότι, εἶπέ μου, παρακαλῶ, ἀπὸ ποῦ κρίνομεν τὸν πιστὸν στρατιώτην, ὅταν εἶναι σωματοφύλαξ τοῦ βασιλέως καὶ τρέφεται ἀπ' αὐτὸν καὶ θεωρεῖται ὅτι ἀνήκει εἰς αὐτόν, ἢ ὅταν δὲν ἔχη τὰ αὐτὰ μὲ ἐκεῖνον φρονήματα, ἀλλὰ προσποιεῖται ὅτι ἀνήκει εἰς ἐκεῖνον καὶ φροντίζει τὰς ὑποθέσεις του, ὅμως ἀποδέχεται τὰ ἔργα τῶν ἐχθρῶν; Εἶναι φανερόν ὅτι εἶναι πιστός, ὅταν εἶναι σωματοφύλαξ τοῦ βασιλέως. Διὰ τοῦτο εἶσαι ἄξιος καὶ σκληροτέρας τιμωρίας, παρὰ ὅταν ἀποχωρισθῆς ἀπὸ τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ βασιλέως καὶ προστεθῆς εἰς τοὺς ἐχθρούς του.

Καὶ σὺ λοιπόν ὑβρίζεις τὸν Θεὸν ὡσάν εἰδωλολάτρης, ὄχι μὲ τὸ ἓνα στόμα τὸ ἰδικόν σου, ἀλλὰ μὲ τὰ πολλὰ τῶν ἀδικημένων. Ἄλλά δὲν εἶναι εἰδωλολάτρης, θὰ εἰπῆ κά-

Ἄλλ' εἰδωλολάτρης, φησίν, οὐκ ἔστιν. Ὅταν οὖν λέγωσιν οἱ Ἕλληνες, Ὁ Χριστιανὸς ὁ πλεονέκτης, τότε οὐκ αὐτὸς μόνος ὑβρίζει δι' ὧν πράττει, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἠδικημένους ἀναγκάζει πολλάκις τοῦτο λέγειν· εἰ δὲ μὴ λέγουσι, 5 τοῦτο τῆς ἐκείνων εὐλαθείας λογιστέον. Ἡ οὐχ ὁρῶμεν τὰ πράγματα οὕτω γινόμενα; Ὁ εἰδωλολάτρης, τί ἄλλο; ἢ οὐχὶ καὶ αὐτὸς πάθη προσκυνεῖ πολλάκις, μὴ τοῦ πάθους κραιτῶν; Οἶόν τι λέγω. Ὅταν εἴπωμεν, ὅτι εἰδωλα προσκυνεῖ, Οὐ, φησίν, ἀλλὰ τὴν Ἀφροδίτην, ἀλλὰ τὸν Ἄρην. Καὶν εἴπωμεν, Τίς αὕτη ἢ Ἀφροδίτη; οἱ σεμνότεροι αὐτῶν φασιν· Ἡ ἡδονή. Καὶ τίς ὁ Ἄρης; Ὁ θυμὸς. Οὕτω καὶ σὺ τὸν μαμμωνᾶν. Καὶ σὺ ταύτην προσκυνεῖς; Οὐ προσκυνῶ, φησί. Διὰ τί; ὅτι οὐ κάμπτεται σεαυτὸν; Ἀλλὰ νῦν πολλῶ μᾶλλον προσκυνεῖς διὰ τῶν ἔργων καὶ τῶν πραγμάτων· αὕτη γὰρ 15 μείζων ἢ προσκύνησις. Καὶ ἵνα μάθης, θεὰ ἐπὶ τοῦ Θεοῦ, τίνες μᾶλλον αὐτὸν προσκυνοῦσιν, οἱ ἀπλῶς ἐσιῶτες ἐν ταῖς προσευχαῖς, ἢ οἱ τὸ θέλημα αὐτοῦ ποιοῦντες; Εὐδηλον ὅτι οὗτοι.

Οὕτω καὶ οἱ ἐπὶ τοῦ μαμμωνᾶ, οἱ τὸ θέλημα αὐτοῦ ποι- 20 οῦντες, μᾶλλον αὐτὸν προσκυνοῦσι. Καίτοι ἐκεῖνοι τὰ πάθη προσκυνοῦντες, πολλάκις ἐκίός εἰσι τῶν παθῶν· ἴδοι γὰρ ἂν τις τὸν τοῦ Ἄρεως θεραπευτήν, τοῦ θυμοῦ κραιτοῦντα πολλάκις· ἐπὶ δὲ σοῦ οὐκ ἐπι τοῦτο, ἀλλὰ τῶ πάθει καταδουλοῖς σεαυτὸν. Ἄλλ' οὐ σφάζεις πρόβατα; Ἄλλ' ἀνθρώπους, 25 καὶ ψυχὰς λογικὰς, τὰς μὲν λιμῶ, τὰς δὲ βλασφημίαις. Οὐδὲν ταύτης τῆς θυσίας βακχικώτερον. Τίς εἶδε ψυχὰς σφαζόμενας ποτέ; Ἐπάρατος ὁ τῆς πλεονεξίας βωμὸς. Παρὰ

14. Κατὰ τὸν Ὅμηρον θυγατέρα τοῦ Διὸς καὶ τῆς Δωδώνης, κατὰ δὲ τὸν μῦθον ἀναδυθεῖσα ἀπὸ τὸν ἀφρόν τῆς θαλάσσης, θεὰ τοῦ κάλους καὶ τοῦ ἔρωτος.

14α. Υἱὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἥρας, θεὸς τοῦ πολέμου, ἕνας ἀπὸ τοὺς δώδεκα θεοὺς τοῦ Ὀλύμπου.

ποιος. "Όταν λοιπόν λέγουν οἱ Ἕλληνες, "Ὁ χριστιανὸς ὁ πλεονέκτης", τότε δὲν ὑβρίζει αὐτὸς μόνον τὸν Θεὸν μ' ἐκεῖνα ποῦ πράττει, ἀλλ' ἀναγκάζει καὶ τοὺς ἀδικημένους νὰ κάμνουν πολλάκις αὐτό· ἐὰν ὅμως δὲν τὸ λέγουν, αὐτὸ πρέπει νὰ καταλογισθῆ εἰς τὴν εὐσέβειαν τῶν Ἑλλήνων. Ἡ δὲν βλέπομεν νὰ γίνωνται ἔτσι τὰ πράγματα; Τί ἄλλο κάμνει ὁ εἰδωλολάτρης; μήπως δὲν προσκυνεῖ πολλάκις καὶ αὐτὸς τὰ πάθη, χωρὶς νὰ εἶναι κυρίαρχος τοῦ πάθους; Ἐπεξηγῶ τί ἐννοῶ· ὅταν λέγωμεν ὅτι προσκυνεῖ τὰ εἰδωλα, θὰ εἰπῆ κάποιος, "Ὁχι δὲν προσκυνεῖ εἰδωλα, ἀλλὰ προσκυνεῖ τὴν Ἀφροδίτην¹⁴, τὸν Ἄρην^{14α}. Καὶ ἂν ἐρωτήσωμεν, Ποία εἶναι αὐτὴ ἡ Ἀφροδίτη; οἱ σεμνότεροι ἀπ' αὐτοὺς ἀπαντοῦν· Ἡ ἡδονή. Καὶ ποῖος εἶναι ὁ Ἄρης; Ὁ θυμὸς. Ἔτσι καὶ σὺ προσκυνεῖς τὸν μαμμωνᾶν. Ἄν ἐρωτήσωμεν, Ποῖος εἶναι ὁ μαμμωνᾶς; Ἡ πλεονεξία. Καὶ σὺ προσκυνεῖς αὐτήν; Δὲν τὴν προσκυνῶ, θὰ εἰπῆ. Διατί; μήπως ἐπειδὴ δὲν λυγίζεις τὸ γόνατόν σου; Ἀλλὰ τώρα προσκυνεῖς ἀσυγκρίτως περισσότερο μὲ τὰ ἔργα καὶ τὰ πράγματα, διότι αὐτὴ εἶναι ἡ μεγαλυτέρα προσκύνησις. Καὶ διὰ νὰ μάθης, πρόσεχε τί συμβαίνει μὲ τὸν Θεόν· ποῖοι προσκυνοῦν περισσότερο αὐτόν, ἐκεῖνοι ποῦ ἀπλῶς μόνον παραστέκονται εἰς τοὺς τόπους προσευχῆς ἢ ἐκεῖνοι ποῦ πράττουν τὸ θέλημά του; Εἶναι ὀλοφάνερον ὅτι αὐτοὶ ποῦ πράττουν τὸ θέλημά του.

"Ἔτσι συμβαίνει καὶ μὲ τὸν μαμμωνᾶν· ἐκεῖνοι ποῦ κάμνουν τὸ θέλημά του, προσκυνοῦν περισσότερο αὐτόν. Ἄν καὶ βέβαια ἐκεῖνοι ποῦ προσκυνοῦν τὰ πάθη, πολλάκις εἶναι ἀπηλλαγμένοι τούτων. Θὰ ἠμποροῦσε νὰ ἰδῆ κανεὶς τὸν ὑπηρέτην τοῦ Ἄρεως, νὰ εἶναι πολλάκις κύριος τοῦ θυμοῦ του. Εἰς σὲ ὅμως δὲν συμβαίνει πλέον αὐτό, ἀλλὰ ὑποδουλώνεις τελείως τὸν ἑαυτόν σου εἰς τὸ πάθος. Ἀλλὰ δὲν σφάζεις πρόβατα; Φονεύεις ὅμως ἀνθρώπους καὶ ψυχὰς λογικάς, ἄλλας μὲν μὲ τὴν πείναν, ἄλλας δὲ μὲ μὲ τὰς βλασφημίας. Δὲν ὑπάρχει τίποτε τὸ περισσότερο ὀργιαστικὸν ἀπὸ τὴν θυσίαν αὐτήν. Ποῖος εἶδε ποτὲ σφαζομένας ψυχὰς; Ἐπικατάρατος εἶναι ὁ θυμὸς τῆς πλεο-

γὰρ τοῦτον τῶν εἰδώλων ἂν ἔλθῃς βωμὸν, ὄψει αἰγείων καὶ
 βοείων αἱμάτων ὄζοντα· παρὰ δὲ τὸν τῆς πλεονεξίας βωμὸν
 ἂν ἔλθῃς, αἱμάτων ἀνθρωπίνων ὄψει χαλεπὸν ἀποπνέοντα·
 ἂν παρασιῆς ἐνιαῦθα, οὐ θεάσῃ περὰ καιόμενα ὀρνίθων,
 5 οὐδὲ κνίσσαν καὶ καπνὸν ἀναδιδόμενον, ἀλλὰ σώματα ἀν-
 θρώπινα ἀπολλύμενα. Οἱ μὲν γὰρ εἰς κρημνοὺς ἑαυτοὺς
 ἔρριψαν, οἱ δὲ βρόχον ἤψαν, οἱ δὲ ξίφος διήλασαν διὰ τοῦ
 λαμοῦ. Εἶδες θυσίας ὤμας καὶ ἀπανθρώπους; Βούλει τού-
 των χαλεπωτέρας ἰδεῖν; Ἐγὼ σοι δεῖξω, οὐκέτι σώματα
 10 ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ ψυχὰς ἀνθρώπων κατασφατιομένας ἐ-
 κεί. Καὶ γὰρ ἔστι ψυχὴν σφάττεσθαι σφαγῇ τῇ προσηκούσῃ
 ψυχῇ· ὥσπερ γὰρ ἔστι σῶματος θάνατος, οὕτω καὶ ψυχῆς·
 «Ψυχὴ γὰρ ἡ ἁμαρτάνουσα», φησὶν, «αὐτὴ καὶ ἀποθανεῖται».
 Οὐ τοιοῦτος, οἷος ὁ τοῦ σώματος θάνατος, ἀλλὰ πολλῶ χαλε-
 15 πώτερος ὁ τῆς ψυχῆς. Οὗτος μὲν γὰρ ὁ σωματικὸς θάνα-
 τος διαλύσας ἀπ' ἀλλήλων τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα, τὸ μὲν
 πολλῶν φροντίδων καὶ πόνων ἀνέπασσε, τὴν δὲ εἰς φανε-
 ρὸν χῶρον παρέπεμψε· εἶτα τῷ χρόνῳ διαλυθὲν καὶ ἀπορ-
 ρεῦσαν, πάλιν συνάγεται μετὰ ἀφθαρσίας, καὶ τὴν οἰκείαν
 20 ἀπολαμβάνει ψυχὴν.

3. Οὗτος μὲν οὖν τοιοῦτος· ὁ δὲ τῆς ψυχῆς φορικτὸς καὶ
 φοβερός. Οὐ γὰρ εἰς διαλυθῆν, καθάπερ τὸ σῶμα αὐτὴν
 παραπέμπει ἀλλὰ καταδεθεῖσαν πάλιν ἀφθάρτω σώματι, εἰς
 τὸ πῦρ ἐμβιβάζει τὸ ἄσθεσιον. Οὗτος τοίνυν ἔστιν ὁ ψυχῆς
 25 θάνατος. Ὡσπερ οὖν ἔστι ψυχῆς θάνατος, οὕτω καὶ σφαγὴ
 ψυχῆς. Τί σῶματος σφαγὴ; Τὸ νεκρωθῆναι, καὶ τῆς ἐνερ-
 γείας ἀπορραγῆναι τῆς κατὰ ψυχὴν. Τί ἔστι ψυχῆς σφαγὴ;
 Καὶ αὐτὸ νέκρωσις. Τί δὲ νέκρωσις ψυχῆς; Ὡσπερ γὰρ
 τὸ σῶμα τότε νεκροῦται, διὰν ἔρημον αὐτὸ καταλίπη τῆς οἰ-
 30 κείας ἐνεργείας ἢ ψυχῆ· οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ τότε νεκροῦται,

νεξίας. Διότι ἐὰν πλησιάσης εἰς αὐτὸν τὸν βωμὸν τῶν εἰδῶλων, θὰ ἰδῆς νὰ μυρίζουν αἵματα αἰγῶν καὶ βοδιῶν· ἂν πλησιάσης ὅμως εἰς τὸν βωμὸν τῆς πλεονεξίας θὰ ἰδῆς νὰ μυρίζη ἀνθρώπινα αἵματα· καὶ ἂν σταθῆς πλησίον αὐτοῦ, δὲν θὰ ἰδῆς νὰ καίωνται πτερὰ ὀρνίθων, οὔτε κνίσσαν καὶ καπνὸν ν' ἀναβαίνει ὑψηλά, ἀλλὰ σώματα ἀνθρώπων νὰ καταστρέφονται. Διότι ἄλλοι μὲν ἔπесαν εἰς τοὺς κρημνοὺς, ἄλλοι δὲ ἔδεσαν βρόχον καὶ ἄλλοι διαπέρασαν τὸ ξίφος εἰς τὸν λαιμὸν των. Εἶδες θυσίας ὡμὰς καὶ ἀπανθρώπους; Θέλεις νὰ ἰδῆς φοβερωτέρας ἀπ' αὐτάς; Ἐγὼ θὰ σοῦ δείξω νὰ σφάζονται μὲ ἀγριότητα ἐκεῖ ὄχι πλέον σώματα ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ ψυχὰι ἀνθρώπων. Καὶ βέβαια εἶναι δυνατόν νὰ σφάζεται ἡ ψυχὴ μὲ τὴν σφαγὴν ποὺ τῆς ἀρμόζει· διότι ὅπως ἀκριβῶς ὑπάρχει θάνατος τοῦ σώματος, ἔτσι ὑπάρχει καὶ τῆς ψυχῆς. «Διότι ἡ ἀμαρτάνουσα ψυχὴ», λέγει, «θὰ ἀποθάνη»¹⁵. Ὁ θάνατος τῆς ψυχῆς δὲν εἶναι τέτοιος, ὅπως ὁ θάνατος τοῦ σώματος, ἀλλὰ πολὺ φοβερώτερος. Διότι αὐτὸς μὲν ὁ σωματικὸς θάνατος, ἀφοῦ διαλύσῃ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα ἀπ' ἀλλήλων, τὸ μὲν σῶμα τὸ ἀνέπαυσεν ἀπὸ τὰς πολλὰς φροντίδας καὶ τοὺς κόπους, τὴν δὲ ψυχὴν ἀπέστειλεν εἰς φανερόν χωρὸν· ἔπειτα μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου, ἀφοῦ διαλυθῆ καὶ φθαρῆ, πάλιν συνάγεται τὸ σῶμα μὲ ἀφθαρσίαν καὶ λαμβάνει τὴν ἰδίαν ψυχὴν.

3. Ὁ σωματικὸς λοιπὸν θάνατος εἶναι τέτοιος, τῆς ψυχῆς ὅμως εἶναι φρικτὸς καὶ φοβερός. Διότι ἐὰν διαλυθῆ, δὲν ἀποστέλλει ὅπως τὸ σῶμα αὐτήν, ἀλλ' ἀφοῦ συνδεθῆ πάλιν μὲ τὸ ἀφθαρτον σῶμα τὸ βάψει μέσα εἰς τὸ πῦρ τὸ ἄσβεστον. Αὐτὸς λοιπὸν εἶναι ὁ θάνατος τῆς ψυχῆς. Ὅπως ὑπάρχει λοιπὸν θάνατος τῆς ψυχῆς, ἔτσι ὑπάρχει καὶ σφαγὴ τῆς ψυχῆς. Τί εἶναι τοῦ σώματος ἡ σφαγὴ; Τὸ νὰ νεκρωθῆ τὸ σῶμα καὶ νὰ ἀποκοπῆ ἀπὸ τὴν ἐπενέργειαν τῆς ψυχῆς. Τί εἶναι ἡ σφαγὴ τῆς ψυχῆς; Καὶ αὐτὸ εἶναι νέκρωσις. Καὶ τί σημαίνει νέκρωσις ψυχῆς; Ὅπως βέβαια τότε νεκρώνεται τὸ σῶμα, ὅταν ἐγκαταλείψῃ αὐτὸ χωρὶς τὴν ἰδικὴν τῆς ἐνέργειαν ἢ ψυχὴ, ἔτσι καὶ ἡ ψυχὴ

5 *διαν ἔρημον αὐτὴν καταλίπη τῆς οἰκείας ἐνεργείας τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Αὗται μάλιστα αἱ σφαγαὶ παρὰ τῷ βωμῷ τῆς πλεονεξίας εἰσὶν οὐ κορέννυνται, οὐδὲ ἴστανται μέχρι τοῦ αἵματος τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' ἂν μὴ καὶ τὴν ψυχὴν αὐτὴν καταθύσῃ, οὐκ ἐμπίπλονται ὁ τῆς πλεονεξίας βωμός, ἂν μὴ ἀμφοτέρων τὰς ψυχὰς δέξῃται, τοῦ τε θύοντος, τοῦ τε θυομένου. Τὸν γὰρ θύοντα πρῶτον ἀνάγκη τυθῆναι, καὶ οὕτω θύει, καὶ ὁ νεκρὸς θύει τὸν τέως ζῶντα. Ὅτιαν γὰρ εἶπη βλάβοφρημα, διαν λοιδορῆται, διαν δυσχεραίνῃ, οὐχ αἱ πλη-
 10 γαὶ αὗται τῆς ψυχῆς εἰσὶν ἀνίατοι; Εἶδες ὅτι οὐχ ὑπερβολῆς τὸ ρῆμά ἐστι;*

*Βούλει καὶ ἕτερον ἀκοῦσαι καὶ μαθεῖν πῶς εἰδωλολατρεία ἢ πλεονεξία, καὶ χαλεπώτερον εἰδωλολατρείας; Οἱ εἰδωλολάτραι τοῖς τοῦ Θεοῦ κτίσμασι προσκυνοῦσι «Καὶ ἐσεβάσθησαν»
 15 *σαν» γὰρ, φησί, καὶ ἐλάτρευσαν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα» οὐ δὲ τῷ κτίσματι τῷ σαυτοῦ προσκυνεῖς. Ὁ γὰρ Θεὸς πλεονεξίαν οὐκ ἐδημιούργησεν, ἀλλ' ἢ τῆς σῆς ἀπλησιίας ἐπέξευθρον ἀμειρία. Καὶ θέα μανίαν καὶ γέλωτα. Οἱ τὰ εἰδωλα προσκυνοῦντες, καὶ τιμῶσιν αὐτὰ ἃ προσκυνοῦσι κἂν εἶπη
 20 *τις κακῶς, κἂν λοιδορήσῃται, προῖστανται οὐ δὲ καθάπερ ὑπό τινος μέθης πρᾶγμα προσκυνεῖς, ὃ οὐ μόνον κατηγορίας οὐκ ἀπήλλακται, ἀλλὰ καὶ ἀσεβείας ἐστὶ μεσιόν. Ὡστε μᾶλλον αὐτῶν χεῖριστος εἶ· οὐ γὰρ ἂν ἔχοις ἀπολογία εἰπεῖν, ὅτι οὐ κακόν. Εἰ καὶ τὰ μάλιστα κἀκεῖνοί εἰσιν ἀναπολόγη-
 25 *τοι, ἀλλὰ οὐ πολλῶ μᾶλλον μυριάκις πλεονεξίας κατηγορῶν, καὶ τοὺς θεραπεύοντας αὐτὴν καὶ δουλεύοντας καὶ πειθομένους ἔπαντας κακίζων.****

*Εἰ δὲ βούλεσθε, ἐξετάσωμεν πόθεν ἐπεισηλθεν ἢ εἰδωλολατρεία. Λέγει τις σοφὸς ἀνὴρ, ὅτι πλούσιός τις ἄνθρωπος
 30 *ἀώρω πένθει τρυχόμενος υἱοῦ, καὶ παραμυθίαν οὐδεμίαν ἔ-**

16. Ρωμ. 1, 25.

17. Σοφ. Σολ. 14, 15 ε.

νεκρώνεται, ὅταν ἐγκαταλείψῃ αὐτὴν χωρὶς τὴν ἰδικὴν του ἐνέργειαν τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Αἱ σφαγαὶ αὐταὶ γίνονται κυρίως ἐπάνω εἰς τὸν βωμὸν τῆς πλεονεξίας· δὲν προκαλοῦν κορεσμόν, οὔτε ἄρκοῦνται εἰς τὸ αἷμα τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' ἂν δὲν θὰ θυσιάσῃς καὶ αὐτὴν τὴν ψυχὴν, δὲν ἰκανοποιεῖται ὁ βωμὸς τῆς πλεονεξίας, ἂν δὲν δεχθῇ τὰς ψυχὰς καὶ τῶν δύο, καὶ τοῦ θύτου δηλαδὴ καὶ τοῦ θύματος. Ἐν πρώτοις εἶναι ἀνάγκη νὰ θυσιάσῃ ὁ θύτης, καὶ ἔτσι προσφέρει θυσίαν, καὶ ὁ νεκρὸς θυσιάζει τὸν μέχρι πρὸ ὀλίγου ζωντανόν. Διότι ὅταν βλασφημήσῃ, ὅταν κακολογῇ, ὅταν δυσανασχετῇ, δὲν εἶναι αὐταὶ αἱ πληγαὶ τῆς ψυχῆς ἀνίατοι; Εἶδες ὅτι δὲν εἶναι ὑπερβολικὸς ὁ λόγος ὅτι ὁ πλεονέκτης εἶναι εἰδωλολάτρης;

Θέλεις νὰ ἀκούσῃς καὶ ἄλλον, καὶ νὰ μάθῃς ὅτι ἡ πλεονεξία εἶναι εἰδωλολατρεία καὶ μάλιστα φοβερωτέρα ἀπὸ τὴν εἰδωλολατείαν; Οἱ εἰδωλολάτραι προσκυνοῦν τὰ κτίσματα τοῦ Θεοῦ. Διότι λέγει· «Καὶ ἀπέδωσαν τὸν σεβασμὸν των καὶ τὴν λατρείαν των εἰς τὴν κτίσιν, παρὰ εἰς τὸν κτίστην¹⁶. Σὺ ὅμως προσκυνεῖς τὸ ἰδικόν σου κτίσμα. Διότι ὁ Θεὸς δὲν ἐδημιούργησε τὴν πλεονεξίαν, ἀλλὰ τὴν ἐπενόησεν ἡ ἰδικὴ σου ἀμέτρητος ἀπληστία. Καὶ πρόσεχε τὴν μανίαν καὶ τὸ γέλιο. Οἱ προσκυνοῦντες τὰ εἰδῶλα καὶ τιμοῦν αὐτὰ ποῦ προσκυνοῦν· καὶ ἂν τὰ συκοφαντήσῃ κανεὶς ἢ τὰ ὑβρίσῃ, αὐτοὶ τὰ ὑπερασπίζονται. Σὺ ὅμως, ὡσάν ἀπὸ κάποιαν μέθην ἀγόμενος, προσκυνεῖς πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον ὄχι μόνον δὲν εἶναι ἀπηλλαγμένον ἀπὸ κατηγορίαν, ἀλλ' εἶναι καὶ γεμᾶτον ἀπὸ ἀσέβειαν. Ἐπομένως, μᾶλλον εἶσαι πολὺ χειρότερος ἀπ' αὐτούς, διότι δὲν ἠμπορεῖς ν' ἀπολογηθῆς, ὅτι δὲν εἶναι κακόν. " Ἄν καὶ ἐκεῖνοι εἶναι εἰς τὸν ὑπέρτατον βαθμὸν ἀδικαιολόγητοι, σὺ ὅμως εἶσαι ἀπείρως περισσότερον, ἐπειδὴ κατηγορεῖς τὴν πλεονεξίαν καὶ ἐπικρίνεις ὅλους ἐκείνους ποῦ τὴν ὑπηρετοῦν καὶ εἶναι δοῦλοι τῆς καὶ τὴν ἀκολουθοῦν.

Ἐὰν δὲ θέλετε, ἄς ἐξετάσωμεν ἀπὸ ποίαν αἰτίαν εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον ἡ εἰδωλολατρεία. Λέγει κάποιος σοφός¹⁷, ὅτι ἓνας πλούσιος βασανιζόμενος ἀπὸ τὸ πρόωρον πένθος

χων τοῦ πένθους, ταύτη παραμυθούμενος τὸ πάθος, εἰκόνα
 ἄφυχον τοῦ τετελευτηκότις ποιήσας, καὶ διὰ παντός εἰς αὐ-
 τὴν ἐνορῶν, ἐδόκει τὸν ἀπελθόντα ἔχειν διὰ τῆς εἰκόνας.
 Κόλακες δέ τινες ἄνθρωποι, ὧν ὁ θεὸς ἡ κοιλία, θεραπεύ-
 5 οντες εἰς τὴν ἐκείνου τιμὴν τὴν εἰκόνα, τὸ ἔθος εἰς εἰδωλο-
 λαιρείαν προήγαγον. Οὐκοῦν ἀπὸ ἀσθενείας ἐπεισέχθη ψυ-
 χῆς, ἀπὸ συνηθείας ἀλόγου, ἀπὸ ἀμετρίας. Ἡ δὲ πλεονεξία
 οὐχ οὕτως· ἀπὸ ἀσθενοῦς μὲν γὰρ καὶ αὕτη ψυχῆς, πλήν
 ἀλλ' ἀπὸ χείρονος· οὐκ ἀπέβαλέ τις υἷόν, οὐδὲ πένθους πα-
 10 ραμυθίαν ζητῶν, οὐδὲ ὑπὸ κολάκων ἐξεκτόμενος· ἀλλὰ πῶς;
 Ἐγὼ πρὸς ὑμᾶς ἐρῶ. Ὁ Κάϊν τὸν Θεὸν ἐπλεονέκτησεν· ἃ
 γὰρ ἐκείνω δοθῆναι ἐχρῆν, παρ' ἐναντιῶ κατ᾿ασχόν, ἅπερ αὐ-
 τὸν ἔχειν ἔδει, ταῦτα ἐκείνω προσήνεγκε, καὶ τὸ κακὸν
 ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἤρξατο. Εἰ γὰρ ἡμεῖς τοῦ Θεοῦ ἐσμεν, πολλῶ
 15 μᾶλλον τὰ προτιεῖα τῶν κτημάτων τῶν ἡμετέρων.

Πάλιν εἰς γυναῖκας ἀπὸ πλεονεξίας ἡ ὁρμὴ γέγονεν·
 «Εἶδον τὰς θυγατέρας τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἐξεκυλίσθησαν
 πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν»· ἀπὸ τούτων πάλιν εἰς χρήματα. Τὸ
 γὰρ πλεόν ἔχειν θέλει τοῦ πλησίον ἐν τοῖς βιωτικοῖς, οὐ-
 20 δαμόθεν ἄλλοθεν, γίνεται, ἀλλ' ἢ ἐκ τοῦ φυγῆναι τὴν ἀγά-
 πην· τὸ πλεόν ἔχειν θέλει οὐκ ἀλλαχόθεν γίνεται, ἀλλ' ἢ
 ἐξ ἀπονοίας καὶ μισανθρωπίας καὶ ὑπεροφίας. Οὐχ ὁρᾷς
 τὴν γῆν ὄση ἐστί; πῶς πολλῶ μείζων τῆς χρείας ἐστὶν ὁ
 ἀήρ, ὁ οὐρανός; Ἴνα γὰρ σου τὴν πλεονεξίαν σθέσῃ ὁ Θεός,
 25 εἰς ἰσοῦτον μέτρον τὰ κτίσματα ἐξήγαγε· σὺ δὲ ἀρπάζεις
 καὶ οὕτω, καὶ ἀκούεις δι' εἰδωλολαίρεια ἢ πλεονεξία, καὶ

τοῦ υἱοῦ του καὶ μὴ ἔχων καμμίαν παρηγορίαν τοῦ πένθους, ἠθέλησε νὰ καταπραΰνη τὸν θάνατον τοῦ υἱοῦ κατὰ τὸν ἀκόλουθον τρόπον· ἔκαμε τὴν ἄψυχον εἰκόνα τοῦ ἀποθανόντος καὶ βλέπων συνεχῶς πρὸς αὐτήν, ἐνόμιζεν ὅτι μὲ τὴν εἰκόνα ἔχει τὸν ἀποθανόντα υἱόν. Μερικοὶ δὲ ἄνθρωποι κόλακες, τῶν ὁποίων ὁ Θεὸς ἦτο ἡ κοιλία, λατρεύοντες τὴν εἰκόνα διὰ νὰ τιμήσουν ἐκεῖνον, προήγαγον τὴν συνήθειαν εἰς εἰδωλολατρείαν. Ἐπομένως ἡ εἰδωλολατρεία εἰσῆχθη εἰς τὸν κόσμον ἀπὸ τὴν ἀσθένειαν τῆς ψυχῆς, ἀπὸ συνήθειαν παράλογον, ἀπὸ ὑπερβολήν. Ἡ πλεονεξία ὅμως δὲν εἰσῆχθη ἔτσι· προῆλθε βέβαια καὶ αὐτὴ ἀπὸ ἀσθενῆ ψυχὴν, πλὴν ὅμως ἀπὸ χειροτέραν. Δὲν ἔχασε κανεὶς τὸν υἱόν του, οὔτε ἐπειδὴ ἐσύρετο ἀπὸ τοὺς κόλακας. Ἄλλὰ πῶς; Ἐγὼ θὰ σοῦ εἰπῶ. Ὁ Κάϊν ἐξηπάτησε τὸν Θεόν· διότι ἐκεῖνα ποὺ ἔπρεπε νὰ δοθοῦν εἰς ἐκεῖνον τὰ ἐκράτησε πλησίον του, ἐνῶ αὐτὰ ποὺ ἔπρεπε νὰ ἔχη αὐτὸς τὰ προσέφευρεν εἰς ἐκεῖνον καὶ ἔκαμε ἀρχὴν τοῦ κακοῦ ἀπὸ τὸν Θεόν. Διότι ἐὰν ἡμεῖς εἴμεθα τοῦ Θεοῦ, πολὺ περισσότερον οἱ ἔχοντες τὰ πρωτεῖα τῶν ἰδικῶν μας κτημάτων.

Πάλιν ἀπὸ τὴν πλεονεξίαν προῆλθεν ἡ γενετήσιος ὀρμὴ πρὸς τὰς γυναῖκας. «Παρετήρησαν τὰς θυγατέρας τῶν ἀνθρώπων καὶ παρεσύρθησαν ἀκράτητα πρὸς τὴν σαρκικὴν ἐπιθυμίαν»¹⁸ ἀπ' αὐτὰ πάλιν προῆλθεν ἡ ἐπιθυμία πρὸς τὰ χρήματα. Διότι τὸ νὰ θέλῃ κανεὶς νὰ ἔχη περισσότερα πράγματα ἀπὸ τὸν πλησίον του εἰς τὴν παρούσαν ζωὴν δὲν προέρχεται ἀπὸ πουθενὰ ἄλλοῦ, παρὰ ἀπὸ τὸ ὅτι ἐψυχράνθη ἡ ἀγάπη· τὸ νὰ θέλῃ νὰ ἔχη κανεὶς περισσότερα δὲν προέρχεται ἀπὸ ἄλλην αἰτίαν, παρὰ ἀπὸ τὴν ἀπόγνωσιν καὶ τὴν μισανθρωπίαν καὶ τὴν ὑπεροψίαν. Δὲν βλέπεις πόσον μεγάλη εἶναι ἡ γῆ; Δὲν βλέπεις πῶς εἶναι μεγαλύτερος ἀπὸ τὴν ἀνάγκην σου ὁ ἀέρας; ὁ οὐρανός; Διὰ νὰ σθήσῃ βέβαια τὴν πλεονεξίαν σου ἐδημιούργησεν ὁ Θεὸς τὰ κτίσματα εἰς τόσον μέγαλον μέγεθος. Σὺ ὅμως παρ' ὅλα αὐτὰ ἀρπάζεις ἀπὸ τὸν πλησίον σου, καὶ ἀκούεις ὅτι ἡ πλεονεξία εἶναι εἰδωλολατρεία καὶ οὔτε ἔτσι φρίτ-

οὐδὲ οὕτω φροῖτιεις; Κληρονομησαὶ τὴν γῆν θέλεις; Ἄλλ' οὐκ ἔχεις ἐν τῷ οὐρανῷ κληρονομίαν, ἵνα σαυτὸν ἀποστειρήσης;

4. Εἰπέ μοι, εἴ τίς σοι παρεῖχεν ἐξουσίαν λαβεῖν ἅπαν-
 5 τα, ἄρα οὐκ ἂν ἠθέλησας; Ἔνεσι νῦν, ἐὰν βούλῃ. Καίτιοι
 τινές φασιν, ὅτι ἀλγοῦσιν, ὅταν εἰς ἐτέρους τὸν κλῆρον πα-
 ραπέμπωσι, καὶ ἐβούλοντο εἶναι κατεδηδοκότες αὐτὸν μᾶλ-
 λον, ἢ ἐτέρους ὁρᾶν κυρίους γενομένους. Οὐδὲ ἐγὼ σε ταύ-
 της ἀπαλλάττω τῆς ἀσθενείας ἀσθενοῦς μὲν γὰρ καὶ τοῦτο
 10 ψυχῆς· πλὴν ἀλλ' ὅμως κἂν τοῦτο γινέσθω· ἐν ταῖς διαθή-
 καις τὸν Χριστὸν κατάλιπε κληρονόμον. Ἔδει μὲν γὰρ ζῶν-
 τα· τοῦτο γὰρ προαιρέσεως ὁρθῆς ἦν· ἀλλ' ὅμως κἂν ὑπὸ
 τῆς ἀνάγκης γενοῦ φιλοτιμότερος. Καὶ γὰρ ὁ Χριστὸς διὰ
 τοῦτο προσέταξε δίδόναι πένησιν, ἵνα ζῶντας ἡμᾶς φιλοσό-
 15 φους ἐργάσθαι, ἵνα πείσῃ χρημάτων καταφρονεῖν, ἵνα ὑ-
 περορᾶν διδάξῃ τῶν γητίνων. Τοῦτο οὐκ ἔστι χρημάτων ὑπερ-
 οψία, τὸ τελευτῶντα καὶ οὐκ ὄντα κύριον τῷ δεῖνι παρέχειν
 καὶ τῷ δεῖνι· οὐκ ἐκ τῶν οἶων δίδως λοιπόν, ἀλλ' ἐξ αὐτῆς
 τῆς ἀνάγκης· τῷ θανάτῳ χάρις, οὐ σοί· τοῦτο οὐκ ἔστι φιλο-
 20 στοργίας, ἀλλ' ἐπηρείας. Πλὴν κἂν οὕτω γινέσθω, κἂν
 τότε λύσον τὸ πάθος. Ἐννόησον ὅσα ἤρπασας, ὅσα ἐπλεονέ-
 κησας· πάντα ἀπόδος τετραπλάσια· οὕτως ἀπολόγησαι τῷ
 Θεῷ. Ἄλλ' εἰσὶ τινες εἰς τοῦτο μανίας ἤκοντες καὶ πηρώ-
 σεως, οἳ οὐδὲ τότε συνορῶσι τὸ δέον· ἀλλ' ὥσπερ σπουδάζον-
 25 τες χαλεπώτερον ἑαυτοῖς ἐργάσασθαι τοῦ Θεοῦ τὸ κριμα,
 οὕτως ἅπαντα πράττουσι. Διὰ τοῦτο ὁ μακάριος οὗτος ἔλεγε
 γράφων· «Ὡς τέκνα φωτὸς περιπατεῖτε». Ὁ δὲ πλεονέκτης
 μάλιστα ἐν σκότῳ ζῆ, καὶ σκότιος πολὺν κατασκοδάζει πάντων.

τεις; Θέλεις νὰ κληρονομήσης τὴν γῆν; Ἄλλὰ δὲν ἔχεις εἰς τὸν οὐρανὸν κληρονομίαν, διὰ νὰ στερήσης τὸν ἑαυτὸν σου;

4. Εἶπέ μου, ἐὰν σοῦ ἔδιδε κάποιος τὴν ἐξουσίαν νὰ τὰ πάρης ὅλα, ἄρα γε δὲν θὰ τὸ ἤθελες; Τώρα εἶναι δυνατὸν νὰ τὰ πάρης ὅλα, ἐὰν θέλῃς. "Ἄν καὶ μερικοὶ λέγουν, ὅτι λυποῦνται, ὅταν μεταβιάζουν τὴν περιουσίαν των εἰς ἄλλους καὶ θὰ ἤθελαν νὰ εἶχαν καταφάγει αὐτὴν μᾶλλον, παρὰ νὰ βλέπουν ἄλλους νὰ γίνωνται κύριοι αὐτῆς. Οὔτε ἐγὼ σὲ ἀπαλλάσω ἀπὸ τὴν ἀσθένειαν αὐτὴν· διότι καὶ τοῦτο εἶναι δεῖγμα ἀσθενοῦς ψυχῆς· ἀλλ' ὅμως καὶ ἂν ἀκόμη γίνῃ τοῦτο, ἄφησε κληρονόμον εἰς τὴν διαθήκην σου τὸν Χριστόν. "Ἐπρεπε βέβαια νὰ κάμῃς τοῦτο ὅταν ἦσο ζωντανός, διότι τοῦτο εἶναι δεῖγμα ὀρθῆς προαιρέσεως. Ἄλλ' ὅμως ἔστω καὶ κατ' ἀνάγκην γίνε περισσότερον φιλότιμος. Διότι πράγματι ὁ Χριστὸς διὰ τοῦτο ἔδωκεν ἐντολὴν νὰ δίδωμεν εἰς τοὺς πτωχοὺς, διὰ νὰ μᾶς καταστήσῃ φιλοσόφους ὅταν ζῶμεν, διὰ νὰ μᾶς πείσῃ νὰ καταφρονοῦμεν τὰ χρήματα, διὰ νὰ μᾶς διδάξῃ νὰ περιφρονοῦμεν ὅλα τὰ ἐπίγεια. Δὲν εἶναι περιφρόνησις χρημάτων τοῦτο, τὸ νὰ δίδῃ δηλαδὴ κάποιος εἰς τὸν τάδε καὶ τὸν τάδε ὅταν ἀποθνήσκῃ καὶ δὲν εἶναι πλέον κύριος αὐτῶν· δὲν δίδεις πλέον τότε ἀπὸ τὰ ἰδικά σου, ἀλλὰ ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἀνάγκην· ἢ εὐγνωμοσύνη ὀφείλεται εἰς τὸν θάνατον, ὄχι εἰς σέ· τοῦτο δὲν εἶναι δεῖγμα φιλοστοργίας, ἀλλ' ἐνεργείας τῆς ἀνάγκης. Ἄλλ' ὅμως καὶ ἔτσι ἄς γίνῃ, ἔστω καὶ τότε θέσῃ τέρμα εἰς τὸ πάθος. Ἐνθυμήσου πόσα ἤρπαξες, πόσῃν πλεονεξίαν ἔδειξες· ἐπίστρεψε ὅλα τετραπλάσια· ἔτσι ἀπολογήσου εἰς τὸν Θεόν. "Ὅμως ὑπάρχουν μερικοὶ, ποὺ ἔχουν φθάσει εἰς τέτοιο σημεῖον μανίας καὶ τυφλώσεως καὶ οὔτε τότε δὲν βλέπουν αὐτὸ ποὺ πρέπει νὰ γίνῃ, ἀλλ' ὡσὰν νὰ βιάζονται νὰ προκαλέσουν διὰ τὸν ἑαυτὸν των αὐστηροτέραν τὴν κρίσιν τοῦ Θεοῦ, ἐνεργοῦν τὰ πάντα ἔτσι. Διὰ τοῦτο ὁ μακάριος Παῦλος γράφων ἔλεγε· «Νὰ συμπεριφέρεσθε ὡσὰν παιδιὰ φωτός». Ὁ δὲ πλεονέκτης Ζῆ κατ' ἐξοχὴν μέσα εἰς τὸ σκοτάδι, καὶ διασκορπίζει

Καί, «Μὴ συγκοινωνήτε», φησί, «τοῖς ἔργοις τοῖς ἀκάροποις τοῦ σκότους, μᾶλλον δὲ καὶ ἐλέγχετε· τὰ γὰρ κρυφῆ γινόμενα ὑπ' αὐτῶν, αἰσχρὸν ἔστι καὶ λέγειν. Τὰ δὲ πάντα, ἐλεγχόμενα ὑπὸ τοῦ φωτός, φανεροῦνται».

5 Ἀκούσατε, παρακαλῶ, πάντες ὅσοι οὐ θούλεσθε εἰκῆ μισεῖσθαι. Ἀρπάζει, καὶ οὐκ ἐλέγχεις; Ἀλλὰ δέδοικας τὸ μῖσος. Καίτοι οὐκ ἔστιν εἰκῆ μισεῖσθαι τοῦτο· ἀλλὰ δικαίως ἐλέγχεις, καὶ δέδοικας τὸ μῖσος; ἔλεγξον τὸν ἀδελφόν, ἀνάδεξαι ἔχθραν διὰ τὴν ἀγάπην τὴν εἰς τὸν Χριστόν, διὰ
10 τὴν ἀγάπην τὴν εἰς αὐτόν κώλυσον αὐτόν εἰς βάρανθρον ἀπερχόμενον. Τὸ γὰρ τραπέζης κοινωνῆσαι καὶ ρημάτων χρησιῶν καὶ προσρήσεως καὶ τρυφῆς, οὐ σφόδρα φιλίας ἐστί. Τοιαῦτα τοῖς φίλοις ἡμῶν χαριζόμεθα δῶρα, ἵνα τὴν ψυχὴν αὐτῶν ἐξέλκωμεν ἀπὸ τῆς ὀργῆς τοῦ Θεοῦ· εἰς τὴν κάμινον
15 κειμένους αὐτοὺς ὀρῶντες τῆς κακίας, ἀναστήσωμεν. Ἀλλ' οὐ διορθοῦνται, φησὶν. Ἀλλὰ τὸ σαντιῦ προᾶξον, καὶ ἀπελογήσω τῷ Θεῷ. Μὴ κρύψῃς τὸ τάλαντον διὰ τοῦτο λόγον ἔχεις, διὰ τοῦτο γλώσσαν καὶ σίγμα, ἵνα διορθοῖς τὸν πλησίον. Τὰ ἄλογα μόνα οὐ φροντίζει τοῦ πλησίον, οὐδὲ λόγον ἔχει
20 τινὰ τῶν ἄλλων· οὐ δὲ πατέρα καλῶν τὸν Θεόν, καὶ ἀδελφὸν τὸν πλησίον ὀρῶν, αὐτόν μυρία ποιοῦντα κακά, τὴν χάριν τὴν παρ' ἐκείνου τῆς ὠφελείας αὐτοῦ προτίθῃς; Μή, παρακαλῶ. Οὐδὲν οὕτω φιλίας τεκμήριον, ὡς τὸ μὴ περιορᾶν ἁμαρτιάνοιαν τοὺς ἀδελφούς.

25 Εἶδες ἐχθραίνοντιαν; διάλυσον. Εἶδες πλεονεκτιοῦντιαν; κώλυσον. Εἶδες ἀδικουμένους; πρόσηθι· οὐκ ἐκείνοις, ἀλλὰ σαντιῷ προτέρω ἐχαρίσω. Διὰ τοῦτο φίλοι δομέν, ἵνα ἀλλή-

πολὺ σκοτάδι ἐπὶ πάντων. «Καὶ μὴ γίνεσθε», λέγει, «συμμετέχει εἰς τὰ ἔργα τοῦ σκοτούς, τὰ ὁποῖα δὲν φέρουν κανένα ὠφέλιμον καρπὸν· ἀλλὰ μᾶλλον νὰ ἐλέγχετε τὰ ἔργα αὐτά. Διότι τὰ ἔργα, ποὺ πράττουν κρυφὰ αὐτοί, εἶναι αἰσχρὸν ἀκόμη καὶ νὰ τὰ ἀναφέρῃ κανεὶς. Ὅλα ὅμως τὰ ἔργα αὐτά, κάτω ἀπὸ τὸ φῶς τοῦ ἐλέγχου, γίνονται φανερὰ πόσον ὀλέθρια εἶναι».

Ἄκούσατε, παρακαλῶ, ὅλοι ὅσοι δὲν θέλετε νὰ μιμῆσθε χωρὶς λόγον. Ἄρπάζει κάποιος, καὶ δὲν τὸν ἐλέγχεις; Ἄλλὰ φοβεῖσαι τὸ μῖσος. Ἄν καὶ δὲν εἶναι αὐτὸ νὰ μιμῆσαι χωρὶς λόγον· ἀλλὰ ἐλέγχεις δικαίως, καὶ φοβεῖσαι τὸ μῖσος; ἔλεγξε τὸν ἀδελφόν σου, δέξου τὸ μῖσος διὰ τὴν πρὸς τὸν Χριστὸν ἀγάπην· ἐμπόδισε αὐτόν, ὅταν βαδίζῃ νὰ πέσῃ εἰς τὸ βάραθρον. Διότι, τὸ νὰ λάβωμεν μέρος εἰς τραπέζι καὶ εἰς καλοὺς λόγους καὶ προσφωνήσεις καὶ ἀπολαύσεις, δὲν εἶναι δεῖγμα ὑπερβολικῆς φιλίας. Ἄς προσφέρωμεν εἰς τοὺς φίλους μας τέτοια δῶρα, ὥστε νὰ σώζωμεν τὴν ψυχὴν των ἀπὸ τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ. Βλέποντες αὐτοὺς νὰ κείτῳνται εἰς τὴν κάμινον τῆς κακίας, ἅς τοὺς σηκώσωμεν. Ὅμως δὲν διορθώνεται, λέγει. Ἄλλὰ πρᾶξε τὸ ἰδικόν σου καθῆκον, καὶ ἀπελογήθῃς εἰς τὸν Θεόν. Νὰ μὴ κρύψῃς τὸ τάλαντον· διὰ τοῦτο ἔχεις ὀμιλίαν, διὰ τοῦτο ἔχεις γλῶσσαν καὶ στόμα, διὰ νὰ διορθώνης τὸν πλησίον σου. Τὰ ἄλογα ζῶα μόνον δὲν φροντίζουν διὰ τὸν πλησίον των, οὔτε ἔχουν δικαιολογίαν διὰ τοὺς ἄλλους. Σὺ ὅμως ποὺ ὀνομάζεις Πατέρα τὸν Θεόν καὶ βλέπεις ὡσάν ἀδελφὸν τὸν πλησίον σου, ὅταν αὐτὸς κάμνῃ ἀμέτρητα κακά, προτιμᾷς τὴν εὐεργεσίαν ἀπ' ἐκεῖνον παρὰ τὴν ὠφέλειαν αὐτοῦ; Μὴ παρακαλῶ. Τίποτε δὲν εἶναι τόσον δεῖγμα τῆς φιλίας, ὅσον τὸ νὰ μὴ ἀνεχώμεθα νὰ ἀμαρτάνουν οἱ ἀδελφοί μας.

Εἶδες ἐκείνους ποὺ μισοῦνται; προσπάθησε νὰ τοὺς συμφιλιώσῃς. Εἶδες πλεονέκτας; προσπάθησε νὰ τοὺς ἐμποδίσῃς. Εἶδες ἀδικουμένους; ὑπεράσπισέ τους· ἔτσι κατὰ πρῶτον ἔπραξες εὐάρεστα εἰς τὸν ἑαυτὸν σου καὶ ὄχι εἰς ἐκείνους. Διὰ τοῦτο εἴμεθα φίλοι, διὰ νὰ εἴμεθα χρήσι-

λους ὠφελῶμεν. Ἄλλως ἀκούσεται παρὰ τοῦ φίλου, καὶ ἄλλως παρὰ τοῦ τυχόντιος· τὸν τυχόντιον ὑποπιεύσει ἴσως, καὶ τὸν διδάσκαλον ὁμοίως, τὸν δὲ φίλον οὐκ ἐπι. «Τὰ γὰρ κρυφῆ γινόμενα, αἰσχροὺν ἔστιν», φησί, «καὶ λέγειν. Τὰ δὲ πάντα, 5 ἐλεγχόμενα ὑπὸ τοῦ φωτός, φανεροῦνται». Τί θούλειαι ἐνταῦθα εἰπεῖν; Τοῦτο λέγει, ὅτι τὰ μὲν τῶν ἁμαρτημάτων ἐνταῦθα λάθρα γίνεται, τὰ δὲ καὶ φανερῶς· ἐκεῖ δὲ οὐχ οὕτως ἔστιν· οὐδεὶς γὰρ ἔστιν ὁ μὴ συνειδῶς ἑαυτῷ ἐπὶ ἁμαρτήματι. Διὰ τοῦτό φησι· «Τὰ δὲ πάντα, ἐλεγχόμενα ὑπὸ 10 τοῦ φωτός, φανεροῦνται». Τί οὖν; οὐ περὶ εἰδωλολατρίας, φησί, καὶ ἐνταῦθα τοῦτο εἴρηται; Οὐχί, ἀλλὰ περὶ βίου καὶ ἁμαρτημάτων ἔστιν ὁ λόγος. «Πᾶν γὰρ τὸ φανερούμενον», φησί, «φῶς ἔστι».

Διό, παρακαλῶ, μήτε ὑμεῖς ὀκνεῖτε ἐλέγχειν, μήτε δυσ- 15 χεραίνετε ἐλεγχόμενοι. Ἔως μὲν γὰρ ἂν ἐν σκότει προάττηται ἡμεῖς, μετὰ πλείονος προάττειται τῆς ἀδείας, ἐπειδὴν δὲ πολλοὺς ἔχῃ τοὺς μαρτυροῦντας τοῖς γινομένοις, φωτίζεται. Διὸ μάλιστα πάντα προάττωμεν, ὥστε τὴν νέκρωσιν τῶν ἀδελφῶν τῶν ἡμετέρων ἀποσοθεῖν, ὥστε τὸ σκότος σκεδάξῃ, ὥστε 20 τὸν ἥλιον ἐπισπάσασθαι τῆς δικαιοσύνης. Ἄν γὰρ πολλοὶ ὦσιν οἱ φωσιτῆρες, αὐτοῖς τε εὐκόλος ἔστιν τῆς ἀρετῆς ἡ ὁδός, καὶ οἱ ἐν σκότει μᾶλλον ἀλώσονται, τοῦ φωτός ἐπιεινομένου, καὶ κἀκεῖνο ἀφανίζοντος. Ἄν δὲ τοῦναντίον, δέος μὴ καὶ οὗτοι σθεσθῶσι, τῆς παχύτητος τῆς ἀπὸ τοῦ σκότους καὶ 25 τῶν ἁμαρτημάτων κρατούσης τοῦ φωτός, καὶ ἀποσοθούσης αὐτοῦ τὸ διειδέσθαι. Ὡς οὖν ἑαυτοὺς ὠφελούνητες, οὕτω διακεώμεθα, ἵνα διὰ πάντων δόξαν ἀναπέμψωμεν τῷ φιλανθρώπῳ Θεῷ, χάριτι καὶ φιλανθρωπία, καὶ τὰ ἕξῃς.

19. Δηλαδή· Τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

μοι μεταξύ μας. Διαφορετικά θ' ἀκούση κανείς τὸν φίλον καὶ διαφορετικά τὸν τυχόντα· αὐτὸν ἴσως θὰ τὸν ὑποψιά-
 ζεται, ὁμοίως καὶ τὸν διδάσκαλον, τὸν φίλον ὅμως καθό-
 λου. «Διότι τὰ ἔργα», λέγει, «ποῦ πράττουν κρυφὰ αὐτοί,
 εἶναι αἰσχρὸν ἀκόμη καὶ νὰ τὰ ἀναφέρῃ κανείς. Ὅλα ὅμως
 τὰ ἔργα αὐτά, κάτω ἀπὸ τὸ φῶς τοῦ ἐλέγχου, γίνονται
 φανερά πόσον ὀλέθρια εἶναι» λέγει. Τί θέλει νὰ εἰπῆ ἐδῶ;
 Ἐννοεῖ τὸ ἐξῆς, ὅτι ἄλλα μὲν ἀμαρτήματα γίνονται κρυφὰ
 εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν, ἄλλα δὲ φανερά· εἰς τὴν ἄλλην
 ζωὴν ὅμως δὲν συμβαίνει ἔτσι, διότι ὅλοι συναισθάνονται
 ὅτι εἶναι ἔνοχοι δι' ἀμαρτήματα. Διὰ τοῦτο λέγει· «Ὅλα
 ὅμως τὰ ἔργα, κάτω ἀπὸ τὸ φῶς τοῦ ἐλέγχου, γίνονται
 φανερά». Τί λοιπόν; Δὲν ἔχει λεχθῆ, λέγει, καὶ αὐτὸ ἐδῶ
 περὶ εἰδωλολατρίας; Ὅχι, ἀλλὰ ὁ λόγος εἶναι περὶ τοῦ
 τρόπου ζωῆς καὶ τῶν ἀμαρτημάτων. «Διότι κάθε τι ποῦ φα-
 νερώνεται, εἶναι φῶς».

Διὰ τοῦτο, παρακαλῶ, οὔτε σεῖς νὰ διστάζετε νὰ
 ἐλέγχετε, οὔτε νὰ δυσφορῆτε ὅταν σᾶς ἐλέγχουν. Διότι
 ἐν ὅσῳ κάτι γίνεται εἰς τὸ σκοτάδι, γίνεται μὲ περισσοτέ-
 ραν ἀσφάλειαν, ὅταν ὅμως ὑπάρχουν πολλοὶ μάρτυρες,
 φωτίζεται. Διὰ τοῦτο ἅς πράττωμεν τὰ πάντα, διὰ νὰ ἀπο-
 τρέπωμεν τὴν πνευματικὴν νέκρωσιν τῶν ἀδελφῶν μας,
 διὰ νὰ διαλύωμεν τὸ σκοτάδι, διὰ νὰ προσελκύωμεν τὸν
 ἥλιον τῆς δικαιοσύνης. Διότι ἂν εἶναι πολλοὶ οἱ πέμποντες
 φῶς, καὶ δι' αὐτοὺς θὰ εἶναι εὐκόλος ὁ δρόμος τῆς ἀρε-
 τῆς καὶ οἱ εὐρισκόμενοι εἰς τὸ σκοτάδι εὐκολώτερα θ' ἀπο-
 καλύπτονται, ὅταν τὸ φῶς αὐξάνεται καὶ τὸ σκοτάδι ἐξα-
 φανίζεται. Ἄν ὅμως συμβῆ τὸ ἀντίθετον, ὑπάρχει φόβος
 μήπως σθηθοῦν καὶ αὐτοί, ὅταν ἡ πυκνότης, ποῦ δημιουρ-
 γεῖ τὸ σκοτάδι καὶ τὰ ἀμαρτήματα, ἐπικρατήσῃ τοῦ φωτός
 καὶ ἀπομακρύνει τὴν λάμψιν αὐτοῦ. Ἄς συμπεριφερώμε-
 θα λοιπόν κατὰ τέτοιον τρόπον, ὡσὰν νὰ ὠφελοῦμεν τοὺς
 ἑαυτοὺς μας, διὰ νὰ ἀναπέμψωμεν δι' ὅλων τῶν ἔργων
 μας δόξαν εἰς τὸν φιλόνητον Θεόν, μὲ τὴν χάριν καὶ
 φιλανθρωπίαν καὶ τὰ ἐξῆς¹⁹.

ΟΜΙΛΙΑ ΙΘ΄

Ἐφ. 5, 15 - 21

«Βλέπετε οὖν ἀκριβῶς πῶς περιπατεῖτε, μὴ ὡς ἄσοφοι, ἀλλ' ὡς σοφοί, ἐξαγοραζόμενοι τὸν καιρὸν, ὅτι αἱ ἡμέραι πονηραὶ εἰσι. Διὰ τοῦτο μὴ γίνεσθε ἄφρονες, ἀλλὰ συνιέντες τί τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ».

1. Ἔτι τὴν τῆς πικρίας ἐκκαθαρίζει ρίζαν, ὅτι τὴν ὑπόθεσιν τῆς ὀργῆς ἐκκόπτει. Τί γάρ φησι; «Βλέπετε ἀκριβῶς πῶς περιπατεῖτε». Ἦδει τὸν Διδάσκαλον αὐτοῦ, ὅτι πέμπων
10 τοὺς μαθητὰς ὡς πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων, ἔτι ἐκέλευεν αὐτοὺς καὶ ὡς περισσευρὰς εἶναι· «Καὶ ἀκέραιοι» γάρ, φησίν, «ἔσεσθε, ὡσεὶ περισσευρὰι». Ἐπεὶ οὖν καὶ μεταξὺ λύκων ἦσαν, καὶ ἔτι προσεταιραγμένοι μὴ ἀμύνεσθαι, ἀλλὰ πάσχειν κακῶς, διὰ τοῦτο τῆς τοιαύτης ἐδέοντο παραινέσεως. Καίτοι-
15 γε καὶ τὸ πρότερον ἱκανὸν ἦν αὐτοὺς ἀσθενεσιέρους ποιῆσαι· ὅταν δὲ καὶ ἡ τῶν δύο προσθήκη ἦ, ἐννόησον τὴν ὑπερβολήν. Ὅρα γοῦν καὶ πῶς αὐτοὺς ἐπιμελῶς ἀσφαλίζεται, λέγων· «Βλέπετε πῶς περιπατεῖτε». Ὀλόκληροι πόλεις πρὸς αὐτοὺς πόλεμον εἶχον, ἐπεισηλθε καὶ εἰς τὰς οἰκίας οὗτος
20 ὁ πόλεμος· πατὴρ κατὰ υἱοῦ, υἱὸς κατὰ πατρός, μήτηρ κατὰ θυγατρὸς, θυγάτηρ κατὰ μητρὸς ἦσαν διεσπαρμένοι. Τί οὖν; πόθεν αἱ διαιρέσεις αὗται; Ἦκουσαν τοῦ Χριστοῦ λέγοντος· «Ὁ φιλῶν πατέρα ἢ μητέρα ὑπὲρ ἐμέ, οὐκ ἔστι μου ἄξιος».

1. Ἐφ. 5, 15 - 17.

2. Ματθ. 10, 16.

3. Ματθ. 10, 37.

ΟΜΙΛΙΑ ΙΘ΄

Ἐφ. 5, 15 - 21

«Προσέχετε λοιπόν, πῶς νὰ συμπεριφέρεσθε μὲ κάθε ἀκρίβειαν, ὄχι σὰν ἄσοφοι, ἀλλ' ὡς σοφοί. Νὰ ἐκμεταλλεύεσθε διὰ τὸ ἀγαθὸν τὸν χρόνον τῆς παρούσης ζωῆς, διότι αἱ ἡμέραι εἶναι πονηραί. Διὰ τοῦτο μὴ γίνεσθε ἀνόητοι, ἀλλὰ νὰ ἐξετάζετε καὶ νὰ κατανοῆτε ποῖον εἶναι τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου»¹.

1. Ἀκόμη περισσότερο καθαρίζει ὁ Παῦλος τὴν αἰτίαν τῆς κακίας, ἀκόμη περισσότερο ἀποκόπτει τὴν βάση τῆς ὀργῆς. Τί λέγει λοιπόν; «Προσέχετε πῶς νὰ συμπεριφέρεσθε μὲ κάθε ἀκρίβειαν». Ἐγνώριζε τὸν Διδάσκαλόν του, διότι ὅταν ἀπέστειλε τοὺς μαθητὰς ὡσὰν πρόβατα ἡμερα ἀνάμεσα εἰς αἰμοβόρους λύκους, ἐπὶ πλέον προέτρεψεν αὐτοὺς νὰ εἶναι καὶ ὡσὰν τὰ περιστέρια. Διότι λέγει «Καὶ θὰ εἴσθε λοιπόν ἄκακοι καὶ ἀπλοῖ ὡσὰν τὰ περιστέρια»². Ἐπειδὴ λοιπόν ἦσαν καὶ ἀνάμεσα εἰς λύκους καὶ ἐπὶ πλέον εἶχαν προσταγὴν νὰ μὴ ἀμύνωνται, ἀλλὰ νὰ ὑποφέρουν τὰ πάντα, διὰ τοῦτο ἀκριβῶς ἐχρειάζοντο αὐτὴν τὴν προτροπὴν. Μολονότι βέβαια καὶ ἡ πρώτη προτροπὴ ἦτο ἀρκετὴ διὰ νὰ τοὺς κάμῃ σθεναρωτέρους· ὅταν ὅμως εἶναι ἡ προσθήκη καὶ τῶν δύο, σκέψου τὴν ὑπερβολὴν. Πρόσεχε λοιπόν καὶ πῶς μὲ ἐπιμέλειαν προφυλάσσει αὐτοὺς λέγων, «Προσέχετε πῶς νὰ συμπεριφέρεσθε». Πόλεις ὀλόκληροι εἶχαν πόλεμον πρὸς αὐτούς, εἰσῆλθε δὲ ὁ πόλεμος αὐτὸς καὶ εἰς τὰς οἰκίας· ὁ πατέρας ἐναντίον τοῦ υἱοῦ, ὁ υἱὸς ἐναντίον τοῦ πατρός, ἡ μητέρα ἐναντίον τῆς θυγατρὸς, ἡ θυγατέρα ἐναντίον τῆς μητρὸς ἦσαν διηρημένοι. Τί λοιπόν; Ἐκείνην τὴν Χριστόν, ποὺ λέγει «Ἐκεῖνος ποὺ ἀγαπᾷ τὸν πατέρα του ἢ τὴν μητέρα του παραπάνω ἀπὸ ἐμέ, δὲν ἀξίζει δι' ἐμέ»³.

Ἴν' οὖν μὴ νομίσωσιν, ὅτι ἀπλῶς πολέμους εἰσάγει καὶ μάχας, ἐπειδὴ ἔμελλε μεγάλη τίκιεσθαι ὀργή, εἰ καὶ αὐτοὶ ἔμελλον ἐπεξιέναι, τούτου χάριν λέγει «Βλέπετε πῶς ἀκριβῶς περιπαιεῖτε». Τουτέστι, Πλὴν τοῦ κηρύγματος, μηδ' ἕθεν ἄλλοθεν δῶτε λαβὴν τῆς ἔχθρας τῆς καθ' ὑμῶν· αὕτη μόνη τῆς ἔχθρας ὑπόθεσις ἔστω· μηδεὶς ὑμῖν ἕτερόν τι ἐγκαλείω, ἀλλὰ καὶ τιμὴν καὶ ὑπακοὴν πᾶσαν ἐπιδείκνυσθε, διὰ μὴδὲν βλάβη τὸ κήρυγμα, ὅταν μὴδὲν ἐμποδίξῃ τὴν εὐσέβειαν. «Ἀπόδοτε» γάρ, φησί, «πᾶσι τὰς ὀφειλάς, τῷ

10 τὸν φόρον, τὸν φόρον, τῷ τὸ τέλος, τὸ τέλος». Ὅταν γὰρ ἴεν τοῖς ἄλλοις ἴδωσιν ἡμᾶς ἐπιεικεῖς, ἐντραπήσονται. «Μὴ ὡς ἄσοφοι, ἀλλ' ὡς σοφοί, ἐξαγοραζόμενοι τὸν καιρὸν». Οὐχὶ ποικίλους ἡμᾶς καὶ παντοδαποὺς εἶναι βουλόμενος ταῦτα παραινεῖ· ἀλλὰ τοῦτό ἐστιν ὃ φησιν· Οὐκ ἔστιν ὑμέτερος

15 ὁ καιρὸς· νῦν πάροιχοί ἐστε καὶ παρεπίδημοι καὶ ξένοι καὶ ἀλλότριοι· μὴ ζητεῖτε τιμάς, μὴ ζητεῖτε δόξαν, μὴ ζητεῖτε δυναστείαν, μὴδὲ ἐκδίκησιν· πάντα φέρετε, καὶ τούτω τὸν καιρὸν ἐξαγοράζεσθε· πολλὰ κατὰθεσθε, πᾶν ὃ,τι ἂν θέλωσιν. Ἄσαφές τὸ εἰρημένον· φέρε οὖν, ἐπὶ ὑποδείγματι ποιή-

20 σω αὐτὸ φανερόν. Ἐννόησόν μοι τινα οἰκίαν ἔχοντα λαμπράν, εἰτά τινας ἐπεισερχομένους ὥστε αὐτὸν ἀνελεῖν κακείνον πολλὰ δίδοντα, καὶ ἐξαιρούμενον ἑαυτὸν· τότε λέγομεν, ὅτι ἐξηγόρασεν ἑαυτὸν. Οὕτω καὶ σὺ οἰκίαν ἔχεις μεγάλην, καὶ πίστιν ἀληθῆ· ἐπέρχονται ὥστε λαβεῖν πάντα· δὸς ὅτι οὖν

25 ἂν ἀπαιτήσῃ τις, μόνον τὸ κεφάλαιον διάσωσον, τὴν πίστιν λέγω. «Αἱ γὰρ ἡμέραι», φησί, «πονηραὶ εἰσι».

Τί πονηρία τῆς ἡμέρας; Πονηρία τῆς ἡμέρας περὶ

Διὰ νὰ μὴ νομίσουν λοιπόν, ὅτι ἀπλῶς εἰσάγει πολέμους καὶ μάχας, ἐπειδὴ ἐπρόκειτο νὰ ἐπακολουθήσῃ μεγάλη ὀργή, ἂν καὶ αὐτοὶ ἐπρόκειτο νὰ ἐπιτεθοῦν μὲ σφοδρότητα, ἔνεκα τούτου λέγει· «Προσέχετε πῶς νὰ συμπεριφέρεσθε μὲ κάθε ἀκρίβειαν». Δηλαδή, Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ κήρυγμα, νὰ μὴ δώσετε ἀπὸ πουθενὰ ἄλλοῦ ἀφορμὴν διὰ τὴν ἐναντίον σας ἔχθραν. Αὐτὴ μόνον ἄς εἶναι ἡ αἰτία τῆς ἔχθρας. Κανείς σας ἄς μὴ ρίπτῃ τὴν αἰτίαν τῆς ἔχθρας εἰς κάτι ἄλλο, ἀλλὰ νὰ δεικνύετε κάθε τιμὴν καὶ ὑπακοήν, ὅταν τίποτε δὲν ζημειῶνῃ τὸ κήρυγμα, ὅταν τίποτε δὲν ἐμποδίζῃ τὴν εὐσέβειαν. Διότι λέγει· «Ἀποδώσατε λοιπόν, εἰς ὅλους ὅ,τι τοὺς ὀφείλετε. Εἰς ἐκεῖνον, πού εἰσπράττει τὸν φόρον, ἀποδώσατε τὸν φόρον· εἰς ἐκεῖνον, πού εἰσπράττει τοὺς δασμούς, ἀποδώσατε τὸν δασμόν»⁴. Διότι ὅταν θὰ μᾶς ἴδοῦν ἐπιεικεῖς εἰς τὴν ἄλλην συμπεριφορὰν μας, θὰ ἐντραποῦν. «Ὁχι ὡσὰν ἄσοφοι, ἀλλ' ὡς σοφοί, νὰ ἐκμεταλλεύεσθε τὸν χρόνον». Δὲν προτρέπει αὐτὰ, ἐπειδὴ θέλει νὰ εἴμεθα πολυμήχανοι καὶ ἄστατοι, ἀλλ' ἐκεῖνο πού ἐννοεῖ εἶναι αὐτό· Δὲν εἶναι ἰδικός σας ὁ καιρός· εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν εἰσθε πάροικοι καὶ προσωρινοὶ καὶ φιλοξενούμενοι καὶ ξένοι· νὰ μὴ ἐπιζητῆτε τιμὰς, νὰ μὴ ἐπιζητῆτε τὴν δόξαν, νὰ μὴ ἐπιζητῆτε τὴν ἐξουσίαν, οὔτε τὴν ἐκδίκησιν· τὰ πάντα νὰ ὑποφέρετε καὶ μὲ αὐτὸ νὰ ἐκμεταλλεύεσθε τὸν χρόνον· πολλὰ νὰ ἐγκαταλείψετε, ὅ,τιδῆποτε θὰ ἦτο δυνατόν νὰ θελήσουν. Εἶναι ἀσαφές αὐτὸ πού ἐλέχθη. Ἐμπρὸς λοιπόν, ἄς τὸ κάνω φανερόν μὲ ἓνα παράδειγμα. Ὑπόθεσε, παρακαλῶ, κάποιον πού ἔχει λαμπρὰν οἰκίαν, ἔπειτα μερικοὺς νὰ ἐπιτίθενται εἰς τὴν οἰκίαν διὰ νὰ φονεύσουν αὐτὸν τὸν ἴδιον καὶ ἐκεῖνον νὰ προσφέρῃ πολλὰ καὶ νὰ σώζῃ τὸν ἑαυτὸν του. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν λέγομεν ὅτι ἐξηγόρασε τὸν ἑαυτὸν του. Ἔτσι καὶ σὺ ἔχεις μεγάλην οἰκίαν καὶ τὴν ἀληθινὴν πίστιν· ἐπιτίθενται ἐναντίον σου διὰ νὰ τὰ ἀρπάξουν ὅλα· δῶσε ὅ,τιδῆποτε θὰ ἀπαιτήσῃ κανείς, μόνον διάσωσε τὸ σπουδαιότερον πού ἔχεις, δηλαδή τὴν πίστιν. «Διότι αἱ ἡμέραι», λέγει, «εἶναι πονηραί».

Τί εἶναι κακία τῆς ἡμέρας; Ἡ κακία τῆς ἡμέρας ὀφεί-

τὴν ἡμέραν ὀφείλει εἶναι. Ἐάν τί ἐσιν ἐκάστω τῶν ἐν ἡμῖν πονηρὸν μάθης, γνώση καὶ τί ἐστὶ πονηρία ἡμέρας. Τί ἐστὶ πονηρία σώματος; νόσος. Τί δὲ πονηρία ψυχῆς; κακία. Τί ἐστὶ πονηρία ὕδατος; πικρία. Καὶ ἐκάστου ἡ πονηρία ἢ φαυλότης ἐστὶ περὶ ἐκείνην τὴν φύσιν, ἧς ἐστὶ πονηρία. Εἰ τοίνυν ἡ πονηρία περὶ τὴν ἡμέραν ἐστὶ, περὶ αὐτὴν τὴν ἡμέραν χρὴ εἶναι, περὶ τὰς ὥρας, περὶ τὸ φῶς. Οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς φησὶν· «Ἄρκειδὸν τῇ ἡμέρᾳ ἢ κακία αὐτῆς». Ἀπὸ τούτου κακεῖνο γνωσόμεθα. Πῶς οὖν ἡμέρας
5 καλεῖ πονηράς; πῶς καιρὸν πονηρὸν; Οὐ τὴν οὐσίαν, οὐδὲ τὰ κίλισμα, ἀλλὰ διὰ τὰ ἐν αὐτοῖς γινόμενα· καθάπερ καὶ ἡμῖν ἔθος λέγειν· Χαλεπὴν ἡμέραν διήγαγον καὶ κακὴν· καίτοι πῶς ἂν γένοιτο χαλεπὴ, ἀλλ' ἢ ἀπὸ τῶν ἐν αὐτῇ συμβαινόντων; Τὰ δὲ ἐν αὐτῇ συμβαινόντα, ἐστὶν ἀγαθὰ μὲν,
15 παρὰ Θεοῦ· κακὰ δέ, παρὰ ἀνθρώπων πονηρῶν. Ἐάν τῶν ἐν τοῖς καιροῖς συμβαινόντων πονηρὸν οἱ ἄνθρωποι δημιουργοί, καὶ διὰ τοῦτο καιροὶ πονηροὶ λέγονται. Οὕτω καὶ ἡμεῖς καιροὺς πονηροὺς καλοῦμεν. «Διὰ τοῦτο», φησί, «μὴ γίνεσθε ἄφρονες, ἀλλὰ συνιέντες τί τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου.
20 Καὶ μὴ μεθύσκεσθε οἴνω, ἐν ᾧ ἐσιν ἄσωτία». Καὶ τούτου γὰρ ἡ ἀμετρία θυμώδεις ποιεῖ καὶ θρασεῖς καὶ ἀκροσφαλεῖς, ὀργίλους καὶ χαλεπούς. Εἰς εὐφροσύνην ὁ οἶνος δίδοιαι, οὐκ εἰς μέθην· νῦν δὲ τὸ προᾶγμα καὶ ἀνανδρίας εἶναι δοκεῖ καὶ γέλωτος, τὸ μὴ μεθύσκεσθαι.

25 Ποία τοίνυν ἐλπὶς σωτηρίας; Γέλως εἶπέ μοι, τὸ μὴ μεθύσκεσθαι, ἔνθα μάλιστα πάντων τὸ μεθύσκεσθαι γέλως ὀφείλεν εἶναι; Μάλιστα μὲν γὰρ καὶ τὸν ἰδιώτην πόρρω μέθης εἶναι καλόν· πολλῶ δὲ πλέον τὸν σιραιώτην, τὸν ἐν ξίφει σιρεφόμενον, τὸν ἐν αἵματι, τὸν ἐν σφαγαῖς·

5. Ματθ. 6, 34.

6. Ἐφ. 5, 17-18.

λει νὰ εἶναι διὰ τὴν ἡμέραν. " Ἄν μάθης τί εἶναι κακὸν τὸ καθένα ποῦ συμβαίνει εἰς ἡμᾶς, θὰ γνωρίσης καὶ τί εἶναι κακία τῆς ἡμέρας. Ποία εἶναι ἡ κακία τοῦ σώματος; ἡ ἀσθένεια. Καὶ ποία ἡ πονηρία τῆς ψυχῆς; ἡ κακία. Ποία εἶναι ἡ κακία τοῦ ὕδατος; ἡ πικρία. Καὶ ἡ κακία τοῦ κάθε τι εἶναι ἡ φαυλότης δι' ἐκείνην τὴν φύσιν, τῆς ὁποίας εἶναι ἡ κακία. Ἐπομένως, ἐὰν ἡ κακία εἶναι διὰ τὴν ἡμέραν, ὀφείλει νὰ εἶναι δι' αὐτὴν τὴν ἡμέραν, διὰ τὰς ὥρας καὶ διὰ τὸ φῶς τῆς ἡμέρας. " Ἐτσι καὶ ὁ Χριστὸς λέγει· « Ἄρκει διὰ τὴν ἡμέραν ἡ ἰδικὴ τῆς κακία »⁵. Ἄπ' αὐτὸ θὰ γνωρίσωμεν καὶ ἐκεῖνο. Πῶς λοιπὸν καλεῖ τὰς ἡμέρας πονηράς; πῶς τὸν καιρὸν ὀνομάζει πονηρόν; Δὲν καλεῖ τὴν οὐσίαν, οὔτε τὰ κτίσματα, ἀλλὰ διὰ τὰ γινόμενα κατ' αὐτάς, ὅπως ἀκριβῶς ὑπάρχει καὶ εἰς ἡμᾶς ἡ συνήθεια νὰ λέγωμεν· Ἐπέρασα δυσάρεστον καὶ κακὴν ἡμέραν· ἂν καὶ πῶς θὰ ἤμποροῦσε νὰ γίνῃ δυσάρεστος, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ συμβαινόντα κατὰ τὴν διάρκειαν αὐτῆς; Τὰ δὲ συμβαινόντα κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἡμέρας εἶναι ἀγαθὰ μὲν τὰ ἐνεργούμενα ἀπὸ τὸν Θεόν, κακὰ δὲ τὰ πραττόμενα ἀπὸ κακοὺς ἀνθρώπους. Ἐπομένως οἱ ἄνθρωποι εἶναι οἱ δημιουργοὶ τῶν συμβαινόντων πονηρῶν ἔργων κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ χρόνου, καὶ διὰ τοῦτο λέγονται καὶ καιροὶ πονηροί. " Ἐτσι καὶ ἡμεῖς ὀνομάζομεν τοὺς καιροὺς πονηροὺς. « Διὰ τοῦτο », λέγει, μὴ γίνεσθε ἀνόητοι, ἀλλὰ νὰ ἐξετάζετε καὶ νὰ κατανοῆτε ποῖον εἶναι τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου. Καὶ μὴ μεθᾶτε μὲ οἶνον. Εἰς τὴν μέθην ὑπάρχει διαφθορὰ καὶ ἀσωτεία »⁶. Καὶ τοῦ οἴνου ἡ ὑπέρμετρος χρῆσις κάνει τοὺς ἀνθρώπους θυμώδεις καὶ θρασεῖς καὶ ἀσταθεῖς καὶ ὀργίλους καὶ δυστρόπους. Ὁ οἶνος ἔχει δοθῆ διὰ νὰ προκαλῆ εὐθυμίαν καὶ ὄχι μέθην. Τώρα ὅμως θεωρεῖται ὅτι εἶναι δεῖγμα ἀνανδρίας καὶ γέλωτος τὸ νὰ μὴ μεθᾶτε.

Ποία λοιπὸν ὑπάρχει ἐλπίς σωτηρίας; Εἶναι ἄξιον γέλωτος, εἶπέ μου, τὸ νὰ μὴ μεθᾶτε, ὅπου ἔπρεπε νὰ εἶναι πρὸ παντὸς ἡ μέθη αἰτία γέλωτος; Βέβαια εἶναι καλὸν καὶ ὁ ἰδιώτης νὰ ἀπέχη τῆς μέθης· πολὺ δὲ περισσότερο ὁ στρατιώτης, ὁ ὁποῖος περιστρέφεται ἀνάμεσα εἰς ξίφη, αἰ-

πολλῶ μᾶλλον τὸν σιραιώτην, διὰ καὶ ἐτέρωθεν ὁ θυμὸς
 θήγγηται, ἀπὸ τῆς ἐξουσίας, ἀπὸ τῆς δυναστείας, ἀπὸ τοῦ
 συνεχῶς ἐν ἐπιβουλαῖς καὶ μάχαις εἶναι. Βούλει μαθεῖν ποῦ
 καλὸν ὁ οἶνος; ἄκουε τῆς Γραφῆς λεγούσης· «Δότε οἶνον
 5 τοῖς ἐν ἰάσῃ, καὶ μέθην τοῖς ἐν ὀδύνη». Εἰκότως· τὸ γὰρ
 τραχὺ καὶ σκυρθωπὸν οἶδε μαλάττειν, καὶ τὸ συννεφές ἀπά-
 γειν. «Οἶνος εὐφραίνει καρδίαν ἀνθρώπου», φησί. Πῶς οὖν
 ἐκ τοῦ οἴνου ἢ μέθη; οὐ γὰρ ἔστι τὸν αὐτὸν τὰ ἐναντία ἐργά-
 ζεσθαι ἑαυτῷ. Οὐκ ἄρα ἐκ τοῦ οἴνου ἢ μέθη, ἀλλ' ἐκ τῆς
 10 ἀμετρίας. Ὁ οἶνος δι' οὐδὲν ἕτερον ἡμῖν δέδοται, ἢ δι' ὑ-
 γείαν σώματος· ἀλλὰ καὶ πρὸς τοῦτο ἐμποδίζει ἢ ἀμετρία.
 Ἄκουε δὲ καὶ τοῦ μακαρίου τούτου γράφοντος καὶ λέγον-
 τος τῷ Τιμοθέῳ· «Ὀλίγω οἴνω χρῶ διὰ τὸν στόμαχόν σου,
 καὶ τὰς πικνὰς σου ἀσθενείας».

15 2. Διὰ γὰρ τοῦτο ὁ Θεὸς ἐποίησεν ἡμῶν τὰ σώματα
 σύμμετρα καὶ ἀπὸ ὀλίγων κορέννυσθαι, ἐντεῦθεν ἤδη παι-
 δεύων ἡμᾶς, διὰ πρὸς ἕτεραν ἡμᾶς ζωὴν ἐποίησε ἐπιτη-
 δείους. Καὶ ἐβούλετο μὲν καὶ ἐξ ἀρχῆς ἐκείνην δοῦναι, ἐ-
 πειδὴ δὲ ἀναξίους ἑαυτοὺς κατεσιήσαμεν, ἀνεβάλετο· καὶ
 20 ἐν τῷ χρόνῳ ᾧ ἀνεβάλετο, οὐδὲ ἐν αὐτῷ ἀφήσιν ἡμᾶς ἀπο-
 λαύειν ἀμέτρως· οἴνου γὰρ κοτύλη καὶ ἄριστος εἰς ἀρκεῖ γασ-
 τέρῃ ἐμπλήσῃ ἀνθρώπου. Καὶ τὸν πάντων τῶν ἀλόγων
 κρατοῦντα, ὀλιγοδεέστερον αὐτῶν κατὰ τὴν ἀναλογίαν ἐποίη-
 σε, καὶ τὸ σῶμα βραχὺ, οὐδὲν ἕτερον ἢ τοῦτο δηλῶν, διὰ
 25 πρὸς ἕτεραν ζωὴν ἐπειγόμεθα. «Μὴ μεθύσκεσθε οἴνω», φη-
 σίν, «ἐν ᾧ ἔστιν ἀσωτία». Οὐ γὰρ σώζει, ἀλλ' ἀπόλλυσιν,

7. Παροιμ. 31, 6.

8. Ψαλμ. 103, 15.

9. Α' Τιμ. 5, 23.

ματα καὶ σφαγὰς· εἶναι καλὸν κατὰ πολὺ περισσότερον νὰ ἀπέχη τῆς μέθης ὁ στρατιώτης, ὅταν ὁ θυμὸς τοῦ διεγείρεται καὶ ἀπὸ ἄλλην αἰτίαν, ἀπὸ τὴν ἐξουσίαν, τὴν τυραννίαν, ἀπὸ τὸ ὅτι εὐρίσκεται συνεχῶς εἰς ἐπιβουλάς καὶ μάχας. Θέλεις νὰ μάθης ποῦ εἶναι καλὸς ὁ οἶνος; "Ἀκουε τὴν Γραφὴν ποῦ λέγει· «Δῶστε οἶνον εἰς ἐκείνους ποῦ εὐρίσκονται εἰς λύπην καὶ οἶνον πολὺν εἰς τοὺς πικραμένους κατὰ τὴν καρδίαν»⁷. Καὶ εἶναι πολὺ φυσικὸν αὐτό, διότι γνωρίζει νὰ καταπραῦνη τὴν κατάθλιψιν καὶ τὴν σκυθρωπότητα καὶ νὰ ἀπομακρύνῃ τὴν κατῆφειαν. «Ὁ οἶνος εὐφραίνει τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου»⁸, λέγει. Πῶς λοιπὸν ἀπὸ τὸν οἶνον προέρχεται ἡ μέθη; διότι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ προκαλῆ ὁ ἴδιος τὰ ἀντίθετα εἰς τὸν ἑαυτὸν τοῦ. "Ἄρα δὲν προέρχεται ἀπὸ τὸν οἶνον ἡ μέθη, ἀλλ' ἀπὸ τὴν ὑπέρμετρον χρῆσιν αὐτοῦ. Ὁ οἶνος ἔχει δοθῆ εἰς ἡμᾶς διὰ τὴν ὑγείαν τοῦ σώματος καὶ διὰ τίποτε ἄλλο. Ἄλλὰ καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν ἡ ὑπερβολικὴ χρῆσις τοῦ οἴνου στέκει ἐμπόδιον. "Ἀκουε δὲ καὶ τὸν μακάριον Παῦλον ποῦ γράφει καὶ λέγει εἰς τὸν Τιμόθεον· «Νὰ χρησιμοποιοῦς ὀλίγον οἶνον διὰ τὸ στομάχι σου καὶ τὰς συχνὰς ἀσθενείας σου»⁹.

2. Διὰ τοῦτο βέβαια ἐδημιούργησεν ὁ Θεὸς τὰ σώματά μας μέτρια καὶ νὰ ἱκανοποιοῦνται ἀπὸ τὰ ὀλίγα, θέλων νὰ μᾶς διδάξῃ ἀπ' αὐτό, ὅτι μᾶς ἐδημιούργησεν οἰκείους πρὸς μίαν ἄλλην ζωὴν. Καὶ ἤθελε μὲν ἀμέσως ἀπὸ τὴν ἀρχὴν νὰ δώσῃ τὴν ζωὴν αὐτὴν, ἐπειδὴ ὅμως κατεστήσαμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας ἀναξίους, ἀνέβαλε τὴν ἀπόφασίν του δι' ἄλλον χρόνον. Καὶ οὔτε κατὰ τὸν χρόνον, κατὰ τὸν ὁποῖον ἀνέβαλε, μᾶς ἐπιτρέπει νὰ ἀπολαμβάνωμεν ὑπέρμετρα τὰ ἀγαθὰ, διότι ἓνα μικρὸν ποτήρι οἴνου καὶ ἓνας ἄρτος εἶναι ἄρκετὰ διὰ νὰ γεμίσουν τὴν κοιλίαν τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ τὸν κυρίαρχον ὄλων τῶν ζώων, τὸν ἐδημιούργησεν ἀναλόγως ὀλιγαρκέστερον αὐτῶν καὶ τὸ σῶμα βραχύ, ὑποδηλῶν τίποτε ἄλλο παρὰ αὐτό, ὅτι δηλαδὴ σπεύδομεν πρὸς μίαν ἄλλην ζωὴν. «Μὴ μεθᾶτε μὲ οἶνον», λέγει. «Εἰς τὴν μέθην ὑπάρχει διαφθορὰ καὶ ἀσωτία». Διότι ἡ μέθη δὲν σώζει, ἀλλὰ καταστρέφει ὄχι μόνον τὸ σῶμα, ἀλλὰ καὶ τὴν ψυχὴν.

οὐ τὸ σῶμα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ψυχὴν. «Ἀλλὰ πληροῦσθε ἐν Πνεύματι, λαλοῦντες ἑαυτοῖς ἐν ψαλμοῖς καὶ ὕμνοις καὶ ᾠδαῖς πνευματικαῖς, ᾄδοντες καὶ ψάλλοντες ἐν τῇ καρδίᾳ ὑμῶν τῷ Κυρίῳ· εὐχαριστοῦντες πάντοτε ὑπὲρ πάντων ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τῷ Θεῷ καὶ Πατρί, ὑποτασσόμενοι ἀλλήλοις ἐν φόβῳ Χριστοῦ». Βούλει, φησὶν, εὐφραίνεσθαι; Βούλει τὴν ἡμέραν ἀναλίσκειν; Ἐγώ σοι δίδωμι πότον πνευματικόν· ἡ γὰρ μέθη καὶ τὴν εὐσημον ἐκκόπτει φωνὴν τῆς γλώσσης τῆς ἡμετέρας, ψελλίζειν παρα-
 10 σκευάζουσα, καὶ ὀφθαλμοὺς καὶ πάντα ἀπλῶς διασιρέφουσα. Μάθε ψάλλειν, καὶ ἔπει τοῦ πράγματος τὴν ἡδονήν· οἱ ψάλλοντες γὰρ Πνεύματος πληροῦνται ἁγίου, ὡσπερ οἱ ᾄδοντες τὰς σατανικὰς ᾠδὰς, πνεύματος ἀκαθάρτου.

Τί ἐσιν, «Ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν τῷ Κυρίῳ; Τοῦτέστιν, μετὰ συνέσεως προσέχοντες· οἱ γὰρ οὐ προσέχοντες, ἀπλῶς ψάλλουσι, τὰ ρήματα φθεγγόμενοι, τῆς καρδίας ρεμβομένης ἐτέρωθεν. «Πάντοτε», φησὶν, «ὑπὲρ πάντων εὐχαριστοῦντες ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τῷ Θεῷ καὶ Πατρί, ὑποτασσόμενοι ἀλλήλοις ἐν φόβῳ Χριστοῦ». Τοῦτέστι, 20 τὰ αἰτήματα ὑμῶν μετὰ εὐχαριστίας γνωρίζεσθω πρὸς τὸν Θεόν· οὐδὲν γὰρ οὕτως εὐφραίνει τὸν Θεόν, ὡς διὰ τὴν εὐχάριστος. Μάλιστα δὲ δυνάμεθα εὐχαριστεῖν, ἀπάγοντες τῶν προειρημένων τὴν ψυχὴν τὴν ἡμετέραν, διακαθαίροντες αὐτὴν τούτοις οἷς εἶπεν. «Ἀλλὰ πληροῦσθε», φησὶ, «ἐν Πνεύματι». Ἄρα ἐν ἡμῖν τοῦτο; Καὶ γὰρ ἐν ἡμῖν. Ὅταν γὰρ ψεῦδος, διὰ πικρίαν, διὰ πορνείαν, διὰ ἀκαθαρσίαν, διὰ πλεονεξίαν ἀποσοθήσωμεν τῆς ψυχῆς τῆς ἡμετέρας, διὰ γενώμεθα χρηστοί, εὐσπλαγχοί, χαριζόμενοι ἑαυτοῖς, ὅταν ἐντραπελία μὴ παρῇ, διὰ ἑαυτοὺς ἀξίους κατασκευάσω-
 30 μεν, τί τὸ κωλύον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπελθεῖν καὶ ἐπι-

«Ἀλλὰ γεμίζετε τὸ ἐσωτερικόν σας μὲ Πνεῦμα ἅγιον, λαλοῦντες μεταξύ σας μὲ ψαλμοὺς καὶ ὕμνους καὶ ὠδὰς πνευματικάς, ἄδοντες καὶ ψάλλοντες εἰς τὸν Κύριον μὲ ὄλην σας τὴν καρδίαν. Νὰ εὐχαριστῆτε πάντοτε καὶ δι' ὅλα ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα. Νὰ ὑποτάσσεσθε ὁ ἓνας εἰς τὸν ἄλλον μὲ φόβον Χριστοῦ»¹⁰. Θέλεις, λέγει, νὰ εὐφραίνεσαι; Θέλεις νὰ ἐξοδεύῃς τὴν ἡμέραν; Ἐγὼ προσφέρω εἰς σὲ πνευματικὸν συμπόσιον, διότι ἡ μέθη καταστρέφει καὶ τὴν εὐδιάκριτον φωνὴν τῆς ἰδικῆς μας γλώσσης καὶ τὴν κάνει νὰ ψελλίζῃ, καὶ διαστρέφει τὰ μάτια καὶ τὰ πάντα χωρὶς ἐξαίρεσιν. Μάθε νὰ ψάλλῃς, καὶ θὰ ἰδῆς τὴν εὐχαρίστησιν τοῦ πράγματος, διότι ἐκεῖνοι ποὺ ψάλλουν γεμίζουν μὲ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνοι ποὺ ψάλλουν τὰς ὠδὰς τοῦ διαβόλου, γεμίζουν μὲ πνεῦμα ἀκάθαρτον.

Τί σημαίνει «Μὲ ὄλην σας τὴν καρδίαν εἰς τὸν Κύριον»; Δηλαδή, νὰ προσέχετε μὲ σύνεσιν, διότι ἐκεῖνοι ποὺ δὲν προσέχουν ἀπλῶς μόνον ψάλλουν, λέγοντες τὰ λόγια, ἐνῶ ἡ καρδία των περιπλανᾶται ἀλλοῦ. «Πάντοτε», λέγει, «καὶ δι' ὅλα νὰ εὐχαριστῆτε ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα. Νὰ ὑποτάσσεσθε ὁ ἓνας εἰς τὸν ἄλλον μὲ φόβον Χριστοῦ». Δηλαδή, τὰ αἰτήματά σας νὰ τὰ γνωρίζετε μὲ εὐγνωμοσύνην πρὸς τὸν Θεόν, διότι τίποτε δὲν εὐφραίνει ἔτσι τὸν Θεόν, ὅπως ὅταν εἶναι κανεὶς εὐγνώμων. Πρὸ πάντων δὲ ἠμποροῦμεν νὰ εἴμεθα εὐγνώμονες, ὅταν ἀπομακρύνωμεν τὴν ἰδικὴν μας ψυχὴν ἀπ' ἐκεῖνα, ποὺ ἔχουν λεχθῆ προηγουμένως, καὶ ὅταν καθαρῶς ἀυτὴν μὲ ἐκεῖνα ποὺ εἶπεν. «Ἀλλὰ νὰ γεμίζετε τὸ ἐσωτερικόν σας», λέγει, «μὲ ἅγιον Πνεῦμα». ἼΑρα τοῦτο εἶναι μέσα μας; Καὶ βεβαιότατα εἶναι μέσα μας. Διότι ὅταν ἐξαφανίσωμεν τὸ ψεῦδος, τὴν πικρίαν, τὴν πορνείαν, τὴν ἀκαθαρσίαν, τὴν πλεονεξίαν ἀπὸ τὴν ψυχὴν μας, ὅταν γίνωμεν πρὸς τοὺς ἄλλους εὐεργετικοί, μὲ συμπονετικὴν καρδίαν, συγχωρούμενοι μεταξύ μας, ὅταν δὲν ὑπάρχη ἡ ἀπρεπὴς ἀστειότης, ὅταν θὰ καταστήσωμεν ἀξίους τοὺς ἑαυτοὺς μας, τί ἐμποδίζει τὸ ἅγιον Πνεῦμα διὰ νὰ ἔλθῃ

σιῆναι; Καὶ οὐχ ἀπλῶς ἐπελεύσεται, ἀλλὰ πληρώσει τὴν καρδίαν ἡμῶν. Τοσοῦτον δὲ ἔνδοθεν ὄντος φωτός, οὐδὲ δυσκατόρθωτος ἡμῖν λοιπὸν ἔσται ἡ ἀρειή, ἀλλὰ ραδία καὶ εὐκολος.

- 5 «Πάνιοιτε εὐχαρισιοῦντες», φησὶν, «ὑπὲρ πάντων». Τί οὖν; ὑπὲρ πάντων εὐχαριστεῖν δεῖ τῶν συμβαινόντων; Ναί· κἂν νόσος ᾗ, κἂν πενία. Εἰ γὰρ ἐν τῇ Παλαιᾷ παρήνει σοφός τις λέγων «Πᾶν ὃ ἐὰν ἐπαχθῇ σοι, δέξαι ἀσμένως καὶ ἐν ἀλλάγμασι ταπεινώσεώς σου μακροθύμησον», πολλῶν
 10 μᾶλλον ἐν τῇ Καινῇ γίνεσθαι χρή. Κἂν τὸν λόγον τοίνυν μὴ εἰδῆς, εὐχαριστεῖ τοῦτο γὰρ ἔστιν εὐχαριστία. Ἐάν δὲ εὖ παθῶν καὶ εὐθηνούμενος καὶ εὐπραγῶν καὶ ἐν εὐημερίαις ὢν, εὐχαριστεῖς, οὐδὲν μέγα, οὐδὲν θαυμασιόν· τὸ δὲ ζητούμενον, ἐν θλίψεσιν ὄντα εὐχαριστεῖν, ἐν ἀθυμίαις. Μη-
 15 δὲν πρὸ τοῦ ρήματος τούτου φθέγγου, Εὐχαριστιῶ σοι, Δέσποτα. Καὶ τί λέγω ὑπὲρ τῶν ἐνταῦθα θλίψεων; ὑπὲρ τῆς γεέννης αὐτῆς εὐχαριστεῖν δεῖ τῷ Θεῷ, ὑπὲρ τῶν κολάσεων τῶν ἐκεῖ, ὑπὲρ τῶν τιμωριῶν. Πάνυ γὰρ τὸ προᾶγμα ἡμᾶς ὠφέλησε τοὺς προσέχοντας, ἀντὶ χαλινοῦ τοῦ τῆς γεέννης
 20 φόβου ταῖς καρδίαις ἡμῶν ἐπιτεθέντος. Μὴ τοίνυν ὑπὲρ τῶν φανερῶν εὐεργεσιῶν, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῶν ἀφανῶν, καὶ ὑπὲρ ὧν ἄκοντες εὐεργετούμεθα, εὐχαριστιῶμεν· πολλὰ γὰρ καὶ μὴ βουλομένους ἡμᾶς εὐεργετεῖ, καὶ μὴ εἰδότας. Εἰ δὲ ἀπιστεῖτε, ἤδη ὑμῖν τὸ προᾶγμα ποιήσω φανερόν. Ἐν-
 25 νόησον γὰρ μοι οἱ μισροὶ καὶ ἄπιστοι Ἕλληνες οὐχὶ τῷ ἡλίῳ τὸ πᾶν ἐπυγράφουσι, καὶ τοῖς εἰδώλοις αὐτῶν; Τί οὖν; οὐχὶ εὐεργετεῖ καὶ αὐτούς; οὐχὶ τῆς ἐκείνου προνοίας ἐστί, καὶ τὸ ζῆν, καὶ τὸ ὑγιαίνειν αὐτούς, καὶ παιδοποιεῖν,

11. Σοφ. Σειρ. 2, 4.

12. Ἀπὸ τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς αἰῶνας τὸ ὄνομα τῶν Ἑλλήνων ἔχει χάσει κάθε ἴχνος ἐθνικῆς προσηγορίας καὶ μετέπεσεν εἰς θρησκευτικὴν ἔννοιαν. Ἔτσι κατὰ τὸν Ἰωάννην τὸν Χρυσόστομον οἱ Ἕλληνες ἦσαν οἱ ἀσεβεῖς, οἱ εἰδωλολάτραι. Ἡ ἐθνικὴ ἀποκατάστασις τοῦ ὀνόματος ἐγίνετο πολὺ ἀργότερον.

καὶ νὰ πετάξῃ πρὸς ἡμᾶς; Καὶ δὲν θὰ εἰσέλθῃ ἀπλῶς μέσα μας, ἀλλὰ θὰ γεμίσῃ τὴν καρδίαν μας. Ἐφ' ὅσον λοιπὸν θὰ ὑπάρχῃ μέσα μας τόσον πολὺ φῶς, οὔτε ἡ ἀρετὴ θὰ εἶναι πλέον εἰς ἡμᾶς δυσκατόρθωτος, ἀλλ' εὐκόλος καὶ εὐκατόρθωτος.

«Νὰ εὐχαριστῆτε πάντοτε καὶ δι' ὅλα», λέγει. Τί λοιπὸν, πρέπει νὰ εὐχαριστοῦμεν δι' ὅλα τὰ συμβαίνοντα εἰς ἡμᾶς; Βεβαιότατα, ἔστω καὶ ἂν μᾶς συμβῇ ἀκόμῃ ἀσθένεια ἢ ἀνέχεια. Διότι ἐὰν εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην προέτρεπε κάποιος σοφὸς λέγων· «Ὅ,τιδὴποτε ἐὰν συμβῇ εἰς σὲ νὰ τὸ δεχθῆς εὐχαρίστως καὶ εἰς τὰς ἀλλεπαλλήλους χειροτερεύσεις τῆς καταστάσεώς σου νὰ εἶσαι μακρόθυμος»¹¹, κατὰ πολὺ περισσότερον πρέπει νὰ συμβαίῃ αὐτὸ εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην. Καὶ ἂν ἀκόμῃ δὲν γνωρίζῃς τὸν λόγον, νὰ εὐχαριστῆς, διότι αὐτὸ σημαίνει εὐχαριστία. Ἄν βέβαια εὐχαριστῆς, ὅταν εὐεργετηθῆς καὶ εὐδοκιμηθῆς καὶ εὐημερῆς καὶ εἶσαι εὐτυχής, δὲν κάνεις τίποτε τὸ σπουδαῖον, τίποτε τὸ ἀξιοθαύμαστον· ἐκεῖνο ποὺ ζητεῖται εἶναι· νὰ εὐχαριστῆς ὅταν εἶσαι στενοχωρημένος καὶ λυπημένος. Νὰ μὴ λέγῃς τίποτε πρὶν ἀπὸ τὰς λέξεις αὐτάς· Σὲ εὐχαριστῶ, Κύριε. Καὶ διατί λέγω νὰ εὐχαριστῆς διὰ τὰς θλίψεις τῆς παρούσης ζωῆς; Πρέπει νὰ εὐχαριστῆς τὸν Θεὸν διὰ τὴν γέννησιν τοῦ πυρός, διὰ τὰς τιμωρίας τῆς ἄλλης ζωῆς, διὰ τὰς ποινάς. Διότι τὸ πρᾶγμα αὐτὸ ἡμᾶς, ποὺ προσέχομεν, ὠφέλησε πάρα πολὺ, ἐπειδὴ ἀντὶ χαλινουῦ ἐτέθη εἰς τὰς καρδίας μας ὁ φόβος τῆς γεέννης. Ἐπομένως ἄς μὴ εὐχαριστοῦμεν μόνον διὰ τὰς φανεράς εὐεργεσίας, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰς ἀφανεῖς καὶ δι' ἐκεῖνα μὲ τὰ ὁποῖα εὐεργετούμεθα παρὰ τὴν θέλησίν μας· διότι μᾶς εὐεργετεῖ ὁ Θεὸς πολλὰ καὶ ὅταν δὲν θέλωμεν καὶ ὅταν δὲν γνωρίζωμεν. Ἐὰν ὁμως δυσπιστῆτε, θὰ τὸ κάνω φανερὸν εἰς σᾶς. Ἄκουσέ με λοιπὸν· δὲν ἀποδίδουν τὸ πᾶν οἱ μαρτοὶ καὶ ἄπιστοι Ἕλληνες¹² εἰς τὸν ἥλιον καὶ τὰ εἰδῶλα αὐτῶν; Τί λοιπὸν; Δὲν εὐεργετεῖ καὶ αὐτούς; Δὲν ἀνήκει εἰς τὴν πρόνοιαν Ἐκείνου καὶ ἡ ζωὴ καὶ ἡ υἰεῖα αὐτῶν, καθὼς καὶ ἡ τεκνοποίησις αὐτῶν καὶ ὅλα τὰ παρόμοια; Καὶ

καὶ ὅσα τοιαῦτα; Τί δὲ οἱ Μαρκιωνισταὶ λεγόμενοι; τί δὲ οἱ Μανιχαῖοι; οὐχὶ καὶ βλασφημοῦσιν αὐτόν; Τί οὖν; οὐχὶ εὐεργετεῖ αὐτοὺς καθ' ἑκάστην ἡμέραν; Εἰ δὲ ἐκείνους τοὺς ταῦτα οὐκ εἰδότας εὐεργετεῖ, πολλῶ μᾶλλον ἡμᾶς. Τί γὰρ
5 ἄλλο ἔργον Θεοῦ ἢ τοῦτο, τὸ εὐεργετεῖν τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, καὶ διὰ κολάσεων καὶ δι' ἀνέσεων;

Μὴ μόνον τοίνυν ἐν εὐπραγίαις ὄντες εὐχαριστοῦμεν· οὐδὲν γὰρ μέγα. Καὶ τοῦτο οἶδε καὶ ὁ διάβολος· διὸ καὶ ἔλεγε· «Μὴ δωρεὰν σέβεται Ἰὼβ τὸν Θεόν; οὐχὶ σὺ περιέφραξας
10 τὰ ἔσω αὐτοῦ, καὶ τὰ ἔξω; Περτέλεε πάντα τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ, ἢ μὴν εἰς πρόσωπόν σε εὐλογήσῃ». Ἄλλ' οὐδὲν αὐτῷ πλεῖον ἐγένετο τῷ μιᾶρῷ, μηδὲ γένοιτο, μηδὲ περὶ ἡμῶν γενέσθαι τι πλεόν αὐτῷ. Ἀλλὰ καὶ ὅταν ἐν πενία ᾖμεν, καὶ ὅταν ἐν νόσοις, καὶ ὅταν ἐν ἐπηρείαις, τότε ἐπιτείνωμεν
15 τὴν εὐχαριστίαν. Εὐχαριστίαν δὲ λέγω, μὴ ρήμασι μηδὲ γλώσση, ἀλλὰ πράγμασι καὶ ἔργοις, καὶ διανοίᾳ καὶ καρδίᾳ. Ἐκ πάσης ψυχῆς εὐχαριστοῦμεν αὐτῷ. Μᾶλλον γὰρ τῶν γεννησαμένων ἡμᾶς φιλεῖ· καὶ ὅσον πονηρίας καὶ ἀγαθότητος τὸ μέσον, τοσοῦτον ἢ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ πρὸς τὴν
20 τῶν ἡμετέρων πατέρων διαφορὰν.

3. Καὶ ταῦτα οὐκ ἐμὰ ἐσὶ ρήματα, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ φιλοῦντος ἡμᾶς Χριστοῦ. Καὶ ἄκουε αὐτοῦ λέγοντος· «Τίς ἐξ ὑμῶν ἐστὶν ἄνθρωπος, ὅς, ἐὰν αἰτήσῃ ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἄριον, μὴ λίθον ἐπιδώσει αὐτῷ; Εἰ δὲ ὑμεῖς πονηροὶ ὄντες, οἴδατε
25 δόματα ἀγαθὰ διδόναι τοῖς τέκνοις ὑμῶν, πόσω μᾶλλον ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς δώσει ἀγαθὰ τοῖς αἰτοῦσιν αὐτόν;». Καὶ πάλιν ἄκουε καὶ ἐτέρωθι λέγοντος· «Μὴ ἐπιλήσεται γυνὴ τοῦ ἐλεῆσαι τὰ ἔκγονα τῆς κοιλίας αὐτῆς; Εἰ δὲ καὶ ἐπιλάβοιτο ταῦτα γυνή, ἀλλ' ἐγὼ οὐκ ἐπιλήσομαί σου,

13. Ὅπαδοὶ τῆς ἰδρυθείσης ἀπὸ τὸν Μαρκίωνα κατὰ τὸν 2ον αἰῶνα θρησκευτικῆς αἵρέσεως.

14. Ὅπαδοὶ τοῦ μανιχαϊσμοῦ, χριστιανικῆς θρησκευτικῆς αἵρέσεως, ἰδρυθείσης κατὰ τὸν 3ον αἰῶνα ὑπὸ τοῦ Πέρσου Μάνεντος. Διὰ περισσότερα Θ.Η.Ε. τ. 8.

15. Ἰὼβ 1, 9. 10.

16. Ματθ. 7, 9. 11.

τί πράττουν οί λεγόμενοι Μαρκιωνιστα¹³; τί δὲ οί Μανιχαῖοι¹⁴; δὲν βλασφημοῦν ἀκόμη καὶ τὸν Θεόν; Τί λοιπόν; δὲν εὐεργετεῖ αὐτοὺς καθημερινῶς; Ἐὰν λοιπόν εὐεργετῆ ἐκείνους, πού δὲν γνωρίζουν αὐτά, ἀσυγκρίτως περισσότερον εὐεργετεῖ ἡμᾶς. Διότι ποῖον ἄλλο εἶναι τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ παρὰ αὐτό, τὸ νὰ εὐεργετῆ δηλαδὴ τὸ ἀνθρώπινον γένος καὶ μὲ τιμωρίας καὶ μὲ ἀπολαύσεις ἀγαθῶν;

Ἄς μὴ εὐχαριστοῦμεν λοιπόν μόνον ὅταν εὐημεροῦμεν, διότι αὐτὸ δὲν εἶναι καθόλου σπουδαῖον. Καὶ ὁ διάβολος γνωρίζει αὐτό, διὰ τοῦτο καὶ ἔλεγε· «Μήπως ὁ Ἴώβ φοβεῖται τὸν Θεὸν χωρὶς λόγον; δὲν περιέφραξες τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ, τὰ εὐρισκόμενα μέσα καὶ ἔξω ἀπὸ τὴν οἰκίαν του; Στέρησέ τον ὅλα τὰ ὑπάρχοντά του, καὶ θὰ σὲ βλασφημήσῃ κατὰ πρόσωπον»¹⁵. Ὅμως δὲν ἔγινε τίποτε περισσότερον εἰς αὐτὸν τὸν μιαιόν, οὔτε νὰ γίνῃ, οὔτε δι' ἡμᾶς νὰ γίνῃ κάτι περισσότερον εἰς αὐτόν. Ἄλλὰ καὶ ὅταν εἴμεθα πτωχοί, καὶ ὅταν εἴμεθα ἀσθενεῖς καὶ ὅταν εἴμεθα περιφρονημένοι, τότε ἄς ἐπιτείνωμεν τὴν εὐχαριστίαν. Καὶ ἐννοῶ εὐχαριστίαν, ὄχι μὲ λόγια καὶ μὲ τὴν γλῶσσαν μόνον, ἀλλὰ μὲ πράξεις καὶ ἔργα, καὶ μὲ τὴν διάνοιαν καὶ μὲ τὴν καρδίαν μας. Ἄς εὐχαριστοῦμεν αὐτόν μὲ ὅλην τὴν ψυχὴν μας. Περισσότερον ἀπὸ τοὺς γονεῖς μᾶς ἀγαπᾷ καὶ ὅση διαφορὰ ὑπάρχει μεταξὺ κακίας καὶ ἀγαθότητας, τόσον μεγάλη εἶναι ἡ διαφορὰ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὴν ἀγάπην τῶν ἰδικῶν μας πατέρων.

3. Καὶ τὰ λόγια αὐτὰ δὲν εἶναι ἰδικά μου, ἀλλὰ τοῦ ἰδίου τοῦ Χριστοῦ, πού μᾶς ἀγαπᾷ. Ἄκουε αὐτόν νὰ λέγῃ· «Ποῖος ἄνθρωπος ἀπὸ σᾶς, πού θὰ τοῦ ζητήσῃ ὁ υἱὸς του ἄρτον, εἶναι δυνατόν νὰ τοῦ δώσῃ λίθον ἀντὶ ἄρτου; Ἐὰν λοιπόν σεῖς, πού εἴσθε γεμᾶτοι κακίαν, γνωρίζετε νὰ δίδετε ὠφέλιμα πράγματα εἰς τὰ παιδιά σας, πόσω μᾶλλον ὁ Πατέρας σας ὁ οὐράνιος θὰ δώσῃ ἀγαθὰ, καλὰ καὶ ὠφέλιμα, εἰς ἐκείνους πού τοῦ τὰ ζητοῦν;»¹⁶. Καὶ πάλιν ἄκουε νὰ λέγῃ ἄλλοῦ· «Εἶναι δυνατόν νὰ λησμονήσῃ ἡ γυναῖκα νὰ ἐλεήσῃ τὰ τέκνα τῆς κοιλίας της; Ἀκόμη καὶ ἂν θὰ τὰ λησμονήσῃ ἡ γυναῖκα, ἐγὼ δὲν θὰ σὲ λησμονήσω, λέγει

λέγει Κύριος». Εἰ γὰρ μὴ φιλεῖ, τίνος ἔνεκεν ἡμᾶς ἐποίησε; μὴ γὰρ ἀνάγκην εἶχε; μὴ γὰρ χρεῖαν αὐτῷ καὶ διακονίαν πληροῦμεν; μὴ γὰρ δεῖται τινος τῶν παρ' ἡμῶν; Ἄκουε τοῦ Προφήτου λέγοντος· «Εἶπα τῷ Κυρίῳ· Κύριός μου εἶ
 5 οὐ, οὐ τῶν ἀγαθῶν μου οὐ χρεῖαν ἔχεις». Ἄλλ' οἱ ἀγνώμονες καὶ ἀναίσθητοι. Τοῦτο φασίν, ἀγαθότητος Θεοῦ, τὸ ἰσοτιμίαν εἶναι παρὰ πᾶσιν; Εἶπέ μοι, ἀγνώμον ἄνθρωπε, ποῖα λέγεις μὴ εἶναι ἀγαθότητος Θεοῦ, καὶ τίνα λέγεις ἰσοτιμίαν; Ὁ δεῖνα, φησί, πεπήρωται ἐκ παίδων, ἕτερος
 10 μαίνεται καὶ δαιμονῶ, ἄλλος εἰς ἔσχατον γήρας ἐλάσας ἐν πενίᾳ τὸν ἅπαντα βίον διήγαγεν, ἄλλος ἐν νόσοις χαλαιπωτάταις· ταῦτα προνοίας ἐστὶν ἔργα; Ὁ μὲν ἐστὶ κωφός, ὁ δὲ ἄλαλος, ὁ δὲ πένης, ἕτερος μιᾶρος καὶ παμμίαρος, καὶ μυρίων γέμων κακῶν, χρημάτων ἀπολαύει, καὶ πόρνας τρέφει
 15 καὶ παρασίτους, καὶ λαμπρὰν οἰκίαν κέκηται, καὶ βίον ἀπράγμονα ζῆ. Καὶ πολλὰ τοιαῦτα συνείρουσι, μακρὸν ὑφαίνοντες κατηγορίας λόγον κατὰ τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας.

Τί οὖν; ἀπρονόητά ἐσσι; τί οὖν ἂν εἴποιμεν πρὸς αὐτούς; Εἰ μὲν Ἕλληνες εἶεν, καὶ λέγοιεν ἡμῖν ὑπό τινος τὸν κόσμον διοικεῖσθαι, πάλιν καὶ ἡμεῖς τὰ αὐτὰ ἐροῦμεν πρὸς αὐτούς· Τί οὖν, ἀπρονόητά ἐσιν; οὐκοῦν πῶς ὑμεῖς σέβετε θεούς, καὶ προσκυνεῖτε δαίμονας καὶ ἥρωας; εἰ γὰρ πρόνοιά ἐστιν, ἐφέσθηκέ τις τοῖς πᾶσιν. Εἰ δέ τινες εἶεν ἀποδυσπειτοῦντες, ἢ Χριστιανοὶ ἢ καὶ Ἕλληνες, καὶ παρασαλευόμενοι, τί πρὸς αὐτούς ἐροῦμεν; Τοσαῦτα δέ, εἶπέ μοι, ἀποταυτομάτου γένοιτο ἂν ἀγαθὰ; τὸ φῶς τὸ καθημερινόν, ἢ εὐταξία ἢ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, τῶν ἀστρῶν ἢ χορεία, ὁ ἰσοστάσιος ἰσχυρῶν καὶ ἡμερῶν δρόμος, ἢ τῆς φύσεως ἀκολουθία καὶ ἐν φυτοῖς καὶ ἐν ζώοις καὶ ἐν ἀνθρώποις; Τίς, εἶπέ μοι,
 30 ὁ ταῦτα διοικῶν; Εἰ μηδεὶς ἐφροσίνως ἦν, ἀλλ' ἀπὸ ταυτομά-

17. Ἦσ. 49, 15.

18. Ψαλμ. 15, 2.

ὁ Κύριος»¹⁷. Ἐὰν λοιπὸν δὲν μᾶς ἀγαπᾶ, διατί μᾶς ἐδημιούργησε; μήπως εἶχε καμμίαν ἀνάγκην; μήπως ἱκανοποιούμεν καμμίαν ἀνάγκην του καὶ ὑπηρεσίαν; μήπως ἔχει ἀνάγκην κάτι ἀπὸ τὰ ἰδικά μας; "Ἀκουε τὸν προφήτην ποῦ λέγει· «Εἶπα πρὸς τὸν Κύριον· Κύριός μου εἶσαι σύ, διότι δὲν ἔχεις ἀνάγκην τῶν ἀγαθῶν μου»¹⁸. Ἄλλ' οἱ ἀγνώμονες καὶ ἀναίσθητοι λέγουν· Εἶναι τοῦτο δεῖγμα τῆς ἀγαθότητος τοῦ Θεοῦ, τὸ νὰ ὑπάρχη ἰσοτιμία εἰς ὅλους; Εἰπέ μου, ἀχάριστε ἄνθρωπε, ποῖα λέγεις ὅτι δὲν εἶναι δεῖγμα τῆς ἀγαθότητος τοῦ Θεοῦ καὶ ποῖαν ἐννοεῖς ἰσοτιμίαν; Ὁ τάδε, λέγει, ἔχει γίνεαι ἀνάπηρος ἀπὸ παιδί, ὁ ἄλλος εἶναι μανιακὸς καὶ κατέχεται ὑπὸ δαίμονος, ἄλλος ποῦ ἔφθασεν εἰς βαθειὰ γηρατειὰ ἐπέρασεν ὅλην του τὴν ζωὴν μέσα εἰς τὴν ἀνέχειαν, ἄλλος εἰς τὰς πλέον φοβερὰς ἀσθενείας· εἶναι αὐτὰ ἔργα προνοίας τοῦ Θεοῦ; "Ἄλλος μὲν εἶναι κωφός, ἄλλος δὲ ἄφωνος, ἄλλος πτωχός, ἄλλος μιαρὸς καὶ μιαρῶτατος πάντων καὶ γεμᾶτος μυρίων κακῶν, ἀπολαμβάνει χρήματα καὶ συντηρεῖ πόρνους καὶ παρασίτους, καὶ ἔχει πολυτελεῖ οἰκίαν καὶ ζῆ βίον ἀνενόχλητον. Καὶ πολλὰ παρόμοια λέγουν, παρασκευάζοντες ἐκτενῆ λόγον κατηγορίας ἐναντίον τῆς προνοίας τοῦ Θεοῦ.

Τί λοιπὸν; γίνονται χωρὶς πρόνοιαν αὐτά; τί λοιπὸν θὰ ἀπαντήσωμεν πρὸς αὐτούς; Ἐὰν μὲν ἦσαν "Ἕλληνες καὶ μᾶς ἔλεγαν ὅτι ὁ κόσμος διοικεῖται ἀπὸ κάποιον, πάλιν καὶ ἡμεῖς θὰ κάμωμεν τὴν ἰδίαν ἐρώτησιν πρὸς αὐτούς. Τί λοιπὸν, γίνονται χωρὶς πρόνοιαν; Πῶς λοιπὸν σέβεσθε σεῖς τοὺς θεοὺς καὶ προσκυνεῖτε τοὺς δαίμονας καὶ τοὺς ἥρωας; ἐὰν βέβαια ὑπάρχει πρόνοια, τὴν ἔχει θέσει κάποιος εἰς ὅλα. Ἐὰν δὲ ὑπάρχουν μερικοί, εἴτε Χριστιανοὶ εἴτε καὶ "Ἕλληνες, οἱ ὁποῖοι ἀπελπίζονται καὶ διασαλεύονται, τί θὰ εἰποῦμεν πρὸς αὐτούς; Εἰπέ μου, ἦτο δυνατόν νὰ γίνουιν τόσο πολλὰ ἀγαθὰ κατὰ τύχην; τὸ φῶς τῆς ἡμέρας, ἡ ἀρμονία καὶ ἡ τάξις εἰς τὰ ὄντα, ἡ κίνησις τῶν ἄστρον, ἡ ἰσοδύναμος διάρκεια τῆς νυκτὸς καὶ τῆς ἡμέρας, ἡ συνεχὴς διαδοχὴ τῆς φύσεως καὶ εἰς τὰ φυτὰ καὶ εἰς τὰ ζῶα καὶ εἰς τοὺς ἀνθρώπους; Ποῖος, εἰπέ μου, εἶναι ἐκεῖνος ποῦ διευθύνει αὐτά; Ἐὰν κανεῖς δὲν τὴν ἔθεσεν,

του πάντα συνεισιθήκει, τίς τὴν καμάραν ταύτην τὴν οὕτω καλήν, τὴν οὕτω μεγάλην, τὸν οὐρανὸν λέγω, περιδινήσας ἐπὶ τῆς γῆς ἔποιησεν, ἢ καὶ ἐπὶ ὑδάτων; τίς ὁ τοὺς καιροὺς τοὺς καρποφόρους διδούς; τίς τοσαύτην ἔθειο ἐν σπέρμασι
5 καὶ φυτοῖς δύναμιν; τὸ γὰρ ἀπὸ ταυτομάτου ἄτακτον πάντως τὸ δὲ εὐτακτον μετὰ τέχνης γίνεται.

Τί γάρ, εἶπέ μοι, τῶν παρ' ἡμῖν τῶν ἀπὸ ταυτομάτου οὐ πολλῆς γέμει τῆς ἀταξίας καὶ πολλοῦ τοῦ θορύβου καὶ τῆς ταραχῆς; Καὶ οὐ λέγω ἀπὸ ταυτομάτου, ἀλλὰ μετὰ τι-
10 νος ποιῶντος, ἀτέχνως δὲ ποιῶντος. Οἶον, ἔστι ξύλα καὶ λίθοι, ἔστι δὲ καὶ ἄσβεστος καὶ λαθῶν ἄνθρωπος οἰκοδομίας ἄπειρος οἰκοδομείτω καὶ ἐνεργείτω ἄρα οὐ πάντα ἂν ἀπώλεσε καὶ διέφθειρε; Πάλιν, ἔστι πλοῖον κυβερνήτου χωρὶς, πάντα ἔχον ἅπερ ἔχειν δεῖ πλοῖον ἄνευ τεχνίτου,
15 οὐ λέγω ἀκατασκευάσιον, ἀλλὰ κατασκευασθέν μὴ πλεῦσαι δυνήσεται; καὶ τοσαύτη γῆ ἐπὶ ὕδατος ἐσιῶσα, ἄνευ τινὸς συγκρατούσης δυνάμεως ἠδύνατο, εἶπέ μοι, οὕτω παγίως ἐπὶ χρόνον σιῆναι τοσοῦτον; καὶ ταῦτα λόγον ἂν ἔχοι; καὶ οὐ μυριάκις γέλωτος ἄξιον τὸ ταῦτα ἐννοεῖν; Καὶ εἰ μὲν
20 βασιάζοι καὶ τὸν οὐρανόν, ἴδου καὶ ἕτερον ἄχθος· εἰ δὲ καὶ οὐρανὸς ἐν ὕδατι φέροιο, πάλιν ἕτερον ζήτημα. Ἀλλὰ πᾶν τῆς προνοίας ἔργον. Τὰ γὰρ ἐπὶ τῶν ὑδάτων φερόμενα οὐ κυριεῦσθαι δεῖ, ἀλλὰ κοιλαίνεσθαι. Τί δήποιε; Ὅτι τοῦ μὲν κοίλου τὸ σῶμα ὅλον θαπίζεται ἐπὶ τῶν ὑδάτων, καθά-
25 περ ἐπὶ τοῦ πλοίου· τοῦ δὲ κεκυρωμένου τὸ μὲν σῶμα ὅλον ἐστὶν ἄνωθεν, τὰ δὲ ἄκρα ἐπίκειται μόνον. Οὐκοῦν αὐτῷ δεῖ σῶματος ἀντιτύπου καὶ σκληροῦ καὶ σιέγειν δυναμένου, ὥστε φέρειν τὸ ἐπικείμενον ἄχθος.

ἀλλὰ κατὰ τύχην εἶχεν ἐκδηλωθῆ, ποῖος ἔστησεν αὐτὴν τὴν ἀψίδα τὴν τόσον ὠραίαν καὶ τόσον μεγάλην, δηλαδὴ τὸν οὐρανόν, περιστρέψας αὐτὴν ἐπάνω εἰς τὴν γῆν ἢ καὶ ἐπάνω εἰς τὰ ὕδατα; ποῖος ἔδωσε τὰς καρποφόρους ἐποχὰς τοῦ ἔτους; ποῖος ἔθεσε τόσον μεγάλην δύναμιν εἰς τὰ σπέρματα καὶ τὰ φυτά; διότι αὐτὸ ποῦ γίνεται κατὰ τύχην εἶναι ὅπωςδήποτε χωρὶς τάξιν, ἐκεῖνο ὅμως ποῦ ἔχει καλὴν τάξιν γίνεται μὲ ἐπιδεξιότητα.

Τί λοιπόν, εἰπέ μου, ἐκεῖνα ποῦ γίνονται ἀπὸ ἡμᾶς κατὰ τύχην δὲν εἶναι γεμᾶτα ἀπὸ πολλὴν ἀταξίαν καὶ πολὺν θόρυβον καὶ ταραχὴν; Καὶ δὲν ἐννοῶ τυχαίως, ἀλλὰ μὲ κάποιον τεχνίτην, χωρὶς ὅμως ἐπιδεξιότητα. Ἐπὶ παραδείγματι, ἔστω ὅτι ὑπάρχουν ξύλα καὶ λίθοι, ἀκόμη δὲ καὶ ἀσβέστης· καὶ αὐτὰ τὰ ἔλαβεν ἄνθρωπος χωρὶς πείραν διὰ τὴν ἀνέγερσιν τῆς οἰκοδομῆς, κτίζει καὶ προσπαθεῖ νὰ τὴν κατασκευάσῃ· ἄρα γε δὲν θὰ καταστρέψῃ καὶ θ' ἀχρηστεύσῃ ὅλα αὐτά; Ἄλλο παράδειγμα, ἔστω ὅτι εἶναι ἓνα πλοῖον χωρὶς τεχνίτην, δὲν ἐννοῶ ἀκατασκευάστον, ἀλλὰ κατασκευασμένον· μήπως θὰ ἠμπορέσῃ νὰ πλεύσῃ; καὶ τόσον μεγάλη γῆ, ποῦ στέκεται ἐπάνω εἰς τὸ ὕδωρ, χωρὶς νὰ τὴν συγκρατῇ καμμία δύναμις, εἰπέ μου, ἦτο δυνατόν νὰ σταθῇ σταθερὰ ἐπὶ τόσον πολὺν χρόνον; καὶ θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἔχουν αὐτὰ δικαιολογίαν; καὶ δὲν εἶναι ἀπείρως ἄξιον γέλιου τὸ νὰ σκέπτεται κανεὶς αὐτά; Καὶ ἐὰν μὲν βαστάζῃ καὶ τὸν οὐρανόν, ἴδου καὶ ἄλλο βάρος· ἐὰν ὅμως καὶ ὁ οὐρανὸς φέρεται μέσα εἰς τὰ ὕδατα, πάλιν δημιουργεῖται ἄλλο ζήτημα. Ἀλλὰ τὸ κάθε τι εἶναι ἔργον τῆς προνοίας τοῦ Θεοῦ. Τὰ φερόμενα βέβαια ἐπάνω εἰς τὰ ὕδατα δὲν πρέπει νὰ καθίστανται κυρτά, ἀλλὰ κοῖλα. Διατί λοιπόν; Διότι τὸ μὲν σῶμα τοῦ κοίλου βυθίζεται ὅλον ἐντὸς τῶν ὑδάτων, ὅπως ἀκριβῶς συμβαίνει εἰς τὸ πλοῖον· τοῦ κυρτοῦ ὅμως τὸ μὲν σῶμα εἶναι ὅλον ὑπεράνω, τὰ δὲ ἄκρα ἐφάπτονται μόνον εἰς τὸ ὕδωρ. Ἐπομένως πρέπει νὰ ἔχη σῶμα τραχὺ καὶ σκληρὸν καὶ νὰ ἠμπορῇ νὰ συγκρατῇ τὸ ὕδωρ, ὥστε νὰ φέρῃ τὸ εὐρισκόμενον ἐπάνω εἰς αὐτὸ φορτίον.

Ἄλλ' ἀὴρ φέρει τὸν οὐρανόν; Ἄλλ' οὐτις πολλῶ τοῦ
 ὕδατος μαλακώτερος καὶ χαννότερος καὶ οὐδὲν σιέγειν δυ-
 νάμενος, οὐδὲ τῶν λεπιοτάτων, μήτε γε ὄγκον τοσοῦτον. Ὁ-
 λως δὲ εἰ βουλοίμεθα τῆς προνοίας τὸν λόγον ἐπεξιέναι,
 5 καὶ καθολικῶς, καὶ κατακερματίζοντες, ὅλος ὁ αἶὼν ἡμᾶς
 ἐλλείπει. Ἐρήσομαι γὰρ τὸν ἐκεῖνα ζητοῦντα νῦν Ταῦτα
 προνοίας ἐστίν, ἢ ἀπρονοησίας; Κἂν εἴποι, ὅτι Οὐκ ἔστι
 προνοίας, καὶ πάλιν ἐρήσομαι Πῶς οὖν γέγονεν; Ἄλλ' οὐκ
 ἂν ἔχοι λόγον τινὰ εἰπεῖν. Οὐκοῦν πολλῶ μᾶλλον περὶ τῶν
 10 ἀνθρωπίνων πραγμάτων ζητεῖν οὐκ ὀφείλεις, οὐδὲ περιεργά-
 ζεσθαι. Τί δήποτε; Ὅτι τούτων πάντων ἄνθρωπος τιμιώ-
 τερος, καὶ ταῦτα δι' ἐκεῖνον γέγονεν, οὐκ ἐκεῖνος διὰ ταῦτα.

4. Εἰ τοίνυν τὴν ἐπὶ τῆς προνοίας αὐτοῦ μόνου σοφίαν
 καὶ τὴν οἰκονομίαν οὐκ οἶδας, πῶς δυνήσῃ τοὺς λόγους εἰ-
 15 δέναι τοὺς κατ' αὐτόν; Εἶπε δὴ μοι, τί δήποτε οὕτω μικρὸν
 αὐτὸν εἰργάσαιο, καὶ τοσοῦτον ἀπέχοντα τοῦ ὕψους τοῦ οὐ-
 ρανοῦ, ὡς καὶ ἀμφιβάλλειν περὶ τῶν ἄνω φαινομένων; τί-
 νος δὲ ἔνεκεν τὰ βόρεια ἀοίκητά ἐστι, καὶ τὰ νότια; Εἶπε
 δὴ μοι, διὰ τί γέγονεν ἡ νύξ χειμῶνος μὲν μακροτέρα, θέ-
 20 ρους δὲ ἐλάτιων; διὰ τί τὸ καῦμα, διὰ τί σῶμα θνητόν;
 Καὶ μυρία σε ἕτερα ἐρωτῶ, καὶ ἐὰν θέλῃς, οὐ παύσομαί σε
 ἐρωτῶν, καὶ ἐν ἅπασί μοι διαπορήσεις. Ὡστε τοῦτο μάλιστα
 προνοίας ἐστί, τὸ τοὺς λόγους ἡμῖν ἀπορρήτους εἶναι. Ἡ
 γὰρ ἂν καὶ ἄνθρωπον αἰτιόν τις ἐνόμισε τοῦ παντός, εἰ μὴ
 25 τοῦτο ἡμῶν κατέστειλλε τὴν διάνοιαν. Ἄλλ' ὁ δεῖνα, φησί,
 πένης, καὶ κακὸν ἢ πενία. Τί δὲ ἡ νόσος, τί δὲ ἡ πῆρωσις;
 Οὐδὲν ἐστι ταῦτα, ἄνθρωπε· ἐν μόνον ἐσὶ κακόν, τὸ ἄμαρ-

Μήπως ὁ ἀέρας συγκρατεῖ τὸν οὐρανόν; Ἄλλ' αὐτὸς εἶναι περισσότερο μαλακώτερος καὶ χαλαρώτερος ἀπὸ τὸ ὕδωρ καὶ δὲν ἠμπορεῖ νὰ συγκρατήσῃ τίποτε, οὔτε ἀπὸ τὰ λεπτότατα ἀντικείμενα, οὔτε βέβαια τόσον μέγαν ὄγκον. Ἐὰν δὲ θέλωμεν νὰ ἐξαντλήσωμεν ἐντελῶς τὸν περὶ προνοίας τοῦ Θεοῦ λόγον, καὶ εἰς τὰ γενικῶς καὶ εἰς τὰ ἐπὶ μέρους δὲν θὰ μᾶς ἐπαρκέσῃ ὁλόκληρος ἡ ζωὴ μας. Θὰ ἐρωτήσω λοιπὸν εἰς ἐκεῖνον ποῦ ζητεῖ νὰ μάθῃ τώρα αὐτό. Εἶναι αὐτὰ δεῖγμα προνοίας ἢ ἀπρονοησίας; Καὶ ἂν εἰπῇ, ὅτι δὲν εἶναι δεῖγμα προνοίας, καὶ πάλιν θὰ τὸν ἐρωτήσω· Πῶς λοιπὸν ἔχουν γίνεαι; Ἄλλὰ δὲν θὰ ἔχη νὰ εἰπῇ καμμίαν δικαιολογίαν. Ἐπομένως πολὺ περισσότερο περὶ τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων δὲν εἶσαι ὑποχρεωμένος νὰ ζητῆς νὰ μάθῃς, οὔτε νὰ τὰ περιεργάζεσαι. Διατί τέλος πάντων; Διότι ὁ ἄνθρωπος εἶναι τιμιώτερος ἀπὸ ὅλα αὐτὰ καὶ αὐτὰ ἔχουν γίνεαι χάριν ἐκεῖνου, ὄχι ἐκεῖνος χάριν αὐτῶν.

4. Ἐὰν λοιπὸν δὲν γνωρίζῃς μόνον τὴν σοφίαν καὶ τὴν οἰκονομίαν τοῦ Θεοῦ, ποῦ ἐκδηλώνεται εἰς τὴν πρόνοιαν, πῶς θὰ ἠμπορέσῃς νὰ γνωρίζῃς τοὺς λόγους ποῦ ἀναφέρονται εἰς τὸν αὐτόν; Εἶπέ μου λοιπὸν, διατί ἐδημιούργησε τόσον μικρὸν αὐτόν, καὶ τόσον πολὺ νὰ ἀπέχη ἀπὸ τὸ ὕψος τοῦ οὐρανοῦ, ὥστε καὶ νὰ ἀμφιβάλλῃ ἀκόμη διὰ τὰ φαινόμενα ποῦ συμβαίνουν εἰς αὐτόν; διὰ ποῖον λόγον εἶναι ἀκατοίκητα τὰ βόρεια καὶ τὰ νότια τμήματα τῆς γῆς; Εἶπέ μου λοιπὸν, διατί ἔχει γίνεαι ἡ νύκτα κατὰ τὸν μὲν χειμῶνα μεγαλυτέρα, κατὰ τὸ θέρος δὲ μικροτέρα; διατί ὑπάρχει τόσον πολὺ ψῦχος, διατί ὁ καύσων, διατί τὸ σῶμα εἶναι θνητόν; Καὶ ἀπείρους ἄλλας ἐρωτήσεις θὰ σὲ κάνω, καὶ ἐὰν θέλῃς, δὲν θὰ παύσω νὰ σὲ ἐρωτῶ καὶ εἰς ὅλα θὰ ἔχῃς ἀπορίας. Ὡστε τοῦτο εἶναι ἰδίως δεῖγμα προνοίας, τὸ νὰ εἶναι ἀπόρρητοι εἰς ἡμᾶς οἱ λόγοι. Βέβαια θὰ ἦτο δυνατόν νὰ θεωρήσῃ κανεὶς καὶ τὸν ἄνθρωπον αἰτίον τοῦ παντός, ἂν αὐτὸ δὲν ἤθελε καταβάλλει τὴν διάνοιάν μας. Ἄλλὰ ὁ τάδε, λέγει, εἶναι πένης καὶ ἡ πενία εἶναι κακὸν πρᾶγμα. Τί δὲ εἶναι ἡ ἀσθένεια, καὶ τί ἡ ἀναπηρία; Τίποτε δὲν εἶναι αὐτά, ἄνθρωπε. Ἐνα μόνον εἶναι

τάνειν, καὶ τοῦτο μόνον ἐξειάζειν ὀφείλομεν. Ἄλλ' ἀφέν-
 τες τῶν θνιως κακῶν τὰς αἰτίας ἐρευνᾶν, ἕτερα πολυπρα-
 γμονοῦμεν. Διὰ τί μηδεὶς ἡμῶν μηδέποτε ἐξειάζει, διὰ τί
 ἡμαρτεν; ἄρα ἐν ἐμοὶ τὸ ἁμαρτάνειν; ἄρα οὐκ ἐν ἐμοί;
 5 Καὶ τί με δεῖ πολλοὺς περιέναι λόγους; ἐν ἐμانيῶ τὸ πρῶ-
 γμα ζητήσω· ἄρα ἐκράτησά ποτε θυμοῦ; ἄρα ἐκράτησά ποτε
 ὀργῆς, ἢ δι' αἰσχύνην, ἢ διὰ φόβον ἀνθρώπινον; Εἴτια ἐπει-
 δὰν εὖρω τοῦτο γινόμενον, εὐρήσω δι' ἐν ἐμοὶ τὸ ἁμαρτάνειν.

Οὐδεὶς ταῦτα ἐξειάζει, οὐδεὶς ταῦτα πολυπραγμονεῖ,
 10 ἀλλὰ ἀπλῶς, κατὰ τὸν Ἰώθ, «Βροτὸς δὲ ἄλλως νήχεται
 λόγοις». Τί γάρ σοι τοῦτο μέλει, εἰ ὁ δεῖνα τυφλός, καὶ
 ὁ δεῖνα πένης; Οὐ τοῦτο ἐπέταξοί σοι ὁ Θεὸς σκοπεῖν, ἀλλὰ
 τί δήποτε οὐ πράττεις; Εἰ μὲν γὰρ ἀμφιβάλλεις, δι' ἐφέ-
 σιηκέ τις τῷ κόσμῳ δύναμις, πάντων ἀνοητίτερος εἶ· εἰ δὲ
 15 πέπεισαι περὶ τούτου, τί ἀμφιβάλλεις, δι' ἀρέσαι δεῖ τῷ
 Θεῷ; «Πάντοιε», φησί, «ὑπὲρ ἀπάντων εὐχαρισιοῦντες τῷ
 Θεῷ». Ἄπελθε εἰς ἰατριεῖον, καὶ ὄφει, ὅταν εὐρεθῇ τις τραῦ-
 μα ἔχων, ἐκεῖνον αὐτὸν τέμνοντα καὶ καίοντα. Ἐπὶ δὲ σοῦ
 οὐ τοῦτο λέγω, ἀλλὰ ἄπελθε εἰς τεκτονεῖον· καὶ οὐκ ἐξειά-
 20 ζεις τὸν λόγον, καίτοι γε οὐδὲν οἶδας τῶν γινομένων ἐκεῖ·
 καὶ πολλὰ ἄπορα εἶναί σοι δοκεῖ· οἶον, ὅταν τορνεύσῃ τὸ
 ξύλον, δι' ἀν μετασχηματίζῃ. Μᾶλλον δὲ εἰς εὐπορωτέραν σε
 τέχνην ἂν ἀγάγω, οἶον τὴν τῶν ζωγράφων, καὶ ἐκεῖ ἰλιγ-
 γιάσεις. Εἶπε γάρ μοι, οὐχὶ ἀπλῶς σοι δοκεῖ ποιεῖν, ἢ
 25 ποιεῖ; τί γὰρ αὐτῷ βούλονται αἱ γραμμαῖ, καὶ αἱ περιαγω-
 γαὶ τῶν γραμμῶν; Ἄλλ' ἂν ἐπιθῇ τὰ χρώματα, τότε σοι
 φανεῖται ἡ τέχνη καλή, καὶ ὅμως οὐδὲ οὕτως ἀκριβῶς οὐ-
 δὲν δυνήσῃ καταμαθεῖν.

Τί δὲ ἐπὶ τεκτόνων λέγω καὶ ζωγράφων καὶ τῶν ὁμο-

τὸ κακόν, ἡ ἁμαρτία, καὶ αὐτὸ μόνον ὀφείλομεν νὰ ἐξετάζωμεν. Ὅμως, παραλείψαντες νὰ ἐρευνῶμεν τὰς αἰτίας τῶν πραγματικῶν κακῶν, ἀσχολούμεθα μὲ ἄλλα. Διατί κανεῖς μας δὲν ἐξετάζει ποτέ, διατί ἠμάρτησεν; ἄρα γε ἡ ἁμαρτία ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἐμέ; ἄρα γε δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἐμέ; Καὶ διατί πρέπει ν' ἀναφέρω πολλοὺς λόγους; θὰ προσπαθῆσω νὰ ἐρευνήσω τὸ πρᾶγμα μέσα μου· ἄρα γε ἐνίκησα ποτὲ τὸν θυμόν μου; ἄρα γε ἐνίκησα ποτὲ τὴν ὀργήν μου, ἢ ἐξ αἰτίας τῆς ἐντροπῆς ἢ ἐξ αἰτίας τοῦ φόβου τῶν ἀνθρώπων; Ἐπειτα ὅταν εὔρω αὐτὸ ἀπὸ ποῦ γίνεται, θὰ εὔρω ὅτι τὸ νὰ ἁμαρτάνω ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἐμέ.

Κανεῖς δὲν ἐξετάζει αὐτά, κανεῖς δὲν ἀσχολεῖται μὲ αὐτά, ἀλλ' ἀπλῶς μόνον κατὰ τὸν Ἰώβ, «ὁ ἄνθρωπος δὲ πλέει ἀλογίστως εἰς τὰ λόγια»¹⁹. Διατί λοιπὸν σὲ ἐνδιαφέρει αὐτό, ἐὰν ὁ τάδε εἶναι τυφλὸς καὶ ὁ τάδε πέννης; Δὲν σὲ διέταξεν ὁ Θεὸς νὰ παρατηρῆς αὐτό, ἀλλὰ διατί λοιπὸν σὺ πράττεις αὐτό; Διότι, ἐὰν μὲν ἔχῃς ἀμφιβολίας, ὅτι ὑπάρχει κάποια δύναμις εἰς τὸν κόσμον, εἶσαι ὁ ἀνοητότερος ὄλων· ἐὰν δὲ ἔχῃς πεισθῆ δι' αὐτό, διατί ἔχεις ἀμφιβολίας, ὅτι πρέπει νὰ ἀρέσης εἰς τὸν Θεόν; «Πάντοτε νὰ εὐχαριστῆτε δι' ὅλα τὸν Θεόν», λέγει. Πήγαινε εἰς τὸ ἰατρεῖον καὶ θὰ ἰδῆς τὸν ἰατρόν, ὅταν εὔρεθῇ κάποιος τραυματίας, νὰ κάμνη εἰς αὐτὸν ἐγχείρισιν καὶ καυτηρίασιν. Δὲν λέγω ὅμως αὐτὸ εἰς σέ, ἀλλὰ πήγαινε εἰς τὸ ξυλουργεῖον· καὶ δὲν ἐξετάζεις ἐκεῖ τὴν αἰτίαν, ἂν καὶ βέβαια δὲν γνωρίζεις τίποτε ἀπὸ τὰ γινόμενα ἐκεῖ καὶ σοῦ φαίνεται ὅτι ἔχεις πολλὰς ἀπορίας· ὅπως ἐπὶ παραδείγματι, ὅταν τορνεύῃ τὸ ξύλον, ὅταν μεταβάλλῃ τὸ σχῆμα του. Μᾶλλον δὲ ἂν σὲ μεταφέρω εἰς εὐκολωτέραν τέχνην, ὅπως τὴν ζωγραφικὴν, καὶ ἐκεῖ θὰ μείνης ἔκθαμβος. Εἶπέ μου λοιπὸν, δὲν σοῦ φαίνεται ὅτι ὁ ζωγράφος κάνει ἄσκοπα ἐκεῖνα ποὺ κάνει; τί χρησιμεύουν εἰς αὐτὸν αἱ γραμμαὶ καὶ αἱ περιστροφαι τῶν γραμμῶν; Ὅταν ὅμως ἐπιθέσῃ τὰ χρώματα, τότε θὰ σοῦ φανῆ καλὴ ἡ τέχνη, καὶ ὅμως οὔτε ἔτσι θὰ ἠμπορέσης νὰ μάθῃς ἀκριβῶς κάτι.

Διατί δὲ ὀμιλῶ διὰ τοὺς ξυλουργοὺς καὶ ζωγράφους

δούλων; Ἡ μέλιτια πῶς ἐργάζεται τοὺς οἰμβλους, εἰπέ μοι, καὶ τότε καὶ περὶ Θεοῦ ἐρεῖς. Τῶν μυρμῆκων τὴν ἐργασίαν καιάμαθε, τοῦ ἀράχου, τῆς χελιδόνος, καὶ τότε ἐρεῖς, καὶ περὶ Θεοῦ. Ἄν ἦς σοφός, εἰπέ μοι ταῦτα· ἀλλ' οὐκ ἂν ἔ-
5 χοις. Οὐ παύση οὖν, ἄνθρωπε, τὰ περιττὰ ζητῶν; περιττὰ γὰρ ὄντως ταῦτα· οὐ παύση εἰκῆ πολυπραγμονῶν; Οὐδὲν τῆς ἀμαθίας ταύτης σοφώτερόν ἐστιν ἐν οἷς οἱ μὲν ἐπαγγελλόμενοι μηδὲν εἰδέναι, σοφώτατοι πάντων εἰσίν, οἱ δὲ περιεργαζόμενοι, ἀνοητότεροι τῶν πάντων εἰσίν. Ὡστε οὐ
10 πανταχοῦ τὸ ἐπαγγέλλεσθαι εἰδέναι, σοφίας, ἀλλ' ἔστιν ὅπου καὶ μωρία ἐστίν. Εἶπε γάρ μοι, εἰ δύο τινῶν ἀνθρώπων ὄντων, ὁ μὲν ἐπαγγέλοιτο τὸν ἀπὸ τῆς γῆς εἰς τὸν οὐρανὸν ἀέρα διατρέχοντα μειρεῖν, σχοίνους ἐκτείνας, ὁ δὲ καταγελῶν καὶ μὴ εἰδέναι φαίη, τίνα γελασόμεθα, εἰπέ μοι;
15 τὸν εἰδέναι λέγοντα ἢ τὸν ἀγνοοῦντα; Δηλονότι τὸν λέγοντα εἰδέναι. Οὐκοῦν ὁ ἀγνοῶν τοῦ ὑποσχομένου εἰδέναι σοφώτερος.

Τί δέ, εἴ τις ἐπαγγέλλοιτο λέγειν ὅσους ἔχει κυάθους ἢ θάλασσα, ἕτερος δὲ ἀγνοεῖν, οὐ πάλιν ἢ ἄγνοια τῆς εἰδή-
20 σεώς ἐστὶ σοφωτέρα; Σφόδρα γε. Τί δήποτε; Ἐπειδὴ κακείνη ἄγνοιά ἐστιν ἐπιτεταμένη. Ὁ μὲν γὰρ λέγων ἀγνοεῖν, οἷδέ τι μέρος. Ποῖον δὴ τοῦτο; Ὅτι ἀκατάληπτον ἀνθρώπων· καὶ γὰρ οὐ μικρὸν τοῦτο. Ὁ δὲ λέγων εἰδέναι, καὶ διὰ τοῦτο αὐτό ἐστὶ καταγέλαστος. Οἷμοι, πόσοις παι-
25 δευόμεθα τὴν πολυπραγμοσύνην τὴν ἄκαιρον, καὶ τὴν περιεργίαν χαλινοῦν, καὶ οὐκ ἀνεχόμεθα, ἀλλὰ τοὺς ἑτέρων περιεργαζόμεθα θίους, διὰ τί ὁ δεῖνα πηρός, διὰ τί πένης ὁ δεῖνα; Οὐκοῦν τῷ λόγῳ τούτῳ καὶ εἰς ἕτερον ἐκπεσοῦμε-

20. Ὁ σχοῖνος ἦτο ἀρχαία μετρικὴ μονάς, τὸ μῆκος τῆς ὁποίας ἐποίκιλλε. Διὰ τοῦ μέτρου τούτου ἐμετροῦντο αἱ κυριευόμεναι χῶραι καὶ διενέμεντο εἰς νέους ἐποίκους.

21. Ὁ κύαθος ἦτο μέτρον χωρητικότητος ὑγρῶν, κύπελλον.

καὶ τοὺς ὁμοδούλους; Εἶπέ μου, πῶς κατασκευάζει ἡ μέλισσα τὴν κυψέλην, καὶ τότε θὰ εἰπῆς περὶ τοῦ Θεοῦ. Παρατήρησε καλὰ τὴν ἐργασίαν τῶν μυρμηγκιῶν, τῆς ἀράχνης, τῆς χελιδόνος, καὶ τότε θὰ εἰπῆς καὶ περὶ τοῦ Θεοῦ. "Ἄν εἶσαι σοφός, ἀπάντησέ μου αὐτά· ἀλλὰ δὲν θὰ ἠμπορέσης. Δὲν θὰ παύσης λοιπόν, ἄνθρωπε, νὰ ζητῆς τὰ περιττά; διότι αὐτὰ εἶναι πράγματι περιττά. Δὲν θὰ παύσης νὰ εἶσαι χωρὶς λόγον πολυπράγμων; Τίποτε δὲν εἶναι σοφώτερον ἀπὸ τὴν ἄγνοιαν αὐτὴν· ἐκεῖνοι ποὺ διαβεβαιώνουν ὅτι δὲν γνωρίζουν τίποτε, εἶναι οἱ σοφώτεροι ὄλων, ἐκεῖνοι δὲ ποὺ περιεργάζονται τὰ πάντα εἶναι οἱ ἀνοητότεροι ὄλων. "Ὡστε τὸ νὰ διαβεβαιώνη κανεὶς ὅτι γνωρίζει δὲν εἶναι παντοῦ δεῖγμα σοφίας, ἀλλ' ἐνίοτε εἶναι καὶ μωρία.

Εἶπέ μου λοιπόν, ἐὰν ἀπὸ δύο ἀνθρώπους ὁ μὲν ἓνας διαβεβαιώνη ὅτι ἠμπορεῖ, ἀπλώνων τοὺς σχοίνους²⁰ νὰ μετρήσῃ τὸν ἀέρα ποὺ διατρέχει ἀπὸ τὴν γῆν εἰς τὸν οὐρανόν, ὁ δὲ ἄλλος, ἐνῶ περιγελαῖ παραδέχεται ὅτι δὲν γνωρίζει, ποῖον θὰ περιγελάσωμεν; εἶπέ μου· ἐκεῖνον ποὺ λέγει ὅτι γνωρίζει ἢ ἐκεῖνον ποὺ λέγει ὅτι ἀγνοεῖ; Εἶναι φανερόν ὅτι θὰ περιγελάσωμεν ἐκεῖνον ποὺ λέγει ὅτι γνωρίζει. Ἐπομένως ἐκεῖνος ποὺ ἀγνοεῖ εἶναι σοφώτερος ἀπ' ἐκεῖνον ποὺ βεβαιώνει ὅτι γνωρίζει. Τί ὅμως, ἂν κανεὶς ὑπόσχεται νὰ λέγῃ πόσους κυάθους²¹ ἔχει ἡ θάλασσα, ἄλλος δὲ ὅτι ἀγνοεῖ, δὲν εἶναι ἡ ἄγνοια σοφώτερα ἀπὸ τὴν γνῶσιν; Πάρα πολὺ βεβαίως. Διατί τέλος πάντων; Ἐπειδὴ καὶ ἡ ἄγνοια ἐκείνη εἶναι ἰσχυροτέρα. Διότι ἐκεῖνος ποὺ λέγει ὅτι ἀγνοεῖ, γνωρίζει κάτι. Ποῖον λοιπόν εἶναι αὐτό; "Ὅτι εἶναι ἀκατάληπτον εἰς τὸν ἄνθρωπον· καὶ βεβαίως δὲν εἶναι μικρὸν αὐτό. Ἐκεῖνος ὅμως ποὺ λέγει ὅτι γνωρίζει, ἐκεῖνος πρὸ πάντων δὲν γνωρίζει, ἐκεῖνο ποὺ λέγει ὅτι γνωρίζει, καὶ δι' αὐτὸ κυρίως εἶναι ἄξιος χλευασμοῦ. Ἀλλοίμονον, μὲ πόσα παραδείγματα διδασκόμεθα τὴν ἄκαιρον περιέργειαν· καὶ νὰ συγκρατοῦμεν αὐτὴν, καὶ δὲν δεχόμεθα, ἀλλ' εἴμεθα περίεργοι διὰ τὴν ζωὴν τῶν ἄλλων, διατί ὁ τάδε εἶναι ἀνίκανος, διατί ὁ τάδε εἶναι πτωχός; Λοιπόν μὲ τὸν λόγον αὐτὸν θὰ πέσωμεν καὶ εἰς ἄλλην φλυαρίαν·

θα λῆρον, διὰ τί ἢ δεῖνα γυνή, καὶ μὴ πάντες ἄνδρες, διὰ
 τί ὄνος, διὰ τί θοῦς, διὰ τί κύων, διὰ τί λύκος; διὰ τί
 λίθος, διὰ τί ξύλα; καὶ εἰς ἄπειρον ἐκπεσεῖται μῆκος ὁ
 λόγος. Διὰ τοι τοῦτο ὁ Θεὸς μέτρα τῆς γνώσεως ἡμῖν ἀφώ-
 5 ρισε, καὶ ἐν τῇ φύσει κατεβάλειτο. Καὶ θέα μοι τὴν πολυ-
 πραγμοσύνην τὴν πολλήν· ὅτι ἰσοοῦτον ὕψος ὄρωντες ἀπὸ
 τῆς γῆς εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ οὐδὲν πάσχοντες, ὅταν εἰς
 πύργον ἀνελθόντες ὑψηλὸν θελήσωμεν κατανεῦσαι κάτω μι-
 κρόν κατακύψαντες, ἴλιγγός τις ἡμᾶς εὐθέως καὶ σκοτοδι-
 10 νία λαμβάνει. Εἶπέ μοι δὴ τούτου τὴν αἰτίαν· ἀλλ' οὐκ ἂν
 εὔροις· διὰ τί μείζονα ὀφθαλμὸς ἔχει τὴν ἰσχύν, καὶ ὑπὸ
 τῶν πορρωτέρω κατέχεται;

5. Καὶ ἐπὶ τῆς ἀκοῆς ὁμοίως αὐτὸ ἴδοι τις ἂν. Οὐ γὰρ
 ἂν τις οὔτε βοῆσαι δυνήσεται ἰσοοῦτον, ὥστε ἐμπλήσαι τὸν
 15 ἄερα, ὅσον δυνήσεται ὁ ὀφθαλμὸς κατασχεῖν, οὔτε ἀκοῦσαι
 ἐκ διαστήματος ἰσοοῦτου. Διὰ τί μὴ πάντα τὰ μέλη ἰσοτιμὰ
 εἶσι; διὰ τί μὴ μίαν ἔλαβε χρεῖαν μηδὲ χώραν; Καὶ Παῦ-
 λος ταῦτα ἠρεύνησε, μᾶλλον δὲ οὐκ ἠρεύνησε (σοφὸς γάρ),
 ἦν ἀλλ' εἰς τοῦτο ἐμπεσὼν τὸ χωρίον, φησὶν· «Ἐκαστον
 20 αὐτῶν ἔθετο καθὼς ἠθέλησε»· τῷ θελήματι αὐτοῦ τὸ πᾶν
 ἐπέτρεπεν. Οὐκοῦν καὶ ἡμεῖς ζητεῖν ταῦτα ἀφέντες, μόνον
 εὐχαριστιῶμεν ὑπὲρ πάντων· Διὰ τοῦτο, φησὶν, εὐχαριστεῖ-
 τε ὑπὲρ πάντων. Τοῦτο εὐγνώμονος οἰκέτου, τοῦτο σοφοῦ,
 τοῦτο συνειτοῦ· ἐκεῖνο δὲ λόλου καὶ ἀργοῦ καὶ περιέργου.
 25 Οὐχ ὁρᾷς ἐν τοῖς οἰκέταις, ὅτι οἱ μὲν κατάπτυστοι τῶν
 οἰκειῶν οὐδαμοῦ χρήσιμοι λόγοι τέ εἰσι καὶ φλύαροι, καὶ
 τὰ τῶν δεσποτῶν περιεργάζονται, ἅπερ ἐκεῖνοι κρύπτειν ἐ-
 θέλουσιν· οἱ δὲ συνειτοὶ καὶ εὐγνώμονες πρὸς ἓν μόνον ὁρῶ-
 σιν, ὅπως αὐτῶν τὴν διακονίαν πληρῶσιν; Ὁ πολλὰ φθεγ-
 30 γόμενος οὐδὲν ἐργάζεται· ὡπερ ὁ πολλὰ ἐργαζόμενος οὐ-

διατί ἢ τάδε εἶναι γυναῖκα καὶ ὄχι ὄλοι ἄνδρες, διατί ὁ ὄνος, διατί ὁ βοῦς, διατί ὁ σκύλος, διατί ὁ λύκος; διατί εἶναι ὁ λίθος, διατί τὰ ξύλα; καὶ ὁ λόγος θὰ πάρῃ ἀμέτρητον μῆκος. Διὰ τοῦτο βέβαια ὁ Θεὸς ὤρισεν εἰς ἡμᾶς τὰ μέτρα τῆς γνώσεως καὶ τὰ ἔβαλε μέσα εἰς τὴν φύσιν μας. Καὶ πρόσεχε, σὲ παρακαλῶ, τὴν ὑπερβολικὴν περιέργειαν· διότι ἂν καὶ βλέπομεν νὰ ὑπάρχῃ τόσον πολὺ ὕψος ἀπὸ τὴν γῆν ἕως τὸν οὐρανόν, δὲν πάσχομεν τίποτε, ὅταν ὅμως ἀνερχώμεθα εἰς πύργον ὑψηλὸν καὶ θελήσωμεν νὰ κάνωμεν νεῦμα πρὸς τὰ κάτω μὲ τὸ νὰ σκύψωμεν ὀλίγον, μᾶς καταλαμβάνει ἀμέσως κάποιος ἴλιγγος καὶ σκοτοδίνη. Εἶπέ μου λοιπὸν τὴν αἰτίαν αὐτοῦ τοῦ φαινομένου· ἀλλὰ δὲν θὰ ἤμπορέσης νὰ τὴν εὔρησ· διατί ἔχει τὸ μάτι μεγαλυτέραν δύναμιν, καὶ συγκρατεῖται ἀπὸ τὰ εὕρισκόμενα πολὺ μακρὰν;

5. Ὅμοίως καὶ εἰς τὴν ἀκοὴν τὸ αὐτὸ θὰ ἤμποροῦσε νὰ ἰδῆ κανεὶς. Διότι κανεὶς δὲν θὰ ἤμπορέσῃ νὰ φωνάξῃ τόσον δυνατά, ὥστε νὰ γεμίσῃ τὸν ἀέρα, ὅσον θὰ ἤμπορέσῃ νὰ συγκρατήσῃ τὸ μάτι, οὔτε ν' ἀκούσῃ ἀπὸ τόσον μεγάλην ἀπόστασιν. Διατί δὲν εἶναι ὄλα τὰ μέλη τοῦ σώματος ἰσότιμα; διατί δὲν ἔλαβαν μίαν χρῆσιν, οὔτε μίαν θέσιν; Καὶ ὁ Παῦλος ἐξήτασεν αὐτά, μᾶλλον δὲν ἐξήτασε, διότι ἦτο σοφός, ἀλλ' ἀφοῦ ἔπεσε μέσα εἰς αὐτὴν τὴν περίπτωσιν, λέγει· «Καθένα ἀπὸ τὰ μέλη ἐτοποθέτησεν εἰς τὸ σῶμα μας καθὼς ἠθέλησεν ὁ Θεός»²². Μὲ τὴν θέλησίν του ὁ Θεὸς ἐπέτρεψε τὸ πᾶν. Καὶ ἡμεῖς λοιπὸν, ἀφοῦ παύσωμεν νὰ ζητοῦμεν αὐτά, ἄς εὐχαριστοῦμεν μόνον δι' ὄλα. Διὰ τοῦτο, λέγει, νὰ εὐχαριστῆτε δι' ὄλα. Τοῦτο ἀποδεικνύει ἄνθρωπον εὐγνώμονα καὶ σοφὸν καὶ συνετόν· τὸ ἄλλο δὲ ἄνθρωπον φλύαρον καὶ ὀκνηρὸν καὶ περίεργον. Δὲν βλέπεις τί συμβαίνει εἰς τοὺς ὑπηρέτας; οἱ μὲν βδελυροὶ δὲν εἶναι χρήσιμοι πουθενὰ καὶ εἶναι πολύλογοι καὶ φλύαροι, καὶ περιεργάζονται τὰς ὑποθέσεις τῶν κυρίων των, πού ἐκεῖνοι θέλουν ν' ἀποκρύπτουν, οἱ δὲ συνετοὶ καὶ εὐγνώμονες ὑπηρέται ἀποβλέπουν πρὸς ἓνα μόνον, πῶς νὰ ἐκπληρώσουν τὴν ὑπηρεσίαν των. Ἐκεῖνος πού λέγει πολλά, τίποτε δὲν κάμνει· καὶ ἐκεῖνος πού ἐργάζεται πολλά, τίποτε τὸ

δὲν φθέγγεται ἄκαιρον. Διὰ τοῦτο ὁ Παῦλος ἔλεγε περὶ
 χηρῶν γράφων· «Οὐ μόνον δὲ ἄρχαί μανθάνουσιν, ἀλλὰ καὶ
 φλύαροι».

Εἶπὲ δὴ μοι, ποῖόν ἐστι πλέον τὸ μέσον, τὸ τῆς ἡμε-
 5 τέρας ἡλικίας πρὸς τὴν τῶν παιδῶν, ἢ τὸ τοῦ Θεοῦ πρὸς
 τὴν τῶν ἀνθρώπων; τὸ ἡμέτερον πρὸς κώνωπας, ἢ τοῦ Θε-
 οῦ πρὸς ἡμᾶς; Εὐδηλον ὅτι τὸ τοῦ Θεοῦ πρὸς ἡμᾶς. Τί οὖν
 οὐ τοσοῦτον περιεργάζη; Εὐχαρίσκει ὑπὲρ ἀπάντων. Τί οὖν,
 ἂν Ἑλλην ἔρηται, φησί, πῶς ἀποκρινοῦμαι; βούλεται μα-
 10 θεῖν παρ' ἐμοῦ, εἰ ἔστι πρόνοια, αὐτὸς γὰρ οὗ φησιν εἶναι
 τινα τὸν προνοοῦντα. Οὐκοῦν μειαστρέφας, ἐρώτησον αὐτὸν
 καὶ σύ. Ἄλλ' οὗ φησιν εἶναι πρόνοιαν. Ὅτι μὲν ἔστι πρό-
 νοια, ἐξ ὧν εἶπας, δῆλον· ὅτι δὲ ἄληπτος, ἐξ ὧν οὐχ εὐρί-
 σκομεν τὸν λόγον. Εἰ γὰρ ἐν οἷς διοικοῦσιν ἄνθρωποι οὐκ
 15 ἴσμεν τὸν τρόπον τῆς διοικήσεως πολλάκις, καίτοι ἐξ αὐτῶν
 πολλὰ ἡμῖν εἶναι δοκεῖ καὶ ἄτοπα, καὶ παραχωροῦμεν, πρόσω
 μᾶλλον ἐπὶ Θεοῦ; Ἄλλ' οὐδὲν ἐπὶ Θεοῦ ἄτοπον οὔτε ἐστίν,
 οὔτε δοκεῖ τοῖς πιστοῖς. Διὸ ὑπὲρ ἀπάντων εὐχαριστιῶμεν,
 ὑπὲρ ἀπάντων δοξάζομεν αὐτόν. «Ὑποτασσόμενοι ἀλλήλοις»,
 20 φησὶν, «ἐν φόβῳ Θεοῦ». Εἰ γὰρ δι' ἄρχοντα ὑποτάτιη, ἢ
 διὰ χρήματα, ἢ δι' αἰδῶ, πολλῶ μᾶλλον διὰ τὸν τοῦ Θεοῦ
 φόβον. Ἔστι δουλείας καὶ ὑποταγῆς ἀντίδοσις· οὕτω γὰρ
 οὐκ ἔστι δουλεία. Μὴ ὁ μὲν ἐν τάξει καθεζέσθω ἐλευθέ-
 ρου, ὁ δὲ ἐν τάξει δούλου, ἀλλὰ καὶ δεσπότας καὶ δούλους
 25 ἀλλήλοις δουλεύειν βέλτιον· πολλῶ βέλτιον οὕτως εἶναι δοῦ-
 λον ἢ ἐτιέρος ἐλεύθερον.

Καὶ δῆλον ἐκεῖθεν ἔστιω τις οἰκείας ἔχων ἑκατόν, καὶ
 μηδεὶς ἐν αὐτοῖς διακονεῖτω· ἕτεροι δὲ τιμες ἔσιωσαν ἐ-

ἄκαιρον δὲν λέγει. Διὰ τοῦτο ὁ Παῦλος ἔλεγεν, ὅταν ἔγραφε περὶ τῶν χηρῶν· «Δὲν κακομαθαίνουν δὲ νὰ εἶναι μόνον ἀργαί, ἀλλὰ γίνονται καὶ φλύαροι»²³.

Εἰπέ μου λοιπόν, ποία εἶναι μεγαλυτέρα διαφορὰ, ἡ διαφορὰ τῆς ἰδικῆς μας ἡλικίας πρὸς τὴν ἡλικίαν τῶν τέκνων μας ἢ ἡ διαφορὰ τοῦ Θεοῦ πρὸς τὴν ἡλικίαν τῶν ἀνθρώπων; ἡ ἰδική μας διαφορὰ πρὸς τὰ κουνούπια ἢ τοῦ Θεοῦ πρὸς ἡμᾶς; Εἶναι ὀλοφάνερον ὅτι μεγαλυτέρα διαφορὰ εἶναι ἡ διαφορὰ τοῦ Θεοῦ πρὸς ἡμᾶς. Διατί λοιπόν σὺ περιεργάζεσαι τόσον πολύ; Νὰ εὐχαριστῆς δι' ὅλα. Τί λοιπόν; ἂν ἐρωτᾷ, λέγει, "Ἕλλην, πῶς θ' ἀπαντήσω; θέλει νὰ μάθῃ ἀπὸ ἐμέ, ἂν ὑπάρχη ἡ πρόνοια, διότι αὐτὸς ἰσχυρίζεται ὅτι δὲν ὑπάρχει κανεὶς ποὺ νὰ προνοῇ δι' ὅλα. Λοιπὸν ἀφοῦ μεταβάλης τὴν ἐρώτησιν, ἐρώτησε αὐτὸν καὶ σὺ. Ἄλλὰ δὲν ἰσχυρίζεται ὅτι ὑπάρχει ἡ πρόνοια. "Ὅτι μὲν ὑπάρχει πρόνοια, εἶναι φανερόν ἀπ' αὐτὰ ποὺ εἶπες· ὅτι δὲ εἶναι ἀκατάληπτος, εἶναι φανερόν ἀπ' ἐκεῖνα ποὺ δὲν εὐρίσκομεν τὴν αἰτίαν. Διότι ἐὰν εἰς ἐκεῖνα, ποὺ διοικοῦν οἱ ἄνθρωποι, δὲν γνωρίζωμεν πολλάκις τὸν τρόπον τῆς διοικήσεως, ἂν καὶ πολλὰ ἀπ' αὐτὰ μᾶς φαίνονται καὶ ἄτοπα καὶ ἐν τούτοις συγκατατιθέμεθα, πόσω μᾶλλον πρέπει ἐπὶ τῶν ἔργων τοῦ Θεοῦ; Ἄλλὰ κανένα ἔργον τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι ἄτοπον, οὔτε φαίνεται τέτοιο εἰς τοὺς πιστοὺς. Διὰ τοῦτο ἅς εὐχαριστοῦμεν δι' ὅλα, ἅς δοξάζωμεν αὐτὸν δι' ὅλα. «Νὰ ὑποτάσσεσθε ὁ ἓνας εἰς τὸν ἄλλον μὲ φόβον Θεοῦ», λέγει. Ἐὰν βέβαια ὑποτάσσεσαι ἐξ αἰτίας τοῦ ἀρχοντος ἢ τῶν χρημάτων ἢ τῆς ἐντροπῆς, πολὺ περισσότερον πρέπει νὰ ὑποτάσσεσαι ἐξ αἰτίας τοῦ φόβου τοῦ Θεοῦ. "Ἄς εἶναι ἀνταπόδοσις δουλείας καὶ ὑποταγῆς, διότι ἔτσι δὲν θὰ εἶναι δουλεία. "Ἄς μὴ κάθεται ὁ μὲν εἰς τὴν θέσιν τοῦ ἐλευθέρου, ὁ δὲ εἰς τὴν θέσιν τοῦ δούλου, ἀλλ' εἶναι πρέπον νὰ ὑπηρετοῦνται μεταξύ των οἱ κύριοι καὶ οἱ δούλοι· πολὺ καλύτερον εἶναι νὰ εἶναι ἔτσι δούλος ἢ κατ' ἄλλον τρόπον ἐλεύθερος.

Καὶ γίνεται φανερόν ἀπὸ τοῦτο· ἅς ὑποτεθῇ ὅτι κάποιος ἔχει ἐκατὸν ὑπηρέτας καὶ κανεὶς ἀπ' αὐτοὺς δὲν

καὶ οὐκ ἀλλήλοις διακονούμενοι· ἴνες ἄμεινον βιώσονται; ἴνες μετὰ πλείονος ἡδονῆς, μετὰ πλείονος εὐφροσύνης; Οὐκ ἔστιν ἐκεῖ ὀργή, οὐδὲ παροξυσμός, οὐδὲ θυμός, οὐδὲ ἄλλο τῶν τοιούτων οὐδέν· ὧδε φόβος καὶ δειλία· καὶ οὐκ ἔστι
 5 μὲν ἀνάγκης, ἐνιαῦθα δὲ προαιρέσεως τὸ πᾶν· καὶ οὐκ ἔστι μὲν διαζόμενοι, ἐνιαῦθα δὲ χάριν ἔχοντες ἀλλήλοις δουλεύουσιν. Οὕτω βούλεται ὁ Θεός· διὰ τοῦτο ἔνιψε τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν. Μᾶλλον δέ, εἰ θέλεις ἀκριβῶς ἐξετάσαι, καὶ ἐπὶ δεσποτῶν ἀντίδοσις ἔστι δουλείας. Τί γάρ, εἰ ὁ τῦφος
 10 οὐκ ἀφίησι φανῆναι τὴν ἀντίδοσιν; Ὅταν γὰρ οὗτος μὲν τὴν σωματικὴν διακονίαν παρέχη, σὺ δὲ τὸ σῶμα τροφῆς, καὶ θεραπείης καὶ τρυφαῖς καὶ ἐνδύμασι καὶ ὑποδήμασι, καὶ οὗτος δουλείας ἔστι τρόπος· οὐκ ἔστι μὴ παρέχης καὶ σὺ τὴν σὴν διακονίαν, οὐδὲ ἐκεῖνος τὴν ἑαυτοῦ, ἀλλ' ἔστι ἐλεύθερος, καὶ οὐδεὶς αὐτὸν ἀναγκάσει νόμος καὶ μὴ τροφόμενον τοῦτο ποιεῖν.

Εἰ τοίνυν καὶ ἐπὶ δούλων τοῦτο ἔστι, τί αἰτιον, ἐὰν καὶ ἐπὶ ἐλευθέρων τοῦτο γίνηται; «Ἐν φόβῳ», φησί, «Χριστοῦ ὑποτασσόμενοι. Πόση ἢ χάρις, ὅταν καὶ μισθὸν ἔχωμεν;
 20 Ἄλλ' οὐ βούλεται σοι ὑποταγῆναι; Ἄλλὰ σὺ ὑποτάγηθι μὴ ἀπλῶς ὑπακούσης, ἀλλ' ὑποτάγηθι ὡς πρὸς δεσπότας ἁπαντας, οὕτω διάκεισο· οὕτω γὰρ αὐτοὺς δούλους ἔξεις ταχέως τῇ τυραννικωτάτῃ τῆς δουλείας δυνάμει δεδουλωμένους. Μᾶλλον γὰρ αὐτοὺς αἰρήσεις, ὅταν οὐδενὸς τῶν
 25 παρ' αὐτῶν τυγχάνων, αὐτὸς τὰ παρὰ σου παρέχη. Τοῦτο ἔστιν «ὑποτασσόμενοι ἀλλήλοις ἐν φόβῳ Χριστοῦ», ἵνα πάντων κρατῶμεν τῶν παιδῶν, ἵνα τῷ Θεῷ δουλεύομεν, ἵνα τὴν πρὸς ἀλλήλους ἀγάπην διασώζωμεν· καὶ τότε δυνασώμεθα καὶ τῆς παρὰ Θεοῦ φιλανθρωπίας ἀξιοῦσθαι, χάρι-
 30 τι καὶ οἰκτιρμοῖς, καὶ τὰ ἐξῆς:

24. Δηλαδή· Τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

προσφέρει τὰς ὑπηρεσίας του· ἐπίσης ὅτι εἶναι ἑκατὸν φίλοι ὑπηρετούμενοι μεταξύ των· ποῖοι θὰ ζήσουν καλύτερον; ποῖοι μὲ περισσοτέραν ἡδονήν, μὲ περισσοτέραν χαράν; Δὲν ὑπάρχει ἐκεῖ ὀργή, οὔτε φιλονεικία, οὔτε θυμός, οὔτε τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὰ παρόμοια· ἐδῶ ὑπάρχει φόβος καὶ δειλία· καὶ ἐκεῖ μὲν τὰ πάντα γίνονται ἐξ ἀνάγκης, ἐδῶ δὲ ἐκ προαιρέσεως· καὶ ἐκεῖ μὲν ἐξαναγκαζόμενοι, ἐδῶ δὲ αἰσθανόμενοι εὐγνωμοσύνην ὑπηρετοῦνται μεταξύ των. "Ἐτσι θέλει ὁ Θεός· διὰ τοῦτο ὁ Χριστός ἐνιψε τὰ πόδια τῶν μαθητῶν. Μᾶλλον δέ, ἐὰν θέλης νὰ ἐξετάσης μὲ ἀκρίβειαν, καὶ εἰς τοὺς κυρίους ὑπάρχει ἀνταπόδοσις δουλείας. Καὶ τί, ἐὰν ἡ ἀλαζονεία δὲν ἀφήνει νὰ φανῇ ἡ ἀνταπόδοσις; Διότι ὅταν αὐτός μὲν προσφέρῃ τὴν σωματικὴν ὑπηρεσίαν, σὺ δὲ τρέφῃς τὸ σῶμα σου, καὶ τὸ περιποιεῖσαι μὲ τροφήν καὶ ἐνδύματα καὶ ὑποδήματα, καὶ αὐτός εἶναι τρόπος δουλείας· διότι ἐὰν δὲν προσφέρῃς καὶ σὺ τὴν ἰδικὴν σου ὑπηρεσίαν, οὔτε ἐκεῖνος τὴν ἰδικὴν του, ἀλλ' εἶναι ἐλεύθερος, κανεὶς νόμος δὲν θὰ τὸν ἀναγκάσῃ καὶ χωρὶς νὰ τρέφεται νὰ κάνῃ αὐτό.

Ἐὰν λοιπὸν αὐτὸ συμβαίῃ εἰς τοὺς δούλους, διατὶ εἶναι ἄτοπον, ἐὰν αὐτὸ γίνεται καὶ εἰς τοὺς ἐλευθέρους; «Μὲ τὸν φόβον Χριστοῦ νὰ ὑποτάσσεσθε», λέγει. Πόση εἶναι ἡ χάρις, ὅταν ἔχωμεν καὶ ἀνταμοιβήν; Ἄλλὰ δὲν θέλει νὰ ὑποταγῇ εἰς σέ; Σὺ ὅμως νὰ ὑποταγῆς· ὄχι ἀπλῶς νὰ ὑπακούσης, ἀλλὰ νὰ ὑποταγῆς· νὰ συμπεριφέρεσαι ἔτσι, ὡσὰν νὰ εἶναι ὅλοι κύριοί σου· διότι ἔτσι θὰ ἔχῃς αὐτοὺς σύντομα δούλους, ὑποδουλωμένους εἰς τὴν πλέον τυραννικὴν δύναμιν τῆς δουλείας. Διότι μᾶλλον αὐτοὺς θὰ νικῆσης, ὅταν, χωρὶς νὰ λαμβάνῃς τίποτε ἀπὸ τὰ ἰδικά των, σὺ προσφέρῃς τὰ ἰδικά σου. Τοῦτο σημαίνει, «Νὰ ὑποτάσσεσθε ὁ ἕνας εἰς τὸν ἄλλον μὲ φόβον Χριστοῦ» διὰ νὰ νικῶμεν ὅλα τὰ πάθη μας, διὰ νὰ ὑπηρετοῦμεν τὸν Θεόν, διὰ νὰ διατηροῦμεν τὴν ἀγάπην ὁ ἕνας πρὸς τὸν ἄλλον. Καὶ τότε θὰ ἠμπορέσωμεν νὰ ἀξιωθοῦμεν καὶ τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ, μὲ τὴν χάριν καὶ τοὺς οἰκτιρισμοὺς καὶ τὰ ἐξῆς²⁴.

ΟΜΙΛΙΑ Κ΄
Ἐφ. 5, 22 - 6, 8

«Αἱ γυναῖκες, τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν ὑποτάσσεσθε, ὡς τῷ Κυρίῳ, ὅτι ὁ ἀνὴρ ἐστὶ κεφαλὴ τῆς γυναικός, ὡς καὶ ὁ Χριστὸς κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ αὐτὸς ἐστὶ σωτὴρ τοῦ σώματος. Ἄλλ' ὡσπερ ἡ Ἐκκλησία ὑποτάσσεται τῷ Κυρίῳ, οὕτω καὶ αἱ γυναῖκες τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν ἐν παντί».

1. Σοφὸς τις ἀνὴρ ἐν τάξει μακαρισμῶν πολλὰ θεῖς, ἐν καὶ τοῦτο τέθεικεν ἐν τάξει μακαρισμοῦ· «Καὶ γυνή», φησὶν, «ἀνδρὶ συμπεριφερομένη». Καὶ πάλιν ἀλλαγῶ μετὰ τῶν μακαρισμῶν αὐτὸ τίθησι, τὸ γυναῖκα ἀνδρὶ μετὰ ὁμοιοῦσας συνεῖναι. Καὶ ἐξ ἀρχῆς δὲ πολλὴν ὁ Θεὸς φαίνεται πρόνοιαν πεποιημένος τῆς συζυγίας ταύτης· καὶ ὡς περὶ ἑνός, περὶ ἀμφοτέρων διαλεγόμενος, οὕτως ἔλεγεν· «Ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς»· καὶ πάλιν, «Οὐκ ἔνι ἄρσεν καὶ θῆλυ». Οὐ γάρ ἐστιν ἀνδρὸς πρὸς ἄνδρα ἰσοαύτη οἰκειότης, ὅση γυναικὸς πρὸς ἄνδρα, ἂν ἦ τις, ὡς χρῆ, συνευγμένος. Διὰ τοῦτο καὶ τις τὴν ὑπερβάλλουσαν ἀγάπην δηλῶν μακάριος ἀνὴρ, καὶ τινα τῶν αὐτῶ φίλων καὶ ὁμοψύχων πενθῶν, οὐ πατέρα εἶπεν, οὐ μητέρα, οὐ τέκνον, οὐκ ἀδελφόν, οὐ φίλον, ἀλλὰ τί; «Ἐπεσεν ἐπ' ἐμὲ ἡ ἀγάπησί σου», φησὶν, «ὡς ἀγάπησις τῶν γυναικῶν». Ὅντως γάρ, ὄντως πάσης τυραννίδος αὕτη ἡ ἀγάπη τυραννικωτέρα. Αἱ μὲν γὰρ ἄλλαι, σφοδραί· αὕτη δὲ ἡ ἐπιθυμία ἔχει καὶ τὸ

1. Ἐφ. 5, 22 - 24.

2. Σοφ. Σειρ. 25, 2.

3. Γέν. 1, 27.

4. Γαλ. 3, 25.

5. Ἀναφέρεται εἰς τὸν θρῆνον τοῦ Δαυὶδ διὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰωνάθαν.

6. Β' Βασ. 1, 26.

ΟΜΙΛΙΑ Κ΄
Ἐφ. 5, 22 - 6, 8

«Αἱ γυναῖκες νὰ ὑποτάσσεσθε εἰς τοὺς ἰδίους σας ἄνδρας, ὡσὰν νὰ ὑποτάσσεσθε εἰς τὸν Κύριον. Διότι ὁ ἄνδρας εἶναι κεφαλὴ τῆς γυναικός, ὅπως καὶ ὁ Χριστὸς εἶναι κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ὁ ὁποῖος εἶναι σωτὴρ τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας. Ἄλλὰ καθὼς ἡ Ἐκκλησία ὑποτάσσεται εἰς τὸν Κύριον, ἔτσι καὶ αἱ γυναῖκες ἄς ὑποτάσσωνται εἰς τοὺς ἰδίους ἄνδρας των εἰς ὅλα»¹.

1. Κάποιος σοφὸς ἄνδρας, ἀφοῦ ὤρισε πολλὰ εἰς τὴν τάξιν τῶν μακαρισμῶν, ἔχει ὀρίσει καὶ ἓνα ἀκόμη εἰς τὴν τάξιν τοῦ μακαρισμοῦ· «Καὶ ἡ γυναῖκα νὰ συμμορφώνεται πρὸς τὸν ἄνδρα της»². Καὶ πάλιν ἄλλοῦ μαζί μὲ τοὺς μακαρισμοὺς τὸ αὐτὸ ὀρίζει, τὸ νὰ συζῆ δηλαδὴ ἡ γυναῖκα μὲ ὁμόνοιαν μαζί μὲ τὸν ἄνδρα. Καὶ ἀπὸ τὴν ἀρχὴν δὲ φαίνεται ὅτι ὁ Θεὸς ἔχει λάβει μεγάλην πρόνοιαν περὶ τῆς συζεύξεως αὐτῆς· καὶ ὁμιλῶν διὰ τοὺς δύο, ὅπως διὰ τὸν ἓνα, ἔλεγε τὰ ἑξῆς· «Ἐπλασεν αὐτοὺς ἄρρεν καὶ θῆλυ»³ καὶ πάλιν· «Δὲν ὑπάρχει ἄρσεν καὶ θῆλυ»⁴. Διότι δὲν ὑπάρχει τόση μεγάλη οἰκειότης ἀνδρὸς πρὸς ἄνδρα, ὅση γυναικὸς πρὸς ἄνδρα, ἂν εἶναι κανεὶς συνεζευγμένος ὅπως πρέπει. Διὰ τοῦτο καὶ κάποιος μακάριος ἄνδρας δηλῶν τὴν ὑπερβολικὴν ἀγάπην καὶ πενθῶν φίλον⁵ καὶ ὁμόψυχόν του, δὲν εἶπε πατέρα, οὔτε μητέρα, οὔτε τέκνον, οὔτε ἀδελφόν, οὔτε φίλον, ἀλλὰ τί εἶπεν; «Ἐπεσεν ἐπ' ἐμὲ ἡ ἀγάπη σου, ὅπως ἡ ἀγάπη τῶν γυναικῶν»⁶. Εἶναι ἀλήθεια βέβαια, ὅτι ἡ ἀγάπη αὐτὴ εἶναι περισσότερον τυραννικὴ ἀπὸ κάθε τυραννίδα. Διότι αἱ μὲν ἄλλαι εἶναι σφοδραί, αὐτὴ δὲ ἡ ἐπιθυμία ἔχει καὶ τὴν σφοδρότητα καὶ τὸ

σφοδρόν, καὶ τὸ ἁμάρατιον. Ἐνεσι γάρ τις ἔρωσ ἐμφωλεύων τῆ φύσει, καὶ λανθάνων ἡμᾶς συμπλέκει ταῦτα τὰ σώματα. Διὰ τοῦτο καὶ ἐξ ἀρχῆς, ἀπὸ ἀνδρὸς ἢ γυνῆ, καὶ μετὰ ταῦτα ἀπὸ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς ἀνὴρ καὶ γυνή.

5 Ὅρᾳς σύνδεσμον καὶ συμπλοκὴν, καὶ πῶς οὐκ ἀφῆκε ἐτέραν ἐπεισελθεῖν οὐσίαν ἔξωθεν; Καὶ ὄρα πόσα ὠκονόμησε. Τὴν ἀδελφὴν ἠνέσχετο γαμῆσαι αὐτὸν τὴν αὐτοῦ, μᾶλλον δὲ οὐ τὴν ἀδελφήν, ἀλλὰ τὴν θυγατέρα, μᾶλλον δὲ οὐ τὴν θυγατέρα, ἀλλὰ τι πλέον θυγατρὸς, τὴν σάρκα τὴν αὐ-

10 τοῦ. Τὸ δὲ ὄλον ἐποίησεν ἄνωθεν, ὥσπερ ἐπὶ τῶν λίθων, εἰς ἐν αὐτοὺς συνάγων. Οὕτε γὰρ ἔξωθεν αὐτὴν εἰργάσατο, ἵνα μὴ ὡς ἀλλοιρία προσέχη· οὕτε πάλιν μέχρις αὐτῆς τὸν γάμον ἔστησεν, ἵνα μὴ συσιέλλων ἐαντιὸν καὶ συνάγων, τῶν λοιπῶν χωρίζηται. Καὶ καθάπερ ἐπὶ τῶν φυτῶν ἐκεῖνα

15 μάλιστα εἰσιν ἄριστα, ἂν καὶ ἐν πρέμνον ἔχη, καὶ εἰς πολλοὺς κλάδους ἐκτείνηται, ὡς ἐὰν περὶ τὴν ρίζαν στρέφηται μόνον πάντα εἰκῆ· κἂν καὶ πολλὰς ἔχη τὰς ρίζας, οὐκέτι θαυμασιὸν τὸ δένδρον· οὕτω δὴ καὶ ἐνιαῦθα, ἐξ ἐνὸς τοῦ Ἀδάμ τὸ πᾶν ἐποίησε φυτευθῆναι γένος, τοῦ μὴ διασπᾶσθαι

20 καὶ χωρίζεσθαι κατασιήσας εἰς ἀνάγκην μεγάλην. Καὶ μᾶλλον συσιέλλων, οὐκέτι ἐποίησεν ἀδελφὰς γαμείσθαι καὶ θυγατέρας, ἵνα μὴ πάλιν τὴν ἀγάπην εἰς τὸ ἐν συσιέλλωμεν, καὶ ἐτέρως ἐαντιῶν χωρίζώμεθα. Διὰ τοῦτο ἔλεγεν· «Ὁ ποιήσας ἐξ ἀρχῆς, ἄρρεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς».

25 Μεγάλα γὰρ ἀπὸ τούτου κακὰ τίκτεται καὶ μεγάλα καλὰ καὶ οἰκταῖς καὶ πόλεσιν. Οὐδὲν γὰρ οὕτως ἡμῶν συγκροτεῖ τὸν βίον, ὡς ἔρωσ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς· ὑπὲρ τούτου καὶ ὄπλα πολλοὶ τίθενται, ὑπὲρ τούτου καὶ τὴν ψυχὴν προδιδόσιν. Οὐ γὰρ ἂν ἀπλῶς οὐδὲ εἰκῆ πολλὴν ὑπὲρ τούτου τοῦ

ἀμάραντον. Ὑπάρχει κάποιος ἔρωσ πού ἐμφωλεύει εἰς τὴν φύσιν καὶ διαφεύγων τὴν προσοχὴν μας συμπλέκει αὐτὰ τὰ σώματα. Διὰ τοῦτο καὶ ἀρχικῶς ἡ γυναῖκα ἐπλάσθη ἀπὸ τὸν ἄνδρα, καὶ κατόπιν ἀπὸ τὸν ἄνδρα καὶ τὴν γυναῖκα ὁ ἄνδρας καὶ ἡ γυναῖκα.

Βλέπεις τὸν στενὸν δεσμὸν καὶ τὴν σύνδεσιν καὶ πῶς δὲν ἄφησεν ἄλλην οὐσίαν νὰ ἐπεισέλθῃ ἀπ' ἔξω; Καὶ πρόσεχε πόσα ἔχει διευθετήσει. Ἦνέχθη νὰ νυμφευθῇ ὁ ἄνδρας τὴν ἀδελφὴν του, μᾶλλον δὲ ὄχι τὴν ἀδελφὴν του ἀλλὰ τὴν θυγατέρα του, μᾶλλον δὲ ὄχι τὴν θυγατέρα του, ἀλλὰ κάτι περισσότερο ἀπὸ θυγατέρα, τὴν σάρκα τὴν ἰδικὴν του. Τοῦτο δὲ ἔκανε ἐξ ἀρχῆς, ὅπως εἰς τοὺς λίθους, ἐνῶντων αὐτοὺς εἰς ἓνα σῶμα. Οὔτε βέβαια ἐδημιούργησε αὐτὴν ἀπὸ ἄλλην οὐσίαν, διὰ νὰ μὴ προσεγγίζη ὡς ξένη· οὔτε πάλιν ἐσταμάτησε τὸν γάμον μέχρι αὐτόν, διὰ νὰ μὴ ἀποχωρίζεται ἀπὸ τοὺς ὑπολοίπους ἐπειδὴ περιορίζεται καὶ ἐνώνεται μαζί της. Καὶ ὅπως εἰς τὰ φυτὰ ἐκεῖνα εἶναι πρὸ πάντων ἄριστα πού μολονότι ἔχουν ἓνα κορμόν, διακλαδίζονται εἰς πολλοὺς βλαστούς, ὡσὰν νὰ περιστρέφονται μόνον ὅλα περὶ τὴν ρίζαν χωρὶς σκοπόν· καὶ ἂν ἀκόμη ἔχη πολλὰς ρίζας, τὸ δένδρον δὲν εἶναι πλέον θαυμαστόν. Ἔτσι λοιπὸν συμβαίνει καὶ ἐδῶ, ἔκανε νὰ φυτευθῇ ὅλον τὸ ἀνθρώπινον γένος ἀπὸ ἓνα, δηλαδὴ τὸν Ἀδὰμ, ἐπειδὴ κατέστησε μεγάλην ἀνάγκην διὰ νὰ μὴ διασπᾶται καὶ χωρίζεται. Καὶ θέτων περισσοτέρους περιορισμούς, δὲν ἐπέτρεψε πλέον νὰ νυμφευώμεθα τὰς ἀδελφὰς καὶ θυγατέρας μας, διὰ νὰ μὴ περιορίζωμεν εἰς τὸ αὐτὸ σημεῖον τὴν ἀγάπην μας, καὶ χωριζώμεθα ἀπὸ τὸν ἑαυτόν μας κατ' ἄλλον τρόπον. Διὰ τοῦτο ἔλεγεν· «Ὁ Θεός, πού ἐδημιούργησε τὰ πάντα, ἔκαμεν ἐξ ἀρχῆς τὸ πρῶτον ἀνδρόγυνον ἀπὸ ἄνδρα καὶ ἀπὸ γυναῖκα»⁷.

Ἀπ' αὐτὸ προξενοῦνται βέβαια μεγάλα κακὰ καὶ μεγάλα καλά, καὶ εἰς τὰς οἰκίας καὶ εἰς τὰς πόλεις. Τίποτε δὲν ἐνώνει τόσο τὴν ζωὴν μας, ὅσον ὁ ἔρωσ ἀνδρὸς καὶ γυναικός· ὑπὲρ αὐτοῦ πολλοὶ καταθέτουν καὶ τὰ ὄπλα, ὑπὲρ αὐτοῦ παραδίδουν καὶ τὴν ψυχὴν των. Δὲν θὰ ἦτο

πράγματις ἐποιήσατο τὴν σπουδὴν Παῦλος, λέγων· «Αἱ γυ-
 ναῖκες, τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν ὑποτάσσεσθε, ὡς τῷ Κυρίῳ».
 Τί δήποιε; Ὅτι ἐὰν ἐν ἁρμοσίᾳ ᾧσιν οὗτοι, καὶ παῖδες
 τρέφονται καλῶς, καὶ οἰκέται εὐτακτοῦσι, καὶ γείτονες ἀπο-
 5 λαύουσι τῆς εὐωδίας, καὶ φίλοι καὶ συγγενεῖς· ἐὰν δὲ τοῦ-
 ναντίον, πάντα ἀνατίεραται καὶ συγκέχονται. Καὶ καθάπερ
 τῶν σιραιηγῶν πρὸς ἀλλήλους εἰρηνευόντων, πάντα ἐν ἀ-
 κολουθίᾳ ἐσὶ, καὶ ιαροισμένων πάλιν ἐκείνων, πάντα ἄνω
 καὶ κάτω γίνεται, οὕτω δὴ καὶ νῦν. Διό, «Αἱ γυναῖκες», φησί,
 10 «τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν ὑποτάσσεσθε», ὡς τῷ Κυρίῳ». Βαβαί!
 πῶς οὖν ἀλλαχοῦ λέγεις· Ἐὰν μὴ τις ἀποτάξῃται καὶ γυ-
 ναικὶ καὶ ἀνδρὶ, οὐ δύναται ἀκολουθῆσαί μοι; Εἰ γὰρ ὡς
 τῷ Κυρίῳ ὑποτάσσεσθαι χρή, πῶς λέγει διὰ τὸν Κύριον
 ἀφίστασθαι; Καὶ σφόδρα μὲν οὖν χρή· ἀλλὰ τό, ὡς, οὐ
 15 πάντως πανταχοῦ ἰσοτιμίας ἐσὶν. Ἡ τοῦτο φησὶν Ὡς
 εἰδυῖαι διὰ τῷ Κυρίῳ δουλεύετε· ὅπερ καὶ ἀλλαχοῦ φησὶν,
 διὰ εἰ καὶ μὴ διὰ ἄνδρα, ἀλλὰ προηγουμένως διὰ τὸν Κύ-
 ριον ἢ, Ὅταν ὑπέλθῃς τῷ ἀνδρὶ, ὡς τῷ Κυρίῳ δουλεύου-
 σα ἡγοῦ πείθεσθαι. Εἰ γὰρ, «Ὁ ἀρχαῖς ταύταις ταῖς ἔξωθεν
 20 ταῖς πολιτικαῖς ἀντιπασόμενος, τῇ τοῦ Θεοῦ διαταγῇ ἀνθέ-
 σιγκε, πολλῶ μᾶλλον ἢ τῷ ἀνδρὶ μὴ ὑποτασσομένη». Οὕ-
 τως ἐξ ἀρχῆς ἠθέλησε, φησὶν, ὁ Θεός. Ὑποθώμεθα οὖν
 τὸν μὲν ἄνδρα ἐν τάξει κεῖσθαι κεφαλῆς, τὴν δὲ γυναῖκα
 ἐν τάξει σώματος. Εἶτα καὶ ἀπὸ λογισμῶν δεικνύς. «Ὅτι
 25 ὁ ἀνὴρ κεφαλὴ ἐστὶ τῆς γυναικός», φησὶ, «καθὼς καὶ ὁ Χρι-
 στός τῆς Ἐκκλησίας, καὶ αὐτός ἐστι σωτὴρ τοῦ σώματος.
 Ἄλλ' ὡς ἡ Ἐκκλησία ὑποτάσσεται τῷ Χριστῷ, οὕτω καὶ
 αἱ γυναῖκες τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν ἐν παντί». Εἶτα, «Ὁ ἀνὴρ

8. Λουκᾶ 14, 33.

9. Ρωμ. 13, 2.

δυνατόν λοιπόν ἔτσι ἀπλῶς καὶ χωρὶς λόγον ὁ Παῦλος νὰ ἐφρόντιζε πολὺ ὑπὲρ αὐτοῦ τοῦ πράγματος, λέγων· «Αἱ γυναῖκες νὰ ὑποτάσσεσθε εἰς τοὺς ἰδίους σας ἄνδρας, ὡσάν νὰ ὑποτάσσεσθε εἰς τὸν Κύριον». Διατί λοιπόν; Διότι ἐὰν ἔχουν αὐτοὶ ὁμόνοιαν καὶ τὰ παιδιὰ ἀνατρέφονται καλῶς, καὶ οἱ ὑπηρέται συμπεριφέρονται καλῶς, καὶ ἀπολαμβάνουν τὴν εὐωδίαν οἱ γείτονες καὶ οἱ φίλοι καὶ οἱ συγγενεῖς, ἐὰν ὅμως συμβαίῃ τὸ ἀντίθετον, τὰ πάντα ἀνατρέπονται καὶ καταστρέφονται. Καὶ ὅπως ὅταν εἰρηνεύουν οἱ στρατηγοί, τὰ πάντα ἀκολουθοῦν ὁμαλὰ καὶ ὅταν πάλιν ἐκεῖνοι ταρασσῶνται, τὰ πάντα γίνονται ἄνω-κάτω, ἔτσι λοιπόν καὶ τώρα. Διὰ τοῦτο λέγει· «Αἱ γυναῖκες νὰ ὑποτάσσεσθε εἰς τοὺς ἰδίους σας ἄνδρας, ὡσάν εἰς τὸν Κύριον». Ἄλλὰ πῶς τότε λέγεις εἰς ἄλλο σημεῖον· Ἐὰν κανεὶς δὲν θὰ ἀπαρνηθῇ καὶ γυναῖκα καὶ ἄνδρα, δὲν ἠμπορεῖ νὰ εἶναι μαθητὴς μου⁸; Ἐὰν λοιπόν πρέπει νὰ ὑποτάσσεσθε ὡσάν εἰς τὸν Κύριον, πῶς λέγει νὰ ἀποχωρίζεσθε διὰ τὸν Κύριον; Καὶ πρέπει βέβαια πάρα πολὺ· ἀλλὰ τὸ «ὡς» δὲν δηλώνει ὅπωςδήποτε τὴν ἰσοτιμίαν παντοῦ. Ἡ ἐννοεῖ αὐτό· Ὡσάν νὰ γνωρίζετε, ὅτι δουλεύετε εἰς τὸν Κύριον· πρᾶγμα ποῦ λέγει καὶ ἀλλοῦ, ὅτι, ἐὰν ὄχι καὶ διὰ τὸν ἄνδρα, ἀλλὰ προηγουμένως διὰ τὸν Κύριον· ἢ Ὅταν ὑποτάσσεσαι εἰς τὸν ἄνδρα, νὰ θεωρῆς αὐτὴν τὴν ὑποταγὴν ὡσάν νὰ δουλεύῃς εἰς τὸν Κύριον. Διότι ἐὰν «Ἐκεῖνος ποῦ ἀπειθεῖ εἰς τὰς πολιτικὰς ἐξουσίας, ἐναντῶνεται εἰς τὴν διαταγὴν τοῦ Θεοῦ, πολὺ περισσότερο ἐκείνη ποῦ δὲν ὑποτάσσεται εἰς τὸν ἄνδρα της»⁹. Ἔτσι ἠθέλησεν ἐξ ἀρχῆς ὁ Θεός, λέγει. Ἄς ὑποθέσωμεν λοιπόν ὅτι ὁ μὲν ἄνδρας κατέχει τὴν θέσιν τῆς κεφαλῆς, ἡ δὲ γυναῖκα τὴν θέσιν τοῦ σώματος. Ἐπειτα ἀποδεικνύων καὶ μὲ συλλογισμούς, «Διότι ὁ ἄνδρας εἶναι κεφαλὴ τῆς γυναικός», λέγει, «ὅπως καὶ ὁ Χριστὸς εἶναι κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ αὐτὸς εἶναι σωτὴρ τοῦ σώματος, δηλαδὴ τῆς Ἐκκλησίας. Ἄλλὰ καθὼς ἡ Ἐκκλησία ὑποτάσσεται εἰς τὸν Χριστόν, ἔτσι καὶ αἱ γυναῖκες ἄς ὑποτάσσωνται εἰς τοὺς ἰδίους των ἄνδρας εἰς ὅλα». Ἀμέσως κατόπιν, ἀφοῦ εἶπεν· «Ὁ ἄν-

ἔσιν», εἰπὼν, «κεφαλὴ τῆς γυναικός, ὡς καὶ ὁ Χριστὸς τῆς Ἐκκλησίας, καὶ αὐτὸς ἐστὶ σωτὴρ», ἐπάγει, «τοῦ σώματος» καὶ γὰρ ἡ κεφαλὴ τοῦ σώματος σωτηρία ἐστίν. Ἦδη προκατεβάλλετο τῷ ἀνδρὶ καὶ τῇ γυναικὶ τῆς ἀγάπης τὴν
 5 ὑπόθεσιν καὶ τὴν πρόνοιαν, ἐκάστω τὴν προσήκουσαν ἀπονέμων χώραν, τούτῳ μὲν τὴν ἀρχικὴν καὶ προνοητικὴν, ἐκείνῃ δὲ τὴν ὑποτακτικὴν.

2. «Ὡς οὖν ἡ Ἐκκλησία ὑποιάσσειται τῷ Χριστῷ», τινέσιν, ἄνδρες καὶ γυναῖκες· «οὕτω καὶ αἱ γυναῖκες, τοῖς
 10 ἀνδράσιν ἐν τῷ Θεῷ ὑποιάσεσθε. Οἱ ἄνδρες, ἀγαπᾶτε τὰς γυναῖκας ἑαυτῶν, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησε τὴν Ἐκκλησίαν». Ἦκουσας τῆς ὑποταγῆς τὴν ὑπερβολὴν· ἐπήνεσας καὶ ἐθαύμασας τὸν Παῦλον, ὅτι συγκροιοῦντα τὸν βίον ἡμῶν, ὡς θαυμασιόν τινα καὶ πνευματικὸν ἄνδρα· καλῶς.
 15 Ἄλλ' ἄκουσον, ἃ καὶ παρὰ σοῦ ἀπαιτεῖ· πάλιν γὰρ τῷ αὐτῷ κέχρηται ὑποδείγματι· «Οἱ ἄνδρες, ἀγαπᾶτε», φησί, «τὰς γυναῖκας ἑαυτῶν», καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησε τὴν Ἐκκλησίαν». Εἶδες μέτρον ὑπακοῆς; Ἄκουσον καὶ μέτρον ἀγάπης. Βούλει σοὶ τὴν γυναῖκα ὑπακούειν, ὡς τῷ Χριστῷ
 20 τὴν Ἐκκλησίαν; Προνοεὶ καὶ αὐτὸς αὐτῆς, ὡς ὁ Χριστὸς τῆς Ἐκκλησίας· κἂν τὴν ψυχὴν ὑπὲρ αὐτῆς δοῦναι δεῖ, κἂν καιακοσιῆναι μυριάκις, κἂν ὀτιοῦν ὑπομεῖναι καὶ παθεῖν, μὴ παραιτήσῃ· κἂν ταῦτα πάθῃς, οὐδὲν οὐδέπω πεποίηκας, οἷον ὁ Χριστὸς. Σὺ μὲν γὰρ ἤδη συναφθεὶς ταῦτα ποιεῖς.
 25 ἐκείνος δὲ ὑπὲρ ἀποσιρεφομένης αὐτὸν καὶ μισούσης. Ὡσπερ οὖν αὐτὸς τὴν ἀποσιρεφομένην αὐτὸν καὶ μισούσαν καὶ διαπιύουσαν καὶ θρυπτιομένην περὶ τοὺς πόδας αὐτοῦ τῇ πολλῇ ἠγάγε κηδεμονίᾳ, οὐκ ἀπειλαῖς, οὐδὲ ὕδρεσιν, οὐδὲ φόβῳ, οὐδὲ ἐτέρῳ τινὶ τοιούτῳ· οὕτω καὶ σὺ πρὸς τὴν γυναῖκα
 30 ἔχε τὴν σὴν· κἂν ὑπερορῶσαν, κἂν θρυπτιομένην, καταφρονοῦσαν ἴδῃς, δυνήσῃ αὐτὴν ὑπὸ τοὺς πόδας ἀγαγεῖν τοὺς

δρας εἶναι κεφαλή τῆς γυναικός, ὅπως καὶ ὁ Χριστὸς εἶναι κεφαλή τῆς Ἐκκλησίας», προσθέτει «καὶ αὐτὸς εἶναι σωτὴρ τοῦ σώματος, δηλαδή τῆς Ἐκκλησίας» καὶ πράγματι ἡ κεφαλή τοῦ σώματος εἶναι σωτηρία. Ἦδη προκατέβαλεν εἰς τὸν ἄνδρα καὶ τὴν γυναῖκα τὴν υπόθεσιν καὶ τὴν πρόνοιαν τῆς ἀγάπης, ἀπονέμων εἰς τὸν καθένα τὴν ἀρμόζουσαν θέσιν, εἰς αὐτὸν μὲν νὰ ἐξουσιάζῃ καὶ νὰ προνοῇ, εἰς ἐκείνην δὲ νὰ ὑποτάσσεται.

2. «Καθὼς λοιπὸν ἡ Ἐκκλησία ὑποτάσσεται εἰς τὸν Χριστόν», δηλαδή ἄνδρες καὶ γυναῖκες, «ἔτσι καὶ αἱ γυναῖκες ἄς ὑποτάσσεσθε εἰς τοὺς ἄνδρας σας ὡς νὰ ὑποτάσσεσθε εἰς τὸν Θεόν. Οἱ ἄνδρες νὰ ἀγαπᾶτε τὰς γυναῖκας σας καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησε τὴν Ἐκκλησίαν»¹⁰. Ἦκουσες τὴν ὑπερβολὴν τῆς ὑποταγῆς ἐπήνεσες καὶ ἐθαύμασες τὸν Παῦλον, καθόσον συγκροτεῖ τὴν ζωὴν μας, ὡς ἓνα θαυμαστὸν καὶ πνευματικὸν ἄνδρα. Ἐχει καλῶς. Ἄλλ' ἄκουσε καὶ ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἀπαιτεῖ ἀπὸ ἐσέ. Πάλιν βέβαια χρησιμοποιεῖ τὸ αὐτὸ παράδειγμα· «Οἱ ἄνδρες, λέγει, νὰ ἀγαπᾶτε τὰς γυναῖκας σας, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησε τὴν Ἐκκλησίαν». Εἶδες μέγεθος τῆς ὑπακοῆς; Ἦκουσε καὶ τὸ μέγεθος τῆς ἀγάπης. Θέλεις νὰ ὑπακούῃ εἰς σὲ ἡ γυναῖκα σου, καθὼς ἡ Ἐκκλησία εἰς τὸν Χριστόν; Φρόντιζε καὶ σὺ αὐτήν, ὅπως ὁ Χριστὸς φροντίζει τὴν Ἐκκλησίαν. Εἴτε πρέπει νὰ δώσης τὴν ψυχὴν σου ὑπὲρ τῆς γυναικός, εἴτε πρέπει νὰ πληγωθῆς μυρίας φορές, εἴτε νὰ ὑπομείνης καὶ νὰ πάθῃς ὅ,τιδήποτε, νὰ μὴ ἀποφύγῃς καὶ ἂν ἀκόμη πάθῃς αὐτά, τίποτε ἀκόμη δὲν κατώρθωσες ὅπως ὁ Χριστὸς. Διότι σὺ μὲν κάμνεις αὐτὰ ἐπειδὴ ἔχεις ἤδη συνδεθῆ μὲ γάμον, ἐκεῖνος δὲ ὑπὲρ ἐκείνης, πού τὸν ἀποστρέφεται καὶ τὸν μισεῖ. Ὅπως λοιπὸν ὠδήγησε πλησίον τοῦ ὁ Χριστὸς ἐκείνην, πού ἀποστρέφεται αὐτὸν καὶ μισεῖ καὶ περιφρονεῖ καὶ ζῆ ἄσώτως, μὲ τὴν μεγάλην φροντίδα του καὶ ὄχι μὲ ἀπειλάς, οὔτε μὲ ὕβρεις, οὔτε μὲ φόβον, οὔτε μὲ κάτι παρόμοιον, ἔτσι καὶ σὺ νὰ συμπεριφέρεσαι πρὸς τὴν γυναῖκα σου· εἴτε ἰδῆς νὰ σὲ περιφρονῇ αὐτή, εἴτε νὰ ζῆ ἄσώτως καὶ νὰ ὑπερηφανεύεται, θὰ ἡμπορέσης νὰ φέρῃς

σοὺς τῇ πολλῇ περὶ αὐτὴν προνοία, τῇ ἀγάπῃ, τῇ φιλίᾳ. Οὐδὲν γὰρ τούτων τυραννικώτερον τῶν δεσμῶν, καὶ μάλιστα ἀνδρὶ καὶ γυναικί. Οἰκείην μὲν γὰρ φόβῳ τις ἂν καταδῆσαι δυνήσεται, μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἐκεῖνον ταχέως γὰρ ἀπο-
5 πηδήσας οἰχῆσεται τὴν δὲ τοῦ θίου κοινωνόν, τὴν παίδων μητέρα, τὴν πάσης εὐφροσύνης ὑπόθεσιν, οὐ φόβῳ καὶ ἀπειλαῖς δεῖ καταδεσμεῖν, ἀλλ' ἀγάπῃ καὶ διαθέσει. Ποία γὰρ συζυγία, ὅταν ἡ γυνὴ τὸν ἄνδρα τρέμῃ; ποίας δὲ αὐτὸς ὁ ἀνὴρ ἀπολαύσεται ἡδονῆς, ὡς δούλῃ συνοικῶν τῇ γυ-
10 ναικί, καὶ οὐχ ὡς ἐλευθέρῳ; Κἂν πάθῃς τι ὑπὲρ αὐτῆς, μὴ ὄνειδίσῃς· οὐδὲ γὰρ ὁ Χριστὸς τοῦτο ἐποίησε· «Καὶ ἑαυτόν», φησί, «παρέδωκεν ὑπὲρ αὐτῆς, ἵνα αὐτὴν καθαρῶς ἀγιάσῃ». Ἄρα ἀκάθαρτος ἦν, ἄρα μῶμον εἶχεν, ἄρα ἄμορφος ἦν, ἄρα εὐτελής. Οἷαν ἂν λάβῃς γυναῖκα, οὐ τοιαύτην
15 λήψῃ νύμφην, οἷον ὁ Χριστὸς τὴν Ἐκκλησίαν, οὐδὲ τοσοῦτόν σου ἀπέχουσαν ὅσον ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ· ἀλλ' ὅμως οὐκ ἐβδελύξατο, οὐδὲ ἐμίσησε διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς ἀμορφίας.

Βούλει ἀκοῦσαι αὐτῆς τὴν ἀμορφίαν; ἄκουε Παύλου
20 λέγοντος· «Ἦτε γὰρ ποτε σκότιος». Εἶδες αὐτῆς τὸ μέλαν; τί σκότιους μελανώτερον; ἀλλ' ὄρα καὶ τὸ θρασύ· «Ἐν κακίᾳ», φησί, «καὶ φθόνῳ διάγοντες». Ὅρα καὶ τὸ ἀκάθαρτον· «Ἀπειθεῖς, ἀνόητοι». Τί δὲ λέγω; καὶ μωρὰ ἦν, καὶ θλάσφημος· ἀλλ' ὅμως τοσοῦτων ὄντων, ὡς ὑπὲρ ὥραίας, ὡς
25 ὑπὲρ ἀγαπωμένης, ὡς ὑπὲρ θαυμασιῆς, οὕτως ἑαυτὴν ἐξέδωκεν ὑπὲρ τῆς ἀμόρφου. Καὶ τοῦτο θαυμάζων ὁ Παῦλος ἔλεγε· «Μόλις γὰρ ὑπὲρ δικαίου τις ἀποθανεῖται»· καὶ πάλιν, «Εἰ ἔτι ἁμαρτωλῶν ἡμῶν ὄντων ὁ Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέθανε». Καὶ τοιαύτην λαβῶν, καλλωπίζει αὐτὴν καὶ λού-

11. Ἐφ. 5, 25, 26.

12. Ἐφ. 5, 8.

13. Τιτ. 3, 3.

14. Ρωμ. 5, 7, 8.

αυτήν ὑπὸ τοὺς πόδας σου μὲ τὴν πολλὴν φροντίδα, μὲ τὴν ἀγάπην, τὴν φιλίαν. Διότι τίποτε δὲν εἶναι τυραννικώτερον ἀπὸ τὰ δεσμὰ αὐτὰ καὶ μάλιστα εἰς τὸν ἄνδρα καὶ τὴν γυναῖκα. Βέβαια τὸν μὲν ὑπηρέτην θὰ ἠμπορέσῃ κανεὶς νὰ τὸν παρεμποδίσῃ μὲ τὸν φόβον, μᾶλλον δὲ οὔτε ἐκείνον· διότι γρήγορα θὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν προσπάθειαν αὐτὴν· τὴν σύντροφον ὅμως τῆς ζωῆς, τὴν μητέρα τῶν παιδιῶν, τὸ θεμέλιον κάθε εὐφροσύνης, δὲν πρέπει νὰ καταδεσμεύωμεν μὲ φόβον καὶ ἀπειλάς, ἀλλὰ μὲ ἀγάπην καὶ καλὴν διάθεσιν. Διότι ποία σύζευξις ὑπάρχει, ὅταν ἡ γυναῖκα τρέμῃ τὸν ἄνδρα; ποίαν ἡδονὴν θ' ἀπολαύσῃ ὁ ἴδιος ὁ ἄνδρας, ὅταν ζῇ μὲ τὴν γυναῖκα του καὶ τὴν συμπεριφέρεται ὡς δούλην καὶ ὄχι ὡς ἐλευθέραν; Καὶ ἂν ἀκόμη πάθῃς κάτι ὑπὲρ αὐτῆς, νὰ μὴ ὄνειδίσῃς· διότι οὔτε ὁ Χριστὸς ἔπραξεν αὐτό. «Καὶ παρέδωσε τὸν ἑαυτὸν του», λέγει, «εἰς θάνατον ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας, διὰ νὰ τὴν ἀγιάσῃ ἀφοῦ τὴν καθάρισῃ»¹¹. Συνεπῶς ἦτο ἀκάθαρτος, εἶχεν ὄνειδος, ἦτο ἄσχημος καὶ εὐτελής. Ὅποιαδήποτε καὶ ἂν λάβῃς γυναῖκα, δὲν θὰ λάβῃς τέτοιαν νύμφην, ὅπως ὁ Χριστὸς τὴν Ἐκκλησίαν, οὔτε νὰ ἀπέχῃ τόσον πολὺ ἀπὸ σέ, ὅσον ἀπέχει ἡ Ἐκκλησία ἀπὸ τὸν Χριστόν· ἀλλ' ὅμως δὲν τὴν ἀπεστράφη, οὔτε τὴν ἐμίσησεν ἐξ αἰτίας τῆς ὑπερβολικῆς ἀσχημίας της.

Θέλεις νὰ ἀκούσῃς τὴν ἀσχημίαν της; Ἄκουσε τὸν Παῦλον ποὺ λέγει· «Κάποτε ἦσθε μέσα εἰς τὸ σκοτάδι»¹². Εἶδες τὸ μελανὸν αὐτῆς; τί εἶναι μελανώτερον ἀπὸ τὸ σκοτάδι; Πρόσεχε ὅμως καὶ τὸ θρασύ· «Ἐπερνούσαμεν τὴν ζωὴν μας μὲ μοχθηρίαν καὶ φθόνον», λέγει ὁ Παῦλος. Πρόσεξε καὶ τὴν ἀκαθαρσίαν· «Ἡμεθα ἀπειθεῖς, ἀνόητοι»¹³. Τί δὲ λέγω; ἦτο καὶ ἀνόητος καὶ βλάσφημος· ἀλλ' ὅμως, ἂν καὶ ὑπῆρχαν τόσον πολλά, ἔτσι παρέδωσε τὸν ἑαυτὸν του ὑπὲρ τῆς ἀσχήμου, ὡς ὑπὲρ ωραίας, ὡς ὑπὲρ ἀγαπημένης, ὡς ὑπὲρ θαυμαστῆς. Καὶ τοῦτο θαυμάζων ὁ Παῦλος ἔλεγε· «Διότι μόλις καὶ μετὰ βίας θὰ εὐρεθῇ ἄνθρωπος νὰ ἀποθάνῃ ὑπὲρ κάποιου δικαίου»· καὶ πάλιν· «Καὶ ἔαν ὅταν ἀκόμη ἡμεθα ἁμαρτωλοί, ὁ Χριστὸς ἀπέθανεν ὑπὲρ ἡμῶν»¹⁴. Καὶ ἀφοῦ τὴν ἔλαβε, καλλωπίζει καὶ καθα-

ει, καὶ οὐδὲ τοῦτο παραιεῖται. «Ἴνα αὐτὴν ἀγιάσῃ», φησί, καθαρίσας τῷ λουτρῷ τοῦ ὕδατος ἐν ῥήματι. Ἴνα παρασιήσῃ αὐτὴν ἐαυτῷ ἔνδοξον τὴν Ἐκκλησίαν, μὴ ἔχουσαν σπῖλον ἢ ρυτίδα ἢ τι τῶν τοιούτων, ἀλλ' ἵνα ἦ ἁγία καὶ
 5 ἄμωμος». Τῷ λουτρῷ λούει αὐτῆς τὴν ἀκαθαρσίαν. «Ἐν ῥήματι», φησί. Ποίω; Ἐν ὀνόματι τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Καὶ οὐχ ἀπλῶς αὐτὴν ἐκόσμησεν, ἀλλ' ἔνδοξον ἐποίησε. «Μὴ ἔχουσαν σπῖλον ἢ ρυτίδα ἢ τι τῶν τοιούτων». Καὶ ἡμεῖς τοίνυν τοῦτο ἐπιζητῶμεν τὸ
 10 κάλλος, καὶ δυνησόμεθα αὐτοῦ γενέσθαι δημιουργοί. Μὴ ζητεῖ σὺ παρὰ τῆς γυναικός, ἀ μὴ εἶναι αὐτῆς. Ὅρας ὅτι πάντα παρὰ τοῦ Δεσπότου εἶχεν ἡ Ἐκκλησία· παρ' αὐτοῦ γέγονεν ἔνδοξος, παρ' αὐτοῦ ἄμωμος. Μὴ ἀποσιραφῆς δι' ἄμορφίαν τὴν γυναῖκα. Ἄκουε τῆς Γραφῆς λεγούσης· «Μι-
 15 κρὰ ἐν πειτειοῖς ἢ μέλισσα, καὶ ἀρχὴ γλυκυσμάτων ὁ καρπὸς αὐτῆς». Θεοῦ πλάσμα εἶσιν οὐκ ἐκείνην ὑβρίζεις, ἀλλὰ τὸν ἐργασάμενον. Τί πάθῃ ἡ γυνή;

Μὴ ἐπαιnéσης αὐτὴν δι' εὐμορφίαν ἀκολάσιων ψυχῶν καὶ ὁ ἔπαινος, καὶ τὸ μῖσος ἐκεῖνο, καὶ αὐτὴ ἡ ἀγάπη. Ψυ-
 20 χῆς ἐπιζήτει κάλλος· τὸν νυμφίον τῆς Ἐκκλησίας μιμοῦ. Τὸ ἔξωθεν κάλλος ἀλαζονείας καὶ ἀπονοίας γέμει πολλῆς, καὶ εἰς ζηλοτυπίαν ἐμβάλλει, καὶ ὑποπιεύειν σε πολλάκις ποιεῖ τὸ προᾶγμα ἄτοπα. Ἀλλὰ ἡδονὴν ἔχει; Μέχρι τοῦ πρώτου μηνὸς καὶ τοῦ δευτέρου, ἢ τὸ πολύ, τοῦ ἐνιαυτοῦ, λοι-
 25 πὸν δὲ οὐκέτι, ἀλλ' ὑπὸ τῆς συνηθείας τὸ θαῦμα μαραινεται· τὰ μέντοι διὰ τὸ κάλλος προσγενόμενα κακὰ ἐναπομένει, ὁ τῦφος, ἡ ἀπόνοια καὶ ἡ ὑπεροψία. Ἐπὶ δὲ τῆς μὴ τοιαυ-

15. Ἐφ. 5, 26 - 27.

16. Ἐκκλ. 11, 3.

ρίζει αυτήν, καὶ οὔτε τοῦτο ἀποφεύγει. «Διὰ νὰ ἀγιάσῃ αὐτήν, ἀφοῦ τὴν καθάρισῃ διὰ τοῦ λουτροῦ τοῦ ὕδατος, μὲ τὸν λόγον τῆς ἐπικλήσεως ποὺ συνοδεύει τὸ λουτρὸν τοῦτο. Διὰ νὰ τὴν στήσῃ εἰς τὸ πλευρόν του ὡς ἄλλην νύμφην, ἔνδοξον, τὴν Ἐκκλησίαν, χωρὶς νὰ ἔχη ἀκαθαρσίαν ἢ ρυτίδα ἢ ἄλλο τίποτε ἀπ' ἐκεῖνα ποὺ τὴν ἀσχημίζουν, ἀλλὰ νὰ εἶναι ἀγία καὶ ἄμεμπτος»¹⁵. Μὲ τὸ λουτρὸν τοῦ ὕδατος καθαρίζει τὴν ἀκαθαρσίαν της. «Μὲ τὸν λόγον», λέγει. Μὲ ποῖον λόγον; Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος. Καὶ δὲν τὴν ἐστόλισεν ἀπλῶς μόνον, ἀλλὰ τὴν ἔκαμεν ἔνδοξον, «χωρὶς νὰ ἔχη ἀκαθαρσίαν ἢ ρυτίδα, ἢ ἄλλο τίποτε ἀπ' ἐκεῖνα ποὺ τὴν ἀσχημίζουν». Καὶ ἡμεῖς λοιπὸν ἄς ἐπιζητοῦμεν αὐτὴν τὴν ὁμορφίαν, καὶ θὰ ἠμπορέσωμεν νὰ γίνωμεν δημιουργοὶ της. Νὰ μὴ ζητῆς ἀπὸ τὴν γυναῖκα ἐκεῖνα ποὺ δὲν ὑπάρχουν εἰς αὐτήν. Βλέπεις ὅτι ἡ Ἐκκλησία εἶχε τὰ πάντα ἀπὸ τὸν Δεσπότην· ἀπ' αὐτὸν ἔχει γίνεῖ ἔνδοξος καὶ ἄμεμπτος. Νὰ μὴ ἀποστραφῆς τὴν γυναῖκα ἐξ αἰτίας τῆς ἀσχημίας της. Ἦκουε τὴν ἀγίαν Γραφήν, ποὺ λέγει· «Ἡ μέλισσα εἶναι μικρὰ ἀνάμεσα εἰς τὰ πτηνὰ καὶ ὁ καρπὸς της εἶναι τὸ βασικὸν στοιχεῖον τῶν γλυκισμάτων»¹⁶. Ἡ γυναῖκα εἶναι δημιούργημα τοῦ Θεοῦ· δὲν ὑβρίζεις ἐκείνην, ἀλλ' ἐκεῖνον ποὺ τὴν ἐδημιούργησε. Τί θὰ ἠμποροῦσε νὰ πάθῃ ἡ γυναῖκα;

Μὴ ἐπαινέσῃς αὐτήν διὰ τὸ κάλλος της· εἶναι δεῖγμα τῶν ἀκολάστων ἀνθρώπων καὶ ὁ ἔπαινος καὶ τὸ μῖσος ἐκείνο καὶ ἡ ἀγάπη αὐτῆ. Νὰ ἐπιζητῆς τὸ κάλλος τῆς ψυχῆς· νὰ μιμηθῆς τὸν Νυμφίον τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ ἐξωτερικὸν κάλλος εἶναι γεμᾶτον μὲ ἀλαζονείαν καὶ ἀπόγνωσιν καὶ ὠθεῖ εἰς ζηλοτυπίαν, καὶ πολλάκις σὲ κάμνει νὰ ὑποπτεύσῃς παράλογα πράγματα. Μήπως ἔχει ἡδονήν; Ἦχει μέχρι τὸν πρῶτο μῆνα καὶ τὸν δεῦτερον, ἢ τὸ πολὺ, τὸν πρῶτον χρόνον· εἰς τὸ ἐξῆς ὅμως δὲν ἔχει πλέον ἡδονήν, ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῆς συνηθείας ἐξασθενίζει τὸ θαῦμα. Παραμένουν ὅμως τὰ κακά, ποὺ προέρχονται ἐξ αἰτίας τοῦ κάλλους, δηλαδὴ ἡ ἀλαζονεία, ἡ ἀπόγνωσις καὶ ἡ ὑπεροψία. Εἰς τὴν

της, οὐδὲν τοιοῦτον· ἀλλ' εἰκότως ἀρχόμενος ὁ ἔρως πα-
ραμένει σφοδρός, ἐπειδὴ κάλλους ἐστὶ ψυχῆς, καὶ οὐ σώματος.

3. Τί βέλτιον τοῦ οὐρανοῦ, εἶπέ μοι, τί βέλτιον τῶν
ἄστρων; Οἶον ἂν εἶποις σῶμα, οὐκ ἔστιν οὕτω λευκόν· οἶους
5 ἂν εἶποις ὀφθαλμούς, οὐκ εἰσὶν οὕτω φαιδροί. Τούτων δὲ
γενομένων καὶ οἱ ἄγγελοι ἐθαύμασαν, καὶ ἡμεῖς νῦν θαυ-
μάζομεν, ἀλλ' οὐχ ὁμοίως, ὡς παρὰ τὴν ἀρχήν. Τοιοῦτον
γὰρ ἢ συνήθεια· οὐχ ὁμοίως ἐκπλήττει πρόσω μᾶλλον ἐπὶ
γυναικός; Ἄν δὲ καὶ νόσος ἐπιγένηται, εὐθέως ἀπέσιη τὸ
10 πᾶν. Εὐνοίαν ζητῶμεν παρὰ γυναικός, μειριοφροσύνην, ἐπι-
είκειαν· ταῦτα τοῦ κάλλους τὰ γνωρίσματα· σώματος μέν-
τοι ὦραν μὴ ζητῶμεν, μηδὲ ἐγκαλῶμεν αὐτῇ περὶ τούτων,
ὧν οὐκ ἔστι κυρία, μᾶλλον δὲ μηδὲ ὄλως ἐγκαλῶμεν (τολ-
μηρῶν γάρ), μηδὲ ἀποδυσπειτῶμεν, μηδὲ δυσχεραίνωμεν. Ἡ
15 οὐχ ὄρατε πόσοι γυναιξὶν ὠραίαις συνοικῆσαντες ἐλεεινῶς
τὸν βίον κατέστρεψαν; πόσοι δὲ οὐ σφόδρα εὐμόρφοις, μετὰ
πολλῆς ἡδονῆς εἰς ἔσχατον γῆρας ἤλασαν; Τὸν σπῖλον τὸν
ἔσωθεν ἀποσμήχωμεν, τὰς ρυτίδας τὰς ἔνδον ἐκτίλλωμεν,
τοὺς μώμους τοὺς ἐπὶ τῆς ψυχῆς ἀνέλωμεν· τοιοῦτον ὁ Θεὸς ἐ-
20 πιζητεῖ κάλλος· τῷ Θεῷ, μὴ ἡμῖν, καλὴν αὐτὴν κατασκευάζω-
μεν. Μὴ χρήματα ζητῶμεν, μηδὲ εὐγένειαν τὴν ἔξωθεν, ἀλλ'
εὐγένειαν τὴν ἐν ψυχῇ. Μηδεὶς ἀπὸ γυναικός ἀναμενέτω
πλουτεῖν· αἰσχροὺς γὰρ καὶ ἐπονείδιστος οὗτος ὁ πλοῦτος· μηδὲ
ὄλως ζητεῖω τις ἐντεῦθεν πλουτεῖν. «Οἱ γὰρ βουλόμενοι
25 πλουτεῖν», φησὶν, «ἐμπίπουσιν εἰς πειρασμόν, καὶ ἐπιθυμίας
ἀνοήτους καὶ βλαβεράς, καὶ εἰς παγίδας καὶ ὄλεθρον καὶ
ἀπώλειαν».

17. Δηλαδή, ὁ οὐρανὸς καὶ τὰ ἀστρα. Πρβλ. Ἰωβ 38, 7.

18. Α' Τιμ. 6, 9.

γυναίκα ὅμως, πού δέν εἶναι τέτοια, τίποτε παρόμοιον δέν συμβαίνει· ἀλλ' εὐλόγως ὅταν ἀρχίζῃ ὁ ἔρωσ, παραμένει πάντοτε δυνατός, ἐπειδὴ εἶναι ἔρωσ τοῦ κάλλους τῆς ψυχῆς καὶ ὄχι τοῦ σώματος.

3. Τί εἶναι καλύτερον ἀπὸ τὸν οὐρανόν, εἶπέ μου, τί τὸ καλύτερον ἀπὸ τὰ ἄστρα; Ὅποιονδήποτε καὶ ἂν θὰ εἶπῃς μάτια, δέν εἶναι τόσοσ φωτεινά. "Ὅταν δὲ ἔγιναν αὐτὰ¹⁷ καὶ οἱ ἄγγελοὶ ἐθαύμασαν, καὶ ἡμεῖς τώρα θαυμάζομεν, ἀλλ' ὄχι ὅπως εἰς τὴν ἀρχήν. Τέτοια βέβαια εἶναι ἡ συνήθεια· δέν προκαλεῖ κατάπληξιν καθ' ὅμοιον τρόπον· πόσῳ μᾶλλον εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς γυναικός; "Ἄν δὲ συμβῇ ἀπὸ ἀσθένεια, ἀμέσως ἐχάθη τὸ πᾶν. "Ἄς ζητοῦμεν ἀπὸ τὴν γυναῖκα τὴν ἀγαθὴν διάθεσιν, τὴν μετριοφροσύνην, τὴν ἐπιείκειαν· αὐτὰ εἶναι τὰ γνωρίσματα τοῦ κάλλους. "Ἄς μὴ ζητοῦμεν λοιπὸν τὴν ὁμορφιὰν τοῦ σώματος, οὔτε νὰ κατηγοροῦμεν τὴν γυναῖκα δι' ἐκεῖνα, εἰς τὰ ὁποῖα δέν εἶναι κυρίαρχοσ, μᾶλλον δὲ οὔτε νὰ τὴν κατηγοροῦμεν καθόλου (διότι τοῦτο εἶναι χαρακτηριστικὸν τῶν τολμηρῶν), οὔτε ἀποθαρρυνόμενοι νὰ τὴν ἐγκαταλείπωμεν, οὔτε νὰ τὴν ἀποστρεφώμεθα. "Ἡ δέν βλέπετε πόσοι, πού συνέζησαν μὲ ὠραίας γυναῖκασ, κατέστρεψαν ἄθλια τὴν ζωήν των; Πόσοι δὲ μὲ γυναῖκασ, πού δέν ἦσαν πολὺ ὠραῖαι, ἔφθασαν εἰς βαθειὰ γηρατειὰ μὲ πολλὴν εὐχαρίστησιν; "Ἄς καθαρίζωμεν τελείωσ τὸ ἐσωτερικὸν στίγμα, τὰς ἐσωτερικὰς ρυτίδασ ἅσ ἀφαιροῦμεν, τοὺσ εὕρισκομένουσ ἐπάνω εἰς τὴν ψυχὴν ψόγουσ ἅσ ἀφανίσωμεν. Τέτοιο κάλλοσ ἐπιζητεῖ ὁ Θεόσ· ἅσ προετοιμάζωμεν τὴν γυναῖκα διὰ νὰ φανῇ καλὴ εἰς τὸν Θεόν, ὄχι εἰς ἡμᾶσ. "Ἄς μὴ ζητοῦμεν χρήματα, οὔτε τὴν ἐξωτερικὴν εὐγένειαν, ἀλλὰ τὴν εὐγένειαν τῆς ψυχῆς. Κανείσ ἅσ μὴ περιμένῃ νὰ γίνῃ πλούσιοσ ἀπὸ τὴν γυναῖκα του, διότι αὐτόσ ὁ πλοῦτοσ εἶναι αἰσχρόσ καὶ ἐπονείδιστοσ· οὔτε νὰ ἐπιζητῇ κανείσ νὰ γίνῃ πλούσιοσ ἀπὸ τὴν αἰτίαν αὐτήν. «Διότι ἐκεῖνοι πού ἐπιθυμοῦν νὰ γίνουν πλούσιοι», λέγει, πίπτουν μέσα εἰς πειρασμόν καὶ ἐπιθυμίας πολλὰσ ἀνοήτουσ καὶ ἐπιθλαβεῖσ καὶ εἰς παγίδασ καὶ καταστροφὴν καὶ ἀπώλειαν»¹⁸.

Ἐκ τῆς γυναικὸς τοίνυν μὴ ζήτει χρημάτων περιουσίαν, καὶ πάντα εὐρήσεις τὰ ἄλλα εὐκόλως. Τίς, εἰπέ μοι, τὰ κυριώτερα ἀφείς, τῶν ἐλατιόνων ἐπιμελήσεται; Ἄλλ', οἱ-μοι! πανταχοῦ τοῦτο πάσχομεν· κἂν παῖδα κησώμεθα, οὐ
 5 σπουδάζομεν ὅπως γένηται ἀγαθός, ἀλλ' ὅπως πλούσιον αὐτῷ γυναικῶν λάβωμεν οὐχ ὅπως εὐτροπος, ἀλλ' ὅπως εὐπορος· κἂν ἐπιτήδευμα μειώωμεν, οὐχ ὅπως ἀμαρτημάτων ἀπηλλαγμένον ἦ, ἀλλ' ὅπως ἡμῖν κέρδος προσοίῃ μέγα· καὶ πάντα γέγονε χρήματα. Διὰ τοῦτο πάντα διέφθαρται,
 10 ὅτι ἐκεῖνος ἡμᾶς κατέχει ὁ ἔξωτος. «Οὕτως ὀφείλουσι», φησί, «οἱ ἄνδρες ἀγαπᾶν τὰς ἑαυτῶν γυναῖκας, ὡς τὰ ἑαυτῶν σώματα». Τί δὴ τοῦτό ἐστιν; Ὡς εἰς μείζονα εἰκόνα, καὶ σφοδρότερον ἦλθεν ὑπόδειγμα· οὐ τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ὡς ἐγγύτερον, καὶ σαφέστερον, καὶ δικαίωμα ἕτερον. Ἐκεῖνο
 15 μὲν γὰρ οὐκ ἦν πολλῆς ἀνάγκης· ἵνα γὰρ μή τις εἴπῃ. Ἐκεῖνος Χριστὸς ἦν, καὶ Θεὸς ἦν, καὶ ἑαυτὸν παρέδωκεν, ἐτέρωθεν αὐτὸ μεθοδεύει λοιπόν, λέγων· «Οὕτως ὀφείλου-σιν»· οὐ γὰρ χάρις ἐστὶ τὸ προᾶγγμα, ἀλλ' ὀφειλή. Εἰπὼν, ὡς τὰ ἑαυτῶν σώματα», ἐπήγαγεν, «Οὐδεὶς γὰρ ποτε τὴν
 20 ἑαυτοῦ σάρκα ἐμίσησεν, ἀλλ' ἐκτρέφει καὶ θάλπει αὐτήν». Τουτέστι, θεραπεύει μετὰ πολλῆς τῆς ἐπιμελείας. Καὶ πῶς αὐτοῦ ἐστὶ σὰρξ; Ἄκουε· «Τοῦτο νῦν ὁσιοῦν ἐκ τῶν ὁσιῶν μου», φησί, «καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκὸς μου». Καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ, «Ἔσονται», φησί, «εἰς σάρκα μίαν. Καθὼς
 25 καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησεν τὴν Ἐκκλησίαν». Ἐπὶ τὸ πρῶτον ὑπόδειγμα ἦλθεν. «Ὅτι μέλη ἐσμέν τοῦ σώματος αὐτοῦ, ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, καὶ ἐκ τῶν ὁσιῶν αὐτοῦ». Πῶς; Ἀπὸ γὰρ τῆς ἡμετέρας γέγονεν ὕλης, ὥσπερ καὶ ἡ Εὐα σὰρξ ἀπὸ τῆς σαρκὸς τοῦ Ἀδάμ. Καλῶς δὲ ὁσιῶν καὶ σαρκὸς ἐμνη-
 30 μόνεισε· ταῦτα γὰρ ἐστὶν ἐν ἡμῖν τὰ κυριώτερα, σάρκες

19. Ἐφ. 5, 28.

20. Ἐφ. 5, 29.

21. Γεν. 2, 23.

22. Ἐφ. 5, 31.

23. Ἐφ. 5, 30.

Μὴ Ζητᾶς λοιπὸν περιουσίαν χρημάτων ἀπὸ τὴν γυναῖκα, καὶ ὅλα τὰ ἄλλα θὰ τὰ εὖρης εὐκολα. Εἶπέ μου, ποῖος θὰ φροντίσῃ τὰ μικρότερα πράγματα, ἀφοῦ ἐγκαταλείψῃ τὰ κυριώτερα; Ἄλλ' ἄλλοίμονον, παντοῦ τοῦτο πάσχομεν· καὶ ἂν ἀποκτήσωμεν υἷόν, δὲν προσπαθοῦμεν διὰ νὰ γίνῃ ἀγαθός, ἀλλὰ διὰ νὰ λάβωμεν εἰς αὐτὸν πλουσίαν γυναῖκα· ὄχι διὰ νὰ γίνῃ ἐπιδέξιος, ἀλλ' εὐπορός· καὶ ἂν ἐπιζητήσωμεν ἓνα ἐπάγγελμα, δὲν προσέχομεν νὰ εἶναι ἀπηλλαγμένον ἀπὸ ἁμαρτήματα, ἀλλὰ διὰ νὰ μᾶς δώσῃ μέγαν κέρδος· καὶ τὰ πάντα ἔχουν γίνῃ χρήματα. Διὰ τοῦτο ἔχουν καταστραφῆ τὰ πάντα, διότι μᾶς κατέχει ἐκεῖνος ὁ ἔρως. «Ἔτσι ὀφείλουν», λέγει ὁ Παῦλος, «οἱ ἄνδρες νὰ ἀγαποῦν τὰς γυναῖκας τῶν ὡσάν τὰ ἴδια σώματά των»¹⁹. Τί σημαίνει λοιπὸν αὐτό; Ἦλθεν εἰς μεγαλυτέραν εἰκόνα καὶ εἰς δυνατώτερον παράδειγμα· ὄχι δὲ μόνον τοῦτο ἀλλὰ καὶ εἰς πλησιέστερον καὶ σαφέστερον καὶ εἰς ἄλλην δικαίαν πρᾶξιν. Ἐκεῖνο βέβαια δὲν ἦτο δεῖγμα μεγάλης ἀνάγκης· ἀλλὰ διὰ νὰ μὴ εἰπῆ κανεὶς, Ἐκεῖνος ἦτο Χριστός, καὶ Θεὸς ἦτο, καὶ παρέδωσε τὸν ἑαυτὸν του, ἀπ' ἄλλο μέρος μεθοδεύει τοῦτο εἰς τὸ ἐξῆς, λέγων· «Ἔτσι ὀφείλω», διότι τοῦτο τὸ πρᾶγμα δὲν εἶναι χάρις, ἀλλ' ὑποχρέωσις. Ἀφοῦ εἶπεν, «ὡσάν τὰ ἴδια τῶν σώματα», προσέθεσε· Διότι κανεὶς ποτὲ δὲν ἐμίσησε τὴν σάρκα του, ἀλλὰ τὴν τρέφει καλὰ καὶ τὴν περιθάλλει»²⁰. Δηλαδή, περιποιεῖται αὐτὴν μὲ πολλὴν φροντίδα. Καὶ διατί εἶναι σὰρξ αὐτοῦ; Ἄκουε· «Αὐτὸ τὴν ὥρα εἶναι ὅστοῦν ἀπὸ τὰ ὅστᾶ μου καὶ σὰρξ ἀπὸ τὴν σάρκα μου», λέγει²¹. Καὶ ὄχι μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ «θὰ εἶναι» λέγει, «οἱ δύο ἐνωμένοι εἰς ἓνα σῶμα»²². «Καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησε τὴν Ἐκκλησίαν». Ἦλθεν εἰς τὸ πρῶτον παράδειγμα. «Διότι εἴμεθα μέλη τοῦ σώματός του, ἀπὸ τὴν σάρκα του καὶ ἀπὸ τὰ ὅστᾶ του»²³. Πῶς; Διότι ἔχει γίνῃ ἀπὸ τὴν ἰδικὴν μας ὕλην, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ἡ Εὐα εἶναι σὰρξ ἀπὸ τὴν σάρκα τοῦ Ἀδάμ. Πολὺ καλὰ δὲ ἐμνημόνευσε τὰ ὅστᾶ καὶ τὴν σάρκα· διότι αὐτὰ εἶναι εἰς ἡμᾶς τὰ κυριώτερα συστατικά, αἱ σάρκες καὶ τὰ

καὶ ὁσαῦτ' τὰ μὲν ὡσπερ τις τρόποις ὑποκείμενα, τὰ δὲ ὡσπερ οἰκοδομία.

Ἄλλ' ἐκεῖνο μὲν δῆλον τοῦτο δὲ πῶς; Ὡσπερ ἐκεῖ τοσαύτη ἐγγύτης εἰσίν, οὕτω, φησί, καὶ ἐνιαῦθα. Τί εἰσιν, 5 «ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ»; Τουτέστι, γνησίως ἐξ αὐτοῦ. Καὶ πῶς τοῦ Χριστοῦ μέλη οὕτως ἐσμέν; Ὅτι καὶ αὐτὸν γεγενήμεθα. Καὶ πῶς ἐκ τῆς σαρκὸς; Ἴσπερ ὅσοι μετέχετε μυστηρίων ἐκ τούτου γὰρ εὐθέως ἀναπλατιόμεθα. Καὶ πῶς; Πάλιν ἄκουε τοῦ μακαρίου τούτου λέγοντος· «Ἐπεὶ οὖν τὰ 10 παιδία κεκοινώνηκε σαρκὸς καὶ αἵματος, παραπλησίως καὶ αὐτὸς μετέσχε τῶν αὐτῶν». Ἄλλ' ἐνιαῦθα αὐτὸς ἡμῖν ἐκοινώνησεν, οὐχ ἡμεῖς αὐτῷ· πῶς οὖν ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ ἐσμεν, καὶ ἐκ τῶν ὁσιῶν αὐτοῦ. Τινὲς τὸ αἷμά φασὶ καὶ τὸ ὕδωρ, οὐκ ἔστι δέ· ἀλλ' ὅπερ δηλοῦν βούλεται, τοῦτο 15 ἐστίν, ὅτι ὡσπερ ἄνευ συνοσίας ἐκεῖνος γεγέννηται ἐκ Πνεύματος ἁγίου, οὕτω καὶ ἡμεῖς γεννώμεθα ἐν τῷ λουτρῷ. Ὅρα πόσα ὑποδείγματα, ὥστε πιστευθῆναι τὴν γέννησιν ἐκεῖνην. Ὡ τῆς ἀνοίας τῶν αἰρετικῶν! τὸ ἤδη τεχθὲν ἐξ ὕδατος, διι τίκειται, γέννημα ἀληθινὸν ὁμολογοῦσιν· διι δὲ 20 γινώμεθα αὐτοῦ οἶμα, οὐ δέχονται. Ἄν τοίνυν τοῦτο μὴ γινώμεθα, πῶς ἀρμόσει τό, «Ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, καὶ ἐκ τῶν ὁσιῶν αὐτοῦ», λεγόμενον; Σκόπει δέ· ἐπλάσθη ὁ Ἄδὰμ, ἐτέχθη ὁ Χριστός· ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ Ἄδὰμ εἰσῆλθε φθορά, ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ Χριστοῦ ἐπήγασεν ἡ ζωή· 25 ἐν παραδείῳ ἐβλάστησε θάνατος, ἐν τῷ σιανρῷ αὐτοῦ ἡ ἀναίρεσις γέγονεν.

4. Ὡς οὖν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τῆς ἡμετέρας φύσεως, οὕτως ἡμεῖς τῆς οὐσίας αὐτοῦ· καὶ ὡς ἡμᾶς ἐκεῖνος ἔχει ἐν ἑαυτῷ, οὕτω καὶ ἡμεῖς αὐτὸν ἔχομεν ἐν ἡμῖν. «Ἄντι τούτου 30 καιαλείπει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, καὶ προσκολληθήσεται πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ

ὄστᾱ τὰ μὲν ὄστᾱ εὐρίσκονται ὡσάν σκελετός, αἱ δὲ σάρκες ὡσάν οἰκοδόμημα.

Ἄλλ' ἐκεῖνο μὲν εἶναι φανερόν τοῦτο δὲ πῶς; Ὅπως ἀκριβῶς ὑπάρχει ἐκεῖ τόσον μεγάλη συγγένεια, ἔτσι, λέγει, καὶ ἐδῶ. Τί σημαίνει τὸ «ἀπὸ τὴν σάρκα του»; Δηλαδή, γνησίως ἀπ' αὐτόν. Καὶ πῶς εἴμεθα ἔτσι μέλη τοῦ Χριστοῦ; Διότι χάριν αὐτοῦ ἔχομεν γεννηθῆ. Καὶ πῶς εἴμεθα ἀπὸ τὴν σάρκα του; Γνωρίζετε ὅσοι μετέχετε τῶν μυστηρίων; διότι ἀπὸ αὐτὸ ἀμέσως ἀναπλασσομεθα. Καὶ πῶς; Πάλιν ἄκουσε τὸν μακάριον Παῦλον ποῦ λέγει «Ἐπειδὴ λοιπὸν τὰ παιδιὰ τοῦ Θεοῦ ἔχουν συμμετάσχει εἰς ὅλα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως (σαρκὸς καὶ αἵματος), διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς μετέσχε τῆς αὐτῆς φύσεως»²⁴. Ἄλλ' ἐδῶ αὐτὸς συμμετέσχε μαζί μας, ὄχι ἡμεῖς μὲ αὐτόν· πῶς λοιπὸν εἴμεθα ἀπὸ τὴν σάρκα αὐτοῦ καὶ ἀπὸ τὰ ὄστᾱ του; Μερικοὶ λέγουν τὸ αἷμα καὶ τὸ ὕδωρ, δὲν εἶναι ὅμως· ἀλλ' ἐκεῖνο ποῦ ἐπιθυμεῖ νὰ δηλώσῃ εἶναι αὐτό, ὅτι δηλαδὴ ὅπως ἀκριβῶς ἔχει γεννηθῆ ἐκεῖνος χωρὶς συνουσίαν ἀπὸ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ἔτσι καὶ ἡμεῖς γεννώμεθα μέσα εἰς τὸ λουτρὸν τοῦ βαπτίσματος. Πρόσεχε πόσα παραδείγματα χρησιμοποιεῖ, ὥστε νὰ γίνῃ πιστευτὴ ἐκείνη ἡ γέννησις. Πόση εἶναι ἡ ἀνοησία τῶν αἰρετικῶν! αὐτὸ ποῦ ἐγεννήθη ἤδη ἀπὸ τὸ ὕδωρ, ἐπειδὴ γεννᾶται, τὸ παραδέχονται ἀληθινὸν τέκνον· ὅτι ὅμως γινόμεθα σῶμα αὐτοῦ, δὲν τὸ δέχονται. Ἄν λοιπὸν δὲν γινώμεθα αὐτό, πῶς ἀρμόζει τὸ λεγόμενον «Ἀπὸ τὴν σάρκα του καὶ ἀπὸ τὰ ὄστᾱ του»; Πρόσεχε δέ· ὁ Ἄδᾱμ ἐδημιουργήθη, ὁ Χριστὸς ἐγεννήθη· ἀπὸ τὴν πλευρὰν τοῦ Ἄδᾱμ προῆλθεν ἡ φθορά, ἀπὸ τὴν πλευρὰν τοῦ Χριστοῦ ἐπήγασεν ἡ ζωὴ· μέσα εἰς τὸν παράδεισον ἐβλάστησεν ὁ θάνατος, ἐπάνω εἰς τὸν σταυρὸν ἐγένεν ἡ κατάργησις αὐτοῦ.

4. Ὅπως λοιπὸν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ συμμετέσχε τῆς ἰδικῆς μας φύσεως, ἔτσι καὶ ἡμεῖς συμμετέχομεν τῆς οὐσίας αὐτοῦ· καὶ ὅπως ἐκεῖνος μᾶς ἔχει μέσα του, ἔτσι καὶ ἡμεῖς ἔχομεν αὐτόν μέσα μας. «Ἐνεκα τούτου θὰ ἐγκαταλείψῃ ἄνθρωπος τὸν πατέρα του καὶ τὴν μητέρα καὶ θὰ προσκολληθῆ πρὸς τὴν γυναῖκα του καὶ θὰ εἶναι οἱ δύο

- ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν». Ἴδου καὶ τρίτον δικαίωμα·
 δεικνυσι γὰρ, ὅτι τοὺς γεννησαμένους τις ἀφείς καὶ ἐξ ὧν
 ἔφυ, ἐκείνη συμπλέκεται καὶ λοιπὸν ἡ σὰρξ ὁ πατήρ καὶ
 ἡ μήτηρ καὶ ὁ παῖς ἐσιν ἐκ τῆς ἑκατέρου συνουσίας συγκρα-
 5 θεῖσα· καὶ γὰρ μιγέντων τῶν σπερμάτων, τίκεται ὁ παῖς·
 ὥστε τοὺς τρεῖς εἶναι μίαν σάρκα. Οὕτως οὖν ἡμεῖς πρὸς
 τὸν Χριστὸν γινόμεθα μία σὰρξ διὰ μετουσίας· καὶ πολλῶ
 μᾶλλον ἡμεῖς, ἢ τὸ παιδίον. Τί δὴ ποιεῖ; "Οτι ἐξ ἀρχῆς
 οὕτω γέγονε. Μή μοι λέγε, ὅτι τοιάδε ἐστί, καὶ τοιάδε ἐστίν.
 10 Οὐχ ὀρθῶς, ὅτι καὶ ἐν τῇ σαρκὶ πολλὰ ἔχομεν ἐλατιώματα;
 Ὁ μὲν γὰρ ἐστὶ χολός, ὁ δὲ διεισπραμμένους ἔχει τοὺς πό-
 δας, ἕτερος χεῖρας ξηρός, ἄλλος ἄλλο τι μέλος ἀσθενές·
 καὶ ὅμως οὐκ ἀλγεῖ οὐδὲ ἐκκόπτει, ἀλλὰ καὶ προτιθήσθαι
 αὐτὸ πολλάκις τοῦ ἄλλου· εἰκότως· αὐτοῦ γὰρ ἐστίν. "Οσην
 15 τοίνυν ἔκαστος πρὸς ἑαυτὸν ἀγάπην ἔχει, τοσαύτην πρὸς
 τὴν γυναῖκα ἡμᾶς θούλειαι ἔχειν· οὐχ ὅτι φύσεως μιᾶς
 κοινωνοῦμεν, ἀλλὰ πλεον τοῦτο ἡμῖν τὸ δικαίωμα τὸ πρὸς
 τὴν γυναῖκα, ἐπειδὴ οὐκέτι δύο εἶσι σώματα, ἀλλ' ἓν, ὁ μὲν
 κεφαλὴ ὧν, ἡ δὲ σῶμα.
 20 Καὶ πῶς φησιν ἀλλαχοῦ, «Κεφαλὴ δὲ Χριστοῦ ὁ Θεός;».·
 Τοῦτο καὶ ἐγὼ φημι, ὅτι ὥσπερ ἓν σῶμα ἡμεῖς, οὕτω καὶ
 ὁ Χριστὸς καὶ ὁ Πατήρ ἓν. Εὐρίσκειται ἄρα καὶ ὁ Πατήρ
 κεφαλὴ ἡμῶν ὧν. Δύο τίθησιν ὑποδείγματα, τὸ τοῦ σώματος,
 καὶ τὸ τοῦ Χριστοῦ· διὸ καὶ ἐπάγει· «Τὸ μυστήριον τοῦτο
 25 μέγα ἐστίν· ἐγὼ δὲ λέγω εἰς Χριστὸν καὶ εἰς τὴν Ἐκκλη-
 σίαν». Τί ἐστὶ τοῦτο; Μέγα μυστήριον αὐτὸ φησιν, ὅτι μέγα
 τι καὶ θαυμασιὸν ἠνίξαιτο ὁ μακάριος Μωϋσῆς, μᾶλλον δὲ
 ὁ Θεὸς τέως μέντοι, «Εἰς Χριστόν», φησί, «λέγω», ὅτι καὶ
 αὐτὸς τὸν Πατέρα ἀφείς κατήλθε, καὶ ἦλθε πρὸς τὴν νύμ-

25. Ἐφ. 5, 31.

26. Α' Κορ. 11, 3.

27. Ἐφ. 5, 32.

ένωμένοι εἰς ἓνα σῶμα»²⁵. Ἴδου καὶ τρίτον δικαίωμα διότι δεικνύει ὅτι, ὁ ἄνδρας ἀφοῦ ἐγκαταλείψη τοὺς γονεῖς του ἀπὸ τοὺς ὁποίους καὶ ἐγεννήθη, συνδέεται μὲ τὴν γυναῖκα καὶ εἰς τὸ ἐξῆς ἢ σὰρξ, ὁ πατέρας καὶ ἡ μητέρα καὶ ὁ υἱός, εἶναι ἀναμειγμένη ἀπὸ τὴν συνουσίαν τοῦ καθενός, διότι ὅταν συνενωθοῦν τὰ σπέρματα γεννᾶται ὁ υἱός ὥστε συμβαίνει νὰ ἀποτελοῦν οἱ τρεῖς σάρκα μίαν. Ἔτσι λοιπὸν διὰ τῆς μεθέξεως γινόμεθα ἡμεῖς πρὸς τὸν Χριστὸν σὰρξ μία καὶ πολὺ περισσότερον ἡμεῖς, παρὰ τὸ παιδί. Διατί τέλος πάντων; Διότι ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ἔτσι ἔχει γίνει. Μὴ μοῦ λέγεις, ὅτι τέτοια εἶναι καὶ τέτοια εἶναι. Δὲν βλέπεις, ὅτι καὶ εἰς τὴν σάρκα ἔχομεν πολλὰ ἐλαττώματα; Διότι ἄλλος μὲν εἶναι χωλός, ἄλλος δὲ ἔχει διεστραμμένα πόδια, ἄλλος ἀναίσθητα χέρια, καὶ ἄλλος κάποιο ἄλλο μέλος τοῦ σώματος ἔχει ἀσθενές καὶ ὅμως δὲν λυπεῖται, οὔτε τὸ ἀποκόπτει, ἀλλὰ καὶ πολλὰς φορὰς προτάσσει αὐτὸ τοῦ ἄλλου μέλους. Καὶ πολὺ καλὰ κάνει, διότι εἶναι ἰδικόν του. Ὅσῃν λοιπὸν ἀγάπην ἔχει ὁ καθένας μας πρὸς τὸν ἑαυτὸν του, τόσον μεγάλην θέλει νὰ ἔχωμεν πρὸς τὴν γυναῖκα μας. Ὅχι διότι μετέχομεν μιᾶς φύσεως, ἀλλὰ περισσότερον εἰς ἡμᾶς τοῦτο τὸ δικαίωμα, πού ἔχομεν πρὸς τὴν γυναῖκα, ἐπειδὴ δὲν εἶναι πλέον δύο σώματα, ἀλλ' ἓνα, ὁ μὲν ἄνδρας κεφαλή, ἡ δὲ γυναῖκα σῶμα.

Καὶ πῶς λέγει εἰς ἄλλο σημεῖον, «Κεφαλή δὲ τοῦ Χριστοῦ εἶναι ὁ Θεός, πού εἶναι Πατὴρ του»²⁶; Τοῦτο λέγω καὶ ἐγώ, ὅτι ὅπως ἀκριβῶς ἡμεῖς εἴμεθα ἓνα σῶμα, ἔτσι καὶ ὁ Χριστὸς καὶ ὁ Πατὴρ εἶναι ἓνα. Συνεπῶς καὶ ὁ Πατὴρ εἶναι κεφαλή ἡμῶν. Φέρει δύο παραδείγματα, τὸ τοῦ σώματος καὶ τὸ τοῦ Χριστοῦ. Διὰ τοῦτο καὶ προσθέτει «Τὸ μυστήριον τοῦτο εἶναι μέγα. Λέγω δὲ τοῦτο ἀναφερόμενος εἰς τὸν Χριστὸν καὶ τὴν Ἐκκλησίαν»²⁷. Τί σημαίνει αὐτό; Λέγει αὐτὸ μέγα μυστήριον, διότι κάτι τὸ μέγα καὶ θαυμαστὸν ὑπενόησεν ὁ μακάριος Μωυσῆς, μᾶλλον δὲ ὁ Θεός μέχρι τότε ὅμως, λέγει, «Λέγω ἀναφερόμενος εἰς τὸν Χριστόν», διότι καὶ αὐτὸς ἀφοῦ ἄφησε τὸν Πατέρα, κατῆλθεν εἰς τὴν γῆν, ἦλθε πρὸς τὴν νύμφην καὶ ἐγινε πνεῦμα ἓνα,

φην, καὶ ἐγένετο εἰς πνεῦμα ἕν «Ὁ κολλώμενος γὰρ τῷ Κυρίῳ, ἕν πνεῦμά ἐστι». Καὶ καλῶς εἶπε «Μέγα μυστήριόν ἐστιν» ὡς ἂν εἰ ἔλεγε· Πλὴν ἀλλ' οὐχ ἡ ἀλληγορία ἀναιρέπει τὴν ἀγάπην. «Πλὴν καὶ ὑμεῖς οἱ καθ' ἕνα, ἕκα-
5 σιοις τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα οὕτως ἀγαπάτω, ὡς ἑαυτόν· ἡ δὲ γυνὴ ἵνα φοβεῖται τὸν ἄνδρα». Ὅτιως γάρ, ὄντως μυστήριόν ἐστι, καὶ μέγα μυστήριον, διὰ τὸν φύντα, τὸν γεννησάμενον, τὸν ἀναθρεψάμενον, τὴν ὠδινήσασαν, τὴν ταλαιπωρηθεῖσαν ἀφείς, τοὺς τὰ τοσαῦτα εὐεργετήσασας, τοὺς ἐν σунη-
10 θεία γενομένους, τῇ μηδὲ ὀφθείση, μηδὲ κοινόν διὰ ἐχούση πρὸς αὐτὸν προσκολλᾶται, καὶ πάντων αὐτὴν προτιμᾷ. Μυστήριον ὄντως ἐστί. Καὶ οἱ γονεῖς τούτων γινομένων οὐκ ἄχθονται, ἀλλὰ μὴ γινομένων μᾶλλον· καὶ χρημάτων ἀναλισκομένων καὶ δαπάνης γινομένης ἡδονται.

15 Ὅτιως μέγα μυστήριον, ἀπόρητόν τινα σοφίαν ἔχον. Τοῦτο ἄνωθεν προφητεύων ἐδήλου Μωϋσῆς· τοῦτο καὶ νῦν ὁ Παῦλος θεοῦ λέγων· «Εἰς Χριστὸν καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν». Πλὴν οὐ δι' αὐτὸν εἴρηται μόνον οὕτως, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν γυναῖκα, ἵνα ὡς τὴν ἰδίαν σάρκα αὐτὴν θάλπη, ὡς
20 καὶ ὁ Χριστὸς τὴν Ἐκκλησίαν. «Ἡ δὲ γυνὴ ἵνα φοβῆται τὸν ἄνδρα». Οὐκέτι τὰ τῆς ἀγάπης τίθησι μόνον, ἀλλὰ τί; «Ἴνα φοβῆται τὸν ἄνδρα». Ἀρχὴ δευτέρα ἐστὶν ἡ γυνή. Μήτε οὖν αὕτη τὴν ἰσοτιμίαν ἀπαιτεῖτω· ὑπὸ γὰρ τὴν κεφαλὴν ἐστὶ· μήτε ἐκεῖνος ὡς ὑποτεταγμένης καταφρονεῖτω· σῶμα
25 γὰρ ἐστὶ, καὶ καταφρονῆ τοῦ σώματος ἡ κεφαλὴ, καὶ αὕτη προσπολεῖται· ἀλλ' ἀντίρροπον τῆς ὑπακοῆς εἰσαγείτω τὴν ἀγάπην. Ὅσπερ ἡ κεφαλὴ, καὶ τὸ σῶμα· τὸ μὲν αὐτῇ πρὸς

28. Α' Κορ. 6, 17.

29. Ἐφ. 5, 33.

«Διότι ἐκεῖνος πού προσκολλᾶται εἰς τὸν Κύριον, γίνεται ἓνα πνεῦμα μὲ αὐτόν»²⁸. Καὶ καλῶς εἶπε «Μέγα μυστήριον εἶναι», ὡς ἐὰν ἔλεγεν· ἼΑλλ' ὅμως ἡ ἀλληγορία δὲν ἀνατρέπει τὴν ἀγάπην. «ἼΑλλὰ καὶ καθένας ἀπὸ σᾶς, ᾧς ἀγαπᾷ τὴν γυναῖκα του ἔτσι ἀκριβῶς, ὅπως ἀγαπᾷ τὸν ἑαυτόν του. ἼΗ δὲ γυναῖκα παραγγέλλω νὰ σέβεται καὶ νὰ τιμᾷ τὸν ἄνδρα της»²⁹. Πράγματι βέβαια, πράγματι εἶναι μυστήριον, καὶ μάλιστα μέγα μυστήριον, διότι ἀφοῦ ἐγκαταλείψη ἐκεῖνον πού τὸν ἔσπειρεν, ἐκεῖνον πού τὸν ἐγέννησεν, ἐκεῖνον πού τὸν ἀνέθρεψεν, ἐκείνην πού ὑπέστη τοὺς πόνους τοῦ τοκετοῦ, ἐκείνην πού ἐταλαιπωρήθη καὶ ἐκείνους πού τὸν εὐηργέτησαν τόσον πολύ, ἐκείνους μὲ τοὺς ὁποίους ἀνέπτυξε φιλικὴν σχέσιν, προσκολλᾶται πρὸς ἐκείνην πού δὲν ἐγνώρισε καὶ ἡ ὁποία δὲν ἔχει κάτι τὸ κοινὸν μὲ αὐτόν, καὶ προτιμᾷ ἀπ' ὅλους αὐτήν. Πράγματι εἶναι μυστήριον. Καὶ οἱ γονεῖς ὅταν γίνωνται αὐτὰ δὲν δυσανασχετοῦν, ἀλλὰ μᾶλλον δυσανασχετοῦν ὅταν δὲν γίνονται· καὶ ὅταν ἐξοδεύωνται χρήματα καὶ γίνεται κάποια δαπάνη, εὐχαριστοῦνται.

Πράγματι εἶναι μέγα μυστήριον καὶ ἔχει κάποιαν ἀπόρρητον σοφίαν. Τοῦτο ἐδήλωνεν ὁ Μωϋσῆς προφητεύων, ἐμπνεόμενος ἀπὸ τὸν Θεόν, τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος τώρα φωνάζει, λέγων· «ἼΑναφερόμενος εἰς τὸν Χριστόν καὶ τὴν ἼΕκκλησίαν». ἼΑλλὰ δὲν ἔχει λεχθῆ ἔτσι μόνον δι' αὐτόν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν γυναῖκα, διὰ νὰ περιθάλη αὐτήν ὡς τὸ ἰδικόν του σῶμα, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς περιθάλη τὴν ἼΕκκλησίαν. «ἼΗ δὲ γυναῖκα παραγγέλλω νὰ σέβεται καὶ νὰ τιμᾷ τὸν ἄνδρα της». Δὲν παραγγέλλει μόνον τὰ σχετικὰ μὲ τὴν ἀγάπην, ἀλλὰ τί ἄλλο; «Διὰ νὰ σέβεται καὶ νὰ τιμᾷ τὸν ἄνδρα της». ἼΗ γυναῖκα εἶναι ἡ δευτέρα ἀρχή. ἼΑς μὴ ἀπαιτῆ λοιπὸν οὔτε αὐτήν τὴν ἰσοτιμίαν, διότι εὐρίσκεται κάτω ἀπὸ κεφαλὴν· οὔτε ἐκεῖνος νὰ μὴ τὴν περιφρονῆ ὡς ὑποτεταγμένην· διότι εἶναι σῶμα, καὶ ἂν ἡ κεφαλὴ περιφρονῆ τὸ σῶμα, καὶ αὐτὴ θὰ καταστραφῆ μαζί του· ἼΑλλ' ᾧς προβάλλη τὴν ἀγάπην ὡς ἀντίρροπον τῆς ὑπακοῆς. ἼΟπως ἀκριβῶς ἡ κεφαλὴ, ἔτσι καὶ τὸ σῶμα πρέπει νὰ συμπεριφέ-

διακονίαν παρέχον τὰς χεῖρας, τοὺς πόδας, τὰ λοιπὰ πάντα μέλη· ἐκείνη δὲ αὐτοῦ προνοουμένη, πᾶσαν ἐν ἑαυτῇ αἰδοῦσιν ἔχουσα. Οὐδὲν ταύτης ἄμεινον τῆς συζυγίας. Καὶ πῶς ἂν γένοιτο ἀγάπη, φόβου ὄντιος; Μάλιστα τότε ἂν
 5 γένοιτο. Ἡ γὰρ φοβουμένη καὶ ἀγαπᾷ ἢ ἀγαπῶσα φοβεῖται ὡς κεφαλὴν, καὶ ἀγαπᾷ ὡς μέλος, ἐπεὶ καὶ ἡ κεφαλὴ μέλος τοῦ παντός ἐστι σῶματος. Διὰ τοῦτο τὴν μὲν ὑπέταξε, τὸν δὲ ἐπέθηκεν, ἵνα εἰρήνη ᾗ. Ἐνθα γὰρ ἰσοτιμία, εἰρήνη οὐκ ἂν ποτε γένοιτο, οὐδὲ δημοκρατουμένης οἰκίας, οὐδὲ
 10 πάντων ἀρχόντων, ἀλλὰ ἀνάγκη μίαν εἶναι τὴν ἀρχήν. Καὶ ταῦτα πανταχοῦ ἐπὶ τῶν σωματικῶν· ἐπεὶ ἐὰν ὧσιν ἄνδρες πνευματικοί, ἔσται εἰρήνη. Πεντακισχίλια ἦσαν ψυχαί, καὶ οὐδεὶς τι τῶν ὑπαρχόντων ἔλεγεν ἴδιον εἶναι, ἀλλ' ὑπειπί-
 τιο ἀλλήλοις. Τοῦτο δεῖγμα συνέσεως καὶ φόβου Θεοῦ.
 15 Τὸν μὲν οὖν τῆς ἀγάπης τρόπον ἔδειξε, τὸν δὲ τοῦ φόβου, οὐκέτι.

5. Καὶ δεῖρα τὸν μὲν τῆς ἀγάπης πλατύνοντα, τὰ κατὰ Χριστὸν διηγούμενον, τὰ καὶ τὴν σάρκα τὴν ἰδίαν, τό, «Ἀντι-
 τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὴν μητέρα αὐτοῦ καὶ τὸν
 20 πατέρα»· τὰ δὲ τοῦ φόβου οὐκ ἔτι πλατύνει. Τί δήποτε;
 «Οἱ τοῦτο μᾶλλον βούλονται κρατεῖν, τὸ τῆς ἀγάπης. Ταύ-
 τῆς γὰρ οὐσης, πάντα ἔπεται τὰ ἄλλα· ἐκείνου δὲ ὄντιος, οὐ πάντως. Ὁ μὲν γὰρ ἀγαπῶν τὴν γυναῖκα, κἂν μὴ σφόδρα
 ἔχη πειθηγίαν, πάντα ὁμῶς ὑποσιτήσεται· οὕτω δύσκολον
 25 καὶ χαλεπὸν ἢ ὁμόνοια, διὰ μὴ τῇ τῆς τυραννίδος ἀγάπῃ ὧσι συνδεδεμένοι· ὁ μέντοι φόβος οὐ πάντως τοῦτο κατορθώ-
 σει. Διὰ τοῦτο ἐνδιατριβῆι τούτῳ πλέον, ὅπερ ἐστὶν ἰσχυρόν.

ρεται. Τὸ μὲν σῶμα νὰ παρέχη πρὸς ὑπηρεσίαν εἰς αὐτὴν τὰ χέρια, τὰ πόδια καὶ ὅλα τὰ ὑπόλοιπα μέλη του· ἐκείνην δὲ νὰ φροντίζῃ τὸ σῶμα μὲ κάθε αἴσθησιν, ποῦ ἔχει. Τίποτε δὲν εἶναι καλύτερον ἀπὸ τὴν συζυγίαν αὐτὴν. Καὶ πῶς θὰ ἠμπορέσῃ νὰ ὑπάρχῃ ἀγάπη, λέγει, ὅταν ὑπάρχῃ ὁ φόβος; Μάλιστα τότε θὰ εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρξῃ. Διότι ἐκείνη ποῦ φοβεῖται, καὶ ἀγαπᾷ, ἐκείνη ποῦ ἀγαπᾷ, φοβεῖται ὡς κεφαλὴν καὶ ἀγαπᾷ ὡς μέλος, ἐπειδὴ καὶ ἡ κεφαλὴ εἶναι μέλος τοῦ ὅλου σώματος. Διὰ τοῦτο τὴν μὲν γυναῖκα ἔθεσεν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ ἀνδρός, αὐτὸν δὲ ἔθεσεν ἐπὶ τῆς γυναικός, διὰ νὰ ὑπάρχῃ εἰρήνη. Διότι ὅπου ὑπάρχει ἰσοτιμία, δὲν θὰ γίνῃ ποτὲ εἰρήνη, οὔτε ὅταν διέπεται ἡ οἰκογένεια ὑπὸ δημοκρατικῶν ἀρχῶν, οὔτε ὅταν ὅλοι εἶναι ἀρχηγοί, ἀλλ' εἶναι ἀνάγκη νὰ ὑπάρχῃ μία ἐξουσία. Καὶ αὐτὰ συμβαίνουν παντοῦ εἰς τοὺς σωματικούς ἀνδρας· διότι ἐὰν εἶναι ἀνδρες πνευματικοί, θὰ ὑπάρχῃ εἰρήνη. Πέντε χιλιάδες ἦσαν ἀνθρωποι, καὶ κανεὶς δὲν ἔλεγεν, ὅτι κάποιος ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντα εἶναι ἰδικόν του, ἀλλ' ὑπετάσσοντο ὁ ἓνας εἰς τὸν ἄλλον. Τοῦτο εἶναι ἀπόδειξις τῆς συνέσεως καὶ τοῦ φόβου τοῦ Θεοῦ. Τὸν μὲν λοιπὸν τρόπον τῆς ἀγάπης ἔδειξε, τὸν δὲ τρόπον τοῦ φόβου δὲν ἔδειξεν ἀκόμη.

5. Καὶ πρόσεχε· τὸν μὲν τρόπον τῆς ἀγάπης ἐπεκτείνει, διηγούμενος τὰ σχετικὰ μὲ τὸν Χριστόν, τὰ σχετικὰ μὲ τὴν ἰδικὴν του σάρκα, τὸ «Ἐνεκα τούτου θὰ ἐγκαταλείψῃ ὁ ἀνθρωπος τὴν μητέρα του καὶ τὸν πατέρα», τὰ σχετικὰ δὲ μὲ τὸν φόβον δὲν τὰ ἐπεκτείνει ἀκόμη. Διατί λοιπόν; Διότι ἐπιθυμεῖ τοῦτο μᾶλλον νὰ ὑπερισχύῃ, τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὴν ἀγάπην. Διότι ὅταν ὑπάρχῃ αὐτή, ὅλα τὰ ἄλλα ἔπονται· ὅταν ὅμως ὑπάρχῃ ὁ φόβος, δὲν ἔπονται ὅπωςδὴποτε τὰ ἄλλα. Ἐκεῖνος ποῦ ἀγαπᾷ βέβαια τὴν γυναῖκα του, καὶ ἂν ἀκόμη δὲν τὴν ἔχῃ πολὺ πειθαρχικὴν, τὰ πάντα ὅμως θὰ ὑποστῇ. Εἶναι τόσον δύσκολον καὶ δυσχερὲς πρᾶγμα ἡ ὁμόνοια, ὅταν δὲν εἶναι ἐνωμένοι οἱ σύζυγοι μὲ τὴν τυραννίδα τῆς ἀγάπης· ὁ φόβος ὅμως δὲν θὰ κατορθώσῃ αὐτὸ ἐντελῶς. Διὰ τοῦτο ἀσχολεῖται μὲ αὐτὸ περισσότερο, ποῦ

Καὶ δοκοῦσα πλεονεκτεῖσθαι ἢ γυνή, ὅτι φοβεῖσθαι προσε-
τάγη, πλεονεκτεῖ· τὸ γὰρ κυριώτερον ὁ ἀνὴρ προστίεται,
τὸ ἀγαπᾶν. Τί οὖν, ἂν μὴ φοβῆται, φησὶν, ἢ γυνή; Σὺ ἀ-
γάπα, τὸ σαυτοῦ πλήρου. Καὶ γὰρ ἂν τὰ παρὰ τῶν ἄλλων
5 μὴ ἐπιηται, τὰ παρ' ἡμῶν ἐπεσθαι δεῖ. Οἷόν τι λέγω· «Υ-
ποτασσόμενοι», φησὶν, «ἀλλήλοις ἐν φόβῳ Χριστοῦ». Τί οὖν,
ἂν ὁ ἕτερος μὴ ὑποτάσσεται; Σὺ πείθου τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ.
Οὕτω δὴ καὶ ἐνιαῦθα ἢ γοῦν γυνή καὶ μὴ ἀγαπᾶται, ὅ-
μως φοβεῖσθω, ἵνα μηδὲν ἢ παρ' αὐτῇ γεγονός· ὃ τε ἀνὴρ,
10 ἂν μὴ φοβῆται ἢ γυνή, ὅμως ἀγαπάτω, ἵνα μηδὲν αὐτὸς ὑ-
στερηῇ· ἕκαστος γὰρ τὸ ἴδιον ἀπέλαβεν. Ἴσρα γάμος ἐστὶν
οὗτος γινόμενος κατὰ Χριστόν, γάμος πνευματικὸς καὶ γέν-
νησις πνευματικὴ, οὐκ ἐξ αἱμάτων, οὐκ ἐξ ὠδίνων. Τοιαύτη
καὶ ἡ τοῦ Ἰσαάκ· ἄκουε τῆς Γραφῆς λεγούσης· «Καὶ ἐξέλιπε
15 παραγίνεσθαι Σάρρα τὰ γυναικεῖα αὐτῆς». Καὶ ὁ γάμος
οὐκ ἀπὸ πάνθους οὐδὲ σωμάτων, ἀλλὰ πνευματικὸς ὄλος, ψυ-
χῆς πρὸς Θεὸν συναπιομένης συνάφειαν ἄρρητον, καὶ μόνος
οἶδεν αὐτός. Διὰ τοῦτο φησὶν· «Ὁ καλλώμενος τῷ Κυρίῳ,
ἐν πνευμά ἐστιν».

20 Ὅρα πῶς σπουδάζει καὶ τὴν σάρκα ἐνώσαι τῇ σαρκί,
καὶ τὸ πνεῦμα τῷ πνεύματι. Ποῦ οἱ αἰρετικοί; Οὐκ ἂν, εἰ
τῶν διαβεβλημένων ὁ γάμος ἦν, νύμφην καὶ νυμφίον ἐκά-
λεσεν· οὐκ ἂν προιτρέπων ἐκεῖνο παρήγαγε τό, «Καταλείπει
ἄνθρωπος τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα»· καὶ πάλιν ἐπήγαγεν,
25 ὅτι «Εἰς τὸν Χριστὸν εἴρηται καὶ τὴν Ἐκκλησίαν». Περὶ
γὰρ ταύτης καὶ ὁ Ψαλμοδός φησὶν· «Ἄκουσον, θύγατερ, καὶ
ἴδε, καὶ κλῖνον τὸ ὄσος σου, καὶ ἐπιλάθου τοῦ λαοῦ σου, καὶ
τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς σου· καὶ ἐπιθυμήσει ὁ βασιλεὺς τοῦ
κάλλους σου». Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγεν· «Ἐγὼ παρὰ

30. Ἐφ. 5, 21.

31. Γεν. 18, 11.

32. Α' Κορ. 6, 17.

33. Γεν. 2, 24.

34. Ψαλμ. 44, 11.

εἶναι ἰσχυρόν. Καὶ ἐνῶ φαίνεται, ὅτι ἡ γυναῖκα ὑπερτερεῖται ἀπὸ τὸν ἄνδρα, ἐπειδὴ διετάχθη νὰ φοβῆται, πραγματικὰ ὑπερτερεῖ, διότι ὁ ἄνδρας ἔχει διαταχθῆ τὸ κυριώτερον, δηλαδὴ τὸ νὰ ἀγαπᾷ. Τί λοιπὸν θὰ συμβῆ, θὰ εἰπῆ κάποιος, ἂν δὲν σέβεται ἡ γυναῖκα; Σὺ νὰ ἀγαπᾷς, νὰ τηρῆς τὰς ὑποσχέσεις σου. Καὶ ἂν βέβαια δὲν ἀκολουθοῦν ἐκεῖνα ποὺ πρέπει ἀπὸ τοὺς ἄλλους, πρέπει νὰ ἀκολουθοῦν τὰ ἰδικά μας. Δηλαδὴ αὐτὸ ποὺ λέγω· «Νὰ ὑποτάσσεσθε ὁ ἓνας εἰς τὸν ἄλλον», λέγει, «μὲ φόβον Χριστοῦ»³⁰. Τί λοιπὸν θὰ συμβῆ, ἂν ὁ ἓνας δὲν ὑποτάσσεται εἰς τὸν ἄλλον; Σὺ ὑπάκουε εἰς τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ. Ἔτσι βέβαια συμβαίνει καὶ ἐδῶ. Ἡ γυναῖκα λοιπὸν, καὶ ἂν ἀκόμη δὲν ἀγαπᾶται, ὅμως νὰ φοβῆται, διὰ νὰ μὴ παραλείπη τίποτε· καὶ ὁ ἄνδρας, ἂν δὲν φοβῆται ἡ γυναῖκα, ὅμως ἄς ἀγαπᾷ, διὰ νὰ μὴ ὑστερῆ καθόλου αὐτός, διότι ὁ καθένας ἀπέλαβε τὸ ἴδιον. Ἐπομένως ὁ γάμος αὐτός εἶναι ποὺ γίνεται σύμφωνα μὲ τὰς παραγγελίας τοῦ Χριστοῦ, γάμος πνευματικός καὶ γέννησις πνευματική, ὄχι ἀπὸ αἷματα, οὔτε ἀπὸ ὠδῖνας. Τέτοια ἦταν καὶ ἡ γέννησις τοῦ Ἰσαάκ· ἄκουε τὴν ἀγίαν Γραφὴν ποὺ λέγει· «Καὶ τὰ ἔμμηνα τῆς Σάρας εἶχαν παύσει»³¹. Καὶ ὁ γάμος ὄχι ἀπὸ πάθος, οὔτε ἀπὸ ἔνωσιν τῶν σωμάτων, ἀλλὰ πνευματικός ὅλος, ὅταν ἡ ψυχὴ συνδέεται μὲ ἀνέκφραστον σχέσιν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ μόνος αὐτός γνωρίζει. Διὰ τοῦτο λέγει· «Ἐκεῖνος ποὺ προσκολλᾶται εἰς τὸν Κύριον, γίνεται ἓνα πνεῦμα μὲ αὐτόν»³².

Πρόσεχε πῶς προσπαθεῖ νὰ ἐνώση καὶ τὴν σάρκα μὲ τὴν σάρκα, καὶ τὸ πνεῦμα μὲ τὸ πνεῦμα. Ποῦ εἶναι οἱ αἵρετικοί; Ἐὰν ὁ γάμος ἦτο γνῶρισμα τῶν διαβεβλημένων, δὲν θὰ ἔλεγε νύμφην καὶ νυμφίον· καὶ προτρέπων δὲν θὰ ἀνέφερον ἐκεῖνο τό· «Θὰ ἐγκαταλείψῃ ὁ ἄνθρωπος τὸν πατέρα του καὶ τὴν μητέρα»³³. Καὶ πάλιν προσέθεσεν, ὅτι «Εἰς τὸν Χριστὸν ἀναφέρεται καὶ τὴν Ἐκκλησίαν». Διότι καὶ ὁ ψαλμωδὸς λέγει δι' αὐτήν· «Ἦκουσε, θυγατέρα, καὶ ἴδε καὶ πρόσεξε, καὶ λησμόνησε τὸν λαόν σου καὶ τὸν οἶκον τοῦ πατρός σου· καὶ θὰ ἐπιθυμήσῃ ὁ βασιλεὺς τὴν ὁμορφίαν σου»³⁴. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγεν· «Ἐγὼ

ιοῦ Πατρὸς ἐξῆλθον, καὶ ἤκω». Ἄλλ' ὅταν εἶπω, ὅτι τὸν Πατέρα κατέλιπε, μὴ τοιοῦτον νομίσης, οἷον ἐπ' ἀνθρώπων, τόπων μειάθασιν. Ὡσπερ γὰρ ἐκβῆναι λέγεται, οὐκ ἐπειδὴ ἐξῆλθεν, ἀλλὰ διὰ τὴν σάρκα, οὕτω καὶ τό, «Κατέλιπε τὸν
5 Πατέρα». Διὰ τί οὖν καὶ περὶ τῆς γυναικὸς εἶπε, Προσκολληθήσεται πρὸς τὸν ἄνδρα αὐτῆς; Τί δήποιε; Ὅτι περὶ ἀγάπης διελέγετο, καὶ τῷ ἀνδρὶ διελέγετο. Ἐκείνη μὲν γὰρ περὶ φόβου διαλεγόμενος, φησὶν· «Ἀνὴρ ἐστὶ κεφαλὴ τῆς γυναικὸς»· καὶ πάλιν, ὅτι «Καὶ ὁ Χριστὸς κεφαλὴ τῆς Ἐκ-
10 κλησίας»· περὶ δὲ ἀγάπης αὐτῷ διαλέγεται, καὶ αὐτῷ τὰ ταύτης ἐνεχείρισε, καὶ τὰ περὶ τῆς ἀγάπης πρὸς αὐτὸν ἐφθέγγετο, σοφίγγων αὐτὸν καὶ συγκολλῶν. Ὁ γὰρ τὸν πατέρα διὰ τὴν γυναῖκα ἀφείς, καὶ αὐτὴν δὲ ταύτην πάλιν ἀφείς καὶ καταλιμπάνων, ποίας ἂν εἴη ἄξιος συγγνώμης;
15 Οὐχ ὁρᾷς πόσης αὐτὴν ἀπολαύειν βούλεται τρυφῆς ὁ Θεός, ὅτι σε τοῦ πατρὸς ἀπαγαγὼν, ταύτη προσήλωσε;

Τί οὖν, ἂν τὰ παρ' ἡμῶν γένηται, φησὶν, ἐκείνη δὲ μὴ ἀκολουθῆ; «Εἰ δὲ ὁ ἄπιστος χωρίζεται, χωριζέσθω». Οὐ δεδούλωται ὁ ἀδελφὸς ἢ ἡ ἀδελφὴ ἐν τοῖς τοιοῦτοις. Ἄλλ' ὅταν ἀκούης φόβον, ἐλευθέρω προσήκοντα φόβον ἀπαίτει, μὴ καθὼς περὶ δούλης· σῶμα γὰρ ἐστὶ σόν· ἂν γὰρ τοῦτο ποιήσης, σαυτὸν καθυβρίζεις, τὸ σῶμα ἀτιμάζων τὸ σόν. Ποῖος δὲ ἐστὶν ὁ φόβος; Ὡστε μὴ ἀντιλέγειν, ὥστε μὴ ἐπανίστασθαι, ὥστε μὴ τῶν πρωτείων ἐρᾶν· ἀρκεῖ μέχρι τούτων ἐ-
25 σιάναι τὸν φόβον. Ἄν δὲ ἀγαπᾷς, ὡς ἐκελεύσθης, μείζονα ἐργάσῃ· μᾶλλον δὲ οὐκέτι φόβω τοῦτο ἐργάσῃ, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἢ ἀγάπη ἐργάζεται τι. Ἀσθενέστερόν πως τὸ γένος ἐστίν, πολλῆς δεόμενον τῆς βοηθείας, πολλῆς τῆς συγκαιθάσεως. Τί δὲ ἂν εἴποιεν οἱ δευτέρους συναπιόμενοι γάμοις;

35. Ἰω. 16, 28.

36. Α' Κορ. 7, 15.

ἐξῆλθον ἐκ τοῦ Πατρός μου καὶ ἦλθα εἰς τὸν κόσμον»³⁵. Ὅταν ὁμως λέγω, ὅτι ἐγκατέλειψε τὸν Πατέρα, μὴ νομίσης ὅτι μετέβη εἰς τόπους παρομοίους, ὅπως εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν ἀνθρώπων. Διότι ὅπως ἀκριβῶς λέγεται ὅτι ἐξῆλθεν, ὄχι ἐπειδὴ ἐξῆλθεν, ἀλλὰ διὰ τὴν κατὰ σάρκα ἐνανθρώπησίν του, ἔτσι λέγεται καὶ τό, «Ἐγκατέλειψε τὸν Πατέρα». Διατί λοιπὸν δὲν εἶπε καὶ διὰ τὴν γυναῖκα, «Θὰ προσκολληθῆ πρὸς τὸν ἄνδρα της»; Διατί τέλος πάντων; Διότι ὠμίλησε περὶ ἀγάπης, καὶ ἀνεφέρετο εἰς τὸν ἄνδρα. Εἰς ἐκείνην μὲν, ὅταν ὀμιλῆ περὶ φόβου, λέγει· «Ὁ ἄνδρας εἶναι κεφαλὴ τῆς γυναικός»· καὶ πάλιν λέγει, ὅτι «Καὶ ὁ Χριστὸς εἶναι κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας». Εἰς τὸν ἄνδρα ὁμως ὀμιλεῖ περὶ ἀγάπης, καὶ εἰς αὐτὸν ἀνέθεσε τὰ ἰδικά της, καὶ πρὸς αὐτὸν εἶπεν τὰ σχετικὰ μὲ τὴν ἀγάπην, συσφίγγων καὶ συνδέων αὐτὸν πρὸς τὴν γυναῖκα. Διότι ἐκεῖνος ποὺ ἀφήνει τὸν πατέρα του ἐξ αἰτίας τῆς γυναικός, ἀφήνει δὲ καὶ ἐγκαταλείπει πάλιν αὐτὴν τὴν ἰδίαν, ποίας συγγνώμης θὰ εἶναι ἄξιος; Δὲν βλέπεις πόσον μεγάλην τιμὴν θέλει ὁ Θεὸς νὰ ἀπολαμβάνῃ ἢ γυναῖκα, διότι ἀποχωρίζουν σὲ ἀπὸ τὸν πατέρα σου, σὲ προσήλωσε πρὸς αὐτήν;

Τί λοιπὸν, λέγει, ἂν γίνουιν ὅλα ἀπὸ ἡμᾶς, ἐκείνη ὁμως δὲν ἀκολουθεῖ; «Ἐὰν δὲ ὁ ἄπιστος σύζυγος ζητῆ χωρισμόν, ὡς χωρίζεται»³⁶. Δὲν εἶναι εἰς αὐτὰ τὰ πράγματα δοῦλος ὁ χριστιανὸς οὔτε ἡ χριστιανή. Ἄλλ' ὅταν ἀκούῃς φόβον, νὰ ἀπαιτῆς φόβον ποὺ ἀρμόζει εἰς ἐλευθέραν γυναῖκα, ὄχι καθὼς ἀπαιτεῖς ἀπὸ δούλην, διότι εἶναι ἰδικόν σου σῶμα· ἂν βέβαια θὰ κάμῃς τοῦτο, ὑβρίζεις τὸν ἑαυτὸν σου, διότι ἀτιμάζεις τὸ ἰδικόν σου σῶμα. Ποῖος δὲ εἶναι ὁ φόβος; Ὡστε νὰ μὴ ἀντιλέγῃ, νὰ μὴ ἐξεγείρεται, νὰ μὴ ἐπιθυμῆ τὰ πρωτεῖα· ἀρκεῖ μέχρις αὐτὰ νὰ φθάνῃ ὁ φόβος. Ἄν ὁμως ἀγαπᾷς ὅπως διετάχθης, θὰ κάνῃς μεγαλύτερα· μᾶλλον δὲ θὰ κάνῃς τοῦτο ὄχι πλέον ἀπὸ φόβον, ἀλλὰ καὶ ἢ ἴδια ἢ ἀγάπη θὰ τὸ κάνῃ αὐτό. Εἶναι κάπως ἀσθενέστερον τὸ γένος τῶν γυναικῶν, ἔχει ἀνάγκην ἀπὸ πολλὴν βοήθειαν, ἀπὸ πολλὴν συγκατάθεσιν. Τί ὁμως θὰ ἤμποροῦσαν νὰ εἰποῦν ἐκεῖνοι, ποὺ συνάπτουν δεύτερον γάμον; Δὲν

Οὐχὶ καιακρίνων λέγω, μὴ γένοιτο· καὶ γὰρ ὁ Ἀπόστολος
 συνεχώρησεν· ἀλλὰ καὶ σφόδρα συγκαταβαίνων· πάντα αὐτῇ
 πόριζε, πάντα ὑπὲρ ἐκείνης προῖτε, καὶ ταλαιπωροῦ· ἀνάγκη
 σοι ἐπίκειται. Ἐνταῦθα οὐκ ἀξιοῖ ἀπὸ τῶν ἔξωθεν παρα-
 5 δειγμάτων εἰσάγειν τὴν συμβουλήν, ὅπερ πολλαχοῦ ποιεῖ.
 Ἦρκει γὰρ μέγα καὶ σφοδρὸν ὄν τὸ τοῦ Χριστοῦ· μᾶλλον
 δὲ καὶ εἰς ὑποταγῆς λόγον. «Καταλείπει», φησί, «τὸν πατέρα
 καὶ τὴν μητέρα». Ἴδου τοῦτο ἔξωθεν. Ἀλλ' οὐκ εἶπε, Καὶ
 συνοικήσει, ἀλλά, «Προσκολληθήσεται», τὴν ἀκριβῆ ἔνωσιν,
 10 τὴν μετὰ σφοδρότητος ἀγάπην δηλῶν. Καὶ οὐδὲ τούτω ἠρ-
 κέσθη, ἀλλὰ καὶ τῇ ἐπαγωγῇ ἔδειξε τὴν ὑποταγὴν οὕτως,
 ὡς μηκέτι τοὺς δύο φαίνεσθαι δύο. Οὐκ εἶπεν, Εἰς πνεῦ-
 μα, οὐκ εἶπεν, Εἰς ψυχὴν· ἐκεῖνο μὲν γὰρ δῆλον, καὶ παντὶ
 δυνατόν· ἀλλ' οὕτως, ὡς «εἰς σάρκα μίαν εἶναι».
 15 β. Δευτέρα ἐστὶν ἀρχὴ αὕτη, ἀρχὴν ἔχουσα καὶ πολλὴν
 τὴν ὁμοιμίαν· ἀλλ' ὅμως ἔχει τι πλεόν ὁ ἀνήρ. Τοῦτο σω-
 τηρία μεγίστη οἰκίας. Ἐκεῖνο μὲν γὰρ τὸ τοῦ Χριστοῦ παρέ-
 λαβεν, οὐκ εἰς τὸ δεῖν ἀγαπᾶν μόνον, ἀλλὰ καὶ ρυθμίζειν.
 «Ἴνα ἦ», φησί, «ἀγία καὶ ἄμωμος»· τὸ δέ, Τῆς σαρκός,
 20 εἰς τὸ ἀγαπᾶν, καὶ τό, «Προσκολληθήσεται», ὁμοίως εἰς τὸ
 ἀγαπᾶν. Ἄν γὰρ αὐτὴν καιασκευάσης ἁγίαν καὶ ἄμωμον,
 πάντα ἔπεται. Ζήτει τὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ τὰ ἀνθρώπινα ἀκο-
 λούθει μετὰ πολλῆς τῆς εὐκολίας. Ρύθμιζε τὴν γυναῖκα, καὶ
 οὕτω συγκροτεῖται ἡ οἰκία. Ἄκουε τοῦ Παύλου λέγοντος·
 25 «Εἰ δέ τι μαθεῖν θέλουσιν, ἐν οἴκῳ τοὺς ἰδίους ἄνδρας ἐ-
 περωτάτωσαν». Ἄν οὕτω τὰς οἰκίας διοικῶμεν τὰς ἑαυ-
 τῶν, καὶ πρὸς Ἐκκλησίας ἐπισιασίαν ἐσόμεθα ἐπιτήδειοι

λέγω μὲ πρόθεσιν νὰ κατακρίνω, μὴ γένοιτο. Διότι καὶ ὁ Ἀπόστολος ἐπέτρεψεν ἄλλὰ καὶ νὰ γίνεσαι πάρα πολὺ συγκαταβατικός· ὅλα νὰ τῆς τὰ προμηθεύης, ὅλα νὰ τὰ κάνης πρὸς χάριν τῆς, καὶ νὰ ὑποβάλλεσαι εἰς ταλαιπωρίας· ἡ ἀνάγκη σὲ πιέζει νὰ κάνης αὐτά. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν δὲν θεωρεῖ καλὸν νὰ συμβουλευῆσθαι ἀπὸ τὰ ἐκτὸς τῆς Ἐκκλησίας παραδείγματα, πρᾶγμα ποῦ κάνει συχνά. Διότι ἦτο ἀρκετὸν τὸ παράδειγμα τοῦ Χριστοῦ, τὸ ὁποῖον ἦτο καὶ μέγα καὶ δυνατόν· μᾶλλον δὲ καὶ εἰς αἰτιολογίαν τῆς ὑποταγῆς. «Θὰ ἐγκαταλείψῃ», λέγει, «τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα». Τοῦτο προέρχεται ἀπὸ τοὺς εἰδωλολάτρας. Ἄλλὰ δὲν εἶπε, «Καὶ θὰ συνοικήσῃ», ἀλλὰ, «Θὰ προσκολληθῇ πρὸς τὴν γυναῖκα του», δεικνύων τὴν ἀκριβῆ ἔνωσιν, τὴν ὑπερβολικὴν ἀγάπην. Καὶ δὲν ἠρκέσθη οὔτε εἰς αὐτό, ἀλλὰ καὶ μὲ ἐπαγωγὴν ἔδειξε τὴν ὑποταγὴν ἔτσι, ὥστε οἱ δύο σύζυγοι νὰ μὴ φαίνωνται πλέον δύο. Δὲν εἶπε, «Θὰ εἶναι οἱ δύο ἐνωμένοι εἰς ἓνα πνεῦμα», δὲν εἶπεν, «Εἰς μίαν ψυχὴν», διότι ἐκεῖνο μὲν ἦτο φανερόν καὶ ἐντελῶς δυνατόν· ἀλλ' εἶπεν τὰ ἐξῆς· «θὰ εἶναι ἠνωμένοι ὅπως εἰς ἓνα σῶμα».

6. Ἡ γυναῖκα εἶναι ἡ δευτέρα ἀρχὴ εἰς τὸ σπίτι, καὶ ἔχει ἐξουσίαν καὶ πολλὴν ἰσοτιμίαν· ἀλλ' ὁ ἄνδρας ὅμως ἔχει κάτι περισσότερον. Τοῦτο εἶναι ἡ μεγίστη σωτηρία τῆς οἰκογενείας. Ἐκεῖνο βέβαια τὸ παράδειγμα τοῦ Χριστοῦ παρέλαβεν, ὅχι διὰ νὰ δείξῃ ὅτι πρέπει νὰ ἀγαπᾷ μόνον, ἀλλὰ καὶ νὰ διευθύνῃ αὐτὴν. «Διὰ νὰ εἶναι», λέγει, «ἀγία καὶ ἄμεμπτος», τὸ δὲ «Τῆς σαρκὸς του», ἀναφέρεται εἰς τὴν ἀγάπην, καὶ τὸ «Θὰ προσκολληθῇ», ὁμοίως εἰς τὴν ἀγάπην. Διότι ἂν καταστήσῃ αὐτὴν ἀγίαν καὶ ἄμεμπτον, ὅλα ἀκολουθοῦν. Νὰ ζητῆς τὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ τὰ ἀνθρώπινα θὰ ἀκολουθήσουν πολὺ εὐκόλα. Κατεύθυνε τὴν γυναῖκα, καὶ ἔτσι συγκροτεῖται τὸ σπίτι. Ἦκουε τὸν Παῦλον ποῦ λέγει· «Ἐὰν δὲ αἱ γυναῖκες θέλουν νὰ μάθουν κάτι, ἃς ἐρωτοῦν δι' αὐτὸ εἰς τὸ σπίτι τοὺς ἄνδρας των»²⁷. Ἦν ἔτσι διοικοῦμεν τὰ ἰδικά μας σπιτία, θὰ εἴμεθα ἱκανοὶ καὶ διὰ τὴν διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας, καθόσον καὶ τὸ σπίτι

καὶ ἡ οἰκία γὰρ Ἐκκλησία ἐστὶ μικρά. Οὕτως ἐνὶ ἀνδρας
καὶ γυναῖκας γενομένους ἀγαθούς, πάντας ὑπερβαλέσθαι.
Ἐνόησον τὸν Ἀβραάμ, τὴν Σάρραν, τὸν Ἰσαάκ, τοὺς τρια-
κοσίους δέκα καὶ ὀκτὼ οἰκογενεῖς· πῶς πᾶσα ἡ οἰκία συγκε-
5 κρότητο, πῶς ἅπασα εὐλαβείας ἔγεμεν. Ἐκείνη καὶ τὸ
ἀποστολικὸν ἐπλήρου παράγγελμα, καὶ τὸν ἄνδρα ἐφοβεῖτο·
ἄκουε γὰρ αὐτῆς λεγούσης· «Ὅπως μὲν μοι γέγονεν ἕως
τοῦ νῦν, ὁ δὲ κύριός μου πρεσβύτερος»· κακεῖνος αὐτὴν οὐ-
τως ἠγάπα, ὡς πάντα κελευούση πείθεσθαι. Καὶ τὸ παιδίον
10 ἐνάρετον ἦν, καὶ οἱ οἰκογενεῖς καὶ αὐτοὶ θαυμαστοί, οἳ γε
καὶ κινδυνεῦσαι μετὰ τοῦ δεσπότου, οὐκ ὤκνησαν, οὐκ ἀνε-
βάλλοντο, οὐδὲ τὴν αἰτίαν ἐζήτησαν· ἀλλ' εἰς αὐτῶν ὁ πρου-
σιηκῶς οὕτω θαυμαστός ἦν, ὡς καὶ γάμον ἐμπιστευθῆναι τοῦ
μονογενοῦς παιδός, καὶ ἀποδημίαν ὑπερόριον. Καθάπερ γὰρ
15 ἐπὶ στρατηγοῦ, διὰ καὶ τὸ στρατιωτικὸν ἢ συγκεκροτημένον,
οὐδαμόθεν ὁ πολέμιος ἐπείσεται, οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα,
διὰ ἀνὴρ καὶ γυνή καὶ παιδιά καὶ οἰκέται ὧσι τῶν αὐτῶν
ἐπιμελούμενοι, πολλὴ τῆς οἰκίας ἡ ὁμόνοια· ἐπεὶ, εἰ μὴ
οὕτως ἦ, πολλάκις δι' ἐνὸς οἰκέτου φαύλου τὸ πᾶν ἀνατρέ-
20 πεται καὶ καταλύεται, καὶ ὁ εἰς πολλάκις τὸ πᾶν ἠφάνισε
καὶ διέφθειρε. Πολλὴν οὖν πρόνοιαν ποιῶμεθα καὶ γυναι-
κῶν καὶ παίδων καὶ δούλων, εἰδότες διὰ τὴν ἀρχὴν ἡμῖν
αὐτοῖς εὐκόλον καταστήσομεν, καὶ διὰ τὰς εὐθύννας ἡμέρους
καὶ ἐπιεικεῖς ἔξομεν, καὶ ἔροῦμεν· «Ἴδού ἐγὼ καὶ τὰ παι-
25 δία, ἃ μοι ἔδωκεν ὁ Θεός». Ἐὰν ὁ ἀνὴρ θαυμαστός, καὶ ἡ
κεφαλή καλή, καὶ τὸ λοιπὸν σῶμα οὐδεμίαν ὑποστήσεται βίαν.

Τὰ μὲν οὖν κατὰ τὴν γυναῖκα πῶς ἂν καλῶς διατεθεῖη
καὶ τὸν ἄνδρα, ἀκριβῶς εἶπε, τὴν μὲν φοβεῖσθαι παραινέσας
ὡς κεφαλὴν, τὸν δὲ ἀγαπᾶν ὡς γυναῖκα. Πῶς δ' ἂν ταῦτα

38. Γεν. 18, 12.

39. Πρβλ. Γεν. κεφ. 24.

40. Ἦσ. 8, 18.

εἶναι μία μικρὰ Ἐκκλησία. Ἔτσι εἶναι δυνατόν νὰ γίνουν ἀγαθοὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες, τοὺς πάντας νὰ ὑπερβάλουν. Θυμήσου τὸν Ἀβραάμ, τὴν Σάρραν, τὸν Ἰσαάκ, τοὺς τριακοσίους δέκα καὶ ὀκτῶ δούλους· σκέψου πῶς ὅλη ἡ οἰκία ἦτο συγκροτημένη, πῶς ὀλόκληρη ἦτο γεμάτη ἀπὸ εὐλάβειαν. Ἡ Σάρρα ἐξεπλήρωνε καὶ τὸ ἀποστολικὸν παράγγελμα καὶ τὸν ἄνδρα της ἐφοβεῖτο· διότι ἄκουε αὐτὴν ποὺ λέγει· «Δὲν μοῦ ἔχει γίνει ἀκόμη μέχρι τώρα, καὶ ὁ σύζυγός μου εἶναι γέρων»³⁸. Καὶ ὁ Ἀβραάμ τόσο ἠγάπα αὐτὴν, ὥστε ἐπέιθετο ὅταν παρήγγελλε τὰ πάντα. Καὶ τὸ παιδί ἦτο ἐνάρετον, οἱ δοῦλοι καὶ αὐτοὶ ἦσαν ἄξιοι θαυμασμοῦ, ποὺ δὲν ἐδίστασαν βέβαια καὶ νὰ κινδυνεύσουν μαζί μὲ τὸν κύριόν των, δὲν ἀνέβαλαν νὰ πράξουν κάτι, οὔτε τὴν αἰτίαν ἐζήτησαν· ἀλλὰ ἕνας ἀπ' αὐτούς, ὁ προϊστάμενος, ἦτο τόσο θαυμαστός, ὥστε τοῦ ἐνεπιστεύθη καὶ τὸν γάμον τοῦ μονογενοῦς του υἱοῦ καὶ ἀποδημίαν ἔξω ἀπὸ τὰ σύνορα τῆς χώρας³⁹. Διότι ὅπως εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ στρατηγοῦ, ὅταν καὶ τὸ στράτευμα εἶναι ἐνωμένον, ὁ ἐχθρὸς δὲν ἐπεισέρχεται ἀπὸ πουθενά, ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐδῶ, ὅταν ὁ ἄνδρας καὶ ἡ γυναῖκα καὶ τὰ παιδιά καὶ οἱ ὑπηρέται φροντίζουν μὲ τὸν ἴδιον τρόπον, ἡ ὁμόνοια τῆς οἰκίας εἶναι μεγάλη· διότι ἐὰν δὲν εἶναι ἔτσι, πολλάκις μὲ ἕνα κακὸν ὑπηρέτην ἀνατρέπεται καὶ καταστρέφεται τὸ πᾶν, καὶ πολλάκις ὁ ἕνας ἐξηφάνισε καὶ κατέστρεψε τελείως τὸ πᾶν. Ἄς φροντίζωμεν λοιπὸν πολὺ τὰς γυναῖκας καὶ τὰ παιδιά καὶ τοὺς δούλους, γνωρίζοντες ὅτι θὰ καταστήσωμεν τὴν ἐξουσίαν εὐκόλον εἰς ἡμᾶς τοὺς ἰδίους καὶ ὅτι θὰ ἔχωμεν τιμωρίας μαλακὰς καὶ ἐπιεικεῖς, καὶ θὰ εἰποῦμεν· «Νὰ ἐγὼ καὶ τὰ παιδιά, ποὺ μοῦ ἔδωσεν ὁ Θεός»⁴⁰. Ἐὰν ὁ ἄνδρας εἶναι θαυμαστός καὶ ἡ κεφαλὴ θὰ εἶναι καλὴ, καὶ τὸ ὑπόλοιπον σῶμα δὲν θὰ ὑποστῇ καμμίαν βίαν.

Ὅσον ἀφορᾷ λοιπὸν εἰς τὸ πῶς θὰ ἦτο δυνατόν νὰ συμπεριφέρωνται καλῶς καὶ ἡ γυναῖκα καὶ ὁ ἄνδρας, τὰ ἀνέφερε μὲ ἀκρίβειαν ὁ Παῦλος, προτρέψας ἢ μὲν γυναῖκα νὰ φοβῆται καὶ νὰ σέβεται τὸν ἄνδρα της ὡς κεφαλὴν, ὁ δὲ ἄνδρας νὰ τὴν ἀγαπᾷ ὡς γυναῖκα. Πῶς ὁμως, λέγει,

γένοιτο; φησὶν· "Οτι μὲν γὰρ δεῖ, ἔδειξε· τὸ δὲ πῶς, ἐγὼ
 πρὸς ὑμᾶς ἐρῶ· ἂν χρημάτων καταφρονῶμεν, ἂν πρὸς ἕν
 ὄρῳμεν μόνον, ψυχῆς ἀρετὴν, ἂν τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον ἔχω-
 μεν πρὸ ὀφθαλμῶν. "Οπερ γὰρ ἐν τοῖς πρὸς τοὺς δούλους
 5 διαλεγόμενος ἔλεγεν, «Ὁ τι ἂν ποιήσῃ ἕκαστος ἀγαθὸν ἢ
 κακόν, τοῦτο κομιεῖται παρὰ τοῦ Κυρίου», τοῦτο καὶ ἐνταῦ-
 θα. Μὴ δι' ἐκείνην τοίνυν τοσοῦτον, ὅσον διὰ τὸν Χριστὸν
 αὐτὴν ἀγαπᾶν. Τοῦτο γοῦν καὶ ἠνίξατο εἰπὼν· «Ὡς τῷ Κυ-
 ρίῳ». — «Ὡς τῷ Κυρίῳ» τοίνυν πειθόμενος, καὶ δι' αὐτὸν
 10 πάντα ποιῶν, οὕτω πάντα προῦτε· τοῦτο ἱκανὸν ἐναγαγεῖν
 καὶ πείσαι, καὶ μὴ ἀφεῖναι ἐρεσχελίαν τινὰ καὶ διχόνοιαν
 εἶναι. Μηδεὶς ἔστω πιστὸς σύκοφαντιῶν ἐπὶ τῆς γυναικὸς
 τὸν ἄνδρα· ἀλλὰ μηδὲ ὁ ἀνὴρ ἀπλῶς πιστευέτω κατὰ τῆς γυ-
 ναικὸς, μηδὲ ἡ γυνὴ περιεργαζέσθω εἰσόδους καὶ ἐξόδους
 15 ἀπλῶς· μηδὲ μὴν μηδὲ ὁ ἀνὴρ ἄξιον παρεχέτω ἑαυτὸν τινος
 ὑποψίας. Τί γάρ, εἰπέ μοι, πᾶσαν τὴν ἡμέραν τοῖς φίλοις
 δίδως σαυτὸν, τῇ δὲ γυναικὶ τὴν ἐσπέραν, καὶ οὐδὲ οὕτως
 αὐτὴν πληροφορεῖν, καὶ ἐκτὸς ὑποψίας ποιεῖν; Καὶ ἐγκαλῆ
 ἡ γυνὴ, μὴ δυσχέραινε· φιλίας ἐστίν, οὐκ ἀπονοίας· φιλίας
 20 ἐστὶ ζεύσεως τὰ ἐγκλήματα καὶ διαθέσεως πεπυρωμένης καὶ
 φόβου. Δέδοικε γὰρ μή τις αὐτῆς ἔκλεψε τὴν εὐνήν, μή τις
 αὐτὴν περὶ τὸ κεφάλαιον τῶν ἀγαθῶν ἐζημίωσε, μή τις αὐ-
 τῆς τὴν κεφαλὴν ἀφείλειτο, μή τις διώρουξε τὴν εὐνήν. "Εστι
 καὶ ἄλλη μικροψυχίας ὑπόθεσις· μηδεὶς πέρα τοῦ μέτρου
 25 τῶν οἰκειῶν ἀντιποιεῖσθω, μήτε τῆς κόρης ὁ ἀνὴρ, μήτε
 τοῦ οἰκέτου ἡ γυνὴ· καὶ γὰρ ταῦτα ἱκανὰ τεκεῖν ὑποψίας.

θὰ ἠμποροῦσαν νὰ γίνουν αὐτά; Ὁ Παῦλος ἔδειξεν, ὅτι αὐτὰ μὲν πρέπει νὰ γίνουν, τὸ δὲ πῶς πρέπει νὰ γίνουν, ἐγὼ θὰ σᾶς εἰπῶ ἂν περιφρονοῦμεν τὰ χρήματα, ἂν ἀποβλέπωμεν πρὸς ἓνα μόνον, δηλαδὴ πρὸς τὴν ἀρετὴν τῆς ψυχῆς, ἂν ἔχωμεν πρὸ ὀφθαλμῶν τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ. Ἐκεῖνο λοιπὸν ποῦ ἔλεγεν, ὅταν ὠμιλοῦσε πρὸς τοὺς δούλους, «Ὁ,τιδὴποτε καλὸν ἢ κακὸν ἂν κάμη κάθε ἄνθρωπος αὐτὸ θὰ πάρῃ ὡς ἀνταμοιβὴν ἀπὸ τὸν Κύριον»⁴¹, αὐτὸ ἰσχύει καὶ ἐδῶ. Νὰ μὴ ἀγαπᾶ λοιπὸν κανεὶς τὴν γυναῖκα τόσον πολὺ πρὸς χάριν της, ὅσον πρὸς χάριν τοῦ Χριστοῦ. Τοῦτο βέβαια καὶ ὁ Παῦλος ὑπενόησεν εἰπὼν «ὅπως εἰς τὸν Κύριον». Ὑπακούων λοιπὸν «ὅπως εἰς τὸν Κύριον», καὶ πρὸς χάριν αὐτοῦ ἐνεργῶν τὰ πάντα, ἔτσι νὰ κάμνης τὰ πάντα. Τοῦτο εἶναι ἀρκετὸν νὰ προτρέψῃ καὶ νὰ πείσῃ, καὶ νὰ μὴ ἐπιτρέψῃ νὰ ὑπάρχῃ κάποια φλυαρία καὶ διχόνοια. Κανεὶς πιστὸς νὰ μὴ συκοφαντῇ εἰς τὴν γυναῖκα τὸν ἄνδρα της· ἀλλ' οὔτε ὁ ἄνδρας νὰ πιστεύῃ εὐκόλα τὰ λεγόμενα ἐναντίον τῆς γυναικὸς του, οὔτε ἡ γυναῖκα νὰ ἀσχολεῖται εὐκόλα μὲ τὰς ὑποθέσεις τοῦ ἀνδρός, οὔτε βέβαια νὰ δίδῃ ἀφορμὴν δι' ὑποψίας. Πῶς λοιπὸν, εἰπέ μου, διαθέτεις τὸν ἑαυτὸν σου ὅλην τὴν ἡμέραν εἰς τοὺς φίλους, καὶ εἰς τὴν γυναῖκα σου τὴν ἐσπέραν, καὶ οὔτε ἔτσι ἠμπορεῖς νὰ πληροφορῆς αὐτὴν καὶ νὰ κάνῃς νὰ εἶναι ὑπεράνω κάθε ὑποψίας; Καὶ ἂν ἀκόμη σὲ κατηγορῇ ἡ γυναῖκα, νὰ μὴ δυσανασχετῆς· ἡ ἐνέργειά της αὐτὴ εἶναι δεῖγμα φιλίας, ὄχι ἀπογνώσεως· αἱ κατηγορίαι της εἶναι δεῖγμα θερμῆς φιλίας καὶ θερμῆς διαθέσεως καὶ φόβου. Διότι φοβεῖται μήπως κανεὶς ἔκλεψε τὴν συζυγικὴν της κλίνην, μήπως κανεὶς ἐζημίωσεν αὐτὴν ὅσον ἀφορᾶ εἰς τὸ σπουδαιότερόν της ἀγαθόν, μήπως κανεὶς ἀφήρесе τὴν κεφαλὴν της, μήπως κανεὶς ὑπενόμεισε τὴν κλίνην της. Ὑπάρχει καὶ ἄλλη ὑπόδειξις μικροψυχίας· κανεὶς ἄς μὴ ἐγείρῃ ὑπερβολικὰς ἀξιώσεις μικροψυχίας· κανεὶς ἄς μὴ ἐγείρῃ ὑπερβολικὰς ἀξιώσεις ἐπὶ τῶν δούλων, οὔτε ἐπὶ τῆς κόρης ὁ ἄνδρας, οὔτε ἐπὶ τοῦ ὑπηρέτου ἢ γυναῖκα· διότι αὐτὰ εἶναι ἀρκετὰ νὰ προκαλέσουν ὑποψίας.

Ἐνόησον γάρ μοι τοὺς δικαίους ἐκείνους· αὐτὴ ἡ Σάρρα ἐκέλευσε τῷ παιδιάρχη λαβεῖν τὴν Ἄγαρ· αὐτὴ προσέταξεν, οὐδεὶς ἠνάγκασεν, οὐδὲ ἐπῆλθεν ὁ ἀνὴρ· ἀλλὰ καίτοι μακρὸν χρόνον ἐλκύσας ἐν ἀπαιδία, εἴλειο μηδέποτε γενέ-
 5 σθαι πατήρ, ἢ τὴν γυναῖκα λυπῆσαι. Ἄλλ' ὅμως μετὰ ταῦτα πάντα, τί φησιν ἡ Σάρρα; «Κρίναι ὁ Θεὸς ἀνὰ μέσον ἐμοῦ καὶ σοῦ». Ἄρα εἴ τις ἦν τῶν ἄλλων, οὐκ ἂν εἰς ὀργὴν ἐκινήθη; οὐκ ἂν καὶ χεῖρας ἐξέτεινε, μονονουχὶ φάσκων· Τί λέγεις; οὐκ ἐβουλόμην ἐγὼ συγγενέσθαι τῇ γυναικί, σὸν
 10 τὸ πᾶν γέγονε, καὶ πάλιν ἐγκαλεῖς; Ἄλλ' οὐδὲν τοιοῦτον εἶπεν ἐκεῖνος· ἀλλὰ τί; «Ἴδου ἡ παιδίσκη ἐν ταῖς χερσὶ σου χρῶ αὐτῇ, ὡς ἂν σοι ἀρεσιὸν ᾖ». Τὴν κοινωνὸν τῆς εὐνῆς ἐξέδωκεν, ἵνα μὴ λυπήσῃ τὴν Σάρραν. Καίτοι γε οὐδὲν τούτου μεῖζον εἰς εὐνοίας λόγον ἐστίν. Εἴ γὰρ τὸ τραπέζης
 15 κοινωνῆσαι καὶ λησταιῖς ὁμοφυχίαν ποιεῖ πρὸς τοὺς ἐναντίους (καὶ ὁ Ψαλμωδὸς φησιν «Ὅς ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐγλύκανάς μοι ἐδέσμαια»)· τὸ μίαν σάρκα γενέσθαι λοιπὸν (τοῦτο γὰρ ἐστι κοινωνῆσαι τῆς εὐνῆς), πολλῶ μᾶλλον ἱκανὸν ἐπισπάσασθαι. Ἄλλ' οὐδὲν τούτων ἴσχυσε τὸν δίκαιον ἐλεῖν, ἀλλ'
 20 ἐξέδωκε τῇ γυναικί, δεικνὺς δι' οὐ παρὰ τὴν αὐτοῦ αἰτίαν τι γεγένηται καὶ τὸ δὴ μεῖζον, κύουσαν ἐξέπεμψεν αὐτήν. Τίς οὐκ ἂν ἠλέησε κυήσασαν ἐξ αὐτοῦ παιδίον; Ἄλλ' οὐχ ὁ δίκαιος ἐπεκάμφθη· πάντων γὰρ τὴν ἀγάπην προὔτιθει τὴν πρὸς τὴν γυναῖκα.

25 7. Τοῦτον μιμώμεθα καὶ ἡμεῖς· μηδεὶς ὄνειδιζέτω πενίαν τῷ πλησίον, μηδεὶς χρημάτων ἐράτω, καὶ πάντα λέλνυται. Μηδὲ λεγέτω γυνὴ πρὸς τὸν ἄνδρα· Ἄνανδρε καὶ δειλέ, ὄκνου γέμων καὶ νουθεσίας καὶ ὕπνου πολλοῦ, ὁ δεῖνα ταπει-

42. Γεν. 16, 5.

43. Γεν. 16, 6.

44. Ψαλμ. 54, 15.

Ἐνθυμήσου, σὲ παρακαλῶ, τοὺς δικαίους ἐκείνους ἡ Σάρρα ἢ ἰδία παρεκάλεσε τὸν πατριάρχην νὰ λάβῃ ὡς γυναῖκα τὴν Ἄγαρ· αὐτὴ διέταξε, κανεὶς δὲν τὴν ἠνάγκασεν, οὔτε τὴν ἐπέπληξεν ὁ ἄνδρας της· ἀλλὰ ἂν καὶ ἔζησε πολλὰ χρόνια χωρὶς παιδιά, ἐδέχθη ποτὲ νὰ μὴ γίνῃ πατέρας, παρὰ νὰ λυπήσῃ τὴν γυναῖκα του. Ὑστερα ὁμως ἀπὸ ὅλα αὐτά, τί λέγει ἡ Σάρρα; «Εἶθε ὁ Θεὸς νὰ κρίνῃ μεταξὺ ἐμοῦ καὶ σου»⁴². Ἄρα γε δὲν θὰ ὠργίζετο, ἐὰν ἦτο κάποιος ἄλλος; δὲν θὰ εἶχεν ἀπλώσει καὶ τὰ χέρια νὰ τὴν κτυπήσῃ, λέγων περίπου· Ἔτι λέγεις; δὲν ἤθελα ἐγὼ νὰ συνέλθω εἰς σαρκικὴν μεΐξιν μὲ τὴν γυναῖκα, ἔχει γίνῃ ἡ ἰδικὴ σου ἐπιθυμία, καὶ πάλιν κατηγορεῖς; Ἐκεῖνος ὁμως δὲν εἶπε τίποτε τέτοιο· ἀλλὰ τί εἶπε; «Ἴδου ἡ δούλη σου, εἶναι εἰς τὴν ἐξουσίαν σου· κάμε τὴν ὅ,τι θέλεις»⁴³. Παρέδωσε τὴν σύντροφον τῆς κλίνης του, διὰ νὰ μὴ λυπήσῃ τὴν Σάρραν. Καὶ ἀλήθεια τίποτε δὲν εἶναι μεγαλύτερον εἰς ἐκδήλωσιν συμπαθείας ἀπὸ τοῦτο. Ἐὰν βέβαια τὸ νὰ καθίσουν μαζί μὲ ἄλλους διὰ φαγητὸν ἐπιφέρει καὶ εἰς τοὺς ληστὰς ὁμοψυχίαν πρὸς τοὺς ἀντιπάλους των (καὶ ὁ ψαλμωδὸς λέγει· «Ὁ ὁποῖος εἰς τὸ αὐτὸ μέρος μὲ ἐγλύκανες μὲ φαγητά»⁴⁴· τὸ νὰ γίνουν εἰς τὸ ἐξῆς ἓνα σῶμα (διότι αὐτὸ σημαίνει τὸ νὰ γίνῃ σύντροφος τῆς κλίνης), εἶναι πολὺ περισσότερον ἰκανὸν νὰ ἐπιφέρῃ ὁμοψυχίαν. Τίποτε ὁμως ἀπ' αὐτὰ δὲν κατώρθωσε νὰ καταβάλῃ τὸν δίκαιον Ἀβραάμ, ἀλλὰ τὴν παρέδωσε εἰς τὴν γυναῖκα του, ἀποδεικνύων ὅτι δὲν ἔχει γίνῃ κάτι παρὰ τὴν αἰτίαν αὐτοῦ· καὶ τὸ σπουδαιότερον βέβαια, ἐνῶ ἦτο ἔγκυος, τὴν ἀπέπεμψε. Ποῖος θὰ ἦτο δυνατόν νὰ μὴ εὐσπλαγχνισθῇ ἐκείνην, πού ἀπὸ τὸν Ἀβραάμ ἐκυοφόρησε παιδί; Ἄλλ' ὁ δίκαιος δὲν ἐσυγκινήθη, διότι πρὶν ἀπὸ ὅλα ἔθετε τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν γυναῖκα του.

7. Ἄς μιμούμεθα καὶ ἡμεῖς τὸν Ἀβραάμ. Κανεὶς ἄς μὴ ὀνειδίζῃ τὴν πενίαν τοῦ πλησίον, κανεὶς ἄς μὴ ἐπιθυμῇ ὑπερβολικὰ τὰ χρήματα, καὶ τὰ πάντα ἔχουν λυθῆ. Οὔτε νὰ λέγῃ ἡ γυναῖκα πρὸς τὸν ἄνδρα της. Ἄνανδρε καὶ δειλέ, εἶσαι πολὺ ἀπρόθυμος καὶ ὀκνηρὸς καὶ ἀγαπᾷς ὑπερ-

νός και ἐκ ταπεινῶν, κινδύνους ἀράμενος και ἀποδημίας
 στειλάμενος, πολλήν τὴν οὐσίαν ἐποίησε, και ἡ γυνὴ χρυσο-
 φορεῖ, και ἐπὶ ζεύγους λευκῶν ἡμιόνων πρόβεισι, περιφέρε-
 ται πανταχοῦ, οἰκειῶν ἀγέλας ἔχει και εὐνούχων ἐσμών.
 5 οὐ δὲ κατέπιηχας, και εἰκῆ ζῆς. Μὴ λεγέτω ταῦτα γυνή,
 και τὰ τοῦτοις ὅμοια· σῶμα γάρ ἐστιν, οὐχ ἵνα διατάτῃ
 τῇ κεφαλῇ, ἀλλ' ἵνα πείθῃται και ὑπακούῃ. Πῶς οὖν οἴσει,
 φησί, τὴν πενίαν; πόθεν εὐρήσει παραμυθίαν; Ἐκλεγέσθω
 παρ' ἑαυτῇ τὰς πενεσιέρας, ἀναλογιζέσθω πόσαι πάλιν εὐ-
 10 γενεῖς και ἐξ εὐγενῶν κόραι οὐ μόνον ἐξ ἀνδρῶν οὐδὲν
 προσέλαβον, ἀλλὰ και προσέδωκαν, και τὰ αὐτῶν ἅπαντα
 ἀνάλωσαν· ἐννοεῖτω τοὺς ἐκ τοιούτων πλούτων κινδύνους,
 και τὸν ἀπράγμονα ἀσπάσεται θίον. Και ὅπως εἰ φιλοσιόρ-
 γως πρὸς τὸν ἄνδρα διακείοιο, οὐδὲν τοιοῦτον ἐρεῖ, ἀλλ' αἰ-
 15 ρήσεται πλησίον αὐτῆς ἔχειν αὐτὸν μηδὲν πορίζοντα, ἢ μυ-
 ρία τάλαντα χρυσοῦ μετὰ μερίμνης και φροντίδος τῆς ἐκ
 τῶν ἀποδημιῶν ταῖς γυναιξὶν ἐγγινομένης αἰεί.

Ἄλλὰ μηδὲ ὁ ἀνὴρ ταῦτα ἀκούων ὡς ἀρχὴν ἔχων, ἐπὶ
 ὕβρεις τρεπέσθω και πληγὰς, ἀλλὰ παραινείτω, νουθετεῖτω,
 20 ὡς ἀτελεσιέραν λογιμοῖς ἐναπειθέτω, χεῖρας μηδέποτε ἐν-
 τεινείτω· πόρρω ἐλευθέρως ψυχῆς ταῦτα· ἀλλὰ μηδὲ ὕβρεις,
 μηδὲ ὄνειδη, μηδὲ λοιδορίας· ἀλλ' ὡς ἀνοητότερον διακει-
 μένην ρυθμιζέτω. Πόθεν δὲ τοῦτο ἔσται; Ἐὰν τὸν ἀληθῆ
 πλοῦτιον μακθάνῃ, εἰ τὴν ἄνω φιλοσοφίαν, οὐδὲν ἐγκαλέσει
 25 τῶν τοιούτων. Διδασκείτω αὐτήν, ὅτι πενία κακὸν οὐδὲν
 διδασκείτω, μὴ δι' ὧν λέγει μόνον, ἀλλὰ και δι' ὧν ποιεῖ·
 διδασκείτω δόξης καταφρονεῖν, και οὐδὲν τοιοῦτον ἢ γυνὴ
 οὐτε ἐρεῖ οὐτε ἐπιθυμήσει. Καθάπερ ἄγαλμα δεχόμενος, οὐ-

βολικά τὸν ὕπνον, ὁ τάδε ἂν καὶ ταπεινὸς καὶ καταγόμενος ἀπὸ ταπεινοῦς γονεῖς, ἐκινδύνευσε καὶ ἐξενητεύθη, ἐδημιούργησε μεγάλην περιουσίαν καὶ ἡ γυναῖκα του φορεῖ χρυσᾶ κοσμήματα, καὶ κάθεται ἐπάνω εἰς Ζευγος λευκῶν ἡμιόνων, περιφέρεται παντοῦ, ἔχει πολλοὺς ὑπηρέτας καὶ πλῆθος εὐνούχων· σὺ ὅμως ἔχεις χάσει τελείως τὸ ἠθικόν σου καὶ Ζῆς χωρὶς σκοπόν'. "Ἄς μὴ λέγῃ αὐτὰ ἡ γυναῖκα, καθὼς καὶ τὰ παρόμοια, διότι εἶναι σῶμα, ὄχι διὰ νὰ δίδῃ διαταγὰς εἰς τὴν κεφαλὴν, ἀλλὰ διὰ νὰ πείθεται καὶ νὰ ὑπακούῃ. Πῶς λοιπόν, λέγει, θὰ ὑποφέρῃ τὴν πενίαν, ἀπὸ ποῦ θὰ εὔρη παρηγορίαν; "Ἄς ξεχωρίζῃ τὰς πτωχοτέρας μόνῃ της, ὥς ἀναλογίζεται πόσαι πάλιν εὐγενεῖς κόραι καὶ ἀπὸ εὐγενεῖς γονεῖς καταγόμεναι, ὄχι μόνον δὲν ἔλαβαν τίποτε ἀπὸ τοὺς ἄνδρας των, ἀλλὰ ἐπὶ πλέον ἔδωσαν καὶ κατηνάλωσαν ὅλα τὰ ἰδικά των· ὥς ἐνθυμεῖται τοὺς κινδύνους ποὺ κροκαλοῦν αὐτοῦ τοῦ εἴδους τὰ πλοῦτη, καὶ θὰ ἀποδεχθῇ τὸν ἥσυχον τρόπον ζωῆς. Καὶ ἐν ὀλίγοις, ἐὰν θὰ συμπεριφέρεται μὲ ἀγάπην πρὸς τὸν ἄνδρα της, δὲν θὰ εἰπῇ τίποτε τέτοιο, ἀλλὰ θὰ προτιμήσῃ νὰ ἔχῃ αὐτὸν πλησίον της χωρὶς νὰ φέρῃ τίποτε εἰς αὐτὴν παρὰ μύρια τάλαντα χρυσοῦ μαζὶ μὲ τὴν μέριμναν καὶ φροντίδα εἰς τὰς γυναῖκας, ποὺ πάντοτε συμβαίνει εἰς τὰς ἀποδημίας.

'Ἄλλ' οὔτε ὁ ἄνδρας, ἐπειδὴ ἔχει ἐξουσίαν, νὰ παρασύρεται εἰς ὕβρεις καὶ κτυπήματα, ἀλλὰ νὰ παραινῇ, νὰ συμβουλεύῃ, νὰ τὴν καταπείθῃ μὲ λόγια ὡς ἀτελεστέραν, χέρια ποτὲ νὰ μὴ ἀπλώνῃ διὰ νὰ τὴν κτυπήσῃ· αὐτὰ δὲν ἀρμόζουν εἰς ἐλευθέραν ψυχὴν· ἀλλὰ νὰ μὴ χρησιμοποιῇ οὔτε ὕβρεις, οὔτε προσβολὰς, οὔτε ἐπιπλήξεις, ἀλλὰ νὰ τὴν διευθύνῃ ὡς ἀνοητότερον διακειμένην. Πῶς ὅμως θὰ συμβῇ αὐτό; Ἐὰν μανθάνῃ τὸν ἀληθινὸν πλοῦτον, τὴν φιλοσοφίαν τῶν οὐρανῶν, δὲν θὰ τὴν κατηγορήσῃ καθόλου δι' αὐτά. "Ἄς διδάσκῃ αὐτήν, ὅτι δὲν εἶναι κανένα κακὸν ἢ πενία· ὥς διδάσκῃ, ὄχι μόνον μὲ ἐκεῖνα ποὺ λέγει, ἀλλὰ καὶ μὲ ἐκεῖνα ποὺ πράττει· ὥς τὴν διδάσκῃ νὰ περιφρονῇ τὴν δόξαν, καὶ τίποτε τέτοιο δὲν θὰ ἀγαπήσῃ ἢ γυναῖκα, οὔτε θὰ ἐπιθυμήσῃ. Καὶ ὡσὰν νὰ δέχεται ἄγαλ-

τως ἀπὸ τῆς ἐσπέρας ἐκείνης ἧς ἂν αὐτὴν εἰς τὸν θάλαμον
 δέχεται, διδασκείω σωφροσύνην, ἐπιείκειαν, ὅπως βιώσῃται
 σεμνῶς, ἐκ προοιμίων εὐθέως καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν προθύ-
 ρων καιαβάλλων τῶν χρημάτων τὸν ἔρωτα καὶ φιλοσοφίαν
 5 παιδευέτω, καὶ παραινείτω ὅπως μὴ εἴη χρυσοῖα κρεμάμενα
 ἐπὶ τῶν ὤτων καὶ κατὰ τῶν παρεϊῶν καὶ ἐπὶ τοῦ τραχήλου
 περικείμενα, μήτε καιακείμενα περὶ τὸν θάλαμον, μήτε ἰ-
 μάτια χρυσοῦ καὶ πολυτελεῖ ἀποκείμενα· ἀλλ' ἔσιω μὲν φαι-
 δρὸς ὁ κόσμος, μὴ μὴν εἰς ὕβριν καὶ φαιδρότης ἐκπιπείω
 10 ἀλλὰ ταῦτα ἀφείς τοῖς ἐπὶ τῆς σκηνῆς, αὐτὸς μετὰ πολλῆς
 τῆς κοσμιότητος καλλώπιζε τὸν οἶκον, σωφροσύνης πνέοντα
 μάλλον ἢ ἄλλης τινὸς εὐωδίας. Δύο γὰρ ἐκ τούτου ἔσται,
 καὶ τρία τὰ καλά· πρῶτον μὲν, οὐκ ἀλγήσει ἡ νύμφη, λυθει-
 σῶν τῶν πασιδάδων, καὶ ἀποπεμπομένων ἐκάστω καὶ τῶν
 15 ἱματίων καὶ τῶν χρυσοίων καὶ τῶν σκευῶν τῶν ἀργυροῶν·
 δεύτερον, οὐ φροντίσει ὁ νυμφίος ὑπὲρ τῆς ἀπωλείας, καὶ
 τῆς φυλακῆς τῶν συμπορισθέντων. Τρίτον πάλιν πρὸς τούτοις,
 τὸ κεφάλαιον τῶν ἀγαθῶν, ἐξ αὐτῶν τούτων ἐνδείξεται τὴν
 αὐτοῦ γνώμην, ὅτι δὴ τούτων οὐδενὶ χαίρει, καὶ ὅτι καὶ τὰ
 20 λοιπὰ πάντα καταλύσει, καὶ μήτε ὀρχήματα, μήτε ἀσέμνους
 ᾠδὰς γενέσθαι συγχωρήσει ποτέ.

Καὶ οἶδα μὲν ὅτι δοκῶ καιαγέλασιος εἶναι ἴσως τισί,
 τὰ τοιαῦτα νομοθετῶν· πλὴν ἀλλ' ἐὰν πεισθῆτέ μοι, τοῦ χρό-
 νου προϊόντιος, καὶ τῆς ἀπὸ τοῦ πράγματιος ἀπολαύοντιος ᾠφε-
 25 λείας, τότε τὸ κέρδος εἴσεσθε· καὶ ὁ μὲν γέλως ρυήσεται,
 καὶ καιαγελάσεσθε τοῦ νῦν ἔθους, καὶ ὄψεσθε ὅτι ὄντως παί-
 δων ἀνοήτων, καὶ ἀνδρῶν μεθυόντων ἔσι τὰ γενόμενα
 νῦν· ἃ δὲ παραινῶ, σωφροσύνης καὶ φιλοσοφίας, καὶ τῆς
 ἀνωτάτω πολιτείας ἔσι. Τί οὖν φημι δεῖν; Πάντα τὰ ἄσμα-
 30 τα τὰ αἰσχροτά, τὰ σατανικά, τὰς ἀσέμνους ᾠδὰς, τὰς συνδρο-

μα, ἔτσι ἀπὸ τὴν ἐσπέραν ἐκείνην, κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ δέχεται αὐτὴν εἰς τὸ δωμάτιόν του, νὰ τὴν διδάσκη σωφροσύνην, ἐπιείκειαν, διὰ νὰ ζήσῃ μὲ σεμνότητα, ἀμέσως ἀπὸ τὴν ἀρχὴν καὶ ἀπ' αὐτὰ ἀκόμη τὰ πρόθυρα τῆς συζυγικῆς ζωῆς νὰ καταβάλλῃ τὴν σφοδρὰν ἀγάπην τῶν χρημάτων· καὶ νὰ τῆς διδάσκη τὴν εὐσέβειαν, καὶ νὰ συμβουλεύῃ αὐτὴν νὰ μὴ φορῇ χρυσᾶ κοσμήματα εἰς τὰ αὐτιά της καὶ εἰς τὰς παρειὰς καὶ γύρω ἀπὸ τὸν λαιμόν της, οὔτε νὰ εἶναι φυλαγμένα εἰς τὸν θάλαμον, οὔτε νὰ ἔχῃ ἱμάτια χρυσᾶ καὶ πολυτελῆ· ἀλλὰ νὰ εἶναι μὲν λαμπερὰ τὰ κοσμήματά της, ὅμως νὰ μὴ προκαλοῦν προσβολήν· ἀλλ' ἀφοῦ ἀφήσῃς αὐτὰ εἰς τοὺς ἡθοποιούς, στόλιζε τὸ σπίτι μὲ πολλὴν κοσμιότητα, διὰ νὰ ἀναδίδῃ σωφροσύνην μᾶλλον, παρὰ κάποιαν ἄλλην εὐωδίαν. Διότι ἀπ' αὐτὰ θὰ εἶναι δύο καὶ τρία τὰ καλὰ· πρῶτον μὲν, δὲν θὰ θλίβεται ἡ νύμφη, ὅταν καταστραφοῦν τὰ δωμάτια καὶ ἀποστέλλονται εἰς τὸν καθένα καὶ τὰ ἱμάτια καὶ τὰ χρυσᾶ κοσμήματα καὶ τὰ ἀργυρᾶ σκεύη· δεύτερον, δὲν θὰ φροντίσῃ ὁ νυμφίος διὰ τὴν ἀπώλειαν αὐτῶν, καὶ διὰ τὴν ἀσφάλειαν ἐκείνων, πού ἐπρομηθεύθη. Τὸ τρίτον ἐπὶ πλέον καλόν, πού εἶναι καὶ τὸ σπουδαιότερον, θὰ ἀποδείξῃ ἀπ' αὐτὰ τὰ ἴδια τὴν γνώμην του, ὅτι βέβαια δὲν χαίρει μὲ κανένα ἀπ' αὐτά, καὶ ὅτι καὶ ὅλα τὰ ὑπόλοιπα θὰ καταργήσῃ, καὶ δὲν θὰ ἐπιτρέψῃ ποτὲ νὰ γίνουν οὔτε χοροί, οὔτε ἄσεμνα τραγούδια.

Καὶ γνωρίζω μὲν ὅτι ἴσως φαίνομαι εἰς μερικοὺς καταγέλαστος, συμβουλεύων αὐτά, ἀλλ' ὅμως ἐάν μὲ ὑπακούσετε, καθὼς θὰ περνᾷ ὁ καιρὸς καὶ ἀπολαμβάνοντες τὴν ὠφέλειαν ἀπ' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, τότε θὰ γνωρίσετε τὸ κέρδος. Καὶ τὸ μὲν γέλιο θὰ διαλυθῇ, καὶ θὰ περιγελάσετε τὴν τωρινὴν συνήθειαν, καὶ θὰ ἀντιληφθῆτε ὅτι πράγματι αὐτὰ πού γίνονται τώρα εἶναι χαρακτηριστικὰ τῶν ἀνοήτων παιδιῶν καὶ μεθυσμένων ἀνδρῶν· αὐτὰ δὲ πού συμβουλεύω εἶναι δεῖγμα σωφροσύνης καὶ σκέψεως καὶ τῆς ἐκ τῶν ἄνω προερχομένης ζωῆς. Τί λοιπὸν λέγω, ὅτι πρέπει νὰ γίνῃ; Ἀπομάκρυνε ἀπὸ τὸν γάμον ὅλα τὰ αἰσχρὰ ἄσματα, τὰ σατανικά, τὰ ἄσεμνα τραγούδια, τὴν συνερ-

μὰς τῶν ἀκολάσιων νέων περίελε τοῦ γάμου, καὶ ταῦτα
 τὴν νύμφην σωφρονίσει δυνήσεται. Εὐθέως γὰρ παρ' ἑαυτῆ
 λογιεῖται. Βαβαί! ποῖος οὖτος ὁ ἀνὴρ; φιλόσοφος ἐστίν,
 οὐδὲν τὸν παρόντα ἠγεῖται βίον, ἐπὶ παιδοκτονίαν καὶ παιδο-
 5 τροφίαν με ἤγαγεν εἰς τὴν οἰκίαν τὴν ἑαυτοῦ, ἐπὶ οἰκουρί-
 αν. Ἄλλ' ἀηδῆ ταῦτα τῆ νύμφη; Μέχρι τῆς πρώτης ἡμέρας,
 καὶ τῆς δευτέρας· λοιπὸν δὲ οὐκ, ἀλλὰ καὶ μεγίστην καρ-
 πώσεται τὴν ἡδονήν, πάσης ἑαυτὴν ὑποψίας ἀπαλλάττουσα.
 Ὁ γὰρ μήτε αὐτῶν μήτε δοχουμένων μήτε ἀσμάτων κεκλα-
 10 σμένων ἀνασχόμενος, καὶ ταῦτα παρὰ τὸν τοῦ γάμου και-
 ρόν, σχολῆ γ' ἂν οὖτος ἀνέξειαι ποιε προᾶξαι ἢ εἰπεῖν τι
 αἰσχρόν. Μειὰ δὲ τοῦτο, θίαν πάντα περιέλης ταῦτα τοῦ γά-
 μου, παραλαβὼν αὐτήν, πλάτιε καλῶς, τὸ μὲν αἰσχυντηλὸν
 ἐπὶ πολὺ τοῦ χρόνου ἐξάγων, καὶ μὴ διαλύων ταχέως. Κἂν
 15 γὰρ ἀναισχυντιότερα ἢ ἡ κόρη, μέχρι καιροῦ σιγαῶν οἶδεν,
 αἰδομένη τὸν ἄνδρα, καὶ ξενιζομένη πρὸς τὰ πράγματα.
 Σὺ τοίνυν τοῦτο τὸ αἰσχυντηλὸν μὴ διαλύσης ταχέως, ὅπερ
 οἱ ἀκόλαστοι ποιοῦσι τῶν ἀνδρῶν, ἀλλ' ἐπεξάγαγε ἐπὶ πολὺν
 χρόνον· μέγα γὰρ σοι τοῦτο ἔσται κέρδος. Οὐκ ἐγκαλέσει τέως,
 20 οὐ μέμφεται ἐφ' οἷς διατυπώσης.

8. Πάντα τοίνυν κατ' ἐκεῖνον νομοθέτει τὸν χρόνον, καθ'
 ὃν ἡ αἰσχύνη, καθάπερ τις χαλινὸς ἐπικείμενος τῆ ψυχῇ,
 οὐκ ἀφήσιν οὐδὲν μέμφεσθαι, οὐδὲ ἐγκαλεῖν τοῖς γινομένοις.
 Ὅταν γὰρ παρορησίας ἐπιλάβηται, μειὰ πολλῆς τῆς ἀδείας
 25 πάντα ἀναιρέπει καὶ συγχεῖ. Πότε τοίνυν ἐστὶν ἕτερος οὕτω
 καιρὸς ἐπιήδειος πρὸς τὸ πλάτιεν γυναῖκα, ὡς ἐκεῖνος,
 καθ' ὃν αἰδεῖται τὸν ἄνδρα, καὶ δέδωκεν ἔτι καὶ δυσωπεῖ-
 ται; Τότε αὐτῆ ἰθὺι τοὺς νόμους ἄπαντας, καὶ πάντως πει-
 σθήσεται, καὶ ἐκοῦσα καὶ ἄκουσα. Πῶς δὲ τὴν αἰσχύνην

γασίαν τῶν ἀκολάστων νέων, καὶ αὐτὰ θὰ κατορθώσουν νὰ σωφρονίσουν τὴν νύμφην. Διότι ἀμέσως θὰ σκεφθῆ ἡ μόνη της. Ἐπὶ πῶ, πῶ! ποῖος εἶναι ὁ ἄνδρας αὐτός; εἶναι φιλόσοφος, καθόλου δὲν ὑπολογίζει τὴν παροῦσαν ζωὴν, μὲ ὠδήγησεν εἰς τὸ σπίτι του διὰ νὰ γεννήσω καὶ νὰ ἀναθρέψω παιδιὰ, διὰ νὰ φροντίζω τὸ σπίτι. Ἐπὶ εἶναι ἀηδιαστικὰ αὐτὰ εἰς τὴν νύμφην; Ναί, μέχρι τὴν πρώτην ἡμέραν καὶ τὴν δευτέραν· εἰς τὸ ἕξῃς ὅμως δὲν θὰ εἶναι, ἀλλὰ θὰ ἀπολαμβάνη καὶ τὴν μεγίστην ἡδονὴν, ἀπαλλάσσουσα τὸν ἑαυτὸν της ἀπὸ κάθε ὑποψίαν. Διότι ὁ ἄνδρας ποῦ δὲν ἠνέχθη οὔτε αὐλοῦς, οὔτε χορευτάς, οὔτε θηλυπρεπῆ τραγούδια, καὶ αὐτὰ παρὰ τὴν εὐκαιρίαν τοῦ γάμου, μόλις καὶ μετὰ βίας βέβαια θὰ ἀνεχθῆ νὰ πράξῃ κάποτε ἢ νὰ εἰπῆ κάτι αἰσχρὸν. Μετὰ ἀπὸ αὐτό, ὅταν ἀπομακρύνῃς ὅλα αὐτὰ τοῦ γάμου, ἀφοῦ παραλάβῃς αὐτήν, νὰ τὴν διαπαιδαγωγῆς καλῶς, ἐκβάλλων τὴν σεμνότητα ἐπὶ πολὺν χρόνον καὶ μὴ διαλύων αὐτήν ἀμέσως. Καὶ ἂν βέβαια ἡ κόρη εἶναι περισσότερον ἀναίσχυντος, γνωρίζει νὰ σιωπᾷ ὅσον εἶναι καιρός, σεβομένη τὸν ἄνδρα της καὶ ἐκπλησσομένη πρὸς τὰ πράγματα. Σὺ ὅμως μὴ διαλύσῃς ἀμέσως αὐτὴν τὴν σεμνότητα, πρᾶγμα ποῦ κάνουν οἱ ἀκόλαστοι ἄνδρες, ἀλλὰ νὰ τὴν ἐκβάλῃς ἐπὶ πολὺν χρόνον, διότι θὰ εἶναι εἰς σὲ μέγα τοῦτο τὸ κέρδος. Δὲν θὰ σὲ κατηγορήσῃ κατὰ πρῶτον, οὔτε θὰ σὲ κατακρίνη δι' ἐκεῖνα ποῦ θὰ διατυπώσῃς.

8. Τὰ πάντα νὰ νομοθετῆς λοιπὸν κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον, κατὰ τὸν ὁποῖον ἡ ἐντροπή, ὡσὰν κάποιος χαλινός, νὰ εἶναι τοποθετημένος ἐπὶ τῆς ψυχῆς, καὶ δὲν θὰ ἐπιτρέπη εἰς τὴν γυναῖκα νὰ ψέγῃ τίποτε, οὔτε νὰ κατηγορῆ δι' αὐτὰ ποῦ γίνονται. Διότι ὅταν ὁμιλῆ μὲ ἀθυροστομίαν, μὲ πολλὴν ἀφοβίαν φέρει τὰ πάντα ἄνω - κάτω καὶ τὰ διαταράσσει. Πότε λοιπὸν ὑπάρχει ἄλλος χρόνος τόσον κατάλληλος διὰ νὰ διαπλάσῃς τὴν γυναῖκα, ὅπως ἐκεῖνος κατὰ τὸν ὁποῖον σέβεται τὸν ἄνδρα της καὶ ἀκόμη φοβεῖται καὶ ἐντρέπεται αὐτόν; Τότε νὰ θέτῃς εἰς αὐτὴν ὅλους τοὺς νόμους, καὶ ὅπωςδήποτε θὰ σὲ ὑπακούσῃ, καὶ ἐκουσίως καὶ ἀκουσίως. Πῶς ὅμως δὲν θὰ καταργήσῃς τὴν ἐντρο-

οὐ λύσεις; Ὅταν φαίνη καὶ αὐτὸς οὐδὲν ἤτιον ἐκείνης
 αἰσχυνόμενος, ὀλίγα μὲν προσδιαλεγόμενος, καὶ αὐτὰ δὲ
 μετὰ πολλῆς τῆς ἐμβριθείας καὶ τῆς ουστροφῆς· τότε αὐτῇ
 τοὺς περὶ φιλοσοφίας κατάθες λόγους· δέχεται γὰρ ἡ ψυχὴ
 5 εἰς τὴν καλλίστην ἔξιν αὐτὴν κατάσκησον, τὴν αἰσχύνην λέ-
 γω. Εἰ δὲ βούλεσθε, καὶ ὑποδείγματις ἔνεκεν ἐρῶ, τίνα
 πρὸς αὐτὴν διαλέγεσθαι χρή. Εἰ γὰρ Παῦλος οὐ παρητή-
 σαιτο εἰπεῖν, «Μὴ ἀποσιερεῖτε ἀλλήλους», καὶ νυμφευτορίας
 ἐφθέγγαστο ῥήματα, μᾶλλον δὲ οὐ νυμφευτορίας, ἀλλὰ πνευ-
 10 ματικῆς ψυχῆς, πολλῶ μᾶλλον ἡμεῖς οὐ παραιτησόμεθα εἰπεῖν.

Τί τοίνυν αὐτῇ διαλέγεσθαι χρή; Μετὰ πολλῆς μέντοι
 χάριτος λέγειν πρὸς αὐτήν· Ἡμεῖς, ὦ παιδίον, τοῦ θίου
 σε κοινωνὸν ἐλάβομεν καὶ εἰσηγάγομεν ἐν τοῖς τιμιωτέροις
 καὶ ἀναγκαιοτέροις ἡμῖν κοινωνήσουσαν, ἐν παιδοποιίᾳ, καὶ
 15 οἰκίας προσησια. Τί οὖν δὴ σε παρακαλοῦμεν; Μᾶλλον δὲ
 πρὸς τοῦτον τὰ τῆς ἀγάπης διαλέγον· οὐδὲν γὰρ οὕτω συμ-
 βάλλεται πρὸς τὸ πείσαι τὸν ἀκούοντα δέξασθαι τὰ λεγόμενα,
 ὡς τὸ μαθεῖν, διὰ μετὰ πολλῆς τῆς ἀγάπης λέγεται. Πῶς
 οὖν δείξεις τὴν ἀγάπην; Ἄν εἴπῃς, πολλὰς ἐνὸν λαβεῖν,
 20 καὶ εὐπορωτέρας καὶ γένους λαμπροῦ, οὐχ εἰλόμην, ἀλλὰ
 σοῦ καὶ τῆς σῆς ἠράσθην ἀνασιτροφῆς τῆς κοσμιότητος, τῆς ἐπι-
 εικείας, τῆς σωφροσύνης. Εἴτα ἀπὸ τούτων εὐθύς παρα-
 σκεύασον ὁδὸν τῶν λόγων τῶν περὶ φιλοσοφίας, καὶ κατη-
 γόρει τοῦ πλούτου μετὰ τινος περιόδου. Ἀπλῶς μὲν γὰρ
 25 ἐὰν κατατείνῃς λόγον κατὰ πλούτου, φορτικὸς ἔσῃ· ἂν δὲ
 ὑποθέσεως λαβόμενος, πάντα ἀνύσεις. Δόξεις γὰρ ἐν τάξει
 ἀπολογίας τὸ πρᾶγμα ποιεῖν, οὐχ ὡς αὐσιηρός τις καὶ ἄ-
 χαρις καὶ μικρολόγος, ἀλλ' ὅταν ἐκ τῶν αὐτῆς τὴν ὑπόθε-
 σιν λάβῃς, καὶ ἠοθήσεται. Ἐρεῖς οὖν (πάλιν γὰρ τὸν λόγον
 30 ἀναλαβεῖν ἀναγκαῖον), διὰ παρὸν πλουσίαν γῆμαι καὶ εὐ-

πήν; "Όταν φαίνεσαι νὰ ἐντρέπεσαι καὶ σὺ ὁ ἴδιος καθόλου ὀλιγώτερον ἀπ' ἐκείνην, συζητῶν μὲν ὀλίγα καὶ αὐτὰ δὲ μὲ πολλήν σοβαρότητα καὶ συντομίαν. Τότε νὰ παρουσιάσης εἰς αὐτὴν τοὺς λόγους περὶ εὐσεβείας, διότι δέχεται ἡ ψυχὴ. Νὰ φέρῃς αὐτὴν εἰς τὴν πλέον καλυτέραν διάθεσιν, τὴν ἐντροπὴν ἐννοῶ. Ἐὰν δὲ θέλετε, καὶ χάριν παραδείγματος θὰ εἰπῶ, τί πρέπει νὰ λέγετε πρὸς αὐτὴν. Διότι ἐὰν ὁ Παῦλος δὲν ἀπέφυγε νὰ εἰπῇ « Ἄς μὴ ἀποστερῇ ὁ ἓνας τὸν ἄλλον μὲ ἀποχὴν καὶ ἐγκράτειαν»⁴⁵, καὶ ὠμίλησε λόγια νύμφης, μᾶλλον δὲ ὄχι νύμφης, ἀλλὰ πνευματικῆς ψυχῆς, πολὺ δὲ περισσότερο δὲν θὰ ἀποφύγωμεν ἡμεῖς νὰ εἰποῦμεν.

Τί λοιπὸν πρέπει νὰ λέγωμεν πρὸς αὐτὴν; Μὲ πολλὴν λοιπὸν χάριν νὰ λέγωμεν πρὸς αὐτὴν: Ἡμεῖς, κόρη, σὲ ἐλάβαμεν σύντροφον τῆς ζωῆς καὶ σὲ ὠδηγήσαμεν νὰ συμμετάσχῃς εἰς τὰ τιμιώτερα καὶ ἀναγκαιότερα ἀγαθὰ, δηλαδὴ εἰς τὴν τεκνοποιΐαν καὶ ἐπιστάσιαν τῆς οἰκίας. Τί λοιπὸν σὲ προτρέπομεν; Εἶναι καλύτερον νὰ λέγῃς πρὶν ἀπ' αὐτὸ τὰ λόγια τῆς ἀγάπης· διότι τίποτε δὲν συμβάλλει τόσον ὥστε νὰ πείσῃς τὸν ἀκούοντα νὰ δεχθῇ τὰ λεγόμενά σου, ὅσον τὸ νὰ μάθῃ, ὅτι αὐτὰ λέγονται μὲ πολλὴν ἀγάπην. Πῶς λοιπὸν θὰ δείξῃς τὴν ἀγάπην; "Ἄν εἰπῆς, ὅτι ἐνῶ ἦτο δυνατόν νὰ λάβω γυναῖκας πολλὰς καὶ πλουσιωτέρας καὶ ἐνδόξου γένους δὲν ἐδέχθην, ἀλλὰ ἠγάπησα καὶ σὲ καὶ τὴν ἰδικὴν σου συμπεριφορὰν, τὴν κοσμιότητα, τὴν ἐπιείκειαν, τὴν σωφροσύνην. Ἐπειτα ἀπ' αὐτὰ νὰ προετοιμάσης ἀμέσως τὸν τρόπον ποῦ θὰ εἰπῆς τὰ περὶ τῆς φιλοσοφίας λόγια, καὶ νὰ κατηγορῆς τὸν πλοῦτον μὲ λόγον, ποῦ περιέχει πλήρες νόημα. Βεβαίως ἂν μὲν ἐπιμηκύνῃς ἀπλῶς τὸν λόγον κατὰ τοῦ πλούτου θὰ γίνῃς ἐνοχλητικός, ἂν δὲ μεταχειρισθῆς λογικὰ ἐπιχειρήματα, τὰ πάντα θὰ κατορθώσῃς. Διότι θὰ φανῆς ὅτι κάμνεις τὸ πρᾶγμα κατὰ τρόπον ἀπολογητικόν, ὄχι καθὼς ὁ αὐστηρὸς καὶ ἐπαχθῆς καὶ φιλάργυρος, ἀλλ' ὅταν μεταχειρισθῆς ἐπιχειρήματα ἀπὸ τὰ ἰδικά της, καὶ θὰ εὐχαριστηθῇ ἡ ἴδια. Θὰ εἰπῆς (διότι εἶναι ἀνάγκη νὰ λάβῃς πάλιν τὸν λόγον),

πορον, οὐκ ἠνεσχόμεν. Τί δήποιε; Οὐχ ἀπλῶς, οὐδὲ εἰκῆ, ἀλλ' ἐπαιδεύθην ἐγὼ καλῶς, διὸ πλοῦτος οὐδὲν κτημὰ ἔστιν, ἀλλὰ προᾶγμα εὐκαταφρόνητον, καὶ ληστιαῖς προσὸν καὶ πόρνοις γυναιξὶ καὶ τυμβωρύχοις.

5 Διὸ ταῦτα ἀφείς, ἐπὶ τὴν τῆς σῆς ἀρειτὴν ἦλθον ψυχῆς, ἣν παντὸς προσιμῶ χρυσοῦ. Συνειτὴ γὰρ καὶ ἐλευθέρα κόρη νέα, καὶ εὐλαβείας ἐπιμελουμένη, πάσης τῆς οἰκουμένης ἔστιν ἀνταξία. Διὰ δὴ ταῦτά σε καὶ ἠσπασάμην καὶ φιλῶ, καὶ τῆς ἐμανιοῦ προσιθήμι ψυχῆς. Οὐδὲν γὰρ ὁ παρὼν βίος
10 ἔστί, καὶ εὐχομαι καὶ παρακαλῶ καὶ πάντα ποιῶ, ὥστε ἡμᾶς οὕτω καταξιωθῆναι τὸν παρόντα σιῆσαι βίον, ὥστε δυνηθῆναι καὶ ἐκεῖ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι μετὰ πολλῆς τῆς ἀδείας ἀλλήλοις συνεῖναι. Ὁ μὲν γὰρ χρόνος οὗτος βραχύς καὶ ἐπίκηρος· εἰ δὲ καταξιωθείημεν εὐαρεσιήσαντες τῷ Θεῷ
15 οὕτω τὸν βίον μειελθεῖν τοῦτον, ἀεὶ καὶ μετὰ τοῦ Χριστοῦ, καὶ μετ' ἀλλήλων ἐσόμεθα μετὰ πλείονος τῆς ἡδονῆς. Ἐγὼ πάντων τὴν σὴν ἀγάπην προσιθήμι, καὶ οὐδὲν οὕτω μοι δύσκολον οὐδὲ ἐπαχθές, ὥς τό ποτε διενεχθῆναι πρὸς σέ· κἂν πάντα ἀπολέσαι δέη, κἂν Ἴρου πενέσιερον γενέσθαι,
20 κἂν κινδύνους ὑποσιῆναι τοὺς ἐσχάτους, κἂν δτιοῦν παθεῖν, ἐμοὶ πάντα οἰσιὰ καὶ φορητά, ἕως ἂν τὰ πρὸς σέ εἶ μοι διακέηται· καὶ τὰ παιδία μοι ποθεινὰ τότε ἔσται, ἕως ἂν εὐνοϊκῶς πρὸς ἡμᾶς διακειμένη ᾖς. Δεήσει δὲ καὶ ταῦτα ποιεῖν. Εἶτα παραμίγνυε καὶ τὰ ἀποστολικὰ ρήματα, διὸ
25 οὕτως ὁ Θεὸς βούλει τὴν εὐνοίαν ἡμῖν συγκεκροτῆσθαι. Ἄκουε γὰρ τῆς Γραφῆς λεγούσης· «Ἀντὶ τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα, καὶ προσκολληθήσεται πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ».

Μηδεμίαν μικροψυχίας ἔστω πρόφασιν ἡμῖν ἐρρέτω χρη-

46. Πρόκειται περὶ εἰρωνικοῦ ὀνόματος, ποῦ ἐδόθη ἀπὸ τοῦς μνηστῆρας εἰς τὸν Ἰθακήσιον ἐπαίτην Ἀρναῖον, ἐπειδὴ ἦτο ἀγγελιαφόρος αὐτῶν, ὅπως ἡ Ἴρις ἦτο ἀγγελιαφόρος τῶν θεῶν (Ὀμήρου Ὀδύσεια σ', 5).

47. Γεν. 2, 24.

ὅτι ἐνῶ ἐξηρτᾶτο ἀπ' ἐμέ νά λάβω γυναῖκα πλουσίαν καί εὖπορον, δέν ἐδέχθην. Διατί λοιπόν; Ὅχι ἀπλῶς, οὔτε εἰς μάτην, ἀλλ' ἐδιδάχθην ἐγὼ καλῶς, ὅτι ὁ πλοῦτος δέν εἶναι κανένα κτῆμα, ἀλλά πρᾶγμα εὐκαταφρόνητον, καί ἀνήκει εἰς τοὺς ληστὰς καί τὰς πόρνas γυναῖκας καί τοὺς τυμβωρύχους.

Διὰ τοῦτο, ἀφοῦ ἐγκατέλειψα ὅλα αὐτά, ἦλθα εἰς τὴν ἀρετὴν τῆς ἰδικῆς σου ψυχῆς, τὴν ὁποίαν προτιμῶ ἀπὸ κάθε πλοῦτον. Διότι ἡ συνετὴ καὶ ἐλευθέρα νέα κόρη, ποὺ φροντίζει καὶ διὰ τὴν εὐσέβειαν, ἀξίζει ὅσον ὅλη ἡ οἰκουμένη. Δι' αὐτὰ βέβαια καὶ σὲ ἠσπάσθην καὶ σὲ ἀγαπῶ καὶ σὲ θέτω ἐμπρὸς ἀπὸ τὴν ἰδικὴν μου ψυχὴν. Διότι ἡ παροῦσα ζωὴ δέν ἀξίζει τίποτε, εὐχομαι δὲ καὶ παρακαλῶ καὶ τὰ πάντα κάμνω, ὥστε νά καταξιωθοῦμεν νά ζήσωμεν κατὰ τέτοιον τρόπον, ὥστε νά ἡμπορέσωμεν καὶ εἰς τὸν μέλλοντα αἰῶνα νά ζῶμεν μὲ πολλὴν ἀσφάλειαν. Διότι ὁ μὲν χρόνος αὐτὸς εἶναι σύντομος καὶ φθαρτός· ἐὰν δὲ καταξιωθοῦμεν, ἀφοῦ γίνωμεν εὐάρεστοι εἰς τὸν Θεόν, νά περάσωμεν ἔτσι τὴν ζωὴν αὐτὴν, θὰ εἴμεθα πάντοτε καὶ μὲ τὸν Χριστὸν καὶ μεταξὺ μας μὲ περισσοτέραν εὐχαρίστησιν. Ἐγὼ θέτω ἐμπρὸς ἀπὸ ὅλα τὴν ἰδικὴν σου ἀγάπην, καὶ τίποτε δέν εἶναι εἰς ἐμέ τόσον δύσκολον καὶ δυσάρεστον, ὅσον τὸ νά ἔχω κάποτε διαφορὰς πρὸς σέ. Καὶ ἂν πρέπει τὰ πάντα νά χάσω, καὶ ἂν πρέπει νά γίνω πτωχότερος ἀπὸ τὸν Ἴβρον⁴⁶, καὶ ἂν πρέπει νά ὑποστῶ τοὺς χειρίστους κινδύνους, καὶ ἂν ἀκόμη πρέπει ὅ,τιδῆποτε νά πάθω, τὰ πάντα εἶναι ὑποφερτὰ καὶ ἀνεκτὰ εἰς ἐμέ, ἐν ὧσθ θὰ συμπεριφέρεσαι καλῶς πρὸς ἐμέ· καὶ θὰ εἶναι τότε τὰ παιδιὰ ποθητὰ εἰς ἐμέ, ἕως ὅτου θὰ παραμένῃς καλῶς διατεθειμένη πρὸς ἡμᾶς. Εἶναι ἀνάγκη δὲ καὶ σὺ νά εἰπῆς αὐτά. Ἐπειτα νά προσθέτῃς καὶ τὰ ἀποστολικά λόγια, διότι ἔτσι ὁ Θεὸς θέλει νά εἶναι εἰς ἡμᾶς συγκροτημένη ἡ συμπάθεια. Διότι ἄκουε τὴν Γραφὴν ποὺ λέγει· «Ἔνεκα τούτου θὰ ἐγκαταλείψῃ ἄνθρωπος τὸν πατέρα του καὶ τὴν μητέρα, καὶ θὰ προσκολληθῆ πρὸς τὴν γυναῖκα του»⁴⁷.

Νά μὴ ὑπάρχη εἰς ἡμᾶς καμμία πρόφασις μικροψυχίας·

ματα, καὶ ἀνδραπόδων πλήθος καὶ τιμαὶ αἱ τῶν ἔξωθεν
 ἔμοι πάντων τοῦτο προτιμότερον. Πόσου χρυσίου, πόσων θη-
 σαυρῶν οὐχὶ ποθεινότερα ταῦτα τὰ ρήματα ἔσται τῇ γυναικί;
 Μὴ φοβηθῆς μή ποτε ἀπονοηθῇ κατὰ σοῦ φιλουμένη, ἀλλ' ὅτι
 5 φιλεῖς ὁμολογῇ. Αἱ μὲν γὰρ ἑταῖραι νῦν μὲν τούτω, νῦν
 δὲ ἐκείνω προσπλεκόμεναι, εἰκότως ἂν ἐπαίροιντο κατὰ τῶν
 ἐρασιῶν διὰν τοιαῦτα ἀκούοιεν ρήματα· ἐλευθέρα δὲ γυνή
 καὶ κόρη εὐγενῆς οὐκ ἂν ποτε τούτοις ἐπαρθεῖη τοῖς ρήμα-
 σιν, ἀλλὰ πολλῶ μᾶλλον καὶ κατακάμπεται. Ἐνδείκνυσο δὲ
 10 τὴν πρὸς αὐτὴν συνοσίαν πολλοῦ τιθέμενος, καὶ μᾶλλον καὶ
 τῆς οἰκίας εἶναι θουλόμενος δι' αὐτήν, ἢ ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς·
 καὶ πάντων τῶν φίλων προτίμα, καὶ παίδων τῶν ἐξ αὐτῆς,
 καὶ αὐτὰ δὲ διὰ ταύτην εἰράσθω παρὰ σοῦ. Ἐν ἀγαθόν τι
 πράξῃ, ἐπαίνει καὶ θαύμαζε· ἂν ἕτερόν τι καὶ οἷον νεανίοι
 15 συμβαίνει, παραίνει καὶ ὑπομίμνησκε. Ἐνω καὶ κάτω χρη-
 μάτων καιηγόρει καὶ πολυτελείας, καὶ ὑποδείκνυε τὸν κό-
 σμον τὸν ἀπὸ τῆς κοσμιότητος καὶ ἀπὸ τῆς σεμνότητος, καὶ
 δίδασκε διηγεκῶς τὰ συμφέροντα.

9. Εὐχαὶ γινέσθωσαν ὑμῖν κοιναί· ἕκαστος εἰς τὴν ἐκ-
 20 κλησίαν προτίω, καὶ τῶν λεγομένων καὶ τῶν ἀναγινωσκο-
 μένων ἐκεῖ, καὶ ὁ ἀνὴρ τὴν γυναῖκα ἀπαιτεῖτω ἐπὶ τῆς οἰ-
 κίας τὸ μέρος, κακείνη τὸν ἄνδρα. Εἰ πενία τις κατέχει,
 πάραγε εἰς μέσον τοὺς ἁγίους ἄνδρας, τὸν Παῦλον, τὸν Πέ-
 τρον, οἱ πάντων μᾶλλον καὶ βασιλέων καὶ πλουσίων εὐδο-
 25 κίμησαν, καὶ πῶς δὲ καὶ ἐν λιμῶ καὶ ἐν δίψει τὸν θῖον
 διήγαγον· παίδευε αὐτήν, διὸ οὐδὲν φοβερόν τῶν ἐν τῷ
 βίῳ, ἢ μόνον τὸ προσκροῦσαι τῷ Θεῷ. Ἐν οὕτω τις γήμῃ,
 ἂν ἐπὶ τούτοις, τῶν μοναζόντων οὐκ ἔσται πολλῶ ἐλάτιων,

ἄς χαθοῦν τὰ χρήματα, καὶ οἱ πολλοὶ δοῦλοι, καὶ αἱ τιμαὶ ἀπὸ τοὺς ξένους· τοῦτο εἶναι εἰς ἐμὲ προτιμότερον ἀπὸ ὅλα. Πόσου χρυσοῦ, πόσων θησαυρῶν δὲν θὰ εἶναι ποθητότερα τὰ λόγια αὐτὰ εἰς τὴν γυναῖκα; Μὴ φοβηθῆς, μήπως κάποτε, ἐνῶ τὴν ἀγαπᾷς, ἀλαζονευθῆ ἔναντίον σου, ἀλλὰ νὰ ὁμολογῆς ὅτι ἀγαπᾷς αὐτήν. Διότι αἱ μὲν ἑταῖραι, πού ἄλλοτε μὲν προσκολλῶνται μὲ τοῦτον, ἄλλοτε δὲ μὲ ἐκεῖνον εὐλόγως θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ὑπερηφανεύωνται ἔναντίον τῶν ἐραστῶν, ὅταν θὰ ἀκούουν τέτοια λόγια· γυναῖκα ὅμως ἐλευθέρα καὶ κόρη εὐγενῆς δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑπερηφανευθῆ ποτὲ μὲ τέτοια λόγια, ἀλλὰ πολὺ περισσότερον καὶ συγκινεῖται. Νὰ ἀποδεικνύεσαι ὅτι θεωρεῖς περὶ πολλοῦ τὴν πρὸς αὐτὴν συνουσίαν, καὶ ὅτι θέλεις νὰ εὐρίσκεσαι περισσότερον δι' αὐτὴν εἰς τὸ σπίτι, παρὰ εἰς τὴν ἀγοράν· καὶ νὰ τὴν προτιμᾷς ἀπὸ ὅλους τοὺς φίλους καὶ τὰ παιδιά, πού ἐγεννήθησαν ἀπ' αὐτὴν, καὶ αὐτὰ δὲ νὰ τὰ ἀγαπᾷς ἐξ αἰτίας αὐτῆς. "Ἄν ἡ γυναῖκα πράξη κάτι καλόν, νὰ τὴν ἐπαινῆς καὶ νὰ τὴν θαυμάζης· ἄν πράξη κάτι τὸ ἀπρεπές καὶ κάτι πού συμβαίνει εἰς τὰς νέας, νὰ τὴν συμβουλεύης καὶ νὰ τὴν ὑπενθυμίζης. Παντοῦ καὶ πάντοτε νὰ κατηγορῆς τὰ χρήματα καὶ τὴν πολυτέλειαν, καὶ νὰ ὑποδεικνύης τὴν εὐπρέπειαν καὶ τὸν καλλωπισμόν, πού προέρχεται ἀπὸ τὴν κοσμιότητα καὶ τὴν σεμνότητα, καὶ νὰ διδάσκης πάντοτε τὰ συμφέροντα εἰς αὐτήν.

9. Νὰ κάνετε κοινὰς προσευχὰς μεταξὺ σας· ὁ καθένας ἄς μεταβαίνῃ εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ ἀπὸ τὰ λεγόμενα καὶ ἀναγινωσκόμενα ἐκεῖ καὶ ὁ ἄνδρας νὰ ἀπαιτῆ τὰ ἀνάλογα ἀπὸ τὴν γυναῖκα εἰς τὸ σπίτι, καὶ ἐκείνη ἀπὸ τὸν ἄνδρα. Ἐὰν σὰς κατέχη κάποια πενία, φέρε παράδειγμα τοὺς ἀγίους ἄνδρας, τὸν Παῦλον καὶ τὸν Πέτρον, πού ἠύδοκίμησαν περισσότερον ἀπὸ ὅλους καὶ τοὺς βασιλεῖς καὶ τοὺς πλουσίους, καὶ πῶς ἔζησαν τὴν ζωὴν των καὶ μέσα εἰς πείναν καὶ μέσα εἰς δίψαν. Νὰ διδάσκης αὐτήν, ὅτι τίποτε δὲν εἶναι φοβερόν ἀπὸ τὰ συμβαίνοντα εἰς τὴν ζωὴν, παρὰ μόνον τὸ νὰ ἀντιμάχεται κανεὶς τὸν Θεόν. "Ἄν ἔτσι κανεὶς νυμφευθῆ, ἄν εἰς αὐτὰ δὲν θὰ εἶναι πολὺ ὑποδεέστερος

οὐδὲ τῶν μὴ γεγαμηκότων ὁ γεγαμηκῶς. Εἰ θούλει καὶ ἄ-
 ρισια ποιεῖν καὶ ἐσιτιάσεις ἐπιτελεῖν, μηδὲν ἄσεμνον, μηδέ-
 να ἄκοσμον, ἀλλ' εἴ τινα ἅγιον πέννητα εὗροις δυνάμενον ὑμῖν
 εὐλογῆσαι τὴν οἰκίαν, δυνάμενον μετὰ τῆς τῶν ποδῶν ἐπι-
 5 θάσεως πᾶσαν εἰσενεγκεῖν τοῦ Θεοῦ τὴν εὐλογίαν, τοῦτον
 κάλει. Εἶπω δὲ καὶ ἕτερον; Μηδεὶς ὑμῶν σπουδαζέτω εὐ-
 πορωτέραν γαμεῖν, ἀλλὰ πολλῶ μᾶλλον πενεσιέραν. Οὐ γὰρ
 τοσαύτην ἀπὸ τῶν χρημάτων εἰσελεύσεται εἰσφέρουσα ἀφορ-
 μὴν ἡδονῆς, ὄσπην ἀηδίας ἀπὸ τῶν ὄνειδῶν, ἀπὸ τοῦ πλείο-
 10 να ἀπαιτεῖν ὧν εἰσήγαγεν, ἀπὸ τῶν ὑβρεων, ἀπὸ τῆς πολυ-
 τελείας, ἀπὸ τῶν φορτικῶν ρημάτων.

Ἐρεῖ γὰρ ἴσως· Οὐδέπω τῶν σῶν ἀνάλωσα οὐδέν, ἔτι
 τὰ ἐμὰ περικεῖμαι, ἐξ ὧν οἱ γονεῖς μοι δεδώρηται. Τί λέ-
 γεις, ὦ γύναι; ἔτι τὰ σὰ περικεῖσαι; καὶ τί τούτου τοῦ ρή-
 15 ματος γένοιτ' ἂν ἀθλιώτερον; σῶμα οὐκέτι ἔχεις ἴδιον, καὶ
 χρήματα ἔχεις ἴδια; Οὐκέτι δύο εἰσὶ σάρκες μετὰ τὸν γά-
 μον, ἀλλ' ἐγένεσθε εἰς μίαν καὶ αἱ οὐσίαι δύο, καὶ οὐ μία.
 Ὡ τοῦ τῶν χρημάτων ἔρωτος! εἰς ἄνθρωπος, ἐν ζῶον ἀμ-
 φότεροι γεγένησθε, καὶ ἔτι λέγεις, Τὰ ἐμὰ; Ἐπάρατον τοῦ-
 20 το τὸ ρῆμα καὶ μιαρὸν ἀπὸ τοῦ διαβόλου εἰσηνέχθη. Πάντι
 ἡμῶν κοινὰ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὰ τούτων ἀναγκαιότερα, καὶ
 ταῦτα οὐ κοινὰ; Οὐκ ἔστιν εἰπεῖν, τὸ ἐμὸν φῶς, ὁ ἐμὸς ἡ-
 λιος, τὸ ἐμὸν ὕδωρ· πάντα ἡμῖν κοινὰ τὰ μείζονα, τὰ δὲ
 χρήματα οὐ κοινὰ; Ἀπολλύσθω τὰ χρήματα μυριάκις, μᾶλ-
 25 λον δὲ μὴ τὰ χρήματα, ἀλλ' αἱ προαιρέσεις αἱ μὴ εἰδυῖαι
 χρήμασι χρήσασθαι, ἀλλὰ πάντων αὐτὰ προσιμῶσαι. Καὶ
 ταῦτα μετὰ τῶν ἄλλων δίδασκε· ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς χάρι-
 τος. Ἐπειδὴ γὰρ αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν τῆς ἀρειῆς ἢ παραίνε-
 σις πολὺ τὸ σπυρρωπὸν ἔχει, καὶ μάλιστα πρὸς κόρην ἀπα-

ἀπὸ τοὺς μονάζοντας, οὔτε ἐκεῖνος ποὺ ἔχει νυμφευθῆ θὰ εἶναι ὑποδεέστερος ἀπ' αὐτοῦς, ποὺ δὲν ἔχουν νυμφευθῆ. Ἐὰν θέλῃς καὶ καλῶς νὰ πράττῃς καὶ συμπόσια νὰ πραγματοποιοῖς, νὰ μὴ καλῆς κανένα ἄσεμνον, κανένα αἰσχροῦν, ἀλλ' ἐὰν θὰ εὖρης κάποιον ἅγιον πτωχόν, ποὺ ἠμπορεῖ νὰ εὐλογήσῃ τὸ σπίτι σας καὶ ἠμπορεῖ μὲ τὸ πέρασμα τῶν ποδιῶν του νὰ φέρῃ μέσα εἰς αὐτὸ κάθε εὐλογίαν τοῦ Θεοῦ, νὰ καλῆς αὐτόν. Νὰ εἰπῶ δὲ καὶ κάτι ἄλλο; Κανείς σας νὰ μὴ προσπαθῆ νὰ νυμφευθῆ πλουσιωτέραν γυναῖκα, ἀλλὰ πολὺ περισσότερον πτωχοτέραν. Διότι ἀπὸ τὰ χρήματα, τὰ ὁποῖα θὰ συνεισφέρῃ ἡ γυναῖκα, δὲν θὰ ἐπέλθῃ τόσον μεγάλη ἀφορμὴ ἡδονῆς, ὅσον ἀηδία ἀπὸ τὰς προσβολάς, ἀπὸ τὸ νὰ ἀπαιτῆ περισσότερα ἀπ' ἐκεῖνα ποὺ συνεισέφερε, ἀπὸ τὰς ὕβρεις, τὴν πολυτέλειαν, τὰ ἐνοχλητικὰ λόγια.

"Ἴσως βέβαια νὰ εἰπῆ· Μέχρι τώρα δὲν ἐξώδευσα τίποτε ἀπὸ τὰ ἰδικά σου, ἀκόμη φορῶ τὰ ἰδικά μου, ἀπ' ἐκεῖνα ποὺ μοῦ ἔχουν χαρίσει οἱ γονεῖς μου. Τί λέγεις, γυναῖκα; ἀκόμη φορεῖς τὰ ἰδικά σου; καὶ τί θὰ ἠμποροῦσε νὰ ὑπάρξῃ ἀθλιώτερον ἀπὸ τὸν λόγον αὐτόν; δὲν ἔχεις πλέον ἰδικόν σου σῶμα, καὶ ἔχεις χρήματα ἰδικά σου; Δὲν εἴσθε πλέον δύο σώματα μετὰ τὸν γάμον, ἀλλὰ ἐγίνατε ἓνα· καὶ αἱ ὑπάρξεις δύο, καὶ ὄχι μία. "Ὁ τοῦ ἔρωτος τῶν χρημάτων! ἓνας ἄνθρωπος, μία ζωσα ὑπαρξίς ἔχετε γίνεαι καὶ οἱ δύο, καὶ ἀκόμη λέγεις, Τὰ ἰδικά μου; Ὁ λόγος αὐτός εἶναι ἐπικατάρατος καὶ μιαρὸς καὶ ὁ διάβολος τὸν ἔχει εἰσηγηθῆ. Πάντα τὰ ἀναγκαιότερα ἀπ' αὐτὰ ὁ Θεὸς τὰ ἐδημιούργησε κοινὰ εἰς ἡμᾶς, καὶ αὐτὰ δὲν εἶναι κοινά; Δὲν εἶναι δυνατόν νὰ εἰπῆς: τὸ ἰδικόν μου φῶς, ὁ ἰδικός μου ἥλιος, τὸ ἰδικόν μου ὕδωρ· πάντα τὰ σπουδαιότερα εἶναι κοινὰ εἰς ἡμᾶς, τὰ χρήματα ὅμως δὲν εἶναι κοινά; "Ἄς χάνωνται τὰ χρήματα μυρίας φορές, μᾶλλον δὲ ὄχι τὰ χρήματα, ἀλλὰ αἱ προαιρέσεις ποὺ δὲν γνωρίζουν νὰ χρησιμοποιοῦν τὰ χρήματα καὶ προτιμοῦν αὐτὰ ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα ἀγαθὰ. Δίδασκε καὶ αὐτὰ μαζὶ μὲ τὰ ἄλλας, ἀλλὰ μὲ πολλὴν καλωσύνην. Ἐπειδὴ βέβαια αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἢ παραίνεσις τῆς ἀρετῆς ἔχει πολλὴν κατήφειαν, καὶ πρὸ πάντων ὅταν ἀπευ-

λὴν καὶ νέαν, διὰ περὶ φιλοσοφίας λέγουντο λόγοι, πολλὴν ἐπινόει τὴν χάριν, καὶ τοῦτο μάλιστα ἀπὸ τῆς ψυχῆς ἐξόρισον ἐκείνης, Τὸ ἔμὸν, καὶ Τὸ σὸν. Ἄν εἴπῃ, Τὰ ἐμά, εἶπέ αὐτῇ· Ποῖα λέγεις σά; οὐδὲ γὰρ οἶδα· οὐδὲν ἔχω ἐγὼ ἴδιον· πῶς
5 οὖν λέγεις, Τὰ ἐμά, πάντων ὄντων σῶν; Χάρισαι αὐτῇ τὸ ρῆμα. Οὐχ ὄρας ἐπὶ τῶν παιδίων διὰ τοῦτο πράττομεν; διὰ τῶν ἡμῶν κατεχόντων τι ἀρπάσῃ, καὶ τὸ ἕτερον πάλιν βούληται λαβεῖν, συγχωροῦμεν καὶ λέγομεν· Ναί, τοῦτο σὸν ἐστὶ, καὶ κείνο.

10 Τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς γυναικὸς ποιῶμεν· παιδικωτέρα γὰρ αὐτῆς ἢ διάνοιά ἐστὶ· καὶ λέγῃ, Τὰ ἐμά, εἶπέ· Πάντα σά ἐστὶ, καὶ ἐγὼ σός. Οὐκ ἔστι κολακείας τὸ ρῆμα, ἀλλὰ πολλῆς συνέσεως. Οὕτως αὐτῆς δυνήσῃ χαλάσαι τὸν θυμὸν, καὶ τὴν ἀθυμίαν σβέσαι. Κολακεία γάρ ἐστιν, διὰ τὴν ἀγεν-
15 νές τι πράξῃ κακοῦ ἕνεκεν· τοῦτο δὲ φιλοσοφία μεγίστη. Λέγε οὖν· Καὶ ἐγὼ σός ὡ παιδίον· τοῦτό μοι Παῦλος παρήνευσεν εἰπὼν· «Ὁ ἀνὴρ τοῦ ἰδίου σώματος οὐκ ἐξουσιάζει, ἀλλ' ἢ γυνή». Εἰ τοῦ σώματός μου οὐκ ἔχω ἐξουσίαν, ἀλλὰ σὺ, πολλῶ μᾶλλον τῶν χρημάτων. Ἀνέπανσας αὐτὴν ταῦτα φθεγγ-
20 ξάμενος, ἔσβεσας τὴν πυρᾶν, κατήσχυνας τὸν διάβολον, δουλίην ἐποίησας μᾶλλον ἀργυρώνητον, τοῖς ῥήμασι τούτοις κατέδρασας αὐτήν. Ὡστε ἀφ' ὧν σὺ φθέγγῃ, δίδαξον αὐτὴν μηδέποτε λέγειν, Ἐμὸν καὶ Σὸν. Καὶ μηδέποτε ἀπλῶς αὐτὴν κάλει, ἀλλὰ μετὰ κολακείας, μετὰ τιμῆς, μετὰ πολλῆς ἀγά-
25 πης. Τίμα αὐτήν, καὶ σὺ δεήσεται τῆς παρ' ἐτέρων τιμῆς, οὐ δεήσεται τῆς παρ' ἐτέρων δόξης, ἂν ἀπολαύῃ τῆς παρὰ σοῦ. Πάντων αὐτὴν προτίθει, πάντων ἕνεκεν, καὶ κάλλους, καὶ

θύνεται πρὸς κόρην τρυφερὰν καὶ νέαν, ὅταν θὰ λέγῃς τοὺς περὶ φιλοσοφίας λόγους, νὰ ἐπινοῆς πολλὴν χάριν, καὶ τοῦτο μάλιστα νὰ ἐκδιώξῃς ἀπὸ τὴν ψυχὴν ἐκείνης. Τὸ ἰδικόν μου, καὶ Τὸ ἰδικόν σου. " Ἄν εἰπῇ, Τὰ ἰδικά μου, εἶπέ εἰς αὐτήν· Ποῖα λέγεις ἰδικά σου; διότι δὲν γνωρίζω· τίποτε ἐγὼ δὲν ἔχω ἰδικόν μου, πῶς λοιπὸν λέγεις, Τὰ ἰδικά μου, ἐνῶ τὰ πάντα εἶναι ἰδικά σου; Συγχώρησε εἰς αὐτὴν τὸν λόγον. Δὲν βλέπεις ὅτι τοῦτο κάμνομεν εἰς τὴν περιπτῶσιν τῶν παιδιῶν; ὅταν τὸ παιδί ἀρπάξῃ κάτι, ἐνῶ ἡμεῖς τὸ κατέχομεν, καὶ ἔπειτα θέλῃ νὰ πάρῃ τὸ ἄλλο, συγχωροῦμεν καὶ λέγομεν. Ναί, τοῦτο εἶναι ἰδικόν σου, καθὼς καὶ ἐκεῖνο.

Τοῦτο ἄς κάμνωμεν καὶ εἰς τὴν γυναῖκα, διότι ἡ διάνοιά της εἶναι περισσότερον παιδική· καὶ ἂν λέγῃ, Τὰ ἰδικά μου, εἶπέ· Τὰ πάντα εἶναι ἰδικά σου, ἀκόμη καὶ ἐγὼ ἰδικός σου. Δὲν εἶναι δεῖγμα κολακείας ὁ λόγος αὐτός, ἀλλὰ πολλῆς συνέσεως. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ ἠμπορέσῃς νὰ κατευνάσῃς τὸν θυμὸν της καὶ νὰ ἐξαλείψῃς τὴν λύπην της. Διότι κολακεία εἶναι, ὅταν ἐξ αἰτίας τοῦ κακοῦ πράξῃ κανεὶς κάτι τὸ εὐτελές· τοῦτο ὅμως εἶναι ἡ μεγίστη φιλοσοφία. Λέγε λοιπὸν· Καὶ ἐγὼ εἶμαι ἰδικός σου, παιδί μου· αὐτὸ τὸ συνεβούλευσεν εἰς ἐμέ ὁ Παῦλος εἰπὼν· «Ὁ ἄνδρας δὲν ἐξουσιάζει τὸ σῶμα του, ἀλλ' ἐξουσιαστής αὐτοῦ εἶναι ἡ γυναῖκα του»⁴⁸. Ἐὰν δὲν ἔχω ἐξουσίαν ἐπάνω εἰς τὸ σῶμα μου, ἀλλὰ σὺ, πολὺ περισσότερον δὲν ἔχω ἐξουσίαν ἐπάνω εἰς τὰ χρήματα. Εἰπὼν αὐτὰ ἀνέκοψες ἐκείνην, ἔσβησες τὴν πυρὰν, κατεντρόπιασες τὸν διάβολον, τὴν ἔκαμες μᾶλλον δούλην ἀργυρώνυτον, τὴν ἔδεσες καλὰ μὲ τὰ λόγια αὐτά. Συνεπῶς μὲ αὐτὰ ποὺ σὺ λέγεις, δίδαξε αὐτὴν νὰ μὴ λέγῃ ποτέ, Ἴδικόν μου καὶ Ἴδικόν σου. Καὶ ποτέ νὰ μὴ καλῆς ἀπλῶς αὐτήν, ἀλλὰ μὲ κολακείαν, μὲ τιμὴν, μὲ πολλὴν ἀγάπην. Νὰ τιμᾷς αὐτήν, καὶ δὲν θὰ ἔχῃ ἀνάγκην ἀπὸ τῶν ἄλλων τὴν τιμὴν, δὲν θὰ ἔχῃ ἀνάγκην ἀπὸ τὸν ἔπαινον τῶν ἄλλων, ἂν ἀπολαμβάνῃ τὸν ἰδικόν σου. Νὰ προτιμᾷς ἀπὸ ὅλα αὐτήν, ἐξ αἰτίας ὄλων, καὶ τοῦ κάλλους καὶ τῆς συνέσεως, καὶ νὰ τὴν ἐπαινῆς πολὺ. " Ἔτσι

συνέσεως, καὶ ἐγκωμιάζε. Οὕτως αὐτὴν πείσεις μηδενὶ προσέ-
χειν τῶν ἔξωθεν, ἀλλὰ πάντων τῶν ἄλλων καταγελαῖν.

Δίδασκει τοῦ Θεοῦ τὸν φόβον, καὶ πάντα ὡσπερ ἀπὸ
πηγῆς ἐπιρρεῦσει, καὶ μυρίων ἔσται ἡ οἰκία τῶν ἀγαθῶν
5 γέμουσα. Ἄν τὰ ἄφθαρτα ζητῶμεν, καὶ ταῦτα ἐπελεύσεται
τὰ φθαρτά. «Ζητεῖτε γάρ», φησί, «πρῶτον τὴν βασιλείαν
τοῦ Θεοῦ, καὶ ταῦτα πάντα προσιεθήσεται ὑμῖν». Οἷους εἶ-
ναι χρὴ νομίζειν τοὺς παῖδας, τῶν τοιούτων πατέρων; οἷους
τοὺς οἰκίας τῶν τοιούτων δεσποτῶν; οἷους τοὺς ἄ-
10 παντας τοὺς πλησιάζοντας; ἄρα οὐχὶ μυρίων τῶν ἀγαθῶν
καὶ αὐτοὺς γέμειν συμβήσεται; Ὡς γὰρ τὰ πολλὰ πρὸς τοὺς
κρατουῦντας καὶ οἱ δοῦλοι τὰ ἥθη ρυθμίζονται καὶ τοῖς ἐκεί-
νων ἐξομοιοῦνται ἐπιθυμίαις, τῶν αὐτῶν ἐρῶσιν, ὧν ἂν καὶ
διδασκῶσι, τὰ αὐτὰ φθέγγονται, ἐν τοῖς αὐτοῖς συνασσιρέ-
15 φονται. Ἐὰν οὕτως ἑαυτοὺς ρυθμίζομεν, καὶ ταῖς Γραφαῖς
προσέχωμεν, τὰ πλείονα παρ' ἐκείνων παιδευθησόμεθα· καὶ
οὕτω δυνασόμεθα ἀρέσαι τῷ Θεῷ, καὶ τὸν παρόντα βίον
ἅπαντα μετὰ ἀρετῆς διεξελθεῖν, καὶ τῶν ἐπηγγελμένων ἀ-
γαθῶν τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν τυχεῖν ὧν γένοιτο πάντας ἡ-
20 μᾶς ἀξιοθῆναι, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν
Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι
δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν
αἰώνων. Ἀμήν.

θά πείσης αὐτήν νά μὴ προσέχη κανένα ἄλλον, ἀλλὰ νά περιγελαῖ ὅλους τοὺς ἄλλους.

Δίδασκε τὸν φόβον Θεοῦ, καὶ τὰ πάντα ὡσάν ἀπὸ πηγὴν θὰ εἰσρεύσουν καὶ τὸ σπίτι θὰ γεμίση μύρια ἀγαθά. Ἐάν ἐπιζητοῦμεν τὰ πνευματικὰ ἀγαθά, θὰ ἔλθουν καὶ αὐτὰ τὰ ὑλικά. Διότι λέγει· «Ζητεῖτε δὲ πρωτίστως τὰ ἀγαθὰ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, καὶ τότε ὅλα αὐτὰ τὰ ἐπίγεια θὰ σᾶς δοθοῦν μαζί μὲ αὐτά»⁴⁹. Πῶς, νομίζετε, πρέπει νά εἶναι τὰ παιδιὰ τέτοιων πατέρων; πῶς οἱ ὑπηρέται τέτοιων κυρίων; πῶς ὅλοι οἱ ἄλλοι οἱ συγγενεῖς; ἄρα γε δὲν θὰ συμβῆ νά εἶναι καὶ αὐτοὶ γεμάτοι ἀπὸ μύρια ἀγαθά; Διότι ὅπως ρυθμίζονται τὰ πολλὰ σύμφωνα πρὸς τὴν θέλησιν τῶν ἀρχόντων, καὶ οἱ δούλοι ρυθμίζονται κατὰ τὸν τρόπον τῆς ζωῆς καὶ συμπεριφορᾶς των, καὶ ἑξομοιώνονται πρὸς τὰς ἐπιθυμίας ἐκείνων, τὰ ἴδικά των ἀγαποῦν, ἐκεῖνα ποὺ θὰ διδαχθοῦν, τὰ ἴδια λέγουν, συναναστρέφονται μὲ τοὺς ἰδίους ποὺ συναναστρέφονται καὶ ἐκεῖνοι. Ἐάν διαπλάσσωμεν κατ' αὐτὸν τρόπον τὸν ἑαυτὸν μας, καὶ προσέχωμεν εἰς τὰς Γραφὰς θὰ διδαχθοῦμεν τὰ περισσότερα ἀπ' ἐκείνους· καὶ ἔτσι θὰ ἠμπορέσωμεν νά γίνωμεν ἀρεστοὶ εἰς τὸν Θεόν, καὶ νά ζήσωμεν τὴν παροῦσαν ζωὴν ὅλην μὲ ἀρετὴν καὶ νά ἐπιτύχωμεν τὰ ἀγαθά, ποὺ ἔχει ὑποσχεθῆ ὁ Θεὸς εἰς τοὺς ἀγαπῶντας αὐτόν. Αὐτὰ τὰ ἀγαθὰ εἶθε ὅλοι μας νά ἀξιωθῶμεν, μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει μαζί μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἡ δόξα, ἡ δύναμις, ἡ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΚΑ΄

Ἐφ. 6, 1 - 4

«Τὰ τέκνα, ὑπακούεται τοῖς γονεῦσιν ὑμῶν ἐν Κυ-
ρίῳ· τοῦτο γάρ ἐστι δίκαιον. Τίμα τὸν πατέρα σου
5 καὶ τὴν μητέρα, ἣτις ἐστὶν ἐντολὴ πρώτη ἐν ἐπαγ-
γελίᾳ, ἵνα εὖ σοι γένηται, καὶ ἔσῃ μακροχρόνιος ἐπὶ
τῆς γῆς».

1. Καθάπερ τις σῶμα πλάτιων, πρῶτον μὲν τὴν κεφαλὴν,
ἔπειτα τὸν ἀνχένα, εἶτα τοὺς πόδας τίθησιν, οὕτω καὶ ὁ
10 μακάριος Παῦλος τῷ λόγῳ πρόβεισιν. Εἶπε περὶ τοῦ ἀνδρός,
εἶπε περὶ τῆς γυναικός, τῆς δευτέρας ἀρχῆς· χωρεῖ λοιπὸν
ὁδοῦ βαδίζων ἐπὶ τὴν τρίτην· αὕτη δὲ ἐστὶν τῶν παίδων.
Τῆς μὲν γὰρ γυναικός ἄρχει ὁ ἀνὴρ, τῶν δὲ παίδων ὁ ἀνὴρ
καὶ ἡ γυνή. Ὅρα οὖν τί φησι· «Τὰ τέκνα ὑπακούετε τοῖς γο-
15 νεῦσιν ὑμῶν ἐν Κυρίῳ· αὕτη γάρ ἐστὶν ἐντολὴ πρώτη ἐν
ἐπαγγελίαις». - Οὐδὲ ἐνιαῦθα περὶ τοῦ Χριστοῦ διαλέγεται,
οὐδὲ περὶ τῶν ὑψηλῶν· ἔτι γὰρ πρὸς ἀπαλὰς διαλέγεται
διανοίας· διὸ καὶ βραχεῖαν ποιεῖται τὴν παραίνεσιν, ἅτε
οὐ δυναμένων τῶν παίδων μακροῦ παρακολουθῆσαι λόγῳ.
20 Διὰ τοῦτο οὐδὲ περὶ βασιλείας τι διαλέγεται· οὐ γὰρ ἐστὶ
τῆς ἡλικίας ἐκείνης ταῦτα ἀκούειν· ἀλλ' ἂ μάλιστα ψυχὴ
νηπιώδης ἀκοῦσαι ποθεῖ, ταῦτά φησιν, ὅτι μακροχρόνιος ἔ-
σται. Εἰ γὰρ τις ἐξειάζει, διὰ τί μὴ περὶ βασιλείας διελέ-
χθη, ἀλλὰ τὴν ἐν τῷ νόμῳ κειμένην ἐντολὴν αὐτοῖς ἔθηκεν,

ΟΜΙΛΙΑ ΚΑ΄

Έφ. 6, 1 - 4

«Τὰ τέκνα νὰ ὑπακούετε εἰς τοὺς γονεῖς σας σύμφωνα μὲ τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου, διότι τοῦτο εἶναι δίκαιον. Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου. Ἡ ἐντολὴ αὕτη εἶναι ἡ πρώτη εἰς τὸν Δεκάλογον, ποὺ συνοδεύεται μὲ ὑπόσχεσιν ἀνταμοιβῆς, διὰ νὰ εὐτυχῆσῃς καὶ διὰ νὰ ζήσῃς μακρὸν χρόνον ἐπὶ τῆς γῆς»¹.

1. Ὅπως ἀκριβῶς αὐτὸς ποὺ κάνει ἓνα ἄγαλμα, σχηματίζει κατὰ πρῶτον μὲν τὸ κεφάλι, ἔπειτα τὸν αὐχένα καὶ ἔπειτα τὰ πόδια, κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ ὁ μακάριος Παῦλος προχωρεῖ εἰς τὸν λόγον του. Ὁμίλησε διὰ τὸν ἄνδρα, ὠμίλησε διὰ τὴν γυναῖκα, ποὺ ἔχει τὴν δευτέραν σειρὰν, προχωρεῖ λοιπὸν εἰς τὴν τρίτην, καὶ αὕτη εἶναι τὰ τέκνα. Διότι τὴν μὲν γυναῖκα ἐξουσιάζει ὁ ἄνδρας, καὶ τὰ τέκνα ὁ ἄνδρας καὶ ἡ γυναῖκα. Πρόσεχε λοιπὸν τί λέγει· «Τὰ τέκνα νὰ ὑπακούετε εἰς τοὺς γονεῖς σας σύμφωνα μὲ τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου, διότι αὕτη εἶναι ἡ πρώτη ἐντολὴ, ποὺ συνοδεύεται μὲ ὑπόσχεσιν». Οὔτε ἐδῶ ὁμιλεῖ διὰ τὸν Χριστόν, οὔτε διὰ τὰ οὐράνια. Διότι ἀκόμη ἀπευθύνεται εἰς ἀπαλὰς ψυχὰς, δι' αὐτὸ καὶ κάνει σύντομον τὴν συμβουλήν, ἐπειδὴ δὲν ἤμποροῦν νὰ παρακολουθήσουν ἐκτεταμένον λόγον. Διὰ τοῦτο οὔτε διὰ τὴν Βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ἀναφέρει τίποτε, διότι ἡ ἡλικία ἐκείνη δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἀκούῃ αὐτά. Αὐτὰ ὅμως, ποὺ ἡ ψυχὴ τοῦ μικροῦ παιδιοῦ ποθεῖ νὰ ἀκούσῃ περισσότερο, αὐτὰ λέγει, ὅτι θὰ ζήσῃ μακρὸν χρόνον ἐπὶ τῆς γῆς. Ἐὰν βέβαια ἤθελε κανεὶς ἐρωτήσῃ, διὰ ποῖον λόγον δὲν εἶπε τίποτε διὰ τὴν Βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἔθεσεν εἰς αὐτὰ τὴν ἐντολήν

ἔροῦμεν, διὸ ὡς νηπιωδεσιτέροις οὔσι, καὶ μάλα εἰδὼς ὅτι, τοῦ ἀνδρός καὶ τῆς γυναικὸς οὔτω διακειμένων κατὰ τὸν νόμον δν ἔθηκεν, οὐ πολλοῦ καμάτου ἐστὶ τὰ παιδιά ὑποτάξαι.

“Οταν γὰρ προᾶγμα τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν ὑπόθεσιν λάβῃ καλὴν

5 καὶ ἰσχυρὰν καὶ κοσμίαν, ὁδῶ πάντα καὶ νόμῳ προβαίνει λοιπὸν μετὰ πολλῆς τῆς εὐκολίας. Τὸ γὰρ χαλεπώτερον, τὸ θεμέλιον θέσθαι, καὶ τὴν κρηπίδα ὑποβαλεῖν.

«Τὰ τέκνα, ὑπακούετε», φησί, «τοις γονεῦσιν ὑμῶν ἐν Κυρίῳ»· τουτέστι, κατὰ Κύριον. Ὁ Θεός, φησὶν, οὔτω προσέ-
10 ταξε. Τί οὖν, ἂν ἄτοπα προσιάτωσι; Μάλιστα μὲν οὐδέποτε ἐπιτάττει πατὴρ ἄτοπα, καθὼς αὐτὸς ἄτοπος ἦ· πλὴν ἄλλ’ ὅμως καὶ οὕτως ἠσφαλίσαιο, εἰπὼν· «Ἐν Κυρίῳ»· τουτέστιν, ἐν οἷς ἂν μὴ προσκρούσης Θεῶ· ὡς εἰάν· Ἕλληνα ἦ, ἢ αἰρετικὸς, οὐκέτι πείθεσθαι δεῖ· οὐ γὰρ ἐστὶν ἐν Κυρίῳ τὸ προᾶγμα.

15 Πῶς δέ φησιν, «Ἦτις ἐστὶν ἐντολὴ πρώτη»; πρώτη γὰρ ἐστὶ τὸ, «Οὐ μοιχεύσεις», τὸ, «Οὐ φονεύσεις». Οὐ τῇ τάξει εἶπεν αὐτὴν πρώτην, ἀλλὰ τῇ ἐπαγγελίᾳ. Ἐκείναις μὲν οὖν οὐ κεῖται μισθός, ἅτε περὶ κακῶν διατειταγμέναις καὶ τῆς τῶν κακῶν ἀναχωρήσεως· ἐν δὲ ταύταις, ἅτε ἀγαθῶν ἐρ-
20 γασίας οὔσης, καὶ ἐπαγγελία κεῖται. Καὶ ὄρα πῶς θαυμασιτὴν κρηπίδα ἔθηκε τῇ τῆς ἀρετῆς ὁδῶ τὴν εἰς τοὺς γονέας τιμὴν καὶ αἰδῶ· καὶ εἰκότως· Ἀπαγαγὼν τῶν πονηρῶν πράξεων, καὶ μέλλων εἰς τὰ ἀγαθὰ ἐμβαίνειν, τοῦτο πρώτον ἐπέταξε, τὴν εἰς τοὺς γονέας λέγων τιμὴν, ἐπειδὴ καὶ
25 πρὸ πάντων τοῦ ζῆν μετὰ τὸν Θεὸν αὐτοὶ γεγόνασιν αἴτιοι. Ὡστε εἰκότως ἂν πρώτοι τῶν ἡμετέρων ἀπολαύσειαν καλῶν,

πού γράφει ὁ νόμος, θὰ τοῦ ἀπαντήσωμεν, ὅτι ἐπειδὴ εἶναι ἀθώτερα, καὶ ἐπειδὴ ἐγνώριζε καλῶς ὅτι, ὅταν ὁ ἄνδρας καὶ ἡ γυναῖκα συμμορφώνωνται εἰς τὸν νόμον πού τοὺς ἔδωσε, μικρὸς κόπος χρειάζεται διὰ νὰ ὑποτάξουν τὰ παιδιά τους. Διότι ὅταν ἓνα πρᾶγμα λάβῃ τὴν ἀρχὴν του καὶ τὴν ὑπόθεσίν του καλὴν καὶ δυνατὴν καὶ κοσμίαν, ἔπειτα πλέον μὲ πολλὴν εὐκολίαν προχωρεῖ εἰς ὅλον τὸν δρόμον καὶ τὸν νόμον. Διότι τὸ δυσκολώτερον εἶναι νὰ θέσωμεν τὸ θεμέλιον καὶ νὰ στηρίξωμεν τὴν βάσιν.

«Τὰ παιδιά νὰ ὑπακούετε, λέγει, εἰς τοὺς γονεῖς σας σύμφωνα μὲ τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου», δηλαδὴ ὅπως προστάσσει ὁ Κύριος. Ὁ Θεός, λέγει, ἔδωσε τὴν προσταγὴν αὐτὴν. Τί λοιπὸν θὰ εἰποῦμεν, ἂν οἱ γονεῖς προστάσσουν παράξενα πράγματα; Βέβαια ὁ πατέρας ποτὲ δὲν προστάσσει παράξενα, καὶ ἂν ἀκόμη αὐτὸς εἶναι παράξενος. Ἄλλ' ὅμως καὶ ἔτσι τὸν προφυλάσσει, λέγων· «Σύμφωνα μὲ τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου». Δηλαδὴ, εἰς αὐτὰ πού δὲν θὰ ἔλθῃς ἀντιμέτωπος μὲ τὸν Θεόν. Ὅπως, ἂν ὁ πατέρας εἶναι εἰδωλολάτρης ἢ αἰρετικός, δὲν πρέπει πλέον νὰ ὑπακούῃ τὸ παιδί, διότι αὐτὸ δὲν εἶναι σύμφωνον μὲ τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου. Διατί ὅμως λέγει «αὕτῃ εἶναι ἡ πρώτη ἐντολή»; Διότι πρώτη κατ' ἀξίαν εἶναι τὸ «Μὴ μοιχεύσης», τὸ «Μὴ φονεύσης»². Δὲν εἶπεν ὅτι εἶναι πρώτη εἰς τὴν σειράν, ἀλλὰ πρώτη πού συνοδεύεται μὲ ὑπόσχεσιν ἀνταμοιβῆς. Εἰς ἐκείνας μὲν λοιπὸν τὰς ἐντολάς δὲν ὑπάρχει ἀνταμοιβή, καθόσον ἀπαγορεύουν τὸ κακὸν καὶ προστάσσουν νὰ ἀπομακρυνώμεθα ἀπὸ τὸ κακόν. Εἰς τὰς ἄλλας ὅμως ἐντολάς, καθόσον προστάσσουν νὰ πράττωμεν τὸ καλόν, ὑπάρχει καὶ ὑπόσχεσις ἀνταμοιβῆς. Καὶ πρόσεχε πῶς ἔθεσε θαυμάσιον θεμέλιον τοῦ δρόμου τῆς ἀρετῆς τὴν τιμὴν καὶ τὸν σεβασμὸν πρὸς τοὺς γονεῖς· καὶ εὐλόγως. Ἀφοῦ ἀπηγόρευσε τὰς ἀμαρτωλάς πράξεις, καὶ θέλων νὰ μᾶς φέρῃ εἰς τὰς ἀρετάς, αὐτὸ προσέταξε πρῶτον, ἐννοῶ τὴν τιμὴν πρὸς τοὺς γονεῖς, ἐπειδὴ πρὶν ἀπ' ὅλους καὶ μετὰ τὸν Θεόν αὐτοὶ ἔχουν γίνεαι αἴτιοι τῆς ζωῆς μας. Ὡστε θὰ εἶναι φυσικὸν νὰ ἀπολαύσουν αὐτοὶ πρῶτοι τὰ καλά μας,

καὶ τότε οἱ ἄλλοι ἅπαντες ἄνθρωποι. Ἐὰν γὰρ μὴ τοῦτο τις ἔχη, οὐδέποτε περὶ τοὺς ἕξωθεν ἔσται ἐπιεικής.

Παράινεος τοίνυν ἅπερ ἐχρήν τοῖς παισὶ, μεταβαίνει ἐπὶ τοὺς πατέρας, καὶ φησὶ «Καὶ οἱ πατέρες, μὴ παροργίζετε τὰ τέκνα ὑμῶν, ἀλλὰ ἐκτρέφετε αὐτὰ ἐν παιδείᾳ καὶ νοουθεσίᾳ Κυρίου». Οὐκ εἶπεν, Ἄγαπᾶτε αὐτά· τοῦτο γὰρ καὶ ἀκόντων αὐτῶν ἢ φύσις ἐπισπᾶται, καὶ περιττὸν ἦν περὶ τῶν τοιούτων νόμον τιθέναι· ἀλλὰ τί φησὶ «Μὴ παροργίζετε τὰ τέκνα ὑμῶν», ὅσον οἱ πολλοὶ ποιοῦσιν, ἀποκληρο-
 10 νόμους ἐργαζόμενοι, καὶ ἀποκηρύκτους ποιοῦντες, καὶ φορτικῶς ἐπικείμενοι, οὐχ ὡς ἐλευθέροις, ἀλλ' ὡς ἀνδραπόδοις. Διὰ τοῦτο φησὶ «Μὴ παροργίζετε τὰ τέκνα ὑμῶν». Εἶτα τὸ κεφάλαιον πάντων, πῶς ἂν ὑπακούσαιεν δείκνυσιν, εἰς τὴν κεφαλὴν καὶ τὴν ἀρχὴν τὴν οἰκείαν ἅπασαν ἀγαγών.
 15 Καὶ καθάπερ ἔδειξε τοῦ τὴν γυναῖκα ὑπακούειν αἴτιον τὸν ἄνδρα γινώμενον (διὸ καὶ τὰ πλείονα αὐτῷ διαλέγεται, ἢ τῆς ἀγάπης τυραννίδι παρακαλῶν αὐτὴν ἐπισπᾶσθαι), οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα πάλιν εἰς αὐτὴν τὴν αἰτίαν ἀνάγει, λέγων· «Ἄλλὰ ἐκτρέφετε αὐτὰ ἐν παιδείᾳ καὶ νοουθεσίᾳ Κυρίου».
 20 Ὅρας διὰ τῶν πνευματικῶν ὄντων καὶ τὰ σαρκικὰ ἔψεται; Βούλει εἶναι τὸν υἱὸν πειθήνιον; ἐξ ἀρχῆς αὐτὸν ἐκτρέφε ἐν παιδείᾳ καὶ νοουθεσίᾳ Κυρίου· μὴ νομίσης εἶναι περιττὸν τὸ τῶν θείων Γραφῶν αὐτὸν ἐπακούειν· ἐκεῖ γὰρ τοῦτο πρῶτον ἀκούσεται· «Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα
 25 σου». Ὡστε ὑπὲρ σοῦ τοῦτο γίνεται. Μὴ εἶπης· Τοῦτο μονάζοντων ἐστὶ· μὴ γὰρ μονάζοντα αὐτὸν ποιῶ; Οὐκ ἔστιν ἀνάγκη γενέσθαι αὐτὸν μονάζοντα. Τί δέδοικας δέος πολλοῦ κέρδους ἀνάμεσιον; Χριστιανὸν αὐτὸν ποίησον. Μάλιστα γὰρ τοῖς κοσμικοῖς ἀναγκαῖον τὰ ἐντεῦθεν εἰδέναι διδάγματα, μάλι-
 30 σια τοῖς παισὶ. Πολλὴ γὰρ ἡ ἄνοια ἐν ἐκείνῃ ἡλικίᾳ· τῇ δὲ ἀνοίᾳ προσθήκη γίνεται καὶ τὰ παρὰ τῶν ἕξωθεν λόγων, διὰ μάθωσιν ἐκεῖ τοὺς παρ' αὐτοῖς θαυματομένους ἥρωας,

καὶ ὕστερα ὅλοι οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι. Διότι ἐὰν δὲν ἔχη κα-
νείς αὐτό, ποτέ δὲν θὰ εἶναι ἐπιεικῆς εἰς τοὺς ἄλλους.

Ἄφου λοιπὸν ἔδωσε τὰς συμβουλὰς ποὺ ἔπρεπεν εἰς
τὰ παιδιά, μεταβαίνει εἰς τοὺς πατέρας, καὶ λέγει· «Καὶ
οἱ πατέρες μὴ ἐξοργίζετε τὰ παιδιά σας, ἀλλὰ νὰ ἀνατρέ-
φετε αὐτὰ μὲ τὴν παιδείαν καὶ τὴν νοουθεσίαν τοῦ Κυρίου»³.
Δὲν εἶπε· Νὰ τὰ ἀγαπᾶτε. Διότι αὐτὸ τὸ προκαλεῖ ἡ φύ-
σις καὶ χωρὶς τὴν θέλησίν των, καὶ ἦτο περιττὸν νὰ δοθῇ
νόμος δι' αὐτό. Ἄλλὰ τί λέγει; «Μὴ ἐξοργίζετε τὰ παιδιά
σας», ὅπως κάμνουν πολλοὶ ποὺ τὰ ἀποκληρώνουν καὶ τὰ
ἀποκηρύσσουν, καὶ φορτικῶς τὰ ἐνοχλοῦν, ὡς νὰ μὴ ἦσαν
ἐλεύθεροι ἄνθρωποι, ἀλλὰ δοῦλοι. Διὰ τοῦτο λέγει· «Μὴ
ἐξοργίζετε τὰ παιδιά σας». Ἐπειτα τὸ σπουδαιότερον ἀπ'
ὅλα, ἐπεξηγεῖ μὲ ποῖον τρόπον θὰ γίνουν ὑπάκουα, φέρων
ὄλην τὴν αἰτίαν εἰς τὴν κεφαλὴν καὶ τὴν ἀρχὴν. Καὶ ὅπως
ἔδειξεν ὅτι ὁ ἄνδρας ἔγινεν ἡ αἰτία νὰ ὑπακούῃ ἡ γυναῖκα
(δι' αὐτὸ καὶ τὰ περισσότερα ἀναφέρει εἰς αὐτόν, συμ-
βουλεύων νὰ τὴν κερδίζῃ μὲ τὴν δύναμιν τῆς ἀγάπης),
ἔτσι ἀκριβῶς καὶ ἐδῶ πάλιν εἰς αὐτόν φέρει τὴν αἰτίαν,
λέγων· «Ἄλλὰ νὰ ἀνατρέφετε αὐτὰ μὲ τὴν παιδείαν καὶ
τὴν νοουθεσίαν τοῦ Κυρίου». Βλέπεις ὅτι ὅταν ὑπάρχουν
τὰ πνευματικὰ θὰ ἀκολουθήσουν καὶ τὰ ὑλικά; Θέλεις νὰ
εἶναι ὑπεύθυνος ὁ υἱός σου; Ἀπὸ τὴν ἀρχὴν νὰ ἀνατρέ-
φῃς αὐτόν μὲ τὴν παιδείαν καὶ τὴν νοουθεσίαν τοῦ Κυρίου.
Μὴ νομίσης ὅτι εἶναι περιττὸν νὰ ἀκούῃ μὲ προσοχὴν τὴν
Ἁγίαν Γραφήν, διότι ἐκεῖ αὐτὸ θὰ ἀκούσῃ πρῶτον. «Τίμα
τόν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου». Ὡστε αὐτὸ γίνεται
διὰ σέ. Μὴ εἰπῆς. Τοῦτο εἶναι διὰ τοὺς μοναχοὺς, μήπως
ἐγὼ θὰ τὸν κάνω μοναχόν; Δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ γίνῃ αὐ-
τὸς μοναχός. Διατί φοβεῖσαι τὸν φόβον ποὺ εἶναι γεμᾶ-
τος πολὺ κέρδος; Κάμνε τον χριστιανόν. Διότι εἰς τοὺς
κοσμικοὺς εἶναι πρὸ πάντων ἀνάγκη νὰ γνωρίζουν τὰ δι-
δάγματα αὐτά, μάλιστα δὲ εἰς τὰ παιδιά. Διότι εἰς τὴν ἡλι-
κίαν ἐκείνην ὑπάρχει πολλὴ μωρία, εἰς τὴν μωρίαν δὲ
προστίθενται καὶ τὰ λόγια τῶν εἰδωλολατρῶν, ὅταν μάθουν
ὅτι οἱ ἥρωες, ποὺ θαυμάζονται ἀπὸ αὐτούς, εἶναι δοῦλοι

παυθῶν δούλους ὄντας καὶ δειλοὺς πρὸς θάνατον· οἷον ὁ Ἀχιλλεύς, διὰν μειανοῆ, διὰν ὑπὲρ παλλακίδος ἀποθνήσκῃ, διὰν ἕτερος μεθύῃ, καὶ ἕτερα πολλὰ τοιαῦτα. Δεῖ τοίνυν αὐτῷ τῶν φαρμάκων τούτων.

5 2. Πῶς γὰρ οὐκ ἄτοπον εἰς τέχνας μὲν ἐκπέμπειν καὶ εἰς διδασκαλεῖον, καὶ πάντα πράττειν ὑπὲρ τούτου, ἐν δὲ παιδείᾳ καὶ νοσησίᾳ Κυρίου μὴ ἐκτρέφειν τὰ παῖδια; Διὰ τοι τοῦτο πρῶτοι τῶν καρπῶν ἡμεῖς ἀπολαύομεν θρασεῖς, ἀκολάσιους, ἀπειθεῖς, θαναύσους ἐκτρέφοντες τοὺς
10 παῖδας. Μὴ τοίνυν τοῦτο ποιῶμεν, ἀλλὰ πειθώμεθα τῷ μακαρίῳ τούτῳ παραινοῦντι· ἐκτρέφωμεν αὐτὰ ἐν παιδείᾳ καὶ νοσησίᾳ Κυρίου· δῶμεν αὐτοῖς ὑπόδειγμα, ἐκ πρώτης ἡλικίας τῇ τῶν Γραφῶν ἀναγνώσει ποιοῦντες αὐτοὺς ἐνοχολάζειν. Οἴμοι! διτι συνεχῶς ταῦτα λέγων, ληθεῖν νομίζομαι
15 πλὴν ἀλλ' ὅμως οὐ παύσομαι τὸ ἐμῆς ποιῶν. Τίνος ἕνεκεν, εἰπέ μοι, οὐ μιμεῖσθε τοὺς παλαιούς; Μάλιστα ὑμεῖς αἱ γυναῖκες, τὰς θαυμασιὰς ἐκεῖνας γυναῖκας ζηλώσατε. Ἐτιέχθη τὸ παιδίον; Μίμησαι τὴν Ἄνναν· κατὰ μαθε τί πεποίηκεν ἐκείνη· ἀνήγαγεν αὐτὸν εὐθέως εἰς τὸν ναόν. Τίς ὑμῶν οὐκ
20 ἂν ἐθελήσειε Σαμουὴλ τὸν υἱὸν τὸν ἑαυτοῦ ἅπαξ γενέσθαι, ἢ μυριάκις βασιλέα τῆς οἰκουμένης ἀπάσης;

Καὶ πῶς δυνατὸν, φησί, γενέσθαι τοιοῦτον; Διὰ τί μὴ δυνατὸν; Ὅτι οὐ θέλεις, οὐδὲ παραδίδως τοῖς δυναμένοις αὐτὸν ποιῆσαι τοιοῦτον. Καὶ τίς τοιοῦτός ἐσσι, φησὶν; Ὁ
25 Θεός· ἐπεὶ κακένη αὐτῷ αὐτὸν ἐνεχείρισεν. Οὐδὲ γὰρ ὁ Ἥλει τῶν σφόδρα δυναμένων αὐτὸν πλάσαι ἦν· πῶς γὰρ, ὁ μὴδὲ τοὺς υἱοὺς δυναθεῖς τοὺς ἑαυτοῦ; ἀλλ' ἡ πίστις τῆς γυναικὸς καὶ ἡ προθυμία τὸ αὐτὸ εἰργάσατο. Πρῶτον ἔτεκε, καὶ μόνον, καὶ οὐδὲ ἤδει εἰ καὶ ἑτέροις τέξεται. Καὶ οὐκ
30 εἶπεν· Ἀναμείνω ἀξήθηται τὸ παιδίον, ἵνα πράγμασι χρή-

4. Ὁ Σαμουὴλ, υἱὸς τῆς Ἄννης, ἦτο προφήτης, ὁ τελευταῖος κριτῆς τοῦ Ἰσραὴλ καὶ ἰδρυτῆς τοῦ θεσμοῦ τῆς βασιλείας. Ἐχρῖσε πρῶτον βασιλέα τὸν Σαοὺλ καὶ μετὰ τοῦτον τὸν Δαυῖδ (Α' Βασιλ.).

5. Ὁ προτελευταῖος τῶν Κριτῶν, ἦτο καὶ ἱερεὺς· τὰ τελευταῖα ἔτη του ἱστοροῦνται εἰς Α' Βασ. κεφ. 1-4.

εἰς τὰ πάθη καὶ δειλοὶ εἰς τὸν θάνατον. Ὅπως, ἐπὶ παραδείγματι, ὁ Ἀχιλλεὺς ὅταν ἀλλάζῃ γνώμην, ὅταν πεθαινῇ διὰ μίαν ἔρωμένην, ὅταν ἄλλος εἶναι μεθυσμένος καὶ πολλὰ ἄλλα παρόμοια. Χρειάζονται λοιπὸν εἰς τὸ παιδί αὐτὰ τὰ φάρμακα.

2. Δὲν εἶναι παράξενον νὰ στέλνωμεν μὲν τὰ παιδιὰ μας εἰς τὰς τέχνας καὶ τὸ σχολεῖον, καὶ νὰ κάμνωμεν τὰ πάντα διὰ τὸν σκοπὸν αὐτόν, νὰ μὴ τὰ ἀνατρέφωμεν ὅμως μὲ τὴν παιδείαν καὶ τὴν νοουθεσίαν τοῦ Κυρίου; Διὰ τοῦτο βέβαια ἡμεῖς πρῶτον ἀπολαμβάνομεν τοὺς καρπούς, ὅταν ἀνατρέφωμεν τὰ παιδιὰ μας διὰ νὰ γίνουν ἀναιδῆ, ἀκόλαστα, ἀπείθαρχα, βάνουσα. Ἄς μὴ κάμνωμεν λοιπὸν τοῦτο, ἀλλ' ἄς ὑπακούωμεν εἰς τὸν μακάριον Παῦλον, ποὺ μᾶς παραινεῖ νὰ ἀνατρέφωμεν αὐτὰ μὲ τὴν παιδείαν καὶ τὴν νοουθεσίαν τοῦ Κυρίου. Νὰ δώσωμεν εἰς αὐτὰ τὸ παράδειγμα, νὰ τὰ κάμνωμεν νὰ συνηθίζουσι ἀπὸ μικρὰν ἡλικίαν εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῶν Γραφῶν. Ἀλλοίμονον! Διότι λέγων συνεχῆς αὐτά, θεωροῦμαι ὅτι φλυαρῶ, ἀλλ' ὅμως δὲν θὰ παύσω νὰ κάνω ὅ,τι ἠμπορῶ. Διὰ ποῖον λόγον, εἶπέ μου, δὲν μιμῆσθε τοὺς παλαιούς; Μάλιστα σεῖς αἱ γυναῖκες, ζηλέψατε τὰς θαυμαστάς ἐκεῖνας γυναῖκας. Ἐγεννήθη τὸ παιδί σου; Μιμήσου τὴν Ἄνναν⁴, μάθε καλῶς τί ἔχει κάνει ἐκείνη τὸν ἐπῆγεν ἀμέσως εἰς τὸν ναόν. Ποῖος ἀπὸ σᾶς δὲν θὰ ἤθελε νὰ γίνῃ ὁ υἱὸς τοῦ μίαν φοράν ὁ Σαμουήλ, ἢ πάρα πολλὰς φορές βασιλεὺς ὅλης τῆς οἰκουμένης;

Καὶ πῶς εἶναι δυνατόν, λέγει, νὰ γίνῃ ὅπως αὐτός; Διατί νὰ μὴ εἶναι δυνατόν; Διότι δὲν θέλεις, οὔτε τὸν παραδίδεις εἰς αὐτούς ποὺ ἠμποροῦν νὰ τὸν κάμουν τέτοιον. Καὶ ποῖος εἶναι τέτοιος; λέγει. Ὁ Θεός ἀφοῦ καὶ ἐκείνη ἐνεπιστεύθη εἰς αὐτὸν τὸν υἱὸν τῆς. Διότι οὔτε καὶ ὁ Ἥλει⁵, ποὺ ἦτο πάρα πολὺ κατάλληλος, εἶχε τὴν δύναμιν νὰ τὸν διαπλάσῃ. Διότι πῶς θὰ ἠμποροῦσεν αὐτός, ποὺ δὲν ἠμπόρεσεν οὔτε τοὺς ἰδικούς του υἱούς; Ἡ πίστις ὅμως τῆς γυναικὸς καὶ ἡ προθυμία τῆς τὸ κατώρθωσεν. Ἐγέννησε τὸ πρῶτον παιδί καὶ μόνον, οὔτε καὶ ἐγνώριζεν ἐὰν θὰ γεννήσῃ καὶ ἄλλα. Καὶ δὲν εἶπε Ἐὰν περιμένω νὰ μεγαλώσῃ

σηται βιωτικοῖς· συγχωρήσω αὐτὸν μικρὸν ἐνδιατρέψαι τῇ παιδικῇ ἡλικίᾳ· ἀλλὰ πάντα ταῦτα ἢ γυνὴ παρωσαμένη, ἐνὸς μόνου γέγονε, πῶς ἐκ προοιμίων τὸ ἄγαλμα τὸ πνευματικὸν ἀναθῆ τῷ Θεῷ. Αἰσχυνθῶμεν, οἱ ἄνδρες, τῆς γυναικὸς τὴν
 5 φιλοσοφίαν· ἀνήνεγκεν αὐτὸν τῷ Θεῷ, καὶ ἐκεῖ εἶασε. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ γάμος ἐγένετο λαμπρότερος, ἐπειδὴ τὴν ἀπαρχὴν ἀνέθηκε· διὰ τοῦτο εὐφορος αὐτῆς γέγονεν ἡ γαστήρ, καὶ ἑτέρους ἐκίησαιο παῖδας, διὰ τοῦτο καὶ ἐν τῷ κόσμῳ εἶδεν εὐδοκιμοῦντα. Εἰ γὰρ ἄνθρωποι τιμώμενοι ἀντιτιμῶσιν, οὐ
 10 πολλῷ μᾶλλον ὁ Θεός, ὁ καὶ χωρὶς τοῦ τιμηθῆναι τοῦτο ποιῶν;

Μέχρι τίνος ἐσμέν σάρκες; μέχρι τίνος ἐπὶ γῆς κύπιο-
 -μεν; Πάντα ἡμῖν δεύτερα ἔσιω τῆς προνοίας τῶν παίδων, καὶ τοῦ ἐν παιδείᾳ καὶ νουθεσίᾳ Κυρίου αὐτὰ ἐκτρέφεσθαι.
 15 Ἄν μάθη φιλόσοφος εἶναι ἐκ προοιμίων, πλοῦτιον ἐκίησαιο παντὸς πλούτου μείζονα, καὶ δόξαν δυνατωτέραν. Οὐδὲν τοσοῦτον ἐργάση τέχνην διδάσκων αὐτὸν καὶ παιδείαν τὴν ἔξωθεν, δι' ἧς χρήματα κίησεται, ὅσον εἰὰν διδάξης αὐτὸν τέχνην, δι' ἧς χρημάτων καταφρονήσει. Εἰ θούλει ποιῆσαι
 20 αὐτὸν πλούσιον, οὕτω ποίησον. Πλούσιος γὰρ οὐχ ὁ πολλῶν χρημάτων δεόμενος, καὶ πολλὰ περιβεβλημένος, ἀλλ' ὁ μηδενὸς χρεῖαν ἔχων. Τοῦτο παίδευσον τὸν υἱόν, τοῦτο δίδαξον οὗτος μέγιστος πλοῦτιος. Μὴ ζῆτει πῶς εὐδόκιμον ἐργάση ἐν διδάγμασι τοῖς ἔξωθεν, καὶ ἐπίδοξον ποιήσεις, ἀλλὰ φρόν-
 25 τισον πῶς αὐτὸν διδάξεις καταφρονεῖν τῆς δόξης τῆς ἐν τῷ βίῳ τούτῳ· ἐκεῖθεν λαμπρότερος καὶ ἐνδοξότερος γένοιτο ἄν. Ταῦτα καὶ τῷ πένητι καὶ τῷ πλουσίῳ δυνατὸν ποιεῖν ταῦτα οὐκ ἐκ διδασκάλου μαθητὴν τις, οὐδὲ διὰ τέχνης,

τὸ παιδί, διὰ νὰ γνωρίσῃ τὸν κόσμον αὐτόν, θὰ τὸ ἀφήσω ἐπ' ὀλίγον νὰ ζήσῃ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν. "Ὅλα αὐτὰ ὁμῶς ἀφοῦ τὰ παρεμέρισεν, ἓνα μόνον ἐφρόντισε, πῶς ἀπὸ τὴν ἀρχὴν νὰ ἀναθέσῃ εἰς τὸν Θεὸν τὸ πνευματικὸν αὐτὸ ἄγαλμα. "Ἄς ἐντραποῦμεν, οἱ ἄνδρες, τῆς γυναικὸς τὴν σκέψιν. Προσέφερον αὐτὸ εἰς τὸν Θεὸν καὶ ἐκεῖ τὸ ἄφησε. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ γάμος τῆς ἔγινε λαμπρότερος, ἐπειδὴ προηγουμένως ἐζήτησε τὰ πνευματικά, ἐπειδὴ προσέφερε τὸν πρῶτον τῆς καρπὸν. Δι' αὐτὸ ἔγινεν εὐφορος ἡ κοιλία τῆς, καὶ ἀπέκτησε καὶ ἄλλα παιδιά, διὰ τοῦτο καὶ εἶδε τὰ παιδιά τῆς νὰ εὐδοκιμοῦν εἰς τὸν κόσμον. Διότι ἐὰν οἱ ἄνθρωποι τιμοῦν ὅταν τιμηθοῦν, κατὰ πολὺ περισσότερον δὲν τιμᾷ ὁ Θεός, ποῦ κάμνει αὐτὸ καὶ χωρὶς νὰ τιμηθῇ;

Μέχρι πότε θὰ εἶμεθα σάρκες; μέχρι πότε θὰ κύπτωμεν ἐπάνω εἰς τὴν γῆν; "Ὅλα ἃς ἔρχονται εἰς ἡμᾶς δευτέρα εἰς τὴν σειρὰν, προκειμένου διὰ τὴν φροντίδα τῶν παιδιῶν καὶ τὴν ἀνατροφὴν των μὲ τὴν παιδείαν καὶ τὴν νοθεσίαν τοῦ Κυρίου. "Ἄν τὸ παιδί μάθῃ νὰ σκέπτεται ἀπὸ τὴν ἀρχὴν, ἀπέκτησε πλοῦτον μεγαλύτερον ἀπὸ κάθε ἄλλον καὶ δόξαν μεγαλυτέραν. Δὲν θὰ κατορθώσῃς τίποτε τόσον σπουδαῖον, ἂν διδάξῃς τὸ παιδί σου τὴν τέχνην καὶ τὴν ἔξωθεν παιδείαν, μὲ τὴν ὁποίαν θὰ ἀποκτήσῃ χρήματα, ὅσον ἂν τὸ διδάξῃς τὴν τέχνην, μὲ τὴν ὁποίαν θὰ περιφρονήσῃ τὰ χρήματα. Ἐὰν θέλῃς νὰ τὸ κάμνης πλούσιον, ἔτσι κάμνε το. Διότι πλούσιος δὲν εἶναι αὐτὸς ποῦ ἔχει ἀνάγκην ἀπὸ πολλὰ χρήματα, καὶ τὸν περιτριγυρίζουν πολλὰ ἀγαθὰ, ἀλλ' ἐκεῖνος ποῦ δὲν ἔχει ἀνάγκην ἀπὸ τίποτε. Αὐτὸ νὰ μάθῃς τὸν υἱόν σου, αὐτὸ νὰ διδάξῃς, αὐτὸς εἶναι ὁ μεγαλύτερος πλοῦτος. Μὴ ἀναζητῆς πῶς νὰ τὸν κάμνης νὰ προκόψῃ εἰς τὰ κοσμικὰ διδάγματα, καὶ νὰ τὸν κατατήσῃς φιλόδοξον, ἀλλὰ φρόντισε μὲ ποῖον τρόπον νὰ τὸν διδάξῃς νὰ περιφρονῇ τὴν δόξαν εἰς αὐτὴν τὴν ζωὴν. Μετὰ ταῦτα θὰ ἠμποροῦσε νὰ γίνῃ λαμπρότερος καὶ ἐνδοξότερος. Αὐτὰ εἶναι δυνατὸν νὰ τὰ κάμνουν καὶ ὁ πτωχὸς καὶ ὁ πλούσιος, αὐτὰ δὲν τὰ μανθάνει κανεὶς ἀπὸ διδάσκαλον, οὔτε μὲ τέχνην, ἀλλὰ μὲ τὰ θεῖα λόγια. Νὰ μὴ θέλῃς νὰ

ἀλλὰ διὰ τῶν θείων λογίων. Μὴ ζήτει ὅπως μακρὸν ᾧδε ζήσεται θίον, ἀλλ' ὅπως ἐκεῖ ἄπειρον καὶ ἀτελεύτητον.

Τὰ μεγάλα αὐτῷ χαρίζου, μὴ τὰ μικρά. Ἐκκουε Παύλου λέγοντος· «Ἐκτρέφειτε αὐτὰ ἐν παιδείᾳ καὶ νοουθεσίᾳ Κυ-
 5 ρίου». Μὴ ρήτορα αὐτὸν σπούδαζε ποιῆσαι, ἀλλὰ φιλοσοφεῖν
 παιδεύει. Ἐκείνου μὲν γὰρ οὐκ ὄντιος, οὐδὲν ἔσται θλάθος·
 τούτου δὲ ἀπόντιος, οὐδὲν ἔσται κέρδος μυρίας ρητορείας.
 Τρόπων χρεῖα, οὐ λόγων, ἡθους, οὐ δεινότητος, ἔργων, οὐ
 ρημάτων. Ταῦτα προξενεῖ τὴν βασιλείαν, ταῦτα χαρίζεται
 10 καὶ τὰ ὄντως ἀγαθὰ. Μὴ τὴν γλώττιαν ἀκονήσης, ἀλλὰ τὴν
 ψυχὴν ἐκκάθαρε. Οὐ κωλύων παιδεύειν ταῦτα λέγω, ἀλλὰ
 κωλύων ἐκείνοις μόνοις προσέχειν. Μὴ νομίσης, ὅτι τῷ
 μονάζοντι μόνῳ τούτων δεῖ τῶν παιδευμάτων τῶν ἀπὸ τῶν
 Γραφῶν· μάλιστα γὰρ τούτων δεῖ τοῖς παισὶ τοῖς μέλλουσιν
 15 εἰς τὸν θίον τοῦτον ἔκειν. Ὡσπερ γὰρ τῆς ἀπὸ τοῦ πλοίου
 κατασκευῆς καὶ κυβερνήτου καὶ πληρώματος τῶν ναυτῶν
 οὐχ οὐτις δεῖται ὁ διαπαντὸς ἐπὶ λιμένος ἐσιώσ, ἀλλ' ὁ
 θαλαπτεύων ἀεὶ οὐτιω καὶ ὁ κοσμηκός, καὶ ὁ μονάζων. Ὁ
 μὲν γὰρ, καθάπερ εἰς λιμένα ἐστὶν ἀκύμαντον, θίον ἀπρά-
 20 γμονα ζῶν, καὶ πάσης ἀπηλλαγμένον καταιγίδος· οὐτις δὲ
 διαπαντὸς πελάγιός ἐστι, καὶ θαλαπτεύει ἐν μέσῳ πελάγει
 πολλαῖς τρικυμίαις μαχόμενος· κἂν αὐτὸς μὴ δέηται, ἀλλὰ
 παρεσκευασμένον εἶναι δεῖ, ὥστε τὰς ἐτέρων ἐμφράξαι
 γλώττιας.

25 3. Ὡστε ὅσω ἂν εὐδόκιμος γένηται ἐν τῷ θίῳ τῷ πα-
 ρόντι, τοσοῦτω αὐτῷ δεῖ τῆς παιδείσεως ταύτης. Ἐν τε
 γὰρ ἐν βασιλείοις τρέφεται, πολλοὶ καὶ Ἕλληνες ἐκεῖ καὶ
 φιλόσοφοι καὶ οἱ πεφουσημένοι ἐπὶ τῇ παρούσῃ δόξῃ, καθά-
 περ ἰάπος τις ὑδερικῶν ἐμπειλησμένος. Τοιοῦτόν τί ἐστι
 30 τὰ βασίλεια· πάντες εἰσὶ πεφουσημένοι καὶ φλεγμαίνοντες οἱ

ζήση ἐδῶ μίαν μακρὰν ζωὴν, ἀλλὰ διὰ νὰ ζήση ἐκεῖ αἰωνίαν καὶ ἀτελεύτητον ζωὴν.

Νὰ χαρίζης εἰς αὐτὸν τὰ μεγάλα, ὄχι τὰ μικρά. Ἔκουε τὸν Παῦλον ποῦ λέγει· «Ἀνατρέφετε αὐτὰ μὲ παιδείαν καὶ νοουθεσίαν Κυρίου». Νὰ μὴ φροντίζης νὰ τὸν κάμνης ρήτορα, ἀλλὰ νὰ τὸν ἐκπαιδεύης νὰ φιλοσοφῇ. Διότι ὅταν ἐκεῖνο δὲν ὑπάρχη, δὲν θὰ γίνῃ καμμία βλάβη· ὅταν ὅμως αὐτὸ ἀπουσιάζῃ, κανένα κέρδος δὲν θὰ εἶναι ἀπὸ τὴν ἀμέτρητον ρητορείαν. Χρειαζονται τρόποι καὶ ὄχι λόγια, ἤθος καὶ ὄχι ἰκανότης, ἔργα καὶ ὄχι λόγια. Αὐτὰ φέρουν τὴν Βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, αὐτὰ χαρίζουν καὶ τὰ πραγματικὰ ἀγαθὰ. Μὴ ἐξασκῆς τὴν γλῶσσαν του, ἀλλὰ καθάριζε τὴν ψυχὴν του. Δὲν λέγω αὐτὰ διὰ νὰ σὲ ἐμποδίσω νὰ μορφώσης ἔτσι τὸ παιδί σου, ἀλλὰ διὰ νὰ σὲ ἐμποδίσω νὰ προσέχης μόνον εἰς ἐκεῖνα. Μὴ νομίσης ὅτι μόνον εἰς αὐτὸν ποῦ μονάζει πρέπει νὰ ἐπιβάλλωνται τὰ διδάγματα τῆς ἁγίας Γραφῆς, περισσότερο καὶ ἀπ' αὐτοῦς πρέπει νὰ ἐπιβάλλωνται εἰς τὰ παιδιά, ποῦ πρόκειται νὰ ἔλθουν εἰς τὴν ζωὴν αὐτὴν. Διότι ὅπως ἀκριβῶς αὐτὸς ποῦ μένει μονίμως εἰς τὸ λιμάνι δὲν ἔχει ἀνάγκην κατασκευῆς πλοίου καὶ κυβερνήτου καὶ πληρώματος τῶν ναυτῶν, ἀλλ' αὐτὸς ποῦ εἶναι πάντοτε μέσα εἰς τὴν θάλασσαν· ἔτσι καὶ ὁ κοσμικὸς καὶ ὁ μοναχός. Ὁ πρῶτος δηλαδὴ, ὡς νὰ εὐρίσκεται εἰς λιμάνι χωρὶς κύματα, ζῆ μίαν ἀδρανῆ ζωὴν, καὶ εἶναι ἀπηλλαγμένος ἀπὸ κάθε καταιγίδα, ὁ δεύτερος ὅμως συνεχῶς εὐρίσκεται μέσα εἰς τὸ πέλαγος, καὶ ταξιδεύει εἰς τὸ μέσον τοῦ πελάγους μαχόμενος μὲ πολλὰς τρικυμίας, καὶ ἐὰν αὐτὸς δὲν ἔχῃ ἀνάγκην, ὅμως πρέπει νὰ εἶναι προετοιμασμένος, ὥστε νὰ κλείσῃ τὰ στόματα τῶν ἄλλων.

3. Ὡστε ὅσον περισσότερο θὰ προκόψῃ εἰς τὴν ζωὴν αὐτὴν, τόσον περισσότερο χρειάζεται τὴν μόρφωσιν αὐτὴν. Διότι ἂν ἀκόμη ἀνατρέφεται εἰς παλάτια, ὑπάρχουν ἐκεῖ καὶ πολλοὶ εἰδωολάτραι καὶ φιλόσοφοι καὶ ἐκεῖνοι ποῦ ἐπαίρονται ἀπὸ τὴν κοσμικὴν δόξαν, ὡς νὰ εἶναι ἕνας τόπος γεμᾶτος ἀπὸ ὑδρωπικούς. Κάτι τέτοιο εἶναι τὰ παλάτια. Ὅλοι εἶναι ματαιόδοξοι καὶ φλεγμαίνοντες, αὐτοὶ δὲ

δὲ οὐκ ὄντες σπουδάζουσι τοῦτο γενέσθαι. Ἐννόησον οὖν ὅσον ἐστὶ τὸν υἷον τὸν σὸν εἰσελθόντα ἐκεῖ, καθάπερ ἰατρὸν ἄριστον, μετὰ τῶν ὀργάνων εἰσιέναι τῶν δυναμένων κατασιέλλειν τὴν ἐκάστου φλεγμονήν, καὶ προσιέναι ἐκάστω καὶ 5 διαλέγεσθαι, καὶ ὑγιᾶς τὸ κάμνον σῶμα ποιεῖν, φάρμακα ἐπιτιθέντι τὰ ἀπὸ τῶν Γραφῶν, καὶ τοὺς περὶ φιλοσοφίας ἐκχέοντα λόγους. Ὁ γὰρ μονάζων τίτι διαλέξεται; τῷ τοίχῳ καὶ τῷ ὀρόφῳ; ἀλλὰ τῇ ἐρημίᾳ καὶ ταῖς νάπαις; ἢ τοῖς ὄρεισι καὶ τοῖς δένδροις; Οὐκ ἔχει τοίνυν πολλὴν ἀνάγκην 10 ἐκεῖνος τῆς τοιαύτης διδασκαλίας· ἀλλ' ὅμως ἔργον τίθεται τοῦτο κατορθῶσαι, οὐχ ὥσπερ ἑτέρους τοσοῦτον παιδεῦσαι, ἀλλ' ὥσπερ ἑαυτόν. Πολλὴ οὖν χρεία μάλιστα τοῖς ἐν τῷ βίῳ τούτῳ στρεφομένοις τῆς τοιαύτης διδασκαλίας· καὶ γὰρ τοῦ ἁμαρτάνειν πλείονα οὗτος ἀνάγκην ἔχει ἢ ἐκεῖνος. Εἰ 15 δὲ βούλει γινῶναι, καὶ ἐν τῷ κόσμῳ αὐτῷ ἐπιτηδειότερος ἔσται. Πάντες γὰρ αὐτὸν αἰδεσθήσονται ἀπὸ τῶν ρημάτων ἐκείνων, διὰ τὸ ὀρῶσιν αὐτὸν ἐν πυρὶ μὴ καιόμενον, μηδὲ ἀρχῆς ἐπιθυμοῦντα· τότε καὶ τεύξεται ταύτης, διὰ μὴ ἐπιθυμῆ, καὶ βασιλεῖ αἰδεσιμώτερος ἔσται. Οὐ γὰρ ἔτι τὸν 20 τοιοῦτον λαθεῖν. Ἐν μὲν γὰρ πολλοῖς ὑγιαίνουσι λήσεται ὁ ὑγιαίνων· ἐν δὲ πολλοῖς κάμνουσιν διὰ τὸ εἰς ὑγιαίνων ἢ, ταχέως καὶ εἰς τὰς βασιλικὰς ἀκοὰς ἢ φήμη διαδραμεῖται, καὶ πολλοῖς αὐτὸν ἐπισιθήσει ἔθνεσι. Ταῦτα οὖν εἰδότες ἐκτρέφετε ἐν παιδείᾳ καὶ νοουθεσίᾳ Κυρίου τὰ τέκνα. 25 Ἀλλὰ πένης τίς ἐστι; Πάλιν πένης· ἀλλὰ τοῦ ἐν βασιλείοις στρεφομένου οὐδὲν ἔσται ἐντελέστερος, ἐπειδὴ μὴ ἐν βασιλείοις ἐστίν, ἀλλὰ θαυμασθήσεται, καὶ ταχέως εἰς ἀρχὴν ἤξει τὴν ἐκούσιον, οὐ τὴν χειροτονητήν. Εἰ γὰρ Ἕλληνες ἄνδρες τριωβολιμαῖοί τινες καὶ κύνες, φιλοσοφίαν τοι- 30 αὐτήν ἀναδεξάμενοι τριωβολιμαῖον (τοιαύτη γὰρ ἡ Ἑλ-

6. Τριωβολιμαῖοι· οἱ ἔχοντες ἀξίαν τριῶν ὀβολῶν, ποῦ ἰσοδυναμεῖ πρὸς ἡμίσειαν δραχμὴν.

7. Κύνες = κυνικοὶ φιλόσοφοι. Μετὰ τὴν λέξιν αὐτὴν ὁ Χρυσόστομος χαρακτηρίζει τοὺς εἰδωλολάτρᾳ φιλοσόφους.

πού δέν εἶναι, φροντίζουν νά γίνουν. Σκέψου λοιπόν τί σημαίνει νά εἰσέλθῃ ὁ υἱός σου ἐκεῖ, ὡς ἄριστος ἰατρός, νά εἰσέλθῃ μέ τὰ ὄργανα πού ἔχουν τήν δύναμιν νά θεραπεύουν τήν φλεγμονήν τοῦ καθενός, νά πλησιάζῃ τόν καθένα καί νά συζητῇ, καί νά θεραπεύῃ τὸ ἀσθενές σῶμα, ἐπιθέτων τὰ φάρμακα ἀπό τήν ἀγίαν Γραφήν καί ἐκχέων τὰ λόγια τῆς πνευματικῆς ζωῆς. Ὁ μοναχός εἰς ποῖον θά ὁμιλήσῃ; εἰς τόν τοῖχον καί τήν ὀροφήν; μήπως εἰς τήν ἔρημον καί τὰ φαράγγια, ἢ εἰς τὰ πουλιὰ καί τὰ δένδρα; Δέν ἔχει λοιπόν ἐκεῖνος μεγάλην ἀνάγκην τήν διδασκαλίαν αὐτήν. Ἄλλ' ὅμως ἔχει νά κατορθώσῃ τὸ ἔργον αὐτό, διὰ νά μορφώσῃ ὄχι τόσον πολὺ τοὺς ἄλλους, ἀλλὰ τόν ἑαυτόν του. Αὐτοὶ λοιπόν πού ἀναστρέφονται εἰς τόν κόσμον αὐτόν χρειάζονται κατὰ πολὺ περισσότερο τήν διδασκαλίαν αὐτήν, διότι αὐτός εὐρίσκεται περισσοτέρας φοράς εἰς τήν ἀνάγκην διὰ νά ἀμαρτάνῃ παρά ὁ μοναχός. Καί ἐάν θέλῃς νά πληροφορηθῆς καί εἰς τόν κόσμον τοῦτον θά εἶναι χρησιμώτερος. Διότι ὅλοι θά τόν σεβασθοῦν ἀπό τὰ λόγια ἐκεῖνα, ὅταν βλέπουν αὐτόν νά μὴ καίεται εἰς τὸ πῦρ, οὔτε νά ἐπιθυμῇ τὰ ἀξιώματα. Τότε θά ἐπιτύχῃ καί αὐτά, ὅταν δέν τὰ ἐπιθυμῇ, καί θά εἶναι σεβαστότερος ἀπὸ τόν βασιλέα. Διότι δέν εἶναι δυνατόν τέτοιος ἄνθρωπος νά μείνῃ ἀπαρατήρητος. Διότι εἰς τοὺς πολλοὺς μὲν ὑγιεῖς θά φανῇ αὐτός πού εἶναι ὑγιής. Ὅταν ὅμως εἰς τοὺς πολλοὺς ἀσθενεῖς ὑπάρχῃ ἕνας ὑγιής, γρήγορα θά τρέξῃ ἢ φήμῃ καί εἰς τὰ αὐτιά τοῦ βασιλέως, καί θά τόν κἀνῇ γνωστόν εἰς μεγάλα πλήθη. Λοιπόν ἀφοῦ γνωρίσετε αὐτά, ἀνατρέφετε τὰ παιδιὰ σας μέ τήν παιδείαν καί τήν νοθεσίαν τοῦ Κυρίου.

Ἄλλ' εἶναι κανεὶς πτωχός; Ἄς μείνῃ πτωχός. Ἄλλὰ δέν θά εἶναι καθόλου εὐτελέστερος ἀπὸ αὐτόν πού ἀναστρέφεται εἰς τὰ παλάτια, ἀλλὰ θά γίνῃ θαυμαστός, καί ταχέως θά ἀποκτήσῃ τήν ἐξουσίαν πού θέλει, ὄχι αὐτήν πού δίδουν οἱ ἄλλοι. Διότι ἐάν μερικοὶ εἰδωλολάτραι, ἄνθρωποι χωρὶς ἀξίαν* καί κύνες', ἀφοῦ παρεδέχθησαν τέτοια φιλοσοφίαν χωρὶς ἀξίαν (διότι τέτοια εἶναι ἡ εἰδω-

ληνική) μᾶλλον δὲ οὐδὲ αὐτήν, ἀλλ' ὄνομα αὐτῆς, καὶ τρι-
 βωνα περιθέμενοι, καὶ κόμην θρέφαντες, πολλοὺς δυσωποῦ-
 σαι. πόσω μᾶλλον ὁ ὄντως φιλόσοφος; Εἰ σχῆμα ψευδές, εἰ
 σκιά φιλοσοφίας φαινομένη οὕτως αἰρεῖ, τί ἐὰν τὴν ἀληθῆ
 5 φιλοσοφίαν ἀγαπήσωμεν καὶ τὴν εἰλικρινῆ; οὐχὶ πάντες
 θεραπεύσουσι; καὶ οἰκίας καὶ γυναῖκας καὶ παῖδας τοῖς
 τοιούτοις μετὰ πολλῆς τῆς ἀδειίας ἐγχειρίσουσιν; Ἄλλ' οὐκ
 ἔστιν, οὐκ ἔστι τοιοῦτος φιλόσοφος νῦν. Διὰ τοῦτο οὐδὲ τὸ
 ὑπόδειγμα ἔστιν εὐρεῖν. Εἰσὶ μὲν γὰρ ἐν μονάζουσιν, ἐν
 10 δὲ κοσμηκοῖς οὐκέτι. Καὶ ὅτι ἐν μονάζουσιν εἰσι, δυνατὸν
 πολλοὺς παραγαγεῖν ὅμως ἓνα ἀπὸ πλειόνων ἔρω.

Ἴστε δῆπου, καὶ ἀκηκόατε, οἱ δὲ καὶ ἐθεωρήσατε τὸν
 ἄνδρα, ὃν μέλλω νῦν ἔρεῖν Ἰουλιανὸν λέγω τὸν θαναμάσιον.
 Οὗτος ἦν ἀνὴρ ἄγροικος, ταπεινὸς καὶ ἐκ ταπεινῶν οὐδὲ
 15 ὄλως τῆς ἔξωθεν παιδείας ἔμπειρος, ἀλλὰ τῆς ἀπλάσιου
 φιλοσοφίας πεπληρωμένος. Τούτου εἰς τὰς πόλεις ἐμβάλλον-
 τος (σπανιάκις δὲ τοῦτο ἐγένετο), οὔτε ρητόρων, οὔτε σο-
 φιστῶν, οὔτε ἄλλου τινὸς εἰσελαύνοντος, τοιαύτη τις ἐγένετο
 συσιροφή. Τί δὲ λέγω; οὐχὶ πάντων βασιλέων καὶ τὸ ὄνομα
 20 αὐτοῦ λαμπρότερον ἄδεται ἔτι καὶ νῦν; Εἰ δὲ ἐν τῷ κόσμῳ
 τοῦτω ταῦτα, ἐν τῷ κόσμῳ, ἐν ᾧ μηδὲν ἡμῖν ἐπηγγέλατο
 ἀγαθὸν ὁ Δεσπότης, ἐν ᾧ ξένους ἡμᾶς εἶπεν εἶναι, ἐννοήσω-
 μεν ἐν τοῖς οὐρανοῖς πόσα ἔσονται τὰ ἀποκείμενα ἀγαθὰ· εἰ
 ἔνθα πάροικοι ἦσαν, τοσαύτης ἀπέλανον τιμῆς, ἔνθα αἱ
 25 πόλεις εἰσὶ, πόσης ἀπολαύσουσι δόξης; εἰ ἔνθα θλίψιν
 ἐπηγγέλατο, τοσαύτη θεραπεία, ἔνθα ὄντως τιμὰς ἐπαγ-
 γέλλεται, πόση ἔσται ἡ ἄνεσις; Ἄλλὰ βούλεσθε καὶ κοσμη-
 κοὺς ἐπιδείξωμεν; Νῦν μὲν γὰρ οὐκ ἔχομεν πλὴν εἰσὶ μὲν
 ἴσως καὶ κοσμηκοὶ ἐπιεικεῖς, ἀλλ' εἰς τὴν ἄκραν οὐχ ἦκον-

8. Ἰουλιανός, ὁ λεγόμενος καὶ Σάββας. Ἀναχωρητῆς καὶ ἰδρυτῆς
 μοναστικῆς Λαύρας ΒΑ τῆς Ἐδέσσης (Συρίας) συγκαταλέγεται μετα-
 ξὺ τῶν διαπρεπεστέρων στυλοβατῶν τοῦ μοναχισμοῦ κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα

λολατρική), μάλλον δὲ οὔτε αὐτήν, ἀλλὰ τὸ ὄνομα αὐτῆς, καὶ ἐνεδύθησαν τὸν τρίβωνα καὶ ἔθρεψαν μακρὰν κόμην, καταισχύουν τοὺς πολλούς, πόσον περισσότερο ὁ πραγματικὸς φιλόσοφος; Ἐὰν τὸ ψεύτικον σχῆμα, ἐὰν ἡ σκιά τῆς φιλοσοφίας, παρουσιαζομένη ἔτσι ἐντυπωσιάζη, τί θὰ γίνη ἐὰν ἀγαπήσωμεν τὴν ἀληθινὴν καὶ γνησίαν φιλοσοφίαν; Δὲν θὰ τὴν σέβωνται ὅλοι; Καὶ δὲν θὰ παραχωρήσουν μὲ μεγάλην εὐκολίαν εἰς τοὺς φιλοσόφους αὐτοὺς καὶ τὰ σπίτια καὶ τὰς γυναῖκας καὶ τὰ παιδιὰ των; Ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει, δὲν ὑπάρχει τώρα τέτοιος φιλόσοφος. Διὰ τοῦτο οὔτε τὸ παράδειγμα εἶναι δυνατὸν νὰ εὐρωμεν. Ὑπάρχουν βεβαίως μεταξὺ τῶν μοναχῶν, μεταξὺ τῶν κοσμικῶν ὅμως δὲν ὑπάρχουν πλέον. Καὶ ὅτι ὑπάρχουν μεταξὺ τῶν μοναχῶν, θὰ ἠμποροῦσα νὰ σᾶς παρουσιάσω πολλούς, ἀλλὰ θὰ σᾶς εἰπῶ ἓνα ἀπὸ τοὺς πολλούς.

Ἴσως γνωρίζετε καὶ ἔχετε ἀκούσει, ἄλλοι δὲ καὶ εἶδατε τὸν ἄνδρα, ποῦ πρόκειται νὰ εἰπῶ τώρα ἐννοῶ τὸν Ἰουλιανὸν τὸν θαυμάσιον⁸. Αὐτὸς ἦτο ἄνδρας τραχύς, ταπεινός, καταγόμενος ἀπὸ ταπεινοὺς γονεῖς, δὲν εἶχε καμμίαν ἀπολύτως ἐμπειρίαν τῆς κοσμικῆς παιδείας, ἀλλ' ἦτο γεμᾶτος μὲ τὴν αἰωνίαν φιλοσοφίαν. Ὅταν εἰσῆρχετο εἰς τὰς πόλεις (καὶ τοῦτο συνέβαινε σπανίως), ἐγίνετο τόσον μεγάλη συνάθροισις ἀνθρώπων, ποῦ δὲν ἐγίνετο οὔτε ὅταν κατέφθανον ρήτορες ἢ σοφισταὶ ἢ οἰοσδήποτε ἄλλος. Τί ὅμως λέγω; Δὲν ἀνυμνεῖται ἀκόμη καὶ τώρα τὸ ὄνομα τοῦ λαμπρότερον ἀπὸ ὅλους τοὺς βασιλεῖς; Ἐὰν δὲ αὐτὰ συμβαίνουν εἰς τὸν κόσμον αὐτόν, εἰς τὸν ὁποῖον ὁ Κύριος δὲν μᾶς ὑπεσχέθη κανένα ἀγαθόν, ἄς ἀντιληφθοῦμεν πόσα θὰ εἶναι τὰ ἀγαθὰ ποῦ ἔχουν ἀποτεθῆ εἰς τοὺς οὐρανοὺς. Ἐὰν ἐδῶ, ποῦ ἦσαν πάρακοι, ἐτιμήθησαν τόσον πολύ, ἐκεῖ ποῦ θὰ εἶναι μόνιμοι κάτοικοι, πόσον θὰ δοξασθοῦν; Ἐὰν ἐδῶ ποῦ μᾶς ὑπεσχέθη θλίψιν, ὑπάρχει τόση περιποίησις, ἐκεῖ ποῦ ὑπόσχεται πράγματι τιμᾶς, πόση θὰ εἶναι ἡ ἀνεσις; Ἀλλὰ θέλετε νὰ παρουσιάσωμεν καὶ κοσμικούς; Τώρα ὅμως δὲν ἔχομεν. Βεβαίως ὑπάρχουν ἴσως καὶ κοσμικοὶ μορφωμένοι, ἀλλὰ δὲν φθάνουν εἰς τὴν ὑψίστην φιλοσο-

τες φιλοσοφίαν. Διὸ ἀπὸ τῶν παλαιῶν καὶ ἀγίων ἐρῶ ὑμῖν τὰ ὑποδείγματα. Πόσοι γυναῖκας ἔχοντες, καὶ παῖδας τρέφοντες, τῶν εἰρημένων οὐδὲν ἔλαιον, οὐδὲν ἔλαιον ἔσχον; Ἀλλὰ νῦν οὐκέτι ἐστὶ διὰ τὴν ἐνεσιῶσαν ἀνάγκην,
5 καθὼς φησιν ὁ μακάριος οὗτος. Τίνα οὖν βούλεσθε εἶπω; τὸν Νῶε ἢ τὸν Ἀβραάμ; τὸν τούτου παῖδα ἢ τὸν ἐκείνου; ἀλλὰ τὸν Ἰωσήφ; Ἀλλὰ βούλεσθε ἐπὶ τοὺς προφήτας ἔλθωμεν; τὸν Μωϋσέα λέγω, τὸν Ἡσαΐαν.

4. Ἀλλ', εἰ δοκεῖ, ἐπὶ τὸν Ἀβραάμ τὸν λόγον ἐλκύσω-
10 μεν, ὃν μάλιστα πάντες προφέρουσιν ἡμῖν ἀεί. Οὐχὶ γυναῖκα εἶχεν; οὐχὶ παῖδας; καὶ γὰρ καὶ ἐγὼ τοῦτο λέγω πρὸς ὑμᾶς, ὅπερ ὑμεῖς πρὸς ἡμᾶς. Γυναῖκα εἶχεν, ἀλλ' οὐκ ἐπειδὴ γυναῖκα εἶχε, θαυμασιὸς ἦν· χρήματα εἶχεν, ἀλλ' οὐκ ἐπειδὴ χρήματα εἶχεν, ἤρесе τῷ Θεῷ, παῖδας ἔτεκεν, ἀλλ' οὐκ
15 ἐπειδὴ παῖδας ἔτεκεν, ἐμακαρίζετο· τριακοσίους δέκα καὶ ὀκτὼ οἰκογενεῖς ἐκέκτητο, ἀλλ' οὐ τοῦτου χάριν ἐθαυμάζειτο. Ἀλλὰ βούλει μαθεῖν πόθεν; ἀπὸ τῆς φιλοξενίας, ἀπὸ τῆς τῶν χρημάτων ὑπεροφίας, ἀπὸ τῆς κοσμιότητος. Τί γὰρ ἔσθιν, εἶπέ μοι, φιλοσόφου; οὐχὶ καὶ χρημάτων καὶ
20 δόξης καταφρονεῖν; καὶ φθόνου καὶ παντὸς πάθους ἀνώτερον εἶναι; Φέρε οὖν, αὐτὸν εἰς μέσον ἀγαγόντες ἀποδύσωμεν, καὶ δεῖξωμεν ὑμῖν οἷος φιλόσοφος ἦν. Οὐδὲν ἠγειρο παιδίδα πρῶτον· «Ἐξέλθε» γὰρ, ἤκουσεν, «ἐκ τῆς γῆς σου, καὶ ἐκ τῆς συγγενείας σου»· καὶ εὐθέως ἐξῆλθεν. Οὐ
25 προσεδέδειτο οἰκίαν· ἢ γὰρ ἂν οὐκ ἐξῆλθεν· οὐ συνηθείας φίλιαν, οὐκ ἄλλω οὐδενί. Εἶτα δόξης μάλιστα πάντων ἐκείνης καταφρόνησε καὶ χρημάτων· καὶ γὰρ πόλεμον τροπωσάμενος, καὶ λάφυρα ἀξιούμενος λαβεῖν, κατέπιπυσε. Ἀλλ' ὁ παῖς ὁ τούτου, οὐ διὰ τὰ χρήματα πάλιν ἐθαυμάζειτο, ἀλλὰ διὰ τὴν

φίαν. Διὰ τοῦτο θὰ σᾶς ἀναφέρω παραδείγματα ἀπὸ τοὺς παλαιούς καὶ ἁγίους. Πόσοι ποὺ ἔχουν γυναῖκας καὶ ἀνατρέφουν παιδιά, ἀπ' αὐτοὺς ποὺ ἔχομεν ἀναφέρει καθόλου ὀλιγώτερον, καθόλου ὀλιγώτερον δὲν ὑστεροῦν; Ἄλλὰ τώρα δὲν γίνεται πλέον λόγος διὰ τὴν παροῦσαν ἀνάγκην, καθὼς λέγει ὁ μακάριος αὐτός. Ποῖον λοιπὸν θέλετε νὰ εἰπῶ; τὸν Νῶε ἢ τὸν Ἀβραάμ; τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἢ τὸν υἱὸν ἐκείνου; μήπως τὸν Ἰωσήφ; Μήπως θέλετε νὰ ἔλθωμεν εἰς τοὺς προφήτας; τὸν Μωϋσῆ λέγω, τὸν Ἡσαΐαν.

4. Ἄλλ' ἂν φαίνεται καλὸν εἰς σᾶς, ἄς φέρωμεν τὸν λόγον εἰς τὸν Ἀβραάμ, ποὺ ὅλοι τὸν ἀναφέρουν εἰς ἡμᾶς πάρα πολὺ πάντοτε. Δὲν εἶχε γυναῖκα; δὲν εἶχε παιδιά; Διότι καὶ ἐγὼ αὐτὸ λέγω εἰς σᾶς, ποὺ σεῖς λέγετε εἰς ἐμέ. Γυναῖκα εἶχεν, ἀλλὰ δὲν ἦτο θαυμαστός ἐπειδὴ εἶχε γυναῖκα. Χρήματα εἶχεν, ὅμως δὲν ἤρρεσεν εἰς τὸν Θεὸν ἐπειδὴ εἶχε χρήματα. Παιδιά ἀπέκτησεν, ἀλλὰ δὲν τὸν ἐμακάριζον ἐπειδὴ ἀπέκτησε παιδιά. Τριακοσίους δέκα καὶ ὀκτῶ δούλους εἶχεν, ὅμως δὲν τὸν ἐθαύμαζαν δι' αὐτό. Ἄλλὰ θέλεις νὰ μάθης διὰ ποῖον λόγον τὸν ἐθαύμαζαν; Διὰ τὴν φιλοξενίαν, διὰ τὴν περιφρόνησιν τῶν χρημάτων, διὰ τὴν σεμνότητα. Διότι, εἶπέ μου, ποῖον τὸ χαρακτηριστικὸν γνῶρισμα τοῦ φιλοσόφου; Δὲν εἶναι ἡ περιφρόνησις καὶ τῶν χρημάτων καὶ τῆς δόξης; Καὶ νὰ εἶναι ἀνώτερος ἀπὸ τὸν φθόνον καὶ ἀπὸ κάθε πάθος; Ἐμπρὸς λοιπὸν, ἀφοῦ τὸν φέρωμεν εἰς τὸ μέσον μας, ἄς τὸν ἀποκαλύψωμεν, καὶ νὰ σᾶς δεῖξω πόσον μέγας φιλόσοφος ἦτο. Δὲν ἐνόμιζε τὴν πατρίδα πρῶτον ἀγαθόν. Διότι ἤκουσεν ἀπὸ τὸν Θεόν· «Φύγε ἀπὸ τὴν πατρίδα σου καὶ ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς σου»*, καὶ ἀμέσως ἔφυγε. Δὲν ἦτο προσδεδεμένος μὲ τὴν κατοικίαν. Διότι δὲν θὰ ἔφευγεν, οὔτε μὲ φιλίαν οἰκειότητος, οὔτε μὲ ὅ,τιδήποτε ἄλλο. Ἐπειτα περιεφρόνησεν ἐκεῖνος τὴν δόξαν καὶ τὰ χρήματα κατὰ πολὺ περισσότερον ἀπὸ ὅλα. Διότι ἀφοῦ κατετρόπωσε εἰς πόλεμον τοὺς ἐχθρούς του καὶ εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ λάβῃ λάφυρα, τὰ περιεφρόνησεν. Ἄλλὰ καὶ ὁ υἱὸς του, δὲν ἐθαυμάζετο πάλιν διὰ τὰ χρήματά του, ἀλλὰ διὰ τὴν φιλοξενίαν του, ὄχι διὰ τὰ παιδιά

φιλοξενίαν, οὐ διὰ τὰ παιδία, ἀλλὰ διὰ τὴν ὑπακοήν, οὐ διὰ τὴν γυναῖκα, ἀλλὰ διὰ τὴν στείρωσιν τὴν ἐπὶ τῇ γυναικί. Οὐδὲν τὴν παροῦσαν ἡγοῦντο ζωήν, οὐκ ἐχρηματίζοντο, ὑπερέωρων ἀπάντων.

5 Εἶπε γάρ μοι, ποῖα τῶν φυτῶν ἔστιν ἄριστα; οὐχ ἄπερ ἂν οἴκοθεν ἔχη τὴν ἰσχύν, καὶ μήτε ὄμβροισ, μήτε χαλάζαις, μήτε ἀνέμων ρύμαις, μήτε ἄλλη τινὶ τοσαύτῃ ἀνωμαλία βλάπτηται, ἀλλὰ γυμνὰ ἔσθηκε πάντων καταφρονοῦντα, μήτε θριγκίων, μήτε φραγμῶν δεόμενα; Τοιοῦτος ὁ φιλόσοφος
 10 ἔστι, τοιοῦτος ὁ πλοῦτος ἐκεῖνος· οὐδὲν ἔχει, καὶ πάντα ἔχει· πάντα ἔχει, καὶ οὐδὲν ἔχει. Ὁ γὰρ τοῖχος οὐκ ἔνδον, ἀλλ' ἐξωθέν ἐστίν, ὁ θριγκὸς οὐ τῆς φύσεώς ἐστίν, ἀλλ' ἐξωθεν περιβαλλόμενος. Τί δέ, εἶπέ μοι; ποῖον σῶμα ἰσχυρόν ἐστίν; οὐχ ὅπερ ἂν ὑγιαίνων ἦ, καὶ μήτε λιμῶ, μήτε πλησμονῆ,
 15 μήτε ψύχει, μήτε καύματι ἀλίσκηται· ἢ τὸ πρὸς πάντα ταῦτα ὑποκείμενον, καὶ τραπεζοποιῶν καὶ ὑφαντῶν καὶ θηρευτῶν καὶ λαιρῶν δεόμενον, ἵνα ὑγιαίνη; Ἐκεῖνός ἐστι πλούσιος, ὁ ὄντως φιλόσοφος, ὁ μηδενὸς τούτων δεόμενος. Διὰ τοῦτο ὁ μακάριος οὗτος ἔλεγεν· «Ἐκτρέφετε αὐτὰ ἐν παιδείᾳ καὶ
 20 ρουθειᾳ Κυρίου». Μὴ τοίνυν θριγκία ἐξωθεν περιβάλλετε· τοῦτο γὰρ ὁ πλοῦτος, τοῦτο ἡ δόξα. Ὅταν γὰρ ταῦτα καταπέση, καταπίπτει δέ, γυμνὸν ἔσθηκε καὶ εὐάλωτον τὸ φυτόν, οὐ μόνον οὐδὲν κερδαῖναν ἐν τῷ παρελθόντι χρόνῳ, ἀλλὰ καὶ βλαβέν. Ἐκεῖνα γὰρ τὰ θριγκία τὰ κωλύοντα αὐτὸ ἐγγυμνά-
 25 ζεσθαι πρὸς τὰς τῶν ἀνέμων προσβολάς, νῦν ἀθρόον καταπεσεῖν παρεσκεύασεν.

Ὡστε βλάπτει μᾶλλον ὁ πλοῦτος, ἀμελειήτους παρασκευάζων πρὸς τὰς ἀνωμαλίας τοῦ βίου. Τοιοῦτους τοίνυν παρασκευάζομεν τοὺς παῖδας, ὥσπερ δύνασθαι πρὸς πάντα
 30 ἀντέχειν, καὶ μὴ ξενίζεσθαι τοῖς ἐπιούσιν· ἐκτρέφωμεν αὐ-

του, ἀλλὰ διὰ τὴν ὑπακοήν του, ὄχι διὰ τὴν γυναῖκα του, ἀλλὰ διὰ τὴν στειρότητα τῆς γυναικός του. Ἐθεωροῦσαν τὴν παροῦσαν ζωὴν ὡς ἓνα τίποτε, δὲν ἠσυχολοῦντο μὲ χρηματικὰς ὑποθέσεις, περιεφρόνουν τὰ πάντα.

Εἶπέ μου, λοιπόν, ποῖα φυτὰ εἶναι τὰ καλύτερα; Δὲν εἶναι ἐκεῖνα ποὺ ἔχουν ἀπὸ τὴν φύσιν των τὴν δύναμιν, καὶ δὲν τὰ βλάπτουν οὔτε αἱ βροχαί, οὔτε αἱ χάλαζαι, οὔτε ἡ ὄρμη τῶν ἀνέμων, οὔτε παρομοία ἄλλη ἀνωμαλία, ἀλλὰ στέκονται γυμνὰ ἀδιαφοροῦντα δι' ὅλα αὐτά, χωρὶς νὰ ἔχουν ἀνάγκην οὔτε ἀπὸ στηρίγματα, οὔτε ἀπὸ φράκτας; Τέτοιος εἶναι ὁ φιλόσοφος, τέτοιος ὁ πλοῦτος ἐκεῖνος. Τίποτε δὲν ἔχει καὶ τὰ ἔχει ὅλα, ὅλα τὰ ἔχει καὶ τίποτε δὲν ἔχει. Διότι ὁ τοῖχος δὲν εἶναι ἐκ τῶν ἔσω, ἀλλ' ἐκ τῶν ἔξω, τὸ στηρίγμα δὲν εἶναι ἀπὸ τὴν φύσιν, ἀλλὰ ἀπ' ἔξω τοποθετούμενον. Τί ὅμως, εἶπέ μου; ποῖον σῶμα εἶναι ἰσχυρόν; Δὲν εἶναι αὐτὸ ποὺ εἶναι ὑγιές καὶ δὲν τὸ καταβάλλει οὔτε ἡ πείνα, οὔτε ὁ κορεσμός, οὔτε τὸ ψῦχος, οὔτε ὁ καύσων, ἢ ἐκεῖνο ποὺ εἶναι εἰς τὴν διάθεσιν ὄλων αὐτῶν καὶ ἔχει ἀνάγκην ἀπὸ τραπεζοκόμους καὶ τεχνίτας εἰδικούς εἰς τὴν ὑφαντικὴν καὶ κυνηγούς καὶ ἰατρούς, διὰ νὰ ἔχη τὴν ὑγείαν του; Ἐκεῖνος εἶναι πλούσιος, ὁ πραγματικὸς φιλόσοφος, ποὺ δὲν ἔχει ἀνάγκην διὰ τίποτε ἀπ' αὐτά. Δι' αὐτὸ ὁ μακάριος Παῦλος ἔλεγεν· «Ἀνατρέφετε αὐτὰ μὲ τὴν παιδείαν καὶ τὴν νοουθεσίαν τοῦ Κυρίου». Μὴ τοποθετεῖτε λοιπὸν στηρίγματα ἀπ' ἔξω, διότι τοῦτο εἶναι ὁ πλοῦτος, τοῦτο εἶναι ἡ δόξα. Διότι ὅταν αὐτὰ θὰ πέσουν κάτω, καὶ πίπτουν κάτω, τὸ φυτὸν στέκει γυμνὸν καὶ εὐάλωτον, ὄχι μόνον χωρὶς κέρδος ἀπὸ τὸν χρόνον ποὺ προῆλθεν, ἀλλὰ καὶ μὲ βλάβην. Διότι τὰ στηρίγματα ἐκεῖνα, ποὺ τὸ παρεκώλυαν νὰ ἐξασκῆται εἰς τὰ κτυπήματα τῶν ἀνέμων, τῶρα τὸ προητοίμασαν νὰ πέσῃ κάτω ἀμέσως.

Ὡστε ὁ πλοῦτος βλάπτει περισσότερο, διότι κάμνει τοὺς ἀνθρώπους ἀπροετοιμάστους διὰ τὰς ἀνωμαλίας τῆς ζωῆς. Ἄς προετοιμάζωμεν λοιπὸν τὰ παιδιὰ μας ἔτσι, ὥστε νὰ ἠμποροῦν νὰ ἀντέχουν ὅλα, καὶ νὰ μὴ ἐκπλήσωνται δι' αὐτὰ ποὺ ἔρχονται. Ἄς ἀνατρέφωμεν αὐτὰ μὲ

τοὺς ἐν παιδείᾳ καὶ νοϋθειᾳ Κυρίου, καὶ πολλὺς ἡμῖν ὁ μισθὸς ἀποκείσεται. Εἰ γὰρ ἄνθρωποι ἀγάλματα ποιοῦντες βασιλέων, καὶ εἰκόνας γράφοντες, τοσαύτης ἀπολαύουσι τιμῆς· ἡμεῖς τὴν βασιλικὴν εἰκόνα καλλωπίζοντες (εἰκὼν γὰρ τοῦ
 5 Θεοῦ ἄνθρωπος), οὐ μυρίων ἀπολαύσομεν τῶν ἀγαθῶν, τὸ καθ' ὁμοίωσιν ἀποδιδόντες; Τοῦτο γὰρ ἐσὶν ὄροισιν, ἢ τῆς ψυχῆς ἀρετῇ, διὰν ἀγαθοὺς εἶναι παιδεύσωμεν τοὺς παῖδας, διὰν ἀοργήτους, εἶαν ἀμνησικάκους· ταῦτα πάντα Θεοῦ ἴδια, διὰν εὐεργεικούς, διὰν φιλανθρώπους, διὰν παιδεύ-
 10 σωμεν τὰ παρόντα μηδὲν ἠγεῖσθαι. Τοῦτο τοίνυν ἡμῖν ἔργον ἔστω καὶ ἐαυτούς, κἀκεῖνους πλάττειν καὶ ρυθμίζειν εἰς δέον· ἐπεὶ ποία παρησιᾶ σιησόμεθα ἔμπροσθεν τοῦ θήματος τοῦ Χριστοῦ; Εἰ γὰρ ἐπισκοπῆς ἀνάξιος ὁ παῖδας ἀνυποτάκτους ἔχων, πολλῶ μᾶλλον τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν.
 15 Τί λέγεις; κἂν γυναῖκα ἄτακτον ἔχωμεν, κἂν παῖδας, εὐθύνας ὑφέξομεν; Ναί, ἐὰν μὴ μετὰ ἀκριθείας τὰ παρ' ἐαυτῶν εἰσενέγκωμεν· οὐ γὰρ ἀρκεῖ ἡμῖν ἡ οἰκεία ἀρετῇ πρὸς σωτηρίαν. Εἰ γὰρ ὁ τὸ τάλαντον τὸ ἐν μὴ καταβαλόμενος, οὐδὲν ἐκέρδανεν, ἀλλὰ καὶ οὕτω κολάζεται· δῆλον ὅτι οὐκ
 20 ἀρκεῖ ἡ οἰκεία ἀρετῇ εἰς σωτηρίαν, ἀλλὰ δεῖ καὶ τῆς ἐτέρου.

Πολλὴν τοίνυν ποιῶμεθα καὶ τῶν γυναικῶν φρονιμῶν ἐτύθη Χριστός», φησὶν. Ἔρα καὶ ἡμεῖς πάσχα ἐκεῖνους ρυθμίζειν, τὸν Θεὸν παρακαλῶμεν, ὥστε συναντιλα-
 25 θέσθαι ἡμῖν τοῦ ἔργου. Ἄν ἴδῃ ἡμᾶς τοῦτο μεριμνῶντας, τοῦτου φρονιζόντας, συναντιλήφεται· ἂν δὲ μηδένα ποιούμενους λόγον, οὐ δώσει χεῖρα. Οὐ γὰρ καθεύδουσιν ἡμῖν χορηγεῖ τὴν βοήθειαν ὁ Θεός, ἀλλὰ πονουμένοις καὶ αὐτοῖς.

τὴν παιδεῖαν καὶ τὴν νουθεσίαν τοῦ Κυρίου, καὶ θὰ μᾶς περιμένη πολὺς μισθός. Διότι ἐὰν οἱ ἄνθρωποι, ποὺ κάμνουν ἀγάλματα τῶν βασιλέων καὶ ζωγραφίζουν εἰκόνας, ἀπολαμβάνουν τόσον μεγάλην τιμὴν, ἡμεῖς ποὺ καλλωπίζομεν τὴν βασιλικὴν εἰκόνα (διότι ὁ ἄνθρωπος εἶναι εἰκὼν τοῦ Θεοῦ), δὲν θὰ ἀπολαύσωμεν ἀμέτρητα ἀγαθὰ, ἐφ' ὅσον ἀνταποδίδομεν τὸ καθ' ὁμοίωσιν; Διότι αὐτὸ σημαίνει ὁμοιον, ἢ ἀρετὴ τῆς ψυχῆς, ὅταν ἐκπαιδεύσωμεν τὰ παιδιά μας νὰ εἶναι ἀγαθὰ, νὰ μὴ ὀργίζονται, νὰ εἶναι ἀνεξίκακα. Ὅλα αὐτὰ εἶναι γνωρίσματα τοῦ Θεοῦ, ὅταν ἐκπαιδεύσωμεν τὰ παιδιά νὰ εὐεργετοῦν, νὰ εἶναι φιλόανθρωπα, ὅταν τὰ ἐκπαιδεύσωμεν νὰ περιφρονοῦν τὰ παρόντα. Αὐτὸ λοιπὸν ἄς εἶναι τὸ ἔργον μας, τὸ νὰ διαπαιδαγωγοῦμεν τὸν ἑαυτὸν μας καὶ ἐκεῖνα καὶ νὰ συνηθίζωμεν εἰς τὸ πρέπον. Διότι μὲ ποῖον θάρρος θὰ σταθοῦμεν ἐμπρὸς εἰς τὸ βῆμα τοῦ Χριστοῦ; Διότι ἐὰν εἶναι ἀνάξιος δι' ἐπισκοπὴν ἐκεῖνος, ποὺ ἔχει ἀνυπάκουα παιδιά, κατὰ πολὺ περισσότερον θὰ εἶναι ἀνάξιος διὰ τὴν Βασιλείαν τῶν Οὐρανῶν. Τί λέγεις; Καὶ ἐὰν ἔχωμεν ἄτακτον γυναῖκα καὶ παιδιά, θὰ δώσωμεν λόγον; Βεβαίως, ἐὰν δὲν εἰσφέρωμεν ἀκριβῶς αὐτὰ ποὺ ἐξαρτῶνται ἀπὸ ἡμᾶς· διότι δὲν εἶναι ἀρκετὴ ἡ ἰδική μας ἀρετὴ διὰ τὴν σωτηρίαν μας. Διότι ἐὰν αὐτὸς ποὺ δὲν ἐχρησιμοποίησε τὸ ἓνα τάλαντον, δὲν ἐκέρδισε τίποτε, ἀλλὰ καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τιμωρεῖται¹⁰, εἶναι φανερόν ὅτι δὲν εἶναι ἀρκετὴ ἡ ἰδική μας ἀρετὴ διὰ τὴν σωτηρίαν, ἀλλὰ πρέπει νὰ φροντίζωμεν καὶ διὰ τὴν ἀρετὴν τοῦ ἄλλου.

Ἄς φροντίζωμεν λοιπὸν καὶ διὰ τὴν γυναῖκα μας πολὺ, καὶ ἄς προνοοῦμεν διὰ τὰ παιδιά καὶ τοὺς ὑπηρέτας μας, καὶ διὰ τοὺς ἑαυτοὺς μας πολὺ, καὶ διὰ νὰ διορθώσωμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας καὶ ἐκείνους· ἄς παρακαλοῦμεν τὸν Θεόν, ὥστε νὰ μᾶς βοηθήσῃ εἰς τὸ ἔργον μας. Ἄν μᾶς ἰδῆ νὰ μεριμνῶμεν τοῦτο, νὰ φροντίζωμεν δι' αὐτό, θὰ μᾶς βοηθήσῃ, ἂν ὅμως μᾶς ἰδῆ νὰ μὴ ἐνδιαφερώμεθα καθόλου, δὲν θὰ μᾶς δώσῃ τὸ χέρι του. Διότι ὁ Θεὸς δὲν μᾶς δίδει τὴν βοήθειάν του, ὅταν κοιμώμεθα, ἀλλ' ὅταν κοπιᾶ-

Ὁ γὰρ βοηθὸς οὐ τοῦ ἀργοῦντός ἐστι βοηθός, ἀλλὰ τοῦ καὶ
 αὐτοῦ ἐργαζομένου. Δυνατὸς δὲ ὁ ἀγαθὸς Θεὸς δι' ἑαυτοῦ
 τὸ ἔργον εἰς τέλος ἀγαγεῖν, ἵνα ἀξιωθῶμεν πάντες ἐπιτυ-
 χεῖν τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία
 5 τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα
 τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ
 εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ζωμεν καὶ ἡμεῖς οἱ ἴδιοι. Διότι ὁ βοηθὸς δὲν εἶναι βοηθὸς εἰς αὐτὸν ποῦ μένει ἀργός, ἀλλ' εἰς ἐκεῖνον ποῦ καὶ ὁ ἴδιος ἐργάζεται. Ἔχει δὲ τὴν δύναμιν ὁ ἀγαθὸς Θεὸς μόνος του νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὸ ἔργον, διὰ νὰ ἀξιωθῶμεν ὅλοι νὰ ἀπολαύσωμεν τὰ ἀγαθὰ ποῦ ἔχει ὑποσχεθῆ εἰς ἡμᾶς, μὲ τὴν χάριν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετὰ τοῦ ὁποίου ἀνήκει εἰς τὸν Πατέρα καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα δόξα, δύναμις, τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΚΒ΄

Ἐφ. 6, 5 - 13

«Οἱ δοῦλοι, ὑπακούετε τοῖς κυρίοις κατὰ σάρκα μετὰ φόβου καὶ τρόμου, ἐν ἀπλότητι καρδίας ὑμῶν, ὡς
5 τῷ Χριστῷ· μὴ κατ' ὀφθαλμοδοσίαν ὡς ἀνθρωπά-
ρεσκοι, ἀλλ' ὡς δοῦλοι τοῦ Χριστοῦ, ποιῶντες τὸ
θέλημα τοῦ Θεοῦ ἐκ ψυχῆς, μετ' ἐννοίας δουλεύοντες
ὡς τῷ Κυρίῳ, καὶ οὐκ ἀνθρώποις· εἰδότες ὅτι ἐάν
τις ἀνθρώπος ποιῆσῃ ἀγαθόν, τοῦτο κομιεῖται παρὰ
10 τοῦ Κυρίου, εἴτε δοῦλος, εἴτε ἐλεύθερος».

1. Ὡστε οὐκ ἀνὴρ μόνον, οὔτε γυνή, οὔτε παιδιά, ἀλλὰ
καὶ οἰκειῶν ἀρετὴ συντελεῖ εἰς οὐσιασιν καὶ πρόσιασιν οἰ-
κίας. Διὰ τοῦτο ὁ μακάριος Παῦλος οὐδὲ τούτου τοῦ μέ-
ρους ἠμέλησεν ἀλλ' ἔρχεται μὲν ἔσχατον ἐπ' αὐτό, ἐπειδὴ
15 καὶ ἔσχατον κεῖται τῷ ἀξιῶματι. Πολλὰ δὲ καὶ πρὸς αὐ-
τοὺς διαλέγεται, οὐκέτι ἐν τοῖς παισίν, ἀλλὰ πολλῶν τελειό-
τερον οὐ γὰρ ἐνιαῦθα δίδωσιν αὐτοῖς τὴν ὑπόσχεσιν, ἀλλ'
ἐν τῷ μέλλοντι. «Εἰδότες», φησὶν, «ὅτι δ' ἐάν τι ἕκαστος ποιή-
σῃ ἀγαθόν ἢ κακόν, τοῦτο κομιεῖται παρὰ τοῦ Κυρίου». Καὶ
20 φιλοσοφεῖν ἤδη διδάσκει. Εἰ γὰρ καὶ τῷ ἀξιῶματι τῶν
παίδων εἰσὶν ἐλάτιους, ἀλλὰ τῷ φρονήματι μείζους. «Οἱ
δοῦλοι», φησὶν, «ὑπακούετε τοῖς κυρίοις κατὰ σάρκα». Εὐ-
θέως τὴν λελυπημένην ἀνέσκησε ψυχὴν, εὐθέως παρεμυθή-
σατο. Μὴ ἄλγει, φησὶν, ὅτι ἔλατιον ἔχεις καὶ τῆς γυναικός,
25 καὶ τῶν παίδων· ὄνομα δουλείας ἐστὶ μόνον κατὰ σάρκα ἐ-
στὶν ἢ δεσποτεία, πρόσκαιρος καὶ θραχεῖα· ἅπερ γὰρ ἂν ἢ
σαρκικόν, ἐπικηρόν ἐστι. «Μετὰ φόβον», φησὶ, «καὶ τρόμον».

ΟΜΙΛΙΑ ΚΒ΄

Ἐφ. 6, 5 - 13

«Οἱ δοῦλοι νὰ ὑπακούετε εἰς τοὺς κατὰ σάρκα κυρίους μὲ φόβον καὶ τρόμον, μὲ ἀπλότητα τῆς καρδίας σας, ὡς νὰ ὑπακούετε εἰς τὸν Χριστόν. Ὁχι μὲ προσποιητὴν ὑπακοήν, ὡς νὰ προσπαθῆτε νὰ ἀρέσετε εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλ' ὡς δοῦλοι τοῦ Χριστοῦ, ἐκτελοῦντες τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὴν ψυχὴν σας, μὲ καλὴν διάθεσιν, ὡς νὰ δουλεύετε εἰς τὸν Κύριον καὶ ὄχι εἰς ἀνθρώπους, γνωρίζοντες ὅτι ἐὰν κάμῃ ἓνας ἄνθρωπος καλόν, τοῦτο καὶ θὰ λάβῃ ὡς βραβεῖον ἀπὸ τὸν Κύριον, εἴτε εἶναι δοῦλος, εἴτε ἐλεύθερος»¹.

1. Ὡστε ὄχι μόνον ὁ ἄνδρας, οὔτε ἡ γυναῖκα, οὔτε τὰ παιδιά, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀρετὴ τῶν δούλων συντελεῖ εἰς τὴν συγκρότησιν καὶ ἐξωτερικὴν μεγαλοπρέπειαν τῆς οἰκίας. Διὰ τοῦτο ὁ μακάριος Παῦλος δὲν ἠμέλησεν αὐτούς, ἀλλ' ἔρχεται εἰς τοὺς δούλους εἰς τὸ τέλος, ἐπειδὴ καὶ εἰς τὸ τέλος εὐρίσκονται ὡς πρὸς τὴν θέσιν. Πολλὰ δὲ καὶ πρὸς αὐτούς λέγει, ὄχι πλέον ὅπως εἰς τὰ παιδιά, ἀλλὰ κατὰ πολὺ τελειότερον. Διότι εἰς αὐτούς δὲν δίδει ὑπόσχεσιν διὰ τὴν παροῦσαν ζωὴν, ἀλλὰ διὰ τὴν μέλλουσαν. «Γνωρίζοντες», λέγει, «ὅτι οἷονδήποτε καλόν ἢ κακόν ἐὰν κάμῃ κάθε ἄνθρωπος, τοῦτο θ' ἄλαβῃ πάλιν ἀπὸ τὸν Κύριον». Καὶ ἤδη διδάσκει αὐτούς νὰ φιλοσοφοῦν. Διότι ἐὰν ὡς πρὸς τὸ ἀξίωμα εἶναι ὑποδεέστεροι τῶν παιδιῶν, ὡς πρὸς τὸ φρόνημα ὁμως εἶναι ἀνώτεροι. «Οἱ δοῦλοι», λέγει, «νὰ ὑπακούετε εἰς τοὺς κατὰ σάρκα κυρίους». Ἀμέσως ἀνέστησε τὴν λυπημένην ψυχὴν των, ἀμέσως τοὺς παρηγόρησε. Μὴ λυπεῖσαι, λέγει, ἐπειδὴ εὐρίσκεσαι εἰς ὑποδεεστέραν θέσιν καὶ ἀπὸ τὴν γυναῖκα καὶ ἀπὸ τὰ παιδιά. Ἡ δουλεία εἶναι μόνον κατ' ὄνομα. Ἡ ἐξουσία τοῦ κυρίου εἶναι κατὰ σάρκα, πρόσκαιρος

Ἐπιτάσειας, «Μετὰ φόβου», φησί, «καὶ τρόμου. Ἐν ἀπλότητι τῆς καρδίας ὑμῶν, 5 ὡς τῷ Χριστῷ». Συνεχῶς τοῦτό φησι.

Τί λέγεις, ὦ μακάριε Παῦλε; ἀδελφός ἐστι, τῶν αὐτῶν ἀπέλαυσεν, εἰς τὸ αὐτὸ σῶμα τελεῖ· μᾶλλον δὲ ἀδελφός ἐγένετο οὐ τοῦ κυρίου τοῦ ἑαυτοῦ, ἀλλὰ καὶ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τῶν αὐτῶν ἀπολαύει πάντων, καὶ λέγεις, «Υπακούετε τοῖς κατὰ σάρκα κυρίοις μετὰ φόβου καὶ τρόμου»; 10 Διὰ γὰρ τοῦτο, φησί, φημί. Εἰ γὰρ τοὺς ἐλευθέρους ἀλλήλοις ὑποτάσσεσθαι κελεύω διὰ τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον, καθάπερ ἀνωτέρω ἔλεγεν· «Υποτασσόμενοι ἀλλήλοις ἐν φόβῳ Θεοῦ»· εἰ γὰρ τὴν γυναῖκα προσιάσω φοβεῖσθαι τὸν ἄνδρα, 15 καίτοι αὕτη καὶ ὁμοτιμός ἐστι· πολλῶ μᾶλλον τὸν οἰκέτην. Οὐ γὰρ δυσγένεια τὸ προᾶγμά ἐστιν, ἀλλ' ἡ πρώτη εὐγένεια, τὸ εἰδέναί ἐλαιτοῦσθαι, καὶ μειριάζειν, καὶ εἶκειν τῷ πλησίον. Καὶ ἐλεύθεροι ἐλευθέροις μετὰ πολλοῦ φόβου καὶ τρόμου ἐδούλευον. «Ἐν ἀπλότητι», φησί, «καρδίας». Καλῶς 20 εἶπεν· ἐπειδὴ ἔτι μετὰ φόβου καὶ τρόμου δουλεύειν, οὐκ ἐξ εὐνοίας δέ, ἀλλ' ὡς ἂν ἐξῆ. Λανθάνουσι γὰρ πολλοὶ πολλὰ κακουροῦντες περὶ τοὺς δεσπότας τοὺς αὐτῶν. Καὶ ταύτην γοῦν ἀναιρεῖ τὴν κακουργίαν, λέγων· «Ἐν ἀπλότητι τῆς καρδίας ὑμῶν, ὡς τῷ Κυρίῳ. Μὴ καὶ ὀφθαλμοδουλείαν ὡς 25 ἀνθρωπάρεσκοι, ἀλλ' ὡς δοῦλοι τοῦ Χριστοῦ, ποιοῦντες τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ἐκ ψυχῆς, μετ' εὐνοίας δουλεύοντες, ὡς τῷ Κυρίῳ, καὶ οὐκ ἀνθρώποις».

Ἐπιτάσειας, ὥστε τοῦτο ἐμφυτεῦσαι τὸ καλόν, τὸ, «Μετ' εὐνοίας», λέγω, «καὶ ἐκ ψυχῆς»; Ἐκεῖνο μὲν 30 γὰρ πολλοὺς ὁρῶμεν τοῖς δεσπόταις παρέχοντας, τὸ «τοῦ φόβου καὶ τὸ τοῦ τρόμου» λέγω, καὶ πρὸς ἐκεῖνο ἢ τοῦ Δε-

2. Ἐφ. 5, 33.

3. Ἐφ. 5, 21.

καὶ σύντομος· καθόσον ἐκεῖνο ποῦ εἶναι σαρκικόν, εἶναι πρόσκαιρον. «Μὲ φόβον», λέγει, «καὶ τρόμον». Βλέπεις ὅτι δὲν ἀπαιτεῖ τὸν ἴδιον φόβον καὶ ἀπὸ τὴν γυναῖκα καὶ ἀπὸ τοὺς δούλους; Διότι ἐκεῖ μὲν εἶπεν ἀπλῶς, «Ἡ δὲ γυναῖκα νὰ φοβῆται τὸν ἄνδρα»², ἐδῶ ὅμως μὲ ἔμφασιν λέγει· «Μὲ φόβον καὶ τρόμον. Μὲ ἀπλότητα τῆς καρδίας σας, ὡς νὰ ὑπακούετε εἰς τὸν Χριστόν». Συνεχῶς τοῦτο λέγει.

Τί λέγεις, μακάριε Παῦλε; Εἶναι ἀδελφός, ἀπέλαυσε τὰ ἴδια ἀγαθὰ, ἔχει τὸ αὐτὸ σῶμα, μᾶλλον δὲ ἔγινεν ἀδελφός ὄχι τοῦ κυρίου του, ἀλλὰ καὶ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ἀπολαμβάνει ὅλα τὰ ἴδια ἀγαθὰ, καὶ λέγεις, «Νὰ ὑπακούετε εἰς τοὺς κατὰ σάρκα κυρίους μὲ φόβον καὶ τρόμον»; Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς, λέγει, τὸ λέγω. Διότι, ἐὰν προτρέπω τοὺς ἐλευθέρους νὰ ὑποτάσσωνται ὁ ἓνας εἰς τὸν ἄλλον διὰ τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ, ὅπως ἀκριβῶς ἔλεγεν ἀνωτέρω· «Νὰ ὑποτάσσεσθε μεταξύ σας ὁ ἓνας εἰς τὸν ἄλλον μὲ φόβον Χριστοῦ»³· διότι ἐὰν προστάσῃ τὴν γυναῖκα νὰ φοβῆται τὸν ἄνδρα, ἂν καὶ αὐτὴ εἶναι ἰσότιμος πρὸς αὐτόν, κατὰ πολὺ περισσότερον τὸν δούλον. Διότι τὸ ζήτημα δὲν εἶναι ἢ κακὴ καταγωγὴ, ἢ πρῶτη εὐγένεια, τὸ νὰ γνωρίζῃ νὰ γίνεται μικρότερος καὶ νὰ εἶναι μετριόφρων καὶ νὰ ὑποχωρῇ εἰς τὸν πλησίον. Καὶ οἱ ἐλεύθεροι εἰργάζοντο εἰς ἐλευθέρους μὲ πολὺν φόβον καὶ τρόμον. «Μὲ ἀπλότητα», λέγει, «τῆς καρδίας σας». Καλῶς εἶπε· διότι εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπηρετοῦν μὲ φόβον καὶ τρόμον, ὄχι μὲ εἰλικρίνειαν, ἀλλ' ὅπως θὰ ἐπετρέπετο. Διότι πολλοὶ δούλοι κρυφὰ βλάπτουν πολὺ τοὺς κυρίους των. Καὶ αὐτὸ λοιπὸν τὸ ἀδίκημα ἀναιρεῖ, λέγων· «Μὲ ἀπλότητα τῆς καρδίας σας, ὡς νὰ ὑπακούετε εἰς τὸν Κύριον. Ὁχι μὲ προσποιητὴν ὑπακοὴν ὡς νὰ ἀρέσετε εἰς ἀνθρώπους, ἀλλ' ὡς δούλοι τοῦ Χριστοῦ, ἐκτελοῦντες τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὴν ψυχὴν σας, μὲ εἰλικρίνειαν, ὡς νὰ δουλεύετε εἰς τὸν Κύριον, καὶ ὄχι εἰς τοὺς ἀνθρώπους».

Βλέπεις πόσα ἐχρειάσθη νὰ εἰπῇ, ὥστε νὰ φυτεύσῃ τοῦτο τὸ καλόν, τὸ «μετ' εὐνοίας», ἐννοῶ, «καὶ ἐκ ψυχῆς»; Διότι ἐκεῖνο μὲν βλέπομεν πολλοὺς νὰ παρέχουν εἰς τοὺς κυρίους των, τὸ «μὲ φόβον καὶ τρόμον», δηλαδή, καὶ

σπότιου ἀπειλή πολλά ἀνύει· Ἀλλὰ δεῖξον, φησὶν, ὅτι ὡς
 Χριστοῦ δοῦλος δουλεύεις, οὐχ ὡς ἀνθρώπου· ποιήσον εἶναι
 σὸν τὸ κατόρθωμα, μὴ τῆς ἀνάγκης. Ὡσπερ τὸν παρ' ἐτέρου
 κακῶς πάσχοντα πείθει καὶ διδάσκει διὰ τῶν ἐξῆς, αὐτοῦ
 5 ποιῆσαι τὸ κατόρθωμα καὶ τῆς αὐτοῦ προαιρέσεως· οὕτω
 καὶ τοῦτον. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ πλήξας τὴν σιαγόνα, οὐκ ἀπὸ
 τῆς διανοίας τῆς τοῦ πληγέντος εἰς τοῦτο ἦλθεν, ἀλλ' ἀπὸ
 τῆς οἰκείας κακίας, τί φησι; «Στιρέπον αὐτῷ καὶ τὴν ἄλ-
 λην», ἵνα δείξῃς ὅτι καὶ ταύτην οὐκ ἄκων ὑπέστης. Ὁ γὰρ
 10 ἐπιδαφιλευσάμενος τῷ παθεῖν κακῶς, καὶ ὅπερ οὐκ ἦν
 αὐτοῦ ἐποίησεν ἑαυτοῦ τῷ ραπισθῆναι καὶ τὴν ἄλλην σια-
 γόνα, μὴ τῷ μόνον ἐνεγκεῖν. Τοῦτο μὲν γὰρ ἴσως δόξει καὶ
 φόβου εἶναι, ἐκεῖνο δὲ φιλοσοφίας πολλῆς. Οὐκοῦν ἔδειξας
 ὅτι καὶ τοῦτο διὰ φιλοσοφίαν ἤνεγκας. Ὡστε καὶ νῦν δεῖξον
 15 ἐνιαῦθα, ὅτι καὶ ταύτην ἐκοντὶ φέρεις τὴν δουλείαν, καὶ
 οὐχ ὡς ἀνθρωπάρεσκος. Ὁ ἄρα τοιοῦτος, οὐ δοῦλος τοῦ
 Χριστοῦ· ὁ δὲ δοῦλος τοῦ Χριστοῦ, οὐκ ἀνθρωπάρεσκος. Τίς
 γὰρ Θεοῦ δοῦλος ὢν, ἀνθρώποις ἀρέσκειν βούλεται; τίς
 δὲ ἀνθρώποις ἀρέσκων, Θεοῦ δύναται εἶναι δοῦλος; «Ἐκ
 20 ψυχῆς», φησί, «μετ' εὐνοίας δουλεύοντες». Καλῶς οὕτως
 εἶπεν· ἐπειδὴ γὰρ ἐνὶ καὶ ἐν ἀπλότητι δουλεύειν, καὶ μὴ
 κακούργως, μὴ μὴν πάση δυνάμει, ἀλλὰ τὸ ὀφειλόμενον
 μόνον πληροῦν, διὰ τοῦτο φησιν, ἀπὸ προσθυμίας, μὴ ἀπὸ
 ἀνάγκης, ἀπὸ προαιρέσεως, μὴ ἀπὸ θίας. Ἄν οὕτω δουλεύ-
 25 σῃς, οὐκ εἶ δοῦλος, ἀν' ἐκ προαιρέσεως, ἀν' μετ' εὐνοίας,
 ἀν' ἀπὸ ψυχῆς, ἀν' διὰ τὸν Χριστόν. Ταύτην γὰρ τὴν δου-
 λείαν καὶ Παῦλος δουλεύει ὁ ἐλεύθερος, καὶ ἁεὶ λέγων

πρὸς ἐκεῖνο πολλὰ συμβάλλει ἡ ἀπειλή τοῦ Κυρίου. "Ὁμως ἀπόδειξε, λέγει, ὅτι ὑπηρετεῖ ὡς δοῦλος Χριστοῦ, ὄχι ὡς δοῦλος ἀνθρώπου· κάμε νὰ εἶναι ἰδικόν σου τὸ κατόρθωμα, ὄχι ἐπιβαλλόμενον ἐξ ἀνάγκης. "Ὅπως ἀκριβῶς πείθει ἐκείνον, ποῦ ὑφίσταται κακὴν μεταχείρισιν ἀπὸ κάποιον ἄλλον, καὶ διδάσκει μὲ τὰ ἐξῆς, νὰ κάμη τὸ κατόρθωμα ἰδικόν του καὶ νὰ προέρχεται ἀπὸ τὴν προαίρεσίν του· ἔτσι ἀκριβῶς διδάσκει καὶ αὐτόν. Ἐπειδὴ λοιπὸν αὐτός, ποῦ ἐρράπισε τὴν σιαγόνα κάποιου, δὲν ἔπραξε τοῦτο παρακινηθεὶς ἀπὸ τὴν σκέψιν ἐκείνου ποῦ ἐρραπίσθη, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἰδικὴν του κακίαν, τί λέγει; «Στρέψε εἰς αὐτόν καὶ τὴν ἄλλην»⁴, διὰ νὰ ἀποδείξης ὅτι καὶ τὸ ράπισμα αὐτὸ τὸ ἐδέχθης μὲ τὴν θέλησίν σου. Διότι αὐτός ποῦ ὑπέστη πολλάκις κακὴν μεταχείρισιν, καὶ ἐκεῖνο, ποῦ δὲν ἐξηρτᾶτο ἀπ' αὐτόν, ἔκαμε νὰ ραπισθῆ ἐξ αἰτίας του καὶ εἰς τὴν ἄλλην, χωρὶς νὰ ὑπομένῃ τὸ ράπισμα εἰς τὴν μίαν σιαγόνα. Αὐτὸ βεβαίως ἴσως φανῆ ὅτι προέρχεται ἀπὸ φόβον, ἐκεῖνο ὅμως ἀπὸ πολλὴν σκέψιν. Λοιπὸν ἀπέδειξες, ὅτι καὶ τοῦτο ὑπέμενες ἐξ αἰτίας τῆς φιλοσοφίας σου. Συνεπῶς δεῖξε καὶ ἐδῶ, ὅτι ὑπομένεις ἐκουσίως τὴν δουλείαν αὐτὴν καὶ ὄχι ὡς νὰ ἀρέσης εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Ἐπομένως ἓνας τέτοιος δοῦλος, δὲν εἶναι δοῦλος τοῦ Χριστοῦ· ὁ δοῦλος ὅμως τοῦ Χριστοῦ δὲν ἐνεργεῖ ἔτσι, ὥστε νὰ ἀρέσῃ εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Διότι ποῖος, ἐνῶ εἶναι δοῦλος τοῦ Θεοῦ, ἐπιθυμεῖ νὰ ἀρέσῃ εἰς τοὺς ἀνθρώπους; Ποῖος δὲ ποῦ ἀρέσει εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ἠμπορεῖ νὰ εἶναι δοῦλος τοῦ Θεοῦ; «Ἀπὸ τὴν ψυχὴν σας», λέγει, «μὲ εἰλικρίνειαν νὰ δουλεύετε». Καλῶς εἶπεν ἔτσι. Ἐπειδὴ βέβαια εἶναι δυνατὸν νὰ δουλεύῃ καὶ μὲ ἀπλότητα, καὶ ὄχι μὲ κακίαν, ὄχι ὅμως μὲ ὅλας του τὰς δυνάμεις, ἀλλὰ νὰ ἐκπληρῶνῃ μόνον τὰς ὑποχρεώσεις του, διὰ τοῦτο λέγει, νὰ δουλεύετε ἀπὸ προθυμίαν, ὄχι ἀπὸ ἀνάγκην, ἀπὸ καλὴν διάθεσιν, ὄχι ἀπὸ βίαν. "Ἄν δουλεύσης κατ' αὐτόν τὸν τρόπον, δὲν εἶσαι δοῦλος, ἂν δουλεύσης δηλαδὴ ἀπὸ καλὴν διάθεσιν, μὲ εἰλικρίνειαν, ἀπὸ τὴν ψυχὴν σου, διὰ τὸν Χριστόν. Διότι αὐτὴν τὴν δουλείαν δουλεύει καὶ ὁ Παῦλος, ποῦ εἶναι ἐ-

«Οὐ γὰρ ἑαυτοὺς κηρύσσομεν, ἀλλὰ Χριστὸν Ἰησοῦν Κύριον, ἑαυτοὺς δὲ δούλους ὑμῶν διὰ Ἰησοῦ».

2. "Ορα πῶς ἀφαιρεῖται σου τὴν δυσγένειαν τῆς δουλείας. Ὡσπερ γὰρ ὁ χρέματα ἀφηρημένος, ἂν καὶ ἕτερα
5 προσδῶ τῷ λαθόντι, οὐκ ἐν τοῖς ἀφηρημένοις, ἀλλ' ἐν τοῖς φιλοτίμως κεῖται, οὐκ ἐν τοῖς παθοῦσι κακῶς, ἀλλ' ἐν τοῖς ποιοῦσι καλῶς, καὶ μᾶλλον ὀνειδίει περιέβαλε τῷ χαρίσασθαι, ἢ περιεβλήθη τῷ ἀφαιρεθῆναι· οὕτω δὴ ἐνταῦθα, τῇ δαυλιείᾳ καὶ μεγαλοψυχότερος φανεῖται, καὶ δεικνὺς ὅτι οὐκ ἦ-
10 σθειο τῆς ἀρπαγῆς, ἐνιρέψει ἐκεῖνον. Οὐκοῦν διὰ τὸν Χριστὸν δουλεύομεν τοῖς δεσπόταις, «Εἰδότες», φησί, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ποιήσῃ ἀγαθόν, τοῦτο κομιεῖται παρὰ τοῦ Κυρίου, εἴτε δοῦλος, εἴτε ἐλεύθερος». Ἐπειδὴ γὰρ εἰκὸς ἦν πολλοὺς τῶν δεσποτῶν ἀπίστους ὄντας μὴ αἰσχύνεσθαι, μηδὲ
15 ἀμείβεσθαι τοὺς οἰκείας τῆς ὑπακοῆς, ὅρα πῶς αὐτοὺς παρεμυθήσατο, ὥστε μὴ ὑποπιεύειν τὴν ἀνταπόδοσιν, ἀλλὰ σφόδρα θαρρεῖν περὶ τῆς ἀμοιβῆς. Καθάπερ γὰρ οἱ καλῶς πάσχοντες, διὰ μὴ ἀμείβονται τοὺς εὐεργέτας, τὸν Θεὸν αὐτοῖς ὀφειλέτην ποιοῦσιν, οὕτω δὴ καὶ οἱ δεσπόται, ἂν
20 παθόντες εἴ παρὰ σοῦ μὴ ἀμείψονται σε, μᾶλλον ἡμείψαντο, τὸν Θεὸν ὀφειλέτην σοι κατασιήσαντες.

«Καὶ εἰ κύριον», φησί, «τὰ αὐτὰ ποιεῖτε πρὸς αὐτούς». «Τὰ αὐτὰ»· ποῖα; Μει' εὐνοίας δουλεύετε. Ἄλλ' οὐκ εἶπε, δουλεύετε, καίτοι γε εἰπὼν τὰ αὐτὰ, τοῦτο ἐδήλωσε· δου-
25 λεύει γὰρ καὶ ὁ δεσπότης. Μὴ ὡς ἀνθρωπάρεσκοι, φησί, μετὰ φόβου καὶ τρόμου, τινέσει, τοῦ πρὸς τὸν Θεόν, δεδοκίτες μήποτε ὑμῖν ἐγκαλέσῃ ὑπὲρ τῆς εἰς τοὺς δούλους ὠφελείας. «Ἀνιέντες τὴν ἀπειλήν». Μὴ φορτικοί, φησί, μηδὲ ἐπαχθεῖς γίνεσθε. «Εἰδότες ὅτι καὶ ὑμῶν αὐτῶν ὁ Κύ-

λεύθερος καὶ φωνάζει λέγων· «Δὲν κηρύσσομεν τοὺς ἑαυτοὺς μας, ἀλλὰ τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τοὺς ἑαυτοὺς μας δὲ δούλους ἰδικούς σας πρὸς δόξαν τοῦ Ἰησοῦ»⁵.

2. Πρόσεχε πῶς ἀφαιρεῖ ἀπὸ σὲ τὴν κακὴν καταγωγὴν τὴν δουλείας. Διότι ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἔχουν κλέψει χρήματα, καὶ ἂν ἀκόμη δῶση καὶ ἄλλα χρήματα εἰς τὸν κλέπτην, ἀνήκει ὄχι εἰς τοὺς στερηθέντας, ἀλλ' εἰς τοὺς φιλοτίμους, ὄχι εἰς αὐτοὺς ποὺ ὑπέστησαν κακὴν μεταχείρισιν, ἀλλ' εἰς αὐτοὺς ποὺ ἐνεργοῦν καλῶς· καὶ μᾶλλον προσέβαλε μὲ τὸ νὰ χαρίσῃ, παρὰ προσεβλήθη μὲ τὸ νὰ ἀρπάξουν ἀπ' αὐτὸν χρήματα. Ἔτσι λοιπὸν ἐδῶ, μὲ τὴν γενναιοδωρίαν θὰ φανῇ καὶ μεγαλοψυχότερος, καὶ ἀποδεικνύων ὅτι δὲν ἀντελήφθη τὴν ἀρπαγὴν, θὰ ἐλέγξῃ ἐκεῖνον. Ἄς δουλεύωμεν λοιπὸν εἰς τοὺς κυρίους διὰ τὸν Χριστόν. «Γνωρίζοντες», λέγει, «ὅτι οἷονδήποτε καλὸν θὰ κάμῃ ὁ ἄνθρωπος, τοῦτο θὰ λάβῃ ὡς βραβεῖον ἀπὸ τὸν Κύριον, εἴτε δούλος εἶναι, εἴτε ἐλεύθερος». Ἐπειδὴ λοιπὸν ἦτο φυσικὸν πολλοὶ ἄπιστοι κύριοι νὰ μὴ αἰσχύνωνται, οὔτε νὰ ἀνταμείβουν τοὺς εὐπειθεῖς δούλους, πρόσεχε πῶς συνεβούλευσεν αὐτούς, ὥστε νὰ μὴ ὑποθέτουν τὴν ἀνταπόδοσιν, ἀλλὰ νὰ ἔχουν μεγάλην πεποίθησιν περὶ τῆς ἀμοιβῆς των. Διότι ὅπως ἀκριβῶς οἱ εὐεργετούμενοι, ὅταν δὲν ἀμείβουν τοὺς εὐεργέτας των, κάμνουν τὸν Θεὸν ὀφειλέτην εἰς αὐτούς, ἔτσι ἀκριβῶς καὶ οἱ κύριοι, ἂν εὐεργετηθοῦν ἀπὸ σὲ καὶ δὲν σὲ ἀμείψουν, καταστήσαντες τὸν Θεὸν ὀφειλέτην σου, σὲ ἤμειψαν περισσότερο.

«Καὶ οἱ κύριοι», λέγει, «νὰ κάμνετε τὰ ἴδια πρὸς αὐτούς». «Τὰ ἴδια»· ποῖα εἶναι αὐτά; Νὰ δουλεύετε μὲ καλὴν διάθεσιν. Ἄλλὰ δὲν εἶπε, νὰ δουλεύετε, ἂν καὶ βεβαίως εἰπών, «τὰ ἴδια», τοῦτο ἐδήλωσε, διότι δουλεύει καὶ ὁ κύριος. Ὅχι ὡς νὰ ἀρέσετε εἰς τοὺς ἀνθρώπους, λέγει, μὲ φόβον καὶ τρόμον, δηλαδῆ, αὐτὸν ποὺ ὀφείλετε εἰς τὸν Θεόν, φοβούμενοι μήπως σᾶς κατηγορήσῃ κάποτε διὰ τὴν ἀμέλειάν σας πρὸς τοὺς δούλους. «Ἀποφεύγοντες τὴν ἀπειλήν». Μὴ γίνεσθε ἐνοχλητικοί, λέγει, καὶ δυσάρεστοι. «Γνωρίζοντες ὅτι καὶ σεῖς οἱ ἴδιοι ἔχετε Κύριον εἰς τοὺς

ριός ἐσιν ἐν οὐρανοῖς». Βαβαί! ἠλίκον ἠνίξαιτο! πῶς ἐφάρ-
 θησε! Τουτέστι, τῷ μείρω ᾧ μειρεῖς, ἀνιμειροηθήσεται σοι.
 Μὴ ἀκούσης· (δοῦλε πονηρέ, πᾶσαν τὴν ὀφειλὴν ἐκείνην
 ἀφῆκά σοι). «Καὶ προσωποληψίαν», φησὶν, «οὐκ ἔστι παρ'
 5 αὐτῷ». Μὴ νομίσης, φησὶν, ὅτι τὰ εἰς τὸν δοῦλον, ὡς εἰς
 δοῦλον γινόμενα, οὕτως ἀφήσει. Οἱ μὲν γὰρ ἔξωθεν νόμοι
 διαφορὰν ἴσασι τούτων τῶν γενῶν, ἅτε ἀνθρώπων ὄντιες
 νόμοι ὁ δὲ νόμος ὁ τοῦ κοινοῦ Δεσπότου οὐδεμίαν οἶδε δια-
 φορὰν, ἅτε κοινῇ πάντα εὖ ποιῶν, καὶ πᾶσι τῶν αὐτῶν
 10 μειωιδούς.

Εἰ δέ τις ἔροιο πόθεν ἡ δουλεία καὶ διὰ τί εἰς τὸν
 θίον εἰσῆλθεν τὸν ἀνθρώπινον (καὶ γὰρ οἶδα πολλοὺς καὶ
 ἐρωτῶντας τὰ τοιαῦτα ἠδέως καὶ μαθεῖν βουλομένους), ἐγὼ
 πρὸς ὑμᾶς ἐρῶ· Ἡ πλεονεξία τὴν δουλείαν ἔτεκεν, ἡ βα-
 15 ναυσία, ἡ ἀπληστία· ἐπεὶ Νῶε δοῦλον οὐκ εἶχεν, οὐδὲ Ἄ-
 βελ, οὐδὲ Σήθ, ἀλλ' οὐδὲ οἱ μετὰ ταῦτα. Ἀμαρτία τοῦτο
 τὸ πρᾶγμα ἔτεκεν, ἡ εἰς τοὺς πατέρας ὕβρις. Ἀκουέτωσαν
 οἱ παῖδες, ὅτι ἄξιοί εἰσι δοῦλοι εἶναι, διὰν εἰς τοὺς πατέρας
 ἀγνώμονες ᾧσιν. Ἀφείλειο ἐαυτοῦ ὁ τοιοῦτος τὴν ἀγένηι-
 20 αν· ὁ γὰρ ὕβριζων τὸν πατέρα, οὐκ ἔστιν ἔτι υἱός. Εἰ δὲ
 ὁ πατέρα ὕβριζων, οὐκ ἔστιν υἱός, ὁ τῶν ὄντως ἡμῶν Πα-
 τέρα ὕβριζων, πῶς ἔσται υἱός; Ἐξῆλθεν ἀπὸ τῆς εὐγενείας,
 ἐξὕβρισην εἰς τὴν φύσιν. Εἶτα καὶ πόλεμοι, καὶ μάχαι αἰχμα-
 λώτους ἔλαβον. Ἀλλ' ὁ Ἀβραὰμ εἶχεν οἰκείας, φησὶν. Ἀλλ'
 25 οὐχ ὡς οἰκείας ἐκέχητο. Ὅρα πῶς πάντα εἰς τὴν κεφαλὴν
 ἀναριᾷ τὴν γυναῖκα, Ἴνα, φησὶν, ἀγαπᾷ ταύτην· τὰ παιδιά.
 Ἴνα ἐκτρέφῃ ἐν παιδείᾳ καὶ νοθεσίᾳ Κυρίου· τοὺς δούλους,
 «Εἰδότες ὅτι καὶ ὑμῶν αὐτῶν ὁ Κύριός ἐστιν ἐν οὐρανοῖς».

Ὅτιω, φησί, καὶ αὐτοί, ὡς δοῦλοι ὄντες, φιλάνθρωποι

6. Ματθ. 18, 32.

7. Ὁ δέκατος τῶν προκατακλυσμαίων πατριαρχῶν διεσώθη ἀπὸ τὸν κατακλυσμὸν ἐπιβαίνων κιθωτοῦ, ἐντὸς τῆς ὁποίας ἐσώθη καὶ ἡ οἰκογένειά του καθὼς καὶ ἀνὰ ἓνα ἢ περισσότερα ζεύγη κάθε εἶδους ζῶων.

7α. Δευτερότοκος υἱός τῶν πρωτοπλάστων, ποιμὴν προβάτων καὶ εὐσεβής, φονευθεὶς ἀπὸ τὸν ἀδελφόν του Κάιν.

7β. Υἱός τοῦ Ἀδάμ, μετὰ τὸν Κάιν καὶ τὸν Ἄβελ, γεννηθεὶς μετὰ τὸν φόνον τοῦ τελευταίου. Εἰς αὐτὸν ἀνάγεται ἡ ἀπαρχὴ τοῦ θρησκευτικοῦ· πνευματικοῦ πολιτισμοῦ.

οὐρανοῦς». Πόσον ὀμιλεῖ αἰνιγματωδῶς! πῶς τοὺς ἐφόβησε! Δηλαδή, μὲ τὸ αὐτὸ μέτρον, μὲ τὸ ὁποῖον ἐξετάζεις τὸν ἄλλον, θὰ ἐξετασθῆς καὶ σύ. Νὰ μὴ ἀκούσης τὰ λόγια· «Δοῦλε πονηρέ, ὄλον τὸ χρέος ἐκεῖνο σοῦ τὸ ἐχάρισα»⁶ «Καὶ δὲν μεροληπτεῖ αὐτός», λέγει. Νὰ μὴ νομίσης, λέγει, ὅτι αὐτὰ ποὺ ἔχουν γίνει εἰς τὸν δοῦλον, ὡς εἰς δοῦλον γινόμενα, ἔτσι θὰ τὰ συγχωρήσῃ. Διότι οἱ μὲν κοσμικοὶ νόμοι ἀναγνωρίζουν τὴν διαφορὰν τούτων τῶν γενῶν, ἐπειδὴ ἀκριβῶς εἶναι ἀνθρώπινοι νόμοι· ὁ νόμος ὅμως τοῦ Κυρίου τῶν πάντων δὲν γνωρίζει καμμίαν διαφορὰν, ἐπειδὴ εὐεργετεῖ ὅλους μαζί καὶ εἰς ὅλους δίδει τὰ ἴδια ἀγαθὰ.

Ἐὰν ὅμως ἤθελεν ἐρωτήσῃ κάποιος ἀπὸ ποῦ προῆλθεν ἡ δουλεία καὶ διατί εἰσῆλθεν εἰς τὸν ἀνθρώπινον βίον (καὶ γνωρίζω μάλιστα πολλοὺς ποὺ ἐρωτοῦν αὐτὰ εὐχαρίστως καὶ ἐπιθυμοῦν νὰ τὰ μάθουν), ἐγὼ θὰ σᾶς εἰπῶ. Τὴν δουλείαν ἐγέννησεν ἡ πλεονεξία, ἡ βαναυσότης, ἡ ἀπληστία· διότι ὁ Νῶε⁷ δὲν εἶχε δοῦλον, οὔτε ὁ Ἄβελ^{7α}, οὔτε ὁ Σὴθ^{7β}, ἀλλ' οὔτε οἱ μετὰ ἀπ' αὐτούς. Ἡ ἀμαρτία ἐγέννησεν αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, ἡ ἀλαζονεία πρὸς τοὺς πατέρας. Ἄς ἀκούσουν τὰ παιδιά, διότι εἶναι ἄξια νὰ εἶναι δοῦλοι, ὅταν εἶναι ἀγνώμονα πρὸς τοὺς πατέρας των. Μόνος του κανεὶς ἀφαιρεῖ τὴν εὐγένειαν· διότι αὐτὸς ποὺ ὑβρίζει τὸν πατέρα του, δὲν εἶναι πλέον υἱὸς του. Ἐὰν ὅμως ἐκεῖνος ποὺ ὑβρίζει τὸν πατέρα του, δὲν εἶναι υἱὸς, αὐτὸς ποὺ ὑβρίζει τὸν ἀληθινὸν Πατέρα μας, πῶς θὰ εἶναι υἱὸς του; Ὑπερέβη τὰ ὅρια τῆς εὐγενείας, ἔγινεν ὑβριστῆς τῆς φύσεως. Ἐπειτα καὶ οἱ πόλεμοι καὶ αἱ μάχαι ἐδημιούργησαν αἰχμαλώτους. Καὶ ὁ Ἄβραᾶμ εἶχε δούλους, λέγει. Ὅμως δὲν τοὺς μετεχειρίζετο ὡς δούλους. Πρόσεχε πῶς τὰ πάντα ἐναποθέτει εἰς τὴν κεφαλὴν· τὴν γυναῖκα, διὰ νὰ ἀγαπᾷ αὐτήν, λέγει· τὰ παιδιά· διὰ νὰ τὰ ἀνατρέφῃ μὲ τὴν παιδείαν καὶ τὴν νοθεσίαν τοῦ Κυρίου· τοὺς δούλους, «Γνωρίζοντες ὅτι καὶ σεῖς οἱ ἴδιοι ἔχετε Κύριον εἰς τοὺς οὐρανοῦς».

Ἔτσι, λέγει, καὶ σεῖς οἱ ἴδιοι, ἐπειδὴ εἴσθε ὡς δοῦλοι,

γίνεσθε καὶ συγγνωμονικοί. Εἰ δὲ βούλεσθε ἀκοῦσαι, τὰ αὐ-
 τὰ ἐροῦμεν περὶ τῶν οἰκειῶν, ἃ καὶ πρότερον περὶ τῶν
 παίδων διδάσκετε αὐτοὺς εἶναι εὐλαθεῖς, καὶ πάντως πάντα
 ἔπεται. Νῦν δὲ εἰς μὲν θέατρον ἀνιών, καὶ εἰς θαλανεῖον
 5 ἀπιῶν τις, πάντας ἐπιούρειαι τοὺς παῖδας· εἰς δὲ ἐκκλησίαν,
 οὐκέτι, οὐδὲ ἀναγκάζει παρεῖναι καὶ ἀκούειν. Πῶς δὲ ὁ
 οἰκέτης, σοῦ τοῦ δεσπότου ἐτέροις προσέχοντος; Ἡγόρασας,
 ἐπρίω τὸν δοῦλον; ἐπίτατε πρότερον αὐτῷ τὰ κατὰ Θεόν,
 ὥστε πρὸς τοὺς συνδούλους εἶναι ἥπιον, ἀρειῆς πολὺν ποιεῖ-
 10 σθαι λόγον. Πόλις ἐστὶν ἡ ἐκάστου οἰκία, ἄρχων ἐστὶν
 ἕκαστος τῆς ἑαυτοῦ οἰκίας. Καὶ ὅτι μὲν τοιαύτη ἡ τῶν πλου-
 τούντων, εὐδηλον, ἔνθα καὶ ἄγροὶ καὶ ἐπίτροποι καὶ ἄρχον-
 τες ἐπὶ ἄρχουσιν· ἐγὼ δὲ καὶ τὴν τῶν πενήτων οἰκίαν φημι
 πόλιν εἶναι. Καὶ γὰρ καὶ ἐνταῦθά εἰσιν ἀρχαί· οἶον, κρατεῖ
 15 τῆς γυναικὸς ὁ ἀνὴρ, ἡ γυνὴ τῶν οἰκειῶν, οἱ οἰκέται τῶν
 ἰδίων γυναικῶν· πάλιν αἱ γυναῖκες καὶ οἱ ἄνδρες τῶν παι-
 δων. Ἐὰρ οὐ δοκεῖ σοι, καθάπερ τις βασιλεὺς εἶναι, τοσοῦ-
 τούς ἔχων ἄρχοντας ὑποπειταγμένους ἑαυτῷ, καὶ πάντων
 προσήκειν αὐτὸν οἰκονομικώτερον εἶναι καὶ πολιτικώτερον;
 20 Ὁ γὰρ εἰδὼς διαφόρως κεχρηῆσθαι τούτοις, οἶδε τοὺς ἐπι-
 τηδείους ἄρχοντας αἰρεῖσθαι, καὶ αἰρήσεται γε λαμπρούς.
 Οὐκοῦν ἔσται βασιλεὺς ἕτερος ἢ γυνὴ ἐν οἰκίᾳ χωρὶς τοῦ
 διαδήματος, καὶ ὁ εἰδὼς τὸν βασιλέα τοῦτον αἰρεῖσθαι, πάντα
 τὰ ἄλλα καλῶς διαθήσει. «Τὸ λοιπὸν, ἀδελφοί μου», φησὶν,
 25 ἐνδυναμοῦσθε ἐν Κυρίῳ». Ὅτιαν μέλλη τελευτᾶν ὁ λόγος,
 αἰεὶ τούτῳ κέχρηται τῷ ἱερῷ.

3. Οὐχὶ καλῶς ἔλεγον ἐξ ἀρχῆς, ὅτι σιραιτόπεδόν ἐστιν
 ὀλόκληρον ἢ ἐκάστου οἰκία; Ἴδου γὰρ διατάξας πάσας τὰς
 ἀρχάς, λοιπὸν αὐτοὺς καθοπλίζει, καὶ ἐπὶ πόλεμον ἐξάγει.

νά γίνεσθε φιλόανθρωποι καὶ νά παρέχετε συγγνώμην. Ἐὰν ὅμως θέλετε νά ἀκούσετε, θὰ εἰποῦμεν καὶ διὰ τοὺς δούλους τὰ ἴδια, ποὺ εἶπαμεν καὶ προηγουμένως διὰ τὰ παιδιά. Νά τοὺς διδάσκετε νά εἶναι εὐλαβεῖς, καὶ ὅλα τὰ ἄλλα ἀκολουθοῦν. Σήμερον ὅμως ὅταν μεταβαίνη κανεὶς εἰς τὸ θέατρον καὶ ἔρχεται εἰς τὸν λουτρόν, σύρει μαζί του ὅλα τὰ παιδιά· εἰς τὴν ἐκκλησίαν ὅμως δὲν τὰ σύρει, οὔτε τὰ ἀναγκάζει νά παρευρίσκωνται καὶ νά ἀκούουν. Πῶς λοιπὸν θὰ σέ ἀκούσῃ ὁ δοῦλος, ὅταν σύ, ὁ κύριος, προσέχῃς εἰς ἄλλους; Ἠγόρασες αὐτόν, ἔγινες κύριος τοῦ δούλου; διάτασσε πρῶτον εἰς αὐτόν ἐκεῖνα ποὺ εἶναι ἀρεστὰ εἰς τὸν Θεόν, ὥστε νά εἶναι ἡπιος πρὸς τοὺς ὁμοδούλους του, νά κάμνῃς συνεχῶς λόγον περὶ τῆς ἀρετῆς. Ἡ οἰκία τοῦ καθενὸς εἶναι πόλις, ὁ καθένας εἶναι ἄρχων τῆς οἰκίας του. Καὶ ὅτι μὲν εἶναι πόλις ἢ οἰκία τῶν πλουσίων, εἶναι ὀλοφάνερον, διότι ἐδῶ ὑπάρχουν καὶ ἄγροί καὶ ἐπιστάται καὶ ἄρχοντες πολλοί. Ἐγὼ ὅμως λέγω ὅτι καὶ ἡ οἰκία τῶν πτωχῶν εἶναι πόλις. Διότι καὶ ἐδῶ ὑπάρχουν ἐξουσίαι· ὅπως, ὁ ἄνδρας εἶναι κύριος τῆς γυναικός, ἢ γυναικα τῶν δούλων, οἱ δοῦλοι τῶν ἰδικῶν των γυναικῶν, αἱ γυναῖκες, ἔξ ἄλλου καὶ οἱ ἄνδρες τῶν παιδιῶν. Ἄρα δὲν σοῦ φαίνεται ὡσάν νά εἶναι κάποιος βασιλεὺς, ἔχων ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του τόσον πολλοὺς ἄρχοντας, καὶ ὅτι πρέπει νά εἶναι αὐτός οἰκονομικώτερος καὶ κοινωνικώτερος ὄλων; Διότι ἐκεῖνος ποὺ γνωρίζει νά μεταχειρίζεται αὐτοὺς μὲ διαφορετικὸν τρόπον, γνωρίζει νά ἐκλέγῃ τοὺς ἱκανοὺς ἄρχοντας καὶ θὰ ἐκλέγῃ βεβαίως τοὺς ἐξαιρέτους. Ἀσφαλῶς ἢ γυναικα θὰ εἶναι εἰς τὴν οἰκίαν ὡσάν κάποιος βασιλεὺς χωρὶς τὸ στέμμα, καὶ ἐκεῖνος ποὺ γνωρίζει νά ἐκλέγῃ τὸν βασιλέα αὐτόν, θὰ διαθέσῃ καλῶς ὅλα τὰ ἄλλα. «Ὅθεν, ἀδελφοί μου», λέγει, «ἐνισχύεσθε μὲ τὴν δύναμιν, ποὺ δίδει ἢ μετὰ τοῦ Κυρίου κοινωνία σας»⁸. Ὅταν πρόκειται νά τελειώσῃ ὁ λόγος, πάντοτε χρησιμοποιοεῖ αὐτόν τὸν τρόπον.

3. Δὲν ἔλεγα καλὰ ἀπὸ τὴν ἀρχήν, ὅτι ἡ οἰκία τοῦ καθενὸς εἶναι ὀλόκληρον στρατόπεδον; Διότι ἰδοὺ, ἀφοῦ παρέταξεν ὅλας τὰς ἐξουσίας, εἰς τὴν συνέχειαν τοὺς ἐξοπλίζει καλῶς καὶ τοὺς ὀδηγεῖ εἰς πόλεμον. Ἐὰν βέβαια

Ἐὰν γὰρ μηδεὶς τὴν ἀρχὴν ἀρπάξῃ τὴν τοῦ ἐτέρου, ἀλλὰ κατὰ χώραν ἕκαστος μένη, πάντα εὖ διακείσεται. «Ἐνδυναμοῦσθε», φησὶν, «ἐν Κυρίῳ καὶ ἐν τῷ κράτει τῆς ἰσχύος αὐτοῦ», τουτέστιν, ἐν τῇ ἐλπίδι τῇ εἰς αὐτὸν διὰ τῆς αὐτοῦ
5 βοηθείας. Ἐπειδὴ γὰρ πολλὰ ἐπέταξεν ἄπερ ἴδει γενέσθαι, «μὴ δεισῆτε, φησὶν, ἐπιρροίψατε τὴν ἐλπίδα ἐπὶ τὸν Κύριον, καὶ πάντα ἐξενμαρίσει, «Καὶ ἐνδύσασθε τὴν πανοπλίαν τοῦ Θεοῦ, πρὸς τὸ δύνασθαι ὑμᾶς σιῆσαι πρὸς τὰς μεθοδείας τοῦ διαβόλου». Οὐκ εἶπε, Πρὸς τὰς μάχας, οὐδέ, Πρὸς τοὺς
10 πολέμους, ἀλλὰ, «Πρὸς τὰς μεθοδείας». Οὐδὲ γὰρ ἀπλῶς, οὐδὲ φανερῶς ἡμῖν ὁ ἐχθρὸς πολεμεῖ, ἀλλὰ μεθοδεῖα. Τί ἐστὶ μεθοδεῖα; Μεθοδεῦσαι ἐστὶ τὸ ἀπαιτῆσαι, καὶ διὰ μηχανῆς ἐλεῖν, ὅπερ καὶ ἐπὶ τῶν τεχνῶν γίνεται, καὶ ἐν λόγοις, καὶ ἐν ἔργοις, καὶ ἐν παλαίμασιν, ἐπὶ τῶν παραγόντων ἡμᾶς.
15 Οἶόν τι λέγω· Οὐδέποτε φανερὰ προτίθησι τὰ ἁμαρτήματα, εἰδωλολατρειαν οὐ λέγει, ἀλλ' ἐτέρως αὐτὸ κατασκευάζει μεθοδεύων, τουτέστι, πιθανὸν κατασκευάζων τὸν λόγον, ἐπι-καλύμμασι κεκρημένος.

Ἦδη μὲν οὖν καὶ τούτῳ διηγείρε τοὺς σιραιώτας, καὶ
20 νήφειν ἐποίησε, τῷ πείσαι καὶ διδάξαι, ὅτι πρὸς ἔμπειρον τῶν πολεμικῶν ἡμῖν ἡ μάχη, καὶ οὐχ ἀπλῶς οὐδὲ φανερῶς πολεμοῦντι, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς μεθοδείας. Καὶ πρῶτον μὲν ἀπὸ τῆς φύσεως καὶ τοῦ πλήθους τοὺς μαθητὰς ἐπαίρει. Οὐχὶ καταβαλεῖν θουλόμενος τοὺς ὑπ' αὐτὸν ἐσιώτας σιρα-
25 ιώτας, ἀλλ' ἐπαῖραι καὶ διεγεῖραι, εἶπε τὰ σοφίσματα, καὶ παρεσκεύασε νήφειν. Εἰ μὲν γὰρ μόνον διηγησάμενος αὐτῶν τὴν δύναμιν μέχρι τούτου τὸν λόγον ἔσποιη, κἂν κατέβαλεν αὐτούς· εἰ δὲ καὶ πρὸ τούτου καὶ μετὰ τοῦτο δείκνυαι δυνατὸν εἶναι τὸν τοιοῦτον ἐλεῖν, μᾶλλον αὐτούς ἐπαίρει.
30 Ἡ γὰρ τῶν ἐναντίων ἰσχύς ὅσῳ ἂν σαφέστερον παρ' ἡμῶν

δὲν ἀρπάξῃ κανεὶς τὴν ἐξουσίαν τοῦ ἄλλου, ἀλλὰ ὁ καθεὶς μένει εἰς τὸ ἀξίωμα του, ὅλα θὰ εἶναι διευθετημένα καλῶς. «Ἐνισχύεσθε μὲ τὴν δύναμιν, ποῦ δίδει ἢ μετὰ τοῦ Κυρίου κοινωνία σας καὶ ποῦ πηγάζει ἀπὸ τὴν κραταιὰν ἰσχύν του», λέγει· δηλαδή, ἐλπίζοντες εἰς αὐτὸν διὰ τὴν βοήθειάν του. Ἐπειδὴ λοιπὸν παρήγγειλε πολλὰ ποῦ ἔπρεπε νὰ γίνουιν, μὴ φοβεῖσθε, λέγει, στηρίξατε τὴν ἐλπίδα σας εἰς τὸν Κύριον, καὶ ὅλα θὰ τὰ ἀνακουφίση. «Καὶ ἐνδυθῆτε τὴν πανοπλίαν τοῦ Θεοῦ, διὰ νὰ ἠμπορεῖτε νὰ ἀντιστέκεσθε εἰς τὰ πανοῦργα τεχνάσματα τοῦ διαβόλου»⁹. Δὲν εἶπεν· Εἰς τὰς μάχας, οὔτε, Εἰς τοὺς πολέμους, ἀλλὰ, «Εἰς τὰ τεχνάσματα». Διότι ὁ ἐχθρὸς δὲν μᾶς πολεμεῖ οὔτε ἀπλῶς, οὔτε φανερῶς, ἀλλὰ μὲ τεχνάσματα. Τί σημαίνει μεθοδεία; Μεταχειρίζομαι τέχνασμα σημαίνει παραπλανῶ καὶ μὲ ἐπινοήσεις καταβάλλω κάποιον, πρᾶγμα ποῦ γίνεται καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν τεχνασμάτων, καὶ μὲ λόγια, καὶ μὲ ἔργα, καὶ μὲ παλαιστικὰ τεχνάσματα, εἰς ἐκείνους οἱ ὁποῖοι μᾶς παραπλανοῦν. Ἐπεξηγῶ τί ἐννοῶ· Ποτὲ δὲν παρουσιάζει φανερὰ τὰ ἀμαρτήματα, τὴν εἰδωλολατρείαν δὲν τὴν λέγει, ἀλλὰ διαφορετικὰ παριστάνει τοῦτο μεταχειριζόμενος τεχνάσματα, δηλαδή, παριστάνει πιθανὸν τὸν λόγον καὶ χρησιμοποιεῖ ἐπικαλύμματα.

Ἦδη λοιπὸν καὶ μὲ αὐτὸ διηγείρε τοὺς στρατιώτας καὶ τοὺς ἔκαμε νὰ εἶναι νηφάλιοι μὲ τὸ νὰ τοὺς πείσῃ καὶ νὰ τοὺς διδάξῃ, ὅτι ἡ μάχη μας εἶναι πρὸς ἔμπειρον εἰς τὰ πολεμικά, ποῦ πολεμεῖ ὄχι ἀπλῶς, οὔτε φανερῶς, ἀλλὰ μὲ πολλὰ τεχνάσματα. Καὶ πρῶτον μὲν ἀπὸ τὴν φύσιν καὶ τὸ πλῆθος διεγείρει τοὺς μαθητάς. Εἶπε τὰ σοφίσματα καὶ τοὺς ἠτοίμασε νὰ εἶναι νηφάλιοι, ἐπειδὴ ἤθελεν ὄχι νὰ καταβάλλῃ τοὺς ὑπ' αὐτὸν παρατεταγμένους στρατιώτας, ἀλλὰ νὰ τοὺς ἐρεθίσῃ καὶ νὰ τοὺς διεγείρῃ. Ἐὰν μὲν ἐτελείωνε τὸν λόγον μέχρι τούτου τοῦ σημείου διηγησάμενος μόνον τὴν δύναμιν αὐτῶν, ἴσως νὰ κατέβαλλεν αὐτούς· ἐὰν ὁμως καὶ πρὶν ἀπ' αὐτὸ καὶ μετὰ δεικνύῃ ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ καταβάλουν τὸν ἐχθρὸν αὐτόν, διεγείρει περισσότερο αὐτούς. Διότι ὅσον σαφέστερον ἀπὸ ἡμᾶς θὰ ἀναγγέλλεται εἰς τοὺς ἰδικούς μας ἡ δύναμις τῶν ἀντι-

ἀπαγγέλληται πρὸς τοὺς οἰκείους, τοσοῦτω σπουδαιοτέρους ποιεῖ τοὺς ἡμετέρους. «Ὅτι οὐκ ἔστιν ἡμῖν», φησὶν, «ἢ πάλη πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχάς, πρὸς τὰς ἐξουσίας, πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνος 5 τούτου, πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας ἐν τοῖς ἐπουρανίοις». Προτιρέψας ἀπὸ τοῦ εἴδους τῆς μάχης, λοιπὸν καὶ ἀπὸ τῶν ἐπάθλων τῶν κειμένων αὐτοὺς διεγείρει. Τί γάρ; Εἰπὼν δι᾽ οφοδροοὶ οἱ ἐχθροί, ἐπήγαγεν, ὅτι καὶ μεγάλα ἡμᾶς ἀποσιεροῦσι. Ποῖα; Ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ἡ μάχη κεῖται· οὐ περὶ χρημάτων, οὐ περὶ δόξης, ἀλλ' ὑπὲρ ἀνδραποδισμοῦ ὁ ἀγὼν. Ὡστε ἀκατάλλακτος ἡ ἐχθρα γίνεται. Σφοδροσιτέρα ἢ φιλονεικία καὶ ἡ μάχη, διὰν ὑπὲρ μεγάλων ἤ. Τὸ γάρ, «Ἐν τοῖς ἐπουρανίοις», ἀντὶ τοῦ, ὑπὲρ τῶν ἐπουρανίων, ἐστὶν· οὐχ ἵνα αὐτοὶ τινος τύχῳσι νικήσαντες, ἀλλ' ἵνα 15 ἡμᾶς ἀποσιερῆσωσιν· ὡς ἂν εἰ ἔλεγεν, Ἡ συνθήκη ἐν τινι κεῖται, τὸ «ἐν», «ὑπὲρ» ἐστὶ, καὶ τὸ «ἐν», «διὰ» ἐστὶν. Ὅρα πῶς ἡμᾶς διεγείρει ἡ δύναμις τοῦ ἐχθροῦ, καὶ νήφειν ποιεῖ, τὸ εἰδέναι ὑπὲρ μεγάλων ὄντα τὸν κίνδυνον, καὶ ὑπὲρ μεγάλων τὴν νίκη· τοῦ γὰρ οὐρανοῦ ἡμᾶς ἐκβάλλειν σπουδάζει. 20 Ἀρχὰς τίνας φησὶ καὶ ἐξουσίας καὶ κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνος τούτου; ποίου σκότους; ἄρα τῆς νυκτός; Οὐδαμῶς, ἀλλὰ τῆς πονηρίας· Ἡμεν γάρ, φησὶ, σκότιος ποιέ, οὕτω τὴν πονηρίαν λέγων τὴν ἐν τῷ παρόντι βίῳ. Οὐ γὰρ οὐδὲ περαιτέρω χώραν, οὐκ ἐν οὐρανῷ, οὐκ ἐν τῷ μετὰ 25 ταῦτα αἰῶνι.

Κοσμοκράτορας δὲ αὐτοὺς φησιν, οὐχ ὡς τοῦ κόσμου κρατουῦντας, ἀλλ' ὡς τῶν πονηρῶν ἔργων ὄντας αἰτίους. Οἶδε γὰρ κόσμον καλεῖν ἡ Γραφή τὰς πονηρὰς πράξεις· ὡς διὰν λέγει ὁ Χριστός· «Ὑμεῖς οὐκ ἐστὲ ἐκ τοῦ κόσμου 30 τούτου, ὡσπερ ἐγὼ οὐκ εἰμὶ ἐκ τοῦ κόσμου». Ἄρα οὖν οὐκ ἦσαν ἐκ τοῦ κόσμου; οὐχὶ σάρκα περιέκειντο; οὐ τῶν ἐν

10. Ἐφ. 6, 12.

11. Ἰω. 17, 14.

πάλων, τόσον σπουδαιότερους κάμνει τοὺς ἰδικούς μας στρατιώτας. «Διότι δὲν ἔχομεν νὰ παλαίσωμεν, λέγει, πρὸς ἀντιπάλους μὲ αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχάς, πρὸς τὰς ἐξουσίας, πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκοτούς, πού ἐπικρατεῖ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦτον, πρὸς τὰ πνευματικὰ ὄντα, τὰ ὁποῖα εἶναι γεμᾶτα πονηρίαν καὶ κατοικοῦν εἰς τὰ ἐπουράνια»¹⁰. Ἐφοῦ τοὺς προέτρεψεν ἀπὸ τὸ εἶδος τῆς μάχης, εἰς τὸ ἐξῆς τοὺς διεγείρει ἀπὸ τὰ ἔπαθλα πού εἶναι δι' αὐτούς. Τί λοιπὸν συμβαίνει; Ἐφοῦ εἶπεν ὅτι οἱ ἐχθροὶ μας εἶναι δυνατοί, προσέθεσεν, ὅτι μᾶς στεροῦν μεγάλα ἀγαθὰ. Ποῖα εἶναι αὐτά; Ἡ μάχη κεῖται εἰς τοὺς οὐρανοὺς. Ὁ ἀγὼν δὲν εἶναι διὰ χρήματα, οὔτε διὰ τὴν δόξαν, ἀλλὰ περὶ δουλείας. Ὡστε ἡ ἔχθρα γίνεται ἀδιάλλακτος. Ἡ φιλονεικία καὶ ἡ μάχη εἶναι σφοδρότερα, ὅταν γίνεται διὰ μεγάλα ἀγαθὰ. Διότι τὸ «ἐν τοῖς ἐπουρανίοις», τίθεται ἀντὶ τοῦ, ὑπὲρ τῶν ἐπουρανίων. Ὅχι διὰ νὰ λάβουν αὐτοὶ κάποιο ἔπαθλον, ἐπειδὴ μᾶς ἐνίκησαν, ἀλλὰ διὰ νὰ τὸ στερήσουν ἀπὸ ἡμᾶς, ὡς ἐὰν ἔλεγεν· Ἡ συνθήκη ἐξαρτᾶται ἐντελῶς ἀπὸ κάτι, τὸ «ἐν» σημαίνει «ὑπέρ», καὶ τὸ «ἐν» σημαίνει «διὰ». Πρόσεχε πῶς μᾶς διεγείρει ἡ δύναμις τοῦ ἐχθροῦ καὶ μᾶς κάμνει νὰ εἴμεθα προσεκτικοί, ἡ γνῶσις ὅτι ὁ κίνδυνος καὶ ἡ νίκη εἶναι διὰ τὰ μεγάλα ἀγαθὰ, διότι πασχίζει νὰ μᾶς ἐκδιώξῃ ἀπὸ τὸν οὐρανόν. Ποίας ἀρχάς λέγει καὶ ἐξουσίας καὶ κοσμοκράτορας τοῦ σκοτούς, πού ἐπικρατεῖ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦτον; ποίου σκοτούς; μήπως τὸ σκότος τῆς νυκτός; Καθόλου, ἀλλὰ τὸ σκότος τῆς πονηρίας, διότι ἡμεθα, λέγει, κάποτε σκότος, λέγων ἔτσι τὴν πονηρίαν, πού ἐπικρατεῖ εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν. Διότι δὲν θὰ ἔχη πλέον χώραν, οὔτε εἰς τὸν οὐρανόν, οὔτε εἰς τὸν αἰῶνα.

Ὁνομάζει δὲ αὐτοὺς κοσμοκράτορας, ὅχι ἐπειδὴ εἶναι κύριοι τοῦ κόσμου, ἀλλ' ἐπειδὴ εἶναι αἴτιοι τῶν πονηρῶν ἔργων. Διότι γνωρίζει ἡ Γραφή νὰ ὀνομάζῃ κόσμον τὰς πονηρὰς πράξεις, ὅπως ὅταν ὁ Χριστὸς λέγῃ· «Σεῖς δὲν εἴσθε ἀπὸ τὸν κόσμον τοῦτον, καθὼς ἀκριβῶς ἐγὼ δὲν εἶμαι ἀπὸ τὸν κόσμον»¹¹. Ἐὰν λοιπὸν δὲν ἦσαν ἀπὸ τὸν κόσμον; δὲν ἔφεραν σάρκα; δὲν ἦσαν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώ-

κόσμῳ ἦσαν; Καὶ πάλιν· «Ὁ κόσμος ἐμὲ μισεῖ, ὑμᾶς δὲ οὐ δύναται μισεῖν»· πάλιν τὰς πονηρὰς πράξεις λέγων, οὕτως.
 Ἡ κόσμον ἐνιαῦθα τοὺς πονηροὺς ἀνθρώπους λέγει· οἱ γὰρ δαίμονες μᾶλλον τούτων κρατοῦσι. «Πρὸς ἀρχάς, πρὸς τὰς
 5 ἐξουσίας, πρὸς τὰ πνευματικά», φησί, «τῆς πονηρίας ἐν τοῖς ἐπουρανίοις». Ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας φησί, καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἐπουρανίων εἰσὶ θρόνοι, κυριότητες, ἀρχαί, ἐξουσίαι. «Διὰ τοῦτο», φησὶν, «ἀναλάβετε τὴν πανοπλίαν τοῦ Θεοῦ, ἵνα δυνηθῆτε ἀντιοιῆναι ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ πονηρᾷ, καὶ ἅπαντα
 10 κατεργασάμενοι σιῆναι». Ἡμέραν πονηρᾶν, τὸν παρόντα βίον καὶ αἰῶνα δὲ πονηρὸν τοῦτον καλεῖ, ἀπὸ τῶν ἐν αὐτῷ γινομένων κακῶν. Τουτέστιν, Ἄει ὀπλίζεσθε. «Καὶ ἅπαντα», φησί, «κατεργασάμενοι»· τουτέστι, καὶ πάθη καὶ ἐπιθυμίας αἰότους καὶ τὰ ἐνοχλοῦντα ἡμῖν ἅπαντα. Οὐχ ἀπλῶς ἐργά-
 15 σαοῦναι εἶπεν, ἀλλὰ κατεργάσασθαι, ὥστε οὐκ ἀνελεῖν μόνον, ἀλλὰ καὶ σιῆναι μετὰ τὸ ἀνελεῖν. Πολλοὶ γὰρ τὴν νίκην ταύτην νικήσαντες, πάλιν ἔπεσον. «Πάντα», φησί, «κατεργασάμενοι», οὐ τὸ μὲν ναί, τὸ δὲ οὐ· δεῖ γὰρ καὶ μετὰ τὴν νίκην σιάσεως. Ἐβλήθη ποτέ, ἀλλὰ πάλιν ἀναζῆ τὰ θαλ-
 20 λόμενα· ἂν μὴ σιῶμεν, ἤδη καὶ πεσόντα ἀνίσταται. Ἔως ἂν σιτήκωμεν, πέπτωκεν· ἕως ἂν μὴ περιφερώμεθα, ἐκεῖνος οὐκ ἀνίσταται. Ἐνδυσώμεθα τὴν πανοπλίαν τοῦ Θεοῦ.

4. Ὁρᾷ πῶς τὸν φόβον ἐξεῖλεν; Εἰ γὰρ δυνατὸν κατεργάσασθαι καὶ σιῆναι, τί ἀποφεύγεις τὴν μάχην; Σιῆθι κατεργασάμενος, καὶ νενίκηκας. Καὶ μὴ θανατώσης δι, ἰσοαῦτα
 25 περὶ τῆς τῶν ἐχθρῶν δυνάμεως διεξέρχεται· τὸ γὰρ ταῦτα διεξιέναι οὐ δειλίαν ἐμποιεῖ καὶ φόβον, ἀλλὰ τὴν ραθυμίαν

12. Ἰω. 7, 7.

13. Ἐφ. 6, 13.

που τοῦ κόσμου; Καί πάλιν· «Ὁ κόσμος ἐμὲ μισεῖ, δὲν ἔμπορεῖ ὅμως νὰ μισῇ σὰς»¹², καλῶν ἔτσι πάλιν τὰς πονηρὰς πράξεις. Ἡ καλεῖ ἐδῶ κόσμον τοὺς πονηροὺς ἀνθρώπους, διότι οἱ δαίμονες περισσότερο ἀυτοὺς ἐξουσιάζουν. «Πρὸς τὰς ἀρχὰς, πρὸς τὰς ἐξουσίας, πρὸς τὰ πνευματικὰ ὄντα», λέγει, «ποὺ εἶναι γεμᾶτα πονηρίαν καὶ κατοικοῦν εἰς τὰ ἐπουράνια». Ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας λέγει, ὅπως ἀκριβῶς καὶ εἰς τὰ ἐπουράνια ὑπάρχουν θρόνοι, κυριότητες, ἀρχαί, ἐξουσίαι. «Διὰ τοῦτο», λέγει, «ἀναλάβετε τὴν πανοπλίαν τοῦ Θεοῦ, διὰ νὰ ἔμπορέσετε νὰ ἀντισταθῆτε κατὰ τὴν ἡμέραν τὴν πονηρὰν καὶ ἀφοῦ ἐκτελέσετε ἐντελῶς ὅλα τὰ καθήκοντά σας νὰ σταθῆτε εἰς τὴν θέσιν σας»¹³. Ὀνομάζει ἡμέραν πονηρὰν τὴν παροῦσαν ζωὴν, καὶ αἰῶνα δὲ πονηρὸν τὸν παρόντα, ἐξ αἰτίας τῶν κακῶν ποὺ γίνονται εἰς αὐτόν. Δηλαδή, Πάντοτε νὰ εἴσθε ἐξοπλισμένοι. «Καὶ ἀφοῦ ἐκτελέσετε», λέγει, «ὅλα ἐντελῶς», δηλαδή, καὶ πάθη καὶ παραδόξους ἐπιθυμίας καὶ ὅλα ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα προκαλοῦν εἰς ἡμᾶς ἐνόχλησιν. Δὲν εἶπεν ἀπλῶς ἐξετελέσατε, ἀλλ' ἐξετελέσατε ἐντελῶς, ὥστε ὄχι μόνον νὰ νικήσετε, ἀλλὰ καὶ νὰ σταθῆτε εἰς τὴν θέσιν σας μετὰ τὴν νίκην. Διότι πολλοί, ἀφοῦ ἐπέτυχαν αὐτὴν τὴν νίκην, πάλιν ἔπесαν. «Ὅλα», λέγει, «ἀφοῦ τὰ ἐκτελέσετε ἐντελῶς», ὄχι αὐτὸ μὲν ναί, ἐκεῖνο δὲ ὄχι· διότι εἶναι ἀνάγκη καὶ μετὰ τὴν νίκην νὰ σταθῶμεν εἰς τὴν θέσιν μας. Ἐτραυματίσθησαν κάποτε, ἀλλὰ πάλιν ἐπανέρχονται εἰς τὴν ζωὴν ἐκεῖνα ποὺ τραυματίζονται· ἐὰν δὲν θὰ σταθοῦμεν, ἤδη καὶ αὐτὰ ποὺ ἔπесαν σηκώνονται. Ἔως ὅτου θὰ εἴμεθα ὄρθιοι, θὰ εἶναι πεσμένος ὁ ἐχθρός· ἔως ὅτου δὲν θὰ εἴμεθα ἀσταθεῖς, ἐκεῖνος δὲν σηκώνεται. Ἄς ἐνδυθοῦμεν τὴν πανοπλίαν τοῦ Θεοῦ.

4. Βλέπεις πῶς ἐξεδίωξε τὸν φόβον; Ἐὰν βέβαια εἶναι δυνατόν νὰ ἐκτελῆς ὅλα καὶ νὰ σταθῆς ὄρθιος, διατί ἀποφεύγεις τὴν μάχην; Στάσου ὄρθιος ὅταν ἐκτελῆς καὶ ἔχῃς νικήσει. Καὶ μὴ ἀπορήσης ἐπειδὴ λέγει τόσα πολλὰ διὰ τὴν δύναμιν τῶν ἐχθρῶν. Διότι μὲ τὸ νὰ εἰπῇ αὐτὰ δὲν προκαλεῖ δειλίαν καὶ φόβον, ἀλλ' ἀποτινάσσει τὴν νω-

ἀποινάσσει. «Ἴνα δυνηθῆτε», φησίν, «ἀντιστῆναι ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ πονηρᾷ». Καὶ ἀπὸ τοῦ χρόνου παραμυθεῖται. Βραχύς, φησίν, ὁ καιρός· ὥστε χρὴ ἐσιάναι· μὴ κάμητε μετὰ τὴν σφαγὴν. Εἰ τοίνυν πόλεμός ἐστιν, εἰ τοιαῦται αἱ παρα-
 5 τὰξεις εἰσὶν, εἰ ἀσώματοι αἱ ἀρχαί, εἰ κοσμοκράτορες, εἰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας, πῶς τρυφᾶς, εἰπέ μοι; πῶς διακεχυμένος εἶ; πῶς ἀφωπλισμένοι περιγενέσθαι δυνησόμεθα; Ταῦτα ἕκαστος ἑαυτῷ λεγέτω καθ' ἑκάστην ἡμέραν διαν ὑπὸ τοῦ θυμοῦ κρατῆται, ὅταν ὑπὸ ἐπιθυμίας, ὅταν τὸν ὑγρὸν
 10 τοῦτον θίον καὶ εἰκῆ ἐπιζητῆ. Ἀκούετω τοῦ μακαρίου Παύλου λέγοντος· «Οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἡ πάλη πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχάς, πρὸς τὰς ἐξουσίας». Χαλεπώτερος οὗτος ὁ πόλεμος τοῦ αἰσθητοῦ, σφοδροτέρα ἡ μάχη. Ἐννόησον ὅσον οὗτος παλαίει χρόνον, ὑπὲρ τίνος πικτεύει καὶ γενοῦ
 15 σεαυτοῦ ἀσφαλέστερος.

Ναί, φησίν, ἀλλ' ἔδει ὄντα διάβολον ἐκ μέσου γενέσθαι, καὶ πάντες ἂν ἐσώζοντο. Ταῦτά τινες τῶν ραθύμων προφασιζόμενοι φθέγγονται. Δέον σε εὐχαριστεῖν, ἄνθρωπε, ὅτι τοιοῦτον περιγένῃ, ἂν ἐθέλης, ἐκ τῶν ἐναντίων καὶ ἀγανα-
 20 κτεῖς, ῥωθροῦ τινος καὶ ὑπνηλοῦ στρατιώτου φθεγγόμενος ῥήματα. Οἶδας τὰς λαβὰς, ἂν ἐθέλης· περιοκόπει πάντιθεν, σαυτὸν τείχιζε. Οὐχὶ πρὸς τὸν διάβολόν ἐστιν ἡ μάχη μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰς ἐκείνου δυνάμεις. Πῶς οὖν παλαίσομεν τῷ σκότῳ, φησί; Φῶς γενόμενοι. Πῶς τοῖς πνευματικοῖς
 25 τῆς πονηρίας; Ἀγαθοὶ γενόμενοι. Ἀγαθῷ γὰρ ἐναντίον ἡ πονηρία, καὶ φῶς ἀπελαύνει σκότιος· ἂν δὲ καὶ αὐτοὶ ὤμεν σκότιος, ἀλωσόμεθα πάντως. Πῶς οὖν αὐτῶν περιεσόμεθα; Ἄν ὅπερ εἰσὶν ἀπὸ φύσεως ἐκεῖνοι, τοῦτο γενώμεθα ἀπὸ προαιρέσεως ἡμεῖς, σαρκὸς ἐκτὸς καὶ αἵματος· οὕτως αὐ-
 30 τοὺς αἰσθήσομεν. Ἐπειδὴ γὰρ εἰκὸς ἦν αὐτοὺς ὑπὸ πολλῶν

θρότητα. «Διὰ νὰ ἠμπορέσετε», λέγει, «νὰ ἀντισταθῆτε κατὰ τὴν ἡμέραν τὴν πονηράν». Καὶ ἀπὸ τὸν χρόνον τοὺς παρηγορεῖ. Σύντομος, λέγει, εἶναι ὁ καιρός, ὥστε πρέπει νὰ σταθῆτε εἰς τὴν θέσιν σας, νὰ μὴ καταβληθῆτε μετὰ τὴν μάχην. Ἐὰν λοιπὸν ὑπάρχη πόλεμος, ἐὰν ὑπάρχουν αὐταὶ αἱ παρατάξεις, ἐὰν αἱ ἀρχαὶ εἶναι ἀσώματοι, ἐὰν ὑπάρχουν οἱ κοσμοκράτορες, ἐὰν ὑπάρχουν τὰ πνευματικὰ ὄντα τῆς πονηρίας, εἰπέ μου, πῶς ζῆς ζωὴν τρυφῆς; πῶς εἶσαι διακεχυμένος; πῶς θὰ ἠμπορέσωμεν νὰ νικήσωμεν ἀφωπλισμένοι; Ὁ καθένας ἄς λέγῃ αὐτὰ εἰς τὸν ἑαυτὸν τοῦ κάθε ἡμέραν, ὅταν κυριαρχῆται ἀπὸ τὸν θυμόν, ἀπὸ ἐπιθυμίας ὑλικάς, ὅταν ἐπιζητῆ τὸν φιλήδονον καὶ μάταιον τοῦτον βίον. Ἄς ἀκούῃ τὸν μακάριον Παῦλον ποῦ λέγει· «Δὲν ἔχομεν νὰ παλαίσωμεν πρὸς ἀντιπάλους μὲ αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχάς, πρὸς τὰς ἐξουσίας». Αὐτὸς ὁ πόλεμος εἶναι δυσκολώτερος τοῦ αἰσθητοῦ, ἢ πάλη εἶναι σφοδρότερα. Κατανόησε πόσον χρόνον παλαίει αὐτός, διὰ ποῖον πυγμαχεῖ, καὶ γίνε ἀσφαλέστερος τοῦ ἑαυτοῦ σου.

Ναί, λέγει, ἀλλ' ἔπρεπε νὰ φύγῃ ὁ διάβολος ἀπὸ τὸ μέσον καὶ ὅλοι θὰ ἐσώζοντο. Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ὀκνηροὺς προφασιζόμενοι λέγουν αὐτά. Εἶναι ἀνάγκη νὰ σὲ εὐχαριστήσω, ἄνθρωπε, διότι ὑπερισχύεις, ἂν θέλῃς, ἐνὸς τέτοιου ἀντιπάλου, καὶ ἀγανακτεῖς λέγων τὰ λόγια ἐνὸς νωθροῦ καὶ ὑπναλέου στρατιώτου. Γνωρίζεις τὰς ἀφορμάς, ἂν θέλῃς, πρόσεχε ἀπὸ παντοῦ, ὀχύρωνε τὸν ἑαυτὸν σου. Διότι ἡ πάλη δὲν εἶναι μόνον πρὸς τὸν διάβολον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰς δυνάμεις ἐκείνου. Πῶς λοιπὸν, λέγει, θὰ ἀντιμετωπίσωμεν τὸ σκοτάδι; Γενόμενοι φῶς. Πῶς τὰ πνευματικὰ ὄντα τῆς πονηρίας; Γενόμενοι ἀγαθοί. Διότι ἡ πονηρία εἶναι ἀντίθετος πρὸς τὸ ἀγαθόν, καὶ τὸ φῶς ἀπομακρύνει τὸ σκοτάδι. Ἄν ὅμως καὶ ἡμεῖς οἱ ἴδιοι εἴμεθα σκοτάδι, θὰ πέσωμεν ὅπωςδῆποτε εἰς τὸ χέρι τοῦ ἐχθροῦ. Πῶς λοιπὸν θὰ γίνωμεν ὑπέρτεροι αὐτῶν; Ἄν ἐκεῖνο, ποῦ ἐκ φύσεως εἶναι αὐτοί, τοῦτο θὰ γίνωμεν ἐκ προαιρέσεως ἡμεῖς, χωρὶς σάρκα καὶ αἷμα· κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ καταβάλωμεν αὐτούς. Ἐπειδὴ βέβαια ἦτο φυσικὸν νὰ ἐκδιώκωνται

ἐλαύνεσθαι, μὴ νομίσητε, φησὶν, ὅτι αὐτοὶ πολεμοῦσιν ἡμῖν. Οἱ ἐνεργοῦντες ἐν αὐτοῖς δαίμονές εἰσιν, οἱ πολεμοῦντες πρὸς ἐκείνους ἡμῖν ἢ μάχη. Δύο δὲ ἀπὸ τούτων κατασκευάζει, αὐτούς τε προθυμοτέρους ποιῶν πρὸς τοὺς πολεμοῦντας 5 αὐτοῖς καὶ πρὸς ἐκείνους τὸν θυμὸν ἐγείρων.

Καὶ τίνος ἔνεκεν πρὸς τούτους ἡμῖν ἡ μάχη γεγένηται; Ἐπειδὴ καὶ σύμμαχον ἔχομεν ἄμαχον, τοῦ Πνεύματος τῆν χάριν, τέχνην ἐδιδάχθημεν τοιαύτην, ὥστε μὴ πρὸς ἀνθρώπους δύνασθαι παλαίειν, ἀλλὰ πρὸς δαίμονας. Ἄν δὲ ἐθέ- 10 λωμεν, οὐδὲ παλαίσομεν, ἐπειδὴ γὰρ βουλόμεθα, πάλῃ ἐστὶν ἐπεὶ τοσαύτη ἡ δύναμις τοῦ ἐνοικοῦντος ἐν ἡμῖν, ὡς λέγειν· «Ἴδου δέδωκα ὑμῖν ἐξουσίαν πατεῖν ἐπάνω ὄφρων καὶ σκορπίων καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ». Πᾶσαν ἡμῖν δέδωκεν ἐξουσίαν καὶ τοῦ παλαίειν, καὶ τοῦ μὴ 15 παλαίειν· ἐπειδὴ δὲ ἡμεῖς νωθεῖς ἔσμεν, παλαίσομεν αὐτοῖς· ἐπεὶ ὅτι Παῦλος οὐκ ἐπάλαισεν, ἄκουσον αὐτοῦ λέγοντος· «Τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; θλίψις ἢ σινοχωρία, ἢ λιμὸς ἢ διωγμὸς ἢ γυμνότης ἢ κίνδυνος ἢ μάχαιρα;». Καὶ πάλιν ἄκουε αὐτοῦ λέγοντος· «Ὁ Θεὸς 20 συντριβεί τὸν σατανᾶν ὑπὸ τοὺς πόδας ὑμῶν ἐν τάχει». Εἶχε γὰρ αὐτὸν ὑποκειταγμένον· διὸ καὶ ἔλεγε· «Παραγγέλλω σοι ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ ἐξελθεῖν ἀπ' αὐτῆς». Τοῦτο δὲ οὐκ ἔστι παλαίοντος. Ὁ γὰρ παλαίων οὐδέπω ἐνίκησεν, ὁ δὲ νικήσας οὐκέτι παλαίει. Ὑπέταξεν αὐτόν, ἐξηχμαλώτισε. Καὶ 25 Πέτρος δὲ οὐκ ἐπάλαιε τῷ διαβόλῳ, ἀλλ' ὁ τοῦ παλαῖσαι θέλιον ἦν, τοῦτο εἰργάζετο. Ἐν τοῖς πιστοῖς, ἐν τοῖς ὑπακούουσιν, ἐν τοῖς κατηχομένοις ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντος ἐκράτιον αὐτοῦ. Διὸ καὶ ἔλεγεν ὁ μακάριος Παῦλος· «Οὐ γὰρ αὐτοῦ τὰ νοήματα ἀγνοοῦμεν». Ὅθεν καὶ μάλιστα αὐτοῦ 30 περιεγένητο.

14. Λουκᾶ 10, 19.

15. Ρωμ. 8, 35.

16. Ρωμ. 16, 20.

17. Πρὸξ. 16, 18.

18. Β' Κορ. 2, 11.

ἀπὸ πολλοὺς αὐτοί, μὴ νομίσετε, λέγει, ὅτι αὐτοὶ μᾶς πολεμοῦν. Οἱ δαίμονες, ποὺ ἐνεργοῦν εἰς αὐτούς, εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ μᾶς πολεμοῦν· πρὸς ἐκείνους πρέπει νὰ πολεμήσωμεν. Ἐπὶ αὐτὰ δὲ δύο πράγματα κατορθώνει· πρῶτον κάμνει αὐτούς προθυμοτέρους πρὸς ἐκείνους ποὺ τοὺς πολεμοῦν καὶ δεύτερον ἐξάπτει τὸν θυμὸν πρὸς ἐκείνους.

Καὶ διὰ ποῖον λόγον ἔχει γίνεαι εἰς ἡμᾶς ἡ μάχη πρὸς αὐτούς; Ἐπειδὴ ἔχομεν καὶ σύμμαχον ἄμαχον, τὴν χάριν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἐδιδάχθημεν τὴν τέχνην αὐτήν, ὥστε νὰ ἠμποροῦμεν νὰ ἀγωνιζώμεθα ὄχι πρὸς ἀνθρώπους, ἀλλὰ πρὸς τοὺς δαίμονας. Ἐὰν ὁμως θέλωμεν, οὔτε θὰ παλαίσωμεν· ἐπειδὴ βεβαίως θέλομεν, ὑπάρχει ὁ ἀγών. Διότι εἶναι τόσον μεγάλη ἡ δύναμις τοῦ Πνεύματος ποὺ ἐνοικεῖ μέσα μας, καθὼς λέγει· «Ἴδου σᾶς ἔχω δώσει ἐξουσίαν νὰ βαδίζετε ἐπάνω εἰς τοὺς δηλητηριώδεις ὄφεις καὶ σκορπιούς καὶ ἐπάνω εἰς κάθε δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ»¹⁴. Ἐχει δώσει εἰς ἡμᾶς κάθε ἐξουσίαν καὶ νὰ ἀγωνιζώμεθα καὶ νὰ μὴ ἀγωνιζώμεθα, ἐπειδὴ ὁμως εἴμεθα νωθροί, ἀγωνιζόμεθα πρὸς αὐτούς. Λοιπὸν ὅτι ὁ Παῦλος δὲν ἐπάλασεν, ἄκουσε αὐτὸν νὰ λέγῃ· «Ποῖος ἠμπορεῖ νὰ μᾶς χωρίσῃ ἀπὸ τὴν ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ; μήπως ἡ θλίψις ἢ στενοχωρία ἢ πείνα ἢ διωγμὸς ἢ γυμνότης ἢ κίνδυνος ἢ μάχαιρα;»¹⁵. Καὶ πάλιν ἄκουε αὐτὸν νὰ λέγῃ· «Ὁ Θεὸς θὰ συντρίψῃ τὸν σατανᾶν κάτω ἀπὸ τὰ πόδια σας γρήγορα»¹⁶. Βέβαια εἶχεν αὐτὸν ὑποτεταγμένον, διὰ τοῦτο καὶ ἔλεγε· «Σὲ διατάσσω εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ νὰ ἐξέλθῃς ἀπὸ αὐτήν»¹⁷. Τοῦτο ὁμως δὲν εἶναι χαρακτηριστικὸν ἐκείνου ποὺ ἀγωνίζεται. Διότι ὁ ἀγωνιζόμενος δὲν ἐνίκησε μέχρι τώρα, αὐτὸς δὲ ποὺ ἐνίκησε δὲν ἀγωνίζεται πλέον. Ὑπέταξεν αὐτὸν, τὸν ἠχμαλώτισεν ἐντελῶς. Καὶ ὁ Πέτρος δὲν ἠγωνίζετο πρὸς τὸν διάβολον, ἀλλ' ἐκεῖνο ποὺ ἦτο καλύτερον τῆς πάλης, τοῦτο ἔπραττε. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς πιστοὺς, τοὺς ὑπακούοντας, τοὺς κατηχομένους ποὺ ἦσαν γύρω του, ἦσαν ἀνώτεροι αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο ἔλεγε καὶ ὁ μακάριος Παῦλος· «Γνωρίζομεν τὰς δολίαις ἐπινοήσεις του»¹⁸. Διὰ τοῦτο καὶ ὑπερίσχυσεν αὐτοῦ κατὰ πολὺ.

Καὶ πάλιν ἄκουε αὐτοῦ λέγοντος· «Οὐ θαυμασιόν, εἰ καὶ οἱ διάκονοι αὐτοῦ μετασχηματίζονται ὡς διάκονοι δικαιοσύνης». Οὕτως ἤδει πᾶσαν τὴν μάχην, καὶ οὐδὲν αὐτὸν ἐλάνθανε. Καί, «Τὸ μυστήριον γάρ», φησί, «ἤδη ἐνεργεῖται τῆς 5 ἀνομίας». Ἄλλὰ πρὸς ἡμᾶς ἡ πάλη ἐστίν. Ἐπεὶ ἄκουε πάλιν αὐτοῦ λέγοντος· «Πέπεισμαι ὅτι οὔτε ἄγγελοι, οὔτε ἀρχαί, οὔτε ἐξουσίαι, οὔτε δυνάμεις, οὔτε ἐνεσιῶτα, οὔτε μέλλοντα, οὔτε κτίσις ἐιτέρα δυνήσεται ἡμᾶς χωρίσαι ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ». Οὐκ εἶπεν ἀπλῶς, Ἐπεὶ τοῦ Χριστοῦ, 10 ἀλλ', «Ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ». Πολλοὶ γάρ εἰσιν ἠνωμένοι δῆθεν τῷ Χριστῷ, οὐκ ἀγαπῶντες δὲ αὐτόν. Οὐ μόνον, φησὶν, ἀρνήσασθαι με οὐ πείσεις, ἀλλ' οὐδὲ ἤτιον αὐτὸν ἀγαπῆσαι. Εἰ δὲ αἱ ἄνω δυνάμεις οὐκ ἂν τοῦτο ἴσχυσαν, τίς ἕτερος αὐτὸν μειέσησεν; Οὐχ ὡς δι' ἐκείνων 15 ἐπιχειρουσῶν, ταῦτά φησιν, ἀλλὰ καθ' ὑπόθεσιν. Διὸ καὶ ἔλεγε· «Πέπεισμαι». Οὐκοῦν οὐκ ἐπάλαιον, ἀλλ' ὁμοίως φοβεῖται αὐτοῦ τὰς πανουργίας. Ἄκουε γὰρ αὐτοῦ λέγοντος· «Φοβοῦμαι μὴ πως ὡς ὁ ὄφις Εὐάν ἐξηπάτησεν ἐν τῇ πανουργίᾳ αὐτοῦ, οὕτω φθαρῆ τὰ νοήματα ὑμῶν ἀπὸ τῆς 20 ἀπλότητος τῆς εἰς τὸν Χριστόν». Ναί φησὶν· ἀλλὰ καὶ ὑπερβαυτοῦ τούτῳ τῷ ῥήματι κέχρηται, λέγων· «Φοβοῦμαι γάρ, μὴ πως ἄλλοις κηρύξας, αὐτὸς ἀδόκιμος γένωμαι». Πῶς οὖν πέπεισαι, δι' οὐδεὶς σε χωρίσει;

5. Ὁρᾷς δι' ταπεινοφροσύνης τὸ ῥημά ἐστι καὶ μειριότητος; Ἦδη γὰρ ἐκεῖνος ὤκει τὸν οὐρανόν· διὸ καὶ ἔλεγεν· «Οὐδὲν γὰρ ἐμμαντῶ σὺ νοῖδα»· καὶ πάλιν, «Τὸν δρόμον τετέλεκα». Ὡστε οὐκ εἰς ταῦτα ἐνεπόδιζεν αὐτῷ ὁ διάβολος, ἀλλ' εἰς τὰ τῶν μαθητῶν. Τί δήποτε; Ἐπειδὴ τούτων οὐκ αὐτὸς ἦν κύριος μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐκείνων προαίρεσις. 30 Ἐκεῖ ἐστὶν ὅπου ἐκράτει· μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἐκεῖ αὐτοῦ ἐ-

19. Β' Κορ. 11, 15.

20. Β' Θεσ. 2, 7.

21. Ρωμ. 8, 38, 39.

22. Β' Κορ. 11, 3.

23. Α' Κορ. 9, 27.

24. Α' Κορ. 4, 4.

25. Β' Τιμ. 4, 7.

Καὶ πάλιν ἄκουε αὐτὸν νὰ λέγῃ· «Δέν εἶναι παράδοξον πρᾶγμα, ἐὰν καὶ οἱ ὑπηρέται τοῦ ἀλλάζουν σχῆμα καὶ παρουσιάζονται ὡσάν ὑπηρέται δικαιοσύνης»¹⁹. Ἔτσι ἐγνώριζεν ὅλην τὴν μάχην καὶ τίποτε δέν διέφευγε τῆς προσοχῆς του. Καὶ πάλιν· «Διότι τώρα εἶναι εἰς ἐνέργειαν ἡ δύναμις τῆς ἀνομίας»²⁰. Ἀλλὰ ὁ ἀγὼν εἶναι πρὸς ἡμᾶς. Ἄκουε λοιπὸν αὐτὸν πάλιν νὰ λέγῃ· «Εἶμαι πεπεισμένος ὅτι οὔτε οἱ ἄγγελοι, οὔτε αἱ ἀρχαί, οὔτε αἱ ἐξουσίαι, οὔτε αἱ δυνάμεις, οὔτε γεγονότα τοῦ παρόντος, οὔτε γεγονότα τοῦ μέλλοντος, οὔτε ὅποιαδήποτε ἄλλη κτίσις θὰ ἠμπορέσῃ νὰ μᾶς χωρίσῃ ἀπὸ τὴν ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ»²¹. Δέν εἶπε μόνον, Ἀπὸ τὸν Χριστόν, ἀλλ' «ἀπὸ τὴν ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ». Διότι πολλοὶ εἶναι ἠνωμένοι δῆθεν μὲ τὸν Χριστόν, δέν ἀγαποῦν ὅμως αὐτόν. Ὅχι μόνον, λέγει, δέν θὰ μὲ πείσῃς νὰ τὸν ἀρνηθῶ, ἀλλ' οὔτε νὰ τὸν ἀγαπήσω ὀλιγώτερον. Ἐὰν ὅμως αἱ οὐράνιοι δυνάμεις δέν ἦτο δυνατὸν νὰ κατορθώσουν τοῦτο, ποῖος ἄλλος θὰ ἀπεμάκρυνεν αὐτόν; Ὅχι δὲ ἐπειδὴ ἐκεῖναι τὸ ἐπιχειροῦν, λέγει αὐτά, ἀλλὰ καθ' ὑπόθεσιν. Διὰ τοῦτο καὶ ἔλεγεν· «Εἶμαι πεπεισμένος». Ἄρα δέν ἐπάλαιεν, ἀλλ' ὅμως φοβεῖται τὰς πανουργίας του. Διότι ἄκουε αὐτὸν νὰ λέγῃ· «Φοβοῦμαι, μήπως, ὅπως ὁ ὄφιν ἐξηπάτησε μὲ τὴν πανουργίαν του τὴν Εὐαν, ἔτσι διαφθαροῦν αἱ σκέψεις σας καὶ χάσετε τὴν εἰλικρίνειαν, ποῦ ὀφείλομεν νὰ ἔχωμεν πρὸς τὸν Χριστόν»²². Ναί, λέγει κάποιος· ἀλλὰ καὶ διὰ τὸν ἑαυτὸν του χρησιμοποιεῖ τὸ ρῆμα αὐτό, καθόσον λέγει· «Διότι φοβοῦμαι, μήπως ἐγὼ ποῦ ἐκήρυξα εἰς ἄλλους γίνω ἀνάξιος»²³. Πῶς λοιπὸν εἶσαι πεπεισμένος, ὅτι κανεὶς δέν θὰ σὲ χωρίσῃ;

5. Βλέπετε ὅτι ὁ λόγος δηλώνει τὴν ταπεινοφροσύνην καὶ τὴν μετριοφροσύνην; Ἦδη ἐκεῖνος ἐκατοικοῦσεν εἰς τὸν οὐρανόν, διὰ τοῦτο καὶ ἔλεγε· «Δέν μοῦ μαρτυρεῖ ἡ συνείδησις καμμίαν ἐνοχὴν»²⁴ καὶ πάλιν· «Ἐχω φθάσει εἰς τὸ τέλος τοῦ δρόμου»²⁵. Ὡστε δέν τὸν ἐκώλυεν εἰς αὐτὰ ὁ διάβολος, ἀλλ' εἰς τὰς ὑποθέσεις τῶν μαθητῶν. Τί συμβαίνει λοιπὸν; Ἐπειδὴ δέν ἦτο κύριος ἐκείνων μόνον αὐτός, ἀλλὰ καὶ ἡ προαίρεσις των. Ἐκεῖ κάπως ἦτο κύριος,

κράτει, ἀλλὰ τῆς ραθυμίας τῶν μὴ προσεχόντων. Εἰ μὲν γὰρ τὰ παρ' αὐτοῦ μὴ ἐπλήρου, ἢ διὰ νωθεΐαν, ἢ δι' ἄλλο τι τοιοῦτον, αὐτοῦ ἐκράτει· εἰ δὲ αὐτὸς μὲν πάντα ἔπρατιεν, ἐκεῖνοι δὲ οὐκ ἐπειθοντο, οὐκ αὐτοῦ ἐκράτει, ἀλλὰ τῆς ἐ-
 5 κείνων ἀπειθείας· καὶ τὸ νόσημα οὐ τοῦ ἱατροῦ ἐκράτει, ἀλλὰ τῆς ἀταξίας τοῦ κάμνοντος. "Οταν γὰρ αὐτὸς μὲν πάντα παρασκευάσῃται, ἐκεῖνος δὲ πάντα διαφθείρῃ, ἐκεῖνος ἥττηται, οὐχ οὔτις. "Ωσπερ οὐδαμοῦ ἐκράτησε τοῦ Παύλου. Πλὴν ἀλλ' ἐφ' ἡμῶν ἀγαπητὸν τὸ καὶ δύνασθαι παλαί-
 10 εῖν. Ρωμαῖοις μὲν οὐ τοῦτο ἐπεύχεται, ἀλλὰ τί; «Συντριβεῖ τὸν σατανᾶν ὑπὸ τοὺς πόδας ὑμῶν ἐν τάχει» καὶ τοῦτοις οὔτως ἐπεύχεται. «Τῷ δυναμένῳ ὑπὲρ πάντα ποιῆσαι ὑπερεκπερισσοῦ, ὧν αἰτούμεθα ἢ νοοῦμεν».

Ὁ παλαίων, ἔτι κατέχεται· πλὴν ἀλλ' ἀγαπητὸν καὶ τὸ
 15 μὴ πεσεῖν. Τότε ἡ νίκη λαμπρὰ γίνεται, ὅταν ἐξέλθωμεν ἐνιεῦθεν. Οἶον, ἔσιω τις ἐπιθυμία πονηρά· τὸ μὲν παράδοξον, μὴδὲ δέχεσθαι ταύτην, ἀλλὰ σβεννύναι· εἰ δὲ τοῦτο οὐ δυνατὸν, καὶν παλαίωμεν καὶ διαπαντὸς κατέχωμεν· ἂν παλαίοντες ἐξέλθωμεν, νενικήκαμεν. Οὐ γὰρ ὡς ἐπὶ τῶν
 20 ἀθλητῶν, οὔτω καὶ ἐνιαῦθα· ἐκεῖ μὲν γὰρ ἂν μὴ καταβάλλῃς, οὐ νενίκηκας· ἐνιαῦθα δὲ ἂν μὴ καταβληθῆς, νενίκηκας· ἂν μὴ καταβληθῆς, κατέβαλες. Εἰκότως· ἐκεῖ μὲν γὰρ ἀμφότεροι ὑπὲρ νίκης σπουδάζουσι, καὶν ὁ ἕτερος καταβληθῆ, ὁ ἕτερος στεφανοῦται· ἐνιαῦθα δὲ οὐχ οὔτως, ἀλλ' ὁ διάβολος
 25 ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας ἥττης σπουδάζει. "Οταν οὖν αὐτὸν ἀφελῶμαι τοῦτο ὑπὲρ οὗ σπουδάζει, ἐνίκησα· οὐ γὰρ ὥσπερ καταβαλεῖν, ἀλλ' ὥσπερ συγκαταβαλεῖν ἐπείγεται. Ἦδη οὖν νενίκηται· αὐτὸς γὰρ ἤδη δέβληται, καὶ ἐν τῇ ἀπωλείᾳ ἐστίν.

26. Ρωμ. 16, 20.

27. Ἐφ. 3, 21.

μᾶλλον δὲ οὔτε ἐκεῖ ἦτο κύριος αὐτοῦ, ἀλλὰ τῆς ραθυμίας ἐκείνων, ποῦ δὲν ἐπρόσεχαν. Διότι ἐὰν μὲν δὲν ἐξεπλήρωνε τὰ καθήκοντά του, ἢ ἐξ αἰτίας τῆς νωθρότητος ἢ ὀποιασδήποτε ἄλλης αἰτίας, ἦτο κύριος αὐτοῦ· ἐὰν ὅμως αὐτὸς μὲν ἔπραττε τὰ πάντα, ἐκείνοι δὲ δὲν ἐπείθοντο, δὲν ἦτο κύριος αὐτοῦ, ἀλλὰ τῆς ἀπειθείας ἐκείνων. Καὶ ἡ ἀσθένεια δὲν ὑπερίσχυεν τοῦ ἱατροῦ, ἀλλὰ τῆς ἀδυναμίας τοῦ ἀσθενοῦς. "Ὅταν λοιπὸν αὐτὸς μὲν ἔχη κάμει τὰ πάντα, ἐκείνος ὅμως καταστρέφει τὰ πάντα, ἐκείνος εἶναι ἠττημένος, ὄχι αὐτός. "Ὡστε πουθενὰ δὲν ὑπερίαχυσε τοῦ Παύλου. Ἄλλ' ὅμως εἶναι ἀγαπητὸν εἰς ἡμᾶς τὸ καὶ νὰ ἠμποροῦμεν νὰ ἀγωνιζώμεθα. Εἰς τοὺς Ῥωμαίους δὲν εὔχεται τοῦτο, ἀλλὰ τί; «Θὰ συντρίψῃ τὸν σατανᾶν κάτω ἀπὸ τὰ πόδια σας γρήγορα»²⁶ καὶ εἰς αὐτοὺς ἔτσι εὔχεται. «Εἰς τὸν Θεόν, ὁ ὁποῖος ἔχει τὴν δύναμιν νὰ κάμῃ εἰς ἡμᾶς παραπάνω ἀπ' ὅλα, πολὺ περισσότερον ἀπὸ ὅσα ἡμεῖς ζητοῦμεν ἢ σκεπτόμεθα»²⁷.

Ἐκεῖνος ποῦ ἀγωνίζεται, ἀκόμη κατέχεται· εἶναι ὅμως ἀγαπητὸν καὶ τὸ νὰ μὴ πέσωμεν. Ἡ νίκη τότε γίνεται λαμπρά, ὅταν ἐξέλθωμεν ἀπὸ τὴν πάλην αὐτήν. Ἐπὶ παραδείγματι, ἄς ὑποτεθῇ ὅτι ὑπάρχει μία πονηρὰ ἐπιθυμία. Τὸ παράδοξον εἶναι, ὄχι νὰ τὴν δεχθοῦμεν, ἀλλὰ νὰ τὴν ἐξαλείψωμεν· ἐὰν ὅμως τοῦτο δὲν εἶναι δυνατόν, τουλάχιστον ἄς ἀγωνιζώμεθα καὶ ἄς τὴν κατέχωμεν πάντοτε· ἂν ἀγωνιζόμενοι ἐξέλθωμεν, ἔχομεν νικήσει. Διότι δὲν συμβαίνει ἐδῶ ἔτσι, ὅπως καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν ἀθλητῶν. Διότι ἐκεῖ μὲν ἂν δὲν καταβάλης τὸν ἀντίπαλον, δὲν ἔχεις νικήσει· ἐδῶ ὅμως ἂν δὲν σὲ καταβάλῃ ὁ ἀντίπαλος, εἶσαι ὁ νικητὴς· ἂν δὲν σὲ καταβάλῃ, ἐνίκησες. Εἶναι εὐλογον· διότι ἐκεῖ καὶ οἱ δύο πασχίζουν διὰ τὴν νίκην, καὶ ἂν ὁ ἓνας νικηθῇ, ὁ ἄλλος στεφανώνεται. Ἐδῶ ὅμως δὲν συμβαίνει ἔτσι, ἀλλ' ὁ διάβολος πασχίζει διὰ τὴν ἰδικὴν μας ἡτταν. "Ὅταν λοιπὸν ἀποστερήσω ἀπὸ αὐτὸν ἐκεῖνο, διὰ τὸ ὁποῖον πασχίζει, ἐνίκησα· διότι ὁ διάβολος δὲν ἐπείγεται διὰ νὰ νικήσῃ, ἀλλὰ διὰ νὰ νικήσῃ τελείως. Ἦδη λοιπὸν ἔχει νικηθῇ, διότι ἔχει καταβληθῇ αὐτὸς καὶ εὐρίσκεται εἰς τὴν

Ἡ δὲ νίκη αὐτοῦ οὐκ ἐν τῷ σιεφανωθῆναι, ἀλλ' ἐν τῷ ἐμὲ ἀπολέσαι· ὥστε ἂν μὴ καταβάλω, μὴ καταβληθῶ δέ, νενίκηκα. Τίς οὖν ἐσσι λαμπρὰ νίκη; Τὸ ἐκ περιουσίας καταπατεῖν αὐτόν, οἷον ὁ Παῦλος ἐποίει, οὐδὲν ἡγούμενος εἶναι
 5 τὰ παρόντα πράγματα. Τοῦτον καὶ ἡμεῖς μιμώμεθα, καὶ σπουδάζωμεν ἀνώτεροι γενέσθαι, καὶ μηδαμόθεν παρέχειν αὐτῷ λαβήν.

Ὁ πλοῦτος δίδωσιν αὐτῷ λαβήν, τὰ χρήματα, ἢ κερδοξία· καὶ πολλάκις μὲν αὐτόν ἀνέσκησε, πολλάκις δὲ ἡγρία-
 10 γεν. Ἀλλὰ τίς χρεία πάλης; τίς χρεία συμπλοκῆς; Ὁ συμπλεκόμενος ἄδηλον ἔχει τὸ τέλος, πότερον μὴ ἠτιηθεῖη καὶ αὐτὸς καὶ ἀλώσεται· ὁ δὲ καταπαιῶν, δήλην ἔχει τὴν νικην. Οὐκοῦν καταπαιήσωμεν τοῦ διαβόλου τὴν δύναμιν, καταπαιήσωμεν τὰς ἁμαρτίας, πάντα λέγω τὰ θιωτικά, θι-
 15 μόν, ἐπιθυμίαν, ἀλαζονείαν, πάντα τὰ πάθη· ἵνα ἀπελθόντες ἐκεῖ, τὴν ἐξουσίαν, ἣν ἔδωκεν ἡμῖν ὁ Θεός, μὴ εὐρεθῶμεν προδιδόντες. Οὕτω γὰρ καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτευξόμεθα. Εἰ δὲ περὶ τοῦτο γινόμεθα κακοί, τίς ἡμῖν ἐγχειρίσει τὰ μείζονα; Εἰ γὰρ τὸν προσκεκρουκότα, τὸν ἠτιμωμένον,
 20 τὸν καταπεφρονημένον, τὸν ὑπὸ τοὺς πόδας κείμενον, παιῆσαι οὐκ ἠδυνήθημεν, πῶς ἡμῖν δώσει τὰ παιρῶα ὁ Πατήρ; εἰ τοῦ οὕτως ὑποπειταγμένου οὐ περιεγενόμεθα, ποίαν ἔξομεν παρησίαν εἰς τὴν παιρῶαν εἰσελθεῖν οἰκίαν; Εἰπέ γάρ μοι εἴ τινα υἱὸν ἔχοις, ἐκεῖνος δὲ ἀφείς τοὺς εὐγνωμονού-
 25 τας τῶν οἰκειῶν, ἀναμιγρῦνται τοῖς σὲ λελυπηκόσι, τοῖς ἐκπεπωκόσι τῆς παιρῶας οἰκίας, τοῖς περὶ κυβείαν ἠσυχολημένοις, καὶ μέχοι τέλους τοῦτο ποιῆ, οὐχὶ ἀποκληρονόμος εἶσαι; Εὐδὴλον δι.

Οὕτω καὶ ἡμεῖς, ἂν ἀφέντες τοὺς εὐηρεσιηκότας καὶ
 30 τοὺς ἐπιπειταγμένους ἡμῖν ἀγγέλους, ἀνασιρεφώμεθα μετὰ

ἀπώλειαν. Ἡ δὲ νίκη του δὲν ἀποβλέπει εἰς τὸ νὰ στεφανωθῇ αὐτός, ἀλλ' εἰς τὸ νὰ ἀπολέσῃ ἐμέ. Ἐπομένως ἂν δὲν καταβάλω, ἀλλὰ καὶ δὲν καταβληθῶ, ἔχω νικήσει. Ποία λοιπὸν εἶναι ἔνδοξος νίκη; Νὰ καταπατῶμεν αὐτὸν διὰ τῆς περιουσίας, καθὼς ἔκαμεν ὁ Παῦλος, θεωρῶν ὅτι δὲν ἔχουν καμμίαν ἀξίαν τὰ παρόντα πράγματα. Ἐὰς μιμούμεθα καὶ ἡμεῖς αὐτὸν, καὶ ἄς ἐπιδιώκωμεν νὰ γίνωμεν ἀνώτεροι καὶ νὰ μὴ δίδωμεν ἀπὸ πουθενὰ ἀφορμὴν εἰς αὐτόν.

Εἰς αὐτὸν δίδει ἀφορμὴν ὁ πλοῦτος, τὰ χρήματα, ἡ κενοδοξία καὶ πολλὰς φορὰς μὲν ἀνέστησεν αὐτόν, πολλὰς δὲ φορὰς τὸν ἠρέθισεν. Ἀλλὰ διατί ἔχομεν ἀνάγκην τοῦ ἀγῶνος; διατί ἔχομεν ἀνάγκην τῆς συμπλοκῆς; Ἐκεῖνος ποῦ συμπλέκεται μὲ ἄλλον ἔχει ἀβέβαιον τὸ τέλος, ποῖον ἐκ τῶν δύο νὰ μὴ ἠττηθῇ καὶ αὐτός καὶ θὰ πέσῃ εἰς τὰ χέρια τοῦ ἀντιπάλου του. Αὐτὸς ὅμως ποῦ καταπατᾷ, ἔχει βεβαίαν τὴν νίκη. Λοιπὸν ἄς καταπατήσωμεν τὰς ἀμαρτίας, ἐννοῶ ὅλα τὰ βιωτικά, τὸν θυμὸν, τὴν ἐπιθυμίαν, τὴν ἀλαζονείαν, ὅλα τὰ πάθη, διὰ νὰ μὴ εὐρεθοῦμεν, ὅταν ἀπέλθωμεν εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν, ὅτι δὲν ἐτηρήσαμεν τὴν ἐξουσίαν, τὴν ὁποίαν μᾶς ἔδωσεν ὁ Θεός. Διότι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ ἐπιτύχωμεν καὶ τὰ μέλλοντα ἀγαθὰ. Ἐὰν ὅμως γινώμεθα κακοὶ ὅσον ἀφορᾷ εἰς τοῦτο, ποῖος θὰ μᾶς ἐμπιστευθῇ τὰ μεγαλύτερα; Διότι, ἂν δὲν ἠμπορέσωμεν νὰ πατήσωμεν τὸν ἀποκρουσθέντα, τὸν κατησχυμένον, τὸν περιφρονημένον, τὸν εὐρισκόμενον κάτω ἀπὸ τὰ πόδια μας, πῶς θὰ μᾶς δώσῃ ὁ Πατήρ αὐτὰ ποῦ εἶναι ἰδικὰ του; Ἐὰν δὲν ἐνικήσαμεν αὐτόν ποῦ εἶναι ἔτσι ὑποτεταγμένος, ποῖον θάρρος θὰ ἔχωμεν νὰ εἰσέλθωμεν εἰς τὴν πατρικὴν οἰκίαν; Διότι εἶπέ μου, ἐὰν ἔχῃς υἱόν, καὶ ἐκεῖνος ἀφοῦ ἐγκαταλείψῃ τοὺς εὐγνωμονοῦντας δούλους, συναναστρέφεται μὲ αὐτοὺς ποῦ σὲ ἔχουν λυπήσει, οἱ ὁποῖοι ἔχουν ἐκδιωχθῇ ἀπὸ τὴν πατρικὴν οἰκίαν, καὶ ἀσχολοῦνται μὲ τοὺς κύβους, καὶ μέχρι τέλους κάμνει τοῦτο, δὲν θὰ τὸν ἀποκληρώσῃ; Εἶναι ὀλοφάνερον.

Ἐτσι καὶ ἡμεῖς, ἂν συναναστρεφώμεθα μαζὶ μὲ τὸν διάβολον, ἀφοῦ ἐγκαταλείψωμεν τοὺς ἀγγέλους ποῦ εἶναι

τοῦ διαβόλου, πάντως ἀποκληρονόμοι ἐσόμεθα. Ἄλλὰ μὴ
 γένοιτο τοῦτο μηδένα παθεῖν ἡμῶν, ἀλλὰ τὸν πόλεμον ἀνα-
 δεξαμένους τὸν πρὸς αὐτόν, καὶ νικήσαντας μετὰ τῆς ἀνω-
 θεν συμμαχίας, κληρονόμους γενέσθαι τῆς βασιλείας τῶν
 5 οὐρανῶν. Εἴ τις ἐχθρὸν ἔχει, εἴ τις ὑπ' αὐτοῦ ἠδίκηται, εἴ
 τις ἀγριαίνει, πάντα τὸν θυμὸν ἐκείνον, πᾶσαν τὴν χαλε-
 πότητα συναγαγὼν κενούτω κατὰ τῆς τοῦ διαβόλου κεφαλῆς.
 Ἐνιαῦθα ὁ θυμὸς καλόν, ἐνιαῦθα ἡ ὀργὴ χροῖσιμον, ἐνιαῦθα
 ἡ μνησικακία ἐπαινετόν. Ὡσπερ γὰρ ἐπὶ τῶν ἔξωθεν τοῦτο
 10 τὸ μνησικακεῖν κακόν, οὕτως ἐνιαῦθα τὸ μνησικακεῖν ἀγα-
 θόν. Ὡστε εἰ ἐλατιώματα ἔχεις, ἐνιαῦθα αὐτὰ ἀποσκεύαζε·
 εἰ δὲ μὴ δύνασαι αὐτὸς ἀποθέσθαι, κἂν μετὰ τῶν μελῶν τῶν
 σῶν. Ἐπληξέ σέ τις; Μνησικάκισον τῷ διαβόλῳ, καὶ μηδέ-
 ποτε καταλύσης τὴν ἔχθραν τὴν πρὸς αὐτόν. Ἄλλ' οὐκ ἔπλη-
 15 ξε; Καὶ οὕτω μνησικάκει, ὅτι τὸν δεσπότην ὕβρισε τὸν σόν,
 ὅτι προσέκρουσεν, ὅτι τοὺς ἀδελφοὺς λυμαίνεται καὶ πολεμεῖ.
 Ἄει ἐχθρὸς ἔσο, ἀει πικρὸς, ἀει ἀνήμερος· οὕτω τυπει-
 νὸς ἔσθαι ἐκείνος, οὕτως εὐκαταφρόνητος, οὕτως εὐχειρω-
 τος. Ἄν ἡμεῖς ἀγριαίνωμεν πρὸς αὐτόν, ἐκείνος οὐκ ἔσθαι
 20 ἡμῖν ἄγριος· ἂν ἡμεῖς ὤμεν ἐπιεικεῖς, τότε ἐκείνος ἄγριος
 ἔσθαι· οὐχ ὡς ἐπὶ τῶν ἀδελφῶν τῶν ἡμετέρων. Ἐχθρὸς ἐστὶ
 καὶ πολέμιος καὶ τῆς ζωῆς καὶ τῆς σωτηρίας τῆς ἡμετέρας
 καὶ τῆς αὐτοῦ. Εἰ ἐαυτὸν οὐ φιλεῖ, πῶς ἡμᾶς φιλήσῃ δι-
 νήσεται; Παραιτιώμεθα τοίνυν καὶ θάλλωμεν αὐτόν, ἐ-
 25 χοιτες σύμμαχον μέγαν τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, ὃς
 δυνήσεται καὶ ἡμᾶς ἀχειρώτους ποιῆσαι ταῖς ἐκείνου πά-
 γαις, καὶ τῶν μελλόντων ἀξιῶσαι ἀγαθῶν· ὧν γένοιτο
 πάντας ἡμᾶς ἐπιυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυ-
 ρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ
 30 Πνεύματι δόξα, κράτις, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς
 αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

εὐάρεστοι καὶ ἐπιτεταγμένοι εἰς ἡμᾶς, ὅπως ὅποτε θὰ στερηθοῦμεν τῆς κληρονομίας. Ἄλλὰ μακάρι νὰ μὴ πάθῃ τοῦτο κανεὶς μας, ἀλλ' ἀφοῦ ἀναλάβωμεν τὸν πόλεμον πρὸς αὐτόν, καὶ νικήσωμεν μὲ τὴν βοήθειαν τῆς ἄνωθεν συμμαχίας, νὰ γίνωμεν κληρονόμοι τῆς Βασιλείας τῶν Οὐρανῶν. Ἐὰν κανεὶς ἔχη ἐχθρόν, ἐὰν κανεὶς ἔχη ἀδικηθῆ ἀπ' αὐτόν, ἐὰν κανεὶς εἶναι ἄγριος, ἀφοῦ συγκεντρώσῃ ὅλον ἐκείνον τὸν θυμόν, ὅλην τὴν ὀργήν, ὥς τὰ ἀδειάσῃ εἰς τὸ κεφάλι τοῦ διαβόλου. Ἐδῶ ὁ θυμὸς εἶναι καλόν, ἐδῶ ἡ ὀργὴ εἶναι χρήσιμος, ἐδῶ ἡ μνησικακία εἶναι ἐπαινετὴ. Διότι ὅπως ἀκριβῶς ἡ μνησικακία αὐτὴ ἐπὶ τῶν ἔξωθεν εἶναι κακόν, ἔτσι ἐδῶ ἡ μνησικακία εἶναι ἀγαθόν. Ἐπομένως ἐὰν ἔχῃς ἐλαττώματα, ἐδῶ νὰ ἀποβάλης αὐτά, εἰδεμὴ ἡμπορεῖς σὺ ὁ ἴδιος νὰ τὰ ἀπομακρύνῃς, ἔστω καὶ μὲ τὰ ἰδικά σου μέλη. Σὲ ἐπληξε κανεὶς; Νὰ γίνῃς μνησικακὸς ἐναντίον τοῦ διαβόλου, καὶ ποτὲ νὰ μὴ διαλύσῃς τὴν πρὸς αὐτόν ἐχθραν. Ἄλλὰ δὲν σὲ ἐπληξε; Καὶ ἔτσι νὰ εἶσαι μνησικακὸς, διότι ἐξύβρισε τὸν Δεσπότην σου, τὸν ἐπολέμησε, διότι καταστρέφει καὶ πολεμεῖ τοὺς ἀδελφούς.

" Ἄς εἶσαι πάντοτε ἐχθρὸς, πάντοτε πικρὸς, πάντοτε ἄγριος· ἔτσι θὰ εἶναι ἐκεῖνος τόσοσιν ταπεινός, τόσοσιν εὐκαταφρόνητος, τόσοσιν εὐάλωτος. Ἐὰν εἴμεθα ἡμεῖς ἄγριοι πρὸς αὐτόν, ἐκεῖνος δὲν θὰ εἶναι εἰς ἡμᾶς ἄγριος· ἐὰν εἴμεθα ἡμεῖς ἐπιεικεῖς, τότε ἐκεῖνος θὰ εἶναι ἄγριος, ὅχι ὅπως ἐπὶ τῶν ἀδελφῶν μας. Εἶναι ἐχθρὸς καὶ πολέμιος καὶ τῆς ζωῆς καὶ τῆς σωτηρίας τῆς ἰδικῆς μας καὶ τῆς ἰδικῆς του. Ἐὰν τὸν ἐαυτόν του δὲν ἀγαπᾷ, πῶς θὰ ἡμπορέσῃ νὰ ἀγαπήσῃ ἡμᾶς; " Ἄς παρατασώμεθα λοιπὸν καὶ ὡς πλήττωμεν αὐτόν ἔχοντες ἰσχυρὸν σύμμαχον τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, ὁ ὁποῖος θὰ ἡμπορέσῃ νὰ καταστήσῃ καὶ ἡμᾶς ἀκαταβλήτους εἰς τὰς παγίδας ἐκείνου, καὶ ἀξίους τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, τὰ ὁποῖα εἶθε νὰ ἐπιτύχωμεν ὅλοι μας, μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετὰ τοῦ ὁποῖου ἀνήκει εἰς τὸν Πατέρα καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα δόξα, δύναμις, τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΚΓ΄

Ἐφ. 6 - 14

«Σιῆτε οὖν περιζωσάμενοι τὴν ὀσφὺν ὑμῶν ἐν ἀληθείᾳ».

5 1. Συνιάξας τὸ σιραιτόπεδον τοῦτο καὶ διεγείρας αὐτῶν τὴν προθυμίαν (ἀμφοτέρων γὰρ ἔδει, καὶ τοῦ συντεταγμένους εἶναι, καὶ τοῦ θυμὸν αὐτῶν διεγερθῆναι), καὶ παραθαρσύνας αὐτοὺς (καὶ γὰρ καὶ τούτου ἔδει), λοιπὸν αὐτοὺς καὶ καθοπλίζει. Οὐδὲν γὰρ τῶν ὅπλων ὄφελος, ἐ-
10 κείρων πρότερον μὴ διατεταγμένων, μηδὲ τοῦ θυμοῦ διεγερθέντος τῆς τοῦ σιραιώτου ψυχῆς. Δεῖ γὰρ πρότερον αὐτὸν ἐνδοθεν ὀπλίζειν, καὶ τότε ἔξωθεν. Εἰ δὲ ἐπὶ τῶν αἰσθητῶν τοῦτο, πολλῶ μᾶλλον ἐπὶ τῶν νοητῶν σιραιωτῶν μᾶλλον δὲ ἐπὶ τούτων οὐδὲ ἔστιν ἔξωθεν ὀπλίσασθαι, ἀλλὰ
15 πάντα ἐνδοθεν. Διήγειρε τὸν θυμὸν καὶ ἀνέκασε, προσέθηκε τὸ θάρρος, ἔσησεν αὐτοὺς εὐτάκτως· λοιπὸν καθοπλίζει. Ἄλλ' ὄρα πῶς καὶ περιλήθησι τὰ ὅπλα. «Σιῆτε οὖν», φησί. Πρῶτον τῶν τακτικῶν εἶδος, τὸ εἰδέναί ἐσιάναι καλῶς, καὶ πολλὰ παρὰ τοῦτο γένοιτο ἄν. Διὰ τοῦτο πολλὰ περὶ τοῦ
20 σιῆναι διαλέγεται καὶ ἐτέρωθεν λέγων Σιῆτε, γρηγορεῖτε· καὶ πάλιν, «Οὕτω σιῆσεται ἐν Κυρίῳ» καὶ πάλιν, «Ὁ δοκῶν ἐσιάναι, βλέπειω μὴ πέσῃ»· καὶ πάλιν, «Ἴνα δυναθῆτε πάντα καιρογασάμενοι σιῆναι». Οὐκ ἄρα ἀπλῶς τινα σιάνειν

1. Ἐφ. 6, 14.

2. Α' Κορ. 16, 13.

3. Φιλιπ. 4, 1.

4. Α' Κορ. 10, 12.

5. Ἐφ. 6, 13.

ΟΜΙΛΙΑ ΚΓ΄

Ἐφ. 6 - 14

«Σταθῆτε λοιπὸν εἰς τὴν παράταξιν τοῦ ἀγῶνος, ἀφοῦ ζωσθῆτε ὡς ἄλλην ζώνην τὴν ἀλήθειαν»¹.

1. Ἄφοῦ ἐσύνταξε τὸ στράτευμα τοῦτο καὶ ἀφοῦ διήγειρε τὴν διάθεσιν των (διότι ἦσαν ἀναγκαῖα καὶ τὰ δύο, καὶ νὰ εἶναι συντεταγμένοι καὶ νὰ διεγείρη τὴν διάθεσιν των), καὶ ἀφοῦ τοὺς ἔδωσε θάρρος (καθ' ὅσον καὶ αὐτὸ ἦτο ἀναγκαῖον), εἰς τὴν συνέχειαν τοὺς ἐξοπλίζει τελείως. Διότι δὲν ὠφελοῦν καθόλου τὰ ὄπλα, ἂν δὲν ἔχουν παραταχθῆ ἐκεῖνοι προηγουμένως καὶ ἂν δὲν διεγερθῆ ἡ διάθεσις τῆς ψυχῆς τοῦ στρατιώτου. Διότι πρέπει νὰ ὀπλίζη πρῶτα αὐτὸν ἐσωτερικὰ καὶ ἔπειτα ἐξωτερικὰ. Ἐὰν δὲ τοῦτο ἰσχύη διὰ τοὺς αἰσθητοὺς στρατιώτας, κατὰ πολὺ περισσότερον θὰ ἰσχύη διὰ τοὺς νοητοὺς· μᾶλλον δὲ αὐτοὶ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὀπλισθοῦν ἐξωτερικὰ, ἀλλὰ πάντοτε ἐσωτερικὰ. Διήγειρε τὴν διάθεσιν καὶ τὴν παρώξυνε, προσέθεσε τὸ θάρρος, παρέταξεν αὐτοὺς μὲ τάξιν, εἰς τὴν συνέχειαν τοὺς ὀπλίζει. Πρόσεχε ὅμως πῶς χορηγεῖ τὰ ὄπλα. «Σταθῆτε λοιπὸν», λέγει. Τὸ πρῶτον ποῦ πρέπει νὰ προσέχουν οἱ στρατιῶται εἶναι, νὰ γνωρίζουν νὰ παρατάσσονται μὲ τάξιν, καὶ ἀπ' αὐτὸ πολλὰ ἢμποροῦν νὰ γίνουν. Διὰ τοῦτο πολλὰ λέγει διὰ τὸν τρόπον τῆς παρατάξεως, καὶ εἰς ἄλλο σημεῖον λέγων· «Μένετε ὀρθιοι, προσέχετε ὡς ἄγρυπνοι φρουροί»²· καὶ πάλιν· «Ἔτσι νὰ στέκεσθε εἰς τὴν κατὰ Κύριον ζωὴν»³· καὶ πάλιν· «Ἐκεῖνος ποῦ ἔχει τὴν ἰδέαν, ὅτι στέκεται καλά, ὥς προσέχη, μήπως πέσῃ»⁴· καὶ πάλιν· «Διὰ νὰ ἢμπορέσετε, ἀφοῦ ἐκτελέσετε ὅλα τὰ καθήκοντά σας, νὰ σταθῆτε εἰς τὴν θέσιν σας»⁵. Ἄρα δὲν ἐννοεῖ ἀπλῶς οἰανδῆποτε παράταξιν, ἀλλὰ τὴν διατεταγμέ-

φησὶν, ἀλλ' εὐτακτιον· καὶ ὅσοι πολέμων εἶσιν ἔμπειροι, ἴσασιν ὅσον ἐστὶ τὸ εἰδέναι ἐσιάναι.

Εἰ γὰρ ἐπὶ τῶν πικτιονίων καὶ παλαιόντων τοῦτο πρὸ τῶν ἄλλων ὁ παιδοκριθῆς παρεγγυᾷ, τὸ ἐσιάναι, πολλῶ
 5 μᾶλλον ἐν τοῖς πολέμοις καὶ τοῖς στρατιωτικοῖς πράγμασιν.
 Ὁ ἐσιῶς ὀρθός, ἔσθηκεν οὐ διακεχυμένος, οὐκ ἐπικλινόμενος
 τινι ἢ ἀκριβοῦς ὀρθότης ἐν τῇ στάσει φαίνεται. Ὡστε οἱ ὄντως ὀρθοί, οὗτοι ἐσιήκασιν· οἱ δὲ μὴ ἐσιῶτες, οὐκ
 ἂν εἶεν ὀρθοί, ἀλλὰ διαλελυμένοι καὶ διακεχυμένοι. Ὁ τρυ-
 10 φῶν οὐχ ἔσθηκεν ὀρθός, ἀλλὰ κέκλιται, ὁ λάγνος, ὁ φιλο-
 χρήματος. Ὁ ἐσιάναι εἰδώς, ἀπ' αὐτῆς τῆς στάσεως, ὥσπερ
 ἀπὸ τινος θεμελίου πάντα εὐμαρῆ ἔξει τὰ τῆς πάλης. «Σιῆ-
 τε οὖν», φησί, «περιζωσάμενοι τὴν ὀσφὴν ὑμῶν ἐν ἀληθείᾳ». Ὁ
 περὶ αἰσθητῆς ζώνης φησί· πάντα γὰρ τὰ ἐν τῷ χωρίῳ
 15 τοῦτω νοητῶς λέγει. Καὶ δεῖα πῶς ὁδῶ προβαίνει. Πρῶτον
 ἀναζώννυσι τὸν στρατιώτην. Τί δὴ τοῦτό ἐστι; Διαρρέοντα
 καὶ διακεχυμένον ταῖς ἐπιθυμίαις, καὶ χαμαὶ τοὺς λογισμοὺς
 ἔχοντα οὐρομένους ἀνασιέλλει διὰ τῆς ζώνης, οὐκ ἔων αὐ-
 τὸν ἐμποδίζεσθαι ὑπὸ τῶν ἱματίων συμπλεκομένων ταῖς κνη-
 20 μῖσιν ἀλλ' ἐνλύτοις τοῖς ποσὶν ἀφελὲς τρέχειν. «Σιῆτε οὖν
 περιζωσάμενοι», φησί, «τὴν ὀσφὴν ὑμῶν». Ὁσφὺν δὲ ἐν-
 ταῦθά φησι καθάπερ ἐπὶ τῶν νηῶν ἢ τρόπισ, οὕτω καὶ
 ἐφ' ἡμῶν ἢ ὑπόθεσις παντὸς τοῦ σώματος ἢ ὀσφύς ἐστιν·
 ὥσπερ γὰρ θεμελίον ἐστι, καὶ ἐπ' αὐτῷ τὸ πᾶν οἰκοδομεῖται,
 25 καθάπερ ἰατρῶν παῖδες φασί. Τὴν τοίνυν ψυχὴν ἡμῶν συ-
 σφίγγει, ζωννύων τὴν ὀσφύν· οὐ γὰρ δὴ ταύτην τὴν ὀσφύν
 φησιν, ἀλλὰ νοητῶς διαλέγεται. Καὶ ὥσπερ τῶν κάτω, καὶ
 τῶν ἄνω ἢ ὀσφύς θεμελίος ἐστιν, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς νοητῆς

6. Τρόπισ· τὸ κατώτατον μέρος τοῦ σκελετοῦ τῶν πλοίων, ἀπὸ τῆς πῶρας μέχρι τῆς πρύμνης, ἢ κάρινα.

νην καλῶς· καὶ ὅσοι εἶναι ἔμπειροι τῶν πολεμικῶν ζητημάτων, γνωρίζουν πόσον ἀξίζει τὸ νὰ γνωρίζουν νὰ παρατάσσωνται.

Ἐὰν λοιπὸν ἐπὶ τῶν πυγμάχων καὶ παλαιστῶν ὁ γυμναστής πρὶν ἀπὸ ὅ,τιδῆποτε ἄλλο διατάσῃ τοῦτο, νὰ στέκωνται δηλαδὴ καλῶς, πολὺ περισσότερον τοῦτο ἰσχύει ἐπὶ τῶν πολέμων καὶ τῶν στρατιωτικῶν πραγμάτων. Ἐκεῖνος ποὺ ἔχει σταθῆ ὀρθιος, δὲν ἔχει σταθῆ μὲ σύγχυσιν, οὔτε στηρίζεται εἰς ἄλλον· ἢ ἀκριβῆς ὀρθία στάσις φαίνεται εἰς τὸν τρόπον, μὲ τὸν ὁποῖον στέκεται κανεὶς. Ὡστε οἱ ὄντως ὀρθιοί, αὐτοὶ ἔχουν σταθῆ· αὐτοὶ ὅμως ποὺ δὲν ἔχουν σταθῆ, δὲν θὰ ἔχουν τὴν κανονικὴν στάσιν, ἀλλὰ θὰ εἶναι διαλυμένοι καὶ διασκορπισμένοι. Ὁ φιλήδονος δὲν στέκεται ὀρθιος, ἀλλὰ στηρίζεται, καθὼς ὁ λάγνος καὶ ὁ φιλοχρήματος. Αὐτὸς ποὺ γνωρίζει νὰ στέκεται, θὰ ἔχη εὐκόλα ὅλα τὰ τῆς πάλης ἀπὸ τὴν στάσιν τοῦ αὐτῆν, ὡσὰν ἀπὸ κάποιο στήριγμα. «Σταθῆτε λοιπὸν εἰς τὴν παράταξιν τοῦ ἀγῶνος», λέγει, «ἀφοῦ ζωσθῆτε ὡς ἄλλην ζώνην τὴν ἀλήθειαν». Δὲν ὁμιλεῖ περὶ πραγματικῆς ζώνης, διότι ὅλα εἰς τὸ χωρίον τοῦτο τὰ λέγει ἀλληγορικῶς. Καὶ πρόσεχε πῶς προχωρεῖ μεθοδικῶς. Κατὰ πρῶτον ζώνει ἐκ νέου τὸν στρατιώτην. Τί τέλος πάντων σημαίνει αὐτό; Διὰ τῆς ζώνης ἀνακόπτει ἐκεῖνον, ποὺ εἶναι διαλυμένος καὶ παραλυμένος ἀπὸ τὰς ἐπιθυμίας καὶ ἔχει τὰς σκέψεις τοῦ ἐστραμμένου πρὸς τὰ ταπεινά, δὲν ἐπιτρέπει νὰ ἐμποδίζεται αὐτὸς ἀπὸ τὰ συμπλεκόμενα μὲ τὰς κνήμας ἱμάτια, ἀλλὰ τὸν ἀφήνει νὰ τρέχῃ μὲ εὐλύγιστα πόδια. «Σταθῆτε λοιπὸν», λέγει, «ἀφοῦ ζώσετε τὴν μέσην σας». Μέσην δὲ ἐδῶ ἐννοεῖ τὸ ἐξῆς· ὅπως ἀκριβῶς βάσις εἰς τὰ πλοῖα εἶναι ἡ τρόπις⁶, ἔτσι καὶ εἰς ἡμᾶς βάσις ὅλου τοῦ σώματος εἶναι ἡ μέση· διότι εἶναι ὡσὰν θεμέλιον καὶ ἐπάνω εἰς αὐτὸ οἰκοδομεῖται τὸ πᾶν, καθὼς βέβαια λέγουν οἱ ἰατροί. Περισφίγγει λοιπὸν τὴν ψυχὴν μας, περιβάλλων διὰ ζώνης τὴν μέσην, διότι δὲν ἐννοεῖ βέβαια τὴν μέσην αὐτῆν, ἀλλ' ὁμιλεῖ ἀλληγορικῶς. Καὶ ὅπως ἡ μέση εἶναι ἡ βάσις τῶν κάτω καὶ τῶν ἄνω μελῶν τοῦ σώματος, ἔτσι συμβαίνει καὶ ἐπὶ τῆς

δοφύος. Οἱ γοῦν πολλάκις ἀποκαμόντες, καθάπερ εἰς τινα
 θεμέλιον ἐκεῖ τὰς χεῖρας θέντες, οὕτως ἑαυτοὺς διαβασιά-
 ζουσι καὶ ἡ ζώνη διὰ τοῦτο γίνεται ἐν τοῖς πολέμοις, ἵνα
 συγκρατῆ καὶ συνέχη τὸν θεμέλιον τὸν ἐν ἡμῖν. Διὰ τοῦτο
 5 καὶ τρέχοντες ζωννύμεθα· ἐκεῖνη ἀσφαλίζεται τὸ ἐν ἡμῖν
 ἰσχυρόν. Τοῦτο τοίνυν, φησί, καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς γενέσθω, καὶ
 πᾶν διτιοῦν ποιῶντες, ἰσχυροὶ ἐσόμεθα. Μάλιστα γὰρ τοῖς
 σιραιώταις τὸ πρᾶγμα πρόπον ἐστί. Ναί, φησὶν, ἀλλὰ ταύτην
 10 τὴν ὁσφὺν ἱμάντι δερματίνῳ ζωννύμεθα· ἡμεῖς δὲ τίνοι;
 Τῷ κεφαλαίῳ τῶν λογισμῶν ἡμῶν, λέγω δὲ τῇ ἀληθείᾳ.

«Περιεζωσόμενοι», φησί, «τὴν ὁσφὺν ἡμῶν ἐν ἀληθείᾳ». Οὐ-
 κοῦν μηδὲν ψεῦδος ἀγαπῶμεν, πάντα τὰ πράγματα μειώμεν
 ἐν ἀληθείᾳ, μὴ ψευδόμεθα εἰς ἀλλήλους· καὶ δόξα ἦ, τὸ
 15 ἀληθὲς ζητῶμεν· καὶ βίος ἦ, τὸν ἀληθῆ. Ἄν τούτῳ ἑαυτοὺς
 περιφράξωμεν, ἂν τῇ ἀληθείᾳ ζωσόμεθα, οὐδεὶς ἡμῶν πε-
 ριέσται. Ὁ δόγμα ἀληθείας ζητῶν, οὐ καταπεσεῖται εἰς τὴν
 γῆν. Ὅτι γὰρ τὰ μὴ ἀληθῆ ἀπὸ τῆς γῆς ἐστί, δῆλον ἐξ ὧν
 τοῖς πάθεσι δουλεύουσι πάντες οἱ ἕξωθεν, τοῖς οἰκείοις λογι-
 20 σμοῖς κατακολουθοῦντες. Διὸ εἰς νήφωμεν, ἐν τοῖς τῶν
 Ἑλλήνων λόγοις οὐ διδασκαλίας δεησόμεθα. Ὅρῳ πῶς εἰσιν
 ἐκεῖνοι μαλακοὶ καὶ χαῦνοι, οὐδὲν αὐσιηρόν, οὐδὲν ὑπὲρ
 τὸν ἀνθρώπινον λογισμὸν περὶ Θεοῦ δέξασθαι δυνάμενοι;
 οὐ γὰρ εἰσιν ἐζωσόμενοι ἐν ἀληθείᾳ. Διόπερ αὐτῶν ἡ ὁσφὺς
 25 ἐκλέλυται τὸ δεκτικὸν τῶν γεννητικῶν σπερμάτων, καὶ τῶν
 λογισμῶν τὸ ἰσχυρόν. Οὐδὲν οὖν τούτων ἀσθενέστερον.

2. Μανιχαίους δὲ ὁρῳ πάλιν, πῶς πάντα ἀπὸ τῶν
 οἰκείων λογισμῶν φθέγγεσθαι; Οὐκ ἠδύναται, φησὶν, ὁ Θεὸς
 ἄνευ ὕλης ποιῆσαι τὸν κόσμον. Πόθεν τοῦτο δῆλον; Χαμό-

---

7. Δηλαδή, τὴν μέσην.

νοητῆς μέσης. Ἐκεῖνοι λοιπὸν ποῦ κατεπονήθησαν πολλὰς φορές, ἀφοῦ θέσουν ἐκεῖ τὰ χέρια των ὡσὰν εἰς ἓνα στήριγμα, ἔτσι στηρίζουν σταθερά, τοὺς ἑαυτοὺς των. Καὶ ἡ ζώνη διὰ τοῦτο γίνεται εἰς τοὺς πολέμους, διὰ νὰ συγκρατῆ καὶ νὰ περισφίγγῃ τὸ εὐρισκόμενον εἰς ἡμᾶς στήριγμα⁷. Διὰ τοῦτο καὶ ὅταν τρέχωμεν φοροῦμεν ζώνην, διὰ νὰ προφυλάσῃ τὸ ἐν ἡμῖν στήριγμα. Τοῦτο λοιπὸν, λέγει, ἄς γίνεται καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς, καὶ ὅ,τιδῆποτε ἂν κάμνωμεν, θὰ εἴμεθα δυνατοί. Βεβαίως ἡ ζώνη κατ' ἐξοχὴν ἀρμόζει εἰς τοὺς στρατιώτας. Ναί, λέγει, ἀλλὰ τὴν μέσῃ αὐτῇ ζώνομεν μὲ δερμάτινον ἱμάντα ἡμεῖς ὅμως μὲ ποῖον; Μὲ τὸν κυριώτερον τῶν λογισμῶν, ἐννοῶ δὲ μὲ τὴν ἀλήθειαν.

«Ἀφοῦ ζωσθῆτε», λέγει, «τὴν μέσῃ σας μὲ τὴν ἀλήθειαν». "Ἄς μὴ ἀγαπῶμεν λοιπὸν κανένα ψευδος, ἄς ἐπιδιώκωμεν τὰ πάντα ἐν ἀληθείᾳ, ἄς μὴ ψευδῶμεθα ὁ ἓνας εἰς τὸν ἄλλον. Καὶ ἂν πρόκειται διὰ δόξαν, ἄς ζητοῦμεν τὴν ἀληθινήν καὶ ἂν εἶναι τρόπος ζωῆς, τὸν ἀληθινόν. "Ἄν περιφράξωμεν μὲ τοῦτο τοὺς ἑαυτοὺς μας, ἂν ζωσθοῦμεν μὲ τὴν ἀλήθειαν, κανεὶς δὲν θὰ γίνῃ ὑπέρτερος ἡμῶν. Ἐκεῖνος ποῦ ζητεῖ τὸ δόγμα τῆς ἀληθείας, δὲν θὰ νικηθῆ καὶ δὲν θὰ χάσῃ τὸ θάρρος του εἰς τὴν γῆν. "Ὅτι βεβαίως τὰ μὴ ἀληθινὰ κατάγονται ἀπὸ τὴν γῆν, εἶναι φανερόν ἀπὸ τὸ ὅτι ὅλοι οἱ κοσμικοὶ εἶναι δοῦλοι εἰς τὰ πάθη, ὑπακούοντες εἰς τὰς ἰδικὰς των σκέψεις. Διὰ τοῦτο ἐὰν εἴμεθα νηφάλιοι, δὲν θὰ ἔχωμεν ἀνάγκην διδασκαλίας εἰς τοὺς λόγους τῶν Ἑλλήνων. Βλέπεις πῶς ἐκεῖνοι εἶναι μαλακοὶ καὶ νωθροί, χωρὶς νὰ ἡμποροῦν νὰ ἀποδεχθοῦν τίποτε αὐστηρόν, τίποτε ὑπεράνω τοῦ ἀνθρωπίνου λογικοῦ; Διότι δὲν εἶναι ζωσμένοι μὲ τὴν ἀλήθειαν. Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς ἡ μέσῃ αὐτῶν ἔχει διαλυθῆ, καθὼς τὸ μέρος τὸ δεχόμενον τὰ γεννητικὰ σπέρματα καὶ τὸ στήριγμα τῶν λογισμῶν. Τίποτε λοιπὸν δὲν εἶναι ἀσθενέστερον ἀπ' αὐτοὺς.

2. Βλέπεις δὲ πάλιν τοὺς Μανιχαίους, πῶς τολμοῦν νὰ λέγουν τὰ πάντα μὲ τοὺς ἰδικούς των συλλογισμούς; Δὲν ἡμποροῦσε, λέγει, ὁ Θεὸς ἄνευ ὕλης νὰ δημιουργήσῃ τὸν κόσμον. Ἀπὸ ποῦ εἶναι φανερόν αὐτό; Ἰσχυρίζονται αὐτὰ

θεν ταῦτα λέγουσι καὶ ἀπὸ τῆς γῆς καὶ ἀπὸ τῶν παρ' ἡμῖν.
 "Οτι ἄνθρωπος, φησὶν, οὐ δύναται ἐιτέρως ποιῆσαι. Πάλιν
 Μαρκίων δὲρα τί φησιν· Οὐκ ἠδύνατο ὁ Θεὸς σάρκα ἀναλα-
 βῶν μεῖναι καθαρὸς. Πόθεν τοῦτο δῆλον; "Οτι οὐδὲ οἱ ἄν-
 5 θρωποι, φησί. Καίτοι ἄνθρωποι ἰδύναται. Οὐαλεντίνος πάλιν
 χαμαὶ συρομένους ἔχων τοὺς λογισμούς, ἀπὸ τῆς γῆς
 φθέγγεται ὁμοίως καὶ Παῦλος ὁ Σαμοσατεύς, καὶ Ἄρ-
 ρειος. Τί γάρ φησιν; Οὐκ ἠδύνατο ὁ Θεὸς γεννῶν, γεννηῆσαι
 ἀπαθῶς. Πόθεν τοῦτο ἰολμῆς λέγειν, ὦ Ἄρρειε; Ἀπὸ τῶν
 10 παρ' ἡμῖν. Ὁρᾷς πάντων χαμαὶ συρομένους τοὺς λογισμούς,
 πάντων κεχαρασμένους, τῆς γῆς πνέοντις; Καὶ δογματίων
 μὲν ἔνεκα, οὕτω· βίου δὲ πάλιν, οἱ πόρνοι, οἱ χρημάτων ἐ-
 ρῶντιες, οἱ δόξης, οἱ τῶν ἄλλων ἀπάντων, χαμαὶ σύρονται·
 οὐκ ἔχουσι ἐσιτηκῦϊαν αὐτὴν τὴν δοφύν, ὥστε καμόντιες ἐπα-
 15 ναπαύεσθαι, ἀλλ' ἐὰν κάμωσι, οὐκ ἰσχύουσι τὴν χεῖρα καὶ
 ἐσιτήκασιν, ἀλλὰ διαλύονται. Ὁ μέντοι ἐξωσμένος τῇ ἀληθείᾳ,
 πρῶτον μὲν οὐδέποτε καμῆται· δεύτερον δέ, κἂν κάμη, εἰς
 αὐτὴν ἐπαναπαύσεται τὴν ἀλήθειαν.

Τί γάρ, εἰπέ μοι; πενία αὐτὸν καμῆν ποιήσει; Οὐδα-
 20 μῶς· ἐπαναπαύεται γὰρ ἐπὶ τὸν ὄντως πλοῦτον, καὶ διὰ τῆς
 πενίας εἴσεται τὴν ὄντως πενίαν. Ἀλλὰ δουλεία ποιήσει
 αὐτὸν καμῆν; Οὐδαμῶς· οἶδε γὰρ τὴν ὄντως δουλείαν.
 Ἀλλὰ νόσος; Ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο· «Αἱ δοφύες ὑμῶν», φησὶν
 ὁ Χριστός, «ἔσιτωσαν ἐξωσμένοι, καὶ οἱ λύχνοι καιόμενοι»,
 25 ὥστε τὸ φῶς ἔχειν ἄσβεστον. Τοῦτο καὶ οἱ ἐξ Αἰγύπτου

---

8. Μαρκίων· υἱὸς ἐπισκόπου, κατήγετο ἀπὸ τὴν Σινώπην τοῦ Πόντου. Ἐζησε κατὰ τὸν 2ον αἰ. καὶ ὑπῆρξε μέγας γνωστικός, συγκροτήσας διαρκικὸν θεολογικὸν σύστημα καὶ ἰδιαιτέραν ἐκκλησίαν. Ἦτο αὐστηρῶν ἀρχῶν. Κατεπολεμήθη ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν μὲ πολὺ πείσμα (ΘΗΕ τ. 8).

9. Οὐαλεντίνος· αἰρεσιάρχης τοῦ 2ου αἰ. Κατήγετο ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον καὶ ἐδιδάχθη τὴν ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν. Ἐγκατασταθεὶς εἰς Ρώμην ἀπεσχίσθη τῆς Ἐκκλησίας, γενόμενος ἀρχηγὸς ἰδίας γνωστικῆς αἵρέσεως (ΘΗΕ τ. 9).

10. Παῦλος Σαμοσατεύς· αἰρετικὸς τοῦ 3ου αἰ., ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας. Ἦτο μοναρχιανός, ἠρνεῖτο τὸ δόγμα τῆς ἁγίας Τριάδος καὶ τὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως, μὴ παραδεχόμενος τὰς ὑποστάσεις τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἐθεωροῦσε τὸν Χριστὸν ὄχι ὡς Θεόν, ἀλλ' ὡς σκῆνωμα τῆς θείας σοφίας.

ἀπὸ τὰ ὅσα συμβαίνουν ἐδῶ κάτω καὶ ἀπὸ τὰ γῆϊνα καὶ ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα. Διότι ὁ ἄνθρωπος, λέγει, δὲν ἔμπορεῖ νὰ δημιουργήσῃ κατ' ἄλλον τρόπον. Πάλιν πρόσεχε τί λέγει ὁ Μαρκίων⁸. Δὲν ἔμποροῦσεν ὁ Θεὸς νὰ παραμείνῃ ἀμόλυντος, ἀφοῦ ἐγένεν ἄνθρωπος. Ἐκ τούτου εἶναι φανερόν αὐτό; Διότι οὔτε οἱ ἄνθρωποι ἔμποροῦν, λέγει. Ἐάν καὶ οἱ ἄνθρωποι ἔμποροῦν. Ὁ Οὐαλεντίνος πάλιν, ἔχων ἐστραμμένους τοὺς λογισμοὺς τοῦ εἰς τὰ γῆϊνα, ὁμιλεῖ ἀπὸ τὰ συμβαίοντα εἰς τὴν γῆν ὁμοίως καὶ ὁ Παῦλος ὁ Σαμοσατεὺς¹⁰ καὶ ὁ Ἄρειος¹¹. Τί λοιπὸν λέγει; Δὲν ἔμποροῦσεν ὁ Θεὸς ὅταν γεννᾷ, νὰ γεννήσῃ ἀπαθῶς. Πῶς τολμᾷ νὰ λέγῃς τοῦτο, Ἄρειε; Ἐκ τὰ συμβαίοντα εἰς ἡμᾶς. Βλέπεις οἱ λογισμοὶ ὅλων νὰ σύρονται κάτω εἰς τὴν γῆν, νὰ εἶναι χαλαροί, νὰ ἐμπνέωνται ἀπὸ τὴν γῆν; Καὶ ὅσον ἀφορᾷ μὲν τὰ δόγματα, ἔτσι συμβαίνει ὅσον ἀφορᾷ δὲ πάλιν τὸν τρόπον ζωῆς, οἱ πόρνοι, οἱ ἀγαπῶντες ὑπερβολικὰ τὰ χρήματα, τὴν δόξαν καὶ ὅλα τὰ ἄλλα, κάτω σύρονται δὲν ἔχουν ὀρθίαν αὐτὴν τὴν μέσην, ὥστε νὰ ἀναπαύωνται ὅταν κουρασθοῦν, ἀλλ' ἐάν κουρασθοῦν, δὲν θέτουν τὸ χέρι εἰς αὐτὴν διὰ νὰ σταθοῦν, ἀλλὰ διαλύονται. Ὁ ζωσμένος λοιπὸν τὴν ἀλήθειαν, πρῶτον μὲν οὐδέποτε θὰ κουρασθῇ· δεύτερον δέ, καὶ ἂν ἀκόμη κουρασθῇ, θὰ ἐπαναπαύεται εἰς αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν.

Τί λοιπὸν, εἶπέ μου; Ἡ πτωχεία θὰ ἀναγκάσῃ αὐτὸν νὰ κουρασθῇ; Καθόλου· διότι ἐπαναπαύεται εἰς τὸν ἀληθινὸν πλοῦτον, καὶ μὲ τὴν πτωχείαν θὰ γνωρίσῃ τὴν πραγματικὴν πτωχείαν. Μήπως ἡ δουλεία θὰ κάμῃ αὐτὸν νὰ κουρασθῇ; Καθόλου· διότι γνωρίζει τὴν πραγματικὴν δουλείαν. Μήπως ἡ ἀσθένεια; Ἄλλ' οὔτε αὐτή. «Ἡ μέση σας, λέγει ὁ Χριστός, ἅς εἶναι ζωσμένη καλὰ καὶ τὰ λυχνάρια σας ἅς εἶναι πάντοτε ἀναμμένα»¹², ὥστε νὰ ἔχουν ἄσβεστον τὸ φῶς. Τοῦτο διετάσσοντο νὰ κάνουν καὶ οἱ ἐξερχόμενοι

11. Ἄρειος· αἰρετικὸς πρεσβύτερος καὶ θεολόγος τῆς Ἀλεξανδρείας (260 περίπου — 336), ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν τοῦ ὁποίου προῆλθεν ὁ ἀρειανισμός, ἡ γνωστὴ χριστολογικὴ αἵρεσις τοῦ 4ου αἰ. (ΘΗΕ τ. 3).

12. Λουκᾶ 12, 35.

ἐξιόντιες ποιεῖν ἐπειάτιοντιο καὶ ἐζωσμένοι τὸ πάσχα ἡσθιον.
 Καὶ τίνος ἔνεκεν, φησίν, οὕτως ἡσθιον; Βούλει μαθεῖν τὴν
 ὑπόθεσιν ἅπασαν καθ' ἱστορίαν, ἢ κατὰ ἀναγωγὴν; Ἐγὼ μὲν
 οὖν ἀμφοτέρω ἐρῶ, ὑμεῖς δὲ κατέχετε. Οὐ γὰρ ἀπλῶς,
 5 ἵνα μόνον εἶπω τὴν λύσιν, ποιῶμαι, ἀλλ' ἵνα καὶ ἔργον ἐν
 ὑμῖν γένηται τὰ ἡμέτερα ρήματα. «Ἦσαν», φησίν, «ἐζωσμέ-
 νοι, καὶ αἱ βακτηρίαι αὐτῶν ἐν ταῖς χερσί, καὶ τὰ ὑποδή-
 ματα ἐν τοῖς ποσί, καὶ οὕτως ἡσθιεν τὸ πάσχα». Φρικτὰ
 καὶ φοβερὰ τὰ μυσιήρια, καὶ πολὺ τὸ βάθος ἔχοντα. Εἰ δὲ ἐν
 10 τοῖς τύποις οὕτω φοβερά, πολλῶ μᾶλλον ἐν τῇ ἀληθείᾳ.
 Ἐξ Αἰγύπτου ἐξέρχονται, τὸ πάσχα ἐσθίουσι. Πρόσεχε, τὸ
 σχῆμα ὁδοιπορούντων ἐστὶ τὸ γὰρ ὑποδήματα ἔχειν, καὶ ρά-
 βδους ἐν ταῖς χερσί, καὶ ἐσιῶτας ἐσθίειν, οὐδὲν ἕτερον ἢ
 τοῦτο δηλοῖ. Βούλεσθε τὴν ἱστορίαν ἀκοῦσαι πρῶτον, ἢ τὴν
 15 ἀναγωγὴν; Τὴν ἱστορίαν ἀμεινον. Τί οὖν ἢ ἱστορία βούλε-
 ται; Ἀγνώμονες ἦσαν οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ συνεχῶς τοῦ Θεοῦ
 ἐπελανθάνοντιο τῶν εὐεργεσιῶν. Βουλόμενος οὖν καὶ ἀκον-
 τας εἰς μνήμην αὐτῶν ἔρχεσθαι, τὸν τρόπον τῆς θρώσεως
 τοῦ πάσχα τοῦτον νομοθετεῖ. Τί δήποιε; Ἴνα καθ' ἕκαστον
 20 χρόνον ἔχοντες ἀνάγκην τὴν νομοθεσίαν τηρεῖν, μνημονεύω-
 σιν ἀναγκαίως καὶ τοῦ αὐτοῦ ἐξαγαγόντιο Θεοῦ. Οὐκ ἄ-
 ρα οὖν τῷ χρόνῳ μόνον κατέδησεν αὐτοῦ τὰς εὐεργεσίας
 ὁ Θεός, ἀλλὰ καὶ τῷ σχήματι τῶν ἐσθιόντων. Διὰ τοῦτο γὰρ
 ἐζωσμένοι καὶ ὑποδεδεμένοι ἐσθίουσιν, ἵνα ἐρωτώμενοι λέ-
 25 γωσιν, διὸ Πρὸς ὁδοιπορίαν ἦμεν εἰτοιμοι, καὶ διὸ Ἐμέλλο-
 μεν ἐξιέναι ἐκ τῆς Αἰγύπτου ἐπὶ τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας.
 Τοῦτο μὲν ὁ καθ' ἱστορίαν τύπος· ἢ δὲ ἀλήθεια, αὕτη.

Καὶ ἡμεῖς ἐσθίμεν πάσχα, τὸν Χριστόν «Τὸ γὰρ πάσχα
 ἡμῶν εἰτύθη Χριστός», φησίν. Ἄρα καὶ ἡμεῖς πάσχα ἐ-

13. ἘΕ. 12, 11.

14. Α' Κορ. 5, 7.

ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον καὶ ζωσμένοι ἔτρωγον τὸ Πάσχα. Καὶ διατί, λέγει, ἔτρωγον κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον; Θέλεις νὰ μάθῃς ὅλην τὴν ἱστορικὴν ὑπόθεσιν ἢ τὴν ἀλληγορικὴν ἐρμηνείαν των; Ἐγὼ λοιπὸν θὰ τὰ εἰπῶ καὶ τὰ δύο, σεῖς δὲ ἐμβαθύνετε εἰς αὐτά. Διότι δὲν ὁμιλῶ ἀπλῶς, διὰ νὰ εἰπῶ μόνον τὴν ἐξήγησιν, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ γίνουιν μεταξύ σας οἱ λόγοι μου ἔργον. Ἦσαν ζωσμένοι», λέγει, «καὶ εἰς τὰ χέρια των εἶχαν ραβδιὰ καὶ εἰς τὰ πόδια τὰ σανδάλια, καὶ ἔτσι ἔτρωγον τὸ πάσχα»¹³. Φρικτὰ καὶ φοβερὰ εἶναι τὰ μυστήρια, καὶ ἔχουν πολὺ βάθος. Ἐὰν ὅμως εἶναι τόσον φοβερὰ εἰς τοὺς τύπους, πολὺ περισσότερον εἶναι εἰς τὴν πραγματικότητα. Ἐξέρχονται ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον, τρώγουιν τὸ πάσχα. Πρόσεχε, ἡ ἐξωτερικὴ των ἐμφάνισις εἶναι δεῖγμα τῶν ὁδοιπορούντων· διότι τὸ νὰ φοροῦν τὰ ὑποδήματα, νὰ κρατοῦν ραβδιὰ εἰς τὰ χέρια καὶ νὰ τρώγουιν ὀρθιοι, τίποτε ἄλλο δὲν δηλώνει παρὰ τοῦτο. Ἐπιθυμεῖτε νὰ ἀκούσετε πρῶτον τὴν ἱστορίαν ἢ τὴν ἀλληγορικὴν ἐρμηνείαν; Καλύτερα τὴν ἱστορίαν. Τί λοιπὸν θέλει νὰ εἰπῇ ἡ ἱστορία; Οἱ Ἰουδαῖοι ἦσαν ἀγνώμονες καὶ συνεχῶς ἐλησμονοῦσαν τὰς εὐεργεσίας τοῦ Θεοῦ. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἤθελε νὰ ἐνθυμοῦνται αὐτὸν καὶ χωρὶς τὴν θέλησίν των, καθορίζει τὸν τρόπον αὐτὸν τῆς βρώσεως τοῦ πάσχα. Τί τέλος πάντων; Διὰ νὰ ἔχουν τὴν ἀνάγκην νὰ τηροῦν κάθε χρόνον τὴν νομοθεσίαν, καὶ νὰ ἐνθυμοῦνται κατ' ἀνάγκην καὶ τὸν Θεόν, ὁ ὁποῖος ἐξήγαγεν αὐτοὺς ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον. Ἄρα λοιπὸν ὁ Θεὸς δὲν προσέδεσε μόνον τὰς εὐεργεσίας του εἰς τὸν χρόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν τρόπον τῶν ἐσθίωντων. Διὰ τοῦτο βέβαια τρώγουιν ζωσμένοι καὶ φοροῦντες τὰ σανδάλια των, διὰ νὰ λέγουιν ὅταν ἐρωτῶνται, ὅτι Ἕμεθα ἔτοιμοι πρὸς ὁδοιπορίαν, καὶ ὅτι Ἐπρόκειτο νὰ ἐξέλθωμεν ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας. Αὐτὴ μὲν εἶναι ἡ μορφή τῶν γεγονότων, ἡ ἀλήθεια ὅμως εἶναι ἡ ἐξῆς.

Καὶ ἡμεῖς ἐσθίωμεν πάσχα, τὸν Χριστόν. «Ὁ ἰδικός μας πασχάλιος ἀμνός εἶναι ὁ Χριστός, πού ἐθυσιάσθη ὑπὲρ ἡμῶν», λέγει¹⁴. Ἄρα καὶ ἡμεῖς ἐσθίωμεν πάσχα πολὺ καλύ-

οσίομεν πολὺ τοῦ νομικοῦ κρεῖττον. Οὐκοῦν καὶ ὑποδεδε-
 μένοι καὶ ἐζωσμένοι ὀφείλομεν ἐσθίειν. Διὰ τί; Ἴνα καὶ
 ἡμεῖς ἔτοιμοι ᾧμεν πρὸς τὴν ἔξοδον, πρὸς τὴν ἐντεῦθεν
 ἀποδημίαν. Μηδεὶς τῶν τὸ πάσχα τοῦτο ἐσθιόντων πρὸς
 5 Αἴγυπτον βλέπειω, ἀλλὰ πρὸς τὸν οὐρανόν, πρὸς τὴν ἄνω
 Ἰερουσαλήμ. Διὰ τοῦτο ἐζωσμένος, διὰ τοῦτο ὑποδεδεμένος
 ἐσθίεις, ἵνα μάθῃς διὰ ἅμα τῷ ἄρξασθαι ἐσθίειν τὸ πάσχα,
 ἀποδημεῖν ὀφείλεις καὶ ὁδεύειν. Δύο δὲ αἰνίττειται καὶ τὸ
 δεῖν ἐξιέναι ἀπὸ Αἰγύπτου, καὶ τὸ μένοντις, ὡς εἰς ἄλλο-
 10 τριάν λοιπὸν μένειν· «Ἡμῶν γάρ», φησί, «τὸ πολίτευμα ἐν
 οὐρανοῖς», καὶ τὸ πάντα τὸν θίον ἀεὶ ἐμπαρασκεύους εἶναι,
 ὥστε κληθέντις μὴ ἀναβάλλεσθαι, ἀλλὰ λέγειν· «Ἐτοιμὴ ἡ
 καρδία ἡμῶν». Ἀλλὰ τοῦτο μὲν Παῦλος ἠδύνατο λέγειν,
 ὁ μὴδὲν ἑαυτῷ συνειδώς· ἐγὼ δὲ ὁ πολλοῦ χρόνου δεόμενος
 15 εἰς μετάνοιαν, οὐ δύναμαι εἰπεῖν. Ὅτι δὲ τὸ ἐζῶσθαι γρη-
 γορούσης ψυχῆς, ἄκουε τοῦ Θεοῦ λέγοντος τῷ δικαίῳ ἐ-
 κείνῳ· Μή, «ἀλλὰ ζῶσαι ὥσπερ ἀνὴρ τὴν ὀσφύν σου; ἐρω-
 τήσω δέ σε, σὺ δὲ μοι ἀποκριθήτις». Τοῦτο καὶ πρὸς πάντας
 ἁγίους φησί, τοῦτο δὲ καὶ πρὸς τὸν Μωϋσέα. Καὶ αὐτὸς
 20 δὲ φαίνεται ἐζωσμένος ἐν τῷ Ἰεζεκιήλ· μᾶλλον δὲ καὶ οἱ
 ἄγγελοι ἡμῖν ἐζωσμένοι φαίνονται, ἅτε σιραιῶται ὄντες.
 Ἀπὸ τοῦ περιζώσασθαι τὸ σιῆναι γίνεται γενναίως, ὥσπερ
 ἀπὸ τοῦ σιῆναι τὸ ζώσασθαι.

Οὐκοῦν καὶ ἑαυτοὺς περιζώσωμεν· καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς
 25 ἐξιέναι μέλλομεν, καὶ πολλὰ μετὰ τὰ χαλεπά. Ὅταν τὸ
 πεδίον τοῦτο διέλθωμεν ὁ διάβολος ἐφέστηκεν εὐθέως, πάν-
 τα ποιῶν καὶ μηχανώμενος, ὥστε τοὺς ἐξ Αἰγύπτου σωθέν-
 τας, ὥστε τοὺς τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν διαβάνας, τοὺς ἀπὸ
 τῶν δαιμόνων καὶ τῶν μυρίων πληγῶν ἅμα ἀπολυομένους,

---

15. Φιλίπ. 3, 20.

16. Ψαλμ. 107, 2.

16α. Ἰώβ 38, 5.

τερονν τοῦ ἰουδαϊκοῦ. Βεβαίως καὶ ἡμεῖς ὀφείλομεν νὰ ἐσθίωμεν ἔχοντες ὑποδήματα εἰς τὰ πόδια καὶ ζώνην εἰς τὴν μέσην μας. Διατί; Διὰ νὰ εἴμεθα καὶ ἡμεῖς ἔτοιμοι διὰ τὴν ἔξοδον, διὰ τὴν ἀποδημίαν ἀπὸ τὴν Ζωὴν αὐτὴν. Κανείς ἀπὸ τοὺς ἐσθιοντας τοῦτο τὸ πάσχα ἄς μὴ προσέχη πρὸς τὴν Αἴγυπτον, ἀλλὰ πρὸς τὸν οὐρανόν, πρὸς τὴν ἄνω Ἱερουσαλήμ. Διὰ τοῦτο ἐσθίεις ζωσμένος καὶ ἔχων τὰ ὑποδήματα εἰς τὰ πόδια, διὰ νὰ μάθης ὅτι, εὐθύς ὡς ἀρχίσης νὰ ἐσθίης τὸ πάσχα, ὀφείλεις νὰ ἀποδημῆς καὶ νὰ ὀδεύης. Δύο δὲ ὑπαινίσσεται καὶ πρέπει νὰ ἐξέλθουν ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον καὶ ὅταν μένουν, νὰ μένουν εἰς τὸ ἐξῆς ὡσὰν εἰς ξένην χώραν. «Διότι ἡ πολιτεία μας», λέγει, «εὐρίσκεται εἰς τοὺς οὐρανοὺς»¹⁵, καὶ πρέπει νὰ εἴμεθα προετοιμασμένοι πάντοτε εἰς ὅλην τὴν Ζωὴν μας, ὥστε ὅταν κληθοῦμεν νὰ μὴ ἀναβάλλωμεν, ἀλλὰ νὰ λέγωμεν· «Ἡ καρδία μας εἶναι ἐτοίμη»¹⁶. Ἄλλ' αὐτὸ μὲν ἠμποροῦσε νὰ τὸ λέγῃ ὁ Παῦλος, ποὺ δὲν συναισθάνεται τίποτε· ἐγὼ ὅμως ποὺ ἔχω ἀνάγκην πολλοῦ χρόνου διὰ μετάνοιαν, δὲν ἠμπορῶ νὰ τὸ εἰπῶ. Ὅτι δὲ τὸ νὰ εἶναι ζωσμένος εἶναι δεῖγμα τῆς γρηγορούσης ψυχῆς, ἄκουε τὸν Θεὸν νὰ λέγῃ πρὸς τὸν δίκαιον ἐκεῖνον ἄνδρα· «Μὴ, ἀλλὰ ζῶσε τώρα τὴν μέσην σου ὡς ἄνδρας, διὰ νὰ σὲ ἐρωτήσω καὶ σὺ φανέρωσέ μου»¹⁶. Τοῦτο λέγει καὶ πρὸς ὅλους τοὺς ἀγίους, τοῦτο δὲ καὶ πρὸς τὸν Μωϋσῆ, Καὶ ὁ ἴδιος δὲ φαίνεται ζωσμένος εἰς τὸ βιβλίον τοῦ Ἰεζεκιήλ, μᾶλλον δὲ καὶ οἱ ἄγγελοι φαίνονται εἰς ἡμᾶς ζωσμένοι, ἐπειδὴ εἶναι στρατιῶτες. Ἀπὸ τὴν περίζωσιν γίνεται γενναίως ὁ τρόπος κατὰ τὸν ὁποῖον στέκεται κανείς, ὅπως ἀπὸ τὴν στάσιν ἢ περίζωσιν.

Ἄς περιζώσωμεν λοιπὸν καὶ τοὺς ἑαυτοὺς μας, διότι καὶ ἡμεῖς πρόκειται νὰ ἐξέλθωμεν καὶ πολλαὶ εἶναι αἱ ἐνδιάμεσοι δυσκολίαι. Ὅταν διέλθωμεν τοῦτο τὸ πεδῖον, ἔρχεται ἀμέσως ὁ διάβολος καὶ τὰ πάντα ἐνεργεῖ καὶ ἐπινοεῖ, ὥστε, ἀφοῦ συλλάβῃ, νὰ καταστρέψῃ αὐτοὺς ποὺ ἐσώθησαν ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον, αὐτοὺς ποὺ διέβησαν τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν, αὐτοὺς ποὺ ἀπηλευθερώθησαν ἀπὸ τοὺς

τούτους λαβὼν ἀπολέσαι. Ἄλλ', ἐὰν νήφωμεν, ἔχομεν καὶ ἡμεῖς σιῦλον πυρός, τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν· ὁ αὐτὸς καὶ φωτίζει, καὶ σκιάζει· ἔχομεν μάννα· μᾶλλον δὲ οὐ μάννα, ἀλλὰ πολλῶ πλεον τοῦ μάννα ἔχομεν· πόμα πνευματικόν, 5
 ἢ ὕδωρ ἀπὸ πέτρας ἔξεισιν. Ἔχομεν καὶ παρεμβολήν, τὴν ἔρημον οἰκοῦντες καὶ νῦν. Ὅτιως γάρ, ὅτιως ἔρημος καὶ νῦν τῆς ἀρειῆς ἢ γῆ γέγονε, καὶ μᾶλλον ἢ ἐκείνη. Διὰ τί ἐκείνη ἢ ἔρημος φευκτὴ ἦν; ἄρ' οὐχ ὅτι σκορπίους εἶχεν ἐν ἑαυτῇ καὶ ἔχεις; ἐν ἧ, φησὶν, οὐ διήλθεν ἄνθρωπος. Ἄλλ' 10
 οὐκ ἔσιν, οὐκ ἔσιν οὕτως ἄφορος ἐκείνη καρπῶν, ὡς ἡ ἀνθρωπίνη φύσις.

3. Νῦν πόσοι σκορπιοί, πόσοι ἔχεις κατὰ τὴν ἔρημον ταύτην, πόσοι ὄφεις, πόσοι γεννήματα ἐχιδνῶν οὗτοι, οὓς νῦν διήλθομεν; Ἄλλὰ μὴ φοβηθῶμεν τῆς γὰρ ἐξόδου ταύτης 15
 σιραιηγεῖ, οὐ Μωϋσῆς, ἀλλὰ Ἰησοῦς. Πῶς οὖν μὴ τὰ αὐτὰ πάθωμεν; Μὴ τὰ αὐτὰ δράσωμεν, καὶ οὐ πεισόμεθα τὰ αὐτὰ. Ἐκεῖνοι ἐγόγγυζον, ἐκεῖνοι ἀγνώμονες ἦσαν· μὴ τοίνυν ταῦτα πάθωμεν ἡμεῖς. Πῶς ἔπεσον ἐκεῖνοι πάντες; Ἐξουθένησαν τὴν γῆν τὴν ἐπιθυμητήν. Πῶς ἐξουθένησαν; καὶ μὴν ἐθαύμαζον. 20
 Τῶ μαλακιοθῆναι, καὶ μὴ θελῆσαι πόρους ὑπὲρ αὐτῆς ἀναδέξασθαι. Μὴ τοίνυν ἡμεῖς ἐξουθενήσωμεν τὸν οὐρανόν· τοῦτο ἐξουθένησις ἔστιν. Ἠνέχθη καὶ παρ' ἡμῖν καρπὸς ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ, οὐκ ἐν ἀμφορεῦσι βασταζόμενος θότους, ἀλλ' ὁ ἀορατῶν τοῦ Πνεύματος, τὸ πνεῦμα· τὸ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, 25
 ὁ Παῦλος ἐπαίδευσεν, ὁ πᾶς τῶν ἀποστόλων χορός, οὐ θαυμάσιοι γεωργοί. Οὐ Χάληθ ὁ τοῦ Ἰεφονῆ, οὐδὲ Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ τοὺς καρποὺς ἤνεγκε τούτους, ἀλλ' ὁ Ἰησοῦς ὁ τοῦ Πατρὸς τῶν οἰκτιρῶν, ὁ τοῦ ὄντως Θεοῦ Υἱός, ἤνεγκε πᾶσαν τὴν ἀρειήν, πάντας τοὺς ἐκεῖθεν καρποὺς ἡμῖν κατήνεγκεν, 30
 τοὺς ὕμνους λέγω τοὺς ἐπουρανίους. Ἄ γὰρ τὰ

17. Χάληθ· υἱὸς τοῦ Ἰεφονῆ ἀφωσιωμένος εἰς τὸν Μωϋσῆν ἀπεστάλη ὑπ' αὐτοῦ νὰ κατασκοπεύσῃ τὴν γῆν Χαναάν. Ἠξιώθη μαζί με τὸν Ἰησοῦν τοῦ Ναυῆ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας.

18. Ἰησοῦς· υἱὸς τοῦ Ναυῆ. Ἐκ τῆς φυλῆς Ἐφραὶμ, διάδοχος τοῦ Μωϋσέως ὡς θεοκρατικὸς ἀρχηγὸς τοῦ Ἰσραὴλ κατὰ τὴν περίοδον τῆς κατακτήσεως τῆς Χαναάν.

δαίμονας καὶ συγχρόνως ἀπὸ πάρα πολλὰς συμφορὰς. Ἄλλ' ἐὰν εἶμεθα νηφάλιοι, ἔχομεν καὶ ἡμεῖς στήριγμα ἰσχυρόν, τὴν χάριν τοῦ ἁγίου Πνεύματος· τὸ στήριγμα αὐτὸ καὶ φωτίζει καὶ σκιάζει. Ἐχομεν μάννα· μᾶλλον δὲ ὄχι μάννα, ἀλλὰ πολὺ περισσότερον τοῦ μάννα ἔχομεν. Ἀπὸ τὴν πέτραν δὲν ἐξέρχεται ὕδωρ, ἀλλὰ πόμα πνευματικόν. Ἐχομεν καὶ παραπήγματα, κατοικοῦντες τὴν ἔρημον καὶ τώρα. Διότι πράγματι καὶ τώρα ἔχει γίνει ἡ γῆ ἔρημος τῆς ἀρετῆς, καὶ περισσότερον ἐκείνης. Διατί ἔπρεπε νὰ ἀποφεύγη κανεὶς ἐκείνην τὴν ἔρημον; ἄρα γε ὄχι διότι εἶχε σκορπιούς καὶ ἐχίδνας; ἀπὸ τὴν ὁποίαν, λέγει, δὲν διήλθεν ἄνθρωπος. Ἀλλὰ δὲν εἶναι, δὲν εἶναι ἐκείνη τόσον ἄκαρπος, ὅπως ἡ ἀνθρωπίνη φύσις.

3. Πόσοι ἄνθρωποι σήμερον εἶναι σκορπιοὶ εἰς τὴν ἔρημον αὐτὴν, πόσοι ἐχίδναι, πόσοι φίδια, πόσοι γεννήματα ἐχιδνῶν, τοὺς ὁποίους τώρα διήλθομεν; Ἄλλ' ἄς μὴ φοβηθῶμεν, διότι ἀρχηγὸς τῆς ἐξόδου αὐτῆς δὲν εἶναι ὁ Μωϋσῆς, ἀλλὰ ὁ Ἰησοῦς. Πῶς λοιπὸν δὲν θὰ πάθωμεν τὰ ἴδια; Ἄς μὴ πράξωμεν τὰ ἴδια καὶ δὲν θὰ πάθωμεν τὰ αὐτά. Ἐκεῖνοι ἐγόγγυζον, ἐκεῖνοι ἦσαν ἀγνώμονες. Ἡμεῖς λοιπὸν ἄς μὴ πάθωμεν αὐτά. Πῶς ἔπρασσαν ὅλοι ἐκεῖνοι; Περιεφρόνησαν τὴν ἐπιθυμητὴν γῆν. Πῶς τὴν περιεφρόνησαν; καὶ μάλιστα τὴν ἐθαύμαζαν. Μὲ τὸ νὰ δείξουν δειλίαν καὶ νὰ μὴ θελήσουν ν' ἀποδεχθῶν ὑπὲρ αὐτῆς κακουχίας. Λοιπὸν ἄς μὴ περιφρονήσωμεν ἡμεῖς τὸν οὐρανόν· τοῦτο εἶναι περιφρόνησις. Μετεφέρθη καὶ ἀπὸ ἡμᾶς καρπὸς ἀπὸ τὸν οὐρανόν, ὄχι σταφύλια μεταφερόμενα μέσα εἰς ἀμφορεῖς, ἀλλ' ὁ ἄρραβὼν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τὸ εὕρισκόμενον εἰς τοὺς οὐρανοὺς πολίτευμα, τὸ ὁποῖον ἐδίδαξεν ὁ Παῦλος, ὅλος ὁ χορὸς τῶν ἀποστόλων, οἱ θαυμάσιοι γεωργοί. Τοὺς καρποὺς αὐτοὺς δὲν ἔφεραν ὁ Χάληβ, ὁ υἱὸς τοῦ Ἰεφονῆ¹⁷, οὔτε ὁ Ἰησοῦς, ὁ υἱὸς τοῦ Ναυῆ¹⁸, ἀλλ' ὁ Ἰησοῦς, ὁ Υἱὸς τοῦ Πατρὸς τῶν οἰκτιρμῶν, ὁ Υἱὸς τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἔφερε πᾶσαν τὴν ἀρετὴν, ὅλους τοὺς καρποὺς ἔφεραν ἀπ' ἐκεῖ κάτω καὶ εἰς ἡμᾶς, ἐννοῶ τοὺς ἐπουρανίους ὕμνους. Διότι ἐκεῖνα ποὺ λέγουν τὰ Χερουβείμ εἰς

Χερουβὶμ ἄνω λέγει, ταῦτα καὶ ἡμῖν προσείαξε λέγειν, «Ἄγιος, ἅγιος, ἅγιος».

Ἦνεγκεν ἡμῖν τῶν ἀγγέλων τὴν πολιτείαν· Οὐ γαμοῦσιν, οὐδὲ γαμίζονται οἱ ἄγγελοι τοῦτο καὶ ἐνιαῦθα ἐφύ-
 5 τευσε τὸ καλὸν χρημάτων οὐκ ἐρῶσιν, οὐδὲ τῶν ἄλλων ἐκεῖνοι καὶ τοῦτο ἡμῖν ἐγκατέσπειρεν· οὐκ ἀποθνήσκουσιν ἐκεῖνοι τοῦτο καὶ ἡμῖν ἐχαρίσατο· οὐκέτι γὰρ θάνατος ὁ θάνατος, ἀλλ' ὕπνος. Ἦκουε γὰρ αὐτοῦ λέγοντος· «Λάζαρος ὁ φίλος ἡμῶν κεκοίμηται». Εἶδες τοὺς καρπούς τῆς ἄνω
 10 Ἱερουσαλήμ; Καὶ τὸ δὴ θαυμασιότερον, διὸ οὐπω ὁ πόλεμος ἐκρίθη, ἀλλὰ πρὸ τῆς ἐπαγγελίας πάντα ταῦτα ἡμῖν δεδώρηται. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ καὶ εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας ἐλθόντες, ἐπόνουν· μᾶλλον δὲ οὐκ ἐπόνουν· εἰ γὰρ ἐβούλοιο πείθεσθαι τῷ Θεῷ, χωρὶς δούλων καὶ παραιάξεις ἀπάσας
 15 ἂν εἶλον τὰς πόλεις· τὴν γοῦν Ἱεριχώ, χορευόντων μᾶλλον ἢ πολεμούντων τὸ οχημα ἔχοντες, ἐτροπώσαντο. Ἡμεῖς δὲ οὐ πολεμοῦμεν μετὰ τὸ εἰσελθεῖν εἰς τὴν γῆν ἐπαγγελίας, τουτέστιν, εἰς τὸν οὐρανόν, ἀλλ' ἕως ἂν ὤμεν ἐν τῇ ἐρήμῳ, τουτέστιν, ἐν τῷ παρόντι βίῳ. «Ὁ γὰρ εἰσελθὼν εἰς τὴν κα-
 20 τὰπαυσιν αὐτοῦ, κατέπαυσεν ἀπὸ τῶν ἔργων αὐτοῦ, ὥσπερ ἀπὸ τῶν ἰδίων ὁ Θεός. Μὴ τοίνυν ἀποκάμωμεν τὸ καλὸν ποιοῦντες»· καιρῷ γὰρ ἰδίῳ θερίσομεν μὴ ἐκλυόμενοι. Ὁρᾷς πῶς καθάπερ ἐκείνους ἤγαγεν, οὕτω καὶ ἡμᾶς; Ἐκεῖ ἐπὶ τοῦ μάννα καὶ τῆς ἐρήμου, φησὶν, «Ὁ τὸ πολὺ, οὐκ ἐπλεόνασε»
 25 καὶ ὁ τὸ ὀλίγον, οὐκ ἠλαιτόνησε». Καὶ ἡμεῖς τοῦτο προσιετάγμεθα, μὴ θησαυρίζειν ἐπὶ τῆς γῆς.

Ἄν δὲ θησαυρίζωμεν, οὐκέτι σκώληξ ὁ αἰσθητὸς λυμαίνεται, καθάπερ ἐπὶ τοῦ μάννα, ἀλλ' ὁ τῷ πυρὶ συνδιαιωρίζων. Πάντα οὖν κατεργασώμεθα, ἵνα μὴ τῷ σκώληκι τρο-

19. Ἰω. 11, 11.

20. Ἐβρ. 4, 10· Γαλ. 6, 9.

21. Ἐε 16, 18.

τούς ούρανοῦς, αὐτὰ διέταξε καὶ ἡμᾶς νὰ λέγωμεν, δηλαδή «Ἅγιος, äγιος, äγιος».

Ἔφερον εἰς ἡμᾶς τὴν πολιτείαν τῶν ἀγγέλων. Οἱ ἄγγελοι δὲν νυμφεύονται, οὔτε ὑπανδρεύονται. Τὴν ἀρετὴν αὐτὴν ἐφύτευσε καὶ ἐδῶ. Ἐκεῖνοι δὲν ἀγαποῦν τὰ χρήματα, οὔτε τὰ ἄλλα ὑλικά ἀγαθὰ καὶ τοῦτο ἐγκατέσπειρεν εἰς ἡμᾶς. Ἐκεῖνοι δὲν πεθαίνουν· αὐτὸ ἐχάρισε καὶ εἰς ἡμᾶς, διότι ὁ θάνατος δὲν εἶναι πλέον θάνατος, ἀλλ' ὕπνος. Διότι ἄκουε τὸν Ἰησοῦν νὰ λέγῃ «Ὁ φίλος μας ὁ Λάζαρος ἔχει κοιμηθῆ»¹⁹. Εἶδες τοὺς καρπούς τῆς ἄνω Ἱερουσαλήμ; Καὶ τὸ πλέον θαυμαστότερον εἶναι, ὅτι ὁ πόλεμος δὲν ἐκρίθη ἀκόμη, ἀλλ' ἔχει δωρίσει ὅλα αὐτὰ πρὸ τῆς ἐπαγγελίας εἰς ἡμᾶς. Διότι ἐκεῖνοι μὲν ἐκοπίαζαν, καὶ ὅταν ἦλθαν εἰς τὴν Γῆν τῆς Ἐπαγγελίας. Μᾶλλον δὲ δὲν ἐκοπίαζαν, διότι ἐὰν ἤθελαν νὰ ὑπακούσουν εἰς τὸν Θεόν, θὰ κατελάμβαναν χωρὶς ὅπλα καὶ μάχην ὅλας τὰς πόλεις. Τὴν Ἱεριχὼ λοιπὸν κατετρόπωσαν χορεύοντας μᾶλλον παρὰ πολεμοῦντες. Ἡμεῖς ὅμως ἀφοῦ εἰσέλθωμεν εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, δηλαδή εἰς τὸν οὐρανόν, δὲν πολεμοῦμεν, ἀλλὰ μόνον ὅταν εἴμεθα εἰς τὴν ἔρημον, δηλαδή εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν. «Διότι ἐκεῖνος, πού εἰσῆλθεν εἰς τὴν κατάπαυσιν τοῦ Θεοῦ, καὶ αὐτὸς ἀνεπαύθη ἀπὸ τὰ ἔργα του, καθὼς ἀκριβῶς καὶ ὁ Θεὸς ἀπὸ τὰ ἴδια του ἔργα. Ἄς μὴ ἀποκάμωμεν λοιπὸν, ὅταν κάνωμεν τὸ καλόν· διότι θὰ θερίσωμεν εἰς τὸν κατάλληλον καιρὸν τοὺς καρπούς τῶν κόπων μας, ἐὰν δὲν ἀποκάμωμεν τώρα, ἀλλ' εἴμεθα ἀκούραστοι εἰς τὸ ἀγαθόν»²⁰. Βλέπεις πῶς, καθὼς ὠδήγησεν ἐκείνους, ἔτσι ὠδήγησε καὶ ἡμᾶς; Ἐκεῖ ἀναφερόμενος εἰς τὸ μάννα καὶ τὴν ἔρημον λέγει· «Ἐκεῖνος πού ἐμάζευσεν πολὺ δὲν εἶχε περισσότερον, καὶ ἐκεῖνος πού ἐμάζευσεν ὀλίγον, δὲν εἶχεν ὀλιγώτερον»²¹. Καὶ εἰς ἡμᾶς αὐτὸ ἔχει προστάξει, νὰ μὴ μαζεύωμεν θησαυρούς ἐπάνω εἰς τὴν γῆν.

Ἄν ὅμως μαζεύωμεν θησαυρούς, δὲν τοὺς καταστρέφει πλέον ὁ αἰσθητὸς σκώληξ, ὅπως ἀκριβῶς συνέβη εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ μάννα, ἀλλ' αὐτὸς πού διαρκεῖ αἰωνίως μαζὶ μὲ τὸ πῦρ. Τὰ πάντα λοιπὸν ὡς πράξωμεν καλῶς, διὰ

φὴν εὐτρεπίσωμεν· «Ὁ τὸ πολὺν» γάρ, φησὶν, «οὐκ ἐπλεόνασε». Καὶ τοῦτο γὰρ καὶ ἐφ' ἡμῖν γίνεται ἐφ' ἐκάστης· πάντες γὰρ τὸ αὐτὸ μέτρον πληροῦμεν τῆς γαστροῦς· τὸ δὲ περιτόν, προσθήκη φροντίδων ἀνοήτων ἐσὶν. Ὅπερ γὰρ ἔμελλε
5 μετὰ ταῦτα παραδιδόναι, λέγων, «Ἀρκετὸν τῇ ἡμέρᾳ ἡ κακία αὐτῆς», τοῦτο ἄνωθεν ἤδη ἐπαίδευσε, καὶ οὐδὲ οὕτως ἐδέξαντο. Ἄλλ' ἡμεῖς μὴ ἄπληστοι ὦμεν, μὴ ἀγνώμονες, μὴ οἰκίας ζητῶμεν λαμπράς· ὀδεύομεν γάρ, οὐκ οἰκοῦμεν.
 Ὡστε εἴ τις οἶδεν ὅτι ὁ παρὼν βίος ὁδὸς τίς ἐστὶ καὶ στρα-
10 τεία, καὶ ὡς ἂν εἴποι τις τὸ λεγόμενον παρ' αὐτοῖς «φωσσάτιον», οὐ ζητήσῃ οἰκοδομὰς λαμπράς. Τίς γάρ, εἰπέ μοι, κἂν σφόδρα εὐπορος ᾗ, αἰρήσεται ἐπὶ τοῦ λεγομένου «φωσσάτιον» οἰκοδομεῖν οἰκίας λαμπράς; Οὐδὲ εἷς· κατὰ γελως γὰρ ἔσται, καὶ τοῖς ἐχθροῖς οἰκοδομήσῃ, καὶ μᾶλλον αὐτοὺς
15 ἐπισπάσεται· ὥστε εἰς τὴν νήφωμεν, οὐδὲ ἡμεῖς. Οὐδὲν στρατείας καὶ φωσσάτιον ὁ παρὼν βίος διενήνοχε. Διὸ παρκαλῶ, πάντα πράττωμεν, ὥστε μηδὲν ἐνιαῦθα θησαυρίζειν· ἂν γὰρ ἔλθῃ ὁ κλέπιων, ταχέως ἐπανασιησόμεθα. «Γρηγορεῖτε», φησὶν, «ὅτι οὐκ οἴδατε ποία ὥρα ὁ κλέπιος ἔρχεται»,
20 τὸν θάνατον οὕτω καλῶν. Πρὶν ἢ τοῖνυν ἔλθῃ, πάντα ἀποπέμπωμεν εἰς τὴν παιρίδα τὴν ἡμετέραν. Ὡδε δὲ εὐζωνοὶ ὦμεν, ἵνα δυνηθῶμεν περιγενέσθαι τῶν ἐχθρῶν· ὧν γένοιτο περιγεγονότας ἡμᾶς κατὰ τὴν ἡμέραν τῶν σιεφάνων τῆς ἀφθάρτου δόξης ἀξιωθῆναι, χάριτι καὶ φιλανθρωπία
25 τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, καὶ τὰ ἐξῆς.

22. ἘΕ 16, 18 καὶ Β' Κορ. 8, 15.

23. Ματθ. 6, 34.

24. φουσσάτον· περικεχαρακωμένον στρατόπεδον, ὅθεν στίφος ἐνόπλων, στράτευμα.

25. Ματθ. 24, 43.

νὰ μὴ ἐτοιμάσωμεν τροφήν εἰς τὸν σκώληκα. Διότι λέγει·
 «Ἐκεῖνος ποὺ ἐμάζευσεν ἀπὸ τὸ μάννα τὸ πολὺ, δὲν ἐσχη-
 μάτισε περίσσευμα»²². Καὶ τοῦτο βέβαια γίνεται καθημερι-
 νῶς καὶ εἰς ἡμᾶς· διότι ὅλοι γεμίζομεν τὴν κοιλίαν εἰς τὸ
 ἀνώτατον ὄριον· τὸ περιττὸν ὅμως εἶναι προσθήκη τῶν
 ἀνοήτων φροντίδων. Διότι ἐκεῖνο ποὺ ἤθελε μετὰ ταῦτα
 νὰ διδάξη, λέγων, «Ἄρκει διὰ τὴν ἡμέραν ἡ ἰδικὴ της κα-
 κία»²³, αὐτὸ ἤδη ἐδίδαξεν ἄνωθεν καὶ οὔτε ἔτσι ἐδέχθησαν.
 Ἄλλ' ἡμεῖς ἅς μὴ εἴμεθα ἄπληστοι, ἀγνώμονες, ἅς μὴ ἐπι-
 ζητοῦμεν λαμπρὰ σπίτια· διότι βαδίζομεν, δὲν κατοικοῦμεν.
 Ὡστε ἐὰν κανεῖς γνωρίζῃ ὅτι ἡ παροῦσα ζωὴ εἶναι μία
 ὁδοιπορία καὶ ἐκστρατεία, καὶ ὅπως θὰ ἠμποροῦσε νὰ εἰπῇ
 κανεῖς τὸ λεγόμενον ἀπ' αὐτοῦς φωσσᾶτον²⁴, δὲν θὰ ζη-
 τήσῃ λαμπρὰ οἰκοδομήματα. Διότι, εἰπέ μου, ποῖος ἐνῶ εἶ-
 ναι πολὺ εὐπορος, θὰ προτιμήσῃ νὰ κτίζῃ λαμπρὰς οἰκίας
 πλησίον τοῦ λεγομένου 'φωσσάτου'; Κανεῖς· διότι θὰ γίνῃ
 καταγέλαστος, καὶ θὰ κτίσῃ διὰ τοὺς ἐχθρούς, καὶ μάλλον
 αὐτοὺς θὰ προκαλέσῃ ὥστε, ἐὰν εἴμεθα νηφάλιοι, οὔτε
 ἡμεῖς. Ἡ παροῦσα ζωὴ δὲν διαφέρει καθόλου ἀπὸ τὴν ἐκ-
 στρατείαν καὶ τὸ φωσσᾶτον. Διὰ τοῦτο, σᾶς παρακαλῶ,
 τὰ πάντα νὰ πράττωμεν, ὥστε νὰ μὴ μαζεύωμεν καθόλου
 θησαυροὺς ἐδῶ, διότι ἂν ἔλθῃ ὁ κλέπτης, ἀμέσως θὰ ἀπο-
 μακρυνθοῦμεν. «Ἄγρυπνεῖτε», λέγει, «διότι δὲν γνωρίζετε
 ποίαν ὥραν ἔρχεται ὁ κλέπτης»²⁵, καλῶν ἔτσι τὸν θάνατον.
 Προτοῦ λοιπὸν ἔλθῃ, ἅς ἀποστέλλωμεν τὰ πάντα εἰς τὴν
 ἰδικὴν μας πατρίδα. Ἐδῶ δὲ ἅς εἴμεθα καλῶς ζωσμένοι,
 διὰ νὰ ἠμπορέσωμεν νὰ νικήσωμεν τοὺς ἐχθρούς, τοὺς
 ὁποίους εἶθε νὰ ἔχωμεν νικήσει κατὰ τὴν ἡμέραν τῶν ἐπά-
 θλων τῆς ἀφθάρτου δόξης, μὲ τὴν χάριν καὶ τὴν φιλαν-
 θρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετὰ τοῦ ὁποίου
 ἀνήκει εἰς τὸν Πατέρα καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα, δόξα, δύ-
 ναμις, τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν
 αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΚΔ´

Ἐφ. 6, 14 - 24

«Σιτήτε οὖν περιζωσάμενοι τὴν ὀσφὺν ὑμῶν ἐν ἀλη-
θείᾳ, καὶ ἐνδυσάμενοι τὸν θώρακα τῆς δικαιοσύνης
5 καὶ ὑποδησάμενοι τοὺς πόδας ἐν ἐτοιμασίᾳ τοῦ Εὐ-
αγγελίου τῆς εἰρήνης, ἐπὶ παῖσιν ἀναλαβόντες τὸν
θυρεὸν τῆς πίστεως, ἐν ᾧ δυνήσεσθε πάντα τὰ βέλη
τοῦ Πονηροῦ τὰ πεπωρωμένα σέσαι, καὶ τὴν πε-
ρικεφαλαίαν τοῦ σωτηροῦ δέξασθε, καὶ τὴν μάχαιραν
10 τοῦ Πνεύματος, ὃ ἐστὶ ρῆμα Θεοῦ».

1. «Περιζωσάμενοι», φησί, «τὴν ὀσφὺν ὑμῶν ἐν ἀλη-
θείᾳ». Τί ποιε τοῦτό ἐστιν; Εἴρηται ἡμῖν ἐν τῇ πρὸ ταύτης
διαλέξει, διτι δεῖ οὕτως εὐσταλεῖς εἶναι, ὡς μηδὲν ἐμπόδιον
εἶναι πρὸς τὸ ἰερέειν. «Καὶ ἐνδυσάμενοι», φησί, «τὸν θώρα-
15 κα τῆς δικαιοσύνης». Καθάπερ ὁ θώραξ ἄτριτός ἐστιν, οὕ-
τω καὶ ἡ δικαιοσύνη. Δικαιοσύνην δὲ ἐνταῦθα τὸν καθόλου
καὶ ἐνάρετόν φησι βίον. Τὸν τοιοῦτον οὐδεὶς οὐδέποτε δυνή-
σεται καταβαλεῖν, ἀλλὰ τιρώσκουσι μὲν πολλοί, διατέμνει
δὲ οὐδεὶς, οὐκ αὐτὸς ὁ διάβολος. Ὡς ἂν εἴποι τις, ἐνσιερ-
20 ρισάμενοι τὰ δίκαια πράγματα. Περὶ τούτων φησὶν ὁ Χρι-
στός· «Μακάριοι οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύ-
νην, διτι αὐτοὶ χορτασθήσονται». Ὁ ταύτην ἐνσιερνισάμενος
οὕτως ἐστὶν ἰσχυρός, ὡς θώραξ· ὁ τοιοῦτος οὐδέποτε ὀργι-
σθήσεται. «Καὶ ὑποδησάμενοι τοὺς πόδας ἐν ἐτοιμασίᾳ τοῦ

1. Ἐφ. 6, 14 - 17.

2. Ματθ. 5, 6.

ΟΜΙΛΙΑ ΚΔ΄

Ἐφ. 6, 14 - 24

«Σταθῆτε λοιπὸν ἀφοῦ ζωσθῆτε ὡς ἄλλην ζώνην τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἐνδυθῆτε ὡς ἄλλον θώρακα τὴν δικαιοσύνην, καὶ φορέσατε εἰς τὰ πόδια σας ὡς ἄλλα ὑποδήματα τὴν ἐτοιμασίαν τοῦ Εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης. Μαζὶ μὲ ὅλα αὐτὰ νὰ λάβετε ἐπάνω σας ὡς ἄλλην ἀσπίδα τὴν πίστιν, μὲ τὴν ὁποίαν θὰ ἠμπορέσετε νὰ σβήσετε ὅλα τὰ πύρινα βέλη τοῦ διαβόλου. Καὶ νὰ δεχθῆτε ὡς ἄλλην περικεφαλαίαν τὴν ἐλπίδα τῆς σωτηρίας, καὶ τὴν μάχαιραν, ποὺ δίδει τὸ Πνεῦμα καὶ ἡ ὁποία εἶναι ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ»¹.

1. «Ἀφοῦ ζωσθῆτε», λέγει, «ὡς ἄλλην ζώνην τὴν ἀλήθειαν». Τί τέλος πάντων σημαίνει αὐτό; Ἔχει λεχθῆ εἰς ἡμᾶς κατὰ τὴν προηγουμένην ὁμιλίαν, ὅτι πρέπει νὰ εἴμεθα τόσον εὐσταλεῖς, ὥστε νὰ μὴ ὑπάρχη κανένα ἐμπόδιον διὰ νὰ τρέχωμεν. «Καὶ ἀφοῦ ἐνδυθῆτε», λέγει, «ὡς ἄλλον θώρακα τὴν δικαιοσύνην». Ὅπως ἀκριβῶς ὁ θώραξ εἶναι ἄτρωτος, ἔτσι καὶ ἡ δικαιοσύνη. Δικαιοσύνην δὲ ἐδῶ ἐννοεῖ γενικῶς τὸν ἐνάρετον βίον. Κανείς δὲν θὰ ἠμπορέσῃ ποτέ νὰ καταβάλῃ ἓνα τέτοιον βίον, ἀλλὰ πολλοὶ μὲν τραυματίζονται, κανείς ὅμως δὲν ἀποκόπτει, οὔτε ὁ ἴδιος ὁ διάβολος. Ὅπως θὰ ἠμποροῦσε νὰ εἰπῆ κανείς, ἀφοῦ ἐστερνισθῆτε τὰ δίκαια πράγματα. Δι' αὐτοὺς λέγει ὁ Χριστός· «Μακάριοι εἶναι ἐκεῖνοι, ποὺ ὡς πεινασμένοι καὶ διψασμένοι ἐπιθυμοῦν τὴν δικαιοσύνην, διότι αὐτοὶ θὰ ἰκανοποιηθοῦν πλήρως»². Ἐκεῖνος ποὺ ἐνστερνίζεται αὐτὴν εἶναι τόσον ἰσχυρός, καθὼς ὁ θώραξ· αὐτός δὲν θὰ ὀργισθῆ ποτέ. «Καὶ ἀφοῦ φορέσετε εἰς τὰ πόδια σας ὡς ἄλλα ὑπο-

Εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης». Ἄσαφέστερόν πως τοῦτο εἴρηται. Τί οὖν ἔσσι; Καλὸς ἡμῖν τὰς κνημίδας περιέθηκε, τὴν τοῦ Εὐαγγελίου ἐτοιμασίαν. Ἡ τοῦτο γοῦν φησιν, ὥστε ἐτοιμοὺς εἶναι πρὸς τὸ Εὐαγγέλιον, καὶ πρὸς τοῦτο τοῖς ποσὶ
 5 κεχρηθῆσθαι, καὶ προπαρασκευάζειν αὐτοῦ ὁδὸν καὶ προετοιμάζειν ἢ εἰ μὴ τοῦτο, ἀλλ' ὥστε αὐτοὺς ἐτοιμοὺς εἶναι πρὸς τὴν ἔξοδον. Ἡ τοίνυν ἐτοιμασία τοῦ Εὐαγγελίου οὐκ ἄλλο τί ἔστιν, ἀλλ' ἢ βίος ἄριστος. Ὅπερ ἔλεγεν ὁ Προφήτης, «Τὴν ἐτοιμασίαν τῆς καρδίας αὐτῶν προσέσχε τὸ οὖς σου»,
 10 τουτέστι, τὸ ἐμπαράσκευον.

«Τοῦ Εὐαγγελίου», φησί, «τῆς εἰρήνης»· εἰκότως. Ἐπειδὴ γὰρ πολέμου ἐμνήσθη καὶ μάχης, δείκνυοιν διὰ τὴν μάχην πρὸς τοὺς δαίμονας ἔχειν δεῖ· τὸ γὰρ Εὐαγγέλιον, εἰρήνης ἐστίν. Ἐκεῖνος ὁ πόλεμος ἕτερον καταλύει πόλεμον,
 15 τὸν πρὸς τὸν Θεόν· ἂν τῷ διαβόλῳ πολεμῶμεν, εἰρηνεύομεν τῷ Θεῷ. Μὴ δείσης τοίνυν, ἀγαπητέ, Εὐαγγέλιόν ἐστίν· ἤδη ἡ νίκη γεγένηται. Ἐπὶ πᾶσιν ἀναλαβόντες τὸν θυρεὸν τῆς πίστεως». Πίστιν ἐνιαῦθα, οὐ τὴν γνώσιν φησιν, οὐ γὰρ ἂν αὐτὴν ὑπέραν ἔιαξεν, ἀλλὰ τὴν χάριν, δι' ἧς τὰ σημεῖα
 20 γίνεται. Καὶ εἰκότως τὴν πίστιν ὀνομάζει θυρεόν· καθάπερ γὰρ ἐκεῖνος προδύβληται τοῦ παντὸς σώματος, ὥσπερ τείχος ὢν, οὕτω δὴ καὶ ἡ πίστις· πάντα γὰρ αὐτὴ εἴκει. Ἐν ᾧ δυνήσοσθε», φησί, «πάντα τὰ θέλη τοῦ Πονηροῦ τὰ πεπρωμένα σθέσαι». Οὐδὲν γὰρ δύναται τοῦτον τὸν θυρεὸν διακό-
 25 ψαι. Ἄκουε γὰρ τοῦ Χριστοῦ λέγοντος πρὸς τοὺς μαθητάς· «Ἐὰν ἔχητε πίστιν, ὡς κόκκον σιγάπεως, ἐρεῖτε τῷ ὄρει τούτῳ. Μετάβηθι ἐντιεῦθεν ἐκεῖ, καὶ μεταθήσεται». Πῶς δὲ ἔξομεν τὴν πίστιν; Ὅταν ἐκεῖνα κατορθώσωμεν. Βέλη δὲ τοῦ Πονηροῦ καὶ τοὺς πειρασμούς φησι, καὶ τὰς ἐπιθυ-
 30 μίας τὰς ἀτόπους. Καλῶς δὲ προσέθηκεν, «Τὰ πεπρωμένα», τοιαῦται γὰρ εἶσιν αἱ ἐπιθυμίαι. Εἰ δὲ δαίμοσιν ἐπέταξεν ἡ πίστις, πολλῷ μᾶλλον καὶ τοῖς πάθεσι τῆς ψυχῆς. «Καὶ

3. Ψαλμ. 9, 38.

4. Ματθ. 17, 20.

δήματα τὴν ἐτοιμασίαν τοῦ Εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης». Κάπως ἀσαφέστερον ἔχει λεχθῆ αὐτό. Τί λοιπὸν σημαίνει; Ἐφόρεσεν εἰς ἡμᾶς τὰς καλὰς περικνημίδας, τὴν ἐτοιμασίαν τοῦ Εὐαγγελίου. Ἡ τοῦτο λοιπὸν ἐννοεῖ, ὥστε νὰ εἶναι ἔτοιμοι διὰ τὸ Εὐαγγέλιον, καὶ διὰ τοῦτο νὰ χρησιμοποιοῦν τὰ πόδια των, καὶ νὰ προπαρασκευάζουν καὶ νὰ προετοιμάζουν τὴν ὁδὸν αὐτοῦ, ἢ, ἐὰν ὄχι τοῦτο, ὥστε νὰ εἶναι αὐτοὶ ἔτοιμοι διὰ τὴν ἔξοδον. Ἡ ἐτοιμασία λοιπὸν τοῦ Εὐαγγελίου δὲν σημαίνει τίποτε ἄλλο παρὰ βίος ἄριστος. Πρᾶγμα ποῦ ἔλεγεν ὁ Προφήτης, «Τὴν ἐτοιμασίαν τῆς καρδίας αὐτῶν βάλε εἰς τὸν νοῦν σου καὶ δῶσε προσοχήν»³, δηλαδὴ τὴν προετοιμασίαν.

«Τοῦ Εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης», λέγει εὐλόγως. Ἀφοῦ λοιπὸν ὠμίλησε περὶ πολέμου καὶ μάχης, δεικνύει ὅτι ἡ μάχη πρέπει νὰ γίνεται ἐναντίον τῶν δαιμόνων, διότι τὸ Εὐαγγέλιον εἶναι τῆς εἰρήνης. Ἐκεῖνος ὁ πόλεμος διαλύει ἄλλον πόλεμον, τὸν πόλεμον ἐναντίον τοῦ Θεοῦ. Ἄν πολεμοῦμεν ἐναντίον τοῦ διαβόλου, εἰρηνεύομεν μὲ τὸν Θεόν. Νὰ μὴ φοβηθῆς λοιπὸν, ἀγαπητέ, τὸ Εὐαγγέλιον εἶναι ἤδη ἡ νίκη ἔχει ἔλθει. «Μαζὶ μὲ ὅλα αὐτὰ νὰ λάβετε ἐπάνω σας ὡς ἄλλην ἀσπίδα τὴν πίστιν». Πίστιν ἐδῶ, δὲν ἐννοεῖ τὴν γνῶσιν, διότι δὲν θὰ ἔθετεν αὐτὴν εἰς κατωτέραν θέσιν, ἀλλὰ τὴν χάριν, μὲ τὴν ὁποίαν γίνονται τὰ θαύματα. Καὶ εἶναι φυσικὸν νὰ ὀνομάζη ἀσπίδα τὴν πίστιν διότι ὅπως ἀκριβῶς ἐκείνη ὑπερασπίζεται ὅλον τὸ σῶμα, ὡσὰν νὰ εἶναι τεῖχος, ἔτσι ἀκριβῶς καὶ ἡ πίστις, διότι τὰ πάντα ὑποχωροῦν εἰς αὐτήν. «Μὲ τὴν ὁποίαν θὰ ἠμπορέσετε νὰ σβήσετε τὰ πύρινα βέλη τοῦ διαβόλου», λέγει. Ἄκουε λοιπὸν τὸν Χριστὸν ποῦ ἔλεγε πρὸς τοὺς μαθητάς του· «Ἐὰν ἔχετε πίστιν ὡσὰν τὸν σπόρον τοῦ σιναπιοῦ, θὰ εἰπῆτε εἰς τὸ βουνὸν αὐτό, πῆγαινε ἀπ' ἐδῶ ἐκεῖ, καὶ θὰ μετακινήθῃ»⁴. Πῶς ὁμως θὰ ἔχωμεν τὴν πίστιν; Ὅταν θὰ κατορθώσωμεν ἐκεῖνα. Βέλη δὲ τοῦ διαβόλου καλεῖ καὶ τοὺς πειρασμοὺς καὶ τὰς παραδόξους ἐπιθυμίας. Καλῶς δὲ προσέθεσε, «τὰ πύρινα», διότι ἔτσι εἶναι αἱ ἐπιθυμίας. Ἐὰν ὁμως ἡ πίστις διέταξε τοὺς δαίμονας, πολὺ περισσότερον καὶ τὰ

τὴν περικεφαλαίαν», φησί, «τοῦ σωτηρίου δέξασθαι»: τουτέστι τῆς σωτηρίας ὑμῶν. Περιφροῖται γὰρ αὐτούς, ὡς εἰς πόλεμον ἐξάγων. «Καὶ τὴν μάχαιραν τοῦ Πνεύματος, ὃ ἐστὶ ρῆμα Θεοῦ». Ἦτοι τὸ Πνεῦμά φησιν, ἦτοι ἐν τῇ πνευματικῇ
 5 μάχαιρα. Διὰ γὰρ ταύτης πάντα τέμνεται, διὰ ταύτης πάντα κόπεται, καὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ δράκοντος ἀποτέμνομεν διὰ ταύτην.

«Διὰ πάσης προσευχῆς καὶ δεήσεως», φησί, «προσευχόμενοι ἐν παντὶ καιρῷ, ἐν πνεύματι, καὶ εἰς αὐτὸ τοῦτο ἀ-
 10 γρυπνοῦντες ἐν πάσῃ προσκαριτερῆσει καὶ δεήσει περὶ πάντων τῶν ἁγίων, καὶ ὑπὲρ ἐμοῦ, ἵνα μοι δοθῇ λόγος ἐν ἀνοίξει τοῦ στόματός μου, ἐν παρρησίᾳ, γνωρίσαι τὸ μυστήριον τοῦ Εὐαγγελίου, ὑπὲρ οὗ πρεσβεύω ἐν ἀλύσει, ἵνα ἐν αὐτῷ παρρησιάσωμαι, ὡς δεῖ με λαλῆσαι». Καθάπερ τὸ
 15 ρῆμα τοῦ Θεοῦ πάντα ἰσχύει, οὕτω καὶ ὁ τὸ χάρισμα ἔχων τὸ πνευματικόν. «Ζῶν γὰρ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ», φησί, «καὶ ἐνεργῆς, καὶ τομώτερος ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν δίστομον». Ὅρα δὲ τὴν σύνεσιν τοῦ μακαρίου τούτου. Καθώπλισεν αὐτούς μετὰ πάσης ἀσφαλείας· λοιπὸν πῶς δεῖ τὸν Βασιλέα κα-
 20 λεῖν, ὥστε δρέξαι χεῖρα, διδάσκει «Διὰ πάσης προσευχῆς», φησί, «καὶ δεήσεως προσευχόμενοι ἐν παντὶ καιρῷ, ἐν πνεύματι». Ἔστι γὰρ μὴ ἐν πνεύματι προσεύχεσθαι, διὰ τὴν τὴν βαιολογίαν. «Καὶ εἰς αὐτό», φησὶν, «ἀγρυπνοῦντες», τουτέστι, νήφοντες. Τοιοῦτον γὰρ εἶναι χρὴ τὸν καθωπλισμένον, τὸν
 25 παρὰ τὸν Βασιλέα ἐσιῶτα, ἄγρυπνον καὶ νηφάλιον. «Ἐν πάσῃ προσκαριτερῆσει καὶ δεήσει περὶ πάντων τῶν ἁγίων, καὶ ὑπὲρ ἐμοῦ, ἵνα μοι δοθῇ λόγος ἐν ἀνοίξει τοῦ στόματός μου».

5. Ἐφ. 6, 18-20.

6. Ἐθρ. 4, 12.

πάθη τῆς ψυχῆς. «Καὶ νὰ δεχθῆτε», λέγει, «ὡς ἄλλην περικεφαλαίαν τὴν ἐλπίδα τῆς σωτηρίας», δηλαδὴ τῆς ἰδικῆς σας σωτηρίας. Προφυλάσσει δηλαδὴ αὐτοὺς ἀπὸ παντοῦ, ὡσὰν νὰ ὀδηγῆ αὐτοὺς εἰς πόλεμον. «Καὶ τὴν μάχαιραν, πού δίδει τὸ Πνεῦμα καὶ ἡ ὁποία εἶναι ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ». Δηλαδὴ, λέγει, τὸ Πνεῦμα, τὴν πνευματικὴν μάχαιραν. Διότι μὲ αὐτὴν τὰ πάντα τέμνονται, τὰ πάντα κόπτονται, καὶ μὲ αὐτὴν ἀποκόπτομεν τὸ κεφάλι τοῦ δράκοντος.

«Μὲ κάθε εἶδος προσευχῆς καὶ αἰτήσεως», λέγει, «προσευχόμενοι εἰς κάθε καιρὸν μὲ τὸν φωτισμὸν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ εἰς αὐτὸ τοῦτο τὸ ἔργον τῆς προσευχῆς νὰ εἴσθε ἄγρυπνοι μὲ κάθε δυνατὴν ἐμμονὴν καὶ δέησιν δι' ὅλους τοὺς χριστιανούς, καὶ ὑπὲρ ἐμοῦ, διὰ νὰ μοῦ δοθῆ ὁ λόγος, ὅταν μοῦ ἀνοίξη ὁ Θεὸς τὸ στόμα, διὰ νὰ γνωστοποιήσω μὲ παρρησίαν τὸ μυστήριον τοῦ Εὐαγγελίου, διὰ τὸ ὁποῖον πρεσβεύω δεμένος μὲ ἀλυσίδας, διὰ νὰ ὁμιλήσω μὲ παρρησίαν διὰ τὸ μυστήριον αὐτό, καθὼς πρέπει νὰ ὁμιλήσω»⁵. Ὅπως ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ κατορθώνει τὰ πάντα, ἔτσι καὶ ἐκεῖνος πού ἔχει τὸ πνευματικὸν χάρισμα. «Διότι ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ», λέει, «εἶναι ζωντανὸς καὶ δραστικός, καὶ κοπερώτερος ἀπὸ κάθε δίκοπον μάχαιραν»⁶. Πρόσεχε δὲ τὴν σύνεσιν τοῦ μακαρίου Παύλου. Ὡπλισεν ἐντελῶς αὐτοὺς μὲ κάθε ἀσφάλειαν εἰς τὴν συνέχειαν διδάσκει πῶς πρέπει νὰ καλοῦν τὸν Βασιλέα, ὥστε νὰ βοηθήσῃ αὐτούς. «Μὲ πᾶν εἶδος προσευχῆς καὶ αἰτήσεως προσευχόμενοι εἰς κάθε καιρὸν, μὲ τὸν φωτισμὸν τοῦ ἁγίου Πνεύματος», λέγει. Διότι εἶναι δυνατὸν νὰ προσεύχεται κανεὶς χωρὶς τὸν φωτισμὸν τοῦ Πνεύματος, ὅταν ζητῆ αἰτήματα ἀνόητα. «Καὶ εἰς αὐτὸ τὸ ἔργον τῆς προσευχῆς, λέγει, νὰ εἴσθε ἄγρυπνοι», δηλαδὴ νηφάλιοι. Ἐτσι βέβαια πρέπει νὰ εἶναι ἐκεῖνος πού εἶναι καλῶς ὡπλισμένος καὶ ἴσταται πλησίον τοῦ Βασιλέως, δηλαδὴ ἄγρυπνος καὶ νηφάλιος. «Μὲ κάθε δυνατὴν ἐμμονὴν καὶ δέησιν δι' ὅλους τοὺς χριστιανούς καὶ ὑπὲρ ἐμοῦ, διὰ νὰ μοῦ δοθῆ ὁ λόγος, ὅταν μοῦ ἀνοίξη ὁ Θεὸς τὸ στόμα».

Τί λέγεις, ὦ μακάριε Παῦλε; τῶν μαθητῶν χρείαν ἔχεις; Καὶ καλῶς εἶπεν, «Ἐν ἀνοίξει τοῦ σιόματός μου». Οὐκ ἄρα ἐμελέτα ἄπερ ἔλεγεν, ἀλλὰ καθὼς εἶπεν ὁ Χριστός· «Ὅταν παραδῶσιν ὑμᾶς μὴ μεριμνήσητε πῶς ἢ τί
5 λαλήσετε· δοθήσεται γὰρ ὑμῖν ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ τί λαλήσετε»· οὐτις πάντα πίσει ἔπρατε, πάντα χάριτι. «Ἐν παρηγοσίᾳ», φησί, «γνωρίσαι τὸ μυστήριον τοῦ Εὐαγγελίου». Τουτέστιν, ἵνα ἀπολογήσωμαι, ὡς χρῆ. Ἄλυσιν περιέκλειται, καὶ ἐτέρων χρῆζεις; Ναί, φησὶν· ἐπεὶ καὶ Πέτρος ἄλυσιν περιέ-
10 κλειτο, ἀλλ' ὅμως εὐχὴ ἦν ἐκτενῆς ὑπὲρ αὐτοῦ γινομένη. «Ἐπὲρ οὗ προσεύω ἐν ἀλύσει, ἵνα ἐν αὐτῷ παρηγοιάσωμαι, ὡς δεῖ με λαλήσαι». Τουτέστι, μετὰ παρηγοίας, μετὰ ἀνδρείας, μετὰ συνέσεως πολλῆς ἵνα ἀποκρίνωμαι. «Ἴνα δὲ εἰδῆτε καὶ ὑμεῖς τὰ κατ' ἐμέ, τί πράσσω, πάντα ὑμῖν γνω-
15 ρίσει Τυχικός, ὁ ἀγαπητὸς ἀδελφός, καὶ πιστὸς διάκονος ἐν Κυρίῳ».

2. Ἐπειδὴ δεσμῶν ἐμνήσθη, ἀφήσεται καὶ τῷ Τυχικῷ παρ' ἑαυτοῦ διαλεχθῆναι. Ἄ μὲν γὰρ ἦν δογματικῶν καὶ παρακλήσεως, ταῦτα διὰ τῆς Ἐπιστολῆς ἐδήλου· ἃ δὲ ἀπαγ-
20 γελίας ψιλῆς, ταῦτα τῷ κομίζοντι τὴν Ἐπιστολὴν ἐπέτρεπε. Διὸ καὶ ἐπήγαγεν· «Ἴνα γνῶτε τὰ περὶ ἡμῶν», ιουτέστιν, ἵνα μάθητε. Τοῦτο καὶ αὐτοῦ τὴν ἀγάπην ἐδήλου τὴν πρὸς αὐτούς, καὶ τὴν ἐκείνων πρὸς αὐτόν. «Ὁν ἔπεμψα», φησί, «πρὸς ὑμᾶς εἰς αὐτὸ τοῦτο, ἵνα γνῶτε τὰ περὶ ἡμῶν, καὶ
25 παρακαλέση τὰς καρδίας ὑμῶν». Οὐχ ἁπλῶς τοῦτο φησιν, ἀλλὰ πρότερον εἰπὼν. «Ἐνδυσάμενοι καὶ περιζωσάμενοι», ὅπερ τοῦ ἀεὶ προσιέναι καὶ ἀδιαλείπτως ἐστὶ τεκμήριον. Ἄκουε γὰρ τοῦ Προφήτου λέγοντος· «Γεννηθήτω αὐτῷ, ὡς ἱμάτιον ὃ περιβάλλεται, καὶ ὡσεὶ ζώνη ἦν διαπαντός πε-
30 ριζώννυται». Καὶ τὸν Θεὸν δὲ ὁ Προφήτης φησὶ θώρακα

7. Ματθ. 10, 19.

8. Πρβλ. Πράξ. 12, 5.

9. Ἐφ. 6, 21.

10. Ἐφ. 6, 22.

11. Ψαλμ. 108, 19.

Τί λέγεις, μακάριε Παῦλε; ἔχεις τήν ἀνάγκην τῶν μαθητῶν; Καί καλῶς εἶπεν· «ὅταν μοῦ ἀνοίξῃ ὁ Θεός τὸ στόμα». Ἦρα δὲν ἔδιδε προσοχὴν εἰς ἐκεῖνα, ποῦ ἔλεγεν, ἀλλὰ καθὼς εἶπεν ὁ Χριστός· «Ὅταν θὰ σᾶς παραδώσουν εἰς δικαστήρια ἢ βασιλεῖς, μὴ φροντίσετε περὶ τοῦ πῶς θὰ ὁμιλήσετε ἢ τί θὰ εἰπῆτε, διότι κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν τῆς ἀπολογίας σας θὰ σᾶς δοθῇ ἀπὸ τὸν Θεόν, τί θὰ εἰπῆτε»⁷ ἔτσι ἔπραττε τὰ πάντα μὲ τὴν πίστιν, τὰ πάντα μὲ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ. «Μὲ παρρησίαν», λέγει, «νὰ γνωστοποιήσω τὸ μυστήριον τοῦ Εὐαγγελίου». Δηλαδή διὰ νὰ ἀπολογηθῶ καθὼς πρέπει. Εἶσαι δεμένος μὲ ἀλυσίδας, καὶ ἔχεις ἀνάγκην ἄλλων; Μάλιστα, λέγει· ἐπειδὴ καὶ ὁ Πέτρος ἦτο ἀλυσσοδεμένος, ἀλλ' ὅμως εἶχε γίνει ὑπὲρ αὐτοῦ προσευχὴ ἐκτενής⁸. «Διὰ τὸ ὁποῖον πρεσβεύω ἀλυσσοδεμένος, διὰ νὰ ὁμιλήσω μὲ παρρησίαν διὰ τὸ μυστήριον τοῦ Εὐαγγελίου, καθὼς πρέπει νὰ ὁμιλήσω». Δηλαδή, διὰ νὰ ἀποκρίνωμαι μὲ παρρησίαν, μὲ θάρρος, μὲ πολλὴν σύνεσιν. «Διὰ νὰ μάθετε καὶ σεῖς τὰ ἰδικά μου νέα, τί πράττω δηλαδή, θὰ σᾶς τὰ καταστήσῃ ὅλα γνωστὰ ὁ Τυχικός, ὁ ἀγαπητὸς ἀδελφὸς καὶ πιστὸς διάκονος εἰς τὸ ἔργον τοῦ Κυρίου»⁹.

2. Ἐπειδὴ ἐμνημόνευσε τὰ δεσμά, ἀφήνει καὶ εἰς τὸν Τυχικὸν νὰ ὁμιλήσῃ ἀπὸ μέρους του. Διότι ἐκεῖνα μὲν, ποῦ ἀνεφέροντο εἰς τὰ τῆς πίστεως καὶ τὴν παραμυθίαν, τὰ κατέστησε γνωστὰ εἰς τὴν ἐπιστολὴν του· ἐκεῖνα ὅμως ποῦ ἦσαν ἀπλῆ ἀναγγελία, τὰ ἀνέθεσε εἰς τὸν κομίζοντα τὴν ἐπιστολὴν. «Διὰ νὰ γνωρίσετε τὰ ἰδικά μου νέα», δηλαδή διὰ νὰ μάθετε. Τοῦτο ἐφανέρωσε καὶ τὴν ἀγάπην του πρὸς αὐτούς, καὶ τὴν ἀγάπην ἐκείνων πρὸς αὐτόν. «Τὸν ὁποῖον ἔστειλα», λέγει, «πρὸς σᾶς δι' αὐτόν ἀκριβῶς τὸν σκοπόν, διὰ νὰ μάθετε τὰ ἰδικά μας καὶ διὰ νὰ παρηγορήσῃ τὰς καρδίας σας»¹⁰. Δὲν λέγει τοῦτο ἀπλῶς, ἀλλ' ἀφοῦ εἶπε προηγουμένως· «Ἄφοῦ ἐνδυθῆτε καὶ ζωσθῆτε», τὸ ὁποῖον εἶναι ἀπόδειξις ἐκείνου ποῦ ἐπιτίθεται πάντοτε καὶ συνεχῶς. Διότι ἄκουε τὸν προφήτην ποῦ λέγει· «Εἶθε νὰ γίνῃ εἰς αὐτόν ὡς ἔνδυμα ποῦ τὸν περιτυλίσσει καὶ ὡς ζώνη ποῦ πάντοτε περιζώνεται»¹¹. Ὁ προφήτης λέγει ὅτι

δικαιοσύνης περιβεβλησθαι, διὰ τούτου παιδεύων ἡμᾶς, ὅτι
 αἰεὶ, καὶ οὐ πρὸς καιρὸν βραχὺν δεῖ ταῦτα ἔχειν· αἰεὶ γὰρ
 πολέμου χρεῖα. Καὶ ἄλλος ἀλλαχοῦ. «Δίκαιος γὰρ», φηοῖν,
 «ὡς λέων πέποιθε». Τὸν γὰρ οὕτω τεθωρακισμένον οὐκ ἔ-
 5 νι φοβηθῆναι τὴν παράταξιν, ἀλλ' εἰς μέσους ἄλλεσθαι τοὺς
 πολεμίους. Καὶ ὁ Ἡσαΐας, «Ὡραίου», φηοῖν, «οἱ πόδες τῶν
 εὐαγγελιζομένων εἰρήνην». Τίς οὐκ ἂν δράμοι, ἰς οὐκ ἂν
 διακονήσῃε τοιοῦτω πράγματι, ὥστε εἰρήνην εὐαγγελίζε-
 σθαι καὶ εἰρήνην Θεοῦ πρὸς ἀνθρώπους, εἰρήνην οὐδὲν κα-
 10 μόνιων ἀνθρώπων, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ τὸ πᾶν ἐργασαμένου;
 Τί δέ ἐστιν ἡ ἐτοιμασία τοῦ Εὐαγγελίου, ἀκούσωμεν Ἰωάν-
 νου λέγοντος· «Ἐτοιμάσατε τὴν ὁδὸν Κυρίου, εὐθείας ποιεῖτε
 τὰς τρίβους αὐτοῦ». Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐκεῖνος διὰ τὸ βάπτισμα
 ἐπεὶ δὲ καὶ ἄλλης ἐτοιμασίας μετὰ τὸ βάπτισμα δεῖ, ταύτην
 15 δεικνυσὶν οὕτως, καὶ λέγει· «Ἐν ἐτοιμασίᾳ τοῦ Εὐαγγελίου
 τῆς εἰρήνης», αἰνιτιζόμενος διὰ τούτου, ὥστε μηδὲν ἀνάξιον
 πράττειν τῆς εἰρήνης. Ἐπειδὴ γὰρ ὡς τὰ πολλὰ οἱ πόδες
 εἰσὶ τοῦ βίου σύμβολον, διὰ τοῦτο συνεχῶς παραινῶν λέγει,
 «Βλέπετε πῶς ἀκριβῶς περιπαιεῖτε», περὶ τοῦ βίου λέγων.
 20 Οὐκοῦν ἀξίως πολιτευόμεθα τοῦ εὐαγγελίου, καὶ βίον
 καὶ πράξεις καθαρὰς ἐπιδεικνυόμεθα διὰ πάσης ἡμῶν τῆς
 ζωῆς. Εἰρήνην Εὐηγγελίσθη, δότε τοῖς Εὐαγγελίοις τοῦτοις
 ἔτοιμον ὁδόν· ὡς ἐὰν πάλιν ἐχθροὶ γένησθε, οὐκέτι ἐστὶν
 ἐτοιμασία τῆς εἰρήνης. Ἐτοιμοὶ εἰτε, μὴ ἀναβάλλεσθε πρὸς
 25 εἰρήνην. Καθάπερ ἔτοιμοι ἐγένεσθε πρὸς τὴν εἰρήνην καὶ
 τὴν πίσιν, οὕτω καὶ ἐπιμείνατε. Θυρεὸς ἐστὶν ἡ πίσις,
 πρῶτος δεχόμενος τὰς τῶν ἀντιπάλων προσβολάς, καὶ τὰ
 ὄπλα τῶν ἁγίων ἄσπρωτα. Ἐὰν οὖν πίσις ὀρθὴ ἦ καὶ θύρα ὀρθή,

12. Πράξ. 28, 1.

13. Ἡσ. 52, 7.

14. Ματθ. 3, 3.

15. Ἐφ. 6, 15.

16. Ἐφ. 5, 15.

καὶ ὁ Θεὸς ἔχει περιβληθῆ τὸν θώρακα τῆς δικαιοσύνης, διδάσκων μὲ τοῦτο εἰς ἡμᾶς, ὅτι πάντοτε πρέπει νὰ ἔχωμεν αὐτὰ καὶ ὄχι διὰ σύντομον καιρόν, διότι πάντοτε ὑφίσταται ἡ ἀνάγκη τοῦ πολέμου. Καὶ ἄλλος λέγει ἄλλου· «Ὁ δὲ δίκαιος εἶναι θαρραλέος ὡς ὁ λέων»¹². Διότι ἐκεῖνος ποὺ εἶναι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θωρακισμένος δὲν εἶναι δυνατόν νὰ φοβηθῆ τὴν μάχην, ἀλλὰ κινεῖται ἀνάμεσα εἰς τοὺς ἐχθρούς. Καὶ ὁ Ἡσαΐας λέγει, «Ὡραῖα εἶναι τὰ πόδια τῶν κηρύκων, ποὺ ἀναγγέλλουν εἰρήνην»¹³. Ποῖος δὲν θὰ ἤθελε νὰ τρέξη, ποῖος δὲν θὰ ἤθελε νὰ ὑπηρετήσῃ ἓνα τέτοιο ἔργον, ὥστε νὰ εὐαγγελίζεται τὴν εἰρήνην καὶ τὴν εἰρήνην τοῦ Θεοῦ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, τὴν εἰρήνην ποὺ ὁ Θεὸς εἰργάσθη τὸ πᾶν, ἐνῶ οἱ ἄνθρωποι δὲν ἐκουράσθησαν καθόλου; Τί δὲ σημαίνει ἡ ἐτοιμασία τοῦ Εὐαγγελίου, ἃς ἀκούσωμεν τὸν Ἰωάννην τὸν Πρόδρομον νὰ λέγῃ· «Ἐτοιμάσατε τὸν δρόμον διὰ τοῦ ὁποίου θὰ ἔλθῃ πρὸς σᾶς ὁ Κύριος, κάμετε ὀμαλοὺς τοὺς δρόμους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους θὰ περάσῃ»¹⁴. Ἀλλὰ αὐτὰ μὲν τὰ ἔλεγεν ἐκεῖνος διὰ τὸ βάπτισμα· ἐπειδὴ ὁμως ἔχομεν ἀνάγκην καὶ ἄλλης ἐτοιμασίας μετὰ τὸ βάπτισμα, αὐτὴν δεικνύει ὁ Παῦλος, καὶ λέγει· «Μὲ τὴν ἐτοιμασίαν τοῦ Εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης»¹⁵, ὑπαινισσόμενος μὲ τὰ λόγια αὐτά, ὥστε νὰ μὴ πράττωμεν οὐδὲν ἀνάξιον τῆς εἰρήνης. Διότι, ἐπειδὴ τὰ πόδια εἶναι εἰς μέγιστον βαθμὸν σύμβολον τοῦ βίου, διὰ τοῦτο συνεχῶς ὅταν συμβουλεύῃ λέγει, «Προσέχετε, πῶς μὲ κάθε ἀκριβειαν νὰ συμπεριφέρεσθε»¹⁶, ἐννοῶν περὶ τοῦ βίου.

Ἄς συμπεριφερώμεθα λοιπὸν ἀξίως τοῦ εὐαγγελίου, καὶ ἃς δεικνύωμεν βίον καὶ πράξεις καθαρὰς εἰς ὅλην μας τὴν ζωὴν. Εἰρήνη εὐηγγελίσθη, δώσατε εἰς τὰ Εὐαγγέλια τοῦτα ἔτοιμον τὸν δρόμον· διότι ἐὰν γίνετε πάλιν ἐχθροί, δὲν ὑπάρχει πλέον ἐτοιμασία τῆς εἰρήνης. Νὰ εἰσθε ἔτοιμοι, νὰ μὴ ἀναβάλλεσθε διὰ τὴν εἰρήνην. Ὅπως ἀκριβῶς ἐγίνατε ἔτοιμοι διὰ τὴν εἰρήνην καὶ τὴν πίστιν, ἔτσι καὶ νὰ ἐπιμένετε. Ἡ πίστις εἶναι ἡ ἀσπίς, ποὺ δέχεται πρώτη τὰς προσβολὰς τῶν ἐχθρῶν καὶ διατηρεῖ τὰ ὄπλα ἄτρωτα. Ἐὰν λοιπὸν εἶναι ἡ πίστις ὀρθὴ καὶ ὁ βίος ὀρθός, τὰ ὄπλα μέ-

τὰ ὄπλα ἄιρωτα μένει. Πολλὰ δὲ περὶ πίστεως καὶ ἀλλαχοῦ
 διαλέγεται, μάλιστα δὲ πρὸς Ἑβραίους γράφων, καὶ περὶ
 τῆς ἐλπίδος. Πιστεύετε, φησὶ, τοῖς μέλλουσιν ἀγαθοῖς,
 καὶ οὐδὲν τούτων τρωθήσεται. Ἐὰν γὰρ τοῖς δεινοῖς, ἐν
 5 τοῖς πόνοις τὴν ἐλπίδα προβαλλόμενος καὶ τὴν πίσιν, ἄιρω-
 τα ἐκεῖνα διατηρήσεις. «Πιστεῦσαι δεῖ τὸν προσερχόμενον
 τῷ Θεῷ, δι ἔστι, καὶ τοῖς ἐκζητοῦσιν αὐτὸν καὶ μισθαποδό-
 της γίνεσθαι». Ἡ πίσις θυμὸς ἐστὶ σκέπων τοὺς ἀπεριέρο-
 γως πιστεύοντας· ἐὰν δὲ σοφίσματα ἢ καὶ λογισμοὶ καὶ εὐ-
 10 θῦναι, οὐκ ἔτι ἐστὶ θυρεός, ἀλλὰ συμποδίζει ἡμᾶς. Τοιαύτη
 ἔστι ἡ πίσις, ὥστε συγκαλύπτειν καὶ συσκοιάζειν τὸ πᾶν.
 Μὴ τοίνυν ἔστι βραχεῖα, ὥστε γυμνοῦς τοὺς πόδας, ἢ ἄλλο
 τι μέρος ἔσθαι, ἀλλ' ἔστι σύμμετρος ὁ θυμὸς. «Πεπυρωμένα».
 Πολλοὶ γὰρ διαλογισμοὶ τὴν ψυχὴν καίοντες, πολλαὶ ἀπορίαι,
 15 πολλαὶ ἀμηχανίαι, ἀλλὰ πάντα ὄντως ἡ πίσις ἀναπαύει.
 Πολλὰ ἐνίησιν ὁ διάβολος, ἐμπυρρίζων ἡμῶν τὴν ψυχὴν, καὶ
 εἰς ἀμφιβολίαν ἄγων, ὡς διὰ λέγωσί τινες. Ἄρα ἀνάστα-
 σις ἔστιν; Ἄρα κρίσις; Ἄρα ἀνταπόδοσις; Ἄλλ' ἐὰν τὸν θυ-
 ρεὸν τῆς πίστεως ἔχῃς, σβέσεις ἐν αὐτῇ τὰ θέλη τοῦ δια-
 20 βόλου. Ἐπῆλθεν ἄσκοπός τις ἐν σοὶ ἐπιθυμία, ἀνήφθη πῦρ
 ἔνδον πονηρῶν λογισμῶν; Προβαλοῦ τὴν πίσιν τῶν μελ-
 λόντων ἀγαθῶν, καὶ οὐδὲ φανεῖται, ἀλλ' ἀπολεῖται. «Πάντα
 τὰ θέλη»· οὐ τὰ μὲν ναί, τὰ δὲ οὐ. Ἄκουε τοῦ Παύλου
 λέγοντος· «Λογίζομαι γάρ, δι οὐκ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν»
 25 καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλυφθῆναι εἰς ἡμᾶς».

Ὅρῳ πρόσα θέλη τότε ἔσβεσαν οἱ δίκαιοι; Ἡ οὐ δοκεῖ
 σοι θέλος εἶναι πεπυρωμένον τὸ καίεσθαι τὸν πατριάρχη τῷ
 ἔνδον πυρὶ τὸν υἱὸν προσφέροντα; Καὶ ἄλλοι δὲ δίκαιοι πάν-

17. Πρὸς Ἑβρ. κεφ. 11, ὅπου ἀναφέρονται παραδείγματα πίστεως.

18. Ἑβρ. 11, 6.

19. Ρωμ. 8, 18.

νουν ἄτρωτα. Πολλὰ δὲ λέγει περὶ τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐλπίδος καὶ εἰς ἄλλας ἐπιστολάς, μάλιστα δὲ γράφων πρὸς τοὺς Ἑβραίους¹⁷. Πιστεύετε, λέγει, εἰς τὰ μέλλοντα ἀγαθὰ καὶ τίποτε ἀπ' αὐτὰ δὲν θὰ καταστραφῇ. Διότι ἐὰν προβάλης εἰς τοὺς κινδύνους καὶ τὰς κακουχίας τὴν ἐλπίδα καὶ τὴν πίστιν, θὰ διατηρήσης ἐκεῖνα ἄτρωτα. «Ἐκεῖνος ποὺ προσέρχεται εἰς τὸν Θεὸν πρέπει ἀπαραιτήτως νὰ πιστεύσῃ πρῶτον μὲν ὅτι ὑπάρχει Θεὸς καὶ δεύτερον ὅτι ὁ Θεὸς ἀποδίδει πάντοτε τὸν δίκαιον μισθὸν εἰς ἐκείνους ποὺ τὸν ἀναζητοῦν καὶ προσέρχονται εἰς αὐτόν»¹⁸. Ἡ πίστις εἶναι ἀσπίς ποὺ προστατεύει ἐκείνους, ποὺ πιστεύουν χωρὶς περιέργειαν· ἐὰν ὅμως ὑπάρχουν σοφίσματα καὶ λογισμοὶ καὶ εὐθῦναι, δὲν εἶναι πλέον ἀσπίς, ἀλλὰ μᾶς ὁδηγεῖ εἰς ἀδυναμίαν. Ἦς εἶναι λοιπὸν τέτοια ἡ πίστις, ὥστε νὰ συγκαλύπτῃ καὶ συσκοιάζῃ τὸ πᾶν. Νὰ μὴ εἶναι λοιπὸν μικρὰ ἢ ἀσπίς, ὥστε νὰ ἀφήνῃ γυμνὰ τὰ πόδια ἢ ἄλλο μέρος τοῦ σώματος, ἀλλ' ἄς εἶναι ἴση μὲ τὸ μέγεθος τοῦ σώματός μας. «Πεπυρωμένα». Διότι πολλαὶ σκέψεις εἶναι ποὺ καίουν τὴν ψυχὴν, πολλαὶ ἀπορίαι, πολλαὶ στενοχωρίαι, ἀλλ' ὅλα ἡ πίστις ὄντως τὰ καταπαύει. Πολλὰ παρακινεῖ ὁ διάβολος, ὅταν καίῃ τὴν ψυχὴν μας καὶ μᾶς ὁδηγῇ εἰς τὴν ἀμφιβολίαν, καθὼς ὅταν λέγουν μερικοί. Ἦς ἀρά γε ὑπάρχει ἀνάστασις; ἄρά γε ὑπάρχει ἡ μέλλουσα κρίσις; ἄρά γε ὑπάρχει ἀνταπόδοσις; Ἦς ὅμως ἔχῃς τὴν ἀσπίδα τῆς πίστεως; θὰ σθήσης εἰς αὐτὴν τὰ βέλη τοῦ διαβόλου. Ἦλθε μέσα σου κάποια παράδοξος ἐπιθυμία, ἣναψε ἐντός σου τὸ πῦρ τῶν πονηρῶν σκέψεων; Πρόβαλε τὴν πίστιν τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, καὶ δὲν θὰ φανῇ, ἀλλὰ θὰ χαθῇ. «Πάντα τὰ βέλη»· ὄχι ἄλλα μὲν ναί, ἄλλα δὲ ὄχι. Ἦς ἀκουε τὸν Παῦλον ποὺ λέγει· «Διότι σκέπτομαι, ὅτι δὲν εἶναι ἄξια τὰ παθήματα τῆς παρούσης ζωῆς συγκρινόμενα πρὸς τὴν δόξαν ποὺ πρόκειται νὰ ἀποκαλυφθῇ διὰ νὰ δοθῇ εἰς ἡμᾶς»¹⁹.

Βλέπεις πόσα βέλη ἔσβησαν τότε οἱ δίκαιοι; Ἦ δὲν σοῦ φαίνεται ὅτι εἶναι πύρινον βέλος τὸ νὰ καίεται ὁ πατριάρχης Ἀβραὰμ μὲ τὸ ἄλλο πῦρ, ὅταν προσφέρῃ τὸν υἱὸν του εἰς θυσίαν; Καὶ ἄλλοι δὲ δίκαιοι κατέσβησαν ὅλα

τα αὐτοῦ τὰ θέλη κατέσβεσαν. Ἐν τε οὖν λογισμοὶ ἐπισηρα-
 τεύονται, ταύτην προβαλώμεθα ἄν τε ἐπιθυμίαι ἄστοποι, ταύτη
 χρώμεθα, ἄν τε πόνοι καὶ ταλαιπωρίαι, ἐπὶ ταύτην ἀναπανώ-
 μεθα· πάντων τῶν ὄπλων αὕτη ἐστὶ φυλακῆριον· ἄν μὴ ταύτην
 5 ἔχωμεν, κἀκεῖνα ταχέως τρωθήσεται. «Ἐπὶ πᾶσι», φησὶν,
 «ἀναλαβόντες τὸν θυρεὸν τῆς πίστεως». Τί ἐστίν, «Ἐπὶ πᾶ-
 σι»; Καὶ ἐν τῇ ἀληθείᾳ, καὶ ἐν τῇ δικαιοσύνῃ, καὶ ἐν τῇ
 ἐτοιμασίᾳ τοῦ Εὐαγγελίου. Τουτέστι, ταύτης πάντα ταῦτα χρῆ-
 ζει. «Διὰ τοῦτο ἐπήγαγε· «Καὶ τὴν περικεφαλαίαν τοῦ σωτη-
 10 ρίου δέξασθε», τουτέστιν, ἐν ἀσφαλείᾳ λοιπὸν γενέσθαι διὰ
 ταύτης δυνήσεσθε, καὶ πάντα κίνδυνον ἐκφυγεῖν. Καθάπερ
 γὰρ ἡ περικεφαλαία πάντοθεν ἀκριβῶς καλύπτουσα τὴν κε-
 φαλήν, οὐκ ἀφίησιν τι δεινὸν παθεῖν, ἀλλὰ σώζει· οὕτω καὶ
 ἡ πίστις ἀντὶ θυρεοῦ γίνεται, καὶ ἀντὶ περικεφαλαίας σωτη-
 15 ρίου. Ἐν οὖν αὐτοῦ τὰ θέλη, ταχέως καὶ τοὺς σώζον-
 τας λογισμοὺς δεξόμεθα τοὺς τὸ ἡγεμονικὸν ἡμῶν οὐκ ἐώντίας
 τι παθεῖν. Ἐὰν γὰρ οὕτοι σθενύωνται οἱ λογισμοὶ οἱ ἐναντί-
 οι, ταχέως οἱ μὴ τοιοῦτοι, ἀλλὰ σώζοντες ἡμᾶς καὶ εὐέλπιδας
 ποιοῦντες, ἐν ἡμῖν τεχνήσονται, καὶ καθάπερ περικεφαλαία
 20 τῇ κεφαλῇ, τῷ ἡγεμονικῷ ἡμῶν ἐγκλείσονται.

3. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν μάχαιραν δεξόμεθα
 τοῦ Πνεύματος, ὥστε μηκέτι ἀσφαλίζεσθαι μόνον τὰ πεμπό-
 μενα, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν πλήτειν τὸν διάβολον. Ψυχὴ γὰρ μὴ
 ἀπογνοῦσα ἑαυτῆς, μηδὲ δεχομένη τὰ πεπωρωμένα θέλη, μετὰ
 25 πολλῆς τῆς προθυμίας σιήσεται κατὰ τοῦ Ἐχθροῦ, ἀναρρήξει
 αὐτοῦ τὸν θώρακα τῇ μάχαιρᾳ ταύτῃ, δι' ἧς ἀνέρρηξε καὶ τὰ
 νοήματα αὐτοῦ ἠχμαλώτισε Παῦλος· ἀποτεμεῖ καὶ καρα-
 τομήσει τὸν δράκοντα. «Ὁ ἐστὶ ρῆμα Θεοῦ». Ρῆμα Θεοῦ
 ἦτοι τὸ πρόσταγμα φησὶν ἐνιαῦθα, ἢ τὸ κέλευσμα· ὅπερ καὶ
 30 οἱ ἀπόστολοι θαυματουργοῦντες πανταχοῦ ἐν τῷ ὄνματι

τὰ βέλη τοῦ διαβόλου. Καὶ ἂν λοιπὸν μᾶς ἐπιστρατεύωνται κακαὶ σκέψεις, ἅς προβάλλωμεν τὴν πίστιν, καὶ ἂν ἐπιθυμίαι παράδοξοι, ἅς χρησιμοποιοῦμεν αὐτήν, καὶ ἔαν κακουχίαι καὶ ταλαιπωρίαι, ἅς ἀναπαυώμεθα εἰς αὐτήν. Ἡ πίστις εἶναι τὸ φρούριον ὄλων τῶν ὄπλων· ἂν δὲν ἔχωμεν αὐτήν, καὶ ἐκεῖνα γρήγορα θὰ καταστραφοῦν. «Μαζὶ μὲ ὅλα», λέγει, «νὰ λάβετε ἐπάνω σας ὡς ἄλλην ἀσπίδα τὴν πίστιν». Τί σημαίνει «Ἐν πᾶσι»; Καὶ τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν ἐτοιμασίαν τοῦ Εὐαγγελίου. Δηλαδή ὅλα αὐτὰ εἶναι ἀπαραίτητα δι' αὐτήν. Διὰ τοῦτο προσέθεσε· «Καὶ νὰ δεχθῆτε ὡς ἄλλην περικεφαλαίαν τὴν ἐλπίδα τῆς σωτηρίας», δηλαδή, θὰ ἠμπορέσετε μὲ αὐτήν νὰ γίνετε ἀσφαλεῖς εἰς τὸ μέλλον καὶ νὰ διαφύγετε κάθε κίνδυνον. Διότι ὅπως ἀκριβῶς ἡ περικεφαλαία καλύπτει καλῶς ἀπὸ παντοῦ τὸ κεφάλι καὶ δὲν ἐπιτρέπει νὰ πάθῃ κανένα κακόν, ἀλλὰ τὸ σώζει· ἔτσι καὶ ἡ πίστις γίνεται ὡς ἄλλη ἀσπίς, καὶ ὡς ἄλλη περικεφαλαία τῆς σωτηρίας. Ἄν σθῆσωμεν τὰ βέλη τοῦ διαβόλου, θὰ δεχθοῦμεν ἀμέσως τὰς σωτηρίους σκέψεις, ποὺ δὲν ἐπιτρέπουν νὰ πάθῃ κανένα κακόν ὁ νοῦς μας. Διότι ἂν σθῆνωνται αἱ ἐχθρικῶς διακείμεναι σκέψεις, γρήγορα θὰ γεννηθοῦν μέσα μας αἱ ἀντίθετοι τούτων, αἱ ὁποῖαι μᾶς σώζουν, καὶ μᾶς καθιστοῦν εὐέλπιδας, καὶ θὰ εὐρίσκωνται εἰς τὸν νοῦν μας, ὅπως ἀκριβῶς ἡ περικεφαλαία εἰς τὸ κεφάλι.

3. Καὶ ὄχι μόνον αὐτό, ἀλλὰ θὰ δεχθοῦμεν καὶ τὴν μάχαιραν τοῦ Πνεύματος, ὥστε ὄχι μόνον νὰ προφυλαττώμεθα ἀπὸ τὰ πεμπόμενα βέλη του, ἀλλὰ καὶ νὰ πλήττωμεν τὸν ἴδιον τὸν διάβολον. Διότι ὅταν ἡ ψυχὴ δὲν εἶναι ἐν ἀπογνώσει καὶ δὲν δέχεται τὰ πύρινα βέλη, θὰ σταθῇ μὲ πολλὴν προθυμίαν ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ, θὰ διαρρήξῃ τὸν θώρακά του μὲ τὴν μάχαιραν αὐτήν, μὲ τὴν ὁποίαν διέρρηξε καὶ ἠχμαλώτισε τὰ νοήματά του ὁ Παῦλος· θὰ ἀποκόψῃ καὶ θὰ ἀποκεφαλίσῃ τὸν δράκοντα. «Ἡ ὁποία εἶναι ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ». Λόγος τοῦ Θεοῦ· δηλαδή, τὴν προσταγὴν ἐννοεῖ ἐδῶ, ἢ τὴν διαταγὴν· τὸν ὁποῖον βέβαια καὶ οἱ ἀπόστολοι ἔλεγον ὅταν ἔκαμνον τὰ θαύματα παντοῦ

Ἰησοῦ Χριστοῦ ἔλεγον. Μόνον καὶ ἡμεῖς ἐν πᾶσι τὰ προστάγματα τοῦ Θεοῦ διατηροῦμεν· ἐὰν γὰρ ποιῶμεν αὐτά, διὰ τούτων αὐτὸν ἀνελοῦμεν καὶ κτενοῦμεν τὸν δράκοντα, τὸν ὄφιν τὸν σκολιόν. Καὶ σκόπει μοι σύνεσιν ἐνταῦθα τοῦ Παύλου. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπε, «Δυνήσεσθε τὰ βέλη τοῦ διαβόλου τὰ πεπτρωμένα σφέσαι», ἵνα μὴ αὐτοὺς φουθήσῃ, δείκνυσι μάλιστα πάντων πρὸς τοῦτο τοῦ Θεοῦ δεομένους. Τί γάρ φησι; «Διὰ πάσης προσευχῆς καὶ δεήσεως». Ὡσεὶ ἔλεγε· Ταῦτα ἔσται, καὶ καιροθώσετε τὸ πᾶν προσευχόμενοι μηδέποτε δὲ προσιών, ὑπὲρ σαυτοῦ μόνον ἀξίου καὶ οὕτω τὸν Θεὸν ἴλεων ἔξεις.

«Διὰ πάσης», φησί, «προσευχῆς καὶ δεήσεως προσευχόμενοι ἐν παντὶ καιρῷ, ἐν πνεύματι, καὶ εἰς αὐτὸ τοῦτο ἀγρυπνοῦντες ἐν πάσῃ προσκαριτερήσει, καὶ δεήσει περὶ πάντων τῶν ἀγίων». Μή μοι καιροὺς δοξίε τῆς ἡμέρας· ἄκουε γὰρ τί φησιν· «Ἐν παντὶ καιρῷ», πρόσοιθι. Ἀδιαλείπτως, φησί, προσευχόμενοι. Οὐκ ἤκουσας τῆς χήρας ἐκείνης, πῶς τῇ προσεδρεία περιεγένετο; οὐκ ἤκουσας τοῦ φίλου ἐκείνου τοῦ μέσων νυκτιῶν τῇ εὐτιονίᾳ δυσωπήσαντος; οὐκ ἤκουσας περὶ τῆς Συροφοινίσης, πῶς τῇ συνεχείᾳ τῆς ἐντιεύξεως τὸν Δεσπότην ἐξεκαλέσαιο; Οὗτοι πάντες τῇ προσεδρεία ἤνυσαν. «Προσευχόμενοι», φησὶν, «ἐν παντὶ καιρῷ ἐν πνεύματι». Τουτέστι, Τὰ κατὰ Θεὸν ζητῶμεν, μηδὲν κοσμικόν, μηδὲν βιωτικόν. Οὐ τοίνυν τοῦ ἀδιαλείπτως προσεύχεσθαι χρεία μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀγρυπνουσίας· «Καὶ εἰς αὐτό», φησὶν, «ἀγρυπνοῦντες». Ἐἴτε παννυχίδας ἐνταῦθα λέγει, εἴτε τὴν νῆψιν τῆς ψυχῆς, ἀμφοτέρω δέχομαι. Ὁρᾷς πῶς ἠγρύπνει ἐκείνη ἢ Χαναταία, διὸ καὶ τοῦ Κυρίου μὴ ἀποκρινομένου, ἀλλὰ καὶ ἀποσειομένου, καὶ κινάριον αὐτὴν καλέσαντος,

μέ τήν βοήθειαν τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Καί ἡμεῖς ὡς διαφυλάττωμεν μόνον τὰς προσταγὰς τοῦ Θεοῦ εἰς ὅλα· διότι ἐάν ἐκτελοῦμεν αὐτάς, μέ αὐτάς θά συντρίψωμεν καί θά φονεύσωμεν τόν δράκοντα, τόν ὄφιν τόν διεστραμμένον. Καί πρόσεχε, σέ παρακαλῶ, τήν σύνεσιν ἐδῶ τοῦ Παύλου. Διότι, ἀφοῦ εἶπε, «Θά ἡμπορέσετε νά σθήσετε τὰ πύρινα βέλη τοῦ διαβόλου», διὰ νά μή τοὺς ἐξυψώσῃ, δεικνύει ὅτι διὰ τοῦτο ἔχουν τήν ἀνάγκην τοῦ Θεοῦ περισσότερο ἀπό ὅλους. Τί λοιπόν λέγει; «Μέ πᾶν εἶδος προσευχῆς καί αἰτήσεως». Ὡς ἐάν ἔλεγεν· Αὐτά θά γίνουν καί τὰ πάντα θά κατορθώσετε ὅταν προσεύχεσθε, ποτέ δέ νά μή προσέρχεται θεωρῶν μόνον τόν ἑαυτόν σου ἄξιον, καί ἔτσι θά ἔχῃς τόν Θεόν εὐμενῆ ἀπέναντί σου.

«Μέ πᾶν εἶδος», λέγει, «προσευχῆς καί αἰτήσεως προσευχόμενοι εἰς κάθε καιρόν, μέ τόν φωτισμόν τοῦ ἀγίου Πνεύματος, καί εἰς αὐτό τοῦτο τὸ ἔργον τῆς προσευχῆς νά εἰσθε ἄγρυπνοι μέ κάθε δυνατὴν ἐμμονήν καί δέησιν δι' ὅλους τοὺς χριστιανούς». Νά μή ὀρίζῃς, σέ παρακαλῶ, ὥρας τῆς ἡμέρας· διότι ἄκουε τί λέγει· «Εἰς κάθε καιρόν», προσέθεσε. Συνεχῶς, λέγει, νά προσεύχεσθε. Δέν ἤκουσες διὰ τήν χήραν ἐκείνην, πῶς ἐπέζησε διὰ τῆς ἐπιμονῆς; Δέν ἤκουσες διὰ τόν φίλον ἐκείνον, πού καθικέτευσε μέ καρτερίαν κατὰ τὸ μέσον τῶν νυκτῶν; Δέν ἤκουσες διὰ τήν Συροφοίνισσαν, πῶς μέ τήν συνεχῆ προσευχήν της ἐκάλεσε ἐπιμόνως τόν Δεσπότην; Ὅλοι αὐτοὶ διὰ τῆς ἐπιμονῆς κατώρθωσαν αὐτά. «Προσευχόμενοι», λέγει, «εἰς κάθε καιρόν μέ τόν φωτισμόν τοῦ ἀγίου Πνεύματος». Δηλαδή, ὡς ζητοῦμεν αὐτά πού εἶναι σύμφωνα μέ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, τίποτε τὸ κοσμικόν, τίποτε τὸ βιωτικόν. Δέν εἶναι λοιπόν ἀναγκαῖον νά προσευχώμεθα συνεχῶς, ἀλλὰ καί νά εἴμεθα ἄγρυπνοι. «Καί εἰς αὐτό τὸ ἔργον τῆς προσευχῆς νά εἰσθε ἄγρυπνοι», λέγει. Εἴτε τὰς παννυχίδας ἐννοεῖ ἐδῶ, εἴτε τήν νηφαλιότητα τῆς ψυχῆς, τὰ δέχομαι καί τὰ δύο. Βλέπεις πῶς ἔμεινε ἄγρυπνος ἐκείνη ἡ Χαναναία, διότι καί ὅταν ὁ Κύριος δέν τῆς ἀπεκρίνατο ἀλλὰ καί τήν ἀπεμάκρυνε καί τήν ἐκάλεσε κυνάριον, ἐκείνη

ἐκείνη ἔλεγε, «Ναί, Κύριε, καὶ τὰ κυνάρια ἐσθίει ἀπὸ τῶν ψυχίων τῶν πιπτόντων ἀπὸ τῆς τραπέζης τῶν κυρίων αὐτῶν»· καὶ οὐκ ἀφίστατο, ἕως ἐπέτυχε τῆς αἰτήσεως; πῶς δὲ ἡ χήρα ἐκείνη ἔκραζε, καὶ μέχρι ἰσοσούτου ὑπέμεινεν,
5 ἕως διου τὸν ἄρχοντα, τὸν μήτε τὸν Θεὸν φοβούμενον, μήτε ἄνθρωπον αἰδούμενον ἠδυνήθη δυσωπῆσαι; πῶς δὲ ὁ φίλος ἐπέμεινε ἀωρὶ τῶν νυκτιῶν παραμένων, ἕως διου ἐγεροθῆναι παρεσκεύασε, δυσωπῆσας ἐκεῖνον τῇ προσεδρία; Τοῦτό ἐστιν ἀγρυπνεῖν.

10 Βούλει μαθεῖν ἀγρυπνίαν ψυχῆς; ἄπειθι πρὸς τὴν Ἄνναν, ἄκουσον αὐτῶν τῶν ρημάτων αὐτῆς· «Ἄδωναί, Ἐλωὶ Σαβαώθ». Μᾶλλον δὲ τὰ πρὸ τῶν ρημάτων ἄκουσον. Ἀνέστησαν, φησί, πάντες ἀπὸ τῆς τραπέζης, καὶ ἐκείνη εὐθέως οὐ πρὸς ὕπνον ἐτρέπεται, οὐ πρὸς ἀνάπαινον. Ὅθεν μοι δο-
15 κεῖ καὶ ἐπὶ τῆς τραπέζης καθημένη, κούφη τις εἶναι, καὶ μὴ βεβαρῆσθαι σιτίοις τισίν· οὐ γὰρ ἂν ἰσοαῦτια ἠφίει δάκρυα. Εἰ γὰρ ἡμεῖς νήσιεις ὄντες καὶ ἄσιτοι, μόλις οὕτως εὐχόμεθα, μᾶλλον δὲ οὐδέποτε οὕτως εὐχόμεθα, πολλῶ μᾶλλον ἐκείνη μετὰ τράπεζαν οὐκ ἂν οὕτως ἠῦξαιτο, εἰ μὴ καὶ ἐν τῇ
20 τραπέζῃ τοῖς ἀσίοις ἐώκει. Αἰσχυρνῶμεν οἱ ἄνδρες τὴν γυναῖκα, αἰσχυρνῶμεν οἱ ὑπὲρ βασιλείας ἰκτετεύοντες καὶ χαομώμενοι τὴν ὑπὲρ παιδίου δεομένην καὶ δακρύνουσαν. «Καὶ κατέστη», φησὶν, «ἐνώπιον Κυρίου», καὶ τί φησιν; «Ἄδωναί Κύριε, Ἐλωὶ Σαβαώθ». Τοῦτο δὲ ἐρμηνευόμενον ἐ-
25 σσι, «Κύριε ὁ Θεὸς τῶν δυνάμεων». Προέτιρεχε τῆς γλώττης τὰ δάκρυα· τούτοις ἐπικάμπειν τὸν Θεὸν ἠλπίζεν. Ἐνθα δάκρυα, πάντως ἐκεῖ καὶ θλίψις· ἐνθα θλίψις, καὶ φιλοσοφία πολλὴ καὶ προσοχή.

«Ἐὰν ἀκούων εἰσακούσῃ», φησί, «τῆς προσευχῆς
30 τῆς δούλης σου, καὶ δῶς μοι υἱὸν δώσω αὐτὸν δο-

20. Ματθ. 15, 27.

21. Α' Βασ. 1, 11.

ἔλεγε «Ναί, Κύριε, καὶ τὰ σκυλάκια τρώγουν ἀπὸ τὰ ψίχου-
λα, ποὺ πίπτουν ἀπὸ τὸ τραπέζι τῶν κυρίων των»²⁰, καὶ
δὲν ἀπεμακρύνετο, ἕως ὅτου ἐπραγματοποίησε τὸ αἴτημά
της; πῶς δὲ ἡ χήρα ἐκείνη ἐκραύγαζε καὶ ἐπέμεινε τόσον
πολύ, ἕως ὅτου ἠμπόρεσε νὰ ἐντροπιάσῃ τὸν ἄρχοντα,
ποὺ δὲν σέβεται οὔτε τὸν Θεόν, οὔτε τὸν ἄνθρωπον φο-
βεῖται; πῶς δὲ ὁ φίλος παρέμενε ἐπιμόνως ἀργὰ κατὰ τὰς
νύκτας, ἕως ὅτου παρεσκεύασε νὰ ἐγερθῆ, κατασχύνας ἐ-
κείνον διὰ τῆς ἐπιμονῆς; Τοῦτο σημαίνει νὰ εἶναι κανεὶς
ἄγρυπνος.

Θέλεις νὰ μάθῃς τί σημαίνει ἀγρυπνία τῆς ψυχῆς; Πή-
γαινε πρὸς τὴν Ἄνναν, ἄκουσε αὐτὰ τὰ λόγια της· «Ἄδω-
νάϊ, Ἐλωί, Σαβαώθ»²¹. Μᾶλλον δὲ ἄκουσε αὐτὰ ποὺ συνέ-
βησαν πρὶν ἀπὸ τὰ λόγια. Ἐσηκώθησαν, λέγει, ὅλοι
ἀπὸ τὸ τραπέζι, καὶ ἐκείνη δὲν κατηθύνθη ἀμέσως διὰ νὰ
κοιμηθῆ, οὔτε διὰ νὰ ἀναπαυθῆ. Συνεπῶς, μοῦ φαίνεται,
καὶ ὅταν ἐκάθητο ἀκόμη εἰς τὸ τραπέζι, ὅτι ἦτο ἐλαφρὰ
καὶ δὲν εἶχε βαρυνθῆ ἀπὸ τὰ φαγητά· διότι δὲν θὰ ἔχυνε
τόσον πολλὰ δάκρυα. Ἐὰν βέβαια ἡμεῖς, ὄντες νηστικοὶ
καὶ ἄσιτοι, μετὰ βίας προσευχόμεθα ἔτσι, μᾶλλον δὲ ποτὲ
δὲν προσευχόμεθα ἔτσι, πολὺ περισσότερο ἐκείνη δὲν θὰ
ἠμποροῦσε νὰ προσευχηθῆ ἔτσι μετὰ ἀπὸ τὸ φαγητόν, ἐὰν
δὲν ὠμοίαζε καὶ εἰς τὸ τραπέζι μὲ τοὺς ἀσίτους. Ἄς
αἰσχυνοῦμεν οἱ ἄνδρες τὴν γυναῖκα, ἄς αἰσχυνοῦμεν ἡ-
μεῖς, οἱ ὁποῖοι ἰκετεύομεν ὑπὲρ τῆς βασιλείας καὶ μένομεν
κατάπληκτοι μὲ ἐκείνην, ποὺ δέεται καὶ χύνει δάκρυα ὑπὲρ
τοῦ παιδιοῦ. «Καὶ ἐστάθη», λέγει, «ἔμπροσθεν τοῦ Κυρίου»,
καὶ τί λέγει; «Ἄδωνάϊ, Κύριε, Ἐλωί, Σαβαώθ». Τοῦτο δὲ
ἐρμηνευόμενον σημαίνει, Ἐκύριε, Θεὲ τῶν δυνάμεων. Τὰ
δάκρυα προέτρεχαν τῆς γλώσσης· ἠλπίζε μὲ αὐτὰ νὰ συγκι-
νήσῃ τὸν Θεόν. Ὅπου ὑπάρχουν δάκρυα, ὅπωςδὴποτε ἐκεῖ
καὶ θλίψις· ὅπου θλίψις, ὑπάρχει ἐπίσης καὶ εὐσέβεια πολ-
λὴ καὶ προσοχή.

«Ἐὰν πράγματι θὰ εἰσακούσης», λέγει, «τὴν προσευ-
χὴν τῆς δούλης σου, καὶ δώσης εἰς ἐμὲ υἴόν, τότε θὰ ἀφιε-

τὸν τῷ Κυρίῳ πάντα τὸν χρόνον». Οὐκ εἶπεν, ἐνιαυ-
τὸν μόνον ἢ δύο, καθάπερ ἡμεῖς· οὐδὲ εἶπεν, ἐὰν δῶς μοι
παιδίον δίδωμι χρήματα· ἀλλ', Ὀλόκληρον αὐτὸ τὸ δῶρον
ἀντιδίδωμι, τὸν πρωτότοκον, τὸν τῆς εὐχῆς υἱόν. Αὕτη θυ-
5 γάτηρ ἦν τοῦ Ἀβραάμ. Ἐκεῖνος αἰτηθεὶς, ἔδωκεν· αὕτη δὲ
καὶ πρὸ τῆς αἰτήσεως δίδωσιν. Ἄλλ' ὄρα καὶ ἐντεῦθεν αὐ-
τῆς τὴν εὐλάβειαν. «Φωνὴ αὐτῆς», φησί, «οὐκ ἠκούετο, τὰ
δὲ χεῖλη αὐτῆς ἐκινεῖτο». Οὕτω ὁ βουλόμενος ἀνύσαι προσ-
έρχεται τῷ Θεῷ, οὐ μαλακιζόμενος, οὐδὲ χασμώμενος, οὐδὲ
10 ἐκλελυμένος, οὐδὲ κνώμενος, οὐδὲ ἀκηδιῶν. Μὴ γὰρ οὐκ
ἠδύνατο ὁ Θεὸς καὶ χωρὶς εὐχῆς δοῦναι; μὴ γὰρ οὐκ ἤδει
καὶ πρὸ τῆς αἰτήσεως τὴν ἐπιθυμίαν τῆς γυναικός; ἀλλ' εἰ
ἔδωκε πρὸ τῆς αἰτήσεως, οὐκ ἂν ἐφάνη τῆς γυναικὸς ἡ προ-
θυμία, οὐκ ἂν γέγονεν ἡ ἀρειτὴ αὐτῆς δῆλη, οὐκ ἂν τοσοῦτον
15 ἐκτιήσατο μισθόν. Ὡστε ἡ ἀναβολή, οὐχὶ φθόνῳ ἐστὶν οὐδὲ
βασκανίας, ἀλλὰ κηδεμονίας.

4. Ὅταν οὖν ἀκούσῃς τῆς Γραφῆς λεγούσης, «Ὅτι ἀπέ-
κλεισε τὰ περὶ τὴν μήτραν αὐτῆς, καὶ διτι παρώργιζεν αὐ-
τὴν ἡ ἀντίζηλος αὐτῆς», ἐννόησον διτι τὴν φιλοσοφίαν δεῖξαι
20 βούλεται τῆς γυναικός. Σκόπει γὰρ. Εἶχε τὸν ἄνδρα δεδου-
λωμένον· ἔλεγε γὰρ πρὸς αὐτήν· «Οὐκ ἀγαθὸς σοι ἐγὼ ὑ-
πὲρ δέκα τέκνα;». «Καὶ παρώργιζεν αὐτήν», φησί, «ἡ ἀντί-
ζηλος αὐτῆς»· τουτέστιν, ὠνείδιζεν, ἐφήλλετο· καὶ οὐδέποτε
αὐτὴν ἠμύνατο, οὐδὲ κατηύξατο αὐτῆς, οὐδὲ εἶπεν· Ἐπειδὴ
25 ὄνειδίζει μοι ἡ ἀντίζηλος, ἐκδίκησόν με. Εἶχεν ἐκείνη παι-
δία, ἀλλ' εἶχεν αὕτη τὴν ἀγάπην τὴν τοῦ ἀνδρὸς ἀνίρρο-
πον. Τούτῳ γοῦν αὐτὴν καὶ παρεμυθήσατο λέγων· «Οὐκ ἀ-
γαθὸς σοι ἐγὼ ὑπὲρ δέκα τέκνα;». Ἀλλὰ πάλιν ἴδωμεν τῆς
γυναικὸς τὴν φιλοσοφίαν. «Καὶ ἐλογίσασατο αὐτήν», φησί, «Ἡ-
30 λει εἰς μεθύουσαν». Ἄλλ' ὄρα καὶ πρὸς αὐτὸν τί φησι
«Μὴ δῶς τὴν δούλην σου εἰς θυγατέρα λύμης, διτι ἐκ πλή-

22. A' Βασ. 1, 11.

23. A' Βασ. 1, 13.

24. A' Βασ. 1, 5-6.

25. A' Βασ. 1, 8.

26. A' Βασ. 1, 13.

ρώσω αὐτὸν εἰς τὸν Κύριον ὅλας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς του»²². Δὲν εἶπεν, ἓνα μόνον χρόνον ἢ δύο, ὅπως ἀκριβῶς ἡμεῖς. Οὐτε εἶπεν· Ἐὰν δώσης εἰς ἐμέ υἱόν, δίδω χρήματα· ἀλλά· Τὸ δῶρον αὐτὸ ὀλόκληρον τὸ ἀνταποδίδω, τὸν πρωτότοκον, τὸν υἱὸν τῆς προσευχῆς. Αὕτῃ ἦτο ἀπόγονος τοῦ Ἀβραάμ. Ἐκεῖνος, ὅταν τοῦ ἐζητήθη ἀπὸ τὸν Θεόν, προσέφερεν· αὕτῃ ὅμως προσφέρει καὶ πρὸ τῆς αἰτήσεως. Πρόσεχε ὅμως καὶ εἰς τὸ ἐξῆς τὴν εὐλάβειαν αὐτῆς. «Ἡ φωνὴ τῆς δὲν ἠκούετο», λέγει, «ἐνῶ τὰ χεῖλη τῆς ἐκινουῦντο»²³. Ἔτσι ἐκεῖνος ποῦ ἐπιθυμεῖ νὰ ἐπιτύχη δὲν προσέρχεται εἰς τὸν Θεὸν νωθρός, οὔτε χασμῶμενος, οὔτε ἐξηχρειωμένος, οὔτε βιαστικός, οὔτε ἀπερίσκεπτος. Μήπως λοιπὸν δὲν ἠμποροῦσε καὶ ὁ Θεός νὰ δώσῃ χωρὶς προσευχὴν; μήπως ἄρα γε δὲν ἐγνώριζε καὶ πρὸ τῆς αἰτήσεως τὴν ἐπιθυμίαν τῆς γυναικός; Ἄλλ' ἐὰν ἔδιδε πρὸ τῆς αἰτήσεως, δὲν θὰ ἐφαίνετο ἡ προθυμία τῆς γυναικός, δὲν θὰ ἐγίνετο φανερὰ ἡ ἀρετὴ τῆς, δὲν θὰ εἶχεν ἀποκτήσει τόσον μεγάλην ἀνταμοιβήν. Ὡστε ἡ ἀναβολὴ δὲν εἶναι δεῖγμα φθόνου, οὔτε βασκανίας, ἀλλὰ δεῖγμα κηδεμονίας.

4. Ὅταν λοιπὸν ἀκούσης τὴν Γραφὴν νὰ λέγῃ «Ὅτι ὁ Κύριος τὴν εἶχε καταστήσει στείραν, καὶ ὅτι τὴν περιεγέλα μὲ χαιρεκακίαν ἢ ἄλλη σύζυγος»²⁴, ἐνόησε ὅτι θέλει νὰ δείξῃ τὴν φιλοσοφίαν τῆς γυναικός. Διότι πρόσεχε· Εἶχε τὸν ἄνδρα τῆς ὑπάκουον, καθὼς ἔλεγε πρὸς αὐτήν· «Δὲν εἶμαι ἐγὼ εἰς ἐσὲ προσφιλέστερος ἀπὸ δέκα τέκνα;»²⁵. Καὶ τὴν περιεγέλα μὲ χαιρεκακίαν», λέγει «ἢ ἄλλη σύζυγος», δηλαδὴ τὴν ἐξύβριζε, τὴν ἐπρόσβαλλε· καὶ ποτὲ δὲν ἀνταπέδωσεν εἰς αὐτήν τὰς προσβολάς, οὔτε τὴν ἐβλασφημήσεν, οὔτε εἶπεν· Ἐπειδὴ μὲ ἐξυβρίζει ἢ ἄλλη σύζυγος, πάρε ἐκδίκησιν δι' ἐμέ. Ἐκείνη εἶχε τὰ παιδιά τῆς, ὅμως αὕτῃ εἶχε τὴν ἀγάπην τοῦ ἀνδρός τῆς ἀντίρροπον. Μὲ τοῦτο λοιπὸν τὴν παρηγόρησε λέγων· «Δὲν εἶμαι ἐγὼ εἰς σὲ προσφιλέστερος ἀπὸ δέκα τέκνα;». Ἄλλὰ πάλιν ἄς προσέξωμεν τὴν φιλοσοφίαν τῆς γυναικός. «Καὶ τὴν ἐξέβαλεν ὁ Ἥλει ὡς γυναῖκα μεθυσμένην», λέγει ἡ Γραφή²⁶. Ἄλλὰ πρόσεχε τί λέγει καὶ πρὸς αὐτόν· «Μὴ ἐκλάβῃς τὴν δού-

θους ἀδολεσχίας μου ἐκίετηκα ἕως τοῦ νῦν». Τοῦτο ἀληθῶς καρδίας συντειριμμένης, διὰν πρὸς τοὺς ὑβρίζοντας μὴ χαλεπαίνωμεν, διὰν μὴ δυσχεραίνωμεν, διὰν ἀπολογώμεθα. Οὐδὲν οὕτω ποιεῖ καρδίαν φιλόσοφον, ὡς θλίψις·
 5 οὐδὲν οὕτω πράγμα ἡδύ, ὡς πένθος τὸ κατὰ Θεόν. «Ἐκ πλήθους», φησὶν, «ἀδολεσχίας μου ἐκίετηκα ἕως τοῦ νῦν».

Ταύτην μιμώμεθα ἅπαντες. Ἀκούετε ὅσαι σιεῖραι, ἀκούετε ὅσαι παίδων ἐρᾶτε, ἀκούετε καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες· καὶ γὰρ καὶ ἄνδρες συνεβάλλοντο πολλάκις. Ἐκουε γὰρ τῆς
 10 Γραφῆς λεγούσης· «Καὶ ἐδεῖτο Ἰσαὰκ Ρεβέκκα τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, διὰ σιεῖρα ἦν». Μεγάλα γὰρ δύναται ἡ εὐχή. «Ἐν πάσῃ», φησὶ, «προσκαριεθήσει καὶ δεήσει περὶ πάντων τῶν ἁγίων, καὶ ὑπὲρ ἐμοῦ», ἐναντὶν ἔσχατον ιθεῖς. Τί ποιεῖς, ὦ μακάριε Παῦλε, ἐναντὶν ἔσχατον ιθεῖς; Ναί, φησὶν, «Ἰ-
 15 να μοι δοθῆ λόγος ἐν ἀνοίξει τοῦ σιόματός μου, ἐν παρηγοίᾳ γνωρίσαι τὸ μυστήριον τοῦ Εὐαγγελίου, ὑπὲρ οὗ προσβεύω ἐν ἀλύσει». Ποῦ προσβεύεις; Πρὸς ἀνθρώπους, φησὶ. Βαβαί τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ! Ἐπεμψε προσβεύοντις ἐκ τῶν οὐρανῶν ὑπὲρ αὐτοῦ, ὑπὲρ εἰρήνης, καὶ λαβόντες ἔδησαν
 20 αὐτοὺς οἱ ἄνθρωποι, καὶ οὐδὲ τὸν κοινὸν νόμον ἠδέσθησαν, διὰ ὃ προσβεύων οὐδέποτε πάσχει τι κακόν. Ἀλλ' ὅμως ἐγὼ προσβεύω ἐν ἀλύσει. Ἡ ἄλλοις ἐπίκειται τὴν παρηγοίαν ἐπισιομίζουσα, ἀλλ' ἡ εὐχή ἡ ὑμετέρα ἀνοίγει μου τὸ σιόμα, ἵνα ἐν ἀντιῶ παρηγοιάσωμαι, ὡς δεῖ με λαλῆσαι τουτέστιν,
 25 ἵνα πάντα ἃ ἐπέμφθη εἰπεῖν, εἶπω. «Ἴνα δὲ εἰδῆτε καὶ ὑμεῖς τὰ κατ' ἐμέ, τί πράσσω, πάντα ὑμῖν γνωρίσει Τυχι-

27. Α' Βασ. 1, 16.

28. Γεν. 25, 21.

λην σου ὡς χαμερπῆ γυναῖκα, διότι ἀπὸ τὸ πλῆθος τῆς φλυαρίας μου ἔχω ἐξαντληθῆ ἕως τώρα»²⁷. Τοῦτο πράγματι εἶναι γνώρισμα συντετριμμένης καρδίας, ὅταν δὲν ὀργιζώμεθα ἐναντίον ἐκείνων ποῦ μᾶς ὑβρίζουν, ὅταν δὲν δυσανασχετοῦμεν, ὅταν ἀπολογούμεθα. Τίποτε δὲν κάμνει τὴν καρδίαν τόσο φιλόσοφον, ὅπως ἡ θλίψις· τίποτε δὲν εἶναι τόσο εὐχάριστον, ὅπως τὸ κατὰ Θεὸν πένθος. «Ἀπὸ τὸ πλῆθος», λέγει, «τῆς φλυαρίας μου ἔχω ἐξαντληθῆ ἕως τώρα».

Αὐτὴν ἄς μιμούμεθα ὅλοι. Ἄκούετε αἱ στεῖραι γυναῖκες, ἀκούετε ὅσαι ἀγαπᾶτε τὰ παιδιά σας, ἀκούετε καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες· διότι βέβαια καὶ οἱ ἄνδρες πολλάκις συνέβαλλον εἰς τοῦτο. Διότι ἄκουε τὴν Γραφὴν ποῦ λέγει· «Καὶ ἐπροσεύχετο ὁ Ἰσαὰκ χάριν τῆς Ρεβέκκας, τῆς γυναικὸς του, διότι ἦτο στεῖρα»²⁸. Διότι ἡ προσευχὴ ἠμπορεῖ νὰ κατορθώσῃ μεγάλα πράγματα. «Μὲ κάθε δυνατὴν ἐπιμονὴν καὶ δέησιν δι' ὅλους τοὺς χριστιανούς, καὶ ὑπὲρ ἐμοῦ», θέσας τελευταῖον τὸν ἑαυτὸν του. Τί κάνεις, μακάρι Παῦλε, θέτων τελευταῖον τὸν ἑαυτὸν σου; Ναί, λέγει, «Διὰ νὰ μοῦ δοθῆ ὁ λόγος, ὅταν ὁ Θεὸς μοῦ ἀνοίξῃ τὸ στόμα, νὰ γνωστοποιήσω μὲ παρρησίαν τὸ μυστήριον τοῦ Εὐαγγελίου, διὰ τὸ ὁποῖον προσβεύω ἀλυσσοδεμένος». Ποῦ πρεσβεύεις; Πρὸς ἀνθρώπους, λέγει. Πῶ πῶ φιλανθρωπία Θεοῦ! Ἔστειλεν ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς τοὺς πρεσβεύοντας ὑπὲρ αὐτοῦ, ὑπὲρ τῆς εἰρήνης, καὶ οἱ ἄνθρωποι συνέλαβον καὶ ἔδεσαν αὐτούς, καὶ δὲν ἐσεβάσθησαν οὔτε τὸν κοινὸν ἀνθρώπινον νόμον, ὅτι ὁ πρεσβεύων ποτὲ δὲν πάσχει κανένα κακόν. Ἄλλ' ὅμως ἐγὼ πρεσβεύω ἀλυσσοδεμένος. Αἱ ἀλυσίδες ἐπικρέμανται καὶ μοῦ ἐμποδίζουν τὴν παρρησίαν, ἀλλ' ἡ ἰδικὴ σας προσευχὴ μοῦ ἀνοίγει τὸ στόμα, διὰ νὰ ὁμιλήσω μὲ παρρησίαν διὰ τὸ μυστήριον τοῦ Εὐαγγελίου, καθὼς πρέπει νὰ ὁμιλήσω. Δηλαδή, διὰ νὰ εἰπῶ ὅλα ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἐστάλην νὰ εἰπῶ. «Διὰ νὰ μάθετε καὶ σεῖς τὰ ἰδικά μου νέα, τί πράττω δηλαδή, θὰ σᾶς τὰ καταστήσῃ γνωστὰ ὁ Τυχικός, ὁ ἀγαπητὸς ἀδελφὸς καὶ πιστὸς διά-

κὸς ὁ ἀγαπητὸς ἀδελφὸς καὶ πιστὸς διάκονος ἐν Κυρίῳ». *Εἰ πιστός, οὐδὲν ψεύσεται, ἀλλὰ πάντα ἀληθεύσει.*

«Ὁν ἔπεμψα πρὸς ὑμᾶς αὐτὸ τοῦτο, ἵνα γνῶτε τὰ περὶ ἡμῶν, καὶ παρακαλέσῃ τὰς καρδίας ὑμῶν». *Βαβαί, πόση ἡ ἀγάπη!* Ἴνα μὴ ἐξῆ, φησί, τοῖς βουλομένοις πισεῖν ὑμᾶς· **5** εἰκὸς γὰρ αὐτοὺς ἐν δεινοῖς εἶναι τὸ γάρ, «Παρακαλέσει τὰς καρδίας ὑμῶν», τοῦτο αἰνίττειται. Ἴνα μὴ ἀφῆ, φησί, καταπεσεῖν. «Εἰρήνη τοῖς ἀδελφοῖς καὶ ἀγάπη μετὰ πίστεως ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ». Ἐπεύχεται **10** αὐτοῖς εἰρήνην καὶ ἀγάπην μετὰ πίστεως. Καλῶς εἶπε· βούλεται γὰρ μὴ ἀπλῶς ἔχειν τὸν τῆς ἀγάπης λόγον, καὶ τοῖς ἑτεροπίστοις ἐαντιοὺς ἀναμιγνύναι. Ἡ τοῦτο, ἢ ἐκεῖνὸ φησιν, ὥστε καὶ πίστιν αὐτοὺς ἔχειν, ὥστε θαρρεῖν καὶ περὶ τῶν μελλόντων. Ἡ εἰρήνη πρὸς τὸν Θεόν, καὶ ἡ ἀγάπη. **15** Ἐὰν γὰρ εἰρήνη ἦ, καὶ ἀγάπη ἔσται ἂν ἀγάπη, καὶ εἰρήνη ἔσται. «Μετὰ πίστεως». Οὐδὲν γὰρ ὄφελος ἀγάπης, πίστεως χωρὶς· μᾶλλον δὲ οὐδ' ἂν γένοιτο ἀγάπη ἐτέρως. «Καὶ χάρις μετὰ πάντων τῶν ἀγαπώντων τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν ἀφθαρσίᾳ. Ἀμήν». Ἐνιαῦθα διεῖλε, **20** τὴν εἰρήνην καὶ ἰδίαν θείας, καὶ τὴν χάριν. «Ἐν ἀφθαρσίᾳ», φησί, «Ἀμήν». Τί ἐστίν, «Ἐν ἀφθαρσίᾳ». Ἡτοι ἐν κοσμιότητι, ἢ ὑπὲρ τῶν ἀφθάρτων· οἷον μὴ ἐν πλούτῳ, μηδὲ ἐν δόξῃ, ἀλλ' ἐν ἐκείνοις τοῖς ἀφθάρτοις. Τὸ, «ἐν», «διά» ἐσσι. Διὰ ἀφθαρσίας, φησί· ιουτέσσι, δι' ἀρειῆς. Πᾶσα γὰρ ἀ- **25** μαρτία φθορὰ καὶ καθάπερ τὴν παρθένον φθείρεσθαι λέγομεν, οὕτω καὶ τὴν ψυχὴν. Διὰ τοῦτο Παῦλος ἔλεγε· «Μή πως φθορῇ τὰ νοήματα ὑμῶν»· καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ, «Ἐν τῇ διδασκαλίᾳ ἀδιαφθορίας», φησί.

5. Τί γάρ, εἰπέ μοι, φθορὰ σώματος; οὐχὶ διάλυσις **30** τοῦ παντός, καὶ τῆς συνθέσεως αὐτῆς; Τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς

29. Ἐφ. 6, 23.

30. Ἐφ. 6, 24.

31. Β' Κορ. 11, 3· Τίτ. 2, 7.

κονος εἰς τὸ ἔργον τοῦ Κυρίου». Ἐὰν εἶναι πιστός, δὲν θὰ εἰπῆ κανένα ψευδος, ἀλλὰ θὰ εἰπῆ ὅλην τὴν ἀλήθειαν.

«Σὰς τὸν ἔστειλα δι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν σκοπόν, διὰ νὰ μάθετε ὅλα τὰ ἰδικά μας νέα καὶ διὰ νὰ παρηγορήση τὰς καρδίας σας». Πῶ πῶ, πόση εἶναι ἡ ἀγάπη! Διὰ νὰ μὴ ἐπιτρέπη, λέγει, αὐτοὺς ποὺ ἐπιθυμοῦν νὰ σὰς πτοοῦν· διότι εἶναι φανερόν ὅτι αὐτοὶ εὐρίσκονται εἰς κινδύνους· διότι τό· «θὰ παρηγορήση τὰς καρδίας σας», τοῦτο ὑπονοεῖ. Διὰ νὰ μὴ ἀφήση, λέγει, νὰ καταβληθοῦν αὐτοί. «Ἀπὸ τὸν Θεὸν Πατέρα καὶ τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν εἶθε νὰ δοθοῦν εἰς τοὺς ἀδελφοὺς εἰρήνη καὶ ἀγάπη μαζὶ μὲ τὴν πίστιν»²⁹. Εὐχεται εἰς αὐτοὺς εἰρήνην καὶ ἀγάπην μαζὶ μὲ πίστιν. Καλῶς εἶπε· διότι ἐπιθυμεῖ νὰ μὴ ἔχουν μόνον τὸν λόγον τῆς ἀγάπης καὶ νὰ ἀναμιγνύουν τοὺς ἑαυτοὺς των μὲ τοὺς ἑτεροπίστους. Ἡ τοῦτο, ἢ ἐκεῖνο ἐννοεῖ, ὥστε νὰ ἔχουν πίστιν αὐτοί, ὥστε νὰ ἔχουν θάρρος καὶ διὰ τὰ μέλλοντα. Ἡ εἰρήνη, καθὼς καὶ ἡ ἀγάπη νὰ εἶναι πρὸς τὸν Θεόν. Διότι ἐὰν ὑπάρχη εἰρήνη, θὰ ὑπάρχη καὶ ἀγάπη· ἂν ἀγάπη, καὶ εἰρήνη θὰ ὑπάρχη. «Μαζὶ μὲ πίστιν». Διότι καμμία ὠφέλεια τῆς ἀγάπης δὲν ὑπάρχει, χωρὶς τὴν πίστιν· μᾶλλον δὲ οὔτε θὰ ἠμποροῦσε νὰ γίνῃ διαφορετικὰ ἡ ἀγάπη. «Καὶ ἡ χάρις εἶθε νὰ εἶναι μὲ ὅλους, ὅσοι ἀγαποῦν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν μὲ ἀφθαρσίαν. Ἀμήν»³⁰. Ἐδῶ διεχώρισε τὴν εἰρήνην τοποθετήσας ἰδιαιτέρως, καὶ τὴν χάριν. «Μὲ ἀφθαρσίαν», λέγει, «Ἀμήν». Τί σημαίνει τό, «Μὲ ἀφθαρσίαν»; Δηλαδῆ, μὲ κοσμιότητα ἢ διὰ τὰ ἄφθαρτα ἀγαθὰ ἐπὶ παραδείγματι ὄχι μὲ πλοῦτον, οὔτε μὲ δόξαν, ἀλλὰ μὲ ἐκεῖνα τὰ ἄφθαρτα ἀγαθὰ. Τὸ «ἐν», σημαίνει «διὰ». Μὲ ἀφθαρσίαν, λέγει· δηλαδῆ, μὲ ἀρετὴν. Διότι κάθε ἀμαρτία εἶναι φθορά· καὶ ὅπως λέγομεν ὅτι διαφθείρεται ἡ παρθένος, ἔτσι καὶ ἡ ψυχὴ. Διὰ τοῦτο ὁ Παῦλος ἔλεγε· «Μήπως διαφθαροῦν αἱ σκέψεις σας»· καὶ πάλιν ἄλλου, «Καὶ εἰς τὴν διδασκαλίαν τὴν ἀδιάφθορον ἀλήθειαν», λέγει³¹.

5. Καὶ τί εἶναι, εἶπέ μου, ἡ φθορὰ τοῦ σώματος; Δὲν εἶναι ἡ διάλυσις τοῦ παντός καὶ αὐτῆς τῆς συνθέσεως;

ψυχῆς γίνεται, τῆς ἁμαρτίας εἰσελθούσης. Κάλλος γὰρ ψυ-
 χῆς σωφροσύνη, δικαιοσύνη· ὑγίεια ψυχῆς ἀνδρεία, φρό-
 νησις. "Ὁ τε γὰρ αἰσχροὺς δυσειδής, ὃ τε πλεονέκτης, ὃ τε
 πονηροῖς πράγμασιν ἐαυτὸν ἐκδιδούς, ὃ τε δειλός, ἄνανδρος
 5 καὶ ἀσθενὴς καχεκιεῖ. "Οἱ δὲ αἱ ἁμαρτίαι φθορὰν ἐργάζον-
 ται, ἐντεῦθεν δῆλον· καὶ γὰρ αἰσχροὺς ποιοῦσι καὶ ἀσθενεῖς,
 καὶ κάμνουν παρασκευάζουσι. Φθαρῆναι γὰρ τὴν παρθένον
 καὶ διὰ τοῦτο κυρίως λέγομεν, οὐχ ὅτι τὸ σῶμα φθείρεται
 μόνον, ἀλλὰ διὰ τὴν παρανομίαν· τὸ γὰρ γινόμενον μῖξις
 10 ἔστιν· εἰ δὲ τοῦτο ἦν ἡ φθορά, ἦν ἂν καὶ γάμος φθορά. "Ὡστε
 οὐχ ἡ μῖξις φθορά, ἀλλ' ἡ ἁμαρτία· ἤσυχνε γὰρ αὐτήν. Σκό-
 πει δὲ καὶ ἄλλως φθορὰ οἰκίας τί γένοιτ' ἂν, ἢ διάλυσις;
 Καὶ πανταχοῦ ἡ φθορὰ μεταβολὴ τίς ἐστιν ἐπὶ τὸ χειρόν, ἐφ'
 ἑτέραν ἕξιν καὶ ἀφανισμὸν τοῦ προτέρου γινομένη. "Ακουε
 15 γὰρ τῆς Γραφῆς λεγούσης· «Καιέφθειρε πᾶσα σὰρξ τὴν
 ὁδὸν αὐτῆς»· καὶ πάλιν, «Ἐν καταφθορᾷ ἀνυπομονήτω»· καὶ
 πάλιν· «"Ανθρώποι κατεφθαρμένοι τὸν νοῦν». Φθαρτὸν ἡ-
 μῖν τὸ σῶμά ἐστιν, ἀλλ' ἀφθαρτός ἡ ψυχὴ. Μὴ δὲ οὖν
 καὶ αὐτὴν φθειρωμεν τοῦτο ἡ ἁμαρτία εἰργάσατο ἢ προ-
 20 τέρα· ἡ δὲ μετὰ τὸ λουτρὸν καὶ τὴν ψυχὴν φθεῖραι δύναται,
 καὶ εὐάλωτον ποιῆσαι τῷ σκώληκι τῷ ἀθανάτῳ· οὐ γὰρ ἂν
 ἦψαιτο, εἰ μὴ φθαρτὴν εὔρε ψυχὴν. Ἀδάμαντος σκώληξ οὐχ
 ἄπισται· κἂν ἄψηται, οὐδὲν εἰργάσατο.

Μὴ δὲ φθείρης τὴν ψυχὴν· τὸ γὰρ φθειρόμενον δυσω-
 25 δίας ἐστὶ μεσιτόν. "Ακουε γὰρ τοῦ Προφήτου λέγοντος· «Προ-
 σάψασαν καὶ ἐσάπησαν οἱ μώλωπές μου ἀπὸ προσώπου τῆς
 ἀφροσύνης μου». Ἀλλ' αὐτὴ ἡ φθορὰ ἐνδύσεται ἀφθαρσίαν,
 ἐκείνη δὲ οὐκέτι· ἔνθα γὰρ ἀφθαρσία, φθορὰ οὐκ ἔστιν.
 "Ὡστε φθορὰ ἀφθαρτός ἐστι, τέλος οὐκ ἔχουσα, θάνατος
 30 ἀθάνατος. "Ὅπερ ἔμελλε γίνεσθαι, εἰ τὸ σῶμα ἔμεινεν ἀθά-

32. Γεν. 9, 12. Β' Τιμ. 3, 8.

33. Ψαλμ. 37, 6.

Τοῦτο γίνεται καὶ εἰς τὴν ψυχὴν, ὅταν εἰσέλθῃ εἰς αὐτὴν ἡ ἁμαρτία. Διότι κάλλος τῆς ψυχῆς εἶναι ἡ σωφροσύνη καὶ ἡ δικαιοσύνη, ὑγεία τῆς ψυχῆς ἡ ἀνδρεία καὶ ἡ φρόνησις. Διότι καὶ ὁ αἰσχροὺς δυσειδής, καὶ ὁ πλεονέκτης, καὶ ἐκεῖνος πού ἐπιδίδεται εἰς πονηρὰς πράξεις καὶ ὁ δειλός, ὡς ἄνανδρος καὶ ἀσθενής εἶναι καχεκτικός. Ὅτι αἱ ἁμαρτίαι προκαλοῦν φθορὰν, καθίσταται φανερόν ἀπὸ τοῦτο· διότι καὶ αἰσχροὺς κάμνουν τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἀσθενεῖς, καὶ τὰς προετοιμάζουν νὰ κουράζωνται. Διὰ τοῦτο κυρίως λέγομεν ὅτι διεφθάρη ἡ παρθένος, ὄχι διότι φθείρεται μόνον τὸ σῶμα, ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῆς παρανομίας τῆς· διότι ἡ πρᾶξις αὐτὴ εἶναι μίξις· ἐὰν ὅμως τοῦτο ἦτο ἡ φθορά, θὰ ἦτο καὶ ὁ γάμος φθορά. Συνεπῶς δὲν εἶναι ἡ μίξις φθορά, ἀλλ' ἡ ἁμαρτία· περιφρόνησε λοιπὸν αὐτὴν. Πρόσεχε δὲ ἀκόμη καὶ τοῦτο· τί θὰ ἠμποροῦσε νὰ γίνῃ φθορὰ τῆς οἰκίας ἢ ἡ διάλυσις αὐτῆς; Καὶ παντοῦ ἡ φθορὰ εἶναι κάποια μεταβολὴ πού γίνεται εἰς τὸ χειρότερον, εἰς ἄλλην κατάστασιν καὶ ἐξαφάνισιν τοῦ προηγουμένου. Διότι ἄκουε τὴν Γραφήν πού λέγει· «Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι διέφθειρον τὴν ζωὴν των»· καὶ πάλιν· «Εἰς διαφθορὰν ἀφόρητον»· καὶ πάλιν· «Ἄνθρωποι πού ἔχουν κατεφθαρμένον τὸν νοῦν»³². Τὸ σῶμα μας εἶναι φθαρτόν, ἡ ψυχὴ μας ὅμως ἀφθαρτος. Ἄς μὴ φθείρωμεν λοιπὸν καὶ αὐτὴν· τοῦτο ἔπραξεν ἡ προγενεστέρα ἁμαρτία, ἡ ὁποία ἠμπορεῖ καὶ μετὰ τὸ βάπτισμα νὰ φθείρῃ καὶ τὴν ψυχὴν, καὶ νὰ τὴν καταστήσῃ εὐάλωτον εἰς τὸν σκώληκα τῆς κολάσεως. Δὲν θὰ τὴν ἐπλησιάζει, ἂν τὴν εὔρισκεν ἀφθαρτον. Ὁ σκώληξ δὲν πλησιάζει τὸν ἀδάμαντα, καὶ ἂν ἀκόμη θὰ πλησιάσῃ, δὲν θὰ ἐπιτύχῃ τίποτε.

Μὴ φθείρῃς λοιπὸν τὴν ψυχὴν, καθόσον αὐτὸ πού φθείρεται εἶναι γεμᾶτον ἀπὸ δυσωδίαν. Διότι ἄκουε τὸν προφήτην πού λέγει· «Τὰ τραύματά μου μυρίζουν καὶ ἐσάπησαν ἐξ αἰτίας τῆς ἀνοησίας μου»³³. Ἄλλ' ἡ φθορὰ αὐτὴ θὰ ἐνδυθῇ τὴν ἀφθαρσίαν, ἐκείνη ὅμως ὄχι· διότι ὅπου ὑπάρχει ἀφθαρσία, δὲν ὑπάρχει φθορὰ. Ὅστε ἡ φθορὰ εἶναι ἀφθαρτος, δὲν ἔχει τέλος, εἶναι θάνατος αἰώνιος. Πρᾶγμα πού ἐπρόκειτο νὰ γίνεται, ἂν τὸ σῶμα παρέμεινεν ἀθάνα-

νατον. Οὕτως ἂν φθορὰν ἔχοντες ἀπέλθωμεν ἐκεῖ, ἄφθαρτον
 και ἀτελεύτητον ἔξομεν τὴν φθορὰν. Τὸ γὰρ καίεσθαι και
 σκώληκι διαπαντὸς δαπανᾶσθαι, φθορὰ ἐστὶν ἄφθαρτος· οἷον
 ἦν και ἐπὶ τοῦ μακαρίου Ἰώβ· ἐφθείρετο, και οὐκ ἀπώλλυτο,
 5 και ταῦτα χρόνου πολλοῦ προβεβηκότιες· ἀλλ' ἀεὶ ἔτιχε θώ-
 λακας γῆς ἀπὸ ἰχώρος ξέων. Τοιοῦτόν τι ἢ ψυχὴ πείσεται
 τότε, τῶν σκωλήκων αὐτῇ περισιώτων και διατρῶγόντων,
 οὐκ ἐπὶ δύο ἔτεσιν, οὐδὲ ἐπὶ τρισὶν, οὐδὲ ἐπὶ δέκα, οὐδὲ
 ἐπὶ ἑκατόν, οὐδὲ ἐπὶ μυρίοις, ἀλλ' ἐπὶ ἀτελευτήτοις· «Ὁ
 10 γὰρ σκώληξ αὐτῶν οὐ τελευτήσῃ», φησί.

Φοβηθῶμεν τοίνυν, παρακαλῶ, δείσωμεν τὰ ρήματα, ἵνα μὴ
 περιπέσωμεν τοῖς πράγμασι. Φθορὰ ἢ πλεονεξία ἐστί, φθορὰ
 πασῶν χαλεπωτέρα εἰς εἰδωλολατρείαν ἄγουσα. Φύγωμεν τὴν
 φθορὰν, ἐλώμεθα τὴν ἀφθαρσίαν. Ἐπλεονέκησας τὸν δεῖνα;
 15 Τὰ μὲν πλεονεκτηθέντα φθείρειται, ἢ δὲ πλεονεξία μένει, φθο-
 ρὰ ἀφθαρσίας ὑπόθεσις γινομένη· ἢ μὲν ἀπόλαυσις παρέρχεται,
 ἄφθαρτος δὲ ἢ ἁμαρτία μένει. Δεινὸν κακὸν μὴ ἐν τῷ
 παρόντι βίῳ ἅπαντα ἀποδύσασθαι μεγάλη συμφορὰ φορτία
 ἁμαρτημάτων ἔχοντας ἀπελθεῖν ἐκεῖ. «Ἐν γὰρ τῷ ἁδίη»·
 20 φησί, «τίς ἐξομολογήσεται σοι;». Κριτήριόν ἐστὶν ἐκεῖ, με-
 τανοίας λοιπὸν οὐκέτι καιρός. Πόσα ἀπωδύρατο ὁ πλούσιος
 τότε! ἀλλ' ὁμως οὐδὲν ἤνυσε. Πόσα εἶπον οἱ μὴ θρέψαντες
 τὸν Χριστόν! ἀλλ' ὁμως ἀπήχθησαν εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον.
 Πόσα οἱ τὴν ἀνομίαν ἐργασάμενοι τότε εἶπον, «Κύριε, οὐκ
 25 ἐν τῷ ὀνόματί σου προσηγεύσαμεν, και ἐν τῷ ὀνόματί σου
 δαιμόνια ἐξεβάλομεν;». Ἄλλ' ὁμως οὔτε ἐγνωρίσθησαν.
 Πάντα τότε μὲν γίνεται ταῦτα· οὐδεμία δὲ ὄνησις, εἰ μὴ
 νῦν γένηται.

Φοβηθῶμεν οὖν, μὴ ποτε εἴπωμεν τότε· «Κύριε,
 30 πότε σε εἶδομεν πεινῶντα, και οὐκ ἐθρέψαμεν;». Νῦν

34. Ἰώβ 7,5.

35. Μάρκ. 9, 46.

36. Ψαλμ. 6, 6.

37. Πρβλ. Λουκᾶ 16, 19 - 31.

38. Ματθ. 7, 22.

τον. "Ἐτσι ἂν ἀπέλθωμεν εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν ἔχοντες τὴν φθορὰν, θὰ ἔχωμεν τὴν φθορὰν ἄφθαρτον καὶ ἀτελεύτητον. Διότι τὸ νὰ καίεται κανεὶς καὶ νὰ τὸν κατατρώγῃ διὰ παντὸς ὁ σκώληξ, εἶναι φθορὰ ἄφθαρτος. "Ὅπως συνέβη καὶ εἰς τὸν μακάριον Ἰώβ" ἐφθείρετο καὶ δὲν κατεστρέφετο, καὶ μάλιστα διὰ πολὺν χρόνον" ἀλλὰ πάντοτε διέλυε τοὺς σβώλους τῆς κοπριᾶς, ξέων ἀπὸ τὸ αἷμα τῶν πληγῶν του³⁴. Κάτι τέτοιο θὰ πάθῃ καὶ ἡ ψυχὴ τότε, ὅταν τὴν περικυκλώσουν καὶ τὴν κατατρώγουν οἱ σκώληκες, ὄχι διὰ δύο ἔτη, οὔτε διὰ τρία, οὔτε διὰ δέκα, οὔτε δι' ἑκατόν, οὔτε διὰ πολλά, ἀλλ' αἰωνίως. «Διότι ὁ σκώληξ, ποῦ θὰ κατατρώγῃ αὐτοῦς, δὲν θὰ ἔχῃ τέλος»³⁵, λέγει. "Ἄς φοβηθοῦμεν λοιπόν, σᾶς παρακαλῶ, ἄς φοβηθοῦμεν τὰ λόγια, διὰ νὰ μὴ περιπέσωμεν εἰς τὰ πράγματα. Φθορὰ εἶναι ἡ πλεονεξία, ἡ περισσότερον δυσάρεστος ὄλων τῶν ἄλλων, ἡ ὁποία ὀδηγεῖ εἰς τὴν εἰδωλολατρείαν. "Ἄς ἀποφύγωμεν τὴν φθορὰν, ἄς προτιμήσωμεν τὴν ἀφθαρσίαν. Ἀπέκτησες περισσότερα ἀπὸ τὸν τάδε; Αὐτὰ μὲν ποῦ ἀπέκτησες φθείρονται, ἡ πλεονεξία ὅμως μένει, καὶ γίνεται αἰτία φθορᾶς τῆς ἀφθαρσίας" ἡ μὲν ἀπόλαυσις παρέρχεται, ἡ ἁμαρτία ὅμως μένει ἄφθαρτος. Εἶναι φοβερὸν κακὸν νὰ ἀποβάλωμεν τὰ πάντα εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν. Εἶναι μεγάλη ἡ συμφορὰ νὰ ἀπέλθωμεν εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν καὶ νὰ φέρωμεν μαζί μας φορτία ἁμαρτιῶν. «Διότι», λέγει, «εἰς τὸν Ἄδην ποῖος θὰ ἐξομολογηθῇ εἰς σέ, Κύριε;»³⁶. Ἐκεῖ ὑπάρχει δικαστήριον, καιρὸς μετανοίας δὲν ὑπάρχει πλέον. Πόσον ὠδύρετο ὁ πλούσιος τότε!³⁷ ἀλλ' ὅμως δὲν ἐκέρδισε τίποτε. Πόσα εἶπαν ἐκεῖνοι ποῦ δὲν ἔδωσαν τροφὴν εἰς τὸν Χριστόν! ἀλλ' ὅμως ὠδηγήθησαν εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον. Πόσα εἶπαν τότε ἐκεῖνοι ποῦ ἔπραξαν τὴν ἁμαρτίαν; «Κύριε, δὲν ἐπροφητεύσαμεν διὰ τῆς πίστεώς μας εἰς σέ καὶ διὰ τῆς πίστεώς μας εἰς σέ δὲν ἐβγάλαμεν δαιμόνια;»³⁸, ἀλλ' ὅμως δὲν τοὺς ἐγνώρισεν. Τότε μὲν ὅλα αὐτὰ γίνονται, καμμία ὅμως δὲν εἶναι ἡ ὠφέλεια, ἐκτὸς ἐὰν γίνουν τώρα.

"Ἄς φοβηθοῦμεν λοιπόν, μήπως εἰποῦμεν τότε' «Κύριε, πότε σέ εἶδαμεν νὰ πεινᾶς καὶ δὲν σοῦ ἐδώσαμεν

αὐτὸν θρέψωμεν, μὴ μίαν ἡμέραν, μηδὲ δευτέραν, μηδὲ
 τρίτην «Ἐλεημοσύναι» γάρ, φησι, «καὶ πίστεις μὴ ἐκλιπέ-
 τωσάν σε». Οὐκ εἶπεν, Ἐπαξ ποιήσον, οὐδὲ δεύτερον ἐπεὶ
 αἱ παρθένοι ἔλαιον εἶχον, ἀλλ' οὐ διαρκές. Ὡστε πολλοῦ
 5 ἡμῖν δεῖ τοῦ ἐλαίου, καὶ ὡς ἐλαίαν ἡμᾶς εἶναι κατάκαρπον
 δεῖ ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ. Ἐννοήσωμεν οὖν ὅσα ἡμῶν ἕκα-
 στος ἔχει φορτία ἀμαρτημάτων, καὶ ἀντιρρόπους ποιήσωμεν
 τὰς φιλανθρωπίας, μᾶλλον δὲ καὶ πολλῶ πλείους, ἵνα μὴ
 μόνον σβεσθῶσιν αἱ ἀμαρτίαι, ἀλλ' ἵνα καὶ εἰς δικαιοσύνην
 10 ἡμῖν λογιθῶσιν αἱ δικαιοσύναι. Ἄν γὰρ μὴ τσαῦτα ἦ
 τὰ ἀγαθὰ, ὡς καὶ τὰ ἐγκλήματα ἀποδύσασθαι, καὶ ἐκ τῶν
 ὑποληφθέντων εἰς δικαιοσύνην ἡμῖν λογιθῆναι, οὐδεὶς ἡ-
 μᾶς ἐξαιρήσεται τῆς κολάσεως· ἥς γένοιτο πάντας ἡμᾶς
 ἀπαλλαγῆναι, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰη-
 15 σοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι,
 καὶ τὰ ἐξῆς.

---

 39. Ματθ. 25, 44.

40. Παροιμ. 3, 3.

τροφὴν;»³⁹. "Ἄς δώσωμεν τροφήν εἰς τὸν Κύριον τώρα, ὄχι μίαν ἡμέραν, οὔτε δύο, οὔτε τρεῖς, διότι λέγει· «Ἡ ἐλεημοσύνη καὶ ἡ πίστις ἄς μὴ σὲ ἐγκαταλείψουν»⁴⁰. Δὲν εἶπε· κάμε μίαν φοράν, οὔτε δύο· διότι αἱ παρθένοι εἶχαν ἔλαιον, καὶ πρέπει νὰ εἶμεθα ὡς ἐλαία γεμάτη καρπὸν εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ. "Ἄς κατανοήσωμεν λοιπὸν ὁ καθένας μας πόσα φορτία ἁμαρτιῶν ἔχει, καὶ ἄς πράξωμεν ἀντιρρόπους τὰς φιλανθρωπίας, μᾶλλον δὲ κατὰ πολὺ περισσοτέρας, διὰ νὰ μὴ ἐξαλειφθοῦν μόνον αἱ ἁμαρτίαι, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ ὑπολογισθοῦν εἰς ἡμᾶς κατὰ τὴν κρίσιν αἱ εὐαργεσίαι αὐταί. Διότι ἂν δὲν εἶναι τόσον πολλὰ τὰ ἀγαθὰ ὥστε καὶ τὰ ἁμαρτήματα νὰ ἀποβάλωμεν καὶ ἐκ τῶν ὑποληφθέντων νὰ ὑπολογισθοῦν εἰς ἡμᾶς κατὰ τὴν κρίσιν, κανεὶς δὲν θὰ μᾶς σώσῃ ἀπὸ τὴν κόλασιν· ἀπὸ τὴν ὁποίαν εἶθε νὰ συμβῇ νὰ ἀπαλλαγῶμεν ὅλοι ἡμεῖς, μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ τοῦ ὁποίου ἀνήκει εἰς τὸν Πατέρα συγχρόνως καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα δόξα, δύναμις, τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἄμήν.

2. ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΟΣ ΦΙΛΙΠΠΗΣΙΟΥΣ

ΛΟΓΟΣ Α΄

Οἱ Φιλιππηῖοι ἀπὸ πόλεως εἰσι τῆς Μακεδονίας, πόλεως κολωνίας, καθὼς ὁ Λουκᾶς φησιν. Ἐνιαῦθα ἡ πορφυροπόλις ἐπέστρεψεν, εὐλαθῆς γυνὴ σφόδρα καὶ προσεκτικὴ· ἐνιαῦθα ὁ ἀρχισυνάγωγος ἐπίστευσεν· ἐνιαῦθα ἐμασίχθη ὁ Παῦλος μετὰ τοῦ Σίλα· ἐνιαῦθα οἱ σιραηγοὶ ἠξίωσαν αὐτοὺς ἐξελθεῖν, καὶ ἐφοβήθησαν αὐτούς· καὶ λαμπρὰν ἔσχε τὸ κήρυγμα τὴν ἀρχήν. Μαριυρεῖ δὲ αὐτοῖς καὶ αὐτὸς πολλὰ καὶ μεγάλα, σιέφανον αὐτοῦ καλῶν αὐτούς, καὶ πολλὰ πεπονθέναι λέγων, «Ὑμῖν γὰρ ἔχαρίσθη», φησίν, «ἀπὸ Θεοῦ οὐ μόνον τὸ εἰς αὐτὸν πιστεύειν, ἀλλὰ καὶ τὸ ὑπὲρ αὐτοῦ πάσχειν». Ὅτε δὲ ἔγραφε πρὸς αὐτούς, συνέβη αὐτὸν δεδεδόσθαι. Διὰ τοῦτο φησιν, «Ὅποτε τοὺς δεσμούς μου φανεροὺς ἐν Χριστῷ γενέσθαι ἐν ὄλω τῷ πραιτωρίῳ· πραιτώριον τὰ βασίλεια τοῦ Νέρωνος καλῶν. Ἄλλ' ἐδέθη καὶ ἀφείθη, καὶ τοῦτο πρὸς Τιμόθεον ἐδήλωσε, λέγων· «Ἐν τῇ πρώτῃ μου ἀπολογία οὐδεὶς μοι συμπαραγένειο, ἀλλὰ πάντες ἐγκατέλειπον· μὴ αὐτοῖς λογιθεῖν· ἀλλ' ὁ Κύριός μοι παρέστη, καὶ ἐνεδυνάμωσέ με». Τὰ οὖν δεομά, ἐν οἷς ἦν πρὸ τῆς ἀπολογίας ἐκείνης λέγει. Ὅτε γὰρ οὐ παρῆν Τιμόθεος τότε, δῆλον. «Ἐν γὰρ τῇ πρώτῃ μου», φησίν, «ἀπολογία οὐδεὶς μοι συμπαραγένειο». Καὶ τοῦτο αὐτῷ γράφω ἐδήλον. Οὐκ ἂν οὖν, εἰ

1α. Φίλιπποι· ἡ πόλις ἰδρύθη ἀπὸ τὸν Φίλιππον Β΄ τὸ ἔτος 356 π. Χ. Ὁ Αὐγουστος, μετὰ τὸ 31 π.Χ., ἐχαρακτήρισε τὴν πόλιν «κολωνίαν», ἐγκαταστήσας εἰς αὐτὴν πραιτωριανοὺς καὶ πολὺν λαόν. Ὁ χριστιανισμὸς διεδόθη εἰς Φιλίππους ἀπὸ τὸν ἀπ. Παῦλον. Ἐδῶ συνεκροτήθη ἡ πρώτη ἐπὶ εὐρωπαϊκοῦ ἐδάφους Ἐκκλησία.

1. Πράξ. 16, 12.

2. Βλ. Πράξ. 16, 12 - 40, ὅπου ἡ δρᾶσις τοῦ Παύλου εἰς Φιλίππους.

3. Φιλιπ. 1, 29.

4. Φιλιπ. 1, 13.

5. Β΄ Τιμ. 4, 16 - 17.

2. ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΟΣ ΦΙΛΙΠΠΗΣΙΟΥΣ

ΛΟΓΟΣ Α΄

Οἱ Φιλιππηῖοι εἶναι κάτοικοι τῶν Φιλίππων^{1α}, πόλεως τῆς Μακεδονίας, ἡ ὁποία, καθὼς λέγει ὁ Λουκᾶς, εἶναι ἀποικία¹. Ἐδῶ ἐπέστρεψεν εἰς τὸν Χριστὸν ἡ πορφυρόπωλις, γυναῖκα ὑπερβολικὰ εὐλαβῆς καὶ προσεκτικῆ· ἐδῶ ἐπίστευσεν ὁ δεσμοφύλαξ· ἐδῶ ἐμαστιγώθη ὁ Παῦλος μαζί με τὸν Σίλαν· ἐδῶ οἱ στρατηγοὶ τῆς πόλεως παρεκάλεσαν αὐτοὺς νὰ φύγουν ἀπὸ τὴν πόλιν, ἐπειδὴ ἐφοβήθησαν τοὺς ἀποστόλους· ἐδῶ καὶ ἡ ἀρχὴ τοῦ κηρύγματος ἦτο λαμπρά². Μαρτυρεῖ δὲ ὑπὲρ αὐτῶν καὶ ὁ Παῦλος πολλὰ καὶ μεγάλα, καλῶν αὐτοὺς στέφανον αὐτοῦ καὶ λέγει ὅτι πολλὰ ἔχει πάθει. «Διότι εἰς σᾶς ἐδόθη ἡ χάρις», λέγει, «ἀπὸ τὸν Θεὸν ὄχι μόνον νὰ πιστεύετε εἰς αὐτόν, ἀλλὰ καὶ νὰ πάσχετε ὑπὲρ τοῦ ὀνόματός του»³. Ὅταν δὲ ἔγραφε πρὸς αὐτοὺς, συνέβη νὰ εἶναι φυλακισμένος. Διὰ τοῦτο λέγει· «Ὅστε ἔγινε φανερόν μεταξὺ ὅλου τοῦ πραιτωρίου, ὅτι ἐξ αἰτίας τῆς σχέσεώς μου μετὰ τὸν Χριστὸν ἐρρίφθην εἰς τὴν φυλακὴν δεμένος»⁴, ἀποκαλῶν πραιτώριον τὴν φρουρὰν τῶν πραιτωριανῶν τοῦ Νέρωνος. Ἀλλὰ ἐδέθη καὶ ἀφέθη ἐλεύθερος, καὶ αὐτὸ τὸ ἐδήλωσε πρὸς τὸν Τιμόθεον, λέγων· «Κατὰ τὴν πρώτην μου ἀπολογίαν δὲν ἦλθε κανεὶς μαζί μου, ἀλλ' ὅλοι με ἐγκατέλειψαν. Εἴθε νὰ μὴ τοὺς λογαριασθῆ τοῦτο ἀπὸ τὸν Κύριον. Ὁ Κύριός μου ὁμως παρεστάθη καὶ μοῦ ἔδωσε δύναμιν»⁵. Ἀναφέρει τὰ δεσμά, εἰς τὰ ὁποία εὐρίσκετο πρὶν ἀπὸ τὴν ἀπολογίαν του ἐκείνην. Διότι εἶναι φανερόν, ὅτι τότε δὲν ἦτο παρὼν ὁ Τιμόθεος. «Κατὰ τὴν πρώτην μου ἀπολογίαν», λέγει, «δὲν ἦλθε κανεὶς μαζί μου». Καὶ αὐτὸ ἀκριβῶς ἐδήλωνε γράφων πρὸς τὸν Τιμόθεον. Δὲν θὰ ἦτο δυνατόν λοιπὸν νὰ γράψῃ πρὸς αὐτόν

ἦδει τοῦτο, ἔγραψεν αὐτῷ. "Οτι δὲ τὴν ἐπιστολὴν ἔγραψε ταύτην, μετ' αὐτοῦ Τιμόθεος ἦν· καὶ δημοῖ ἐξ ὧν φησιν «Ἐλπίζω δὲ ἐν Κυρίῳ Ἰησοῦ Τιμόθεον ταχέως πέμψαι ὑμῖν»· καὶ πάλιν, «Τοῦτον μὲν ἐλπίζω εὐθέως πέμψαι ὑμῖν,
5 διὰν ἀπίδω τὰ περὶ ἐμέ, ἐξαυτῆς».

Ἀφείθη γὰρ ἀπὸ τῶν δεσμῶν, καὶ πάλιν ἐδέθη μετὰ τὸ πρὸς αὐτοὺς ἐλθεῖν. Εἰ δὲ λέγει, ὅτι «Καὶ σπένδομαι ἐπὶ τῇ θυσίᾳ καὶ λειτουργίᾳ τῆς πίστεως ὑμῶν», οὐχ ὡς ἦδη τούτου γενομένου, ἀλλ' ὅτι καὶ ὅταν τοῦτο συμβῆ, χαίρω,
10 φησί, διανοιστῶν αὐτοὺς ἀπὸ τῆς ἀθυμίας τῆς ἐπὶ τοῖς δεσμοῖς. "Οτι γὰρ οὐκ ἔμελλε τότε ἀποθανεῖσθαι, δηλὸν ἐξ ὧν φησιν, ὅτι «Ἐλπίζω δὲ ἐν Κυρίῳ, ὅτι καὶ αὐτὸς ταχέως ἐλεύσομαι πρὸς ὑμᾶς»· καὶ πάλιν, «Καὶ τοῦτο πεπειθῶς οἶδα, ὅτι μενῶ καὶ συμπαραμενῶ πᾶσιν ὑμῖν». Ἦσαν δὲ
15 πέμψαντες πρὸς αὐτὸν Φιλιππηῖοι ἰὸν Ἐπαφρόδιτον, χρήματα ἀποίσοντα αὐτῷ, καὶ εἰσόμενον τὰ κατ' αὐτόν· διέκειντο γὰρ σφόδρα περὶ αὐτόν. "Οτι γὰρ ἔπεμψαν, ἄκουε αὐτοῦ λέγοντος, «Ἀπέχω πάντα, καὶ περισσεύω· πεπλήρωμαι, δεξάμενος παρὰ Ἐπαφροδίτου τὰ παρ' ὑμῶν». Ἐν τούτῳ
20 ἔπεμψαν τοῦτο εἰσόμενοι. "Οτι γὰρ καὶ τοῦτο ἔπεμψαν εἰσόμενοι, δημοῖ εὐθέως ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς ἐπιστολῆς τὰ κατ' αὐτόν γράφων, καὶ λέγων· «Γινώσκεις δὲ ὑμᾶς βούλομαι, ὅτι τὰ κατ' ἐμὲ μᾶλλον εἰς προκοπὴν τοῦ εὐαγγελίου ἐλήλυθε»· καὶ πάλιν, «Ἐλπίζω Τιμόθεον ταχέως πέμψαι ὑμῖν, ἵνα καὶ
25 γὰ εἰνυχῶ, γνοὺς τὰ περὶ ὑμῶν». Τό, «ἵνα καὶ γὰ», δηλοῦντός ἐστιν, ὅτι ὡσπερ ὑμεῖς ὑπὲρ πολλῆς πληροφορίας ἐπέμψατε εἰσόμενοι, οὕτω καὶ ἐγώ, «ἵνα εἰνυχῶ, γνοὺς τὰ περὶ

6. Φιλίπ. 2, 19 - 23.

7. Φιλίπ. 2, 17.

8. Φιλίπ. 2, 24· 1, 25.

9. Φιλίπ. 4, 18.

10. Φιλίπ. 1, 12· 2, 19.

ἐὰν ἐγνώριζε τοῦτο. Ὅταν ὁμως ἔγραφε τὴν ἐπιστολὴν αὐτήν, ἦτο μαζί του ὁ Τιμόθεος· καὶ τὸ δηλώνει ἀπὸ ὅσα λέγει· «Ἐλπίζω δὲ στηριζόμενος εἰς τὸν Κύριον Ἰησοῦν νὰ σᾶς στείλω γρήγορα τὸν Τιμόθεον»· καὶ ἄλλοῦ· «Τοῦτον λοιπὸν ἐλπίζω νὰ σᾶς στείλω ἀμέσως μόλις ἰδῶ τὴν ἔκβασιν τῆς ὑποθέσεώς μου, τὴν ἰδίαν ἡμέραν ποῦ θὰ τελειώσῃ ἡ δίκη μου»⁶.

Ἀφέθη λοιπὸν ἐλεύθερος ἀπὸ τὰ δεσμά του, καὶ πάλιν ἐφυλακίσθη ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐπίσκεψίν του πρὸς αὐτούς. Ἐὰν ὁμως λέγῃ ὅτι «Καὶ προσφέρομαι σπονδὴ ἐπάνω εἰς τὴν θυσίαν καὶ τὴν λειτουργίαν τῆς πίστεώς σας»⁷, τὸ λέγει χωρὶς τοῦτο νὰ ἔχη γίνει ἤδη, ἀλλὰ καὶ ὅταν θὰ συμβῇ αὐτὸ, λέγει, θὰ χαρῶ, διαλύων τὴν λύπην αὐτῶν ποῦ προήρχετο ἀπὸ τὰ δεσμά του. Ὅτι βέβαια δὲν ἐπρόκειτο τότε νὰ ἀποθάνῃ, γίνεται φανερὸν ἀπὸ ὅσα λέγει, ὅτι «Ἐλπίζω ἐν Κυρίῳ ὅτι καὶ ἐγὼ ὁ ἴδιος γρήγορα θὰ ἔλθω πρὸς ἐσᾶς»· καὶ πάλιν· «Καὶ μὲ ἀδίστακτον πεποίθησιν γνωρίζω, ὅτι θὰ μείνω εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν καὶ θὰ συμπαραμείνω μαζί μὲ ὅλους σας»⁸. Οἱ Φιλιππηῖοι εἶχαν στείλει πρὸς αὐτὸν τὸν Ἐπαφρόδιτον, μὲ σκοπὸν νὰ μεταφέρῃ εἰς τὸν Παῦλον χρηματικὴν βοήθειαν καὶ νὰ γνωρίσῃ τὰ ἰδικά του νέα· διότι διέκειντο μὲ ὑπερβολικὴν συμπάθειαν πρὸς αὐτόν. Ὅτι δὲ ἔστειλαν, ἄκουε τὸν ἴδιον ποῦ λέγει· «Ἐχω ὅλα μὲ τὸ παραπάνω καὶ μοῦ περισσεύουν. Εἶμαι γεμᾶτος ἀφοῦ ἐδέχθην ἀπὸ τὸν Ἐπαφρόδιτον αὐτὰ ποῦ ἐστάλησαν ἀπὸ σᾶς»⁹. Συγχρόνως ἔστειλαν καὶ διὰ νὰ γνωρίσουν τοῦτο. Ὅτι βέβαια ἔστειλαν νὰ πληροφορηθοῦν τὰ κατ' αὐτόν, τὸ δηλώνει καθαρὰ ὁ ἴδιος εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπιστολῆς, ὅπου γράφει τὰ σχετικὰ μὲ τὸν ἴδιον, καὶ λέγει· «Θέλω δὲ νὰ γνωρίζετε, ὅτι ἐκεῖνα τὰ δυσάρεστα ποῦ μοῦ συνέβησαν, περισσότερο συνετέλεσαν εἰς τὴν πρόοδον τῆς διαδόσεως τοῦ Εὐαγγελίου»· καὶ πάλιν· «Ἐλπίζω νὰ σᾶς στείλω γρήγορα τὸν Τιμόθεον, διὰ νὰ καλοκαρδίσω καὶ ἐγὼ, ὅταν λάβω καλὰ εἰδήσεις διὰ σᾶς»¹⁰. Τὸ «ἵνα κάγώ», δηλώνει ὅτι, ὅπως ἀκριβῶς σεῖς ἐστείλατε διὰ νὰ γνωρίσετε πολὺ καλά, ἔτσι καὶ ἐγὼ, «διὰ νὰ καλοκαρδίσω, πληροφορούμενος κα-

- ὑμῶν). Ἐπεὶ οὖν καὶ πολὺν χρόνον ἦσαν μὴ πέμψαντες·
 τοῦτο γὰρ δηλοῖ διὰ τοῦ εἰπεῖν, «Ἦδη ποτὲ ἀνεθάλειτε ἰὸ
 ὑπὲρ ἐμοῦ φρονεῖν» καὶ τότε ἤκουον αὐτὸν ἐν δεσμοῖς εἶναι
 εἰ γὰρ περὶ Ἐπαφροδίτου ἤκουσαν, ὅτι ἠσθένησεν, οὐκ ὄντιος
5 σφόδρα ἐπισήμου, ὡς ὁ Παῦλος, πολλῶ μᾶλλον περὶ Παύ-
 λου· καὶ εἰκὸς ἦν αὐτοὺς θορυβεῖσθαι διὰ τοῦτο ἐν τοῖς
 προσιμίοις τῆς ἐπιστολῆς πολλὴν προσάγει παράκλησιν ὑπὲρ
 τῶν δεσμῶν, δεικνὺς ὅτι οὐ μόνον οὐ χρὴ θορυβεῖσθαι, ἀλ-
 λά καὶ χαίρειν.
- 10** Εἴτα περὶ ὁμονοίας συμβουλεύει καὶ ταπεινοφροσύνης,
 ταύτην εἶναι ἀσφάλειαν αὐτοῖς διδάσκων μεγίστην, καὶ οὐ-
 τω τῶν ἐχθρῶν αὐτοὺς εὐκόλως δύνασθαι περιγενέσθαι. Οὐ
 γὰρ τὸ δεσμεῖσθαι λυπηρὸν τοῖς διδασκάλοις ὑμῶν, ἀλλὰ τὸ
 μὴ ὁμονοεῖν τοὺς μαθητάς. Τοῦτο μὲν γὰρ καὶ ἐπίδοσιν τῶ
15 εὐαγγελίῳ δίδωσιν, ἐκεῖνο δὲ διασπᾶ. Παραινέσας τοίνυν
 αὐτοῖς ὁμονοεῖν, καὶ δείξας ὅτι ἀπὸ ταπεινοφροσύνης ἢ ὁ-
 μόνοια γίνεται, καὶ διατεινόμενος πρὸς τοὺς πανταχοῦ τῶ
 δόγματι λυμαινομένους Ἰουδαίους προσχῆμαι Χριστιανισμοῦ,
 κύνας τε αὐτοὺς καλέσας καὶ κακοὺς ἐργάτας, καὶ παραι-
20 νέσας ἀπέχεσθαι αὐτῶν, καὶ πείσας τίσι δεῖ προσέχειν, καὶ
 περὶ ἠθικῶν πολλὰ διαλεχθεῖς, καὶ ρυθμίσας αὐτούς, καὶ
 ἀνακητοῦσάμενος διὰ τοῦ εἰπεῖν, «Ὁ Κύριος ἐγγύς» μέμνηται
 μετὰ τῆς προσηκούσης αὐτῶ συνέσεως καὶ τῶν πεμφέντων,
25 τὰ πολλῆς αὐτοῖς μάλιστα γράφων τιμῆς, καὶ οὐδὲν ἐπιπλη-
 κτικὸν οὐδαμοῦ, ὅπερ ἦν τεκμήριον τῆς ἀρετῆς αὐτῶν, ἵνα
 μηδεμίαν δοῦναι τῶ διδασκάλῳ λαβὴν, μηδὲ ἐν τάξει ἐπι-
 τιμῆσεως, ἀλλ' ἐν τάξει παραινέσεως πάντα πρὸς αὐτοὺς
 ἐπεστιάκέναι.
- 30** Ὅπερ δὲ ἔφην καὶ ἐξ ἀρχῆς, ἡ πόλις αὕτη πολλὴν

11. Φιλίπ. 4, 10.

12. Φιλίπ. 4, 5.

λά διὰ σᾱς». Ἐπειδὴ λοιπὸν εἶχαν ἀρκετὸν χρόνον ποῦ δὲν ἔστειλαν· διότι τοῦτο δηλώνει ὅταν λέγη, «Ἐπὶ τέλους ἐξαναβλάστησε τὸ ἐνδιαφέρον σας δι' ἐμέ»¹¹· καὶ τότε ἐπληροφοροῦντο ὅτι ἦτο φυλακισμένος· διότι ἐὰν ἐπληροφορήθησαν ὅτι ἠσθένησεν ὁ Ἐπαφρόδιτος, ποῦ δὲν ἦτο τόσο ἐπίσημος, ὅπως ὁ Παῦλος, πολὺ περισσότερο θὰ ἐστενοχωροῦντο διὰ τὸν Παῦλον· καὶ ἦτο φυσικὸν νὰ στενοχωροῦνται αὐτοί. Διὰ τοῦτο εἰς τὸ προοίμιον τῆς ἐπιστολῆς φέρει πολλὴν παράκλησιν ὑπὲρ τῶν δεσμῶν του, ἀποδεικνύων ὅτι ὄχι μόνον δὲν πρέπει νὰ στενοχωροῦνται, ἀλλὰ καὶ νὰ χαίρουν.

Εἰς τὴν συνέχειαν συμβουλεύει περὶ ὁμοιοῦς καὶ ταπεινοφροσύνης, διδάσκων ὅτι αὕτη εἶναι ἡ μεγαλύτερα ἀσφάλειά των, καὶ ἔτσι εὐκόλα θὰ ἠμπορέσουν νὰ νικήσουν τοὺς ἐχθροὺς των. Διότι δὲν εἶναι τὰ δεσμὰ λυπηρὸν εἰς τοὺς διδασκάλους σας, ἀλλὰ τὸ νὰ μὴ ἔχουν ὁμόνοιαν οἱ μαθηταί. Διότι τὸ πρῶτον μὲν φέρει καὶ αὔξησιν εἰς τὸ Εὐαγγέλιον, τὸ δεύτερον ὅμως διασπᾷ αὐτό. Ἀφοῦ συνεβούλευσε λοιπὸν αὐτοὺς νὰ ἔχουν ὁμόνοιαν, καὶ ἀποδείξας ὅτι ἡ ὁμόνοια πηγάζει ἀπὸ τὴν ταπεινοφροσύνην, καὶ ἐναντιωθεὶς πρὸς τοὺς Ἰουδαίους ποῦ παντοῦ λυμαίνονται τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ μὲ τὸ πρόσχημα τοῦ Χριστιανισμοῦ, καλέσας αὐτοὺς καὶ κύνας καὶ κακοὺς ἐργάτας, καὶ ἀφοῦ τοὺς προέτρεψε νὰ ἀπέχουν ἀπ' αὐτούς, καὶ τοὺς ἔπεισε νὰ προσέχουν αὐτούς, καὶ ἀφοῦ εἶπεν ἀρκετὰ περὶ τῶν ἠθικῶν ζητημάτων καὶ διαπλάσας αὐτούς, τοὺς ἔδωκε θάρρος μὲ τὸ νὰ εἰπῇ, «Ὁ Κύριος πλησιάζει νὰ ἔλθῃ»¹²· εἰς τὴν συνέχειαν ἐνθυμεῖται μὲ τὴν πρόβουσαν εἰς αὐτὸν σῦνεσιν καὶ τοὺς πεμφθέντας εἰς αὐτόν, καὶ ἔτσι φέρει πολλὴν παρηγορίαν. Φαίνεται δὲ νὰ γράφῃ εἰς αὐτοὺς μὲ ὑπερβολικὴν τιμὴν καὶ δὲν προσθέτει πουθενὰ καμμίαν ἐπίπληξιν, πρᾶγμα ποῦ εἶναι ἀπόδειξις τῆς ἀρετῆς των, τὸ νὰ μὴ δίδουν δηλαδὴ καμμίαν ἀφορμὴν εἰς τὸν διδάσκαλον· ἔχει γράψῃ τὰ πάντα πρὸς αὐτοὺς μὲ τάξιν παραινέσεως καὶ ὄχι μὲ τάξιν ἐπιτιμήσεως.

Αὐτὸ ποῦ εἶπα καὶ εἰς τὴν ἀρχήν, πάλιν θὰ τὸ εἰπῶ,

ἐπεδείξατο εἰς τὴν πίστιν ἐπιτηδειότητα, εἶγε ὁ δεσμοφύλαξ·
 ἴσασθε δέ, ὅτι πάσης τὸ πρᾶγμα κακίας μεσιόν· εὐθέως ἀπὸ
 ἑνὸς σημείου καὶ προσέδραμε, καὶ ἐβαπίσθη μετὰ τοῦ οἴκου
 αὐτοῦ παντός. Τὸ μὲν γὰρ γεγονὸς σημεῖον εἶδε μόνος αὐ-
 5 τός· τὸ δὲ κέρδος οὐ μόνος ἐκαρπώσατο, ἀλλὰ μετὰ τῆς γυ-
 ναικῶς καὶ τοῦ οἴκου παντός. Ἄλλα καὶ αὐτοὶ οἱ στρατηγοὶ
 οἱ μαστίξαντες αὐτὸν εὐρίσκομαι ἀπὸ συναρπαγῆς μᾶλλον,
 καὶ οὐ πονηρίας τοῦτο πεποιηκότις, τῷ τε εὐθέως πέμπαι
 καὶ ἀφείναι αὐτόν, καὶ τῷ φοβηθῆναι ὑστερον. Μαριτυρεῖ
 10 δὲ αὐτοῖς οὐκ ἐν πίστει μόνον, οὐδὲ ἐν κινδύνοις, ἀλλὰ
 καὶ ἐν εὐποιίᾳ, δι' ὧν φησιν, ὅτι «Καὶ ἐν ἀρχῇ τοῦ εὐαγ-
 γελίου, καὶ ἅπαξ καὶ δις εἰς τὴν χρεῖαν μου ἐπέμψατε»,
 οὐδενὸς ἑτέρου τοῦτο ποιούντος· «Οὐδεμία γάρ μου», φησίν,
 «ἐκκλησία ἐκοινώνησεν εἰς λόγον δόσεως καὶ λήψεως»· καὶ
 15 τὴν ἔλλειψιν δὲ ἀκαιρίας εἶναι μᾶλλον ἢ προαιρέσεως·
 «Οὐχ ὅτι οὐκ ἐφρονεῖτε», φησίν, «ὑπὲρ ἐμοῦ, ἡκαιρεῖσθε δέ».

Ταῦτα καὶ ἡμεῖς εἰδότες, καὶ ἰσοσύντους ἔχοντες τύπους,
 καὶ φίλιτρον τὸ πρὸς αὐτούς· ὅτι γὰρ ἐφίλει σφόδρα αὐτούς,
 δῆλον· «Οὐδένα γὰρ ἔχω», φησίν, «ἰσόψυχον, ὅστις γνησίως
 20 τὰ περὶ ὑμῶν μεριμνήσει»· καὶ πάλιν, «Διὰ τὸ ἔχειν με ἐν
 τῇ καρδίᾳ ὑμᾶς, ἐν τε τοῖς δεσμοῖς μου»· ταῦτα οὖν εἰδότες
 καὶ ἡμεῖς, θαντούς παρέχωμεν ἀξιότους τῶν τοιούτων ὑπο-
 δειγμάτων, περὶ τὸ πάσχειν ὑπὲρ Χριστοῦ ἔτιομοι γινόμενοι.
 Ἄλλα νῦν οὐκ ἔστιν ὁ διωγμός. Οὐκοῦν καὶ μηδὲν ἕτερον,
 25 μιμώμεθα αὐτῶν τὴν εὐποιίαν τὴν μετὰ σφοδρότητος, μηδέ,
 εἰάν ἅπαξ δῶμεν καὶ δεύτερον, τὸ πᾶν ἠγώμεθα πεπληρωκέ-
 ναι· διὰ παντός γὰρ τοῦ βίου τοῦτο χρῆ ποιεῖν. Οὐ γὰρ ἅ-
 παξ εὐαρεσοῦν δεῖ, ἀλλὰ διηνεκῶς. Ὁ τρέχων, εἰάν δεκά

13. Φιλίπ. 4, 15, 16.

14. Φιλίπ. 4, 10.

15. Φιλίπ. 2, 20· 1, 17.

ἡ πόλις αὐτὴ ἐπέδειξε πολλὴν ἐπιτηδειότητα εἰς τὴν πίστιν, παράδειγμα ὃ δεσμοφύλαξ· γνωρίζετε βέβαια ὅτι τὸ πρᾶγμα εἶναι μεστὸν κάθε κακίας· ἀμέσως ἔτρεξε ὕστερα ἀπὸ κάποιο σημεῖον καὶ ἐβαπτίσθη μὲ ὄλην τὴν οικογένειάν του. Τὸ σημεῖον ποὺ ἔγινε τὸ εἶδε μόνον αὐτός, τὸ ὄφελος ὁμως δὲν τὸ ἐκαρπώθη μόνος, ἀλλὰ μαζὶ μὲ τὴν γυναῖκα καὶ ὄλην τὴν οικογένειαν. Ἄλλὰ καὶ οἱ στρατηγοὶ ποὺ ἐμαστίγωσαν αὐτόν, μᾶλλον ἀπὸ ἀπερισκεψίαν ἔκαμαν αὐτὸ καὶ ὄχι ἀπὸ κακίαν, διότι ἀμέσως ἔστειλαν καὶ ἄφησαν αὐτόν ἐλεύθερον, καὶ ὕστερα ἐφοβήθησαν. Μαρτυρεῖ δὲ εἰς αὐτοὺς ὄχι μόνον τὴν πίστιν καὶ τοὺς κινδύνους, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀγαθοεργίαν των μὲ ὅσα λέγει· «Καὶ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ κηρύγματός μου καὶ μίαν καὶ δύο φορές μου ἐστείλατε διὰ τὰς ἀνάγκας μου», χωρὶς νὰ κάμη αὐτὸ κανεὶς ἄλλος. «Διότι καμμία ἐκκλησία», λέγει, «δὲν ἦλθεν εἰς σχέσιν μαζὶ μου μὲ λογαριασμόν δοσοληψίας»¹³· καὶ αὐτὸ ὀφείλεται εἰς τὴν ἔλλειψιν καταλλήλου εὐκαιρίας καὶ ὄχι εἰς τὴν προαίρεσίν σας. «Ὁχι διότι δὲν εἶχατε τὸ ἐνδιαφέρον σας δι' ἐμέ», λέγει, «ἀλλὰ δὲν σᾶς ἐδίδετο ἡ εὐκαιρία νὰ δείξετε τοῦτο»¹⁴.

Γνωρίζοντες καὶ ἡμεῖς αὐτά, καὶ ἔχοντες τόσον πολλοὺς ὡς πρότυπα καὶ τὴν πρὸς αὐτοὺς ἀγάπην· ὅτι βέβαια ὑπερβολικὰ ἠγάπα αὐτούς, εἶναι φανερόν· «Δὲν ἔχω κανένα», λέγει, «ποὺ νὰ ἔχη τὰ ἴδια αἰσθήματα μὲ μένα, καὶ ποὺ θὰ φροντίσῃ μὲ εἰλικρίνειαν τὰς ὑποθέσεις σας»· καὶ πάλιν· «Ἐπειδὴ σᾶς ἔχω εἰς τὴν καρδίαν μου, καὶ εἰς τὰ δεσμά μου»¹⁵· αὐτὰ λοιπὸν γνωρίζοντες καὶ ἡμεῖς, ὡς κάνωμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας ἀξίους τέτοιων παραδειγμάτων, γινόμενοι ἔτοιμοι διὰ νὰ πάσχωμεν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ. Ἄλλὰ τώρα δὲν ὑφίσταται διωγμός. Λοιπὸν, καὶ ἂν δὲν κάνωμεν τίποτε ἄλλο, ὡς μιμούμεθα τὴν ὑπερβολικὴν των ἀγαθοεργίαν, χωρὶς νὰ νομίζωμεν ὅτι ἔχομεν ἐκπληρώσει τὸ πᾶν, ὅταν δώσωμεν ἐλεημοσύνην μίαν καὶ δύο φορές· διότι πρέπει νὰ πράττωμεν αὐτὸ εἰς ὄλην τὴν ζωὴν μας. Δὲν πρέπει νὰ εἴμεθα εὐάρεστοι μόνον μίαν φοράν, ἀλλὰ παντοτινά. Ὁ ἀθλητής, ὅταν τρέξῃ δέκα δολί-

δολίχους δραμών, τὸν ὑστερον ἀφῆ, τὸ πᾶν ἀπώλεσε· καὶ ἡμεῖς, ἐὰν ἀρξάμενοι τῶν ἀγαθῶν ἔργων, ὑστερον ἐκλυθῶμεν, τὸ πᾶν ἀπωλέσαμεν, τὸ πᾶν διεφθείραμεν.

Ἄκουε τῆς ἐπωφελοῦς παραινέσεως λεγούσης· «Ἐλεη-
 5 μουσύναι», φησί, «καὶ πίσιεις μὴ ἐκλειπέτωσάν σε». Οὐκ εἶ-
 πεν, ἅπαξ ποιήσον, οὐδὲ δεύτερον, οὐδὲ τρίτον, οὐδὲ τέταρ-
 τον, οὐδὲ ἑκατοσίον, ἀλλὰ διαπαντός· «μὴ ἐκλειπέτωσάν σε»,
 φησί. Καὶ οὐκ εἶπε, μὴ αὐτιάς ἐγκαταλίπης, ἀλλὰ αὐταί σε
 μὴ ἐγκαταλίπωσι, δεικνὺς ὅτι ἡμεῖς αὐτῶν δεόμεθα, οὐκ
 10 αὐταὶ ἡμῶν, καὶ διδάσκων ὅτι πάντα πράττειν ὀφείλομεν,
 ὥστε αὐτιάς κατέχειν παρ' ἑαυτοῖς. «Ἐφασαι δὲ αὐτιάς»,
 φηοῖν, «ἐπὶ σῶ τραχήλῳ». Ὡσπερ γὰρ τὰ τῶν εὐπόρων
 παιδιά κόσμον ἔχει χρυσοῦν περὶ τὸν τράχηλον, καὶ οὐδέ-
 ποτε αὐτὸν ἀποτίθεται, ὡς τῆς εὐγενείας δεῖγμα περιφέ-
 15 ροντα· οὕτω καὶ τὴν ἐλεημοσύνην ἑαυτοῖς ἀεὶ δεῖ προτιθέναι,
 δεικνύοντα ὅτι τοῦ οἰκτιρίμονός ἐσμεν παῖδες, τοῦ τὸν ἥλιον
 ἀνατέλλοντος ἐπὶ πονηροῦς καὶ ἀγαθοῦς. Ἄλλ' οὐ πιστεύου-
 σιν οἱ ἄπιστοι· Οὐκοῦν διὰ τούτων πιστεύσουσιν, ἐὰν ἡμεῖς
 ἐργαζώμεθα ταῦτα· ἐὰν ἴδωσιν, ὅτι πάντας ἐλεοῦμεν, καὶ
 20 ἐκεῖνον ἐπιγραφόμεθα διδάσκαλον, εἴσονται ὅτι αὐτὸν μι-
 μούμενοι τοῦτο πράττομεν. «Ἐλεημοσύνη», φησί, «καὶ πίσιεις
 ἀληθής». Καλῶς εἶπεν, ἀληθής· μὴ ἐξ ἀρπαγῆς, μὴ ἀπὸ
 κλοπῆς· τοῦτο γὰρ οὐκ ἔστι πίσιεις, οὐκ ἔστιν ἀλήθεια. Καὶ
 γὰρ τὸν κλέπτοντα ψεύδεσθαι ἀνάγκη, καὶ ἐπιορκεῖν δεῖ,
 25 σὺ δὲ μὴ οὕτως, ἀλλὰ μετὰ τῆς ἐλεημοσύνης πίσιεις ἔχε,
 φησί.

Περιδῶμεθα τοῦτον τὸν κόσμον· μανιάκην ἐργασώμεθα
 τῆ ψυχῆ χρυσοῦν, τὴν ἐλεημοσύνην λέγω, ἕως ἂν ἐνθάδε ὤ-
 μεν. Ἐὰν γὰρ παρέλθῃ ἡ ἡλικία αὕτη, οὐκέτι αὕτῃ χρησό-
 30 μεθα. Πῶς; Οὐκ εἰσὶν ἐκεῖ πένητες, οὐκ ἔστιν ἐκεῖ χρῆμα-

16. Δόλιχος· ἀγώνισμα δρόμου ἀντοχῆς.

17. Παροιμ. 3, 3.

18. Παροιμ. 3, 3.

19. Μανιάκης· περιουχένιον χρυσοῦν κόσμημα, ποῦ ἔφεραν ὠρι-
 μένοι βαθμοῦχοι τῆς ἱεραρχίας τῆς βυζαντινῆς αὐλῆς.

χους¹⁶ καὶ ἐγκαταλείψῃ τὸν τελευταῖον, ἔχασε τὸ πᾶν. Καὶ ἡμεῖς ἐὰν κάνωμεν ἀρχὴν τῶν καλῶν ἔργων, ὕστερα παύσωμεν, ἐχάσαμεν καὶ κατεστρέψαμεν τὸ πᾶν.

Ἔκουε τὴν ὠφέλιμον παραίνεσιν ποῦ λέγει· «Ἡ ἐλεημοσύνη καὶ ἡ ἀγαθὴ πίστις ἄς μὴ σὲ ἐγκαταλείπουν»¹⁷. Δὲν εἶπε, νὰ τὸ κάνῃς μίαν φοράν, οὔτε δύο, οὔτε τρεῖς, οὔτε δέκα, οὔτε ἑκατὸν φορές, ἀλλὰ διὰ πάντα· διότι λέγει· «ἄς μὴ σὲ ἐγκαταλείπουν». Καὶ δὲν εἶπε, νὰ μὴ τὰς ἐγκαταλείπῃς, ἀλλὰ νὰ μὴ σὲ ἐγκαταλείπουν αὐταί, ἀποδεικνύων ὅτι ἡμεῖς ἔχομεν τὴν ἀνάγκην των καὶ ὄχι αὐταὶ τὴν ἰδικήν μας, καὶ διδάσκων ὅτι ἔχομεν ὑποχρέωσιν νὰ πράττωμεν τὰ πάντα, ὥστε νὰ κατέχωμεν αὐτὰς πλησίον μας. «Δέσε δὲ αὐτὰς γύρω ἀπὸ τὸν τράχηλόν σου»¹⁸, λέγει. Ὅπως ἀκριβῶς τὰ παιδιὰ τῶν πλουσίων κρεμοῦν χρυσᾶ κοσμήματα γύρω ἀπὸ τὸν λαιμόν των καὶ ποτὲ δὲν τοποθετοῦν αὐτὰ εἰς ἄλλο μέρος καὶ τὰ φέρουν ὡς ἀπόδειξιν τῆς εὐγενείας των, ἔτσι καὶ ἡμεῖς πρέπει νὰ φορέσωμεν πάντοτε εἰς τοὺς ἑαυτοὺς μας τὴν ἐλεημοσύνην, ἀποδεικνύοντες ὅτι εἴμεθα παιδιὰ τοῦ ἐλεήμονος Θεοῦ, ποῦ ἀνατέλλει τὸν ἥλιον χωρὶς διάκρισιν εἰς πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς ἀνθρώπους. Ἄλλὰ δὲν πιστεύουν οἱ ἄπιστοι; Ἀσφαλῶς θὰ πιστεύσουν διὰ τούτων, ἐὰν ἡμεῖς ἐργαζώμεθα αὐτὰ· ἐὰν ἴδουῦν ὅτι δίδωμεν ἐλεημοσύνην εἰς ὅλους καὶ δεχόμεθα Ἐκεῖνον διδάσκαλον, θὰ γνωρίσουν ὅτι κάνομεν αὐτὸ μιμούμενοι ἐκεῖνον. «Ἐλεημοσύνη», λέγει, «καὶ πίστις ἀληθινή». Καλῶς εἶπεν, ἀληθινὴ καὶ ὄχι ἀπὸ ἀρπαγὴν οὔτε ἀπὸ κλοπὴν, διότι αὐτὸ δὲν εἶναι πίστις, δὲν εἶναι ἀλήθεια. Ὁ κλέπτης βέβαια εἶναι ἀνάγκη νὰ ψεύδεται καὶ πρέπει νὰ καταπατῇ τὸν ὄρκον του, σὺ ὅμως δὲν πρέπει νὰ συμπεριφέρεσαι ἔτσι, ἀλλὰ νὰ ἔχῃς μαζί μὲ τὴν ἐλεημοσύνην καὶ πίστιν, λέγει.

Ἄς φορέσωμεν τὸ κόσμημα αὐτό. Ἄς καλλιεργήσωμεν διὰ τὴν ψυχὴν μας τὸν χρυσὸν μανιάκην¹⁹, ἐννοῶ τὴν ἐλεημοσύνην, ἕως ὅτου εἴμεθα εἰς τὸν κόσμον αὐτόν. Διότι ἐὰν παρέλθῃ ἡ περίοδος αὐτὴ τῆς ζωῆς μας, δὲν θὰ τὴν ἔχωμεν καθόλου ἀνάγκην. Πῶς; δὲν ὑπάρχουν ἐκεῖ πτωχοί, δὲν ὑπάρχουν ἐκεῖ χρήματα, δὲν ὑπάρχει ἐκεῖ πτω-

τα, οὐκ ἔστιν ἐκεῖ πτωχεία. Ἔως ἐσμέν παῖδες, μὴ ἀπο-
 στερήσωμεν ἑαυτοὺς τοῦ κόσμου τούτου. Καθάπερ γὰρ ἐπὶ
 τῶν παίδων, εἰς ἄνδρες γένωνται, περιαιρεῖται ταῦτα, καὶ
 ἐφ' ἕτερον ἄγονται κόσμον, οὕτω καὶ ἐφ' ἡμῶν, οὐκέτι ἢ
 5 διὰ χρημάτων ἐλεημοσύνη ἔσται, ἀλλ' ἕτερα τις πολὺ μεί-
 ζων. Ὡστε ταύτης ἑαυτοὺς μὴ ἀποστερήσωμεν, ποιήσωμεν
 καλὴν φαίνεσθαι τὴν ψυχὴν. Μέγα ἐλεημοσύνη καλὸν καὶ
 τίμιον, δῶρον ἐστὶ μέγα· μᾶλλον δὲ μέγα ἀγαθότης. Ἐάν
 μάθωμεν χρημάτων καταφρονεῖν, καὶ ἕτερα μαθησόμεθα. Ὁ-
 10 ρα γὰρ ἐντεῦθεν πόσα τίκτεται ἀγαθὰ. Ὁ διδοὺς ἐλεημοσύ-
 νην, ὡς χρὴ δίδοναι, μαρτάνει τῶν χρημάτων καταφρονεῖν·
 ὁ μαθὼν χρημάτων καταφρονεῖν, τὴν ρίζαν ἐξέκοψε τῶν
 κακῶν. Ὡστε οὐκ εὖ ποιεῖ μᾶλλον, ἢ εὖ πάσχει, οὐ τῷ
 ὀφειλὴν καὶ ἀμοιβὴν κεῖσθαι μόνον τῇ ἐλεημοσύνῃ, ἀλλὰ
 15 καὶ τῷ τὴν ψυχὴν φιλόσοφον γίνεσθαι, καὶ ὑψηλὴν καὶ πλου-
 σίαν. Ὁ διδοὺς ἐλεημοσύνην παιδεύεται μὴ θαυμάζειν χρή-
 ματα, μηδὲ χρυσόν· τοῦτο δὲ παιδευθεὶς τὴν διάνοιαν, ἀρ-
 χὴν ἔλαβε μεγίστην ἀνιέναι πρὸς τὸν οὐρανόν, καὶ μάχης
 καὶ ἔριδος καὶ φθόνου καὶ ἀθυμίας μυρίας ἐξέκοψε προσά-
 20 σεις. Ἴστε γάρ, ἴστε καὶ ὑμεῖς, ὅτι πάντα διὰ τὰ χρήματα,
 καὶ μυριοὶ πόλεμοι διὰ τὰ χρήματα· ὁ δὲ τούτων μαθὼν κατα-
 φρονεῖν, ἐν γαλήνῃ κατέστησεν ἑαυτόν. Οὐκέτι ζημίαν δέδοικε·
 τοῦτο γὰρ ἐπαίδευσεν αὐτὸν ἢ ἐλεημοσύνη· οὐκέτι ἐπι-
 θυμῆι τῶν τοῦ πλησίον· πῶς γάρ, ὁ τὰ αὐτοῦ ἀποκτώμενος
 25 καὶ διδοὺς; οὐκέτι βασκαίνει τῷ πλουτιῶντι· πῶς γάρ, ὁ
 βουλόμενος γενέσθαι πένης διακαθαίρει αὐτοῦ τὸ ὄμμα τῆς
 ψυχῆς.

Καὶ ταῦτα μὲν ἐνταῦθα· τὰ δὲ ἐκεῖ οὐδὲ ἔστιν εἰπεῖν,
 ὅσων ἐπιτεύξεται ἀγαθῶν. Οὐ μενεῖ ἔξω μετὰ τῶν μωρῶν
 30 παρθένων, ἀλλὰ μετὰ τῶν φρονίμων εἰσελεύσεται, μετὰ τοῦ

χεία. "Εως ὅτου εἴμεθα παιδιά, ἄς μὴ στερήσωμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας τοῦ κόσμου τούτου. "Ὅπως ἀκριβῶς συμβαίνει εἰς τὰ παιδιά, ὅταν γίνουιν ἄνδρες, ἀπομακρύνονται αὐτὰ καὶ ὀδηγοῦνται εἰς ἄλλον κόσμον, ἔτσι καὶ εἰς ἡμᾶς, δὲν θὰ εἶναι ἡ ἐλεημοσύνη μὲ χρήματα, ἀλλὰ κάποια ἄλλη πολὺ μεγαλυτέρα. "Ὡστε ἄς μὴ στερήσωμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας ἀπ' αὐτὴν, ἄς κάνωμεν νὰ φαίνεται ἡ ψυχὴ καλή. Ἡ ἐλεημοσύνη εἶναι μέγα καλὸν καὶ τίμιον, εἶναι δῶρον μέγα· μᾶλλον δὲ μεγάλη καλωσύνη. Ἐὰν μάθωμεν νὰ περιφρονοῦμεν τὰ χρήματα, θὰ μάθωμεν καὶ ἄλλα. Πρόσεχε πόσα ἀγαθὰ προέρχονται ἀπὸ τοῦτο. Αὐτὸς ποὺ δίδει ἐλεημοσύνην, ἐπειδὴ πρέπει νὰ δίδῃ, συνηθίζει νὰ περιφρονῇ τὰ χρήματα· αὐτὸς ποὺ ἔμαθε νὰ περιφρονῇ τὰ χρήματα, ἀπέκοψε τελείως τὴν ρίζαν τῶν κακῶν. "Ὡστε δὲν εὐεργετεῖ μᾶλλον, παρὰ εὐεργετεῖται, μὲ τὸ νὰ κεῖται εἰς τὴν ἐλεημοσύνην ὄχι μόνον ἡ ὀφειλὴ καὶ ἡ ἀμοιβή, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ νὰ γίνεται ἡ ψυχὴ φιλόσοφος, ὑψηλὴ καὶ πλουσία. Ἐκεῖνος ποὺ δίδει ἐλεημοσύνην διδάσκεται νὰ μὴ θαυμάζῃ τὰ χρήματα, οὔτε τὸν χρυσόν· τοῦτο δὲ διδαχθεὶς εἰς τὴν διανοίαν του, ἔκανε τὴν μεγαλυτέραν ἀρχὴν διὰ νὰ ἀνέλθῃ πρὸς τὸν οὐρανόν, καὶ ἀπέκοψε τὰς ἀναριθμήτους αἰτίας τοῦ θυμοῦ, τῆς ἔχθρας, τοῦ φθόνου καὶ τῆς λύπης. Διότι γνωρίζετε, γνωρίζετε καλὰ καὶ σεῖς, ὅτι τὰ πάντα προέρχονται ἀπὸ τὰ χρήματα καὶ οἱ ἄπειροι πόλεμοι γίνονται ἔνεκα τῶν χρημάτων· ἐκεῖνος ὅμως ποὺ ἔμαθε νὰ τὰ περιφρονῇ, κατέστησεν ἡσυχον τὸν ἑαυτὸν του. Δὲν φοβεῖται πλέον τὴν ζημίαν, διότι ἡ ἐλεημοσύνη ἐδίδαξε τοῦτο εἰς αὐτόν· δὲν ἐπιθυμεῖ πλέον αὐτὰ ποὺ ἔχει ὁ πλησίον του· διότι πῶς θὰ ἐπιθυμῇ, ἐκεῖνος ποὺ δίδει αὐτὰ ποὺ ἀποκτᾷ; δὲν φθονεῖ πλέον τὸν πλούσιον· διότι πῶς θὰ ἔκαμνεν αὐτό, ἐκεῖνος ποὺ θέλει νὰ γίνῃ πτωχός; καθαρίζει ἐντελῶς τὰ μάτια τῆς ψυχῆς του.

Καὶ αὐτὰ μὲν συμβαίνουν εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν· ὅσον ἀφορᾷ δὲ εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εἰποῦμεν πόσα ἀγαθὰ θὰ ἐπιτύχῃ. Δὲν θὰ μείνῃ ἔξω μὲ τὰς μωρὰς παρθένους, ἀλλὰ θὰ εἰσέλθῃ μὲ τὰς φρονίμους,

- νυμφίου, τὰς λαμπάδας ἔχων λαμπράς· καὶ τῶν ἐν παρθε-
 θενία ταλαιπωρηθειῶν, ὁ μὴδὲ γευσάμενος τῶν πόνων ἐ-
 κείνων ἔσται θελίτων. Τοσαύτη ἢ τῆς ἐλεημοσύνης ἰσχὺς·
 μετὰ πολλῆς εἰσάγει τῆς παρησίας τοὺς αὐτῆς τροφίμους.
- 5** Γνωρίμη γάρ ἐστι τοῖς ἐν τῷ οὐρανῷ πύλωροῖς, τοῖς τὰς
 θύρας κατέχουσι τοῦ νυμφῶνος· οὐ μόνον δὲ γνωρίμη, ἀλλὰ
 καὶ αἰδέσιμος· καὶ οὓς ἂν ἐπιγνῶ τειμηκότιας αὐτήν, μετὰ
 πολλῆς εἰσάξει τῆς παρησίας, καὶ οὐδεὶς ἀντιρεῖ, ἀλλὰ
 πάντες ὑποχωροῦσιν. Εἰ γὰρ τὸν Θεὸν εἰς τὴν γῆν κατή-
- 10** γαγε, καὶ ἔπεισεν ἄνθρωπον γενέσθαι, πολλῶ μᾶλλον ἄν-
 θρωπον εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναγαγεῖν δυνησεται· μεγάλη γὰρ
 αὐτῆς ἢ ἰσχὺς. Εἰ ἀπὸ ἐλέους καὶ φιλανθρωπίας ὁ Θεὸς
 ἄνθρωπος ἐγένετο, καὶ ἔπεισεν αὐτὸν δοῦλον γενέσθαι, πολ-
 λῶ μᾶλλον τοὺς δούλους εἰς τὴν οἰκίαν εἰσάξει τὴν αὐτοῦ.
- 15** Ταύτην ἀγαπήσωμεν, ταύτην σιέροξωμεν, μὴ μίαν ἡμέραν,
 μὴδὲ δευτέραν, ἀλλὰ διὰ παντὸς τοῦ χρόνου, ἵνα ἡμᾶς ἐπι-
 γνῶ. Ἐάν αὐτὴ ἡμᾶς ἐπιγνῶ, καὶ ὁ Κύριος ἐπιγνώσεται·
 ἂν αὐτὴ ἀγνοήσῃ, καὶ ὁ Κύριος ἀγνοήσῃ, καὶ ἐρεῖ, οὐκ οἶδα
 ὑμᾶς. Ἐλλὰ μὴ γένοιτο ταύτης ἀκοῦσαι ἡμᾶς τῆς φωτῆς.
- 20** ἀλλὰ τῆς μακαρίας ἐκείνης· «Δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πα-
 τρός μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν
 ἀπὸ καταβολῆς κόσμου»· ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν,
 ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα
 τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτις, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς
- 25** τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

μέ τὸν Νυμφίον, κρατῶν τὰς λαμπρὰς λαμπάδας. Καὶ θὰ εἶναι ἀνώτερος ἀπὸ τὰς καταπονηθεῖσας εἰς τὴν ἄσκησιν τῆς παρθενίας ἐκεῖνος, ποὺ δὲν ἔδοκίμασε καθόλου ἀπὸ τοὺς κόπους ἐκείνους. Τόσον μεγάλη εἶναι ἡ δύναμις τῆς ἐλεημοσύνης· ὁδηγεῖ εἰς τὸν οὐρανὸν μὲ πολλὴν παρρησίαν ἐκείνους ποὺ τὴν ἐξασκοῦν. Διότι εἶναι γνώριμος εἰς τοὺς θυρωροὺς τοῦ οὐρανοῦ, εἰς τοὺς φυλάσσοντας τὰς θύρας τοῦ νυμφῶνος· ὄχι δὲ μόνον γνώριμος, ἀλλὰ καὶ σεβαστὴ· καὶ ἐκείνους τοὺς ὁποίους θὰ ἀναγνωρίσῃ ὅτι τὴν τιμοῦν, θὰ τοὺς ὁδηγήσῃ μὲ πολλὴν παρρησίαν καὶ κανεὶς δὲν θὰ φέρῃ ἀντιρρήσεις, ἀλλὰ ὅλοι ὑποχωροῦν. Διότι ἐὰν κατεβίβασε τὸν Θεὸν κάτω εἰς τὴν γῆν καὶ τὸν ἔπεισε νὰ γίνῃ ἄνθρωπος, πολὺ περισσότερο θὰ ἠμπορέσῃ νὰ ἀναβιβάσῃ τὸν ἄνθρωπον εἰς τὸν οὐρανόν· διότι εἶναι μεγάλη ἡ δύναμις αὐτῆς. Ἐὰν ὁ Θεὸς ἀπὸ εὐσπλαγχνίαν καὶ φιλανθρωπίαν ἔγινεν ἄνθρωπος, καὶ ἔπεισεν αὐτὸν διὰ νὰ γίνῃ δούλος, πολὺ περισσότερο θὰ ἠμπορέσῃ νὰ ὁδηγήσῃ τοὺς δούλους εἰς τὴν οἰκίαν του. "Ἄς ἀγαπήσωμεν αὐτήν, ἄς τὴν στέρωμεν ὄχι διὰ μίαν ἡμέραν, οὔτε διὰ δύο, ἀλλὰ δι' ὅλον τὸν χρόνον, διὰ νὰ μᾶς ἀναγνωρίσῃ αὐτή. "Ἄν ἡ ἐλεημοσύνη μᾶς ἀναγνωρίσῃ, καὶ ὁ Κύριος θὰ μᾶς ἀναγνωρίσῃ· ἂν ὅμως αὐτὴ μᾶς ἀγνοήσῃ, καὶ ὁ Κύριος θὰ μᾶς ἀγνοήσῃ, καὶ θὰ μᾶς εἰπῇ, «δὲν σᾶς γνωρίζω». "Ἄς μὴ γίνῃ ὅμως νὰ ἀκούσωμεν αὐτὴν τὴν φωνήν, ἀλλ' ἐκείνην τὴν μακαρίαν· «Ἐλᾶτε σεῖς, ποὺ εἴσθε εὐλογημένοι ἀπὸ τὸν Πατέρα μου, κληρονομήσατε τὴν βασιλείαν, ποὺ ἔχει ἐτοιμασθῆ διὰ σᾶς, ἀπὸ θεμελιώσεως τοῦ κόσμου»³⁰ τὴν βασιλείαν αὐτὴν εἴθε νὰ ἐπιτύχωμεν ὅλοι μας μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετὰ τοῦ ὁποίου ἀνήκει εἰς τὸν Πατέρα συγχρόνως καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα δόξα, δύναμις, τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἄμήν.

ΛΟΓΟΣ Β΄

Φιλιπ. 1, 1 - 7

5 «Παῦλος καὶ Τιμόθεος, δοῦλοι Ἰησοῦ Χριστοῦ, πᾶσι τοῖς ἁγίοις ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τοῖς οὖοις ἐν Φιλιπποῖς, συνεπισκόποις καὶ διακόνοις, χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς ἡμῶν καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ».

Ἐνιαῦθα ἅτε πρὸς ὁμοτίμους ἐπισιέλλων, οὐ τίθησιν αὐτοῦ τὸ τῆς διδασκαλίας ἀξίωμα, ἀλλ' ἕτερον καὶ αὐτὸ
10 μέγα. Ποῖον δὴ τοῦτο; Δοῦλον ἐαντιὸν φησιν, οὐκ ἀπόστολον. Μέγα γὰρ ὄντως καὶ τοῦτο ἀξίωμα, καὶ τὸ κεφάλαιον τῶν ἀγαθῶν, δοῦλον εἶναι Χριστοῦ, καὶ μὴ ἀπλῶς λέγεσθαι. Ὁ τοῦ Χριστοῦ δοῦλος, οὗτος ὄντως ἐλεύθερός ἐστι τῇ ἁμαρτίᾳ, καὶ γνήσιος δοῦλος οὐδενὸς ἄλλου δοῦλός ἐστι·
15 ἐπεὶ οὐκ ἂν γένοιτο τοῦ Χριστοῦ δοῦλος, ἀλλ' ἐξ ἡμισείας. Καὶ Ῥωμαίοις δὲ πάλιν ἐπισιέλλων λέγει «Παῦλος δοῦλος Ἰησοῦ Χριστοῦ». Κορινθίοις δὲ καὶ Τιμοθέῳ ἐπισιέλλων, ἀπόστολον ἐαντιὸν καλεῖ. Τίνος οὖν ἔνεκεν τοῦτο; Οὐχ ὅτι Τιμοθέου αὐτοὶ κρείττους ἄπαγε· ἀλλὰ μᾶλλον αὐτοὺς τιμᾷ,
20 καὶ θεραπεύει μάλιστα πάντων, οἷς ἐπέσιελλε· καὶ γὰρ καὶ πολλὴν αὐτοῖς ἀρειὴν μαρτυρεῖ. Ἐκεῖ μὲν γὰρ ἔμελλε πολλὰ διατάττεσθαι, διὰ τοῦτο ἀνέλαβε τὸ τοῦ ἀποστόλου ἀξίωμα, ἐνιαῦθα δὲ ἐπιτάττει μὲν αὐτοῖς οὐδέν, πλὴν ὅσα καὶ ἀφ' ἐαντιῶν συνεώρων.

1. Φιλιπ. 1, 1 - 2.

2. Ρωμ. 1, 1.

ΛΟΓΟΣ Β΄
Φιλιπ. 1, 1 - 7

«Ἐγὼ ὁ Παῦλος καὶ ὁ Τιμόθεος, δοῦλοι τοῦ Ἰησοῦ, γράφομεν τὴν ἐπιστολὴν πρὸς ὅλους τοὺς πιστοὺς, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ποὺ κατοικοῦν εἰς τοὺς Φιλίππους μαζὶ μὲ τοὺς ἐπισκόπους καὶ διακόνους των. Εἶθε νὰ εἶναι εἰς σᾶς ἡ χάρις καὶ ἡ εἰρήνη ἀπὸ τὸν Θεὸν Πατέρα μας καὶ τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν»¹.

Ἐδῶ ὡσάν νὰ γράφη πρὸς ὁμοτίμους, δὲν θέτει τὸ ἀξίωμα τῆς διδασκαλίας του, ἀλλὰ κάποιον ἄλλο καὶ αὐτὸ μέγα. Ποῖον εἶναι λοιπὸν αὐτό; Ἀποκαλεῖ τὸν ἑαυτὸν του δοῦλον καὶ ὄχι ἀπόστολον. Διότι εἶναι μέγα πράγματι καὶ τὸ ἀξίωμα αὐτό, καὶ ἡ κορωνὴ τῶν ἀγαθῶν, τὸ νὰ εἶναι δηλαδὴ κανεὶς δοῦλος τοῦ Χριστοῦ καὶ ὄχι ἀπλῶς νὰ λέγεται δοῦλος. Ὁ δοῦλος τοῦ Χριστοῦ, αὐτός εἶναι πράγματι ἐλεύθερος ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν, καὶ ὁ γνήσιος δοῦλος δὲν εἶναι κανενὸς ἄλλου κυρίου δοῦλος· ἐπειδὴ δὲν θὰ ἤμπορουσε νὰ εἶναι δοῦλος τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ἐξ ἡμισείας. Καὶ ὅταν γράφη πάλιν πρὸς τοὺς Ῥωμαίους, λέγει· «Παῦλος δοῦλος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ»². Ὅταν ὅμως γράφη πρὸς τοὺς Κορινθίους καὶ πρὸς τὸν Τιμόθεον, ἀποκαλεῖ τὸν ἑαυτὸν του ἀπόστολον. Διὰ ποῖον λόγον λοιπὸν τὸ κάνει αὐτό; Ὅχι διότι αὐτοὶ εἶναι ἀνώτεροι ἀπὸ τὸν Τιμόθεον· μακριὰ αὐτὴ ἡ σκέψις· ἀλλὰ μᾶλλον αὐτοὺς τιμᾶ, καὶ κολακεύει περισσότερο ἀπ' ὅλους ἐκείνους, εἰς τοὺς ὁποίους ἔγραψεν ἐπιστολάς· καθ' ὅσον μαρτυρεῖ εἰς αὐτοὺς πολλὴν ἀρετὴν. Ἐκεῖ μὲν ἐπρόκειτο πολλὰ νὰ διατάσῃ, καὶ δι' αὐτὸ ἀνέλαβε τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀποστόλου, ἐδῶ ὅμως δὲν τοὺς διατάσσει τίποτε, ἐκτὸς ὅσα καὶ ἀπὸ μόνοι των κατενοῦσαν.

- «Τοῖς ἁγίοις ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τοῖς οὖσιν ἐν Φιλίπποις». Ἐπειδὴ εἰκὸς ἦν καὶ Ἰουδαίους ἁγίους ἑαυτοὺς καλεῖν ἀπὸ τοῦ πρώτου χρησιμοῦ, ἠνίκα ἐλέγοντο λαὸς ἅγιος, περιούσιος, διὰ τοῦτο προσέθηκε, «τοῖς ἁγίοις ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ».
- 5 Οὗτοι γὰρ μόνοι ἅγιοι, ἐκεῖνοι δὲ λοιπὸν θέβηλοι. «Συνεπισκόποις καὶ διακόνους». Τί τοῦτο; μιᾶς πόλεως πολλοὶ ἐπίσκοποι ἦσαν; Οὐδαμῶς· ἀλλὰ τοὺς πρεσβυτέρους οὕτως ἐκάλεσε. Τότε γὰρ τέως ἐκοινωνοῦν τοῖς ὀνόμασι, καὶ διάκονος ὁ ἐπίσκοπος ἐλέγεται. Διὰ τοῦτο γράφων Τιμοθέῳ ἔ-
- 10 λεγε· «Τὴν διακονίαν σου πληροφόρησον»· ἐπισκόπῳ ὄντι. Ὅτι γὰρ ἐπίσκοπος ἦν, φησὶ πρὸς αὐτόν. «Χεῖρας ταχέως μηδενὶ ἐπιτίθει»· καὶ πάλιν· «Ὁ ἐδόθη σοι μετὰ ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τοῦ πρεσβυτερίου»· οὐκ ἂν δὲ πρεσβύτεροι ἐπίσκοπον ἐχειροτόνησαν. Καὶ πάλιν πρὸς Τίτον γράφων φη-
- 15 σί· «Τούτου χάριν κατέλιπόν σε ἐν Κρήτῃ, ἵνα καιασήσης κατὰ πόλιν πρεσβυτέρους, ὡς ἐγὼ σοι διαταξάμην· εἴ τις ἀνέγκλητος, μιᾶς γυναικὸς ἀνήρ»· ἃ περὶ τοῦ ἐπισκόπου φησί. Καὶ εἰπὼν ταῦτα, εὐθέως ἐπήγαγε· «Δεῖ γὰρ τὸν ἐπίσκοπον ἀνέγκλητον εἶναι, ὡς Θεοῦ οἰκονόμον, μὴ αὐθάδη».
- 20 Ὅπερ οὖν ἔφη, καὶ οἱ πρεσβύτεροι τὸ παλαιὸν ἐκαλοῦντο ἐπίσκοποι καὶ διάκονοι Χριστοῦ, καὶ οἱ ἐπίσκοποι πρεσβύτεροι· ὅθεν καὶ νῦν πολλὴ συμπρεσβυτέρῳ ἐπίσκοποι γράφουσι, καὶ συνδιακόνῳ. Λοιπὸν δὲ τὸ ἰδιάζον ἐκάστῳ ἀπονενέμηται ὄνομα, ὁ ἐπίσκοπος, καὶ ὁ πρεσβύτερος, «Συν-
- 25 επισκόποις», φησί, «καὶ διακόνους, χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη» ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς ἡμῶν καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ». Τί δήποτε δὲ οὐδαμοῦ τῷ κλήρῳ γράφων, οὐκ ἐν Ρώμῃ, οὐκ

3. Δηλαδή τὴν πρώτην διαθήκην.

4. Α' Τιμ. 5, 22· 4, 14.

5. Τίτ. 1, 5-6.

6. Τίτ. 1, 7.

«Εἰς τοὺς ἁγίους ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ποὺ κατοικοῦν εἰς τὴν πόλιν τῶν Φιλίππων». Ἐπειδὴ ἦτο φυσικὸν καὶ οἱ Ἰουδαῖοι νὰ ἀποκαλοῦν τοὺς ἑαυτοὺς των ἁγίους ἀπὸ τὸν πρῶτον χρησμόν³, ὅταν ὠνομάζοντο λαὸς ἅγιος, περιούσιος, διὰ τοῦτο προσέθεσεν, «εἰς τοὺς ἁγίους ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ». Αὐτοὶ βέβαια εἶναι οἱ μόνοι ἅγιοι, ἐκεῖνοι δὲ πλέον βέβηλοι. «Μαζὶ μὲ τοὺς ἐπισκόπους καὶ τοὺς διακόνους των». Τί σημαίνει αὐτό; ἦσαν πολλοὶ ἐπίσκοποι εἰς μίαν πόλιν; Ἀσφαλῶς ὄχι· ἀλλὰ τοὺς πρεσβυτέρους ἐκάλεσεν ἔτσι. Διότι τότε τὰ ὀνόματα εἶχαν τὴν ἴδιαν σημασίαν, καὶ ὁ ἐπίσκοπος ἐλέγετο διάκονος. Διὰ τοῦτο γράφων πρὸς τὸν Τιμόθεον ἔλεγε· «Πληροφόρησε τὴν διακονίαν σου», ἐνῶ ἦτο ἐπίσκοπος. Τὸ ὅτι δηλαδὴ ἦτο ἐπίσκοπος γίνεται φανερόν ἀπὸ τοὺς λόγους· «Νὰ μὴ βάζης γρήγορα τὰ χέρια σου εἰς κανένα πρὸς χειροτονίαν»· καὶ πάλιν, «Ἐκεῖνο ποὺ σοῦ ἐδόθη μὲ ἐπίθεσιν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς σου τοῦ σώματος τῶν πρεσβυτέρων»⁴. Δὲν ἦτο βέβαια δυνατόν οἱ πρεσβύτεροι νὰ χειροτονήσουν ἐπίσκοπον. Καὶ πάλιν γράφων πρὸς τὸν Τίτον λέγει· «Δι’ αὐτὸ σὲ ἄφησα εἰς τὴν Κρήτην, διὰ νὰ ἐγκαταστήσης εἰς κάθε πόλιν πρεσβυτέρους, ὅπως ἐγὼ προφορικῶς σὲ διέταξα· ἐὰν κανεὶς δὲν διατελῇ ὑπὸ κατηγορίαν, ἐὰν εἶναι σύζυγος μιᾶς γυναικός»⁵, τὰ ὁποῖα λέγει περὶ τοῦ ἐπισκόπου. Καὶ ἀφοῦ εἶπεν αὐτὰ ἀμέσως προσέθεσε· «Διότι πρέπει ὁ ἐπίσκοπος νὰ εἶναι ἀκατηγόρητος, ὡς οἰκονόμος τοῦ Θεοῦ, νὰ μὴ εἶναι αὐθάδης»⁶.

Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν εἶπα, καὶ οἱ πρεσβύτεροι τότε ἐκαλοῦντο ἐπίσκοποι καὶ διάκονοι τοῦ Χριστοῦ, καὶ οἱ ἐπίσκοποι πρεσβύτεροι. Δι’ αὐτὸ καὶ τώρα πολλοὶ ἐπίσκοποι γράφουν μαζὶ μὲ τὸν πρεσβύτερον καὶ τὸν διάκονον. Εἰς τὸν καθένα λοιπὸν ἔχει ἀπονεμηθῆ τὸ ὄνομα ποὺ τοῦ ἀνήκει, δηλαδὴ ὁ ἐπίσκοπος καὶ ὁ πρεσβύτερος. Λέγει, «Μαζὶ μὲ τοὺς ἐπισκόπους καὶ τοὺς διακόνους, εἶθε νὰ εἶναι εἰς σᾶς ἡ χάρις καὶ ἡ εἰρήνη ἀπὸ τὸν Θεόν Πατέρα μας καὶ τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν». Διατί τέλος πάντων ἐδῶ γράφει πρὸς τοὺς κληρικούς, ἐνῶ πουθενὰ ἄλλου δὲν

ἐν Κορίνθῳ, οὐκ ἐν Ἐφέσῳ, οὐδαμοῦ, ἀλλὰ κοινῇ πᾶσι τοῖς ἁγίοις, τοῖς πιστοῖς, τοῖς ἡγαπημένοις, ἐνταῦθα τῷ κλήρῳ γράφει; "Οὐ αὐτοὶ καὶ ἀπέστειλαν, καὶ ἐκαρποφόρησαν, αὐτοὶ καὶ ἔπεμψαν πρὸς αὐτὸν τὸν Ἐπαφρόδιον. «Εὐχαρι-
 5 σιῶ τῷ Θεῷ μου», φησί, «ἐπὶ πάσῃ τῇ μνεῖα ὑμῶν πάντοτε». Εἶπεν ἀλλαχοῦ γράφων, «Πείθεσθε τοῖς ἡγουμένοις ὑμῶν καὶ ὑπέκκειτε, διὰ αὐτοὶ ἀγρυπνοῦσιν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ὑμῶν, ὡς λόγον ἀποδώσοντες, ἵνα μετὰ χαρᾶς τοῦτο ποιῶσι, καὶ μὴ σιενάζοντες». Εἰ τοίνυν τὸ σιενάζειν, κακίας τῶν μα-
 10 θητιῶν, τὸ μετὰ χαρᾶς τοῦτο ποιεῖν, προκοπῆς. Ὅσακις ὑμῶν ἀναμνησθῶ, φησί, δοξάζω τὸν Θεόν. Τοῦτο δὲ ποιεῖ ἐκ τοῦ πολλὰ αὐτοῖς συνειδέναί ἀγαθὰ. Καὶ δοξάζω, φησί, καὶ δέομαι. Οὐ μὴν, ἐπειδὴ ἐπιδεδώκατε εἰς ἀρειήν, παύομαι δέομενος ὑπὲρ ὑμῶν ἀλλ' εὐχαριστιῶ τῷ Θεῷ ἐπὶ πάσῃ τῇ
 15 μνεῖα ὑμῶν πάντοτε, ἐν πάσῃ δεήσει μου ὑπὲρ πάντων ὑμῶν μετὰ χαρᾶς καὶ τὴν δέησιν ποιούμενος». «Πάντοτε», οὐχ ὅτιαν εὐχομαι μόνον. «Μετὰ χαρᾶς». «Ἔστι γὰρ καὶ μετὰ λύπης τοῦτο ποιῆσαι, ὡς ὅτιαν λέγῃ ἀλλαχοῦ. Ἐκ γὰρ πολλῆς θλίψεως καὶ συνοχῆς καρδίας ἔγραψα ὑμῖν διὰ πολ-
 20 λῶν δακρύων».

«Ἐπὶ τῇ κοινωνίᾳ ὑμῶν», φησί, «εἰς εὐαγγέλιον ἀπὸ πρώτης ἡμέρας μέχρι τοῦ νῦν». Μέγα αὐτοῖς ἐνταῦθα μαρτυρεῖ, καὶ σφόδρα μέγα, καὶ ἄπερ ἂν τις ἐμαρτύρησεν ἀπιστόλοις καὶ εὐαγγελισταῖς. Οὐκ ἐπειδὴ πόλιν ἐνεχειρίσθητε
 25 μίαν, φησί, ἐκείνης φροντίζετε μόνης, ἀλλὰ πάντα πράττετε, ὥστε μεριστὰι γενέσθαι τῶν ἐμῶν πόνων, πανταχοῦ παρόντες καὶ συμπράκτοντες, καὶ συγκοινωνοῦντές μου τῷ κηρύγματι· οὐχ ἕνα χρόνον, οὐδὲ δεύτερον, οὐδὲ τρίτον, ἀλλὰ πάν-

7. Φιλίπ. 1, 3-4.

8. Ἐβρ. 13, 17.

9. Β' Κορ. 2, 4.

10. Φιλίπ. 1, 5.

ἀπευθύνεται πρὸς αὐτούς, οὔτε εἰς τὴν Ρώμην, οὔτε εἰς τὴν Κόρινθον, οὔτε εἰς τὴν Ἔφεσον, ἀλλὰ γράφει ἀπὸ κοινοῦ εἰς ὅλους τοὺς ἀγίους, τοὺς πιστοὺς, τοὺς ἀγαπημένους; Διότι αὐτοὶ καὶ βοήθειαν ἀπέστειλαν, καὶ ἐκαρποφόρησαν, καὶ οἱ ἴδιοι ἔστειλαν τὸν Ἐπαφρόδιτον πρὸς αὐτόν. «Εὐχαριστῶ τὸν Θεόν μου», λέγει, «ποῦ σὰς ἐνθυμοῦμαι πάντοτε»⁷. Εἶπεν εἰς ἄλλην ἐπιστολὴν του· «Πείθεσθε εἰς τοὺς πνευματικούς προΐσταμένους σας καὶ ὑποτάσσεσθε τελείως εἰς αὐτούς. Διότι ἀγρυπνοῦν αὐτοὶ διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν ψυχῶν σας, ἐπειδὴ θὰ δώσουν λόγον εἰς τὸν Χριστὸν δι' αὐτά, ὥστε νὰ ἐκτελοῦν τὸ ἔργον αὐτὸ μὲ χαρὰν καὶ ὄχι μὲ στεναγμούς»⁸. Ἐὰν λοιπὸν ἐξ αἰτίας τῆς κακίας τῶν μαθητῶν λέγει μὲ στεναγμούς, τὸ νὰ ἐκτελοῦν τὸ ἔργον αὐτὸ μὲ χαρὰν τὸ λέγει ἐξ αἰτίας τῆς προκοπῆς αὐτῶν. Ὅσας φορὰς σὰς θυμηθῶ, λέγει, δοξάζω τὸν Θεόν. Τοῦτο δὲ κάνει διότι γνωρίζει τὰ πολλὰ ἀγαθὰ αὐτῶν. Καὶ δοξάζω, λέγει, καὶ παρακαλῶ. Δὲν θὰ σταματήσω βέβαια νὰ προσεύχωμαι διὰ σὰς, ἐπειδὴ ἔχετε προοδεύσει εἰς τὴν ἀρετὴν· ἀλλ' «εὐχαριστῶ τὸν Θεόν, ποῦ σὰς ἐνθυμοῦμαι πάντοτε, εἰς κάθε προσευχὴν μου, καὶ μὲ χαρὰν διὰ τὴν πρόοδόν σας παρακαλῶ τὸν Θεὸν δι' ὅλους σας». «Πάντοτε», λέγει, καὶ ὄχι μόνον ὅταν προσεύχωμαι· καὶ προσθέτει «μὲ χαρὰν». Διότι εἶναι δυνατὸν νὰ κάμη τοῦτο καὶ μὲ λύπην, ὅπως ὅταν λέγη ἀλλοῦ· «Διότι σὰς ἔγραψα ἀπὸ πολλὴν θλίψιν καὶ στενοχωρίαν τῆς καρδίας, μὲ πολλὰ δάκρυα»⁹.

«Εὐχαριστῶ τὸν Θεὸν διὰ τὴν συμμετοχὴν σας, λέγει, εἰς τὸ εὐαγγέλιον ἀπὸ τὴν πρώτην ἡμέραν, ποῦ ἐπιστεύσατε ἕως τώρα»¹⁰. Ἐδῶ δίδει μεγάλην μαρτυρίαν ὑπὲρ αὐτῶν, καὶ πολὺ μεγάλην μάλιστα, τέτοιαν ποῦ θὰ ἔδιδε κάποιος ὑπὲρ τῶν ἀποστόλων καὶ εὐαγγελιστῶν. Ὅχι ἐπειδὴ ἀνελάβετε μίαν πόλιν, λέγει, σεῖς φροντίζετε δι' ἐκείνην μόνον, ἀλλὰ τὰ πάντα κάνετε, ὥστε νὰ λαμβάνετε μέρος εἰς τὰς κακουχίας μου, παντοῦ παρόντες καὶ παντοῦ βοηθοὶ μου, καὶ συμμετέχοντες εἰς τὸ κήρυγμά μου. Ἐχετε ἐπαναλάβει τὴν προθυμίαν τῶν ἀποστόλων ὄχι δι' ἓνα χρόνον,

- τοιε, ἐξ οὗ ἐπισιεύσατε μέχρι τοῦ νῦν, ἀποσιόλων ἀνειλήφατε προθυμίαν. Ὅρα πῶς οἱ μὲν ἐν Ρώμῃ ὄντες ἀπεσιρέφοντο αὐτόν· ἄκουε γὰρ αὐτοῦ λέγοντος, «Οἶδας τοῦτο, ὅτι ἀπεσιράφησάν με πάντες οἱ ἐν τῇ Ἀσίᾳ» καὶ πάλιν, «Δημᾶς με
5 ἐγκατέλειπε» καί, «Ἐν τῇ πρώτῃ μου ἀπολογία», φησί, «οὐδεὶς μοι συμπαρεγένειτο»· οὗτοι δὲ καὶ ἀπόντες ἐκοινωνοῦν αὐτῷ τῶν θλίψεων, πέμποντές τε ἄνδρας πρὸς αὐτόν, καὶ κατὰ δύναμιν ὑπηρετοῦμενοι, καὶ οὐδὲν ὅλως ἐλλιμπάγοντες».
- 10** Οὐ νῦν μόνον, φησί, ἀλλ' αἰ παντὶ τρόπῳ συναντιλαμβανόμενοι. Ἄρα κοινωνία ἐστὶν εἰς τὸ εὐαγγέλιον τοῦτο. Ὅτιαν γὰρ ἐκεῖνος μὲν κηρύττει, σὺ δὲ θεραπεύῃς τὸν κηρύττοντα, κοινωνεῖς αὐτῷ τῶν στεφάνων. Ἐπεὶ καὶ ἐν τοῖς ἔξωθεν ἀγῶσιν οὐ τοῦ ἀγωνιζομένου μόνου ἐστὶν ὁ στέφανος,
15 ἀλλὰ καὶ τοῦ παιδοιγίθου, καὶ τοῦ θεραπεύοντος, καὶ πάντων ἀπλῶς τῶν ἀσκούντων τὸν ἀθλητήν. Οἱ γὰρ ρωγνύντες αὐτόν καὶ ἀνακιδόμενοι, οὗτοι καὶ τῆς νίκης εἰκότως ἂν γένοιτο μερισταί. Καὶ ἐν τοῖς πολέμοις δὲ οὐχ ὁ ἀριστεύς μόνος, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ θεραπεύοντες αὐτόν εἰκότως ἂν
20 μεταποιοῖντο τῶν τροπαίων, καὶ τῆς δόξης μετέχοιεν, ἅτε κοινωνήσαντες αὐτῷ τοῦ ἀγῶνος τῇ θεραπείᾳ. Οὐ γὰρ μικρὸν δύναται τὸ θεραπεύειν ἀγίους, ἀλλὰ καὶ μέγα κοινωνοὺς γὰρ ἡμᾶς ποιεῖ τῶν ἐκείνοις ἀποκειμένων μισθῶν. Οἶον, ἔρρηπέ τις πολλὰ χρήματα διὰ τὸν Θεόν, διαπαντὸς ἀνάκει-
25 ται τῷ Θεῷ, ἀρετὴν ἀσκει μεγάλην, καὶ μέχρι ρημάτων, καὶ μέχρις ἐννοιῶν, καὶ μέχρι πάντων πολλὴν ἀκριβειαν φυλάττων; Ἐνεσι καὶ σοὶ καὶ μὴ τοσαύτην ἀκριβειαν ἐπιδειξαμένῳ, τῶν ἐπὶ τούτοις ἀποκειμένων αὐτῷ μισθῶν κοινωνῆσαι. Πῶς; Ἄν θεραπεύῃς αὐτόν καὶ λόγῳ καὶ
30 ἔργῳ, ἂν παρακαλέσης, καὶ διὰ τοῦ χορηγεῖν τὰ ἀναγκαῖα,

οὔτε διὰ δύο, οὔτε διὰ τρεῖς, ἀλλὰ πάντοτε, ἀπὸ τὴν ἡμέραν ποῦ ἐπιστεύσατε ἕως τώρα. Πρόσεχε πῶς οἱ εὐρισκόμενοι εἰς τὴν Ρώμην ἀπεστρέφοντο αὐτόν· διότι ἄκουε αὐτόν νὰ λέγη, «Γνωρίζεις τοῦτο, ὅτι μὲ ἀπεστράφησαν ὅλοι αὐτοὶ ποῦ εἶναι εἰς τὴν Ἀσίαν»· καὶ πάλιν· «Ὁ Δημᾶς μὲ ἐγκατέλειψε»· καί· «Κατὰ τὴν πρώτην μου ἀπολογία, λέγει, δὲν ἦλθε κανεὶς μαζί μου»¹¹. Οἱ Φιλιππηῖοι ὁμως μολονότι εἶναι ἀπόντες συμμετέχουν εἰς τὰς θλίψεις του, καὶ ἀποστέλλουν ἄνδρας πρὸς αὐτόν, καὶ παρέχουν βοήθειαν κατὰ δύναμιν, καὶ γενικὰ τίποτε δὲν παραλείπουν.

Ὁχι μόνον τώρα, λέγει, ἀλλὰ πάντοτε καὶ μὲ κάθε τρόπον συντρέχοντες. Κατὰ συνέπειαν τοῦτο εἶναι συμμετοχὴ εἰς τὸ εὐαγγέλιον. Διότι ὅταν ἐκεῖνος μὲν ἀσχολεῖται μὲ τὸ κήρυγμα, καὶ σὺ φροντίζεις αὐτόν ποῦ κηρύσσει, συμμετέχεις εἰς τὴν τιμὴν καὶ τὴν δόξαν του. Διότι καὶ εἰς τοὺς ἀθλητικοὺς ἀγῶνας, τὸ βραβεῖον δὲν ἀνήκει μόνον εἰς τὸν ἀθλητὴν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν γυμναστήν, καὶ εἰς αὐτόν ποῦ τὸν φροντίζει καὶ εἰς ὅλους γενικὰ ποῦ ἐκπαιδεύουν τὸν ἀθλητὴν. Διότι ἐκεῖνοι ποῦ τὸν ἐνδυναμώνουν καὶ τὸν τονώνουν, φυσικὸν εἶναι νὰ συμμετέχουν καὶ εἰς τὴν νίκην του. Καὶ εἰς τοὺς πολέμους ὄχι μόνον ὁ ἄριστος, ἀλλὰ καὶ ὅλοι οἱ φροντίζοντες αὐτόν, φυσικὸν θὰ ἦτο νὰ οἰκειοποιουῦνται τὰ τρόπαια τῆς νίκης, καὶ νὰ μετέχουν εἰς τὴν δόξαν, καθόσον ἔλαβον μέρος μαζί μὲ αὐτόν εἰς τὴν φροντίδα τοῦ ἀγῶνος. Διότι ἡ φροντίς διὰ τοὺς ἀγίους δὲν ἐπιτυγχάνει μικρὰ πράγματα, ἀλλὰ καὶ μεγάλα· καθ' ὅσον μᾶς κάνει μετόχους τῆς ἀμοιβῆς ποῦ εἶναι θησαυρισμένη δι' ἐκείνους. Ἐπὶ παραδείγματι ἐγκατέλειψε κάποιος διὰ τὸν Θεὸν πολλὰ χρήματα, διὰ παντός ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸν Θεόν, ἐξασκεῖ μεγάλην ἀρετὴν, καὶ εἶναι πολὺ προσεκτικὸς εἰς τὰ λόγια καὶ τὰς σκέψεις καὶ γενικὰ εἰς ὅλα· εἶναι δυνατόν καὶ σὺ, χωρὶς νὰ ἐπιδείξης τόσην ἀκρίβειαν, νὰ γίνης μέτοχος τῆς ἀμοιβῆς ποῦ εὐρίσκεται θησαυρισμένη εἰς τὸν Θεὸν δι' αὐτούς. Μὲ ποῖον τρόπον; Ἄν ὑπηρετῆς τὸν Θεόν καὶ μὲ τὰ λόγια καὶ μὲ τὰ ἔργα σου, ἂν παρακαλέσης, καὶ μὲ τὸ νὰ χορηγῆς τὰ ἀναγκαῖα καὶ νὰ προσ-

καὶ διὰ τοῦ διακονεῖσθαι πᾶσαν διακονίαν. Ὁ γὰρ εὐκολω-
τέραν ποιῶν τὴν ὁδὸν τὴν τραχεῖαν ἐκείνην, οὐ ἔση.

Ὡστε εἰ θαυμάζετε τοὺς ἐν ταῖς ἐρήμοις, τοὺς τὸν
ἀγγελικὸν ἀνηρημένους θίον, τοὺς ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τὰ
5 αὐτὰ ἐκείνοις κατορθοῦντας· εἰ θαυμάζετε καὶ ἀλγεῖτε, ὅτι
σφόδρα αὐτῶν ἀπολιμπάνεσθε, ἔνεστιν ἡμῖν ἐτέρως αὐτοῖς
κοινωνῆσαι, τῷ διακονεῖν, τῷ θεραπεύειν. Καὶ γὰρ καὶ
τοῦτο τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας ἐστὶ, τὸ τοὺς ραθυμοιέ-
ρους, καὶ τὸν ἀπεσκληρότα θίον καὶ τραχὺν καὶ ἀκριβῆ
10 μὴ δυναμένους ἀναδέξασθαι, καὶ τοῦτους δι' ἐτέρας ὁδοῦ
πάλιν εἰς τὴν αὐτὴν τοῦτοις τάξιν ἄγειν. Καὶ τοῦτο φησὶν
ὁ Παῦλος κοινωνίαν· «Κοινωνοῦσιν ἡμῖν», φησὶν, «ἐν τοῖς
σαρκετικοῖς, κοινωνοῦμεν αὐτοῖς ἐν τοῖς πνευματικοῖς». Εἰ
γὰρ ὁ Θεὸς ἀντὶ μικρῶν καὶ μηδαμινῶν βασιλείαν χαρί-
15 ζεται, καὶ οἱ δοῦλοι αὐτοῦ ἀντὶ μικρῶν καὶ αἰσθητῶν πνευ-
ματικῶν μεταδιδούσι· μᾶλλον δὲ καὶ ταῦτα κάκεινα αὐτός
ἐστὶν ὁ δίδους διὰ τούτων. Οὐ δύνασαι νησιεῦσαι, οὐδὲ μονω-
θῆναι, οὐδὲ χαμεννῆσαι, οὐδὲ παννυχίσαι; Ἐνεσί σοι τού-
των ἀπάντων μισθὸν λαβεῖν, ἂν ἐτέρως τὸ πρᾶγμα μεθοδεύ-
20 σης, τὸν ἐν τούτοις κάμνοντα θεραπεύων καὶ ἀναπαύων καὶ
ἀλείφων συνεχῶς, καὶ τὸν ἀπὸ τούτων ἐπικουφίζων πόνον.
Αὐτὸς ἔσποιηκε μαχόμενος, αὐτὸς καὶ τραύματα λαμβάνων·
οὐ θεράπευε ἀπὸ τοῦ ἀγῶνος ἐπανιόντα, δέχου ὑπὲρ τῶν χει-
ρῶν, ἀπόψυχε τὸν ἰδρωῖτα ἀναπαύων, παρακάλει, παραινεῖ,
25 ἀνακτιῶ τὴν πεπονηκυῖαν ψυχὴν Ἄν μετὰ τοσαύτης προθυ-
μίας διακονῶμεν τοῖς ἁγίοις, μεριστὰ τῶν μισθῶν αὐτῶν
ἐσόμεθα. Τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς φησὶ· «Ποιήσατε ὑμῖν φίλους

φέρης εἰς αὐτὸν κάθε διακονίαν. Διότι σὺ θὰ εἶσαι ἐκεῖνος, ποὺ θὰ κάνης εὐκολώτερον ἐκεῖνον τὸν δύσκολον δρόμον.

Ὡστε ἐὰν θαυμάζετε αὐτοὺς ποὺ εἶναι εἰς τὰς ἐρήμους, αὐτοὺς ποὺ ἔχουν ἀναλάβει τὸν ἀγγελικὸν βίον, αὐτοὺς ποὺ εἶναι εἰς τὰς ἐκκλησίας καὶ κατορθώνουν τὰ ἴδια μὲ ἐκεῖνους, ἐὰν θαυμάζετε καὶ θλίβεσθε, διότι ὑπερβολικὰ μειονεκτεῖτε αὐτῶν, ἤμπορεῖτε μὲ ἄλλον τρόπον νὰ ἐπικοινωνήσετε μαζί μὲ αὐτούς, μὲ τὸ νὰ διακονῆτε καὶ νὰ περιποιησθε ἄλλους. Διότι καὶ αὐτὸ εἶναι δεῖγμα τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ, τὸ νὰ ὀδηγῆ δηλαδὴ τοὺς νωθροτέρους καὶ μὴ δυναμένους νὰ ἀναλάβουν τὸν δύσκολον καὶ τραχὺν καὶ ὀρθὸν τρόπον ζωῆς δι' ἄλλης ὁδοῦ εἰς τὴν αὐτὴν κατάστασιν μὲ ἐκεῖνους. Καὶ τοῦτο λέγει ὁ Παῦλος κοινωσίαν. «Γίνονται κοινωνοὶ μας», λέγει, εἰς τὰς σωματικὰς ἀνάγκας, γινόμεθα κοινωνοὶ καὶ συμμετοχοὶ μὲ αὐτοὺς εἰς τὰς πνευματικὰς ἀνάγκας»¹². Διότι ἂν ὁ Θεὸς χαρίζη τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν εἰς ἀνταπόδοσιν μικρῶν καὶ μηδαμινῶν ἔργων, καὶ οἱ δοῦλοι αὐτοῦ μεταδίδουν τὰ πνευματικὰ χαρίσματα εἰς ἀνταπόδοσιν μικρῶν καὶ αἰσθητῶν. Μᾶλλον ὅμως καὶ αὐτὰ καὶ ἐκεῖνα ὁ Θεὸς εἶναι ποὺ τὰ δίδει διὰ τῶν δούλων. Δὲν ἤμπορεῖς νὰ νηστεύσης, οὔτε νὰ ζῆς μόνος, οὔτε νὰ κοιμηθῆς κατὰ γῆς, οὔτε νὰ κάνης ὀλονύκτιον ἀγρυπνίαν; Εἶναι δυνατόν νὰ λάβῃς τὴν ἀμοιβὴν δι' ὅλα αὐτά, ἂν μεθοδεύσης τὸ πρᾶγμα μὲ διαφορετικὸν τρόπον, μὲ τὸ νὰ περιποιησῇ τὸν κάμνοντα εἰς αὐτὰ καὶ νὰ τὸν ξεκουράζῃς καὶ νὰ τὸν ἀλείφῃς συνεχῶς καὶ νὰ τὸν ἀνακουφίζῃς ἀπὸ τοὺς κόπους αὐτοῦ. Αὐτὸς ἔχει σταθῆ διὰ νὰ μάχεται καὶ αὐτὸς τραυματίζεται· σὺ φρόντισε αὐτόν, ὅταν ἐπιστρέψῃ ἀπὸ τὸν ἀγῶνα, ὑποδέξου αὐτόν μὲ ἀνοικτὴν τὴν ἀγκάλην, σκούπισε τὸν ἰδρώτα, διὰ νὰ τὸν ξεκουράζῃς, νὰ προσεύχῃσαι, νὰ παρηγορῆς, νὰ ἀναζωογονῆς τὴν κουρασμένην ψυχὴν. Ἐὰν μὲ τόσῃ προθυμίαν ὑπηρετοῦμεν τοὺς ἀγίους, θὰ εἴμεθα μέτοχοι τῶν ἀμοιβῶν των. Αὐτὸ ἀκριβῶς καὶ ὁ Χριστὸς λέγει· «Φροντίσατε νὰ κάνετε διὰ τὸ καλὸν σας φίλους ἀπὸ τὸν ἄδικον πλου-

ἐκ τοῦ μαμωνᾶ τῆς ἀδικίας, ἵνα δέξωνται ὑμᾶς εἰς τὰς αἰωνίους αὐτῶν σκηνάς».

Ὅραξ δι κοινοῦ γεγόνασιν; «Ἀπὸ πρώτης ἡμέρας», φησί, «μέχρι τοῦ νῦν». Χαίρω δέ, οὐχ ὑπὲρ τῶν παρελθόντων, φησί, μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῶν μελλόντων· ἀπὸ γὰρ τῶν παρελθόντων κἀκεῖνα σιοχάζομαι. «Πεπειδῶς αὐτὸ τοῦτο», φησί, «δι ὁ ἐναρξάμενος ἐν ὑμῖν ἔργον ἀγαθόν, ἐπιτελέσει ἄχρις ἡμέρας Ἰησοῦ Χριστοῦ». Ὅρα πῶς αὐτοὺς καὶ μειριάζειν διδάσκει. Ἐπειδὴ γὰρ μέγα αὐτοῖς ἐμαρτύρησε πρᾶγμα, ἵνα μὴ τι ἀνθρώπινον πάθωσιν, εὐθέως παιδεύει αὐτοὺς ἐπὶ τὸν Χριστὸν καὶ τὰ παρελθόντα καὶ τὰ μέλλοντα ἀναιθένα. Πῶς; Οὐ γὰρ εἶπε, πεπειδῶς, δι ὡς ἐνήρξασθε, καὶ τελέσειτε, ἀλλὰ τί; «Ὁ ἐναρξάμενος ἐν ὑμῖν ἔργον ἀγαθόν ἐπιτελέσει». Οὕτε ἀπειτέρησεν αὐτοὺς τοῦ κατορθώματος· εἶπε γάρ, δι τῆς κοινωνίας ὑμῶν χαίρω, δηλονότι, ὡς αὐτῶν κατορθούτων· οὕτε εἶπεν αὐτῶν εἶναι τὰ κατορθώματα μόνον, ἀλλὰ προηγουμένως τοῦ Θεοῦ· θαρρῶ γάρ, φησί, «δι ὁ ἐναρξάμενος ἐν ὑμῖν ἔργον ἀγαθόν ἐπιτελέσει ἄχρις ἡμέρας Ἰησοῦ Χριστοῦ»· τουτέστιν, ὁ Θεός.

Οὐ περὶ ὑμῶν δέ, φησί, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν ἐξ ὑμῶν οὕτω διάκειμαι. Καὶ τοῦτο γὰρ οὐ μικρὸν ἐγκώμιον τὸ τὸν Θεὸν ἐν τινι ἐνεργεῖν. Εἰ γὰρ μὴ προσωπολήπιτος ἐστίν, ὡσπερ οὐδὲ ἐστίν, ἀλλὰ πρὸς τὴν πρόθεσιν ὁρῶν, συνεφέπεται τῶν κατορθωμάτων ἡμῖν, δῆλον δι τοῦ ἐπισπάσασθαι αὐτὸν ἡμεῖς αἴτιοι. Ὡστε οὐδὲ οὕτως ἀπειτέρησεν αὐτοὺς τῶν ἐγκωμίων· ἐπεὶ εἰ ἀπλῶς ἐνήργει, οὐδὲν ἂν ἐκώλυσε καὶ Ἑλληνας καὶ πάντας ἀνθρώπους ἐνεργεῖσθαι, εἰ ὡς ξύλα ἡμᾶς ἐκίνει καὶ λίθους, καὶ μὴ τὰ παρ' ἡμῶν ἐζήτει.

13. Λουκᾶ 16, 9.

14. Φιλιπ. 1, 6.

τον, διὰ τὰ σὰς ὑποδεχθούν εἰς τὰς αἰωνίους τῶν σκηνῶν τοῦ παραδείσου»¹³.

Βλέπετε πῶς ἔχουν γίνει αὐτοὶ μέτοχοι; «Ἀπὸ τὴν πρώτην ἡμέραν, λέγει, πού ἐπιστεύσατε ἕως τώρα». Χαίρομαι δέ, ὄχι μόνον διὰ τὰ παρελθόντα, λέγει, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰ μέλλοντα, διότι ἀπὸ τὰ παρελθόντα ὑπολογίζω καὶ ἐκεῖνα. «Ἐχω πεποιθήσιν εἰς τοῦτο ἀκριβῶς», λέγει, «ὅτι δηλαδὴ Αὐτὸς πού ἤρχισεν εἰς σὰς τὸ ἀγαθὸν αὐτὸ ἔργον, αὐτὸς θὰ τὸ φέρῃ εἰς τέλειον πέρας μέχρι τῆς ἡμέρας τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ ἔλθῃ νὰ κρίνῃ τὸν κόσμον»¹⁴. Πρόσεχε πῶς τοὺς διδάσκει νὰ εἶναι μετριοφρονες. Ἐπειδὴ ἐμαρτύρησεν ὑπὲρ αὐτῶν μέγα πρᾶγμα, διὰ νὰ μὴ πάθουν τίποτε τὸ ἀνθρώπινον, ἀμέσως τοὺς διδάσκει νὰ ἀναθέτουν εἰς τὸν Χριστὸν καὶ τὰ παρελθόντα καὶ τὰ μέλλοντα. Πῶς; Διότι δὲν εἶπε, ἔχω πεποιθήσιν, ὅτι ὅπως ἀρχίσατε, ἔτσι θὰ φέρετε εἰς πέρας· ἀλλὰ τί εἶπεν; «Αὐτὸς πού ἤρχισεν εἰς σὰς τὸ ἀγαθὸν, αὐτὸς θὰ τὸ φέρῃ εἰς τέλειον πέρας». Οὔτε τοὺς ἐστέρησε τοῦ κατορθώματός των· διότι εἶπεν, ὅτι χαίρομαι διὰ τὴν συμμετοχὴν σας, προφανῶς, ἐπειδὴ αὐτοὶ κατορθώνουν τὸ ἔργον τοῦτο. Οὔτε εἶπεν, ὅτι εἶναι ἰδικὰ τῶν μόνον τὰ κατορθώματα, ἀλλὰ προηγουμένως τοῦ Θεοῦ. Διότι, εἶπεν, ἔχω πεποιθήσιν «ὅτι αὐτὸς πού ἤρχισεν εἰς σὰς τὸ ἀγαθὸν αὐτὸ ἔργον, αὐτὸς θὰ τὸ φέρῃ εἰς τέλειον πέρας μέχρι τῆς ἡμέρας τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ», δηλαδὴ ὁ Θεός.

Δὲν διάκειμαι ἔτσι διὰ σὰς μόνον, λέγει, ἀλλὰ καὶ δι' ὅλα τὰ προερχόμενα ἀπὸ σὰς. Καὶ τοῦτο δὲν εἶναι μικρὸν ἐγκώμιον, τὸ νὰ ἐνεργῇ δηλαδὴ εἰς κάποιον ὁ Θεός. Διότι ἐὰν ὁ Θεός δὲν μεροληπτῇ, ὅπως πράγματι δὲν μεροληπτεῖ, ἀλλ' ἀποβλέπων πρὸς τὴν πρόθεσιν, μᾶς βοηθεῖ εἰς τὰ κατορθώματά μας, εἶναι φανερόν ὅτι ἡμεῖς εἴμεθα οἱ ὑπεύθυνοι διὰ νὰ τὸν προσκαλέσωμεν ὡς βοηθόν μας. Ὡστε οὔτε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐστέρησεν αὐτοὺς τῶν ἐγκωμίων· διότι ἐὰν ἀπλῶς ἐνεργοῦσε, τίποτε δὲν θὰ ἠμπόδιζε τοὺς Ἕλληνας καὶ ὄλους τοὺς ἀνθρώπους νὰ ἐκτελοῦν, ἐὰν μᾶς ἐκινουῦσεν ὡσὰν ξύλα καὶ λίθους, καὶ δὲν θὰ ἐζητοῦσε

“Ὡστε τῷ εἰπεῖν, ὁ Θεὸς ἐπιτελέσει, καὶ τοῦτο πάλιν αὐτῶν ἐγκώμιον γίνεται, τῶν ἐπισοπασαμένων τοῦ Θεοῦ τὴν χάριν συμπράττειν αὐτοῖς ἐν τῷ ὑπερβῆναι τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν. Καὶ ἐτέρως δὲ ἐγκώμιον, διτι τοιαῦτα τὰ κατορθώματα ὑμῶν 5 ἔσιν, ὥστε μὴ εἶναι ἀνθρώπινα, ἀλλὰ τῆς τοῦ Θεοῦ δεῖσθαι ροπῆς. Εἰ δὲ ὁ Θεὸς ἐπιτελέσει, οὐδὲ πολὺς ἔσται κόματος, ἀλλὰ δεῖ θαρρεῖν, ὡς εὐμαρῶς πάντα διανύοντων, ἅτε ὑπ’ ἐκείνου βοηθουμένων.

«Καθὼς ἐστὶ δίκαιον ἐμὲ τοῦτο φρονεῖν ὑπὲρ πάντων 10 ὑμῶν, διὰ τὸ ἔχειν με ἐν τῇ καρδίᾳ ὑμᾶς, ἐν τε τοῖς δεσμοῖς μου, καὶ ἐν τῇ ἀπολογίᾳ μου, καὶ θεβαιώσει τοῦ εὐαγγελίου, συγκοινωνούς σου τῆς χάριτος πάντας ὑμᾶς ὄντας». Πολὺν τέως δείκνυσι ἐνταῦθα αὐτοῦ τὸν πόθον, εἶπε ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ εἶχε, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ δεσμωτηρίῳ δεδευμένος Φι- 15 λιπησίων ἐμέμνητο. Οὐ μικρὸν δὲ τῶν ἀνδρῶν τὸ ἐγκώμιον, ἐπειδὴ μηδὲ ἐστὶ προλήψεως ἢ τοῦ ἁγίου τούτου ἀγάπη, ἀλλὰ κρίσεως καὶ λογισμῶν ὀρθῶν. Ὡστε τὸ ἀγαπᾶσθαι παρὰ Παύλου οὕτω σφοδρῶς, τεκμήριόν ἐστὶ τινα εἶναι μέ- γαν καὶ θαυμασιόν. «Καὶ ἐν τῇ ἀπολογίᾳ» φησί, «καὶ θεβαι- 20 ῶσει τοῦ εὐαγγελίου». Καὶ τί θαυμασιόν, εἰ ἐν τῷ δεσμωτη- ρίῳ εἶχεν αὐτοῦς; Οὐδὲ γὰρ κατ’ ἐκείνον τὸν καιρὸν, φησί, καθ’ ὃν εἰσῆεν εἰς τὸ δικαστήριον ἀπολογησόμενος, ἐξέπε- σαιέ μου τῆς μνήμης. Οὕτω γὰρ ἐστὶ τυραννικὸν ὁ ἔρωσ ὁ πνευματικός, ὡς μηδενὶ παραχωρεῖν καιρῷ, ἀλλ’ ἀεὶ τῆς 25 ψυχῆς ἔχεσθαι τοῦ φιλοῦντος, καὶ μηδεμίαν θλίψιν ἢ ὀδύνην συγχωρεῖν περιγενέσθαι τῆς ψυχῆς. Καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῆς καμίνου τῆς Βαβυλωνίας, τοσαύτης αἰρομένης φλογός, δρό- σος ἦν τοῖς μακαρίοις ἐκείνοις παισίν, οὕτω καὶ φίλια τοῦ

τίποτε ἀπὸ ἡμᾶς. Ὡστε μὲ τὸ νὰ εἰπῆ, ὁ Θεὸς θὰ φέρῃ εἰς τέλειον πέρας, καὶ τοῦτο πάλιν ἀποτελεῖ δι' αὐτοὺς ἐγκώμιον, ποὺ ἀπέσπασαν τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ διὰ νὰ συμπράττῃ μαζί μὲ αὐτοὺς διὰ νὰ ὑπερβοῦν τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν. Καὶ κατ' ἄλλον τρόπον δὲ εἶναι ἐγκώμιον, διότι τὰ κατορθώματα αὐτὰ εἶναι ἰδικά σας, ὥστε νὰ μὴ εἶναι ἀνθρώπινα, ἀλλὰ νὰ ἔχουν τὴν ἀνάγκην βοηθείας τοῦ Θεοῦ. Ἐὰν δὲ ὁ Θεὸς φέρῃ εἰς τέλειον πέρας, οὔτε ὁ κόπος θὰ εἶναι πολὺς, ἀλλὰ θὰ πρέπει νὰ ἔχωμεν θάρρος, διότι τὰ πάντα ἐκτελοῦμεν μὲ εὐκολίαν, ἐπειδὴ βοηθούμεθα ἀπ' ἐκεῖνον.

«Καὶ εἶναι δίκαιον νὰ ἔχω τὸ φρόνημα αὐτὸ δι' ὅλους σας, ἐπειδὴ σᾶς ἔχω εἰς τὴν καρδίαν μου, διότι καὶ εἰς τὰ δεσμά μου, καὶ εἰς τὴν ἀπολογίαν μου καὶ εἰς τὴν ἐπιβεβαίωσιν τοῦ κηρύγματός μου διὰ τὸ Εὐαγγέλιον, σεῖς ὅλοι εἴσθε συμμέτοχοι μαζί μου εἰς τὴν χάριν, ποὺ μὲ ἐνισχύει»¹⁵. Κατὰ πρῶτον ἐμφανίζει ἐδῶ τὸν μέγαν του πόθον, δηλαδὴ εἶχεν αὐτοὺς μέσα εἰς τὴν καρδίαν του, καὶ δεμένος εἰς τὴν φυλακὴν ἐνεθυμεῖτο τοὺς Φιλιππησίους. Δὲν εἶναι μικρὸν τὸ ἐγκώμιον τῶν ἀνδρῶν, ἐπειδὴ ἡ ἀγάπη τοῦ ἀγίου τούτου δὲν εἶναι ἀποτέλεσμα ἀπλῆς γνώμης, ἀλλὰ κρίσεως ὀρθῆς καὶ ὀρθῶν συλλογισμῶν. Συνεπῶς τὸ νὰ ἀγαπᾷ ὁ Παῦλος ἔτσι ὑπερβολικὰ κάποιον, εἶναι ἀπόδειξις ὅτι αὐτὸς εἶναι μέγαν καὶ ἄξιον θαυμασμοῦ. «Καὶ εἰς τὴν ἀπολογίαν μου, λέγει, καὶ εἰς τὴν ἐπιβεβαίωσιν τοῦ Εὐαγγελίου». Καὶ τί τὸ παράδοξον, ἐὰν ἐνεθυμεῖτο αὐτοὺς εἰς τὴν φυλακὴν; Διότι οὔτε καὶ κατὰ τὴν στιγμὴν, λέγει, κατὰ τὴν ὁποῖαν εἰσερχόμην εἰς τὸ δικαστήριον διὰ νὰ ἀπολογηθῶ, σᾶς ἐλησμόνησα. Ἔτσι βέβαια εἶναι τυραννικὸς ὁ πνευματικὸς ἔρως, ἐπειδὴ δὲν δίδει καιρὸν εἰς κανένα, ἀλλὰ πάντοτε προσκολλᾶται εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἀγαπῶντος καὶ δὲν ἐπιτρέπει νὰ ὑπερισχύσῃ εἰς τὴν ψυχὴν καμμία θλίψις ἢ στενοχωρία. Διότι ὅπως ἀκριβῶς εἰς τὴν κάμινον τῆς Βαβυλῶνος, μολονότι αἱ φλόγες ὑψώνοντο τόσο πολύ, ὑπῆρχε δροσερὸν ὕδωρ διὰ τοὺς μακαρίους ἐκεῖνους παῖδας, ἔτσι καὶ ἡ φιλία, ἀφοῦ θὰ καταλάβῃ τὴν ψυχὴν ἐκεῖ-

ἀγαπῶντις καὶ ἀρέσκοντις Θεῷ τὴν ψυχὴν καταλαβοῦσα, πᾶσαν ἀποινάσσει φλόγα, καὶ δρόσον ποιεῖ θαυμασίην.

«Καὶ θεβαίωσει», φησί, «τοῦ εὐαγγελίου». Ἔρα τὰ δεσμὰ θεβαίωσις τοῦ εὐαγγελίου ἦν, ἄρα ἀπολογία. Καὶ πάντῃ
 5 πῶς; ὅτι εἰ μὲν παρητήσαιο τὰ δεσμὰ, ἔδοξεν ἂν εἶναι ἀπατεῶν ὁ δὲ πάντα ὑπομένων, καὶ δεσμὰ καὶ θλίψιν, δηλοῖ ὡς οὐκ ἀνθρωπίνης κινδύου αἰτίας ἔνεκεν ταῦτα πάσχει, ἀλλὰ διὰ τὸν Θεὸν τὸν ἀντιαποδιδόντα. Οὐδεὶς γὰρ ἂν καὶ ἀποθανεῖν εἴλειο, καὶ τοσοῦτους κινδύνους ἀναδέξασθαι, οὐδεὶς ἂν
 10 καὶ βασιλεῖ τοιοῦτω καιτεδέξαιο προσκροῦσαι, τῷ Νέρωνι λέγω, εἰ μὴ πρὸς ἕτερον ἐώρα βασιλέα πολλῶ μείζονα. Ἔρα, θεβαίωσις τοῦ εὐαγγελίου ἦν τὰ δεσμὰ. Ὅρα πῶς ἐκ περιουσίας εἰς τὸ ἐναντίον ἅπαντα περιείχεσθαι. Ὁ γὰρ ἐνόμιζον εἶναι ἀσθενεῖαν καὶ καιτηγορίαν, τοῦτο θεβαίωσιν φησι καὶ
 15 εἰ μὴ τοῦτο γέγονεν, ἐν ἀσθενείᾳ ἦν. Εἴτα δείκνυσιν ὅτι οὐ προλήψεως ἢ ἀγάπης, ἀλλὰ κρίσεως. Διὰ τί; Ἔχω ὑμᾶς, φησὶν, ἐν τοῖς δεσμοῖς μου καὶ ἐν τῇ ἀπολογίᾳ, διὰ τὸ συγκοινωνοὺς εἶναι τῆς χάριτος. Τί ἐστι τοῦτο; ἢ χάρις τοῦ ἀποσιόλου τοῦτο ἦν, τὸ δεομεῖσθαι, τὸ ἐλαύνεσθαι, τὸ μυρία
 20 πάσχειν δεινά; Ναί· «Ἄρκεῖ γὰρ σοῦ», φησὶν, «ἢ χάρις μου· ἢ γὰρ δύναμις μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται. Διὸ εὐδοκῶ, φησὶν, ἐν ἀσθενείαις, ἐν ὕβρεσιν».

Ἐπεὶ οὖν ὄρω ὑμᾶς διὰ τῶν ἔργων τὴν ἀρετὴν ἐπιδεικνυμένους, καὶ τῆς χάριτος ταύτης ὄντας κοινωνοὺς, καὶ μετὰ
 25 προθυμίας, εἰκότως ταῦτα σιοχάζομαι. Ὁ γὰρ πείραν ὑμῶν εἰληφώς, καὶ μάλιστα πάντων ὑμᾶς εἰδώς, καὶ τὰ ὑμέτερον καιτορθώματα, ὅτι καὶ τοσοῦτον ἡμῶν ἀφεισηκότις διάζεσθε μὴ ἀπολειφθῆναι ἡμῶν ἐν ταῖς θλίψεσιν, ἀλλὰ τῶν ὑπέρο

νου πού ἀγαπᾷ καὶ ἀρέσει εἰς τὸν Θεόν, ἀπομακρύνει κάθε φλόγα καὶ δημιουργεῖ θαυμαστὴν δροσιάν.

«Καὶ εἰς τὴν ἐπιβεβαίωσιν», λέγει, «τοῦ εὐαγγελίου». Ἦρα τὰ δεσμὰ ἦσαν ἡ ἐπιβεβαίωσις τοῦ εὐαγγελίου, ἄρα ἀπολογία. Καὶ βεβαιότατα ἦσαν πῶς; διότι ἂν μὲν θὰ ἀπέφυγε τὰ δεσμὰ, θὰ ἔδιδε τὴν ἐντύπωσιν ὅτι εἶναι ἀπατεῶν· ἐκεῖνος ὅμως ὁ ὁποῖος ὑπομένει τὰ πάντα, καὶ δεσμὰ καὶ θλίψιν, φανερώνει ὅτι δὲν ὑποφέρει ἐξ αἰτίας κάποιας ἀνθρωπίνης αἰτίας, ἀλλὰ διὰ τὸν Θεόν πού ἀνταποδίδει. Διότι κανένας δὲν θὰ ἐπροτιμοῦσε νὰ ἀποθάνῃ, καὶ νὰ ἀποδεχθῆ τόσον μεγάλους κινδύνους καὶ κανένας δὲν θὰ ἔστεργε νὰ ἀντιταχθῆ εἰς ἓνα τέτοιον αὐτοκράτορα, ἐννοῶ τὸν Νέρωνα, ἐκτός ἐὰν ἀπέβλεπε πρὸς ἄλλον βασιλέα κατὰ πολὺ δυνατώτερον. Συνεπῶς τὰ δεσμὰ του ἦσαν ἐπιβεβαίωσις τοῦ εὐαγγελίου. Πρόσεχε πῶς μὲ πολλὴν περισσειαν ἔστρεψε τὰ πάντα ἐξ ὀλοκλήρου εἰς τὸ ἀντίθετον. Διότι ἐκεῖνο πού ἔλοι ἐνόμιζον ὅτι εἶναι ἀδυναμία καὶ κατηγορία, τὸ λέγει ἐπιβεβαίωσιν τοῦ εὐαγγελίου· καὶ ἂν τοῦτο δὲν συνέβαινε θὰ ἦτο εἰς ἀδυναμίαν. Ἐπειτα ἀποδεικνύει ὅτι ἡ ἀγάπη του δὲν εἶναι ἀποτέλεσμα ἀπλῆς δοξασίας, ἀλλ' ὀρθῆς κρίσεως. Διατί; Σᾶς ἔχω, λέγει, εἰς τὴν καρδίαν μου μέσα εἰς τὰ δεσμὰ καὶ εἰς τὴν ἀπολογίαν μου, διότι εἴσασθε συμμέτοχοί του εἰς τὴν χάριν. Τί σημαίνει αὐτό; Ἡ χάρις τοῦ ἀποστόλου ἦτο αὐτό, νὰ κρατῆται δέσμιος, νὰ διώκεται, νὰ πάσχη τόσα πολλὰ δεινὰ; Ναί· «Σοῦ εἶναι ἀρκετὴ», λέγει, «ἡ χάρις πού σοῦ δίδω. Διότι ἡ δύναμίς μου ἀναδεικνύεται τελεία, ὅταν ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἀσθενής. Διὰ τοῦτο εὐφραίνομαι, λέγει, εἰς ἀσθενείας, εἰς ὑβρεῖς»¹⁶.

Εὐλόγως λοιπὸν τὰ σκέπτομαι αὐτά, ἐπειδὴ σᾶς βλέπω νὰ ἐπιδεικνύετε μὲ τὰ ἔργα τὴν ἀρετὴν, καὶ νὰ συμμετέχετε εἰς τὴν χάριν αὐτήν, μὲ προθυμίαν μάλιστα. Ἐπειδὴ βέβαια σᾶς ἔχω γνωρίσει, καὶ μάλιστα περισσότερο ἀπὸ ὅλους γνωρίζω σᾶς, καὶ τὰ ἰδικά σας κατορθώματα, διότι ἂν καὶ ἀπέχετε τόσον πολὺ ἀπὸ ἡμᾶς ἀγωνίζεσθε νὰ μὴ ὑστερήσετε ἡμῶν εἰς τὰς θλίψεις, ἀλλὰ νὰ μετέχετε εἰς

τοῦ εὐαγγελίου πειρασμῶν κοινωνῆσαι, καὶ μηδὲν ἔλαιον ἔμοῦ ἔχειν τοῦ εἰς τοὺς ἀγῶνας ἐμβεβηκότις, αὐτοὶ οἱ πρόρωθεν ὄντες, δίκαιός εἰμι ταῦτα μαρτυρεῖν. Διὰ τί δὲ οὐκ εἶπε κοινωνούς, ἀλλὰ, συγκοινωνούς; Καὶ αὐτὸς ἐγώ, φησίν, 5 ἑτέρω κοινωνῶ, «ἵνα γένωμαι κοινωνὸς τοῦ εὐαγγελίου»· τουτέστιν, ἵνα κοινωνήσω τῶν ἀποκειμένων ἀγαθῶν τῷ εὐαγγελίῳ. Καὶ τὸ δὴ θαυμασιόν, τὸ πάντας αὐτοὺς οὕτω διακεῖσθαι «Συγκοινωνούς μου γάρ», φησί, «τῆς χάριτος πάντας ὑμᾶς ὄντας». Ἐκ τῶν προομιῶν τοίνυν τούτων πέποιθα, 10 διὸ τοιοῦτοι ἔσεσθε μέχρι τέλους. Οὐ γὰρ ἐνὶ οὕτω λαμπρὴν ἀρχὴν οβεσθῆναι καὶ λῆξαι, ἀλλὰ μεγάλα δείκνυσι τὰ τέλη.

Ἐπεὶ οὖν ἔστι κοινωνῆσαι καὶ ἑτέρως χάριτος, καὶ πειρασμῶν καὶ θλίψεων, κοινωνῶμεν παρακαλῶ, καὶ ἡμεῖς. Πρόσοι τῶν ἐνταῦθα ἐσιώτων, μᾶλλον δὲ πάντες, ἐβούλεσθε κοι- 15 νωνῆσαι τῷ Παύλῳ τῶν ἀποκειμένων ἀγαθῶν. Ἐνεστίν, εἰ βούλεσθε τοῖς τὴν διακονίαν ἀναδεδεγμένοις τὴν ἐκείνου, τοῖς πάσχουσί τι δεινὸν διὰ τὸν Χριστὸν συμμαχῆσαι, βοηθῆσαι. Εἶδες ἐν πειρασμῷ τὸν ἀδελφόν; ὄρεξον χεῖρα. Εἶδες τὸν διδάσκαλον ἀγωνιζόμενον; παράστηθι. Ἄλλ' οὐδεὶς κατὰ 20 Παῦλόν ἐστι, φησίν. Εὐθέως ἀπόνοια, εὐθέως κρίνουσιν. Οὐδεὶς κατὰ Παῦλόν ἐστι, κἀγὼ ὁμολογῶ· ἀλλ', «Ὁ δεχόμενος», φησί, «προφήτην εἰς ὄνομα προφήτου, μισθὸν προφήτου λήψεται». Μὴ γὰρ ἐκεῖνοι διὰ τοῦτο ἐθαυμάζοντο, ἐπειδὴ Παύλῳ συνέπρατον; Οὐ διὰ τοῦτο, ἀλλ' ἐπειδὴ ἀναδεξα- 25 μένω τὸ κήρυγμα. Παῦλος διὰ τοῦτο τίμιος ἦν, ἐπειδὴ ταῦτα ἔπαρχε διὰ τὸν Χριστόν. Κατὰ Παῦλον μὲν οὐδεὶς ἐστίν, ἀλλ' οὐδὲ κατὰ μικρὸν ἐγγὺς τοῦ μακαρίου ἐκείνου· τὸ δὲ κήρυγμα τὸ αὐτὸ ἐστίν, ὅπερ καὶ τότε. Οὐκ ἐν δεσμοῖς δὲ

17. Α' Κορ. 9, 23.

18. Ματθ. 10, 41.

τάς δοκιμασίας ὑπὲρ τοῦ εὐαγγελίου, καὶ δὲν ἔχετε τίποτε ὀλιγώτερον ἀπὸ ἐμέ, ποῦ ἔχω εἰσέλθει εἰς τοὺς ἀγῶνας, σεις οἱ εὐρισκόμενοι μακράν, εἶμαι δίκαιος νὰ μαρτυρῶ αὐτά. Διὰ τὸ ὅμως δὲν εἶπε μετόχους, ἀλλὰ συμμετόχους; Καὶ ἐγὼ ὁ ἴδιος, λέγει, συνδέομαι μὲ ἄλλον, «διὰ νὰ γίνω συμμετοχὸς τοῦ εὐαγγελίου»¹⁷, δηλαδὴ διὰ νὰ μετάσχω εἰς τὰ ἀγαθὰ ποῦ ἔχουν ἀποτεθῆ πρὸς φύλαξιν εἰς τὸ εὐαγγέλιον. Καὶ τὸ πλέον θαυμαστόν, ὅλοι αὐτοὶ διάκεινται κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον· «Εἰσθε ὅλοι», λέγει, συμμετοχοὶ μαζί μου εἰς τὴν χάριν». Ἀπὸ τὴν ἀρχὴν λοιπὸν αὐτὴν ἔχω τὴν πεποίθησιν, ὅτι θὰ εἰσθε ἔτσι μέχρι τέλους. Διότι δὲν εἶναι δυνατὸν μία τόσο λαμπρὰ ἀρχὴ νὰ ἐξαφανισθῆ καὶ νὰ τελειώσῃ, ἀλλὰ θὰ παρουσιάσῃ θαυμαστὰ τὰ τέλη.

Ἄφοῦ λοιπὸν ὑπάρχη καὶ ἄλλος τρόπος νὰ γίνῃ κανεὶς μέτοχος τῆς χάριτος, τῶν πειρασμῶν καὶ τῶν θλίψεων, ἄς γίνωμεν μέτοχοι, σὰς παρακαλῶ, καὶ ἡμεῖς. Πόσοι ἀπὸ τοὺς εὐρισκομένους ἐδῶ, μᾶλλον ὅλοι, θέλετε νὰ γίνετε μέτοχοι τῶν ἀγαθῶν, ποῦ ἔχουν ἀποτεθῆ διὰ τὸν Παῦλον. Εἶναι δυνατὸν, ἐὰν θέλετε, νὰ βοηθήσετε ἐκείνους ποῦ ἔχουν ἀποδεχθῆ τὴν διακονίαν ἐκείνου, νὰ συμμαχήσετε μ' αὐτοὺς ποῦ πάσχουν κάτι φοβερὸν διὰ τὸν Χριστόν. Εἶδες τὸν ἀδελφόν σου νὰ εὐρίσκειται εἰς πειρασμόν; Ἄπλωσε τὸ χέρι σου νὰ τὸν βοηθήσῃς. Εἶδες τὸν διδάσκαλον τοῦ Εὐαγγελίου νὰ ἀγωνίζεται; Νὰ τὸν παρασταθῆς. Ἄλλὰ κανεὶς δὲν εἶναι ὡσάν τὸν Παῦλον, λέγει. Ἀμέσως ἀπόγνωσις, ἀμέσως τὸν κρίνουν. Κανεὶς δὲν εἶναι ὡσάν τὸν Παῦλον, ὁμολογῶ καὶ ἐγὼ. Ἄλλ' ἐκεῖνος ποῦ ὑποδέχεται καὶ ὑποστηρίζει προφήτην, λέγει ὁ Κύριος, λόγῳ τοῦ ὅτι εἶναι προφήτης, θὰ λάβῃ τὴν αὐτὴν ἀνταμοιβήν, τὴν ὁποίαν καὶ ὁ προφήτης»¹⁸. Μήπως ἐκεῖνοι ἐθαυμάζοντο διὰ τοῦτο, ἐπειδὴ συνεργάζοντο μὲ τὸν Παῦλον; Ὁχι διὰ τοῦτο, ἀλλ' ἐπειδὴ ἦσαν συμμετοχοὶ τοῦ κηρύγματος. Ὁ Παῦλος διὰ τοῦτο ἦτο τίμιος, ἐπειδὴ ἔπασχεν αὐτὰ διὰ τὸν Χριστόν. Ὡσάν τὸν Παῦλον δὲν εἶναι κανεὶς, ἀλλ' οὔτε ἐπ' ὀλίγον πλησίον τοῦ μακαρίου ἐκείνου ἀνδρός. Τὸ κήρυγμα ὅμως εἶναι τὸ αὐτό, ποῦ ἦτο καὶ τότε. Ὁχι μόνον

ἔντι μόνον ἐκοινώνουν αὐτῷ, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἀρχῆς. Ἐκουε γὰρ αὐτοῦ λέγοντος· «Οἴδατε δὲ καὶ ὑμεῖς, Φιλιππηῖοι, ὅτι ἐν ἀρχῇ τοῦ εὐαγγελίου οὐδεμία μοι ἐκκλησία ἐκοινώνησεν εἰς λόγον δόσεως καὶ λήψεως, εἰ μὴ ὑμεῖς μόνου.»

- 5 Καὶ χωρὶς πειρασμῶν δὲ ἔχει πολὺν ὁ διδάσκαλος πόνον, ἀγρυπνίαν, κόπον τὸν ἐν λόγῳ, διδασκαλίαν, μέμψεις, κατηγορίας, αἰτίας, βασκανίας. Μικρὰ ταῦτα, τὸ μυρίων ἀνεχεσθαι σιομάτων, ἐξὸν τὰ αὐτοῦ μεριμνᾶν; Οἴμοι, τί πάθω; ἐν μέσῳ θυοῖν ἐναπείλημμαι πραγμάτων. Βούλομαι καὶ προ-
- 10 τρέψαι ὑμᾶς, καὶ παρακαλέσαι πρὸς τὴν συμμαχίαν καὶ τὴν ἀντίληψιν τῶν ἀγίων τοῦ Θεοῦ· δέδοικα δὲ μὴ ἕτερόν τις ὑποπιεύσῃ, ὅτι οὐχ ὑμῶν ἕνεκεν, ἀλλ' ἐκείνων ταῦτα λέγω. Ἴστε δέ, ὅτι οὐκ ἐκείνων ἕνεκεν ταῦτα λέγω, ἀλλ' ὑμῶν αὐτῶν. Καὶ εἰ θούλεσθε προσέχειν, δι' αὐτῶν τῶν λόγων
- 15 ὑμᾶς πείθω. Οὐκ ἔστιν ἴσον ὑμῖν τὸ κέρδος, κἀκείνοις. Ὑμεῖς μὲν γὰρ εἰάν θῶτε, ταῦτα δώσετε, ὧν καὶ μικρὸν ὑπερῶν καὶ ἐκόντες καὶ ἄκοντες ἀποσιήσεσθε, καὶ παραχωρήσετε ἑτέροις, ἃ δὲ λαμβάνεις, πολλῶν μεγάλα ἐστὶ καὶ μείζονα. Ἦ οὐχ οὕτω διάκεισθε, ὅτι δίδόντες λήψεσθε; Εἰ γὰρ
- 20 μὴ οὕτω διάκεισθαι, οὐδὲ δοῦναι ὑμᾶς θούλομαι· οὕτως οὐ τὸν ὑπὲρ ἐκείνων ποιῶμαι λόγον. Εἰ μὴ τις οὕτω πρότερον ἑαυτὸν διέθηκεν, ὡς λαμβάνων μᾶλλον ἢ δίδους, ὡς κερδαίων μυρία, ὡς εὐεργετούμενος ἢ εὐεργειῶν, μὴ δίδων· εἰ ὡς χάριν παρέχων τῷ λαμβάνοντι, μὴ δίδων. Οὐ γὰρ
- 25 τοῦτό μοι περισπούδασιον ἰσοσῦτον τραφῆναι τοὺς ἀγίους· κἂν γὰρ σὺ μὴ δῶς, ἕτερος δώσει.

ὅταν ἦτο ὁ Παῦλος φυλακισμένος ἦσαν συμμέτοχοι εἰς τὰς θλίψεις του, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ κηρύγματός του πρὸς αὐτούς. "Ἄκουε καὶ τὸν ἴδιον νὰ λέγῃ· «Γνωρίζετε καὶ σεῖς, Φιλιππήσιοι, ὅτι κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ κηρύγματός μου εἰς σᾶς, καμμία Ἐκκλησία δὲν ἤλθεν εἰς σχέσιν μαζί μου μὲ λογαριασμὸν δοσοληψίας, ὥστε νὰ δίδῃ αὐτὴ καὶ ἐγὼ νὰ λαμβάνω, παρὰ μόνοι σεῖς»¹⁹.

Καὶ χωρὶς τοὺς πειρασμοὺς ὁ διδάσκαλος τοῦ εὐαγγελίου ἔχει νὰ ἀντιμετωπίσῃ δύσκολον ἀγῶνα, ἀγρυπνίας, κόπον ἐκ τῆς ὁμιλίας, διδασκαλίαν, ἐπικρίσεις, κατηγορίας, ψόγους, βασκανίας. Εἶναι μικρὰ αὐτά, τὸ νὰ ἀνέχεται τόσους πολλοὺς ἐχθροὺς, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ νὰ φροντίζῃ δι' ὅλας του τὰς ὑποθέσεις; Ἄλλοίμονον, τί θὰ γίνω; Ἐχω ἀποκλεισθῆ ἐντὸς δύο πραγμάτων. Διότι ἐπιθυμῶ καὶ νὰ σᾶς προτρέψω, καὶ νὰ σᾶς παρακινήσω πρὸς τὴν συμμαχίαν καὶ τὴν βοήθειαν τῶν ἀγίων τοῦ Θεοῦ· φοβοῦμαι ὅμως μήπως κανεὶς ὑποψιασθῆ κάτι ἄλλο, ὅτι δηλαδὴ λέγω αὐτὰ ὄχι ἐξ αἰτίας σας, ἀλλ' ἐξ αἰτίας ἐκείνων. Γνωρίζετε ὅμως, ὅτι δὲν λέγω αὐτὰ ἐξ αἰτίας ἐκείνων, ἀλλ' ἐξ αἰτίας σας. Καὶ ἐὰν θέλετε νὰ προσέχετε, σᾶς πείθω μὲ αὐτοὺς τοὺς λόγους. Δὲν εἶναι ἴση ἢ ὠφέλεια ἢ ἰδική σας μὲ τὴν ὠφέλειαν ἐκείνων. Διότι σεῖς μὲν, ἐὰν δώσετε, θὰ δώσετε αὐτὰ πού θὰ ἐγκαταλείψετε ὀλίγον ὕστερα καὶ ἐκόντες καὶ ἄκοντες, καὶ θὰ τὰ παραχωρήσετε εἰς ἄλλους, ἐκεῖνα ὅμως πού λαμβάνετε, εἶναι πολὺ μεγαλύτερα καὶ σπουδαιότερα. Ἡ δὲν τὸ κάνετε αὐτὸ μὲ τὴν αὐτὴν διάθεσιν, ὅτι δηλαδὴ ἐὰν δίδετε θὰ λάβετε; Διότι ἐὰν δὲν εἶναι τέτοια ἡ διάθεσις σας, δὲν θέλω οὔτε νὰ δώσετε· καὶ δὲν τὰ λέγω αὐτὰ πρὸς ὑπεράσπισιν ἐκείνων. Ἐὰν κάποιος δὲν διέθεσε προηγουμένως τὸν ἑαυτὸν του κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ὡσὰν νὰ λαμβάνῃ μᾶλλον παρὰ νὰ δίδῃ, ὡσὰν νὰ κερδίζῃ ἀμέτρητα, ὡσὰν νὰ εὐεργετῆται παρὰ νὰ εὐεργετῆ; ἄς μὴ δίδῃ· ἐὰν προσφέρῃ ὡς χάριν εἰς αὐτὸν πού λαμβάνει, ἄς μὴ δίδῃ. Διότι δὲν ἔχει δι' ἐμέ τόσον μεγάλην σημασίαν ἡ συντήρησις τῶν πιστῶν· διότι καὶ ἂν ἀκόμη σὺ δὲν δώσης, θὰ δώσῃ ἄλλος.

Ὡστε ὃ θούλομαι, τοῦτό ἐστιν, ὑμᾶς τῶν ὑμετέρον ἁμαρ-
 τημάτων παραμυθίαν ἔχειν· ὁ δὲ μὴ οὔτω διδούς, οὐχ ἔξει
 παραμυθίαν. Οὐ γὰρ τὸ δοῦναι, τοῦτό ἐστιν ἐλεημοσύνην
 ἐργάσασθαι, ἀλλὰ τὸ μετὰ προθυμίας, τὸ χαίροντα, τὸ χά-
 5 ριν εἰδότα τῷ λαμβάνοντι. «Μὴ ἐκ λύπης», γὰρ, φησί, μηδὲ
 ἐξ ἀνάγκης· ἰλαρὸν γὰρ δότιν ἀγαπᾷ ὁ Θεός». Εἰ μὴ τις
 τοίνυν οὔτω δίδωσι, μὴ δίδωτω· ζημία γὰρ τοῦτό ἐστιν, οὐχ
 ἐλεημοσύνη. Εἰ τοίνυν ἴστε, διτι ὑμεῖς κερδανεῖτε, οὐκ ἐκεί-
 νοι, ἴστε, διτι μείζων ὑμῖν τὸ κέρδος γίνεται. Ἐκείνοις μὲν
 10 γὰρ τὸ σῶμα τρέφεται, ὑμῖν δὲ ἡ ψυχὴ εὐδοκιμεῖ· ἐκείνοις
 οὐδὲν ἀφίεται τῶν ἁμαρτημάτων, διὰν λάβωσιν, ὑμῖν δὲ τὰ
 πολλὰ τῶν προσκρουμάτων ὑποτέμνεται. Κοινωνοῦμεν τοίνυν
 αὐτοῖς τῶν ἄθλων, ἵνα καὶ τῶν ἐκείνοις κοινωνήσωμεν με-
 γάλων ἐπάθλων. Βασιλέας υἰοποιοῦντιές τινες, οὐχ ἡγοῦνται
 15 δίδοναι μᾶλλον ἢ λαμβάνειν. Υἰοποίησαι σὺ τὸν Χριστόν,
 καὶ ἔξεις πολλὴν ἀσφάλειαν. Βούλει καὶ Παύλῳ κοινωνῆ-
 σαι; τί λέγω Παύλῳ, ὅπου γε Χριστός ἐστιν ὁ λαμβάνων;
 Ἴνα δὲ εἰδῆτε διτι ὑμῶν ἕνεκεν πάντα καὶ λέγω καὶ ποιῶ,
 οὐ τῆς ἐτέρον ἀναπαύσεως κηδόμενος· εἰ τις ἐστὶ τῶν προε-
 20 σιῶτων ἐκκλησίαις ἐν ἀφθονίᾳ ζῶν, καὶ μηδενοῦ δεόμενος,
 κἂν ἅγιος ᾖ, μὴ δῶς, ἀλλὰ προτιμήσῃ ἐκείνου τὸν ἐν ἐνδείᾳ
 ὄντα, κἂν μὴ οὔτως ᾖ θαυμασιός. Τί δήποτε; Ὅτι καὶ ὁ Χρι-
 στός οὔτω θούλειται, ὡς διὰν λέγῃ· «Ἐὰν ποιῆς δεῖπνον ἢ
 ἄριστον, μὴ καλέσῃς τοὺς φίλους σου, μηδὲ τοὺς συγγενεῖς,
 25 ἀλλὰ τοὺς ἀναπήρους, τοὺς χωλοὺς, τοὺς τυφλοὺς, τοὺς μὴ
 δυναμένους ἀνταποδοῦναί σοι». Οὐ γὰρ ἀπλῶς δεῖ τὰς τοι-
 αύτας δεξιώσεις ποιεῖν, ἀλλὰ τοῖς πεινώσιν, ἀλλὰ τοῖς διψῶ-

20. Β' Κορ. 9, 7.

21. Λουκᾶ 14, 12-14.

"Ὡστε ἐκεῖνο ποῦ ἐπιθυμῶ, εἶναι τοῦτο, νὰ ἔχετε παρηγορίαν τῶν παραπτωμάτων σας· ἐκεῖνος ὅμως ποῦ δὲν δίδει μὲ τέτοιας διαθέσεις, δὲν θὰ ἔχη παρηγορίαν. Διότι δὲν εἶναι ἐλεημοσύνη τὸ νὰ δώσης ἀπλῶς, ἀλλὰ τὸ νὰ δίδης μὲ προθυμίαν καὶ μὲ πολλήν χαράν, τὸ νὰ γνωρίζης ὅτι δίδεις μὲ χάριν εἰς τὸν λαμβάνοντα. «"Ὁχι μὲ λύπην», λέγει, «ἢ ἀπὸ ἀνάγκην νὰ δίδῃ ὁ καθένας· διότι ὁ Θεὸς ἀγαπᾷ ἐκεῖνον ποῦ δίδει μὲ χαρούμενον πρόσωπον»²⁰. Ἐὰν λοιπὸν κάποιος δὲν δίδῃ ἐλεημοσύνην κατὰ τὸν τρόπον αὐτόν, ἄς μὴ δίδῃ· διότι αὐτὸ εἶναι ζημία, ὄχι ἐλεημοσύνη. Ἐὰν λοιπὸν γνωρίζετε ὅτι σεῖς θὰ κερδίσετε καὶ ὄχι ἐκεῖνοι, γνωρίστε ὅτι καὶ ἡ ἀνταμοιβή σας γίνεται μεγαλυτέρα. Διότι εἰς ἐκείνους μὲν τρέφεται τὸ σῶμα, εἰς σᾶς ὅμως προκόπτει ἡ ψυχὴ· εἰς ἐκείνους δὲν συγχωρεῖται καμμία ἁμαρτία, ὅταν λάβουν ἐλεημοσύνην, διὰ σᾶς ὅμως καταστέλλονται πολλὰ ἐμπόδια. Ἄς συμμετέχωμεν μαζὶ μὲ ἐκείνους εἰς τοὺς ἀγῶνας, διὰ νὰ λάβωμεν μέρος μαζὶ τῶν καὶ εἰς τὰ μεγάλα βραβεῖα. Μερικοί, υἱοθετοῦντες ἄρχοντας, πιστεύουν ὅτι λαμβάνουν μᾶλλον, παρὰ δίδουν. Υἱοθέτησε σὺ τὸν Χριστόν, καὶ θὰ ἔχῃς μεγάλην ἀσφάλειαν. Ἐπιθυμεῖς νὰ ἔχῃς δοσοληψίας μὲ τὸν Παῦλον; Διατί λέγω μὲ τὸν Παῦλον, τὴν στιγμὴν ποῦ ὁ Χριστὸς εἶναι αὐτὸς ποῦ λαμβάνει; Διὰ νὰ γνωρίζετε δὲ ὅτι τὰ πάντα λέγω καὶ πράττω ἕξ αἰτίας σας, χωρὶς νὰ φροντίζω διὰ τὴν ἀνάπαυσιν τῶν ἄλλων· ἐὰν εἶναι κάποιος προεστῶς τῆς ἐκκλησίας καὶ ζῆ μέσα εἰς τὰ πλούτη καὶ δὲν ἔχει καμμίαν ἀνάγκην, καὶ ἂν ἀκόμη εἶναι ἅγιος, μὴ δώσης εἰς αὐτόν ἐλεημοσύνην, ἀλλὰ νὰ προτιμήσης ἐκεῖνον ποῦ εἶναι πτωχός, ἀσχέτως ἂν δὲν εἶναι τόσον ἄξιος θαυμασμοῦ. Διατί τέλος πάντων; Διότι καὶ ὁ Χριστὸς τοῦτο ἐπιθυμεῖ, ὅταν λέγῃ· «"Ὅταν κἀνης βραδυνὸν ἢ πρωινὸν τραπέζι, μὴ προσκαλέσης τοὺς φίλους σου, οὔτε τοὺς συγγενεῖς σου, ἀλλὰ τοὺς ἀναπήρους, τοὺς χωλοὺς, τοὺς τυφλοὺς, ἐκείνους ποῦ δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ σοῦ τὸ ἀνταποδώσουν»²¹. Διότι δὲν πρέπει νὰ κάνετε ἀπλῶς τὰς δεξιώσεις αὐτάς, ἀλλὰ νὰ τὰς κάνετε δι' ἐκείνους ποῦ πεινοῦν, δι' ἐκείνους

οιν, ἀλλὰ τοῖς γυμνητεύουσιν, ἀλλὰ τοῖς ξένοις, ἀλλὰ τοῖς ἀπὸ πλούτου πτωχέουσαι. Οὐ γὰρ εἶπεν ἀπλῶς, ἐτράφη, ἀλλ' ἐπεινῶν· «Πεινῶντα με» γάρ, φησὶν, «εἶδείτε, καὶ ἐθρέψατε».

Διπλοῦν τὸ δικαίωμα· εἰ γὰρ τὸν ἀπλῶς πεινῶντα δεῖ
5 τρέφειν, πολλῶ μᾶλλον, διὰ καὶ ἅγιος ὁ πεινῶν ἢ, μὴ δέη-
 ται δέ, μὴ δῶς· οὐ γὰρ κέρδος τοῦτο· οὐδὲ γὰρ ἐπέταξεν ὁ
 Χριστός, μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἅγιος ἐκεῖνος ὁ ἐν ἀφθονίᾳ ὢν,
 καὶ λαμβάνων. Ὅρα, διὸ οὐκ αἰσχροκερδεῖας ἔνεκεν ἡμῖν
 ταῦτα λέλεκται, ἀλλὰ τοῦ ὑμῖν λυσιτελοῦντος; Θρέψον τὸν
10 πεινῶντα, ἵνα μὴ θρέψῃς τὸ τῆς γενένης πῦρ. Ἐκεῖνος ἐ-
 σθίων ἀπὸ τῶν σῶν, καὶ τὰ λείψανα ἀγιάζει. Ἐνόησον
 πῶς ἔτρεφε τὸν Ἥλιαν ἢ χήρα· καὶ οὐκ ἔθρεψε μᾶλλον, ἢ
 ἐτράφη· οὐκ ἔδωκε μᾶλλον, ἢ ἔλαβε. Τοῦτο καὶ νῦν γίνε-
 ται ἐν πολλῶ μείζονι. Οὐ γὰρ ὕδρια ἀλεύρου, οὐδὲ καμψά-
15 κης ἐλαίου, ἀλλὰ τί; ἑκατονταπλασίονα, καὶ ζωὴ αἰώνιος τοῖς
 τοιούτοις ἢ ἀμοιβή. Ἐλεος ὁ τοῦ Θεοῦ, ἢ τροφή ἢ πνευματι-
 κή γίνη, ζύμη καθαρὰ. Χήρα ἦν ἐκείνη, λιμὸς ἐπέκειτο,
 καὶ οὐδὲν τούτων αὐτὴν ἐκώλυσε· παῖδες ἦσαν αὐτῇ, καὶ
 οὐδὲ οὕτως ἐνεποδίσθη. Αὕτη τῆς τὰ δύο καταβαλούσης λε-
20 πιά Ἰση γέγονεν. Οὐκ εἶπε πρὸς ἑαυτήν, τί ἀπὸ τούτου λή-
 ψομαι; αὐτὸς ἐμοῦ δεῖται· εἰ τίνα ἰσχὺν εἶχεν, οὐκ ἂν ἐλί-
 μωξεν, ἔλυσεν ἂν τὸν αὐχμὸν, οὐκ ἂν ὑπεύθυνος ἦν τοῖς αὐ-
 τοῖς· προσκρούει ἴσως καὶ αὐτὸς τῷ Θεῷ. Οὐδὲν τούτων
 ἐνενόησεν.

25 Ὅρα πόσον ἀγαθόν ἐστι μετὰ ἀπλότητος εἶ ποιεῖν, καὶ
 μὴ σφόδρα περίεργον εἶναι περὶ τὸν εἶ πάσχοντα; Εἰ ἤ-
 θελε πολυπραγμονῆσαι, ἐδίστασεν ἂν, οὐκ ἂν ἐπίστευσεν.
 Οὕτω καὶ Ἀβραάμ, εἰ ἤθελε πολυπραγμονῆσαι, οὐκ ἂν ἐδέ-

22. Ματθ. 25, 35.

23. Πρβλ. Γ' Βασ. 17, 9· 16.

24. Πρβλ. Μαρκ. 12, 42.

πού διψοῦν, δι' ἐκείνους πού εἶναι γυμνοί, διὰ τοὺς ξένους, δι' ἐκείνους πού ἐπτώχευσαν ἀπὸ τὰ πλούτη των. Διότι δὲν εἶπεν ἀπλῶς, μοῦ ἐδώσατε νὰ φάγω, ἀλλ', ἐπεινοῦσα· «Διότι μὲ εἶδατε», λέγει, νὰ πεινῶ καὶ μοῦ ἐδώσατε νὰ φάγω»²².

Διπλῆ εἶναι ἡ ἐντολή· ἐὰν βέβαια πρέπει νὰ δίδωμεν φαγητὸν εἰς οἷονδήποτε πού πεινᾷ, πολὺ περισσότερον πρέπει νὰ δίδωμεν, ὅταν αὐτὸς πού πεινᾷ εἶναι ἅγιος. Ἐν ἄλλοις εἶναι ἅγιος μὲν, δὲν ἔχει ὅμως ἀνάγκην, μὴ δώσης· διότι τοῦτο δὲν εἶναι ὠφέλεια· οὔτε βέβαια καὶ ὁ Χριστὸς διέταξεν αὐτό, μᾶλλον δὲ οὔτε ἅγιος εἶναι ἐκεῖνος πού, ἔχων ἀφθονίαν ἀγαθῶν, λαμβάνει. Βλέπεις, ὅτι δὲν ἐλέχθησαν αὐτὰ εἰς ἡμᾶς ἔνεκα αἰσχροκερδεῖας, ἀλλὰ δι' ἰδικήν σου ὠφέλειαν; Θρέψε ἐκεῖνον πού πεινᾷ, διὰ νὰ μὴ θρέψῃς τὸ πῦρ τῆς κολάσεως. Ἐκεῖνος πού τρώγει ἀπὸ τὰ ἰδικά σου, ἀγιάζει ἀκόμη καὶ τοὺς νεκρούς. Θυμήσου πῶς ἔτρεφεν ἡ χήρα τὸν προφήτην Ἡλίαν²³ καὶ μᾶλλον δὲν ἔτρεψε, παρὰ ἡ ἰδία ἐτράφη· μᾶλλον δὲν ἔδωσε, ἀλλ' ἡ ἰδία ἔλαβε. Τοῦτο καὶ τῶρα γίνεται εἰς μεγαλύτερον βαθμόν. Διότι ἡ ἀμοιβὴ εἰς ἐκείνους πού κάνουν ἐλεημοσύνην δὲν εἶναι οὔτε μία στάμνα ἀλεύρου, οὔτε ἓνα δοχεῖον ἐλαίου. Ἄλλὰ τί εἶναι; Ἐκατονταπλασία καὶ ἡ αἰώνιος Ζωὴ εἶναι ἡ ἀμοιβὴ εἰς αὐτά. Ἡ εὐσπλαγχνία τοῦ Θεοῦ, ἃς γίνῃ ἡ πνευματικὴ τροφή, ἡ καθαρὰ ζύμη. Ἐκεῖνη ἦτο χήρα, ἐπλησίαζε μεγάλη πείνα, καὶ τίποτε ἀπ' αὐτὰ δὲν τὴν ἠμπόδισε· παιδιὰ εἶχε καὶ οὔτε αὐτὰ τὴν ἠμπόδισαν. Αὐτὴ ἔγινεν ἴση πρὸς ἐκείνην πού ἔδωσε τὰ δύο λεπτά²⁴. Δὲν εἶπεν εἰς τὸν ἑαυτὸν της· τί θὰ κερδίσω ἀπὸ αὐτόν; αὐτὸς ἔχει τὴν ἀνάγκην μου· ἐὰν εἶχε κάποια δύναμιν, δὲν θὰ ἔπασχεν ἀπὸ πείναν, θὰ ἦτο δυνατόν νὰ σταματήσῃ τὴν ἀνομβρίαν, δὲν θὰ ἦτο ὑπεύθυνος εἰς τὰ αὐτά· ἀντιμάχεται ἴσως καὶ αὐτὸς τὸν Θεόν. Τίποτε ἀπ' αὐτὰ δὲν ἔφερεν εἰς τὸν νοῦν της.

Βλέπεις πόσον εἶναι ἀγαθὸν τὸ νὰ εὐεργετῆς μὲ ἀπλότητα καὶ νὰ μὴ εἶσαι ὑπερβολικὰ περίεργος δι' αὐτόν πού εὐεργετεῖται; Ἐὰν ἤθελε νὰ εἶναι πολυπράγμων, θὰ εἶχεν ἐνδοιασμούς, δὲν θὰ ἐπίστευεν. Ἔτσι καὶ ὁ Ἀβραάμ, ἐὰν

ξαιτο ἀγγέλους. Οὐ γάρ ἐστιν, οὐκ ἔστι τὸν ἐν τούτοις ἀκρι-
 βολογούμενον ἐπιτυχεῖν ποιε, ἀλλ' ὁ τοιοῦτος μάλιστα ἐμπί-
 πει εἰς ἐπιθείας. Καὶ πῶς, ἐγὼ λέγω. Ὁ εὐλαβῆς οὐ
 βούλειται φαίνεσθαι εὐλαβῆς, καὶ οὐ περιιίθησιν ἑαυτῷ οὐκ
 5 μα, καὶ μέλλει διαπιύεσθαι· ὁ δὲ ἐπιθέτης, ἅτε τέχνην τὸ
 πράγμα ἔχων, πολλὴν εὐλάβειαν καὶ δυσφώρατον περιιίθε-
 ται. Ὡστε ὁ μὲν καὶ τοῖς δοκοῦσιν ἀνευλαθέσιν εὖ ποιῶν,
 τοῖς εὐλαθέοι περιπεσεῖται ὁ δὲ τοὺς νομιζομένους εὐλαθεῖς
 ἐπιζητῶν, ἀνευλαθέοις ἐμπεσεῖται πολλάκις. Διὸ παρακαλῶ,
 10 ἐν ἀπλόητι πάντα πράττωμεν. Θῶμεν γὰρ διὰ καὶ ἐπιθέτης
 εἶσιν ὁ προσιῶν· οὐκ ἐκελεύσθη ταῦτα περιεργάζεσθαι.
 «Παντὶ» γάρ, φησί, «τῷ αἰτοῦντί σε δίδου»· καί, «Ἐκπριοῦν
 κτεινόμενον μὴ φείσῃ»· καίτοι οἱ πλείους τῶν ἀναιρουμένων
 ἐπὶ κακοῖς ἀλισκόμενοι τοῦτο ὑπομένουσιν, ἀλλὰ, «μὴ φείσῃ»,
 15 φησί. Τούτῳ γὰρ ὅμοιοι ἐσόμεθα τῷ Θεῷ, οὕτω θαυμασθησό-
 μεθα καὶ τῶν ἀθανάτων ἐπιτευξόμεθα ἀγαθῶν· ὧν γένοιτο
 πάντας ἡμᾶς ἀξιωθῆναι, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ Ἰησοῦ
 Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ
 Πνεύματι δόξα, κράτις, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶ-
 20 νας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

---

25. Λουκᾶ 6, 30.

25. Λουκᾶ 6, 30.

20. Παροιμ. 24, 11.

ἤθελε νὰ εἶναι πολυπράγμων, δὲν θὰ ἐδέχετο τοὺς ἀγγέλους. Διότι δὲν εἶναι δυνατόν, δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἐπιτύχη ποτὲ ἐκεῖνος ποὺ ἐξετάζει λεπτομερῶς αὐτά, ἀλλ' αὐτὸς μάλιστα πίπτει ἐπάνω εἰς ἀπατεῶνας. Καὶ πῶς γίνεται αὐτὸ σὰς τὸ λέγω ἐγώ. Ὁ εὐσεβὴς δὲν ἐπιθυμεῖ νὰ φαίνεται εὐσεβὴς καὶ δὲν φορεῖ ἰδιαίτερον ἔνδυμα, καὶ ἂν ἀκόμη πρόκειται νὰ περιφρονῆται ὁ ἀπατεῶν ὅμως, ἐπειδὴ τὸ πρᾶγμα ἔχει κάποια δολιότητα, περιβάλλεται πολλὴν εὐσεβίαν καὶ δύσκολα ἀνακαλύπτεται. Ὡστε ὁ μὲν πρῶτος, ἐνῶ εὐεργετῆ καὶ αὐτοὺς ποὺ φαίνονται ἀσεβεῖς, θὰ πέσῃ ἐπάνω εἰς τοὺς εὐσεβεῖς ὁ δὲ δεύτερος, ἐνῶ ἐπιζητεῖ αὐτοὺς ποὺ νομίζονται εὐσεβεῖς, θὰ πέσῃ κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τοὺς ἀσεβεῖς. Διὰ τοῦτο, σὰς παρακαλῶ, νὰ πράττωμεν τὰ πάντα μὲ ἀπλότητα. Ἄς ὑποθέσωμεν βέβαια ὅτι αὐτὸς ποὺ προσέρχεται εἶναι καὶ ἀπατεῶν δὲν διετάχθης νὰ περιεργάζεσαι αὐτά. «Εἰς τὸν καθένα, λέγει ὁ Κύριος, ποὺ σοῦ ζητεῖ δίδε»²⁵ καὶ «μὴ ἐμποδίσῃς τὴν διαφυγὴν αὐτοῦ ποὺ πρόκειται νὰ ἐκτελεσθῇ»²⁶, ἂν καὶ οἱ περισσότεροι ἀπ' αὐτοὺς ποὺ φονεύονται ὑπομένουν τοῦτο ἐπειδὴ συλλαμβάνονται πράττοντες τὸ κακόν· ἀλλὰ, «μὴ ἐμποδίσῃς», λέγει. Ἔτσι βέβαια θὰ εἴμεθα ὅμοιοι πρὸς τὸν Θεόν, ἔτσι θὰ γίνωμεν ἄξιοι θαυμασμοῦ καὶ θὰ ἐπιτύχωμεν τὰ αἰώνια ἀγαθὰ τῶν ὁποίων εἶθε ὅλοι ἡμεῖς νὰ ἀξιωθοῦμεν, μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετὰ τοῦ ὁποίου ἀνήκει εἰς τὸν Πατέρα συγχρόνως καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἢ δόξα, ἢ δύναμις, ἢ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Γ'
Φιλιπ. 1, 8 - 18

«Μάρτυς γάρ μοι εἶσιν ὁ Θεός, ὡς ἐπιποθῶ πάντας
ὑμᾶς ἐν σπλάγχνοις Ἰησοῦ Χριστοῦ. Καὶ τοῦτο προσ-
5 εὔχομαι, ἵνα ἡ ἀγάπη ὑμῶν ἔτι μᾶλλον καὶ μᾶλλον
περιοσεύῃ ἐν ἐπιγνώσει καὶ πάσῃ αἰσθήσει, εἰς τὸ
δοκιμάζειν ὑμᾶς τὰ διαφέροντα, ἵνα ἦτε εἰλικρινεῖς
καὶ ἀπόδοκοποι εἰς ἡμέραν Χριστοῦ, πεπληρωμένοι
καρπῶν δικαιοσύνης τῶν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς δό-
10 ξαν καὶ ἔπαινον Θεοῦ».

Οὐχ ὡς ἀπιστούμενος μάρτυρα καλεῖ τὸν Θεόν, ἀλλ' ἐκ
πολλῆς διαθέσεως τοῦτο ποιεῖ, καὶ τῷ σφόδρα πεπεισθαι καὶ
θαρρεῖν. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, διὲ κοινώνησαν αὐτῷ, ἵνα μὴ
νομίσωσιν, διὲ διὰ τοῦτο αὐτοὺς ποθεῖ, καὶ οὐχ ἀπλῶς ἐ-
15 κείνων ἔνεκεν, διὰ τοῦτο ἐπήγαγεν, διὲ «ἐν σπλάγχνοις Χρι-
στοῦ». Τί ἐστὶ τοῦτο; Ἀντὶ τοῦ, κατὰ Χριστόν· ἐπειδὴ πι-
στοί ἐστε, ἐπειδὴ φιλεῖτε τὸν Χριστόν, διὰ τὴν κατὰ Χρι-
στον ἀγάπην. Καὶ οὐκ εἶπεν ἀγάπην, ἀλλ' ὁ θερμότερον ἦν,
σπλάγχνα Χριστοῦ· ὥσανεὶ παιτὴρ ὑμῶν γεγονῶς διὰ τὴν
20 συγγένειαν τὴν κατὰ Χριστόν. Σπλάγχνα γὰρ ἡμῖν αὕτη
χαρίζεται, σπλάγχνα θερμὰ καὶ διάπυρα· τοῖς γὰρ γνησίοις
αὐτοῦ δούλοις σπλάγχνα χαρίζεται. Ἐν ἐκείνοις, φησί, τοῖς
σπλάγχνοις· ὡς ἂν εἴ τις εἴποι, φιλῶ ὑμᾶς σπλάγχνοις οὐ

ΛΟΓΟΣ Γ΄
Φιλιπ. 1, 8 - 18

«Μάρτυς μου ὁ Θεός, πόσον πολὺ σᾶς ποθῶ ὅλους μὲ τὴν καρδίαν μου, πού εἶναι ἐξ ὀλοκλήρου ἀφιερωμένη καὶ ταυτισμένη πρὸς τὸν Ἰησοῦν Χριστόν. Καὶ τοῦτο ἀκόμη προσεύχομαι, νὰ περισσεύῃ ἡ ἀγάπη σας ὅλον ἐν περισσότερον. Νὰ συνοδεύεται δὲ μὲ πλήρη γνῶσιν καὶ μὲ κάθε διάκρισιν, ὥστε νὰ διακρίνετε ὀρθῶς τὰς διαφορὰς ἐπὶ τῶν ἠθικῶν ζητημάτων, διὰ νὰ εἴσθε εἰλικρινεῖς καὶ ἄμεμπτοι κατὰ τὴν ἡμέραν πού θὰ ἔλθῃ νὰ κρίνῃ τὸν κόσμον ὁ Χριστός. Νὰ εἴσθε τότε γεμᾶτοι ἀπὸ καρπούς, τοὺς ὁποίους παράγει ἡ ἀρετὴ καὶ οἱ ὁποῖοι κατορθώνονται διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ πρὸς δόξαν καὶ ἔπαινον τοῦ Θεοῦ»¹.

Καλεῖ τὸν Θεὸν μάρτυρα, ὄχι ἐπειδὴ δὲν ἐπιστεύετο, ἀλλὰ κάμνει αὐτὸ ἀπὸ πολλὴν διάθεσιν καὶ διὰ νὰ πιστεύουν πάρα πολὺ καὶ διὰ νὰ ἔχουν θάρρος. Ἐπειδὴ εἶπεν, ὅτι εἶχαν δοσοληψίας μαζί του, διὰ νὰ μὴ νομίσουν ὅτι δι' αὐτὸ τοὺς ποθεῖ, καὶ ὄχι ἀπλῶς ἐξ αἰτίας ἐκείνων, διὰ τοῦτο ἀκριβῶς προσέθεσε, «ἐν σπλάγχχοις Χριστοῦ». Τί σημαίνει αὐτό; Ἐντὶ τοῦ, κατὰ Χριστόν ἐπειδὴ εἴσθε πιστοὶ καὶ ἀγαπᾶτε τὸν Χριστόν, καὶ διὰ τὴν κατὰ Χριστόν ἀγάπην. Καὶ δὲν εἶπεν ἀγάπην, ἀλλὰ τοῦτο πού εἶναι ἐντονώτερον, δηλαδὴ καρδίαν Χριστοῦ, ὡσὰν νὰ ἔχη γίνει ἰδικός σας πατέρας ἐνεκα τῆς κατὰ Χριστόν συγγενείας. Διότι ἡ συγγένεια αὕτη χαρίζει εἰς ἡμᾶς καρδίαν, καρδίαν ἐντονον καὶ ὀλόθερμον· εἰς τοὺς ἀληθινούς του δούλους χαρίζει τὴν καρδίαν του. Μὲ ἐκείνην, λέγει, τὴν καρδίαν ὅπως θὰ ἠμποροῦσε νὰ εἰπῆ κανεὶς, σᾶς ἀγαπῶ ὄχι μὲ τὴν

φυσικοῖς, ἀλλὰ τοῖς θερμοιέροις, τοῖς τοῦ Χριστοῦ. «Ὡς ἐπιποθῶ», φησί, «πάντας ὑμᾶς». Ἐπιποθῶ πάντας, ἐπειδὴ καὶ πάντες τοιοῦτοί ἐστε. Οὐ δύναμαι παρασιῆσαι τῷ λόγῳ πῶς ἐπιποθῶ· οὐ τοίνυν δυνατὸν εἶπεῖν. Διὰ τοῦτο τῷ Θεῷ κα-
 5 ταλιμπάνω εἰδέναί τῷ τὰς καρδίας ἐμβατεύοντι. Οὐκ ἂν δέ, εἰ ἐκολάκευεν αὐτούς, τὸν Θεὸν ἐκάλεσε μάρτυρα· οὐδὲ γὰρ ἀκίνδυνον τοῦτο.

«Καὶ τοῦτο», φησί, «προσεύχομαι, ἵνα ἡ ἀγάπη ὑμῶν ἔτι μᾶλλον καὶ μᾶλλον περισσεύῃ». Ἀκόρεστον γὰρ ἀγαθὸν
 10 τοῦτο. «Ὅρα γὰρ οὕτω φιλούμενος, ἔτι μᾶλλον ἐβούλετο φιλεῖσθαι. Ὁ γὰρ φιλῶν τὸν φιλούμενον, οὐδαμοῦ τῆς ἀγάπης βούλεται ἴσιασθαι· οὐ γὰρ ἔνι μέρος τούτου τοῦ καλοῦ. Ἄει αὐτὸ ὀφείλεσθαι βούλεται ὁ Παῦλος. «Μηδενὶ μηδὲν ὀφείλετε», φησὶν, «εἰ μὴ τὸ ἀγαπᾶν ἀλλήλους». Μέτρον
 15 ἀγάπης, τὸ μηδαμοῦ ἴσιασθαι. «Ἴνα ἡ ἀγάπη ὑμῶν», φησὶν, «ἔτι μᾶλλον, καὶ μᾶλλον περισσεύῃ». «Ὅρα τὴν διάθεσιν τῆς λέξεως· «ἔτι μᾶλλον καὶ μᾶλλον», φησὶν. «Ἴνα περισσεύῃ ἐν ἐπιγνώσει καὶ πάσῃ αἰσθήσει». Οὐχ ἀπλῶς τὴν φιλίαν θαυμάζει, οὐδὲ ἀπλῶς τὴν ἀγάπην, ἀλλὰ τὴν ἐξ ἐπιγνώ-
 20 σεως· τουτέστιν, οὐχ ἵνα πρὸς ἅπαντας τῇ αὐτῇ χρησησθε ἀγάπῃ· τοῦτο γὰρ οὐκ ἀγάπης, ἀλλὰ ψυχρότητος. Τί ἐστίν. «ἐν ἐπιγνώσει;». Τουτέστι, μετὰ κρίσεως, μετὰ λογισμοῦ, μετὰ τοῦ αἰσθάνεσθαι. Εἰσὶ γὰρ τινες ἀλόγων φιλοῦντες, ἀπλῶς καὶ ὡς ἔνυχεν· ὅθεν οὐδὲ σφοδρὰς εἶναι τὰ τοιαύτας
 25 φιλίας ἔστιν. «Ἐν ἐπιγνώσει», φησί, «καὶ πάσῃ αἰσθήσει, εἰς τὸ δοκιμάζειν ὑμᾶς τὰ διαφέροντα», τουτέστι, τὰ συμφέροντα. Οὐκ ἐμοῦ ἔνεκεν ταῦτα λέγω, φησὶν, ἀλλ' ὑμῶν αὐτῶν· δέος γὰρ μή τις παραφθορῇ ὑπὸ τῆς τῶν αἰρετικῶν ἀγάπης. Τοῦτο γὰρ ὄλον αἰνίττεται. Καὶ δεῖ πῶς αὐτὸ τί-

φυσιολογικήν μου καρδίαν, ἀλλὰ μὲ θερμότεραν, τὴν καρδίαν τοῦ Χριστοῦ. «Πόσον πολὺ», λέγει, «σᾶς ποθῶ ὄλους». Σᾶς ποθῶ πολὺ ὄλους, ἐπειδὴ καὶ ὄλοι εἴσθε τέτοιοι. Δὲν ἤμπορῶ νὰ τὸ παραστήσω μὲ λόγια πῶς σᾶς ποθῶ πολὺ· δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ τὸ εἰπῶ. Διὰ τοῦτο ἀφήνω νὰ τὸ γνωρίζῃ ὁ Θεὸς ποὺ εἰσέρχεται εἰς τὰς καρδίας καὶ γνωρίζει αὐτάς. Δὲν ἤμποροῦσε νὰ καλέσῃ μάρτυρα τὸν Θεόν, ἐὰν ἐκολάκευεν αὐτούς· διότι δὲν ἦτο αὐτὸ χωρὶς κινδύνου.

«Καὶ τοῦτο ἀκόμη», λέγει, «προσεύχομαι, νὰ περισσεύῃ ἡ ἀγάπη σας ὅλον ἐν καὶ περισσότερον». Διότι τὸ ἀγαθὸν τοῦτο εἶναι ἀκόρεστον. Πρόσεχε δηλαδὴ ἀγαπώμενος τόσον πολὺ, ἤθελε νὰ ἀγαπᾶται ἀκόμη περισσότερον. Διότι ὁ ἀγαπῶν τὸν ἀγαπώμενον, δὲν θέλει νὰ σταθῇ ἐν οὐδενὶ τόπῳ τῆς ἀγάπης· διότι δὲν ὑπάρχει μέτρον αὐτοῦ τοῦ καλοῦ. Πάντοτε αὐτὸ νὰ ὀφείλετε, ἐπιθυμῶ ὁ Παῦλος. «Νὰ μὴ ὀφείλετε εἰς κανένα τίποτε», λέγει, «παρὰ τὸ νὰ ἀγαπᾶ ὁ ἕνας τὸν ἄλλον»². Τὸ μέτρον τῆς ἀγάπης εἶναι, τὸ νὰ μὴ σταματᾶ πουθενά. «Διὰ νὰ περισσεύῃ ἡ ἀγάπη σας ὅλον ἐν καὶ περισσότερον», λέγει. Πρόσεχε τὴν σημασίαν τῆς φράσεως· «ὅλον ἐν καὶ περισσότερον», εἶπε. «Διὰ νὰ περισσεύῃ ἡ ἀγάπη σας μὲ πλήρη γνῶσιν καὶ μὲ κάθε διάκρισιν». Δὲν θαυμάζει ἀπλῶς οὔτε τὴν φιλίαν, οὔτε τὴν ἀγάπην, ἀλλὰ τὴν ἀγάπην ποὺ προέρχεται ἀπὸ πλήρη γνῶσιν· δηλαδὴ, νὰ μὴ μεταχειρίζεσθε πρὸς ὄλους τὴν αὐτὴν ἀγάπην, διότι αὐτὸ εἶναι γνῶρισμα ὄχι τῆς ἀγάπης, ἀλλὰ τῆς ψυχρᾶς διαθέσεως. Τί σημαίνει, «μὲ πλήρη γνῶσιν;». Δηλαδὴ, μὲ κρίσιν, μὲ σκέψιν, μὲ συναίσθησιν. Διότι ὑπάρχουν μερικοὶ ποὺ ἀγαποῦν χωρὶς περίσκεψιν, μὲ ἐπιπολαιότητα καὶ κατὰ τύχην· δι' αὐτὸ συμβαίνει νὰ μὴ εἶναι δυνατὰ αἱ φιλίας αὐτοῦ τοῦ εἶδους. «Μὲ πλήρη γνῶσιν», λέγει, «καὶ μὲ πᾶσαν διάκρισιν, ὥστε νὰ διακρίνετε τὰς διαφορὰς ἐπὶ τῶν ἠθικῶν ζητημάτων», αὐτά, δηλαδὴ, ποὺ σᾶς συμφέρουν. Δὲν τὰ λέγω αὐτὰ ἐξ αἰτίας μου, λέγει, ἀλλὰ ἐξ αἰτίας σας· διότι ὑπάρχει φόβος μήπως διαφθαρῇ κανεὶς ἀπὸ τὴν ἀγάπην τῶν αἱρετικῶν. Αὐτὸ δηλαδὴ ὑπαινίσσεται. Καὶ πρόσε-

θησιν· οὐ δι' ἐμέ, φησί, ταῦτα λέγω, ἀλλ' ἵνα ἦτε ὑμεῖς εἰλικρινεῖς· ιουτέσιν, ἵνα μηδὲν νόθον δόγμα τῷ τῆς ἀγάπης προσχῆμαι παραδέχησθε.

Πῶς οὖν φησιν, «Εἰ δυνατόν, μετὰ πάντων ἀνθρώπων 5 εἰρηνεύετε»; Εἰρηνεύετε, εἶπεν· οὐχ οὕτως ἀγαπᾶτε, ὥστε ὑπὸ τῆς φιλίας βλάπτεσθαι. «Εἰ γὰρ ὁ ὀφθαλμὸς σου ὁ δεξιὸς σκανδαλίζει σε», φησίν, «ἔκκοπον αὐτόν, καὶ βάλε ἀπὸ σοῦ». «Ἴνα ἦτε εἰλικρινεῖς», τὸ κατὰ Θεόν, «καὶ ἀπρόσκοποι», τὸ κατὰ ἀνθρώπους. Πολλοὺς γὰρ πολλάκις φίλοι 10 βλάπτουσιν. Εἰ καὶ σὲ οὐδὲν βλάπτει, φησίν, ἀλλ' ἕτερος προσκόπει. «Εἰς ἡμέραν Χριστοῦ»· ιουτέσιν, ἵνα τότε εὐρεθῆτε καθαροί, μηδένα σκανδαλίσαντες. «Πεπληρωμένοι καρπῶν δικαιοσύνης τῶν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς δόξαν καὶ ἔπαινον Θεοῦ»· ιουτέσι, μετὰ τῶν δογμάτων καὶ βίον ὀρθὸν 15 ἔχοντες· καὶ οὐχ ἀπλῶς ὀρθόν, ἀλλὰ πεπληρωῶσθαι καρπῶν δικαιοσύνης. Ἔστι γὰρ δικαιοσύνη, ἀλλ' οὐ κατὰ Χριστόν, οἷον βίος ἐνάρετος. «Τῶν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς δόξαν καὶ ἔπαινον Θεοῦ».

Ὅρας δι' οὗ τὴν ἐμανιοῦ δόξαν λέγω, ἀλλὰ τὴν τοῦ 20 Θεοῦ. Πολλαχοῦ δὲ δικαιοσύνην τὴν ἐλεημοσύνην λέγει. Μὴ παραβλαπιέτω ὑμᾶς φησίν, ἡ ἀγάπη πρὸς τὸ εἰδέναί τὰ συμφέροντα, μηδέ, ἐπειδὴ τὸν δεινὰ φιλεῖς, καταιπέσης. Βούλομαι μὲν ἀξάνεσθαι τὴν ἀγάπην ὑμῶν, οὐχ οὕτω μέντι, ὡς καὶ βλάπτεσθαι. Καὶ οὐχ ἀπλῶς βούλομαι προλήψει, ἀλλὰ 25 δοκιμάσαντας, εἰ ἡμεῖς καλῶς λέγομεν. Καὶ οὐκ εἶπεν, ἵνα τὰ ἡμέτερα αἰρῆσθε, ἀλλ', «ἵνα δοκιμάζητε». Καὶ οὐκ εἶπε φανερῶς, μὴ τῷ δεῖνι πλησιάζετε, ἀλλὰ πρὸς τὸ συμφέρον βούλομαι ὑμῖν τὴν ἀγάπην γίνεσθαι, οὐχ ἵνα ἀναισθήτως διάκεισθε. Ἀνόητιον γάρ, εἰ μὴ διὰ Χριστόν τὴν δικαιοσύνην

3. Ρωμ. 12, 18.

4. Ματθ. 5, 29.

χε πῶς τὸ θέτει αὐτό· δὲν τὰ λέγω αὐτὰ δι' ἐμέ, λέγει, ἀλλὰ διὰ νὰ εἴσθε σεῖς εἰλικρινεῖς, διὰ νὰ μὴ παραδεχθῆτε, δηλαδή, μὲ τὸ πρόσχημα τῆς ἀγάπης κανένα νόθον δόγμα.

Πῶς λοιπὸν λέγει· «Νὰ ἔχετε εἰρηνικὰς σχέσεις μὲ ὅλους, ἂν εἶναι δυνατόν, τοὺς ἀνθρώπους»³; Νὰ ἔχετε εἰρηνικὰς σχέσεις, εἶπε, καὶ ὄχι νὰ ἀγαπᾶτε κατὰ τέτοιον τρόπον, ὥστε νὰ βλάπτεσθε ἀπὸ τὴν φιλίαν. «Ἐὰν λοιπὸν τὸ δεξιὸν σου μάτι σὲ σκανδαλίζει», λέγει, «βγᾶλε αὐτὸ καὶ πέταξέ το μακριά»⁴. «Διὰ νὰ εἴσθε εἰλικρινεῖς», ὡς πρὸς τὸν Θεόν, «καὶ ἄμεμπτοι», ὡς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους. Διότι αἱ φιλῖαι κατὰ τὸ πλεῖστον βλάπτουν πολλούς. Ἐὰν καὶ δὲν σὲ βλάπτει εἰς τίποτε, λέγει, ὅμως σκανδαλίζεται ὁ ἄλλος. «Κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ Χριστοῦ», δηλαδή, νὰ εὐρεθῆτε τότε καθαροί, χωρὶς νὰ σκανδαλίσετε κανένα. «Γεμᾶτοι ἀπὸ καρπούς, ποὺ παράγει ἡ ἀρετὴ καὶ ποὺ κατορθώνονται διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ πρὸς δόξαν καὶ ἔπαινον τοῦ Θεοῦ». Νὰ ἔχετε, δηλαδή, μαζὶ μὲ τὰ ὀρθὰ δόγματα καὶ ὀρθὸν βίον, καὶ ὄχι μόνον ὀρθόν, ἀλλὰ καὶ νὰ εἶναι γεμᾶτος ἀπὸ καρπὸς τῆς ἀρετῆς. Ὑπάρχει λοιπὸν ἀρετὴ, ὄχι ὅμως αὐτὴ ποὺ εἶναι σύμφωνος μὲ τὸ θέλημα τοῦ Χριστοῦ, δηλαδή βίος ἐνάρετος. «Οἱ ὅποιοι καρποὶ τῆς ἀρετῆς κατορθώνονται διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ πρὸς δόξαν καὶ ἔπαινον τοῦ Θεοῦ».

Βλέπεις ὅτι δὲν λέγω τὴν ἰδικὴν μου δόξαν, ἀλλὰ τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ; Εἰς πολλὰ σημεῖα ἀρετὴν καλεῖ τὴν ἐλεημοσύνην. Νὰ μὴ σᾶς παραβλάπτῃ ἡ ἀγάπη, λέγει, ὡς πρὸς τὸ νὰ γνωρίζετε τὰ συμφέροντα, οὔτε ἐπειδὴ ἀγαπᾶς κάποιον, νὰ χάσης τὸ θάρρος σου. Ἐπιθυμῶ μὲν νὰ αὐξάνεται ἡ ἀγάπη σας, ὄχι ὅμως κατὰ τέτοιον τρόπον, ὥστε καὶ νὰ σᾶς βλάπτῃ. Καὶ ὄχι ἀπλῶς ἐπιθυμῶ χωρὶς ἔλεγχον, ἀλλ' ἀφοῦ ἐλέγξατε ἐὰν εἶναι καλοὶ οἱ λόγοι μας. Καὶ δὲν εἶπε, νὰ προτιμήσετε τὰ ἰδικά μας, ἀλλὰ «νὰ ἐλέγξατε». Καὶ δὲν εἶπε μὲ σαφήνειαν, μὴ πλησιάζετε τὸν τάδε, ἀλλ' ἐπιθυμῶ ἡ ἀγάπη νὰ ἀποβλέπῃ πρὸς τὸ συμφέρον σας, ὄχι διὰ νὰ συμπεριφέρεσθε μὲ ἀδιαφορίαν. Εἶναι βέβαια ἀνόητον, νὰ μὴ ἐργάζεσθε τὴν ἀρετὴν διὰ τὸν Χριστὸν καὶ δι'

ἐργάζεσθε, καὶ δι' αὐτοῦ. Ἴδού, τὸ δι' αὐτοῦ, πάλιν. Ἔρα οὖν ὑπουργῶ κέχρηται τῷ Θεῷ; Ἄπαγε. Οὐχ ἵνα ἐγώ, φησὶν, ἐπαινεθῶ, ἀλλ' ἵνα ὁ Θεὸς δοξάζεται.

«Γινώσκεις δὲ ὑμᾶς θούλωμαι, ἀδελφοί, ὅτι τὰ κατ' ἐμέ
5 μᾶλλον εἰς προκοπὴν τοῦ εὐαγγελίου ἐλήλυθεν ὥστε τοὺς
 δεσμούς του φανεροὺς ἐν Χριστῷ γενέσθαι ἐν ὅλῳ τῷ πραι-
 τωρίῳ, καὶ τοῖς λοιποῖς πᾶσιν». Εἰκὸς ἦν ἀκούσαντας ὅτι
 δίδεται, ἀλγεῖν, καὶ νομίζειν ἐγκόπιεσθαι τὸ κήρυγμα. Τί
 οὖν; εὐθέως ταύτην ἀναιρεῖ τὴν ὑποψίαν. Καὶ τοῦτο δὲ φι-
10 λοῦντος, τὰ καθ' ἑαυτὸν δηλοῦν αὐτοῖς, ἅτε μεριμνῶσι. Τί
 λέγεις δέδεσαι, ἐνεποδίσθης, καὶ πῶς τὸ εὐαγγέλιον ἐπι-
 δίδωσιν; «Ὡστε τοὺς δεσμούς μου», φησί, «φανεροὺς γενέ-
 σθαι ἐν Χριστῷ ἐν ὅλῳ τῷ πραιτωρίῳ. Καὶ τοῦτο οὐ μόνον
 οὐκ ἐπεσιόμισε τοὺς ἄλλους, οὐδὲ δειλοὺς ἐποίησεν ἀλλ'
15 αὐτὸ τοῦτο καὶ μᾶλλον παρεθάρρυνεν. Εἰ τοίνυν οἱ πλησίον
 ὄντες τῶν κινδύνων οὐ μόνον οὐδὲν ἐβλάβησαν, ἀλλὰ καὶ
 πλεον θάρσος ἔλαβον, πολλῷ μᾶλλον ὑμᾶς χρή. Εἰ μὲν γὰρ
 δεθεὶς ἀθλίως ἤνεγκε, καὶ εἰσέγησεν, εἰκὸς ἦν καὶ ἐκείνους
 τὸ αὐτὸ παθεῖν· εἰ δὲ δεθεὶς πλεον ἐπαρρησιάζετο, μᾶλλον
20 αὐτοῖς θάρσος ἔδωκεν, ἢ εἰ μὴ ἐδέθη.

Πῶς δὲ εἰς προκοπὴν τοῦ εὐαγγελίου γέγονε τὰ δεσμίαι;
 Ὁ Θεὸς τοῦτο ὠκονόμησε, φησί, τὸ μὴ λαθεῖν τοὺς ἐμοὺς
 δεσμούς, ἢ τοὺς δεσμούς τοὺς ἐν Χριστῷ, τοὺς διὰ Χρι-
 στόν, «ἐν ὅλῳ τῷ πραιτωρίῳ»· τέως γὰρ οὕτως ἐκάλουν

αὐτοῦ. Ἴδού, τὸ δι' αὐτοῦ, πάλιν. Ἐὰν λοιπὸν μεταχειρίζεται τὸν Θεὸν ὡς ὑπηρέτην; Μακρὰν μία τέτοια σκέψις. Ὁχι διὰ νὰ ἐπαινεθῶ ἐγώ, λέγει, ἀλλὰ διὰ νὰ δοξάζεται ὁ Θεός.

«Θέλω δὲ νὰ γνωρίζετε, ἀδελφοί, ὅτι ἐκεῖνα ποὺ μοῦ συνέβησαν, μᾶλλον συνετέλεσαν εἰς πρόοδον τῆς διαδόσεως τοῦ εὐαγγελίου, ὥστε ἔγινε φανερόν μεταξὺ ὅλης τῆς φρουρᾶς τῶν πραιτωριανῶν καὶ εἰς ὄλους τοὺς ἄλλους κατοίκους τῆς Ρώμης, ὅτι ἐξ αἰτίας τῆς πίστεώς μου εἰς Χριστὸν ἐρρίφθην δεμένος εἰς τὴν φυλακὴν»⁵. Φυσικὸν ἦτο, ὅταν ἐπληροφορήθησαν ὅτι εἶναι δέσμιος, νὰ ἐλυπήθησαν καὶ νὰ ἐνόμισαν ὅτι τὸ κήρυγμα συναντᾷ ἐμπόδια. Τί λοιπὸν συμβαίνει; Ἀμέσως διαλύει αὐτὴν τὴν ἀμφιβολίαν. Καὶ ἐπειδὴ ἀγαπᾷ τοῦτο, ἐκεῖνα ποὺ συνέβησαν εἰς τὸν ἑαυτὸν του τὸ φανερώνουν εἰς αὐτούς, καθόσον φροντίζουν δι' αὐτόν. Τί λέγεις; Εἶσαι φυλακισμένος, ἔθεσαν τὰ πόδια σου εἰς τὰ δεσμά, τότε μὲ ποῖον τρόπον προκόπτει τὸ εὐαγγέλιον; «Ὡστε ἔγινε φανερόν», λέγει, «μεταξὺ ὅλης τῆς φρουρᾶς τῶν πραιτωριανῶν ὅτι ἐξ αἰτίας τῆς πίστεώς μου εἰς τὸν Χριστὸν ἐρρίφθην εἰς τὴν φυλακὴν δεμένος». Καὶ τοῦτο ὄχι μόνον δὲν ἔκλεισε τὰ στόματα τῶν ἄλλων, οὔτε τοὺς ἔκαμε δειλοὺς, ἀλλὰ τοῦτο τὸ ἴδιο τοὺς ἔδιδε θάρρος ἀκόμη περισσότερον. Ἐὰν λοιπὸν οἱ εὕρισκόμενοι πλησίον τῶν κινδύνων ὄχι μόνον δὲν ἔπαθαν κανένα κακόν, ἀλλ' ἔλαβαν περισσότερον θάρρος, πολὺ περισσότερον πρέπει νὰ λάβετε σεις. Διότι ἐὰν ὑπέφερον ὅταν ἐδέθη καὶ ἐσιώπησεν, εὐλογον ἦτο νὰ πάθουν καὶ ἐκεῖνοι τὸ ἴδιον ἐὰν ὁμως, καίτοι ἐδέθη, ὠμιλοῦσε μὲ περισσοτέραν παρησίαν, ἔδωσεν εἰς αὐτοὺς περισσότερον θάρρος, παρὰ ἐὰν δὲν ἦτο δεμένος.

Πῶς ὁμως συνετέλεσαν τὰ δεσμά εἰς πρόοδον τῆς διαδόσεως τοῦ εὐαγγελίου; Ὁ Θεὸς ἔχει οἰκονομήσει αὐτό, λέγει, νὰ μὴ μείνουν ἀπαρατήρητα τὰ δεσμά μου, τὰ ὁποῖα ἔγιναν ἐξ αἰτίας τῆς πίστεώς μου πρὸς τὸν Χριστὸν καὶ διὰ τὸν Χριστὸν, «μεταξὺ ὅλης τῆς φρουρᾶς τοῦ πραιτωρίου», διότι ἔτσι ὠνόμαζον πρὶν τὰ ἀνάκτορα καὶ εἰς

τὰ βασίλεια· καὶ ἐν τῇ πόλει, φησί, πάση. «Καὶ τοὺς πλείονας τῶν ἀδελφῶν ἐν κυρίῳ πεποινθίας τοῖς δεσμοῖς μου περισσοτέρως τολμᾶν ἀφόβως τὸν λόγον λαλεῖν». Δείκνυσι μὲν, ὅτι καὶ πρότερον ἐθάρρουν, καὶ μετὰ παρηγοίας διελέ-
 5 γοντο, ἣν δὲ πολλῶ πλέον. Εἰ ἄλλοι τοίνυν, φησί, διὰ τοὺς ἔμους δεσμοὺς θαρροῦσι, πολλῶ μᾶλλον ἐγώ· εἰ ἄλλοις εἰμι αἴτιος θάρρους, πολλῶ μᾶλλον ἔμυτι. «Καὶ τοὺς πλείονας τῶν ἀδελφῶν ἐν Κυρίῳ». Ἐπειδὴ μέγα ἦν τὸ εἰπεῖν, ὅτι οἱ ἐμοὶ δεσμοὶ θάρρους αὐτοῖς παρεῖχον, διὰ τοῦτο προλαβὼν
 10 εἶπεν, «ἐν Κυρίῳ». Ὅρας πῶς καὶ ἀνάγκην ὄρων τοῦ τολμᾶν», φησὶν, «ἀφόβως τὸν λόγον λαλεῖν». Τό, «περισσοτέρως», δεικνύντις ἐστίν, ὅτι ἤδη ἤρξαντο.

«Τινὲς μὲν καὶ διὰ φθόνον καὶ ἔριν, τινὲς δὲ καὶ δι' εὐδοκίαν τὸν Χριστὸν κηρύσσουσι». Τί δὴ τοῦτό ἐστιν, ἄξιον
 15 μαθεῖν. Ἐπειδὴ καιροσθέντες ὁ Παῦλος, τὸν πόλεμον ἐγειραὶ βουλόμενοι σφοδρὸν τὸν παρὰ τοῦ βασιλέως, πολλοὶ τῶν ἀπείτων καὶ αὐτοὶ τὸν Χριστὸν ἐκήρυττον· ὥστε μείζονα γενέσθαι τῷ βασιλεῖ τὴν ὀργήν, ἅτε τοῦ κηρύγματος διασπειρομένου, καὶ εἰς τὴν τοῦ Παύλου κεφαλὴν τὸ πᾶν ἐλθεῖν τοῦ
 20 θυμοῦ. Δύο τοίνυν προφάσεων γεγόνασιν οἱ δεσμοὶ αἴτιοι. Τοῖς μὲν γὰρ θάρρους παρεῖχον πολὺ, τοὺς δὲ εἰς ἐλπίδα ἄγοντες τῆς ἐμῆς ἀπωλείας, παρεσκεύασαν κηρύττειν τὸν Χριστόν. «Τινὲς μὲν διὰ φθόνου»· τουτέστι, φθονοῦντες τῇ δόξῃ τῇ ἐμῇ καὶ τῇ ἐννοιάσει, καὶ βουλόμενοί με ἀπολέσθαι, καὶ
 25 ἐρίζοντές μοι, συμπράττουσιν ἐμοί· ἢ ὥστε καὶ αὐτοὶ τιμᾶσθαι, καὶ οἰόμενοι παρασπᾶν τι τῆς δόξης τῆς ἐμῆς. Τινὲς δὲ καὶ δι' εὐδοκίαν»· τουτέστι, χωρὶς ὑποκρίσεως, ἀπὸ προ-

6. Φιλιπ. 1, 14.

7. Φιλιπ. 1, 15.

τούς κατοίκους ὅλης τῆς πόλεως, λέγει. «Καὶ οἱ περισσότεροι ἀπὸ τούς ἀδελφούς ἐν Κυρίῳ ἐνισχύθησαν καὶ ἀπέκτησαν θάρρος ἀπὸ τὰ δεσμά μου, ὥστε νὰ ἔχουν τώρα περισσοτέραν τόλμην διὰ νὰ κηρύττουν ἄφοβα τὸν λόγον τοῦ εὐαγγελίου»⁶. Λέγει ὅτι καὶ προηγουμένως εἶχαν θάρρος καὶ ὠμιλοῦσαν μὲ παρρησίαν, τώρα ὅμως πολὺ περισσότερον. Ἐὰν λοιπὸν οἱ ἄλλοι, λέγει, λαμβάνουν θάρρος ἀπὸ τὰ δεσμά μου, πολὺ περισσότερον ἐγὼ ἔὰν εἶμαι αἴτιος θάρρους διὰ τούς ἄλλους, πολὺ περισσότερον εἶμαι διὰ τὸν ἑαυτὸν μου. «Καὶ οἱ περισσότεροι ἀπὸ τούς ἀδελφούς μου ἐν Κυρίῳ». Ἐπειδὴ ἦτο ὑπερβολικὸν νὰ εἰπῆ ὅτι τὰ δεσμά μου ἔδιδον θάρρος εἰς αὐτούς, διὰ τοῦτο προλαβὼν εἶπε «ἐν Κυρίῳ». Βλέπεις πῶς, ἐνῶ βλέπει τὴν ἀνάγκην διὰ νὰ εἶναι ὑπερήφανος, δὲν ἀποφεύγει νὰ εἶναι μετριόφρων; «Νὰ ἔχουν περισσοτέραν τόλμην», λέγει, «διὰ νὰ κηρύττουν ἄφοβα τὸν λόγον τοῦ εὐαγγελίου». Τὸ «περισσοτέρως» ἀποδεικνύει, ὅτι ἤρχισαν ἤδη νὰ κηρύττουν.

«Καὶ μερικοὶ μὲν κηρύττουν τὸν Χριστὸν καὶ ἔνεκα φθόνου καὶ φιλονεικίας, μερικοὶ δὲ κηρύττουν καὶ ἀπὸ ἀγαθὴν προαίρεσιν»⁷. Τί σημαίνει λοιπὸν αὐτό, εἶναι ἄξιον νὰ τὸ μάθωμεν. Ἐπειδὴ συνελήφθη ὁ Παῦλος, πολλοὶ ἀπὸ τούς εἰδωλολάτρας, ἐπιθυμοῦντες νὰ προκαλέσουν φοβερὸν διωγμὸν τοῦ αὐτοκράτορος ἐναντίον τῶν χριστιανῶν, ἐκήρυττον καὶ αὐτοὶ τὸν Χριστὸν ὥστε νὰ γίνῃ μεγαλυτέρα ἡ ὀργὴ τοῦ αὐτοκράτορος, ἐπειδὴ τὸ κήρυγμα διεδίδετο πρὸς ὅλας τὰς κατευθυνύσεις, καὶ ὅλη του ἡ ὀργὴ νὰ πέσῃ εἰς τὸ κεφάλι τοῦ Παύλου. Τὰ δεσμά ἐγίναν λοιπὸν αἰτία δύο προφάσεων. Εἰς τούς μὲν πιστοὺς ἐνέπνεον πολὺ θάρρος, τούς δὲ ἀπίστους, ἐπειδὴ ἤλπιζαν εἰς τὸν ἀφανισμόν μου, κατέστησαν κήρυκας τοῦ Χριστοῦ. «Μερικοὶ μὲν ἔνεκα φθόνου», δηλαδή, ἐπειδὴ φθονοῦν τὴν δόξαν μου καὶ τὴν ἔνστασιν, καὶ ἐπειδὴ ἐπιθυμοῦν τὸν ἀφανισμόν μου καὶ φιλονεικοῦν μὲ ἐμέ, συμπράττουν μαζί μου ἢ διὰ νὰ τιμῶνται καὶ αὐτοί, καὶ νομίζοντες ὅτι ἀποσποῦν μέρος ἀπὸ τὴν ἰδικὴν μου δόξαν. «Μερικοὶ δὲ καὶ ἀπὸ ἀγαθὴν προαίρεσιν», δηλαδή, χωρὶς προσποίησης, μὲ κάθε καλὴν διάθε-

θυμίας ἀπάσης. «Οἱ μὲν ἐξ ἐριθείας τὸν Χριστὸν καταγγέλλουσι, οὐχ ἄγνῶς· τουτέστιν, οὐκ εἰλικρινῶς, οὐδὲ δι' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, ἀλλὰ διὰ τί; «Οἴόμενοι θλίψιν ἐπιφέρειν τοῖς δεσμοῖς μου». Νομίζοντες οὕτω με εἰς μείζονα ἐμπεσεῖ-
 5 σθαι κίνδυνον, θλίψιν ἐπάγουσιν ἐπὶ θλίψει. Ὡ τῆς ὠμότητος, ὡ τῆς διαβολικῆς ἐνεργείας. Δεδεμένον ἐώρων καὶ ἐμβεβλημένον εἰς δεσμοπήριον, καὶ ἔτι ἐφθόνουν· αὐξεν αὐτῷ τὰ τῶν συμφορῶν ἠθέλον, καὶ μείζονος ὀργῆς ὑπεύθυνον καθιστᾷ. Καὶ καλῶς εἶπε τὸ, «οἴόμενοι»· οὐ γὰρ οὐ-
 10 τως ἐξέβαινε. Ἐκεῖνοι μὲν ἐνόμιζόν με τούτῳ λυπεῖν, ἐγὼ δὲ ἔχαιρον διὰ τὸ κήρυγμα ἐπεδίδου. «Οἱ δὲ ἐξ ἀγάπης, εἰδότες διὰ εἰς ἀπολογίαὶν τοῦ εὐαγγελίου κεῖμαι».

Τί ἐστιν, «διὰ εἰς ἀπολογίαὶν τοῦ εὐαγγελίου κεῖμαι»; Τουτέστι, τὰς εὐθύνας μοι παρασκευάζοντες τὰς πρὸς τὸν
 15 Θεόν, καὶ συναντιλαμβανόμενοι. Τί ἐστιν, «εἰς ἀπολογίαὶν»; Προσειάγην κηρῦξαι μέλλω διδόναι εὐθύνας, καὶ ἀπολογεῖσθαι ὑπὲρ τοῦ ἔργου, οὗ προσειάγην ὥστε οὖν μοι τὴν ἀπολογίαὶν γενέσθαι εὐκολόν, συναντιλαμβάνονταί μοι. Ἐὰν γὰρ εὐρεθῶσι πολλοὶ οἱ κατηχηθέντες καὶ πιστεύσαντες, εὐ-
 20 κολός μοι ἡ ἀπολογία ἔσται. Οὕτως ἐν ἔργῳ ποιῆσαι ἀγαθόν, οὐκ ἀπὸ προαιρέσεως ἀγαθῆς· καὶ οὐ μόνον οὐ κεῖται μισθός ὑπὲρ τούτου, ἀλλὰ καὶ κόλασιν. Ἐπειδὴ γὰρ μείζονσι κινδύνοις περιβαλεῖν τὸν τοῦ Χριστοῦ κήρυκα βουλόμενοι, τὸν Χριστὸν ἐκήρυττον, οὐ μόνον οὐ λήφονται μισθόν, ἀλλὰ
 25 καὶ τιμωρίας ἔσονται ὑπεύθυνοι καὶ κολάσεως. «Οἱ δὲ ἐξ ἀγάπης»· τουτέστιν, ἴσασιν διὰ δεῖ με λόγον δοῦναι τοῦ εὐαγγελίου.

«Τί γάρ; πλὴν διὰ παντὶ τρόπῳ, εἴτε προφάσει, εἴτε ἀληθείᾳ, Χριστὸς καταγγέλλεται». Ἄλλ' ὄρα τὸ φιλόσοφον τοῦ

8. Φιλίπ. 1, 16.

9. Φιλίπ. 1, 17.

σιν. «"Άλλοι μὲν ἀπὸ φατριασμὸν κηρύττουν τὸν Χριστόν, ὄχι μὲ ἀγνὰ ἐλατήρια»⁸, δηλαδή, ὄχι μὲ εἰλικρίνειαν, οὔτε πρὸς χάριν τοῦ κηρύγματος, ἀλλὰ διὰ ποῖον σκοπὸν; «Ἐπειδὴ φαντάζονται ὅτι θὰ προσθέσουν μεγαλυτέραν θλίψιν εἰς τὴν φυλάκισίν μου». Ἐπειδὴ νομίζουν ὅτι ἔτσι θὰ ἐμπλακῶ εἰς μεγαλύτερον κίνδυνον, προσθέτουν θλίψιν ἐπάνω εἰς τὴν θλίψιν. Τί σκληρότης, τί διαβολικὴ ἐνέργεια! Τὸν ἔβλεπαν δεμένον καὶ φυλακισμένον, καὶ ἀκόμη τὸν ἐφθονοῦσαν. Ἐπεθυμοῦσαν νὰ αὐξάνωνται αἱ συμφοραὶ του, καὶ νὰ τὸν καταστήσουν ὑπεύθυνον μεγαλυτέρας ὀργῆς. Καὶ καλὰ εἶπε τό, «ἐπειδὴ φαντάζονται» διότι δὲν συνέβαινε ἔτσι. Ἐκεῖνοι μὲν ἐνόμιζον ὅτι αἰσθάνομαι λύπην δι' αὐτό, ἐγὼ ὅμως ἤμην πλήρης χαρᾶς, διότι τὸ κήρυγμα τοῦ εὐαγγελίου προώδευεν. "Άλλοι δὲ κηρύττουν ἀπὸ ἀγάπην, ἐπειδὴ γνωρίζουν ὅτι ἔχω ἀποστολὴν νὰ ἀπολογοῦμαι καὶ νὰ ὑπερασπίζω τὸ εὐαγγέλιον»⁹.

Τί σημαίνει, «διότι ἔχω ἀποστολὴν νὰ ἀπολογοῦμαι καὶ νὰ ὑπερασπίζω τὸ εὐαγγέλιον»; Δηλαδή, προετοιμάζοντες εἰς ἐμὲ τὰς πρὸς τὸν Θεὸν εὐθύνας καὶ συντρέχοντές με εἰς τὴν ἀπολογίαν. Τί σημαίνει «εἰς ἀπολογίαν»; Ἔλαβα ἐντολὴν νὰ κηρύξω τὸ εὐαγγέλιον· πρόκειται νὰ λογοδοτήσω καὶ νὰ ἀπολογηθῶ ὑπὲρ τοῦ ἔργου, διὰ τὸ ὁποῖον ἔλαβα τὴν ἐντολὴν ὥστε λοιπὸν νὰ γίνῃ εὐκόλος εἰς ἐμὲ ἡ ἀπολογία, μὲ βοηθοῦν αὐτοί. Διότι ἐὰν εὐρεθοῦν πολλοὶ αὐτοί, ποὺ ἐκατηχήθησαν καὶ ἐπίστευσαν, τότε θὰ εἶναι εἰς ἐμὲ εὐκόλος ἡ ἀπολογία. Ἔτσι εἶναι δυνατὸν νὰ κάνῃς ἀγαθὸν ἔργον, ὄχι ἀπὸ ἀγαθὴν προαίρεσιν· καὶ διὰ τὸ ἔργον αὐτὸ ὄχι μόνον δὲν δίδεται ἀμοιβή, ἀλλὰ καταλογίζεται καὶ τιμωρία. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἐπιθυμοῦν νὰ θέσουν τὸν ἀπόστολον τοῦ Χριστοῦ εἰς μεγαλυτέρους κινδύνους καὶ ἐκήρυττον τὸν Χριστόν, ὄχι μόνον δὲν θὰ λάβουν ἀμοιβήν, ἀλλὰ θὰ εἶναι ἄξιοι καὶ τιμωρίας καὶ κολάσεως. «"Άλλοι δὲ ἀπὸ ἀγάπην», δηλαδή, γνωρίζουν ὅτι πρέπει νὰ ἀποδώσω λογαριασμὸν περὶ τοῦ εὐαγγελίου.

«Διότι τί πρόκειται νὰ συμβῆ; Τίποτε ἄλλο ἐκτὸς τοῦ ὅτι μὲ κάθε τρόπον, εἴτε μὲ προσχήματα, εἴτε μὲ εἰλικρί-

ἀνδρός· οὐ σφόδρα αὐτῶν καιηγόρησεν, ἀλλ' εἶπε τὸ γινόμε-
 νον. Τί γάρ, φησίν, ἐμοὶ διαφέρει, ἄν τε οὕτως, ἄν τε οὐ-
 τως; «πλήν παντὶ τρόπῳ, εἴτε προφάσει, εἴτε ἀληθείᾳ, Χρι-
 στοὺς καταγγέλλεται». Οὐκ εἶπε, καταγγελλέσθω, ὡς τινες οὐ-
 5 ονται, λέγοντες ὅτι τὰς αἵρέσεις εἰσάγει, ἀλλά, «καταγγέλλε-
 ται». Πρῶτον μὲν γὰρ οὐκ εἶπε, καταγγελλέσθω, ὡς νομο-
 θειῶν, ἀλλὰ τὸ συμβαῖνον ἀπήγγειλε· δεύτερον δέ, εἰ καὶ
 νομοθειῶν ἔλεγεν, οὐδὲ οὕτω τὰς αἵρέσεις εἰσῆγεν. Ἐξε-
 τάσωμεν γὰρ τὸ πρᾶγμα. Εἰ γὰρ καὶ οὕτως ἐπέτρεπε κηρύτ-
 10 τειν, ὡς ἐκεῖνοι, οὐδὲ οὕτω τὰς αἵρέσεις εἰσῆγε. Πῶς; "Ο-
 τι ἐκεῖνοι ὑγιῶς ἐκήρυττον· ὁ σκοπὸς δὲ καὶ ἡ διάνοια, μεθ'
 ἧς ἐποιοῦν οὕτω, διέφθαρτο, οὐ τὸ κήρυγμα ἐνήλλακτο. Καὶ
 πολλὴν εἶχον ἀνάγκην οὕτω κηρύττειν. Διὰ τί; "Οτι εἰ ἐ-
 τέρωσ ἐκήρυξαν, οὐχ ὡς Παῦλος, εἰ ἐτέρωσ ἐδίδαξαν, οὐχ
 15 ὡς ἐκεῖνος, οὐκ ἄν τὴν τοῦ βασιλέως ὀργὴν ἠϋξήσαν· νῦν
 δὲ τῷ τὸ κήρυγμα αὐτοῦ αὔξειν, καὶ ὁμοίως διδάσκειν, καὶ
 ἴσους αὐτῷ μαθητὰς ποιεῖν, ἴσχυσαν ἐκπολεμῶσαι τὸν βασι-
 λέα, πολλοῦ τοῦ πλήθους τῶν μαθητῶν φαινομένων. Ἀλλά
 τις μιᾶς καὶ ἀναίδοτος ἐπιλαθόμενος τοῦ χωρίου τούτου,
 20 φησί· καὶ μὴν τὸ ἐναντίον εἰργάσαντο ἄν, τοὺς ἤδη πεπιστευ-
 κίας ἀπῆλασαν, οὐχὶ τοὺς πιστοὺς ἐπιδούναι ἐποίησαν ἄν,
 εἶγε δοκεῖν αὐτὸν ἐβούλοντο.

Τί οὖν ἐροῦμεν; "Οτι πρὸς ἓν τοῦτο ἑώρων ἐκεῖνοι, τὸ
 κινδύνοις αὐτὸν περιβαλεῖν τοῖς παροῦσι, τὸ μὴ ἀφεῖναι
 25 διαφυγεῖν· καὶ τούτῳ μᾶλλον ᾤοντο αὐτὸν λυπεῖν, καὶ τὸ
 κήρυγμα σθενύναι ἢ ἐκείνως. Ἐτέρωσ μὲν γὰρ ἄν καὶ ἔ-
 σβεσαν τοῦ βασιλέως τὴν ὀργὴν, καὶ ἀφῆκαν ἄν ἐξελθεῖν,

νειαν, ὁ Χριστός κηρύσσεται»¹⁶. Ἄλλὰ βλέπετε τὴν σαφὴν κρίσιν τοῦ ἀνδρός· δὲν κατηγόρησεν αὐτοὺς πάρα πολύ, ἀλλ' εἶπεν αὐτὸ ποῦ ἔγινε. Διότι τί μὲ μέλει, λέγει, ἂν κατ' αὐτὸν ἢ καὶ κατὰ τὸν ἄλλον τρόπον κηρύσσεται ὁ Χριστός; «Ἐκτός τοῦ ὅτι μὲ κάθε τρόπον, εἴτε μὲ προσήματα, εἴτε μὲ εἰλικρίνειαν, κηρύσσεται ὁ Χριστός». Δὲν εἶπεν, ὡς κηρύσσεται, ὅπως νομίζουν μερικοί, λέγοντες ὅτι εἰσάγει τὰς αἵρέσεις, ἀλλὰ «κηρύσσεται». Κατὰ πρῶτον δὲν εἶπεν, ὡς κηρύσσεται, ὡς νομοθέτης, ἀλλὰ διετύπωσε τὸ γεγονός. Κατὰ δεύτερον δέ, ἐὰν καὶ ὡς νομοθέτης τὸ ἔλεγε, δὲν θὰ εἰσήγαγεν οὔτε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὰς αἵρέσεις. Ἄλλ' ὡς ἐξετάσωμεν τὸ ζήτημα. Διότι ἐὰν διέτασσε νὰ κηρύσσωμεν ἔτσι, ὅπως ἐκεῖνοι, δὲν θὰ εἰσήγε μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον τὰς αἵρέσεις. Πῶς; Διότι ἐκεῖνοι ἐκήρυττον μὲ σύνεσιν· ὁ σκοπὸς ὅμως καὶ ἡ διάνοια, μὲ τὴν ὁποῖαν ἐκήρυττον ἔτσι, ἔχουν διαφθαρή, τὸ κήρυγμα ὅμως δὲν ἔχει μεταβληθῆ. Καὶ εἶχαν μεγάλην ἀνάγκην κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον. Διατί; Διότι ἐὰν θὰ ἐκήρυττον κατ' ἄλλον τρόπον, ὄχι ὅπως ὁ Παῦλος, καὶ ἐὰν θὰ ἐκήρυττον διαφορετικά, καὶ ὄχι ὅπως ἐκεῖνος, δὲν θὰ ἠμποροῦσαν νὰ μεγαλώσουν τὸν θυμὸν τοῦ αὐτοκράτορος. Τώρα ὅμως μὲ τὸ νὰ διαδίδεται τὸ κήρυγμά του, καὶ νὰ διδάσκουν καθ' ὅμοιον τρόπον καὶ νὰ κάνουν ἴσους μαθητὰς μὲ αὐτόν, ἠμπόρεσαν νὰ παρασύρουν εἰς διωγμὸν τὸν αὐτοκράτορα, ἐπειδὴ οἱ πιστοὶ ἐφαίνοντο πάρα πολλοί. Κάποιος ἀχρεῖος ὅμως καὶ ἀναίσθητος στηριζόμενος εἰς τὸ χωρίον τοῦτο λέγει· καὶ ὅμως θὰ ἔκαναν τὸ ἀντίθετον, θὰ ἀπεμάκρυναν αὐτοὺς ποῦ εἶχαν ἤδη πιστεύσει καὶ δὲν θὰ ἔκαναν νὰ αὐξηθῆ ὁ ἀριθμὸς τῶν πιστῶν, ἐὰν βέβαια ἤθελαν νὰ ἐνοχλήσουν αὐτόν.

Τί λοιπὸν θὰ εἰποῦμεν; Ὅτι ἐκεῖνοι ἀπέβλεπαν εἰς τοῦτο, νὰ περιβάλουν δηλαδὴ αὐτόν μὲ τοὺς παρόντας κινδύνους, νὰ μὴ ἀφήσουν αὐτόν νὰ γλυτώσῃ καὶ ἐνόμιζον ὅτι μὲ αὐτὸ προκαλοῦν λύπην εἰς αὐτόν καὶ ὅτι τὸ κήρυγμα ἐξαλείφεται, παρὰ ἂν ἐνεργοῦσαν διαφορετικά. Διότι ἂν ἐκήρυττον διαφορετικά θὰ κατεπράϋναν τὴν ὀργὴν

καὶ πάλιν κηρῦξαι οὕτω δὲ δι' αὐτὸν τὸ πᾶν ἐλεῖν ἐνόμιζον, ἀνελόντες αὐτόν. Καὶ τοῦτο οὐκ ἦν τῶν πολλῶν συνιδεῖν, ἀλλὰ πικρῶν τινων. «Καὶ ἐν τούτῳ», φησί, «χαίρω, ἀλλὰ καὶ χαρήσομαι». Τί ἐστίν, «ἀλλὰ καὶ χαρήσομαι»; Καὶ ἐπι-
 5 πλείον γένηται, φησὶν. Ἐμοὶ γὰρ συμπράττουσι καὶ ἄκοντες, καὶ τῶν αὐτοῖς πεπονημένων ἐκεῖνοι μὲν κόλασιν, ἐγὼ δὲ ὁ μὴδὲν συμβαλλόμενος, μισθὸν λήψομαι. Ἐρα εἰσὶ τι τοῦ διαβόλου μιαιρότερον, τοῦ κηρύγματος κόλασιν, καὶ τῶν πόνων τιμωρίαν ἐπινοῆσαι;

10 Ὁρᾷς πόσοις κακοῖς τοὺς ἑαυτοῦ περιπεῖρει; Πῶς ἂν ἄλλως ἐχθρὸς καὶ πολέμιος τῆς ἐκείνων σωτηρίας τὸ πᾶν διέδθηκεν; Ὁρᾷς διὲν ὅτι τὴν ἀλήθειαν πολεμῶν οὐδὲν ἰσχύει, ἀλλ' ἑαυτὸν πλήττει μᾶλλον, ὡς ὁ πρὸς κέντρα λακτίζων; «Οἶδα γάρ», φησὶν, «ὅτι τοῦτό μοι ἀποθήσεται εἰς σωτηρίαν
 15 διὰ τῆς ὑμῶν δεήσεως, καὶ ἐπιχορηγίας τοῦ πνεύματος Ἰησοῦ Χριστοῦ». Οὐδὲν τοῦ διαβόλου μιαιρότερον οὕτω πανταχοῦ πόνους ἀνοήτοις τοὺς ἑαυτοῦ περιβάλλει, καὶ διασπᾷ καὶ οὐ μόνον τῶν ἐπάθλων οὐκ ἀφίησι τυχεῖν, ἀλλὰ καὶ κόλασεως ὑπενθύνους ποιεῖ. Οἶδεν οὐ μόνον κήρυγμα, ἀλλὰ καὶ
 20 νησιεῖαν τοιαύτην καὶ παρθενίαν αὐτοῖς νομοθετεῖν, ἢ οὐ μόνον μισθῶν ἀποστερήσει, ἀλλὰ καὶ μέγα κακὸν ἐπάξει τοῖς αὐτὴν μειοῦσι· περὶ ὧν φησι, «Κεκαυτηριασμένοι τὴν ἰδίαν συνείδησιν».

Διό, παρακαλῶ, ὑπὲρ πάντων εὐχαριστιῶμεν τῷ Θεῷ,
 25 διὲν ἡμῖν καὶ τοὺς πόνους ἐπεκούφισε, καὶ τοὺς μισθοὺς ἤψησεν. Ὡς γὰρ οἱ παρ' ἡμῖν γαμοῦντες σωφρόνως ἀπολαύουσι μισθῶν, οὐκ ἀπολαύουσιν οἱ παρθενεύοντες παρ' αὐτοῖς,

11. Φιλιπ. 1, 19.

12. Α' Τιμ. 4, 2.

τοῦ αὐτοκράτορος, καὶ θὰ ἄφηναν τὸν Παῦλον ἐλεύθερον καὶ νὰ κηρύξη πάλιν ἔτσι ἐνόμιζαν ὅτι θὰ κερδίσουν τὸ πᾶν, ἂν ἐξοντώσουν αὐτόν. Καὶ αὐτὸ δὲν ἔπρεπε νὰ τὸ γνωρίζουν οἱ πολλοί, ἀλλὰ μόνον μερικοὶ σκληροί. «Καὶ διὰ τὸ γεγονὸς αὐτό», λέγει, «χαίρω, ἀλλὰ καὶ θὰ χαίρω». Τί σημαίνει τὸ «ἀλλὰ καὶ θὰ χαίρω»; Καὶ ἂν ἀκόμη θὰ γίνη ἐπὶ πλέον, λέγει. Ἐπειδὴ συμπράττουν μαζί μου καὶ χωρὶς τὴν θέλησίν των, καὶ δι' αὐτὰ ποὺ ἔχουν μοχθήσει ἐκεῖνοι μὲν θὰ λάβουν τὴν κόλασιν, ἐγὼ ὅμως, ποὺ δὲν συνεισέφερα τίποτε, θὰ λάβω ἀμοιβήν. Ἄρα γε ὑπάρχει τίποτε τὸ μιαιώτερον ἀπὸ τὸν διάβολον, ὥστε νὰ ἐπινοῇ διὰ τὸ κήρυγμα τὴν κόλασιν καὶ διὰ τοὺς κόπους τὴν τιμωρίαν;

Βλέπεις πόσα κακά, ὡς ἄλλα καρφιά ἐμπήγει εἰς τοὺς ἰδικούς του; Μὲ ποῖον τρόπον ἄλλος ἐχθρὸς καὶ ἀντίπαλος θὰ διέθετε τὸ πᾶν διὰ τὴν σωτηρίαν ἐκείνων; Βλέπεις ὅτι αὐτὸς ποὺ πολεμεῖ τὴν ἀλήθειαν τίποτε δὲν κατορθώνει, ἀλλὰ μᾶλλον τραυματίζει τὸν ἑαυτόν του, ὅπως ἐκεῖνος ποὺ λακτίζει πρὸς καρφιά; «Διότι γνωρίζω», λέγει, «ὅτι τοῦτο θὰ ἀποβῆ εἰς σωτηρίαν μου διὰ τῆς δεήσεώς σας καὶ διὰ τῆς ἀφθόνου χάριτος καὶ βοηθείας τοῦ Πνεύματος, τὸ ὁποῖον ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς μᾶς παρέχει¹¹. Τίποτε δὲν εἶναι μιαιώτερον ἀπὸ τὸν διάβολον ἔτσι παντοῦ περιβάλλει αὐτοὺς ποὺ τὸν ἀκολουθοῦν μὲ ἀνωφελεῖς κόπους καὶ τοὺς καταστρέφει. Καὶ ὄχι μόνον δὲν τοὺς ἀφήνει νὰ λάβουν βραβεῖα, ἀλλὰ καὶ τοὺς κάνει ὑπευθύνους διὰ τὴν κόλασιν. Γνωρίζει νὰ νομοθετῆ δι' αὐτοὺς ὄχι μόνον διδασκαλίαν, ἀλλὰ καὶ νηστείαν τέτοιου εἴδους καὶ παρθενίαν, ἢ ὁποῖα ὄχι μόνον θὰ τοὺς ἀποστερήσῃ τὴν ἀνταμοιβὴν ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ θὰ ἐπιφέρῃ μέγα κακὸν εἰς αὐτοὺς, ποὺ τὴν ἐπιδιώκουν, καὶ περὶ τῶν ὁποίων λέγε «Ἔχουν καυτηριασμένην καὶ ἀναίσθητον τὴν συνείδησίν των»¹².

Διὰ τοῦτο, σᾶς παρακαλῶ, ὀφείλομεν νὰ εἴμεθα εὐγνώμονες πρὸς τὸν Θεὸν δι' ὅλα, διότι καὶ τοὺς κόπους μας ἔκαμε ἐλαφροὺς καὶ τὴν ἀνταμοιβὴν ἠϋξῆσε. Διότι τὴν ἀνταμοιβὴν ποὺ ἀπολαύουν εἰς ἡμᾶς οἱ ἐρχόμενοι εἰς

ἀλλὰ τῆ τῶν πορνευόντων οἱ παρθενεύοντες παρὰ τοῖς αἰρει-
 κοῖς δίκη γέγονασιν ὑπεύθυνοι. Τὸ δὲ πᾶν, ἐκ τοῦ μὴ ὀρθῶ
 σκοπῶ τι ποιεῖν, ἀλλ' ἐπὶ διαβολῇ τῶν τοῦ Θεοῦ κτισμάτων
 καὶ τῆς ἀπορρήτου σοφίας αὐτοῦ. Μὴ δὴ ραθυμῶμεν. Ἔδω-
 10 κεν ἡμῖν ὁ Θεὸς συμμέτρους ἀγῶνας, οὐδένα πόνον ἔχοντας·
 μὴ καταφρονῶμεν τοίνυν διὰ τοῦτο. Εἰ γὰρ οἱ αἰρεικοὶ
 κατατείνουσιν ἑαυτοὺς πόνοις ἀνοήτοις, τίς ἡμῖν ἔσται ἀπο-
 λογία μηδὲ τοὺς ἐλάτινας, καὶ πλείονα μισθὸν ἔχοντας
 βουλομένοις ἐνεγκεῖν; Τί γὰρ φορτικόν, τί δὲ ἐπαχθὲς τῶν
 10 ἐπιταγμάτων τοῦ Χριστοῦ; Οὐ δύνασαι παρθενεύειν; ἔξεσί
 σοι γαμεῖν. Οὐ δύνασαι πάντων ἑαντὸν ἀποστειρῆσαι τῶν σῶν;
 ἔξεσί σοι ἀπὸ τῶν ὄντων χορηγεῖν. «Τὸ ὑμῶν περίσσευμα
 εἰς τὸ ἐκείνων ὑσιέρημα». Ταῦτα γὰρ εἶναι δοκεῖ φορικά
 ποῖα δὴ; χρημάτων λέγω καταφρονεῖν, καὶ ἐπιθυμίας σω-
 15 ματικῆς περιγενέσθαι· τὰ δὲ ἄλλα οὐδεμιᾶς δεῖται δαπάνης,
 οὐδεμιᾶς θίας.

Ποῖα γάρ, εἰπέ μοι, θία τὸ μὴ κακῶς εἰπεῖν, μηδὲ δια-
 βάλλειν ἀπλῶς; ποῖα δὲ θία τὸ μὴ βασκαίνειν τοῖς ἐτέρων
 ἀγαθοῖς; ἢ ποῖα θία τὸ μὴ δόξῃ ἀλῶναι; Τὸ βασανίζεσθαι
 20 καὶ φέρειν καρτερίας· τὸ φιλοσοφίαν ἀσκεῖν, καρτερίας·
 τὸ πενίαν διενεγκεῖν, καρτερίας· τὸ λιμῶ προσπαλαῖσαι καὶ
 δίψει. Ὅταν δὲ μηδὲν τούτων ᾗ, ἀλλ' ἔξεσιν ἀπολαύοντα
 τῶν ὄντων, ὡς Χριστιανῶ προσῆκε, μὴ φθονεῖν τοῖς ἐτέρων,
 ποῖα θία; Οὐδαμῶθεν ὁ φθόνος, ἀλλ' ἐκ τοῦ προστειχέναι
 25 τοῖς παροῦσι· μᾶλλον δὲ πάντα τὰ κακά. Εἰ γὰρ μηδὲν ἐνδ-

γάμον μὲ σύνεσιν πιστοί, δὲν ἀπολαύουν εἰς αὐτοὺς οἱ διάγοντες παρθενικὸν βίον, ἀλλ' οἱ διάγοντες τὸν παρθενικὸν βίον αἰρετικοὶ ἔχουν γίνεαι ὑπεύθυνοι διὰ τὴν τιμωρίαν ποῦ ἀρμόζει εἰς τοὺς πόρνους. Καὶ γενικῶς, νὰ μὴ κάνουν κάτι διὰ δίκαιον σκοπὸν, ἀλλὰ διὰ νὰ συκοφαντοῦν τὰ κτίσματα τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἄρρητον σοφίαν του. Λοιπὸν ἄς μὴ ἀναπαυώμεθα. Ὁ Θεὸς ἐπέτρεπεν εἰς ἡμᾶς συμμέτρους ἀγῶνας, ποῦ δὲν ἔχουν κανένα κόπον. Ἄλλ' ἄς μὴ τοὺς περιφρονοῦμεν διὰ τοῦτο. Ἐὰν λοιπὸν οἱ αἰρετικοὶ βασανίζονται μὲ ἀνωφελεῖς κόπους, ποῖα θὰ εἶναι ἡ ἀπολογία μας, ποῦ δὲν θέλομεν νὰ ὑπομένωμεν οὔτε τοὺς μικρότερους κόπους, ποῦ ἔχουν καὶ μεγαλυτέραν ἀνταμοιβήν; Ποῖον λοιπὸν εἶναι τὸ ἐνοχλητικὸν καὶ τὸ δυσάρεστον ἄπὸ τὰ προστάγματα τοῦ Χριστοῦ; Δὲν ἠμπορεῖς νὰ ζῆς παρθενικὸν βίον; Ἐπιτρέπεται εἰς σὲ νὰ ἔλθῃς εἰς γάμον. Δὲν ἠμπορεῖς νὰ στερηθῆς ἀπὸ ὅλα τὰ ἀγαθὰ σου; Ἐπιτρέπεται εἰς σὲ νὰ ἐφοδιάζεσαι ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντα. «Τὸ ἰδικόν σας περισσευμα νὰ συμπληρῶνῃ τὸ ὑστέρημα ἐκείνων»¹⁸. Αὐτὰ βέβαια φαίνεται ὅτι εἶναι ἐνοχλητικά. Ποῖα; Νὰ περιφρονοῦμεν, λέγω, τὰ χρήματα καὶ νὰ νικῶμεν τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ σώματος. Τὰ ὑπόλοιπα δὲν χρειάζονται καμμίαν ἰδιαιτέραν προσπάθειαν, καμμίαν σωματικὴν ἢ πνευματικὴν δύναμιν.

Εἶπέ μου λοιπὸν ποῖα δύναμις χρειάζεται νὰ μὴ ὑβρίζωμεν, οὔτε νὰ συκοφαντοῦμεν μὲ παρρησίαν; Καὶ ποῖα δύναμις νὰ μὴ φθονοῦμεν τὰ ἀγαθὰ τῶν ἄλλων; Ἡ ποῖα δύναμις διὰ νὰ μὴ μᾶς κυριεύσῃ ἡ δόξα; Τὸ νὰ βασανίζεται κανεὶς καὶ νὰ ἀντέχῃ εἰς τὰ βασανιστήρια εἶναι χαρακτηριστικὸν τῆς ὑπομονῆς· τὸ νὰ ἀσκῇ τὴν φιλοσοφίαν εἶναι χαρακτηριστικὸν τῆς ὑπομονῆς· τὸ νὰ ὑπομένη τὴν πτωχείαν, τὸ νὰ ἀγωνίζεται ἐναντίον τῆς πείνης καὶ τῆς δίψης εἶναι δείγμα τῆς ὑπομονῆς. Ὄταν ὁμως δὲν ὑπάρχῃ τίποτε ἀπ' αὐτά, ἀλλ' ἐπιτρέπεται νὰ ἀπολαμβάνῃ τὰ ὑπάρχοντα ἀγαθὰ, καθὼς ἀρμόζει εἰς χριστιανόν, ποῖα δύναμις χρειάζεται διὰ νὰ μὴ φθονῇ τὰ ἀγαθὰ τῶν ἄλλων; Ὁ φθόνος δὲν προέρχεται ἀπὸ πουθενὰ ἄλλοῦ, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ νὰ

καὶ πάλιν κηρῦξαι· οὕτω δὲ δι' αὐτὸν τὸ πᾶν ἐλεῖν ἐνόμιζον, ἀνελόντιες αὐτόν. Καὶ τοῦτο οὐκ ἦν τῶν πολλῶν συνιδεῖν, ἀλλὰ πικρῶν τινῶν. «Καὶ ἐν τούτῳ», φησί, «χαίρω, ἀλλὰ καὶ χαρήσομαι». Τί ἐστίν, «ἀλλὰ καὶ χαρήσομαι»; Καὶ ἐπι-
5 πλεῖον γένηται, φησὶν. Ἐμοὶ γὰρ συμπράτιτοι καὶ ἄκοντες, καὶ τῶν αὐτοῖς πεπονημένων ἐκεῖνοι μὲν κόλασιν, ἐγὼ δὲ ὁ μὴδὲν συμβαλλόμενος, μισθὸν λήψομαι. Ἐὰν ἐστί τι τοῦ διαδόλου μιαιώτερον, τοῦ κηρύγματος κόλασιν, καὶ τῶν πόνων τιμωρίαν ἐπινοῆσαι;

10 Ὁρᾷς πρόσοις κακοῖς τοὺς ἑαυτοῦ περιπεῖρει; Πῶς ἂν ἄλλως ἐχθρὸς καὶ πολέμιος τῆς ἐκείνων σωτηρίας τὸ πᾶν διέδθηκεν; Ὁρᾷς διὸ τὴν ἀλήθειαν πολεμῶν οὐδὲν ἰσχύει, ἀλλ' ἑαυτὸν πλήττει μᾶλλον, ὡς ὁ πρὸς κέντρα λακτίζων; «Οἶδα γάρ», φησὶν, «ὅτι τοῦτό μοι ἀποθήσεται εἰς σωτηρίαν
15 διὰ τῆς ὑμῶν δεήσεως, καὶ ἐπιχορηγίας τοῦ πνεύματος Ἰησοῦ Χριστοῦ». Οὐδὲν τοῦ διαδόλου μιαιώτερον· οὕτω πανταχοῦ πόνους ἀνοήτοις τοὺς ἑαυτοῦ περιβάλλει, καὶ διασπᾷ καὶ οὐ μόνον τῶν ἐπάθλων οὐκ ἀφίησι τυχεῖν, ἀλλὰ καὶ κόλασεως ὑπευθύνους ποιεῖ. Οἶδεν οὐ μόνον κήρυγμα, ἀλλὰ καὶ
20 νησιεῖαν τοιαύτην καὶ παρθενίαν αὐτοῖς νομοθετεῖν, ἢ οὐ μόνον μισθῶν ἀποστερήσει, ἀλλὰ καὶ μέγα κακὸν ἐπάξει τοῖς αὐτὴν μειοῦσι· περὶ ᾧ φησι, «Κεκαυτηριασμένοι τὴν ἰδίαν συνείδησιν».

Διό, παρακαλῶ, ὑπὲρ πάντων εὐχαριστιῶμεν τῷ Θεῷ,
25 διὸ ἡμῖν καὶ τοὺς πόνους ἐπεκούφισε, καὶ τοὺς μισθοὺς ἤψυξεν. Ὡν γὰρ οἱ παρ' ἡμῖν γαμοῦντες σαφρόνως ἀπολαύουσι μισθῶν, οὐκ ἀπολαύουσι οἱ παρθενεύοντες παρ' αὐτοῖς,

11. Φιλίπ. 1, 19.

12. Α' Τιμ. 4, 2.

τοῦ αὐτοκράτορος, καὶ θὰ ἄφηναν τὸν Παῦλον ἐλεύθερον καὶ νὰ κηρύξη πάλιν· ἔτσι ἐνόμιζαν ὅτι θὰ κερδίσουν τὸ πᾶν, ἂν ἐξοντώσουν αὐτόν. Καὶ αὐτὸ δὲν ἔπρεπε νὰ τὸ γνωρίζουν οἱ πολλοί, ἀλλὰ μόνον μερικοὶ σκληροί. «Καὶ διὰ τὸ γεγονὸς αὐτό», λέγει, «χαίρω, ἀλλὰ καὶ θὰ χαίρω». Τί σημαίνει τὸ «ἀλλὰ καὶ θὰ χαίρω»; Καὶ ἂν ἀκόμη θὰ γίνη ἐπὶ πλέον, λέγει. Ἐπειδὴ συμπράττουν μαζί μου καὶ χωρὶς τὴν θέλησίν των, καὶ δι' αὐτὰ ποὺ ἔχουν μοχθήσει ἐκεῖνοι μὲν θὰ λάβουν τὴν κόλασιν, ἐγὼ ὅμως, ποὺ δὲν συνεισέφερα τίποτε, θὰ λάβω ἀμοιβήν. Ἄρα γε ὑπάρχει τίποτε τὸ μιαιώτερον ἀπὸ τὸν διάβολον, ὥστε νὰ ἐπινοῇ διὰ τὸ κήρυγμα τὴν κόλασιν καὶ διὰ τοὺς κόπους τὴν τιμωρίαν;

Βλέπεις πόσα κακά, ὡς ἄλλα καρφιὰ ἐμπήγει εἰς τοὺς ἰδικούς του; Μὲ ποῖον τρόπον ἄλλος ἐχθρὸς καὶ ἀντίπαλος θὰ διέθετε τὸ πᾶν διὰ τὴν σωτηρίαν ἐκείνων; Βλέπεις ὅτι αὐτὸς ποὺ πολεμεῖ τὴν ἀλήθειαν τίποτε δὲν κατορθώνει, ἀλλὰ μᾶλλον τραυματίζει τὸν ἑαυτόν του, ὅπως ἐκεῖνος ποὺ λακτίζει πρὸς καρφιὰ; «Διότι γνωρίζω», λέγει, «ὅτι τοῦτο θὰ ἀποβῇ εἰς σωτηρίαν μου διὰ τῆς δεήσεώς σας καὶ διὰ τῆς ἀφθόνου χάριτος καὶ βοηθείας τοῦ Πνεύματος, τὸ ὁποῖον ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς μᾶς παρέχει¹¹. Τίποτε δὲν εἶναι μιαιώτερον ἀπὸ τὸν διάβολον· ἔτσι παντοῦ περιβάλλει αὐτοὺς ποὺ τὸν ἀκολουθοῦν μὲ ἀνωφελεῖς κόπους καὶ τοὺς καταστρέφει. Καὶ ὄχι μόνον δὲν τοὺς ἀφήνει νὰ λάβουν βραβεῖα, ἀλλὰ καὶ τοὺς κάνει ὑπευθύνους διὰ τὴν κόλασιν. Γνωρίζει νὰ νομοθετῇ δι' αὐτοὺς ὄχι μόνον διδασκαλίαν, ἀλλὰ καὶ νηστείαν τέτοιου εἴδους καὶ παρθενίαν, ἢ ὅποια ὄχι μόνον θὰ τοὺς ἀποστερήσῃ τὴν ἀνταμοιβὴν ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ θὰ ἐπιφέρῃ μέγα κακὸν εἰς αὐτούς, ποὺ τὴν ἐπιδιώκουν, καὶ περὶ τῶν ὁποίων λέγει· «Ἔχουν καυτηριασμένην καὶ ἀναίσθητον τὴν συνείδησίν των»¹².

Διὰ τοῦτο, σᾶς παρακαλῶ, ὀφείλομεν νὰ εἴμεθα εὐγνώμονες πρὸς τὸν Θεὸν δι' ὅλα, διότι καὶ τοὺς κόπους μας ἔκαμε ἐλαφροὺς καὶ τὴν ἀνταμοιβὴν ἠϋξῆσε. Διότι τὴν ἀνταμοιβὴν ποὺ ἀπολαύουν εἰς ἡμᾶς οἱ ἐρχόμενοι εἰς

ἀλλὰ τῆ τῶν πορνευόντων οἱ παρθενεύοντες παρὰ τοῖς αἰρει-
 κοῖς δίκη γέγονασιν ὑπεύθυνοι. Τὸ δὲ πᾶν, ἐκ τοῦ μὴ ὀρθῶ
 σκοπῶ τι ποιεῖν, ἀλλ' ἐπὶ διαβολῇ τῶν τοῦ Θεοῦ κτισμάτων
 καὶ τῆς ἀπορρήτου σοφίας αὐτοῦ. Μὴ δὴ ραθυμῶμεν. Ἔδω-
 10 κεν ἡμῖν ὁ Θεὸς συμμέτρους ἀγῶνας, οὐδένα πόνον ἔχοντας·
 μὴ καταφρονῶμεν τοίνυν διὰ τοῦτο. Εἰ γὰρ οἱ αἰρετικοὶ
 κατατείνουσι ἐαυτοὺς πόνοις ἀνοήτοις, τίς ἡμῖν ἔσται ἀπο-
 λογία μηδὲ τοὺς ἐλάτινας, καὶ πλείονα μισθὸν ἔχοντας
 βουλομένοις ἐνεγκεῖν; Τί γὰρ φορτικόν, τί δὲ ἐπαχθὲς τῶν
 10 ἐπιταγμάτων τοῦ Χριστοῦ; Οὐ δύνασαι παρθενεύειν; ἔξεσί
 σοι γαμεῖν. Οὐ δύνασαι πάντων ἐναντὶν ἀποστερεῆσαι τῶν σῶν;
 ἔξεσί σοι ἀπὸ τῶν ὄντων χορηγεῖν. «Τὸ ὑμῶν περίσσευμα
 εἰς τὸ ἐκείνων ὑσιέρημα». Ταῦτα γὰρ εἶναι δοκεῖ φορικά·
 ποῖα δὴ; χρημάτων λέγω καταφρονεῖν, καὶ ἐπιθυμίας σω-
 15 ματικῆς περιγενέσθαι· τὰ δὲ ἄλλα οὐδεμιᾶς δεῖται δαπάνης,
 οὐδεμιᾶς βίας.

Ποῖα γάρ, εἰπέ μοι, βία τὸ μὴ κακῶς εἰπεῖν, μηδὲ δια-
 βάλλειν ἀπλῶς; ποῖα δὲ βία τὸ μὴ βασκαίνειν τοῖς ἐτέρων
 ἀγαθοῖς; ἢ ποῖα βία τὸ μὴ δόξῃ ἀλῶναι; Τὸ βασανίζεσθαι
 20 καὶ φέρειν καρτερίας· τὸ φιλοσοφίαν ἀσκεῖν, καρτερίας·
 τὸ πενίαν διενεγκεῖν, καρτερίας· τὸ λιμῶ προσπαλαῖσαι καὶ
 δίψει. Ὅταν δὲ μηδὲν τούτων ᾖ, ἀλλ' ἔξεσιν ἀπολαύοντα
 τῶν ὄντων, ὡς Χριστιανῶ προσῆκε, μὴ φθονεῖν τοῖς ἐτέρων,
 ποῖα βία; Οὐδαμῶθεν ὁ φθόνος, ἀλλ' ἐκ τοῦ προσιτηκέναι
 25 τοῖς παροῦσι· μᾶλλον δὲ πάντα τὰ κακά. Εἰ γὰρ μηδὲν ἐνδ-

γάμον μὲ σύνεσιν πιστοί, δὲν ἀπολαύουσι εἰς αὐτοὺς οἱ διάγοντες παρθενικὸν βίον, ἀλλ' οἱ διάγοντες τὸν παρθενικὸν βίον αἰρετικοὶ ἔχουσι γίνεσθαι ὑπεύθυνοι διὰ τὴν τιμωρίαν ποῦ ἀρμόζει εἰς τοὺς πόρνους. Καὶ γενικῶς, νὰ μὴ κάνουν κάτι διὰ δίκαιον σκοπὸν, ἀλλὰ διὰ νὰ συκοφαντοῦν τὰ κτίσματα τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἄρρητον σοφίαν του. Λοιπὸν ἄς μὴ ἀναπαυώμεθα. Ὁ Θεὸς ἐπέτρεψεν εἰς ἡμᾶς συμμέτρους ἀγῶνας, ποῦ δὲν ἔχουσι κανένα κόπον. Ἄλλ' ἄς μὴ τοὺς περιφρονοῦμεν διὰ τοῦτο. Ἐὰν λοιπὸν οἱ αἰρετικοὶ βασανίζονται μὲ ἀνωφελεῖς κόπους, ποῖα θὰ εἶναι ἡ ἀπολογία μας, ποῦ δὲν θέλομεν νὰ ὑπομένωμεν οὔτε τοὺς μικρότερους κόπους, ποῦ ἔχουσι καὶ μεγαλυτέραν ἀνταμοιβήν; Ποῖον λοιπὸν εἶναι τὸ ἐνοχλητικὸν καὶ τὸ δυσάρεστον ἀπὸ τὰ προστάγματα τοῦ Χριστοῦ; Δὲν ἠμπορεῖς νὰ ζῆς παρθενικὸν βίον; Ἐπιτρέπεται εἰς σὲ νὰ ἔλθῃς εἰς γάμον. Δὲν ἠμπορεῖς νὰ στερηθῆς ἀπὸ ὅλα τὰ ἀγαθὰ σου; Ἐπιτρέπεται εἰς σὲ νὰ ἐφοδιάζεσαι ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντα. «Τὸ ἰδικόν σας περισσεύμα νὰ συμπληρῶνῃ τὸ ὑστέρημα ἐκείνων»¹³. Αὐτὰ βέβαια φαίνεται ὅτι εἶναι ἐνοχλητικά. Ποῖα; Νὰ περιφρονοῦμεν, λέγω, τὰ χρήματα καὶ νὰ νικῶμεν τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ σώματος. Τὰ ὑπόλοιπα δὲν χρειάζονται καμμίαν ἰδιαιτέραν προσπάθειαν, καμμίαν σωματικὴν ἢ πνευματικὴν δύναμιν.

Εἰπέ μου λοιπὸν ποῖα δύναμις χρειάζεται νὰ μὴ ὑβρίζωμεν, οὔτε νὰ συκοφαντοῦμεν μὲ παρρησίαν; Καὶ ποῖα δύναμις νὰ μὴ φθονοῦμεν τὰ ἀγαθὰ τῶν ἄλλων; Ἡ ποῖα δύναμις διὰ νὰ μὴ μᾶς κυριεύσῃ ἡ δόξα; Τὸ νὰ βασανίζεται κανεὶς καὶ νὰ ἀντέχῃ εἰς τὰ βασανιστήρια εἶναι χαρακτηριστικὸν τῆς ὑπομονῆς· τὸ νὰ ἀσκῇ τὴν φιλοσοφίαν εἶναι χαρακτηριστικὸν τῆς ὑπομονῆς· τὸ νὰ ὑπομένη τὴν πτωχείαν, τὸ νὰ ἀγωνίζεται ἐναντίον τῆς πείνης καὶ τῆς δίψης εἶναι δείγμα τῆς ὑπομονῆς. Ὄταν ὁμως δὲν ὑπάρχῃ τίποτε ἀπ' αὐτά, ἀλλ' ἐπιτρέπεται νὰ ἀπολαμβάνῃ τὰ ὑπάρχοντα ἀγαθὰ, καθὼς ἀρμόζει εἰς χριστιανόν, ποῖα δύναμις χρειάζεται διὰ νὰ μὴ φθονῇ τὰ ἀγαθὰ τῶν ἄλλων; Ὁ φθόνος δὲν προέρχεται ἀπὸ πούθεν ἄλλου, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ νὰ

μιζες εἶναι τὰ χρήματα, καὶ τὴν δόξαν τοῦ κόσμου τούτου, οὐκ ἂν τοῖς ἔχουσιν ἐβάσκηνας. Ἄλλ' ἐπειδὴ κέχηνας, καὶ θαυμάζεις αὐτὰ καὶ ἐπιόησαι, διὰ τοῦτο σοι καὶ τὰ τῆς βασκανίας ἐνοχλεῖ, διὰ τοῦτο καὶ τὰ τῆς κενοδοξίας· καὶ πάντα
 5 ἀπὸ τούτου γίνεται, ἀπὸ τοῦ θαυμάζειν τὰ τοῦ παρόντος θίου. Βασκαίνεις, διὸ ὁ δεῖνα πλουτεῖ; Καὶ μὴν ἐλέους καὶ δακρύων ἄξιος, ὁ τοιοῦτος.

Ἄλλ' ἐρεῖς εὐθέως γελῶν, ἐγὼ δακρύων ἄξιος, οὐκ ἐκεῖνος. Δακρύων ἄξιος καὶ σὺ, οὐχ ὅτι πένη, ἀλλὰ διὰ τὸ
 10 σεαυτὸν ἐλεεινὸν εἶναι νομίζεις. Τοὺς γὰρ οὐδὲν ἔχοντας κακὸν καὶ δυσφοροῦντας δακρῶμεν, οὐχ ὅτι κακὸν τι ἔχουσιν, ἀλλ' ὅτι μὴ ἔχοντες, ἔχειν νομίζουσιν. Οἷον ὡς ἂν εἶ τις πυρειοῦ ἀπηλλαγμένος, ἀλύει καὶ περισιρέφεται, ὑγιαίνειν ἐπὶ τῆς κλίνης κείμενος, τῶν πυρεπιόντων μᾶλλον οὐχὶ
 15 δακρύων ἄξιος, οὐκ ἐπειδὴ πυρέττει, οὐδὲ γὰρ πυρέττει, ἀλλ' ἐπειδὴ μηδὲν ἔχων δεινόν, ἔχειν τι νομίζει; Καὶ σὺ δακρύων ἄξιος διὰ τοῦτο, ὅτι σεαυτὸν ἐλεεινὸν νομίζεις, οὐ διὰ τὴν πενίαν τῆς γὰρ πενίας ἔνεκεν καὶ μακαριστός. Τί φθονεῖς τῷ πλουσίῳ; ὅτι φρονίδων ἑαυτὸν ὑπεύθυνον καιέσση-
 20 σε πλειόνων, ὅτι δουλεία χαλεπωτέρα; ὅτι μυρίαὶ ἀλύοσαι, καθάπερ τις κύων, τοῖς αὐτοῦ δέδεται χρήμασι; Κατέλαβεν ἑσπέρα, κατέλαβε νύξ, καὶ τὸν τῆς ἀναπαύσεως καιρὸν αὐτός θόρυβον καιρὸν καὶ ἀηδίας καὶ λύπης ἔχει καὶ μερίμνης. Ψόφος ἐγένειο; εὐθέως ἀνεπήδησεν. Ὁ δεῖνα ἐσουλῆθη;
 25 μᾶλλον ἐκείνου φρονίζει τοῦ ἀπολωλεκτός ὁ μὴ ἀπολωλεκώς. Ἐκεῖνος μὲν γὰρ ἅπαξ ἀπώλεσε, καὶ λυπηθεὶς ἀπέ-

προσκολλᾶται κανείς εἰς τὰ ἐπίγεια, μᾶλλον δὲ καὶ εἰς ὅλα τὰ κακά. Διότι ἂν ἐπεριφρονοῦσες τὰ χρήματα καὶ τὴν δόξαν τοῦ κόσμου τούτου, δὲν θὰ ἐφθονοῦσες ἐκείνους ποὺ τὰ ἔχουν. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἔχεις ἀνοίξει τὸ στόμα καὶ θαυμάζεις καὶ ἔχει συγκινηθῆ ἀπ' αὐτά, διὰ τοῦτο προξενοῦν ἐνόχλησιν εἰς σὲ τὰ τοῦ φθόνου καὶ τὰ τῆς ματαιοδοξίας. Τὰ πάντα προέρχονται ἀπὸ τοῦτο, ἀπὸ τὴν λατρείαν δηλαδὴ τῶν ἀγαθῶν τῆς παρούσης ζωῆς. Φθονεῖς, διότι ὁ τάδε γίνεται πλούσιος; Καὶ ὅμως αὐτὸς εἶναι ἄξιος οἴκτου καὶ δακρύων.

Ἄλλὰ θὰ εἶπῃς ἀμέσως μὲ γέλια, ἐγὼ εἶμαι ἄξιος δακρύων, ὄχι ἐκεῖνος. Εἶσαι καὶ σὺ ἄξιος δακρύων, ὄχι διότι εἶσαι πτωχός, ἀλλὰ διότι νομίζεις ὅτι εἶσαι ἀξιολύπητος. Διότι θρηνοῦμεν αὐτοὺς ποὺ ἐνῶ δὲν ἔχουν κανένα κακὸν καὶ ὑποφέρουν, ὄχι διότι ὑποφέρουν ἀπὸ καμμίαν συμφορὰν, ἀλλὰ διότι νομίζουν ὅτι ἔχουν ἐνῶ εἰς τὴν πραγματικότητα δὲν ἔχουν τίποτε. Ὅπως ἐπὶ παραδείγματι, ἐὰν κάποιος ποὺ δὲν ἔχει πυρετὸν εὐρίσκεται εἰς ἀμηχανίαν καὶ περιστρέφεται, ὅταν εἶναι ἐξηλωμένος ἐπάνω εἰς τὸ κρεβάτι του, ἐνῶ εἶναι ὑγιής, δὲν εἶναι αὐτὸς ἄξιος δακρύων περισσότερο ἀπ' ἐκείνους ποὺ ἔχουν πυρετόν, ὄχι ἐπειδὴ ἔχει πυρετόν, διότι πράγματι δὲν ἔχει, ἀλλ' ἐπειδὴ νομίζει ὅτι ὑποφέρει ἀπὸ κάτι, ἐνῶ δὲν ὑποφέρει ἀπὸ καμμίαν συμφορὰν; Καὶ σὺ εἶσαι ἄξιος δακρύων διὰ τοῦτο, διότι θεωρεῖς τὸν ἑαυτὸν σου ἀξιολύπητον, καὶ ὄχι διὰ τὴν πτωχείαν σου. Διότι διὰ τὴν πτωχείαν σου θεωρεῖσαι καὶ εὐτυχής. Διατί αἰσθάνεσαι φθόνον πρὸς τὸν πλούσιον; Διότι κατέστησε τὸν ἑαυτὸν του ὑπεύθυνον περισσοτέρων φροντίδων, φοβεροτέρας δουλείας; Διότι ἔχει δεθῆ εἰς τὰ χρήματά του μὲ ἀναριθμήτους ἀλυσίδας, καθὼς ἀκριβῶς ἓνας σκύλος; Ἦλθε τὸ βράδυ, ἦλθε ἡ νύκτα, καὶ τὸν χρόνον τῆς ἀναπαύσεως ἔχει ὁ πλούσιος χρόνον ἀπασχολήσεως καὶ δυσαρρεσκείας καὶ λύπης καὶ μερίμνης. Συνέβη κάποιος θόρυβος; Ἄμέσως ἐτινάχθη ἐπάνω. Ἐκλεψαν κάποιον; Αὐτὸς ποὺ δὲν ἔχει χάσει τίποτε, φροντίζει περισσότερο ἀπ' ἐκεῖνον ποὺ ἔχει χάσει. Διότι ἐκεῖνος μὲν ἔχα-

θειο τὴν φρονίδα· οὕτως δὲ αὐτὴν ἔχει διηνεκῶς. Κατέ-
 λαβε νύξ, ὁ λιμὴν τῶν ἡμετέρων κακῶν, τὸ παραμύθιον
 τῶν ἡμετέρων συμφορῶν, τὸ φάρμακον τῶν τραυμάτων. Καί
 γὰρ οἱ περιωδυνία τινὶ κατεχόμενοι τοῖς φίλοις μὲν καὶ
 5 συγγενέσι καὶ οἰκείοις, πολλάκις δὲ καὶ παιρᾶσι παραμυ-
 θουμένοις οὐκ εἶξαν, οὐδὲ ὑπεχώρησαν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰ
 ρήματα αὐτὰ ἠγανάκησαν· τῷ δὲ ὕπνῳ κελεύοντι παύεσθαι
 οὐδὲ ἀντιβλέψαι ἴσχυσαν. Παντὸς γὰρ καύματος μᾶλλον τὸ
 πικρὸν τῆς ὀδύνης τὰς ἡμετέρας θλίβει ψυχάς. Καθάπερ
 10 οὖν σῶμα διακαές, καὶ θερμοιτέρα προσπαλαῖσαν ἀκτινὶ καται-
 τρουχόμενοι, ὥσπερ τινὶ καταγωγίῳ πολλὰς ἔχοντι πηγὰς καὶ
 τὴν ἀπὸ τῆς λεπτιῆς αἵρας παραμυθίαν, οὕτως ἡ νύξ τῷ
 ὕπνῳ παραδίδωσιν ἡμῶν τὴν ψυχὴν· μᾶλλον δὲ οὐχ ἡ νύξ,
 οὐδὲ ὁ ὕπνος τοῦτο ἐργάζεται, ἀλλ' ὁ Θεός, εἰδὼς τὸ ταλαι-
 15 πωρον τοῦτο γένος, ἅπαντα ταῦτα εἰργάσατο.

Ἄλλ' ἡμεῖς οὐκ ἐλεοῦμεν ἑαυτούς, ἀλλ' ἐπενοήσαμεν,
 καθάπερ ἐχθροὶ ὄντες ἑαυτῶν, τῆς φυσικῆς ἀνάγκης καὶ
 ἀναπαύσεως μείζονα τυραννίδα, τὴν ἀπὸ τοῦ πλούτου ἀγρυ-
 πνίαν. «Μέριμνα» γάρ, φησί, «πλούτου ἀφισιᾶ ὕπνον». Καί
 20 ὄρα πόση τοῦ Θεοῦ ἡ κηδεμονία. Οὐκ ἐπέτρεψε τῇ προθέσει
 τὴν ἀνάπαυσιν, οὐδὲ προαιρέσει τινὶ τὴν χρείαν τοῦ ὕπνου,
 ἀλλὰ φυσικαῖς αὐτὴν ἀνάγκαις κατέδησεν, ἵνα καὶ ἄκον-
 τες εὐεργειώμεθα· τὸ γὰρ καθεύδειν, τῆς φύσεως. Ἡμεῖς
 δὲ ὡς σφόδρα ἑαυτούς μισοῦντες, ὡς ἐτέρους πολεμοῦντες
 25 καὶ θλίβοντες, τῆς φυσικῆς ταύτης ἀνάγκης μείζονα τὴν
 ἀπὸ τῶν χρημάτων ἐπενοήσαμεν τυραννίδα. Ἡμέρα γέγονε,
 καὶ δέδοικεν ὁ τοιοῦτος τοὺς συκοφάντας. Ἡ νύξ κατέλαβε;

σε κάποτε κάτι, ἀφοῦ ἐστενοχωρήθη, ἄφησε κατὰ μέρος κάθε φροντίδα, αὐτὸς ὁμως φροντίζει παντοτινά. Ἦλθεν ἡ νύκτα, τὸ λιμάνι τῶν ἰδικῶν μας κακῶν, ἡ παρηγορία τῶν ἰδικῶν μας συμφορῶν, τὸ φάρμακον τῶν τραυμάτων μας. Καὶ πράγματι αὐτοὶ ποὺ κατέχονται ἀπὸ κάποιαν ὑπερβολικὴν ὀδύνην δὲν παρεδόθησαν, οὔτε ὑπεχώρησαν εἰς τοὺς φίλους καὶ συγγενεῖς καὶ οἰκείους, πολλάς δὲ φορές καὶ εἰς τοὺς πατέρας των ποὺ τοὺς παρηγοροῦν, ἀλλὰ καὶ μὲ τὰ παρηγορητικὰ αὐτὰ λόγια ὠργίσθησαν πάρα πολύ. Δὲν ἠμπόρεσαν ὁμως οὔτε νὰ ἀτενίσουν τὸν ὕπνον, ποὺ τοὺς διατάσσει νὰ ἡσυχάζουν. Διότι περισσότερο ἀπὸ κάθε ζέστην πυρετοῦ ἢ πίκρα τῆς θλίψεως προκαλεῖ λύπην εἰς τὰς ψυχὰς μας. Ὅπως ἀκριβῶς ἓνα διάπυρον σῶμα, ποὺ καταβασανίζεται ὅταν ἀγωνίζεται ἐναντίον μιᾶς πολὺ θερμῆς ἀκτίνος, ὡσὰν εἰς κάποιο κατάλυμα ποὺ ἔχει πολλές πηγὰς καὶ τὴν παρηγορίαν ἀπὸ τὴν δροσερὰν καὶ ἐλαφρὰν αὔραν, ἔτσι ἡ νύκτα παραδίδει τὴν ψυχὴν μας εἰς τὸν ὕπνον. Μᾶλλον δὲ δὲν εἶναι ἡ νύκτα, οὔτε ὁ ὕπνος ποὺ ἐκτελεῖ αὐτὸ τὸ ἔργον, ἀλλὰ ὁ Θεός, ποὺ γνωρίζει τὸ δυστυχισμένον τοῦτο ἀνθρώπινον γένος, ἔπραξεν ὅλα αὐτά.

Ἡμεῖς ὁμως δὲν ἐλεοῦμεν τὸν ἑαυτὸν μας, ἀλλ' ὡσὰν νὰ εἴμεθα ἐχθροὶ τοῦ ἑαυτοῦ μας, ἐπενοήσαμεν τυραννίαν μεγαλυτέραν ἀπὸ τὴν φυσικὴν ἀνάγκην καὶ ἀνάπαυσιν, τὴν ἀϋπνίαν ἐξ αἰτίας τοῦ πλοῦτου. «Διότι ἡ μέριμνα διὰ τὸν πλοῦτον ἀπομακρύνει τὸν ὕπνον»¹⁴. Καὶ πρόσεχε, πόση εἶναι ἡ μέριμνα τοῦ Θεοῦ. Δὲν ἐνεπιστεύθη εἰς τὴν διάθεσίν μας τὴν ἀνάγκην τοῦ ὕπνου, ἀλλὰ τὴν προσέδεσε μὲ τὰς φυσικὰς ἀνάγκας μας, διὰ νὰ εὐεργετούμεθα καὶ χωρὶς τὴν θέλησίν μας. Δηλαδή, ὁ ὕπνος εἶναι χαρακτηριστικὸν τῆς φύσεως. Ἡμεῖς ὁμως, ἐπειδὴ μισοῦμεν ὑπερβολικὰ τοὺς ἑαυτοὺς μας καὶ τοὺς πολεμοῦμεν καὶ τοὺς στενοχωροῦμεν ὡσὰν ἐχθρούς μας, ἐπενοήσαμεν τυραννίαν μεγαλυτέραν ἀπὸ τὴν φυσικὴν αὐτὴν ἀνάγκην, τὴν τυραννίαν ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀγάπην μας διὰ τὰ χρήματα. Ἐχει γίνῃ ἡμέρα καὶ ὁ προσκολλώμενος εἰς τὰ χρήματα φοβεῖται τοὺς ἐκβιαστάς. Ἦλθεν ἡ νύκτα; κατέχεται ἀπὸ

Τρέμει λησιάς. Θάνατος ἐπέσιη; τοῦ θανάτου μᾶλλον δάκνεται, ὅτι ἐτέρων ἐκεῖνα γίνεται. Παιδίον ἔσχε; πλείων ἢ ἐπιθυμία· καὶ τότε δοκεῖ πένης εἶναι. Οὐκ ἔσχε; μᾶλλον ὀδυνᾶται. Τοῦτον οὖν μακαρίζεις τὸν οὐδαμόθεν ἠσθηῆναι δε-
 5 νάμενον; τούτῳ φθονεῖς τῷ κλυδωνιζομένῳ, ἐν λιμένι γαληνῷ τῇ πενία ἐσιηκῶς; Ὅντως καὶ τοῦτο ἐλάτιωμα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, τὸ μὴ φέρειν τὰ ἀγαθὰ γενναίως, ἀλλ' εἰς τὰς εὐπραγίας ἐξυβρίζειν.

Καὶ ταῦτα μὲν ἐνταῦθα· διὰ δὲ ἀπέλθωμεν ἐκεῖ, ἄκου-
 10 σον τί φησιν ὁ πλούσιος, ὁ μυρίων ἀγαθῶν κύριος, ὥσπερ σὺ λέγεις· οὐ γὰρ ἂν ἔγωγε ταῦτα εἶποιμι ἀγαθὰ, ἀλλ' ἀδιάφορα. Οὗτος τοίνυν ὁ μυρίων ἀγαθῶν κύριος, ἄκουσον τί φησι, καὶ τίνος ἐν χρεία κατέστηκε. «Πάτερ», φησίν, «Ἀβραάμ, πέμψον Λάζαρον, ἵνα ἄκρω τῷ δακτύλῳ ἐπι-
 15 σιάξῃ μου τὴν γλῶτταν, ὅτι ἀποιηγανίζομαι». Εἰ γὰρ μηδὲν ὦν εἶπον ἔπασχεν ὁ πλούσιος ἐκεῖνος, εἰ γὰρ ἐν ἀδείᾳ καὶ φροντίδος χωρὶς τὸν ἅπαντα βίον διήγαγε· τί λέγω τὸν ἅπαντα βίον; τὴν μίαν ροπήν ἐκείνην· ροπή γὰρ ἔστιν ὡς μία γὰρ ροπή, φησὶν, ὁ πᾶς ἡμῶν αἰὼν πρὸς τὸν αἰῶνα
 20 τὸν ἄπειρον· εἰ τοίνυν πάντα αὐτῷ κατὰ γνώμην προσεκεχωρήκει, ἄρα οὐκ ἐλεεινός ἐστι τούτων τῶν ρημάτων, μᾶλλον δὲ τούτων τῶν πραγμάτων; Οὐχὶ οἴναφ περιεκλύζειτό σου ἡ τράπεζα; νῦν δὲ οὐδὲ σιαγόνας ὕδατος εἰ κύριος, καὶ ταῦτα ἐν χρεία πολλῇ καθεσιηκῶς. Οὐχ ἠλκωμένον ὑπερεώρας
 25 τὸν πένητα; νῦν δὲ ἀξιοῖς αὐτὸν ἰδεῖν, καὶ οὐδεὶς δίδωσι. Παρὰ τὸν πυλῶνα ἦν τὸν σόν, νῦν δὲ ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Ἀβραάμ· ὑπὸ τὰς μεγάλας σὺ κατέκεισο ὄροφάς, νῦν δὲ ἐν τῷ πυρὶ τῆς γεέννης.

Ἀκουέτωσαν ταῦτα οἱ πλούσιοι· μᾶλλον δὲ οὐχ οἱ πλούσι-

τρόμον διὰ τοὺς ληστάς. Ἐφθασεν ἡ ὥρα τοῦ θανάτου; Θλίβεται περισσότερο διότι τὰ χρήματα καταλήγουν εἰς ἄλλους, παρὰ διὰ τὸν θάνατον. Ἄπεκτησε παιδί; Ἐπιθυμεῖ περισσότερο. Καὶ τότε νομίζει ὅτι εἶναι πτωχός. Δὲν ἀπέκτησε παιδί; Θλίβεται περισσότερο. Αὐτὸν λοιπὸν καλοτυχίζεις ποῦ δὲν ἠμπορεῖ νὰ εὐχαριστηθῆ ἀπὸ πουθενά; Φθονεῖς αὐτὸν ποῦ ταλαιπωρεῖται, ἐνῶ εὐρίσκεσαι μέσα εἰς τὸ ἡρεμον λιμάνι τῆς πτωχείας; Πράγματι καὶ τοῦτο εἶναι ἐλάττωμα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, τὸ νὰ μὴ φέρη γενναίως τὰ ἀγαθὰ, ἀλλὰ νὰ ἀποθρασύνεται εἰς τὰς ἐπιτυχίας.

Καὶ αὐτὰ μὲν συμβαίνουν εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν ὅταν ὅμως ἀπέλθωμεν εἰς τὴν ἄλλην, ἄκουσε τί λέγει ὁ πλούσιος, ποῦ εἶχεν ἀμέτρητα ἀγαθὰ, ὅπως ἀκριβῶς σὺ λέγεις ὅτι ἐγὼ βέβαια δὲν θὰ ἔλεγα αὐτὰ ἀγαθὰ, ἀλλ' οὔτε καλὰ οὔτε κακά. Αὐτὸς λοιπὸν ποῦ εἶχεν ἀμέτρητα ἀγαθὰ ἄκουσε τί λέγει καὶ εἰς ποίαν ἀνάγκην εἶχε περιέλθει «Πάτερ Ἀβραάμ», λέγει, «στεῖλε τὸν Λάζαρον, νὰ δροσιζῆ μὲ τὸ ἄκρον τοῦ δακτύλου του τὴν γλῶσσαν μου, διότι φλέγομαι»¹⁵. Μακάρι νὰ μὴ ἔπασχε τίποτε ἀπ' αὐτὰ ποῦ εἶπα ὁ πλούσιος ἐκεῖνος, μακάρι νὰ εἶχε ζήσει ὅλην του τὴν ζωὴν μὲ ἀσφάλειαν καὶ χωρὶς ἀνησυχίαν. Διατί λέγω ὅλην του τὴν ζωὴν, τὴν μίαν ἐκείνην στιγμὴν; διότι πράγματι εἶναι στιγμή. Διότι ὡς μία στιγμή, λέγει, εἶναι ὅλη μας ἡ ζωὴ συγκρινομένη πρὸς τὴν αἰώνιον ζωὴν. Ἐὰν λοιπὸν τὰ πάντα ἔβαινον καλῶς εἰς αὐτὸν κατὰ τὴν θέλησίν του, ἄρα δὲν εἶναι ἄξιος τούτων τῶν λόγων, μᾶλλον δὲ τούτων τῶν πραγμάτων; Δὲν περιελούετο τὸ τραπέζι σου μὲ κρασί; Τώρα ὅμως δὲν ἔχεις οὔτε μίαν σταγόνα ὕδατος καὶ ἔχεις περιέλθει εἰς μεγάλην ἀνάγκην δι' αὐτά. Δὲν ἐπεριφρονοῦσες τὸν πτωχὸν ποῦ ἦτο γεμάτος πληγὰς; Τώρα ὅμως ἔχεις τὴν ἀξίωσιν νὰ τὸν ἰδῆς, καὶ κανεὶς δὲν σοῦ τὸ ἐπιτρέπει. Ἦτο πλησίον τοῦ πυλῶνος τῆς ἰδικῆς σου οἰκίας, τώρα ὅμως εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ Ἀβραάμ. Διέμενες κάτω ἀπὸ ὑψηλὴν στέγην, τώρα ὅμως εὐρίσκεσαι εἰς τὸ πῦρ τῆς κολάσεως.

Ἄς ἀκούσουν αὐτὰ οἱ πλούσιοι, μᾶλλον δὲ ὄχι οἱ πλού-

οι, ἀλλ' οἱ ἀνελεήμονες· οὐ γάρ, ἐπειδὴ πλούσιος ἦν, ἐκο-
λάζειο, ἀλλ' ἐπειδὴ οὐκ ἠλέησεν. Ἔνεστι γὰρ πλουτιῶντα
καὶ ἐλεοῦντα τυχεῖν παρὸς ἀγαθοῦ. Καὶ διὰ τοῦτο οὐδένα
ἄλλον ὄρα, ἀλλ' ἢ ἐκεῖνον τὸν δεόμενον αὐτοῦ, ἵνα μάθῃ,
5 διδικαίως ταῦτα ἔπασχεν, εἰς ὑπόμνησιν ἐλθῶν ὧν ἔπρατι-
τε. Μὴ γὰρ οὐκ ἦσαν μυρῖοι πένητες δίκαιοι; ἀλλ' ὁ πρὸς
τῷ πτωχῷ αὐτοῦ κείμενος, οὗτος αὐτῷ φαίνεται, παιδεύων
αὐτὸν καὶ ἡμᾶς, ὅσον ἐστὶν ἀγαθὸν μὴ πεποιθῆναι ἐπὶ χρή-
μασιν. Οὐδὲν ἐκεῖνον ἔβλαπεν ἢ πενία πρὸς τὸ βασιλείας
10 τυχεῖν· οὐδὲν τοῦτον ὠφέλησεν ὁ πλοῦτος πρὸς τὸ γέενναν
ἐκφυγεῖν. Μέχρι πότε πένητες; μέχρι πότε πτωχοί; Οὐκ
ἔστιν, οὐκ ἔστι πένης ὁ μηδὲν ἔχων, ἀλλ' ὁ πολλῶν ἐπιθυ-
μῶν· οὐκ ἔστι πλούσιος, ὁ πολλὰ κεκτημένος, ἀλλ' ὁ μηδε-
νὸς δεόμενος. Τί γὰρ ὄφελος πᾶσαν μὲν κεκτηῆσθαι τὴν οἰ-
15 κουμένην, τοῦ δὲ μηδὲν ἔχοντος μᾶλλον ἐν ἀθυμίᾳ διάγειν;
Αἱ προαιρέσεις καὶ τοὺς πλουτιῶντας καὶ τοὺς πενομένους
ἐργάζεται, οὐχ ἢ τῶν χρημάτων περιουσία, οὐδὲ ἢ ἔνδεια.

Βούλει γενέσθαι πλούσιος σὺ ὁ πένης; Ἔξεσί σοι βου-
λομένῳ, καὶ ὁ κωλύων οὐδεὶς· καταφρόνησον τῶν τοῦ κό-
20 σμου χρημάτων· νόμισον εἶναι μηδέν, ὥσπερ οὖν οὐδέ ἐστιν·
ἐκβαλε τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ πλούτου, καὶ ἐπλούτησας. Οὗτός
ἐστὶν ὁ πλουτῶν, ὁ μὴ θέλων πλουτεῖν· ὁ μὴ θέλων πένεσθαι,
οὗτός ἐστιν ὁ πενόμενος. Καθάπερ γὰρ ἐκεῖνος ὁ νοσῶν ὁ
καὶ ἐν ὑγείᾳ ἀλύων, οὐκ ἐκεῖνος ὁ πάσης ὑγείας εὐκολώτε-
25 ρον τὴν νόσον φέρων· οὕτω καὶ πένης ἐστὶν ὁ μὴ δυνάμενος
πενίαν ἐνεγκεῖν, ἀλλ' ἐν πλούτῳ τῶν πενομένων μᾶλλον ἡ-
γούμενος εἶναι πένης, οὐκ ἐκεῖνος ὁ τῶν πλουτιῶντων μᾶλ-

σιοι, ἀλλὰ αὐτοὶ ποὺ δὲν εἶναι ἐλεήμονες· διότι δὲν ἐτιμωρεῖτο, ἐπειδὴ ἦτο πλούσιος, ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν ἔδωσεν ἐλεημοσύνην. Εἶναι δυνατόν βέβαια ὁ πλούσιος ποὺ ἐλεεῖ, νὰ ἀποκτήσῃ κάθε ἀγαθόν. Καὶ δι' αὐτὸ δὲν βλέπει κανένα ἄλλον, παρὰ ἐκεῖνον ποὺ εἶχε τὴν ἀνάγκην του, διὰ νὰ μάθῃ, ὅτι ἔπασχεν αὐτὰ δικαίως, ἐνθυμούμενος αὐτὰ ποὺ ἔπραττε. Μήπως δὲν ἦσαν ἄπειροι πτωχοὶ δίκαιοι; Ἄλλ' ὁ πτωχός, ποὺ ἔκειτο πλησίον τῆς πύλης τοῦ πλουσίου, φαίνεται εἰς αὐτόν καὶ διδάσκει αὐτόν καὶ ἡμᾶς, πόσον ἀγαθὸν εἶναι νὰ μὴ πιστεύωμεν εἰς τὰ χρήματα. Ἡ πτωχεία δὲν ἔβλαψε καθόλου ἐκεῖνον διὰ νὰ ἀξιωθῇ τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Ὁ πλοῦτος δὲν ὠφέλησε καθόλου αὐτόν διὰ νὰ ἀποφύγῃ τὴν κόλασιν. Μέχρι πότε θὰ εἴμεθα πένητες, μέχρι πότε πτωχοὶ; Δὲν εἶναι, δὲν εἶναι πράγματι πτωχός, αὐτός ποὺ δὲν ἔχει τίποτε, ἀλλ' αὐτός ποὺ ἐπιθυμεῖ πολλά. Δὲν εἶναι πλούσιος αὐτός ποὺ κατέχει πολλά, ἀλλ' αὐτός ποὺ δὲν ἔχει ἀνάγκην κανενός. Διότι ποία εἶναι ἡ ὠφέλεια νὰ κατέχῃ μὲν κανεὶς ὅλην τὴν οἰκουμένην, νὰ μὴ ἔχη ὅμως τίποτε, μᾶλλον δὲ νὰ ζῆ μὲ λύπην; Αἱ προαιρέσεις καὶ αἱ ἐπιθυμίαι κάμνουν καὶ αὐτοὺς ποὺ εἶναι πλούσιοι καὶ αὐτοὺς ποὺ εἶναι πτωχοί, ὄχι ἡ περιουσία τῶν χρημάτων, οὔτε ἡ ἔλλειψις των.

Ἐπιθυμεῖς νὰ γίνῃς πλούσιος σὺ ὁ πτωχός; Ἦμπορεῖς ἀφοῦ τὸ ἐπιθυμῆς, καὶ κανεὶς δὲν παρεμβάλλει ἐμπόδια. Περιφρόνησε τὰ χρήματα τοῦ κόσμου. Θεώρησε ὅτι δὲν ἔχουν καμμίαν ἀξίαν, ὅπως πράγματι δὲν ἔχουν. Ἐκδίωξε τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ πλούτου, καὶ ἔγινες πλούσιος. Ἐκεῖνος εἶναι ποὺ γίνεται πλούσιος, ὅποιος δὲν θέλει νὰ γίνῃ πλούσιος. Ἐκεῖνος ποὺ δὲν θέλει νὰ εἶναι πτωχός, αὐτός εἶναι πτωχός. Ὅπως ἀκριβῶς ἀσθενὴς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ καὶ ὅταν εἶναι ὑγιῆς ὑποφέρει, καὶ ὄχι ἐκεῖνος ποὺ ὑπομένει τὴν ἀσθένειαν εὐκολώτερον ἀπὸ τὴν πλήρη ὑγείαν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ πτωχός εἶναι ἐκεῖνος ποὺ δὲν ἠμπορεῖ νὰ ὑποφέρῃ τὴν πτωχείαν, ἀλλὰ μέσα εἰς τὰ πλούτη του νομίζει ὅτι εἶναι πτωχός περισσότερο ἀπὸ τοὺς πτωχοὺς, καὶ ὄχι ἐκεῖνος ποὺ ὑπομένει τὴν πτωχείαν εὐκολώ-

λον τὴν πενίαν εὐκολώτερον φέρων· οὗτος γὰρ ἔστι πλουσιώ-
 τερος. Εἶπε γὰρ μοι, τὴν πενίαν διὰ τί δέδοικας; διὰ τί
 τρέμεις; οὐχὶ διὰ λιμὸν; οὐχὶ διὰ δίψος; οὐχὶ διὰ ψῦχος;
 ἢ οὐ διὰ ταῦτα; Ἄλλ' οὐκ ἔστιν, οὐκ ἔστιν οὐδείς ὁ τούτων
 5 ἀπορήσας ποιέ. «Ἐμβλέψατε γὰρ εἰς ἀρχαίας γενεάς, καὶ
 ἴδειτε· τίς ἐπίστευσε τῷ Κυρίῳ, καὶ ἐγκατελείφθη; ἢ τίς
 ἤλπισεν ἐπ' αὐτόν, καὶ καιησχύνθη;» καὶ πάλιν, «Ἐμβλέψα-
 τε εἰς τὰ πειτεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, ὅτι οὐ σπεύρουσιν, οὐδὲ θε-
 ρίζουσιν, οὐδὲ συνάγουσιν εἰς ἀποθήκας· καὶ ὁ Πατήρ ὑμῶν
 10 ὁ οὐράνιος τρέφει αὐτά». Οὐδένα ἂν ἔχοι τις ἡμῖν δεῖξαι
 ταχέως διὰ λιμὸν καὶ ψῦχος ἀπολωλότα.

Τίνος οὖν ἔνεκεν τρέμεις τὴν πενίαν; Οὐκ ἔχεις εἰπεῖν.
 Εἰ γὰρ εὐπορεῖς τῶν ἀναγκαίων, τί δήποτε τρέμεις αὐτήν;
 διὸ πλῆθος οὐκ ἔστι σοι οἰκειῶν; Τοῦτο δεσποτιῶν ἔστιν
 15 ἀπαλλαγῆναι, τοῦτο μακαριότης διηνεκῆς, τοῦτο φροντίδος
 ἐλευθερία. Ἄλλ' ὅτι καὶ σκεύη καὶ κλῖναι καὶ ἔπιπλα οὐκ
 ἔστιν ἐξ ἀργυρίου κατεσκευασμένα σοι; Τί γὰρ σου πλέον
 ἔχει κατὰ τὴν ἀπόλαυσιν ὁ ταῦτα κεκτημένος; Οὐδέν· τὰ γὰρ
 τῆς χρήσεως ἴσα, ἂν τε ἀπὸ ταύτης, ἂν τε ἀπ' ἐκείνης τῆς
 20 ὕλης ἦ. Ἄλλ' ὅτι φοβερός οὐκ εἰ τοῖς πολλοῖς; Μηδὲ γένοιό
 ποτε· ποία γὰρ ἡδονὴ τρέμειν καὶ δεδοικέναι σέ τινας;
 Ἄλλ' ὅτι εἰτέρους φοβῆ; Ἄλλ' οὐκ ἔστι φοβηθῆναι. «Θέλεις
 γὰρ μὴ φοβεῖσθαι τὴν ἐξουσίαν; τὸ ἀγαθὸν ποίει, καὶ ἔξεις
 ἔπαινον ἐξ αὐτῆς».

25 Ἄλλ' ὅτι εὐκαταφρόνητοί ἐσμεν, φησί, πρὸς τὸ παθεῖν
 εἰτοιμοὶ κακῶς; Μάλιστα μὲν οὐχ ἡ πενία τοῦτο ποιεῖ, ἀλλ'
 ἡ κακία· ἐπεὶ πολλῶν πενήτων ἀπραγμόνως τὸν πάντα θίον
 διαγόντων, ἄρχοντες, πλουτιῶντες καὶ δυνάσται πάντων κα-
 κούργων καὶ λησιῶν καὶ τυμβωρύχων ἀθλιώτερον ἀπήλλα-

τερον ἀπ' αὐτοὺς ποὺ εἶναι πλούσιοι· διότι αὐτὸς εἶναι μᾶλλον πλουσιώτερος. Εἶπέ μου λοιπόν, διατί φοβεῖσαι τὴν πτωχείαν; διατί τὴν τρέμεις; δὲν εἶναι διὰ τὴν πείναν; ὄχι διὰ τὴν δίψαν; ὄχι διὰ τὸ ψῦχος; ἢ ὄχι διὰ τὰ παρόμοια; Ἄλλὰ δὲν ὑπάρχει, δὲν ὑπάρχει κανένας ποὺ ἐστερήθη αὐτὰ ποτέ. «Κυττάξατε εἰς τὰς παλαιότερας γενεὰς καὶ προσέξατε· ποῖος ἐπίστευσεν εἰς τὸν Κύριον καὶ ἔμεινεν ἀβοήθητος; ἢ ποῖος ἐστήριξεν εἰς Αὐτὸν τὰς ἐλπίδας του καὶ ἠτιμάσθη;»¹⁶. Καὶ πάλιν, «Κυττάξατε τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἴδετε, ὅτι δὲν σπεύρουν, οὔτε θερίζουν, οὔτε συγκεντρώνουν εἰς ἀποθήκας. Καὶ ὁμως ὁ Πατήρ σας ὁ ἐπουράνιος τὰ τρέφει»¹⁷. Κανείς δὲν ἠμπορεῖ νὰ μᾶς δείξη ἴσως κάποιον ποὺ νὰ ἔχη χαθῆ ἀπὸ τὴν πείναν ἢ τὸ ψῦχος.

Διὰ ποῖον λοιπόν λόγον τρέμεις τὴν πτωχείαν; Δὲν ἠμπορεῖς νὰ ἀπαντήσης. Διότι ἐὰν ἔχης ἄφθονα τὰ ἀναγκαῖα ἀγαθὰ, διατί τέλος πάντων τρέμεις τὴν πτωχείαν; Ἐπειδὴ δὲν ἔχεις μέγαν ἀριθμὸν δούλων; Τοῦτο σημαίνει ἀπαλλαγὴ ἀπὸ αὐθέντας, τοῦτο σημαίνει παντοτινὴ εὐτυχία, τοῦτο σημαίνει ἐλευθερία φροντίδος. Μήπως διότι δὲν ἔχεις σκεύη καὶ κρεβάτια καὶ ἐπιπλα κατασκευασμένα ἀπὸ ἄργυρον; Τί ἀπολαμβάνει περισσότερο ἀπὸ σὲ αὐτὸς ποὺ τὰ ἔχει; Τίποτε· διότι εἰς τὴν χρῆσιν εἶναι ἴσα, ἀδιάφορα ἂν εἶναι κατασκευασμένα ἀπὸ αὐτὴν ἢ ἀπὸ ἐκείνην τὴν ὕλην. Μήπως διότι δὲν προκαλεῖς φόβον εἰς τοὺς πολλούς; Οὔτε νὰ γίνῃ ποτέ κάτι τέτοιο. Διότι ποῖα ἢ εὐχαρίστησις νὰ σὲ τρέμουν καὶ νὰ σὲ φοβοῦνται μερικοί; Μήπως διότι φοβεῖσαι τοὺς ἄλλους; Ἄλλὰ δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ φοβηθῆς. «Θέλεις νὰ μὴ φοβῆσαι τοὺς ἄρχοντας ποὺ εἶναι εἰς τὴν ἐξουσίαν; Πράττε τὸ καλόν, καὶ θὰ ἔχης ἔπαινον ἀπὸ τοὺς ἄρχοντας»¹⁸.

Ἄλλὰ θὰ εἶπῃ κάποιος, διότι εἴμεθα εὐκαταφρόνητοι καὶ ἔτοιμοι διὰ νὰ ὑποστοῦμεν κακὴν μεταχείρισιν; Τοῦτο ὁμως τὸ κάνει πρὸ πάντων ἢ κακία, ὄχι ἢ πτωχεία. Ἐπειδὴ πολλοὶ πτωχοὶ ἐζήσαν ὄλην τὴν ζωὴν χωρὶς κόπον καὶ φροντίδα, οἱ ἄρχοντες, οἱ πλούσιοι καὶ οἱ δυνάσται τοὺς ἀπεμάκρυναν κατὰ τρόπον χειρότερον καὶ ἀπὸ ὅλους τοὺς

ξαν. "Οπερ γὰρ ἐπὶ σοῦ ἡ πενία, τοῦτο ἐπ' ἐκείνου ὁ πλοῦ-
 τος ἔχει. "Ὡπερ γὰρ σε διὰ τὸ καταφρονεῖσθαι ἐνιαῦθα
 ποιοῦσι κακῶς οἱ κακοῦν βουλόμενοι οὕτως ἐκείνον διὰ τὸ
 φθονεῖν καὶ βασκαίνειν· καὶ μᾶλλον οὗτοι, ἢ ἐκείνοι· μᾶλ-
 5 λον αὕτη ἡ ἀνάγκη ἰσχυριέρα τοῦ κακῶς ποιεῖν. Ὁ μὲν
 φθονῶν, ἰσχύϊ πάση καὶ δυνάμει πάντα κράττει· ὁ δὲ κατα-
 φρονῶν πολλάκις καὶ ἠλέησε τὸν καταφρονούμενον· καὶ τοῦ-
 το αὐτὸ γέγονεν αὐτῷ αἴτιον ἀπαλλαγῆς, τὸ πένητα εἶναι,
 τὸ μὴ δύνασθαι ἔχειν ἰσχύν· μεγάλα τε κατορθώσομεν, λέ-
 10 γοντες πρὸς αὐτόν, ἐὰν τὸν δεῖνα ἀνέλῃς· ἐὰν ἀποκτείνῃς
 ἕνα πένητα, πόσων οὐκ ἀπολαύσῃ μισθῶν· καὶ οὕτως αὐτῶν
 τὸν θυμὸν χαλῶμεν. Ἐπὶ δὲ τῶν πλουτιούντων ὁ φθόνος ἐφέ-
 σιτηκεν, οὐ πρότερον λήγων, ἕως ἂν ὅπερ βούλεται ἐργά-
 σηται, κατὰ τὸν ἴδον ἐκχέῃ τὸν αὐτοῦ. Ὁρᾷς διτι οὐχ ἡ πε-
 15 νία, οὐδὲ ὁ πλοῦτος ἀγαθόν, ἀλλ' ἡ ἡμετέρα προαίρεσις;

Ρυθμίζωμεν ταύτην, παιδεύωμεν φιλοσοφεῖν. "Ἄν αὕτη
 καλῶς ἢ διακειμένη, οὔτε πλοῦτος ἡμᾶς ἐκβαλεῖν βασιλεί-
 ας ἰδυνήσεται, οὔτε πενία ποιήσῃ ἔλαιον ἔχειν ἀπὸ πρῶως
 τὴν πενίαν οἴσομεν, οὐδὲ εἰς τὴν τῶν μελλόντων ἀγαθῶν
 20 ἀπόλαυσιν παραβλαπιόμενοι, οὐδὲ ἐνιαῦθα· ἀλλὰ καὶ τούτων
 ἀπολαύσομεν, καὶ τῶν ἐν οὐρανοῖς ἐπιτευξόμεθα ἀγαθῶν·
 ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία
 τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα
 τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτις, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ
 25 εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

κακούργους καὶ ληστὰς καὶ τυμβωρύχους. "Ὅπως εἶναι διὰ σὲ ἡ πτωχεία, εἶναι δι' ἐκεῖνον ὁ πλοῦτος. Διότι ὅπως ἀκριβῶς σὲ κακομεταχειρίζονται ἐδῶ, ἐπειδὴ σὲ περιφρονοῦν αὐτοὶ ποῦ ἐπιθυμοῦν νὰ κάμνουν τὸ κακόν, ἔτσι καὶ ἐκεῖνον, ἐπειδὴ τὸν φθονοῦν καὶ τὸν κακολογοῦν καὶ περισσότερο αὐτοὶ παρὰ ἐκεῖνοι. Μᾶλλον ἡ ἀνάγκη αὕτη εἶναι ἰσχυροτέρα ἀπὸ τὸ νὰ κάμνης τὸ κακόν. Διότι αὐτὸς μὲν ποῦ φθονεῖ πράττει τὰ πάντα μὲ κάθε ἰσχὺν καὶ δύναμιν, ἐκεῖνος ὅμως ποῦ περιφρονεῖ ἔδωσε καὶ ἐλεημοσύνην πολλὰς φορές εἰς αὐτὸν ποῦ περιφρονεῖ. Καὶ αὐτὸ ἀκριβῶς ἔχει γίνοι εἰς αὐτὸν αἰτία ἀπαλλαγῆς, τὸ νὰ εἶναι πτωχός, τὸ νὰ μὴ ἠμπορῇ νὰ ἔχη δύναμιν. Καὶ θὰ κατορθώσωμεν πολλὰ, λέγοντες πρὸς αὐτόν, ἐὰν τὸν δεῖνα φονεύσης ἐὰν φονεύσης ἓνα πτωχόν, πόσων δὲν θὰ ἀπολαύσης ἀμοιβῶν καὶ ἔτσι κατευνάζωμεν τὴν ὀργὴν του. "Ὅταν ὅμως ἡ ὀργὴ ἐγκατασταθῇ εἰς τοὺς πλουσίους, δὲν τελειώνει προηγουμένως, μέχρις ὅτου θὰ πράξῃ αὐτὸ ποῦ ἐπιθυμεῖ καὶ θὰ χύσῃ τὸ δηλητήριόν της. Βλέπεις ὅτι οὔτε ἡ πτωχεία, οὔτε ὁ πλοῦτος εἶναι ἀγαθόν, ἀλλὰ ἡ ἰδική μας προδιάθεσις;

"Ἄς ρυθμίζωμεν αὐτήν, ἄς τὴν ἐκπαιδεύωμεν νὰ φιλοσοφῇ. Ἐὰν αὕτη συμπεριφέρεται καλῶς, οὔτε ὁ πλοῦτος θὰ ἠμπορέσῃ νὰ μᾶς ἐκδιώξῃ ἀπὸ τὴν Βασιλείαν τῶν Οὐρανῶν, οὔτε ἡ πτωχεία θὰ ἠμπορῇ νὰ κάμνη κάτι ὀλιγώτερον. Ἄλλὰ θὰ φέρωμεν τὴν πτωχείαν μὲ πραότητα, χωρὶς νὰ ζημιωνώμεθα εἰς τὴν ἀπόλαυσιν τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, οὔτε εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν. Ἄλλὰ θὰ ἀπολαύσωμεν καὶ τοῦτα, καὶ θὰ ἐπιτύχωμεν τὰ ἀγαθὰ ποῦ εὐρίσκονται εἰς τοὺς οὐρανοὺς. Αὐτὰ τὰ ἀγαθὰ εἶθε νὰ ἐπιτύχωμεν ὅλοι ἡμεῖς, μὲ τὴν χάριν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετὰ τοῦ ὁποίου ἀνήκει εἰς τὸν Πατέρα συγχρόνως καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα δόξα, δύναμις, τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Δ΄
Φιλιπ. 1, 19 - 21

- «Καὶ ἐν τούτῳ χαίρω, ἀλλὰ καὶ χαρήσομαι. Οἶδα γὰρ
δι τοῦτό μοι ἀποθήσεται εἰς σωτηρίαν διὰ τῆς ὑμῶν
5 δεήσεως, καὶ ἐπιχορηγίας τοῦ πνεύματος Ἰησοῦ Χρι-
στοῦ, κατὰ τὴν ἀποκαταδοκίαν καὶ ἐλπίδα μου, διτι ἐν
οὐδενὶ αἰσχυνθήσομαι, ἀλλ' ἐν πάσῃ παρηγοίᾳ, ὡς
πάντοτε, καὶ νῦν μεγαλυνθήσεται Χριστὸς ἐν τῷ σώ-
ματί μου, εἴτε διὰ ζωῆς, εἴτε διὰ θανάτου».
- 10 Τὴν μεγάλην καὶ φιλόσοφον ψυχὴν οὐδὲν τῶν ἐν τῷ
παρόντι βίῳ λυπηρῶν ἰδύναται δοκεῖν, οὐκ ἔχθραι, οὐ κατη-
γορίαι, οὐ διαβολαί, οὐ κίνδυνοι, οὐκ ἐπιβουλαί. Ὡσπερ γὰρ
εἰς μεγάλην τινὰ ἀκρωρείαν καταφυγοῦσα, ἄληπιος πᾶσιν
ἔστι τοῖς κάτωθεν ἀνιοῦσιν ἀπὸ τῆς γῆς. Τοιαύτη ἦν ἡ τοῦ
15 Παύλου ψυχὴ, πάσης ἀκρωρείας ὑψηλότερον τόπον τὸν τῆς
φιλοσοφίας καταλαβοῦσα τῆς πνευματικῆς, τῆς ὄντως φιλο-
σοφίας. Τὰ γὰρ πῶν ἔξωθεν, ρήματα μόνον ἔστι καὶ παίδων
ἀνθρώματα. Ἄλλ' οὐ περὶ τούτων λόγος νῦν, τὰ δὲ Παύλου
φθεγγόμεθα τέως. Ὁ μακάριος ἐκεῖνος καὶ τὸν βασιλέα
20 πολεμοῦντα εἶχεν ἀντιῶ, καὶ πρὸς τούτοις εἶχε καὶ ἑτέρους
ἐχθροὺς διαφόρως ἀντὶ τὸν λυποῦντας, καὶ μετὰ πικρᾶς δια-
βολῆς καὶ τί φησιν; Οὐ μόνον οὐκ ἀλγῶ τούτοις, οὐδὲ

ΛΟΓΟΣ Δ΄
Φιλιπ. 1, 19 - 21

«Καὶ διὰ τὸ γεγονὸς τοῦτο χαίρω καὶ θὰ χαίρω. Διότι γνωρίζω, ὅτι τοῦτο θὰ ἀποβῆ εἰς σωτηρίαν μου διὰ τῆς δεήσεώς σας καὶ διὰ τῆς ἀφθόνου χάριτος καὶ βοηθείας τοῦ Πνεύματος, τὸ ὁποῖον ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς μᾶς παρέχει, κατὰ τὴν σφοδρὰν καὶ σταθερὰν προσδοκίαν καὶ ἐλπίδα μου, ὅτι δὲν θὰ ἐντροπιασθῶ εἰς τίποτε. Ἄλλ' ὅπως πάντοτε, ἔτσι καὶ τώρα μὲ κάθε θάρρος θὰ μεγαλυθῆ ὁ Χριστὸς διὰ τοῦ σώματός μου, εἴτε μείνω εἰς τὴν ζωὴν, εἴτε θανατωθῶ»¹.

Τίποτε δὲν ἠμπορεῖ νὰ θλίψῃ τὴν μεγάλην καὶ φιλόσοφον ψυχὴν ἀπὸ τὰ ὀδυνηρὰ τῆς παρουσίας ζωῆς, οὔτε αἱ ἐχθρότητες, οὔτε αἱ κατηγορίαι, οὔτε αἱ συκοφαντίαι, οὔτε οἱ κίνδυνοι, οὔτε αἱ σκευωρίαι. Διότι, ὡσάν ἀκριβῶς νὰ κατέφυγε εἰς ὑψηλὴν κορυφὴν ὄρους, εἶναι ἀσύλληπτος εἰς ὄλους ποὺ ἀναβαίνουν ἐκ τῶν κάτω ἀπὸ τὴν γῆν. Τέτοια ἦτο ἡ ψυχὴ τοῦ ἀποστόλου Παύλου, ἡ ὁποία κατέλαβε τόπον ὑψηλότερον ἀπὸ κάθε κορυφὴν ὄρους, τὸν τόπον τῆς πνευματικῆς φιλοσοφίας, τῆς ἀληθινῆς φιλοσοφίας. Διότι τὰ τῶν εἰδωλολατρῶν, εἶναι μόνον λόγια καὶ παιδικὰ παιγνίδια. Ὁ λόγος ὅμως δὲν εἶναι τώρα δι' αὐτούς, ἀλλὰ θὰ ἀσχοληθοῦμεν προηγουμένως μὲ τὰ λόγια τοῦ Παύλου. Ὁ μακάριος ἐκεῖνος εἶχε νὰ πολεμῇ καὶ τὸν αὐτοκράτορα καὶ ἐπὶ πλέον εἶχε καὶ ἄλλους ἐχθρούς, ποὺ ὁ καθένας τὸν πικραίνει μὲ διαφορετικὸν τρόπον καὶ μὲ δηκτικὴν συκοφαντίαν. Καὶ τί λέγει; Ὁχι μόνον δὲν θλίβομαι δι' αὐτά, οὔτε χάνω τὸ θάρρος μου, ἀλλὰ διὰ τὸ γεγονὸς τοῦτο καὶ χαίρω καὶ θὰ χαίρω, ὅχι δι' ἓνα χρονικόν

καταπίπτω, ἀλλὰ καὶ χαίρω καὶ χαρήσομαι. «Οἶδα γὰρ ὅτι τοῦτό μοι ἀποθήσεται εἰς σωτηρίαν», τὴν μέλλουσαν· διὰ καὶ ἡ ἔχθρα μου τὸ κήρυγμα ὠφελῆ, καὶ ὁ πρὸς ἐμὲ ζῆλος. «Διὰ τῆς ὑμῶν δεήσεως», φησί, «καὶ ἐπιχορηγίας τοῦ Πνεύ-
 5 ματος Ἰησοῦ Χριστοῦ, κατὰ τὴν ἀποκαραδοκίαν καὶ ἐλπίδα μου».

“Ὅρα τὴν ταπεινοφροσύνην τοῦ μακαρίου τούτου. Ἐν τοῖς ἄθλοις ἦν ἀγωνιζόμενος, πρὸς αὐτῷ τῷ σιεφάνῳ λοιπὸν· μυρία κατορθώσεται. Παῦλος γὰρ ἦν· τί γὰρ ἂν τις εἴ-
 10 ποι πλέον; καὶ Φιλιππησίοις φησὶν, ὅτι διὰ τῆς ὑμῶν δεήσεως δύναμαι σωθῆναι, ὁ ἀπὸ μυρίων κατορθωμάτων κεκτημένος τὴν σωτηρίαν. «Καὶ ἐπιχορηγίας», φησί, «τοῦ Πνεύματος Ἰησοῦ Χριστοῦ». Τουτέστιν, ἂν τῶν ὑμετέρων εὐχῶν καταξιωθῶ, πλείονος ἀξιωθήσομαι καὶ τῆς χάριτος. Τὸ γὰρ,
 15 «ἐπιχορηγίας», τοῦτό ἐστιν, ἂν ἐπιχορηγηθῆ, ἂν πλέον ἐπιδοθῆ μοι πνεῦμα. Ἦτοι τὴν ἀπαλλαγὴν λέγει· «εἰς σωτηρίαν»· τουτέστι, καὶ τὸν παρόντα διαφεύξομαι, ὡς τὸν προῶτον κίνδυνον. Περὶ τούτου γὰρ φησιν. «Ἐν τῇ πρώτῃ μου ἀπολογία οὐδεὶς μοι συμπαραγένετο· μὴ αὐτοῖς λογισθεῖτε· ἀλλ’ ὁ Κύριός μοι παρέστη, καὶ ἐνεδυνάμωσε με». Τοῦτο γοῦν ἤδη προφητεύει. «Διὰ τῆς ὑμῶν δεήσεως, καὶ ἐπιχορηγίας τοῦ Πνεύματος Ἰησοῦ Χριστοῦ, κατὰ τὴν ἀποκαραδοκίαν καὶ ἐλπίδα μου». Οὕτω γὰρ ἐλπίζω. “Ἴνα γὰρ πάλιν ἡμεῖς μὴ τὸ δλον ταῖς ἐκείνων ἐπιτρέπωμεν εὐχαῖς, αὐτοὶ μηδὲν εἰ-
 25 φέροντες, δεῖα πῶς ἰδῆσαι τὸ αὐτοῦ, τὴν ἐλπίδα, τὴν πάντων αἰτίαν τῶν ἀγαθῶν, καθάπερ ὁ προφήτης φησὶ· «Γένοιτο, Κύριε, τὸ ἔλεός σου ἐφ’ ἡμᾶς, καθάπερ ἠλπίσαμεν ἐπὶ σοί»· καθάπερ καὶ διέρωθί φησιν, «Ἐμβλέψατε εἰς ἀρχαίας νε-

2. Β' Τιμ. 4, 16.

3. Ψαλμ. 32, 22.

διάστημα ἀλλὰ πάντοτε θὰ χαίρω ἐξ αἰτίας αὐτῶν. «Διότι γνωρίζω ὅτι τοῦτο θὰ ἀποβῆ εἰς σωτηρίαν μου», τὴν μελλοντικὴν ἔπειδὴ καὶ ἡ ἔχθρα μου ὠφελεῖ τὸ κήρυγμα τοῦ εὐαγγελίου, καὶ ὁ πρὸς ἐμὲ φθόνος. «Διὰ τῆς δεήσεώς σας», λέγει, «καὶ διὰ τῆς ἀφθόνου χάριτος καὶ βοηθείας τοῦ Πνεύματος, τὸ ὁποῖον μᾶς παρέχει ὁ Ἰησοῦς Χριστός, κατὰ τὴν σφοδρὰν προσδοκίαν καὶ ἐλπίδα μου».

Πρόσεχε τὴν ταπεινοφροσύνην τοῦ μακαρίου ἐκείνου ἀνδρός. Ἦγωνίζετο εἰς τοὺς ἀγῶνας, καὶ ἦτο πλέον πλησίον εἰς αὐτὸ τὸ βραβεῖον ἔειχε κατορθώσει πολλά διότι ἦτο ὁ Παῦλος. Τί θὰ ἤμποροῦσε λοιπὸν νὰ εἰπῆ κανεὶς περισσότερον; Καὶ εἰς τοὺς Φιλιπησίους γράφει ὅτι διὰ τῆς δεήσεώς σας ἠμπορῶ νὰ σωθῶ, αὐτός ποῦ εἶχεν ἐπιτύχει τὴν σωτηρίαν ἀπὸ τὰ πολλὰ κατορθώματά του. «Καὶ διὰ τῆς ἀφθόνου ἐπιχορηγίας καὶ βοηθείας τοῦ Πνεύματος, τὸ ὁποῖον μᾶς παρέχει ὁ Ἰησοῦς Χριστός», λέγει. Δηλαδή, ἂν θεωρηθῶ ἄξιός τῶν προσευχῶν σας, θὰ γίνω ἄξιός καὶ περισσοτέρας χάριτος. Διότι τὸ «ἐπιχορηγίας», σημαίνει τοῦτο ἂν χορηγηθῆ, ἂν δοθῆ εἰς ἐμὲ περισσοτέρα ἢ χάρις τοῦ Πνεύματος. Ἦτοι τὴν ἀπαλλαγὴν τοῦ ἀπὸ τὰ δεσμὰ ἐννοεῖ λέγων «εἰς σωτηρίαν» δηλαδή, θὰ διαφύγω καὶ τὸν παρόντα κίνδυνον, ὅπως καὶ τὸν πρῶτον κίνδυνον. Διὰ τὸν κίνδυνον τοῦτον λέγει, «Κατὰ τὴν πρώτην μου ἀπολογίαν δὲν ἦλθε κανεὶς μαζί μου. Εἴθε νὰ μὴ τοὺς λογαριασθῆ τοῦτο ἀπὸ τὸν Κύριον, ὁ ὁποῖος ὅμως παρεστάθη καὶ μοῦ ἔδωσε δύναμιν»². Τοῦτο λοιπὸν προφητεύει καὶ τώρα. «Διὰ τῆς δεήσεώς σας καὶ τῆς ἐπιχορηγίας τοῦ Πνεύματος, τὸ ὁποῖον μᾶς παρέχει ὁ Ἰησοῦς Χριστός, σύμφωνα πρὸς τὴν σφοδρὰν ἐπιθυμίαν καὶ ἐλπίδα μου». Διότι ἔτσι ἐλπίζω. Ἐξ ἄλλου διὰ νὰ μὴ ἀναθέσῃ τὰ πάντα εἰς τὰς προσευχὰς τῶν ἄλλων, χωρὶς ἡμεῖς νὰ συνεισφέρωμεν τίποτε, πρόσεχε πῶς θέτει τὴν ἰδικὴν του συνεισφοράν, τὴν ἐλπίδα, τὴν αἰτίαν ὄλων τῶν ἀγαθῶν, ὅπως ἀκριβῶς ὁ προφήτης λέγει «Εἴθε νὰ γίνῃ, Κύριε, ἡ εὐσπλαγχνία σου εἰς ἡμᾶς, ὅπως ἀκριβῶς ἐστηρίξαμεν τὰς ἐλπίδας μου εἰς Σέ»³. Τὸ αὐτὸ λέγει καὶ ἄλλοῦ, «Κυττάξατε εἰς τὰς παλαιὰς γενεάς,

νεάς, καὶ ἴδετε· τίς ἤλπισεν ἐπὶ Κύριον, καὶ καιησχύνθη;» καὶ πάλιν ὁ μακάριος αὐτός φησιν, «Ἡ δὲ ἐλπίς οὐ καιησχύνει». «Κατὰ τὴν ἀποκαραδοκίαν», φησί, «καὶ ἐλπίδα μου, διὲν ἐν οὐδενὶ αἰσχυνθήσομαι». Αὕτη ἡ τοῦ Παύλου ἐλπίς, 5 τὸ ἐλπίζειν διὲν οὐδαμοῦ αἰσχυνθήσομαι».

Ὅρας ὅσον ἐστὶν ἐλπίζειν ἐπὶ τὸν Θεόν; Κἂν διτιοῦν γένηται, φησὶν, οὐκ αἰσχυνθήσομαι· τουτέστιν, οὐ περιέσσονται οὗτοι· «Ἄλλ' ἐν πάσῃ παρορησία, καθὼς πάντιτε, καὶ νῦν μεγαλυνθήσεται Χριστὸς ἐν τῷ σώματί μου». Προσεδόκων 10 ἐκεῖνοι διὰ τῆς παγίδος ταύτης δῆθεν ἐλεῖν μὲν τὸν Παῦλον, σβέννουθαι δὲ τὸ κήρυγμα, ὡς τοῦ δόλου τοῦ αὐτῶν ἰσχύοντιος. Τοῦτο οὖν φησιν, διὲν οὐκ ἔσται τοῦτο, οὐ νῦν ἀποθανοῦμαι· «ἀλλ' ὡς πάντιτε, καὶ νῦν μεγαλυνθήσεται Χριστὸς ἐν τῷ σώματί μου». Πῶς; Πολλάκις εἰς κινδύνους 15 ἐνέπεσον, ἐν οἷς πάντιες ἡμᾶς ἀπηγόρευσαν, μᾶλλον δὲ καὶ ἡμεῖς ἑαυτούς· «Ἐν ἑαυτοῖς γὰρ τὸ ἀπόκριμα τοῦ θανάτου ἐσχῆκαμεν»· ἀλλ' ἐκ πάντων ἡμᾶς ἐρρύσατο ὁ Κύριος. Οὕτω καὶ νῦν μεγαλυνθήσεται ἐν τῷ σώματί μου. Τί οὖν; ἵνα μή τις νομίση καὶ εἶπη, ἂν οὐ ἀποθάνῃς, οὐ μεγαλυνθήσεται; 20 ναί, φησὶν, οἶδα διὰ τοῦτο οὐκ εἶπον, διὲν ἡ ζωὴ μόνη μεγαλυνεῖ αὐτόν, ἀλλὰ καὶ ὁ θάνατος. Τέως δέ, «διὰ ζωῆς», φησὶν οὐκ ἀναιροῦσί με· καὶ εἰ εἶλόμ με, καὶ οὕτω μεγαλυνθήσεται ὁ Χριστὸς. Πῶς; Διὰ μὲν ζωῆς, διὲν ἐξείλειτο· διὰ θανάτου δέ, διὲν οὐδὲ θάνατος ἔπεισέ με ἀρνήσασθαι αὐτόν· 25 διὲν μοι ἰσαύτην προθυμίαν ἐχαρίσατο, καὶ θανάτου ἐποίησεν ἰσχυρότερον· ἐκεῖ μὲν, διὲν με ἀπήλλαξε κινδύνων, ἐνταῦθα δέ, διὲν με οὐκ εἶλασε φοβηθῆναι τοῦ θανάτου τὴν τυραννίδα. Οὕτω μεγαλυνθήσεται διὰ ζωῆς καὶ θανάτου.

Ταῦτα δὲ λέγει, οὐχ ὡς μέλλων ἀποθανεῖσθαι, ἀλλ' διὰν

4. Σοφ. Σειρ. 2, 2.

5. Ρωμ. 5, 5.

6. Β' Κορ. 1, 9.

καὶ προσέξατε· ποῖος ἐστήριξε τὰς ἐλπίδας του εἰς τὸν Κύριον, καὶ ἠτιμάσθη;»⁴. Καὶ ἀλλοῦ ὁ μακάριος Παῦλος λέγει· «Ἡ δὲ ἐλπίς δὲν ἐντροπιάζει»⁵. «Σύμφωνα πρὸς τὴν σφοδρὰν προσδοκίαν καὶ τὴν ἐλπίδα μου, ὅτι δὲν θὰ ἐντροπιασθῶ εἰς τίποτε», λέγει. Αὐτὴ εἶναι ἡ ἐλπίς τοῦ Παύλου, τὸ νὰ ἐλπίζῃ ὅτι δὲν θὰ ἐντροπιασθῇ εἰς τίποτε.

Βλέπεις πόσον ἐλπίζει εἰς τὸν Θεόν; Καὶ ὅ,τιδήποτε ἐὰν συμβῇ, λέγει, δὲν θὰ ἐντραπῶ· δηλαδὴ δὲν θὰ ὑπερισχύσουν αὐτοί· «Ἄλλ’ ὅπως πάντοτε ἔτσι καὶ τώρα μὲ κάθε ἀφοβίαν καὶ θάρρος ἐκ μέρους μου, θὰ μεγαλυθῇ ὁ Χριστὸς διὰ τοῦ σώματός μου». Ἐκεῖνοι ἠλπίζον ὅτι διὰ τῆς παγίδος αὐτῆς θὰ ἐφόνευον ἴσως τὸν Παῦλον, τὸ δὲ κήρυγμα θὰ ἐξηφάνιζον, ἐπειδὴ ὁ δόλος αὐτῶν εἶχε δύναμιν. Αὐτὸς λοιπὸν λέγει, ὅτι δὲν θὰ συμβῇ τοῦτο, δὲν θὰ ἀποθάνω τώρα· «ἀλλ’ ὅπως πάντοτε, ἔτσι καὶ τώρα θὰ δοξασθῇ ὁ Χριστὸς διὰ τοῦ σώματός μου». Μὲ ποῖον τρόπον; Ἔπαισα πολλὰς φορὰς εἰς κινδύνους, εἰς τοὺς ὁποίους ὅλοι δὲν μᾶς ἐπέτρεψαν νὰ πέσωμεν, πολὺ περισσότερον δὲ καὶ ἡμεῖς οἱ ἴδιοι τοὺς ἑαυτοὺς μας. «Μᾶς ἐδίδετο ἡ ἀποκρισις, ἀπὸ τὴν ὁποίαν καὶ ἡμεῖς οἱ ἴδιοι εἶχομεν πεισθῆ, ὅτι ὁ θάνατός μας ἦτο πλέον βέβαιος»⁶, ἀλλὰ ὁ Κύριος μᾶς ἐγλύτρωσεν ἀπὸ τοὺς κινδύνους ὅλους. Ἔτσι καὶ τώρα θὰ μεγαλυθῇ διὰ τοῦ σώματός μου. Τί λοιπὸν; διὰ νὰ μὴ νομίση κανεὶς καὶ εἰπῆ, ἂν σὺ ἀποθάνῃς, δὲν θὰ μεγαλυθῇ ὁ Κύριος; Ναί, λέγει, γνωρίζω. Διὰ τοῦτο δὲν εἶπα, ὅτι ἡ ζωὴ μόνη θὰ δοξάσῃ αὐτόν, ἀλλὰ καὶ ὁ θάνατος. Κατὰ πρῶτον δέ, «μὲ τὴν ζωὴν μου», λέγει· δὲν μὲ φονεύουν· καὶ ἂν μὲ ἐφόνευον, καὶ ἔτσι θὰ δοξασθῇ ὁ Χριστὸς. Μὲ ποῖον τρόπον; Μὲ τὴν ζωὴν μὲν, διότι μὲ ἔσωσε· μὲ τὸν θάνατον δέ, διότι οὔτε ὁ θάνατος μὲ ἔπεισε νὰ ἀρνηθῶ αὐτόν· διότι μοῦ ἐχάρισε τόσην προθυμίαν καὶ μὲ ἔκανε ἰσχυρότερον ἀπὸ τὸν θάνατον. Ἐκεῖ μὲν, διότι μὲ ἀπήλλαξεν ἀπὸ τοὺς κινδύνους, ἐδῶ δέ, διότι δὲν μὲ ἄφησε νὰ φοβηθῶ τὴν δύναμιν τοῦ θανάτου. Ἔτσι θὰ δοξασθῇ ὁ Χριστὸς καὶ μὲ τὴν ζωὴν καὶ μὲ τὸν θάνατόν μου.

Λέγει δὲ αὐτὰ, ὅχι ὡς νὰ ἐπρόκειτο νὰ ἀποθάνῃ, ἀλλ’

ἀποθάνῃ, ἵνα μηδὲν ἀνθρώπινον πάθωσιν. "Οἱ γὰρ οὐχ ὡς μέλλων ἀποθανεῖσθαι, ὃ μάλιστα αὐτοὺς ἐλύπει, ταῦτα ἔλεγεν, ὄρα πῶς αὐτὸ παραμυθεῖται, μονονουχὶ λέγων· ταῦτα δὲ λέγω, φησὶν, οὐχ ὡς ἀποθανούμενος. Διὰ τοῦτο ἐπήγγυε
5 προῖόν· «Καὶ τοῦτο πεποινθὼς οἶδα ὅτι μενῶ, καὶ συμπαραγενῶ πᾶσιν ὑμῖν». «"Οἱ ἐν οὐδενί», φησὶν, «αἰσχυνθήσομαι»· τουτέστιν, οὐ φέρει μοι αἰσχύνῃ τὸ ἀποθανεῖν, ἀλλὰ καὶ μέγα κέρδος. Διὰ τί; Οὐ γὰρ ἀθάνατός εἰμι, ἀλλὰ λαμπρότερος ἔσομαι, ἢ εἰ καὶ ἀθάνατος ἦμην. Οὐ γὰρ ἔστιν ἴσον
10 ἀθάνατον ὄντα καιαφρονεῖν θανάτου, καὶ θνητόν. "Ωστε οὐδὲ τοῦτο αἰσχύνῃ, τὸ νῦν ἀποθανεῖν· πλὴν οὐκ ἀποθανοῦμαι. «Ἐν οὐδενὶ αἰσχυνθήσομαι», οὔτε ἐν τῷ ζῆν, οὔτε ἐν τῷ ἀποθανεῖν· ἀμφοτέρω γὰρ γενναίως ὑποίσω, εἴτε ζῆν, εἴτε ἀποθανεῖν. Καλῶς· τοῦτο Χριστιανῆς ψυχῆς. «Ἄλλ' ἐν τῷ
15 σθ», φησὶ, παρρησίᾳ».

Ὅρα, πῶς οὐκ αἰσχύνομαι; Εἰ μὲν γὰρ ὁ τοῦ θανάτου φόβος περιέκοπέ μου τὴν παρρησίαν, αἰσχύνῃς ἄξιον τὸ ἀποθανεῖν· εἰ δὲ οὐδὲν οὔτως ἐπελθὼν ἐφόβησεν, οὐκ αἰσχύνῃ τοῦτο· ἀλλ' εἴτε διὰ τοῦ ζῆν, οὐκ αἰσχυνθήσομαι· κηρύττω
20 γὰρ τὸ κήρυγμα· εἴτε διὰ τοῦ ἀποθανεῖν, οὐκ αἰσχυνθήσομαι· οὐ κατέχει με γὰρ φόβος· τὴν γὰρ αὐτὴν παρρησίαν ἐπιδείκνυμαι. Μὴ γὰρ, ἐπειδὴ δεσμὰ εἶπον, αἰσχύνῃ τὸ πρᾶγμα νομίσητε. Μὴ γὰρ, ἐπειδὴ δεσμὰ εἶπον, αἰσχύνῃ τὸ πρᾶγμα νομίσητε. Τοσοῦτων ἀγαθῶν αἰτίον μοι γέγονεν, ὅτι καὶ ἐ-
25 τέροις ἔδωκε θαρρεῖν. Οὐ γὰρ τὸ δεθῆναι διὰ Χριστόν, ἀλλὰ τὸ φοβηθέντα τὰ δεσμὰ, προδοῦναί τι τῶν τοῦ Χριστοῦ, τοῦτο αἰσχύνῃ· ὡς ἂν τοῦτο μὴ ἦ, καὶ παρρησίας πρόξενα τὰ δεσμὰ. Μὴ ἐπειδὴ πολλάκις διέφυγον κινδύνους, καὶ ἔχω ἐπὶ τοῦτοις καυχᾶσθαι πρὸς τοὺς ἀπίστους, ἂν συμβῆ τι τοιοῦτον,

ὅταν ἀποθάνῃ, νὰ μὴ πάθουν τίποτε τὸ ἀνθρώπινον. "Ὅτι ἔλεγεν αὐτὰ ὄχι ὡς νὰ ἐπρόκειτο νὰ ἀποθάνῃ, πρᾶγμα ποῦ θὰ τοὺς ἐλυποῦσεν ὑπερβολικά, πρόσεχε πῶς συμβουλεύει τοῦτο, σχεδὸν λέγων· αὐτὰ δὲ λέγω, ὄχι ὡς νὰ πρόκειται νὰ ἀποθάνω. Διὰ τοῦτο προχωρῶν προσθέτει· «Καὶ μὲ μεγάλην πεποίθησιν γνωρίζω τοῦτο, ὅτι θὰ μείνω εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν καὶ θὰ συμπαραμείνω μαζί μὲ ὅλους σας»⁷. "Ὅτι δὲν θὰ ἐντροπιασθῶ εἰς τίποτε», λέγει· δηλαδή, δὲν μοῦ φέρει ἐντροπὴν τὸ νὰ ἀποθάνω, ἀλλ' ἀντιθέτως μέγα κέρδος. Διὰ ποῖον λόγον; "Ὅχι διότι εἶμαι ἀθάνατος, ἀλλὰ θὰ εἶμαι ἐνδοξότερος καὶ ἂν ἀκόμη ἤμην ἀθάνατος. Διότι δὲν εἶναι ὅμοιον νὰ περιφρονῆς τὸν θάνατον, ἐνῶ εἶσαι ἀθάνατος, καὶ νὰ τὸν περιφρονῆς, ἐνῶ εἶσαι θνητός. Κατὰ συνέπειαν οὔτε τοῦτο εἶναι ἐντροπή, τὸ νὰ ἀποθάνω δηλαδή τώρα· ἀλλ' ὅμως δὲν θὰ ἀποθάνω. «Δὲν θὰ ἐντραπῶ εἰς τίποτε», οὔτε εἰς τὴν ζωὴν, οὔτε εἰς τὸν θάνατον, διότι καὶ τὰ δύο θὰ ὑποφέρω γενναίως, εἴτε μείνω εἰς τὴν ζωὴν, εἴτε θανατωθῶ. Καλῶς· τοῦτο εἶναι χαρακτηριστικὸν τῆς χριστιανικῆς ψυχῆς. «'Αλλὰ μὲ κάθε ἀφοβίαν καὶ θάρρος», λέγει.

Βλέπετε, πῶς δὲν ἐντρέπομαι; Διότι ἐὰν ὁ φόβος τοῦ θανάτου μοῦ περιέκοπτε τὸ θάρρος, ὁ θάνατος θὰ ἦτο ἄξιος ἐντροπῆς· ἐὰν δὲ ὅταν ἔλθῃ αὐτός δὲν προξενεῖ κανένα φόβον, τοῦτο δὲν εἶναι ἐντροπή. 'Αλλὰ καὶ μὲ τὸ νὰ παραμείνω εἰς τὴν ζωὴν δὲν θὰ ἐντραπῶ, διότι κηρύττω τὸ κήρυγμα τοῦ εὐαγγελίου. Καὶ μὲ τὸ νὰ ἀποθάνω δὲν θὰ ἐντραπῶ· διότι δὲν μὲ κατέχει ὁ φόβος τοῦ θανάτου, ἀλλὰ δεικνύω τὸ αὐτὸ θάρρος. Μὴ λοιπὸν θεωρήσετε τὸ γεγονός τοῦτο ἐντροπὴν, ἐπειδὴ ὠμίλησα διὰ τὰ δεσμά. "Ἐχει γίνεαι δι' ἐμέ ἡ αἰτία τόσων πολλῶν ἀγαθῶν, διότι ἔδωσε θάρρος καὶ εἰς ἄλλους. Διότι ἐντροπή δὲν εἶναι νὰ δεθῇ κάποιος δέσμιος ἐξ αἰτίας τῆς σχέσεώς του πρὸς τὸν Χριστόν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐφοβήθη τὰ δεσμά, νὰ προδώσῃ κάτι τῶν τοῦ Χριστοῦ, ὡς ἐὰν τοῦτο νὰ μὴ εἶναι, καὶ τὰ δεσμὰ αἰτία θάρρους. Μήπως, ἐπειδὴ διέφυγα πολλὰς φορές τοὺς κινδύνους καὶ ἠμπορῶ νὰ καυχῶμαι δι' αὐτοὺς πρὸς τοὺς

ἤδη νομίζετε αἰσχύνεσθαι· καὶ γὰρ καὶ τοῦτο οὐχ ἥτιον ἐ-
 κείνου δίδωσιν ὑμῖν τὴν παρορησίαν. Ὅρα πῶς ἐπὶ τοῦ οἰ-
 κείου προσώπου αὐτὸ προάγει· ὕπερ πολλαχοῦ ποιεῖ, καθάπερ
 ἐπὶ Ρωμαίων, «Οὐ γὰρ ἐπαισχύνομαι τὸ εὐαγγέλιον», φησί·
 5 καθάπερ ἐπὶ Κορινθίων· «Ταῦτα δὲ μειεσχημάτισα εἰς ἔμαν-
 τὸν καὶ Ἀπολλῶ». «Ἐἴτε διὰ ζωῆς, εἴτε διὰ θανάτου». Οὐχ
 ὡς ἀγνοῶν τοῦτό φησιν· οἶδε μὲν γάρ, ὅτι οὐκ ἀποθανεῖται
 τότε, ἀλλὰ μετὰ ταῦτα· πλήν αὐτῶν προπαρασκευάζει τὴν
 ψυχὴν ἤδη.

10 «Ἐμοὶ γάρ», φησί, «τὸ ζῆν Χριστός, καὶ τὸ ἀποθανεῖν
 κέρδος». Καὶ γὰρ ἀποθανών, φησὶν, οὐ τεθνήξομαι, τὴν ζω-
 ῆν ἔχων ἐν ἑμαυτῷ. Τότε με ἀνεῖλον ἄν, εἰ ἴσχυσαν διὰ τοῦ
 φόβου τὴν πίστιν ἐκβαλεῖν τῆς ἐμῆς ψυχῆς· ἕως δ' ἂν Χρι-
 στός ἦ μετ' ἐμοῦ, καὶ θάνατος ἐπέλθῃ, ζῶ. Καὶ ἐν τῇ ζωῇ
 15 δὲ ταύτῃ οὐ τοῦτό ἐστὶ μου τὸ ζῆν, ἀλλὰ ὁ Χριστός. Εἰ τοί-
 νυν οὐδὲ ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ, τί τοῦτό ἐστιν· «Ὁ δὲ νῦν ζῶ
 ἐν σαρκί, ἐν πίστει ζῶ»; Τοῦτο κακεῖ λέγω· «Ζῶ δὲ οὐκέτι
 ἐγώ, ζῆ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός». Τοιοῦτον χρὴ εἶναι τὸν Χρι-
 στιανόν. Οὐ ζῶ, φησί, τὴν κοινὴν ζωὴν. Πῶς οὐ ζῆς, ὦ
 20 μακάριε Παῦλε; Οὐχὶ τὸν ἥλιον ὄρας; οὐχὶ τὸν κοινὸν ἀέ-
 ρα ἀναπνεῖς; οὐχὶ ταύταις ταῖς ἀπάντων τρέφῃ τροφαῖς;
 οὐχὶ τὴν γῆν παιεῖς, ὥσπερ ἡμεῖς; οὐχὶ ὕπνου δέη; οὐχὶ
 ἐνδυμάτων; οὐχὶ ὑποδημάτων; Τί λέγεις, οὐ ζῶ; πῶς οὐ
 ζῆς; τί μεγαλαυχεῖς; Οὐκ ἔστι μεγαληγορία ταῦτα. Εἰ μὲν
 25 γὰρ μὴ τὰ πράγματα ἐμαρτύρει, εἰκότως ἄν τις εἶπε μεγα-
 ληγορίαν εἶναι· εἰ δὲ τὰ πράγματα μαρτυρεῖ, ποία μεγαλη-
 γορία; Πῶς οὖν οὐ ζῆ, μάθωμεν καὶ πῶς γὰρ ἀλλαχοῦ φησιν,

8. Ρωμ. 1, 16.

9. Α' Κορ. 4, 6.

10. Φιλιπ. 1, 21.

11. Γαλ. 2, 20.

ἀπίστους, ἂν δὲν συμβῆ ἀκριβῶς ἔτσι, τώρα πλέον νομίζετε ὅτι ἐντρέπομαι. Καὶ πράγματι τοῦτο δὲν δίδει εἰς ἡμᾶς θάρρος ὀλιγότερον ἀπὸ ἐκεῖνο. Πρόσεχε πῶς κάνει νὰ προοδεύσῃ αὐτὸ ὡς πρὸς τὸ ἰδικόν του πρόσωπον· πράγμα πού κάνει πολλές φορές, ὅπως ἀκριβῶς εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν Ρωμαίων, «διότι δὲν ἐντρέπομαι νὰ κηρύττω τὸ εὐαγγέλιον», λέγει⁸. "Ὅπως ἀκριβῶς καὶ μὲ τοὺς Κορινθίους· «Αὐτὰ δὲ τὰ μετέτρεψα ὥστε νὰ ἐφαρμόζουν εἰς τὸν ἑαυτόν μου καὶ τὸν Ἀπολλῶ»⁹. «Εἴτε μείνω εἰς τὴν ζωὴν, εἴτε θανατωθῶ». Δὲν λέγει τοῦτο, ἐπειδὴ δὲν γνωρίζει· γνωρίζει μὲν βέβαια ὅτι δὲν θὰ ἀποθάνῃ τότε, ἀλλὰ κατόπιν· πλήν ὅμως προετοιμάζει ἀπὸ πρὶν τὴν ψυχὴν των.

«Διότι εἰς ἐμέ», λέγει, «ζωὴ εἶναι ὁ Χριστός, ἀλλὰ καὶ τὸ νὰ ἀποθάνω κέρδος»¹⁰. Διὰ τοῦτο, ἂν ἀποθάνω, λέγει, δὲν θὰ ἔχω παύσει νὰ ζῶ, διότι ἔχω τὴν ζωὴν μαζί μου. Τότε μόνον θὰ μὲ ἐθανάτωναν, ἐὰν ἠμποροῦσαν διὰ τοῦ φόβου νὰ ἐκδιώξουν τὴν πίστιν ἀπὸ τὴν ψυχὴν μου. "Ἔως ὅτου ὅμως ὁ Χριστός θὰ εἶναι μαζί μου, καὶ ἂν ἀκόμη ἐπέλθῃ ὁ θάνατος, εἶμαι ἐν ζωῇ. Καὶ εἰς τὴν παροῦσαν δὲ ζωὴν δὲν εἶναι τοῦτο ἢ ζωὴ μου, ἀλλὰ ὁ Χριστός. Ἐὰν λοιπὸν οὔτε εἰς τὴν ζωὴν αὐτὴν, τί σημαίνει τοῦτο· «Τὴν φυσικὴν δὲ ζωὴν πού ζῶ μέσα εἰς τὸ σῶμα μου τώρα, ζῶ ἐμπνεόμενος ἀπὸ τὴν πίστιν εἰς τὸν Χριστόν»¹¹. Τοῦτο λέγω καὶ ἐκεῖ· «Δὲν ζῶ δὲ πλέον ἐγώ, ἀλλὰ ζῆ μέσα μου ὁ Χριστός». Τέτοιος πρέπει νὰ εἶναι ὁ χριστιανός. Δὲν ζῶ, λέγει, τὴν κοινὴν ζωὴν. Πῶς δὲν ζῆς, μακάριε Παῦλε; Δὲν βλέπεις τὸν ἥλιον; δὲν ἀναπνέεις τὸν ἴδιον μὲ ὅλους ἀέρα; δὲν τρέφεις μὲ τρόφιμα, πού εἶναι τὰ ἴδια δι' ὅλους; δὲν βαδίζεις ἐπάνω εἰς τὴν γῆν, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ἡμεῖς; δὲν ἔχεις ἀνάγκην ὑπνου; δὲν ἔχεις ἀνάγκην ἐνδυμάτων καὶ ὑποδημάτων; Διατί λέγεις, δὲν ζῶ; πῶς δὲν ζῆς; διατί καυχᾶσαι; Δὲν εἶναι καυχησιολογία αὐτά. Διότι ἐὰν δὲν ἐπιβεβαιώνουν τὰ γεγονότα, εὐλογα θὰ ἔλεγε κανεὶς ὅτι αὐτὰ εἶναι καυχησιολογία· ἐὰν ὅμως ἐπιβεβαιώνουν τὰ γεγονότα, ποία εἶναι ἢ καυχησιολογία; Πῶς λοιπὸν δὲν ζῆ, ὡς μάθωμεν. Διότι καὶ ἀλλοῦ λέγει· «Ἐγώ

«Ἐγὼ τῷ κόσμῳ ἐστιαύρωμαι, καὶ ἐμοὶ ὁ κόσμος». Πῶς οὖν φησιν, «οὐκέτι ζῶ», καὶ πῶς φησιν, «ἐμοὶ τὸ ζῆν Χριστός», ἀκούσατε. Τὸ τῆς ζωῆς ὄνομα πολυσήμαντόν ἐστιν, ἀγαπητοί, ὡσερ καὶ τὸ τοῦ θανάτου. Ἔστι ζωὴ αὕτη ἢ τοῦ σώματος, 5 ἔστι ζωὴ ἢ τῆς ἀμαρτίας· καθὼς φησιν αὐτὸς ἀλλαχοῦ· «Εἰ δὲ ἀπεθάνομεν τῇ ἀμαρτία, πῶς ἔτι ζήσομεν ἐν αὐτῇ;». Ἄρα ἔστι ζωὴν τὴν τῆς ἀμαρτίας ζῆν.

Προσέχετε ἀκριβῶς, παρακαλῶ, ἵνα μὴ εἰκῆ κοπιώμεθα. Ἔστι ζωὴ ἢ αἰδῖος καὶ ἀθάνατος, μετὰ ζωῆς αἰωνίου 10 ἢ οὐράνιος· «Ἡμῶν γάρ», φησί, «τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει». Ἔστι ζωὴ ἢ τοῦ σώματος, ἣν φησι, «Δι' αὐτοῦ ζῶμεν, καὶ κινούμεθα, καὶ ἐομέν». Οὐ τὴν φυσικὴν οὖν φησι μὴ ζῆν ζωὴν, ἀλλὰ ταύτην τὴν τῶν ἀμαρτημάτων, ἣν ἅπαντες ἄνθρωποι ζῶσιν. Ὁ μὴ ἐπιθυμῶν τῆς παρουσίας ζωῆς, πῶς 15 ταύτην ζῆ; ὁ πρὸς ἐτιέραν σπεύδων, πῶς ταύτην ζῆ; ὁ θανάτου καταφρονῶν, πῶς ταύτην ζῆ; ὁ μηδενὸς ἐπιθυμῶν, πῶς ταύτην ζῆ; Ὡσερ γὰρ ὁ ἐξ ἀδάμαντος συγκείμενος, κἂν μυριάκις πλήτιοιο, οὐκ ἂν ἐπιστραφείη ποτέ, οὕτως οὐδὲ ὁ Παῦλος. «Ζῶ δέ», φησί, «οὐκέτι ἐγώ»· τουτέστιν, οὐ- 20 κέτι ὁ παλαιὸς ἄνθρωπος· καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ, «ταλαίπωρος ἐγὼ ἄνθρωπος· τίς με ρύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου;». Οὕτως ὁ μηδὲν διὰ τροφὴν ποιῶν, ὁ μηδὲν δι' ἔνδυμα, ὁ μηδὲν διὰ τι τῶν παρόντων, πῶς οὖτις ζῆ; Οὖτις οὐδὲ τὴν φυσικὴν ζωὴν ζῆ· ὁ μηδενὸς φροντίζων τῶν βιω- 25 τικῶν, οὐ ζῆ. Ἡμεῖς ζῶμεν τοῦτον τὸν βίον, οἱ πάντα ὑπὲρ τούτου πράπιοντες· ἐκεῖνος δὲ οὐκ ἔζη. Οὐδὲν ἐπραγματεύετο τῶν ἐνταῦθα· πῶς οὖν ἔζη; Οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐπὶ τι-

12. Γαλ. 6, 14.

13. Ρωμ. 6, 2.

14. Φιλιπ. 3, 20.

15. Πρόξ. 17, 28.

ἔχω νεκρωθῆ ὡς πρὸς τὸν κόσμον, καὶ ὁ κόσμος ὡς πρὸς ἐμέ»¹². Πῶς λοιπὸν λέγει, «δὲν ζῶ πλέον ἐγώ», καὶ πῶς πάλιν, «εἰς ἐμὲ ζωὴ εἶναι ὁ Χριστός», ἀκούσατε. Ἡ λέξις ζωὴ σημαίνει πολλά, ἀγαπητοί μου, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ἡ λέξις θάνατος. Ὑπάρχει ἡ ζωὴ τοῦ σώματος, ὑπάρχει ἡ ζωὴ τῆς ἀμαρτίας, καθὼς ὁ ἴδιος ὁ Παῦλος λέγει ἄλλου· «Ἐὰν δὲ ἀπεθάναμεν ὡς πρὸς τὴν ἀμαρτίαν, πῶς θὰ ζήσωμεν ἀκόμη μέσα εἰς αὐτήν;»³. Ἐπομένως ὑπάρχει ἡ ζωὴ τῆς ἀμαρτίας διὰ νὰ ζῶμεν.

Προσέχετε πολύ, σᾶς παρακαλῶ, διὰ νὰ μὴ ὀδυρώμεθα χωρὶς λόγον. Ὑπάρχει ζωὴ, ἡ αἰώνιος καὶ ἀθάνατος, καὶ μαζί μὲ τὴν αἰώνιον ἢ οὐράνιον ζωὴν. «Ἡ πολιτεία καὶ τὰ πολιτικά μας δικαιώματα, λέγει, εἶναι εἰς τοὺς οὐρανοὺς»³⁴. Ὑπάρχει ἡ ζωὴ τοῦ σώματος, διὰ τὴν ὁποίαν λέγει, «Δι' αὐτοῦ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ὑπάρχομεν»¹⁵. Δὲν παραγγέλλει λοιπὸν νὰ μὴ ζῶμεν τὴν φυσικὴν ζωὴν, ἀλλὰ τὴν ζωὴν τῆς ἀμαρτίας, τὴν ὁποίαν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ζοῦν. Ἐκεῖνος ποῦ δὲν ἐπιθυμεῖ τὴν παρούσαν ζωὴν, μὲ ποῖον τρόπον τὴν ζῆ; Ἐκεῖνος ποῦ τρέχει πρὸς ἄλλην ζωὴν, μὲ ποῖον τρόπον ζῆ τὴν ζωὴν αὐτήν; Ἐκεῖνος ποῦ περιφρονεῖ τὸν θάνατον, πῶς ζῆ τὴν ζωὴν αὐτήν; Ἐκεῖνος ποῦ δὲν ἐπιθυμεῖ τίποτε, μὲ ποῖον τρόπον ζῆ τὴν παρούσαν ζωὴν; Ὅπως ἀκριβῶς ὁ συγκείμενος ἀπὸ διαμάντι, καὶ ἂν ἀκόμη δέχεται ἀμέτρητα κτυπήματα, δὲν θὰ μεταβληθῆ ποτέ· ἔτσι οὔτε καὶ ὁ Παῦλος. «Δὲν ζῶ δέ, λέγει, πλέον ἐγώ», δηλαδή, ὄχι πλέον ὁ παλαιὸς ἄνθρωπος. Καὶ πάλιν ἄλλου λέγει· «Πόσον δυστυχὴς ἄνθρωπος εἶμαι ἐγώ. Ποῖος θὰ μὲ ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τὸ σῶμα ποῦ εἶναι ἡ ἔδρα καὶ τὸ ὄργανον τοῦ θανάτου αὐτοῦ;»¹⁶. Ἔτσι αὐτὸς ποῦ δὲν φροντίζει καθόλου διὰ τροφήν, δι' ἔνδυμα, διὰ τίποτε ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ τῆς παρουσίας ζωῆς, μὲ ποῖον τρόπον ζῆ; Αὐτὸς δὲν ζῆ οὔτε τὴν φυσικὴν ζωὴν· αὐτὸς ποῦ δὲν φροντίζει καθόλου διὰ τὰς βιωτικὰς του ἀνάγκας, δὲν ζῆ. Ἡμεῖς ζῶμεν τὴν παρούσαν ζωὴν, οἱ ὁποῖοι πράττομεν τὰ πάντα διὰ τὴν ζωὴν αὐτήν· ἐκεῖνος ὅμως δὲν ἔζη. Δὲν ἐφρόντιζε διὰ τίποτε τῆς ζωῆς αὐτῆς· μὲ ποῖον τρόπον λοιπὸν ἔζη; Ἐ-

νων λέγομεν· ἐμοὶ ὁ δεῖνα οὐ πάρεσιν, διὰν μηδὲν πράττει τῶν ἀνηκόντων εἰς ἐμέ· ἐμοὶ ὁ δεῖνα οὐ ζῆ, πάλιν ὁμοίως. "Οτι γὰρ οὐ τὴν φυσικὴν παραιτεῖται ζωὴν, φησὶν ἀλλαχοῦ· «Ὁ δὲ νῦν ζῶ ἐν σαρκί, ἐν πίστει ζῶ τῆ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ 5 τοῦ ἀγαπήσαντός με, καὶ παραδόντος ἑαυτὸν ὑπὲρ ἐμοῦ». Τουτέστι, καινὴν τινα ζωὴν ζῶ, ἐξηλλαγμένην.

Ταῦτα δὴ πάντα πρὸς παραμυθίαν τῶν Φιλιππησίων λέγει. Μὴ νομίσητε, φησὶν, ὅτι τῆς ζωῆς ἀποστρεοῦμαι ταύτης· ἐπεὶ μηδὲ ζῶν, ταύτην ἔζων τὴν ζωὴν, ἀλλ' ἐκείνην, 10 ἦν ὁ Χριστὸς ἐβούλει. Εἶπε γὰρ μοι ὁ χρημάτων καταφρονῶν, ὁ τρυφῆς, ὁ λιμοῦ καὶ δίψης, ὁ κινδύνων, ὁ υἰείας, ὁ σωτηρίας, ταύτην ζῆ τὴν ζωὴν; ὁ μηδὲν ἐνταῦθα ἔχων, ὁ πολλάκις αὐτὴν ρῖψαι βουλόμενος, ἀνάγκης οὔσης, καὶ μὴ ἀντιποιηθεὶς, ταύτην ζῆ τὴν ζωὴν; Οὐδαμῶς. Ὡς ἐπὶ ὑπο- 15 δείγματος δὲ ὑμῖν χρὴ τοῦτο ποιῆσαι φανερόν. Οἶον, ἔστω τις ἐν πλούτῳ πολλῷ, καὶ οἰκέτας ἔχεται καὶ χρυσίον, καὶ μηδενὶ τούτων κεχρήσθω· ἄρα οὗτος πλουτεῖ τὸν πλοῦτον ἐκείνον; Οὐδαμῶς. Ὁράτω διασπαθίζοντας τὰς ὑπάρχοντα τοὺς παῖδας, εἰκῆ ρεμβομένους· μηδενὸς αὐτῶν φρονιζέτω 20 τυπτόμενος μηδὲ ἀλγείτω· ἄρα φήσομεν αὐτὸν εἶναι ἐν πλούτῳ; Οὐδαμῶς· καίτοιγε αὐτοῦ ἔστιν. «Ἐμοί», φησὶν, «τὸ ζῆν Χριστός». Εἰ βούλει τὴν ζωὴν ἐξετάσαι τὴν ἐμήν, ἐκείνός ἐστιν· «Καὶ τὸ ἀποθανεῖν κέρδος». Διὰ τί; "Οτι σαφέστερον αὐτῷ συνέσομαι μᾶλλον· ὥστε μᾶλλον ἔστιν ζῆσαι 25 τὸ ἀποθανεῖν. Οὐδὲν δεινὸν ἐργάσονται με οἱ ἀποκτενοῦντές με, τῆ ζωῆ παραπέμποντες τῆ ἐμῆ, καὶ ταύτης τῆς οὐ προσηκούσης ἀπαλλάτιοντες.

ται καὶ ἡμεῖς λέγομεν διὰ μερικούς· δὲν εἶναι εἰς τὴν ἐξουσίαν μου κάποιος, ὅταν δὲν πράττη τίποτε ἀπ' αὐτὰ πού ἀνήκουν εἰς ἐμέ· δὲν ζῆ κάποιος δι' ἐμέ, πάλιν ὁμοίως ὅταν πράττη. Ὅτι βέβαια δὲν ἀπαρνεῖται τὴν φυσικὴν ζωὴν, λέγει ἄλλου· «Τὴν φυσικὴν δὲ ζωὴν πού ζῶ μέσα εἰς τὸ σῶμα μου τώρα, ζῶ ἐμπνεόμενος ἀπὸ τὴν πίστιν εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος μὲ ἠγάπησε καὶ παρέδωσε τὸν ἑαυτὸν του διὰ τὴν σωτηρίαν μου»¹⁷. Δηλαδή, ζῶ κάποιαν νέαν ζωὴν, τελείως ἠλλαγμένην.

Βέβαια ὅλα αὐτὰ τὰ λέγει πρὸς παρηγορίαν τῶν Φιλιππησίων. Νὰ μὴ νομίσετε, λέγει, ὅτι στεροῦμαι τῆς ζωῆς αὐτῆς, ἐπειδὴ οὔτε ὅταν ἔζων, ἔζων τὴν ζωὴν αὐτὴν, ἀλλὰ τὴν ζωὴν ἐκείνην, πού ἐπεθυμοῦσε ὁ Χριστός. Διότι εἶπέ μου· αὐτὸς πού περιφρονεῖ τὰ χρήματα, τὰς ἀπολαύσεις, τὴν πείναν καὶ τὴν δίψαν, τοὺς κινδύνους, τὴν ὑγείαν, τὴν σωτηρίαν, ζῆ τὴν ζωὴν αὐτὴν; Αὐτὸς πού ἐδῶ δὲν ἔχει τίποτε, αὐτὸς πού ἐπιθυμεῖ πολὺ συχνὰ νὰ ἐγκαταλείψῃ αὐτὴν, ἐνῶ ὑπάρχει ἀνάγκη, καὶ δὲν ἐγείρει ἀξιώσεις, ζῆ τὴν ζωὴν αὐτὴν; Ἀσφαλῶς ὄχι. Πρέπει νὰ σᾶς καταστήσω τοῦτο φανερὸν μὲ ἓνα παράδειγμα. Ἐπὶ παραδείγματι· Ἔστω κάποιος μὲ μεγάλα πλούτη, ὁ ὁποῖος ἔχει καὶ ὑπηρέτας καὶ χρυσάφι καὶ δὲν χρησιμοποιεῖ τίποτε ἀπ' αὐτά· ἄρα αὐτὸς ἀπολαμβάνει τὸν πλοῦτον ἐκείνον; Καθόλου. Βλέπει νὰ διασκορπίζουν τὴν περιουσίαν τὰ παιδιὰ του, πού περιπλανῶνται χωρὶς λόγον· καὶ δὲν φροντίζει διὰ κανένα ἀπ' αὐτά· οὔτε αἰσθάνεται θλίψιν, ὅταν ὀδύρεται· ἄρα θὰ εἰποῦμεν ὅτι αὐτὸς ζῆ μέσα εἰς τὰ πλούτη; Καθόλου, ἂν καὶ βέβαια τὰ πλούτη εἶναι ἰδικὰ του. «Εἰς ἐμέ, λέγει, ζωὴ εἶναι ὁ Χριστός». Ἐὰν ἐπιθυμῆς νὰ ἐξετάζῃς τὴν ζωὴν μου, ὁ Χριστός εἶναι. «Ἀλλὰ καὶ τὸ νὰ ἀποθάνω εἶναι κέρδος». Διατί; Διότι θὰ εἶμαι μᾶλλον σαφέστερον μαζί μὲ τὸν Χριστόν, ὥστε τὸ νὰ ἀποθάνω σημαίνει μᾶλλον νὰ ζήσω. Δὲν θὰ μοῦ ἐπιφέρουν καμμίαν συμφορὰν αὐτοί, πού θὰ μὲ καταδικάσουν εἰς θάνατον, ἀποστέλλοντές με εἰς τὴν ἰδικὴν μου ζωὴν καὶ ἀπαλλάσσοντες ἀπὸ τὴν ζωὴν αὐτὴν, πού δὲν ἀρμόζει εἰς ἐμέ.

Τί οὖν; ἐνιαῦθα ὦν, οὐκ ἦς τοῦ Χριστοῦ; Καὶ σφόδρα.
 «Εἰ δὲ τὸ ζῆν ἐν σαρκί, τοῦτο μοι καρπὸς ἔργου, καὶ τί
 αἰρήσομαι οὐ γνωρίζω». Ἴνα μὴ τις εἶπη, εἰ τοίνυν ἐκεῖνο
 ζωή, τίνος ἔνεκεν ὁ Χριστὸς εἶασέ σε ἐνιαῦθα; καρπὸς ἔργου,
 5 φησὶν, ἐστίν. Ὡστε ἔνεσι καὶ τῇ παρουσίᾳ ζωῆ εἰς δέον
 χρῆσασθαι, μὴ ζῶντα αὐτήν ἵνα μὴ νομίσης διαβεβλήσθαι
 τὴν ζωὴν. Εἰ γὰρ οὐδὲν χρησιμεύομεν ἐνιαῦθα, τίμος ἔνε-
 κεν οὐκ ἀναιροῦμεν ἑαυτούς, οὐδὲ ἀποκτείνομεν; Μηδαμῶς,
 φησὶν ἔνεσι καὶ ἐνιαῦθα ὄντια κερδαίνειν, εἰ μὴ ζῶμεν
 10 τὴν ζωὴν ταύτην, ἀλλ' ἑτέραν. Ἄλλ' ἴσως ἔρει τις, ὅτι τοῦ-
 το καρπὸν σοι φέρει; Ναί, φησί. Ποῦ νῦν οἱ αἰρετικοί; Ἴ-
 δοὺν νῦν τὸ ζῆν ἐν σαρκί, τοῦτο καρπὸς ἔργου. «Ὁ δὲ νῦν
 ζῶ ἐν σαρκί, ἐν πίστει ζῶ». Διὰ τοῦτο καρπὸς ἔργου. «Καὶ
 τί αἰρήσομαι οὐ γνωρίζω». Βαβαί, πόση ἦν ἡ φιλοσοφία;
 15 Πῶς καὶ τὴν ἐπιθυμίαν ἐξέβαλε τῆς παρουσίας ζωῆς, καὶ
 οὐ διέβαλεν αὐτήν; Τῷ μὲν γὰρ εἶπεῖν, ὅτι τὸ ἀποθανεῖν
 κέρδος, τοῦτω τὴν ἐπιθυμίαν ἐξέβαλε· τῷ δὲ εἶπεῖν, ὅτι τὸ
 ζῆν ἐν σαρκί καρπὸς ἔργου, τοῦτω ἔδειξε καὶ τὴν παροῦ-
 σαν ἀναγκαίαν ζωὴν, εἰ μὴ εἰς δέον αὐτῇ χρώμεθα, εἰ μὴ καρ-
 20 ποφορῶμεν ὡς εἰ μὴ ἄκαρπος ἦν, οὐκ ἔστιν ἔτι ζωή. Καὶ γὰρ
 τῶν δένδρων τὰ μὴ φέροντα καρπὸν, ὁμοίως τῶν ξηρῶν
 ἀποστρεφόμεθα, καὶ πρὸς πυρὰ δίδομεν. Τὸ γὰρ ζῆν πάλιν
 τῶν μέσων ἐστὶ καὶ ἀδιαφόρων· τὸ δὲ καλῶς ἢ κακῶς, ἐν
 ἡμῖν ἐστίν.

25 Ὡστε οὐ μισοῦμεν τὸ ζῆν ἔνεσι γὰρ ζῆν καὶ καλῶς·

18. Φιλιπ. 1, 22.

19. Δηλαδή, τὸ νὰ ἀποθάνη.

Τί λοιπόν θὰ εἰποῦμεν; εὐρισκόμενος εἰς τὴν ζωὴν αὐτήν, δὲν ἀνήκεις εἰς τὸν Χριστόν; Ὑπερβολικὰ μάλιστα. «Ἐὰν ὅμως τὸ νὰ ζῶ φέρων τὴν σάρκα μου ἀποδίδῃ πνευματικὴν ὠφέλειαν καὶ καρπὸν διὰ τῆς ἀσκήσεως τοῦ ἀποστολικοῦ μου ἔργου, τί νὰ προτιμήσω δὲν γνωρίζω»¹⁸. Διὰ νὰ μὴ εἰπῆ κανεὶς, ἐὰν λοιπὸν ἐκεῖνο εἶναι ζωὴ¹⁹, διὰ ποῖον λόγον ὁ Χριστὸς σὲ ἄφησε νὰ ζῆς ἐδῶ; Διὰ τὴν ὠφέλειαν τοῦ ἀποστολικοῦ ἔργου, λέγει. Συνεπῶς εἶναι δυνατὸν νὰ μεταχειρίζεσαι καὶ τὴν παροῦσαν ζωὴν ἀζημίως, χωρὶς ὅμως νὰ ζῆς αὐτήν, ὅπως οἱ πολλοί, διὰ νὰ μὴ νομίσης ὅτι ἔχει συκοφαντήσει τὴν ζωὴν. Διότι ἐὰν δὲν χρησιμεύωμεν καθόλου εἰς τὴν ζωὴν αὐτήν, διατί δὲν ἐξοντώνομεν τοὺς ἑαυτοὺς μας, οὔτε θανατώνομεν; Μὲ κανένα τρόπον, λέγει· εἶναι δυνατὸν καὶ ἐδῶ εὐρισκόμενος κανεὶς νὰ ἀποκομίζῃ ὠφέλειαν, ἐὰν δὲν ζῶμεν τὴν ζωὴν αὐτήν, ἀλλὰ κάποιαν ἄλλην. Ἄλλὰ θὰ ἐρωτήσῃ ἴσως κάποιος, ὅτι τοῦτο σὲ ὠφελεῖ; Ναί, λέγει. Ποῦ εἶναι τώρα οἱ αἵρετικοί; Ἴδου τώρα τὸ νὰ ζῶ φέρων τὴν σάρκα, τοῦτο εἶναι διὰ τὴν ὠφέλειαν τοῦ ἀποστολικοῦ ἔργου. «Τὴν φυσικὴν δὲ ζωὴν ποὺ ζῶ μέσα εἰς τὸ σῶμα μου τώρα, ζῶ ἐμπνεόμενος ἀπὸ τὴν πίστιν». Διὰ τοῦτο ἀποδίδει ὠφέλειαν τὸ ἔργον μου. «Καὶ τί νὰ προτιμήσω δὲν γνωρίζω». Πῶ πῶ! Πόση ἦτο ἡ φιλοσοφία! Μὲ ποῖον τρόπον ἐξεδίωξε καὶ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς παρούσης ζωῆς καὶ δὲν ἐσυκοφάντησεν αὐτήν; Μὲ τὸ νὰ εἰπῆ μὲν ὅτι τὸ νὰ ἀποθάνω εἶναι κέρδος, ἐξεδίωξε τὴν ἐπιθυμίαν· μὲ τὸ νὰ εἰπῆ ὅμως ὅτι τὸ νὰ ζῶ φέρων τὴν σάρκα μου ἀποδίδει ὠφέλειαν διὰ τοῦ ἀποστολικοῦ ἔργου, ἀπέδειξεν ὅτι εἶναι ἀναγκαία καὶ ἡ παροῦσα ζωὴ, ἐὰν μεταχειριζώμεθα τὴν ζωὴν αὐτήν ἐπωφελῶς, ἐὰν φέρωμεν καρπούς· διότι ἐὰν ἡ ζωὴ εἶναι ἄκαρπος, δὲν εἶναι πλέον ζωὴ. Διότι καὶ τὰ δένδρα ποὺ δὲν παράγουν χρήσιμον καρπὸν, τὰ ἀποστρεφόμεθα ὅπως καὶ τὰ ξηρὰ καὶ τὰ ρίπτομεν εἰς τὴν φωτιάν. Ἡ ζωὴ ἐξ ἄλλου εἶναι χαρακτηριστικὸν τῶν κοινῶν καὶ ἀδιαφόρων ἀνθρώπων· τὸ νὰ ζῶμεν ὅμως καλῶς ἢ κακῶς, ἐξαρτᾶται ἀπὸ ὑμᾶς.

Συνεπῶς δὲν μισοῦμεν τὴν ζωὴν, διότι εἶναι δυνατὸν

ὥς ἐὰν κακῶς αὐτῷ χρῶμεθα, οὐδὲ οὕτω διαβάλλομεν αὐτό. Διὰ τί; Ὅτι οὐκ αὐτὸ αἴτιον γέγονεν, ἀλλ' ἡ προαίρεσις τῶν κακῶς χρωμένων αὐτῷ. Ὁ μὲν γὰρ Θεός σε ἐποίησε ζῆν, ἵνα αὐτῷ ζῆς· σὺ δὲ ὑπὸ τῆς κακίας τῆ ἁμαρτία ζήσας, 5 ὑπεύθυνον σανιὸν πάσης αἰτίας ποιεῖς. Τί λέγεις, εἶπέ μοι; Οὐ γνωρίζεις τί αἰρήση; Ἐνιαῦθα μέγα ἀπεκάλυψε μυστήριον, ὅτι κύριος ἦν τοῦ ἀπελθεῖν· ὅταν γὰρ αἵρεσις ἦ, κύριοί ἐσμεν. «Τί αἰρήσομαι», φησὶν, «οὐ γνωρίζω». Ἐν σοὶ ἐσσι; Ναί, φησὶν· εἰ βουλοίμην αἰτῆσαι τὸν Θεὸν χάριν. 10 «Συνέχομαι ἐκ τῶν δύο, τὴν ἐπιθυμίαν ἔχων». Ὅρα τὴν φιλοσοφίαν τοῦ μακαρίου τούτου· καὶ ταύτη αὐτοὺς παραμυθεῖται, ὅταν ἴδωσιν, ὅτι αὐτὸς κύριός ἐστι τῆς αἰρέσεως, ὅτι οὐκ ἀνθρωπίνῃ πονηρίᾳ τοῦτο γίνεται, ἀλλὰ Θεοῦ οἰκονομία. Τί ἀλγεῖτε, φησὶν, ἐπὶ τῷ θανάτῳ; πολλῶ κρείττον ἦν πάλαι ἀπελθεῖν. «Τὸ ἀναλῦσαι γάρ», φησί, καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι, πολλῶ μᾶλλον κρεῖσσον· τὸ δὲ ἐπιμεῖναι τῆ σαρκὶ ἀναγκαιότερον δι' ὑμᾶς». Ταῦτα προπαρασκευαστικὰ τῆς μελλούσης αὐτοῦ τελευτῆς, ἵνα φέρωσιν αὐτὴν γενναίως· ταῦτα φιλοσοφίας διδακτικὰ. Καλὸν, φησί, τὸ διαλῦσαι, 20 καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι. Καὶ γὰρ ὁ θάνατος τῶν ἀδιαφόρων ἐστίν. Οὐ γὰρ κακὸν ὁ θάνατος, ἀλλὰ κακὸν τὸ ἀποθανόντα κολάζεσθαι· οὐδὲ καλὸν ὁ θάνατος, ἀλλὰ καλὸν τὸ ἀπελθόντα σὺν Χριστῷ εἶναι· τὰ μετὰ θάνατον, ἢ καλὰ ἢ κακά.

Μὴ τοίνυν ἐπὶ τοῖς ἀποθνήσκουσι πενθῶμεν ἀπλῶς, μηδὲ 25 ἐπὶ τοῖς ζῶσι χαίρωμεν ἀπλῶς, ἀλλὰ τί; Πενθῶμεν τοὺς

20. Φιλίπ. 1, 23.

21. Φιλίπ. 1, 23. 24.

νὰ ζῶμεν καὶ καλῶς· καθὼς ἐὰν θὰ μεταχειρισθοῦμεν αὐτὴν κακῶς, οὔτε κατὰ τὸν τρόπον αὐτὸν συκοφαντοῦμεν τὴν ζωὴν. Διατί; Διότι ἡ ζωὴ δὲν εἶναι ἡ αἰτία, ἀλλ' ἡ προαίρεσις ἐκείνων ποὺ τὴν μεταχειρίζονται κακῶς. Ὁ Θεὸς βέβαια σὲ ἐπλασε διὰ νὰ ζῆς, διὰ νὰ ζῆς δι' αὐτόν. Σὺ ὅμως, ἀφοῦ ἐζησες εἰς τὴν ἁμαρτίαν παρασυρόμενος ἀπὸ τὴν κακίαν, καθιστᾷς τὸν ἑαυτὸν σου ὑπεύθυνον κάθε αἰτίας. Τί λέγεις, εἶπέ μου; δὲν γνωρίζεις τί νὰ προτιμήσης; Ἐδῶ ἀπεκάλυψε μέγα μυστήριον, ὅτι εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ἀποθάνῃ· διότι ὅταν ὑπάρχη ἐκλογή, ἔχομεν τὸ δικαίωμα νὰ πράξωμεν οὔτως ἢ ἄλλως. «Τί νὰ προτιμήσω», λέγει, «δὲν γνωρίζω». Ἐξαρτᾶται ἀπὸ σέ; Ναί, λέγει· ἐὰν ἤθελα νὰ ζητήσω ἀπὸ τὸν Θεὸν χάριν. «Μὲ τραβοῦν καὶ μὲ κρατοῦν καὶ τὰ δύο, ἔχων τὴν ἐπιθυμίαν καὶ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου»²⁰. Πρόσεχε τὴν φιλοστοργίαν τοῦ μακαρίου Παύλου· καὶ μὲ αὐτὴν τοὺς ἐνθαρρύνει, ὅταν ἴδοῦν ὅτι αὐτὸς εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἐκλέξη, διότι τοῦτο δὲν γίνεται ἐξ αἰτίας τῆς ἀνθρωπίνης πονηρίας, ἀλλὰ τῆς οἰκονομίας τοῦ Θεοῦ. Διατί θλίβεσθε, λέγει, ὅταν ἔρχεται ὁ θάνατος; Πολὺ καλύτερον ἦτο νὰ ἀποθάνω πρὸ πολλοῦ. «Διότι τὸ νὰ φύγω ἀπὸ τὴν ζωὴν αὐτὴν», λέγει, «καὶ νὰ εἶμαι μαζί μὲ τὸν Χριστόν, εἶναι ἀσυγκρίτως καλύτερον δι' ἐμέ· τὸ νὰ παραμείνω ὅμως μὲ τὸ σῶμα μου εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν εἶναι ἀναγκαιότερον διὰ τὴν πνευματικὴν σας ὠφέλειαν»²¹. Μὲ τοὺς λόγους αὐτοὺς τοὺς προετοιμάζει διὰ τὸν μελλοντικὸν τοῦ θάνατον, διὰ νὰ ὑποφέρουν μὲ γενναιότητα αὐτόν. Οἱ λόγοι αὐτοὶ εἶναι διδακτικοὶ φιλοσοφίας. Εἶναι καλόν, λέγει, τὸ νὰ φύγω ἀπὸ τὴν ζωὴν αὐτὴν καὶ νὰ εἶμαι μαζί μὲ τὸν Χριστόν. Διότι πράγματι ὁ θάνατος εἶναι χαρακτηριστικὸν τῶν ἀδιαφόρων ἀνθρώπων. Ὁ θάνατος βέβαια δὲν εἶναι κακόν, ἀλλὰ κακόν εἶναι ἡ τιμωρία τοῦ ἀποθανόντος· οὔτε καλόν εἶναι ὁ θάνατος, ἀλλ' εἶναι καλόν ὁ ἀποθανὼν νὰ εἶναι μαζί μὲ τὸν Χριστόν· ὥστε τὰ μετὰ τὸν θάνατον εἶναι ἢ καλὰ ἢ κακά.

Λοιπὸν νὰ μὴ πενθοῦμεν ἀπλῶς δι' αὐτοὺς ποὺ ἀποθνήσκουν, οὔτε νὰ χαίρωμεν ἀπλῶς δι' αὐτοὺς ποὺ ζοῦν,

ἁμαριωλοὺς μὴ ἀποθνήσκοντας μόνον, ἀλλὰ καὶ ζῶντας· χαί-
 ρωμεν δὲ ἐπὶ τοῖς δικαίοις, μὴ ζῶσι μόνον, ἀλλὰ καὶ τετε-
 λευτηκόοιν. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ καὶ ζῶντες τεθνήκασιν, οὗτοι
 δὲ καὶ ἀποθανόντες ζῶσιν· ἐκεῖνοι καὶ ἐνταῦθα ὄντες ἔλει-
 5 νοὶ πᾶσιν εἰσιν, ἐπειδὴ Θεῷ προσκρούουσιν· οὗτοι καὶ ἐκεῖ
 μεταστάντες μακάριοι, διὰ πρὸς τὸν Χριστὸν ἀπῆλθον. Οἱ
 ἁμαριωλοί, ὅπου ἂν ᾖσι, πόρρω τοῦ βασιλέως εἰσὶ· διὰ
 τοῦτο δακρῶν ἄξιοι· οἱ δὲ δίκαιοι, ἂν τε ἐνταῦθα, ἂν τε
 ἐκεῖ, μετὰ τοῦ βασιλέως εἰσὶ, κάκει μᾶλλον καὶ ἐγγύτερον,
 10 οὐ διὰ εἰσόδου, οὐ διὰ πίστεως, ἀλλὰ πρόσωπον πρὸς πρό-
 σωπον. Μὴ τοίνυν ἀπλῶς κλαίωμεν τοὺς ἀποθανόντας, ἀλλὰ
 τοὺς ἐν ἁμαρτίαις· οὗτοι θρήνων ἄξιοι, οὗτοι κοπειῶν καὶ
 δακρῶν. Ποία γὰρ ἐλπίς, εἶπέ μοι, μετὰ ἁμαρτημάτων ἀπελ-
 θεῖν, ἔνθα οὐκ ἔστιν ἁμαρτήματα ἀποδύσασθαι; Ἔως μὲν
 15 γὰρ ἦσαν ἐνταῦθα, ἴσως ἦν προσδοκία πολλή, διὰ μεταβα-
 λούνται, διὰ θελίτους ἔσονται· ἂν δὲ ἀπέλθωσιν εἰς τὸν ἄδην,
 ἔνθα οὐκ ἔστιν ἀπὸ μετανόιας κερδαῖναι τι· «Ἐν γὰρ τῷ ἄ-
 δην», φησί, «τίς ἐξομολογήσεται σοι;»· πῶς οὐ θρήνων ἄξιοι;
 Κλαίωμεν τοὺς οὕτως ἀπερχομένους, οὐ κωλύω, κλαίω-
 20 μεν, ἀλλὰ μὴ ἀσχημόνως, μὴ τρίχας τίλλοντες, μὴ βραχιό-
 νας γυμνοῦντες, μὴ ὄψιν σπαράτιοντες, μὴ μελανειμονοῦντες,
 ἀλλὰ μόνον κατὰ ψυχὴν ἠρόεμα δάκρυον ἀφιέντες πικρόν.
 Ἔνεσι γὰρ καὶ ταύτης χωρὶς τῆς πομπῆς κλαῦσαι πι-
 κρῶς, καὶ μὴ παῖξαι μόνον· παιγνίων γὰρ οὐδὲν διενήνοχε

22. Πρβλ. Α' Κορ. 13, 12.

23. Ψαλμ. 6, 6.

ἀλλὰ τί νὰ κάνωμεν; Νὰ πενθοῦμεν τοὺς ἀμαρτωλοὺς, ὄχι μόνον ὅταν ἀποθνήσκουν, ἀλλὰ καὶ ὅταν ζοῦν. Νὰ χαίρωμεν διὰ τοὺς δικαίους, ὄχι μόνον ὅταν ζοῦν, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἔχουν ἀποθάνει. Διότι ἐκεῖνοι μὲν, δηλαδὴ οἱ ἀμαρτωλοί, καὶ ὅταν ζοῦν ἔχουν ἀποθάνει, ἐνῶ αὐτοί, δηλαδὴ οἱ δίκαιοι, καὶ ὅταν ἀποθάνουν ζοῦν. Ἐκεῖνοι καὶ ὅταν εὐρίσκονται εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν εἶναι ἀξιολύπητοι ἀπ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ἐπειδὴ ἀντιμάχονται τὸν Θεόν. Αὐτοὶ καὶ ὅταν μετοικήσουν εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν εἶναι εὐτυχεῖς, διότι ἀπῆλθον πρὸς τὸν Χριστόν. Οἱ ἀμαρτωλοί, ὅπου καὶ ἂν εἶναι, εὐρίσκονται μακρὰν τοῦ Βασιλέως Χριστοῦ διὰ τοῦτο εἶναι ἄξιοι δακρύων. Οἱ δίκαιοι ὅμως, εἴτε εἶναι εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν εἴτε εἰς τὴν ἄλλην, εὐρίσκονται μαζὶ μετὸν Χριστόν, καὶ εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν μᾶλλον καὶ πλησιέστερον, ὄχι διὰ τῆς εἰσόδου οὔτε διὰ μέσου τῆς πίστεως, ἀλλὰ κατ' εὐθεῖαν πρόσωπον πρὸς πρόσωπον²². Νὰ μὴ κλαίωμεν λοιπὸν ἀπλῶς αὐτοὺς ποὺ ἀπέθανον, ἀλλ' αὐτοὺς ποὺ εἶναι ἀμαρτωλοί· αὐτοὶ εἶναι ἄξιοι θρήνων, κοπετῶν καὶ δακρύων. Διότι ποία ἐλπίς ὑπάρχει, εἰπέ μου, νὰ ἀπέλθουν εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν μαζὶ μετὰς τὰς ἀμαρτίας των, ὅπου δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποβάλουν τὰς ἀμαρτίας; Διότι ἕως ὅτου μὲν ἦσαν εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν, ὑπῆρχεν ἴσως μεγάλη προσδοκία, ὅτι θὰ μετανοήσουν, ὅτι θὰ γίνουν καλύτεροι. "Ἄν ὅμως ἀπέλθουν εἰς τὸν Ἄδην, ὅπου δὲν εἶναι δυνατὸν ἀπὸ τὴν μετάνοιαν νὰ κερδίσουν κάτι, «Διότι εἰς τὸν Ἄδην, λέγει ἡ Γραφή, ποῖος θὰ ἐξομολογηθῇ εἰς σέ καὶ θὰ μετανοήσῃ;»²³, πῶς δὲν εἶναι ἄξιοι θρήνων;

"Ἄς κλαίωμεν αὐτούς, οἱ ὁποῖοι ἀποθνήσκουν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, δὲν ἐμποδίζω ἄς κλαίωμεν, ὄχι ὅμως με ἀπρέπειαν, χωρὶς νὰ ἀποσπῶμεν τὰς τρίχας ἀπὸ τὸ κεφάλι μας, χωρὶς νὰ γυμνῶνουμεν τὰ χέρια μας, χωρὶς νὰ ξεσχίζουμεν τὸ πρόσωπον, χωρὶς νὰ φοροῦμεν μαῦρα ροῦχα, ἀλλὰ μόνον μέσα μας νὰ χύνουμεν μετὰ ἡρεμίαν πικρὰ δάκρυα. Διότι εἶναι δυνατὸν νὰ θρηνήσωμεν πικρὰ καὶ χωρὶς αὐτὴν τὴν πομπώδη ἐπίδειξιν, καὶ νὰ μὴ παίξωμεν μόνον διότι αὐτὰ ποὺ κάνουν μερικοὶ δὲν διαφέρουν καθόλου ἀπὸ

τὰ ὑπό τινων γινόμενα. Ὅτι γὰρ οὐ συμπαθείας ἐκεῖνοι οἱ κοπειτοὶ οἱ ἐπ' ἀγορᾶς, ἀλλ' ἐπιδείξεως καὶ φιλοτιμίας καὶ κενοδοξίας εἰσὶ πολλαὶ διὰ τέχνην τοῦτο ποιοῦνται. Κλαῦσον πικρόν, σιέναξον καὶ οἰκίαν, μηδενὸς ὀρώντιος· τοῦτο συμ-
5 παθείας ἐστί, τοῦτο καὶ σὲ ὠφелеῖ. Ὁ γὰρ ἐκεῖνον πενθῶν οὔτις, πολλῶ μᾶλλον αὐτὸς σπουδάσει μηδέποτε τοῖς αὐτοῖς περιπεσεῖν φοβερά σοι ἔσται ἢ ἁμαρτία λοιπόν. Κλαῦσον τοὺς ἀπίστους, κλαῦσον τοὺς οὐδὲν ἐκείνων ἀπέχοντας, τοὺς χωρὶς φωτισματος ἀπερχομένους, τοὺς χωρὶς σφραγίδος· οὔτις
10 οὔτως θρήνων ἄξιοι, οὔτις ὀδυρμῶν· ἔξω τῶν βασιλείων εἰσὶ μετὰ τῶν καταδίκων, μετὰ τῶν κατεγνωσμένων. «Ἄμην» γὰρ λέγω ὑμῖν, ἐὰν μή τις γεννηθῆ ἔξ ὕδατος καὶ Πνεύματος, οὐ μὴ εἰσέλθῃ εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.

Κλαῦσον τοὺς ἐν πλούτῳ τειλερευτηκότας, καὶ μηδεμίαν
15 ἀπὸ τοῦ πλούτου παραμυθίαν ταῖς ἐναντιῶν ψυχαῖς ἐπινοήσαντας, τοὺς λαβόντας ἐξουσίαν ἀπολαύσασθαι αὐτῶν τὰ ἁμαρτήματα, καὶ μὴ βουληθέντας. Τούτους κλαίωμεν καὶ ἰδίᾳ καὶ κοινῇ πάντες, ἀλλὰ μετὰ κοσμιότητος, ἀλλὰ μετὰ σεμνότητος, ἀλλὰ μὴ ὥσπερ παραδειγματίζειν ἑαυτούς. Τούτους κλαί-
20 ωμεν μὴ μίαν ἡμέραν, μηδὲ δευτέραν, ἀλλὰ τὸν πάντα βίον ἡμῶν. Τοῦτο οὐκ ἔστι πάθος ἀλόγου τὸ δάκρυον, ἀλλὰ φιλοσοφίας· ἐκεῖνο δὲ πάθος ἀλόγου· διὰ τοῦτο καὶ ταχέως σβέννεται. Ὅταν δὲ διὰ τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον γίνηται, αἰεὶ παραμένει. Κλαίωμεν τούτους, βοηθῶμεν αὐτοῖς κατὰ δύ-
25 ναμιν, ἐπινοήσωμεν αὐτοῖς τινα βοήθειαν, μικρὰν μὲν, βοηθῶμεν δ' ὁμοῦ. Πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; Εὐχόμενοι, καὶ ἐτέρους παρακαλοῦντες εὐχὰς ὑπὲρ αὐτῶν ποιεῖσθαι, πένησιν ὑπὲρ αὐτῶν δίδόντες συνεχῶς. Ἔχει γὰρ τὸ πρᾶγμα παραμυθίαν. Ἄκουε γὰρ τοῦ Θεοῦ λέγοντος· «ὑπερασπιῶ

τὰ παιγνίδια. Διότι ἐκεῖνοι οἱ κοπετοὶ δὲν γίνονται εἰς τὴν ἀγορὰν ἔνεκα συμπάθειας, ἀλλ' ἔνεκα ἐπιδείξεως καὶ φιλοδοξίας καὶ ματαιοδοξίας· πολλαὶ γυναῖκες κάνουν τοῦτο ἐξ ἐπαγγέλματος. Κλάψε πικρά, ἀναστέναξε εἰς τὸ σπίτι σου, ὅταν κανεῖς δὲν βλέπῃ· αὐτὸ εἶναι δεῖγμα συμπαθείας, ἐπὶ πλέον τοῦτο σὲ ὠφελεῖ. Διότι ἐκεῖνος ποὺ πενθεῖ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, κατὰ πολὺ περισσότερον θὰ προσπαθήσῃ νὰ μὴ πέσῃ ποτὲ εἰς παρόμοια κακά. Φοβερὰ λοιπὸν θὰ εἶναι ἡ ἀμαρτία διὰ σέ. Κλάψε τοὺς ἀπίστους, κλάψε αὐτοὺς ποὺ δὲν διαφέρουν καθόλου ἀπ' ἐκείνους, ποὺ ἀποθνήσκουν χωρὶς βάπτισμα, χωρὶς τὴν σφραγίδα τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Αὐτοὶ πράγματι εἶναι ἄξιοι θρήνων, ἄξιοι ὀδυρμῶν· εὐρίσκονται ἔξω τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ μαζί μὲ τοὺς καταδίκους, μαζί μὲ τοὺς καταδικασμένους. «Διότι ἀλήθεια σὰς λέγω, ἐὰν δὲν γεννηθῇ κανεῖς πνευματικὰ ἀπὸ τὸ ὕδωρ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, δὲν ἠμπορεῖ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Βασιλείαν τοῦ Θεοῦ»²⁴.

Κλάψε αὐτοὺς ποὺ ἔχουν ἀποθάνει μέσα εἰς τὰ πλούτη καὶ δὲν ἐπενόησαν ἀπ' αὐτὰ καμμίαν παρηγορίαν διὰ τὰς ψυχὰς των, αὐτοὺς ποὺ ἔλαβαν τὴν δύναμιν νὰ ἀποκαθαρισθοῦν τελείως ἀπὸ τὰ ἀμαρτήματά των, καὶ δὲν ἠθέλησαν. Αὐτοὺς νὰ κλαίωμεν καὶ κατ' ἰδίαν καὶ ἀπὸ κοινοῦ ὅλοι, ἀλλὰ μὲ κοσμιότητα, μὲ σεμνότητα, ἀλλὰ νὰ μὴ ἐπιδεικνύωμεν ἔτσι τοὺς ἑαυτοὺς μας. Αὐτοὺς νὰ κλαίωμεν ὄχι μίαν ἡμέραν, οὔτε δύο, ἀλλ' εἰς ὅλην μας τὴν ζωὴν. Τὸ δάκρυ τοῦτο δὲν προέρχεται ἀπὸ παράλογον πάθος, ἀλλ' ἀπὸ φιλοστοργίαν· ἐκεῖνο ὅμως προέρχεται ἀπὸ παράλογον πάθος, διὰ τοῦτο καὶ γρήγορα ἐξαφανίζεται. "Ὅταν ὅμως γίνεται ἐξ αἰτίας τοῦ Θεοῦ, πάντοτε παραμένει. " Ἄς κλαίωμεν λοιπὸν αὐτούς, ἄς τοὺς βοηθοῦμεν ὅσον ἠμποροῦμεν· ἄς ἐπινοήσωμεν δι' αὐτοὺς κάποιαν βοήθειαν, μικρὰν μὲν, ἰκανὴν ὅμως νὰ βοηθῇ. Πῶς καὶ μὲ ποῖον τρόπον; Καὶ οἱ ἴδιοι νὰ προσευχώμεθα, νὰ προτρέπωμεν καὶ ἄλλους νὰ προσεύχωνται ὑπὲρ αὐτῶν, νὰ δίδωμεν συνεχῶς εἰς τοὺς πτωχοὺς πρὸς ὠφέλειαν αὐτῶν. Τὸ πρᾶγμα ἔχει κάποιαν παρηγορίαν. Διότι ἄκουε τὸν Θεὸν ποὺ λέγει· «Θὰ ὑπερασπί-

τῆς πόλεως ταύτης δι' ἐμέ, καὶ διὰ Δαυὶδ τὸν δοῦλόν μου». **Εἰ μνήμη μόνον δικαίου ισοῦτιον ἴσχυσεν, ὅταν καὶ ἔργα γένηται ὑπὲρ αὐτοῦ, πόσον οὐκ ἰσχύσει; Οὐκ εἰκῆ ταῦτα ἐνομοθετήθη ὑπὸ τῶν ἀποσιόλων, τὸ ἐπὶ τῶν φρικτῶν μυ-**
5 **στηρίων μνήμην γίνεσθαι τῶν ἀπελθόντων ἴσασιν αὐτὸν πολὺ κέρδος γινόμενον, πολλὴν τὴν ὠφέλειαν. Ὅταν γὰρ ἐσιτήκη λαὸς ὀλόκληρος χεῖρας ἀνατείνοντες, πλήρωμα ἱε-
 ραικόν, καὶ προκέηται ἡ φρικτὴ θυσία, πῶς οὐ δυοσωπήσο-
 μεν τὸν Θεὸν ὑπὲρ ιούτων παρακαλοῦντες;**
10 Ἄλλὰ τοῦτο μὲν περὶ τῶν ἐν πίστει παρελθόντων· οἱ δὲ κα-
 τηγούμενοι οὐδὲ ταύτης καταξιοῦνται τῆς παραμυθίας, ἀλλὰ ἀ-
 पेσιόρηται πάσης τοιαύτης βοηθείας, πλὴν μιᾶς τινος. Ποίας
 δὴ ταύτης; Ἐνεσι πένησιν ὑπὲρ αὐτῶν διδόναι, καὶ ποιεῖ τινα
 αὐτοῖς παραψυχὴν τὸ προᾶγμα· καὶ γὰρ παρ' ἀλλήλων ἡμᾶς ὠ-
15 φελεῖσθαι θούλειαι ὁ Θεός. Διὰ τί γὰρ ὑπὲρ εἰρήνης καὶ εὐσια-
 θείας τοῦ κόσμου ἐκέλευσεν εὐχεσθαι; διὰ τί ὑπὲρ πάντων
 ἀνθρώπων; Καίτοιγε ἐνιαῦθα ἐν πᾶσιν εἰσι ληστὰι καὶ
 τυμβωρύχοι καὶ κλέπται, καὶ μυρίων κακῶν γέμοντες, ἀλλ'
 ὅμως ὑπὲρ πάντων εὐχόμεθα· ἴσως ἔσται τις αὐτῶν ἐπιστρο-
20 φή. Ὡσαυτὸν οὐκ ὑπὲρ τῶν ζώντων εὐχόμεθα τῶν οὐδὲν διαλ-
 λαιτόντων τῶν νεκρῶν, οὕτως ἔνεσι καὶ ὑπὲρ ἐκείνων εὐ-
 χεσθαι. Ὁ Ἰωβ ὑπὲρ τῶν παίδων ἐποίησε θυσίας, καὶ ἀπήλ-
 λαιεν αὐτοὺς τῶν ἁμαρτημάτων «Μὴ ποτε ἐνενόησαν», φησί,
 «τί ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν». Οὕτω τις προνοεῖται παίδων. Οὐκ
25 εἶπε, καθάπερ οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων, καταλίπω αὐτοῖς
 ὑπάρχοντα· οὐκ εἶπε, δῶ αὐτοῖς δόξαν· οὐκ εἶπεν, ἀρχὴν ὠ-
 νήσομαι· οὐκ εἶπεν, ἀγροὺς προϊώμαι· ἀλλὰ τί; «Μὴ τι ἐνενόη-
 σαν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν». Τί γὰρ ὄφελος ἐκείνων; οὐδὲν

25. Δ' Βασ. 20, 6.

26. Τὸ μυστήριον τῆς θείας Εὐχαριστίας.

27. Ἰωβ 1, 5.

ζω τὴν πόλιν αὐτὴν πρὸς χάριν μου καὶ πρὸς χάριν τοῦ Δαυῖδ τοῦ δούλου μου»²⁵. Ἐὰν ἡ ἀνάμνησις μόνον τοῦ δικαίου ἔχει τόσην δύναμιν, ὅταν γίνωνται καὶ ἔργα ὑπὲρ αὐτοῦ, πῶς δὲν θὰ ἔχη δύναμιν; Δὲν ἐθεσπίσθησαν αὐτὰ τυχαίως ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους, τὸ νὰ ἐνθυμούμεθα δηλαδὴ αὐτοὺς ποὺ ἀπῆλθον ἀπὸ τὴν ζωὴν κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν φρικτῶν μυστηρίων· γνωρίζουν ὅτι γίνεται δι' αὐτοὺς πολὺ κέρδος, πολλὴ ὠφέλεια. Διότι ὅταν ἴσταται ὁλόκληρος λαὸς μὲ τὰ χέρια ὑψωμένα, τὸ ἱερατικὸν πλήρωμα, καὶ τελεῖται ἡ φοβερὰ θυσία²⁶, πῶς δὲν θὰ καθικετεύσωμεν τὸν Θεὸν προσευχόμενοι ὑπὲρ τούτων;

Ἄλλ' αὐτὸ μὲν ἀφορᾷ αὐτοὺς ποὺ παρῆλθον ἐν πίστει· οἱ κατηχούμενοι ὅμως δὲν εἶναι ἄξιοι οὔτε αὐτῆς τῆς παρηγορίας, ἀλλ' ἔχουν στερηθῆ ἀπὸ κάθε τέτοιου εἴδους βοήθειαν, ἐκτὸς ἀπὸ μίαν. Ποία λοιπὸν εἶναι αὕτη; Εἶναι δυνατόν νὰ δίδουν οἱ πτωχοὶ ὑπὲρ αὐτῶν, καὶ τὸ πρᾶγμα τοῦτο παρέχει εἰς αὐτοὺς κάποιαν παρηγορίαν· διότι καὶ ὁ Θεὸς ἐπιθυμεῖ νὰ βοηθοῦμεν ὁ ἓνας τὸν ἄλλον. Διατί λοιπὸν παρήγγειλε νὰ προσευχώμεθα ὑπὲρ τῆς εἰρήνης καὶ τῆς εὐσταθείας τοῦ κόσμου; Διατί νὰ προσευχώμεθα ὑπὲρ ὅλων τῶν ἀνθρώπων; Ἄν καὶ βέβαια ἐδῶ ὑπάρχουν παντοῦ λησταὶ καὶ τυμβωρύχοι καὶ κλέπται, καὶ εἴμεθα γεμᾶτοι ἀπὸ πολλοὺς κακοὺς· ἀλλ' ὅμως προσευχόμεθα ὑπὲρ ὅλων τῶν ἀνθρώπων· ἴσως καὶ ἐπιστρέψει κανεὶς ἀπ' αὐτοὺς εἰς τὸν ἀληθινὸν Θεόν. Ὅπως λοιπὸν προσευχόμεθα ὑπὲρ τῶν ζώντων, οἱ ὁποῖοι δὲν διαφέρουν ἀπὸ τοὺς νεκρούς, ἔτσι εἶναι δυνατόν νὰ προσευχώμεθα καὶ ὑπὲρ ἐκείνων. Ὁ Ἰὼβ προσέφερε τὰς θυσίας ὑπὲρ τῶν υἱῶν του καὶ τοὺς ἐκαθάριζεν ἀπὸ τὰς ἁμαρτίας των· «Μήπως κάποτε διενοήθησαν μὲ τὰς σκέψεις των κάτι τὸ κακόν», λέγει ὁ Ἰὼβ²⁷. Ἔτσι φροντίζει κανεὶς διὰ τὰ παιδιὰ του. Δὲν εἶπεν, ὅπως ἀκριβῶς λέγουν οἱ πολλοὶ ἄνθρωποι, ἅς κληροδοτήσω εἰς αὐτοὺς περιουσίαν· δὲν εἶπε, νὰ δώσω εἰς αὐτοὺς δόξαν· δὲν εἶπε, θὰ ἐξαγοράσω τὴν ἐξουσίαν· δὲν εἶπε, νὰ ἀγοράσω κτήματα· ἀλλὰ τί εἶπε; «Μήπως διενοήθησαν μὲ τὰς σκέψεις των κάτι τὸ κακόν». Διότι ποία ἢ ὠφέλεια ἐκείνων ποὺ

τῶν ἐνιαῦθα μερόντων. Τὸν βασιλέα πάντων ἔλεων ποιήσω,
 φησί, αὐτοῖς, καὶ οὐδὲν αὐτοῖς λείπει λοιπόν. «Κύριος γάρ»,
 φησί, «ποιμαίνει με, καὶ οὐδὲν με ὑστερήσει». Οὗτος πλοῦτος
 μέγας, οὗτος θησαυρός. Ἄν τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον ἔχωμεν,
 5 οὐδενὸς ἡμῖν δεῖ· ἂν δὲ τοῦτο μὴ ἔχωμεν, καὶ τὴν βασιλείαν
 αὐτὴν εἰς ἔχωμεν, πάντων ἐσμὲν πενέστεροι. Οὐδὲν ἴσον
 τοῦ φοβουμένου τὸν Κύριον. «Ὁ φόβος γάρ», φησί, «τοῦ
 Κυρίου πάντα ὑπερέβαλε». Τοῦτον κησώμεθα, ὑπὲρ τούτου
 πάντα πράττωμεν· κἂν τὴν ψυχὴν ἀποδόσθαι δέη, μὴ φει-
 10 σώμεθα, κἂν τὸ σῶμα κατακόψαι πάντα πράττωμεν, ἵνα τοῦ
 φόβου τούτου ἐπιτύχωμεν. Οὕτω γὰρ ἐσόμεθα πάντων εὐπο-
 ρώτεροι, καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτευξόμεθα ἀγαθῶν, ἐν Χρι-
 στῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁ-
 γίῳ Πνεύματι δόξα, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας
 15 τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

---

 28. Ψαλμ. 22, 1.

29. Σοφ. Σειρ. 25, 11.

μένουν ἐδῶ; Καρμμία. Θὰ ἐξευμενίσω τὸν βασιλέα τῶν πάντων δι' αὐτούς, λέγει, καὶ εἰς τὸ ἐξῆς τίποτε δὲν θὰ λείπη εἰς αὐτούς. «Διότι ὁ Κύριος, λέγει, μὲ ποιμαίνει, καὶ τίποτε δὲν θὰ μὲ στερήσῃ»²⁸. Αὐτὸς εἶναι μέγας πλοῦτος, αὐτὸς εἶναι θησαυρός. Ἐὰν ἔχωμεν τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ, οὐδεμίαν θὰ ἔχωμεν ἀνάγκην. Ἐὰν ὅμως δὲν ἔχωμεν τοῦτο, ἀκόμη καὶ ἐὰν εἴμεθα βασιλεῖς, εἴμεθα πτωχότεροι ὄλων. Τίποτε δὲν εἶναι ἴσον μὲ αὐτὸν ποῦ φοβεῖται τὸν Κύριον. «Διότι ὁ φόβος τοῦ Κυρίου, λέγει ἡ Γραφή, κατέβαλε τὰ πάντα»²⁹. Ἄς ἀποκτήσωμεν τοῦτον, ἅς πράττωμεν τὰ πάντα δι' αὐτόν· εἴτε ἀκόμη πρέπει νὰ δώσωμεν τὴν ψυχὴν μας, νὰ μὴ λυπηθοῦμεν, εἴτε πρέπει νὰ κατακόψωμεν τὸ σῶμα μας ἅς πράττωμεν τὰ πάντα διὰ νὰ ἐπιτύχωμεν τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ. Διότι ἔτσι θὰ εἴμεθα πλουσιώτεροι καὶ θὰ ἐπιτύχωμεν τὰ μέλλοντα ἀγαθὰ μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετὰ τοῦ ὁποῦ ἄνηκει εἰς τὸν Πατέρα συγχρόνως καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα δόξα, δύναμις, τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἄμην.

ΛΟΓΟΣ Ε΄
Φιλιπ. 1, 22 - 30

«Καὶ τί αἰρήσομαι οὐ γνωρίζω. Συνέχομαι δὲ ἐκ τῶν
δύο, τὴν ἐπιθυμίαν ἔχων εἰς τὸ ἀναλῦσαι καὶ σὺν Χρι-
5 σιῶ εἶναι· πολλῶ μᾶλλον κρεῖσσον· τὸ δὲ ἐπιμένειν τῇ
σαρκὶ ἀναγκαιότερον δι' ὑμᾶς. Καὶ τοῦτο πεπειθῶς
οἶδα, ὅτι μενῶ, καὶ συμπαραμενῶ πᾶσιν ὑμῖν εἰς τὴν
ὑμῶν προκοπὴν καὶ χαρὰν τῆς πίστεως· ἵνα τὸ καύ-
χημα ὑμῶν περισσεύῃ ἐν Χριστῶ Ἰησοῦ ἐν ἐμοὶ διὰ
10 τῆς ἐμῆς παρουσίας πάλιν πρὸς ὑμᾶς».

Οὐδὲν τῆς Παύλου ψυχῆς μακαριώτερον, ἐπειδὴ μηδὲ
γενναιότερον διὰ τοῦτο. Πάντες πεφρόκαμεν τὸν θάνατον,
λέγω· οἱ μὲν διὰ τὸ τῶν ἀμαρτημάτων πλῆθος, ὧν καὶ αὐ-
τὸς εἰμι· οἱ δὲ διὰ τὴν φιλοψυχίαν καὶ ταλαιπωρίαν, ὧν
15 μήποτε γενοίμην ἐγώ· ψυχικοὶ γὰρ οἱ τοῦτον δεδουκότες τὸν
φόβον. Τοῦτο τοίνυν, ὃ πάντες πεφρόκαμεν, ἐκεῖνος ἠύχετο,
καὶ πρὸς ἐκεῖνον ἠπέιγιο, τὸ ἀναλῦσαι λέγων πολλῶ μᾶλ-
λον κρεῖσσον. Τί λέγεις; μέλλων ἐντιεῦθεν πρὸς τὸν οὐρα-
νὸν μεθίστασθαι, καὶ μετὰ Χριστοῦ εἶναι, οὐ γνωρίζεις τί
20 αἰρήσῃ; Ἀλλὰ πόρρω τῆς Παύλου ταῦτα ψυχῆς. Τίνι γὰρ
εἴ τις εἶπε τοῦτο καὶ διεσβεδαιώσατο, οὐκ ἂν εὐθέως ἤρπασε;
Ναί· ὡσπερ γὰρ οὐκ ἔστιν ἡμῶν τὸ ἀναλῦσαι καὶ σὺν Χρι-
σιῶ εἶναι· οὕτως οὐδὲ ἐγὼ, παρὸν τούτου τυχεῖν, μείναι ἐν-

ΛΟΓΟΣ Ε΄
Φιλιπ. 1, 22 - 30

«Καὶ τί νὰ προτιμήσω δὲν γνωρίζω. Μὲ τραβοῦν δὲ καὶ μὲ κρατοῦν καὶ τὰ δύο, καὶ ὑπερισχύει ἡ ἐπιθυμία μου νὰ φύγω ἀπὸ τὴν ζωὴν αὐτὴν καὶ νὰ εἶμαι μαζί μὲ τὸν Χριστόν. Αὐτὸ εἶναι ἀσυγκρίτως καλύτερον δι' ἐμέ. Τὸ νὰ παραμείνω ὅμως μὲ τὸ σῶμα εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν εἶναι ἀναγκαιότερον διὰ τὴν ἰδικὴν σας ὠφέλειαν. Καὶ μὲ πεποίθησιν γνωρίζω τοῦτο, ὅτι θὰ μείνω καὶ θὰ συμπαραμείνω μαζί μὲ ὅλους σας διὰ τὴν πρόοδον καὶ τὴν χαρὰν τῆς πίστεώς σας. Διὰ νὰ περισσεύῃ ἔξ αἰτίας μου τὸ καύχημά σας, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ καὶ διὰ τῆς παρουσίας μου ὅταν ἔλθω πάλιν εἰς σᾶς»¹.

Τίποτε δὲν εἶναι εὐτυχέστερον ἀπὸ τὴν ψυχὴν τοῦ Παύλου, ἐπειδὴ οὔτε γενναιότερον, διὰ τοῦτο. "Ὅλα τρέμομεν τὸν θάνατον, λέγω· ἄλλοι μὲν, μεταξὺ τῶν ὁποίων εἶμαι καὶ ἐγὼ ὁ ἴδιος, ἔξ αἰτίας τῶν ἀμαρτιῶν· ἄλλοι δὲ ἔξ αἰτίας τῆς δειλίας καὶ τῆς στενοχωρίας των, μεταξὺ τῶν ὁποίων εἶθε νὰ μὴ γίνω ἐγὼ ποτέ· διότι εἶναι φυσικοὶ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι ποὺ φοβοῦνται αὐτὸν τὸν φόβον. Αὐτὸ λοιπὸν ποὺ ὅλοι τρέμομεν, ἐκεῖνος ἐπεθυμοῦσε, καὶ πρὸς τὸν Χριστόν ἔσπευδε, λέγων τὸ νὰ φύγω ἀπὸ τὴν ζωὴν αὐτὴν εἶναι ἀσυγκρίτως καλύτερον. Τί λέγεις; Πρόκειται νὰ μεταβῆς ἀπὸ τὴν γῆν πρὸς τὸν οὐρανόν, καὶ νὰ εἶσαι μαζί μὲ τὸν Χριστόν, καὶ δὲν γνωρίζεις τί νὰ προτιμήσης; Ἄλλ' αὐτὰ εἶναι ξένα διὰ τὴν ψυχὴν τοῦ Παύλου. Διότι ποῖος, ἐὰν τοῦ ἔλεγε κανεὶς αὐτὸ καὶ τοῦ ἔδιδε διαβεβαιώσεις περὶ τούτου, δὲν θὰ τὸ εἶχεν ἀρπάξει ἀμέσως; Ναί· διότι ὅπως ἀκριβῶς δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἡμᾶς τὸ νὰ φύγωμεν ἀπὸ τὴν ζωὴν καὶ νὰ εἴμεθα μαζί μὲ τὸν Χριστόν κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἡμᾶς οὔτε καὶ τὸ νὰ πα-

ταῦθα ἡμῶν· ἀλλ' ἀμφότερα Παύλου καὶ τῆς ἐκείνου ψυχῆς· ἐκεῖνος ἐπέπεισιο. *Τί;* μετὰ Χριστοῦ μέλλεις εἶναι, καὶ λέγεις, οὐκ οἶδα τί αἰρήσομαι; καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐνιαῦθα αἰρῆ, τὸ ἐπιμεῖναι τῇ σαρκί; *Τί* δήποιε;
 5 Οὐχὶ κατὰπικρον ἕξης βίον; ἐν ἀγρουπνίαις, ἐν ναυαγίοις, ἐν λιμῶ καὶ δίψει καὶ γυμνότητι, ἐν μερίμναις, ἐν φροντίσει; μετὰ τῶν ἀσθενούντων ἡσθένεις, καὶ ὑπὲρ τῶν σκανδαλιζομένων πυροῦσαι.

«*Ἐν ὑπομονῇ πολλῇ, φησί, ἐν θλίψεσιν, ἐν ἀνάγκαις, ἐν*
 10 *σιενοχωραῖς, ἐν πληγαῖς, ἐν φυλακαῖς, ἐν ἀκατασσιαsaίς, ἐν νησιαῖς, ἐν ἀγνόητι. Πεντάκις τεσσαράκοντα παρὰ μίαν ἔλαβες, τρεῖς ἑρραβδίσθης, ἅπαξ ἐλιθάσθης, νυχθήμερον ἐν τῷ θυτῷ πεποίηκας· κινδύνοις ποταμῶν, κινδύνοις λησιῶν, κινδύνοις ἐν πόλει, κινδύνοις ἐν ἐρημίᾳ, κινδύνοις*
 15 *ἐν ψευδαδέλφοις». Οὐχὶ οἶτε τὸ Γαλατῶν ἅπαν ἔθνος ἐπὶ τὴν τοῦ νόμου παραιτήρησιν ἐπανῆλθεν, ἐβόας λέγων, «Οἵτινες ἐν νόμῳ δικαιοῦσθε, τῆς χάριτος ἐξεπέσειτε»; Πόσα ἴοιτε οὐκ ἐπένθησας, καὶ ἔτι τοῦτον ποθεῖς τὸν ἐπίκτητον βίον; Εἰ γὰρ μηδέν σοι τούτων συμβεβήκει, ἀλλὰ πάντα, ἅπερ*
 20 *κατωρθώκεις, κατώρθωσας μετὰ ἀδείας, μετὰ τρυφῆς, οὐκ ἐχρῆν τὸ ἄδηλον τοῦ μέλλοντος δεδοικῶτα πρὸς τινα λιμένα σπεύδειν; Τίς ἔμπορος, εἶπέ μοι, θησαυρῶν μυρίων πλήρη τὴν ὀλκάδα ἔχων, παρὸν εἰς λιμένα καταδραμεῖν καὶ ἀναπαύεσθαι, ἔλοιτο θαλασιεύειν ἔτι; Τίς ἀγωνιστής, παρὸν*
 25 *σιεφανωθῆναι, ἔλοιτο ἀγωνίζεσθαι; Τίς πυκιεύων, παρὸν ἀναδήσασθαι τὸν σιέφανον, ἔλοιτο πάλιν εἰς τὸν ἀγῶνα εἰσιέ-*

2. Β' Κορ. 6, 4 - 6· 11, 24 - 26.

3. Γαλ. 5, 4.

ραμείνωμεν εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν, ἄν καὶ εἶναι εἰς τὴν ἔξουσίαν μας νὰ ἐπιτύχωμεν τοῦτο· ἀλλὰ καὶ τὰ δύο ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὸν Παῦλον καὶ τὴν ψυχὴν του· ἐκεῖνος εἶχε πεισθῆ. Τί; Πρόκειται νὰ εἶσαι μαζί με τὸν Χριστόν, καὶ λέγεις, δὲν γνωρίζω τί νὰ προτιμήσω; Καὶ δὲν εἶναι μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ τὴν ζωὴν αὐτὴν προτιμᾶς, νὰ παραμείνης με τὸ σῶμα εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν; Τί τέλος πάντων; Δὲν ἔζης πικραμμένην ζωὴν; με ἀγρυπνίας, με ναυάγια, με πείναν καὶ δίψαν καὶ γυμνότητα, με μερίμνας, με φροντίδας; με τοὺς ἀσθενεῖς ἦσο ἀσθενής, καὶ ἐστενοχωρεῖσο πολὺ ὑπὲρ τῶν σκανδαλιζομένων.

«Μὲ ὑπομονὴν πολλήν», λέγει, «μὲ θλίψεις, με ἀνάγκας, με στενοχωρίας, με πληγὰς, με φυλακίσεις, με καταδιώσεις, πού δὲν μᾶς ἀφήνουν νὰ σταθοῦμεν, με στερήσεις φαγητοῦ, με καθαρότητα ἀπὸ κάθε ἁμαρτίαν. Πέντε φορές ἐμαστιγώθην με τεσσαράκοντα παρὰ μίαν μαστιγώσεις, τρεῖς φορές ἐρραβδίσθην, μίαν φοράν ἐλιθοβολήθην, ἐπὶ ἓνα ἡμερονύκτιον ἔμεινα εἰς τὸ ἀνοικτόν πέλαγος· με κινδύνους μέσα εἰς πλημμυρισμένους ποταμούς, με κινδύνους ἀπὸ ληστὰς, με κινδύνους μέσα εἰς πόλεις, με κινδύνους μέσα εἰς ἐρήμους τόπους, με κινδύνους ἀπὸ τοὺς ψευδαδέλφους»³. Ὅταν ὅλοι οἱ Γαλάται ἐπανῆλθον εἰς τὴν τήρησιν τῆς ἐντολῆς τοῦ μωσαϊκοῦ νόμου, δὲν ἐκραύγαζες λέγων «σεῖς, πού προσπαθεῖτε νὰ δικαιωθῆτε διὰ μέσου τοῦ νόμου, ἐγίνατε ἔκπτωτοι ἀπὸ τὴν χάριν»³; Πόσον δὲν ἐθρήνησες τότε, καὶ ἀκόμη ποθεῖς αὐτὴν τὴν πρόσκαιρον ζωὴν; Διότι ἐὰν δὲν σοῦ εἶχε συμβῆ τίποτε ἀπ' αὐτά, ἀλλὰ ὅλα τὰ ὁποῖα εἶχες κατορθώσει, τὰ κατώρθωσες με ἀσφάλειαν, με τρυφήν, δὲν θὰ ἔπρεπεν, ἐπειδὴ ἐφοβεῖσο τὸ ἀβέβαιον τοῦ μέλλοντος, νὰ σπεύδης εἰς ἓνα λιμάνι; Ποῖος ἔμπορος, εἶπέ μου, πού ἔχει τὸ φορτηγὸν πλοῖον του γεμᾶτον με πολλοὺς θησαυρούς, θὰ ἐπροτιμοῦσε νὰ ταξιδεύσῃ ἀκόμη, ἐνῶ κατέπλευσεν εἰς τὸ λιμάνι καὶ ἀναπαύεται; Ποῖος ἀθλητής, ἐνῶ πρόκειται νὰ στεφανωθῆ, θὰ ἐπροτιμοῦσε νὰ ἀγωνίζεται; Ποῖος πυγμάχος, ἐνῶ πρόκειται νὰ παραλάβῃ τὸ στεφάνι τῆς νίκης, θὰ ἐπροτιμοῦσε

ναι, καὶ κατακόπειν τὴν ἑαυτοῦ κεφαλὴν; Ποῖος σιραιηγός, ἐξὸν ἀπαλλαγῆναι τοῦ πολέμου μετὰ εὐδοξίας καὶ τροπαίων, καὶ μετὰ τοῦ βασιλέως ἐν τοῖς βασιλείοις ἀναπαύεσθαι, καταδέξαιτο ἂν ἔτι καὶ ἰδροῦν καὶ παραιάτισθαι; Πῶς οὖν
 5 τὸν οὐτως κατάπικρον ζῶν βίον, ἔτι ἐνταῦθα μένειν βούλει; Οὐχὶ οὐ ἔλεγες, «Φοβοῦμαι μὴ πως ἄλλοις κηρούξας, αὐτὸς ἀδόκιμος γένωμαι»; Εἰ καὶ διὰ μηδὲν ἕτερον, διὰ τοῦτο γοῦν ἐχρῆν ἐπιθυμεῖν τῆς ἀπαλλαγῆς· εἰ μυρίων ἦν ἀγαθῶν μεσιὰ τὰ παρόντια, διὰ γοῦν τὸν Χριστὸν τὸν ποθοῦμενον ἔ-
 10 δει ποθεῖν τὴν τούτων ἀπαλλαγὴν.

Βαβαὶ τῆς τοῦ Παύλου ψυχῆς· οὐδὲν ἴσον ἐκείνης γέγονεν, οὐδὲ ἔσται. Φοβῆ τὸ μέλλον, μυρίοις ἐνέχη δεινοῖς, καὶ οὐ βούλει εἶναι πρὸς τὸν Χριστόν; Οὐ, φησί· καὶ τοῦτο διὰ τὸν Χριστόν, ἵνα οὖς εἰργασάμην αὐτοῦ δούλους, εὐνου-
 15 στέρους κατασιήσω· ἵνα ὅπερ ἐφύτευσα γεώργιον, καρποφορῆσαι ποιήσω. Οὐκ ἤκουσάς μου οὐχὶ τὸ ἑαυτοῦ ζητοῦντις, ἀλλὰ τὸ τῶν πλησίων συμφέρον; οὐκ ἤκουσας, διτι ἀνάθεμα ἠυχόμην γενέσθαι ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ ὑπὲρ τοῦ πολλοῦς αὐτῶ προσελθεῖν; Ὁ ἐκεῖνο ἐλόμενος, οὐ πολλῶ μᾶλλον τοῦτο
 20 αἰρήσομαι, ἠδέως ἑμαυτὸν ζημιῶν διὰ τῆς ἀναβολῆς καὶ ὑπερθέσεως, ἵνα ἐκείνοις γένηται τις σωτηρία; Τίς λαλήσει τὰς δυναστείας σου, Κύριε, διτι Παῦλον οὐκ ἀφήκας λυθεῖν, διτι ἔδειξας τῇ οἰκουμένῃ τοιοῦτον ἄνδρα; Ἦγεσάν σε πάντες ἄγγελοι ὁμοθυμαδόν, διτε τὰ ἄστρα εἰργάσω, οὐ-
 25 κοῦν καὶ διτε τὸν ἥλιον· ἀλλ' οὐχ οὕτως, ὡς διτε Παῦλον ἔδειξας τῇ οἰκουμένῃ πάση. Διὰ τοῦτο λαμπροτέρα γέγονεν ἢ γῆ τοῦ οὐρανοῦ, παιδρότερος οὐτις τοῦ ἡλιακοῦ φωτός, ἀφήκε λαμπροτέρας τὰς μαρμαρυγὰς, παιδράς τὰς ἀκτῖνας

4. Α' Κορ. 9, 27.

5. Ψαλμ. 105, 2.

6. Ἰωβ 38, 7.

νά εισέλθῃ πάλιν εἰς τὸν ἀγῶνα καὶ νά κτυπᾶ ἰσχυρὰ τὸ κεφάλι του; Ποῖος στρατηγός, ἐνῶ ἦτο εἰς τὴν ἐξουσίαν του νά ἀπαλλαγῇ μὲ καλὴν φήμην καὶ τρόπαια ἀπὸ τὸν πόλεμον, καὶ νά ἀναπαύεται μαζί μὲ τὸν βασιλέα εἰς τὰ ἀνάκτορα, θὰ ἤθελε νά ἀποδεχθῇ νά κοπιάζῃ πολὺ καὶ νά μάχεται; Πῶς λοιπὸν ἐνῶ ἔζης ἔτσι τὴν πικρὰν αὐτὴν ζωὴν, ἐπιθυμεῖς ἀκόμη νά μένης εἰς τὴν ζωὴν αὐτὴν; Σὺ δὲν ἔλεγες «Φοβοῦμαι μήπως ἐγώ, ποὺ ἐκήρυξα εἰς ἄλλους, ἀποδειχθῶ ἀνάξιος»¹; Ἐὰν δὲν ὑπῆρχε τίποτε ἄλλο, τουλάχιστον διὰ τοῦτο ἔπρεπε νά ἐπιθυμῇ τὸν θάνατον· ἐὰν ἡ παροῦσα ζωὴ ἦτο γεμάτη ἀπὸ πολλὰ ἀγαθὰ, τουλάχιστον διὰ τὸν ποθούμενον Χριστόν, θὰ ἔπρεπε νά ἐπιθυμῇ τὸ τέλος τῆς ζωῆς αὐτῆς.

Ποία ἦτο ἡ ψυχὴ τοῦ Παύλου! Δὲν ἔχει γίνεи τίποτε ἴσον μὲ ἐκείνην, οὔτε θὰ γίνῃ. Φοβεῖσαι τὸ μέλλον, ὑποφέρεις πολλὰ δεινά, καὶ δὲν θέλεις νά εἶσαι πλησίον εἰς τὸν Χριστόν; Ὁχι, λέγει· καὶ τοῦτο διὰ τὸν Χριστόν, διὰ νά καταστήσω αὐτούς, ποὺ ἔκαμα δούλους Του, νά διάκεινται περισσότερο εὐνοϊκῶς ἀπέναντί του· διὰ νά κάμω νά καρποφορήσῃ τὸ χωράφι ποὺ ἐφύτευσα. Δὲν μὲ ἤκουσες, ποὺ δὲν ἐπεδίωκα τὸ ἰδικόν μου συμφέρον, ἀλλὰ τὸ συμφέρον τῶν ἄλλων ἀνθρώπων; Δὲν ἤκουσες, ὅτι ηὐχόμην νά γίνω ἀνάθεμα ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ, ὥστε νά προσέλθουν πολλοὶ εἰς αὐτόν; Ἐγὼ ποὺ ἐπροτίμησα ἐκεῖνο, δὲν θὰ προτιμήσω κατὰ πολὺ περισσότερο τοῦτο, νά ζημιώσω εὐχαρίστως τὸν ἑαυτόν μου διὰ τῆς ἀναβολῆς καὶ μεταθέσεως, μὲ σκοπὸν νά ἐπιτύχουν ἐκεῖνοι τὴν σωτηρίαν; Ποῖος ἠμπορεῖ νά διηγηθῇ τὰ κραταιὰ σου ἔργα, Κύριε², διότι δὲν ἄφησες νά μείνη ἀπαρατήρητος ὁ Παῦλος, διότι προσέφερες εἰς τὴν οἰκουμένην ἓνα τέτοιον ἄνδρα; Σὲ ὑμνησαν ὅλοι οἱ ἄγγελοι ὁμόφωνα, ὅταν ἐδημιούργησες τὰ ἄστρα³, καὶ μάλιστα ὅταν ἐδημιούργησες τὸν ἥλιον· ἀλλ' ὄχι ἔτσι, ὅταν προσέφερες τὸν Παῦλον εἰς ὄλην τὴν οἰκουμένην. Διὰ τοῦτο ἡ γῆ ἔχει γίνεи λαμπρότερα ἀπὸ τὸν οὐρανόν, αὐτὸς φωτεινότερος ἀπὸ τὸ φῶς τοῦ ἡλίου, αὐτὸς ἐξέπεμψε λαμπρότεραν τὴν λάμψιν του, ἐξαπέστειλε φωτεινάς τὰς ἀκτῖνας

ἤπλωσεν. Ἡλίκον ἡμῖν οὔτις ἔτεινε τὸν καρπὸν, οὐκ ἀσιά-
 χυς παιίνων, οὐδὲ ρόας τρέφων, ἀλλὰ τὸν τῆς εὐσεβείας καρ-
 πὸν καὶ τίκτων, καὶ εἰς ἀκμὴν ἄγων, καὶ διαπίπτοντας
 συνεχῶς ἀνακιώμενος; Οὔτις μὲν γὰρ ὁ ἥλιος τὸ ἅπαξ δια-
 5 σαπὲν τῶν ἀκροοδρῶν οὐδὲν ὀνήσῃσι δυνήσεται· Παῦλος δὲ
 τοὺς μυρίας ἔχοντας σηπεδόνας, ἐξ ἁμαρτημάτων ἐνεκαλεῖτο·
 καὶ οὔτις μὲν παραχωρεῖ τῇ νυκτί, ἐκεῖνος δὲ τοῦ διαβό-
 λου περιεγένητο.

Οὐδὲν εἶλεν ἐκεῖνον, οὐδὲν ἐκράτησεν. Ἐκεῖνος ἀφ' ὕ-
 10 ψους φερόμενος, κἀνω τὰς ἀκτῖνας ἀφίησιν· αὐτὸς δὲ κά-
 τωθεν ἀναιέλλων, οὐχὶ τὸ μέσον οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς τοῦ
 φωτὸς ἐπλήρωσεν, ἀλλὰ ἅμα τὸ στόμα ἠνέωξε, καὶ τοὺς ἀγ-
 γέλους ἐνέπλησε πολλῆς τῆς ἡδονῆς. Εἰ γὰρ ἐπὶ ἐνὶ ἁμαρ-
 τωλῶ μετανοοῦντι χαρὰ γίνεται ἐν τοῖς οὐρανοῖς, αὐτὸς δὲ
 15 ἐκ πρώτης δημηγορίας πολλοὺς ἐθήρευσεν, πῶς οὐκ ἐμπλή-
 σει χαρᾶς τὰς ἄνω δυνάμεις; Καὶ τί λέγω; ἀπλῶς ἀρκεῖ
 Παῦλον φθέγγεσθαι, καὶ τοὺς οὐρανοὺς σκιριᾶν καὶ εὐφραί-
 νεσθαι. Εἰ γὰρ, ὅτε ἐξ Αἰγύπτου ἐξήγεσαν οἱ Ἰσραηλῖται,
 ἐσκίριθησαν τὰ ὄρη, ὡς κριοί· ὅτε ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανὸν μετέ-
 20 σιησαν ἄνθρωποι, πόσην οἶει εἶναι χαρὰν; Διὰ ταῦτα τὸ
 ἐπιμεῖναι τῇ σαρκὶ ἀναγκαιότερον δι' ὑμᾶς.

Ποίαν ἔξομεν ἀπολογία ἄλοιπὸν ἡμεῖς; Πολλάκις γὰρ
 ἄνθρωπος κληροῦται πόλιν μικρὰν καὶ πενιχράν, καὶ οὐχ
 αἰρεῖται ἀπελθεῖν ἐτέρωθεν, τὴν οἰκίαν προκρίνων ἀνά-
 25 παυσιν· πρὸς τὸν Χριστὸν εἶχεν ἀπελθεῖν ὁ Παῦλος, καὶ
 οὐκ ἠθέλησε· τὸν Χριστὸν, ὃν οὕτως ἐπόθει, ὡς δι' αὐτὸν
 καὶ γέενναν αἰρεῖσθαι· καὶ ἔμενεν ἔτι ἀγωνιζόμενος ἰδι-
 οὺς ἀνθρώπους. Τί ἔσται ἡμῖν ἀπολογία; Ὅπως δὲ μεμνη-
 σθαι χρὴ Παύλου ἀπλῶς; Ὅρα τί εἰργάσατο. Ἐδειξεν δι

του. Πόσον πολὺν καρπὸν παρήγαγεν αὐτὸς πρὸς χάριν μας, χωρὶς νὰ αὐξάνη τὰ στάχυα, οὔτε νὰ καλλιεργῇ ρόδια, ἀλλὰ νὰ παράγη καὶ νὰ ὠριμάζη τὸν καρπὸν τῆς εὐσεβείας, καὶ ἐνῶ πίπτομεν εἰς σφάλματα συνεχῶς μᾶς ἀναζωογονεῖ; Διότι ὁ ἥλιος μὲν δὲν ἤμπορεῖ νὰ ὠφελήσῃ καθόλου τὸ μέρος τῶν καρπῶν ποὺ ἔχει σαπίσει ἅπαξ διὰ παντός· ὁ Παῦλος ὅμως ἐπανέφερεν ἐκ τῶν ἀμαρτημάτων αὐτοῦς ποὺ εἶχαν πάρα πολλὰς ἠθικὰς σήψεις· καὶ ὁ ἥλιος μὲν παραχωρεῖ τὴν θέσιν του εἰς τὴν νύκτα, ἐκεῖνος ὅμως γίνεται ὑπέρτερος τοῦ διαβόλου.

Τίποτε δὲν κατέβαλεν ἐκεῖνον, τίποτε δὲν τὸν κατίσχυσε. Ἐκεῖνος φερόμενος ἀπὸ ὑψηλὰ ἐκπέμπει τὰς ἀκτῖνας κάτω εἰς τὴν γῆν· αὐτὸς ὅμως ἀνατέλλων ἐκ τῶν κάτω, δὲν ἐγένετο φῶς τὸ μέσον τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ἀλλ' εὐθύς ὡς ἤνοιξε τὸ στόμα του ἐγένετο καὶ τοὺς ἀγγέλους μὲ πολλὴν ἡδονήν. Διότι, ἐὰν γίνεται χαρὰ εἰς τοὺς οὐρανοὺς δι' ἓνα ἀμαρτωλὸν ποὺ μετανοεῖ, ὁ Παῦλος δέ, ποὺ μὲ τὸ πρῶτον τοῦ κήρυγμα προσήλκυσε πολλοὺς, πῶς δὲν θὰ γεμίση χαρὰν τὰς ἐπουρανοῦς δυνάμεις; Καὶ τί λέγω; εἶναι ἀρκετὸν νὰ ὁμιλῇ μόνον ὁ Παῦλος, καὶ οἱ οὐρανοὶ νὰ σκιρτοῦν καὶ νὰ εὐφραίνωνται. Ἐὰν βέβαια, ὅταν οἱ Ἰσραηλίται ἐξήρχοντο ἐκ τῆς Αἰγύπτου, ἐσκίρτησαν τὰ ὄρη ὡς κριοί⁷, πόση νομίζεις εἶναι ἡ χαρὰ ὅταν ἄνθρωποι μετέβησαν ἀπὸ τὴν γῆν εἰς τὸν οὐρανόν; Διὰ τοὺς λόγους αὐτούς, τὸ νὰ παραμείνω εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν μὲ τὸ σῶμα, εἶναι ἀναγκαιότερον διὰ τὴν ἰδικὴν σας ὠφέλειαν.

Ποῖαν λοιπὸν ἀπολογίαν θὰ ἔχωμεν ἡμεῖς; Ὁ ἄνθρωπος βέβαια κληρώνεται πολλὰς φορές νὰ ζῆ εἰς πόλιν μικρὰν καὶ πτωχὴν, καὶ δὲν ἐπιδιώκει νὰ μεταβῆ εἰς ἄλλο μέρος, ἀλλὰ προτιμᾷ τὴν ἰδικὴν του ἡσυχίαν· ὁ Παῦλος ἤμποροῦσε νὰ ἀπέλθῃ πρὸς τὸν Χριστόν, καὶ δὲν ἠθέλησε τὸν Χριστόν, ποὺ τόσον ἐποθοῦσεν, ὥστε δι' αὐτόν νὰ προτιμᾷ καὶ τὴν γέενναν τοῦ πυρός· καὶ ἐπέμενε νὰ ἀγωνίζεται διὰ τοὺς ἀνθρώπους. Ποία ἀπολογία θὰ εἶναι εἰς ἡμᾶς; Ἄρα λοιπὸν πρέπει νὰ ἐνθυμούμεθα τὸν Παῦλον ἔτσι ἀπλῶς; Πρόσεχε τί ἔπραξε. Ἔδειξεν ὅτι εἶναι καλύτερον

κρεῖσσον ἀπελθεῖν, πείθων ἑαυτὸν μὴ ἀλγεῖν· ἔδειξεν, ἵτι
 κἄν μένη, διὰ τοῦτο μένει, δι' ἐκείνους, ὅτι οὐκ ἀπὸ τῆς
 πονηρίας γίνεται τῶν ἐπιβουλευόντων. Ἴνα τοίνυν ἀξιο-
 πίστους αὐτοὺς ἐργάσῃται, καὶ τὴν αἰτίαν ἔθηκεν. Εἰ γὰρ
 5 ἀναγκαῖον τοῦτό ἐστι, πάντως ὅτι μενῶ, καὶ οὐχ ἀπλῶς
 μενῶ, ἀλλὰ μεθ' ὑμῶν μενῶ· τοῦτο γάρ ἐστι τό, «καὶ συμ-
 παραμενῶ», τουτέστιν, ὄψομαι ὑμᾶς. Τίνος ἔνεκεν; «Εἰς τὴν
 ὑμῶν προκοπὴν καὶ χαρὰν τῆς πίστεως». Ἐνταῦθα αὐτοὺς
 καὶ διανίστησιν, ὥστε προσέχειν ἑαυτοῖς. Εἰ γὰρ δι' ὑμᾶς,
 10 φησί, μενῶ, ὁρᾶτε καὶ καταισχύνητέ μου τὴν παραμονήν.
 Μέλλων Χριστὸν ὁρᾶν, εἰλόμην ἐπὶ τῇ ὑμετέρα προκοπῇ
 μένειν. Ἐπειδὴ ἡ ἐμὴ παρουσία καὶ πρὸς πίστιν ὑμῖν συμ-
 βάλλεται καὶ πρὸς χαρὰν, διὰ τοῦτο εἰλόμην μένειν.

Τί οὖν; Φιλιππησίων ἔνεκεν ἔμενε μόνων; Οὐκ ἐκεί-
 15 νων ἔνεκεν ἔμενε μόνων· λέγει δὲ τοῦτο, ἵνα αὐτοὺς θε-
 ραπεύσῃ. Πῶς δὲ ἦν τῇ πίστει προκόψαι; Ὡστε σιτηριχθῆ-
 ναι μᾶλλον ὑμᾶς, καθάπερ νεοτιοὺς δεομένους τῆς μητρὸς,
 ἕως ἂν αὐτοῖς παγῇ τὰ πτερά. Πολλῆς ἀγάπης τοῦτο τεκμη-
 ριον. Οὕτω καὶ ἡμεῖς τινὰς διεγείρομεν, ὡς διὰν εἴπωμεν·
 20 διὰ σὲ ἔμεινα, ἵνα σε ποιήσω χρησιόν. «Ἴνα τὸ καύχημα
 ὑμῶν», φησί, «περισσεύῃ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ἐν ἐμοὶ διὰ τῆς
 ἐμῆς παρουσίας πάλιν πρὸς ὑμᾶς». Ὅρα δὲ τοῦτο, «συμπαρου-
 μενῶ», τοῦτό ἐστιν; Ὅρα τὴν ταπεινοφροσύνην. Ἐπειδὴ εἶ-
 πεν, «εἰς τὴν ὑμῶν προκοπὴν», δείκνυσιν ὅτι καὶ εἰς τὴν
 25 αὐτοῦ ὠφέλειαν. Ὅπερ καὶ πρὸς Ῥωμαίους γράφων ποιεῖ,
 λέγων· «Τοῦτο δὲ ἐστίν, συμπαρακληθῆναι ἐν ὑμῖν»· εἰπὼν
 πρῶτον, «Ἴνα τι μεταδῶ χάρισμα ὑμῖν πνευματικόν». Τί δέ

να ἀποθάνῃ, καθησυχάζων τὸν ἑαυτὸν του διὰ νὰ μὴ αἰσθάνεται λύπην· ἔδειξεν ὅτι καὶ ἐὰν παραμένῃ εἰς τὴν Ζωὴν, διὰ τοῦτο παραμένει, διὰ τὴν ὠφέλειαν δηλαδὴ ἐκείνων, διότι δὲν γίνεται ἀπὸ τὴν πονηρίαν αὐτῶν ποῦ τὸν ἐπεβουλεύοντο. Διὰ νὰ κάμῃ ἀξιοπίστους αὐτούς, ἔθεσε καὶ τὴν αἰτίαν. Ἐὰν βέβαια τοῦτο εἶναι ἀναγκαῖον, ὅτι ὅπωςδήποτε θὰ παραμείνω εἰς τὴν Ζωὴν, δὲν θὰ παραμείνω ἀπλῶς, ἀλλὰ θὰ συμπαραμείνω μαζί σας. Διότι τοῦτο σημαίνει τὸ «καὶ συμπαραμενῶ», δηλαδὴ θὰ σᾶς συναντήσω. Διὰ ποῖον λόγον; «Διὰ τὴν πρόοδον καὶ τὴν χαρὰν τῆς πίστεώς σας». Ἐδῶ τοὺς ἐξυψώνει ἐπίσης, ὥστε νὰ προσέχουν τοὺς ἑαυτοῦς των. Διότι ἐὰν θὰ παραμείνω διὰ σᾶς, λέγει, προσέχετε νὰ μὴ ἐντροπιάσετε τὴν παραμονὴν μου. Ἐνῶ πρόκειται νὰ συναντήσω τὸν Χριστόν, ἐπροτίμησα νὰ παραμείνω εἰς τὴν παροῦσαν Ζωὴν διὰ τὴν ἰδικὴν σας πρόοδον. Ἐπειδὴ ἡ παρουσία μου σᾶς βοηθεῖ καὶ εἰς τὴν πίστιν καὶ εἰς τὴν χαρὰν, διὰ τοῦτο ἐπροτίμησα νὰ παραμείνω.

Τί λοιπόν; Παρέμενε μόνον πρὸς χάριν τῶν Φιλιππησίων; Δὲν παρέμενε μόνον πρὸς χάριν ἐκείνων· λέγει ὁμως τοῦτο διὰ νὰ τοὺς κολακεύσῃ. Πῶς ἦτο δυνατόν νὰ προοδεύσουν εἰς τὴν πίστιν; Διὰ νὰ στηριχθῆτε σεῖς περισσότερο, ὅπως οἱ νεοσσοὶ ποῦ ἔχουν ἀνάγκην ἀπὸ τὴν μητέρα των, ἕως ὅτου θὰ στερεοποιηθοῦν τὰ πτερὰ εἰς αὐτούς. Τοῦτο εἶναι ἀπόδειξις μεγάλης ἀγάπης. Ἔτσι καὶ ἡμεῖς κολακεύομεν μερικούς, ὅταν εἰποῦμεν· διὰ σὲ παρέμεινα, διὰ νὰ σὲ κάμω ἀγαθὸν ἄνθρωπον. «Διὰ νὰ περισσεύῃ», λέγει, «ἔξ αἰτίας μου τὸ καύχημά σας, ποῦ στηρίζεται εἰς τὴν ἔνωσίν σας μὲ τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, διὰ τῆς ἰδικῆς μου παρουσίας, ὅταν θὰ ἔλθω πάλιν εἰς σᾶς». Βλέπεις ὅτι τὸ «συμπαραμενῶ» σημαίνει αὐτό; Πρόσεχε τὴν ταπεινοφροσύνην του. Ἐπειδὴ εἶπε «διὰ τὴν πρόοδόν σας», ἀποδεικνύει ὅτι ἀποβλέπει καὶ εἰς τὴν ἰδικὴν του ὠφέλειαν. Τοῦτο κάμνει καὶ ὅταν γράφῃ πρὸς τοὺς Ῥωμαίους, λέγων· «Ἐννοῶ δὲ μὲ τοῦτο, νὰ παρηγορηθῶ καὶ ἐγὼ εὕρισκόμενος μεταξὺ σας», ἀφοῦ εἶπε προηγουμένως· «διὰ νὰ σᾶς μεταδώσω κανένα χάρισμα πνευματικόν»⁸. Καὶ τί σημαίνει

ἔστιν, «ἵνα τὸ καύχημα ὑμῶν περισσεύῃ»; Ὅπερ καὶ τὸ καύχημα ἦν, τὸ ἐσιτηρίχθαι ἐν τῇ πίστει τοῦτο γάρ ἐστι καύχημα ἐν Χριστῷ· τὸ ὀρθῶς θιοῦν. «Τὸ ὑμῶν καύχημα ἐν ἐμοὶ διὰ τῆς ἐμῆς παρουσίας πάλιν πρὸς ὑμᾶς». Ναί, φη-
5 σί. «Τίς γὰρ ἡμῶν ἐλπίς, ἢ στέφανος καυχήσεως; ἢ οὐχὶ καὶ ὑμεῖς;». «Ὅτι καύχημα ἡμῶν ὑμεῖς ἐστε, καθάπερ καὶ ἡμεῖς ὑμῶν»· τουτέστιν, ἵνα ἔχω καυχᾶσθαι ἐν ὑμῖν μειζόνως. Πῶς; «Ἴνα περισσεύῃ τὸ καύχημα ὑμῶν». Μειζόνως ἔχω καυχᾶσθαι, ὑμῶν ἐπιδόντων. «Διὰ τῆς ἐμῆς παρουσίας
10 πάλιν πρὸς ὑμᾶς».

Τί οὖν; ἤλθε πρὸς αὐτούς; Τοῦτο ζητεῖτε, εἰ ἤλθε; «Μόνον ἀξίως», φησί, «τοῦ εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ πολιτεύεσθε». Ὅρᾳς διὰ τοῦτο εἶπε πάντα, ἵνα εἰς τοῦτο αὐτοὺς προιρέψῃ, ἐπιδούναι πρὸς ἀρετήν; «Μόνον ἀξίως τοῦ
15 εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ πολιτεύεσθε». Τί ἐστὶ τό, «μόνον»; Τοῦτό ἐστι τὸ ζητούμενον μόνον καὶ οὐδὲν ἄλλο· ἂν τοῦτο ἦ, οὐδὲν λυπηρὸν ἡμῖν συμβήσεται. «Ἴνα εἴτε ἐλθὼν καὶ ἰδὼν ὑμᾶς, εἴτε ἀπὼν ἀκούσω τὰ περὶ ὑμῶν». Οὐχ ὡς μεταθέμενος, οὐδὲ ὡς οὐκέτι ἤξων, ταῦτα λέγει· ἀλλ' ἐὰν τοῦτο γένη-
20 ται, φησί, καὶ ἀπὼν εὐφραίνεσθαι δύναμαι. «Ἐὰν ἀκούσω, διὰ σιγήκειτε ἐν ἐνὶ πνεύματι καὶ μιᾷ ψυχῇ». Τοῦτό ἐστιν ὁ μάλιστα συγκροεῖ τοὺς πιστοὺς, καὶ τὴν ἀγάπην συνέχει, «ἵνα ὧσιν ἔν». «Καὶ γὰρ βασιλεία μερισθεῖσα ἐφ' ἑαυτήν, οὐ σταθήσεται». Διὰ τοῦτο πολλὴν ὑπὲρ ὁμονοίας ποιεῖται
25 πανταχοῦ τὴν συμβουλήν. Καὶ ὁ Χριστὸς φησιν, «Ἐν τούτῳ γνώσονται πάντες, διὰ μαθηταί μου ἐστε, ἐὰν ἀγαπᾶτε ἑλλήλους». Τουτέστι, μὴ εἰς τὴν προσδοκίαν τὴν ἐμὴν ἀφοραῖντες καθεύδειτε, οἷον προσδοκῶντες ἤξειν εἶτα, ἐπειδὴν ἴδη-

9. Α' Θεσ. 2, 19.

10. Β' Κορ. 1, 14.

11. Φιλιπ. 1, 27.

12. Ματθ. 12, 25.

13. Ἰω. 13, 35.

τὸ «διὰ νὰ περισσεύῃ τὸ καύχημά σας»; Ἐκεῖνο ποῦ ἦτο καὶ τὸ καύχημα, τὸ νὰ εἶναι ἐνισχυμένοι εἰς τὴν πίστιν· διότι τοῦτο εἶναι τὸ ἐν Χριστῷ καύχημα· τὸ νὰ ζῆ κανεὶς μὲ σταθερότητα πίστεως. «Τὸ καύχημά σας ἐξ αἰτίας μου, διὰ τῆς ἰδικῆς μου παρουσίας, ὅταν θὰ ἔλθω πάλιν εἰς σᾶς». Μάλιστα, λέγει. «Διότι ποῖος ἄλλος εἶναι ἢ ἐλπίς μας ἢ στέφανός μας, διὰ τὸν ὁποῖον ἤμποροῦμεν νὰ καυχώμεθα, παρὰ καὶ σεῖς μαζί μὲ τοὺς ἄλλους, εἰς τοὺς ὁποῖους ἐκηρύξαμεν;»⁹. «Διότι σεῖς εἴσθε καύχημά μας, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ἡμεῖς καύχημά σας»¹⁰. δηλαδή, διὰ νὰ ἤμπορῶ νὰ καυχῶμαι ἀνάμεσά σας πολὺ περισσότερον. Μὲ ποῖον τρόπον; «Διὰ νὰ περισσεύῃ τὸ καύχημά σας». Ἐμπορῶ νὰ καυχῶμαι πάρα πολὺ, ἐπειδὴ σεῖς χορηγεῖτε εἰς ἐμέ. «Διὰ τῆς ἰδικῆς μου παρουσίας, ὅταν θὰ ἔλθω πάλιν εἰς σᾶς».

Τί λοιπόν; Ἦλθεν εἰς αὐτούς; Τοῦτο ζητεῖτε, ἐὰν ἦλθε; «Μόνον φροντίζετε», λέγει, «νὰ συμπεριφέρεσθε κατὰ τρόπον ἄξιον τοῦ εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ»¹¹. Βλέπετε ὅτι ὅλα τὰ εἶπε διὰ τοῦτο, διὰ νὰ προτρέψῃ αὐτούς εἰς τοῦτο, νὰ καταγίνωνται εἰς τὴν ἀρετὴν; «Μόνον συμπεριφέρεσθε κατὰ τρόπον ἄξιον τοῦ εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ». Τί σημαίνει τὸ «μόνον»; Τοῦτο εἶναι ποῦ ζητεῖται μόνον, καὶ τίποτε ἄλλο· ἂν ὑπάρχῃ τοῦτο, δὲν θὰ μᾶς συμβῆ τίποτε τὸ λυπηρόν. «Ὡστε εἴτε ὅταν ἔλθω καὶ σᾶς ἰδῶ, εἴτε ὅταν ἀπουσιάζω καὶ ἀκούσω εἰδήσεις διὰ σᾶς». Λέγει αὐτὰ ὄχι ὡς μετακινηθεῖς οὔτε μὲ σκοπὸν ὅτι θὰ ἔλθῃ πλέον· ὅμως ἐὰν τοῦτο γίνῃ, λέγει, καὶ ἀπὼν ἀκόμη ἤμπορῶ νὰ εὐφραίνωμαι. «Ἐὰν ἀκούσω, ὅτι στέκεσθε μὲ ἓνα φρόνημα, μὲ μίαν ψυχὴν». Αὐτὸ εἶναι ποῦ ἐνώνει πρὸ πάντων τοὺς πιστοὺς καὶ τὴν ἀγάπην συγκρατεῖ, ὥστε νὰ εἶναι ἓνα ἠθικὸν σῶμα. «Διότι κάθε βασίλειον ποῦ ἐχωρίσθη ἀπὸ μόνον του εἰς τμήματα, δὲν θὰ διατηρηθῆ»¹². Διὰ τοῦτο παντοῦ δίδει πολλὰς συμβουλὰς δι' ὁμόνοιαν. Καὶ ὁ Χριστὸς λέγει· «Μὲ αὐτὸ θὰ μάθουν ὅλοι, ὅτι εἴσθε μαθηταί μου, ἐὰν ἔχετε ἀγάπην μεταξύ σας»¹³. Τοῦτο σημαίνει νὰ μὴ μένετε ἀδρανεῖς ἀποβλέποντες εἰς τὴν ἰδικὴν μου προσδοκίαν, δηλαδή ἐλπίζοντες ὅτι θὰ ἔλθω· ἔπειτα, ἐπειδὴ θὰ ἰδῆτε νὰ μὴ

τε μὴ ἐρχόμενον, ἐκλυθῆτε. Καὶ γὰρ ἐξ ἀκοῆς εὐφραίνεσθαι δύναμαι ὁμοίως.

Τί ἐστιν, «ἐν ἐνὶ πνεύματι»; Τουτέστι, ἰῶ ἀντιῶ χαρίσμαι, ἰῶ τῆς ὁμοιοῦσας, ἰῶ τῆς προθυμίας. Ἐν γὰρ ἐστι
5 τὸ Πνεῦμα, καὶ δείκνυσιν· οὕτω γὰρ ἔστι καὶ ἐν μιᾷ ἐστι-
 κέναι ψυχῆ, διὰν ἐν πνεῦμα οἱ πάντες ἔχωμεν. Ἴδου τό, μιᾷ, ἐπὶ ὁμοιοῦσας εἴρηται ἰδου πολλὰ μίᾳ λέγονται. Οὕτως ἦν τὸ παλαιόν «Ἦν ἡ καρδία πάντων», φησί, «καὶ ἡ ψυχὴ μίᾳ». «Συναθλοῦντες, ἰῶ πίσει τοῦ εὐαγγελίου». Ἐρα ὡς
10 τῆς πίσειως ἀθλοῦσας, συναθλοῦντες ἀλλήλοις, φησί; μὴ γὰρ πρὸς ἀλλήλους ἐπάλαιον; ἀλλὰ, συμπαραλαμβάνετε ἀλλήλους, φησί, ἐν ἰῶ ἀθλήσει ἰῶ πίσει τοῦ εὐαγγελίου.

«Καὶ μὴ πιυρόμενοι ἐν μηδενὶ ὑπὸ τῶν ἀντικειμένων, ἦτις ἐστὶν αὐτοῖς μὲν ἔνδειξις ἀπωλείας, ὑμῖν δὲ σωτηρίας».
15 Πιυρόμενοι καλῶς εἶπε· τοιαῦτα γὰρ τὰ παρὰ τῶν ἐχθρῶν μόνον πιύρεται. Ἐν μηδενὶ οὖν, φησί, κἂν ὀτιοῦν γένηται, κἂν κίνδυνοι, κἂν ἐπιβουλαί· τοῦτο γὰρ ἐστι τῶν ὀρθῶς ἐσιώτων. Ἐκεῖνοι γὰρ οὐδὲν δύναται, ἀλλὰ πιύραι μόνον. Ἐπειδὴ εἰκὸς ἦν θορυβεῖσθαι αὐτούς, ἄτε τοῦ Παύλου μνη-
20 ρία πάσχοντος, οὐ λέγω, φησί, διὰ μὴ σαλεύεσθε, ἀλλὰ μὴ πιύρεσθε, ἀλλὰ καὶ σφόδρα αὐτῶν καταφρονεῖτε. Ἄν γὰρ οὕτω διάκεισθε, ἐντεῦθεν ἦδη καὶ τὴν αὐτῶν ἀπώλειαν, καὶ τὴν ὑμετέραν σωτηρίαν δῆλην ποιήσετε. Ὅταν γὰρ ἴδωσιν, διὰ μνηρία τεχνάζονται, καὶ οὐδὲ πιύραι ὑμᾶς δύναν-
25 ται, τεκμήρια λήφονται τῆς ἐαυτῶν ἀπωλείας. Ὅταν γὰρ οἱ διώκοιτες τῶν διωκομένων μὴ περιγένηται, οἱ ἐπιδουλεύοντες τῶν ἐπιδουλευομένων, οἱ κρατοῦντες τῶν κρατουμένων, οὐκ αὐτόθεν ἔσται δῆλον αὐτοῖς, διὰ ἀπολοῦνται, διὰ

14. Πρόξ. 4, 32.

15. Φιλίπ. 1, 28.

ἔρχωμαι, θὰ διαλυθῆτε. Διότι ἡμπορῶ ἐπίσης νὰ εὐφραίνωμαι καὶ ἐξ ἀκοῆς ὁμοίως.

Τί σημαίνει τὸ «μὲ ἓνα φρόνημα»; Δηλαδή, μὲ τὸ αὐτὸ χάρισμα, μὲ τὸ χάρισμα τῆς ὁμονοίας, μὲ τὸ χάρισμα τῆς προθυμίας. Διότι ἓνα εἶναι τὸ φρόνημα καὶ δεικνύει τοῦτο· ἔτσι βέβαια εἶναι δυνατόν νὰ ἔχωμεν σταθῆ καὶ μὲ μίαν ψυχὴν, ὅταν ὅλοι μας ἔχωμεν ἓνα φρόνημα. Ἴδου τὸ «μὲ μίαν» ἔχει λεχθῆ διὰ νὰ δηλώσῃ τὴν ὁμόνοιαν· ἴδου αἱ πολλαὶ ψυχαὶ λέγονται μία. Ἔτσι ἦτο τὴν πρώτην ἐποχὴν· «Ἡ καρδιά ὄλων», λέγει, «καθὼς καὶ ἡ ψυχὴ των ἦσαν μία»¹⁴. «Καὶ συναγωνίζεσθε διὰ τὴν πίστιν τοῦ εὐαγγελίου». Ἄραγε ἐπειδὴ ἐνόμιζεν ὅτι ἀγωνίζεται ἡ πίστις, λέγει καὶ συναγωνίζεσθε μεταξύ σας; Μήπως ἀλήθεια ἐπάλαιον μεταξύ των; Ἀλλὰ ὑπολογίζετε ὁ ἓνας τὸν ἄλλον, λέγει, κατὰ τὸν ἀγῶνα διὰ τὴν πίστιν τοῦ εὐαγγελίου.

«Καὶ χωρὶς νὰ πτοῆσθε εἰς τίποτε ἀπὸ τοὺς ἀντιπάλους. Ἡ στάσις αὕτη εἶναι δι' αὐτοὺς μὲν ἀπόδειξις ἀπωλείας, διὰ σᾶς δὲ ἀπόδειξις σωτηρίας αἰωνίας»¹⁵. Πτοούμενοι καλῶς εἶπε· διότι τέτοια εἶναι αὐτὰ ποὺ προέρχονται ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς, μόνον πτοοῦν. Εἰς τίποτε λοιπόν, λέγει, καὶ ἂν ἀκόμη συμβῆ ὅ,τιδήποτε, ἀκόμη καὶ κίνδυνοι, ἀκόμη καὶ σκευωρίαι· διότι τοῦτο εἶναι χαρακτηριστικὸν αὐτῶν ποὺ συμπεριφέρονται κατὰ τὸν ὀρθὸν τρόπον. Ἐκεῖνοι ὅμως δὲν ἡμποροῦν νὰ κατορθώσουν τίποτε, ἀλλὰ μόνον νὰ πτοήσουν. Ἐπειδὴ ἦτο φυσικὸν νὰ ἀνησυχοῦν αὐτοί, διότι ὁ Παῦλος ὑπέφερε πολλὰ δεινά, δὲν λέγω, γράφει, ὅτι δὲν τaráσσεσθε, ἀλλὰ δὲν πτοεῖσθε καὶ περιφρονεῖτε αὐτοὺς πάρα πολύ. Διότι ἂν συμπεριφέρεσθε ἔτσι, θὰ καταστήσετε ἐκ τούτου φανεράν πλέον καὶ τὴν ἀπώλειαν αὐτῶν καὶ τὴν ἰδικὴν σας σωτηρίαν. Διότι ὅταν θὰ ἀντιληφθοῦν, ὅτι σοφίζονται πολλὰ τεχνάσματα καὶ δὲν ἡμποροῦν εὔτε νὰ σᾶς πτοήσουν, θὰ λάβουν τὰς ἀποδείξεις τῆς ἰδικῆς των ἀπωλείας. Διότι ὅταν οἱ διῶκται δὲν ὑπερισχύουν ἐκείνων ποὺ καταδιώκουν, οἱ σκευωροὶ ἐκείνων ἐναντίον τῶν ὁποίων σκευωροῦν, οἱ ἄρχοντες τῶν ἀρχομένων, δὲν θὰ εἶναι ἀφ' ἑαυτοῦ φανερόν εἰς αὐτοὺς, ὅτι θὰ χαθοῦν,

οὐδὲν ἰσχύουσιν, ὅτι τὰ αὐτῶν ψευδῆ, ὅτι τὰ ἐκείνων ἀσθενῆ; «Καὶ τοῦτο ἀπὸ Θεοῦ», φησὶν, «ὅτι ὑμῖν ἐχαρίσθη τὸ ὑπὲρ Χριστοῦ, οὐ μόνον τὸ εἰς αὐτὸν πιστεύειν, ἀλλὰ καὶ τὸ ὑπὲρ αὐτοῦ πάσχειν».

5 Πάλιν αὐτῶν παιδεύει τὸ φρόνημα μειριάζειν, τὸ τῶν ἀνατιθεὶς τῷ Θεῷ, καὶ χάριν εἶναι λέγων καὶ χάρισμα καὶ δωρεὰν τὸ πάσχειν ὑπὲρ Χριστοῦ. Ὡστε μὴ αἰσχύνεσθε· χάρισμα γάρ ἐστιν ὄντως τοῦ νεκροῦς ἀνισιᾶν καὶ σημεῖα ποιεῖν θαυμασιότερον. Ἐκεῖ μὲν γὰρ ὀφειλέτης εἰμί, ἐνιαῦθα
10 δὲ ὀφειλέτην ἔχω τὸν Χριστόν. Ὡστε οὐ μόνον αἰσχύνεσθαι οὐ χροῆ, ἀλλὰ καὶ ἀγάλλεσθαι, ὡς χάρισμα ἔχοντις. Τὰς ἀρετὰς χαρίσματά φησιν, οὐχ ὁμοίως μέντοι, ὡς καὶ τὰ ἄλλα· ἐκεῖνα μὲν γὰρ ὁλόκληρα τοῦ Θεοῦ, ταῦτα δὲ καὶ ἡμῶν. Ἄλλ' ἐπειδὴ καὶ ἐνιαῦθα τὸ πλεόν τοῦ Θεοῦ ἐσσι, διὰ τοῦτο
15 ὄλον αὐτοῦ φησιν εἶναι, αὐτὸ ἀντεξούσιον ἀναιρέπων, ἀλλὰ μειριόφρονας καὶ εὐγνώμονας κατασκευάζων. «Τὸν αὐτὸν ἀγῶνα ἔχοντες, οἷον εἶδετε ἐν ἐμοί». Τουτέστι, καὶ τὸ παράδειγμα ἔχετε. Πάλιν αὐτοὺς ἐπαίρει ἐνιαῦθα, δεικνὺς πανταχοῦ τὰ αὐτὰ ἀγωνιζομένους αὐτῷ, τὰ αὐτὰ ἀθλοῦντας, καὶ
20 ἰδίᾳ καθ' ἑαυτούς, καὶ τῷ συνδιαφέρειν αὐτῷ τοὺς πειρασμούς. Οὐκ εἶπεν, ἀκηκόατε, ἀλλ' «εἶδετε»· καὶ γὰρ ἐκεῖ ἠθλήσεν ἐν Φιλίπποις.

Ἄρα μεγάλη ἀρετὴ τοῦτό ἐστι. Διὸ καὶ πρὸς Γαλάτας γράφων ἔλεγε, «Τοσαῦτα ἐπάθειτε εἰκῆ, εἶγε καὶ εἰκῆ»· καὶ
25 Ἑβραίοις πάλιν γράφων ἔλεγεν, «Ἀναμιμνήσκεσθε δὲ τὰς πρότερον ἡμέρας, ἐν αἷς φωτισθέντες πολλὴν ἀθλοῦν ὑπομείνατε παθημάτων, τοῦτο μὲν ὄνειδιομοῖς καὶ θλίψεσι θεα-

16. Φιλίπ. 1, 29.

17. Φιλίπ. 1, 30.

18. Πρβλ. Πράξ. 16, 16 - 40.

19. Γαλ. 3, 4.

ὅτι τίποτε δὲν κατορθώνουν, ὅτι ὅλα τὰ ἰδικά των εἶναι ψευδῆ, καὶ ὅλα ἐκείνων ἀληθινά; «Καὶ τοῦτο παρέχεται ἀπὸ τὸν Θεόν, λέγει· διότι εἰς σᾶς ἐδόθη ὡς χάριν ὄχι μόνον τὸ νὰ πιστεύετε εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, ἀλλὰ καὶ τὸ νὰ πάσχετε ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ»¹⁶.

Πάλιν συμβουλεύει αὐτοὺς νὰ εἶναι μετριόφρονες, ἀναθέσας τὸ πᾶν εἰς τὸν Θεὸν καὶ λέγων, ὅτι τὸ νὰ πάσχη κανεὶς ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ εἶναι καὶ χάρις καὶ χάρισμα καὶ δωρεά. Ὡστε μὴ ἐντρέπεσθε· διότι εἶναι πράγματι χάρισμα θαυμαστότερον ἀπὸ τὸ νὰ ἐγείρη κανεὶς νεκροὺς καὶ νὰ κάνη θαύματα. Διότι ἐκεῖ μὲν εἶμαι ὀφειλέτης, ἐδῶ ὅμως ἔχω ὀφειλέτην τὸν Χριστόν. Ὡστε ὄχι μόνον δὲν πρέπει νὰ ἐντρέπεσθε, ἀλλὰ καὶ νὰ σεμνύνεσθε, ἐπειδὴ ἔχετε χάρισμα. Τὰς ἀρετὰς ὀνομάζει χαρίσματα, ὄχι ὅμως καθ' ὅμοιον τρόπον, ὅπως καὶ τὰ ἄλλα χαρίσματα· διότι ἐκεῖνα μὲν παρέρχονται ἐξ ὀλοκλήρου ἀπὸ τὸν Θεόν, αὐτὰ ὅμως ἐξαρτῶνται καὶ ἀπὸ ἡμᾶς. Ἄλλ' ἐπειδὴ καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν τὸ σημαντικότερον μέρος ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸν Θεόν, διὰ τοῦτο λέγει ὅτι τὸ πᾶν παρέχεται ἀπ' Αὐτόν, χωρὶς νὰ καταστρέφη τὸ αὐτεξούσιον, ἀλλὰ νὰ ἐκπαιδεύῃ αὐτοὺς νὰ εἶναι μετριόφρονες καὶ εὐγνώμονες. «Καὶ νὰ ἔχετε τὸν ἴδιον ἀγῶνα μὲ ἐμέ, τέτοιον ποὺ εἶδατε εἰς ἐμέ»¹⁷. Δηλαδή, ἔχετε καὶ τὸ παράδειγμα. Πάλιν αὐτοὺς ἐξυψώνει ἐδῶ, ἐπειδὴ τοὺς παρουσιάζει παντοῦ νὰ ἀγωνίζωνται, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ὁ ἴδιος, νὰ ἀθλοῦνται εἰς τοὺς ἰδίους ἀγῶνας, καὶ ἰδιαιτέρως μόνοι των, καὶ μαζὶ μὲ αὐτόν νὰ ὑποφέρουν μέχρι τέλους τοὺς πειρασμούς. Δὲν εἶπεν, ἔχετε ἀκούσει, ἀλλὰ «εἶδατε», διότι ἦθλησεν ἐκεῖ εἰς τοὺς Φιλίππους¹⁸.

Συνεπῶς αὐτὸ εἶναι μεγάλη ἀρετὴ. Διὰ τοῦτο γράφων καὶ πρὸς τοὺς Γαλάτας ἔλεγε· «Ἐπάθατε τόσα πολλὰ εἰς μάτην, καὶ εἶθε νὰ ἦσαν μόνον εἰς μάτην»¹⁹. ὁμοίως καὶ πρὸς τοὺς Ἑβραίους γράφων ἔλεγε· «Νὰ ἐνθυμῆσθε δὲ τὰς προγενεστέρας ἡμέρας, κατὰ τὰς ὁποίας φωτισθέντες μὲ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ ὑπεμείνατε πολλὴν ἄθλησιν καὶ ἀγῶνα παθημάτων, ἀφ' ἑνός μὲν μὲ ὀνειδισμούς καὶ θλί-

τριζόμενοι, τοῦτο δὲ κοινωνοὶ τῶν οὕτως ἀναστρεφόμενων
γενηθέντες». Καὶ Μακεδόσι πάλιν, τουτέστι, Θεσσαλονικεῦσι,
γράφων ἔλεγεν· «Αὐτοὶ γὰρ περὶ ἡμῶν ἀπαγγελοῦσιν, ὅποιαν
εἴσοδον ἔσχομεν πρὸς ὑμᾶς· καὶ πάλιν· «Αὐτοὶ γὰρ οἴδατε,
5 ἀδελφοί, τὴν εἴσοδον ἡμῶν τὴν πρὸς ὑμᾶς, ὅτι οὐ κενὴ γέ-
γονεν». Καὶ πᾶσιν ὁμοίως τὸ αὐτὸ μαρτυρεῖ, ἄθλους καὶ ἀ-
γῶνας. Ἄλλ' οὐ νῦν τοῦτο εὐρήσειε παρ' ἡμῖν· νῦν γὰρ ἀγα-
πητὸν τὸ κἄν ἐν χρήμασί τινα τι παθεῖν. Καὶ ἐν χρήμασι
δὲ μεγάλα αὐτοῖς μαρτυρεῖ· τοῖς μὲν γὰρ φησιν, ὅτι «Τὴν
10 ἀσπαγὴν τῶν ὑπαρχόντων ὑμῶν μετὰ χαρᾶς προσεδέξασθε»·
τοῖς δὲ φησιν, ὅτι «Εὐδόκησαν Μακεδονία καὶ Ἀχαΐα κοι-
νωνίαν τινα ποιήσασθαι εἰς τοὺς πτωχοὺς»· καὶ πάλιν, «Ὁ
ἐξ ὑμῶν ζῆλος ἠρέθισε τοὺς πλείονας».

Ὅρᾳς τὰ ἐγκώμια τῶν τότε ἀνδρῶν; ἡμεῖς δὲ οὐδὲ
15 μέχρι ραπισμάτων, οὐδὲ μέχρι πληγῆς φέρομεν, οὐδὲ ὕβριν,
οὐδὲ χρημάτων ζημίαν. Ἐκεῖνοι ἤδη ζηλωταὶ καὶ μάστιγες
πάντων ἦσαν ἀγωνιζόμενοι ἡμεῖς δὲ τὴν ἀγάπην ἐψύξαμεν
τὴν εἰς τὸν Χριστόν. Πάλιν ἀναγκάζομαι κατηγορεῖν τῶν
παρόντων πραγμάτων. Καὶ τί πάθω; οὐκ ἐβουλόμην,, ἀλλ'
20 ἀναγκάζομαι. Εἰ μὲν γὰρ ἦν σιγήσαντα, καὶ μηδὲν εἰπόντα
τῶν γενομένων ἀφανίσαι διὰ τῆς σιγῆς τὰ γινόμενα, ἔδει
σιγᾶν· εἰ δὲ τοῦναντίον γίνεται, οὐ μόνον οὐκ ἀφανίζεται,
ἡμῶν σιγῶντων, ἀλλὰ καὶ χαλεπώτερα γίνεται, ἀναγκαῖον
εἰπεῖν. Ὁ γὰρ κατηγορῶν τῶν ἀμαρτανόντων, εἰ καὶ μηδὲν
25 ἕτερον, οὐκ ἀφήσει περαιτέρω προσελθεῖν. Οὐδεμία γὰρ ἐστὶν
οὕτως ἀνασχυντος ψυχὴ καὶ ἰαμὴ, ὡς συνεχῶς ἀκούουσα
κακιζόντων αὐτὴν τινων, μὴ ἐντρέπεσθαι, μηδὲ καθυφεῖναι
τῆς κακίας τῆς πολλῆς. Ἐνὶ γὰρ, ἔνι καὶ τοῖς ἀνασχύντοις

20. Ἐβρ. 10, 32·33.

21. Α' Θεσ. 1, 9·2, 1.

22. Ἐβρ. 10, 34.

23. Ρωμ. 15, 26.

24. Β' Κορ. 9, 2.

ψεις ἐθεατρίζεσθε καὶ διεπομπεύεσθε, ἀφ' ἐτέρου δὲ ἐγίνατε συμμέτοχοι ἐκείνων ποὺ ἔτσι κατεδιώκοντο καὶ ἔζων ἐν μέσῳ θλίψεων καὶ ὄνειδισμῶν»²⁰. Καὶ πρὸς τοὺς Μακεδόνας ἐξ ἄλλου, δηλαδὴ πρὸς τοὺς Θεσσαλονικεῖς, γράφων ἔλεγε· «Διότι αὐτοὶ θὰ διηγηθοῦν δι' ἡμᾶς, ὑπὸ ποίας δυσκόλους περιστάσεις ἦλθομεν πρὸς σᾶς»· καὶ πάλιν· «Διότι σεῖς οἱ ἴδιοι γνωρίζετε, ἀδελφοί, ὅτι ἡ ἐπίσκεψίς μας πρὸς σᾶς δὲν ὑπῆρξε χωρὶς ἀποτελέσματα»²¹. Καὶ εἰς ὅλους μαρτυρεῖ ὁμοίως τὸ ἴδιον πρᾶγμα, δηλαδὴ ἄθλους καὶ ἀγῶνας. Ἄλλὰ τώρα δὲν θὰ συναντήσετε τοῦτο εἰς ἡμᾶς· διότι τώρα εἶναι ἀγαπητὸν τὸ νὰ πάθῃ κανεὶς κάτι καὶ διὰ τῶν χρημάτων. Καὶ διὰ τῶν χρημάτων ὅμως μαρτυρεῖ μεγάλα εἰς αὐτούς· διότι εἰς ἄλλους μὲν λέγει, ὅτι «τὴν ἀρπαγὴν τῆς περιουσίας σας ἐδέχθητε μὲ χαράν»²²· εἰς ἄλλους δὲ λέγει, ὅτι «μὲ εὐχαρίστησιν ἀπεφάσισαν οἱ εὐρισκόμενοι εἰς Μακεδονίαν καὶ Ἀχαΐαν πιστοὶ νὰ κάμουν κάποια συνεισφορὰν διὰ τοὺς πτωχοὺς»²³· καὶ πάλιν, «Καὶ ὁ ζῆλος σας παρεκίνησε τοὺς περισσοτέρους»²⁴.

Βλέπετε τὰ ἐγκώμια τῶν τότε χριστιανῶν; ἡμεῖς ὅμως δὲν ἀντέχομεν οὔτε ραπίσματα, οὔτε τραύματα, οὔτε ὕβριν, οὔτε ζημίαν χρημάτων. Ἐκεῖνοι ἤδη ἀνεδείχθησαν ζηλωταὶ καὶ μάρτυρες ἀγωνιζόμενοι, ἡμεῖς ὅμως κατεστήσαμεν ψυχρὰν τὴν ἀγάπην μας πρὸς τὸν Χριστόν. Πάλιν ἀναγκάζομαι νὰ κατηγορῶ τὰ παρόντα πράγματα. Καὶ διατί τὸ λέγω αὐτό; Δὲν ἠθελα, ἀλλ' ἀναγκάζομαι. Διότι ἐὰν μὲν ἦτο δυνατόν, ἀφοῦ σιγήσω καὶ δὲν εἰπῶ τίποτε ἀπ' αὐτὰ ποὺ ἐγίναν, νὰ ἐξαφανίσω τὰ γινόμενα, ἔπρεπε νὰ σιγῶ· ἐὰν ὅμως γίνεται τὸ ἀντίθετον, καὶ ὄχι μόνον δὲν ἀφανίζονται ὅταν σιγῶμεν, ἀλλὰ γίνονται καὶ περισσότερον δυσάρεστα, εἶναι ἀνάγκη νὰ ὁμιλήσω. Διότι ὁ κατηγορῶν τοὺς ἀμαρτάνοντας, ἂν δὲν ἐπιτυχάνῃ τίποτε ἄλλο, ἐμποδίζει αὐτοὺς νὰ χειροτερεύσουν περισσότερον. Δὲν ὑπάρχει βέβαια κανεὶς τόσο πολὺ ἀναίσχυντος καὶ ἰταμός, ὁ ὁποῖος συνεχῶς ἀκούων μερικοὺς νὰ τὸν ἐπικρίνουν, νὰ μὴ ἐντρέπεται, οὔτε νὰ μὴ ἐγκαταλείψῃ τὴν πολλὴν κακίαν. Ὑπάρχει πράγματι, ὑπάρχει καὶ εἰς τοὺς ἀναισχύντους μι-

μικρόν τι αἰδοῦς· Ὁ Θεὸς γὰρ ἐνέσπειρε τὴν αἰδῶ τῆ φύσει τῆ ἡμετέρα. Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἤρκει ὁ φόβος ρυθμίσαι ἡμᾶς, καὶ πολλὰς εἰτέρας καιεσκεύασεν ὁδοὺς τοῦ μὴ ἀμαρτάνειν· οἷον, τὸ κατηγορεῖσθαι ἄνθρωπον, τὸ δεδοικέναι νόμους τοὺς κειμένους, τὸ δόξης ἐρᾶν, τὸ φιλίας ἀντιποιεῖσθαι. Πᾶσαι γὰρ αὗται αἱ ὁδοὶ τοῦ μὴ ἀμαρτάνειν εἰσὶ. Πολλάκις γὰρ ἂ διὰ τὸν Θεὸν οὐκ ἐγένετο, δι' αἰδῶ ἐγένετο· ἂ διὰ τὸν Θεὸν οὐκ ἐγένετο, διὰ φόβου ἀνθρώπου ἐγένετο. Τὸ γὰρ ζητούμενον, μὴ ἀμαρτάνειν πρότερον· καὶ τὸ διὰ τὸν Θεὸν τοῦτο ποιεῖν ὕστερον κατορθώσομεν.

Ἐπεὶ διὰ τί Παῦλος τοὺς μέλλοντας κρατεῖν τῶν ἐχθρῶν, οὐκ ἀπὸ τοῦ φόβου προτιρέπει τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ τὴν ἐκδικίαν ἀναμένειν; «Τοῦτο γὰρ ποιῶν», φησὶν, «ἄνθρωκας πρὸς σωρεύσεις ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ». Τέως γὰρ τοῦτο βούλειαι, κατορθωθῆναι τὴν ἀρειήν. Ὅπερ οὖν ἔλεγον, ἔνεσί τι αἰοχνητηρὸν ἐν ἡμῖν· πολλὰ φυσικὰ ἔχομεν ἀγαθὰ πρὸς τὴν ἀρειήν· οἷον, πρὸς τὸ ἐλεεῖν ἀπὸ φύσεως κινούμεθα πάντες ἄνθρωποι, καὶ οὐδὲν οὕτως ἀγαθὸν ἐν τῆ φύσει ἡμῶν ἐστίν, ἀλλὰ τοῦτο μόνον. Ὅθεν ἂν τις εἰκότως καὶ ἐξετάσειε, διὰ τί τοῦτο μάλιστα τῆ φύσει ἡμῶν ἐνέσπαρται, τὸ κατακλᾶσθαι δάκρυσι, τὸ ἐπικάμπτεσθαι, τὸ εἰτοιμοὺς εἶναι πρὸς ἔλεον. Οὐδεὶς φύσει ἐστὶν ἀργός, οὐδεὶς φύσει ἐστὶν ἀκενόδοξος, οὐδεὶς φύσει ἐστὶ ζήλου κρεῖττων· ἀλλὰ τὸ ἐλεεῖν πᾶσιν ἔγκειται φύσει, κἂν ὤμός τις ᾖ, κἂν ἀπηγῆς. Καὶ τί θαυμασιόν; θηρία ἐλεοῦμεν· οὕτως ἐκ περιουσίας ἡμῖν ὁ ἔλεος ἔγκειται. Κἂν σκύμνον ἴδωμεν λέοντος· πάσχομέν τι· ἐπὶ δὲ δημοφύλον πολλῶ πλέον.

Ὅρα πόσοι ἀνάπηροι καὶ τοῦτο ἱκανὸν εἰς ἔλεον ἡμᾶς ἀγαγεῖν. Οὐδὲν οὕτως εὐφραίνει τὸν Θεόν, ὥς ἐλεημοσύνη.

κρόν ἴχνος ἐντροπῆς· διότι ὁ Θεὸς ἐφύτευσε τὴν ἐντροπὴν μέσα εἰς τὴν ἰδικὴν μας φύσιν. Ἐπειδὴ βέβαια δὲν ἦτο ἀρκετὸν νὰ μᾶς κατευθύνῃ ὁ φόβος, ὁ Θεὸς μᾶς ἐφωδίασε καὶ μὲ ἄλλους τρόπους διὰ νὰ μὴ ἀμαρτάνωμεν ὅπως, ἡ κατηγορία, ὁ φόβος πρὸς τοὺς κειμένους νόμους, ἡ σφοδρὰ ἐπιθυμία τῆς δόξης, ἡ ἀντιποίησις τῆς φιλίας. Ὅλα αὐτὰ ὑπάρχουν διὰ νὰ μὴ ἀμαρτάνωμεν. Πολὺ συχνὰ ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα δὲν ἔγιναν διὰ τὸν Θεόν, ἔγιναν ἐξ αἰτίας τῆς ἐντροπῆς· αὐτὰ ποὺ δὲν ἔγιναν διὰ τὸν Θεόν, ἔγιναν διὰ τὸν φόβον τῶν ἀνθρώπων. Τὸ ζήτημα λοιπὸν εἶναι, νὰ μὴ ἀμαρτάνωμεν πρῶτα· καὶ θὰ κατορθώσωμεν νὰ κάνωμεν τοῦτο ὕστερα διὰ τὸν Θεόν.

Διατί λοιπὸν ὁ Παῦλος αὐτοῦς, ποὺ πρόκειται νὰ ὑπερισχύουν τῶν ἐχθρῶν, δὲν προτρέπει ἀπὸ τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ νὰ ἀναμένουν τὴν ἐκδίκησιν; «Διότι ἐὰν πράττῃς αὐτό», «θὰ μαζεύσῃς ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ κάρβουνα ἀναμμένα»²⁵. Κατὰ πρῶτον λοιπὸν τοῦτο ἐπιθυμεῖ, τὴν ἐπίτευξιν δηλαδὴ τῆς ἀρετῆς. Αὐτὸ λοιπὸν ποὺ ἔλεγα, ὑπάρχει κάτι τὸ ἐντροπαλὸν μέσα μας· ἔχομεν πολλὰ φυσικὰ ἀγαθὰ διὰ τὴν ἐπίτευξιν τῆς ἀρετῆς· ὅπως, ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ὀδηγούμεθα ἀπὸ τὴν φύσιν διὰ νὰ δίδωμεν ἐλεημοσύνην, καὶ κανένα ἀγαθὸν δὲν εἶναι ἔτσι εἰς τὴν φύσιν μας, ἀλλὰ μόνον τοῦτο. Διὰ τοῦτο καὶ εὐλόγως θὰ ἤθελε νὰ ἐξετάσῃ κανεὶς διατί τοῦτο μάλιστα ἔχει φυτευθῆ εἰς τὴν φύσιν μας, νὰ καταθλιβώμεθα μὲ δάκρυα, νὰ συγκινοῦμεθα, νὰ εἴμεθα πρόθυμοι δι' εὐσπλαγχνίαν. Κανεὶς δὲν εἶναι ἐκ φύσεως νωθρός, κανεὶς δὲν ὑπάρχει ἐκ φύσεως ποὺ νὰ μὴ εἶναι ματαιόδοξος, κανεὶς ἐκ φύσεως δὲν εἶναι ἀνώτερος τῆς ζηλοτυπίας· ἀλλ' ἡ εὐσπλαχνία ἐνυπάρχει ἐκ φύσεως εἰς ὅλους μας, εἴτε κανεὶς εἶναι ἄγριος εἴτε εἶναι σκληρός. Καὶ τί τὸ παράδοξον; Ἐλεοῦμεν τὰ θηρία· ἔτσι ἐν ἀφθονίᾳ ἐνυπάρχει εἰς ἡμᾶς ἡ εὐσπλαχνία. Καὶ ἂν ἀκόμη ἰδοῦμεν σκύμνον λέοντος, ὑποφέρομεν κάπως· διὰ τὸν ὁμόφυλόν μας ὅμως ὑποφέρομεν περισσότερον.

Βλέπε πόσοι ἀνάπηροι ὑπάρχουν καὶ τοῦτο εἶναι ἀρκετὸν νὰ μᾶς ὀδηγήσῃ εἰς τὴν εὐσπλαγχνίαν. Τίποτε δὲν

Διὸ οἱ ἱερεῖς τούτῳ ἐχρίοντο, καὶ οἱ βασιλεῖς, καὶ οἱ προ-
 φῆται· τῆς γὰρ τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας εἶχον σύμβολον τὸ
 ἔλαιον. Πάλιν ἐμάνθανον, ὅτι τὸν ἄρχοντα πλέον ἐλέου δεῖ
 ἔχειν ἐδήλου ὅτι τὸ Πνεῦμα εἰς ἄνθρωπον δι' ἔλεον μέλλει
 5 ἔρχεσθαι· ἐπειδὴ ὁ Θεὸς ἐλεεῖ τοὺς ἀνθρώπους, καὶ φιλαν-
 θρωπεύεται. «Ἐλεεῖς» γάρ, φησί, «πάντας», «ὅτι πάντα δύ-
 νασαι». Διὰ ταῦτα ἐλαίῳ ἐχρίοντο. Καὶ γὰρ τὴν ἱεροσύνην
 ἀπὸ ἐλέους ἐποίησε, καὶ βασιλεῖς ἐλαίῳ ἐχρίοντο. Κἂν ἄρ-
 χοντιά τις ἐπαινῇ, οὐδὲν οὕτως ἀντιῶ πρόπον ἐρεῖ, ὡς ἔλεον·
 10 τοῦτο γὰρ ἀρχῆς ἴδιον, τὸ ἐλεεῖν. Ἐννόησον ὅτι δι' ἔλεον
 ὁ κόσμος συνεσιάθη, καὶ μίμησαι τὸν δεσπότην. «Ἐλεος ἀν-
 θρώπου ἐπὶ τὸν πλησίον αὐτοῦ, ἔλεος δὲ Κυρίου ἐπὶ πᾶσαν
 σάρκα». Πῶς ἐπὶ πᾶσαν σάρκα; Κἂν ἁμαρτωλοὺς εἴπῃς, κἂν
 δικαίους εἴπῃς, πάντες τοῦ ἐλέους τοῦ Θεοῦ δεόμεθα· πάν-
 15 τες ἀπολαύομεν αὐτοῦ, κἂν αὐτὸς ἦ Παῦλος, κἂν Πέτρος,
 κἂν Ἰωάννης. Καὶ ἄκουσον αὐτῶν λεγόντων· οὐδὲν δεῖ λό-
 γων τῶν ἡμετέρων. Τί γὰρ φησιν ὁ μακάριος οὗτος; «Ἄλλ'
 ἠλεήθην, ὅτι ἄγνοῶν ἐποίησα».

Τί οὖν; μετὰ ταῦτα οὐκ ἐδεῖτο ἐλέους; Ἄκουσον τί φη-
 20 σι. «Περισσότερον αὐτῶν πάντων ἐκοπίασα, οὐκ ἐγὼ δέ,
 ἀλλ' ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἡ σὺν ἐμοί». Καὶ περὶ Ἐπαφροδίτου
 φησί· «Καὶ γὰρ ἠσθένησε παραπλήσιον θανάτου, ἀλλ' ὁ Θε-
 ὸς αὐτὸν ἠλέησεν, οὐκ αὐτὸν δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐμέ, ἵνα
 μὴ λύπην ἐπὶ λύπῃ σχῶ»· καὶ πάλιν, «Ἐβαρῆθημεν», φησίν,
 25 «ὡπὲρ δύναμι», ὥστε ἐξαπορηθῆναι ἡμᾶς καὶ τοῦ ζῆν· ἀλλ'
 αὐτοὶ ἐν δαυτοῖς τὸ ἀπόκριμα τοῦ θανάτου ἐσχῆκαμεν, ἵνα

26. Σοφ. Σολ. 11, 23.

27. Σοφ. Σειρ. 18, 13.

28. Α' Τιμ. 1, 13.

29. Α' Κορ. 15, 10.

30. Φιλιπ. 2, 27.

εύφραίνει τόσον πολὺ τὸν Θεόν, ὅσον ἡ ἐλεημοσύνη. Διὰ τοῦτο οἱ ἱερεῖς ἐχρίοντο μὲ τὸ ἔλαιον, καθὼς καὶ οἱ βασιλεῖς καὶ οἱ προφῆται· διότι εἶχον τοῦτο σύμβολον τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ. Πάλιν ἐπληροφοροῦντο, ὅτι ὁ ἄρχων πρέπει νὰ ὑπερτερῇ τῆς ἐλεημοσύνης· ἐδηλώνετο ἐκ τούτου, ὅτι τὸ Πνεῦμα πρόκειται νὰ ἔρχεται εἰς τὸν ἄνθρωπον δι' εὐσπλαγχνίαν· ἐπειδὴ ὁ Θεὸς ἐλεῖ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τοὺς ἀγαπᾷ. «Διότι ἐλεεῖς ὅλους», λέγει, «ἐπειδὴ ἡμπορεῖς τὰ πάντα»²⁶. Διὰ τοῦτο ἐχρίοντο μὲ ἔλαιον. Καὶ τὴν ἱερωσύνην ἔκαμεν ἀπὸ εὐσπλαγχνίαν, καὶ οἱ βασιλεῖς ἐχρίοντο μὲ ἔλαιον. Καὶ ἂν ἀκόμη κανεῖς ἐπαινῇ ἄρχοντα, δὲν θὰ εἰπῇ τίποτε ποῦ νὰ ἀρμόζη εἰς αὐτὸν τόσον πολὺ, ὅπως ἡ εὐσπλαγχνία· διότι τοῦτο εἶναι χαρακτηριστικὸν γνῶρισμα τῶν ἀρχόντων, ἡ εὐσπλαγχνία. Νὰ ἐνθυμῆσαι ὅτι ὁ κόσμος ἐδημιουργήθη ἐξ αἰτίας τῆς εὐσπλαγχνίας τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ μιμῆσαι Αὐτόν. «Ἡ εὐσπλαγχνία τοῦ ἀνθρώπου ἐκδηλώνεται εἰς τὸν πλησίον του, ἡ εὐσπλαγχνία ὁμως τοῦ Θεοῦ ἐκδηλώνεται εἰς κάθε ἄνθρωπον»²⁷. Πῶς εἰς κάθε ἄνθρωπον; Εἴτε εἰπῆς ἀμαρτωλούς, εἴτε εἰπῆς δικαίους, ὅλοι ἔχομεν ἀνάγκην τῆς εὐσπλαγχνίας τοῦ Θεοῦ· ὅλοι ἀπολαμβάνομεν αὐτήν, εἴτε αὐτὸς εἶναι ὁ Παῦλος, εἴτε ὁ Πέτρος, εἴτε ὁ Ἰωάννης. Καὶ ἄκουσε τί λέγουν αὐτοὶ οἱ ἴδιοι· δὲν χρειάζονται οἱ ἰδικοὶ μου λόγοι. Τί λοιπὸν λέγει ὁ μακάριος Παῦλος; «Ἄλλ' ἐλεήθην ἀπὸ τὸν Θεόν, διότι ἐξ ἀγνοίας ἔκαμα αὐτά»²⁸.

Τί λοιπὸν; κατόπιν δὲν ἐχρειάζετο εὐσπλαγχνίαν; Ἄκουσε τί λέγει· «Περισσότερον ἀπὸ ὅλους αὐτοὺς ἐκοπίασα, ὄχι ἐγώ, ἀλλὰ ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ, ποῦ εἶναι μαζί μου»²⁹. Καὶ διὰ τὸν Ἐπαφρόδιτον λέγει· «Καὶ ἀληθῶς ἠσθένησε βαρεῖα καὶ ἐπλησίασε νὰ ἀποθάνῃ, ἀλλ' ὁ Θεὸς τὸν ἠλέησεν, ὄχι μόνον αὐτόν, ἀλλὰ καὶ ἐμὲ διὰ νὰ μὴ δοκιμάσω λύπην ἐκ τοῦ θανάτου του ἐπάνω εἰς τὴν ἄλλην λύπην μου»³⁰. Καὶ πάλιν· «Ἐπεσεν ἐπάνω μας μέγα βάρος δοκιμασιῶν ποῦ ἦταν παραπάνω ἀπὸ τὴν δύναμίν μας, ὥστε νὰ ἀπελπισθοῦμεν καὶ δι' αὐτὴν τὴν ζωὴν μας· ἀλλὰ μᾶς ἐδίδετο ἡ ἀπόκρισις, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν καὶ ἡμεῖς οἱ ἴδιοι εἶχο-

μὴ πεποιθότες ὦμεν ἐφ' ἑαυτοῖς, ἀλλ' ἐπὶ τῷ Θεῷ, ὃς ἐκ
 τηλικούτων θανάτων ἐρρύσαιο ἡμᾶς, καὶ ρύσεται· καὶ πάλιν
 «Ἐρρυσθήν ἐκ σιόματος λέοντος, καὶ ρύσεταιί με ὁ Κύριος».
 Καὶ πανταχοῦ εὐρήσομεν τοῦτο αὐτὸν καυχώμενον, ὅτι ἐλέφ
 5 ἐσώθη. Καὶ Πέτρος δὲ ἀπὸ τοῦ ἐλεηθῆναι τοιοῦτος ἦν.
 Ἐκούε γὰρ τοῦ Χριστοῦ πρὸς αὐτὸν λέγοντος, ὅτι «Ἡθέλη-
 σεν ὁ Σατανᾶς σιτιάσαι ὑμᾶς, ὡς τὸν σίτιον, καὶ ἐδεήθη
 περὶ σοῦ, ἵνα μὴ ἐκλείπη ἡ πίστις σου». Καὶ Ἰωάννης ἐλέφ
 τοιοῦτος ἦν, καὶ πάντες δὲ ἀπλῶς. Ἐκούε γὰρ τοῦ Χριστοῦ
 10 λέγοντος· «Οὐχ ὑμεῖς με ἐξελέξασθε, ἀλλ' ἐγὼ ἐξελεξά-
 μην ὑμᾶς».

Πάντες γὰρ δεόμεθα τοῦ ἐλέους τοῦ Θεοῦ· «Ἐλεος γὰρ
 Θεοῦ», φησὶν, «ἐπὶ πᾶσαν σάρκα». Εἰ δὲ οὔτοι ἐδέοντο τοῦ
 Θεοῦ, τί ἂν τις εἴποι περὶ τῶν λοιπῶν; Πόθεν γάρ, εἰπέ μοι,
 15 τὸν ἥλιον ἀνατέλλει ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς; Τί δέ, εἰ
 μόνον ἐνιαυτὸν τὸν ὑετὸν ἐπέσχεν, οὐκ ἂν ἅπαντας ἀπώλεσε;
 τί δέ, εἰ ἐπομβρίαν εἰργάσαιο; τί δέ, εἰ πῦρ ἔβρεξε; τί δέ,
 εἰς μύτις ἔπεμφεν; Ἀλλὰ τί λέγω; εἰ σκότιος ἐποίησεν,
 οἶόν ποτε, οὐκ ἂν ἅπαντες ἀπώλοντο; εἰ τὴν γῆν εἰτίναξεν,
 20 οὐκ ἂν ἅπαντες ἀπώλοντο; «Τί ἐστὶν ἄνθρωπος, διὸ μιμηθήσκη
 αὐτοῦ;» εὐκαιρὸν εἰπεῖν νῦν· ἂν ἀπειλήσῃ τῇ γῆ μόνον,
 πάντες εἰς ἐγένοντο τάφος. «Ὡς σιαγῶν ὕδατος ἀπὸ κάδου»,
 φησὶν, οὔτω τὰ ἔθνη ἐνώπιον αὐτοῦ· ὡς σίελος λογισθήσον-
 ται, ὡς ροπὴ ζυγοῦ». Ὡς εὐκόλον ἡμῖν τὴν τριτάτην κινή-
 25 σαι, οὔτως αὐτῷ πάντα ἀπολέσαι, καὶ ποιῆσαι πάλιν. Ὁ τοί-
 νυν τοσαύτην ἔχων ἐξουσίαν ἡμῶν, καὶ δοῶν ἡμᾶς καθ' ἐ-

31. Β' Κορ. 1, 8 - 10.

32. Β' Τιμ. 4, 17. 18.

33. Λουκᾶ 22, 31 - 32.

34. Ἰω. 15, 16.

35. Ψαλμ. 8, 5.

36. Ἦσ. 40, 15.

μεν πεισθῆ, ὅτι ὁ θάνατός μας ἦτο πλέον βέβαιος, διὰ νὰ μὴ ἔχωμεν πεποίθησιν εἰς τὸν ἑαυτὸν μας, ἀλλ' εἰς τὸν Θεόν, ὁ ὁποῖος μᾶς ἔσωσεν ἀπὸ βέβαιον θάνατον, καὶ θὰ μᾶς σώζη ἀπὸ κάθε κίνδυνον»³¹. Καὶ πάλιν· «Ἐσώθην ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ λεονταριοῦ, καὶ θὰ μὲ σώζη καὶ εἰς τὸ μέλλον ὁ Κύριος»³². Καὶ παντοῦ θὰ συναντήσωμεν τὸν Παῦλον νὰ καυχᾶται αὐτό, ὅτι μὲ τὴν εὐσπλαγχνίαν τοῦ Θεοῦ ἐσώθη. Καὶ ὁ Πέτρος δὲ ἐδέχθη αὐτὴν τὴν εὐσπλαγχνίαν. Διότι ἄκουε τὸν Χριστόν, ὁ ὁποῖος λέγει πρὸς αὐτόν, ὅτι «Ὁ σατανᾶς ἐζήτησε νὰ σᾶς τaráξη καὶ νὰ σᾶς κλονίσῃ, ὅπως σείεται τὸ σιτάρι μέσα εἰς τὸ κόσκινον, καὶ προσηυχῆθην ὑπὲρ σου, διὰ νὰ μὴ χάσης τὴν πίστιν σου»³³. Ἐπίσης ὁ Ἰωάννης ἐδέχθη τὴν εὐσπλαγχνίαν, καὶ γενικῶς ὅλοι οἱ ἀπόστολοι. Διότι ἄκουε τὸν Χριστόν, ὁ ὁποῖος τοῦ λέγει· «Δὲν μὲ ἐξελέξατε σεῖς, ἀλλ' ἐγὼ σᾶς ἐξέλεξα»³⁴.

Ὅλοι λοιπὸν ἔχομεν τὴν ἀνάγκην τῆς εὐσπλαγχνίας τοῦ Θεοῦ. «Διότι ἡ εὐσπλαγχνία τοῦ Θεοῦ», λέγει, «ἐκδηλώνεται εἰς κάθε ἄνθρωπον». Ἐὰν ὅμως αὐτοὶ εἶχαν ἀνάγκην τῆς εὐσπλαγχνίας τοῦ Θεοῦ, τί θὰ ἠμποροῦσε νὰ εἰπῆ κανεὶς περὶ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων; Διότι εἶπέ μου, διατί ἀνατέλλει τὸν ἥλιον ἀδιακρίτως εἰς πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς; Καὶ τί θὰ συνέβαινε, ἐὰν μόνον δι' ἓνα χρόνον ἐμποδίσῃ τὴν βροχὴν, δὲν θὰ κατέστρεφεν ὅλους; καὶ τί ἂν ἔβρεχεν ἄφθονον βροχὴν; καὶ τί ἂν ἔβρεχε πῦρ, καὶ τί ἂν ἔρριπτε μῖας; Ἄλλὰ διατί λέγω αὐτά; ἂν ἔκαμε σκοτάδι, ὅπως κάποτε, δὲν θὰ ἐχάνοντο ὅλοι; ἂν ἔσειε τὴν γῆν, δὲν θὰ κατεστρέφοντο ὅλοι; «Τί εἶναι ὁ ἄνθρωπος, ὥστε νὰ ἐνεθυμῆσαι αὐτόν»³⁵, εἶναι κατάλληλος εὐκαιρία νὰ εἰποῦμεν τώρα ἂν συγκλονίσῃ μόνον τὴν γῆν, ὅλοι θὰ ἐγίνοντο ἓνας τάφος. «Ὅπως μία σταγὼν ὕδατος ποὺ τρέχει ἀπὸ τὸν κάδον», λέγει, «ἔτσι εἶναι τὰ ἔθνη ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ· θὰ λογαριασθοῦν ὡς σκέλος, ὡς λεπτὴ κόνις εἰς τὴν πλάστιγγα»³⁶. Ὅπως εἶναι εὐκόλον εἰς ἡμᾶς νὰ κινήσωμεν τὴν γλωττίδα τῆς ζυγαριᾶς, ἔτσι εἶναι εὐκόλον εἰς τὸν Θεὸν νὰ καταστρέψῃ τὰ πάντα, καὶ πάλιν νὰ τὰ δημιουργήσῃ. Ἐκεῖνος λοιπὸν ποὺ ἔχει τόσο μεγάλην ἐξουσίαν ἐπάνω

κάστην ἀμαριάνοντιαν, καὶ μὴ κολάζων, οὐχὶ ἐλέω διαβασιάζει; Ἐπεὶ καὶ τὰ κτήνη ἐλέω ἔσσι· «Ἀνθρώπους γὰρ καὶ κτήνη σώσεις, Κύριε».

Εἶδεν ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ἔπλησεν αὐτὴν ζώων. Διὰ τί;
 5 Διὰ σέ. Σὲ δὲ διατί ἐποίησε; Δι' ἀγαθότητα. Οὐδὲν ἐλέου κρεῖττον φωτὸς ἔστιν αἴτιον, καὶ ἐκεῖ φωτὸς αἴτιον. «Καὶ ἀνατελεῖ», φησὶν ὁ προφήτης, «πρώϊμον τὸ φῶς σου», ἐὰν ποιήσης ἔλεον εἰς τὸν πλησίον. Καὶ ὡσπερ τὸ ἔλαιον τοῦτο τὸ φῶς παρέχει, οὕτως ἡ ἐλεημοσύνη ἐκεῖ φῶς μέγα ἡμῖν
 10 χαρίζεται καὶ θαυμάσιον. Πολὺς τοῦ ἐλέου τούτου ὁ λόγος τῷ Παύλῳ ἦν. Ἄκουε γὰρ αὐτοῦ ποιε μὲν λέγοντις, «Μόνον τῶν πτωχῶν ἵνα μνημονεύωμεν»: ἄλλοτε δέ, «Ἐὰν ἦ ἄξιον τοῦ καμὲ πορεύεσθαι». Καὶ πανταχοῦ ἄνω καὶ κάτω περὶ τούτου ὁρᾷς αὐτὸν μεριμνῶντα. Καὶ πάλιν, «Μανθανέ-
 15 τωσαν δὲ καὶ οἱ ἡμέτεροι καλῶν ἔργων προΐσιασθαι»· καὶ πάλιν, «Ταῦτα γὰρ ἔστι καλὰ καὶ ὠφέλιμα τοῖς ἀνθρώποις». Ἄκουε δὲ καὶ ἄλλου τινὸς λέγοντις, «Ἐλεημοσύνη ἐκ θανάτου ρύεται»: «Ἐὰν δὲ τὸν ἔλεον ἀνέλῃς, Κύριε, Κύριε, τίς ὑποστήσεται;»· καί, «Ἐὰν εἰσεέλθῃς», φησὶν, «εἰς
 20 κροῖον μετὰ τοῦ δούλου σου». «Μέγα ἄνθρωπος»: διὰ τί; «καὶ τίμιον ἀνὴρ ἐλεήμων». Τοῦτο γὰρ ἄνθρωπος, ἐλεήμων, μᾶλλον δὲ τοῦτο ὁ Θεός, τὸ ἐλεεῖν. Ὅρᾷς ὅση τοῦ ἐλέους τοῦ Θεοῦ ἡ ἰσχὺς; Τοῦτο πάντα ἐποίησε, τοῦτο τὸν κόσμον εἰργάσατο, τοῦτο ἀγγέλους ἐποίησε, δι' ἀγαθότητα μόνον.
 25 Διὰ τοῦτο καὶ γέενναν ἠπερίλησεν, ἵνα βασιλείας τύχωμεν

37. Ψαλμ. 35, 7.

38. Ἦσ. 58, 8.

39. Γαλ. 2, 10.

40. Α' Κορ. 16, 4.

41. Τίτ. 3, 14.

42. Τίτ. 3, 8.

43. Ἰωβ 12, 9.

44. Ψαλμ. 129, 3· 142, 2.

μας, καὶ μᾶς βλέπει καθημερινῶς νὰ ἁμαρτάνωμεν, χωρὶς ὅμως νὰ μᾶς τιμωρῇ, δὲν μᾶς διατηρεῖ ἔξ αἰτίας τῆς εὐσπλαχνίας του; Ἐπειδὴ καὶ τὰ ζῶα ὑπάρχουν ἔξ αἰτίας τῆς αὐσπλαχνίας του· «Διότι ἄνθρωποις καὶ ζῶα θὰ διατηρῆς εἰς τὴν ζωὴν, Κύριε».

Εἶδεν ἐπάνω εἰς τὴν γῆν καὶ ἐγέμισεν αὐτὴν ζῶα. Διὰ ποῖον λόγον; Διὰ σέ. Διατί ὅμως σέ ἔπλασεν, ἄνθρωπε; Ἐξ αἰτίας τῆς ἀγαθότητός του. Τίποτε δὲν εἶναι ἰσχυρότερον ἀπὸ τὴν ἐλεημοσύνην· εἶναι ἡ αἰτία τοῦ φωτός ἐδῶ, καὶ εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν εἶναι αἰτία φωτός. «Καὶ θὰ ἀνατείλῃ», λέγει ὁ προφήτης, «πρώιμον τὸ φῶς σου»³⁸, ἐὰν κάνῃς ἐλεημοσύνην εἰς τὸν πλησίον σου. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς τοῦτο τὸ ἔλαιον παρέχει τὸ φῶς, ἔτσι καὶ ἡ ἐλεημοσύνη εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν μᾶς χαρίζει λαμπρὸν καὶ θαυμάσιον φῶς. Ὁ Παῦλος ἔκανε πολὺν λόγον διὰ τὴν ἐλεημοσύνην. Διότι ἄκουε αὐτὸν ἄλλοτε μὲν νὰ λέγῃ, «Μόνον τοὺς πτωχοὺς νὰ ἐνθυμούμεθα»³⁹· ἄλλοτε δέ, «Ἐὰν τὸ ποσὸν ποῦ θὰ συνάξετε εἶναι μέγαλον καὶ ἀξίζη νὰ ὑπάγω καὶ ἐγώ»⁴⁰. Καὶ παντοῦ εἰς ὅλα τὰ σημεῖα βλέπει αὐτὸν νὰ μεριμνᾷ διὰ τὸ ἴδιον πρᾶγμα. Καὶ πάλιν, «Ἄς παίρνουν μάθημα καὶ οἱ ἰδικοὶ μας νὰ πρωτοστατοῦν εἰς καλὰ ἔργα»⁴¹. Καὶ πάλιν λέγει· «Διότι αὐτὰ τὰ ἔργα εἶναι καλὰ καὶ ὠφέλιμα εἰς τοὺς ἄνθρωποις»⁴². Ἄκουε ὅμως καὶ κάποιον ἄλλον ποῦ λέγει· «Ἡ ἐλεημοσύνη σώζει ἀπὸ τὸν θάνατον»⁴³. «Ἐὰν ὅμως ἀποσύρῃς τὸ ἔλεός σου, Κύριε, Κύριε, ποῖος θὰ ἐξακολουθήσῃ νὰ ὑπάρχῃ;» καὶ «Ἐὰν εἰσέλθῃς, λέγει, εἰς κρίσιν μαζί μὲ τὸν δούλον σου»⁴⁴. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι κάτι τὸ μέγα· διατί; «καὶ εἶναι τίμιον νὰ εἶναι ὁ ἄνθρωπος ἐλεήμων»⁴⁴. Τοῦτο λοιπὸν εἶναι ὁ ἄνθρωπος, ἐλεήμων· μᾶλλον δέ τοῦτο εἶναι ὁ Θεός, ἐλεημοσύνη. Βλέπεις πόση εἶναι ἡ δύναμις τῆς εὐσπλαχνίας τοῦ Θεοῦ; Αὐτὴ κατεσκεύασε τὰ πάντα, αὐτὴ ἐδημιούργησε τὸν κόσμον, αὐτὴ ἐδημιούργησε τοὺς ἀγγέλους, μόνον ἔξ αἰτίας τῆς ἀγαθότητος. Διὰ τοῦτο μᾶς προέβαλεν ὡς ἀπειλήν καὶ τὴν γέενναν τοῦ πυρός διὰ νὰ ἐπιτύχωμεν τὴν Βασιλείαν τῶν Οὐρανῶν, τὴν ὁποῖαν ὅμως ἐπιτυγχάνομεν ἔξ αἰτίας τῆς εὐσπλαχνίας

Βασιλείας δὲ τυγχάνομεν δι' ἔλεον. Διὰ τί γὰρ μόνος ὢν τοσοῦτους ἐποίησεν; οὐ δι' ἀγαθότητα; οὐ διὰ φιλανθρωπίαν; Ἄν ἐρωτήσης, διὰ τί τόδε καὶ τόδε, πανταχοῦ τὴν ἀγαθότητα εὐρήσεις.

- 5 Ἐλεήσωμεν τοὺς πλησίον, ἵνα ἐλεηθῶμεν αὐτοί. Οὐκ ἐκείνοις μᾶλλον, ἢ ἡμῖν αὐτοῖς συνάγομεν τὸν ἔλεον τοῦτον ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ. Ὅτιαν σφοδρὰ ἦ τοῦ πυρός ἢ φλόξ, τὸ ἔλαιον τοῦτο τοῦ πυρός ἐστι σβεστικόν, τοῦτο δὲ φωτὸς αἷτιον ἡμῖν. Οὕτω τοῦ πυρός τῆς γεέννης διὰ τούτου ἀπαλλα-
- 10 γησόμεθα· ἐπεὶ πόθεν σπλαγχνισθήσεται καὶ ἐλεήσει; Ἐκείνη τῆς ἀγάπης ὁ ἔλεος γίνεται. Οὐδὲν οὕτω παροξύνει τὸν Θεόν, ὡς τὸ ἀνελεήμονα εἶναι. Προσηνέχθη αὐτῷ τις ὀφείλων μωρία τάλαντα, καὶ σπλαγχνισθεὶς συνεχώρησε· καὶ ἐκείνῳ ὀφείλειο παρὰ τοῦ συνδούλου ἑκατὸν δηνάρια, καὶ ἤγγεν
- 15 αὐτόν· διὰ τοῦτο παρέδωκεν αὐτόν ὁ Κύριος τοῖς βασανισταῖς, ἕως οὗ ἀποδῶ τὸ ὀφειλόμενον. Ταῦτα ἀκούοντες, ἐλεήμονες ὦμεν περὶ τοὺς ὀφείλοντας ἐν χρήμασιν, ἐν ἁμαρτήμασι. Μηδεὶς μνησίκακος ἔστω, εἴγε μὴ θούλοιο ἑαυτὸν ἀδικεῖν· οὐ γὰρ ἐκεῖνον τοσοῦτον λυπεῖ. Ἐκείνῳ μὲν γὰρ ἢ ἐπέξεισιν,
- 20 ἢ οὐκ ἐπεξῆλθεν· αὐτὸς δὲ τὰς ἁμαρτίας οὐκ ἀφίεις τῷ πλησίον βασιλείαν ζητεῖς; Ὅπερ ἵνα μὴ πάθωμεν, πᾶσιν ἀφῶμεν· ἑαυτοῖς γὰρ ἀφίεμεν· καὶ συγχωρήσωμεν, ἵνα ὁ Θεὸς συγχωρήσῃ ἡμῖν τὰ ἁμαρτήματα ἡμῶν, καὶ οὕτω τῶν μελλόντων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ
- 25 Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

45. Παροιμ. 20, 9.

49. Πρβλ. Ματθ. 18, 23 - 35.

τοῦ Θεοῦ. Διότι, εἶπέ μου, διατί, ἐνῶ εἶναι μόνος, ἐδημιούργησε τόσον πολλούς; "Οχι ἐξ αἰτίας τῆς ἀγαθότητός του; "Οχι ἐξ αἰτίας τῆς φιλανθρωπίας του; "Αν ἐρωτήσης, διατί συμβαίνει αὐτὸ καὶ ἐκεῖνο, παντοῦ θὰ εὔρης τὴν ἀγαθότητα.

"Ας ἐλεήσωμεν τοὺς πλησίον, διὰ νὰ ἐλεηθοῦμεν καὶ ἡμεῖς οἱ ἴδιοι. Δὲν συγκεντρώνομεν τὴν ἐλεημοσύνην αὐτὴν περισσότερο δι' ἐκείνους, παρὰ διὰ τοὺς ἰδίους τοὺς ἑαυτοὺς μας κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως. "Όταν αἱ φλόγες τοῦ πυρός εἶναι ὀρμητικαί, τὸ ἔλαιον τοῦτο εἶναι σβεστικὸν τοῦ πυρός, τοῦτο δὲ εἶναι αἰτία φωτὸς εἰς ἡμᾶς. "Ἔτσι θὰ ἀπαλλαγοῦμεν διὰ τούτου ἀπὸ τὸ πῦρ τῆς γενένης· διότι ἀπὸ ποῦ θὰ μᾶς εὐσπλαγχνισθῇ καὶ θὰ μᾶς ἐλεήσῃ; Ἡ ἐλεημοσύνη εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἀγάπης. Τίποτε δὲν ἐξοργίζει τόσον πολὺ τὸν Θεόν, ὅσον τὸ νὰ μὴ εἶναι κανεὶς ἐλεήμων. "Ἐφεραν εἰς αὐτὸν ἓνα χρεώστην ποῦ ὤφειλε δέκα χιλιάδας τάλαντα, καὶ ἀφοῦ τὸν εὐσπλαγχνίσθη τοῦ ἐχάρισε τὸ δάνειον· καὶ εἰς ἐκεῖνον ὤφειλεν ἓνας ἀπὸ τοὺς συνδούλους του ἑκατὸν δηνάρια, καὶ τὸν κατεστανοχωροῦσε· διὰ τοῦτο ὁ κύριος παρέδωκεν αὐτὸν εἰς ἐκείνους, ποῦ βασανίζουν τοὺς φυλακισμένους διὰ νὰ τὸν τιμωροῦν, μέχρις ὅτου ἐξοφλήσῃ τὸ ποσὸν ποῦ ὤφειλαν⁴⁵. Ἄκούοντες αὐτὰ ἄς εἴμεθα ἐλεήμονες διὰ τοὺς ὀφειλέτας μας εἰς χρήματα, εἰς ἁμαρτήματα. Κανεὶς ἄς μὴ εἶναι μνησικάκος, ἐὰν βεβαίως δὲν ἐπιθυμῇ νὰ ἀδικῇ τὸν ἑαυτὸν του· καθ' ὅσον δὲν προξενεῖ τόσον πολὺ λύπην εἰς ἐκεῖνον. Διότι ἐκεῖνον μὲν ἢ ἐτιμώρησεν ἢ δὲν ἐτιμώρησε, σὺ ὅμως ὁ ἴδιος χωρὶς νὰ συγχωρήσῃς τὰς ἁμαρτίας τοῦ πλησίον σου Ζητεῖς τὴν Βασιλείαν τῶν Οὐρανῶν; Συνεπῶς διὰ νὰ μὴ πάθωμεν, ἄς συγχωρήσωμεν τοὺς πάντας· διότι συγχωροῦμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας. Καὶ ἄς συγχωρήσωμεν διὰ νὰ μᾶς συγχωρήσῃ ὁ Θεὸς τὰς ἁμαρτίας μας, καὶ ἔτσι νὰ ἐπιτύχωμεν τὰ ἀγαθὰ τῆς μελλούσης Ζωῆς, μὲ τὴν χάριν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετὰ τοῦ ὁποίου ἀνήκει εἰς τὸν Πατέρα συγχρόνως καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ἡ δόξα, ἡ δύναμις, ἡ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ ΣΤ΄

Φιλιπ. 2, 1 - 4

«*Εἴ τις οὖν παράκλησις ἐν Χριστῷ, εἴ τι παραμύθιον
ἀγάπης, εἴ τις κοινωνία Πνεύματος, εἴ τινα σπλάγγνα
5 καὶ οἰκτιρμοί, πληρώσατέ μου τὴν χαρὰν, ἵνα τὸ αὐτὸ
φρονῆτε, τὴν αὐτὴν ἀγάπην ἔχοντες, σύμφυχοι, τὸ ἐν
φρονοῦντες· μηδὲν κατ' ἐριθείαν ἢ κενοδοξίαν, ἀλλὰ
τῇ ταπεινοφροσύνῃ, ἀλλήλοις ἡγούμενοι ὑπερέχοντας
ἑαυτῶν· μὴ τὰ ἑαυτῶν ἕκαστος σκοπεῖτε, ἀλλὰ καὶ τὰ
10 ἐτιέρων ἕκαστος».*

Οὐδὲν ἄμεινον, οὐδὲν φιλοσοργότερον διδασκάλου πνευματικοῦ παντὸς παιρὸς εὐνοίαν παρέρχεται φυσικοῦ. Ὅρα γοῦν, ὁ μακάριος οὗτος οἶαν ἰδέθῃσιν ἰκειηρίαν πρὸς Φιλιππησίους ὑπὲρ τῶν ἐκείνοις συμφερόντων. Τί γάρ φησι, περὶ
15 ὁμονοίας παρακαλῶν, τοῦ πάντων αἰτίου τῶν καλῶν; ὅρα πῶς λιπαρῶς, πῶς σφοδρῶς, πῶς μετὰ συμπαθείας πολλῆς.
«*Εἴ τις οὖν παράκλησις ἐν Χριστῷ*», φησί. Τουτέστιν, εἴ τινα ἔχειτε παράκλησιν ἐν Χριστῷ· ὡς ἂν εἰ ἔλεγεν, εἴ τινα μου λόγον ἔχεις, εἴ τις σοι φροντίς ἐμοῦ, εἴ ποτε εὖ ἔπαθές τι
20 παρ' ἐμοῦ, τόδε ποιήσον. Τούτῳ δὲ κεχρημέθα τῆς διαθέσεως τῷ τρόπῳ, διὰν ὑπὲρ πράγματις ἀξιῶμεν, ὃ πάντων προτίθεμεν· οὐ γάρ, εἰ μὴ πάντων αὐτὸ προσιθέμεν, πάντων τὴν

ΛΟΓΟΣ ΣΤ΄

Φιλιπ. 2, 1 - 4

«Ἐν ὀνόματι λοιπὸν τῆς ἐν Χριστῷ παρηγορίας, ἐν ὀνόματι τῆς παραμυθίας ποῦ προέρχεται ἐξ ἀγάπης, ἐὰν μετέχετε καὶ σεῖς τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἐὰν ἔχετε εὐσπλαγχνίαν καὶ αἰσθήματα συμπαθείας, γεμίσατε τὴν καρδίαν μου χαρὰν, μὲ τὸ νὰ ἔχετε τὰ αὐτὰ ὅλοι φρονήματα, ἔχοντες μεταξὺ σας τὴν αὐτὴν ἀγάπην, μίαν ψυχὴν ὅλοι σας, ἓνα φρόνημα, χωρὶς τίποτε νὰ πράττετε ἐκ φαρτσιασμοῦ καὶ ἀντιζηλίας ἢ ἐκ κενοδοξίας. Ἄλλὰ διὰ τῆς ταπεινοφροσύνης νὰ θεωρῆ ὁ καθένας σας τοὺς ἄλλους ὅλους ὑπερτέρους καὶ ἀνωτέρους. Μὴ ἐπιδιώκετε ἕκαστος τὰ συμφέροντά του, ἀλλ' ἄς ἐπιζητῆ ἕκαστος καὶ τὰ συμφέροντα τῶν ἄλλων»¹.

Τίποτε δὲν εἶναι καλύτερον, τίποτε δὲν εἶναι φιλοστοργότερον ἀπὸ τὸν πνευματικὸν διδάσκαλον ὑπερβαίνει τὴν συμπάθειαν κάθε φυσικοῦ πατρός. Πρόσεχε λοιπὸν, ποίαν ἰκεσίαν ὀρίζει ὁ μακάριος Παῦλος εἰς τοὺς Φιλιππησίους ὑπὲρ τῶν συμφερόντων ἐκείνων. Τί λοιπὸν λέγει, προτρέπων αὐτοὺς εἰς ὁμόνοιαν, τὴν αἰτίαν πάντων τῶν καλῶν; Πρόσεχε πῶς λέγει μὲ ἐπιμονήν, μὲ σφοδρότητα καὶ μὲ συμπάθειαν πολλήν. «Ἐν ὀνόματι τῆς ἐν Χριστῷ παρηγορίας», λέγει. Δηλαδή, ἂν ἔχετε τὴν ἐν Χριστῷ παρηγορίαν ὡς ἐὰν ἔλεγεν, ἂν ἔχης κάποιον λόγον ὑπὲρ ἐμοῦ, ἂν φροντίζης κάπως δι' ἐμέ, ἂν κάποτε εὐηργετήθης ἀπὸ ἐμέ, πράξε τοῦτο λοιπὸν. Μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν ἐκδηλώνομεν τὴν διάθεσίν μας ὅταν ἀξιῶνῶμεν κάτι ποῦ προτιμοῦμεν ἀπὸ ὅλα τὰ πράγματα ὁτιοῦν ἐὰν δὲν ἐπροτιμούσαμεν

ἀμοιβὴν ἐν ἐκείνῳ λαβεῖν ἐβουλόμεθα, καὶ δι' ἐκείνου τὸ
 πᾶν ἐλέγομεν δείκνυσθαι. Ἡμεῖς μὲν οὖν σαρκικῶν δικαιω-
 μάτων ὑπομιμνήσκομεν ὡς ἂν εἰ πατήρ ἔλεγεν, εἴ τις οὖν
 σοι πατρὸς αἰδῶς, εἴ τις ἀναιροφῆς μνήμη, εἴ τις φιλοστορ-
 5 γίας τῆς πρὸς ἐμέ, εἴ τις τιμῆς ἧς ἔτυχες παρ' ἐμοῦ, εἴ τις
 εὐνοίας, μὴ ἔσο τῷ ἀδελφῷ ἐχθρός· τουτέστιν, ἀντὶ πάντων
 ἐκείνων ταύτην αἰτιῶ τὴν ἀμοιβήν. Ἀλλ' οὐχ ὁ Παῦλος οὐ-
 τως· οὐδενὸς σαρκικοῦ ὑπομιμνήσκει, ἀλλὰ πάντων πνευματι-
 κῶν. Τουτέστιν, εἴ τινά μοι θούλεσθε παράκλησιν ἐν τοῖς
 10 πειρασμοῖς δοῦναι, καὶ προτροπὴν ἐν Χριστῷ, εἴ τινα παρα-
 μυνθίαν ἀγάπης, εἴ τινα κοινωνίαν δεῖξαι τὴν ἐν Πνεύματι,
 εἴ τινα ἔχετε σπλάγχνα καὶ οἰκτιρομους, πληρώσατέ μου τὴν
 χαράν. «Εἴ τινα σπλάγχνα καὶ οἰκτιρομοί». Οἰκτιρομους φησὶν
 ἑαυτοῦ τῶν μαθητῶν τὴν ὁμόνοιαν ὁ Παῦλος δεικνύς ὡς
 15 ἐν τοῖς ἐσχάτοις ὁ κίνδυνος, ἐὰν μὴ ὁμονοοῦσιν. Εἴ ἔστι, φησί,
 τυχεῖν παρακλήσεως παρ' ὑμῶν, εἴ ἔστι τυχεῖν ἀπὸ τῆς ἀ-
 γάπης ὑμῶν παραμυνθίας τινός, εἴ ἔστιν ὑμῖν κοινωνῆσαι ἐν
 Πνεύματι, εἴ ἔστι κοινωνῆσαι ὑμῖν ἐν Κυρίῳ, εἴ ἔστιν ἐλεη-
 θῆναι παρ' ὑμῶν καὶ οἰκτειρηθῆναι, πάντων τούτων τὴν ἀν-
 20 τίδοσιν ἐν τῇ ἀγάπῃ δεῖξατε· πάντων τούτων ἔτυχον, ἐὰν
 ἀγαπᾶτε ἀλλήλους. «Πληρώσατέ μου τὴν χαράν».

Ὅρα, ἵνα μὴ δόξη ἢ παραίνεσις ὡς πρὸς ἐλλείποντα
 ἔτι γεγενῆσθαι, οὐκ εἶπε, ποιήσατέ μοι, ἀλλά, «πληρώσατε»·
 τουτέστιν ἤρξασθε φυτεύειν ἐν ἐμοί· ἤδη μοι μειτεδώκατε
 25 τὸ εἰρηνεύειν, ἀλλ' εἰς τέλος ἐπιθυμῷ ἐλθεῖν. Τί θούλει,
 εἰπέ μοι; ἵνα σε κινδύνων ἀπαλλάξωμεν; ἵνα σοί τι χορη-
 γήσωμεν; Οὐδὲν τούτων φησὶν, ἀλλ', «Ἴνα ὑμεῖς τὸ αὐτὸ

ἀπὸ ὅλα τοῦτο, δὲν θὰ ἐλαμβάνομεν τὴν ἀμοιβὴν ὄλων εἰς ἐκεῖνο, καὶ δὲν θὰ ἐλέγομεν ὅτι τὸ πᾶν ἀποδεικνύεται μὲ ἐκεῖνο. Ἡμεῖς λοιπὸν ὑπενθυμίζομεν τὰ σαρκικὰ δικαιώματα ὡς ἐὰν ὁ πατέρας ἔλεγεν ἂν ὑπάρχη εἰς σὲ κάποιον ἵχνος ἐντροπῆς τοῦ πατρός, ἂν ἐνθυμῆσαι τὴν ἀνατροφὴν, ἐὰν ἐνθυμῆσαι ὅτι πρέπει νὰ ἐπιδεικνύης κάποιαν φιλοστοργίαν πρὸς ἐμέ, ἐὰν ἐνθυμῆσαι τὴν τιμὴν ποῦ ἔτυχες ἀπ' ἐμέ, ἐὰν ἐνθυμῆσαι τὴν συμπάθειαν, μὴ εἶσαι ἐχθρὸς εἰς τὸν ἀδελφόν σου ἢ δηλαδὴ, εἰς ἀντάλλαγμα ὄλων ἐκείνων ζητῶ αὐτὴν τὴν ἀμοιβὴν. Ὁ Παῦλος ὅμως δὲν ἐνεργεῖ ἔτσι δὲν ὑπενθυμίζει κανένα σαρκικόν, ἀλλὰ ὅλα τὰ πνευματικὰ δικαιώματα. Δηλαδὴ, ἐὰν ἐπιθυμῆτε νὰ μοῦ δώσετε παρηγορίαν εἰς τὰς δυσκόλους στιγμὰς μου καὶ προτροπὴν ἐν Χριστῷ, ἐὰν ἐπιθυμῆτε νὰ μοῦ δώσετε παραμυθίαν ποῦ προέρχεται ἐξ ἀγάπης, ἐὰν θέλετε νὰ δείξετε ὅτι μετέχετε καὶ σεῖς τοῦ ἀγίου Πνεύματος, ἐὰν ἔχετε εὐσπλαγχνίαν καὶ αἰσθήματα συμπαθείας, γεμίσατε τὴν καρδίαν μου χαρὰν. «Ἐὰν ἔχετε εὐσπλαγχνίαν καὶ αἰσθήματα συμπαθείας». Αἰσθήματα συμπαθείας λέγει τὴν ὁμόνοιαν τῶν μαθητῶν τοῦ ὁ Παῦλος, δεικνύων ὅτι ὁ κίνδυνος φθάνει εἰς ἔσχατον σημεῖον, ἐὰν δὲν ἔχουν ὁμόνοιαν μεταξὺ τῶν. Ἐὰν εἶναι δυνατόν, λέγει, νὰ λάβω παρηγορίαν ἀπὸ σᾶς, ἐὰν εἶναι δυνατόν νὰ λάβω παραμυθίαν ἀπὸ τὴν ἀγάπην σας, ἐὰν εἶναι δυνατόν νὰ ἐπικοινωνήσω μαζί σας ἐν ἀγίῳ Πνεύματι, ἐὰν εἶναι δυνατόν νὰ ἐπικοινωνήσω μαζί σας ἐν Κυρίῳ, ἐὰν εἶναι δυνατόν νὰ μὲ ἐλεήσετε καὶ νὰ μὲ εὐσπλαγχνισθῆτε, τὴν ἀνταπόδοσιν ὄλων αὐτῶν δείξατε εἰς τὴν ἀγάπην σας ὅλα αὐτὰ τὰ ἔλαβα, ἐὰν ἔχετε ἀγάπην μεταξὺ σας. «Γεμίσατε τὴν καρδίαν μου χαρὰν».

Πρόσεχε, διὰ νὰ μὴ φανῆ ὅτι ἡ παραίνεσις ἀπευθύνεται εἰς ὑπολειπομένους ἀκόμη κατὰ τὴν ἀρετὴν πιστοῦς, δὲν εἶπε, προκαλέσατε εἰς ἐμέ, ἀλλὰ «γεμίσατε» ἢ δηλαδὴ, ἔχετε ἀρχίσει νὰ φυτεύετε μέσα μου ἤδη μοῦ μετεδώσατε τὴν εἰρήνην, ἀλλ' εἰς τὸ τέλος ἐπιθυμῶ νὰ ἔλθω πρὸς σᾶς. Τί θέλεις, εἶπέ μου; νὰ σὲ ἀπαλλάξωμεν ἀπὸ τοὺς κινδύνους; νὰ σοῦ χορηγήσωμεν κάτι; Τίποτε ἀπ' αὐτά, λέγει, ἀλλὰ «διὰ

φρονῆτε, τὴν αὐτὴν ἀγάπην ἔχοντες», ἐν ἧ ἤρξασθε, «σύμφυχοι, τὸ ἐν φρονοῦντες». Βαβαί, ποσάκις τὸ αὐτὸ λέγει ἀπὸ διαθέσεως πολλῆς; «Ἴνα τὸ αὐτὸ φρονῆτε», μᾶλλον δέ, ἵνα ἐν φρονῆτε· τοῦ γάρ, τὸ αὐτό, μεῖζον τοῦτό ἐστι. «Τὴν αὐτὴν ἀγάπην ἔχοντες»· τουτέστι, μὴ ἀπλῶς περὶ πίστιν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ἅπασιν. Ἔστι γὰρ καὶ τὸ αὐτὸ φρονεῖν, καὶ μὴ ἀγάπην ἔχειν. «Τὴν αὐτὴν ἀγάπην ἔχοντες»· τουτέστιν, ὁμοίως καὶ φιλεῖν, καὶ φιλεῖσθαι. Μὴ σὺ μὲν ἀπόλαυε τῆς πολλῆς, ἐλάτιονα δὲ πάρεχε, ἵνα καὶ ἐν τούτῳ ἦς πλεονέκτης· ἀλλὰ μὴ ἀνέχου. «Σύμφυχοι», φησί· τουτέστι, μιᾷ ψυχῇ τὰ πάντων οἰκειούμενοι σώματα, οὐ τῇ οὐσίᾳ, οὐ γὰρ ἔστιν, ἀλλὰ τῇ προαιρέσει καὶ τῇ γνώμῃ ὡς ἐκ μιᾶς ψυχῆς τὰ πάντα γινέσθω.

Τί ἐστι, «σύμφυχοι;». Ἐδήλωσεν εἰπών, «τὸ ἐν φρονοῦντες»· ἐν ἔστι τὸ φρόνημα, ὡπερ μιᾶς ψυχῆς. «Μηδὲν κατὰ ἐριθείαν». Ἀξιοῖ λοιπὸν καὶ τὸν τρόπον λέγειν, πῶς ἂν τοῦτο γένοιτο· «Μηδὲν κατὰ ἐριθείαν, ἢ κενοδοξίαν». Ὅπερ αἰεὶ φημι, διὰ πάντων αἰτίων τῶν κακῶν τοῦτό ἐστιν. Ἐντεῦθεν αἱ μάχαι καὶ αἱ ἔρεις, ἐντεῦθεν αἱ βασκανίαι καὶ φιλονεικίαι, ἐντεῦθεν τῆς ἀγάπης ἡ ψῆξις, διὰν παρὰ τῶν ἀνθρώπων δόξης ἐρωῶμεν, διὰν δοῦλοι τῆς τῶν πολλῶν ὦμεν τιμῆς. Οὐ γὰρ ἐνὶ δόξης ὄντα δοῦλον, εἶναι καὶ Θεοῦ δοῦλον γνήσιοι. Πῶς οὖν τὴν κενοδοξίαν φύγωμεν, φησὶν; οὐδέπω γὰρ εἶπας ὁδόν. Ἄκουε τῶν ἐπαγομένων. «Ἀλλὰ τῇ ταπεινοφροσύνῃ», φησὶν, «ἀλλήλων ἡγούμενοι ὑπερέχοντις

νὰ ἔχετε τὰ αὐτὰ ὅλοι φρονήματα, ἔχοντες μεταξύ σας τὴν αὐτὴν ἀγάπην», ποὺ ἤρχισατε νὰ ἔχετε, «ἔχοντες ὅλοι μίαν ψυχὴν, ἔχοντες ὅλοι ἓνα φρόνημα». Πῶ, πῶ! Πόσας φορές λέγει τὸ αὐτὸ πράγμα μὲ ὅλην τὴν διάθεσίν του. «Διὰ νὰ ἔχετε τὰ αὐτὰ ὅλοι φρονήματα», μάλλον δέ, διὰ νὰ ἔχετε ὅλοι ἓνα φρόνημα· διότι τὸ «ἓνα φρόνημα» εἶναι μεγαλύτερον ἀπὸ τὸ «τὰ αὐτὰ φρονήματα». Ἔχοντες μεταξύ σας τὴν αὐτὴν ἀγάπην»· δηλαδή, ὄχι ἀπλῶς μόνον ὅσον ἀφορᾶ εἰς τὴν πίστιν, ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλα τὰ ἄλλα. «Διότι εἶναι δυνατόν νὰ ἔχωμεν τὰ αὐτὰ φρονήματα καὶ νὰ μὴ ἔχωμεν ἀγάπην μεταξύ μας. «Ἔχοντες μεταξύ σας τὴν αὐτὴν ἀγάπην»· δηλαδή, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ νὰ ἀγαπᾶτε καὶ νὰ ἀγαπᾶσθε. Νὰ μὴ ἀπολαύης σὺ μὲν πολλὴν ἀγάπην, καὶ νὰ δίδης ὅμως ὀλιγωτέραν, διὰ νὰ εἶσαι καὶ εἰς τὴν ἀγάπην πλεονέκτης· ἀλλὰ νὰ μὴ τὸ ἀνέχεσαι αὐτό. «Ἔχοντες μίαν ψυχὴν», λέγει· δηλαδή, μὲ μίαν ψυχὴν οἰκειούμενοι τὰ σώματα ὄλων, ὄχι κατὰ τὴν οὐσίαν, διότι δὲν εἶναι δυνατόν, ἀλλὰ κατὰ τὴν διάθεσιν καὶ τὴν γνώμην· ὡς νὰ γίνονται τὰ πάντα ἀπὸ μίαν ψυχὴν.

Τί σημαίνει «σύμψυχοι»; Τὸ ἐπεξήγησεν εἰπὼν, «ἔχοντες ὅλοι ἓνα φρόνημα»· ἓνα ἄς εἶναι τὸ φρόνημα, ὅπως ἀκριβῶς μία ψυχὴ. «Χωρὶς τίποτε νὰ πράττετε ἐκ φατριασμοῦ καὶ ἀντιζηλίας». Ἄξιώνει λοιπὸν αὐτὸ καὶ λέγει τὸν τρόπον, κατὰ τὸν ὁποῖον θὰ ἐπιτύχουν τοῦτο· «Χωρὶς τίποτε νὰ πράττετε ἐκ φατριασμοῦ καὶ ἀντιζηλίας ἢ ἐκ κενοδοξίας». Πράγμα ποὺ πάντοτε λέγω, ὅτι τοῦτο εἶναι ἡ αἰτία ὄλων τῶν κακῶν. Ἐκ τούτου προέρχονται αἱ συγκρούσεις καὶ αἱ διχόνοιαί, ἐκ τούτου οἱ φθόνοι καὶ αἱ φιλονεικίαι, ἐκ τούτου ἡ ψῦξις τῆς ἀγάπης, ὅταν δηλαδή ἐπιθυμοῦμεν σφοδρῶς τὴν δόξαν τῶν ἀνθρώπων, ὅταν εἴμεθα δοῦλοι τῆς τιμῆς τῶν πολλῶν. Διότι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ εἶναι κανεὶς γνήσιος δοῦλος τοῦ Θεοῦ, ἐνῶ εἶναι δοῦλος τῆς δόξης. Πῶς λοιπὸν, θὰ εἰπῆ κάποιος, θὰ ἀποφύγωμεν τὴν κενοδοξίαν; διότι μέχρι τώρα δὲν εἶπες καθόλου τὸν τρόπον. Ἄκουε αὐτὰ ποὺ ἀκολουθοῦν. «Ἄλλὰ διὰ τῆς ταπεινοφροσύνης», λέγει, «νὰ θεωρῆ ὁ καθείς σας τοὺς ἄλ-

ἐαυτῶν». Βαβαί, πῶς δόγμα φιλοσοφίας γέμον, καὶ πάσης
 ἡμῶν τῆς σωτηρίας συγκρότημα ἐξέθειο; Ἐὰν ὑπολάβῃς,
 φησὶν, διὸ δεϊνά σου μείζων ἐστί, καὶ τοῦτο πείσης σαυ-
 τόν, οὐκ ἐὰν εἴπῃς μόνον, ἀλλὰ καὶ πληροφορηθῆς, ἀπονέ-
 5 μεις αὐτῷ καὶ τὴν τιμὴν· εἰ δὲ σὺ ἀπονέμεις αὐτῷ τὴν τιμὴν,
 οὐκ ἀγανακτῆσεις ὁρῶν αὐτὸν παρ' ἐτέρου τιμώμενον.

Μὴ τοίνυν ἀπλῶς νόμιζε μείζονά σου εἶναι, ἀλλ' ὑπερέ-
 χειν, ὅπερ ἐστὶ σφοδρᾶς ὑπερβολῆς, καὶ οὐ ξενίζῃ τιμώμε-
 νον ὁρῶν, οὐδὲ ἀλγεῖς· κἂν ὑβρίση, φέρεις γενναίως· μεί-
 10 ζονα γὰρ σου αὐτὸν νενόμικας· κἂν λοιδορῇ, πείθῃ, κἂν ποιή-
 σῃ κακῶς, φέρεις σιγῇ. Ὅτιαν γὰρ ἅπαξ ἡ ψυχὴ πληροφορη-
 θῇ, διὸ μείζων ἐστίν, οὐκ εἰς ὀργὴν ἐμπίπτει ἐν οἷς ἂν παρ'
 αὐτοῦ πάθῃ κακῶς, οὐκ εἰς θασκανίαν. Τοῖς γὰρ σφοδρᾶ
 ὑπερέχουσιν οὐδεὶς ἂν φθονήσῃ· τῆς γὰρ ὑπεροχῆς τὰ πάν-
 15 τια ἐστίν. Ἐνιαῦθα μὲν οὖν τοῦτον παιδεύει τὸ οὔτω διακεῖ-
 σθαι. Ὅτιαν δὲ κάκεινος ὁ ἰσοαύτης ἀπολαύων παρὰ σοῦ τι-
 μῆς, φησὶν, οὔτω πρὸς σὲ διακίηται, ἐννόησον πῶς τεῖχος
 ἐστὶ διπλοῦν ἐπιεικείας. Ὅτιαν γὰρ σὺ τε ὡς ἄξιον τιμῆς
 ἔχῃς, κάκεινος οὔτως, οὐδὲν οὐδέποτε ἔσται λυπηρόν. Εἰ γὰρ
 20 παρὰ τοῦ ἐνός τοῦτο γινόμενον ἀρκεῖ λύσαι πᾶσαν ἐρεσχελί-
 αν, διὰν παρὰ ἀμφοτέρων ἦ, τίς διακόψει ταύτην τὴν ἀσφά-
 λειαν; Οὐδὲ αὐτὸς ὁ διάβολος· τριπλοῦν γὰρ ἔσται, καὶ τε-
 τραπλοῦν, καὶ πολλαπλάσιον τὸ ὄχρῳμα.

Πάντων γὰρ τῶν ἀγαθῶν αἰτία ἡ ταπεινοφροσύνη. Καὶ
 25 ἵνα μάθῃς, ἄκουε τοῦ προφήτου λέγοντος, «Ὅτι εἰ ἠθέλη-
 σας θυσίαν, ἔδωκα ἅ· ὀλοκαυτώματα οὐκ εὐδοκήσεις. Θυσία
 τῷ Θεῷ πνεῦμα συντριμμένον· καρδίαν συντριμμένην καὶ
 τειταπεινωμένην ὁ Θεὸς οὐκ ἐξουδενώσει». Οὐχ ἀπλῶς τα-

λους ὑπερτέρους καὶ ἀνωτέρους ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν του». Πῶ, πῶ! Μὲ ποῖον τρόπον διετύπωσε γνώμην, ποῦ εἶναι γεμάτη ἀπὸ φιλοσοφίαν καὶ συγκροτεῖ ὄλην τὴν σωτηρίαν μας! Ἐὰν θεωρήσης, λέγει, ὅτι ὁ ἄλλος εἶναι μεγαλύτερός σου καὶ τὸ παραδεχθῆς αὐτό, ὄχι ἐὰν εἰπῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ βεβαιωθῆς, θὰ ἀπονέμης εἰς αὐτὸν καὶ τὴν ἀνάλογον τιμὴν· ἐὰν δὲ ἀπονέμης εἰς αὐτὸν τὴν τιμὴν, δὲν θὰ ἀγανακτήσης ὅταν βλέπης αὐτὸν νὰ τιμᾶται ἀπὸ ἄλλον. Ἄς μὴ νομίζης λοιπὸν ὅτι εἶναι ἀπλῶς μεγαλύτερός σου, ἀλλ' ὅτι εἶναι ὑπέρτερός σου, ποῦ σημαίνει μεγάλη ὑπεροχή, καὶ ὅταν τὸν βλέπης νὰ τιμᾶται δὲν ἐκπλήσσεσαι, οὔτε θλίβεσαι· καὶ ἂν σὲ συμπεριφερθῆ περιφρονητικά, ὑπομένεις γενναίως, διότι ἔχεις θεωρήσει αὐτὸν μεγαλύτερόν σου· καὶ ἂν σὲ ὑβρίζη, ὑποχωρεῖς, καὶ ἂν σὲ κακοποιήσῃ, ὑπομένεις χωρὶς διαμαρτυρίαν. Διότι ὅταν ἡ ψυχὴ βεβαιωθῆ μίαν φοράν, ὅτι εἶναι μεγαλύτερος, δὲν ὀργίζεται διὰ τὴν κακὴν μεταχείρισιν ποῦ θὰ ὑποστῆ ἀπ' αὐτὸν, οὔτε καταφεύγει εἰς τὸν φθόνον. Διότι κανεὶς δὲν ἠμπορεῖ νὰ φθονήσῃ αὐτοὺς ποῦ ὑπερέχουν ὑπερβολικά, διότι τὰ πάντα εἶναι δείγμα τῆς ὑπεροχῆς. Ἐδῶ λοιπὸν διδάσκει αὐτὸν τὸ νὰ συμπεριφέρεται κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον. Ὅταν δὲ καὶ ἐκεῖνος, ποῦ ἀπολαύει ἀπὸ σὲ τόσον μεγάλην τιμὴν, λέγει, συμπεριφέρεται πρὸς σὲ ὁμοίως κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἐνόησε ὅτι ὑπάρχει διπλοῦν τεῖχος ἐπιεικείας. Διότι ὅταν καὶ σὺ θεωρῆς αὐτὸν ἄξιον τιμῆς, καὶ ἐκεῖνον ἐπίσης, τίποτε δὲν θὰ εἶναι ποτὲ τὸ λυπηρόν. Διότι ἐὰν τοῦτο ποῦ γίνεται ἀπὸ τὸν ἕνα εἶναι ἀρκετὸν νὰ διαλύσῃ κάθε φιλονεικίαν, ὅταν γίνεται καὶ ἀπὸ τοὺς δύο, ποῖος θὰ διακόψῃ τὴν ἀσφάλειαν αὐτήν; Οὔτε ὁ ἴδιος ὁ διάβολος, διότι τὸ ὀχύρωμα θὰ εἶναι τριπλοῦν καὶ τετραπλοῦν καὶ πολλαπλοῦν.

Ἡ ταπεινοφροσύνη λοιπὸν εἶναι ἡ αἰτία ὄλων τῶν ἀγαθῶν. Καὶ διὰ νὰ μάθῃς, ἄκουε τὸν προφήτην, ποῦ λέγει· «Διότι ἐὰν ἤθελες θυσίαν, θὰ προσέφερα· μὲ ὀλοκαυτώματα δὲν θὰ εὐαρεστηθῆς. Θυσία δεκτὴ ἀπὸ τὴν Θεὸν εἶναι τὸ συντετριμμένον πνεῦμα· συντετριμμένην καὶ τεταπεινωμένην καρδίαν, Θεέ, δὲν θὰ περιφρονήσης»². Ὅχι ἀπλῶς τα-

πεινοφροσύνην, ἀλλ' ἐπίτασιν ταπεινοφροσύνης. Καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῶν σωμάτων τὸ συντριμμένον οὐκ ἂν ἐπανασταίῃ τῷ στερεῶ, ἀλλ' ὅσα ἂν πάθῃ δεινά, πρότερον αὐτὸ ἀπολεῖται, ἢ ἐτέρω ἐπεξελεύσεται· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς, αἰρήσεται

5 μᾶλλον κακῶς πάσχουσα διαπαντός καὶ ἀποθανεῖν, ἢ ἐπεξελθεῖν καὶ ἀμύνασθαι. Μέχρι τίνας φυσώμεθα φύσημα γέλωτος ἄξιον; Ὡσπερ γὰρ τὰ παιδία ὅταν ὀρῶμεν ἀνατεινόμενα καὶ γαυρούμενα, γελῶμεν, ἢ καὶ λίθον αἶροντα καὶ ριπιούντα, πάλιν γελῶμεν· οὕτως ἐστὶν ἢ ἀπόνοια ἢ ἀνθρωπίνη παιδι-

10 κῆς διανοίας, ἀτελοῦς φρενός. «Τί γὰρ ὑπερηφανεύεται γῆ καὶ σποδός;». Μέγα φρονεῖς, ἄνθρωπε; διὰ τί; τί τὸ κέρδος, εἰπέ μοι; Πόθεν δὲ καὶ μέγα φρονεῖς κατὰ τῶν ὁμοφύλων; Οὐχὶ τῆς αὐτῆς μετέχεις φύσεως; οὐχὶ τῆς αὐτῆς ψυχῆς; οὐχ ὁμοίως τειλίμησαι παρὰ τοῦ Θεοῦ;

15 Ἀλλὰ σοφὸς εἶ; Εὐχαριστεῖν, οὐ φυσᾶσθαι ὀφείλεις. Πρώτη ἀχαριστία, ἀπόνοια· ἀφαιρεῖται γὰρ τῆς εὐεργεσίας τὸ δῶρον. Ὁ γὰρ ἐπαιρόμενος, ὡς αὐτὸς κατορθώσας ἐπαίρεται· ὁ δὲ νομίζων κατορθωθέναι, ἀχάριστός ἐστι περὶ τὸν δεδωκότα τὴν τιμὴν. Ἐνεσί σοι τι ἀγαθόν; Εὐχαρίστει τῷ

20 δεδωκότι. Ἀκουσον τί φησιν ὁ Ἰωσήφ, τί δὲ ὁ Δανιήλ. Τοῦ γὰρ βασιλέως Αἰγύπτου μεταπεμψαμένου αὐτόν, καὶ ἐπὶ πάσης τῆς σιραιῆς πυνθανομένου ἐπὶ πράγματι, ἐφ' ᾧ πάντες παρεχώρησαν οἱ Αἰγύπτιοι οἱ περὶ ταῦτα μάλιστα δεινοί, μέλλων αὐτῶν τὸ πᾶν αἶρειν, καὶ σοφώτερος φανή-

25 σεσθαι τῶν ἀστρολόγων, τῶν μάντεων, τῶν γοήτων, τῶν μάγων, πάντων τῶν φιλοσόφων τῶν τότε, ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας καὶ δουλείας, παιδίον ὢν· καὶ γὰρ τότε μεῖζων ἢ δόξα· οὐ γὰρ ἐστὶν ἴσον φαινόμενον λάμπειν, καὶ παρὰ προσδοκίαν·

πεινοφροσύνην, ἀλλ' ἐπίτασιν ταπεινοφροσύνης ἀπαιτεῖ. Διότι ὅπως ἀκριβῶς συμβαίνει εἰς τὰ σώματα δὲν θὰ ἐξεγερθῇ τὸ συντετριμμένον ἐναντίον τοῦ ἰσχυροῦ, ἀλλ' ὅσα δεινὰ ἂν πάθῃ πρῶτον αὐτὸ θὰ ἀπολεσθῇ, ἢ θὰ ἐξέλθῃ ἐναντίον ἄλλου· ἔτσι καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς ψυχῆς, θὰ προτιμήσῃ μᾶλλον νὰ ὑποφέρῃ διὰ παντός καὶ νὰ ἀποθάνῃ, παρὰ νὰ ἐξέλθῃ ἐναντίον ἄλλης καὶ νὰ ἀμύνεται. Μέχρι ποίου σημείου θὰ ἐπαιρώμεθα μὲ ἀλαζονείαν καταγέλαστον; Ὅπως βέβαια γελῶμεν, ὅταν βλέπωμεν τὰ παιδιὰ νὰ ἐντείνουν τὰς δυνάμεις των καὶ νὰ ἐπαίρωνται ἢ ὅταν ὑψώνουν πέτραν καὶ τὴν ρίπτουν, πάλιν γελῶμεν, ἔτσι καὶ ἡ ἀνθρωπίνη ἀλαζονεία εἶναι χαρακτηριστικὸν τῆς παιδικῆς διανοίας, ἀτελοῦς λογικοῦ. «Διατί λοιπὸν ὑπερηφανεύεται τὸ χῶμα καὶ ἡ στάκτη;»³. Ὑπερηφανεύεσαι, ἄνθρωπε; διατί; ποία ἡ ὠφέλεια; εἶπέ μου· Ἐκείνην δὲ αἰτίαν ὑπερηφανεύεσαι καὶ ἐναντίον τῶν ὁμοφύλων σου; Δὲν ἔχεις τὴν αὐτὴν φύσιν; δὲν ἔχεις τὴν αὐτὴν ψυχὴν; Δὲν ἔχεις τιμηθῆ ὁμοίως ἀπὸ τὸν Θεόν;

Ἄλλὰ σοφὸς εἶσαι; Ὅφείλεις νὰ εὐχαριστῆς, ὄχι νὰ ὑπερηφανεύεσαι. Ἡ πρώτη ἀχαριστία εἶναι ἡ ἀλαζονεία, διότι ἐξαλείφει τὸ δῶρον τῆς εὐεργεσίας. Διότι ὁ ἀλαζὼν ὑπερηφανεύεται ὡς νὰ ἐπέτυχῃ μόνος τοῦ ἐκείνου ὅμως ποὺ νομίζει ὅτι ἔχει ἐπιτύχει, εἶναι ἀχάριστος ἀπέναντι εἰς αὐτὸν ποὺ τοῦ ἔχει δώσει τὴν τιμὴν. Ὑπάρχει εἰς σὲ κάποιον ἀγαθόν; Νὰ εὐγνωμονῆς ἐκείνον ποὺ σοῦ τὸ ἔχει δώσει. Ἄκουσε τί λέγουν ὁ Ἰωσήφ καὶ ὁ Δανιήλ. Ὅταν ὁ Φαραὼ τῆς Αἰγύπτου προσεκάλεσε τὸν Ἰωσήφ, καὶ ὅταν ἐνώπιον ὄλου τοῦ λαοῦ ἠρώτησε νὰ μάθῃ διὰ τὸ ζήτημα, διὰ τὸ ὁποῖον συγκατετέθησαν ὅλοι οἱ Αἰγύπτιοι, ποὺ ἦσαν οἱ καταλληλότεροι περὶ τὰ ζητήματα αὐτά, καὶ ἐνῶ ἐπρόκειτο νὰ παραμερίσῃ τὸ σύνολον αὐτῶν καὶ νὰ φανῇ σοφώτερος τῶν ἀστρολόγων, τῶν μάντεων, τῶν γοήτων, τῶν μάγων, ὄλων τῶν φιλοσόφων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ ἀπὸ τοὺς αἰχμαλώτους καὶ ἀπὸ τοὺς δούλους ἂν καὶ ἦτο παιδί· καὶ πράγματι τότε ἦτο μεγαλυτέρα ἢ δόξα· διότι δὲν ὑπάρχει ἴσον φαινόμενον νὰ λάμπῃ, καὶ παρὰ τὴν προσ-

ὥστε καὶ τὸ παρ' ἐλπίδας ἐποίει αὐτὸν θαυμασιότερον· τί οὖν παρελθὼν εἶπε τῷ Φαραώ; ὅτι ναί, οἶδα; Ἄλλὰ τί; Οὐδενὸς αὐτὸν ἐλέγχοντος, ἀπὸ πολλῆς τῆς εὐγνωμοσύνης τί φησιν; «Οὐχὶ διὰ τοῦ Θεοῦ ἡ διασάφησις αὐτῶν ἐστίν»;

5 Ὅρα· τὸν δεσπότην εὐθέως ἐδόξασε διὰ τοῦτο ἐδοξάσθη. Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο οὐ μικρὸν τοῦ γὰρ αὐτὸν κατωρθωκέναι τὸ τὸν Θεὸν ἀποκαλύψαι πολλῶ μείζον· Τὰ γὰρ λεγόμενα ἀξιόπιστα ἔδειξε, καὶ τῆς οἰκειώσεως τοῦ Θεοῦ τεκμήριον μέγιστον. Οὐδὲν γὰρ οὕτως ἀγαθόν, ὥς τὸ οἰκειοῦσθαι τῷ

10 Θεῷ. «Εἰ γὰρ ἐξ ἔργων ἐδικαιώθη, ἔχει καύχημα», φησὶν, «ἀλλ' οὐ πρὸς τὸν Θεόν». Εἰ γὰρ ὁ χάριτος ἀξιωθεὶς καυχᾶται ἐπὶ τῷ Θεῷ, ὅτι ἀγαπᾶται, ἐπειδὴ συνεχωρήθη αὐτῷ, καὶ ἔχει καύχημα ὁ ἐργαζόμενος, ἀλλ' οὐ πρὸς τὸν Θεόν, ὥς ἐκεῖνος· τῆς γὰρ πολλῆς ἀσθενείας τεκμήριον τῆς ἡμε-

15 τέρας· ὁ καὶ σοφίαν λαβὼν παρὰ τοῦ Θεοῦ, πρόσω μᾶλλον ἢ εἶη θαυμασιός; Ἐδόξασε τὸν Θεόν, καὶ ἐδοξάσθη ὑπ' αὐτοῦ. «Τοὺς δοξάζοντάς με γάρ», φησὶ, «δοξάσω».

«Πάλιν ὁ ἀπόγονος ὁ τούτου, οὗ σοφώτερος οὐδεὶς»· «Μὴ σοφώτερος εἶ», φησὶ, «οὐ τοῦ Δανιήλ;»· οὗτος δὴ ὁ Δανιήλ,

20 τῶν ἐν Βαβυλῶνι πάντων σοφῶν, καὶ αὐτῶν πάλιν ἀστρολόγων, μάντεων, μάγων, γοήτων, πάσης φιλοσοφίας οὐ μόνον ἐλεγχομένης, ἀλλὰ καὶ ἀναιρουμένης· τὸ γὰρ ἀναιρεῖσθαι τεκμήριον ἦν τοῦ καὶ πρότερον αὐτοὺς ἠπαιτηκέναι παρελθὼν καὶ μέλλον ἐπιλύεσθαι τὸ ἐρώτημα, οὐδὲ αὐτὸς καλλωπίζε-

25 ται, ἀλλὰ πρότερον ἀνατίθησι Θεῷ τὸ πᾶν, καὶ φησιν «Ἐμοὶ δὲ οὐκ ἂν σοφία τῇ οὐσῃ ἐν ἐμοὶ παρὰ πάντας ἀνθρώπους ἀπεκαλύφθη, ὡς βασιλεῦ». Καὶ προσεκύνησεν αὐτῷ ὁ βασιλεὺς, καὶ εἶπε μαγαὰ σπεῖσαι. Ὅρας ταπεινοφροσύνην; ὄρας εὐ-

4. Γεν. 40, 8.

5. Ρωμ. 4, 2.

6. Α' Βασ. 2, 30.

7. Ἰεζ. 28, 3.

8. Δαν. 2, 30.

δοκίαν ὥστε τὸ ὅτι δὲν εἶχεν ἐλπίδας, ἔκαμεν αὐτὸν θαυμαστότερον· τί λοιπὸν εἶπεν ὅταν ἦλθεν εἰς τὸν Φαραῶ; ὅτι ναί, γνωρίζω; Ἄλλὰ τί; Ἄν καὶ κανεὶς δὲν τὸν ἐλέγχει, τί λέγει ἀπὸ πολλῆν εὐγνωμοσύνην, «Δὲν ἀνήκει ἢ ἐξηγησις τῶν ἐνυπνίων εἰς τὸν Θεόν;»⁴. Πρόσεχε· ἀμέσως ἐδόξασε τὸν Θεόν· διὰ τοῦτο ἐδοξάσθη. Καὶ τοῦτο βέβαια δὲν εἶναι μικρόν· διότι τὸ νὰ ἀποκαλύψῃ τὸν Θεὸν εἶναι κατὰ πολὺ μεγαλύτερον ἀπὸ τὸ νὰ ἔχη ἐπιτύχει ὁ ἴδιος. Ἔδειξεν ὅτι τὰ λεγόμενα εἶναι ἀξιόπιστα, καὶ τοῦτο εἶναι μεγίστη ἀπόδειξις τῆς οἰκειώσεως τοῦ Θεοῦ. Διότι τίποτε δὲν εἶναι τόσον ἀγαθόν, ὅμως τὸ νὰ οἰκειώνεται κανεὶς μὲ τὸν Θεόν. «Διότι ἐὰν ἐδικαιώθῃ λόγῳ τῶν ἀγαθῶν ἔργων, ἔχει λόγον νὰ καυχᾶται», λέγει, «ὄχι ὅμως καὶ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ»⁵. Ἐὰν βέβαια ὁ ἀξιωθῆς τῆς χάριτος καυχᾶται ἔνεκα τοῦ Θεοῦ, ὅτι ἀγαπᾶται, ἐπειδὴ συνεχώρησεν αὐτόν, καὶ ὁ ἐργαζόμενος ἔχει λόγον νὰ καυχᾶται, ἀλλ' ὄχι ὅμως καὶ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, ὅπως ἐκεῖνος· διότι τοῦτο εἶναι ἀπόδειξις τῆς ἰδικῆς μας ἀσθενείας· ἐκεῖνος ποὺ ἔλαβε καὶ σοφίαν ἀπὸ τὸν Θεόν, δὲν θὰ εἶναι κατὰ πολὺ περισσότερον θαυμαστός; Ἔδόξασε τὸν Θεόν, καὶ ἐδοξάσθη ἀπ' αὐτόν. «Διότι ἐκείνους ποὺ μὲ ἐδόξασαν, θὰ δοξάσω»⁶, λέγει.

Πάλιν ὁ ἀπόγονος τούτου, τοῦ ὁποίου σοφώτερος δὲν εἶναι κανεὶς· «Μήπως εἶσαι σοφώτερος, λέγει ὁ προφήτης, ἀπὸ τὸν Δανιήλ;»⁷· αὐτὸς λοιπὸν ὁ Δανιήλ, ὁ σοφώτερος ὄλων τῶν σοφῶν, τῶν εὕρισκομένων εἰς Βαβυλῶνα, καὶ αὐτῶν ἀκόμη τῶν ἀστρολόγων, τῶν μάντεων, τῶν μάγων, τῶν γοήτων, ὄλων τῶν φιλοσόφων ποὺ ὄχι μόνον ἀποδεικνύονται ἔνοχοι, ἀλλὰ καὶ θανατώνονται· διότι ἡ θανάτωσις ἦτο ἀπόδειξις ὅτι καὶ προηγουμένως εἶχαν ἐξαπατήσει αὐτοὶ τὸν βασιλέα· καὶ ὅταν ἦλθεν ὁ Δανιήλ καὶ ἐπρόκειτο νὰ ἐρμηνεύσῃ τὸ ἐρώτημα, οὔτε καὶ αὐτὸς καυχᾶται, ἀλλὰ ἀναθέτει κατὰ πρῶτον τὸ πᾶν εἰς τὸν Θεόν καὶ λέγει· «Ἄλλ' ὡς πρὸς ἐμέ, βασιλεῦ, ὄχι ἔνεκα σοφίας, τὴν ὁποίαν ἔχω εἰς μεγαλύτερον βαθμὸν ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ἀπεκαλύφθη»⁸. Καὶ προσεκύνησεν αὐτόν ὁ βασιλεὺς, καὶ εἶπε θὰ τοῦ προσφέρουν δῶρα. Βλέπεις ταπεινοφροσύνην,

γνωμοσύνην; ὁρᾷς ἄτυφον ἦθος; Ἐκκουε καὶ τῶν ἀποσιόλων
 λεγόντων, ποιὲ μὲν «Τί ἡμῖν ἀτινίζετε, ὡς ἰδίᾳ δυνάμει ἢ
 εὐσεβείᾳ πεποιηκόσι τοῦ περιπατεῖν αὐτόν;»· καὶ πάλιν,
 «Ἡμεῖς ὁμοιοπαθεῖς ὑμῖν ἐσμεν ἄνθρωποι». Εἰ δὲ ἐκεῖνοι
 5 δεδομένας τιμὰς οὕτως ἀπεκρούοντο, ἄνθρωποι μείζονα τοῦ
 Χριστοῦ διὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ ταπεινοφροσύνην ἐργαζόμενοι,
 καὶ διὰ τὴν αὐτοῦ δύναμιν· «Ὁ γὰρ πιστεύων ἐμοί», φησί,
 «μείζονα ποιήσει ὢν ἐγὼ ποιῶ»· πῶς οὐκ ἄθλιοι καὶ ταλαί-
 πωροι, οἱ μὴδὲ κώνωπας σοβῆσαι δυνάμενοι, μήτιγε δαί-
 10 μονας; οἱ μὴδὲ ἓνα ἄνθρωπον ὠφελῆσαι ἰσχύοντες, μήτιγε
 τὴν οἰκουμένην ἅπασαν, καὶ τοσοῦτον φρονοῦντες, ὅσον οὐδὲ
 αὐτὸς ὁ διάβολος;

Οὐδὲν οὕτω ψυχῆς ἀλλότριον Χριστιανῆς, ὡς ἀπόνοια
 ἀπόνοιαν λέγω, οὐ παρησίαν, οὐδὲ ἀνδρείαν· ἐκεῖνα γὰρ
 15 οἰκτεῖς. Ἐτερον γὰρ τι τοῦτό ἐστι, καὶ ἕτερον ἐκεῖνο· ὥστε
 ἕτερον μὲν ταπεινοφροσύνη, ἕτερον δὲ ἀνελευθερία καὶ κο-
 λακεία καὶ θωπεία. Καί, εἰ θούλεσθε, πάντων τούτων ὑμῖν
 τὰ ὑποδείγματα παρέξω. Δοκεῖ γὰρ πως παρφροσηθέναι τὰ
 ἐναντία, ὡσπερ τῷ σίτῳ τὰ ζιζάνια, καὶ τῷ ῥόδῳ αἱ ἀκάν-
 20 θαι. Ἄλλὰ παῖδες μὲν εὐκόλως ἂν ἀπαιθῶνται, οἱ δὲ ὄντως
 ἄνδρες, τῆς πνευματικῆς ὄντες γεωργίας ἔμπειροι, ἴσασι τὰ
 ὄντως ἀγαθὰ ἀποκρίνειν τῶν κακῶν. Φέρε οὖν, ὑμῖν τὰ
 ὑποδείγματα αὐτῶν ἀπὸ τῶν γραφῶν παραστήσωμεν. Τί
 ποτέ ἐστι κολακεία καὶ ἀνελευθερία καὶ θωπεία; Ὁ Σιδᾶ
 25 τὸν Δαυὶδ ἐκολάκευε παρὰ καιρόν, καὶ τὸν δεσπότην διέβαλε
 τὸν ἑαυτοῦ· μᾶλλον δὲ ὁ Ἀχιτόφελ τὸν Ἀβεσσαλώμ. Ἄλλ’
 οὐχ ὁ Δαυὶδ τοιοῦτος, ἀλλὰ ταπεινόφρων. Κόλακες γὰρ εἰ-

9. Πράξ. 3, 12.

10. Πράξ. 14, 15.

11. Ἰω. 14, 12.

βλέπεις εὐγνωμοσύνην; βλέπεις ἦθος σεμνόν; "Ακουε καὶ τοὺς ἀποστόλους νὰ λέγουν, ἄλλοτε μὲν «Διατί ἀτενίζετε εἰς ἡμᾶς, ὡσὰν μὲ ἰδικήν μας δύναμιν ἢ λόγῳ τῆς εὐσεβείας μας νὰ ἔχωμεν κατορθώσει τὸ νὰ περιπατῆ αὐτός;»⁹ καὶ πάλιν· «Ἡμεῖς εἴμεθα ἄνθρωποι μὲ τὴν αὐτὴν ἀσθενῆ καὶ θνητὴν φύσιν, ποὺ ἔχετε καὶ σεῖς»¹⁰. Ἐὰν ὅμως ἐκεῖνοι ἀπέκρουον κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὰς τιμὰς, ποὺ ἐδίδοντο εἰς αὐτούς, ὄντες ἄνθρωποι, μεγαλύτερα ἀπὸ τὸν Χριστὸν ἐργαζόμενοι διὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ ταπεινοφροσύνην καὶ διὰ τὴν δύναμιν αὐτοῦ· «Διότι ἐκεῖνος ποὺ πιστεύει εἰς ἐμέ, λέγει, θὰ κάμῃ μεγαλύτερα ἔργα ἀπ' ἐκεῖνα ποὺ ἐγὼ ἐνεργῶ»¹¹. πῶς δὲν θὰ πρέπει νὰ ἀποκρούωμεν τὰς τιμὰς ἡμεῖς οἱ ἄθλιοι καὶ ταλαίπωροι, οἱ ὁποῖοι δὲν ἠμποροῦμεν νὰ ἀποδιώξωμεν οὔτε κουνούπια, οὔτε βεβαίως δαίμονας; ἡμεῖς οἱ ὁποῖοι δὲν εἴμεθα εἰς θέσιν νὰ ὠφελήσωμεν ἓνα ἄνθρωπον, πολὺ ὀλιγώτερον ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ὑπερηφανεώμεθα τόσον πολὺ, ὅσον δὲν ὑπερηφανεύεται ὁ ἴδιος ὁ διάβολος;

Τίποτε δὲν εἶναι τόσον ξένον εἰς τὴν χριστιανικὴν ψυχὴν, ὅσον ἡ ἀλαζονεία· τὴν ἀλαζονείαν λέγω, ὄχι τὴν παρησίαν, οὔτε τὴν ἀνδρείαν, διότι ἐκεῖναι εἶναι οἰκεῖαι εἰς αὐτὴν. Διότι εἶναι ἄλλο τοῦτο, καὶ ἄλλο ἐκεῖνο· ὥστε ἄλλο μὲν εἶναι ἡ ταπεινοφροσύνη, ἄλλο δὲ ἡ ἀνελευθερία καὶ ἡ κολακεία καὶ ἡ θωπεία. Καί, ἐὰν θέλετε, θὰ σᾶς δώσω τὰ παραδείγματα ὅλων αὐτῶν. Διότι μοῦ φαίνεται, ὅτι εὐρίσκονται πλησίον κατὰ κάποιον τρόπον τὰ ἀντίθετα, ὅπως ἀκριβῶς τὰ ζιζάνια εἰς τὸ σιτάρι καὶ τὰ ἀγκάθια εἰς τὸ τριαντάφυλλον. Ἄλλὰ τὰ παιδιὰ μὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξαπατηθοῦν εὐκόλα, οἱ ἄνδρες ὅμως ποὺ εἶναι ἔμπειροι εἰς τὴν πνευματικὴν γεωργίαν, γνωρίζουν νὰ διακρίνουν τὰ ὄντως ἀγαθὰ ἀπὸ τὰ κακά. Ἐμπρὸς λοιπόν, ἃς παρουσιάσωμεν τὰ παραδείγματα αὐτῶν ἀπὸ τὴν ἁγίαν Γραφήν. Τί τέλος πάντων σημαίνει κολακεία καὶ ἀνελευθερία καὶ θωπεία; Ὁ Σιβᾶ ἐκολάκευεν ἀκαίρως τὸν Δαυῖδ καὶ διέβαλε τὸν κύριόν του, περισσότερον δὲ ὁ Ἀχιτόφελ τὸν Ἀβεσσαλώμ. Ὁ Δαυῖδ ὅμως δὲν ἦτο τέτοιος, ἀλλὰ ταπεινόφρων. Διότι

οιν οἱ ὑπουλοὶ οἶον, ὡς ὅταν λέγωσι, «Βασιλεῦ, ζῆθι εἰς τοὺς αἰῶνας».

Πάλιν οἱ μάγοι πῶς εἰσι κόλακες. Καὶ ἐπὶ τοῦ Παύλου ἐν ταῖς Πράξεσι πολλὰ τοιαῦτα εὐρήσομεν, ὅταν Ἰουδαίοις 5 διαλέγηται, οὐ κολακεύων, ἀλλὰ ταπεινοφρονῶν· οἶδε γὰρ καὶ παρορησιάζεσθαι ὡς ὅταν λέγη. «Ἄνδρες ἀδελφοί, οὐδὲν ἐναντίον ποιήσας τῷ λαῷ ἢ τοῖς πατρῷοις ἔθεσι, δέσμιος ἐξ Ἱερουσαλήμ παρεδόθην». «Οὐ γὰρ ταπεινοφροσύνης ἦν τὰ ῥήματα, ἄκουσον πῶς αὐτοῖς ἐπιτιμᾶ καὶ τῶν ἐξῆς, οὕτω 10 λέγων· «Καλῶς εἶπε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀκοῆ ἀκούσετε, καὶ οὐ μὴ συνῆτε, καὶ βλέποντες βλέπετε, καὶ οὐ μὴ ἴδητε». Εἶδες ἀνδρείααν; Ὅρα καὶ Ἰωάννου τοῦ βαπτιστοῦ τὴν ἀνδρείααν, ἣ πρὸς τὸν Ἡρώδη ἐχρήσατο λέγων· «Οὐκ ἐξεσί σοι ἔχειν τὴν γυναῖκα Φιλίππου τοῦ ἀδελφοῦ σου». Τοῦτο 15 παρορησία, τοῦτο ἀνδρεία· οὐκ ἐκεῖνο τὸ τοῦ Σεμεεί, διε ἔλεγεν, «Ἔξελθε ὁ ἀνὴρ τῶν αἱμάτων»· καίτοι κάκεινος ἐπαρορησιάζασαι· ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο ἀνδρεία, ἀλλὰ θρασύτης καὶ ὑβρις καὶ γλώσσα ἀκόλαστος. Ὑβρισε καὶ Ἰεζάβελ τὸν Ἰησοῦ λέγουσα· «Ὁ φονεὺς τοῦ κυρίου αὐτοῦ»· ἀλλὰ θρασύτης 20 ἦν, οὐ παρορησία. Ὑβρισε καὶ ὁ Ἡλίας, ἀλλὰ παρορησία, καὶ ἀνδρεία ἦν· «Οὐκ ἐγὼ διασιρέφω τὸν λαόν, ἀλλὰ σὺ καὶ ὁ οἶκος τοῦ πατρὸς σου». Ἐπαρορησιάζασαι πάλιν πρὸς ὀλόκληρον δῆμον ὁ Ἡλίας, λέγων· «Ἔως πότε χωλανεῖτε ἐπ' ἀμφοτέραις ταῖς ἰγνύαις ὑμῶν;». Τοῦτο παρορησία καὶ ἀνδρεία, τὸ καθάρασθαι τοῦτο καὶ οἱ προφηταὶ ἐποίουν· ἀλλ' ἐκεῖνο θρασύτητος ἦν.

Θέλεις ἰδεῖν καὶ ταπεινοφροσύνης καὶ οὐ κολακείας ῥήματα; Ἄκουε Παύλου λέγοντος· «Ἐμοὶ δὲ εἰς ἐλάχιστόν ἐστιν, ἵνα ὑφ' ὑμῶν ἀνακριθῶ, ἢ ὑπὸ ἀνθρωπίνης ἡμέρας· 30 ἀλλ' οὐδὲ ἑμαυτὸν ἀνακρίνω. Οὐδὲν γὰρ ἑμαυτῷ σύνοιδα·

12. Δαν. 6, 22.

13. Πράξ. 28, 17.

14. Πράξ. 8, 25 - 26.

15. Μάρκ. 6, 18.

16. Β' Βασ. 16, 7.

17. Δ' Βασ. 9, 31.

18. Γ' Βασ. 18, 18.

19. Γ' Βασ. 18, 21.

κόλακες είναι οί ὑπουλοί ἐπί παραδείγματι, ὅπως ὅταν λέγουν· «Βασιλεῦ, νὰ ζῆς εἰς τοὺς αἰῶνας»¹².

Ἐπίσης οἱ μάγοι εἶναι κατὰ κάποιον τρόπον κόλακες. Καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ Παύλου θὰ εὐροῦμεν εἰς τὰς Πράξεις τῶν ἀποστόλων πολλὰ παρόμοια, ὅταν διαλέγεται μὲ τοὺς Ἰουδαίους, ὄχι μὲ κολακείας, ἀλλὰ μὲ ταπεινοφροσύνην· διότι γνωρίζει καὶ νὰ ὁμιλῇ μὲ παρρησίαν, ὅπως ὅταν λέγῃ· «Ἄνδρες ἀδελφοί, ἐγὼ χωρὶς νὰ κάμω τίποτε ἐναντίον τοῦ λαοῦ, ἢ κατὰ τῶν ἐθίμων, πού μᾶς παρέδωσαν οἱ πρόγονοί μας, παρεδόθην δεμένος ἀπὸ τὰ Ἱεροσόλυμα»¹³. Ὅτι τὰ λόγια αὐτὰ εἶναι ἐκδήλωσις τῆς ταπεινοφροσύνης, ἄκουσε πῶς ἐπιτιμᾷ αὐτοὺς μὲ τὰ ἐπόμενα, λέγων τὰ ἐξῆς· «Καλὰ εἶπε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, θὰ ἀκούσετε μὲ τὴν ἀκοήν σας, ἀλλὰ δὲν θὰ καταλάβετε, καὶ θὰ ἐκτεθῇ εἰς τὰ μάτια σας ἡ διδασκαλία τῆς ἀληθείας καὶ δὲν θὰ τὴν ἰδῆτε»¹⁴. Εἶδες ἀνδρείαν; Βλέπε καὶ τὴν ἀνδρείαν τοῦ Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ, τὴν ὁποίαν ἔδειξε πρὸς τὸν Ἡρώδη λέγων· «Δὲν σοῦ ἐπιτρέπεται νὰ ἔχῃς σύζυγον τὴν γυναῖκα τοῦ ἀδελφοῦ σου Φιλίππου»¹⁵. Τοῦτο εἶναι παρρησία, τοῦτο εἶναι ἀνδρεία· ὄχι ἐκεῖνο τοῦ Σεμεεὶ, ὅταν ἔλεγε, «Φύγε, ἄνθρωπε αἱμάτων»¹⁶, ἂν καὶ ἐκεῖνος ὠμίλησε μὲ παρρησίαν. Τοῦτο ὅμως δὲν εἶναι ἀνδρεία, ἀλλὰ θρασύτης καὶ ὕβρις καὶ γλῶσσα ἀκόλαστος. Ὑβρισε καὶ ἡ Ἰεζάβελ τὸν Ἰησοῦ, λέγουσα, «εἶσαι ὁ δολοφόνος τοῦ κυρίου σου»¹⁷· ἀλλὰ τοῦτο ἦτο θρασύτης, ὄχι παρρησία. Ὑβρισε καὶ ὁ Ἡλίας, ἀλλὰ τοῦτο ἦτο παρρησία καὶ ἀνδρεία· «Δὲν διαστρέφω ἐγὼ τὸν λαόν, ἀλλὰ σὺ καὶ ὁ οἶκος τοῦ πατρός σου»¹⁸. Πάλιν ὠμίλησεν ὁ Ἡλίας μὲ παρρησίαν πρὸς ὄλον τὸν λαόν, λέγων· «Ἔως πότε θὰ χωλαίνετε καὶ εἰς τὰ δύο πόδια σας;»¹⁹. Τοῦτο εἶναι παρρησία καὶ ἀνδρεία, τὸ νὰ ὁμιλῇ κανεὶς μὲ ἐπιθετικότητα· τοῦτο ἔκαμναν καὶ οἱ προφῆται· ἀλλ' ἐκεῖνο ἦτο ἐκδήλωσις θρασύτητος.

Θέλεις νὰ ἰδῆς καὶ τῆς ταπεινοφροσύνης τὰ λόγια καὶ ὄχι τῆς κολακείας; Ἄκουε τὸν Παῦλον νὰ λέγῃ· «Πολὺ ὀλίγον δὲ λογαριάζω, διὰ νὰ κριθῶ ἀπὸ σᾶς ἢ ἀπὸ ἀνθρώπινον δικαστήριον. Ἄλλ' οὔτε καὶ ἐγὼ κρίνω τὸν ἑαυτόν

ἀλλ' οὐκ ἐν τούτῳ δεδικαίωμα». Τοῦτο φρονήματος Χριστιανῶ πρόποντος. Καὶ πάλιν, «Τολμᾶ τις ὑμῶν πρὸς τὸν ἕτερον πρᾶγμα ἔχων κρίνεσθαι ἐπὶ τῶν ἀδίκων, καὶ οὐχὶ ἐπὶ τῶν ἀγίων; Βούλει κολακείαν ἰδεῖν τῶν ἀνοήτων Ἰουδαίων;

5 Ἐκκουε λεγόντων, «Ἡμεῖς οὐκ ἔχομεν βασιλέα, εἰ μὴ Καίσαρα». Βούλει ταπεινοφροσύνην ἰδεῖν; Ἐκκουε πάλιν τοῦ Παύλου λέγοντος· «Οὐ γὰρ ἑαυτοὺς κηρύσσομεν, ἀλλὰ Χριστὸν Ἰησοῦν Κύριον, ἑαυτοὺς δὲ δούλους ὑμῶν διὰ Ἰησοῦν».

Βούλει καὶ κολακείαν ἰδεῖν, καὶ θρασύτητα; θρασύτητα τὴν

10 τοῦ Νάβαλ, καὶ κολακείαν τὴν τῶν Ζιφαίων; προδεδώκασιν γὰρ τῇ γνώμῃ τοῦ Δαυὶδ. Βούλει φιλοσοφίαν καὶ οὐ κολακείαν ἰδεῖν τὴν τοῦ Δαυὶδ; πῶς εἶλε τὸν Σαούλ, καὶ ἐφείσασαι; Βούλει κολακείαν ἰδεῖν τῶν ἀποκεινάντων τὸν Μεμφισασθέ, οὗς καὶ ἀνεῖλεν ὁ Δαυὶδ; Ἀπλῶς δέ, καὶ ὡς ἐν

15 ὑποτυπώσει, ἐν κεφαλαίῳ εἰπεῖν, θρασύτης μὲν ἔστιν, ἵνα τις δογλιζῆται καὶ ὑβριζῆται ἐπὶ μηδενὶ προσήκοντι, ἢ ἑαυτὸν ἐκδικῶν, ἢ ἀδίκως πως θρασυνομένους· παρηγορία δὲ καὶ ἀνδρεία, διὰ τὴν κινδύνων καὶ θανάτων κατατολμᾶ, καὶ φιλίας καὶ ἀπεχθείας ὑπερορᾶ ὑπὲρ τῶν δοκούντων τῷ Θεῷ. Πά-

20 λιν κολακεία μὲν ἔστι καὶ ἀνελευθερία, διὰ τὴν τὴν θεραπεύειν τινὰς ἐπὶ μηδενὶ τῶν δεόντων, ἀλλὰ θηρώμενός τι τῶν βιωτικῶν· ταπεινοφροσύνη δέ, διὰ τὴν τὴν ὑπὲρ τῶν τῷ Θεῷ δοκούντων τοῦτο ποιῆ, καί, ὥστε ἀνύσαι τι μέγα καὶ θαυμασιόν, ἀπὸ τοῦ ἀξιώματος καταβῆ τοῦ ἑαυτοῦ. Ἐάν ταῦτα εἰ-

25 δῶμεν, μακάριοί ἐσμεν, ἐάν ποιῶμεν αὐτά. Οὐ γὰρ ἀρκεῖ

20. Α' Κορ. 4, 3 - 4.

21. Α' Κορ. 6, 1.

22. Ἰω. 19, 15.

23. Β' Κορ. 4, 5.

24. Πρβλ. Α' Βασ. 25, 1 - 44· 26, 1 - 25.

μου. Διότι δὲν μοῦ μαρτυρεῖ ἡ συνείδησις καμμίαν ἐνοχὴν, ἀλλὰ δὲν φθάνει αὐτὸ διὰ νὰ εἶμαι δικαιωμένος»²⁰. Τοῦτο εἶναι χαρακτηριστικὸν φρονήματος, ποῦ ἀρμόζει εἰς τὸν χριστιανόν. Καὶ πάλιν, «Πῶς τολμᾶ ὁποιοσδήποτε ἀπὸ σαs, ὅταν ἔχη διαφορὰν πρὸς τὸν ἄλλον ἀδελφόν, νὰ κρίνεται εἰς τὰ δικαστήρια τῶν εἰδωλολατρῶν ποῦ εἶναι ἄδικοι, καὶ δὲν προσφεύγει εἰς τὴν κρίσιν τῶν χριστιανῶν;»²¹. Θέλεις νὰ ἰδῆς τὴν κολακείαν τῶν ἀνοήτων Ἰουδαίων; "Ἀκουε νὰ λέγουν· «Ἡμεῖς δὲν ἔχομεν βασιλέα ἄλλον παρὰ μόνον τὸν Καίσαρα»²². Θέλεις νὰ ἰδῆς ταπεινοφροσύνην; "Ἀκουε πάλιν τὸν Παῦλον νὰ λέγῃ· «Διότι δὲν κηρύττομεν τὸν ἑαυτὸν μας, ἀλλὰ κηρύττομεν τὸν μὲν Ἰησοῦν Χριστὸν ὡς Κύριον, τοὺς ἑαυτοὺς μας δὲ δούλους ἰδικούς σας πρὸς δόξαν τοῦ Ἰησοῦ»²³. Θέλεις νὰ ἰδῆς κολακείαν καὶ θρασύτητα; θρασύτητα, τὴν θρασύτητα τοῦ Νάβαλ, καὶ κολακείαν, τὴν κολακείαν τῶν Ζιφαιῶν²⁴; διότι εἶχαν καταδώσει τὸν Δαυῖδ μὲ τὴν θέλησίν των. Θέλεις νὰ ἰδῆς φιλοσοφίαν, καὶ ὄχι κολακείαν, τοῦ Δαυῖδ; πῶς συνέλαβε τὸν Σαοῦλ, καὶ δὲν τὸν ἔβλαψε; Θέλεις νὰ ἰδῆς τὴν κολακείαν ἐκείνων ποῦ ἀπέκτειναν τὸν Μεμφιβοσθέ, τοὺς ὁποίους καὶ ἐθανάτωσεν ὁ Δαυῖδ; Ἀπλῶς δέ, καὶ ὡς ὑποδειγματικῶς, νὰ εἰποῦμεν περιληπτικῶς, θρασύτης μὲν εἶναι, ὅταν κανεῖς ὀργίζεται καὶ ὑβρίζει διὰ κάτι ποῦ δὲν ἀρμόζει, ἢ ὅταν λαμβάνῃ ἐκδίκησιν διὰ τὸν ἑαυτὸν του ἢ ὅταν χωρὶς λόγον εἶναι θρασύς· παρρησία δὲ καὶ ἀνδρεία εἶναι, ὅταν ριψοκινδυνεύῃ κανεῖς μεγάλους κινδύνους καὶ βιαίους θανάτους, καὶ παραβλέπῃ τὴν φιλίαν καὶ τὴν ἀπέχθειαν δι' ἐκεῖνα ποῦ φαίνονται καλὰ εἰς τὸν Θεόν. Ἐξ ἄλλου κολακεία μὲν καὶ ἀνελευθερία εἶναι, ὅταν ὑπηρετῇ κανεῖς τοὺς ἀνθρώπους διὰ τίποτε ἀπὸ τὰ ἀναγκαῖα, ἀλλὰ ἐπιδιώκων νὰ ἀποκτήσῃ κάτι ἀπὸ τὰ βιωτικά· ταπεινοφροσύνη δέ, ὅταν κανεῖς κάμνη τοῦτο δι' ἐκεῖνα ποῦ φαίνονται καλὰ εἰς τὸν Θεόν, καὶ διὰ νὰ κερδίσῃ κάτι τὸ μέγα καὶ θαυμαστόν, ταπεινώνεται ἀπὸ τὸ ἀξίωμά του. "Ἄν γνωρίζωμεν αὐτά, εἴμεθα εὐτυχεῖς, ἂν πράττωμεν αὐτά. Διότι δὲν εἶναι ἀρκε-

τὸ εἰδέναι· «Οὐ γὰρ οἱ ἀκροαταὶ τοῦ νόμου», φησὶν, «ἀλλ' οἱ ποιηταὶ τοῦ νόμου δικαιωθήσονται»· μᾶλλον δὲ καὶ κατακρίνει τὸ εἰδέναι, διὰν χωρὶς τῆς πράξεως ἢ καὶ τῶν κατορθωμάτων. Ἴνα οὖν τὴν κατάκρισιν φύγωμεν, μετέλθωμεν τὴν
 5 *πραξι*, ἵνα τύχωμεν τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, διὰ αὐτῷ ἢ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

τὸν τὸ νὰ γνωρίζωμεν· «Διότι ὄχι ὅσοι ἀκούουν ἀπλῶς τὸν θεῖον νόμον», λέγει, «ἀλλ' ὅσοι φυλάττουν τὸν νόμον, αὐτοὶ θὰ ἀναγνωρισθοῦν δίκαιοι»²⁵· μᾶλλον δὲ καὶ καταδικάζει τὸ νὰ γνωρίζωμεν, ἐὰν δὲν ἀκολουθοῦν ἔργα καὶ κατορθώματα. Διὰ τὸ νὰ ἀποφύγωμεν λοιπὸν τὴν καταδίκην, ὡς ἐπιδιώκωμεν τὰ ἔργα, διὰ τὸ νὰ ἐπιτύχωμεν τὰ ἀγαθὰ, ποῦ ἔχει ὑποσχεθῆ εἰς ἡμᾶς ὁ Θεός, διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου μας, διότι εἰς αὐτὸν ἀνήκει ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Ζ΄
Φιλιπ. 2, 5 - 8

- 5 «Τοῦτο γὰρ φρονείσθω ἐν ὑμῖν, ὃ καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἄρπαγμὸν ἠγάπησεν τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἐαυτὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαβὼν, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος· καὶ σχήματι εὔρεθεὶς, ὡς ἄνθρωπος, ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν, γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ».
- 10 Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς πρὸς τὰ μεγάλα προτρέπων τοὺς ἑαυτοῦ μαθητάς, ἑαυτὸν ὑπόδειγμα τίθησι, καὶ τὸν πατέρα, καὶ τοὺς προφήτας, ὡς ὅταν λέγῃ· «Οὕτω γὰρ ἐποίησαν τοῖς προφήταις τοῖς πρὸ ὑμῶν»· καὶ πάλιν, «Εἰ ἐμὲ ἐδίωξαν, καὶ ὑμᾶς διώξουσιν»· καί, «Μάθετε ἀπ' ἐμοῦ,
- 15 διὸ πρᾶός εἰμι»· καὶ πάλιν, «Οἰκτιρόμενες γίνεσθε, ὡς ὁ Πατήρ ὑμῶν ὃ ἐν τοῖς οὐρανοῖς». Τοῦτο καὶ ὁ μακάριος Παῦλος ἐποίησε· προτρέπων αὐτοὺς εἰς ταπεινοφροσύνην, τὸν Χριστὸν εἰς μέσον παρήγαγε· καὶ οὐκ ἐνιαῦθα μόνον, ἀλλὰ καὶ διε περὶ φιλοπιωχίας διαλέγεται, οὕτως πῶς φησὶ· «Γι-
- 20 νόσκετε γὰρ τὴν χάριν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὸ δι' ἡμᾶς ἐπτώχευσε πλούσιος ὢν». Οὐδὲν γὰρ οὕτω τὴν μεγάλην καὶ φιλόσοφον ψυχὴν διανίστησι πρὸς τὴν τῶν ἀγαθῶν ἐργασίαν, ὡς τὸ μαθεῖν, διὸ τῷ Θεῷ κατὰ τοῦτο ὁμοιοῦται. Τί γὰρ ἴσον τούτου εἰς προτιροσπῆν; Οὐδέν. Ὁ δὲ

---

1. Φιλιπ. 2, 5 - 8.
2. Ματθ. 5, 12.
3. Ἰω. 15, 20.
4. Ματθ. 11, 29.
5. Λουκᾶ 6, 36.
6. Β' Κορ. 8, 9.

ΛΟΓΟΣ Ζ΄
Φιλιπ. 2, 5 - 8

«Ἄς ὑπάρχη λοιπὸν μέσα σας αὐτὸ τὸ φρόνημα ποῦ ὑπῆρχε καὶ εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστόν· ὁ ὁποῖος ἂν καὶ ὑπῆρχεν ἐν μορφῇ Θεοῦ, δὲν ἐθεώρησεν ὅτι εἶχεν ἕξ ἀρπαγῆς τὴν ἰσότητά του πρὸς τὸν Θεόν· ἀλλ' ἐκένωσε τὸν ἑαυτό του καὶ ἔλαβε μορφήν δούλου, γενόμενος ὅμοιος πρὸς τοὺς ἀνθρώπους. Καὶ κατὰ τὸ ἐξωτερικὸν σχῆμα εὐρέθη ὡς ἄνθρωπος, ἐταπείνωσε τὸν ἑαυτόν του, γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, καὶ μάλιστα θανάτου σταυρικοῦ»¹.

Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, προτρέπων τοὺς μαθητάς του πρὸς τὰ μεγάλα, θέτει ὡς ὑπόδειγμα τὸν ἑαυτόν του, καὶ τὸν Πατέρα, καὶ τοὺς προφήτας, καθὼς ὅταν λέγῃ· «Διότι ἔτσι κατεδίωξαν τοὺς προφήτας, τοὺς ὁποῖους ἔστειλεν ὁ Θεὸς πρὶν ἀπὸ σαῶ²· καὶ πάλιν· «Ἐὰν ἐμὲ κατεδίωξαν, θὰ καταδιώξουν καὶ σαῶ»³· καὶ «Μάθετε ἀπὸ ἐμέ, ὅτι εἶμαι πρᾶος»⁴· καὶ πάλιν· «Γίνεσθε εὐσπλαγχνικοί, καθὼς καὶ ὁ οὐράνιος Πατὴρ σας εἶναι εὐσπλαγχνικός»⁵. Τοῦτο ἔπραξε καὶ ὁ μακάριος Παῦλος· προτρέπων τοὺς Φιλιππησίους πρὸς ταπεινοφροσύνην, ἔφερεν ὡς παράδειγμα τὸν Χριστόν. Καὶ ὄχι ἐδῶ μόνον, ἀλλὰ καὶ ὅταν ὁμιλῇ περὶ φιλοπτωχίας, λέγει αὐτά· «Διότι γνωρίζετε τὴν χάριν, ποῦ ἔδειξεν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, διότι δι' ἡμᾶς ἔγινε πτωχός, ἐνῶ ἦτο πλούσιος»⁶. Διότι τίποτε δὲν διεγείρει τόσον πολὺ τὴν ἐξαιρέτον καὶ φιλόσοφον ψυχὴν πρὸς ἀγαθοεργίαν, ὅπως τὸ νὰ γνωρίσῃ, ὅτι κατὰ τοῦτο γίνεται ὁμοία πρὸς τὸν Θεόν. Τί λοιπὸν εἶναι ἴσον με τοῦτο εἰς προτροπήν; Τίποτε. Γνωρίζων βεβαίως καὶ ὁ

καὶ Παῦλος εἰδώς, προτιρέπων αὐτοὺς εἰς ταπεινοφροσύνην, πρῶτον μὲν παρεκάλεσεν, ἰκετηρίαν ἔθηκεν· εἶτα καὶ ἐντροπικῶς, εἶπεν ὅτι «Ἐν ἐνὶ πνεύματι σιήκετε»· εἶπεν ὅτι «Ἐκείνοις ἔνδειξις ἀπωλείας, ὑμῖν δὲ σωτηρίας»· καὶ τοῦτο
 5 λοιπὸν τίθησι· «Τοῦτο γὰρ φρονείσθω ἐν ὑμῖν, ὃ καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἄρπαγμα ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαβών».

Προσέχετε, παρακαλῶ, καὶ διανύσιτε. Καθάπερ γὰρ τις
 10 μάχαιρα ὀξεῖα ἐκατέρωθεν ἠκονημένη, ὅπουπερ ἂν ἐμπέσῃ, κἄν εἰς μυρίας φάλαγγας, εὐκόλως αὐτὰς διακόπτει καὶ ἀφανίζει, τῷ πάντοθεν ὀξεῖαν εἶναι, καὶ μηδὲν τὴν ἀκμὴν αὐτῆς φέρειν· οὕτω δὴ καὶ τὰ τοῦ Πνεύματος ρήματα. Διὰ γὰρ τούτων τῶν ρημάτων καὶ τοὺς Ἀρείου τοῦ Ἀλεξανδρέ-
 15 ως, καὶ τοὺς Παύλου τοῦ Σαμοσατέως, καὶ τοὺς Μαρκέλλου τοῦ Γαλάτιου, καὶ τοὺς Σαβελλίου τοῦ Λίβου, καὶ τοὺς Μαρκίωνος τοῦ Ποντικοῦ, καὶ τοὺς Οὐαλεντίνου, καὶ τοὺς τοῦ Μάνεντος, καὶ τοὺς τοῦ Λαοδικέως Ἀπολιναρίου, καὶ Φωτεινοῦ, καὶ Σωφρονίου, καὶ πάσας ἀπλῶς τὰς αἵρέσεις κατέ-
 20 βαλεν. Ὡς οὖν τοιαύτην ὀψόμενοι θέαν, καὶ μιᾷ πληγῇ τοσαύτης φάλαγγας πιπιούσας, διεγέρθητε, ὥστε μὴ τοῦ θεάματος παραδραμεῖν ὑμᾶς τὴν τέρψιν. Εἰ γὰρ ἐπὶ τῶν ἀμιλλητηρίων ἀρμάτων ἐν ταῖς τῶν Ἰππων ἀμίλλαις οὐδὲν οὕτως ἐστὶ τερπνόν, ὥς διὰν ὀλόκληρα ἄρματα μετὰ τῶν ἡνιόχων κρούσας

βα. Βλ. εἰς τὴν πρὸς Ἐφεσίους, Ὁμιλία ΚΓ', ὑπόσημ. 11.

ββ. Βλ. ἐνθα ἄνωτέρω, ὑπόσημ. 10.

βγ. Μάρκελλος· ἐπίσκοπος Ἀγκύρας, ἤκμασε κατὰ τὸν 4ον αἰ., διεκρίθη κατὰ τὴν Α' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον, ὅπου ὑπερήσπισε τὰ ὀρθόδοξα δόγματα. Καταπολεμῶν τὰς ἀρσιανικὰς δοξασίας περιέπεσεν εἰς πλάνας, ἀναφερομένας εἰς τὸ τριαδολογικὸν καὶ χριστολογικὸν δόγμα (ΘΗΕ τ. 8).

βδ. Σαβέλλιος· ἤκμασε κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 3ου αἰ., διεμόρφωσεν συστηματικότερον τὴν διδασκαλίαν τῶν πατροπασχιτῶν μοναρχιανῶν (ΘΗΕ τ. 10).

βε. Μαρκίων· Βλ. εἰς τὴν πρὸς Ἐφεσίους, Ὁμιλία ΚΓ', ὑπόσημ. 8.

βζ. Οὐαλεντίνος· Ἐνθα ἄνωτέρω, ὑπόσημ. 9.

βη. Μάνης· ἤκμασε τὸν 3ον αἰ. Ἡ θρησκευτικὴ του ὀργάνωσις, ὀνομασθεῖσα Μανιχαϊσμός, ἐντάσσεται εἰς τὸ ρεῦμα τοῦ Γνωστικισμοῦ,

Παῦλος αὐτό, ὅταν προτρέπη αὐτοὺς πρὸς ταπεινοφροσύνην, πρῶτον μὲν παρεκάλεσε, τὴν ἰκεσίαν ἔθεσεν· ἔπειτα καὶ μὲ ἐπίπληξιν εἶπεν ὅτι· «Στέκεσθε μὲ ἓνα φρόνημα», καὶ ὅτι· «Εἰς ἐκείνους μὲν τοῦτο εἶναι ἀπόδειξις ἀπωλείας, διὰ σᾶς δὲ ἀπόδειξις σωτηρίας»· καὶ εἰς τὴν συνέχειαν παραγγέλλει τοῦτο· «Ἄς ὑπάρχη λοιπὸν μέσα σας αὐτὸ τὸ φρόνημα, ποῦ ὑπῆρχε καὶ εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, ὁ ὁποῖος καίτοι ὑπῆρχεν ἐν μορφῇ Θεοῦ, δὲν ἐθεώρησεν ὅτι εἶχεν ἐξ ἀρπαγῆς τὴν ἰσότητά του πρὸς τὸν Θεόν, ἀλλ' ἐκένωσε τὸν ἑαυτὸν του, καὶ ἔλαβε μορφὴν δούλου».

Προσέχετε, σᾶς παρακαλῶ, καὶ ἀφυπνισθεῖτε. Διότι ὅπως ἀκριβῶς ἓνα κοπτερὸν μαχαίρι, ἀκονισμένον ἐκατέρωθεν, ὅπουδῆποτε καὶ ἂν ἐπιπέσῃ, ἔστω καὶ εἰς μυρίας φάλαγγας, κατακόπτει καὶ ἀφανίζει αὐτὰς μὲ εὐκολίαν, ἐπειδὴ ἀπὸ παντοῦ εἶναι κοπτερὸν καὶ τίποτε δὲν ἔχει νὰ καλύπτῃ τὴν κόψιν του· ἔτσι ἀκριβῶς εἶναι καὶ οἱ λόγοι τοῦ Πνεύματος. Διότι διὰ τῶν λόγων τούτων κατέβαλε τὰς αἵρέσεις καὶ τοῦ Ἀρείου τοῦ Ἀλεξανδρέως^α καὶ τοῦ Παύλου τοῦ Σαμοσατέως^β καὶ τοῦ Μαρκέλου τοῦ Γαλάτου^γ καὶ τοῦ Σαβελλίου τοῦ Λίβυος^δ καὶ τοῦ Μαρκίωνος τοῦ Ποντικοῦ^ε καὶ τοῦ Μάνεντος^η καὶ τοῦ Ἀπολιναρίου τοῦ Λαοδικέως^θ καὶ τοῦ Φωτεινοῦ^ς καὶ τοῦ Σωφρονίου καὶ γενικῶς ὅλας τὰς αἵρέσεις. Μόλις λοιπὸν θὰ ἰδῆτε τέτοιο θέαμα καὶ νὰ πίπτουν μὲ ἓνα κτύπημα τόσαι πολλαὶ φάλαγγαι, ἀφυπνισθεῖτε, διὰ νὰ μὴ σᾶς διαφύγῃ ἡ τέρψις τοῦ θεάματος. Διότι ἐὰν εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν ἀγωνιστικῶν ἄρμάτων τίποτε ἄλλο δὲν εἶναι τόσον τερπνὸν κατὰ τὰς ἵπποδρομίας, ὅπως ὅταν νικήσῃ κανεὶς, ἀφοῦ φέρῃ εἰς σύγκρουσιν ὅλα τὰ ἄρματα μὲ τοὺς ἠνιόχους των καὶ ἀφοῦ

ἐντὸς τοῦ ὁποίου κρατεῖ μαζί μὲ τὸν Μαρκίωνα τὴν διαρκικὴν πλευρὰν (ΘΗΕ τ. 8).

θθ. Ἀπολιναριος· ἐπίσκοπος Λαοδικείας. Αἰρετικὸς θεολόγος τοῦ 4ου αἰ. Ἐκ τῆς διδασκαλίας του, ἡ ὁποία ὑπερτονίζει τὸ θεῖον ἐν Χριστῷ στοιχεῖον, διεμορφώθη ὁ Ἀπολιναρισμὸς (Θ.Η.Ε. τ. 2).

θι. Φωτεινός· ἐπίσκοπος Σιρμίου κατὰ τὸν 4ον αἰ. Ὁπαδός καὶ φίλος τοῦ Μαρκέλλου Ἀγκύρας· ἠκολούθησε τὰ διδάγματα τῶν δυναμικῶν μοναρχιανῶν.

τις καταβάλη, καὶ πολλὰ τέθριππα ὑπὶα ρίψας μετὰ τῶν
 ἐφρесиῶτων ἡνιόχων παρελάσῃ μόνος πρὸς τὴν νύσσαν καὶ τὸ
 τέρμα τοῦ ἀγῶνος, καὶ πολὺς πάντοθεν ὁ κρότος καὶ ἡ κραυ-
 γὴ πρὸς οὐρανὸν ἀνίη, καὶ ὡπερ πιηγὸς ὑπὸ τῆς χαρᾶς
 5 ἐκείνης καὶ τῶν κρότων, οὕτω τὸ σιάδιον ἅπαν διατρέχῃ
 μετὰ τῶν ἵππων· πόσῳ μᾶλλον ἐνιαῦθα πλείων ἔσται ἢ ἡδο-
 νή, διὰ τὸν ὀλοκλήρων αἰρέσεων συστήματα καὶ διαβολικὰ ἐρ-
 γαστήρια μετὰ τῶν ἡνιόχων αὐτῶν καταβάλωμεν τῇ τοῦ Θεοῦ
 χάριτι πάντα ἀθρόον καὶ ὁμοῦ;

10 Καί, εἰ δοκεῖ, πρότερον σιήσωμεν τὰς αἰρέσεις αὐτὰς
 κατὰ τάξιν βούλεσθε τὴν τῆς ἀσεβείας, ἢ τὴν τῶν χρόνων;
 Τὴν τῶν χρόνων· τὴν γὰρ τῆς ἀσεβείας δύσκολον συνιδεῖν.
 Οὐκοῦν πρῶτος Σαβέλλιος ὁ Λίβυς παρήχθω. Τί οὖν οὕτως
 φησιν; "Οὐ τὸ Πατὴρ, καὶ Υἱὸς καὶ ἅγιον Πνεῦμα, ὀνό-
 15 ματὰ ἔστι ψιλὰ καθ' ἑνὸς προσώπου κείμενα. Μαρκίων δὲ
 ὁ Ποντικός, φησὶν, διὸ ὁ Θεὸς ὁ πάντα σοιησάμενος οὐκ
 ἔστιν ἀγαθός, οὐδὲ Πατὴρ τοῦ ἀγαθοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ἕτερός
 τις δίκαιος, καὶ σάρκα οὐκ ἀνέλαθεν ὑπὲρ ἡμῶν. Μάρκελλος
 καὶ Φωτεινὸς καὶ Σωφρόνιος τὸν λόγον ἐνέργειαν εἶναί φα-
 20 σι, τὴν δὲ ἐνέργειαν ταύτην ἐνοικῆσαι τῷ ἐκ σπέρματος Δαυὶδ,
 οὐκ οὐσίαν ἐνυπόστατον. "Ἄρειος υἷδον μὲν ὁμολογεῖ, ρήματι
 δὲ μόνῳ· κτίσμα δὲ αὐτὸν εἶναί φησι, καὶ τοῦ Πατρὸς ἐλάτι-
 να πολὺ. "Ἐτεροὶ δὲ οὐ φασι αὐτὸν ἔχειν ψυχὴν. Εἶδες
 τὰ ἄρματα ἐσιῶτα; θεωρεῖ τολύνην αὐτῶν καὶ τὰ πτώματα,
 25 πῶς ὁμοῦ πάντας κατακρούων βάλλει, καὶ μιᾷ πληγῇ πάν-
 τας ἀθρόον. Πῶς; «Τοῦτο γὰρ φρονείσθω ἐν ὑμῖν», φησὶν,
 «ὃ καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐκ
 ἀρπαγμὸν ἠγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῶν» καὶ Παῦλος ὁ Σαμο-
 σαιεὺς ἔπεσε, καὶ Μάρκελλος, καὶ Σαβέλλιος. «Ἐν μορφῇ»
 30 γὰρ, φησί, «Θεοῦ ὑπάρχων». Πῶς οὖν λέγεις, διὸ ἀπὸ Μα-

ρίψη πολλὰ τέθριππα' ὑπτία μαζί με τοὺς ἡνιόχους, ποὺ ἦσαν ἐπάνω εἰς αὐτά, καὶ παρελάσῃ μόνος πρὸς τὴν ἀφειτηρίαν καὶ τὸ τέρμα τοῦ ἀγῶνος, καὶ τὰ πολλὰ ἀπὸ παντοῦ χειροκροτήματα καὶ αἱ ζητωκραυγαὶ ἀναβαίνουν πρὸς τὸν οὐρανόν, καὶ ὡς νὰ πετᾶ ἀπὸ τὴν χαρὰν ἐκείνην καὶ τὰ χειροκροτήματα διατρέχει ἔτσι μαζί με τοὺς ἵππους ὅλον τὸ στάδιον· πόσῳ μᾶλλον θὰ εἶναι ἐδῶ μεγαλυτέρα ἢ εὐχαρίστησις, ὅταν καταβάλωμεν μετὰ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ τὰ συστήματα ὅλων τῶν αἱρέσεων καὶ τὰ διαβολικὰ ἐργαστήρια μαζί με τοὺς ἀρχηγούς των ὅλα ἀμέσως καὶ συγχρόνως;

Καί, ἐὰν θέλετε, θὰ τοποθετήσωμεν πρῶτον τὰς αἱρέσεις αὐτὰς κατὰ σειράν· θέλετε τὴν σειράν τῆς ἀσεβείας ἢ τὴν χρονολογικὴν σειράν ἐμφανίσεώς των; Τὴν χρονολογικὴν, διότι εἶναι δύσκολον νὰ γνωρίσωμεν καλῶς τὴν σειράν τῆς ἀσεβείας. Λοιπὸν πρῶτος ἐνεμανίσθη ὁ Σαβέλλιος ὁ Λίβυς. Τί λοιπὸν λέγει αὐτός; "Ὅτι ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, εἶναι ὀνόματα ψιλὰ ἐνός καὶ τοῦ αὐτοῦ προσώπου. Ὁ Μαρκίων δὲ ὁ Ποντικός διδάσκει ὅτι ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος τὰ πάντα ἐδημιούργησε, δὲν εἶναι ἀγαθός, οὔτε Πατὴρ τοῦ ἀγαθοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ κάποιος ἄλλος δίκαιος καὶ σκληρός, καὶ δὲν ἔγινεν ἄνθρωπος δι' ἡμᾶς. Ὁ Μάρκελλος καὶ ὁ Φωτεινός καὶ ὁ Σωφρόνιος λέγουν ὅτι ὁ Λόγος εἶναι ἐνέργεια, ἢ δὲ ἐνέργεια αὐτὴ κατώκησε μέσα εἰς τὸν ἀπόγονον τοῦ Δαυῖδ, καὶ ὄχι οὐσία ἐνυπόστατος. Ὁ Ἄρειος παραδέχεται μὲν τὸν Υἱόν, μόνον ὅμως μετὰ τὸν λόγον· λέγει δὲ ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι κτίσμα καὶ πολὺ μικρότερος τοῦ Πατρός. Ἄλλοι δὲ ἰσχυρίζονται ὅτι αὐτός δὲν ἔχει ψυχὴν. Εἶδες τὰ ἄρματα νὰ ἔχουν στηθῆ; βλέπε λοιπὸν καὶ τὴν πτῶσιν αὐτῶν, πῶς ρίπτει ὅλους μαζί κτυπῶν μετὰ δύναμιν καὶ ἀμέσως μετὰ ἓνα κτύπημα. Πῶς; «Ἄς ὑπάρχη λοιπὸν μέσα σας», λέγει, «αὐτὸ τὸ φρόνημα, ποὺ ὑπῆρχε καὶ εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, ὁ ὁποῖος ἦν καὶ ὑπῆρχεν ἐν μορφῇ Θεοῦ, δὲν ἐθεώρησεν ὅτι εἶχεν ἐξ ἀρπαγῆς τὴν ἰσότητά του πρὸς τὸν Θεόν». Ἐπεσε καὶ ὁ Παῦλος ὁ Σαμοσατεύς, καὶ ὁ Μάρκελλος, καὶ ὁ Σαβέλλιος. «Διότι ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων», λέγει. Πῶς λοιπὸν λέγεις, μιανέ, ὅτι ἔλα-

ρίας, ὧ̄ μιαιρέ, καὶ πρὸ τούτου οὐκ ἦν; πῶς δὲ σὺ λέγεις, ἐνέργεια ἦν; Μορφὴ γὰρ Θεοῦ, φησί, μορφὴν δούλου ἔλαβεν. Ἡ μορφὴ τοῦ δούλου ἐνέργεια δούλου ἐστίν, ἢ φύσις δούλου; Πάντως δήπου φύσις δούλου. Οὐκοῦν καὶ ἡ μορφὴ
 5 τοῦ Θεοῦ, Θεοῦ φύσις· οὐκ ἄρα ἐνέργεια. Ἴδου καὶ Μάρκελλος ὁ Γαλάτης, καὶ Σωφρόνιος, καὶ Φωτεινὸς κατέπεσον. Ἴδου καὶ Σαβέλλιος. «Οὐχ ἀρπαγμὸν ἠγήσαιο», φησί, «τὸ εἶναι ἴσα Θεῶν». Ἴσον δὲ ἐπὶ ἐνὸς οὐ λέγεται προσώπου· τὸ γὰρ ἴσον, τινί ἐστιν ἴσον.

10 Ὅρῳ̄ς δύο προσώπων ὑπόστασιν, οὐχὶ ὀνόματα ψιλὰ καὶ χωρὶς πραγμάτων λεγόμενα; ἤκουσας τὴν προαιώνιον ὑπαρξιν τοῦ μονογενοῦς; Τί οὖν πρὸς Ἄρειον εἴπωμεν λοιπόν, τὸν λέγοντα ἐτέρας εἶναι οὐσίας τὸν Υἱόν; Εἶπε δὴ μοι, «μορφὴν δούλου ἔλαβε», τί ἐστίν; Ἄνθρωπος ἐγένετο, φη-
 15 σίν. Οὐκοῦν καὶ ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, Θεὸς ἦν· μορφὴ γάρ, καὶ μορφὴ κεῖται. Εἰ τοῦτο ἀληθές, κἀκεῖνο. Φύσει ἄνθρωπος, ἢ μορφὴ τοῦ δούλου· οὐκοῦν φύσει Θεός, ἢ μορφὴ τοῦ Θεοῦ. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ ἴσον αὐτῷ μαρτυρεῖ, ὡσπερ οὖν καὶ Ἰωάννης, διτι οὐδὲν ἐλάτιον ἐστὶ
 20 τοῦ Πατρὸς· «Οὐχ ἀρπαγμὸν ἠγήσαιο», φησί, «τὸ εἶναι ἴσα Θεῶν». Ἀλλὰ τίς ὁ σοφὸς αὐτῶν λόγος; Καὶ μὴν τὸναντίον δείκνυσι, φησίν. Εἶπε γάρ, διτι ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἤρπασε τὸ εἶναι ἴσα Θεῶν. Καὶ μὴν εἰ ἦν Θεός, πῶς εἶχεν ἀρπάσαι; καὶ πῶς οὐκ ἀπερινόητον τοῦτο; Τίς γὰρ
 25 ἂν εἴποι, διτι ὁ δεῖνα ἄνθρωπος ὢν, οὐχ ἤρπασε τὸ εἶναι ἄνθρωπος; πῶς γὰρ ἂν τις ὅπερ ἐστὶν ἀρπάσειεν; Οὐ, φησίν· ἀλλ' διτι Θεὸς ὢν ἐλάτιον, οὐχ ἤρπασε τὸ εἶναι ἴσα τῷ Θεῷ τῷ μεγάλῳ καὶ μείζονι. Μικρὸς καὶ μέγας Θεὸς ἓν; καὶ τὰ Ἑλληνικὰ τοῖς τῆς ἐκκλησίας δόγμασιν ἐπεισάγετε;
 30 Μέγας γὰρ καὶ μικρὸς παρ' αὐτοῖς Θεός· εἰ δὲ καὶ παρ'

βεν ὑπαρξιν ἀπὸ τὴν Μαρίαν καὶ πρὶν ἀπ' αὐτὸ δὲν ὑπῆρχε; Πῶς δὲ σὺ λέγεις, ἦτο ἐνέργεια; Διότι ἡ μορφή τοῦ Θεοῦ, λέγει, ἔλαβε μορφήν δούλου. Ἡ μορφή τοῦ δούλου εἶναι ἐνέργεια δούλου ἢ φύσις δούλου; Ὅπωςδήποτε φύσις δούλου. Ἐπομένως καὶ ἡ μορφή τοῦ Θεοῦ, εἶναι φύσις τοῦ Θεοῦ· συνεπῶς δὲν εἶναι ἐνέργεια. Ἴδου κατέπεσαν καὶ ὁ Μάρκελλος ὁ Γαλάτης καὶ ὁ Σωφρόνιος καὶ ὁ Φωτεινός. Ἴδου καὶ ὁ Σαβέλλιος. «Δὲν ἐθεώρησε», λέγει, ὅτι εἶναι ἐξ ἀρπαγῆς ἴσος πρὸς τὸν Θεόν». Ἴσος ὁμως ἐπὶ ἐνὸς προσώπου δὲν λέγεται· διότι ὁ ἴσος, εἶναι ἴσος πρὸς κάποιον ἄλλον.

Βλέπεις τὴν ὑπόστασιν δύο προσώπων, ὄχι ψιλὰ ὀνόματα λεγόμενα χωρὶς τὴν ὑπαρξιν; ἤκουσες τὴν προαιώνιον ὑπαρξιν τοῦ Μονογενοῦς Υἱοῦ; Τί λοιπὸν θὰ εἰποῦμεν πρὸς τὸν Ἄρειον, πού ἰσχυρίζεται ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ἀπὸ ἄλλην οὐσίαν; Εἰπέ μου τώρα, τί σημαίνει, «ἔλαβε μορφήν δούλου»; Ἐγένετο ἄνθρωπος, λέγει. Ἐπομένως καὶ ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, Θεὸς ἦτο· διότι ἡ μορφή ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι καὶ μορφή. Ἐὰν τοῦτο εἶναι ἀληθές, θὰ εἶναι καὶ ἐκεῖνο. Ἐκ φύσεως ἄνθρωπος εἶναι ἡ μορφή τοῦ δούλου· ἐπομένως ἐκ φύσεως Θεός, ἡ μορφή τοῦ Θεοῦ. Καὶ ὄχι μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ τὴν ἰσότητα πρὸς αὐτὸν βεβαιώνει, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ὁ Ἰωάννης, ὅτι δὲν εἶναι καθόλου μικρότερος τοῦ Πατρὸς. «Δὲν ἐθεώρησε», λέγει, «ὅτι εἶναι ἐξ ἀρπαγῆς ἴσος πρὸς τὸν Θεόν». Ἀλλὰ τί σημαίνει ὁ σοφὸς λόγος αὐτῶν; Καὶ ἀληθῶς τὸ ἀντίστροφον σημαίνει, λέγει. Διότι εἶπεν, ὅτι καίτοι ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπῆρχε, δὲν ἤρπαξε τὴν ἰσότητά του πρὸς τὸν Θεόν. Καὶ ἀληθῶς ἐὰν ἦτο Θεός, πῶς ἤμποροῦσε νὰ ἀρπάξῃ; καὶ πῶς δὲν εἶναι τοῦτο κατανοητόν; Διότι ποῖος θὰ εἶπῃ, ὅτι ὁ τάδε, ἂν καὶ εἶναι ἄνθρωπος, δὲν ἤρπαξε τὸ νὰ εἶναι ἄνθρωπος; διότι πῶς θὰ ἤμποροῦσε νὰ ἀρπάξῃ κανεὶς ἐκεῖνο πού εἶναι; Ὁχι, λέγει· ἀλλ' ὅτι καίτοι ἦτο Θεός μικρότερος, δὲν ἤρπαξε τὴν ἰσότητά του πρὸς τὸν Θεόν τὸν μέγαν καὶ μεγαλύτερον. Ὑπάρχει καὶ μέγας Θεός; εἰσάγετε καὶ τὰς ἑλληνικὰς δοξασίας εἰς τὰ δόγματα τῆς Ἐκκλησίας; Διότι μέγας καὶ μικρὸς Θεός ὑπάρχει εἰς αὐ-

ὑμῖν, οὐκ οἶδα. Παρὰ μὲν γὰρ ταῖς Γραφαῖς οὐδαμοῦ εὐρή-
 σεις· ἀλλὰ μέγαν μὲν πανταχοῦ, μικρὸν δὲ οὐδαμοῦ. Εἰ γὰρ
 μικρός, πῶς καὶ Θεός; Εἰ μικρός οὐκ ἔστιν ἄνθρωπος καὶ
 μέγας, ἀλλὰ μία φύσις, καὶ εἴ τι οὐκ ἔστι τῆς φύσεως ταύ-
 5 τῆς μιᾶς οὐκ ἄνθρωπος, πῶς ἂν εἴη μικρός Θεός καὶ μέ-
 γας; Ὁ μὴ ὢν ἐκείνης τῆς φύσεως, οὐ Θεός· πανταχοῦ γὰρ
 μέγας λέγεται παρὰ τῆ Γραφῆ. «Μέγας Κύριος, καὶ αἰνεῖός
 σφόδρα». Ἴδου καὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ· πανταχοῦ γὰρ Κύριον
 αὐτὸν καλεῖ. Μέγας εἰ σὺ, καὶ ποιῶν θαυμάσια· σὺ εἰ ὁ Θε-
 10 ὸς μόνος»· καὶ πάλιν, «Μέγας ὁ Κύριος ἡμῶν, καὶ μεγάλη
 ἡ ἰσχὺς αὐτοῦ, καὶ τῆς μεγαλωσύνης αὐτοῦ οὐκ ἔστι πέρας».
 Ἄλλ' ὁ νῆψ;», φησί, μικρός. Ἄλλὰ σὺ τοῦτο λέγεις· ἡ
 γὰρ Γραφή τοῦναντίον· ὥσπερ περὶ τοῦ Πατρὸς, οὕτω καὶ
 περὶ τοῦ Υἱοῦ φησιν. Ἄκουε γὰρ Παύλου λέγοντος, «Προσ-
 15 δεχόμενοι τὴν μακαρίαν ἐλπίδα καὶ ἐπιφάνειαν τῆς δόξης
 τοῦ μεγάλου Θεοῦ». Ἄλλ' ἄρα μὴ περὶ τοῦ πατρὸς ἐπιφάνει-
 αν εἶπεν; Ἴνα δὲ καὶ μᾶλλον ὑμᾶς ἐλέγξῃ, κατὰ τὴν ἐπι-
 φάνειαν τοῦ μεγάλου Θεοῦ προσέδηκεν. Ἄρα οὖν μὴ περὶ
 τοῦ Πατρὸς εἴρηται; Οὐδαμῶς· ἡ γὰρ ἐπαγωγή οὐκ ἀφήσει,
 20 λέγουσα, «Κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ μεγάλου Θεοῦ, καὶ σω-
 τήρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ». Ἴδου καὶ ὁ Υἱὸς μέγας. Πῶς
 οὖν λέγεις μικρὸν εἶναι καὶ μέγαν; Ἄκουε καὶ τοῦ προφή-
 του λέγοντος αὐτόν, «Μεγάλῃς βουλῆς ἄγγελον». Ὁ μεγά-
 λῃς βουλῆς ἄγγελος οὐ μέγας; ὁ ἰσχυρὸς Θεὸς οὐ μέγας,
 25 ἀλλὰ μικρός; Τί οὖν φασιν οἱ ἀναίσχυντοι καὶ ἰταμοί; Ὁ-
 τι μικρὸς ὢν Θεός· λέγω ἃ λέγουσι πολλάκις, ἵνα μᾶλλον
 αὐτοὺς φύγητε· μικρὸς ὢν, φησί, Θεός, οὐχ ἤρπασε τὸ εἶναι
 κατὰ τὸν μέγαν. Τί γάρ, εἶπέ μοι· ἀλλὰ μὴ νομίσητε ἡμῶν
 εἶναι τὰ ρήματα· εἰ μικρὸς ἦν καὶ αὐτοὺς καὶ πολὺ τῆς
 30 δυνάμεως ἀποδέων τῆς τοῦ Πατρὸς, πῶς ἂν ἠδυνήθη ἀρ-

8. Ψαλμ. 47, 1.

9. Ψαλμ. 85, 10· 144, 3.

10. Τίτ. 2, 13.

11. Ἦσ. 9, 5.

τούς· ἐὰν ὅμως καὶ εἰς σᾶς, δὲν γνωρίζω. Διότι πουθενὰ εἰς τὰς Γραφὰς δὲν θὰ εὔρης κάτι παρόμοιον, ἀλλὰ παντοῦ μὲν μέγαν, μικρὸν δὲ πουθενὰ. Διότι ἐὰν εἶναι μικρός, πῶς θὰ εἶναι καὶ Θεός; Ἐὰν δὲν ὑπάρχη μικρός καὶ μέγας ἄνθρωπος, ἀλλὰ μία φύσις, καὶ ἐὰν κάτι δὲν εἶναι ἀπ' αὐτὴν τὴν μίαν φύσιν, δὲν εἶναι ἄνθρωπος, πῶς ἔμπορεῖ νὰ ὑπάρχη μικρός καὶ μέγας Θεός; Ἐκεῖνος ποῦ δὲν εἶναι ἀπ' ἐκείνην τὴν φύσιν, δὲν εἶναι Θεός, διότι παντοῦ εἰς τὴν Ἀγίαν Γραφὴν ὀνομάζεται μέγας. «Μέγας εἶναι ὁ Κύριος, καὶ πάρα πολὺ ἄξιος ἐπαίνου»⁸. Ἴδου καὶ διὰ τὸν Υἱόν, διότι παντοῦ καλεῖ αὐτὸν Κύριον. «Μέγας εἶσαι Σὺ, καὶ κάμνεις θαυμαστὰ ἔργα. Σὺ εἶσαι ὁ μόνος Θεός»· καὶ πάλιν· «Μέγας ὁ Κύριος ἡμῶν, καὶ μεγάλη ἡ δύναμις αὐτοῦ, καὶ ἡ μεγαλωσύνη αὐτοῦ εἶναι ἀπεριόριστος»⁹.

Ὁ υἱὸς ὅμως, λέγει, εἶναι μικρός. Ἀλλὰ σὺ λέγεις τοῦτο· διότι ἡ Γραφή λέγει τὸ ἀντίθετον· ὅπως ἀκριβῶς λέγει διὰ τὸν Πατέρα, ἔτσι λέγει καὶ διὰ τὸν Υἱόν. Ἦκουε λοιπὸν τὸν Παῦλον νὰ λέγῃ· «Περιμένοντες μὲ χαρὰν τὴν μακαριότητα ποῦ ἐλπίζομεν καὶ τὴν φανέρωσιν τῆς δόξης τοῦ μεγάλου Θεοῦ»¹⁰. Ἀλλὰ μήπως εἶπε διὰ τὴν φανέρωσιν τοῦ Πατρός; Διὰ νὰ σᾶς ἐλέγξῃ δὲ καὶ περισσότερο, προσέθεσε κατὰ τὴν φανέρωσιν τοῦ μεγάλου Θεοῦ. Ἦρα γε μήπως ἔχει λεχθῆ διὰ τὸν Πατέρα; Καθόλου· διότι ἡ συνέχεια δὲν ἐπιτρέπει λέγουσα· «Κατὰ τὴν φανέρωσιν τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ σωτῆρος μας, τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ». Ἴδου καὶ ὁ Υἱὸς μέγας. Πῶς λοιπὸν λέγεις μικρὸν καὶ μέγαν; Ἦκουε καὶ τὸν προφήτην νὰ ἀποκαλῆ αὐτὸν «Ἄγγελον τῆς μεγάλης βουλῆς»¹¹. Ὁ ἄγγελος τῆς μεγάλης βουλῆς δὲν εἶναι μέγας; Ὁ ἰσχυρὸς Θεός δὲν εἶναι μέγας, ἀλλὰ μικρός; Τί λοιπὸν ἰσχυρίζονται οἱ ἀναίσχυντοι καὶ οἱ ἰταμοί; Ὅτι καίτοι μικρός εἶναι Θεός. Ἀναφέρω ἐκεῖνο ποῦ λέγουν πολλὰς φορές, διὰ νὰ ἀποφύγετε περισσότερο αὐτούς. Καίτοι μικρός Θεός, λέγει, δὲν ἤρπαξε τὸ νὰ εἶναι ἴσος πρὸς τὸν μέγαν. Τί λοιπὸν, εἶπέ μου· ἀλλὰ μὴ νομίζετε ὅτι ἰδικοί μας εἶναι οἱ λόγοι. Ἐὰν ἦτο μικρός κατ' αὐτούς, καὶ ὡς πρὸς τὴν δύναμιν ἦτο πολὺ κατώτερος τῆς

πάσαι τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ; Φύσις γὰρ ἐλάτιων οὐκ ἂν δύ-
 ναιτο ἀρπάσαι τὸ εἶναι ἐν τῇ μεγάλῃ· οἷον ὁ ἄνθρωπος οὐκ
 ἂν δύναιτο ἀρπάσαι τὸ γενέσθαι ἴσος ἀγγέλῳ κατὰ τὴν φύ-
 σιν· ὁ ἵππος οὐκ ἂν δύναιτο ἀρπάσαι, κἂν θέλῃ, τὸ εἶναι
 5 ἴσος ἀνθρώπῳ κατὰ τὴν φύσιν. Καὶ χωρὶς δὲ τούτου, ἐκεῖνο
 ἐρῶ· τί βούλεται κατασκευάσαι ὁ Παῦλος διὰ τούτου τοῦ
 ὑποδείγματος; Εἰς ταπεινοφροσύνην πάντως ἐναγαγεῖν τοὺς
 Φιλιππησίους. Τί οὖν, εἶπέ μοι, τοῦτο παρήνεγκεν εἰς μέ-
 σον; Οὐδεὶς γὰρ βουλόμενος προσιρῆσαι ταπεινοφρονεῖν τοῦτο
 10 φησιν· ἔσο ταπεινός, καὶ ἔλαιον φρόνει τῶν ὁμοτίμων· καὶ
 γὰρ ὁ δεῖνα ὁ δοῦλος οὐκ ἐпанέσιη τῷ δεσπότῃ· μιμοῦ τοί-
 νων ἐκεῖνον.

Καὶ μὴν τοῦτο οὐκ ἔστι ταπεινοφροσύνης, εἶποι τις ἄν,
 ἀλλ' ἀπονοίας. Μάθετε τί ἔστι ταπεινοφροσύνη ὑμεῖς οἱ τῶ-
 15 φον ἔχοντες διαβολικόν. Τί οὖν ἔστι ταπεινοφροσύνη; Ἐὶ
 ταπεινὰ φρονεῖν· ταπεινὰ δὲ φρονεῖ, οὐχ ὁ ἀπὸ ἀνάγκης ὢν
 ταπεινός, ἀλλ' ὁ ἑαυτὸν ταπεινῶν. Οἶόν τι λέγω· προσέχει
 δέ· διὰν τις ὑψηλὰ δυνάμενος φρονῆσαι ταπεινοφρονῆ, οὗτος
 ταπεινόφρων ἐστίν· διὰν δὲ παρὰ τὸ μὴ δύνασθαι ταπεινο-
 20 φρονῆ, οὐκέτι ταπεινόφρων ἐστίν. Οἷον ὁ βασιλεὺς τῷ ὑπάρ-
 χῳ ἂν ὑποτάττηται, ταπεινόφρων ἐστίν, διὰ ἀπὸ τοῦ ὕψους
 κατέβη· ὁ μέντοι ὑπαρχος ἐὰν τοῦτο ποιῆ, οὐ ταπεινοφρονή-
 σαι πῶς γάρ; οὐ γὰρ ἀπὸ τοῦ ὕψους ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν.
 Οὐκ ἔστι δὲ ἄλλως ταπεινοφρονῆσαι, εἰ μὴ ἐν ἐξουσίᾳ γένοι-
 25 το. Εἰ γὰρ ἀνάγκη ἐστὶ ταπεινωθῆναι καὶ ἄκοντα, οὐκέτι
 τῆς φρονήσεώς ἐστι τὸ κατόρθωμα, οὐδὲ τοῦ βουλήματος,

τοῦ Πατρός, πῶς θὰ ἠμποροῦσε νὰ ἀρπάξῃ τὴν ἰσότητά του πρὸς τὸν Θεόν; Διότι ἡ ὑποδεεστέρα φύσις δὲν θὰ ἠμποροῦσε νὰ ἀρπάξῃ αὐτὸ ποῦ ὑπάρχει εἰς τὴν μεγάλην. Ὅπως ὁ ἄνθρωπος δὲν θὰ ἠμποροῦσε νὰ ἀρπάξῃ τὸ νὰ εἶναι κατὰ τὴν φύσιν του ἴσος πρὸς τὸν ἄγγελον· ὁ ἵππος δὲν θὰ ἠμποροῦσε νὰ ἀρπάξῃ, ἔστω καὶ ἂν θέλῃ, τὸ νὰ εἶναι ἴσος πρὸς τὸν ἄνθρωπον κατὰ τὴν φύσιν. Καὶ χωρὶς δὲ τοῦτο, θὰ εἰπῶ ἐκεῖνο· τί ἐπιθυμεῖ νὰ ἐπιτύχῃ ὁ Παῦλος μὲ τὸ παράδειγμα αὐτό; Νὰ ὠθήσῃ ὅπωςδὴποτε τοὺς Φιλιππησίους πρὸς τὴν ταπεινοφροσύνην. Διατί λοιπόν, εἰπέ μου, προέβαλε αὐτὸ τὸ παράδειγμα; Διότι οὐδεὶς ὑπάρχει, ποῦ θέλων νὰ προτρέψῃ νὰ εἴμεθα ταπεινόφρονες λέγει αὐτό· νὰ εἶσαι ταπεινός καὶ νὰ ἔχῃς ταπεινότερον φρόνημα ἀπὸ τοὺς ἰσοτίμους σου· καὶ ὁ δεῖνα ὁ δοῦλος δὲν ἐξηγέρθη ἐναντίον τοῦ κυρίου του· νὰ γίνεσαι λοιπόν μιμητὴς ἐκεῖνου.

Καὶ ὅμως αὐτὸ δὲν εἶναι ἐκδήλωσις τῆς ταπεινοφροσύνης, ἀλλὰ τῆς ἀλαζονείας, θὰ ἠμποροῦσε νὰ εἰπῇ κάποις. Μάθετε τί εἶναι ταπεινοφροσύνη σεῖς ποῦ ἔχετε διαβολικὴν ἀλαζονείαν. Τί λοιπόν εἶναι ταπεινοφροσύνη; Τὸ νὰ φρονῇ κανεὶς τὰ ταπεινά. Τὰ ταπεινά δὲ φρονεῖ ὄχι ἐκεῖνος ποῦ ἀπὸ ἀνάγκην εἶναι ταπεινός, ἀλλ' ἐκεῖνος ποῦ ταπεινώνει τὸν ἑαυτὸν του. Ἐπεξηγῶ τί λέγω, προσέχετε ὅμως. Ὅταν κανεὶς, ἂν καὶ ἠμπορεῖ νὰ ἔχῃ ὑψηλὰ φρονήματα, ταπεινοφρονῇ, αὐτὸς εἶναι ταπεινόφρων· ὅταν ὅμως ταπεινοφρονῇ ἕξ αἰτίας τοῦ ὅτι δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἔχῃ ὑψηλὰ φρονήματα, δὲν εἶναι πλέον ταπεινόφρων. Ὅπως ἐὰν ὁ βασιλεὺς ὑποτάσσεται εἰς τὸν ὑπαρχον, εἶναι ταπεινόφρων, διότι κατέβη ἀπὸ τὴν ὑψηλὴν του θέσιν· ὁ ὑπαρχος ὅμως ἐὰν κάμνῃ τοῦτο, δὲν θὰ εἶναι ταπεινόφρων. Διατί ὅμως; Διότι δὲν ἐταπείνωσε τὸν ἑαυτὸν του ἀπὸ τὴν ὑψηλὴν θέσιν. Δὲν ἠμπορεῖ δὲ νὰ ταπεινοφρονῇ κατ' ἄλλον τρόπον, ἐκτὸς ἐὰν ἔλθῃ εἰς τὴν ἐξουσίαν. Διότι ἐὰν εἶναι ταπεινωμένος ἀπὸ ἀνάγκην καὶ χωρὶς τὴν θέλησίν του, δὲν εἶναι πλέον τὸ κατόρθωμα ἐνέργεια τῆς φρονήσεώς του, οὔτε τῆς προθέσεώς του, ἀλλὰ τῆς ἀνάγκης· ταπεινοφρο-

ἀλλὰ τῆς ἀνάγκης· ταπεινοφροσύνη δὲ διὰ τοῦτο λέγεται, διὰ τοῦ φρονήματός ἐστι ταπείνωσις.

Εἰπέ μοι, εἴ τις μὴ ἔχων ἐξουσίαν πλεονεκτεῖν, μένοι τὰ ἑαυτοῦ κεκτημένος, τοῦτον ἐπαινεσόμεθα ἐπὶ δικαιοσύνῃ;

5 Οὐδαμῶς. Διὰ τί; Τῇ γὰρ ἀνάγκῃ τὸ τῆς προαιρέσεως ἐγκώμιον ἀφήρηται. Εἰπέ μοι, εἴ τις μὴ δυνάμενος τυραννεῖν καὶ βασιλεύειν, μένοι ἰδιωτεύων, τοῦτον ἐπαινεσόμεθα, ὡς ἀπράγμονα; Οὐδαμῶς. Οὐκοῦν οὐδὲ ἐνιαῦθα. Ὁ γὰρ ἔπαινος, ὃ πάντων ὑμεῖς ἀμαθέσταιοι, οὐκ ἐν τῇ τούτων ἀποχῇ,

10 ἀλλ' ἐν τῇ τῶν ἀγαθῶν ἐργασία γίνεται. Ἐκεῖνο μὲν γὰρ ψόγου ἀπήλλακται, οὐπω δὲ καὶ ἐπαίνου μετέχει· τὸ δὲ ἐγκώμιόν ἐστιν ἄξιον ἐκείνου. Ὅρα γοῦν καὶ τὸν Χριστὸν οὕτως ἐπαινοῦντα, ὅταν λέγῃ· «Δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν

15 ἀπὸ καταβολῆς κόσμου· ἐπέινασα γὰρ, καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν ἐδίψησα, καὶ ἐποίησατέ με». Οὐκ εἶπεν, ἐπειδὴ οὐκ ἐπλεονεκτήσατε, οὐδέ, ἐπειδὴ οὐχ ἠρπάσατε, μικρὰ γὰρ ταῦτα, ἀλλ' ἐπειδὴ πεινώνά με εἶδετε, καὶ ἐθρέψατε. Καὶ τίς ἂν οὕτως ἐπήνεσεν ἢ τοὺς φίλους, ἢ τοὺς ἐχθρούς; Οὐκ ἂν

20 οὐδὲ Παῦλον· τί λέγω Παῦλον; οὐδὲ τὸν τυχόντα τις ἄνδρα, ὡς οὐ τὸν Χριστὸν ἐπαινεῖς, ἐπήνεσεν, διὰ μὴ προσήκουσαν ἀρχὴν οὐκ ἔλαβε. Τὸ γὰρ ἐπὶ τοιούτοις θαυμάζειν, πολλὴν ἐστὶ κακίαν μαρτυροῦντων. Πῶς; Ὅτι ἐπ' ἐκείνων τὸ τοιοῦτον ἔπαινός ἐστιν, οἷον ὁ κλέπτων, ἐὰν μηκέτι κλέπῃ·

25 ἐπὶ δὲ τῶν ἀγαθῶν οὐκέτι. Ὅτι οὐχ ἠρπασε μὴ προσήκουσαν ἀρχὴν καὶ τιμὴν, ἐπαινετός; Καὶ ποίας ταῦτα ἀνοίας; Προσέχετε, παρακαλῶ· μακρὸς γὰρ ὁ λόγος. Ἄλλως δέ, τίς ἂν ἀπὸ τούτων εἰς ταπεινοφροσύνην προέιρρεψε; Τὰ γὰρ

σύνη δὲ διὰ τοῦτο λέγεται, διότι εἶναι ταπεινώσις τοῦ φρονήματος.

Εἶπέ μου, ἐὰν κανεῖς, πού δὲν ἔχει τὴν δύναμιν νὰ ἀπαιτῇ περισσότερα ἀπὸ ὅσα δικαιούται, ἤθελε νὰ παραμένῃ κύριος τῶν ἰδικῶν του, θὰ ἐπαινέσωμεν αὐτὸν διὰ δικαιοσύνην; Καθόλου. Διατί; Διότι ἡ ἀνάγκη ἔχει στερήσει εἰς αὐτὸν τὸ ἐγκώμιον τῆς προαιρέσεως. Εἶπέ μου, ἐὰν κάποιος, πού δὲν ἠμπορεῖ νὰ γίνῃ τύραννος καὶ βασιλεύς, παραμένῃ ἀπλοῦς πολίτης, θὰ τὸν ἐπαινέσωμεν ὡς ἀπράγμονα; Καθόλου. Λοιπὸν οὔτε καὶ ἐδῶ. Διότι ὁ ἔπαινος, ἀμαθέστατοι πάντων, δὲν γίνεται ἔνεκα τῆς ἀποχῆς ἀπὸ τὰ ἔργα αὐτά, ἀλλὰ ἔνεκα τῆς ἐργασίας τῶν ἀγαθῶν. Διότι ἐκεῖνο μὲν εἶναι ἀπηλλαγμένον κατηγορίας, δὲν μετέχει ὅμως μὲ κανένα τρόπον καὶ εἰς τὸν ἔπαινον· τὸ ἐγκώμιον ὅμως εἶναι ἄξιον ἐκείνου. Πρόσεχε λοιπὸν καὶ τὸν Χριστὸν νὰ ἐπαινῇ κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον, ὅταν λέγῃ· «Ἐλάτε σεις, πού εἴσθε εὐλογημένοι ἀπὸ τὸν Πατέρα μου, λάβετε ὡς κληρονομίαν τὴν βασιλείαν, πού ἔχει ἐτοιμασθῆ διὰ σᾶς, ἀφ' ὅτου ἐθεμελιώμετο ὁ κόσμος· διότι ἐπεινάσα καὶ μοῦ ἐδώσατε νὰ φάγω, ἤμην διψασμένος καὶ μὲ ἐποτίσατε»¹². Δὲν εἶπεν, ἐπειδὴ δὲν ἦσθε πλεονέκται, οὔτε ἐπειδὴ δὲν ἔχετε ἀρπάξει, διότι αὐτὰ εἶναι ἀσήμαντα, ἀλλ' ἐπειδὴ μὲ εἶδατε νὰ πεινῶ καὶ μοῦ ἐδώσατε νὰ φάγω. Καὶ ποῖος θὰ ἐπαινοῦσε ἔτσι ἢ τοὺς φίλους, ἢ τοὺς ἐχθρούς; Δὲν θὰ ἐπαινοῦσε οὔτε τὸν Παῦλον. Διατί λέγω τὸν Παῦλον; Οὔτε τὸν τυχόντα ἄνδρα ἐπήνεσε κανεῖς, ὅπως σὺ ἐπαινεῖς τὸν Χριστόν, διότι δὲν ἔλαβε τὴν ἀκατάλληλον ἀρχήν. Τὸ θαυμάζειν βέβαια ἐξ αἰτίας τῶν τοιούτων, εἶναι δυνατόν νὰ μαρτυρῇ πολλὴν κακίαν. Πῶς; Διότι ὡς πρὸς ἐκεῖνα κάτι τέτοιο εἶναι ἔπαινος, ὅπως ἐκεῖνος πού κλέπτει, ἐὰν δὲν κλέπτη πλέον· ὡς πρὸς τὰ ἀγαθὰ ὅμως δὲν εἶναι πλέον ἔπαινος. Εἶναι ἄξιος ἐπαίνου, διότι ἤρπαξε κατάλληλον ἀρχήν καὶ τιμὴν; Ποίας μωρίας λόγια εἶναι αὐτά;

Προσέχετε, σᾶς παρακαλῶ, διότι ὁ λόγος εἶναι μακρός. Κατ' ἄλλον τρόπον δέ, ποῖος θὰ προέτρεπε πρὸς τα-

ὑποδείγματα πολλῶ μείζονα δεῖ εἶναι τῆς ὑποθέσεως, εἰς
 ἣν παρακαλοῦμεν· οὐ γὰρ ἂν τις ἀλλοτριῶν προιτραπεύη. Οἴ-
 ον, προέτιρεπεν ὁ Χριστός εὖ ποιεῖν τοὺς ἐχθρούς· ἤνεγκε
 παράδειγμα μέγα, τὸ τοῦ Πατρὸς, ὅτι ἀναιέλλει τὸν ἥλιον
5 ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς, καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀ-
 δίκους· προέτιρεπεν εἰς ἀνεξικακίαν· ἤνεγκε παράδειγμα·
 «Μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πραῖός εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ»·
 καὶ πάλιν, «Εἰ ἐγὼ ὁ Κύριος καὶ ὁ διδάσκαλος ταῦτα ποιῶ,
 πόσω μᾶλλον ὑμεῖς;». Ὁρᾷς πῶς οὐκ ἀφέσιγηκε τὰ παρα-
10 δείγματα; οὐδὲ γὰρ ἰσοῦτιον ἀφροσύνην δεῖ· καὶ γὰρ καὶ
 ἡμεῖς οὕτω ποιῶμεν. Ἄλλως δὲ καὶ ἐνιαῦθα οὐδὲ ἐγγύς
 ἐστί τὸ παράδειγμα. Πῶς; Ὅτι εἰ δοῦλός ἐστι καὶ ἐλάτιον
 ἐστί, καὶ ὑπῆκοος τῷ μείζονι. Τοῦτο δὲ οὐ ταπεινοφροσύνη
 ἐστί· τὸνναντίον γὰρ ἔδει ποιῆσαι, μείζονά τινα τῷ ἐλάτιονι
15 ὑπακούσαντα δεῖξαι· ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο οὐχ εὔρεν ἐπὶ Θεοῦ,
 μείζονα καὶ ἐλάτιονα, τὸ γοῦν ἴσον ἐποίησεν. Εἰ δὲ ἐλά-
 τιον ἦν ὁ Υἱός, οὐχ ἰκανὸν εἰς ταπεινοφροσύνην προιτρέψαι.
 Διὰ τί; Ὅτι οὐκ ἔστι ταπεινοφροσύνη τὸ τὸν ἐλάτιονα μὴ
 ἐπανασιῆσαι τῷ μείζονι, τὸ μὴ ἀρπάσαι τὴν ἀρχήν, τὸ ὑπα-
20 κοῦσαι μέχρι θανάτου.

Ἄλλως δέ, ὄρα καὶ μετὰ τὸ ὑπόδειγμα τί φησι· «Γῆ
 ταπεινοφροσύνη ἀλλήλους ἡγούμενοι ὑπερέχοντος ἐαυτῶν».
 Ἠγούμενοι, φησὶν. Ἐπειδὴ γὰρ καὶ κατὰ τὴν οὐσίαν ἐν ἐ-
 σσι, καὶ κατὰ τὴν τιμὴν τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ, δεῖ λοιπὸν τῆς
25 ὑπολήψεως εἶναι τὸ πράγμα. Ἐπὶ δὲ τῶν μείζονων καὶ ἐ-
 λατιόνων οὐκ ἂν τοῦτο εἶπεν, ὅτι ἡγούμενοι, ἀλλά, τιμᾶτε
 τοὺς ὑπερέχοντος ὑμῶν· καθὼς καὶ ἀλλαχοῦ φησι, «Πείθε-
 σθε τοῖς ἡγουμένοις ὑμῶν, καὶ ὑπέκτετε». Ἐκεῖ τῆς φύσεως

13. Ματθ. 11, 29.

14. Ἰω. 13, 14.

15. Ἐβρ. 13, 17.

πεινοφροσύνην ἀπ' αὐτά; Διότι τὰ παραδείγματα πρέπει νὰ εἶναι πολὺ μεγαλύτερα ἀπὸ τὴν ὑπόθεσιν, εἰς τὴν ὁποίαν προτρέπομεν. Ὅπως, ὁ Χριστὸς προέτρεπε νὰ εὐεργετοῦμεν τοὺς ἐχθροὺς μας καὶ ἔφερε μέγα παράδειγμα, τὸ τοῦ Πατρὸς, διότι ἀνατέλλει τὸν ἥλιον χωρὶς διάκρισιν εἰς πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς, καὶ βρέχει εἰς δικαίους καὶ ἀδίκους. Προέτρεπεν εἰς ἀνεξικακίαν· ἔφερε παράδειγμα· «Μάθετε ἀπὸ ἐμέ, ὅτι εἶμαι πρῶτος καὶ ταπεινὸς κατὰ τὸ φρόνημα καὶ τὴν ἐσωτερικὴν διάθεσιν»¹³ καὶ πάλιν, «Ἐὰν ἐγὼ ὁ Κύριος καὶ ὁ Διδάσκαλος κάμνω αὐτά, πόσον περισσότερον ὀφείλετε σεῖς;»¹⁴. Βλέπεις πῶς δὲν ἔχει ἀπομακρύνει τὰ παραδείγματα; διότι οὔτε τόσο πολὺ πρέπει νὰ ἀπομακρύνωνται· καὶ βέβαια καὶ ἡμεῖς ἔτσι κάμνομεν. Ἔτσι καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν τὸ παράδειγμα δὲν εἶναι πλησίον. Πῶς; Ὅτι ἐὰν εἶναι δοῦλος, εἶναι καὶ μικρότερος καὶ ὑπήκοος εἰς τὸν μεγαλύτερον. Τοῦτο ὅμως δὲν εἶναι ταπεινοφροσύνη· διότι ἔπρεπε νὰ κάμνη τὸ ἀντίθετον, νὰ δείξῃ κάποιον μεγαλύτερον νὰ ὑπακούσῃ εἰς τὸν μικρότερον. Ἄλλ' ἐπειδὴ δὲν εὔρε τοῦτο εἰς τὸν Θεόν, δηλαδὴ μεγαλύτερον καὶ μικρότερον, ἔκαμε βεβαίως τὸ ἴσον. Ἐὰν δὲ ὁ Υἱὸς ἦτο μικρότερος, δὲν ἠμποροῦσε νὰ προτρέψῃ εἰς ταπεινοφροσύνην. Διατί; Διότι δὲν εἶναι ταπεινοφροσύνη τὸ νὰ μὴ ἐξεγείρεται ὁ μικρότερος ἐναντίον τοῦ μεγαλυτέρου, τὸ νὰ μὴ ἀρπάξῃ τὴν ἐξουσίαν, τὸ νὰ ὑπακούσῃ μέχρι τὸν θάνατον.

Ἐξ ἄλλου, πρόσεχε καὶ μετὰ τὸ παράδειγμα τί λέγει· «Διὰ τῆς ταπεινοφροσύνης νὰ θεωρῆ ὁ καθένας σας τοὺς ἄλλους ὅλους ὑπερτέρους καὶ ἀνωτέρους ἀπὸ τὸν ἑαυτόν του». Νὰ θεωρῆτε, λέγει. Ἐπειδὴ βέβαια καὶ κατὰ τὴν οὐσίαν εἴσθε ἓνα, καὶ κατὰ τὴν τιμὴν ποὺ ἀπολαύετε ἀπὸ τὸν Θεόν, πρέπει λοιπὸν τὸ πρᾶγμα νὰ εἶναι δεῖγμα τῆς ὑπολήψεως. Διὰ τοὺς μεγαλυτέρους δὲ καὶ μικροτέρους δὲν θὰ ἔλεγε αὐτό, νὰ θεωρῆτε, ἀλλὰ νὰ τιμᾶτε τοὺς ὑπερτέρους καὶ ἀνωτέρους σας, καθὼς καὶ ἄλλοῦ λέγει· «Πείθεσθε εἰς τοὺς πνευματικοὺς προϊσταμένους σας καὶ νὰ ὑποτάσσεσθε τελείως εἰς αὐτούς»¹⁵. Ἐκεῖ ἡ ὑποταγὴ ἔρ-

τοῦ πράγματός ἐστιν ἡ ὑποταγή· ἐνιαῦθα τῆς κρίσεως δεῖ γενέσθαι τῆς ἡμετέρας. «Τῇ ταπεινοφροσύνῃ», φησὶν, «ἀλλήλους ἡγούμενοι ὑπερέχοντας ἑαυτῶν», ὥσπερ καὶ ὁ Χριστοῦς ἐποίησε. Καὶ τὰ μὲν ἐκείνων οὕτως ἀνατίετραται· τὰ

5 δὲ ἡμέτερα λοιπὸν εἰπεῖν χρή, πρότερον ἐν κεφαλαίῳ τὰ ἐκείνων εἰπόντα, ὅτι εἰς ταπεινοφροσύνην παρακαλῶν οὐκ ἂν τὸν ἐλάτιονα ὄντα καὶ τῷ μείζονι ὑπακούσαντα παρήγαγεν. Εἰ μὲν γὰρ δούλους δεσπόταις παρεκάλει ὑπακούειν, εἰκότως· εἰ δὲ ἐλευθέρους ἐλευθέροις, τί τοῦ δούλου πρὸ

10 τὸν δεσπότην τὴν ὑποταγὴν ἔφερε; τί τοῦ ἐλάτιονος πρὸς τὸν μείζονα; Μὴ γὰρ εἶπεν, οἱ ἐλάτινες τοῖς μείζουσιν ὑπακούεωσαν; ἀλλ' ἰσότημοι ἀλλήλων ὄντες, ὑπακούετε, «ἀλλήλους ἡγούμενοι ὑπερέχοντας ἑαυτῶν». Διὰ τί δὲ μὴ παρήγαγεν, εἰ ἄρα, καθὼς τὸ τῆς γυναικός, ὅτι ὥσπερ ἡ γυνὴ ὑπα-

15 κούει τῷ ἀνδρὶ, οὕτω καὶ ὑμεῖς ὑπακούετε; Εἰ δὲ ὅπερ ἴσον ἐστὶ καὶ ἐλευθέριον οὐ παρήγαγεν, ἐπειδὴ ὅλως μικρὰ τις ἦν ὑποταγή, πρόσω μᾶλλον τὸ τοῦ δούλου οὐκ ἂν παρήγαγεν; Εἶπον φθάσας, ὅτι οὐδεὶς οὕτως ἐπαινεῖ ἀπὸ τῆς τῶν κακῶν ἀποχῆς, οὐδὲ ὅλως αὐτοῦ μέμνηται· οὐδὲ σώφρο-

20 να βουλόμενος ἐπαινεῖσαι τις οὕτως ἐρεῖ, ὅτι οὐκ ἐμοίχευσεν, ἀλλ' ὅτι καὶ τῆς ἰδίας ἀπέσιη γυναικός. Οὐδαμοῦ γὰρ τὴν τῶν κακῶν ἀποχὴν τίθεμεν· γέλως γὰρ τοῦτο. Εἶπον ὅτι ἡ μορφή τοῦ δούλου ἀληθῆς, καὶ οὐδὲν ἐλάτιων· οὐκοῦν καὶ ἡ μορφή τοῦ Θεοῦ τελεία, καὶ οὐκ ἐλάτιων. Διὰ τί μὴ εἶπεν,

25 ἐν μορφῇ Θεοῦ γενόμενος, ἀλλ', «ἀπάρχων»; ἴσον ἐστὶ τοῦτο τοῦ εἰπεῖν, «Ἐγὼ εἰμι ὁ ὢν». Τὸ ἀπαράλλακτον ἡ μορφή δείκνυσι, καθὼς ἐστὶ μορφή. Οὐκ ἔστι δὲ ἄλλης οὐσίας ὄντα,

16. Δηλαδή τῶν αἰρετικῶν.

17. Ἐε. 3, 14.

χεται ὡς φυσικὸν ἐπακόλουθον, ἐδῶ πρέπει νὰ ἐξαρτηθῆ ἀπὸ τὴν ἰδικὴν μας κρίσιν. «Διὰ τῆς ταπεινοφροσύνης», λέγει, «νὰ θεωρῆ ὁ καθένας σας τοὺς ἄλλους ὅλους ὑπερτέρους καὶ ἀνωτέρους ἀπὸ τὸν ἑαυτόν του», ὅπως ἀκριβῶς ἔπραξε καὶ ὁ Χριστός. Καὶ ὅσον ἀφορᾷ μὲν τὰ λεγόμενα ἀπ' ἐκείνους¹⁶, ἔτσι ἔχουν ἀνατραπῆ τὰ δὲ ἰδικὰ μας πρέπει νὰ εἰποῦμεν εἰς τὸ ἐξῆς, κατὰ πρῶτον μὲ συντομίαν ἐκεῖνα ποὺ εἶπαν ἐκεῖνοι, ὅτι προτρέπων εἰς ταπεινοφροσύνην δὲν θὰ ἔφεραν ὡς παράδειγμα ἐκεῖνον, ποὺ εἶναι μικρότερος, νὰ ὑπακούσῃ εἰς τὸν μεγαλύτερον. Διότι ἐὰν μὲν προέτρεπε τοὺς δούλους νὰ ὑπακούουν εἰς τοὺς κυρίου των, εὐλόγως, ἐὰν ὅμως προτρέπη ἐλευθέρως νὰ ὑπακούουν εἰς ἐλευθέρους, διατί ἔφεραν ὡς παράδειγμα τὴν ὑποταγὴν τοῦ δούλου πρὸς τὸν κύριόν του; διατί τοῦ μικροτέρου πρὸς τὸν μεγαλύτερον; Μήπως λοιπὸν εἶπεν, οἱ μικρότεροι ἄς ὑπακούσουν εἰς τοὺς μεγαλυτέρους; ἀλλ' ὄντες ἰσότιμοι μεταξὺ σας, νὰ ὑπακούετε, «νὰ θεωρῆ ὁ καθένας σας τοὺς ἄλλους ὅλους ὑπερτέρους καὶ ἀνωτέρους ἀπὸ τὸν ἑαυτόν του». Διατί ὅμως δὲν ἔφεραν ὡς παράδειγμα βέβαια, ἔστω τὸ τῆς γυναικός, ὅτι ὅπως ἀκριβῶς ἡ γυναῖκα ὑπακούει εἰς τὸν ἄνδρα, ἔτσι καὶ σεῖς νὰ ὑπακούετε; Ἐὰν δὲ ἐκεῖνο ποὺ εἶναι ἴσον καὶ ἐλεύθερον δὲν ἐπαρουσίασεν, ἐπειδὴ ἡ ὑπακοὴ ἦτο ἐντελῶς ἀσήμαντος, πόσω μᾶλλον δὲν θὰ ἔφερε τὸ παράδειγμα τοῦ δούλου; Εἶπα πρὶν ἀπὸ ὅλα, ὅτι κανεὶς δὲν ἐπαινεῖ ἔτσι διὰ τὴν ἀποχὴν ἀπὸ τὰ κακά, οὔτε ἀναφέρει ἐντελῶς αὐτό. Οὔτε θὰ εἶπῃ κανεὶς ἔτσι, ἐπιθυμῶν νὰ ἐπαινέσῃ τὸν σῶφρονα, ὅτι δὲν ἐμοίχευσεν, ἀλλ' ὅτι ἀπέχει καὶ ἀπὸ τὴν γυναῖκα του. Καθόλου λοιπὸν δὲν παραγγέλομεν τὴν ἀποχὴν ἀπὸ τὰ κακά, διότι τοῦτο θὰ προκαλέσῃ γέλιο. Εἶπα ὅτι ἡ μορφή τοῦ δούλου εἶναι ἀληθινή, καὶ καθόλου κατωτέρα· ἐπομένως καὶ ἡ μορφή τοῦ Θεοῦ εἶναι τελεία, καὶ ὄχι κατωτέρα. Διατί δὲν εἶπε, «καίτοι ἔγινεν ἐν μορφῇ Θεοῦ», ἀλλὰ «καίτοι ὑπῆρχε;». Τοῦτο εἶναι ἴσον μὲ τὸ νὰ εἶπῃ «Ἐγὼ εἶμαι ὁ "Ὄν"»¹⁷. Ἡ μορφή δεικνύει τὸ ἀκριβῶς ὁμοιον, ἐπειδὴ εἶναι μορφή. Δὲν ὑπάρχουν δὲ ὄντα ἄλλης οὐσίας, νὰ

τὴν ἄλλης μορφῆν ἔχειν οἶον, οὐδεὶς ἀνθρώπων ἀγγέλου ἔχει μορφὴν, οὐδὲ ἄλογον ἀνθρώπου ἔχει μορφὴν· πῶς οὖν ὁ Υἱός; **Εἶτα** ἐπὶ μὲν ἡμῶν, ἐπειδὴ σύννητοί ἐσμεν, ἡ μορφὴ τοῦ σώματός ἐστιν· ἐπὶ δὲ τοῦ ἀπλοῦ καὶ ἀσυννέτου πάντως, **5** τῆς οὐσίας. **Εἰ** δὲ τὸ χωρὶς ἄρθρου εἰρηθῆναι οὐ δείκνυσι τὸν Πατέρα, πολλαχοῦ τοῦτο δείκνυται χωρὶς ἄρθρου εἰρημένον. **Καὶ** τί λέγω πολλαχοῦ; ἐν γὰρ αὐτῷ εὐθέως τῷ χωρίῳ τούτῳ, «**Οὐχ** ἀρπαγμός», φησί, «**ἠγάθησαιο** τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ»· καὶ οὐκ εἶπε, τῷ Θεῷ, περὶ τοῦ Πατρὸς λέγων. **Βούλομαι** **10** καὶ τὰ ἡμέτερα προσθεῖναι, ἀλλὰ δέδοικα μὴ καταχώσωμεν ὑμῶν τῆς διανοίας. **Τέως** δὲ τὰ εἰρημένα μέμνησθε πρὸς ἀνατροπὴν ἐκείνων· τέως τὰς ἀκάνθας ἐκτέμωμεν, καὶ τότε τὸν σπόρον καταβαλοῦμεν τὸν καλὸν μετὰ τὸ τὰς ἀκάνθας ἐκτιμηθῆναι, καὶ μικρὸν ἀναπνεῦσαι τὴν γῆν· ἵνα πᾶσαν τὴν **15** ἐκεῖθεν ἀποθεμένη κακίαν, μετὰ πολλῆς τῆς ἀρειτῆς δέχηται τὰ θεῖα σπέρματα.

Εὐχαριστήσωμεν ὑπὲρ τῶν εἰρημένων τῷ Θεῷ· ἀξιώσωμεν αὐτὸν δοῦναι φυλακὴν καὶ διατήρησιν αὐτῶν, ἵνα καὶ ἡμεῖς καὶ ὑμεῖς εὐφραινώμεθα, καὶ οἱ αἰρειτικοὶ καταισχύ- **20** νονται. **Παρακαλέσωμεν** αὐτὸν καὶ εἰς τὸ ἐξῆς ἡμῖν ἀνοιξάσαι σιόμα, ὥστε καὶ τὰ ἡμέτερα μετὰ τῆς αὐτῆς πάλιν σπουδῆς παρακαταθέσθαι. **Δηθῶμεν** αὐτοῦ, ὥστε καὶ τῆς πίστεως θίον ἄξιον ἡμῖν παρασχεῖν, ἵνα εἰς δόξαν αὐτοῦ ζῶμεν, ἵνα μὴ τὸ ὄνομα αὐτοῦ βλασφημηθῆται δι' ἡμᾶς. «**Οὐαὶ** γὰρ ὑμῖν», **25** φησί, «**δι' οὗς** τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ βλασφημεῖται». **Εἰ** γὰρ **νίδν** ἔχοντες· καίτοι τί νιοῦ γνησιώτερον; εἰ νίδν τοίνυν ἔχοντες, διὰν δι' αὐτὸν βλασφημώμεθα, ἀποκηρύττομεν αὐτόν, ἀποσιρεφόμεθα, οὐ προσιέμεθα· πῶς μᾶλλον ὁ Θεὸς δούλους ἔχων ἀγνώμονας, βλασφημοῦντας αὐτόν καὶ ὑβρίζοντας, **30** οὐκ ἀποσιραφήσεται καὶ μισήσῃ; **ὄν δ' ἂν** ὁ Θεὸς μισήσῃ

ἔχουν μορφήν διαφορετικῆς οὐσίας· ὅπως, κανείς ἄνθρωπος δὲν ἔχει μορφήν ἀγγέλου, οὔτε τὸ ζῶον ἔχει μορφήν ἀνθρώπου· πῶς λοιπὸν θὰ εἶχεν ὁ Υἱός; "Ἐπειτα ὡς μὲν πρὸς ἡμᾶς, ἐπειδὴ εἴμεθα σύνθετοι, ἡ μορφή εἶναι χαρακτηριστικὸν τοῦ σώματος· ὡς πρὸς δὲ τὸ ἐντελῶς ἀπλοῦν καὶ ἀσύνθετον, τῆς οὐσίας. Ἐὰν δὲ τὸ νὰ ἔχη λεχθῆ χωρὶς ἄρθρον δὲν δεικνύει τὸν Πατέρα, εἰς πολλὰ σημεῖα δεικνύεται τοῦτο λεγόμενον χωρὶς ἄρθρον. Καὶ διατί λέγω εἰς πολλὰ σημεῖα; διότι ἀμέσως εἰς αὐτὸ τὸ ἴδιον τὸ χωρίον, «Δὲν ἐθεώρησε», λέγει, «ὅτι εἶχεν ἐξ ἀρπαγῆς τὴν ἰσότητά του πρὸς Θεόν»· καὶ δὲν εἶπε, «πρὸς τὸν Θεόν», λέγων διὰ τὸν Πατέρα. Θέλω νὰ προσθέσω καὶ τὰ ἰδικά μας, ἀλλὰ φοβοῦμαι μήπως ἐπισκοτίσωμεν τὰς διανοίας σας. Κατὰ πρῶτον δὲ νὰ ἐνθυμηθῆτε αὐτὰ ποῦ ἔχουν λεχθῆ πρὸς ἀνασκευὴν ἐκείνων· πρωτίστως ἄς ἀποκόψωμεν τὰ ἀγκάθια, καὶ τότε θὰ σπείρωμεν τὸν σπόρον τὸν καλόν, ἀφοῦ ἀποκοποῦν τὰ ἀγκάθια καὶ ἀναπνεύσῃ ἐπ' ὀλίγον ἡ γῆ· διὰ νὰ δέχεται μὲ πολλὴν ἀρετὴν τὰ σπέρματα τοῦ θείου λόγου, ἀφοῦ ἀποβάλλῃ ὅλην τὴν κακίαν ποῦ προέρχεται ἀπ' ἐκεῖ.

"Ἄς εὐχαριστήσωμεν τὸν Θεὸν δι' ὅσα ἔχουν λεχθῆ· ἄς ἀξιῶσωμεν νὰ φυλάσῃ καὶ νὰ διατηρῆ αὐτά, διὰ νὰ εὐφραίνωμεθα καὶ ἡμεῖς καὶ σεις, οἱ δὲ αἰρετικοὶ νὰ κατασχύνωνται. "Ἄς παρακαλέσωμεν αὐτὸν καὶ εἰς τὸ μέλλον νὰ μᾶς ἀνοίξῃ τὸ στόμα, ὥστε καὶ τὰ ἰδικά μας πάλιν μὲ τὸν αὐτὸν ζῆλον νὰ παραδώσωμεν πρὸς φύλαξιν. "Ἄς τὸν παρακαλέσωμεν, ὥστε νὰ μᾶς δώσῃ βίον ἄξιον τῆς πίστεως, διὰ νὰ ζῶμεν πρὸς δόξαν αὐτοῦ, διὰ νὰ μὴ βλασφημῆται ἐξ αἰτίας μας τὸ ὄνομά του. «Διότι ἀλλοίμονον εἰς σᾶς», λέγει, «ἐξ αἰτίας τῶν ὁποίων βλασφημεῖται τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ»¹⁸. Διότι ἐὰν ἔχοντες υἱόν· καὶ ἀληθῶς τί εἶναι γνησιώτερον ἀπὸ τὸν υἱόν; Ἐὰν λοιπὸν, ἔχοντες υἱὸν βλασφημούμεθα ἐξ αἰτίας του, ἀποκηρύσσωμεν αὐτόν, τὸν ἀποστρεφώμεθα, δὲν τὸν παραδεχώμεθα, πολὺ περισσότερον ὁ Θεός, ἐὰν ἔχη δούλους ἀγνώμονας, ποῦ βλασφημοῦν καὶ ὑβρίζουν αὐτόν, δὲν θὰ ἀποστραφῆ καὶ θὰ μισήσῃ αὐτούς;

καὶ ἀποστραφῆ, τίς προσλήγεται; Οὐδεὶς, ἀλλ' ἢ ὁ διάβολος, ἀλλ' ἢ οἱ δαίμονες· ὃν δ' ἂν οἱ δαίμονες λάβωσι, ποίαν ἔξει σωτηρίας ἐλπίδα; ποίαν παραμυθίαν ζωῆς; Ἔως ἂν ἐν τῇ χειρὶ ᾧμεν τοῦ Θεοῦ, οὐδεὶς ἡμᾶς ἀρπάζειν δύναται· ἰσχυρὰ
 5 γὰρ ἔστιν· διὰ τῆς χειρὸς ἐκείνης ἐκπέσωμεν καὶ τῆς βοηθείας, ἀπολώλαμεν, πᾶσιν ἔτοιμοι προσκείμεθα εἰς ἀρπαγὴν, «ὡς τοῖχος κεκλιμένος καὶ φραγμὸς ὠσμένος». Ὅταν ἦ ἀσθενῆς ὁ τοῖχος, εὐεπίθαιος ἔσται πᾶσι

Μὴ γὰρ ἐπὶ τῆς Ἱερουσαλήμ οἴεσθε τοῦτο λέγεσθαι μό-
 10 νον, ὃ μέλλω λέγειν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ παντὸς ἀνθρώπου. Τί δὲ ἐπὶ τῆς Ἱερουσαλήμ ἐλέγειο; «Ἄισω δὴ τῷ ἠγαπημένῳ ἄσμα τοῦ ἀγαπητοῦ μου, τῷ ἀμπελῶνί μου. Ἀμπελῶν ἐγενήθη τῷ ἠγαπημένῳ ἐν κέρατι, ἐν τόπῳ πίονι. Καὶ φραγμὸν περιέθηκα, καὶ ἐχαράκωσα, καὶ ἐφύτευσα ἄμπελον Σωρῆκ,
 15 καὶ ὠκοδόμησα πύργον ἐν μέσῳ αὐτοῦ, καὶ προλήνιον ὄρουξα ἐν αὐτῷ, καὶ ἔμεινα τοῦ ποιῆσαι σιαφυλὴν, ἐποίησε δὲ ἄκανθας. Καὶ νῦν ἄνθρωπος τοῦ Ἰούδα, καὶ οἱ κατοικοῦντες ἐν Ἱερουσαλήμ, κρίνατε ἐν ἐμοὶ καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ ἀμπελῶνός μου. Τί ἔδει ποιῆσαι τῷ ἀμπελῶνί μου, καὶ οὐκ ἐποίησα
 20 αὐτῷ; διότι ἔμεινα τοῦ ποιῆσαι σιαφυλὴν, ἐποίησε δὲ ἄκανθας. Νῦν οὖν ἀναγγελοῦ ὑμῖν, τί ποιήσω τῷ ἀμπελῶνί μου· ἀφελῶ τὸν φραγμὸν αὐτοῦ, καὶ ἔσται εἰς διαρπαγὴν, καὶ καθελῶ τὸν τοῖχον αὐτοῦ, καὶ ἔσται εἰς καιαπάτημα· καὶ ἀνήσω τὸν ἀμπελῶνά μου, καὶ οὐ μὴ τιμηθῆ, οὐδ' οὐ μὴ
 25 σκαφῆ καὶ ἀναθήσονται εἰς αὐτόν, ὡς εἰς χέρσον, ἄκανθαι· καὶ ταῖς νεφέλαις ἐντελοῦμαι τοῦ μὴ θρέξαι εἰς αὐτόν ὑετόν. Ὁ γὰρ ἀμπελῶν Κυρίου Σαβαώθ οἶκος τοῦ Ἰσραὴλ ἐστι, καὶ ἄνθρωπος τοῦ Ἰούδα, νεόφυτον ἠγαπημένον· ἔμεινα ἵνα ποιήσῃ κρίσιν, ἐποίησε δὲ ἀνομίαν· καὶ οὐ δικαιοσύνην, ἀλλὰ
 30 κραυγὴν».

19. Ψαλμ. 81, 4.

20. Ἦσ. 5, 1-7.

Ἐκείνον ὅμως ποῦ ὁ Θεὸς θὰ μισήσῃ καὶ θὰ ἀποστραφῇ, ποῖος θὰ τὸν προσλάβῃ; Κανείς, ἀλλὰ ἢ ὁ διάβολος ἢ οἱ δαίμονες. Ἐκείνος ὅμως ποῦ θὰ τὸν παραλάβουν οἱ δαίμονες, ποίαν ἐλπίδα σωτηρίας θὰ ἔχῃ; ποίαν παρηγορίαν διὰ τὴν ζωὴν; Ἔως ὅτου θὰ εἴμεθα κάτω ἀπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Θεοῦ, κανείς δὲν ἠμπορεῖ νὰ μᾶς ἀρπάξῃ, διότι εἶναι ἰσχυρὰ ἡ προστασία του· ὅταν ὅμως θὰ ἐκπέσωμεν ἀπὸ τὴν προστασίαν ἐκείνην καὶ τὴν βοήθειαν, ἔχομεν καταστραφῇ, εἴμεθα ἔτοιμοι νὰ μᾶς ἀρπάξουν ὅλοι, «ὡς τοῖχος κεκλιμένος καὶ φράκτης πεσμένος»¹⁹. Ὄταν ὁ τοῖχος εἶναι ἀδύνατος, θὰ εἶναι εὐάλωτος εἰς ὅλους.

Μὴ νομίζετε λοιπὸν ὅτι τοῦτο, ποῦ πρόκειται νὰ εἰπῶ, λέγεται μόνον διὰ τὴν Ἱερουσαλήμ, ἀλλὰ καὶ διὰ κάθε ἄνθρωπον. Τί δὲ ἐλέγετο διὰ τὴν Ἱερουσαλήμ; «Ἄς ψάλω λοιπὸν διὰ τὸν ἀγαπημένον τὸ προσφιλές μου ἄσμα τοῦ ἀμπελῶνος μου. Ὁ ἀγαπημένος μου εἶχεν ἀμπελῶνα εἰς εὐφορον λόφον. Καὶ φράκτην ἐτοποθέτησα καὶ τὸν ὠχύρωσα καὶ τὸν ἐφύτευσα μὲ ἐκλεκτὰ κλήματα καὶ ἔκτισα παρατηρητήριον εἰς τὸ μέσον αὐτοῦ καὶ κατεσκεύασα ληνὸν εἰς αὐτὸν καὶ ἐπερίμενα νὰ κάμῃ σταφύλια, ἀλλ' ἔκαμε ἀγριοστάφυλα. Καὶ τώρα, ἄνδρες τοῦ Ἰούδα καὶ κάτοικοι τῆς Ἱερουσαλήμ, κρίνατε, μεταξὺ ἐμοῦ καὶ τοῦ ἀμπελῶνος μου. Τί ἔπρεπε νὰ κάμω εἰς τὸν ἀμπελῶνα μου, καὶ δὲν ἔκαμα εἰς αὐτόν; διότι ἐπερίμενα νὰ κάνῃ σταφύλια, ἀλλ' ἔκανε ἀγριοστάφυλα. Τώρα λοιπὸν, θὰ σᾶς ἀναγγείλω, τί θὰ κάμω εἰς τὸν ἀμπελῶνα μου. Θὰ ἀφαιρέσω τὸν φράκτην του, ὥστε νὰ διαρπαγῇ, καὶ θὰ κατεδαφίσω τὸν τοῖχον του, ὥστε νὰ καταπατηθῇ. Καὶ θὰ καταστήσω αὐτὸν ἔρημον, καὶ δὲν θὰ κλαδευθῇ, οὔτε θὰ σκαφῇ· καὶ θὰ βλαστήσουν εἰς αὐτόν, ὅπως εἰς χέρσον τόπον, ἀγκάθια. Καὶ θὰ προστάξω τὰ σύννεφα νὰ μὴ βρέξουν βροχὴν εἰς αὐτόν. Διότι ὁ ἀμπελῶν τοῦ Κυρίου τῶν δυνάμεων, εἶναι ὁ οἶκος τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ οἱ ἄνδρες τοῦ Ἰούδα, εἶναι ἡ ἀγαπημένη του φυτεία· ἐπερίμενα διὰ νὰ κάμῃ κρίσιν, ἀλλ' ἔκαμεν ἀνομίαν, καὶ ὄχι δικαιοσύνην, ἀλλὰ κραυγὴν»²⁰.

Τοῦτο καὶ ἐφ' ἐκάστης λέγεται ψυχῆς. "Οτιαν γὰρ πάντα πληρώσῃ, ἃ ἐχρῆν, ὁ φιλόανθρωπος Θεός, εἶτα ποιήσῃ ἀκάνθας ἀντὶ σταφυλῆς, ἀφελεῖ τὸν φραγμόν, καὶ καθαιρεῖ τὸν τοῖχον, καὶ ἐσόμεθα εἰς διαρπαγὴν. "Ακουε γὰρ πῶς καὶ 5 ἕτερος προφήτης ὀδυρόμενος ἔλεγεν· «Ἴνα τί καθεῖλες τὸν φραγμόν αὐτῆς, καὶ τρυγῶσιν αὐτὴν πάντες οἱ παραπορευόμενοι τὴν ὁδόν; Ἐλυμήνατο αὐτὴν ὕς ἐκ δρυμοῦ, καὶ μονιὸς ἄγριος κατενεμήσατο αὐτήν». Ἐκεῖ μὲν περὶ τοῦ Μήδου καὶ τοῦ Βαβυλωνίου φησὶν· ἐνιαῦθα δὲ περὶ τούτου οὐκ ἔστιν 10 εἰπεῖν, ἀλλὰ ὕς καὶ μονιὸς ὁ διάβολός ἐστι, καὶ πᾶσα αὐτοῦ ἡ δύναμις, διὰ τὸ ἄγριον καὶ ἀκάθαρτον αὐτοῦ τοῦ παρασιήματος. "Οτιαν μὲν γὰρ αὐτοῦ τὸ ἀρπακτικὸν βούληται δηλωσαί, φησὶν· «Ὡς λέων ὠρούμενος περιέρχεται, ζητῶν τίνα καταπλήῃ· διαν δὲ τὸ ἰσοβόλον καὶ θανάσιμον καὶ ὀλέθριον, 15 ὄφιν αὐτὸν καλεῖ καὶ σκορπίον «Πατεῖτε», φησὶν, «ἐπάνω ὄφρων καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἀντικειμένου»· διαν δὲ τὸ ἰσχυρὸν ὄμοῦ καὶ ἰσοβόλον, δράκοντα αὐτὸν καλεῖ, ὡς διαν λέγῃ· «Δράκων οὖτις, ὃν ἔπλασας ἐμπαίζειν αὐτῷ»· καὶ δράκοντα, καὶ ὄφιν οκολιόν, καὶ ἄσπίδα 20 αὐτὸν καλεῖ πανταχοῦ. Πολύπλοκον γὰρ τὸ θηρίον καὶ ποικίλον, καὶ πολλὴν ἔχει τὴν ἰσχύν· πάντα κινεῖ, πάντα θορυβεῖ, πάντα ἄνω καὶ κάτω στρέφει.

Ἄλλὰ μὴ φοβηθῆτε, ἀλλὰ μὴ δείσητε· γρηγορεῖτε μόνον, καὶ ὡς σιρουθίον ἔσται, φησὶ· «Πατεῖτε γὰρ ἐπάνω ὄφρων 25 καὶ σκορπίων». Καταπάτημα αὐτὸν τῶν ἡμετέρων ἐποίησε ποδῶν, ἃν βουλώμεθα. "Ορα τοίνυν πῶς γέλως, πῶς ἀθλιότης, ὃν ἐλάθομεν πατεῖν, τοῦτον ὄραν ὑπὲρ κεφαλῆς ἐσιῶτα τῆς ἡμετέρας. Πῶς δὲ τοῦτο γίνεται. Παρ' ἡμῶν ἂν ἡμεῖς βουλώμεθα, μέγας ἐστίν· ἂν ἡμεῖς βουλώμεθα γίνε- 30 ται μικρός. Ἐὰν προσέχωμεν ἑαυτοῖς, καὶ μετὰ τοῦ βασιλέως ὤμεν τοῦ ἡμετέρου, ουσιέλλεται, καὶ παιδίου μικροῦ οὐδὲν

21. Ψαλμ. 79, 13 - 14.

22. Α' Πέτρ. 5, 8.

23. Λουκᾶ 10, 19.

24. Ψαλμ. 103, 26.

Αὐτὸ λέγεται καὶ διὰ κάθε ἄνθρωπον. Διότι ὅταν τελειώσῃ τὰ πάντα, ποῦ ἔπρεπε, ὁ φιλόανθρωπος Θεὸς ἔπειτα θὰ κάμῃ ἀγκάθια ἀντὶ διὰ σταφύλια, θὰ ἀφαιρέσῃ τὸν φράκτην καὶ θὰ κατεδαφίσῃ τὸν τοῖχον καὶ θὰ εἴμεθα ἐκτεθειμένοι εἰς τὴν διαρπαγὴν. Ἔκουε πῶς καὶ ἄλλος προφήτης ὁδυρόμενος ἔλεγε· «Διατί κατεκρέμνησες τὸν φράκτην αὐτῆς καὶ τρυγοῦν αὐτὴν ὅλοι οἱ διαβάται; Τὴν ἐρμῶνει ὁ ἀγριόχοιρος, καὶ τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ τὴν νέμονται»²¹. Ἐκεῖ μὲν λέγει διὰ τοὺς Πέρσας καὶ τοὺς Βαβυλωνίους, ἐδῶ ὅμως δὲν εἶναι δυνατόν νὰ εἰπῇ δι' αὐτούς, ἀλλ' ὁ ἀγριόχοιρος καὶ τὸ ἄγριον θηρίον εἶναι ὁ διάβολος καὶ ὅλη ἡ δύναμις του, ἐπειδὴ τὸ παράστημά του εἶναι ἄγριον καὶ ἀκάθαρτον. Διότι ὅταν μὲν θέλῃ νὰ δηλώσῃ τὴν ἀρπακτικότητα αὐτοῦ λέγει· «Ὡσὰν λεοντάρη, ποῦ βρυχᾶται, περιφέρεται καὶ ζητεῖ ποῖον τὰ καταπιῆ»²² ὅταν δὲ δηλώνῃ τὸ δηλητηριῶδες καὶ τὸ θανάσιμον καὶ τὴν καταστρεπτικότητά του καλεῖ αὐτὸν ὄφιν καὶ σκορπιόν· «Διότι πατεῖτε», λέγει, «ἐπάνω εἰς τοὺς ὄφεις καὶ τοὺς σκορπιούς, καὶ ἐπάνω εἰς ὅλην τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ»²³ ὅταν δὲ τὴν δύναμιν καὶ τὸ δηλητηριῶδες συγχρόνως, καλεῖ αὐτὸν δράκοντα, καθὼς ὅταν λέγῃ· «Ὁ δράκων αὐτός, τὸν ὁποῖον ἔπλασες διὰ νὰ παίζῃ ἐντὸς αὐτῆς»²⁴, καὶ δράκοντα καὶ ὄφιν διεστραμμένον καὶ ἀσπίδα καλεῖ αὐτὸν παντοῦ. Πολύπλοκον λοιπὸν καὶ πολύμορφον εἶναι τὸ θηρίον καὶ ἔχει ἰσχυρὰν δύναμιν· τὰ πάντα κινεῖ, τὰ πάντα διαταράσσει, τὰ πάντα στρέφει ἄνω - κάτω.

Ἄλλὰ μὴ φοβηθῆτε, μὴ σᾶς καταλάβῃ ὁ τρόμος· μόνον ἀγρυπνεῖτε, καὶ θὰ εἶναι ὡς σπουργίτης λέγει· «Διότι πατεῖτε ἐπάνω εἰς τοὺς ὄφεις καὶ τοὺς σκορπιούς». Ἔκαμε νὰ καταπατοῦμεν αὐτὸν μὲ τὰ πόδια μας, ἐὰν θέλωμεν. Βλέπε λοιπὸν πόσον γέλιο, πόση ἀθλιότης ὑπάρχει ἐκεῖνον ποῦ ἐλάβαμεν ὥστε νὰ πατοῦμεν, τοῦτον νὰ βλέπωμεν νὰ στέκεται ὑπεράνω τῆς κεφαλῆς μας. Πῶς δὲ γίνεται τοῦτο; Ἀπὸ ἡμᾶς, ἐὰν θέλωμεν, εἶναι μέγας· ἐὰν θέλωμεν, γίνεται μικρός. Ἐὰν προσέχωμεν τὸν ἑαυτὸν μας, καὶ εἴμεθα μαζὶ μὲ τὸν ἰδικὸν μας βασιλέα, συστέλλεται

ἄμεινον διακείσεται ἐν τῇ πρὸς ἡμᾶς μάχῃ· ὅταν ἀποσιῶμεν αὐτοῦ, μεγάλα φουᾶ, βρυχᾶται, τρίζει τοὺς ὀδόντας, ἅτε ἐρήμους ἡμᾶς τῆς μεγάλης συμμαχίας λαθῶν· οὐ γὰρ πρόσσειν, ἐὰν μὴ συγχωρήσῃ ὁ Θεός. Εἰ γὰρ χοίρων ἀγέλαις οὐ κατε-
5 τόλμησεν ἐπεμβῆναι, μὴ τοῦ Θεοῦ συγχωροῦντος, πολλῶ μᾶλλον ἀνθρώπων ψυχαῖς. Συγχωρεῖ δὲ ὁ Θεός, ἢ παιδεύων, ἢ δίκην ἀπαιτῶν, ἢ δοκιμωτέρους ποιῶν, ὡς τὸν Ἰώβ. Ὁ-
 ρᾶς αὐτὸν μὴ προσερχόμενον, μηδὲ τολμῶντα γενέσθαι ἐγγύς, ἀλλὰ δεδοκῶτα καὶ τρέμοντα; Καὶ τί λέγω περὶ τὸν Ἰώβ;
10 τῷ γὰρ Ἰούδα ἐφαλλόμενος, οὐκ ἐτόλμησεν, ἕως αὐτὸν τοῦ ἱεροῦ χοροῦ ἀπέσχισεν ὁ Χριστός, λαβεῖν ὀλόκληρον, καὶ εἰσελθεῖν εἰς αὐτόν. Τότε μὲν οὖν ἕξωθεν προσέβαλλεν, ἔνδον δὲ εἰσελθεῖν οὐκ ἐτόλμα· ἐπειδὴ δὲ εἶδεν ἀποσχισθέντα τῆς ἱε-
 ρᾶς ἀγέλης, παντὸς λύκου σφοδρότερον ἐφήλατο καὶ οὐ πρό-
15 τερον ἀπέσιη, ἕως αὐτὸν ἀνεῖλε θάνατον διπλοῦν.

Ταῦτα πρὸς νουθεσίαν ἡμῶν γέγραπται. Ἐπεὶ ποῖον κέρ-
 дос τὸ γνῶναι, διτι εἰς τῶν δώδεκα προέδωκε; ποία ὄνησις; ποία ὠφέλεια; Μεγάλη. Ὅταν γὰρ μάθωμεν πόθεν ἐκεῖνος ἐπὶ τὴν ὀλέθριον ταύτην ἦλθε βουλήν, φυλατιόμεθα καὶ αὐ-
20 τοὶ μὴ τὰ αὐτὰ παθεῖν. Πόθεν οὖν ἦλθεν ἐπὶ τοῦτο; Ἀπὸ φιλαργυρίας· κλέπτῃς ἦν τριάκοντα ἀργυρίων τὸν Κύριον προέδωκεν. Οὕτως ἐμέθυε τῷ πάθει τὸν τῆς οἰκουμένης δε-
 σπότην τριάκοντα ἀργυρίων προέδωκε. Τί τῆς μανίας ταύτης χειρόν; Οὐ οὐδὲν ἀνιάξιον οὐδὲ ἴσον, ᾧ τὰ ἔθνη εἰς οὐδὲν
25 ἐλογίσθη, τοῦτον τριάκοντα ἀργυρίων προέδωκε. Χαλεπὴ γὰρ τῆς φιλαργυρίας ἢ τυραννίς, δεινὴ ψυχὴν ἐκοιῆσαι. Οὐχ

καὶ κατὰ τὴν ἐναντίον μας μάχην δὲν θὰ συμπεριφέρεται καθόλου καλύτερον ἀπὸ μικρὸν παιδί. "Ὅταν ἀπομακρυνθοῦμεν ἀπ' αὐτόν, διαστέλλεται πολὺ, βρυχᾶται, τρίζει τὰ δόντια, ἐπειδὴ μᾶς συνέλαβε νὰ εἴμεθα ἐστερημένοι τῆς μεγάλης συμμαχίας, καθόσον δὲν ἐπιτίθεται, ἐὰν δὲν θὰ ἐπιτρέψη ὁ Θεός. Ἐὰν βέβαια δὲν ἐτόλμησε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὰς ἀγέλας τῶν χοίρων, ἐπειδὴ ὁ Θεός δὲν τὸν ἐπέτρεψε, πολὺ περισσότερον δὲν θὰ εἰσέλθῃ εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων. Ἐπιτρέπει δὲ ὁ Θεός ἢ ὅταν σωφρονίζῃ ἢ ὅταν ἀπαιτῇ ἰκανοποίησιν ἢ ὅταν δοκιμάζῃ περισσότερον, ὅπως τὸν Ἰώβ. Βλέπεις αὐτόν νὰ μὴ πλησιάζῃ, οὔτε νὰ τολμᾷ νὰ ἔλθῃ πλησίον, ἀλλὰ νὰ φοβῆται καὶ νὰ τρέμῃ; Καὶ διατί λέγω διὰ τὸν Ἰώβ; Διότι ἐπιτιθέμενος ὁ διάβολος ἐναντίον τοῦ Ἰούδα, δὲν ἐτόλμησε νὰ τὸν ἀρπάξῃ ὀλόκληρον καὶ νὰ εἰσέλθῃ εἰς αὐτόν, ἕως ὅτου ἀπέκοψεν αὐτόν ὁ Χριστός ἀπὸ τὴν ἱερὰν ὁμάδα τῶν μαθητῶν. Τότε λοιπὸν τὸν προσέβαλλεν ἔξωθεν, ὅμως δὲν ἐτολμοῦσε νὰ εἰσέλθῃ ἐντὸς αὐτοῦ. "Ὅταν ὅμως τὸν εἶδε νὰ εἶναι ἀποκομμένος ἀπὸ τὴν ἱερὰν ὁμάδα, ἐπετέθη ὀρμητικώτερον ἀπὸ κάθε λύκον, καὶ δὲν ἀπεμακρύνθη πρωτύτερον, ἀλλὰ τότε μόνον, ὅταν ἐφόνευσεν αὐτόν μὲ διπλοῦν θάνατον.

Αὐτὰ εἶναι γεγραμμένα διὰ νὰ μᾶς νουθετοῦν. Διότι ποῖον εἶναι τὸ κέρδος τὸ νὰ γνωρίσωμεν, ὅτι ἓνας ἀπὸ τοὺς δώδεκα μαθητὰς ἦτο ὁ προδότης; ποία ἡ χρησιμότης; ποία ἡ ὠφέλεια; Μεγάλη. Διότι ὅταν μάθωμεν ἀπὸ ποίαν αἰτίαν ἐσκέφθη ἐκεῖνος τὴν ὀλέθριον αὐτὴν σκέψιν, προφυλασσόμεθα καὶ ἡμεῖς οἱ ἴδιοι μήπως πάθωμεν τὰ ἴδια. Ἐπὶ ποίαν λοιπὸν αἰτίαν ἀπεφάσισε τοῦτο; Ἐπὶ τὴν φιλαργυρίαν κλέπτῃς ἦτο παρέδωκε τὸν Κύριον διὰ τριάκοντα ἀργύρια. Ἐτσι ἐμέθυεν εἰς τὸ πάθος τοῦ τὸν Κύριον τῆς οἰκουμένης παρέδωκε διὰ τριάκοντα ἀργύρια. Τί ὑπάρχει χειρότερον ἀπὸ τὴν μανίαν αὐτὴν; Ἐκεῖνον πρὸς τὸν ὁποῖον τίποτε δὲν εἶναι ἀντάξιον, οὔτε ἴσον, πρὸς τὸν ὁποῖον συγκρινόμενα τὰ ἔθνη θεωροῦνται μηδέν, τοῦτον παρέδωκε διὰ τριάκοντα ἀργύρια. Διότι ἡ τυραννὶς τῆς φιλαργυρίας εἶναι δύσκολος, φοβερά διὰ νὰ μεταβάλλῃ τὴν

οὕτω τις ὑπὸ τῆς μέθης παραπλήξ γίνεται, ὡς ὑπὸ φιλαργυρίας· οὐχ οὕτως ὑπὸ μανίας καὶ παραπληξίας, ὡς ὑπὸ φιλαργυρίας. Τί γάρ, εἶπέ μοι; " Ἀσημον ὄντα σε καὶ ἀγνώ-
 5 τα ἐκάλεσε, καὶ ἓνα τῶν δώδεκα ἐποίησε, διδασκαλίας σοι
 μειτέδωκεν, ὑπέσχετο μυρία ἀγαθὰ, θαύματά σε ἐργάζεσθαι
 πεποίηκε, τραπέζης, ὀδῶν, ὀμιλίας, συνοουσίας, πάντων ἐκοι-
 νώνησας, ὧν καὶ οἱ λοιποὶ. Ταῦτα οὐκ ἦν ἱκανὰ κατασχεῖν;
 Τίνος ἔνεκεν προέδωκας; τί ἔχων ἐγκαλεῖν ᾧ μιαιρέ; τί δὲ
 οὐκ εὖ παθῶν; " Ἦδει σου τὴν διάνοιαν, οὐκ ἐπαύσατο τὰ
 10 παρ' ἐναντιοῦ εἰσφέρων· πολλάκις εἶπεν, ὅτι «Εἷς ἐξ ὑμῶν
 παραδώσει με»· πολλάκις ἔστιξε, καὶ ἐφείσατό σου, καὶ εἶ-
 δῶς σε τοιοῦτον, οὐκ ἐξέβαλε τοῦ χοροῦ· ἔτι διεθάσιαζεν,
 ἔτι ὡς γνήσιον καὶ ἓνα τῶν δώδεκα, οὕτως ἐτίμα, οὕτως ἐ-
 φίλει. Τὸ τελευταῖον, ᾧ τῆς μιαιρίας, καὶ λέντιον λαβῶν
 15 ἔνιψε ταῖς ἀχράντοις ἐκείναις χερσὶ τοὺς μιαιρούς σου πόδας,
 καὶ οὐδὲ τοῦτό σε κατέσχεν. " Ἐκλεπτες τὰ τῶν πενήτων· καὶ
 ἵνα μὴ προέλθῃς εἰς μεῖζον κακόν, καὶ τοῦτο ἔφερεν· οὐδέν
 σε ἔπεισεν. Εἰ γὰρ θηρίον ἦς, εἰ γὰρ λίθος, οὐ ταῖς εὐεργε-
 σίαις ταῖς εἰς σέ, οὐ τοῖς θαύμασιν, οὐ ταῖς διδασκαλίαις
 20 μειτεβλήθῃς; Ἄλλὰ καὶ οὕτως ἐκτεθηριωμένον ἐκάλει, καὶ
 διὰ τῶν θαυμασίων ἔργων ἐπήγειο τὸν λίθον ἀναισθητίτε-
 ρον. Σὺ δὲ οὐδενὶ τούτων γέγονας βελτίων.

Θαυμάζετε ἴσως τὴν τοσαύτην ἄνοιαν τοῦ προδότου· οὐ-
 κοῦν φοβήθητε τὸ ἐκείνου τραῦμα. Ἀπὸ φιλαργυρίας τοιοῦ-
 25 τος ἐγένετο, ἀπὸ τοῦ τῶν χρημάτων ἔρωτος. " Ἐκκοπον τὸ
 πάθος· τοιαῦτα γὰρ τίκει νοσήματα· ἀσεβεῖς ποιεῖ, καὶ τὸν
 Θεὸν ἀγνοεῖν παρασκευάζει, κἂν μυριάκις εὐεργειηθῶμεν.
 " Ἐκκοπον, παρακαλῶ· οὐκ ἔστι τῶν τυχόντων· θανάτους οἶδε
 τίκειν ὀλεθροὺς μυρίους. Εἶδομεν τὸ ἐκείνου πάθος· φοβη-

ψυχὴν. Κανείς δὲν γίνεται τόσον παράφρων ἀπὸ τὴν μέθην, ὅπως ἀπὸ τὴν φιλαργυρίαν, ὄχι τόσον ἀπὸ τὴν μανίαν καὶ τὴν παραφροσύνην, ὅπως ἀπὸ τὴν φιλαργυρίαν. Διατί λοιπόν; εἶπέ μου. "Ἄν καὶ ἦσο ἄσημος καὶ ἀφανὴς σὲ ἐκάλεσε, καὶ σὲ ἐδέχθη ὡς ἓνα ἀπὸ τοὺς δώδεκα μαθητάς του, μετέδωσεν εἰς σὲ διδασκαλίας, υπέσχετο μύρια ἀγαθά, σὲ ἔκαμε νὰ ἐνεργῆς θαύματα, ἔλαβες μέρος, ὅπως καὶ οἱ ὑπόλοιποι, εἰς τράπεζαν, ὁδοιπορίας, ὁμιλίας, συγκεντρώσεις, εἰς τὰ πάντα. Δὲν ἦσαν ἀρκετὰ αὐτὰ νὰ σὲ συγκρατήσουν; Διὰ ποῖον λόγον τὸν παρέδωσες; διατί ἤμπορεις νὰ κατηγορῆς, μιარέ; δὲν εὐεργετήθης; Ἐγνώριζε τὴν σκέψιν σου, δὲν ἔπαυσε νὰ εἰσφέρει τὰ ἰδικά του· πολλὰς φορές εἶπεν, ὅτι «ἓνας ἀπὸ σαῶς θὰ μὲ παραδώσῃ»²⁵· πολλὰς φορές σὲ ἐπέκρινε καὶ σὲ ἠύσπλαγχνίσθη, καὶ ἐνῶ σὲ ἐγνώριζεν ὡς τοιοῦτον, δὲν σὲ ἀπεμάκρινε ἀπὸ τὴν ὁμάδα τῶν μαθητῶν· ἀκόμη σὲ εἶχε μαζί του, ἀκόμη ὡς γνήσιον καὶ ἓνα ἀπὸ τοὺς δώδεκα ἔτσι σὲ ἐκτιμοῦσε, ἔτσι σὲ ἀγαποῦσε. Τὸ τελευταῖον, ἀχρεῖε, καὶ ἐμπροσθῆλ- λαν ἀφοῦ ἔλαβεν ἔνιψε μὲ τὰ ἄχραντα ἐκεῖνα χέρια τὰ ἀχρεῖα πόδια σου, καὶ οὔτε τοῦτο σὲ συνεκράτησεν. "Ἐκλεπτες ἐκεῖνα ποὺ ἐπρόσφεραν οἱ πτωχοί· καὶ διὰ νὰ μὴ φθάρῃς εἰς μεγαλύτερον κακόν, καὶ τοῦτο ὑπέφερε. Τίποτε δὲν σὲ ἔπεισεν. Ἐὰν βέβαια ἦσο θηρίον, ἐὰν ἦσο πέτρα δὲν ἔπρεπε νὰ ἀλλάξης συμπεριφορὰν ἀπὸ τὰς πρὸς σὲ εὐεργεσίας, ἀπὸ τὰ θαύματα, ἀπὸ τὰς διδασκαλίας; Ἄλλὰ καὶ ἔτσι ἐξαγριωμένον σὲ ἐκαλοῦσε καὶ μὲ τὰ θαύματά του καθωδηγοῦσε τὸν ἀναισθητότερον τῶν λίθων. Σὺ ὁμως μὲ τίποτε ἀπ' αὐτὰ δὲν ἔγινες καλύτερος.

Θαυμάζετε ἴσως τὴν τόσον μεγάλην μωρίαν τοῦ προδότου. Φοβηθῆτε λοιπὸν τὸ τραῦμα ἐκείνου. Ἀπὸ τὴν φιλαργυρίαν του ἔγινε τέτοιος, ἀπὸ τὸν ἔρωτα τῶν χρημάτων. Κόψε ἐντελῶς τὸ πάθος, διότι γεννᾶ αὐτὰ τὰ νοσήματα· κάμνει ἀσεβεῖς, καὶ μᾶς προετοιμάζει νὰ ἀγνοοῦμεν τὸν Θεόν, ἔστω καὶ ἂν ἔχωμεν εὐεργετηθῆ ἀπείρους φορές. Κόψε ἐντελῶς αὐτό, παρακαλῶ, δὲν εἶναι ἀπὸ τὰ ἀπλᾶ πάθη· ἔχει τὴν δύναμιν νὰ γεννᾶ πολλοὺς ὀλεθρίους

θῶμεν μὴ τοῖς αὐτοῖς αὐτοὶ περιπέσωμεν. Διὰ τοῦτο γέγρα-
 πται, ἵνα μὴ τὰ αὐτὰ πάθωμεν καὶ ἡμεῖς· διὰ τοῦτο πάντες
 οἱ εὐαγγελισταὶ τοῦτο διηγῆσαντο, ἵνα ἡμᾶς σωφρονίσωσι.
 Πόρρωθεν φεῦγε. Οὐκ ἔστι τοῦτο μόνον φιλαργυρία, τὸ πολ-
 5 λῶν ἐρᾶν, ἀλλὰ τὸ ὅλως χρημάτων ἐρᾶν. Φιλαργυρία δεινὴ,
 τὸ πλέον τῆς χρείας αἰτεῖν. Μὴ γὰρ ἰάλανια χρυσοῦ ἦν τότε
 τὰ πείσαντα τὸν προδότην; τριάκοντα ἀργυρίων αὐτὸν προέ-
 δωκεν. Ἄρα μέμνησθε, ὅτι ἔλεγον πρὸ τούτου, ὅτι οὐκ ἐν
 τῷ λαμβάνειν πολλὰ ἢ πλεονεξία δεικνυται, ἀλλὰ πολλῶ
 10 μᾶλλον ἐν τῷ ὀλίγα; Ἴδου ὅσον κακὸν οὗτος εἰργάσατο δι'
 ὀλίγον χρυσίον· μᾶλλον δὲ οὐ διὰ χρυσίον, ἀλλὰ δι' ἀργύρια.
 Οὐκ ἔστιν, οὐκ ἔστιν ἄνδρα φιλάργυρον ἰδεῖν ποτε τοῦ Χρι-
 σιοῦ τὸ πρόσωπον· ἐν τῶν ἀδυνάτων τοῦτο. Ρίζα ἐστὶ τῶν
 κακῶν. Εἰ δὲ ἐν τις ἔχων κακόν, ἐκπίπτει τῆς δόξης ἐκεί-
 15 νης, ὃ τὴν ρίζαν ἐπιφερόμενος ποῦ σιήσεται; Οὐκ ἔστι τὸν
 χρημάτων ὄντα δοῦλον, δοῦλον εἶναι Χριστοῦ γνήσιον. Αὐ-
 τὸς ὁ Χριστὸς ἀπεφῆνατο, ὅτι τὸ πρᾶγμα ἀδύνατον. «Οὐ δύ-
 νασθε», φησί, «Θεῷ δουλεύειν καὶ μαμωνᾶ»· καί, «Οὐδεὶς δύ-
 νηται δυοῖς κυρίοις δουλεύειν»· ἐναντία γὰρ ἐπιτάττουσιν. Ὁ

20 Χριστὸς λέγει, φείδου τῶν πενομένων· ὁ μαμωνᾶς λέγει,
 ἀπόδυσον καὶ αὐτὰ ἃ ἔχουσιν· ὁ Χριστὸς λέγει, κένωσον ἅ-
 περ ἔχεις· ὁ μαμωνᾶς λέγει, λάβε καὶ ἅπερ οὐκ ἔχεις.

Εἶδες ἐναντίωσιν, εἶδες πόλεμον; πῶς οὐ δύναται τις
 ῥαδίως ἀμφοτέρων ὑπακούειν, ἀλλ' ἐνὸς δεῖ καταφρονῆσαι;
 25 ἢ οὐ δεῖ λόγου; Πῶς; Ἐν τοῖς ἔργοις οὐχ ὀρῶμεν τοῦτο,
 τὸν Χριστὸν μὲν καταφρονούμενον, τὸν δὲ μαμωνᾶν τιμώμε-
 νον; Ὅρατε πῶς καὶ τὰ ῥήματα φορτικά; πόσῳ μᾶλλον τὰ

θανάτους. Ἐγνωρίσαμεν τὸ πάθος ἐκείνου. Ἄς φοβηθοῦμεν μήπως περιπέσωμεν καὶ ἡμεῖς εἰς τὰ ἴδια. Διὰ τοῦτο εἶναι γεγραμμένα, διὰ νὰ μὴ πάθωμεν καὶ ἡμεῖς τὰ ἴδια· διὰ τοῦτο ὅλοι οἱ εὐαγγελισταὶ διηγήθησαν τοῦτο διὰ νὰ μᾶς σωφρονίσουν. Φεῦγε μακρυά. Δέν εἶναι τοῦτο φιλαργυρία μόνον, τὸ νὰ ἐπιθυμοῦμεν μὲ πάθος τὰ πολλά, ἀλλὰ τὸ νὰ ἐπιθυμοῦμεν ἐξ ὀλοκλήρου τὰ χρήματα. Εἶναι φιλαργυρία δεινὴ, τὸ νὰ ζητοῦμεν τὸ περισσότερο ἀπὸ τὴν ἀνάγκην μας. Διότι μήπως ἦσαν τότε τὰ χρυσᾶ τάλαντα ποῦ παρεκίνησαν τὸν προδότην; Παρέδωσεν αὐτὸν διὰ τριάκοντα ἀργύρια. Ἄρα ἐνθυμεῖσθε, ὅταν ἔλεγα πρὶν ἀπ' αὐτό, ὅτι ἡ πλεονεξία δέν ἀποδεικνύεται εἰς τὸ νὰ λαμβάνη κανεὶς πολλά, ἀλλὰ πολὺ περισσότερο εἰς τὸ νὰ λαμβάνη ὀλίγα; Ἴδου πόσον μέγα κακὸν ἐπροξένησεν αὐτὸς δι' ὀλίγα χρυσᾶ νομίσματα, μᾶλλον δὲ ὄχι διὰ χρυσᾶ, ἀλλὰ διὰ ἀργύρια. Δέν εἶναι δυνατόν, ποτὲ δέν εἶναι δυνατόν νὰ ἰδῆ ὁ φιλάργυρος τὸ πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ· τοῦτο εἶναι ἓνα κακὸν τῶν ἀδυνάτων ἀνθρώπων. Εἶναι ρίζα τῶν κακῶν. Ἐὰν δὲ ἐκεῖνος ποῦ ἔχει ἓνα κακόν, ἐκπίπτῃ ἀπὸ τὴν δόξαν ἐκείνην, ὃ εὐρισκόμενος ἐπάνω εἰς τὴν ρίζαν τῶν κακῶν ποῦ θὰ σταθῆ; Δέν ἠμπορεῖ ἐκεῖνος ποῦ εἶναι δοῦλος τῶν χρημάτων, νὰ εἶναι γνήσιος δοῦλος τοῦ Χριστοῦ. Ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς ἀπεφάνθη, ὅτι τοῦτο τὸ πρᾶγμα εἶναι ἀδύνατον. «Δέν ἠμπορεῖτε», λέγει, «νὰ εἰσθε συγχρόνως δοῦλοι καὶ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ μαμωνᾶ»²⁰· καί, «Κανεὶς δέν ἠμπορεῖ νὰ εἶναι δοῦλος συγχρόνως εἰς δύο κυρίους», διότι διατάσσουν τὰ ἀντίθετα. Ὁ Χριστὸς λέγει, νὰ φροντίζης τοὺς πτωχοὺς· ὁ μαμωνᾶς λέγει, νὰ ἀρπάξης καὶ αὐτὰ ποῦ ἔχουν. Ὁ Χριστὸς λέγει, νὰ ἐγκαταλείψης ἐκεῖνα ποῦ ἔχεις· ὁ μαμωνᾶς λέγει, νὰ λάβῃς καὶ ἐκεῖνα ποῦ δέν ἔχεις.

Εἶδες ἀντίθεσιν, εἶδες πόλεμον; Πῶς δέν ἠμπορεῖ κανεὶς νὰ ὑπακούῃ εὐκόλως καὶ εἰς τοὺς δύο, ἀλλὰ πρέπει νὰ καταφρονήσῃ τὸν ἓνα; ἢ δέν ἔχει ἀνάγκην ἀπὸ λόγους; Πῶς; Δέν βλέπομεν τοῦτο εἰς τὴν πρᾶξιν, ὃ μὲν Χριστὸς νὰ καταφρονῆται, ὃ δὲ μαμωνᾶς νὰ τιμᾶται; Βλέπετε πῶς καὶ αἱ λέξεις εἶναι φορτικαί; πόσω μᾶλλον τὰ

πράγματα; Ἄλλ' ἐπὶ τῶν πραγμάτων οὐ φαίνεται φορτικὰ ὁμοίως, ἐπειδὴ τῷ πάθει κατεχόμεθα. Νῦν μὲν γὰρ κἂν ὀλίγον ἢ καθαρεύουσα τοῦ πάθους ἢ ψυχὴ, ἕως ἂν ἐνιαῦθα ἐσιῆκη, δύναται κρίνειν ὀρθῶς· ἐκεῖ δὲ ἀπελθοῦσα καὶ κατα-
5 σχεθεῖσα τῷ πυρετῷ, καὶ ἐν τῇ ἡδονῇ τοῦ πράγματος γενομένη, οὐκ ἔχει καθαρὸν τὸ κριτήριον, οὐκ ἔχει τὸ δικαστήριο ἀδέκαστον. Ὁ Χριστὸς φησιν, «Ἐὰν μή τις ἀποιάξῃται πᾶσιν αὐτοῦ τοῖς ὑπάρχουσιν, οὐκ ἔστι μου μαθητής»· ὁ μαμωνᾶς φησι, λάβε ἀπὸ τοῦ πεινῶντος τὸν ἄριον· ὁ Χριστὸς λέγει, περι-
10 βάλε τὸν γυμνόν· οὗτος λέγει, τὸν γυμνὸν ἀπόδυσον· ὁ Χριστὸς λέγει, τοὺς οἰκείους τοῦ σπέρματός σου οὐκ ὑπερόψει· ὁ μαμωνᾶς λέγει, οὐκ ἐλεήσεις τοὺς οἰκείους τοῦ σπέρματός σου κἂν μητέρα ἴδῃς, κἂν πατέρα, καταφρόνει. Καὶ τί λέγω πατέρα καὶ μητέρα; καὶ τῆς σανιοῦ ψυχῆς, καὶ ταύτην ἀπόλ-
15 λυε· ἀλλ' ὅμως ἀκούεται. Οἴμοι, ὃ τὰ ὠμὰ καὶ ἀπηγῆ καὶ θηριώδη προσιάτιων ἀκούεται μᾶλλον τοῦ τὰ ἐπιεικῆ καὶ σωτήρια ἡμῖν κελεύοντος. Διὰ τοῦτο γέεννα, διὰ τοῦτο πῦρ, διὰ τοῦτο ποταμὸς πυρός, διὰ τοῦτο σκόληξ ἀτελεύτητος.

Οἶδα ὅτι πολλοὶ ταῦτα οὐχ ἡδέως ἀκούουσιν ἡμῶν λε-
20 γόντων. Οὐδὲ γὰρ ἐγὼ ἡδέως αὐτὰ λέγω· τίς γὰρ χρεῖα ταῦτα λέγειν; Ἐβουλόμην τὰ περὶ βασιλείας ὑμῖν αἰεὶ διηγείσθαι, τὴν ἀνάπαυσιν, τὸ ὕδωρ τὸ τῆς ἀναπαύσεως, τὸν τόπον τῆς γλῶσσης. «Ἐπὶ ὕδαιος γάρ», φησὶν, «ἀναπαύσεως ἐξέθρεψέ με, καὶ εἰς τόπον γλῶσσης ἐκεῖ με κατεσκήνωσε».
25 Ἐβουλόμην περὶ τοῦ τόπου λέγειν, ἔνθα ἀπέδρα ὀδύνη καὶ λύπη καὶ στεναγμός· ἐβουλόμην διηγείσθαι τῆς τοῦ Χριστοῦ συνουσίας τὴν ἡδονήν· καίτοι γε πάντα ὑπερβαίνει λόγον, καὶ πάντα νοῦν· ἀλλ' ὅμως κατὰ δύναμιν ἐβουλόμην ταῦτα λέγειν. Ἀλλὰ τί πάθω; Οὐκ ἔνι τῷ πυρέτιοντι καὶ κακῶς

27. Λουκᾶ 14, 33. Πρβλ. καὶ Ἡσ. 58, 7.

28. Ψαλμ. 22, 2.

πράγματα; Ἄλλ' ὅσον ἀφορᾶ τὰ πράγματα δὲν φαίνονται ἐξ ἴσου φορτικά, ἐπειδὴ κατεχόμεθα ἀπὸ τὸ πάθος. Τώρα μὲν ἐὰν ἡ ψυχὴ εἶναι ὀλίγον καθαρὰ ἀπὸ τὸ πάθος, ἕως ὅτου θὰ εὐρίσκεται ἐδῶ, ἠμπορεῖ νὰ κρίνη ὀρθῶς· ὅταν ὅμως ἀπέλθῃ ἐκεῖ καὶ εἶναι ὑπὸ τὴν κατοχὴν τοῦ πυρετοῦ καὶ εἰς τὴν ἡδονὴν τοῦ πράγματος, δὲν ἔχει καθαρὸν τὸ κριτήριο, δὲν ἔχει τὸ δικαστήριο ἀδέκαστον. Ὁ Χριστὸς λέγει· «Ἐὰν κάποιος δὲν ἀπαρνηθῇ ὅλα τὰ ὑπάρχοντά του, δὲν εἶναι μαθητὴς μου»²⁷. ὁ μαμωνᾶς λέγει, νὰ ἀρπάξῃς τὸν ἄρτον ἀπ' αὐτὸν ποῦ πεινᾷ. Ὁ Χριστὸς λέγει, ἔνδυσε τὸν γυμνόν· αὐτὸς λέγει, ἔκδυσε τὸν γυμνόν. Ὁ Χριστὸς λέγει, νὰ μὴ περιφρονήσῃς τοὺς συγγενεῖς τῆς οἰκογενείας σου· ὁ μαμωνᾶς λέγει, νὰ μὴ ἐλεήσῃς τοὺς συγγενεῖς σου, καὶ εἴτε ἰδῆς τὴν μητέρα, καὶ εἴτε τὸν πατέρα, νὰ τοὺς περιφρονῆς. Καὶ διατί λέγω πατέρα καὶ μητέρα; καὶ τὴν ψυχὴν σου, καὶ αὐτὴν νὰ καταστρέψῃς ἐντελῶς· ἄλλ' ὅμως ἀκούεται. Ἄλλοίμονον, ἐκεῖνος ποῦ προστάζει τὰ σκληρά, τὰ ἀπηνῆ καὶ τὰ θηριώδη ἀκούεται περισσότερο ἀπ' αὐτὸν ποῦ προτρέπει τὰ ἐπιεικῆ καὶ σωτήρια. Διὰ τοῦτο θὰ ὑπάρξῃ ἡ γέεννα, διὰ τοῦτο τὸ πῦρ, διὰ τοῦτο ὁ ποταμὸς τοῦ πυρός, διὰ τοῦτο ὁ αἰώνιος σκώληξ τῆς Κολάσεως.

Γνωρίζω ὅτι πολλοὶ δὲν ἀκούουν μὲ εὐχαρίστησιν αὐτά, ποῦ λέγομεν. Οὔτε ἐγὼ βέβαια λέγω αὐτά μὲ εὐχαρίστησιν. Ποία λοιπὸν ἀνάγκη ὑπάρχει διὰ νὰ λέγω αὐτά; Ἦθελα νὰ διηγοῦμαι πάντοτε εἰς σᾶς τὰ περὶ τῆς Βασιλείας τῶν Οὐρανῶν, τὴν ἀνάπαυσιν, τὸ ὕδωρ τῆς ἀναπαύσεως, τὸν τόπον τῆς χλόης. «Διότι μὲ ἐξέθρεψε», λέγει, εἰς δροσερὰ ὕδατα, καὶ εἰς χλοερὰ λιβάδια ἐκεῖ μὲ κατεσκηνώσεν»²⁸. Ἦθελα νὰ ὁμιλῶ διὰ τὸν τόπον, ὅπου ἀπέδρα ἡ ὀδύνη καὶ ἡ λύπη καὶ ὁ στεναγμός. Ἦθελα νὰ διηγοῦμαι τὴν εὐχαρίστησιν ποῦ προέρχεται ἀπὸ τὴν συναναστροφὴν μὲ τὸν Χριστόν, ἃν καὶ βεβαίως ὑπερβαίνει κάθε λόγον καὶ κάθε νοῦν· πράγματι, ὅσον ἠμπορῶ, ἠθελα νὰ λέγω αὐτά. Ἄλλὰ τί ἠμπορῶ νὰ πράξω; Δὲν ἐπιτρέπεται εἰς ἐκεῖνον ποῦ ἔχει πυρετὸν καὶ εὐρίσκεται εἰς κακὴν κα-

διακειμένῳ περὶ βασιλείας λέγειν· τέως γὰρ περὶ ὑγείας
 χρὴ διαλέγεσθαι. Οὐκ ἔνι τῷ δίκης ὑπευθύνῳ περὶ τιμῆς
 διαλέγεσθαι· τέως γὰρ τὸ ζητούμενον, δίκης ἀπαλλαγῆναι,
 καὶ τῆς κολάσεως καὶ τῆς τιμωρίας· ἂν μὴ τοῦτο γένηται,
 5 πῶς ἐκεῖνο ἔσται; Διὰ τοῦτο ταῦτα λέγω συνεχῶς, ἵνα ἐπ’
 ἐκεῖνα ἔλθωμεν ταχέως. Καὶ γὰρ ὁ Θεὸς διὰ τοῦτο γέενναν
 ἠπέιλησεν, ἵνα μηδεὶς εἰς γέενναν ἐμπέσῃ, ἵνα πάντες βασι-
 λείας ἐπιτύχωμεν. Καὶ ἡμεῖς διὰ τοῦτο συνεχῶς γεένης
 μεμνήμεθα, ἵνα πρὸς τὴν βασιλείαν ὑμᾶς ὠδήσωμεν, ἵνα
 10 τῷ φόβῳ μαλάξαντες ὑμῶν τὴν διάνοιαν, παρασκευάσωμεν
 ἄξια τῆς βασιλείας ποιεῖν.

Μὴ τοίνυν δυσχεραίνετε πρὸς τὸ τῶν ρημάτων βαρὺ·
 τὸ γὰρ βαρὺ τῶν ρημάτων τοῦτο κούφας ἡμῖν ἐργάζεται ἀπὸ
 τῶν ἁμαρτημάτων τὰς ψυχάς. Ἐπεὶ καὶ ὁ οἰδηρὸς βαρὺς
 15 ἔστι, καὶ ἡ σφῦρα βαρεῖα, ἀλλὰ κατασκευάζει σκεύη εὐχρη-
 σια χρυσοῦ καὶ ἀργυροῦ, καὶ τὰ διεισπραμμένα ὀρθοῦ· ὡς εἰ
 μὴ βαρεῖα ἦν, οὐκ ἂν ἴσχυσε διορθῶσαι τὴν διεισπραμμένην
 ὕλην. Οὕτω καὶ ὁ λόγος ἡμῶν ὁ βαρὺς ρυθμίσει τὴν ψυχὴν
 ἰσχύει. Μὴ τοίνυν φεύγωμεν τὴν βαρύτητα τῶν ρημάτων,
 20 μηδὲ τὰς ἀπὸ τούτων πληγὰς. Οὐχ ἵνα διακλάσῃ, οὐδ’ ἵνα
 διαθρύψῃ τὴν ψυχὴν, καταφέρεται ἢ πληγὴ, ἀλλ’ ἵνα διορ-
 θώσῃται. Οἶδαμεν πῶς πλήτιομεν, πῶς ἐπάγομεν τὴν πλη-
 γὴν τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι, ὥστε μὴ συντριῦναι τὸ σκεῦος, ἀλλ’
 ὥστε λεῖναι, ὥστε ὀρθῶσαι, ὥστε ποιῆσαι εὐχρησιον τῷ
 25 δεσπότῃ, ὥστε αὐτὸ προσενεγκεῖν ἀποσιλβὸν τὴν ὑγείαν,
 καλῶς ἐκτετοργευμένον καὶ ἐκεῖνην τὴν ἡμέραν, καθ’ ἣν ὁ
 ποταμὸς τοῦ πυρός, ὥστε προσενεγκεῖν μὴ δεόμενον τῆς ἐ-
 κεί πυρᾶς. Ἄν γὰρ μὴ πυρώσωμεν ὑμᾶς ἐνιαῦθα, ἀνάγκη
 πάντως πυρωθῆναι ἐκεῖ, καὶ οὐκ ἔνι ἄλλως· «Ἡ γὰρ ἡμέρα
 30 Κυρίου ἐν πυρὶ ἀποκαλύπτεται». Κρεῖσσον τοῖς ἡμετέροις

τάστασιν νὰ ὀμιλῇ περὶ βασιλείας, διότι κατὰ πρῶτον πρέπει νὰ ὀμιλῇ περὶ ὑγείας. Δὲν ἐπιτρέπεται εἰς τὸν ὑπόλογον δίκης νὰ ὀμιλῇ περὶ τιμῆς, διότι τὸ ζήτημα εἶναι πρωτίστως νὰ ἀπαλλαγῇ τῆς δίκης καὶ τῆς κολάσεως καὶ τῆς τιμωρίας· ἂν δὲν γίνῃ τοῦτο, πῶς θὰ συμβῇ ἐκεῖνο; Διὰ τοῦτο συνεχῶς λέγω αὐτά, διὰ νὰ ἔλθωμεν ταχέως εἰς ἐκεῖνα. Καὶ ὁ Θεὸς βεβαίως διὰ τοῦτο ἠπειλήσεν τὴν γέενναν, διὰ νὰ μὴ πέσῃ κανεὶς εἰς τὴν γέενναν, διὰ νὰ ἐπιτύχωμεν ὅλοι τὴν Βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἡμεῖς διὰ τοῦτο συνεχῶς ὑπενθυμίζομεν τὴν γέενναν, διὰ νὰ σᾶς ὠθήσωμεν πρὸς τὴν Βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, διὰ νὰ σᾶς προετοιμάσωμεν νὰ ἐνεργῆτε ἄξια τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ἀφοῦ καταπραῦνωμεν μὲ τὸν φόβον τὴν διάνοιάν σας.

Μὴ δυσανασχετεῖτε λοιπὸν ὡς πρὸς τὸ βαρὺ τῶν λόγων, διότι τὸ βαρὺ τοῦτο τῶν λόγων κάμνει εἰς ἡμᾶς ἐλαφρὰς ἀπὸ τὰς ἁμαρτίας τὰς ψυχάς. Ἐπειδὴ καὶ ὁ σίδηρος εἶναι βαρὺς καὶ ἡ σφῦρα βαρεῖα, ἀλλὰ κατασκευάζει εὐχρηστα σκεύη χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ, καὶ ἐπανορθώνει τὰ παραμορφωμένα, διότι ἐὰν δὲν ἦτο βαρεῖα, δὲν θὰ ἠμποροῦσε νὰ διορθώσῃ τὴν παραμορφωμένην ὕλην. "Ἐτσι καὶ ὁ λόγος μας ὁ βαρὺς ἠμπορεῖ νὰ διαπλάσῃ τὴν ψυχὴν. "Ἄς μὴ ἀποφεύγωμεν λοιπὸν τὴν βαρύτητα τῶν λόγων, οὔτε τὰ τραύματα ποὺ προέρχονται ἀπ' αὐτούς. Τὸ τραῦμα καταφέρεται ὄχι διὰ νὰ θραύσῃ, οὔτε διὰ νὰ συντρίψῃ τὴν ψυχὴν, ἀλλὰ διὰ νὰ διορθώσῃ αὐτήν. Γνωρίζομεν πῶς πλήττομεν, πῶς προκαλοῦμεν τὸ τραῦμα μὲ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ, ὥστε νὰ μὴ συντρίψῃ τὸ σκεῦος, ἀλλὰ διὰ νὰ τὸ λειάνῃ, νὰ τὸ διορθώσῃ, νὰ τὸ κάμῃ εὐχρηστον εἰς τὸν δεσπότην, νὰ προσφέρῃ τοῦτο ἀστραπερὸν κατὰ τὴν ὑγείαν, καλῶς ἐπεξεργασμένον κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ ἔλθῃ ὁ ποταμὸς τοῦ πυρός, ὥστε νὰ προσφέρῃ τοῦτο χωρὶς νὰ ἔχη τὴν ἀνάγκην τῆς πυρᾶς ποὺ εὐρίσκεται ἐκεῖ. Διότι ἂν δὲν σᾶς δοκιμάσωμεν μὲ τὸ πῦρ ἐδῶ, εἶναι ἀνάγκη νὰ δοκιμασθῆτε ὅπωςδὴποτε ἐκεῖ, καὶ δὲν ἠμπορεῖ νὰ συμβῇ διαφορετικὰ· «Διότι ἡ ἡμέρα τῆς κρίσεως θὰ ἀποκαλυφθῇ συνοδευομένη μὲ τὸ πῦρ»²⁹. Προ-

ὑμᾶς κατακαυθῆναι λόγοις πρὸς βραχύ, ἢ διαπαντός ἐκείνη
 τῇ φλογί. Πάντως γὰρ οὗτο ἔσται, δῆλον, καὶ πολλά-
 κισ ὑμῖν εἶπον λογισμοὺς ἀναντιρρήτους. Δεῖ μὲν γὰρ ἀπὸ
 τῶν Γραφῶν πείθεσθαι· ἐπειδὴ δὲ φιλονείκως τινὲς διά-
 5 κεινται, καὶ ἀπὸ τῶν λογισμῶν ἐκινήσαμεν πολλά· οὐδὲν δὲ
 κωλύει καὶ νῦν αὐτοὺς εἰπεῖν.

Τίνες δὲ ἦσαν; Δίκαιός ἐστιν ὁ Θεός· πάντες ὁμολογοῦ-
 μεν τοῦτο, καὶ Ἕλληνες, καὶ Ἰουδαῖοι, καὶ αἰρετικοί, καὶ
 Χριστιανοί. Ἄλλ' ἐνιαῦθα πολλοὶ τῶν ἡμαρτηκότων ἀπῆλθον
 10 μὴ κολασθέντες· πολλαὶ καὶ τῶν κατορθωσάντων ἀπῆλθον μι-
 ρία παθόντες δεινά. Εἰ τοίνυν δίκαιος ὁ Θεός, ποῦ τούτοις
 τὰ ἀγαθὰ ἀποδώσει, ποῦ ἐκείνοις τὰς τιμωρίας, εἰ γέεννα
 μὴ ἐστίν, εἰ ἀνάσιαισι μὴ ἐστὶ; Τοῦτο οὖν ἀεὶ καὶ ἐκείνοις
 καὶ ἑαυτοῖς τὸν λόγον κατεπάδετε, καὶ οὐκ ἀφήσει ὑμᾶς
 15 διαπιστῆσαι τῇ ἀνασιάσει. Ὁ δὲ μὴ ἀπισιῶν τῇ ἀνασιάσει,
 σπουδάσει μετὰ πολλῆς ζῆν τῆς προσοχῆς, ὥστε τῶν αἰωνίων
 τυχεῖν ἀγαθῶν ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἀξιωθῆναι, χάριτι
 καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ
 τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν
 20 καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

τιμότερον νὰ καῆτε μὲ τοὺς ἰδικούς μας λόγους δι' ὀλίγον, παρὰ διὰ παντός μὲ ἐκείνην τὴν φλόγα. Διότι εἶναι φανερόν, ὅτι ὅπωςδήποτε θὰ συμβῆ τοῦτο, καὶ σὰς τὸ εἶπα πολλὰς φορές μὲ ἀναντιρρήτους συλλογισμούς. Πρέπει βεβαίως νὰ πείθεσθε ἀπὸ τὰς Γραφάς, ἐπειδὴ ὅμως μερικοὶ διάκεινται ἐχθρικῶς, καὶ ἀπὸ τοὺς συλλογισμούς ἐπροκαλέσαμεν πολλὰ. Τίποτε ὅμως δὲν ἐμποδίζει νὰ τοὺς ἐπαναλάβω καὶ τώρα.

Ποῖοι δὲ ἦσαν; Ὁ Θεὸς εἶναι δίκαιος. Ὅλοι ὁμολογοῦμεν τοῦτο, καὶ οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Ἰουδαῖοι καὶ οἱ αἵρετικοὶ καὶ οἱ χριστιανοί. Ἄλλ' ἐδῶ πολλοὶ ποὺ ἔχουν ἀμαρτήσῃ ἀπῆλθον χωρὶς νὰ τιμωρηθοῦν, πολλοὶ δὲ ποὺ δὲν ἔσφαλαν ἀπῆλθον, ἀφοῦ ἔπαθαν πολλὰ δεινά. Ἐὰν λοιπὸν εἶναι δίκαιος ὁ Θεός, ποῦ θὰ ἀποδώσῃ εἰς αὐτοὺς τὰ ἀγαθὰ, ποῦ εἰς ἐκείνους τὰς τιμωρίας, ἐὰν δὲν ὑπάρχη γέεννα, ἐὰν δὲν ὑπάρχη ἀνάστασις; Τοῦτον λοιπὸν τὸν λόγον πάντοτε νὰ ὑπενθυμίζετε καὶ εἰς ἐκείνους καὶ εἰς τὸν ἑαυτὸν σας, καὶ δὲν θὰ σὰς ἀφήσῃ νὰ δυσπιστήσετε καθόλου διὰ τὴν ἀνάστασιν. Ἐκεῖνος δὲ ποὺ πιστεύει εἰς τὴν ἀνάστασιν, θὰ προσπαθήσῃ νὰ ζῆ μὲ πολλὴν προσοχὴν, ὥστε νὰ ἐπιτύχῃ τὰ αἰώνια ἀγαθὰ, τῶν ὁποίων εἶθε ὅλοι μας νὰ ἀξιωθοῦμεν, μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετὰ τοῦ ὁποίου ἀνήκει εἰς τὸν Πατέρα καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, δόξα, δύναμις, καὶ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Η΄
Φιλιπ. 2, 5 - 11

- «Τοῦτο γὰρ φρονείσθω ἐν ὑμῖν, ὃ καὶ ἐν Χριστῷ Ἰη-
σοῦ· ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἄρπαγμὸν ἠγῆ-
5 σαιτο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἐαντὸν ἐκένωσε, μορφὴν
δούλου λαβὼν, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος·
καὶ σχήματι εὐρεθεῖς, ὡς ἄνθρωπος, ἐταπείνωσεν ἐ-
αντὸν, γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ
σταυροῦ. Διὸ καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερέψωσε, καὶ ἐ-
10 χαρίσατο αὐτῷ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πάντων ὄνομα, ἵνα ἐν τῷ
ὄνόματι Ἰησοῦ πάντων γόνυ κάμψη ἐπουρανίων καὶ ἐπι-
γείων καὶ καταχθονίων, καὶ πάντα γλῶσσα ἐξομολο-
γήσεται, ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θε-
οῦ Πατρὸς».
- 15 Εἴρηται ἡμῖν τὰ παρὰ τῶν αἰρετικῶν· εὐκαιρον δὴ λοιπὸν
καὶ τὰ ἡμέτερα εἰπεῖν. Ἐκεῖνοι λέγουσιν, ὅτι οὐχ ἄρπαγμὸν
ἠγῆσαιτο τὸ ἀρπάσαι· ἐδείξαμεν, ὅτι πάντη ἕωλον καὶ ἄτι-
πον τοῦτο· διὸ οὔτε εἰς ταπεινοφροσύνην τις ἐντιεῦθεν παρα-
καλεῖ, οὔτε τὸν Θεὸν οὔτω θαυμάζει, ἀλλ' οὐδὲ ἄνθρωπον.
- 20 Τί οὖν ἔστιν, ἀγαπητοί; Προσέχετε τοῖς λεγομένοις νῦν. Ἐ-
πειδὴ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων νομίζουσιν, διὰν ταπεινόφρονες

ΛΟΓΟΣ Η΄ Φιλιπ. 2, 5 - 11

«Ἐὰν ὑπάρχη λοιπὸν μέσα σας αὐτὸ τὸ φρόνημα, ποῦ ὑπῆρχε καὶ εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, ὁ ὁποῖος ἂν καὶ ὑπῆρχεν ἐν μορφῇ Θεοῦ, δὲν ἐθεώρησεν ὅτι εἶχεν ἕξ ἀρπαγῆς τὴν ἰσότητά του πρὸς τὸν Θεόν· ἀλλ' ἐκένωσε τὸν ἑαυτόν του καὶ ἔλαβε μορφήν δούλου, γενόμενος ὅμοιος πρὸς τοὺς ἀνθρώπους. Καὶ κατὰ τὸ ἐξωτερικὸν σχῆμα εὐρέθη ὡς ἄνθρωπος, ἐταπείνωσε τὸν ἑαυτόν του, γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, καὶ μάλιστα θανάτου σταυρικοῦ. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς ὑπερύψωσεν αὐτόν, καὶ ἐχάρισεν εἰς αὐτόν ὄνομα, ποῦ εἶναι ὑπεράνω ἀπὸ κάθε ἄλλο ὄνομα, ὥστε εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ νὰ καμφθῇ ταπεινῶς κάθε γόνατον καὶ τῶν εἰς οὐρανοὺς εὐρισκομένων ἀγγέλων καὶ τῶν ἐπὶ γῆς ἀνθρώπων καὶ τῶν εἰς τὰ καταχθόνια ὄντων, καὶ κάθε γλῶσσα νὰ ὁμολογήσῃ, ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι Κύριος, διὰ τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός»¹.

Ἐχω εἰπεῖ τὰ περὶ τῶν αἰρετικῶν² εἶναι πλέον ἢ κατάλληλος εὐκαιρία νὰ εἰπῶ καὶ τὰ ἰδικά μας. Ἐκεῖνοι λέγουν ὅτι τὸ «δὲν ἐθεώρησεν ὅτι εἶχεν ἕξ ἀρπαγῆς», σημαίνει τὸ «νὰ ἀρπάξῃ». Ἀπεδείξαμεν ὅτι τοῦτο εἶναι ἐντελῶς εὐάλωτον καὶ ἀνόητον, διότι οὔτε εἰς ταπεινοφροσύνην κανεὶς προτρέπει ἐκ τούτου, οὔτε τὸν Θεὸν θαυμάζει κατ' αὐτόν τὸν τρόπον, ἀλλ' οὔτε τὸν ἄνθρωπον. Τί λοιπὸν συμβαίνει, ἀγαπητοί; Προσέχετε εἰς τὰ λεγόμενα τώρα. Ἐπειδὴ πολλοὶ ἄνθρωποι νομίζουν ὅτι στεροῦνται τοῦ ἰδικοῦ των ἀξιώματος, ὅταν εἶναι ταπεινόφρονες, καὶ ὑποβι-

ᾧσιν, ἀποστρεψῆσθαι τοῦ οἰκείου ἀξιώματος, καὶ ἐλαιιοῦσθαι καὶ ταπεινοῦσθαι, τοῦτον τὸν φόβον, καὶ δεικνὺς ὅτι οὐ χρὴ οὕτω διακεῖσθαι, φησὶν διὸ ὁ Θεὸς ὁ μονογενής, ὁ ἐν μορφῇ Θεοῦ ὢν, ὁ μηδὲν ἔλαιον ἔχων τοῦ Πατρὸς, ὁ ἴσος αὐ-
 5 τῷ, οὐχ ἀρπαγμὸν ἠγάθοιο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ. Τί δὲ τοῦτό ἐστι μάνθανε.

“Ὅπερ ἂν ἀρπάσῃ τις, καὶ παρὰ τὸ προσῆκον λάβῃ, τοῦτο ἀποθέσθαι οὐ τολμᾷ, δεδοικῶς μὴ ἀπόληται, μὴ ἐκπέσῃ, ἀλλὰ διαπαντὸς αὐτὸ κατέχει· ὁ μέντοι φυσικόν τι ἔχων
 10 ἀξίωμα, οὐ δέδοικε καὶ καταβῆναι ἀπ’ ἐκείνου τοῦ ἀξιώματος, εἰδὼς διὸ οὐδὲν τοιοῦτον πείσεται. Οἶον, ὡς ἐπὶ ὑποδείγματος ἵνα εἴπω· ὁ Ἀβεσσαλώμ ἤρπασε τὴν τυραννίδα, καὶ ἀποθέσθαι ταύτην οὐκ εἰτόλμα λοιπόν. Καὶ ἐπὶ ἄλλο δὲ ἐλευσόμεθα ὑπόδειγμα. “Ἄν ἰδὲ μὴ ἰσχύῃ τὰ ὑποδείγματα τὸ
 15 πᾶν παρασιῆσαι, μὴ δυσχεραίνετε· τὰ γὰρ ὑποδείγματα τοιαυτὰ ἐσσι· τὸ πλέον ἀφιᾶσι τῇ διανοίᾳ λογίζεσθαι. Ἐπανέστη τις βασιλεῖ, καὶ τὴν βασιλείαν ἤρπασεν· οὗτος ἀποθέσθαι καὶ κρύψαι τὸ πρᾶγμα οὐ τολμᾷ· ἂν γὰρ ἅπαξ κρύψῃ, ἀπόλωλεν. “Ἡ καὶ ἐπὶ ἄλλου τινὸς ἔλθωμεν ἀποδείγματος· οἶον,
 20 ἤρπασέ τις τι, τοῦτο κατέχει διαπαντός· ἂν γὰρ ἀπόθῃται, εὐθέως ἀπώλεσε. Καὶ ὅλως οἱ ἐξ ἀρπαγῆς ἔχοντές τι, δεδοίκασιν ἀποθέσθαι καὶ κρύψαι, καὶ μὴ διαπαντὸς εἶναι ἐν ἐκείνῳ, ἐν ᾧ εἰσιν. Ἄλλ’ οὐχ οἱ μὴ ἐξ ἀρπαγῆς ἔχοντες· οἶον, ὁ ἄνθρωπος ἀξίωμα ἔχει, τὸ εἶναι λογικός. Οὐχ εὐρί-
 25 σκω παράδειγμα. Οὐ γὰρ ἐστι παρ’ ἡμῖν ἀρχὴ φυσική· οὐδὲν γὰρ ἐστι τῶν ἀγαθῶν φυσικόν· ἐπὶ δὲ τοῦ Θεοῦ τῇ φύσει συγκεκλήρωται.

Τί οὖν φησιν; “Οἱ ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς οὐκ ἐφοβήθη καταβῆναι ἀπὸ τοῦ ἀξιώματος· οὐ γὰρ ἀρπαγμὸν ἠγάθοιο τὴν

βάζονται καὶ ταπεινώνονται, ἐπισημαίνων τοῦτον τὸν φόβον καὶ ἐπεξηγῶν ὅτι δὲν πρέπει ἔτσι νὰ διάκεινται, λέγει ὅτι ὁ Θεὸς ὁ μονογενής, ὁ ὁποῖος ὑπῆρχεν ἐν μορφῇ Θεοῦ καὶ δὲν εἶχε τίποτε μικρότερον ἀπὸ τὸν Πατέρα, ὁ ἴσος πρὸς αὐτόν, δὲν ἐθεώρησεν ὅτι εἶχεν ἐξ ἀρπαγῆς τὴν ἰσότητά του πρὸς τὸν Θεόν. Τί ὅμως σημαίνει τοῦτο, μάθανε.

Ἐκεῖνο ποῦ θὰ ἀρπάξῃ κανεὶς καὶ θὰ λάβῃ χωρὶς νὰ τοῦ ἀνήκῃ, δὲν τολμᾷ νὰ τὸ ἀποθέσῃ, φοβούμενος μήπως χαθῇ, μήπως διαφύγῃ, ἀλλὰ συνεχῶς κατέχει αὐτό. Ἄλλ' ἐκεῖνος ὅμως ποῦ ἔχει ἐκ τῆς φύσεώς του ἓνα ἀξίωμα, δὲν φοβεῖται καὶ νὰ κατέλθῃ ἀπὸ τὸ ἀξίωμά του ἐκεῖνο, ἐπειδὴ γνωρίζει ὅτι δὲν θὰ πάθῃ τίποτε ἀπ' αὐτό. "Ὅπως, διὰ νὰ ὁμιλήσω μὲ παράδειγμα, ὁ Ἀβεσσαλώμ ἤρπαξε τὴν ἐξουσίαν καὶ δὲν ἐτολμοῦσε τότε νὰ ἀποθέσῃ αὐτήν. Καὶ θὰ ἔλθωμεν εἰς ἄλλο παράδειγμα. "Ἄν τὰ παραδείγματα δὲν θὰ ἠμπορέσουν νὰ παραστήσουν τὸ πρᾶγμα, μὴ δυσφορεῖτε, διότι ἔτσι εἶναι τὰ παραδείγματα· ἀφήνουν τὸ περισσότερο εἰς τὴν διάνοιαν νὰ τὸ συμπεραίνῃ. "Ἐστὼ ὅτι ἐπαναστάτησε κάποιος ἐναντίον τοῦ βασιλέως καὶ ἤρπαξε τὴν βασιλείαν. Αὐτὸς δὲν τολμᾷ νὰ ἀποθέσῃ καὶ νὰ κρύψῃ τὸ πρᾶγμα, διότι ἐὰν μίαν μόνον φορὰν τὸ κρύψῃ, ἀμέσως ἔχει χάσει τοῦτο. "Ἡ ἄς ἔλθωμεν καὶ εἰς ἄλλο παράδειγμα. Ἐπὶ παραδείγματι, ἤρπαξε κάποιος κάτι, κατέχει τοῦτο συνεχῶς· διότι ἂν τὸ ἀφήσῃ, ἀμέσως τὸ ἔχασε. Καὶ γενικῶς οἱ κατέχοντες κάτι ἐξ ἀρπαγῆς φοβοῦνται νὰ τὸ ἀποθέσουν καὶ νὰ τὸ κρύψουν καὶ νὰ μὴ εἶναι διάρκῶς ἢ σκέψις των εἰς ἐκεῖνο, εἰς τὸ ὁποῖον εἶναι. "Ὅμως δὲν συμβαίνει ἔτσι εἰς ἐκείνους ποῦ δὲν τὸ ἔχουν ἐξ ἀρπαγῆς· ὅπως ὁ ἄνθρωπος ἔχει ἓνα ἀξίωμα, τὸ νὰ εἶναι λογικός. Δὲν εὐρίσκω παράδειγμα. Διότι δὲν ὑπάρχει εἰς ἡμᾶς ἀρχὴ ἐκ φύσεως, διότι κανένα ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ δὲν εἶναι φυσικόν. "Ὅσον ἀφορᾷ ὅμως τὸν Θεόν, τὰ πάντα εἶναι συνδεδεμένα πρὸς τὴν φύσιν του.

Τί λοιπὸν λέγει; "Ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ δὲν ἐφοβήθη νὰ κατέλθῃ ἀπὸ τὸ ἀξίωμά του, διότι δὲν ἐθεώρησεν ὅτι

θεότητα, οὐκ ἔδεδοίκει μὴ τις αὐτὸν ἀφέληται τὴν φύσιν, ἢ τὸ ἀξίωμα. Διὸ καὶ ἀπέθειο αὐτό, θαρρῶν ὅτι αὐτὸ ἀναλήφεται καὶ ἔκρουσεν, ἡγούμενος οὐδὲν ἐλατιοῦσθαι ἀπο-
 5 τούτου. Διὰ τοῦτο οὐκ εἶπεν, οὐχ ἤρπασεν, ἀλλ', «οὐχ ἀρ-
 10 παγμὸν ἡγήσαιο». Οὐχ ἀρπάσας εἶχε τὴν ἀρχήν, ἀλλὰ φυσικὴν, οὐ δεδομένην, καὶ μόνιμον καὶ ἀσφαλῆ. Διὸ οὐ παραιτεῖται καὶ τὸ τῶν ὑπασπισιῶν ἀναλαβεῖν σχῆμα. Ὁ τύραννος δέδουκεν ἐν πολέμῳ ἀποδέσθαι τὴν ἀλουργίδα, ὁ δὲ βασιλεὺς μετὰ πολλῆς αὐτὸ ποιεῖ τῆς ἀσφαλείας. Διὰ τί; ὅτι
 15 οὐχ ἀρπαγμὸν ἔχει τὴν ἀρχήν. Οὐχ ὡς ἀρπάσας οὖν οὐκ ἀπειθήσιο, ἀλλ' ὡς φυσικὴν ἔχων, καὶ οὐδέποτε ἀποσιῆναι δυναμένην, ἔκρουσε. Τοῦτο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ οὐχ ὡς ἀρπαγμὸν εἶχεν, ἀλλὰ φυσικόν διὸ ἐκένωσεν ἑαυτόν. Ποῦ οἱ λέγοντες, ὅτι ἀνάγκην ὑπέσθη, ὅτι ὑπειάγη; «Ἐαυτόν», φησί,
 15 «ἐκένωσεν, ἑαυτὸν ἐταπείνωσεν, ὑπήκοος γενόμενος μέχρι θανάτου».

Πῶς ἐκένωσε; «Μορφὴν δούλου λαβὼν, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος, καὶ σχῆματι εὐρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος». Ἐνιαῦθα πρὸς τὸ, «Ἀλλήλους ἡγούμενοι ὑπερέχοντος ἑαυ-
 20 τῶν», τοῦτο εἶπε, τὸ ἑαυτὸν ἐκένωσεν ἐπεὶ εἰ ὑπειάγη, οὐδὲ ταπεινοφροσύνης ἦν τὸ πρᾶγμα, εἰ μὴ οἴκοθεν τοῦτο εἴλειτο, εἰ μὴ παρ' ἑαυτοῦ. Ἡ γὰρ οὐκ ἤδει, ὅτι δεῖ τοῦτο γενέσθαι, καὶ ἔσται ἀτελής· ἢ εἰδὼς περιέμενε τὸν καιρὸν τοῦ πράγμα-
 25 τος, καὶ ἔσται καιρὸν οὐκ εἰδὼς· ἢ εἰ ἤδει καὶ ὅτι δεῖ γενέσθαι, καὶ πότε γενέσθαι, τίνας ἔνεκεν ὑποταγῆναι ὑπέμενεν; Ἴνα δείξῃ τὴν ὑπεροχήν; Τοῦτο οὐ Πατὴρ ἐστι δείξαι ὑπεροχήν, ἀλλ' οἰκείαν εὐτέλειαν οὐ γὰρ ἱκανὸν τὸ

εἶχε τὴν θεότητα ἐξ ἀρπαγῆς, οὔτε ἐφοβεῖτο μήπως κα-
 νείς ἀφαιρέση τὴν φύσιν ἢ τὸ ἀξίωμα του. Διὰ τοῦτο καὶ
 ἀπέθεσεν αὐτό, ἔχων τὴν πεποίθησιν ὅτι θὰ ἀναλάβῃ αὐ-
 τό· καὶ τὸ ἔκρυσεν, ἐπειδὴ ἐθεωροῦσε ὅτι δὲν θὰ ἐλαττω-
 θῇ καθόλου ἀπὸ τοῦτο. Διὰ τοῦτο δὲν εἶπε, δὲν ἤρπαξεν,
 ἀλλὰ «δὲν ἐθεώρησεν ὅτι εἶχεν ἐξ ἀρπαγῆς». Δὲν εἶχε τὴν
 ἀρχὴν ἐπειδὴ τὴν ἤρπαξεν, ἀλλ’ ἐκ τῆς φύσεώς του, ὄχι
 δοτὴν ἀλλὰ μόνιμον καὶ ἀσφαλῆ. Διὰ τοῦτο δὲν ἀποφεύγει
 νὰ ἀναλάβῃ καὶ τὸ σχῆμα τῶν ὑπερασπιστῶν του. Ὁ τύ-
 ραννος φοβεῖται νὰ ἀποθέσῃ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πο-
 λέμου τὴν πορφύραν, ὁ βασιλεὺς ὅμως κάνει αὐτὸ μὲ πολ-
 λὴν ἀσφάλειαν. Διατί; Διότι δὲν ἔχει τὴν ἀρχὴν ἐξ ἀρπα-
 γῆς. Λοιπὸν δὲν τὴν ἀπέθετεν, ὄχι ἐπειδὴ δὲν ἤρπαξεν,
 ἀλλ’ ἐπειδὴ τὴν εἶχεν ἐκ φύσεως, καὶ ἐπειδὴ δὲν ἠμποροῦ-
 σε ποτὲ νὰ ἀπομακρυνθῇ, τὴν ἔκρυσεν. Αὐτό, δηλαδὴ, τὴν ἰ-
 σότητά του πρὸς τὸν Θεόν, δὲν εἶχεν ἐπειδὴ τὴν ἤρπαξεν,
 ἀλλ’ ἐκ τῆς φύσεώς του· διὰ τοῦτο ἐκένωσε τὸν ἑαυτὸν
 του. Ποῦ εἶναι οἱ λέγοντες ὅτι ὑπέκυψεν εἰς τὴν ἀνάγκην,
 ὅτι ὑπετάγη; «Ἐκένωσε», λέγει, «τὸν ἑαυτὸν του, ἐταπεί-
 νωσε τὸν ἑαυτὸν του, γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου».

Πῶς ἐκένωσε; «Λαβὼν μορφὴν δούλου καὶ ἔγινεν ὁ-
 μοιος πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, καὶ κατὰ τὸ ἐξωτερικὸν σχῆ-
 μα εὐρέθη ὡς ἄνθρωπος». Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ πρὸς τὸ
 «Νὰ θεωρῇ ὁ καθένας σας τοὺς ἄλλους ὅλους ὑπερτέρους
 καὶ ἀνωτέρους ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν του», εἶπε τοῦτο, τὸ «ἐκέ-
 νωσε τὸν ἑαυτὸν του»· διότι ἐὰν ὑπετάγη εἰς τοῦτο, δὲν θὰ
 ἦτο τὸ πρᾶγμα ἐκδήλωσις τῆς ταπεινοφροσύνης, ἐκτὸς ἐὰν
 ἐπροτίμησε τοῦτο αὐτοπροαιρέτως καὶ κατὰ τὴν ἰδικὴν του
 κρίσιν. Διότι ἢ δὲν ἐγνώριζεν ὅτι τοῦτο πρέπει νὰ γίνῃ,
 καὶ θὰ εἶναι ἀτελής, ἢ, ἂν καὶ ἐγνώριζεν, ἐπερίμενε τὸν
 κατάλληλον καιρὸν τοῦ πράγματος καὶ θὰ συνέβαινεν ὡς
 νὰ μὴ γνωρίζῃ τὸν καιρὸν. Ἡ ἐὰν ἐγνώριζε καὶ ὅτι πρέ-
 πει νὰ γίνῃ, καὶ πότε νὰ γίνῃ, διὰ ποῖον λόγον ἐδέχθη νὰ
 ὑποταγῇ; Διὰ νὰ δείξῃ τὴν ὑπεροχὴν τοῦ Πατρός; Τοῦτο
 δὲν δεικνύει τὴν ὑπεροχὴν τοῦ Πατρός, ἀλλὰ τὴν ἰδι-
 κὴν του ἀπλότητα· διότι δὲν ἦτο ἀρκετὸν τὸ ὄνομα τοῦ

τοῦ Πατρὸς ὄνομα δεῖξαι τὰ πρεσβεῖα τοῦ Πατρὸς; Χωρὶς γὰρ τούτου πάντα τὰ αὐτὰ ἐσὶ τῷ παιδί. Οὐ γὰρ ἱκανὴ αὕτη ἢ τιμὴ παρὰ τοῦ Πατρὸς εἰς τὸν Υἱόν.

Τί οὖν φασιν οἱ αἰρετικοί; Ἰδού, φησὶν, οὐκ ἐγένετο
 5 ἄνθρωπος· οἱ Μαρκίωνος, λέγω· ἀλλὰ τί; ἐν ὁμοιώματι, φη-
 σὶν, ἀνθρώπων. Πῶς δέ ἐστιν ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γε-
 νέσθαι; σκιὰν περιβαλλόμενον; Οὐκοῦν εἶδωλον τοῦτο ἐστὶ,
 καὶ οὐκέτι ἀνθρώπου ὁμοίωμα· ἀνθρώπου γὰρ ὁμοίωμα, ἄν-
 θρωπος ἕτερος. Τί δὲ ἐρεῖς Ἰωάννη λέγοντι, «Ὁ λόγος σὰρξ
 10 ἐγένετο»; Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς οὗτός φησιν ὁ μακάριος ἀλλαχού,
 «Ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας». «Καὶ σχήματι εὐρεθεὶς
 ὡς ἄνθρωπος». Ἰδού, φησί, καὶ σχήματι, καὶ ὡς ἄνθρωπος.
 Τοῦτο δὲ οὐκ ἔστιν ἄνθρωπος ἀληθῶς, τὸ ὡς ἄνθρωπον
 εἶναι, καὶ τὸ σχήματι εἶναι ἄνθρωπον· τὸ γὰρ σχήματι εἶναι
 15 ἄνθρωπον, οὐκ ἔστι φύσει ἄνθρωπον εἶναι. Ὁρᾶτε μεθ' ὁ-
 σης ἐγὼ ἐγγνωμοσύνης τὰ παρὰ τῶν ἐχθρῶν τίθημι; Ἡ
 γὰρ λαμπρὰ νίκη καὶ ἐκ περιουσίας γινομένη αὕτη ἐστίν,
 διὰ τὰ δοκοῦντα αὐτῶν ἰσχυρὰ εἶναι μὴ ἀποκρούπωμεν·
 τοῦτο γὰρ ἀπάτη ἐστὶ μᾶλλον, ἢ νίκη.

20 Τί οὖν φασι; πάλιν αὐτὰ ἀναλάβωμεν. Τὸ σχήματι,
 οὐκ ἔστι φύσει, καὶ τὸ ὡς ἄνθρωπον εἶναι, καὶ τὸ ἐν
 ὁμοιώματι ἀνθρώπου εἶναι, οὐκ ἔστι τοῦτο ἄνθρωπον
 εἶναι. Ἄρα καὶ τὸ μορφήν δούλου λαβεῖν, οὐκ ἔστι
 μορφήν δούλου λαβεῖν. Οὐκοῦν μάχη ἐνταῦθα· καὶ διὰ
 25 τί μὴ ἐκεῖνο σὺ πρότερος λύεις; Ὡσπερ γὰρ ταῦ-
 τα νομίζεις ἡμῖν ἀντικεῖσθαι, οὕτω καὶ ἡμεῖς φαμεν ἐκεῖνό
 σοι ἀντικεῖσθαι. Οὐ γὰρ εἶπεν, ὡς μορφή δούλου, οὐδέ, ἐν
 ὁμοιώματι μορφῆς δούλου, οὐδέ, ἐν σχήματι μορφῆς δούλου,
 ἀλλὰ, «μορφήν δούλου ἔλαβε». Τί οὖν ἐστὶ; καὶ γὰρ μάχη
 30 ἐστίν. Οὐδεμία μάχη, μὴ γένοιτο· ἀλλὰ τίς ὁ ψυχρὸς αὐτῶν

3. Ἰω. 1, 14.

4. Ρωμ. 8, 3.

Πατὴρὸς νὰ δείξη τὰ πρεσβεῖα τοῦ Πατρός; Χωρὶς βέβαια τοῦτο τὰ πάντα κοινὰ ἔχει ὁ Υἱός. Διότι δὲν ἤμπορεῖ ἡ τιμὴ αὐτὴ νὰ διαβῇ ἀπὸ τὸν Πατέρα εἰς τὸν Υἱόν.

Τί λοιπὸν ἰσχυρίζονται οἱ αἰρετικοί; Ἴδού, λέγουν, δὲν ἔγινεν ἄνθρωπος· οἱ ὁπαδοὶ τοῦ Μαρκίωνος, ἐννοῶ ἄλλὰ τί; ὅμοιος πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, λέγει. Πῶς ὅμως εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ ὅμοιος πρὸς τοὺς ἀνθρώπους; περιβαλλόμενος σκιάν; Ἀσφαλῶς τοῦτο εἶναι εἶδωλον, καὶ ὄχι ὁμοίωμα ἀνθρώπου· διότι τὸ ὁμοίωμα ἀνθρώπου εἶναι ἄλλος ἄνθρωπος. Τί ὅμως θὰ ἀπαντήσης εἰς τὸν Ἰωάννην, ὅταν λέγῃ «Ὁ Λόγος ἔγινεν ἄνθρωπος»³; Ἀλλὰ καὶ ὁ ἴδιος ὁ μακάριος Παῦλος λέγει ἄλλου, «Ὁμοιος μὲ τὴν σάρκα τῆς ἁμαρτίας»⁴. «Καὶ εὐρέθη κατὰ τὸ ἐξωτερικὸν σχῆμα ὡς ἄνθρωπος». Ἴδού, λέγει, καὶ κατὰ τὸ σχῆμα, καὶ ὡς ἄνθρωπος. Τοῦτο ὅμως δὲν σημαίνει ἄνθρωπος ἀληθῶς, τὸ νὰ εἶναι ὡς ἄνθρωπος, καὶ τὸ νὰ εἶναι κατὰ τὸ σχῆμα ἄνθρωπος· διότι τὸ νὰ εἶναι κατὰ τὸ σχῆμα ἄνθρωπος δὲν σημαίνει ὅτι εἶναι ἐκ φύσεως ἄνθρωπος. Βλέπετε μὲ πόσῃ εὐγνωμοσύνην ἐκθέτω ἐγὼ τὰς ιδέας τῶν ἐχθρῶν; Διότι ἡ λαμπρὰ νίκη καὶ γινομένη ὑπὸ εὐνοϊκωτέρους ὄρους εἶναι αὐτὴ, ὅταν δὲν ἀποκρύπτωμεν ὅτι αἱ γνῶμαι αὐτῶν εἶναι ἰσχυραί. Διότι τὸ νὰ ἀποκρύπτωμεν αὐτὰς εἶναι ἀπάτη μᾶλλον, παρὰ νίκη.

Τί λοιπὸν ἰσχυρίζονται; πάλιν αὐτὰ θὰ ἐπαναλάβωμεν. Τὸ κατὰ τὸ σχῆμα, δὲν σημαίνει ἐκ φύσεως, καὶ τὸ νὰ εἶναι ὡς ἄνθρωπος καὶ τὸ νὰ εἶναι ὅμοιος πρὸς ἄνθρωπον, δὲν σημαίνει τοῦτο ὅτι εἶναι ἄνθρωπος. Ἄρα καὶ τὸ ὅτι ἔλαβε μορφήν δούλου δὲν σημαίνει ὅτι ἔλαβε μορφήν δούλου. Ἀσφαλῶς ἐδῶ γίνεται μάχη· καὶ διατί δὲν ἐξηγεῖς πρότερον σὺ ἐκεῖνο. Διότι ὅπως ἀκριβῶς νομίζεις ὅτι αὐτὰ εἶναι ἀντίθετα πρὸς ἡμᾶς, ἔτσι καὶ ἡμεῖς ἰσχυριζόμεθα ὅτι ἐκεῖνο εἶναι ἀντίθετον πρὸς σέ. Διότι δὲν εἶπεν, ὡς μορφή δούλου, οὔτε ὅμοιος μὲ μορφήν δούλου, οὔτε κατὰ τὸ σχῆμα μορφῆς δούλου, ἀλλὰ «μορφήν δούλου ἔλαβε». Τί λοιπὸν συμβαίνει; διότι πράγματι γίνεται μάχη. Καμμία μάχη, μὴ γένοιτο. Ἀλλὰ ποῖος ὁ ψυχρὸς καὶ καταγέλα-

λόγος, καὶ καταγέλασιος; Μορφήν δούλου, φησίν, ἔλαβεν, διε τὸ λέντιον περιζωσάμενος ἔνιπε τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν. Τοῦτο μορφή δούλου ἐστίν; Ἄλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο μορφή δούλου, ἀλλ' ἔργον δούλου. Ἔτερον δέ ἐστιν ἔργον εἶναι
 5 δούλου, καὶ μορφήν δούλου λαβεῖν. Διὰ τί γὰρ οὐκ εἶπεν, διε ἔργον ἐποίησε δούλου, ὃ σαφέστερον ἦν; Οὐδαμοῦ δὲ ἐν τῇ γραφῇ μορφή ἀντι ἔργου εἴρηται· πολὺ γὰρ τὸ μέσον· τὸ μὲν γὰρ φύσεώς ἐστι, τὸ δὲ ἐνεργείας. Καὶ ἐν τῇ συνηθείᾳ δὲ οὐδαμοῦ τὴν μορφήν ἀντι ἔργου λέγοντες λαμβάνομεν.
 10 Ἄλλως δέ, οὐδὲ τὸ ἔργον ἔλαβε καὶ ἐκείνους, οὐδὲ διεζώσατο. Εἰ γὰρ φαντασία τὸ προᾶγμα ἦν, οὐκ ἦν ἀλήθεια· εἰ μὴ χεῖρας εἶχε, πῶς ἔνιπεν; εἰ μὴ ὄσφυν εἶχε, πῶς λέντιον περιεζώσατο; ποῖα δὲ καὶ ἱμάτια ἔλαβεν; «Ἐλαβε γὰρ τὰ ἱμάτια αὐτοῦ», φησίν. Ὡστε οὐδὲ τὸ ἔργον ἐν
 15 ταῦθα εὐρίσκειται γεγονός, ἀλλὰ ἀπάτη ἐστὶ μόνον, οὐδὲ ἔνιπε τοὺς μαθητάς. Εἰ γὰρ ἡ ἀσώματος φύσις οὐκ ἐφάνη, ἐν σώματι οὐκ ἦν· τίς οὖν τοὺς μαθητάς ἔνιπε;

Τί οὖν πάλιν πρὸς Παῦλον τὸν Σαμοσαίτα; Τί γὰρ ἐκεῖνός φησι; Καὶ αὐτὸς τὸ αὐτὸ φησιν. Ἄλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο
 20 κένωσις, τὸ φύσεως ὄντια ἀνθρωπίνης καὶ ἀνθρωπον ψιλόν, νῆψαι τοὺς ὁμοδούλους. Ἄ γὰρ πρὸς Ἀρειανούς εἶπομεν, ταῦτα καὶ πρὸς τούτους ρητέον· οὐδὲν γὰρ ἀλλήλων διεσηκασιν, ἀλλ' ἢ ὀλίγω χρόνω· καὶ γὰρ οἷοι κακεῖνοι κτίσμα τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ φασί. Τί οὖν ἐροῦμεν πρὸς αὐτούς; Εἰ
 25 ἀνθρωπος ἀνθρώπους ἔνιπεν, οὐκ ἐκένωσεν, οὐκ ἐταπεινώσεν ἑαυτὸν· εἰ ἀνθρωπος ὢν οὐχ ἤρπασε τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, οὐκ ἐπαινετός. Τὸ μὲν γὰρ Θεὸν ὄντια ἀνθρωπον γενέσθαι, πολλὴ ταπεινώσις, ἄφαιτος, ἀνεκδιήγητος· τὸ δὲ ἀνθρωπον ὄντια τὰ τῶν ἀνθρώπων ποιεῖν, ποῖα ταπεινώσις; Ποῦ δὲ
 30 μορφή Θεοῦ ἔργον Θεοῦ λέγεται; Εἰ γὰρ ἀνθρωπος ἦν

στος λόγος αὐτῶν; Μορφὴν δούλου ἔλαβε, λέγει, ὅταν περιζωσάμενος τὴν ἐμπροσθέλλαν ἔπλυνε τὰ πόδια τῶν μαθητῶν. Τοῦτο εἶναι μορφὴ δούλου; Τοῦτο ὅμως δὲν εἶναι μορφὴ δούλου, ἀλλ' ἔργου δούλου. Εἶναι δὲ διαφορετικὸν τὸ νὰ εἶναι ἔργον δούλου καὶ τὸ νὰ λάβῃ μορφὴν δούλου. Καὶ διατί δὲν εἶπεν, ὅτι ἔκαμεν ἔργον δούλου, τὸ ὁποῖον ἦτο σαφέστερον; Πουθενὰ ὅμως δὲν λέγεται εἰς τὴν Γραφὴν ἢ μορφὴ ἀντὶ τοῦ ἔργου, διότι ἡ διαφορὰ εἶναι μεγάλη· διότι ἡ μὲν μορφὴ ἀναφέρεται εἰς τὴν φύσιν, τὸ δὲ ἔργον εἰς τὴν ἐνέργειαν. Καὶ συνήθως δὲ πουθενὰ ὅταν ὁμιλοῦμεν δὲν ἐννοοῦμεν τὴν μορφὴν ἀντὶ τοῦ ἔργου. "Ἄλλωστε δέ, κατὰ τὴν γνώμην ἐκείνων, οὔτε τὸ ἔργον ἔκαμε, οὔτε περιεζώσθη. Ἐὰν βέβαια τὸ πρᾶγμα ἦτο φαντασία, δὲν ἦτο ἀλήθεια· ἐὰν δὲν εἶχε χέρια, πῶς ἔπλυνεν; ἐὰν δὲν εἶχε μέσην, πῶς περιεζώσθη τὴν ἐμπροσθέλλαν; ποῖα δὲ ἐνδύματα ἔλαβε; «Διότι ἔλαβε τὰ ἐνδύματα αὐτοῦ», λέγει⁵. "Ὡστε οὔτε τὸ ἔργον ἐδῶ εἶναι γεγονὸς τετελεσμένον, ἀλλ' ἀπάτη μόνον, οὔτε ἔπλυνε τοὺς μαθητάς. Διότι ἐὰν ἡ ἀσώματος φύσις δὲν ἐφάνη, δὲν ἦτο μὲ σῶμα. Ποῖος λοιπὸν ἔπλυνε τοὺς μαθητάς;

Τί λοιπὸν θὰ εἰποῦμεν πάλιν πρὸς τὸν Παῦλον τὸν Σαμοσατέα; Καὶ τί λέγει ἐκεῖνος; Καὶ αὐτὸς τὸ ἴδιον λέγει. Ἄλλὰ δὲν εἶναι τοῦτο κένωσις, τὸ νὰ νίψῃ τοὺς ὁμοδούλους του, ἐνῶ εἶχε τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν καὶ ἦτο ψιλὸς ἄνθρωπος. Ἐκεῖνα ποὺ εἶπαμεν πρὸς τοὺς Ἀρειανούς, αὐτὰ πρέπει νὰ εἰποῦμεν καὶ πρὸς αὐτούς. Διότι δὲν ἔχουν καμμίαν διαφορὰν μεταξύ των, ἐκτὸς ἀπὸ ὀλίγον χρόνον, διότι καὶ αὐτὰ καὶ ἐκεῖνοι λέγουν ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ εἶναι κτίσμα. Τί λοιπὸν θὰ εἰποῦμεν πρὸς αὐτούς; Ἐὰν ἄνθρωπος ἔπλυνεν ἀνθρώπους, δὲν ἐκένωσεν, οὔτε ἐταπείνωσε τὸν ἑαυτὸν του. Ἐὰν ἄνθρωπος ὦν δὲν ἤρπαξε τὴν ἰσότητά του πρὸς τὸν Θεόν, δὲν εἶναι ἐπαινετός. Διότι τὸ νὰ γίνῃ μὲν ἄνθρωπος, ἐνῶ εἶναι Θεός, εἶναι ταπείνωσις μεγάλη, ἀνεκφραστός, ἀπερίγραπτος· τὸ νὰ ἐνεργῇ ὅμως τὰ ἀνθρώπινα, ἐνῶ εἶναι ἄνθρωπος, ποῖα ταπείνωσις; Ποῦ δὲ ἡ μορφὴ τοῦ Θεοῦ λέγεται ἔργον τοῦ Θεοῦ. Διότι ἐὰν ἦτο

ψιλός, και διὰ τὰ ἔργα λέγεται μορφή Θεοῦ, διὰ τί μὴ και ἐπὶ Πέτρου τὸ αὐτὸ ποιουῖμεν; μείζονα γὰρ αὐτοῦ εἰργάσατο. Διὰ τί μὴ και ἐπὶ Παύλου λέγεις, ὅτι μορφήν Θεοῦ εἶχε; διὰ τί μὴ και παρ' ἑαυτοῦ τὸ παράδειγμα εἰσήνεγκε Παῦλος, 5 ὁ μωρία πράξας δουλικά, και μηδὲ παραιτησάμενος λέγειν, «Οὐ γὰρ ἑαυτοὺς κηρύσσομεν, ἀλλὰ Χριστὸν Ἰησοῦν Κύριον, ἑαυτοὺς δὲ δούλους ὑμῶν διὰ Ἰησοῦ». Γέλως ταῦτα και φλυαρία. Πῶς ἐκένωσεν ἑαυτόν, εἶπέ, και τί ἦ κένωσις; τί ἦ ταπεινώσις; εἰ ἐπειδὴ θαύματα εἰργάσατο; Τοῦτο ἐποίησε 10 και Παῦλος, και Πέτρος, ὥστε οὐ τοῦ Υἱοῦ τοῦτο ἐξαίρειον.

Τί οὖν ἐστιν, «ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος»; Πολλά μὲν εἶχεν ἡμέτερα, πολλά δὲ οὐκ εἶχεν· οἶον ἀπὸ συνουσίας οὐκ ἐτέχθη, οἶον ἁμαρτίαν οὐκ ἐποίησε. Ταῦτα ὑπῆρχεν αὐτῷ, ἃ μηδενὶ τῶν ἀνθρώπων. Οὐκ ἦν τὸ φαινόμενον 15 μόνον, ἀλλὰ και Θεός. Ἐφαίνεται ἄνθρωπος, οὐκ ἦν τοῖς πολλοῖς ὁμοιος. Τὴν μὲν γὰρ σάρκα ὁμοιος ἦν. Τοῦτο οὖν λέγει, ὅτι οὐκ ἦν ψιλὸς ἄνθρωπος. Διὰ τοῦτο φησιν, «ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων». Ἡμεῖς μὲν γὰρ ψυχὴ και σῶμά ἐσμεν· ἐκεῖνος δὲ Θεός, και ψυχὴ, και σῶμα. Διὰ τοῦτο φησιν, «ἐν ὁμοιώματι». 20 Ἰνα γὰρ μὴ ἀκούσας, ὅτι ἐκένωσεν ἑαυτόν, μεταβολὴν νομίσης και μετὰπιωσιν και ἀφανισμόν τινα, μένων, φησίν, ὅτι ἦν, ἔλαβεν ὁ οὐκ ἦν, και σὰρξ γενόμενος ἔμενε Θεὸς λόγος ὢν. Ὡστε κατὰ τοῦτο ὁμοιος ἀνθρώπῳ, και διὰ τοῦτο φησι, «και σχήματι». Οὐχ ἡ φύσις μετέπεσεν, οὐδὲ σύγχυσις τις 25 ἐγένετο, ἀλλὰ σχήματι ἐγένετο.

Εἰπὼν γὰρ, ὅτι μορφήν δούλου ἔλαβεν, ἐθάροσεν λοιπὸν και τοῦτο εἰπεῖν, ὡς ἐκείνου πάντας ἐπιστοιμίζοντος. Ἐπεὶ και διὰ λέγει, «ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας», οὐ τοῦτο

ἄνθρωπος ψιλός καὶ ἐξ αἰτίας τῶν ἔργων του λέγεται μορφή Θεοῦ, διατί δὲν λέγομεν τὸ αὐτὸ καὶ διὰ τὸν Πέτρον; διότι ἐπραγματοποίησε μεγαλύτερα ἔργα ἀπ' αὐτόν. Διατί δὲν λέγεις καὶ διὰ τὸν Παῦλον, ὅτι εἶχε μορφήν Θεοῦ; διατί δὲν ἔφερε καὶ ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν του τὸ παράδειγμα ὁ Παῦλος, ὁ ὁποῖος ἔπραξε πάρα πολλά ταπεινά καὶ δὲν ἔπαυσε νὰ λέγῃ· «Διότι δὲν κηρύττομεν τὸν ἑαυτὸν μας, ἀλλὰ τὸν μὲν Ἰησοῦν Χριστὸν ὡς Κύριον, τοὺς ἑαυτοὺς μας δὲ δούλους ἰδικούς σας πρὸς δόξαν τοῦ Ἰησοῦ»⁶. Αὐτὰ προκαλοῦν γέλιο καὶ εἶναι φλυαρία. Πῶς ἐκένωσε τὸν ἑαυτὸν του, εἶπέ, καὶ τί εἶναι ἡ κένωσις; τί ἡ ταπεινώσις; ἢ ἐπειδὴ ἐνήργησε θαύματα; Τοῦτο ἔκαμε καὶ ὁ Παῦλος καὶ ὁ Πέτρος, ὥστε νὰ μὴ εἶναι τοῦτο ἐξαιρετικὸν προνόμιον τοῦ Υἱοῦ.

Τί λοιπὸν σημαίνει τὸ «γενόμενος ὁμοιος πρὸς τοὺς ἀνθρώπους»; Πολλὰ μὲν χαρακτηριστικὰ εἶχε τὰ ἰδικὰ μας, πολλὰ δὲ δὲν εἶχεν, ὅπως δὲν ἐγεννήθη ἀπὸ συνουσίαν, ἀμαρτίαν δὲν ἔπραξε. Αὐτὰ ὑπῆρχαν εἰς αὐτόν, τὰ ὁποῖα δὲν ὑπάρχουν εἰς κανένα ἄνθρωπον. Δὲν ἦτο μόνον αὐτὸ ποῦ ἐφαίνετο, ἀλλὰ καὶ Θεός. Ἐφαίνετο μὲν ἄνθρωπος, ὅμως δὲν ἦτο ὁμοιος μὲ τὰ πολλὰ τῶν ἀνθρώπων. Βέβαια ὡς πρὸς τὴν σάρκα μὲν ἦτο ὁμοιος. Τοῦτο λοιπὸν λέγει, ὅτι δὲν ἦτο ψιλὸς ἄνθρωπος. Διὰ τοῦτο λέγει, «ὁμοιος πρὸς τοὺς ἀνθρώπους». Διότι ἡμεῖς μὲν εἴμεθα ψυχὴ καὶ σῶμα· ἐκεῖνος δὲ Θεός καὶ ψυχὴ καὶ σῶμα. Διὰ τοῦτο λέγει, «ὁμοιος». Διὰ νὰ μὴ νομίσης, ὅταν ἀκούσης ὅτι ἐκένωσε τὸν ἑαυτὸν του, ὅτι ἔπαθε κάποιαν μεταβολὴν καὶ μετάπτωσιν καὶ ἐξαφάνισιν, ἐνῶ μένει, λέγει, ἐκεῖνο ποῦ ἦτο, ἔλαβεν ἐκεῖνο ποῦ δὲν ἦτο, καὶ γενόμενος ἄνθρωπος ἔμενε Θεός Λόγος διὰ παντός. Ὡστε κατὰ τοῦτο ἔγινεν ὁμοιος πρὸς τὸν ἄνθρωπον, καὶ διὰ τοῦτο λέγει, «καὶ κατὰ τὸ ἐξωτερικὸν σχῆμα». Δὲν μετεβλήθη ἡ φύσις, οὔτε ἔγινε σύγχυσις, ἀλλ' ἔγινε κατὰ τὸ σχῆμα.

Ἄφου λοιπὸν εἶπεν, ὅτι ἔλαβε μορφήν δούλου, εἰς τὴν συνέχειαν ἔλαβε θάρρος νὰ εἰπῇ καὶ τοῦτο, ὡς νὰ ἀποστομῶνῃ ἐκεῖνο ὄλους. Ἐπειδὴ καὶ ὅταν λέγῃ, «ὁμοιος μὲ τὴν

φησιν, ὅτι σάρκα οὐκ εἶχεν, ἀλλ' ὅτι ἡ σὰρξ ἐκείνη οὐχ ἡμαρτιεν, ἀλλ' ὁμοία ἦν τῇ ἁμαρτωλῷ. Κατὰ τί ὁμοία; Κατὰ τὴν φύσιν, οὐ κατὰ τὴν κακίαν· διὰ τοῦτο ὁμοία ἁμαρτωλοῦ ψυχῆς. Ὡσπερ οὖν ἐκεῖ τὸ ὅμοιον διὰ τὸ μὴ πάντα εἶναι ἴσον, 5 οὕτω καὶ ἐνταῦθα ὁμοίωμα διὰ τὸ μὴ πάντα εἶναι ἴσα· οἶον τὸ μὴ ἐκ συνουσίας, τὸ χωρὶς ἁμαρτίας, τὸ μὴ ψιλὸν ἄνθρωπον. Καὶ καλῶς εἶπεν, «ὡς ἄνθρωπος»· οὐ γὰρ ἦν εἷς τῶν πολλῶν, ἀλλ' ὡς εἷς τῶν πολλῶν. Οὐ γὰρ εἷς ἄνθρωπον μειέπεσεν ὁ Θεὸς Λόγος, οὐδὲ οὐσία μειεβλήθη, ἀλλ' ὡς ἄνθρωπος ἐφάνη, οὐ φαντασιοκοπῶν ἡμᾶς, ἀλλὰ παιδεύων εἰς ταπεινοφροσύνην. Ὅταν οὖν εἶπῃ, «ὡς ἄνθρωπος», τοῦτό φησιν· ἐπεὶ καὶ ἀλλαχοῦ φησιν αὐτὸν ἄνθρωπον, διὰ τὴν λέγῃ «Εἷς Θεός, καὶ εἷς μεσίτης, ἄνθρωπος Χριστὸς Ἰησοῦς».

Ἐζητῆται ἡμῖν καὶ τὰ πρὸς τούτους· καὶ πρὸς τοὺς μὴ λέγοντας δὲ ἀνειληφέναι ψυχὴν, ἀναγκαῖον εἰπεῖν. Εἰ ἡ μορφή τοῦ Θεοῦ τέλειος Θεός, καὶ ἡ μορφή τοῦ δούλου τέλειος δούλος. Πάλιν πρὸς Ἀρειανούς. «Μορφή Θεοῦ ὑπάρχων», φησὶν, «οὐχ ἀρπαγμὸν ἠγῆσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ». Ἐνταῦθα περὶ τῆς θεότητος, οὐδαμοῦ τό, ἐγένετο, οὐδαμοῦ τό, ἔλαβεν. 20 «Ἄλλ' ἐαυτὸν ἐκένωσε, μορφήν δούλου λαθὼν ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπου γενόμενος». Ἐνταῦθα περὶ τῆς ἀνθρωπότητος, τὸ ἔλαβε, καὶ ἐγένετο. Τοῦτο ἐγένετο, τοῦτο ἔλαβεν· ἐκεῖνο ὑπῆρχε. «Μὴ δὴ συγχέωμεν, μηδὲ διῆσιῶμεν. Εἷς Θεός, εἷς Χριστός, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Τὸ δέ, εἷς, διὰ τὴν εἶπω, ἔνωσιν 25 λέγω, οὐ σύγχυσιν, τῆς φύσεως ταύτης εἰς ἐκείνην μεταπέσοισης, ἀλλὰ ἠνωμένης. «Ἐταπεινώσεν ἑαυτὸν, ὑπήκοος γενόμενος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ». Ἰδοὺ, φησὶν, ὑπήκοος γέγονεν ἐκὼν, οὐκ ἴσος ἦν τῷ ᾧ ὑπήκουσεν. Οὐδὲν τοῦτο αὐτὸν ἐλατιοῖ, ᾧ ἀγνώμονες καὶ ἀνόητοι· ἐπεὶ καὶ 30 φίλοις ὑπακούομεν ἡμεῖς, καὶ οὐδὲν τοῦτο ποιεῖ. Ὡς Υἱὸς

σάρκα τῆς ἁμαρτίας», δὲν ἐννοεῖ τοῦτο, ὅτι δηλαδὴ δὲν εἶχε σάρκα, ἀλλ' ὅτι ἡ σὰρξ ἐκείνη δὲν ἡμάρτησεν, ἀλλ' ἦτο ὁμοία πρὸς τὴν σάρκα τοῦ ἁμαρτωλοῦ. Κατὰ τί ὁμοία; Κατὰ τὴν φύσιν, ὄχι κατὰ τὴν κακίαν· διὰ τοῦτο ἦτο ὁμοία πρὸς τὴν ψυχὴν τοῦ ἁμαρτωλοῦ. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν ἐκεῖ τὸ ὅμοιον ἐπειδὴ δὲν εἶναι ὅλα ἴσα, ἔτσι καὶ ἐδῶ ἡ ὁμοιότης ἐπειδὴ δὲν εἶναι ὅλα ἴσα, ὅπως τὸ ὅτι δὲν ἐγεννήθη ἐκ συνουσίας, τὸ ὅτι ἦτο χωρὶς ἁμαρτίαν, τὸ ἦτο δὲν ἦτο ψιλὸς ἄνθρωπος. Καὶ καλῶς εἶπεν «ὡς ἄνθρωπος», διότι δὲν ἦτο ἓνας ἀπὸ τοὺς πολλοὺς ἀνθρώπους, ἀλλ' ὡς ἓνας ἀπὸ τοὺς πολλοὺς. Διότι ὁ Θεὸς Λόγος δὲν μετεβλήθη εἰς ἄνθρωπον, οὔτε ἡ οὐσία του μετεβλήθη, ἀλλ' ὡς ἄνθρωπος ἐφάνη, ὄχι μὲ σκοπὸν νὰ μᾶς ἐξαπατήσῃ διὰ φαντασιοκοπιῶν, ἀλλὰ νὰ μᾶς διδάξῃ τὴν ταπεινοφροσύνην. Ὅταν λοιπὸν λέγῃ «ὡς ἄνθρωπος», τοῦτο ἐννοεῖ, ἐπειδὴ καὶ ἄλλοῦ ἀποκαλεῖ αὐτὸν ἄνθρωπον, ὅταν λέγῃ· «ἓνας εἶναι ὁ Θεὸς καὶ ἓνας ὁ μεσίτης, ὁ ἄνθρωπος Ἰησοῦς Χριστός»⁷.

Εἶπομεν καὶ τὰ πρὸς τούτους· καὶ εἶναι ἀνάγκη νὰ εἰποῦμεν καὶ πρὸς αὐτούς, ποῦ δὲν λέγουν ὅτι ἔχει ἀναλάβει ψυχὴν. Ἐὰν ἡ μορφή τοῦ Θεοῦ σημαίνει τέλειος Θεός, καὶ ἡ μορφή τοῦ δούλου σημαίνει τέλειος δούλος. Πάλιν ὁ λόγος πρὸς τοὺς Ἀρειανούς. «Ἄν καὶ ὑπῆρχεν ἐν μορφῇ Θεοῦ, λέγει, δὲν ἐθεώρησεν ὅτι εἶχεν ἐξ ἀρπαγῆς τὴν ἰσότητά του πρὸς τὸν Θεόν». Ἐδῶ ὁ λόγος εἶναι διὰ τὴν θεότητα, πουθενὰ τὸ 'ἔγινε', πουθενὰ τὸ 'ἔλαβεν'. «Ἄλλ' ἐκένωσε τὸν ἑαυτόν του καὶ ἔλαβε μορφήν δούλου, γενόμενος ὅμοιος πρὸς τοὺς ἀνθρώπους». Ἐδῶ τὸ 'ἔλαβεν' καὶ τὸ 'ἔγινε' ἀναφέρονται εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν. Τοῦτο ἔγινε, τοῦτο ἔλαβεν, ἐκεῖνο ὑπῆρχε. Ἄς μὴ τὰ συγχέωμεν λοιπὸν, οὔτε νὰ τὰ διαχωρίζωμεν. ἓνας εἶναι ὁ Θεός, ἓνας εἶναι ὁ Χριστός, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Ὅταν δὲ εἰπῶ τὸ «ἓνας», ἐννοῶ ἔνωσησιν, ὄχι σύγχυσιν, ἡ φύσις αὐτὴ νὰ μεταβληθῇ εἰς ἐκείνην, ἀλλ' ἠνωμένη. «Ἐταπείνωσε τὸν ἑαυτόν του γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυρικοῦ». Ἰδοῦ, λέγει, ἔχει γίνει ὑπήκοος μὲ τὴν

Πατρὶ ὑπήκουσεν, οὐκ εἰς δουλικὸν ἀξίωμα καταπεσὼν, ἀλλὰ τούτῳ αὐτῷ μάλιστα φυλάτιων τῆς γνησιότητος τὸ θαῦμα, τῆ πολλῇ περὶ τὸν Πατέρα τιμῇ. Ἐτίμησε τὸν Πατέρα, ὥχ ἵνα οὐ αὐτὸν ἀτιμάσῃς, ἀλλ' ἵνα μᾶλλον θαυμάσῃς, ἵνα γὰρ 5 ἀπὸ τούτου μάθῃς, ὅτι γνήσιος Υἱός, τῷ μάλιστα πάντων τὸν Πατέρα τετιμηκέναι. Οὐδεὶς οὕτως ἐτίμησε τὸν Θεόν. "Ὅσον εἶχε τὸ ὕψος, τοσαύτην ταπείνωσιν ὑπέστη ἀντίρροπον. "Ὡσπερ πάντων ἐστὶ μείζων, καὶ οὐδεὶς αὐτῷ ἴσος, οὕτω καὶ τῆ περὶ τὸν Πατέρα τιμῇ πάντας ἐνίκησεν, οὓς ἀναγκα- 10 σθεῖς, οὐδὲ ἄκων, ἀλλὰ καὶ τοῦτο τῆς ἀρετῆς αὐτοῦ· ἢ οὐκ ἔχω πως εἶπω. Βαβαί, μέγα καὶ τὸ δοῦλον γενέσθαι, καὶ σφόδρα ἄρρητον· τὸ δὲ καὶ θάνατον ἀποσιῆσαι, πάλιν πολλῷ πλέον.

Ἄλλ' ἔστι καὶ ἕτερόν τι τούτου μείζον καὶ παραδοξό- 15 τερον. Διὰ τί; "Οτι οὐχ ἅπας θάνατος ὁμοῖος. Οὗτος γὰρ ὁ πάντων ἐπονειδιστικώτερος εἶναι ἐδόκει, οὗτος ὁ αἰσχύνῃς γέμων, οὗτος ὁ ἐπάρατος· «Ἐπικατάρατος» γάρ, φησί, «πᾶς ὁ κρεμάμενος ἐπὶ ξύλου». Διὰ τοῦτο καὶ Ἰουδαῖοι τούτῳ ἐσπούδασαν αὐτὸν ἀνελεῖν, ὥστε καὶ ἐπονείδιστον ἐργάσασθαι, 20 ἵνα εἰ καὶ τῷ ἀναιρεθῆναι μηδεὶς ἀπέχῃται αὐτοῦ, ἀλλὰ τῷ οὕτως ἀναιρεθῆναι. Διὰ τοῦτο καὶ λησται δύο μεταξὺ αὐτοῦ ἐσταυρώθησαν, ἵνα κοινωνήσῃ τῆς δόξης αὐτοῖς, καὶ πληρωθῇ τὸ εἰρημένον, «Καὶ μετὰ ἀνόμων ἐλογίσθη». Ἄλλὰ τοσοῦτῳ μᾶλλον ἢ ἀλήθεια λάμπει, τοσοῦτῳ φαιδρωτέρα γίνεται. 25 "Όταν γὰρ τοσαῦτα ἢ μηχανήματα παρὰ τῶν ἐχθρῶν κατὰ

8. Γαλ. 3, 13.

9. Ἦσ. 53, 12.

θέλησίν του, δὲν ἦτο ἴσος πρὸς ἐκεῖνον εἰς τὸν ὁποῖον ὑπήκουσε. Τοῦτο δὲν μειώνει αὐτὸν καθόλου, ἀγνώμονες καὶ ἀνόητοι, καθόσον ἡμεῖς ὑπακούομεν καὶ εἰς τοὺς φίλους, καὶ δὲν μᾶς ὑποβιάζει αὐτὸ καθόλου. Ὡς Υἱὸς εἰς τὸν Πατέρα ὑπήκουσε, χωρὶς νὰ περιπέση εἰς δουρικὸν ἀξίωμα, ἀλλ' εἰς αὐτὸ ἀκριβῶς φυλάσσων μάλιστα τὸ θαῦμα τῆς γνησιότητος, εἰς τὴν μεγάλην τιμὴν πρὸς τὸν Πατέρα. Ἐτίμησε τὸν Πατέρα, ὄχι διὰ νὰ ἀτιμάσῃς σὺ αὐτόν, ἀλλὰ διὰ νὰ θαυμάσῃς περισσότερο, ὥστε καὶ ἀπὸ τοῦτο νὰ μάθῃς, ὅτι εἶναι γνήσιος Υἱός, ἀπὸ τὸ ὅτι ἔχει τιμήσει τὸν Πατέρα περισσότερο ἀπὸ ὅλους. Κανείς δὲν ἐτίμησεν ἔτσι τὸν Θεόν. Ὅσον ὕψος εἶχε, τόσον μεγάλην ταπείνωσιν ὑπέστη ὡς ἀντίρροπον. Ὅπως εἶναι μεγαλύτερος ὅλων, καὶ κανείς δὲν εἶναι ἴσος πρὸς αὐτόν, ἔτσι καὶ εἰς τὴν τιμὴν πρὸς τὸν Πατέρα ἐνίκησεν ὅλους, χωρὶς νὰ ἀναγκασθῇ, οὔτε παρὰ τὴν θέλησίν του, ἀλλὰ καὶ τοῦτο εἶναι ἐκδήλωσις τῆς ἀρετῆς του ἢ δὲν ἡμπορῶ πῶς νὰ τὰ εἰπῶ. Μέγα καὶ τὸ νὰ γίνῃ δοῦλος καὶ πάρα πολὺ ἀνέκφραστον τὸ νὰ ὑποστῇ ὅμως θάνατον, πάλιν πολὺ περισσότερο.

Ἄλλὰ ὑπάρχει καὶ κάτι ἄλλο μεγαλύτερον καὶ παραδοξότερον ἀπὸ τοῦτο. Διὰτί; Διότι δὲν εἶναι ὁμοῖος ὁ κάθε θάνατος. Διότι ὁ θάνατος αὐτὸς ἐφαίνετο ὅτι εἶναι ὁ περισσότερο ἐπονειδιστικός, αὐτὸς εἶναι πλήρης αἰσχύνης, αὐτὸς εἶναι ὁ κατ' ἐξοχὴν κατηραμένος· «Διότι εἶναι κατηραμένος», λέγει, «ὁ καθένας ποὺ κρεμᾶται καὶ πεθαίνει ἐπάνω εἰς τὸ ξύλον»⁸. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ Ἰουδαῖοι προσεπάθησαν μὲ τοῦτον νὰ θανατώσωιν Αὐτόν, διὰ νὰ τὸν καταστήσωιν καὶ ἐπονείδιστον, ὥστε ἂν καὶ μὲ τὸ νὰ θανατωθῇ κανείς δὲν ἀπομακρύνεται ἀπ' αὐτόν, ἀλλὰ μὲ τὸ νὰ θανατωθῇ ἔτσι πολλοὶ θὰ ἀπομακρυνθοῦν. Διὰ τοῦτο καὶ δύο λησταὶ ἐσταυρώθησαν μετὰξὺ αὐτοῦ, διὰ νὰ μετάσχη μὲ αὐτοὺς εἰς τὴν δόξαν καὶ νὰ ἐκπληρωθῇ τὸ λεχθέν, «Καὶ ὑπελογίσθη μαζὶ μὲ τοὺς ἀνόμους»⁹. Ἄλλὰ τόσον περισσότερο λάμπει ἡ ἀλήθεια, τόσον περισσότερο γίνεται φαιδρά. Διότι ὅταν εἶναι τόσον πολλὰ τὰ τεχνάσματα ποὺ

τῆς δόξης αὐτοῦ γινόμενα, διαλάμπη δέ, ἰσοούτω μείζον δείκνυται. Οὐ γὰρ τῷ ἀποκτεῖναι, ἀλλὰ καὶ τῷ οὕτως ἀποκτεῖναι ὄνονιο βδελυκτὸν αὐτὸν ἐργάσασθαι, καὶ πάντων ἀποφαινεν βδελυκτιότερον καὶ οὐδὲν ἴσχυσαν. Οὔτω δὲ μιαιοί τινες ἦσαν ἀμφοτέρω οἱ λησισταί· ὕστερον γὰρ ὁ εἰς μετεβάλειο· διὲ καὶ ἐν σταυρῷ ὄντες, ὠνείδιζον αὐτῷ· καὶ οὔτε τὸ συνειδὸς τῶν ἰδίων ἀμαρτημάτων, οὔτε τὸ ἐν κολάσει εἶναι, οὔτε τὸ καὶ αὐτοὺς τὰ αὐτὰ πάσχειν, κατεῖχεν αὐτῶν τὴν μανίαν. Ὅπερ οὖν καὶ ὁ εἰς τῷ ἐνὶ εἶπε, καὶ ἐπεσιόμισε λέγων· «Οὐδὲ φοβῆ τὸν Θεὸν σύ, ὅτι ἐν τῷ αὐτῷ κριματί ἐσμεν;». Τοσαύτην εἶχον τὴν κακίαν.

«Διὸ», φησί, «καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσε, καὶ ἐχαρίσατο αὐτῷ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα». Ὅταν τῆς σαρκὸς ἐπιλάβηται ὁ μακάριος Παῦλος, πάντα λοιπὸν τὰ ταπεινὰ μετὰ ἀδείας φθέγγεται. Ἐως μὲν γὰρ οὐκ ἔλεγεν, ὅτι μορφὴν δούλου ἔλαβεν, ἀλλὰ περὶ τῆς θεότητος διελέγειο, ὅρα πῶς ὑψηλῶς· ὑψηλῶς λέγω κατὰ τὴν δύναμιν· κατὰ γὰρ τὴν ἀξίαν οὐ φθέγγεται τὴν αὐτοῦ· οὐδὲ γὰρ δύναται· «Ἐν μορφῇ», φησί, «Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἀρπαγμὸν ἠγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ». Ἐπειδὴ δὲ εἶπεν, ὅτι ἐνηνθρώπησε, λοιπὸν ἀδεῶς τὰ ταπεινὰ φθέγγεται, θαρρῶν ὡς οὐδὲν βλάπτει τὴν θεότητα τὸ ταπεινὰ λέγεσθαι, τῆς σαρκὸς αὐτοῦ δεχομένης ταῦτα. «Διὸ καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσε, καὶ ἐχαρίσατο αὐτῷ ὄνομα τὸ ὑπὲρ ὄνομα, ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ πᾶν γόνυ κάμψη, ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται, ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστός εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς». Εἴπωμεν πρὸς τοὺς αἵρετι-

γίνονται ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς ἐναντίον τῆς δόξης αὐτοῦ, καὶ λάμπει πολὺ, τόσον μεγαλύτερον ἀποδεικνύεται τὸ θαῦμα. Διότι ὄχι μόνον μὲ τὸ νὰ τὸν θανατώσουν, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ νὰ τὸν θανατώσουν κατ’ αὐτὸν τὸν τρόπον ἐνόμιζαν ὅτι θὰ καταστήσουν αὐτὸν βδελυρόν, καὶ ὅτι ἀποδεικνύουν αὐτὸν βδελυρώτερον ὄλων. Τίποτε ὅμως δὲν κατώρθωσαν. Ἔτσι δὲ καὶ οἱ δύο λησταὶ ἦσαν μιαιοί, ὕστερον ὅμως ὁ ἓνας μετεβλήθη· διότι καὶ ὅταν ἦσαν ἐπάνω εἰς τὸν σταυρόν, ὠνείδιζον αὐτόν· καὶ οὔτε ἡ συνείδησις τῶν ἰδικῶν ἁμαρτημάτων, οὔτε καὶ τὸ ὅτι εὕρισκοντο εἰς τὴν κόλασιν, οὔτε καὶ τὸ ὅτι ἔπασχον καὶ αὐτοὶ τὰ ἴδια, ἐσυγκρατοῦσε τὴν μανίαν αὐτῶν. Πρᾶγμα ποῦ βεβαίως καὶ ὁ ἓνας εἶπεν εἰς τὸν ἄλλον καὶ τὸν ἀπεστόμισε λέγων· «Οὔτε τὸν Θεὸν φοβεῖσαι σύ, διότι ὑφιστάμεθα τὴν αὐτὴν καταδίκην, τὴν ὁποίαν καὶ αὐτός;»¹⁰. Τόσον μεγάλην εἶχον τὴν κακίαν.

«Διὰ τοῦτο, λέγει, καὶ ὁ Θεὸς ὑπερύψωσεν αὐτόν καὶ ἐχάρισεν εἰς αὐτόν ὄνομα, ποῦ εἶναι ὑπεράνω ἀπὸ κάθε ἄλλο ὄνομα». Ὅταν ἀναφέρεται εἰς τὴν σάρκα ὁ μακάριος Παῦλος, ὅλα ἔπειτα τὰ εὐτελῆ τὰ λέγει ἀφόβως. Διότι ἕως ὅτου μὲν δὲν ἔλεγεν, ὅτι ἔλαβε μορφήν δούλου, ἀλλ’ ὠμιλοῦσε διὰ τὴν θεότητα, πρόσεχε πῶς ὠμιλοῦσε ὑψηλῶς. Ὑψηλῶς ἐννοῶ κατὰ τὴν δύναμιν, διότι δὲν ὀμιλεῖ κατὰ τὴν ἀξίαν αὐτοῦ, ἄλλωστε δὲ δὲν ἠμπορεῖ. «Ἄν καὶ ὑπῆρχε», λέγει, «ἐν μορφῇ Θεοῦ, δὲν ἐθεώρησεν ὅτι εἶχεν ἐξ ἀρπαγῆς τὴν ἰσότητά του πρὸς τὸν Θεόν». Ἐπειδὴ ὅμως εἶπεν, ὅτι ἐγένεν ἄνθρωπος, ἔπειτα ὀμιλεῖ διὰ τὰ ταπεινὰ ἀφόβως, ἔχων τὴν πεποίθησιν ὅτι δὲν βλάπτει καθόλου τὴν θεότητα τὸ νὰ λέγωνται τὰ ταπεινά, διότι τὰ δέχεται ἐκεῖνα ἢ σὰρξ αὐτοῦ. «Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς ὑπερύψωσεν αὐτόν, καὶ ἐχάρισεν εἰς αὐτόν ὄνομα, ποῦ εἶναι ὑπεράνω ἀπὸ κάθε ἄλλο ὄνομα, ὥστε εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ νὰ καμφθῇ κάθε γόνατον, καὶ τῶν εὕρισκομένων εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἀγγέλων καὶ τῶν ἐπὶ γῆς ἀνθρώπων καὶ τῶν εἰς τὰ καταχθόνια ὄντων, καὶ κάθε γλῶσσα νὰ ὁμολογήσῃ, ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι Κύριος, διὰ τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός». Ἄς εἰποῦμεν πρὸς τοὺς αἰρετικούς, ἐὰν αὐτὰ

κούς, εἰ περὶ τοῦ μὴ σαρκωθέντιος ταῦτα λέγεται, εἰ περὶ τοῦ Θεοῦ Λόγου, πῶς αὐτὸν ὑπερύψωσεν; ὡς πλέον τι δεδωκώς; Οὐκοῦν ἀτελής ἦν καὶα τοῦτο, καὶ δι' ἡμᾶς ἐγένετο τέλειος. Εἰ γὰρ μὴ ἡμᾶς εὐηργέτησεν, οὐκ ἂν ἔτυχε
5 τῆς τιμῆς.

«Καὶ ἐχαρίσαιο», φησὶν, «ὄνομα». Ἴδού, οὐδὲ ὄνομα εἶχε καθ' ὑμᾶς. Πῶς δέ, εἰ ὀφειλὴν ἔλαβεν, εὐρίσκειται ἐνταῦθα χάριτι καὶ δωρεᾷ λαβών, καὶ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα; Ποῖον δὲ ἴδωμεν καὶ τὸ ὄνομα; «ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ
10 Χριστοῦ», φησί, «πᾶν γόνυ κάμψῃ». Ὅνομα αὐτοὶ τὴν δόξαν λέγουσιν. Αὕτη οὖν ἡ δόξα ὑπὲρ πᾶσαν δόξαν ἐστὶ; δόξα δὲ ὅλως ἐστὶ, τὸ προσκυνεῖν αὐτῷ; Πόρρω ἀπέχετε τῆς τοῦ Θεοῦ μεγαλειότητος ὑμεῖς, οἱ νομίζοντες εἰδέναι τὸν Θεόν, ὡς αὐτὸς οἶδεν ἐαντόν. Καὶ ἀπὸ τούτου μὲν δῆλον, ὅσον
15 ἀπέχετε τῆς ἐννοίας τῆς περὶ Θεοῦ· δῆλον δὲ καὶ ἐκ τούτου. Αὕτη δόξα ἐστίν, εἰπέ μοι; Οὐκοῦν πρὶν ἢ τοὺς ἀνθρώπους γενέσθαι, πρὶν ἢ τοὺς ἀγγέλους, πρὶν ἢ τοὺς ἀρχαγγέλους, οὐκ ἦν ἐν δόξῃ. Εἰ γὰρ αὕτη ἐστὶν ἡ δόξα ἢ ὑπὲρ πᾶσαν δόξαν τοῦτο γάρ ἐστι τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα· εἰ καὶ ἐν δόξῃ
20 ἦν, ἀλλ' ἐν ἐλάττω ταύτης. Οὐκοῦν τοῦτο τὰ ὄντια ἐποίησε, καὶ διὰ τοῦτο, ἵνα ἐν δόξῃ γένηται, οὐκέτι ἀγαθότητι, ἀλλὰ δεόμενος τῆς παρ' ἡμῶν δόξης. Ὅρατε τὴν ἄνοιαν, ὁρατε τὴν ἀσέβειαν; Ἄν μὲν οὖν περὶ τοῦ σαρκωθέντιος ταῦτα ἔλεγε, εἶχε λόγον ἀνέχεται γὰρ ὁ Θεὸς Λόγος περὶ ἧς
25 σαρκὸς ταῦτα λέγεσθαι· οὐ γὰρ τῆς φύσεως ἄπτεται, ἀλλὰ περὶ τὴν οἰκονομίαν τὸ πᾶν ἴσταιται.

Τί δέ ἐστιν, «ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων»; Τουτέστιν, ὁ κόσμος πᾶς, καὶ ἄγγελοι, καὶ ἄνθρωποι, καὶ δαίμονες· ἢ διτι καὶ οἱ δίκαιοι, καὶ οἱ ζῶντες, καὶ οἱ
30 ἁμαρτωλοί. «Καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται, διτι Κύ-

λέγωνται δι' ἐκεῖνον ποῦ δὲν ἐσαρκώθη, ἐὰν διὰ τὸν Θεὸν Λόγον, πῶς ὑπερύψωσεν αὐτόν; ἐπειδὴ τοῦ εἶχε δώσει κάτι περισσότερον; Ἦτο λοιπὸν ἀτελής κατὰ τοῦτο, καὶ δι' ἡμᾶς ἔγινε τέλειος. Διότι ἐὰν δὲν μᾶς εἶχεν εὐεργετήσει, δὲν θὰ ἀπέλαυε τιμῆς.

«Καὶ ἐχάρισε», λέγει, «ὄνομα». Ἴδού, οὔτε ὄνομα εἶχε κατὰ τὴν γνώμην σας. Πῶς δέ, ἐὰν ἔλαβεν ὀφειλήν, παρουσιάζεται ἐδῶ ὡς λαβὼν κατὰ χάριν καὶ δωρεάν, καὶ τὸ ὄνομα, ποῦ εἶναι ὑπεράνω ἀπὸ κάθε ἄλλο ὄνομα; Ἐὰν ἰδοῦμεν δὲ ποῖον ἦτο καὶ τὸ ὄνομα, «ὥστε εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ νὰ καμφθῇ κάθε γόνατον». Αὐτοὶ τὴν δόξαν λέγουν ὄνομα. Αὕτη λοιπὸν ἡ δόξα εἶναι ὑπεράνω ἀπὸ κάθε ἄλλην δόξαν; δόξα δὲ ἐν ὀλίγοις εἶναι, τὸ νὰ προσκυνοῦμεν αὐτόν; Ἀπέχετε μακρὰν ἀπὸ τὴν μεγαλοπρέπειαν τοῦ Θεοῦ σεῖς, οἱ ὁποῖοι νομίζετε ὅτι γνωρίζετε τὸν Θεόν, ὅπως αὐτὸς γνωρίζει τὸν ἑαυτόν του. Καὶ ἀπὸ τοῦτο μὲν εἶναι σαφές, πόσον ἀπέχετε ἀπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ Θεοῦ· γίνεται ὅμως φανερόν καὶ ἀπὸ τοῦτο. Αὕτη εἶναι δόξα; εἶπέ μου. Ἐπομένως προτοῦ νὰ δημιουργηθοῦν οἱ ἄνθρωποι, προτοῦ οἱ ἄγγελοι καὶ οἱ ἀρχάγγελοι, δὲν εὕρισκετο ἐν δόξῃ. Ἐὰν βέβαια αὕτη εἶναι ἡ δόξα, ποῦ εἶναι ὑπεράνω ἀπὸ κάθε δόξαν, διότι τοῦτο σημαίνει τὸ ὑπεράνω ἀπὸ κάθε ἄλλο ὄνομα· καὶ ἂν ἀκόμη εὕρισκετο ἐν δόξῃ, ὅμως εἰς μικρότερον βαθμὸν ἀπ' αὐτήν. Συνεπῶς διὰ τοῦτο ἐδημιούργησε τὰ ὄντα, διὰ νὰ δοξάζεται, καὶ ὄχι ἐξ αἰτίας τῆς ἀγαθότητός του, ἀλλ' ἐπειδὴ ἔχει ἀνάγκην νὰ δοξάζεται ἀπὸ ἡμᾶς. Βλέπετε τὴν μωρίαν; βλέπετε τὴν ἀσέβειαν; Ἐὰν μὲν λοιπὸν ἔλεγεν αὐτὰ περὶ τοῦ σαρκωθέντος, εἶχε δικαιολογίαν, διότι ὁ Θεὸς Λόγος ἀνέχεται νὰ λέγωνται αὐτὰ διὰ τὴν σάρκα. Διότι δὲν ἄπτεται τῆς φύσεως, ἀλλὰ τὸ πᾶν ἴσταται περὶ τὴν οἰκονομίαν τοῦ πράγματος.

Τί δὲ σημαίνει, «τῶν εὕρισκομένων εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ ἐπὶ γῆς καὶ εἰς τὰ καταχθόνια»; Δηλαδή, ὅλος ὁ κόσμος, καὶ οἱ ἄγγελοι καὶ οἱ ἄνθρωποι καὶ οἱ δαίμονες ἢ ὅτι καὶ οἱ δίκαιοι καὶ οἱ ζῶντες καὶ οἱ ἁμαρτωλοί. «Καὶ

- ριος Ἰησοῦς Χριστός, εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς». Τουτέστιν, ἵνα πάντες τοῦτο εἴπωσι τοῦτο δὲ δόξα τοῦ Πατρὸς. Ὁρᾷς πανταχοῦ, διὰν ὁ Υἱὸς δοξάζεται, τὸν Πατέρα δοξαζόμενον; Οὕτω καὶ διὰν ἀτιμάζεται ὁ Υἱός, ὁ Πατὴρ ἀτιμάζεται. **5** Εἰ γὰρ ἐφ' ἡμῶν τοῦτο, ἔνθα πολὺ τοῖς πατράσι πρὸς τοὺς υἱοὺς τὸ μέσον, πολλῶ μᾶλλον ἐπὶ τοῦ Θεοῦ, ἔνθα μέσον οὐδέν, ἐπ' αὐτὸν διαβαίνει καὶ ἡ τιμὴ καὶ ἡ ὕβρις. Ἄν γὰρ ἡ οἰκουμένη ὑποταγῇ τῷ Υἱῷ, φησί, τοῦτο Πατὴρ εἶσι δόξα.
- 10** Οὐκοῦν καὶ διὰν λέγωμεν, ὅτι τέλειός ἐστιν, ἀνεκδέης, ὅτι οὐκ ἐλάτιον τοῦ Πατρὸς, τοῦτο δόξα τοῦ Πατρὸς, ὅτι τοιοῦτον ἐγέννησε. Τοῦτο καὶ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ τεκμήριον μέγα, καὶ τῆς ἀγαθότητος καὶ τῆς σοφίας, ὅτι οὐδὲν ἐλάτιονα, οὔτε κατὰ τὴν σοφίαν, οὔτε κατὰ τὴν ἀγαθότητα.
- 15** Ὅτιαν εἴπω, ὅτι σοφός ἐστιν, ὡς ὁ Πατὴρ, καὶ οὐδὲν ἐλάτιον, τοῦτο τῆς πολλῆς τοῦ Πατρὸς σοφίας τεκμήριον· διὰν εἴπω, ὅτι δυνατός ἐστιν, ὡς ὁ Πατὴρ, τοῦτο τῆς δυνάμεως αὐτοῦ τεκμήριον· διὰν εἴπω, ὅτι ἀγαθός ἐστιν, ὡς ὁ Πατὴρ, τοῦτο τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ δείγμα μέγιστον ὅτι τοιοῦτον ἐγέννησεν, οὐδὲν αὐτοῦ λειπόμενον, οὐδὲ ἀποδέοντα διὰν εἴπω, ὅτι οὐκ ἐλάτιονα κατὰ τὴν οὐσίαν, ἀλλ' ἴσον οὐδὲ ἐτέρας οὐσίας, καὶ ἐν τούτῳ πάλιν τὸν Θεὸν θαυμάζω καὶ τὴν δύναμιν αὐτοῦ καὶ τὴν ἀγαθότητα καὶ τὴν σοφίαν, ὅτι ἄλλον ὑμῖν τοιοῦτον ἔδειξεν ἐξ αὐτοῦ, πλὴν τοῦ Πατέρα
- 25** εἶναι. Ὅστιε ὅσα ἂν εἴπω μεγάλα περὶ τοῦ Υἱοῦ, ταῦτα εἰς τὸν Πατέρα διαβαίνει. Εἰ γὰρ τὸ μικρὸν τοῦτο καὶ εὐτελές· μικρὸν γὰρ ἐστὶ πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν τὸ τὴν οἰκουμένην αὐτῷ προσκυνῆσαι· εἰς Δόξαν Θεοῦ γίνεται, πόσω μᾶλλον τὰ ἄλλα πάντα;
- 30** Πιστεύωμεν τοίνυν εἰς δόξαν αὐτοῦ καὶ βιώμεν εἰς δόξαν αὐτοῦ· ἐπεὶ οὐδὲν ὄφελος θαιέρου. Ὅστιε διὰν δοξάζω-

κάθε γλῶσσα θὰ ὁμολογήσῃ ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι Κύριος, διὰ τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός». Δηλαδή, διὰ νὰ εἰποῦν τοῦτο ὅλοι· τοῦτο δὲ εἶναι ἡ δόξα τοῦ Πατρός. Βλέπεις παντοῦ, ὅταν δοξάζεται ὁ Υἱός, νὰ δοξάζεται ὁ Πατήρ; Ἔτσι καὶ ὅταν ἀτιμάζεται ὁ Υἱός, ἀτιμάζεται ὁ Πατήρ. Ἐὰν βέβαια τοῦτο ἰσχύῃ εἰς ἡμᾶς, ὅπου ὑπάρχει μεγάλη διαφορὰ τῶν πατέρων πρὸς τοὺς υἱούς, πολὺ περισσότερον εἰς τὸν Θεόν, ὅπου δὲν ὑπάρχει καμμία διαφορὰ, πρὸς αὐτὸν μεταβαίνει καὶ ἡ τιμὴ καὶ ἡ ὕβρις. Διότι ἂν ὁ κόσμος ὅλος ὑποταγῇ εἰς τὸν Υἱόν, λέγει, τοῦτο εἶναι δόξα τοῦ Πατρός.

Συνεπῶς καὶ ὅταν λέγωμεν, ὅτι ὁ Υἱός εἶναι τέλειος, ἀνεκδέχης, ὅτι δὲν εἶναι μικρότερος τοῦ Πατρός, τοῦτο εἶναι δόξα τοῦ Πατρός, διότι ἔτσι τὸν ἐγέννησε. Τοῦτο εἶναι μεγάλη ἀπόδειξις καὶ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, καὶ τῆς ἀγαθότητος καὶ τῆς σοφίας, διότι δὲν μειονεκτεῖ καθόλου, οὔτε κατὰ τὴν σοφίαν, οὔτε κατὰ τὴν ἀγαθότητα. Ὅταν εἰπῶ, ὅτι εἶναι σοφός, ὅπως ὁ Πατήρ, καὶ καθόλου μικρότερος, τοῦτο εἶναι ἀπόδειξις τῆς μεγάλης σοφίας τοῦ Πατρός· ὅταν εἰπῶ, ὅτι εἶναι δυνατός, ὅπως ὁ Πατήρ, τοῦτο εἶναι ἀπόδειξις τῆς δυνάμεως αὐτοῦ· ὅταν εἰπῶ, ὅτι εἶναι ἀγαθός, ὅπως ὁ Πατήρ, τοῦτο εἶναι μεγίστη ἀπόδειξις τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ, διότι τοιοῦτον τὸν ἐγέννησε, καθόλου κατώτερον ἀπ’ αὐτόν, οὔτε ὑπολειπόμενον κατὰ κάτι· ὅταν εἰπῶ, ὅτι δὲν εἶναι ὑποδεέστερος κατὰ τὴν οὐσίαν, ἀλλ’ ἴσος, οὔτε ἀπὸ ἄλλην οὐσίαν, καὶ μὲ τοῦτο πάλιν τὸν Θεὸν θαυμάζω, καὶ τὴν δύναμιν αὐτοῦ καὶ τὴν ἀγαθότητα καὶ τὴν σοφίαν, διότι ἀπ’ αὐτόν προσέφερον εἰς ἡμᾶς ἄλλον ὅμοιον ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ὅτι δὲν εἶναι Πατήρ. Ὡστε ὅσα μεγάλα ἂν εἰπῶ διὰ τὸν Υἱόν, μεταβαίνουν αὐτὰ εἰς τὸν Πατέρα. Διότι ἔαν τὸ μικρὸν τοῦτο καὶ ἀσήμαντον, καθόσον εἶναι μικρὸν συγκρινόμενον πρὸς τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ τὸ νὰ προσκυνήσῃ αὐτόν ὅλος ὁ κόσμος, εἶναι διὰ τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ, πόσω μᾶλλον ὅλα τὰ ἄλλα;

Ἄς ἔχωμεν λοιπὸν πίστιν διὰ τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ, καὶ ὡς ζῶμεν πρὸς δόξαν αὐτοῦ, ἐπειδὴ δὲν ὑπάρχει καμ-

μεν καλῶς, μὴ ζῶμεν δὲ καλῶς, τότε μάλιστα ὑβρίζομεν αὐτόν, ὅτι ἐπιγραφόμενοι αὐτὸν δεσπότην καὶ διδάσκαλον, καταφρονοῦμεν αὐτοῦ, καὶ οὐ δεδοίκαμεν τὸ φοβερὸν ἐκεῖνο κριτήριον. Τὸ μὲν γὰρ Ἑλληνας ἀκαθάρτως βιοῦν, θαυμασιὸν
5 οὐδέν, οὐδὲ τοσαύτης καταγνώσεως ἄξιον· τὸ δὲ Χριστιανοὺς τοσοῦτων μειέχοντις μωσιτηρίων, τοσαύτης ἀπολαύοντις δόξης, οὕτως ἀκαθάρτως βιοῦν, τοῦτό ἐστι τὸ πάντων χειριστον καὶ ἀφόρητον. Εἶπε γάρ μοι ὑπήκουσε τὴν ἐσχάτην ὑπακοήν, διὰ τοῦτο ἔλαβε τὴν ἄνω τιμὴν· δοῦλος ἐγένετο,
10 διὰ τοῦτο δεσπότης ἐστὶ πάντων, καὶ ἀγγέλων καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων. Ὡστε καὶ ἡμεῖς μὴ νομίζωμεν κατέρχεσθαι ἀπὸ τοῦ ἀξιώματος, διὰ ταπεινώσωμεν ἑαυτούς. Τότε γὰρ μᾶλλον ἐστὶν ὑψωθῆναι· εἰκότως· τότε μάλιστα ἐστὶ θαυμασθῆναι. Ὅτι γὰρ ὁ ὑψηλὸς ταπεινὸς ἐστίν, ὁ δὲ ταπεινὸς ὑψη-
15 λός, ἀρκεῖ μὲν καὶ ἡ τοῦ Χριστοῦ ἀπόφασις τοῦτο λέγουσα πλὴν ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ προᾶγμα ἐξετάσωμεν.

Τί ἐστὶ ταπεινωθῆναι; οὐ τὸ ψέγεσθαι, οὐ τὸ κατηγορεῖσθαι καὶ διαβάλλεσθαι; Τί δὲ ὑψωθῆναι; τὸ τιμᾶσθαι, τὸ ἐπαινεῖσθαι, τὸ δοξάζεσθαι. Καλῶς. Ἴδωμεν οὖν πῶς
20 τοῦτο γίνεται. Ἄγγελος ὢν ὁ Σατανᾶς, ὑψωσεν ἑαυτὸν· τί οὖν; οὐχὶ πάντων μᾶλλον ἐταπεινώθη; οὐχὶ χωρίον ἔχει τὴν γῆν; οὐχὶ ὑπὸ πάντων κατηγορεῖται καὶ διαβάλλεται; Ἄνθρωπος ὢν ὁ Παῦλος, ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν· τί οὖν; οὐχὶ θαυμάζεται; οὐχὶ ἐπαινεῖται; οὐχὶ ἐγκωμιάζεται; οὐχὶ φί-
25 λος ἐστὶ τοῦ Χριστοῦ; οὐχὶ μείζονα εἰργάσατο ὢν ὁ Χριστιδὸς ἐποίησεν; οὐχὶ ὡς ἀνδραπόδω πολλάκις ἐπέταξε τῷ διαβόλῳ; οὐχὶ ὡς δῆμιον περιέφερον; οὐχὶ ἔπαιζεν ἐν αὐτῷ; οὐχὶ συντριμμένην αὐτοῦ τὴν κεφαλὴν εἶχεν ὑπὸ τοὺς πόδας τοὺς αὐτοῦ; οὐχὶ καὶ ἐτέροις μετὰ πολλῆς τῆς παρορη-
30 σίας τοῦτο ἐπηύχειο; Τί λέγω; Ἐπῆρεν ἑαυτὸν ὁ Ἀβέσσα-

μία ὠφέλεια ἀπὸ τὸ ἓνα ἐκ τῶν δύο. Ὡστε ὅταν δοξάζωμεν καλῶς, καὶ δὲν ζῶμεν καλῶς, τότε ὑβρίζομεν αὐτὸν εἰς τὸν ὑπέρτατον βαθμὸν, διότι ἀποκαλοῦντες αὐτὸν Κύριον καὶ διδάσκαλον, περιφρονοῦμεν αὐτὸν καὶ δὲν φοβούμεθα τὴν φοβερὰν κρίσιν ἐκείνου. Δὲν εἶναι βέβαια καθόλου παράδοξον νὰ ζοῦν οἱ εἰδωλολάτραι ἀκαθάρτως, οὔτε ἄξιον τόσον μεγάλης κατακρίσεως. Οἱ Χριστιανοὶ ὅμως, ποὺ μετέχουν εἰς τόσα μυστήρια καὶ ἀπολαύουν τόσον μεγάλης δόξης, νὰ ζοῦν ἔτσι ἀκαθάρτως, τοῦτο εἶναι τὸ χειρότερον ὄλων καὶ ἀνυπόφορον. Διότι εἶπέ μου ὑπήκουσε τὴν ἐσχάτην ὑπακοήν, διὰ τοῦτο ἔλαβε τὴν ἄνω τιμὴν ἔγινε δοῦλος, διὰ τοῦτο εἶναι κύριος πάντων, καὶ τῶν ἀγγέλων καὶ ὄλων τῶν ἄλλων. Συνεπῶς καὶ ἡμεῖς νὰ μὴ νομίζομεν ὅτι ὑποβιβαζόμεθα ἀπὸ τὸ ἀξίωμα μας, ὅταν ταπεινώσωμεν τὸν ἑαυτὸν μας. Διότι τότε εἶναι δυνατόν νὰ ἐξυψωθῶμεν περισσότερο· εὐλόγως τότε εἶναι δυνατόν νὰ τιμηθῶμεν εἰς τὸν ὑπέρτατον βαθμὸν. Ὅτι βέβαια ὁ ὑψηλὸς εἶναι ταπεινός, ὁ δὲ ταπεινὸς ὑψηλός, εἶναι ἀρκετὴ μὲν καὶ ἡ ἀπόκρισις τοῦ Χριστοῦ ποὺ λέγει τοῦτο, πλὴν ὅμως ἄς ἐξετάσωμεν καὶ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα.

Τί σημαίνει νὰ ταπεινωθῶμεν; δὲν σημαίνει νὰ μᾶς πέγουν, νὰ μᾶς κατηγοροῦν καὶ νὰ μᾶς διαβάλλουν; Καὶ τί νὰ ὑψωθῶμεν; τὸ νὰ μᾶς τιμοῦν, νὰ μᾶς ἐπαινοῦν, νὰ μᾶς δοξάζουν. Καλῶς. Ἄς ἰδοῦμεν λοιπὸν πῶς γίνεται τοῦτο. Ὁ σατανᾶς, ἄγγελος ὢν, ὕψωσε τὸν ἑαυτὸν του. Τί λοιπὸν συνέβη; δὲν ἐταπεινώθη περισσότερο ἀπὸ ὄλους; δὲν ἔχει τόπον παραμονῆς τὴν γῆν; δὲν κατηγορεῖται καὶ διαβάλλεται ἀπὸ ὄλους; Ὁ Παῦλος, ἄνθρωπος ὢν, ἐταπείνωσε τὸν ἑαυτὸν του. Τί λοιπὸν; δὲν θαυμάζεται; δὲν ἐπαινεῖται; δὲν ἐγκωμιάζεται; δὲν εἶναι φίλος τοῦ Χριστοῦ; δὲν ἐπραγματοποίησε μεγαλύτερα ἀπὸ ὅσα ἔπραξεν ὁ Χριστός; δὲν διέταξε πολλάς φορές τὸν διάβολον ὡς δοῦλον; δὲν τὸν περιέφερον ὡς δῆμιον; δὲν τὸ περιέπαιζε; δὲν εἶχε κάτω ἀπὸ τὰ πόδια του συντετριμμένον τὸ κεφάλι αὐτοῦ; δὲν ηῤῃχτο τοῦτο καὶ εἰς τοὺς ἄλλους μὲ πολλὴν παρρησίαν; Διατί λέγω αὐτά; Ἐξύψωσε τὸν ἑαυ-

λώμ, ἐταπεινώσεν ἑαυτὸν ὁ Δαυὶδ· ποῖος ὑψηλὸς ἐγένειο; τίς ἐπίδοξος; Τί γὰρ ταπεινότερον τῶν ρημάτων τούτων, ὧν ἐπὶ τοῦ Σεμεεὶ ἐφθέγγειο ὁ μακάριος οὖτις προφήτης, λέγων «Ἄφειε αὐτὸν καταρᾶσθαι· Κύριος γὰρ ἐνειείλατο
5 αὐτῷ»;

Καὶ ἐπ' αὐτῶν δὲ τῶν πραγμάτων ἐξειάσωμεν, εἰ δοκεῖ. Ἐταπεινώσεν ἑαυτὸν ὁ τελώνης, καίτοιγε οὐδὲ ταπεινοφροσύνη τὸ πρᾶγμα ἦν, ἀλλὰ πῶς; εὐγνωμόνως ἀπεκρίνατο. Ὑψώσεν ἑαυτὸν ὁ Φαρισαῖος. Τί οὖν; ἐξειάσωμεν καὶ τὰ
10 πράγματα. Ἔσιωσαν δύο τινές, ἀμφότεροι καὶ πλουτοῦντες, καὶ μετέχοντες πολλῆς τιμῆς, καὶ ἐπὶ σοφία καὶ δυναστεία, καὶ ἐπὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς κοσμικοῖς πλεονεκτηήμασι μεγαλοφρονοῦντες· εἶτα ἐκεῖνος μὲν καὶ ζητεῖτω τὰς παρὰ πάντων τιμάς, καὶ μὴ λαμβάνων ὀργιζέσθω, καὶ πλέον ἢ δεῖ ἀπαι-
15 τεῖτω, καὶ ὑψούτω ἑαυτὸν· οὖτις δὲ καταφρονεῖτω τοῦ πράγματος, πρὸς μηδένα ὑπὲρ τούτου δυσχεραίνειτω, καὶ διδομένην τὴν τιμὴν διακρουέσθω. Δόξης γὰρ οὐκ ἔστιν ἄλλως ἐπιυχεῖν, ἀλλ' ἢ ἐν τῷ δόξαν φεύγειν. Ἔως μὲν γὰρ αὐτὴν διώκωμεν, φεύγει ἡμᾶς· ὅταν δὲ αὐτὴν φεύγωμεν, διώκει
20 ἡμᾶς. Εἰ θούλει ἔνδοξος εἶναι, μὴ ἐπιθύμει δόξης· εἰ θούλει ὑψηλὸς εἶναι, μὴ γίνου ὑψηλός. Καὶ ἄλλως δέ, τὸν μὲν μὴ ἐφιέμενον τιμῆς πάντες τιμῶσι, τὸν δὲ ἐπιζητοῦντα διαπιτύουσι. Πέφυκε γὰρ πως φιλόνηκον εἶναι τὸ ἀνθρώπινον γένος, καὶ ἀντιπαθές.

25 Καταφρονῶμεν τοίνυν δόξης· οὖτις γὰρ δυνησόμεθα γενέσθαι ταπεινοί, μᾶλλον δὲ ὑψηλοί. Μὴ ὑψου σαυτὸν, ἵνα παρ' ἐτέρου ὑψωθῆς. Ὁ παρ' ἑαυτοῦ ὑψούμενος, παρ' ἐτέρων οὐχ ὑψοῦται· ὁ παρ' ἑαυτοῦ ταπεινούμενος, παρ' ἐτέρων οὐ ταπεινοῦται. Μέγα ἀπόνοια κακόν· μωρὸν εἶναι κρεῖττον,

τόν του ὁ Ἀβεσσαλώμ, ἐταπείνωσε τὸν ἑαυτόν του ὁ Δαυΐδ. Ποῖος ὑψώθη; ποῖος ἔγινεν ἔνδοξος; Διότι τί ὑπάρχει ταπεινότερον ἀπὸ τοὺς λόγους, πού ἔλεγε διὰ τὸν Σεμεὶ ὁ μακάριος αὐτὸς προφήτης, λέγων· «Ἀφήσατε αὐτὸν νὰ μὲ καταρᾶται, διότι ὁ Κύριος ἔδωσεν ἐντολήν εἰς αὐτόν»¹¹;

Καὶ ἐὰν θέλετε, ἄς ἐξετάσωμεν ἐπάνω εἰς τὰ ἴδια τὰ πράγματα. Ὁ τελώνης ἐταπείνωσε τὸν ἑαυτόν του, ἂν καὶ βεβαίως τοῦτο δὲν ἦτο οὔτε ταπεινοφροσύνη, ἀλλὰ μὲ ποῖον τρόπον; εἶπε μὲ εὐγνωμοσύνην αὐτὰ πού εἶπεν. Ὑψωσε τὸν ἑαυτόν του ὁ Φαρισαῖος. Τί λοιπόν; ἄς ἐξετάσωμεν καὶ τὰ πράγματα. Ἄς ὑποτεθῆ ὅτι εἶναι δύο ἄνθρωποι· καὶ οἱ δύο εἶναι πλούσιοι καὶ ἀπολαύουν μεγάλης τιμῆς καὶ ἔχουν μεγάλην πεποίθησιν διὰ τὴν σοφίαν καὶ τὴν ἐξουσίαν των, καὶ δι’ ὅλα τὰ ἄλλα κοσμικὰ πλεονεκτήματα. Ἐπειτα ὁ ἓνας μὲν ζητεῖ τὰς τιμὰς ἀπὸ ὅλους καί, ἐπειδὴ δὲν λαμβάνει, ὀργίζεται, καὶ περισσότερο ἀπὸ ὅ,τι πρέπει ἀπαιτεῖ καὶ ὑψώνει τὸν ἑαυτόν του. Ὁ ἄλλος ὅμως περιφρονεῖ τὸ πρᾶγμα, μὲ κανένα δὲν δυσανασχετεῖ διὰ τοῦτο, καὶ ὅταν δίδεται ἡ τιμὴ τὴν ἀποφεύγει. Δὲν ὑπάρχει βέβαια ἄλλος τρόπος νὰ ἐπιτύχωμεν τὴν δόξαν, παρὰ νὰ ἀποφεύγωμεν αὐτήν. Διότι ἕως ὅτου μὲν ἐπιδιώκομεν αὐτήν, μᾶς ἀποφεύγει· ὅταν ὅμως τὴν ἀποφεύγωμεν, αὐτὴ μᾶς ἀκολουθεῖ κατὰ πόδας. Ἐὰν ἐπιθυμῆς νὰ εἶσαι ἔνδοξος, νὰ μὴ ἐπιθυμῆς δόξαν· ἐὰν ἐπιθυμῆς νὰ εἶσαι ὑψηλός, νὰ μὴ γίνεσαι ὑψηλός. Καὶ ἐκτὸς τούτου δέ, ὅλοι τιμοῦν ἐκεῖνον πού δὲν ἐπιθυμεῖ τὴν τιμὴν, περιφρονοῦν ὅμως ἐκεῖνον πού τὴν ἐπιζητεῖ. Ἐκ φύσεως εἶναι τὸ ἀνθρώπινον γένος κατὰ κάποιον τρόπον φιλόνηκον καὶ ἀντιπαθές.

Ἄς περιφρονοῦμεν λοιπόν τὴν δόξαν, διότι ἔτσι θὰ ἠμπορέσωμεν νὰ γίνωμεν ταπεινοί, μᾶλλον δὲ ὑψηλοί. Μὴ ὑψώνης τὸν ἑαυτόν σου, διὰ νὰ ὑψωθῆς ἀπὸ ἄλλον. Ἐκεῖνος πού ὑψώνει τὸν ἑαυτόν του, ἀπὸ ἄλλους δὲν ὑψώνεται. ἐκεῖνος πού ταπεινώνει τὸν ἑαυτόν του, ἀπὸ ἄλλους δὲν ταπεινώνεται. Ἡ ἀλαζονεῖα εἶναι μέγα κακόν· εἶναι

ἢ ἀπονενοημένον· ἐκεῖ μὲν γὰρ ἡ μωρία μόνον παρανοίας ἐ-
 στίν, ἐνταῦθα δὲ χείρων ἐστί, καὶ μωρία μετὰ μανίας. Ὁ
 ἀνόητος ἑαυτῷ κακόν, ὁ δὲ ἀπονενοημένος καὶ ἐτέροις λύμη.
 Ἐκ τῆς ἀνοίας τοῦτο τὸ πάθος τίκεται. Οὐκ ἔστιν ὑψηλόφρονα
 5 εἶναι μὴ ὄντα μωρόν· ὁ δὲ μωρίας ἔμπλεως, ἐστὶν ἀπονενοη-
 μένος. Ἐκκουε σοφοῦ τινος λέγοντος· «Εἶδον ἄνθρωπον δο-
 κοῦντα φρόνιμον εἶναι παρ' ἑαυτῷ· ἐλπίδα δὲ ἔχει μᾶλλον
 ὁ ἄφρων αὐτοῦ». Ὁρᾷς ὅτι οὐκ εἰκῆ ἔλεγον, ὅτι χεῖρον
 μωρίας τὸ κακόν; Ἐλπίδα, γάρ, φησί, «μᾶλλον ἔχει ὁ ἄ-
 10 φρων αὐτοῦ». Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγε, «Μὴ γίνεσθε
 φρόνιμοι παρ' ἑαυτοῖς». Ἐπὶ τῶν σωμάτων, εἶπέ μοι, ποῖά
 φάμεν ὑγιαίνειν; τὰ ὄγκον ἔχοντα πολύν, καὶ πολλοῦ πνεύ-
 ματος ἔνδοθεν γέμοντα καὶ ὕδατος, ἢ τὰ κατεσιαλμένα, καὶ
 τεισπεινωμένην ἔχοντα τὴν ἐπιφάνειαν; Δῆλον ὅτι ταῦτα.
 15 Οὐκοῦν καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς, ἢ μὲν φλεγμαίνουσα ὑδέρου χεῖ-
 ρον ἔχει νόσημα· ἢ δὲ κατεσιαλμένη παντὸς ἀπήλλακται
 πάθους.

Πόσα οὖν τίκει ἡμῖν ἀγαθὰ ἢ ταπεινοφροσύνη; Τί βού-
 λει; τὸ ἀνεξίκακον, τὸ ἀόργητον, τὸ φιλάνθρωπον, τὸ νηπι-
 20 κόν, τὸ προσεκτικόν; Πάντα ταῦτα ἀπὸ ταπεινοφροσύνης τὰ
 καλά, καὶ τὰ ἐναντία ἀπὸ τῆς ἀπονοίας. Ἀνάγκη τὸν τοιοῦτον
 καὶ ὑβριστὴν εἶναι, καὶ κλέπτην, καὶ ὀργίλον, καὶ πικρόν,
 καὶ ἀμειδῆ, θηρίον μᾶλλον ἢ ἄνθρωπον. Ἰσχυρὸς εἶ, καὶ
 μέγα φρονεῖς; Οὐκοῦν διὰ τοῦτο μᾶλλον ὀφείλεις ταπεινοῦ-
 25 σθαι. Διὰ τί ἐπὶ πράγματι μέγα φρονεῖς οὐδαμινῶ; Καὶ γὰρ
 καὶ λέων σου θρασύτερος, καὶ ὅς ἰσχυρότερος, καὶ οὐδὲ κώ-
 νων εἶ πρὸς αὐτούς· καὶ λησται δὲ καὶ τυμβωρύχοι καὶ μο-
 νομάχοι, καὶ οἱ οἰκέται οἱ σοί, καὶ ἴσως οἱ ἀγνωμονέστεροι,
 ἰσχυρότεροί σου. Τοῦτο οὖν ἄξιον ἐπαίνου; καὶ οὐ κατορῦ-
 30 τεις σαυτὸν, ἐπὶ τούτῳ μέγα φρονῶν; Ἀλλὰ καλὸς εἶ καὶ

12. Παροιμ. 26, 12.

13. Ρωμ. 12, 16.

καλύτερον νὰ εἶναι κανεὶς μωρὸς παρὰ ἀλαζών· διότι ἐκεῖ μὲν ἢ μωρία εἶναι ἰδιαίτερον γνώρισμα μόνον τῆς παραφροσύνης, ἐδῶ δὲ εἶναι χειροτέρα, καὶ μωρία μαζὶ μὲ μανίαν. Ὁ ἀνόητος εἶναι διὰ τὸν ἑαυτὸν του κακόν, ὁ ἀλαζών ὁμως καταστροφή καὶ εἰς ἄλλους. Ἀπὸ τὴν μωρίαν γεννᾶται τοῦτο τὸ πάθος. Δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρχη ὑπερήφανος πού νὰ μὴ εἶναι μωρός· ἐκεῖνος δὲ πού ἔχει εἰς μέγαν βαθμὸν τὴν μωρίαν εἶναι ἀπεγνωσμένος. Ἦκουε κάποιον σοφὸν νὰ λέγῃ· «Εἶδα ἄνθρωπον νὰ νομίζῃ μόνος του ὅτι εἶναι σοφός, περισσοτέραν ὁμως ἐλπίδα ἀπ’ αὐτὸν ἔχει ὁ ἄφρων»¹². Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγε· «Μὴ σχηματίζετε διὰ τὸν ἑαυτὸν σας τὴν γνώμην ὅτι εἴσθε συνετοί»¹³. Ὅσον ἀφορᾷ τὰ σώματα, εἶπέ μου, ποῖα λέγομεν ὅτι εἶναι ὑγιῆ; ἐκεῖνα πού ἔχουν πολὺν ὄγκον καὶ εἶναι γεμᾶτα ἀπὸ μέσα ἀέρια καὶ ὕδωρ ἢ ἐκεῖνα πού εἶναι κομψὰ καὶ ἔχουν περιορισμένην τὴν ἐπιφάνειαν; Εἶναι φανερόν ὅτι τὰ δεύτερα. Λοιπὸν καὶ ὡς πρὸς τὴν ψυχὴν, ἐκείνη μὲν πού εὐρίσκεται εἰς ταραχὴν ἔχει χειρότερον νόσημα ἀπὸ τὸν διαβήτην, ἢ δὲ ἤρεμος ψυχὴ εἶναι ἀπηλλαγμένη ἀπὸ κάθε πάθος.

Πόσα λοιπὸν ἀγαθὰ γεννᾷ δι’ ἡμᾶς ἡ ταπεινοφροσύνη; Τί θέλεις; τὴν ἀνεξικακίαν, τὴν ἔλλειψιν ὀργῆς, τὴν φιλάνθρωπίαν, τὴν νηφαλιότητα, τὴν προσοχήν; Ὅλα τὰ ἀγαθὰ αὐτὰ προέρχονται ἀπὸ τὴν ταπεινοφροσύνην, καὶ τὰ ἀντίθετα ἀπὸ τὴν ἀπόγνωσιν. Κατ’ ἀνάγκην ὁ τοιοῦτος εἶναι καὶ ὑβριστὴς καὶ φιλόνεικος καὶ ὀργίλος καὶ σκληρὸς καὶ κατηφής, θηρίον μᾶλλον παρὰ ἄνθρωπος. Εἶσαι ἰσχυρὸς καὶ ὑπερήφανος; Λοιπὸν διὰ τοῦτο μᾶλλον ὀφείλεις νὰ ταπεινώνῃσαι. Διατί ἔχεις μεγάλην ἰδέαν διὰ πρᾶγμα εὐτελής; Διότι ἀληθῶς καὶ τὸ λεοντάρει εἶναι γενναιότερον ἀπὸ σέ καὶ ὁ χοῖρος ἰσχυρότερος, καὶ οὔτε κουνούπι εἶσαι συγκρινόμενος πρὸς αὐτά· καὶ οἱ λησταὶ δὲ καὶ οἱ τυμβωρύχοι καὶ οἱ μονομάχοι καὶ οἱ ἰδικοὶ σου ὑπηρέται, ἴσως δὲ οἱ περισσότερον ἀγνώμονες, εἶναι ἰσχυρότεροι ἀπὸ σέ. Τοῦτο λοιπὸν εἶναι ἄξιον ἐπαίνου; καὶ δὲν κρύπτεις τὸν ἑαυτὸν σου, ἐπειδὴ καυχᾷσαι διὰ τοῦτο; Ἄλλ’ εἶσαι καλὸς καὶ

ώραῖος; Κορωνῶν τὸ καύχημα. Οὐκ εἶ τοῦ ταῶ καλλίων, οὐδὲ ἀνθους ἔνεκεν, οὐδὲ περῶν· ἐν τοῖς περοῖς τοῦ ὄρνιθος ἢ νίκη· πολὺ σε παρελαύνει τῆ κόμη, τῷ ἀνθεῖ. Καὶ ὁ κύκνος δὲ σφόδρα ἐστὶ καλός, καὶ πολλοὶ τῶν ὄρνιθων ἕτεροι, πρὸς οὓς εἰ παραβληθεῖς, οὐδὲν ὕψει σαυτόν. Πολλάκις δὲ καὶ παιδία εὐτελεῆ, καὶ κόραι ἀπειρογάμοι, καὶ πόρνοι γυναῖκες, καὶ ἄνδρες μαλακοὶ τοῦτο ἔσχον τὸ καύχημα. Τοῦτο οὖν ἄξιον ἀπονοίας;

Ἄλλὰ πλουτεῖς; πόθεν; τί κεκτημένος; χρυσόν, ἄργυρον, 10 λίθους τιμίους; Τοῦτο καὶ λησιῶν ἐστὶ, καὶ ἀνδροφόνων τὸ καύχημα, καὶ τῶν τὰ μέταλλα ἐργαζομένων. Ὁ τῶν καταδίκων πόνος, τοῦτό σοι καύχημα; Ἄλλὰ κοσμηῆ καὶ καλλωπίζη; Καὶ ἵππους ἐστὶν ἰδεῖν καλλωπιζομένους· παρὰ δὲ τοῖς Πέρσαις καὶ καμήλους ἴδοι τις ἂν καλλωπιζομένας· ἐπὶ δὲ τῶν 15 ἀνθρώπων, τοὺς ἐπὶ σκηνῆς ἅπαντας. Οὐκ αἰσχύνῃ ἐπὶ τούτοις μέγα φρονῶν, ἐν οἷς τὰ ἄλογά σοι κοινωνεῖ, καὶ δοῦλοι καὶ ἀνδροφόνοι καὶ μαλακοὶ καὶ ληστὰὶ καὶ τυμβωρύχοι; Ἄλλ' οἰκίας οἰκοδομεῖς λαμπράς; Καὶ τί τοῦτο; πολλοὶ κολοιοὶ λαμπροτέρας οἰκοῦσι, καὶ σεμνότερα ἔχουσι καταγώγια. 20 Ἡ οὐχ ὄρας τούτους τοὺς περὶ τὰ χρήματα μαινομένους, οἳ ἐν ἀγροῖς καὶ ἐν ἐρήμοις τόποις ὠκοδόμησαν οἴκους, κολοιῶν καταγώγια; Ἄλλὰ φωνῆς ἕνεκα μέγα φρονεῖς; Τοῦ κύκνου καὶ τῆς ἀηδόνης οὐδέποτε σὺ δυνήσῃ ἄσαι λιγυρώτερον. Ἄλλ' ἐπὶ ποικιλίᾳ τέχνης; Καὶ τί τῆς μελίτις ἐν 25 τούτῳ σοφώτερον; ποῖος ποικιλιτής, τίς ζωγράφος, ποῖος γεωμέτρης τὰ ταύτης ἔργα μιμήσασθαι δυνήσεται; Ἄλλ' ἐπὶ λεπτότητι ἐσθῆτος; Ἄλλ' ἐνταῦθά σε ἀράχλαι νικῶσιν. Ἄλλ' ἐπὶ ταχύτητι ποδῶν; Πάλιν τὰ πρωτεῖα παρὰ τοῖς ἀλόγοις,

14. Κορώνη· πτηνὸν ἐκ τῶν κορακιδῶν, ἢ κουρούνα.

ώραῖος; Ἡ καύχησις αὐτὴ ἀνήκει εἰς τοὺς κορώνας¹⁴. Δὲν εἶσαι ὁμορφότερος ἀπὸ τὸ παγώνι, οὔτε ὡς πρὸς τὴν λαμπρότητα, οὔτε ὡς πρὸς τὰ πτερά· ἡ νίκη ἀνήκει εἰς τὰ πτερά τοῦ πτηνοῦ· σὲ ὑπερβάλλει πολὺ εἰς τὴν κόμην, εἰς τὴν λαμπρότητα. Καὶ ὁ κύκνος εἶναι πάρα πολὺ ὁμορφος, καὶ πολλὰ ἄλλα πτηνά, πρὸς τὰ ὁποῖα ἂν συγκριθῆς, θὰ ἰδῆς ὅτι δὲν ἀξίζεις τίποτε. Πολλὰς φοράς δὲ καὶ παιδιὰ εὐτελεῖ καὶ κόραι ἀνύπανδροι καὶ γυναῖκες πόρνοι καὶ ἄνδρες θηλυπρεπεῖς εἶχαν τὸ καύχημα αὐτό. Τοῦτο λοιπὸν εἶναι ἄξιον ὑπερηφανείας;

Ἄλλ' εἶσαι πλούσιος; ἀπὸ ποῦ; τί κατέχεις; χρυσόν, ἄργυρον, πολυτίμους λίθους; Τοῦτο εἶναι καύχημα καὶ τῶν ληστῶν καὶ τῶν δολοφόνων καὶ ἐκείνων ποὺ ἐπεξεργάζονται τὰ μέταλλα. Τὸ ἔργον τῶν καταδίκων, τοῦτο εἶναι διὰ σὲ τὸ καύχημα; Ἄλλὰ στολίζεσαι καὶ καλλωπίζεσαι; Εἶναι δυνατὸν νὰ ἰδῆς καὶ ἵππους νὰ καλλωπίζωνται· εἰς τοὺς Πέρσας δὲ θὰ ἤμποροῦσε νὰ ἰδῆ κανεὶς καὶ τὰς καμήλους νὰ καλλωπίζωνται· ὅσον ἀφορᾷ δὲ εἰς τοὺς ἀνθρώπους, θὰ ἰδῆς ὅλους τοὺς ἠθοποιούς νὰ καλλωπίζωνται. Δὲν αἰσχύνεσαι νὰ εἶσαι ὑπερήφανος ἐξ αἰτίας τούτων, εἰς τὰ ὁποῖα μετέχουν μαζί σου καὶ τὰ ζῶα καὶ οἱ δοῦλοι καὶ οἱ δολοφόνοι καὶ οἱ θηλυπρεπεῖς καὶ οἱ λησταὶ καὶ οἱ τυμβωρύχοι; Ἄλλὰ κατασκευάζεις οἰκίας πολυτελείας; Καὶ τί μὲ τοῦτο; πολλοὶ κόρακες κατοικοῦν εἰς πολυτελεστέρας καὶ ἔχουν μεγαλοπρεπέστερα καταλύματα. Ἡ δὲν βλέπεις αὐτοὺς ποὺ ἐπιθυμοῦν μὲ μανίαν τὰ χρήματα, ἔκτισαν τὰς οἰκίας των εἰς τοὺς ἀγρούς καὶ εἰς ἐρήμους τόπους, καταλύματα κοράκων; Ἄλλὰ καυχᾶσαι διὰ τὴν φωνὴν σου; Ποτέ δὲν θὰ ἤμπορέσης νὰ τραγουδήσης μελωδικώτερον ἀπὸ τὸν κύκνον καὶ τὸ ἀηδόνι. Ἄλλὰ διὰ τὴν ποικιλίαν τῆς τέχνης; Καὶ τί ὑπάρχει εἰς τοῦτο σοφώτερον ἀπὸ τὴν μέλισσαν; ποῖος κεντητής, ποῖος ζωγράφος, ποῖος γεωμέτρης θὰ ἤμπορέση νὰ μιμηθῆ τὰ ἔργα αὐτῆς; Ἄλλὰ διὰ τὴν λεπτότητα τοῦ ἐνδύματος; Εἰς τὴν περίπτωσιν ὅμως αὐτὴν αἰ ἀράχνη σὲ νικοῦν. Ἄλλὰ διὰ τὴν ταχύτητα τῶν ποδιῶν;

λαγωῶ καὶ δορκάδι, καὶ ὅσα τῶν κτηνῶν οὐκ ἀπολείπεται τῇ ταχύτητι τῶν ποδῶν.

Ἄλλ' ἀποδημεῖς; Ἄλλ' οὐ μᾶλλον τῶν πιηνῶν ταῦτα γὰρ εὐκολώτερον τὴν ἀποδημίαν ποιεῖται· οὐκ ἐφοδίων δεῖται, οὐχ ὑποζυγίων, ἀλλ' ἀρκεῖ πρὸς πάντα αὐτοῖς τὸ πτερόν. Τοῦτο καὶ ναῦς, τοῦτο καὶ ὑποζύγιον τοῦτο καὶ ὄχημα, τοῦτο καὶ ἄνεμος, καὶ πᾶν ὅ τι ἂν εἴπη τις. Ἄλλ' ὄξυ βλέπεις; ἀλλ' οὐχ ὡς δορκάς οὐδ' ὡς αἰετός. Ἄλλ' ὄξυ ἀκούεις; ἀλλ' ὁ ὄνος ὄξύτερον. Ἄλλ' ὀσφραίνῃ; ἀλλ' ὁ κύων οὐκ ἀφήσῃ σε αὐτὸν παρελθεῖν. Ἄλλὰ ποριστικὸς εἶ; ἀλλὰ τοῦ μύρμηκος ἀπολείπη. Ἄλλὰ χρυσοφορεῖς; ἀλλ' οὐχ οὕτως, ὡς οἱ Ἰνδικοὶ μύρμηκες. Ὑγείας δὲ ἔνεκεν πολλῶ βελτίω ἡμῶν τὰ ἄλογα, καὶ εὐεξίας καὶ τοῦ εὐπορεῖν οὐ δέδοικεν ἐκεῖνα πενίαν. «Ἐμβλέψατε» γάρ, φησὶν, «εἰς τὰ πειρινὰ τοῦ ὑδρανοῦ, ὅτι οὐ σπεύρουσιν, οὐδὲ θερίζουσιν, οὐδὲ συνάγουσιν εἰς ἀποθήκας».

Οὐκοῦν, φησὶν, ἡμῶν τὰ ἄλογα κρείττονα ἐδημιούργησεν ὁ Θεός. Ὅρῳς πόσον ἐστὶ τὸ ἀπερίσκεπτον; ὄρῳς τὸ ἀνεξέταστον; ὄρῳς, ἢ τῶν πραγμάτων ἐξέτασις ὅσον ἡμῖν χαρίζεται; Ὁ πάντων ἀνθρώπων μείζω φρενῶν, εὐρέθη καὶ τῶν ἀλόγων ταπεινότερος. Ἄλλὰ φεισόμεθα αὐτοῦ, καὶ οὐ μιμησόμεθα αὐτόν, οὐδὲ ἐπειδὴ τῆς ἡμετέρας φύσεως μείζον ἐφρόνησε, καταγαγόντες αὐτόν ὑπὸ τὴν τῶν ἀλόγων τάξιν, ἀφήσαμεν, ἀλλ' ἀναστήσομεν αὐτόν ἐκεῖθεν, οὐ δι' αὐτόν· αὐτὸς μὲν γὰρ ἄξιος τοιαῦτα παθεῖν· ἀλλ' ἵνα τοῦ Θεοῦ ἡ φιλανθρωπία καὶ ἡ εἰς ἡμᾶς δειχθῆ τιμὴ. Ἔστι γάρ, ἔστιν ἐν οἷς οὐδὲν ἡμῖν κοινωνεῖ τὰ ἄλογα. Ποῖα δὲ ταῦτα; Εὐσέβεια, καὶ ὁ

Πάλιν τὰ πρωτεῖα κατέχουν τὰ ζῶα, ὁ λαγὸς καὶ τὸ Ζαρκάδι καὶ ὅσα δὲν ὑστεροῦν κατὰ τὴν ταχύτητα τῶν ποδιῶν.

Ἄλλ' ἀποδημεῖς; Ὅχι ὁμως περισσότερο ἀπὸ τὰ πτηνά· διότι αὐτὰ ἀποδημοῦν εὐκολώτερον, δὲν ἔχουν τὴν ἀνάγκην τῶν ἐφοδίων, οὔτε τῶν ὑποζυγίων, ἀλλὰ τὸ πτερόν εἶναι εἰς αὐτὰ ἀρκετὸν δι' ὅλα. Τοῦτο εἶναι καὶ πλοῖον, τοῦτο καὶ ὑποζύγιον, τοῦτο καὶ ὄχημα, τοῦτο καὶ ἄνεμος καὶ ὅ,τιδήποτε θὰ ἠμποροῦσε νὰ εἰπῆ κανεὶς. Ἄλλ' ἔχεις ὀξειαν ὄρασιν; ὄχι ὁμως ὅπως τὸ Ζαρκάδι, οὔτε ὅπως ὁ ἀετός. Ἄλλ' ἔχεις ὀξειαν ἀκοήν; ὁ ὄνος ὁμως ἔχει ὀξυτέραν. Ἄλλ' ἔχεις ὀξειαν ὄσφρησιν; ὁμως ὁ κύων δὲ σὲ ἀφήνει νὰ τὸν ὑπερβάλῃς. Ἄλλ' εἶσαι ἰκανός νὰ προμηθεύῃς ἀγαθὰ διὰ τὸν ἑαυτὸν σου; ὑπολείπεσαι ὁμως τοῦ μύρμηγκος. Ἄλλὰ φορεῖς χρυσᾶ κοσμήματα, ὁμως ὄχι ἔτσι, ὅπως οἱ ἰνδικοὶ μύρμηγκες. Τὰ ζῶα δὲ εἶναι πολὺ καλύτερα ἀπὸ ἡμᾶς ἐξ αἰτίας τῆς ὑγείας καὶ τῆς εὐεξίας καὶ τῆς ἀφθονίας τῶν ἀγαθῶν· ἐκεῖνα δὲν φοβοῦνται τὴν πενίαν. «Διότι κυττάξατε», λέγει, «τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, ὅτι δὲν σπεύρουν, δὲν θερίζουν, οὔτε συγκεντρώνουν εἰς τὰς ἀποθήκας»¹⁵.

Ἐπομένως, θὰ εἰπῆ κάποιος, ἐδημιούργησεν ὁ Θεὸς τὰ ζῶα ἀνώτερα ἀπὸ ἡμᾶς. Βλέπεις πόση εἶναι ἡ ἀπερισκεψία; βλέπεις τὸ ἀνεξέταστον τοῦ πράγματος; βλέπεις πόσα χαρίζει εἰς ἡμᾶς ἡ ἐξέτασις καὶ ἔλεγχος τῶν πραγμάτων; Ὁ μεγαλοφρονῶν περισσότερο ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, εὐρέθῃ ταπεινότερος καὶ ἀπὸ τὰ ἄλογα ζῶα. Ἄλλὰ θὰ λυπηθοῦμεν αὐτὸν καὶ δὲν θὰ τὸν μιμηθοῦμεν· οὔτε καταβιβάζοντες αὐτὸν εἰς τὴν τάξιν τῶν ζώων, ἐπειδὴ ὑπερηφανεύθη ὑψηλότερον ἀπὸ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, θὰ τὸν ἀφήσωμεν ἐκεῖ, ἀλλὰ θὰ σηκώσωμεν αὐτὸν, ὄχι πρὸς χάριν του, διότι αὐτὸς μὲν εἶναι ἄξιός νὰ πάθῃ αὐτά, ἀλλὰ διὰ νὰ ἀποδειχθῇ ἡ φιланθρωπία τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ πρὸς ἡμᾶς τιμὴ. Διότι ὑπάρχουν μερικὰ πράγματα, εἰς τὰ ὁποῖα δὲν μετέχουν καθόλου τὰ ζῶα μαζί μας. Ποῖα λοιπὸν εἶναι αὐτά; Ἡ εὐσέβεια καὶ ὁ ἐνάρετος βίος. Ἐδῶ δὲν ἠμπορεῖς νὰ εἰπῆς πόρνους, οὔτε θηλυπρεπεῖς, οὔτε

καὶ ἀρετὴν βίος. Ἐνιαῦθα οὐκ ἔχεις πόρους εἰπεῖν, οὐδὲ
μαλακοὺς, οὐδὲ ἀνδροφόνους· ἀπεσχίσεσθε γὰρ αὐτῶν. Τί
δὴ τοῦτό ἐστι; Τὸν Θεὸν ἴσμεν, τὴν πρόνοιαν ἐπιγινώσκουμεν
τὴν αὐτοῦ, περὶ ἀθανασίας φιλοσοφοῦμεν. Παραχωρεῖτω ἐν-
5 ταῦθα τὰ ἄλογα· οὐκ ἀμφισβητήσῃ περὶ τούτων. Σωφρονοῦ-
μεν ἐνιαῦθα οὐδὲν τὰ ἄλογα κοινὸν ἔχει. Πάντων γὰρ αὐτῶν
λειπόμενοι, κρατοῦμεν αὐτῶν. Τούτω γὰρ μεῖζων ἢ ἀρχή,
διὸ λειπόμενοι αὐτῶν, βασιλεύομεν αὐτῶν· ἵνα μάθῃς, ὅτι οὐ
σὺ τούτων αἷτιος, ἀλλ' ὁ ποιήσας σε Θεός, καὶ λόγον χαρι-
10 σάμενος. Δίκτυα, θήραιρα αὐτοῖς τίθεμεν, καὶ ἐμβάλλομεν
αὐτά, καὶ χειροῦμεθα. Σωφροσύνη παρ' ἡμῖν, ἐπιείκεια, πρα-
ότης, χρημάτων ὑπεροψία. Ἄλλ' ἐπειδὴ σὺ τῶν ἀπονενοημέ-
νων τις ὢν οὐδὲν τούτων ἔχεις, εἰκότως ἢ τῶν ἀνθρώπων
μεῖζον φρονεῖς, ἢ καὶ τῶν ἀλόγων ταπεινότερον. Τοιαύτη
15 γὰρ ἢ ἄνοια καὶ ἢ θρασύτης· ἢ ἀπαίρεται πέρα τοῦ δέοντος,
ἢ ταπεινοῦται πάλιν ὁμοίως, οὐδαμοῦ τὴν συμμετρίαν φυ-
λάττουσα.

Ἄγγέλων ἐσμεν ἴσοι κατὰ τοῦτο· βασιλεία ἡμῖν ἐπήγγελ-
ται, ἢ μετὰ Χριστοῦ χορεία. Ἄνθρωπος μαστίζεται, καὶ οὐχ
20 ὑποπίπτει· ἄνθρωπος θανάτου καταφρονεῖ, οὐ τρέμει, οὐ
δέδοικεν, οὐκ ἐφίεται τοῦ πλείονος. Ὡστε ὅσοι μὴ τοιοῦτοί
εἰσι, τῶν ἀλόγων εἰσὶ χεῖρους. Ὅταν γὰρ ἐν μὲν τοῖς σω-
ματικοῖς πλεονεκτήῃ, τὰ δὲ ψυχικὰ πλεονεκτήματα μὴ ἔχῃς,
πῶς οὐχὶ τῶν ἀλόγων εἶ χεῖρων; Ἄγε γὰρ εἰς μέσον τινὰ
25 τῶν ἐν κακίᾳ ἀλογωτέρων, τῶν ἐν τρυφῇ ζώντων καὶ πλεο-
νεξία. Ὁ ἵππος αὐτοῦ πολεμικώτερος, ὁ ὄνος ἰσχυρότερος, ὁ
λαγῶς ταχύτερος, ὁ ταῶς ὠραιότερος, ὁ κύκνος εὐφωνό-
τερος, ὁ ἐλέφας μεῖζων, ὁ αἰεὶς ὀξυδερεκέστερος, πάντες ὄρ-
νιθες πλουσιώτεροι. Πόθεν οὖν ἄξιός εἰ κρατεῖν τῶν ἀλόγων;
30 ἀπὸ τοῦ λόγου; Ἄλλ' οὐκ ἔστιν. Ὅστις γὰρ μὴ εἰς δέον αὐ-
τῷ κέχρηται, πάλιν ἐκείνων χεῖρων ἐστίν. Ὅταν γὰρ λό-

άνθρωποκτόνους, διότι ἀπεχωρίσθημεν ἀπ' αὐτούς. Τί λοιπὸν σημαίνει τοῦτο; Γνωρίζομεν τὸν Θεόν, γνωρίζομεν καλῶς τὴν πρόνοιαν αὐτοῦ, φιλοσοφοῦμεν περὶ ἀθανασίας. Ἄς παραμερίσουν ἐδῶ τὰ ζῶα, δὲν θὰ ἀμφισβητήσουν δι' αὐτά. Σωφρονοῦμεν ἐδῶ κανένα κοινὸν δὲν ἔχουν τὰ ζῶα. Ὑπολειπόμενοι βέβαια ὅλων τῶν ζώων, εἴμεθα κυρίαρχοι αὐτῶν. Διότι ὡς πρὸς τοῦτο εἶναι μεγαλυτέρα ἢ ἐξουσία, ὅτι ὑπολειπόμενοι αὐτῶν, βασιλεύομεν εἰς αὐτά, διὰ νὰ μάθῃς ὅτι δὲν εἶσαι σὺ αἴτιος τούτων, ἀλλ' ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος σὲ ἐδημιούργησε καὶ ἐχάρισε τὸ λογικόν. Τοποθετοῦμεν δίκτυα καὶ παγίδας εἰς αὐτά, τὰ ρίπτομεν μέσα εἰς αὐτάς καὶ τὰ τιθασεύομεν. Εἰς ἡμᾶς ὑπάρχει σωφροσύνη, ἐπιείκεια, πραότης, περιφρόνησις τῶν χρημάτων. Ἄλλ' ἐπειδὴ σὺ, ἕνας ἀπὸ τοὺς ἀπεγνωσμένους ὄντων, δὲν ἔχεις τίποτε ἀπ' αὐτά, εὐλόγως ἢ φρονεῖς ὑψηλότερον ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ἢ καὶ τῶν ἀλόγων ταπεινότερον. Διότι ἔτσι εἶναι ἢ μωρία καὶ ἢ θρασύτης· ἢ ἐξυψώνεται περισσότερο τοῦ δέοντος ἢ ταπεινώνεται πάλιν ὁμοίως, χωρὶς νὰ φυλάσῃ πουθενὰ τὸ μέτρον.

Εἴμεθα ἴσοι πρὸς τοὺς ἀγγέλους κατὰ τοῦτο· μᾶς ὑπεσχέθη ἢ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἢ μετὰ τοῦ Χριστοῦ χορεία. Ὁ ἄνθρωπος μαστίζεται καὶ δὲν ὑποκύπτει· ὁ ἄνθρωπος περιφρονεῖ τὸν θάνατον, δὲν τρέμει, δὲν φοβεῖται, δὲν ἀποβλέπει εἰς τὰ περισσότερα. Συνεπῶς ὅσοι δὲν συμπεριφέρονται κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, εἶναι χειρότεροι ἀπὸ τὰ ζῶα. Διότι ὅταν εἰς μὲν τὰ σωματικὰ χαρίσματα ὑπερτερῆς, δὲν ἔχεις ὅμως τὰ ψυχικά, πῶς δὲν εἶσαι χειρότερος ἀπὸ τὰ ζῶα; Διότι φέρει ἐνώπιόν μας ἕνα ἀπὸ τοὺς περισσότερον ἀνοήτους, ποὺ ζοῦν εἰς τὴν κακίαν, τὴν τρυφήν καὶ τὴν πλεονεξίαν. Ὁ ἵππος εἶναι πολεμικώτερος αὐτοῦ, ὁ χοῖρος ἰσχυρότερος, ὁ λαγὸς ταχύτερος, τὸ παγῶνι ὁμορφότερον, ὁ κύκνος μελωδικώτερος, ὁ ἐλέφας μεγαλύτερος, ὁ ἀετὸς ὀξυδερκέστερος, ὅλα τὰ πτηνὰ πλουσιώτερα. Ἀπὸ ποῦ λοιπὸν εἶσαι ἄξιος νὰ ἐξουσιάζῃς τὰ ζῶα; ἀπὸ τὸ λογικόν; Ἄλλὰ δὲν εἶναι δυνατόν. Διότι ἐκεῖνος ποὺ δὲν μεταχειρίζεται αὐτὸ πρὸς τὸ καλόν, πάλιν εἶναι

γων ἔχων ὀλιγώτερος ἐκείνων ἤ, κρεῖτιον ἦν εἰ μὴδὲ τὴν ἀρχὴν ἐγένετο λογικός. Οὐ γάρ ἐστιν ἴσον λαβόντα ἀρχὴν προδοῦναι, καὶ παρὰ καιρὸν μὴ λαβεῖν. Ὁ βασιλεύων, καὶ τῶν δορυφόρων χείρων ὢν, κρεῖτιον ἦν εἰ μὴδὲ τὴν ἀλουρ-
5 γίδα περιέκειτο. Οὕτω δὴ καὶ ἐνιαῦθα.

Εἰδότες οὖν, ὅτι καὶ τῶν ἀλόγων χείρους ἐσμέν τῆς ἀ-
ρειῆς χωρὶς, ταύτην ἀσκῶμεν, ἵνα ἄνθρωποι γενώμεθα, μᾶλ-
λον δὲ ἄγγελοι, καὶ τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν ἀπολαύσω-
μεν, ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλαν-
10 θρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πα-
τρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ
καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

χειρότερος ἀπ' ἐκεῖνα. Διότι ὅταν εἶναι περισσότερον ἀνόητος ἀπ' ἐκεῖνα, ἂν καὶ ἔχη λογικόν, ἦτο καλύτερον ἐὰν δὲν ἐγένετο καθόλου λογικός. Διότι δὲν εἶναι ἴσον, λαβὼν κάποιος ἀρχὴν νὰ τὴν προδώσῃ, καὶ παρὰ καιρὸν νὰ μὴ λάβῃ. Ἐκεῖνος ποῦ εἶναι βασιλεὺς καὶ εἶναι χειρότερος ἀπὸ τοὺς σωματοφύλακάς του, ἦτο καλύτερον ἐὰν δὲν ἐφοροῦσε οὔτε τὴν πορφύραν. "Ἐτσι ἀκριβῶς συμβαίνει καὶ ἐδῶ.

Γνωρίζοντες λοιπόν, ὅτι εἴμεθα χειρότεροι ἀπὸ τὰ ζῶα χωρὶς τὴν ἀρετὴν, ἅς ἐπιδιώκωμεν αὐτήν, ὥστε νὰ γίνωμεν ἄνθρωποι, μᾶλλον δὲ ἄγγελοι, καὶ νὰ ἀπολαύσωμεν τὰ ὑπεσχημένα ἀγαθὰ, τὰ ὁποῖα ὅλοι μας νὰ ἐπιτύχωμεν μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ τοῦ ὁποίου ἀνήκει εἰς τὸν Πατέρα καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα δόξα, δύναμις, τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Θ΄
Φιλιπ. 2, 12 - 18

«Ὡστε, ἀγαπητοί μου, καθὼς πάντοτε ὑπηκούσατε,
μὴ ὡς ἐν τῇ παρουσίᾳ μου μόνον, ἀλλὰ καὶ νῦν πολλῶ
5 μᾶλλον ἐν τῇ ἀπουσίᾳ μου, μετὰ φόβου καὶ τρόμου
τὴν ἑαυτῶν σωτηρίαν κατεργάζεσθε. Ὁ Θεὸς γὰρ ἐ-
στιν ὁ ἐνεργῶν ἐν ὑμῖν καὶ τὸ θέλειν καὶ τὸ ἐνεργεῖον
ὑπὲρ τῆς εὐδοκίας. Πάντα ποιεῖτε χωρὶς γογγυσμῶν
καὶ διαλογισμῶν, ἵνα γένησθε ἄμεμπτοι καὶ ἀκέραιοι,
10 τέκνα Θεοῦ ἀμώμητα ἐν μέσῳ γενεᾶς σχολιᾶς καὶ
διεστραμμένης, ἐν οἷς φαίνεσθε, ὡς φωσιτῆρες ἐν κό-
σμῳ, λόγον ζωῆς ἐπέχοντες, εἰς καύχημα ἔμοι εἰς ἡ-
μέραν Χριστοῦ».

Τὰς παραινέσεις μετὰ ἐγκωμίων δεῖ ποιεῖσθαι· οὕτω γὰρ
15 καὶ εὐπαράδεκτοι γίνονται διὰ πρὸς τὸν οἰκεῖον ζῆλον κα-
λῶμεν τοὺς παραινουμένους· οἷον καὶ Παῦλος ἐνταῦθα ἐποίη-
σε. Καὶ θέα πῶς συνειῶς. «Ὡστε, ἀγαπητοί μου», φησὶν.
Οὐκ εἶπεν ἀπλῶς, διὸ ὑπακούετε, ἀλλὰ πρότερον ἐπαινέσας
καὶ εἰπὼν, «καθὼς πάντοτε ὑπηκούσατε»· τουτέστι, μιμεῖσθαι
20 παρακαλῶ οὐχ ἐτιέρους, ἀλλ' ὑμᾶς αὐτούς. «Μὴ ὡς ἐν τῇ
παρουσίᾳ μου μόνον, ἀλλὰ πολλῶ μᾶλλον ἐν τῇ ἀπουσίᾳ μου».
Διὰ τί πολλῶ μᾶλλον ἐν τῇ ἀπουσίᾳ μου; Τότε μὲν ἴσως
ἔδοκεῖτε διὰ τὴν εἰς ἐμὲ τιμὴν καὶ τὴν αἰδῶ πάντα ποιεῖν,

ΛΟΓΟΣ Θ'
Φιλιπ. 2, 12 - 18

«Ώστε, ἀγαπητοί μου, καθὼς πάντοτε ὑπηκούσατε, ὄχι μόνον ὅταν ἤμην παρὼν μεταξύ σας, ἀλλὰ πολὺ περισσότερον καὶ τώρα κατὰ τὴν ἀπουσίαν μου, μὲ φόβον καὶ τρόμον νὰ ἐργάζεσθε διὰ νὰ φέρετε εἰς πέρας τὴν σωτηρίαν σας. Διότι ὁ Θεὸς εἶναι αὐτὸς ποὺ ἐργάζεται μέσα σας καὶ τὸ νὰ θέλετε καὶ τὸ νὰ ἐνεργῆτε διὰ νὰ πληρωθῇ ἡ ἀγαθὴ του διάθεσις. Ὅλα κάμνετέ τα χωρὶς γογγυσμοὺς καὶ χωρὶς ἀμφιβολίας, διὰ νὰ γίνετε ἄμεμπτοι καὶ ἀκέραιοι, τέκνα τοῦ Θεοῦ ἄμεμπτα εἰς τὸ μέσον μιᾶς γενεᾶς ἀνθρώπων πονηρῶν καὶ διεστραμμένων, μεταξύ τῶν ὁποίων σεῖς φαίνεσθε ὡς φωτεινοὶ ἀστέρες εἰς τὸν κόσμον, καὶ κρατεῖτε σταθερῶς τὸν λόγον τῆς ζωῆς, διὰ νὰ εἴσθε κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς δευτέρας παρουσίας τοῦ Χριστοῦ καύχημά μου»¹.

Πρέπει νὰ κάμνωμεν τὰς παραινέσεις μαζί μὲ τὰ ἐγκώμια· διότι ἔτσι γίνονται καὶ εὐπρόσδεκτοι, ὅταν καλοῦμεν αὐτοὺς ποὺ παραινῶμεν πρὸς τὸν ἰδικόν των ζῆλον, ὅπως καὶ ὁ Παῦλος ἔκαμεν ἐδῶ. Καὶ πρόσεχε πῶς παραινεῖ μὲ σύνεσιν. «Ώστε, ἀγαπητοί μου», λέγει. Δὲν εἶπεν ἀπλῶς, ὅτι ὑπακούετε, ἀλλ' ἀφοῦ προηγουμένως τοὺς ἐπήνεσε καὶ εἶπε, «καθὼς πάντοτε ὑπηκούσατε»· δηλαδή, σὰς προτρέπω νὰ μιμῆσθε ὄχι ἄλλους, ἀλλὰ τοὺς ἰδίους τοὺς ἑαυτοὺς σας. «Ὅχι μόνον ὅταν ἤμην παρὼν μεταξύ σας, ἀλλὰ πολὺ περισσότερον κατὰ τὴν ἀπουσίαν μου». Διατί πολὺ περισσότερον κατὰ τὴν ἀπουσίαν μου; Τότε μὲν ἴσως ἐνομίζετε ὅτι πράττετε τὰ πάντα ἐξ αἰτίας τῆς πρὸς ἐμὲ

νυνὶ δὲ οὐκέτι. Ἐὰν οὖν δειχθῆ δι νῦν ἐπιτείναιτε δείκνυται δι καὶ τότε οὐδὲ ἐμέ, ἀλλὰ διὰ τὸν Θεόν. Τί βούλει; εἶπέ. Οὐχ ἵνα ἐμοῦ ἀκούσητε, ἀλλ' ἵνα μετὰ φόβου καὶ τρόμου τὴν ἑαυτῶν σωτηρίαν κατεργάζησθε. Οὐ γὰρ ἔνι τὸν
 5 χωρὶς φόβου ζῶντα γενναῖόν τι καὶ θαυμασιὸν ἐπιδείξασθαι. Καὶ οὐχ ἀπλῶς εἶπε «φόβου», ἀλλὰ, «καὶ τρόμου», ὅπερ ἐπίτασίς ἐστι τοῦ φόβου.

Τοῦτον εἶχε τὸν φόβον ὁ Παῦλος· διὰ τοῦτο καὶ ἔλεγε, «Φοβοῦμαι μὴ πως ἄλλοις κηρύξας, αὐτὸς ἀδόκιμος γένω-
 10 μαι». Εἰ γὰρ τὰ θιωτικὰ κατορθῶσαι φόβου χωρὶς οὐκ ἔνι, πόσῳ μᾶλλον τὰ πνευματικά; Εἶπέ γάρ μοι τίς γραμματα ἔμαθε φόβου χωρὶς; τίς τέχνης ἔμπειρος γέγονε φόβου χωρὶς; Εἰ δὲ ἔνθα οὐκ ἐφεδρεῖει ὁ διάβολος, ἀλλὰ ραθυμία μόνον ἐνοχλεῖ, ἰσοσῦτου φόβου ἡμῖν ἐδέησεν, ὥστε
 15 ραθυμίαν ἐπισιτρέψαι φρυικὴν μόνον, ἔνθα ἰσοσῦτος ὁ πόλεμος, ἰσοσῦτα τὰ κωλύματα, πῶς ἔνι φόβου χωρὶς διασωθῆναι ποτε; Πῶς δ' ἂν οὔτις γένοιτο ὁ φόβος; Ἄν ἐννοήσωμεν, δι πανταχοῦ πάρεσιν ὁ Θεός, πάντα ἀκούει, ὁρᾷ, οὐ τὰ πρατιζόμενα μόνον καὶ λεγόμενα, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐν καρ-
 20 δίαις ἅπαντα, καὶ τὰ ἐν τῷ θάθει τῆς διανοίας· «Κριτικὸς γὰρ ἐστὶν ἐνθυμήσεων καὶ ἐννοιῶν καρδίας». Ἄν οὕτω διαθῶμεν ἑαυτούς, οὐδὲν πονηρὸν πράξομεν, οὐδὲν ἐροῦμεν, οὐδὲν ἐννοήσομεν. Εἶπέ μοι, εἰ διαπαντὸς τοῦ ἄρχοντος πλησίον εἰσιθήκεις, οὐ μετὰ φόβου ἂν εἰσιθήκεις; Καὶ πῶς Θεῷ
 25 οὐ παρεσιῶς γελᾷς καὶ ἀνανίπτιεις, καὶ οὐ δέδοικας οὐδὲ φρίσσεις;

Μὴ δὴ τῆς ἀνοχῆς αὐτοῦ καταφρόνει· πρὸς γὰρ μετάνοιάν σε ἄγων μακροθυμεῖ. Ὅταν ἐσθίης, νόμισον παρεῖναι τὸν Θεόν· πάρεσι γὰρ διαν καθεύδειν μέλλης, διαν ὀρ-
 30 γίξῃ, διαν ἀρπάξῃς, κἂν τρυφᾷς, κἂν δτιοῦν ποιῆς, οὐδέποτε

2. Α' Κορ. 9, 27.

3. Ἑβρ. 4, 12.

τιμῆς καὶ ἐντροπῆς, τώρα δὲ ὄχι πλέον. Ἐὰν λοιπὸν ἀποδειχθῆ ὅτι τώρα ἐπηυξήσατε, ἀποδεικνύεται ὅτι καὶ τότε τὸ ἐκάματε ὄχι δι' ἐμέ, ἀλλὰ διὰ τὸν Θεόν. Τί θέλεις; εἶπέ μου. "Ὅχι διὰ νὰ ἀκούσετε ἐμέ, ἀλλὰ διὰ νὰ ἐργάζεσθε μὲ φόβον καὶ τρόμον τὴν πρόοδον τῆς σωτηρίας σας. Διότι δὲν εἶναι δυνατὸν ἐκεῖνος ποὺ ζῆ χωρὶς φόβον νὰ ἐπιδείξῃ κάτι γενναῖον καὶ θαυμαστὸν ἔργον. Καὶ δὲν εἶπεν ἀπλῶς, φόβον, ἀλλὰ «καὶ τρόμον», τὸ ὁποῖον εἶναι ἐπίτασις τοῦ φόβου.

Αὐτὸν τὸν φόβον εἶχεν ὁ Παῦλος, διὰ τοῦτο καὶ ἔλεγε, «Φοβοῦμαι μήπως δὲν γίνω εὐπρόσδεκτος ἐγὼ ὁ ἴδιος, ποὺ ἐκήρυξα εἰς ἄλλους»². Ἐὰν βέβαια δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ κατορθώσωμεν τὰς βιωτικὰς μας ἀνάγκας χωρὶς φόβον, πόσω μᾶλλον τὰς πνευματικὰς; Διότι εἶπέ μου ἡ ποῖος ἔμαθε γράμματα χωρὶς φόβον; ποῖος ἔχει γίνῃ ἐμπειρος μιᾶς τέχνης χωρὶς φόβον; Ἐὰν δὲ ἐκεῖ, ὅπου δὲν καιροφυλακτεῖ ὁ διάβολος, ἀλλὰ μόνον ἡ ραθυμία προκαλεῖ ἐνόχλησιν, ἐχρειάσθη εἰς ἡμᾶς τόσον πολὺς φόβος, ὥστε νὰ ἀπομακρύνωμεν τὴν φυσικὴν μόνον ραθυμίαν, ἐκεῖ ὅπου εἶναι τόσον μέγας ὁ πόλεμος καὶ τόσον μεγάλα τὰ ἐμπόδια, πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ διασωθοῦμεν ποτὲ χωρὶς φόβον; Πῶς ὅμως θὰ γίνῃ ὁ φόβος αὐτός; "Ἄν κατανοήσωμεν, ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι παρὼν παντοῦ, τὰ πάντα ἀκούει, τὰ πάντα βλέπει, ὄχι μόνον αὐτὰ ποὺ γίνονται, ἀλλὰ καὶ ὅλα ποὺ βρίσκονται μέσα εἰς τὰς καρδίας καὶ εἰς τὸ βάθος τῆς διανοίας ἡ «διότι εἶναι ἰκανὸς νὰ κρίνῃ καὶ τὰς σκέψεις καὶ ἰδέας τῆς καρδίας»³. "Ἄν ἔτσι διαθέσωμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας, δὲν θὰ πράξωμεν τίποτε πονηρόν, τίποτε δὲν θὰ εἶποῦμεν, τίποτε δὲν θὰ σκεφθοῦμεν. Εἶπέ μου, ἐὰν στέκεσαι συνεχῶς πλησίον τοῦ ἄρχοντος, δὲν θὰ στέκεσαι μὲ φόβον; Καὶ πῶς ὅταν στέκεσαι πλησίον τοῦ Θεοῦ γελαῶς καὶ ἀνακλίνεσαι, καὶ δὲν φοβεῖσαι οὔτε φρίττεις;

Μὴ περιφρονηῖς λοιπὸν τὴν ἀνοχήν του, διότι μακροθυμεῖ μὲ σκοπὸν νὰ σὲ ὀδηγήσῃ εἰς μετάνοιαν. "Ὅταν τρώγῃς, θεώρησε ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι παρὼν διότι εἶναι παρὼν ὅταν πρόκειται νὰ κοιμηθῆς, ὅταν ὀργίζεσαι, ὅταν ἀρπάζῃς,

εἰς γέλωτα ἐμπεσῆ, οὐδέποτε εἰς ὀργὴν ἐξαφθῆση. Ἄν
 τοῦτον ἔχης διαπαντός τὸν λογισμόν, διαπαντός ἐν φόβῳ
 ἔση καὶ τρόμῳ, ἅτε τοῦ βασιλέως πλησίον ἐσιώς. Ὁ τε-
 χνίτης, κἂν ἔμπειρος ᾗ, κἂν σφόδρα ᾗ τεχνίτης, μετὰ φόβου
 5 καὶ τρόμου ἔσσηκε, δεδοικώς μὴ καταπέση ἐκ τῆς οἰκοδο-
 μῆς. Καὶ σὺ ἐπίστευσας, ἔπραξας ἀγαθὰ πολλά, ἀνῆλθες
 εἰς ὕψος· ἐν ἀσφαλείᾳ κάτεχε σανιόν, καὶ φοβοῦ ἐσιώς,
 καὶ τὸ ὄμμα ἔχε διεγηγερμένον, μὴ καταπέσης ἐκεῖθεν· πολ-
 10 λὰ γὰρ τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας, τὰ βουλόμενά σε καθε-
 λεῖν. «Δουλεύσατε», φησί, «τῷ Κυρίῳ ἐν φόβῳ, καὶ ἀγαλ-
 λιᾶσθε αὐτῷ ἐν τρόμῳ». Καὶ πῶς ἔνι ἀγαλλίαισι μετὰ τρό-
 μου; Ἀὕτη μὲν οὖν ἐστὶ μόνη ἀγαλλίασις. Ὅταν γάρ τι
 ἀγαθὸν ἐργασώμεθα, καὶ τοιοῦτον, οἷον εἰκὸς τοὺς ἐν τρόμῳ
 τι ποιοῦντας, τότε χαίρομεν μόνον.

15 «Μετὰ φόβου καὶ τρόμου τὴν ἑαυτῶν σωτηρίαν κατερ-
 γάζεσθε». Οὐκ εἶπεν, ἐργάζεσθε, ἀλλὰ, «κατεργάζεσθε», του-
 τέστι μετὰ πολλῆς τῆς σπουδῆς, μετὰ πολλῆς τῆς ἐπιμελείας.
 Ἐπειδὴ δὲ εἶπε, «μετὰ φόβου καὶ τρόμου», ὄρα πῶς πα-
 ραμυθεῖται τὴν ἀγωνίαν. Τί γάρ φησιν; «Ὁ Θεὸς ἐστὶν ὁ
 20 ἐνεργῶν ἐν ὑμῖν». Μὴ φοβοῦ, δι εἶπον, «μετὰ φόβου καὶ
 τρόμου»· οὐ διὰ τοῦτο εἶπον, ἵνα ἀπαγορεύσης, ἵνα δυσέφι-
 κτὸν τι εἶναι νομίσης τὴν ἀρετὴν, ἀλλ' ἵνα προσέχης, ἵνα
 μὴ διαχέης σανιόν. Ἄν τοῦτο ᾗ, ὁ Θεὸς πάντα ἐργάσεται·
 οὐ θάρσει. «Ὁ Θεὸς γάρ ἐστὶν ἐνεργῶν ἐν ὑμῖν». Εἰ τοίνυν
 25 αὐτὸς ἐνεργεῖ, ἡμᾶς δεῖ τὴν προαίρεσιν παρασχεῖν συγκεκρο-
 τημένην διαπαντός, ἐσφιγμένην, ἀδιάχυτον. «Ὁ Θεὸς γάρ
 ἐστὶν ὁ ἐνεργῶν ἐν ὑμῖν καὶ τὸ θέλειν καὶ τὸ ἐνεργεῖν».
 Εἰ τὸ θέλειν αὐτὸς ἡμῖν ἐνεργεῖ, πῶς ἡμῖν παρακελεύη;
 Εἰ γὰρ καὶ τὸ θέλειν αὐτὸς ποιεῖ, εἰκὴ ἡμῖν λέγεις, δι ὑπη-
 30 κούσατε· οὐ γὰρ ὑπακούομεν· εἰκὴ λέγεις ἐν φόβῳ καὶ ἐν
 τρόμῳ· Θεοῦ γὰρ τὸ ὄλον ἐστίν. Οὐ διὰ τοῦτο εἶπον, «Αὐ-
 τὸς γάρ ἐστὶν ὁ ἐνεργῶν καὶ τὸ θέλειν καὶ τὸ ἐνεργεῖν»,

εἴτε ζῆς βίον τρυφηλόν, εἴτε κάμνης ὅ,τιδήποτε, ποτέ νὰ μὴ περιγελάσης, ποτέ νὰ μὴ ὀργισθῆς. Ἐὰν ἔχῃς συνεχῶς τὴν σκέψιν αὐτήν, συνεχῶς θὰ φοβῆσαι καὶ θὰ τρέμῃς, ὡς νὰ στέκεσαι πλησίον τοῦ βασιλέως. Ὁ οἰκοδόμος στέκεται μὲ φόβον καὶ τρόμον, εἴτε εἶναι ἔμπειρος, εἴτε εἶναι πάρα πολὺ καλὸς τεχνίτης, ἐπειδὴ φοβεῖται μήπως πέσῃ ἀπὸ τὴν οἰκοδομήν. Καὶ σὺ ἐπίστευσες, ἔπραξες ἀγαθὰ πολλά, ἀνῆλθες εἰς ὕψος, κράτησε τὸν ἑαυτὸν σου μὲ ἀσφάλειαν καὶ νὰ φοβῆσαι ὅταν στέκεσαι καὶ νὰ προσέχῃς μήπως καταπέσῃς ἀπ' ἐκεῖ, διότι πολλὰ εἶναι τὰ πνεύματα τῆς πονηρίας, ποὺ ἐπιθυμοῦν νὰ σὲ καταβιβάσουν. «Δουλεύσατε», λέγει, «τὸν Κύριον μὲ φόβον καὶ ἀγαλλιᾶσθε μὲ τρόμον»⁴. Καὶ πῶς εἶναι δυνατὴ ἡ ἀγαλλίασις μαζὶ μὲ τρόμον; Αὐτὴ πράγματι εἶναι ἡ μόνη ἀγαλλίασις. Διότι ὅταν πράξωμεν ἓνα ἀγαθόν, καὶ τέτοιο, ὅμοιον δηλαδὴ πρὸς τοὺς πράττοντας κάτι μὲ φόβον, τότε χαίρομεν μόνον.

«Μὲ φόβον καὶ τρόμον νὰ ἐργάζεσθε διὰ νὰ ἐπιτύχετε τὴν σωτηρίαν σας». Δὲν εἶπε, νὰ ἐργάζεσθε, ἀλλὰ «νὰ κατεργάζεσθε», δηλαδὴ, μὲ πολὺν ζῆλον, μὲ πολλὴν ἐπιμέλειαν. Ἐπειδὴ δὲ εἶπε, «μὲ φόβον καὶ τρόμον», πρόσεχε πῶς καταπραῦνει τὴν ἀγωνίαν. Τί λοιπὸν λέγει; «Ὁ Θεὸς εἶναι ποὺ ἐργάζεται μέσα σας». Μὴ φοβεῖσαι, διότι εἶπα, «μὲ φόβον καὶ τρόμον»· δὲν εἶπα διὰ τοῦτο, νὰ ἀποκάμῃς, νὰ νομίσης ὅτι ἡ ἀρετὴ εἶναι κάτι ποὺ κατορθώνεται δυσκόλως, ἀλλὰ διὰ νὰ προσέχῃς, διὰ νὰ μὴ ἔχῃς τὸν ἑαυτὸν σου παραλελυμένον. Ἐὰν τοῦτο συμβαίῃ, ὁ Θεὸς θὰ ἐνεργήσῃ τὰ πάντα, σὺ νὰ ἔχῃς θάρρος. «Διότι ὁ Θεὸς εἶναι ποὺ ἐνεργεῖ μέσα σας». Ἐὰν λοιπὸν αὐτὸς ἐνεργῇ, ἡμεῖς πρέπει νὰ ἔχωμεν τὴν προαίρεσιν συνεχῶς ἠτοιμασμένην, ἀδιάχυτον. «Διότι ὁ Θεὸς εἶναι ποὺ ἐνεργεῖ μέσα σας καὶ τὸ νὰ θέλετε καὶ τὸ νὰ ἐνεργῆτε». Ἐὰν αὐτὸς ἐνεργῇ εἰς ἡμᾶς τὴν θέλησιν, πῶς μᾶς προτρέπει; Διότι ἂν αὐτὸς κάμνῃ καὶ τὸ νὰ θέλωμεν, ἄδικα μᾶς λέγεις, ὅτι ὑπηκούσατε· διότι δὲν ὑπακούομεν· ἄδικα λέγεις μὲ φόβον καὶ τρόμον· διότι τὸ πᾶν εἶναι ὁ Θεός. Δὲν εἶπα διὰ τοῦτο, «Διότι αὐτὸς εἶναι ποὺ ἐργάζεται καὶ τὸ νὰ θέλετε καὶ τὸ

ἀλλ' ἐκλύσαι τὴν ἀγωνίαν ὑμῶν βουλόμενος. Ἐάν θελήσῃς, τότε ἐνεργήσῃ τὸ θέλειν. Μὴ φοβηθῆς, οὐδὲν κάμνεις· καὶ προθυμίαν αὐτὸς ἡμῖν δίδωσι καὶ ἐργασίαν. Ὅταν γὰρ θελήσωμεν, αὐξοῦν τὸ θέλειν ἡμῶν λοιπόν· οἷον, βούλομαι ἀγαθόν τι ἐργάσασθαι· ἐνήργησεν αὐτὸ τὸ ἀγαθόν, ἐνήργησε δι' αὐτοῦ καὶ τὸ θέλειν. Ἡ ἀπὸ πολλῆς εὐλαθείας τοῦτο φησιν, ὡσπερ ὅταν τὰ καιροθώματα τὰ ἡμέτερα χαρίσματα εἶναι λέγῃ.

Ὡσπερ οὖν λέγων αὐτὰ χαρίσματα, οὐκ ἐξωθεῖ ἡμᾶς τοῦ ἀντεξουσίου, ἀλλ' ἀφίησιν ἐν ἡμῖν τὸ ἀντεξουσίον, οὕτως ὅταν λέγῃ ἐνεργεῖν ἐν ἡμῖν τὸ θέλειν, οὐκ ἀφαιρεῖται ἡμᾶς τὸ ἀντεξουσίον, ἀλλὰ δείκνυσι, ὅτι ἀπὸ τοῦ καιροθούου πολλὴν εἰς τὸ θέλειν λαμβάνομεν προθυμίαν. Καθάπερ γὰρ τὸ ποιεῖν ἐκ τοῦ ποιεῖν γίνεται· οὕτως ἐκ τοῦ μὴ ποιεῖν τὸ μὴ ποιεῖν. Ἐδώκας ἐλεημοσύνην; μᾶλλον προειράπησεν δοῦναι. Οὐκ ἔδωκας; μᾶλλον ἤργησας. Ἐσωφρόνησας μίαν ἡμέραν; ἔχεις προτροπὴν καὶ εἰς τὴν δευτέραν. Ἐρροθύμησας; ἐπέτεινας τὴν ραθυμίαν. «Ἀσεβῆς» γάρ, φησὶν, «ἐλθὼν εἰς θάθος κακῶν καταφρονεῖ». Ὡσπερ οὖν ὅταν ἔλθῃ εἰς θάθος κακῶν, καταφρονεῖ· οὕτως ὅταν ἔλθῃ εἰς θάθος ἀγαθῶν, σπουδάζει. Καθάπερ γὰρ ἐκεῖνος ἀπογνοὺς ραθυμότερος γίνεται· οὕτως οὗτος ἐννοῶν τὸ πλῆθος τῶν ἀγαθῶν, σπουδαιότερος γίνεται, δεδοικῶς μὴ τὸ πᾶν ἀπολέσῃ. «ὑπὲρ τῆς εὐδοκίας», φησὶ· τουτέστι, διὰ τὴν ἀγάπην, διὰ τὴν ἀρέσκειαν αὐτοῦ, ἵνα τὰ δοκοῦντα αὐτῷ γένηται, ἵνα κατὰ τὴν θέλησιν αὐτοῦ γένηται. Ἐνιαῦθα δείκνυσι, ὅτι ποιεῖ θαρρεῖν, ὅτι πάντως ἐνεργεῖ. Θέλει γὰρ ἡμᾶς, ὡς αὐτὸς βούλεται ζῆν. Εἰ δὲ βούλεται, πρὸς δὲ τοῦτο αὐτὸς ἐνεργεῖ, καὶ τοῦτο πάντως ἐνεργήσῃ· θέλει γὰρ ἡμᾶς ὁρθῶς ζῆν. Ὅρθως πῶς οὐκ ἀφαιρεῖται τὸ ἀντεξουσίον;

Ταῦτα «πάντα ποιεῖτε», φησὶ, «χωρὶς γογγυσμῶν καὶ

νὰ ἐνεργῆτε», ἀλλ' ἐπειδὴ ἐπιθυμῶ νὰ διαλύσω τὴν ἀγωνίαν σας. Ἐὰν θελήσης, τότε θὰ ἐνεργήσῃ ἡ θέλησίς. Μὴ φοβηθῆς, καθόλου δὲν καταπονείσαι. Αὐτὸς μᾶς δίδει καὶ τὴν προθυμίαν καὶ τὴν ἐργασίαν. Διότι ὅταν θελήσωμεν, αὐξάνει ἡ θέλησίς μας εἰς τὴν συνέχειαν· ὅπως, ἐπιθυμῶ νὰ πράξω ἓνα ἀγαθόν· ἐνήργησεν αὐτὸ τὸ ἀγαθόν, ἐνήργησε μὲ αὐτὸ καὶ ἡ θέλησίς. Ἡ λέγει τοῦτο ἀπὸ πολλὴν εὐσέβειαν, ὅπως ὅταν λέγῃ ὅτι τὰ ἰδικὰ μας κατορθώματα εἶναι χαρίσματα.

Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν ὀνομάζει αὐτὰ χαρίσματα, δὲν μᾶς στερεῖ τὸ αὐτεξούσιον, ἀλλ' ἀφήνει μέσα μας τὸ αὐτεξούσιον, ἔτσι ὅταν λέγῃ, ὅτι ἐνεργεῖ μέσα μας ἡ θέλησίς, δὲν μᾶς ἀφαιρεῖ τὸ αὐτεξούσιον, ἀλλὰ δεικνύει, ὅτι ἀπὸ τὰ κατορθώματα λαμβάνομεν πολλὴν προθυμίαν εἰς τὸ νὰ θέλωμεν. Διότι ὅπως ἀκριβῶς τὸ ἔργον γίνεται ἀπὸ τὴν πράξιν, ἔτσι καὶ ἀπὸ τὴν ἀπραξίαν δὲν ὑπάρχει ἔργον. Ἐδωσες ἐλεημοσύνην; περισσότερον παρεκινήθης νὰ δώσης. Δὲν ἔδωσες; περισσότερον ἀργὰ ἔγινες. Ἐδειξες σωφροσύνην μίαν ἡμέραν; ἔχεις τὴν προτροπὴν καὶ διὰ τὴν ἄλλην. Ἐγίνες ράθυμος; ἐπηύξησες τὴν ραθυμίαν. «Διότι ὁ ἀσεβὴς», λέγει, «ὅταν ἔλθῃ εἰς τὸ βάθος τῶν κακῶν περιφρονεῖ»⁵. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν, ὅταν ἔλθῃ εἰς τὸ βάθος τῶν κακῶν, περιφρονεῖ, ἔτσι ὅταν ἔλθῃ εἰς τὸ βάθος τῶν ἀγαθῶν, βιάζεται. Διότι ὅπως ἐκεῖνος ποῦ περιῆλθεν εἰς ἀπόγνωσιν γίνεται ραθυμότερος, ἔτσι αὐτὸς ποῦ κατανοεῖ τὸ πλῆθος τῶν ἀγαθῶν γίνεται ταχύτερος, φοβούμενος μήπως ἀπολέσῃ τὸ πᾶν. «Διὰ νὰ πληρωθῇ ἡ ἀγαθὴ του διάθεσις», λέγει. Δηλαδή, διὰ τὴν ἀγάπην, διὰ τὴν ἀρέσκειάν του, διὰ νὰ γίνουν αὐτὰ ποῦ φαίνονται καλὰ εἰς αὐτόν, διὰ νὰ γίνουν συμφώνως πρὸς τὴν θέλησίν του. Ἐδῶ ἀποδεικνύει, καὶ μᾶς δίδει θάρρος, ὅτι ἐνεργεῖ ὅπως δὴποτε. Διότι θέλει νὰ ζῶμεν, ὅπως αὐτὸς ἐπιθυμεῖ. Ἐὰν δὲ ἐπιθυμῇ καὶ ἐπὶ πλέον καὶ ὁ ἴδιος ἐνεργεῖ, καὶ αὐτὸ ὅπως δὴποτε θὰ ἐνεργήσῃ· διότι θέλει νὰ ζῶμεν ὀρθῶς. Βλέπεις πῶς δὲν ἀφαιρεῖ τὸ αὐτεξούσιον;

Αὐτὰ «ὄλα πράττετε», λέγει, «χωρὶς γογγυσμοὺς καὶ

διαλογισμῶν». Ὁ διάβολος ἐπειδὴν μὴ δυνηθῆ ἡμᾶς ἀπα-
 γαγεῖν τοῦ καλῶς ποιεῖν, ἐτέρως θούλειαι ἡμῶν κενῶσαι
 τὸν μισθόν. Ἡ γὰρ κενοδοξίαν, ἢ ἀπόνοιαν ἐπεισήγαγεν,
 ἢ, εἰ μηδὲν τούτων, γογγυσμόν, ἢ, εἰ μὴ τοῦτο, διάκρισιν.
 5 Ὅρα τοίνυν πῶς αὐτὰ ἐκκαθαίρει ὁ Παῦλος. Εἶπε περὶ
 τῆς ταπεινοφροσύνης ὅσαπερ εἶπεν ἀναιρῶν ἀπόνοιαν· εἶπε
 περὶ τῆς κενοδοξίας, τουτέστι, «μὴ ἐν τῇ παρουσίᾳ μου μό-
 νον»· λέγει ἐνιαῦθα περὶ τοῦ γογγυμοῦ καὶ τοῦ διακριτι-
 κοῦ. Τί δῆποτε ἐπὶ μὲν τῶν Κορινθίων τοῦτο τὸ πάθος ἀναι-
 10 ρῶν, ἐμνημόνευσε καὶ τῶν Ἰσραηλιτῶν, ἐνιαῦθα δὲ οὐ-
 δὲν τοιοῦτον εἶπεν, ἀλλ' ἀπλῶς ἐπέταξεν; Ὅτι ἐκεῖ μὲν
 γενόμενον ἤδη ἦν τοῦτο· διὸ καὶ σφοδροτέρως ἐδέησεν αὐτῶ
 τῆς πληγῆς, καὶ μείζονος τῆς ἐπιτιμῆσεως· ἐνιαῦθα δέ, ὥ-
 τε μὴ γενέσθαι, παραινεῖ. Τοὺς οὖν οὐδέπω ἡμαρτηκότας
 15 περιττὸν ἦν πληκτικώτερον ἀσφαλίζεσθαι· ἐπεὶ καὶ εἰς τα-
 πεινοφροσύνην ἐνάγων οὐ παρέθηκεν ὑπόδειγμα τὸ ἐν τῷ
 εὐαγγελίῳ, ἔνθα οἱ ἀλαζόνες ἐκολάσθησαν, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ
 Θεοῦ τὴν παραίνεσιν εἰσήγαγε, καὶ ὡς ἐλευθέρους αὐτοῖς
 διαλέγεται, ὡς τέκνοις γνησίοις, οὐχ ὡς οἰκέταις. Ἐν γὰρ
 20 τοῖς ἀγαθοῖς ὁ μὲν εὐγνώμων καὶ εὐγενὴς ἀπὸ τῶν κατορ-
 θούτων ἐνάγεται, ὁ δὲ ἀγνώμων ἀπὸ τῶν μὴ κατορθούν-
 των· ἐκεῖνος ἀπὸ τῆς τιμῆς, οὗτος ἀπὸ τῆς κολάσεως. Διὰ
 τοῦτο καὶ Ἑβραίοις γράφων ἔλεγε, τὸν Ἡσαῦ εἰς μέσον
 παραγαγών, «Ὅς ἀντὶ βρώσεως μιᾶς ἀπέδοτο τὰ πρωτο-
 25 τόκια»· καὶ πάλιν· «Ἐὰν ὑποσιεῖληται, οὐκ εὐδοκεῖ ἡ ψυχὴ
 μου ἐν αὐτῷ». Καὶ ἐν τοῖς Κορινθίοις δὲ πολλοὶ ἦσαν οἱ
 πορνεύσαντες· διὰ τοῦτο ἔλεγε, «Μὴ πάλιν ἐλθόντα με πρὸς
 ὑμᾶς ταπεινώσῃ ὁ Θεός μου, καὶ πενθήσω πολλοὺς τῶν
 προημαρτηκότων, καὶ μὴ μετανοησάντων ἐπὶ τῇ ἀκαθαρσίᾳ
 30 καὶ πορνείᾳ καὶ ἀσελείᾳ, ἢ ἔπραξαν».

«Ἴνα γένηθῃ», φησὶν, «ἄμεμπτοι καὶ ἀκέραιοι», τουτέ-

6. Ἑβρ. 12, 16· 10, 38.

7. Β' Κορ. 12, 21

χωρίς ἀμφιβολίας». Ὄταν ὁ διάβολος δὲν ἠμπορέσῃ νὰ μᾶς ἐκτρέψῃ ἀπὸ τὸ νὰ κάμνωμεν τὸ καλόν, ἐπιθυμεῖ νὰ μᾶς ἀφαιρέσῃ μὲ ἄλλον τρόπον τὸν μισθόν. Εἰσήγαγε λοιπὸν ἢ τὴν κενοδοξίαν ἢ νὴ ἀπόγνωσιν, ἢ ἐὰν τίποτε ἀπ' αὐτά, τὸν γογγυσμόν, καὶ ἐὰν ὄχι τοῦτο, τὴν διάκρισιν. Πρόσεχε λοιπὸν πῶς ὁ Παῦλος ἐκκαθαρίζει αὐτά. Εἶπε περὶ τῆς ταπεινοφροσύνης τόσα ποὺ εἶπεν ἀναιρῶν τὴν ἀλαζονείαν· εἶπε περὶ τῆς κενοδοξίας, δηλαδή, «ὄχι μόνον ὅταν ἤμουν παρῶν μεταξύ σας»· λέγει ἐδῶ περὶ τοῦ γογγυσμοῦ καὶ τῆς διακρίσεως. Διατί λοιπὸν ἀναιρῶν τοῦτο τὸ πάθος εἰς μὲν τοὺς Κορινθίους ἐμνημόνευσε καὶ τοὺς Ἰσραηλίτας, ἐδῶ δὲ τίποτε δὲν εἶπε σχετικόν, ἀλλ' ἀπλῶς διέταξε; Διότι ἐκεῖ μὲν εἶχε συμβῆ αὐτό· διὰ τοῦτο ἐχρειάζετο εἰς αὐτὸν καὶ δυνατότερον κτύπημα καὶ ἐντονωτέρα ἐπιτίμησις· ἐδῶ ὅμως παραινεῖ, διὰ νὰ μὴ συμβῆ αὐτό. Ἐκείνους, ποὺ δὲν ἔχουν ἀμαρτήσῃ ἀκόμη, ἦτο περιττὸν νὰ προφυλάσῃ μὲ δυνατότερον κτύπημα, ἀφοῦ καὶ εἰς ταπεινοφροσύνην προτρέπων δὲν παρέθεσε τὸ παράδειγμα τοῦ εὐαγγελίου, ὅπου οἱ ἀλαζόνες ἐτιμωρήθησαν, ἀλλ' εἰσήγαγε τὴν παραινέσιν ἀπὸ τὸν Θεόν, καὶ ὁμιλεῖ πρὸς αὐτούς, ὡς πρὸς ἐλευθέρους, ὡς πρὸς τέκνα γνήσια, ὄχι ὡς πρὸς ὑπηρέτας. Διότι μεταξύ τῶν ἀγαθῶν ὁ μὲν εὐγνώμων καὶ εὐγενὴς παρακινεῖται ἀπὸ τὸ παράδειγμα ἐκείνων ποὺ ἐπιτυγχάνουν κάτι, ὁ δὲ ἀγνώμων ἀπ' ἐκείνους ποὺ δὲν ἐπιτυγχάνουν· ἐκεῖνος ἀπὸ τὴν τιμὴν, αὐτὸς ἀπὸ τὴν τιμωρίαν. Διὰ τοῦτο καὶ ὅταν ἔγραφε πρὸς τοὺς Ἑβραίους ἔλεγε, φέρων ὡς παράδειγμα τὸν Ἡσαῦ, «Ὁ ὅποιος δι' ἐνα φαγητὸν ἐπώλησε τὰ πρωτοτόκια», καὶ πάλιν, «Ἐὰν ὀπισθοχωρήσῃ κανεὶς, δὲν εὐαρεστεῖται ἡ ψυχὴ μου εἰς αὐτόν»⁶. Καὶ μεταξύ τῶν Κορινθίων δὲ πολλοὶ ἦσαν ἐκεῖνοι ποὺ ἐπόρνευσαν· διὰ τοῦτο ἔλεγε, «Μήπως, ὅταν ἔλθω πρὸς σᾶς, μὲ ταπεινώσῃ πάλιν ὁ Θεός μου καὶ πενήθσω πολλοὺς ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἔχουν ἀμαρτήσῃ πρὸ τοῦ νέου μου ταξειδίου καὶ δὲν μετενόησαν διὰ τὴν ἀκαθαρσίαν καὶ πορνείαν καὶ ἀσέλγειαν, τὴν ὁποίαν ἔπραξαν»⁷.

«Διὰ νὰ γίνεστε», λέγει, «ἄμεμπτοι καὶ ἀκέραιοι», δηλαδή,

στιν ἄληπτοι, εἰλικρινεῖς· οὐ μικρὰν γὰρ προσάγει κηλῖδα ὁ γογγυσμός. Τί δέ ἐστι, «χωρὶς διαλογισμῶν»; Ἔρα καλόν, ἄρα οὐ καλόν; Μὴ διαλογίζεσθε, φησί, κἂν πόνος ἦ, κἂν κάματος, κἂν δτιοῦν. Οὐκ εἶπεν ἵνα μὴ κολασθῆτε· κό-
 5 λασις γὰρ ἀπόκειται τῷ πράγματι· καὶ τοῦτο ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους ἐδήλωσεν ἐπιστολῇ· ἀλλ' ἐνιαῦθα οὐδὲν τοιοῦτον εἶπεν, ἀλλ', «Ἴνα γένησθε», φησὶν, ἄμεμπτοι καὶ ἀκέραιοι, τέκνα Θεοῦ ἀμώμητα ἐν μέσῳ γενεᾶς σκολιᾶς καὶ διεστραμμένης, ἐν οἷς φαίνεσθε, ὡς φωσιῆρες ἐν κόσμῳ, λό-
 10 γον ζωῆς ἐπέχοντες, εἰς καύχημα ἐμοὶ εἰς ἡμέραν Χριστοῦ».

Ὅρας ὅτι παιδεύει τούτους τὸ μὴ γογγίζειν; Ὡς δούλων ἀγνωμόνων καὶ ἀναισθήτων τὸ γογγίζειν. Ποῖος γάρ, εἶπέ μοι, υἱὸς ἐν τοῖς τοῦ πατρὸς πονῶν, καὶ ἑαυτῷ ποιῶν γογγύζει; Ἐνόησον, φησὶν, ὅτι σαυτῷ πονεῖς, ὅτι
 15 σαυτῷ συνάγεις. Ἐκείνων ἴδιον τὸ γογγύζειν ἐστίν, ὅταν ἑτέροις ποιῶσιν, ὅταν ἑτέροις κάμνωσιν· ὁ δὲ ἑαυτῷ σιλλέγων, τίνος ἕνεκεν γογγύζει; ὅτι ὁ πλοῦτος αὐτοῦ οὐκ αὔξεται; Ἄλλ' οὐκ ἔστιν. Ὁ ἐκοντὶ καὶ μὴ καὶ ἀνάγκην ποιῶν, τίμος ἕνεκεν γογγύζει; Βέλτιον μηδὲν ἐργάσασθαι, ἢ
 20 μετὰ γογγυσμῶν ἀπόλλυται γὰρ καὶ αὐτὸ τὸ γινόμενον.
 Ἡ οὐχ ὄρας, ὅτι καὶ ἐν ταῖς οἰκίαις ταῖς ἡμετέραις ἀεὶ ταῦτα λέγομεν, βέλτιον ταῦτα μὴ γίνεσθαι, ἢ μετὰ γογγυ-
 σμοῦ; καὶ πολλάκις εἰλόμεθα τῆς διακονίας ἀποστρεφθῆναι τῆς ἡμετέρας, ἢ γογγύζοντος ἀνασχέσθαι. Δεινὸν γάρ, δει-
 25 νὸν ὁ γογγυσμός· ἐγγὺς βλασφημίας ἐστίν· ἐπεὶ τίμος ἕνεκεν τοσαύτην ἐκείνοι ἔδωκαν δίκην; Ἀχαριστία τὸ πρᾶγμα ἐστίν.
 Ὁ γογγύζων ἀχαριστεῖ τῷ Θεῷ· ὁ δὲ ἀχαριστῶν τῷ Θεῷ,

ἀπρόσβλητοι καὶ εἰλικρινεῖς, διότι ὁ γογγυσμὸς προσάγει μεγάλην κατασχύνην. Τί σημαίνει δὲ «χωρὶς διαλογισμῶν»; Μήπως καλόν, μήπως κακόν; Μὴ ἀμφιβάλλετε, λέγει, καὶ ἂν ἀκόμη ὑπάρχη πόνος καὶ κάματος καὶ ὅ,τιδήποτε ἄλλο. Δὲν εἶπε, διὰ νὰ μὴ τιμωρηθῆτε· διότι ἡ τιμωρία ἐπιφυλάσσεται διὰ τὸ πρᾶγμα αὐτό· καὶ τοῦτο κατέστησε σαφές εἰς τὴν πρὸς Κορινθίους ἐπιστολήν, ἐδῶ ὅμως δὲν εἶπε τίποτε τὸ σχετικόν, ἀλλὰ, «Διὰ νὰ γίνετε», λέγει, «ἄμεμπτοι καὶ ἀκέραιοι, τέκνα τοῦ Θεοῦ ἄμεμπτα εἰς τὸ μέσον μιᾶς γενεᾶς ἀνθρώπων πονηρῶν καὶ διεστραμμένων, μεταξὺ τῶν ὁποίων σεῖς φαίνεσθε ὡς φωτεινοὶ ἀστέρες εἰς τὸν κόσμον, καὶ κρατεῖτε σταθερῶς τὸν λόγον τῆς ζωῆς τοῦ εὐαγγελίου, διὰ νὰ εἴσθε τὸ καύχημά μου κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς δευτέρας παρουσίας τοῦ Χριστοῦ».

Βλέπεις ὅτι τοὺς διδάσκει τὸ νὰ μὴ γογγύζουν; Ὡστε τὸ γογγύζειν εἶναι χαρακτηριστικόν τῶν ἀγνωμόνων καὶ ἀναισθητῶν δούλων. Διότι εἶπέ μου, ποῖος υἱός, ποῦ μοχθεῖ εἰς τὰ τοῦ πατρὸς του καὶ μοχθεῖ χάριν τοῦ ἑαυτοῦ του, γογγύζει; Σκέψου, λέγει, ὅτι χάριν τοῦ ἑαυτοῦ σου μοχθεῖς, χάριν τοῦ ἑαυτοῦ σου συνάγεις. Οἱ γογγυσμοὶ εἶναι χαρακτηριστικόν ἐκείνων, ὅταν μοχθοῦν χάριν τῶν ἄλλων, ὅταν ἐργάζωνται διὰ τοὺς ἄλλους. Ἐκεῖνος ὅμως ποῦ συνάγει διὰ τὸν ἑαυτὸν του, διὰ ποίαν αἰτίαν γογγύζει; διότι δὲν αὐξάνει ὁ πλοῦτος του; Ἄλλὰ δὲν εἶναι δυνατόν. Ἐκεῖνος ποῦ κάμνει κάτι ἐκουσίως καὶ ὄχι ἀναγκαστικῶς, διὰ ποίαν αἰτίαν γογγύζει; Καλύτερον εἶναι νὰ μὴ πράττωμεν τίποτε, παρὰ μὲ γογγυσμόν· διότι καταστρέφεται καὶ αὐτὸ ποῦ ἔγινε. Ἡ δὲν βλέπεις, ὅτι καὶ εἰς τὰς οἰκίας μας αὐτὰ πάντοτε λέγομεν, ὅτι εἶναι καλύτερον νὰ μὴ γίνωνται αὐτὰ παρὰ μὲ γογγυσμόν; καὶ πολλὰς φορές ἐπροτιμήσαμεν νὰ στερηθοῦμεν τοὺς ἰδικούς μας ὑπηρέτας, παρὰ νὰ τοὺς ὑπομένωμεν γογγύζοντας. Πράγματι εἶναι κακόν ὁ γογγυσμὸς, εἶναι πλησίον τῆς βλασφημίας· διότι διὰ ποῖον λόγον ἐτιμωρήθησαν ἐκεῖνοι τόσον πολὺ; Ἀχαριστία εἶναι τὸ πρᾶγμα. Ἐκεῖνος ποῦ γογγύζει εἶναι ἀχάριστος πρὸς τὸν Θεόν. Ἐκεῖνος ποῦ εἶναι ἀχάριστος πρὸς τὸν Θεόν,

ἄρα θλάσφημος. Μάλιστα γὰρ τότε πειρασμοὶ συνεχεῖς ἦσαν, καὶ ἐπάλληλοι κίνδυνοι, οὐδεμία ἀνάπαυσις, οὐδεμία ἄνεσις, μυρία πάντοθεν ἐπέρρει δεινά· νῦν δὲ εἰρήνη βαθεῖα, νῦν εὐμάθεια.

- 5 Τίνος οὖν ἔνεκεν γογγύζεις; ὅτι πένη; Ἄλλ' ἐννόει τὸν Ἰώβ. Ἄλλ' ὅτι νοσεῖς; Τί οὖν, εἰ τοσαῦτα συνειδῶς ἀγαθὰ σανιῶ καὶ καιροθώματα, ὅσα ὁ ἅγιος ἐκεῖνος, ἐνόσησας; Ἐννόει πάλιν ἐκεῖνον, ὅτι ἐκεῖνος ἐπὶ πολὺν χρόνον σκώληκας θρύων, καὶ ἐπὶ τῆς κοπρίας καθήμενος, καὶ τὸν ἰ-
 10 χῶρα ξέων διειτέλει. «Χρόνου» γάρ, φησί, «πολλοῦ προβεδηκότις, εἶπε πρὸς αὐτὸν ἢ γυνή· μέχρι τίνος καρτερήσεις λέγων, ἀναμένω χρόνον ἔτι μικρόν; εἶπόν τι ῥῆμα πρὸς Κύριον, καὶ τελεύτω». Ἀλλὰ παῖς σου ἀπέθανε; Τί οὖν, εἰ πάντας ἀπέβαλες, καὶ θανάτῳ πονηρῶ, ὥσπερ ἐκεῖνος; Ἰστε
 15 γάρ, ἴστε ὅτι πολλὴν ἔχει παραμυθίαν τὸ παρακαθῆσθαι νοσοῦντι, τὸ συμβαλεῖν σιόμα, τὸ μῦσαι ὀφθαλμούς, τὸ ἄψασθαι γενειάδος, τὸ τὰ τελευταῖα ἀκοῦσαι ῥήματα. Ἄλλ' οὐδενὸς τούτων ἠξιώθη ὁ δίκαιος, ἀλλὰ πάντες ὁμοῦ κατεχώσθησαν. Καὶ τί λέγω; εἰ προσειάγης αὐτὸς σφάξαι τὸν υἱόν
 20 σου καὶ καταθῦσαι, καὶ κανθέντια ἰδεῖν, καθάπερ ὁ μακάριος ἐκεῖνος ὁ παιριάρχης; τίς ἄρα ἦς τὸ θυσιαστήριον οἰκοδομῶν, τὰ ξύλα ἐπιτιθεῖς, συμποδίζων τὸ παιδίον; Ἄλλ' ὄνειδιζουσί σε τινές; Τίς οὖν ἦς, εἰ παρὰ φίλων ἐπὶ παραμυθία ἠκόντων ἤκουες ταῦτα; Νῦν μὲν γὰρ ἁμαρτήματα
 25 ἔχομεν πολλά, καὶ ὄνειδιζόμεθα εἰκότως· τότε δὲ ἐκεῖνος ὁ ἀληθινός, ὁ δίκαιος, ὁ θεοσεβής, ὁ ἀπεχόμενος ἀπὸ παντὸς πονηροῦ πράγματος, τὰναντία τούτων ἤκουε παρὰ τῶν φίλων.

Τί δέ, εἶπέ μοι, εἰ τῆς γυναικὸς ὄνειδιζούσης ἤκουες
 30 λεγούσης, Ἐγὼ πλανῆτις καὶ λάτρις, τόπον ἐκ τόπου, καὶ οἰκίαν ἐξ οἰκίας περιερχομένη, προσδεχομένη τὸν ἥλιον ποτε

εἶναι ἐπομένως καὶ βλάσφημος. Διότι τότε μὲν ὑπῆρχον κατ' ἐξοχὴν πειρασμοὶ καὶ κίνδυνοι ὁ ἕνας μετὰ τὸν ἄλλον, καμμία ἀνάπαυσις, καμμία ἄνεσις, πολλὰ κακὰ ἐπῆρχοντο ἀπὸ παντοῦ· τώρα δὲ ὑπάρχει εἰρήνη βαθεῖα, τώρα εὐμάρεια.

Διὰ ποῖον λοιπὸν λόγον γογγύζεις; διότι εἶσαι πτωχός; Ἄλλὰ σκέψου τὸν Ἰώβ. Μήπως διότι εἶσαι ἀσθενής; Διατί λοιπὸν ἠσθένησες, ἐφ' ὅσον ἀναγνωρίζης εἰς τὸν ἑαυτὸν σου τόσα πολλὰ ἀγαθὰ καὶ κατορθώματα, ὅσα ὁ ἅγιος ἐκεῖνος; Σκέψου πάλιν ἐκεῖνον, διότι ἐπὶ πολὺν χρόνον ἦτο γεμᾶτος σκουλήκια καὶ ἐκάθητο ἐπάνω εἰς τὴν κοπριὰν καὶ ἔξυνε τὸ πῦρον τῶν πληγῶν του. «Διότι ὅταν παρῆλθε, λέγει, πολὺς χρόνος, εἶπε πρὸς αὐτὸν ἡ γυναῖκα· μέχρι πότε θὰ ὑπομένης λέγων, ἀναμένω ἀκόμη ὀλίγον χρόνον; εἶπέ ἕνα λόγον πρὸς τὸν Κύριον καὶ ἀπόθανε»⁸. Μήπως ὅμως ἀπέθανεν ὁ υἱός σου; Τί λοιπὸν, ἐὰν ἔχασες ὅλους καὶ μὲ θάνατον κακόν, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος; Διότι γνωρίζετε ὅτι ἔχει πολλὴν παρηγορίαν τὸ νὰ καθῆσθαι κανεῖς πλησίον τοῦ ἀσθενοῦς, τὸ νὰ κλείσῃ τὸ στόμα του, τὸ νὰ κλείσῃ τὰ μάτια του, τὸ νὰ ἐγγίσῃ τὴν γενειάδα του καὶ νὰ ἀκούσῃ τὰ τελευταῖα λόγια του. Ἄλλὰ τίποτε ἀπ' αὐτὰ δὲν ἠξιώθη ὁ δίκαιος, ἀλλὰ ὅλοι συγχρόνως ἐκρύβησαν. Καὶ διατί λέγω αὐτά; Ἐὰν ἔπαιρνες ἐντολήν, ὅπως ὁ μακάριος ἐκεῖνος πατριάρχης, νὰ σφάξῃς ὁ ἴδιος τὸν υἱόν σου καὶ νὰ τὸν θυσιάσῃς καὶ νὰ τὸν ἰδῆς νὰ καίεται; πῶς θὰ ἠσθάνεσο ἀνεγείρων τὸ θυσιαστήριον, τοποθετῶν τὰ ξύλα, καὶ δένων τὸ παιδί; Ἄλλὰ σὲ ὄνειδίζουν μερικοί; Πῶς θὰ ἔνοιωθες, ἐὰν ἀπὸ τοὺς φίλους ποὺ ἔχουν ἔλθει διὰ παρηγορίαν ἤκουες αὐτά; Διότι τώρα μὲν ἔχομεν ἁμαρτήματα πολλὰ καὶ ὄνειδιζόμεθα δικαίως, τότε ὅμως ἐκεῖνος ὁ εἰλικρινής, ὁ δίκαιος, ὁ φοβούμενος τὸν Θεόν, ὁ ὁποῖος ἀπεῖχεν ἀπὸ κάθε πονηρὰν πράξιν, ἤκουε ἀπὸ τοὺς φίλους τὰ ἀντίθετα τούτων.

Καὶ τί, εἶπέ μου, ἐὰν ἤκουες τὴν γυναῖκα σου νὰ σὲ ὄνειδίξῃ λέγουσα· «Ἐγὼ εἶμαι περιπλανώμενη καὶ ὑπηρέτρια, περιέρχομαι ἀπὸ τόπον εἰς τόπον καὶ ἀπὸ οἰκίαν εἰς οἰκίαν, καὶ περιμένω πότε θὰ δύσῃ ὁ ἥλιος διὰ νὰ ἀναπαυ-

δύσει, καὶ ἀναπαύσομαι τῶν περιεχοσῶν με ὀδυνῶν»; Τί-
 νος ἔνεκεν ταῦτα λέγεις, ὦ ἀνόητε; μὴ γὰρ ὁ ἀνὴρ σοι τού-
 των αἴτιος; ἀλλ' ὁ διάβολος. «Εἶπὸν τι ῥῆμα πρὸς Κύριον»,
 φησί, «καὶ τελεύηται». Εἶτα, ἂν ὁ κείμενος εἶπη καὶ τελευτή-
 5 ση, σὺ ῥῶν γέγονας; Οὐκ ἔστι νόσος ἐκείνης χαλεπωτέρα,
 καὶ μυριάκις εἶπης. Τοιαύτη ἦν, ὡς μηδὲ ἐν οἰκίᾳ καὶ ὑπω-
 ρόφιον εἶναι δύνασθαι τοιαύτη ἦν, ὡς πάντας ἀπαγορεύ-
 ειν. Οὐ γὰρ ἂν, εἰ μὴ ἀνίατα ἐνόησεν, ἔξω τῆς πόλεως ἐ-
 κάθητο, τῶν ἐλέφαντι κατεχομένων χείρων ὢν. Οὗτοι μὲν
 10 γὰρ καὶ εἰς οἰκίας εἰσίασι, καὶ συναγελάζονται ἀλλήλοις·
 ἐκεῖνος δὲ αἰθρῖος διανυκτερεύων ἐπὶ τῆς κοπρίας ἦν γυ-
 μνός, οὐδὲ ἰμάτιον περιβαλέσθαι ἠδύνατο. Πῶς γάρ; ἴσως
 ἂν καὶ προσετέθη τοῖς ἀλγηδόνοι. «Τήκω βώλακας γῆς», φη-
 σίν, «ἀπὸ ἰχῶρος ξέων». Ἰχῶρας αὐτῷ αἰ σάρκες καὶ σκώ-
 15 ληκας ἔτικτον, καὶ τοῦτο διηνεκῶς.

Ὅρας πῶς ἕκαστος ἡμῶν ναρκᾶ ταῦτα ἀκούων; Εἰ δὲ
 ἀκοῦσαι οὐκ ἀνεκτὰ ταῦτα, ἰδεῖν ἀνεκτὰ; εἰ δὲ ἰδεῖν οὐκ
 ἀνεκτὰ, πολλῶ μᾶλλον παθεῖν. Ἄλλ' ὅμως ἔπαθεν ὁ δίκαι-
 ος, οὐκ ἐπὶ δύο ἡμέρας ἢ τρεῖς, ἀλλ' ἐπὶ χρόνῳ πολλῷ, καὶ
 20 οὐχ ἡμαρτεν, οὐδὲ ἐν τοῖς χείλεσιν αὐτοῦ. Ποίαν ἔχεις μοι
 τοιαύτην νόσον εἰπεῖν, ὀδύνας ἔχουσαν πολλάς; πηρώσεως
 γὰρ οὐ χεῖρον τοῦτο ἦν; «Βρόμον γὰρ ὀρῶ», φησί, «τὰ σιτά
 μου». Καὶ οὐδὲ τοῦτο μόνον, ἀλλ' οὐδὲ ὁ τοῖς ἄλλοις ἀνά-
 πανοῖς ἐστὶν ἡ νύξ καὶ ὁ ὕπνος, τοῦτο ἐκείνῳ παραμυθίαν
 25 τινὰ ἔφερεν, ἀλλὰ χαλεπωτέρα ἦν πάσης βασάνου. Καὶ ἄ-
 κουε αὐτοῦ λέγοντος· «Ἴνα τί με φοβεῖς ἐνυπνίοις, καὶ ἐν
 ὀράμασι με καταπλήσοις; Ἐὰν γένηται πρῶτ', λέγω, πότε
 ἐσπέρα; καὶ οὐκ ἐγόγγυσε. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἦν, ἀλλὰ

9. Ἰωβ 2, 9.

10. Ἰωβ 7, 5.

11. Ἰωβ 6, 7.

12. Ἰωβ 7, 14. 4

θῶ ἀπὸ τὰς ὀδύνας ποῦ μὲ συνέχουν»⁹; Διὰ ποῖον λόγον λέγεις αὐτά, ἀνόητη; μήπως πράγματι ὁ ἄνδρας σου εἶναι αἴτιος τούτων; δὲν εἶναι αὐτός, ἀλλ' ὁ διάβολος. «Βλασφήμησε τὸν Κύριον», λέγει, καὶ ἀπόθανε». Ἔπειτα, ἂν ἐκεῖνος ποῦ ἦτο ἐξηπλωμένος βλασφημῆση καὶ ἀποθάνῃ, σὺ ἐβελτιώθῃς εἰς τὴν ὑγείαν; Δὲν ὑπάρχει ἀσθένεια φοβερωτέρα ἀπ' ἐκείνην, ἔστω καὶ ἂν εἰπῆς πάρα πολλὰς φορές. Ἦτο τέτοια ὥστε νὰ μὴ εἶναι εἰς θέσιν νὰ παραμείνῃ οὔτε εἰς τὴν οἰκίαν καὶ κάτω ἀπὸ τὴν ὀροφήν' ἦτο τέτοια, ὥστε ὄλους νὰ ἀπαγορεύῃ νὰ πλησιάζουν. Ἐὰν βέβαια δὲν εἶχεν ἀνίατον ἀσθένειαν, δὲν θὰ ἐκάθητο ἔξω ἀπὸ τὴν πόλιν, εὐρισκόμενος εἰς χειροτέραν θέσιν ἀπὸ τοὺς πάσχοντας ἐλεφαντίασιν. Διότι αὐτοὶ μὲν καὶ εἰς τὰς οἰκίας των εἰσέρχονται, καὶ μεταξὺ των συναναστρέφονται· ἐκεῖνος δὲ εἰς τὸ ὑπαιθρον διανυκτερεύων ἐπάνω εἰς τὴν κοπριὰν ἦτο γυμνός, οὔτε ἱμάτιον ἤμποροῦσε νὰ φορέσῃ. Πῶς λοιπόν; ἴσως καὶ θὰ ἔκαμεν ἰσχυροτέρους τοὺς πόνους του. «Διότι διαλύω βώλους σκόνης», λέγει, «ξύνων αὐτοὺς ἀπὸ τὸ πῦον»¹⁰. Αἱ σάρκες ἐγεννοῦσαν εἰς αὐτὸν πῦον καὶ σκουλήκια, καὶ τοῦτο ἐγίνετο συνεχῶς.

Βλέπεις πῶς ὁ καθένας μας, ἀκούων αὐτά, εὐρίσκεται εἰς κατάστασιν νάρκης; Ἐὰν δὲ αὐτά δὲν εἶναι ὑποφερτὰ νὰ τὰ ἀκούσωμεν, εἶναι ὑποφερτὰ νὰ τὰ ἰδοῦμεν; Ἐὰν δὲ δὲν εἶναι ὑποφερτὰ νὰ ἰδοῦμεν αὐτά, πολὺ περισσότερον νὰ τὰ πάθωμεν. Ἄλλ' ὅμως ἔπαθεν ὁ δίκαιος, ὄχι διὰ δύο ἢ τρεῖς ἡμέρας, ἀλλὰ διὰ πολὺν χρόνον, καὶ δὲν ἡμάρτησεν οὔτε εἰς τὰ χεῖλη αὐτοῦ. Ποίαν ἄλλην ἀσθένειαν ἤμπορεῖς νὰ μοῦ εἰπῆς, ποῦ νὰ ἔχη πολλοὺς πόνους; δὲν ἦτο λοιπὸν τοῦτο χειρότερον ἀπὸ τὴν ἀναπηρίαν; «Διότι βλέπω», λέγει, «τὸ φαγητόν μου ὡς ἀκαθαρσίαν»¹¹. Καὶ ὄχι μόνον τοῦτο, ἀλλ' οὔτε ἐκεῖνο ποῦ εἶναι ἀνάπαυσις εἰς τοὺς ἄλλους, δηλαδὴ ἡ νύκτα καὶ ὁ ὕπνος, ἔφερε καμμίαν παρηγορίαν εἰς ἐκεῖνον, ἀλλ' ἦτο φοβερωτέρα ἀπὸ κάθε βάσανον. «Διατί μὲ φοβίζεις μὲ ὄνειρα, καὶ μὲ τρομάζεις μὲ ἐφιάλτας; Ὅταν ἔλθῃ τὸ πρωί, λέγω, πότε θὰ ἔλθῃ ἡ ἑσπέρα;»¹², καὶ δὲν ἐγόγγυσε. Καὶ δὲν ἦτο τοῦτο μόνον,

καὶ ἡ παρὰ τῶν πολλῶν δόξα· ὡς γὰρ μυρίων ἔνοχον κα-
κῶν εἶχον ἐναντίον, ἀφ' ὧν ἔπασχε. Τοῦτο γοῦν καὶ οἱ φίλοι
αὐτῷ ἔλεγον, «Οὐκ ἄξια ὧν ἡμάρτηκας μεμασιγῶσαι». Διὸ
καὶ αὐτὸς ἔλεγε· «Καὶ νουθειοῦσί με ἐλάχιστοι, οὓς οὐκ
5 ἀξιόους ἠγησάμην κινῶν τῶν ἐμῶν νομάδων». Πόσων τοῦτο
θανάτων οὐ χεῖρον; Ἄλλὰ τοσοῦτω κλύδωνι πάντοθεν θαλ-
λόμενος, καὶ πάντοθεν αἰρομένου τοῦ χειμῶνος χαλεποῦ,
συννεφείας, ζάλης, σκυπιῶν, ἰλίγγων, στροβίλων, ἔμενεν
αὐτὸς ἀκλινής, καθάπερ ἐν γαλήνῃ καθήμενος τῷ κλύδωνι
10 τῷ τοσοῦτω, τῷ οὕτω χαλεπῷ, καὶ οὐκ ἐγόγγυσε· καὶ ταῦτα
πρὸ τῆς χάριτος, πρὶν ἢ περὶ ἀνασιτιάσεώς τι λαχθῆναι, πρὶν
ἢ περὶ γεέννης καὶ κολάσεως καὶ τιμωρίας.

Ἡμεῖς δὲ καὶ προφητῶν καὶ ἀποστόλων καὶ εὐαγγελιστῶν
ἀκούοντες, καὶ μυρία ὁρῶντες παραδείγματα, καὶ τοὺς περὶ
15 ἀνασιτιάσεως μανθάνοντες λόγους, ἀσχάλλομεν ἔτι, καίτοι
οὐδεὶς ἂν ἔχοι λέγειν ἐναντιῷ ἰσοαῦτα συμπεπιωκότια. Εἰ γὰρ
χρήματά τις ἀπώλεσεν, ἀλλ' οὐ παῖδας καὶ θυγατέρας ἰσοαῦ-
τας, καὶ εἰ ἀπώλεσεν, ἴσως ἁμαριῶν ἐκεῖνος δὲ ἐξαίφνης
ἐν μέσοις ταῖς θυσίαις, ἐν μέσῃ τῇ θεραπείᾳ τῇ πρὸς Θεόν·
20 καὶ εἰ παῖδας καὶ χρήματα ὁμοῦ ἰσοαῦτα, ὅπερ ἀδύνατον,
ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἡλκωτο διαπαντός, καὶ ἰχῶρας ἔξεεν· εἰ δὲ
καὶ τοῦτο, ἀλλ' οὐχὶ τοὺς ἐπεμβαίνοντι εἶχε καὶ ὄνειδίζον-
τις ὅπερ μάλιστα πάντων δάκνειν ἡμᾶς εἴωθεν, ἢ αἱ συμ-
φοραί. Εἰ γὰρ τοὺς παρακαλοῦντας ἔχοντες ἐν τοῖς κακοῖς
25 καὶ παραμυθουμένους καὶ ἐλπίδας ἡμῖν ὑποκρίνοντας χρη-
σιᾶς, οὕτως ἀλύομεν, ἐννόησον τί ἦν ὄνειδίζοντι εἶχειν.
Εἰ γὰρ, «Υπέμεινα συλλυπούμενον, καὶ οὐχ ὑπῆρξε, καὶ πα-

13. Ἰωβ 11, 6.

14. Ἰωβ 30, 1.

15. Ψαλμ. 68, 21

ἀλλὰ καὶ ἡ γνώμη τῶν πολλῶν· διότι ἔθεωροῦσαν αὐτὸν ὡς ἔνοχον πολλῶν κακῶν, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἔπασχεν. Αὐτὸ λοιπὸν καὶ οἱ φίλοι ἔλεγον εἰς αὐτόν· «Δὲν ἔχεις τιμωρηθῆ ἀξίως δι' ὅσα ἔχεις ἀμαρτήσῃ»¹³. Διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς ἔλεγε· «Τώρα μὲ συμβουλεύουν ἐλάχιστοι, τοὺς ὁποίους θὰ ἀπηξίουμαι νὰ βάλω μὲ τοὺς κύνας τῶν ποιμνίων μου»¹⁴. Ἀπὸ πόσους θανάτους δὲν ἦτο αὐτὸ χειρότερον; Ἄλλ' ἐνῶ ἐβάλλετο ἀπὸ παντοῦ μὲ τόσον μεγάλην τρικυμίαν καὶ ἐγείρετο ἀπὸ παντοῦ φοβερός ὁ χειμῶν, αὐτὸς ἔμνε σταθερός εἰς τὸ μέσον συννεφίας, θυέλλης, κεραυνῶν, ἰλίγγων, στροβίλων ὡσάν νὰ ἦτο γαλήνη ἐκάθητο εἰς τὴν θαλασσοταραχὴν τὴν τόσον μεγάλην καὶ φοβεράν, καὶ δὲν ἐγόγγυσε. Καὶ αὐτὰ πρὶν ἀπὸ τὴν χάριν, προτοῦ νὰ λεχθῆ κάτι περὶ τῆς ἀναστάσεως, περὶ τῆς γεέννης καὶ τῆς κολάσεως καὶ τῆς τιμωρίας.

Ἡμεῖς ὅμως ποῦ ἀκούωμεν τοὺς λόγους καὶ τῶν προφητῶν καὶ τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν εὐαγγελιστῶν, καὶ βλέπομεν πολλὰ παραδείγματα καὶ ἐγνωρίσαμεν τοὺς λόγους περὶ τῆς ἀναστάσεως, ἀδημονοῦμεν ἀκόμη ἂν καὶ κανεὶς δὲν θὰ ἠμποροῦσε νὰ λέγῃ εἰς τὸν ἑαυτόν του τόσα πολλὰ συμβεβηκότα. Ἐὰν θέβαια ἀπώλεσε κάποιος χρήματα, δὲν ἀπώλεσεν υἱοὺς καὶ θυγατέρας· τόσας πολλὰς, καὶ ἔὰν ἀπώλεσεν, ἴσως ἐπειδὴ ἠμάρτησεν· ἐκεῖνος ὅμως ἀπώλεσεν αἰφνιδίως ἐνῶ ἐθυσίαζε καὶ ἐλάτρευε τὸν Θεόν· καὶ ἔὰν ἐπώλεσεν υἱοὺς καὶ χρήματα μαζὶ τόσον πολλὰ, πρᾶγμα ποῦ εἶναι ἀδύνατον, ἀλλὰ καὶ δὲν ὑπέφερεν ἀπὸ ἔλκη συνεχῶς καὶ ἔξινε τὸ πῦρον· ἔὰν δὲ καὶ τοῦτο συνέβαιεν, ἀλλὰ δὲν εἶχεν αὐτοὺς ποῦ ἀνεμειγνύοντο εἰς τὰς ὑποθέσεις του καὶ τὸν ὠνείδιζον· πρᾶγμα ποῦ βεβαίως μᾶς ἐρεθίζει συνήθως περισσότερο ἀπὸ ὅλα παρὰ αἱ συμφοραὶ. Διότι ἔὰν ἀδημονοῦμεν ἔτσι, ὅταν ἔχωμεν αὐτοὺς ποῦ μᾶς παρηγοροῦν εἰς τὰς συμφορὰς καὶ μᾶς ἐνθαρρύνουν καὶ μᾶς ὑπόσχονται χρηστὰς ἐλπίδας, ἐνόησε τί ἦτο νὰ ἔχη κανεὶς αὐτοὺς ποῦ τὸν ὠνείδιζον. Ἐὰν τό, «ἀπεκδέχομαι συμπάθειαν, ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει, καὶ παρηγορητὰς, ἀλλὰ δὲν εὐρίσκω κανένα»¹⁵, εἶναι φοβερὸν καὶ ἀφόρητον,

ρακαλοῦντας, καὶ οὐχ εὖρον», δεινὸν καὶ ἀφόρητον, τὸ ἀντι-
 τῶν παρακαλοῦντων ὄνειδίζοντας εὐρεῖν πόσον κακόν; «Πα-
 ρακλήτορες», φησί, «κακῶν πάντες». Εἰ ταῦτα διαπαντὸς
 ἐσιτρέφομεν, εἰ ταῦτα ἐλογιζόμεθα, οὐκ ἂν ἡμᾶς ἐλύπησέ
 5 τι τῶν παρόντων, εἰς ἐκεῖνον ὄρωντας τὸν ἀθλητὴν, εἰς τὴν
 ἀδαμαντίνην ψυχὴν, εἰς τὴν ἀρραγῆ καὶ χάλκεον διάνοιαν·
 ὡσπερ γὰρ χαλκοῦν ἢ λίθινον περικείμενος σῶμα, αὐτὸς ἄ-
 παντα ἔφερε γενναίως καὶ καρτερικῶς.

Ταῦτα ἐγνοοῦντες, πάντα ποιῶμεν χωρὶς γογγυσμῶν καὶ
 10 διαλογισμῶν. Ποιεῖς τι ἀγαθόν, καὶ γογγύζεις; διὰ τί;
 ἀνάγκη γάρ σοι ἐπίκειται; Οἶδα, φησὶν, διὲ πολλοὶ πλησίον
 ἀναγκάζουσιν ὑμᾶς γογγύζειν· τοῦτο γὰρ ἠνίξαιτο εἰπὼν τό,
 «ἐν μέσῳ γενεᾶς σκολιάς καὶ διεστραμμένης»· ἀλλὰ τοῦτό
 ἐστὶ τὸ θαυμασιόν, τὸ καὶ παρακνιζόμενον μηδὲν πάσχειν
 15 τοιοῦτον. Καὶ γὰρ οἱ ἀσιτέρες ἐν νυκτὶ λάμπουσιν, ἐν σκό-
 τῳ φαίνουσι, καὶ οὐδὲν εἰς τὸ οἰκεῖον παραβλάπτονται κάλ-
 λος, ἀλλὰ καὶ λαμπρότεροι φαίνονται· διὰ δὲ φῶς ἢ, οὐχ
 οὐτιῶ φαίνονται. Οὐτιῶ καὶ σύ, διὰ μετὰ σκολιῶν ὦν, εὐ-
 θὺς μέγης, μᾶλλον ἀπολάμπεις. Τὸ θαυμασιόν τοῦτό ἐστι,
 20 τὸ ἀμέμπτους γενέσθαι. Ἴνα γὰρ μὴ τοῦτο λέγωσι, προλυ-
 θῶν αὐτὸς τοῦτο τέθεικε. Τί ἐστί, «λόγον ζωῆς ἐπέχοντες»;
 Τουτέστι, μέλλοντες ζήσεσθαι, τῶν σωζομένων ὄντες. Ὅρα
 πῶς εὐθέως τίθησι τὰ ἔπαθλα· οἱ φωσιῆρες, φησί, λόγον
 φωτὸς ἐπέχουσιν· ὑμεῖς λόγον ζωῆς. Τί ἐστὶ, «λόγον ζωῆς»;
 25 Σπέρμα ζωῆς ἔχοντες, τουτέστιν, ἐνέχυρα ζωῆς ἔχοντες,
 αὐτὴν κατέχοντες τὴν ζωὴν, τουτέστι, σπέρμα ζωῆς ἐν ὑ-
 μῖν ἔχοντες· τοῦτο λέγει λόγον ζωῆς. Ἄρα οὖν οἱ ἄλλοι
 πάντες νεκροί· τοῦτο γὰρ ἐδήλωσεν ἢ γὰρ ἂν οἱ ἄλλοι
 λόγον ζωῆς ἐπέιχον.

30 «Εἰς καύχημα ἐμοί», φησί. Καὶ ἐγὼ κοινωνῶ, φησί,
 τῶν ὑμετέρων ἀγαθῶν. Τσοσούτη ὑμῶν ἢ ἀρετὴ, ὡς μὴ

τὸ νὰ εὐρῆς αὐτοὺς ποὺ σὲ ὄνειδίζουν ἀντὶ ἐκείνων ποὺ σὲ παρηγοροῦν, πόσον κακὸν εἶναι; «Ὅλοι εἶναι», λέγει, «κακοὶ παρηγορηταί»¹⁶. Ἐὰν ἐσκεπτόμεθα συνεχῶς αὐτά, ἐὰν αὐτὰ ὑπελογίζαμεν, δὲν θὰ μᾶς εἶχε λυπήσει τίποτε ἀπὸ τὰ παρόντα κακά, ἀποβλέποντες εἰς ἐκεῖνον τὸν ἀθλητὴν, εἰς τὴν ἀδαμαντίνην ψυχὴν, εἰς τὴν σταθερὰν καὶ ἰσχυρὰν διάνοιαν. Διότι ὡσὰν νὰ εἶχε χάλκινον ἢ λίθινον σῶμα, ὑπέφερον αὐτὸς γενναίως καὶ καρτερικῶς ὄλα.

Ἔχοντες ὑπὲρ ὅσιν αὐτά, ἄς κάμνωμεν τὰ πάντα χωρὶς γογγυσμοὺς καὶ ἀμφιβολίας. Κάμνεις κάτι ἀγαθόν, καὶ γογγύζεις; διατί; διότι σὲ πιέζει ἡ ἀνάγκη; Γνωρίζω, λέγει, ὅτι πολλοὶ συγγενεῖς σᾶς ἀναγκάζουν νὰ γογγύζετε. Διὰ τοῦτο ὑπενόησεν ὅταν εἶπε τό· «εἰς τὸ μέσον μιᾶς γενεᾶς ἀνθρώπων καὶ διεστραμμένων»· ἀλλὰ τοῦτο εἶναι τὸ θαυμαστόν, τὸ νὰ μὴ πάσχη κανεὶς τίποτε ἀπὸ αὐτὰ καὶ ὅταν ἐρεθίζεται. Διότι πράγματι οἱ ἀστέρες λάμπουν εἰς τὴν νύκτα, φωτίζουν εἰς τὸ σκοτάδι καὶ δὲν βλάπτονται καθόλου εἰς τὸ ἰδικόν των κάλλος, ἀλλὰ καὶ λαμπρότεροι φαίνονται. Ὅταν ὅμως ὑπάρχη φῶς, δὲν φαίνονται τόσο πολύ. Ἔτσι καὶ σὺ ἀκτινοβολεῖς περισσότερο, ὅταν παραμένης δίκαιος εὐρισκόμενος ἀνάμεσα εἰς τοὺς πονηροὺς. Τὸ θαυμαστόν τοῦτο εἶναι, τὸ νὰ γίνετε ἄμεμπτοι. Διὰ νὰ μὴ λέγουν αὐτό, προλαβὼν αὐτὸς ὥρισεν αὐτό. Τί σημαίνει· «καὶ κρατεῖτε σταθερῶς τὸν λόγον τῆς ζωῆς»; Δηλαδή, πρόκειται νὰ ζήσετε, εἰσθε ἀπὸ τοὺς σωζομένους. Πρόσεχε πῶς ἀμέσως ὀρίζει τὰ ἔπαθλα· οἱ φωστῆρες, λέγει, κρατοῦν σταθερῶς τὸν λόγον τοῦ φωτός, σεις τὸν λόγον τῆς ζωῆς. Τί σημαίνει, «τὸν λόγον τῆς ζωῆς»; Ἔχοντες τὸ σπέρμα τῆς ζωῆς, δηλαδή, ἔχοντες τὰ ἐνέχυρα τῆς ζωῆς, ἔχοντες αὐτὴν τὴν ζωὴν, δηλαδή, ἔχοντες μέσα σας τὸ σπέρμα τῆς ζωῆς· αὐτὸ ὀνομάζει λόγον τῆς ζωῆς. Ἄρα λοιπὸν ὄλοι οἱ ἄλλοι εἶναι νεκροί· διότι τοῦτο ἀπέδειξε· καὶ εἶναι ἀλήθεια ὅτι καὶ οἱ ἄλλοι ὄλοι θὰ ἠμποροῦσαν νὰ εἶχαν τὸν λόγον τῆς ζωῆς.

«Διὰ νὰ εἰσθε τὸ καύχημά μου», λέγει. Καὶ ἐγώ, λέγει, μετέχω εἰς τὰ ἰδικά σας ἀγαθὰ. Εἶναι τόσο μεγάλη ἡ ἀ-

ὑμᾶς σώζειν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐμὲ λαμπρὸν ποιεῖν. Ποῖον
 καύχημα, ὃ μακάριε Παῦλε; Μαστίζῃ, ἐλαύνῃ, ὑβρίζῃ δι'
 ἡμᾶς. Διὰ τοῦτο φησὶν, «Εἰς ἡμέραν Χριστοῦ, ὅτι οὐκ εἰς
 κενόν», φησὶν, «ἔδραμον, οὐδὲ εἰς κενὸν ἐκοπίασα». ἀλλ'
 5 αἰεὶ ἔχω καυχᾶσθαι, φησὶν, ὅτι οὐ μάτην ἔδραμον. «Ἄλλ'
 εἰ καὶ σπένδομαι». Οὐκ εἶπεν, ἀλλ' εἰ καὶ ἀποθνήσκω, ὥσ-
 περ οὐδὲ Τιμοθέῳ γράφων· καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖ τῷ αὐτῷ
 κέχρηται λόγῳ, λέγων «Ἐγὼ γὰρ ἤδη σπένδομαι»· καὶ πα-
 ραμυθούμενος αὐτοὺς ἐπὶ τῇ οἰκείᾳ τελευτῇ, καὶ παιδεύων
 10 ἀσμένως φέρειν τὸν ὑπὲρ Χριστοῦ θάνατον. Ὡσπερ σπουδῇ
 καὶ θυσία, φησὶ, γίνομαι. Ὡ μακαρίας ψυχῆς, θυσία καλεῖ
 τὴν προσαγωγὴν αὐτῶν. Πολλῷ βέλτιον τοῦ θοῦς προσενεγ-
 κεῖν τὸ ψυχὴν προσενεγκεῖν. Ἄν τοίνυν πρὸς τῇ προσφορᾷ
 ταύτῃ καὶ ἔμαντον ἐπιδῶ, φησὶν, ὥσπερ σπουδῇ τὸν θά-
 15 νατον τὸν ἐμόν, χαίρω. «Ἐπὶ τῇ θυσίᾳ καὶ λειτουργίᾳ», φη-
 σί, «χαίρω καὶ συγχαίρω πᾶσιν ὑμῖν τὸ αὐτὸ δὲ καὶ ὑμεῖς
 χαίρειτε, καὶ συγχαίρειτέ μοι». Τί συγχαίρεις;

Ὅρας διὰ τί δείκνυσιν ὅτι δεῖ χαίρειν αὐτούς; Χαίρω
 μέν, διὰ σπουδῇ γίνομαι· συγχαίρω δέ, διὰ θυσίαν προσενεγ-
 20 κών. Τὸ δὲ αὐτὸ καὶ ὑμεῖς χαίρειτε καὶ συγχαίρειτε, διὰ
 προσηνέχθην. Συγχαρῆτέ μοι χαίροντι ἐφ' ἑαυτῷ. Οὐκ ἄ-
 ρα δακρύων ἀξία ἢ τελευτῇ τῶν δικαίων, ἀλλὰ χαρᾶς. Εἰ
 αὐτοὶ χαίρουσι, συγχαίρειν αὐτοῖς δεῖ· καὶ γὰρ ἄτοπον, ἐ-
 κείνων χαιρόντων, κλαίειν ἡμᾶς. Ἄλλὰ τὴν συνήθειαν ἐ-
 25 πιζητοῦμεν, φησὶ. Σκῆψις ταῦτα, καὶ πρόφασις. Ὅρα γοῦν
 τί παραγγέλλει, «Συγχαίρειτέ μοι καὶ χαίρειτε». Συνήθειαν
 ἐπιζητεῖς; Εἰ μὲν ἔμελλες αὐτὸς ἐνταῦθα μένειν, εἰκότως λέ-
 γεις· εἰ δὲ μικρὸν ὕστερον καταλήψῃ τὸν ἀπελθόντα, ποῖαν
 συνήθειαν ζητεῖς; Συνήθειαν γὰρ ἐπιζητεῖ τις, διὰν δια-

17. Β' Τιμ. 4, 6

18. Φιλίπ. 2, 17-18

ρετή σας, ὥστε ὄχι μόνον νὰ σώζη σᾶς τοὺς ἰδίους, ἀλλὰ νὰ κάμνη καὶ ἐμὲ ἔνδοξον. Ποῖον καύχημα, μακάριε Παῦλε; Μαστιγώνεσαι, ἐκδιώκεσαι, ὑβρίζεσαι ἐξ αἰτίας μας. Διὰ τοῦτο λέγει· «Κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς δευτέρας παρουσίας τοῦ Χριστοῦ», διότι, λέγει, «δὲν ἔτρεξα ἀνωφελῶς, οὔτε ἐκοπίασα εἰς μάτην», ἀλλὰ πάντοτε ἠμπορῶ νὰ καυχῶμαι, διότι δὲν ἔτρεξα εἰς μάτην. «Ἀλλὰ καὶ τὸ αἷμα μου ἀκόμη ἂν χύνω ὡς σπονδὴν». Δὲν εἶπεν, ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη ἀποθνήσκω, ὅπως δὲν εἶπεν καὶ ὅταν ἔγραφε πρὸς τὸν Τιμόθεον· διότι πράγματι καὶ ἐκεῖ χρησιμοποιοεῖ τὰ ἴδια λόγια, λέγων· «Διότι ἐγὼ τώρα χύνω τὸ αἷμα σου σπονδὴν»¹⁷. Καὶ παρηγορεῖ αὐτοὺς διὰ τὸ ἰδικὸν των τέλος καὶ τοὺς διδάσκει νὰ ὑπομένουν μὲ χαρὰν τὸν θάνατον ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ. Γίνομαι, λέγει, ὡσὰν σπονδὴ καὶ θυσία. Τί μακαρία ψυχὴ! Ἀποκαλεῖ θυσίαν τὴν προσέγγισιν αὐτῶν. Εἶναι πολὺ καλύτερον τὸ νὰ προσφέρῃ κανεὶς τὴν ψυχὴν, παρὰ νὰ προσφέρῃ βόδια ὡς θυσίαν. Ἄν λοιπὸν ἀφιερῶσω καὶ ἐαυτὸν μου, πλὴν τῆς προσφορᾶς αὐτῆς, ὡς σπονδὴν τὸν θάνατόν μου, χαίρω. «Διὰ τὴν θυσίαν καὶ λειτουργίαν», λέγει, «ποὺ προσφέρω εἰς τὸν Θεόν, χαίρω, καὶ χαίρω μαζὶ μὲ ὅλους σας. Ἀκριβῶς δὲ καὶ σεῖς χαίρετε τὸ ἴδιον, καὶ συγχαίρετέ με»¹⁸. Τί συγχαίρεις;

Βλέπεις πῶς ἀποδεικνύει ὅτι πρέπει νὰ χαίρουν αὐτοί; Χαίρω μὲν, διότι γίνομαι σπονδὴ· συγχαίρω δέ, διότι ἐπρόσφερα θυσίαν. Ἀκριβῶς δὲ καὶ σεῖς τὸ ἴδιον χαίρετε καὶ συγχαίρετε, διότι προσεφέρθηθην θυσία. Νὰ μὲ συγχαρῆτε ποὺ χαίρω διὰ τὸν θάνατόν μου. Ἐπομένως ὁ θάνατος τῶν δικαίων δὲν εἶναι ἄξιος δακρύων, ἀλλὰ χαρᾶς. Ἐὰν αὐτοὶ χαίρουν, πρέπει νὰ χαίρωμεν μαζὶ των, διότι πράγματι εἶναι ἄτοπον, ὅταν ἐκεῖνοι χαίρουν, ἡμεῖς νὰ κλαίωμεν. Ἄλλ' ἐπιζητοῦμεν τὴν συνήθειαν λέγει. Αὐτὰ εἶναι πρόσχημα καὶ πρόφασις. Πρόσεχε λοιπὸν τί παραγγέλλει, «Συγχαίρετέ με καὶ χαίρετε». Ἐπιζητεῖς τὴν συνήθειαν; Ἐὰν μὲν ἐπρόκειτο νὰ μένης ἐδῶ, εὐλόγως λέγεις· ἐὰν ὁμως ὕστερον ἀπ' ὀλίγον θὰ φθάσης τὸν ἀποθανόντα, ποῖαν συνήθειαν ζητεῖς; Ἐπιζητεῖ βέβαια κάποιος τὴν συνήθειαν, ὅταν

πανιὸς ἢ τις διεσπασμένος· εἰ δὲ τὴν αὐτὴν ὁδὸν σοι πορεύσῃ, ποίαν συνήθειαν ἐπιζητεῖς; Τοὺς ἐν ἀποδημίαις ὄντας διὰ τί μὴ δακρύομεν; οὐχὶ μικρόν, καὶ εὐθέως μετὰ τὴν πρώτην καὶ δευτέραν ἡμέραν πανόμεθα; Εἰ συνήθειαν
 5 ἐπιζητεῖς τοσοῦτον κλαῦσον μόνον. Οὐδὲν πάσχω δεινόν, φησὶν, ἀλλὰ καὶ χαίρω πρὸς τὸν Χριστὸν ἀπερχόμενος· καὶ οὐ χαίρειτε; «Συγχαρήτέ μου».

Χαίρωμεν καὶ ἡμεῖς, ὅταν ἴδωμεν δίκαιον τελειωθέντα, μᾶλλον δὲ καὶ ὅταν τινὰ τῶν ἀπεγνωσμένων. Ὁ μὲν γὰρ
 10 ἄπεισι μισθὸν ἀπολαμβάνων τῶν πόνων, ὁ δὲ ἐνέκοπέ τι τῶν ἁμαρτημάτων αὐτοῦ. Ἄλλ' ἴσως ἂν, φησί, μειτεβάλλετο ζῶν. Ἄλλ' οὐκ ἂν αὐτὸν ἔλαβεν ὁ Θεός, εἴγε μειτεβάλλετο, ὁ πάντα ὑπὲρ σωτηρίας ἡμῶν οἰκονομῶν. Τίνος γὰρ ἔνεκεν αὐτὸν οὐκ εἶασε μέλλοντα εὐαρεσειεῖν; εἰ τοὺς μὴ μεταβαλ-
 15 λόμενους ἀφήσει, πολλῶ μᾶλλον τοὺς μεταβαλλομένους. Πάντοθεν οὖν ἡμῖν ὁ κοπειὸς ἐκκεκόφθη, πάντοθεν ὁ θρηῆνης λυέσθη· ἐπὶ πᾶσιν εὐχαριστιῶμεν τῷ Θεῷ, χωρὶς γογγυσμῶν πάντα πράττωμεν εὐφραινώμεθα, εὐάριστοι αὐτῷ γινώμεθα, ἵνα καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, ἐν Χριστῷ
 20 Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

συνεχῶς εἶναι διεσπασμένος· ἐὰν ὅμως βαδίζῃ τὸν ἴδιον δρόμον μαζί σου, ποίαν συνήθειαν ἐπιζητεῖ; Διατί νὰ μὴ κλαίωμεν τοὺς εὐρισκομένους εἰς ξένους τόπους; δὲν τοὺς κλαίωμεν ὀλίγον καὶ ἀμέσως μετὰ τὴν πρώτην καὶ δευτέραν ἡμέραν παύομεν νὰ κλαίωμεν; Ἐὰν ἐπιζητῆς τὴν συνήθειαν, τόσον μόνον κλαῦσε. Δὲν πάσχω κανένα κακόν, λέγει, ἀλλὰ καὶ χαίρω ἀπερχόμενος πρὸς τὸν Χριστόν, καὶ σεῖς δὲν χαίρετε; «Νὰ χαρῆτε μαζί μου».

Ἄς χαίρωμεν καὶ ἡμεῖς, ὅταν ἰδοῦμεν δίκαιον νὰ ἀποθάνῃ, καὶ περισσότερο δὲ ὅταν ἰδοῦμεν κάποιον ἀπὸ τοὺς ἀπεγνωσμένους. Διότι ὁ μὲν πρῶτος θὰ ἀπέλθῃ ἀπολαμβάνων τὸν μισθὸν τῶν ἔργων του, ὁ δὲ δεύτερος διέκοψε κάποιο ἀπὸ τὰ ἀμαρτήματά του. Ἄλλ' ἴσως, θὰ εἰπῇ κανεὶς, θὰ μετέβαλε τρόπον ζωῆς ἂν ἐζοῦσεν. Ὁ Θεὸς ὅμως, πού οἰκονομεῖ τὰ πάντα διὰ τὴν σωτηρίαν μας, δὲν θὰ ἐλάμβανεν αὐτόν, ἂν πράγματι θὰ μετέβαλε ζωὴν. Διότι διὰ ποῖον λόγον δὲν θὰ ἐπέτρεπεν αὐτόν νὰ τὸν εὐαρεστήσῃ; ἐὰν ἐπιτρέπη ἐκείνους πού δὲν μεταβάλλουν ζωὴν, πολὺ περισσότερο θὰ ἐπιτρέψῃ αὐτοὺς πού μεταβάλλουν. Ἄς παύσωμεν λοιπὸν ἀπὸ παντοῦ τὸν κοπετόν, ἄς παύσῃ ἀπὸ παντοῦ ὁ θρῆνος. Ἄς εὐχαριστοῦμεν τὸν Θεὸν δι' ὅλα, ἄς πράττωμεν τὰ πάντα χωρὶς γογγυσμούς. Ἄς εὐφραινώμεθα, ἄς γίνωμεν εὐάρεστοι εἰς τὸν Θεόν, ὥστε νὰ ἐπιτύχωμεν καὶ τὰ μέλλοντα ἀγαθὰ μὲ τὴν δύναμιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετὰ τοῦ ὁποίου ἀνήκει εἰς τὸν Πατέρα καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα δόξα, δύναμις, τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἄμήν.

ΛΟΓΟΣ Ι'
Φιλιπ. 2, 19 - 30

«Ἐλπίζω δὲ ἐν Κυρίῳ Ἰησοῦ Τιμόθεον ταχέως πέμ-
ψαι ὑμῖν, ἵνα καὶ γὰρ εὐψυχῶ γνοῦς τὰ περὶ ὑμῶν.
5 Οὐδένα γὰρ ἔχω ἰσόψυχον, ὅστις γνησίως τὰ περὶ
ὑμῶν μεριμνήσει. Οἱ πάντες γάρ· τὰ ἑαυτῶν ζητοῦ-
σιν, οὐ τὰ τοῦ Χριστοῦ Ἰησοῦ».

Εἶπεν, ὅτι «Εἰς προκοπὴν τοῦ εὐαγγελίου ἐλήλυθεν,
ὥστε τοὺς δεσμοὺς μου φανεροὺς γενέσθαι ἐν ὄλῳ τῷ πραι-
10 τωρίῳ»· εἶπεν, ὅτι «Εἰ καὶ σπένδομαι ἐπὶ τῇ θυσίᾳ καὶ λει-
τουργίᾳ τῆς πίστεως ὑμῶν»· ἐσιτήριξεν αὐτοὺς διὰ τούτων.
Ἰσως ἂν ὑπόπιευσαν τὰ πρότερα παραμυθίας ἕνεκεν εἰρη-
σθαι. Τί οὖν; Τιμόθεον πέμπω πρὸς ὑμᾶς, φησί· καὶ γὰρ
ἐπόθουν πάντα ἀκοῦσαι τὰ κατ' αὐτόν. Καὶ τίνος ἕνεκεν οὐκ
15 εἶπεν, ἵνα γνῶτε τὰ περὶ ἐμοῦ, ἀλλ', ἵνα γνῶ τὰ ὑμέτερα;
Τὰ μὲν γὰρ αὐτοῦ Ἐπαφρόδιτος πρὸ Τιμοθέου ἔμελλεν ἐπαγ-
γέλλειν· διὸ προϊὼν φησιν, «Ἀναγκαῖον δὲ ἡγησάμην Ἐπα-
φρόδητον τὸν ἀδελφὸν πέμπαι πρὸς ὑμᾶς»· τὰ δὲ ὑμέτερα
βούλομαι μαθεῖν. Πολὺν γὰρ εἰκὸς αὐτὸν πεποιηκέναι χρο-
20 νον παρὰ τῷ Παύλῳ διὰ τὴν ἀσθένειαν τὴν σωματικὴν.
Ὡστε βούλομαι, φησί, μαθεῖν τὰ καθ' ὑμᾶς.

Ὅρα οὖν πῶς πάντα ἀνατίθησι τῷ Χριστῷ, καὶ τὴν
ἀποστολὴν τοῦ Τιμοθέου, λέγων, «Ἐλπίζω δὲ ἐν Κυρίῳ Ἰη-

---

1. Φιλιπ. 2, 19 - 20
2. Φιλιπ. 1, 12 - 13
3. Φιλιπ. 2, 25

ΛΟΓΟΣ Ι΄

Φιλιπ. 2, 19 - 30

«Ἐλπίζω δὲ στηριζόμενος εἰς τὸν Κύριον Ἰησοῦν νὰ σᾶς στείλω γρήγορα τὸν Τιμόθεον, διὰ νὰ καλοκαρδίσω καὶ ἐγώ, ὅταν λάβω εἰδήσεις διὰ σᾶς. Διότι δὲν ἔχω κανένα πού νὰ ἔχη τὰ ἴδια ἀκριβῶς αἰσθήματα μὲ ἐμέ, ὁ ὁποῖος εἰλικρινῶς θὰ φροντίσῃ διὰ τὰς ὑποθέσεις σας. Διότι ὅλοι ζητοῦν τὰ συμφέροντά των καὶ ὄχι ἐκεῖνα πού θέλει ὁ Ἰησοῦς Χριστός»¹.

Εἶπεν ὅτι «Ἐκεῖνα πού μοῦ συνέβησαν, συνετέλεσαν εἰς τὴν πρόοδον διαδόσεως τοῦ Εὐαγγελίου, ὥστε τὰ δεσμά μου νὰ γίνουν φανερά εἰς ὅλους τοὺς πραιτωριανούς»²· εἶπεν ὅτι «Καὶ τὸ αἷμα μου ἀκόμη ἂν χύνω ὡς σπονδὴν ἐπάνω εἰς τὴν θυσίαν καὶ λειτουργίαν τῆς πίστεως σας»· μὲ αὐτὰ τοὺς ἐνίσχυσεν. Ἴσως θὰ ὑπέθεσαν ὅτι τὰ προηγούμενα ἔχουν λεχθῆ διὰ παρηγορίαν. Τί λοιπὸν συμβαίνει; Σᾶς στέλλω τὸν Τιμόθεον, λέγει, διότι πράγματι ἐποθοῦσαν νὰ ἀκούσουν ὅλα πού συνέβησαν εἰς αὐτόν. Καὶ διὰ ποῖον λόγον δὲν εἶπε, διὰ νὰ γνωρίσετε τὰ ἰδικά μου νέα, ἀλλὰ, διὰ νὰ γνωρίσω τὰ ἰδικά σας; Διότι τὰ μὲν ἰδικά του νέα ἐπρόκειτο ὁ Ἐπαφρόδιτος νὰ ἀναγγείλῃ πρὶν ἀπὸ τὸν Τιμόθεον. Διὰ τοῦτο καθὼς προχωρεῖ λέγει, «Ἐκρίνα δὲ ἀναγκαῖον νὰ σᾶς στείλω τὸν Ἐπαφρόδιτον τὸν ἀδελφόν μου»³· τὰ δὲ ἰδικά σας νέα ἐπιθυμῶ νὰ μάθω. Διότι εἶναι πιθανόν ὅτι εἶχε μείνει πλησίον τοῦ Παύλου πολὺν χρόνον ἐξ αἰτίας τῆς σωματικῆς του ἀσθενείας. Ὡστε ἐπιθυμῶ, λέγει, νὰ μάθω τὰ ἰδικά σας νέα.

Πρόσεχε λοιπὸν πῶς ὅλα τὰ ἀναθέτει εἰς τὸν Χριστόν, ἀκόμη καὶ τὴν ἀποστολὴν τοῦ Τιμοθέου λέγων, «Ἐλπίζω

σοῦ», τουτέστι, θαρρῶ, ὅτι ἐξευμαρίσει μοι ὁ Θεὸς τοῦτο.
 «Ἴνα καὶ γὰρ εὐψυχῶ, γνοῦς τὰ περὶ ὑμῶν». Ὡσπερ ὑμᾶς,
 φησὶν, ἀνεκτιησάμην ταῦτα ἀκούσαντας, ἅπερ ἠῦχεσθε περὶ
 ἐμοῦ, ὅτι τὸ εὐαγγέλιον ἐπέδωκεν, ὅτι καιησχύνθησαν ἐκεῖ-
 5 νοι, ὅτι δι' ὧν ἐνόμιζον βλάβειν, διὰ τούτων εὐφραναν
 οὕτω βούλομαι καὶ τὰ καθ' ὑμᾶς μαθεῖν, «Ἴνα καὶ γὰρ εὐψυ-
 χῶ, γνοῦς τὰ περὶ ὑμῶν». Δεικνύει ἐνιαῦθα, ὅτι ἐκείνους
 χαίρειν ἔδει ἐπὶ τοῖς δεσμοῖς, καὶ τούτοις κατακολουθεῖν
 πολλὴν γὰρ ἔικτιον ἀντιῶ τὴν ἡδονήν· τὸ γάρ, «Ἴνα καὶ γὰρ
 10 εὐψυχῶ», τοῦτό ἐστιν, ὡσπερ ὑμεῖς. Βαβαί, πόσον εἶχε τῆς
 Μακεδονίας πόθον. Καὶ Θεσσαλονικεῦσι τὸ αὐτὸ μαρτυρεῖ,
 ὡς διὰν λέγει, «Ἡμεῖς δὲ ἀπορφανισθέντες ἀφ' ὑμῶν πρὸς
 καιρὸν ὥρας» καὶ ἐνιαῦθα, «Ἐλπίζω», φησί, «πέμψαι Τιμό-
 θεον, ἵνα γνῶ τὰ περὶ ὑμῶν»· ὁ κηδεμονίας ἦν μεγίστης.
 15 Ὅτι γὰρ αὐτὸς οὐκ ἐδύνατο παραγενέσθαι, τοὺς μαθητὰς
 ἔπεμπε, μὴ καρτερῶν μηδὲ ὀλίγον χρόνον ἀγνοεῖν τὰ κατ'
 αὐτούς. Οὐ γὰρ δὴ τῷ πνεύματι πάντα ἐμάνθανε· καὶ τοῦτο
 δὲ εἰκότως ἐγίνετο. Εἰ γὰρ τοῦτο ἐπεισθησαν οἱ μαθηταί,
 ἀναίσχυντοι ἂν ἐγένοντο· νῦν δὲ προσδοκῶντες λανθάνειν,
 20 καὶ ἐπανωρθώσαντο. Καὶ τούτω αὐτοὺς μάλιστα ἐπέστρεψε,
 τῷ εἰπεῖν, «Ἴνα καὶ γὰρ εὐψυχῶ», καὶ σπουδαιοτέρους αὐτοὺς
 ἐποίησεν, ὥστε μὴ ἐλθόντα Τιμόθεον ἄλλα τινὰ εὑρεῖν, καὶ
 ἀπαγγεῖλαι αὐτῷ. Φαίνεται δὲ καὶ αὐτὸς τούτω κεχρημέ-
 νος τῷ τρόπῳ, καὶ ἀναβαλλόμενος αὐτοῦ τὴν παρουσίαν, ὥ-
 25 τε μεταβαλέσθαι Κορινθίους. Διὰ τοῦτο καὶ ἔγραψε· «Φει-
 δόμενος ὑμῶν οὐκέτι ἦλθον εἰς Κόρινθον». Οὐ γὰρ τούτω
 μόνον ἡ ἀγάπη δείκνυται, τῷ τὰ οἰκεία ἀπαγγέλλειν, ἀλλὰ
 καὶ τῷ τὰ ἐκείνων ζητεῖν μαθεῖν· μεριμνώσης γὰρ τοῦτο

4. A' Θεσ. 2, 17

5. B' Κορ. 1, 23.

δὲ εἰς τὸν Κύριον Ἰησοῦν», δηλαδή, ἔχω πεποίθησιν, ὅτι ὁ Θεὸς θὰ καταστήσῃ τοῦτο εὐκολὸν εἰς ἐμέ. «Διὰ νὰ καλοκαρδίσω καὶ ἐγώ, ὅταν γνωρίσω τὰ ἰδικά σας νέα». Ὅπως ἀκριβῶς, λέγει, σᾶς ἀνεκούφισα ὅταν ἠκούσατε αὐτά, πού εὔχεσθε δι' ἐμέ, ὅτι τὸ εὐαγγέλιον προώδευσεν, ὅτι ἠτιμάσθησαν ἐκεῖνοι, ὅτι μὲ ἐκεῖνα πού ἐνόμιζον ὅτι βλάπτουν, μὲ τοῦτα εὐφράναν· ἔτσι ἐπιθυμῶ καὶ τὰ ἰδικά σας νὰ μάθω «διὰ νὰ καλοκαρδίσω καὶ ἐγώ, ὅταν πληροφορηθῶ διὰ σᾶς». Λέγει ἐδῶ, ὅτι ἐκεῖνοι ἔπρεπε νὰ χαίρουν διὰ τὰ δεσμά του, καὶ νὰ ἐπιζητοῦν αὐτά, διότι ἐπέφερον πολλὴν εὐχαρίστησιν εἰς αὐτόν. Διότι τὸ «διὰ νὰ χαίρω καὶ ἐγώ», σημαίνει, ὅπως ἀκριβῶς χαίρετε σεις. Πῶ, πῶ! πόσον εἶχε τὸν πόθον τῆς Μακεδονίας! Καὶ εἰς τοὺς Θεσσαλονικεῖς τὸ αὐτὸ ἐπιβεβαιώνει, καθὼς ὅταν λέγῃ «Ἡμεῖς δὲ πού ἐχωρίσθημεν ἀπὸ σᾶς καὶ ἐμείναμεν ὡς ὄρφανοὶ προσωρινῶς»⁴. Καὶ ἐδῶ λέγει «Ἐλπίζω νὰ στείλω τὸν Τιμόθεον, διὰ νὰ γνωρίσω τὰ ἰδικά σας νέα», πού εἶναι δείγμα πολὺ μεγάλης φροντίδος. Διότι ὅταν ἐκεῖνος δὲν ἠμποροῦσε νὰ ἔλθῃ πρὸς αὐτούς, ἔστελλε τοὺς μαθητάς του, χωρὶς νὰ περιμένῃ οὔτε δι' ὀλίγον χρόνον νὰ ἀγνοῇ αὐτά πού συνέβαινον εἰς αὐτούς. Διότι βεβαίως δὲν ἐπληροφορεῖτο τὰ πάντα μὲ τὸ πνεῦμα, καὶ τοῦτο δὲ ἐγένετο εὐλόγως. Διότι ἐὰν τοῦτο ὑπήκουσαν οἱ μαθηταί, θὰ ἐγένοντο ἀναίσχυντοι. Τώρα δὲ ἐλπίζουν νὰ μένουν ἀπαρατήρητοι, καὶ ἂν ἀκόμη διωρθώθησαν. Καὶ μὲ τοῦτο ἐφρόντισεν αὐτούς πάρα πολὺ, μὲ τὸ νὰ εἰπῇ, «διὰ νὰ χαίρω καὶ ἐγώ», καὶ τοὺς ἐθεώρησε σπουδαιότερους, ὥστε ὅταν ἔλθῃ ὁ Τιμόθεος νὰ μὴ εὐρῇ τίποτε ἄλλα, καὶ νὰ ἀναγγείλῃ εἰς αὐτόν. Φαίνεται δὲ καὶ ὁ ἴδιος νὰ χρησιμοποιοῖ αὐτόν τὸν τρόπον καὶ νὰ ἀναβάλλῃ τὴν παρουσίαν του, ὥστε νὰ μεταβάλλῃ τοὺς Κορινθίους. Διὰ τοῦτο καὶ ἔγραφε· «Δὲν ἦλθον ἀκόμη εἰς τὴν Κόρινθον, ἐπειδὴ σᾶς λυποῦμαι»⁵. Διότι δὲν ἀποδεικνύεται ἡ ἀγάπη μόνον μὲ τοῦτο, δηλαδή μὲ τὸ νὰ ἀναγγέλλωμεν τὰ ἰδικά μας, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ νὰ ζητοῦμεν νὰ μάθωμεν τὰ νέα ἐκείνων· διότι τοῦτο εἶναι χαρακτηριστικὸν τῆς ψυ-

ψυχῆς καὶ πεφροντισμένης καὶ ἀεὶ ἐναγωνίου οὔσης. Ἔρα δὲ καὶ τιμᾶ ἀντιούς, Τιμόθεον πέμπων.

- Τί λέγεις; Τιμόθεον πέμπεις; τί δήποτε; Ναί, φησὶν «Οὐδένα γὰρ ἔχω ἰσόψυχον», τουτέστι, τῶν ὁμοίως μοι
 5 μεριμνώντων, «ὅσοις γνησίως τὰ περὶ ὑμῶν μεριμνήσει», Οὐδένα οὖν οὐκ εἶχε τῶν μετ' αὐτοῦ; Οὐδένα ἰσόψυχον, τουτέστιν, ὁμοίως ἐμοὶ κηδόμενον ὑμῶν καὶ φροντίζοντα. Οὐκ ἂν τις εὐκόλως ἔλοιτο, φησί, ταύτης ἕνεκεν τῆς αἰτίας ὁδοιπορίαν ἰσοσάτην ποιήσασθαι. Ὁ φιλῶν ὑμᾶς μετ' ἐμοῦ,
 10 Τιμόθεός ἐστιν. Ἐνῆν μὲν γὰρ καὶ ἄλλους πέμπαι, ἀλλ' οὐδεὶς τοιοῦτός ἐστιν. Ἔρα τοῦτο ἰσοψύχου ἐστί, τὸ τοὺς μαθητευομένους αὐτῷ ὁμοίως φιλεῖν. «Ὅσοις», φησί, «γνησίως τὰ περὶ ὑμῶν μεριμνήσει»· τουτέστι, παιρικῶς. «Οἱ πάντες γὰρ τὰ ἑαυτῶν ζητοῦσιν, οὐ τὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ»· του-
 15 τέστι, τὴν οἰκείαν ἀνάπασιν καὶ τὸ ἐν ἀσφαλείᾳ εἶναι. Τοῦτο καὶ Τιμοθέῳ γράφων λέγει. Τί δήποτε δὲ ἀποδύρεται ταῦτα; Παιδεύων ἡμᾶς τοὺς ἀκούοντας μὴ τοῖς αὐτοῖς περιπεσεῖν, παιδεύων τοὺς ἀκούοντας μὴ ζητεῖν ἄνεσιν. Ὁ γὰρ ἄνεσιν ζητῶν, οὐ ζητεῖ τὰ Χριστοῦ, ἀλλὰ τὰ ἑαυτοῦ.
 20 Δεῖ γὰρ παρασκευάσθαι πρὸς πάντα πόνον, πρὸς πᾶσαν ταλαιπωρίαν. «Τὴν δὲ δοκιμὴν αὐτοῦ», φησί, «γινώσκετε, ὅτι ὡς πατρὶ τέκνον, σὺν ἐμοὶ ἐδούλευσεν εἰς τὸ εὐαγγέλιον». Καὶ διτι οὐχ ἀπλῶς λέγω, ὑμεῖς, φησὶν, αὐτοὶ ἐπίστασθε, «ὅτι ὡς πατρὶ τέκνον, σὺν ἐμοὶ ἐδούλευσεν εἰς τὸ εὐαγγέλιον».
 25 Παραίθεται ἐνιαῦθα τὸν Τιμόθεον, εἰκότως, ὥστε πολλῆς ἀπολαῦσαι παρ' αὐτῶν τιμῆς. Τοῦτο καὶ πρὸς Κορινθίους ἐπισιέλλων ποιεῖ, λέγων, «Μή τις αὐτοῦ καταφρονήσῃ»

χῆς πού ἐνδιαφέρεται καὶ φροντίζει καὶ ἀγωνιᾷ πάντοτε. Συγχρόνως δὲ καὶ τιμᾷ αὐτοῦς, ἀποστέλλων τὸν Τιμόθεον.

Τί λέγεις; Τὸν Τιμόθεον στέλλεις; διατί λοιπόν; Ναί, λέγει· «Διότι δὲν ἔχω κανένα πού νὰ ἔχη τὰ ἴδια μὲ ἐμέ αἰσθήματα», δηλαδή, πού νὰ φροντίζη ὁμοίως μὲ ἐμέ, «ὁ ὁποῖος εἰλικρινῶς θὰ φροντίσῃ διὰ τὰς ὑποθέσεις σας». Δὲν εἶχε λοιπόν κανένα ἀπ' αὐτοῦς πού ἦσαν μαζί του; Κανένα ὁμοίον του, δηλαδή, νὰ μεριμνᾷ καὶ νὰ φροντίζῃ διὰ σᾶς ὁμοίως μὲ ἐμέ. Κανείς δὲν θὰ ἀνελάμβανεν εὐκολα, λέγει, νὰ πραγματοποιήσῃ τόσον μεγάλην ὁδοιπορίαν διὰ τὴν αἰτίαν αὐτήν. Ἐκεῖνος πού σᾶς ἀγαπᾷ ὁμοίως μὲ ἐμέ εἶναι ὁ Τιμόθεος. Βεβαίως ἦτο δυνατόν καὶ ἄλλους νὰ στείλω, ἀλλὰ κανείς δὲν εἶναι ὅπως αὐτός. Συνεπῶς τοῦτο εἶναι χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τοῦ ὁμοψύχου, τὸ νὰ ἀγαποῦν δηλαδή οἱ μαθηταί του ὁμοίως μὲ αὐτόν. «Ὁ ὁποῖος», λέγει, «θὰ φροντίσῃ εἰλικρινῶς διὰ τὰς ὑποθέσεις σας», δηλαδή, μὲ πατρικὴν στοργήν. «Διότι ὅλοι ζητοῦν τὰ συμφέροντά των καὶ ὄχι αὐτὰ πού θέλει ὁ Ἰησοῦς Χριστός», δηλαδή, τὴν ἰδικὴν των ἡσυχίαν καὶ νὰ εἶναι ἀσφαλεῖς. Τοῦτο λέγει καὶ ὅταν γράφῃ εἰς τὸν Τιμόθεον. Διατί λοιπόν θρηνολογεῖ αὐτά; Διὰ νὰ διδάξῃ ἡμᾶς πού ἀκούομεν, νὰ μὴ περιπέσωμεν εἰς τὰ ἴδια, διὰ νὰ διδάξῃ αὐτοῦς πού ἀκούουν, νὰ μὴ ζητοῦν τὴν ἄνεσιν. Διότι ἐκεῖνος πού ζητεῖ τὴν ἄνεσιν, δὲν ζητεῖ αὐτὰ πού θέλει ὁ Χριστός, ἀλλὰ τὰ ἰδικὰ του συμφέροντα. Διότι πρέπει νὰ προετοιμαζώμεθα διὰ κάθε κόπον, διὰ κάθε ταλαιπωρίαν. «Τὴν δοκιμασμένην ὁμως ἀρετὴν τοῦ Τιμοθέου», λέγει, «τὴν γνωρίζετε, διότι ὡς τέκνον πού συνεργάζεται μὲ τὸν πατέρα του, ἐδούλευσε μαζί μου εἰς τὴν διάδοσιν τοῦ εὐαγγελίου»⁶. Καὶ ὅτι δὲν λέγω ἀπλῶς, λέγει, σεῖς οἱ ἴδιοι γνωρίζετε καλῶς, «διότι ὡς τέκνον πού συνεργάζεται μὲ τὸν πατέρα του, ἐδούλευσε μαζί μου εἰς τὴν διάδοσιν τοῦ εὐαγγελίου».

Ἄναφέρει ἐδῶ τὸν Τιμόθεον, εὐλόγως, ὥστε νὰ ἀπολαύσῃ ἀπ' αὐτοῦς πολλῆς τιμῆς. Τοῦτο κάμνει καὶ ὅταν τὸν στέλλῃ πρὸς τοὺς Κορινθίους, λέγων· «Κανείς ἄς μὴ τὸν

τὸ γὰρ ἔργον Κυρίου ἐργάζεται, ὡς καὶ ἐγώ»· οὐκ ἐκείνου κηδόμενος, ἀλλὰ τῶν δεχομένων αὐτόν, ὥστε πολὺν ἀπενέγκασθαι τὸν μισθόν. «Τοῦτον μὲν οὖν», φησὶν, «ἐλπίζω πέμψαι, ὡς ἂν ἀπὶδώ τὰ περὶ ἐμέ, ἐξ αὐτῆς». Τουτέστιν, ὅταν
5 ἴδω ἐν τίνι ἔσθηκα, καὶ ποῖον ἔξει τέλος τὰ κατ' ἐμέ. «Πέποιθα δὲ ἐν Κυρίῳ, διὸ καὶ αὐτὸς ταχέως ἐλεύσομαι πρὸς ὑμᾶς». Οὐ διὰ τοῦτο πέμπω αὐτόν, ὡς μὴ ἐλευσόμενος, ἀλλ' ἵνα εὐψυχῶ, γνοὺς τὰ περὶ ὑμῶν, ἵνα μηδὲ τὸν ἐν τῷ μεταξὺ χρόνον ᾧ ἐν ἀγνοίᾳ. «Πέποιθα δὲ ἐν Κυρίῳ», φησὶ.
10 Ὅρα πῶς πάντα ἔξαριτᾶ τοῦ Θεοῦ, οὐδὲν ἐξ οἰκειᾶς φθέγγεται διανοίας. Τουτέστιν, ἂν ὁ Θεὸς βούληται.

«Ἀναγκαῖον δὲ ἠγησάμην Ἐπαφρόδιτον τὸν ἀδελφὸν καὶ συνεργὸν καὶ συστρατιώτην μου». Καὶ τοῦτον πάλιν μετὰ ἐγκωμίων τῶν αὐτῶν, ὧν καὶ τὸν Τιμόθεον, ἀποσιέλλει.
15 Ἐκεῖνον γὰρ ἀπὸ δύο τούτων συνέσθησεν, διὸ τε αὐτοὺς ἀγαπᾶ, εἰπὼν, «Ὅστις γνησίως τὰ περὶ ὑμῶν μεριμνήσει», καὶ διὸ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ ἠὺδοκίμησε· καὶ τοῦτον ἀπὸ τῶν αὐτῶν πάλιν διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν, ἣν καὶ ἐκεῖνον, ἐπήνεσε. Πῶς; Τὸ γὰρ εἰπεῖν ἀδελφὸν καὶ συνεργόν, καὶ μὴ μέχρι
20 τούτου μόνον σιῆσαι, ἀλλὰ καὶ συστρατιώτην, δεικνύντις ἐστὶ τὴν πολλὴν αὐτοῦ κοινωνίαν τὴν ἐν τοῖς κινδύνοις, καὶ τὰ αὐτὰ αὐτῷ μαρτυροῦντις, ἅπερ καὶ ἑαυτῷ. Τὸ δέ, «συστρατιώτην», πλέον ἐστὶ τοῦ, «συνεργόν». Ἴσως γὰρ ἐν ψιλοῖς πράγμασι συνήργησεν, ἀλλ' ἐν πολέμῳ καὶ κινδύνοις
25 οὐκέτι· τῷ δὲ εἰπεῖν, «συστρατιώτην», καὶ τοῦτο ἐδήλωσεν. «Ὑμῶν δέ», φησὶν, «ἀπόστολον, καὶ λειτουργὸν τῆς χρείας μου πέμπω πρὸς ὑμᾶς». Τουτέστι, τὰ ὑμέτερα ὑμῖν χαρίζομαι· ἦτοι τὸν ὑμέτερον ὑμῖν πέμπομεν, ἧ τὸν ὑμᾶς διδάσκοντα. Πάλιν πολλὰ περὶ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ προσείδησι, λέγων.

7. Α' Κορ. 16, 10

8. Φιλιπ. 2, 23.

9. Φιλιπ. 2, 24.

10. Φιλιπ. 2, 25.

περιφρονήση, διότι ἐργάζεται καὶ αὐτός τὸ ἔργον τοῦ Κυρίου, ὅπως καὶ ἐγώ»⁷, φροντίζων ὄχι δι' ἐκείνον, ἀλλὰ διὰ τοὺς δεχομένους αὐτόν, ὥστε νὰ λάβουν μέγαλον μισθόν. «Αὐτὸν λοιπόν», λέγει, «ἐλπίζω νὰ σὰς στείλω, μόλις θὰ ἰδῶ τὴν ἔκβασιν τῆς ὑποθέσεώς μου, τὴν αὐτὴν ἡμέραν»⁸. Δηλαδή, ὅταν ἰδῶ εἰς ποῖον σημεῖον ἀνάγκης εὐρίσκομαι καὶ ποίαν ἔκβασιν θὰ ἔχη ἡ ὑπόθεσίς μου. «Ἔχω δὲ τὴν πεποίθησιν πρὸς τὸν Κύριον, ὅτι καὶ ἐγὼ ὁ ἴδιος θὰ ἔλθω γρήγορα πρὸς σὰς»⁹. Δὲν στέλλω αὐτόν διὰ τοῦτο, ὡσὰν νὰ ἐπρόκειτο νὰ μὴ ἔλθω, ἀλλὰ διὰ νὰ χαίρω, ὅταν γνωρίσω τὰ ἰδικὰ σας νέα, διὰ νὰ μὴ τὰ ἀγνοῶ οὔτε κατὰ τὸν χρόνον πού θὰ μεσολαθήσῃ. «Ἔχω δὲ τὴν πεποίθησιν εἰς τὸν Κύριον», λέγει. Πρόσεχε πῶς τὰ πάντα στηρίζει εἰς τὸν Θεόν, τίποτε δὲν λέγει ἀπὸ τὴν ἰδικὴν του διάνοιαν. Δηλαδή, ἂν ὁ Θεὸς θέλη.

Ἔκρινα δὲ ἀναγκαῖον τὸν Ἐπαφρόδιτον, τὸν ἀδελφόν μου ἐν Χριστῷ καὶ συνεργάτην καὶ συστρατιώτην μου». Καὶ αὐτόν ἐξ ἄλλου ἀποστέλλει μὲ τὰ ἴδια ἐγκώμια, ὅπως καὶ τὸν Τιμόθεον. Ἐκείνον μὲν τὸν συνέστησεν ἀπὸ τὰ δύο αὐτά, ὅτι καὶ αὐτοὺς ἀγαπᾷ, ἀφοῦ εἶπεν, «Ὁ ὁποῖος εἰλικρινῶς θὰ φροντίσῃ διὰ τὰς ὑποθέσεις σας», καὶ ὅτι διεκρίθη εἰς τὴν διάδοσιν τοῦ εὐαγγελίου· τοῦτον δὲ ἐπήνεσεν ἀπὸ τὰ ἴδια πάλιν καὶ διὰ τὴν ἰδίαν αἰτίαν, διὰ τὴν ὁποίαν καὶ ἐκείνον. Πῶς; Διότι τὸ νὰ εἰπῇ αὐτόν ἀδελφόν καὶ συνεργάτην, καὶ νὰ μὴ περιορισθῇ μόνον εἰς αὐτό, ἀλλὰ νὰ προσθέσῃ καὶ συστρατιώτην, ἀποδεικνύει τὴν μεγάλην του συμμετοχὴν εἰς τοὺς κινδύνους, καὶ εἰς αὐτόν μαρτυρεῖ τὰ ἴδια, ὅσα ἀκριβῶς καὶ εἰς τὸν ἑαυτὸν του. Τὸ δὲ «συστρατιώτην», εἶναι ἀνώτερον ἀπὸ τό, «συνεργάτην». Διότι ἴσως συνήργησεν εἰς ἀπλᾶς περιπτώσεις, ἀλλ' ὄχι ἀκόμη εἰς τὸν πόλεμον καὶ τοὺς κινδύνους. Μὲ τὸ νὰ εἰπῇ ὅμως «συστρατιώτην», καὶ τοῦτο ἐδήλωσεν. «Ἀλλὰ καὶ τὸν ἰδικόν σας», λέγει, «ἀπεσταλμένον καὶ λειτουργὸν τῆς ἀνάγκης μας νὰ στείλω πρὸς σὰς». Δηλαδή, σὰς προσφέρω τὰ ἰδικὰ σας, ἤτοι σὰς στέλλομεν τὸν ἰδικόν σας, παρὰ αὐτόν πού θὰ σὰς διδάσκῃ. Πάλιν πολλὰ προσθέτει διὰ τὴν

- «Ἐπειδὴ ἐπιποδῶν ἦν πάντας ὑμᾶς, καὶ ἀδημονῶν, διότι ἤκούσατε ὅτι ἠσθένησε. Καὶ γὰρ ἠσθένησε παραπλήσιον θανάτου· ἀλλ' ὁ Θεὸς αὐτὸν ἠλέησεν, οὐκ αὐτὸν δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐμέ, ἵνα μὴ λύπην ἐπὶ λύπῃ σχῶ». Ἐνιαῦθα δὲ καὶ ἔτε-
- 5 ρον κατασκευάζει, δηλῶν ὅτι καὶ αὐτὸς σφόδρα οἶδε, φησὶν, ὅπως ἀγαπᾶται παρ' ὑμῶν. Οὐ μικρὸν δὲ τοῦτο εἰς τὸ φιλεῖν. Ἐπίστιασθε πῶς ἠσθένησε, φησί· καὶ ἤλγει, διότι ὑγιάντας οὐκ εἶδεν ὑμᾶς, καὶ τῆς λύπης ὑμᾶς ἀπήλλαξεν, ἦν εἴχετε διὰ τὴν ἀσθένειαν αὐτοῦ.
- 10 Ἐνιαῦθα καὶ ἄλλο κατασκευάζει, ὅτι διὰ χρόνου πέμπει πρὸς αὐτούς, ἀλλ' οὐ διὰ ραθυμίαν, ἀλλὰ τὸν μὲν Τιμόθεον διὰ τὸ μηδένα ἔχειν κατειῆχεν· οὐκ εἶχε γάρ, φησὶν, ἰσόψυχον τὸν δὲ Ἐπαφρόδιον διὰ τὴν ἀσθένειαν. Εἴτα δεικνύς, ὅτι μακρὰ αὕτη γέγονε, καὶ πολὺν χρόνον ἀνάλωσε,
- 15 φησί· «καὶ γὰρ ἠσθένησε παραπλήσιον θανάτου». Ὁρᾷς ὅσην ποιεῖται Παῦλος σπουδὴν ὑπὲρ τοῦ πάσης ραθυμίας καὶ ὀλιγωρίας πρόφασιν ἐκκόψαι ἐκ τῆς τῶν μαθητῶν διανοίας, καὶ μὴ ὑποπιευθῆναι, ὅτι καταφρονῶν αὐτῶν οὐκ ἤλθεν; Οὐδὲν γὰρ οὕτω τὸν μαθητὴν ἐπαγαγέσθαι δυνήσεται, ὡς
- 20 τὸ πεπειθῆναι, καὶ ὅτι φροντίζει αὐτοῦ ὁ προεσιώς, καὶ ὅτι ἀδημονεῖ ὑπὲρ αὐτοῦ, ὅπερ ὑπερβαλλούσης ἀγάπης ἐστίν. «Ὅτι ἠκούσατε», φησὶν, «ὅτι ἠσθένησε· καὶ γὰρ ἠσθένησε παραπλήσιον θανάτου». Καὶ ὅτι οὐ προφασίζομαι, ἀκούσατε· «Ἄλλ' ὁ Θεὸς αὐτὸν ἠλέησεν». Τί λέγεις, ὦ αἰρετικέ; Ἐν-
- 25 ταῦθα ἔλεόν φησι τοῦ Θεοῦ εἶναι, τὸ τὸν μέλλοντα ἀπιέναι κατέχειν καὶ ὑποσιρέψαι πάλιν. Καὶ μὴν εἰ πονηρὸν ὁ κόσμος, οὐκ ἔλεος αὐτός ἐστι τὸ ἐν τῷ πονηρῷ ἀφιέναι.
- Ἄλλὰ πρὸς μὲν τὸν αἰρετικὸν εὐκόλον εἶπεῖν, πρὸς δὲ τὸν Χριστιανὸν τί ἐροῦμεν; Καὶ γὰρ αὐτὸς ἀμφισβητήσκει
- 30 ἴσως, καὶ ἐρεῖ, εἰς τὸ ἀναλῦσαι σὺν Χριστῷ πολλῷ μᾶλλον

ἀγάπην αὐτοῦ, λέγων· «Ἐπειδὴ ἐπεθυμοῦσε πάρα πολὺ ὁ-
λους σας καὶ ἐστενοχωρεῖτο, διότι ἠκούσατε ὅτι ἠσθένησε.
Καὶ πράγματι ἠσθένησε καὶ ἐπλησίασε νὰ ἀποθάνῃ. Ἄλλ' ὁ
Θεὸς τὸν ἠλέησεν, ὄχι αὐτὸν δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐμέ, διὰ
νὰ μὴ δοκιμάσω λύπην ἐπάνω εἰς τὴν ἄλλην λύπην μου»¹¹.

Ἐδῶ δὲ ἀποδεικνύει καὶ ἄλλο, δηλῶν ὅτι καὶ αὐτὸς
γνωρίζει καλῶς πῶς ἀγαπᾶται ἀπὸ σᾶς. Τοῦτο δὲν εἶναι
μικρὸν εἰς τὴν ἀγάπην. Γνωρίζετε καλῶς πῶς ἠσθένησε,
λέγει, καὶ ἐλυπεῖτο, διότι ἀφ' ὅτου ἔγινεν ὑγιῆς δὲν σᾶς
εἶδε καὶ δὲν σᾶς ἀπήλλαξεν ἀπὸ τὴν λύπην, τὴν ὁποίαν
εἶχατε διὰ τὴν ἀσθενεῖαν αὐτοῦ. Ἐδῶ καὶ ἄλλο ἀποδει-
κνύει, ὅτι στέλλει πρὸς αὐτοὺς ὕστερα ἀπὸ κάποιαν δια-
κοπὴν, ὄχι ὅμως ἀπὸ ὀκνηρίαν, ἀλλὰ τὸν μὲν Τιμόθεον
ἐκρατοῦσε πλησίον του διότι δὲν εἶχε κανένα — διότι, λέγει
δὲν εἶχε ὁμόψυχον —, τὸν δὲ Ἐπαφρόδιτον ἐξ αἰτίας τῆς
ἀσθενείας του. Εἰς τὴν συνέχειαν ἀφοῦ ἔδειξεν, ὅτι ἡ ἀ-
σθένεια εἶχε γίνῃ βαρεῖα καὶ διήρκεσε πολὺν χρόνον, λέ-
γει «διότι πράγματι ἠσθένησε καὶ ἐπλησίασε νὰ ἀποθάνῃ».
Βλέπεις πόσον προσέχει ὁ Παῦλος διὰ νὰ ἐκβάλῃ τελείως
ἀπὸ τὴν διάνοιαν τῶν μαθητῶν τὴν πρόφασιν τῆς ὀκνη-
ρίας καὶ ὀλιγωρίας καὶ διὰ νὰ μὴ ὑποψιασθοῦν ὅτι δὲν
ἦλθεν, ἐπειδὴ τοὺς περιφρονεῖ; Τίποτε βέβαια δὲν θὰ ἤμπο-
ρέσῃ νὰ κερδίσῃ ἔτσι τὴν εὐνοίαν τοῦ μαθητοῦ, ὅσον τὸ
νὰ ἔχη πεισθῆ, ὅτι ὁ προεστῶς καὶ φροντίζει δι' αὐτὸν καὶ
ὅτι στενοχωρεῖται πολὺ δι' αὐτὸν, πράγμα τὸ ὁποῖον εἶναι
δείγμα τῆς ὑπερβολικῆς ἀγάπης. «Διότι ἠκούσατε», λέγει,
«ὅτι ἠσθένησε, καὶ πράγματι ἠσθένησε καὶ ἐπλησίαζε νὰ
ἀποθάνῃ». Καὶ ὅτι δὲν προφασίζομαι, ἀκούσατε· «Ἄλλ' ὁ
Θεὸς ἠλέησεν αὐτόν». Τί λέγεις, αἰρετικέ; Ἐδῶ λέγει ὅτι
εἶναι εὐσπλαγχνία Θεοῦ, τὸ νὰ κατέχη πλησίον του αὐτὸν
πού ἐπρόκειτο νὰ ἀπέλθῃ καὶ νὰ ἐπιστρέψῃ πάλιν. Καὶ ἀ-
ληθῶς, ἐὰν ὁ κόσμος εἶναι πονηρός, δὲν εἶναι αὕτη εὐ-
σπλαγχνία τὸ νὰ τὸν ἀφήσῃ εἰς τὸν πονηρὸν κόσμον.

Ἄλλὰ πρὸς μὲν τὸν αἰρετικὸν εἶναι εὐκόλον νὰ ἀπαν-
τήσωμεν, πρὸς τὸν χριστιανὸν ὅμως τί θὰ εἰποῦμεν; Καὶ
πράγματι αὐτὸς ἴσως θὰ ἀμφισβητήσῃ καὶ θὰ εἰπῆ, ἐὰν τὸ

κρεῖσσον, τίνας ἔνεκέν φησιν αὐτὸν ἐλεεῖσθαι; Ἐγὼ δὲ ἐ-
 ρήσομαι, τίνας ἔνεκεν ὁ αὐτός φησιν ἀναγκαιότερον εἶναι
 τὸ ἐπιμεῖναι πρὸς ὑμᾶς; Ὡσπερ γὰρ αὐτῷ ἀναγκαῖον ἦν,
 οὕτω καὶ τούτῳ, μετὰ πλείονος πλούτου καὶ μείζονος παρ-
 5 ρησίας μέλλοντι πρὸς τὸν Θεὸν ἀπιέναι. Ἐκεῖνο μὲν γὰρ
 καὶ μὴ νῦν ἐγένετο, ὕστερον ἔμελλε· τὸ δὲ κερδᾶναι ψυ-
 χὰς οὐκ ἔτι λοιπὸν ἀπελθόντας ἐκεῖ. Τὰ πολλὰ καὶ κατὰ
 τὴν κοινὴν συνήθειαν τῶν ἀκούοντων ὁ Παῦλος φθέγγεται,
 καὶ οὐ πανταχοῦ φιλοσοφεῖ· πρὸς γὰρ ἀνθρώπους κοσμικοὺς
 10 ὁ λόγος ἦν αὐτῷ, δεδοικίας ἔτι τὸν θάνατον. Εἶτα δείκνυ-
 σιν ἐν ὅσῳ λόγῳ ἔστιν αὐτῷ ὁ Ἐπαφρόδιτος, καὶ ἀπὸ τούτου
 αἰδέσιμον αὐτὸν ποιῶν, εἶγε τὴν ἐκείνου σωτηρίαν οὕτω
 χρησίμην ἑαυτῷ φησιν εἶναι, ὡς ἐλεῆσθαι καὶ αὐτὸν δι'
 ἐκείνου. Ἄλλως δέ, καὶ χωρὶς τούτου καλὸν ἢ παροῦσα
 15 ζωὴ· ἐπεὶ εἰ μὴ καλόν, διὰ τί ἐν τάξει τιμωρίας τίθησι
 τοὺς ἁώρους θανάτους; ὡς θίαν λέγει, «Διὰ τοῦτο ἐν ὑμῖν
 πολλοὶ ἀσθενεῖς καὶ ἄρρωστοι, καὶ κοιμῶνται ἱκανοί». Ἡ
 μὲν γὰρ μέλλουσα ζωὴ οὐχὶ πονηροῦ κρείττων, ἐπεὶ οὐκ
 ἀγαθή, ἀλλὰ καλοῦ κρείττων. «Ἴνα μὴ λύπη», φησὶν, «ἐπὶ
 20 λύπη σχῶ», τὴν ἀπὸ τῆς τελευτῆς ἐπὶ τῇ διὰ τὴν ἀρρωσι-
 αν γενομένη αὐτῷ. Διὰ τούτων δείκνυσιν, ὅσον τιμᾶται τὸν
 Ἐπαφρόδιτον.

«Σπουδαιοτέρως οὖν ἔπεμψα αὐτόν». Τί ἐστι, «σπου-
 δαιοτέρως»; Τουτέστιν, ἀνυπερθέτως, χωρὶς μελλήσεως,
 25 μετὰ πολλοῦ τοῦ τάχους, πάντα ὑπερθέμενον κελεύσας ἐλ-
 θεῖν πρὸς ὑμᾶς, ἵνα τῆς ἀδημονίας ἀπαλλαγῇ. Οὐ γὰρ οὕτω
 τοὺς ποδουμένους ἀκούοντες ἐν ὑγείᾳ ὄντας χαίρομεν, ὡς
 θίαν ἴδωμεν, καὶ μάλιστα, θίαν παρ' ἐλπίδας ἐκβῆ τὸ προῦ-

12. Α' Κορ. 11, 30

13. Φιλιπ. 2, 28.

νὰ ἀποθάνῃ καὶ νὰ εἶναι μὲ τὸν Χριστὸν εἶναι κατὰ πολὺ ἀνώτερον, διὰ ποῖον λόγον λέγει, ὅτι ἐλεεῖται αὐτός; Ἐγὼ δὲ θὰ ἀπαντήσω, διὰ ποῖον λόγον αὐτὸς λέγει, ὅτι εἶναι ἀναγκαιότερον τὸ νὰ ἐξακολουθῇ νὰ μένη εἰς τὴν ζωὴν διὰ σᾱς; Διότι ὅπως ἀκριβῶς ἦτο ἀναγκαῖον εἰς αὐτόν, ἔτσι καὶ εἰς ἐκεῖνον, μὲ περισσότερον πλοῦτον καὶ μεγαλυτέραν παρρησίαν νὰ ἀπέρχεται πρὸς τὸν Θεόν. Ἐκεῖνο μὲν καὶ ἂν ἀκόμη δὲν ἐγένετο τώρα, ἀργότερα ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ· δὲν εἶναι δυνατὸν ὅμως τὸ νὰ κερδίσωμεν ψυχὰς ἔπειτα, ὅταν ἀπέλθωμεν ἐκεῖ. Τὰ πάντα ὁμιλεῖ ὁ Παῦλος καὶ κατὰ τὴν κοινὴν ἀντίληψιν καὶ δὲν φιλοσοφεῖ παντοῦ, διότι ἀπηύθυνε τὸν λόγον του πρὸς ἀνθρώπους ἀνήκοντας εἰς τὸν κόσμον τοῦτον καὶ φοβουμένους ἀκόμη τὸν θάνατον. Ἐπειτα ἐπεξηγεῖ μὲ ὅσον λόγον εἶχεν εἰς αὐτόν ὁ Ἐπαφρόδιτος, καὶ ἀπὸ τοῦτο κάμνει αὐτὸν σεβαστόν, ἂν πράγματι λέγῃ ὅτι ἡ σωτηρία ἐκεῖνου εἶναι τόσον χρήσιμος εἰς τὸν ἑαυτὸν του, ὥστε νὰ ἐλεηθῇ καὶ αὐτὸς ἐξ αἰτίας ἐκεῖνου. Ἄλλωστε δέ, καὶ χωρὶς τοῦτο ἡ παροῦσα ζωὴ εἶναι καλόν· διότι ἂν δὲν εἶναι καλόν, διατί θεωρεῖ ὡς τιμωρίαν τοὺς πρόωρους θανάτους; καθ' ὅσον λέγει «Διὰ τοῦτο ὑπάρχουν μεταξύ σας πολλοὶ ἀσθενεῖς καὶ ἄρρωστοι, ἀρκετοὶ δὲ καὶ ἀποθνήσκουν»¹². Διότι ἡ μὲν μέλλουσα ζωὴ δὲν εἶναι ἀνωτέρα ἀπὸ τὸ πονηρόν, ἐπειδὴ δὲν εἶναι ἀγαθή, ἀλλ' εἶναι ἀνωτέρα ἀπὸ τὸ καλόν. «Διὰ νὰ μὴ δοκιμάσω», λέγει, «λύπην ἐπάνω εἰς τὴν ἄλλην λύπην μου», δηλαδή τὴν λύπην ποῦ θὰ προέλθῃ ἀπὸ τὸν θάνατον ἐπάνω εἰς τὴν λύπην τὴν γενομένην εἰς αὐτόν ἀπὸ τὴν ἀσθένειαν. Μὲ αὐτὰ ἀποδεικνύει πόσον τιμᾶ τὸν Ἐπαφρόδιτον.

Ἔστειλα λοιπὸν αὐτόν τὸ συντομώτερον πρὸς σᾱς»¹³. Τί σημαίνει τὸ «σπουδαιότερως»; Δηλαδή, ἀμέσως, χωρὶς ἀναβολήν, πολὺ γρήγορα, διέταξα αὐτόν νὰ ἔλθῃ πρὸς σᾱς, ἀφοῦ ἀναβάλλῃ τὰ πάντα, διὰ νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὴν ἀδημονίαν του. Διότι δὲν χαίρομεν τόσον πολὺ, ὅταν ἀκούωμεν ὅτι αὐτοὶ ποῦ ποθοῦμεν εἶναι ὑγιεῖς, ὅσον ὅταν τοὺς ἰδοῦμεν, καὶ πρὸ πάντων ὅταν ἡ κατάστασίς των βελτιωθῇ ἀνέλπιστα· πράγμα ποῦ ἔχει γίνῃ εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ Ἐπα-

γμα· ὅπερ ἐπὶ Ἐπαφροδίτου γέγονε. «Σπουδαιοτέρως οὖν»,
 φησὶν, «ἔπεμψα αὐτόν, ἵνα ἰδόντες αὐτόν χαρήτε, καὶ γὰρ
 ἀλυπότερος ὢ». Πῶς ἀλυπότερος; Ὅτι ἐὰν ὑμεῖς χαίρητε,
 καὶ γὰρ χαίρω, καὶ οὗτος χαίρει ἐπὶ τοιαύτῃ ἡδονῇ, καὶ ἐγὼ
 5 ἀλυπότερος ἔσομαι. Καὶ οὐκ εἶπεν, ἄλυπος, ἀλλ' «ἀλυπότε-
 ρος», δεικνὺς δι' οὐδέποτε ἢ ψυχὴ αὐτοῦ λύπης ἦν ἐκτός.
 Ὁ γὰρ λέγων, «Τίς ἀσθενεῖ, καὶ οὐκ ἀσθενῶ; τίς σκαν-
 δαλίζεται, καὶ οὐκ ἐγὼ πυροῦμαι;», πότε λύπης ἐκτός ἦν;
 Τουτέστιν, δι' ταύτην ἀποτίθεμαι τὴν ἀθυμίαν. «Προσδέ-
 10 χεσθε οὖν αὐτόν ἐν Κυρίῳ μετὰ πάσης χαρᾶς». Ἦτιοι «ἐν
 Κυρίῳ», ὃ ἐστὶ, πνευματικῶς, τουτέστι, μετὰ πολλῆς τῆς
 σπουδῆς· μᾶλλον δὲ τό, «ἐν Κυρίῳ», τοῦτο ἐστὶ, τοῦ Θεοῦ
 θέλοντος. Ἀξίως τῶν ἁγίων ὑποδέξασθε, ὡπερ τοὺς ἁ-
 γίους προσῆκε, «μετὰ πάσης χαρᾶς». Ταῦτα πάντα ποιεῖ
 15 ὑπὲρ αὐτῶν ἐκείνων, οὐχ ὑπὲρ τῶν πεμπομένων. Μείζον
 γὰρ τὸ κέρδος τῷ ποιῶντι, ἢ τῷ πάσχοντι εὔ. «Καὶ τοὺς
 τοιοῦτους ἐντίμους ἔχετε». Τουτέστι, προσδέχεσθε αὐτόν ἁ-
 ξίως τῶν ἁγίων. «Ὅτι διὰ τὸ ἔργον τοῦ Χριστοῦ μέχρι
 θανάτου ἠγγισε, παραβουλευσάμενος τῇ ψυχῇ, ἵνα ἀναπλη-
 20 ρώσῃ τὸ ὑμῶν ὑστέρημα τῆς πρὸς ἐμὲ λειτουργίας». Οὗτος
 κοινῇ παρὰ τῆς πόλεως ἦν ἀπεισιαλμένος τῆς Φιλιππησίων,
 δς καὶ διακονῶν Παύλῳ καὶ ἴσως τι ἀποκομίζων αὐτῷ
 ἐληλύθει.

Ὅτι γὰρ καὶ χρήματα ἐκόμισε, δεικνυσι πρὸς τῷ τέλει
 25 λέγων· «Δεξάμενος γὰρ παρὰ Ἐπαφροδίτου τὰ παρ' ὑμῶν».
 Εἰκὸς οὖν αὐτόν ἐπισιάντα τῇ πόλει Ρωμαίων, ἐν πολὺν
 τὸν Παῦλον κινδύνῳ καταλαβεῖν καὶ σφοδρῶ, ὡς μηδὲ τοὺς
 πλησιάζοντας αὐτῷ μετὰ ἀσφαλείας δύνασθαι τοῦτο ποιεῖν,
 ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς ἐπισηματικῶς προσιέναι· ὅπερ εἴωθε γίνε-

14. Β' Κορ. 11, 29

15. Φιλιπ. 2, 29

16. Φιλιπ. 2, 30

17. Φιλιπ. 4, 18

φροδίτου. «Ἔστειλα λοιπὸν αὐτόν», λέγει, «τὸ συντομώτερον πρὸς σᾶς, διὰ νὰ ἰδῆτε αὐτόν καὶ νὰ χαρῆτε, καὶ ἐγὼ νὰ εἶμαι ὀλιγώτερον λυπημένος». Πῶς θὰ εἶμαι ὀλιγώτερον λυπημένος; Διότι ἂν σεῖς χαίρετε, καὶ ἐγὼ χαίρω, καὶ αὐτὸς χαίρει διὰ τὴν τόσον μεγάλην εὐχαρίστησιν, καὶ ἐγὼ θὰ εἶμαι ὀλιγώτερον λυπημένος. Καὶ δὲν εἶπε, χωρὶς λύπην, ἀλλ' «ὀλιγώτερον λυπημένος», δεικνύων ὅτι ποτὲ ἢ ψυχὴ του δὲν ἦτο χωρὶς λύπην. Διότι ἐκεῖνος ποὺ λέγει· «Ποῖος ἀσθενεῖ καὶ δὲν ἀσθενῶ καὶ ἐγὼ μαζί του; ποῖος σκανδαλίζεται καὶ δὲν καίομαι καὶ ἐγὼ εἰς τὴν κάμινον τῆς θλίψεως;»¹⁴· πότε ἦτο χωρὶς λύπην; Δηλαδή, ὅτι ἀποβάλλω αὐτὴν τὴν δυσφορίαν. «Δεχθῆτε λοιπὸν αὐτόν μὲ θερμὴν ἀγάπην ἐν Κυρίῳ καὶ μὲ κάθε χαράν»¹⁵. Δηλαδή, «ἐν Κυρίῳ», ποὺ σημαίνει, πνευματικῶς· ἦτοι μὲ πολὺ ἐνδιαφέρον· μᾶλλον δὲ τὸ «ἐν Κυρίῳ» τοῦτο σημαίνει, ὅπως ὁ Θεὸς θέλει. Νὰ τὸν ὑποδεχθῆτε ὅπως ἀξίζει εἰς τοὺς ἀγίους, ὅπως ἀκριβῶς ἀρμόζει εἰς τοὺς ἀγίους, «μὲ κάθε χαράν». Ὅλα αὐτὰ τὰ φροντίζει διὰ τὸ καλὸν ἐκείνων τῶν ἰδίων, καὶ ὄχι δι' αὐτοὺς ποὺ στέλλει. Διότι εἶναι μεγαλύτερον τὸ κέρδος εἰς ἐκεῖνον ποὺ εὐεργετεῖ παρά εἰς ἐκεῖνον ποὺ εὐεργετεῖται. «Γενικῶς δὲ τέτοιους ἀνθρώπους νὰ τοὺς τιμᾶτε». Δηλαδή, ὑποδεχθῆτε αὐτόν ὅπως ἀξίζει εἰς ἀγίους. «Διότι διὰ τὸ ἔργον τοῦ Χριστοῦ ἔφθασεν εἰς τὰ πρόθυρα τοῦ θανάτου, ἐκθέσας εἰς κίνδυνον τὴν ζωὴν του, διὰ νὰ ἀναπληρώσῃ ὅ,τι σεῖς δὲν ἐπράξατε, νὰ μὲ ὑπηρετήσῃ ὡς ἀντιπρόσωπός σας»¹⁶. Αὐτὸς ἦτο κοινὸς ἀπεσταλμένος τῶν Φιλιππησίων, εἶχεν ἔλθει μὲ σκοπὸν νὰ ὑπηρετῆ τὸν Παῦλον καὶ ἴσως νὰ μεταφέρῃ κάτι εἰς αὐτόν.

Ὅτι βεβαίως ἔφερε καὶ χρήματα, τὸ ἀποκαλύπτει πρὸς τὸ τέλος τῆς ἐπιστολῆς λέγων· «Ἄφοῦ ἐδέχθην ἀπὸ τὸν Ἐπαφρόδιτον αὐτὰ ποὺ ἐστάλησαν ἀπὸ σᾶς»¹⁷. Πιθανὸν λοιπὸν ὅταν αὐτὸς ἔφθασεν εἰς τὴν Ρώμην, νὰ ἤυρε τὸν Παῦλον εἰς μέγαν καὶ ὑπερβολικὸν κίνδυνον, ὥστε οὔτε οἱ πλησιάζοντες αὐτόν νὰ ἠμποροῦν νὰ κάνουν τοῦτο μὲ ἀσφάλειαν, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ νὰ προσέρχωνται ἐπισημῶς· πρᾶγμα ποὺ συνηθίζεται νὰ γίνεται πρὸ πάντων εἰς τοὺς

σθαι μάλιστα ἐν τοῖς κινδύνοις τοῖς μεγάλοις, καὶ ταῖς ὀργαῖς τῶν βασιλέων ταῖς ὑπερβαλλούσαις. Ὅταν γὰρ τις βασιλεῖ προσκεκρουκῶς εἰς δεσμοτήριον ἐμβληθῆ, καὶ ἐν πολλῇ γένηται φυλακῇ, τότε καὶ τοῖς οἰκείαις ἢ πρόσοδος
5 ἀποιειείχισται, ὅπερ εἰκὸς τὸν Παῦλον τότε πάσχειν· τὸν δέ, Ἐπαφρόδιτον ἄνδρα γενναῖον ὄντα, παντὸς καταφρονῆσαι κινδύνου, ὥστε προσελθεῖν καὶ ὑπηρετήσασθαι, καὶ πάντα προᾶξαι, ἅπερ ἐχρῆν. Δύο τοίνυν τίθησιν, ἀφ' ὧν ποιεῖ αὐτὸν αἰδέσιμον· ἐν μὲν, ὅτι μέχρι θανάτου ἐκινδύνευσε,
10 φησί, δι' ἐμέ· δεύτερον δέ, ὅτι τὸ πρόσωπον τῆς πόλεως περιθρέμενος ταῦτα ἔπασχεν, ὡς ἐν τῷ κινδύνῳ ἐκείνῳ τοῖς πέμψασι λογιεῖσθαι τὸν μισθόν, ὡς ἂν εἰ ἡ πόλις πρεσβευτήν ἔπεμψεν. Ὡστε τὸ μετὰ θεραπείας δέξασθαι, καὶ ἀποδέξασθαι ὑπὲρ τῶν γεγεννημένων, μᾶλλον ἐστι κοινωνῆσαι
15 τοῖς τειολμημένοις. Καὶ οὐκ εἶπε, δι' ἐμέ, ἀλλ' ἀξιοπισιτότερον αὐτὸ ποιεῖ λέγων, «ὅτι διὰ τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ». Οὐδὲ γὰρ δι' ἐμέ ἐποίει, ἀλλὰ διὰ τὸν Θεὸν ἤγγισε μέχρι θανάτου.

Τί γάρ, εἰ μὴ ἀπέθανε, τοῦ Θεοῦ οἰκονομήσαντος; ἀλλ' αὐτὸς παρεβουλεύσατο, καὶ ἐξέδωκεν ἑαυτὸν, ὡς κἂν ὀτιοῦν
20 δέη παθεῖν, οὐκ ἀποσιτησόμενος τῆς πρὸς με θεραπείας. Εἰ δὲ ὑπὲρ τοῦ Παύλου θεραπεῦσαι εἰς θάνατον ἑαυτὸν ἐξέδωκε, πολλῷ μᾶλλον ὑπὲρ τοῦ κηρύγματος τοῦτο ἂν ἔπαθε· μᾶλλον δὲ καὶ τοῦτο ὑπὲρ τοῦ κηρύγματος ἦν, τὸ ὑπὲρ ἐκείνου ἀποθανεῖν. Οὐ γὰρ μόνον ὑπὲρ τοῦ μὴ θῦσαι μαρτυρίου σιέφανον ἔστιν ἀναδήσασθαι, ἀλλὰ καὶ αἱ τοιαῦται
25 προφάσεις μαρτύριον ποιοῦσι καὶ εἰ δεῖ τι θαυμασιὸν εἰπεῖν, πολλῷ μᾶλλον αἱ τοιαῦται, ἢ ἐκεῖναι. Ὁ γὰρ ὑπὲρ τοῦ ἐλάτιονος καταιολμῶν τοῦ θανάτου, πολλῷ μᾶλλον ὑπὲρ

μεγάλους κινδύνους καὶ εἰς τὴν ὑπερβολικὴν ὀργὴν τῶν βασιλέων. Ὅταν βεβαίως κάποιος ριφθῆ εἰς τὴν φυλακὴν, ἐπειδὴ ἀντιμάχεται τὸν βασιλέα, καὶ τὸν φυλάσσουν πολλοὶ φύλακες, τότε καὶ εἰς τοὺς ὑπηρέτας ἢ προσέλευσις ἔχει ἀπαγορευθῆ, πρᾶγμα ποῦ πιθανὸν νὰ ἔπασχεν ὁ Παῦλος τότε· ὁ δὲ Ἐπαφρόδιτος, ἄνδρας γενναῖος ὢν, περιφρονήσας κάθε κίνδυνον, προσῆλθε διὰ νὰ τὸν ὑπηρετήσῃ καὶ νὰ πράξῃ ὅλα, ὅσα βεβαίως ἦσαν ἀναγκαῖα. Δύο λοιπὸν σημειώνει, ἀπὸ τὰ ὁποῖα κάμνει αὐτὸν σεβαστὸν· πρῶτον μὲν, ὅτι ἐκινδύνευσε μέχρι θανάτου, λέγει, δι' ἐμέ, καὶ δεύτερον, ὅτι γενόμενος ἀντιπρόσωπος τῆς πόλεως ἔπασχεν αὐτά, διὰ νὰ ὑπολογισθῆ κατὰ τὸν κίνδυνον ἐκεῖνον ὁ μισθὸς εἰς αὐτοὺς ποῦ τὸν ἔστειλαν, ὡς ἐὰν ἡ πόλις ἔστειλε πρεσβευτήν. Ὡστε τὸ μὲ φροντίδα νὰ ὑποδεχθῆτε αὐτὸν καὶ νὰ τὸν δεχθῆτε χάριν αὐτῶν ποῦ ἔχουν γίνεαι, μᾶλλον σημαίνει νὰ γίνετε μέτοχοι εἰς αὐτὰ ποῦ ἔχει τολμήσει. Καὶ δὲν εἶπε, δι' ἐμέ, ἀλλὰ κάμνει αὐτὸ περισσότερον ἀξιόπιστον λέγων· «διότι διὰ τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ». Διότι δὲν ἔπραττε δι' ἐμέ, ἀλλὰ διὰ τὸν Θεὸν ἐπλησίασε μέχρι θανάτου.

Τί λοιπὸν, ἂν δὲν ἀπέθανεν, ἀφοῦ ὁ Θεὸς ἐφρόντισε τοῦτο; ἀλλ' αὐτὸς ἐξέθεσεν εἰς κίνδυνον τὴν ζωὴν του καὶ παρέδωσε τὸν ἑαυτόν του, ὥστε καὶ ἂν ἀκόμη εἶναι ἀνάγκη νὰ πάθῃ ὅ,τιδήποτε, δὲν θὰ παραιτηθῆ ἀπὸ τὴν πρὸς ἐμέ περιποίησιν. Ἐὰν δὲ παρέδωσε τὸν ἑαυτόν του εἰς θάνατον προκειμένου νὰ ὑπηρετήσῃ τὸν Παῦλον, πολὺ περισσότερον θὰ ἠμποροῦσε νὰ πάθῃ τοῦτο διὰ τὸ κήρυγμα τοῦ εὐαγγελίου· μᾶλλον δὲ καὶ τοῦτο ἦτο διὰ τὸ κήρυγμα, τὸ νὰ ἀποθάνῃ δι' ἐκεῖνον. Διότι ὄχι μόνον εἶναι δυνατόν νὰ λάβῃ κανεὶς τὸν στέφανον τοῦ μαρτυρίου ἕξ αἰτίας τοῦ ὅτι δὲν προσέφερε θυσίας εἰς τὰ εἰδῶλα, ἀλλὰ καὶ αἱ προφάσεις αὐταὶ προκαλοῦν τὸ μαρτύριον· καὶ ἐὰν πρέπει νὰ εἰποῦμεν κάτι θαυμαστὸν, πολὺ περισσότερον προκαλοῦν τὸ μαρτύριον αἱ προφάσεις αὐταί, παρὰ ἐκεῖναι. Ἐκεῖνος βέβαια ποῦ ριψοκινδυνεύει μὲ θάνατον διὰ τὸ μικρότερον, πολὺ περισσότερον θὰ ριψοκινδυνεύῃ διὰ τὸ μεγαλύτερον.

τοῦ μείζονος. Ὡστε καὶ ἡμεῖς, ὅταν ἴδωμεν ἁγίους ἐν κιν-
 δύνοις, παραβουλεύμεθα. Οὐ γὰρ ἔνι μὴ τολμῶντα, γεν-
 ραῖόν τι προᾶξαι ποιε, ἀλλὰ ἀνάγκη τὸν τῆς ἐνταῦθα ἀσφα-
 λείας προνοούμενον ἐκπεσεῖν τῆς μελλούσης. «Ἴνα ἀνα-
 5 πληρώσῃ», φησί, «τὸ ὑμῶν ὑσιέρημα τῆς πρὸς με λειπουρ-
 γίας». Τί ἐστι τοῦτο; Οὐ παρῆν ἡ πόλις, ἀλλ' ἐλειπούργη-
 σέ μοι δι' ἐκείνου πᾶσαν λειτουργίαν τῷ ἐκεῖνον πέμψαι.
 Τὸ οὖν ὑσιέρημα τῆς ὑμετέρας λειτουργίας αὐτὸς ἀνεπλή-
 ρωσεν, ὥστε καὶ κατὰ τοῦτο δίκαιος ἂν εἴη πολλῆς ἀπο-
 10 λαῦσαι τιμῆς, ὅτι ὅπερ ἐχρῆν πάντας ποιῆσαι, τοῦτο ἔπρα-
 ξεν αὐτὸς ὑπὲρ ὑμῶν. Καὶ δείκνυσι καὶ πρώτην οὔσαν λει-
 τουργίαν παρὰ τῶν ἐν ἀσφαλείᾳ τοῖς κινδυνεύουσι. Τὸ γὰρ
 ὑσιέρημα οὕτως εἴρηται καὶ τὸ τῆς λειτουργίας. Ὁρᾷς
 φρόνημα ἀποστολικόν; Τοῦτο οὐκ ἐξ ἀπονοίας γίνεται, ἀλλὰ
 15 ἀπὸ πολλῆς κηδεμονίας. Ἴνα γὰρ μὴ ἐπαίρωνται, ἀλλὰ
 μειριάζωσι, μηδὲ μέγα τι παροσχηκέναι νομίζωσιν, ἀλλὰ
 ταπεινῶνται, λειτουργίαν τὸ προᾶγμα καλεῖ καὶ ὑσιέρημα.

Καὶ γὰρ ὀφείλεται τοῖς ἁγίοις παρ' ἡμῶν, καὶ οὐδὲν
 αὐτοῖς χαριζόμεθα. Ὡσπερ γὰρ τοῖς ἐν στραιοπέδῳ ἐσιῶσι
 20 καὶ πολεμοῦσι παρὰ τῶν ἐν εἰρήνῃ ὄντων καὶ μὴ πολεμούν-
 των ὀφείλεται τὰ τελέσματα ὑπὲρ γὰρ ἐκείνων ἐσιτήκασιν
 οὗτοι οὕτω καὶ ἐνταῦθα. Εἰ μὴ γὰρ ἐδίδασκεν ὁ Παῦλος,
 τί ἂν αὐτὸν τότε ἐνέβαλεν εἰς δεσμοτήριον; Ὡστε λειπουρ-
 γεῖν χρὴ τοῖς ἁγίοις. Πῶς γὰρ οὐκ ἄτοπον τῷ μὲν στρα-
 25 τευομένῳ βασιλεῖ τῷ ἐπιγεῖω πάντα εἰσφέρειν, καὶ ἐνδύ-
 ματα καὶ τροφάς, οὐ κατὰ τὴν χρεῖαν μόνον, ἀλλὰ καὶ κατὰ
 τὴν περιουσίαν, τῷ δὲ στρατευομένῳ βασιλεῖ τῷ ἐπουρανίῳ,

“Ὡστε καὶ ἡμεῖς, ὅταν ἰδοῦμεν τοὺς ἁγίους νὰ εὐρίσκωνται εἰς κινδύνους, ἅς ἐκθέτῳμεν εἰς κίνδυνον τὴν ζωὴν μας. Δὲν εἶναι λοιπὸν δυνατόν, ἐκεῖνος ποὺ δὲν τολμᾷ νὰ πράξῃ κάποτε κάτι τὸ σημαντικόν, ἀλλ’ εἶναι ἀναπόφευκτον, ἐκεῖνος, ποὺ φροντίζει διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῆς παρουσίας ζωῆς, νὰ ἐκπέσῃ ἀπὸ τὴν μέλλουσαν. «Διὰ νὰ ἀναπληρώσῃ», λέγει, «ὅ,τι σεῖς δὲν ἐπράξατε, νὰ μὲ ὑπηρετήσῃ ὡς ἀντιπρόσωπός σας». Τί σημαίνει τοῦτο; Δὲν παρευρίσκειτο ἡ πόλις, ἀλλὰ μὲ ὑπηρέτησε μὲ ἐκεῖνον καὶ ἐξεπλήρωσε κάθε ὑπηρεσίαν μὲ τὸ νὰ στείλῃ ἐκεῖνον. Τὸ ὑστέρημα λοιπὸν τῆς ἰδικῆς σας ὑπηρεσίας ἀνεπλήρωσεν ὁ Ἐπαφρόδιτος, ὥστε καὶ κατὰ τοῦτο θὰ ἦτο δίκαιον νὰ ἀπολαύσῃ πολλὴν τιμὴν, διότι ἐκεῖνο ποὺ ἔπρεπεν ὅλοι σας νὰ πράξετε, τοῦτο ἔπραξεν αὐτὸς μόνος διὰ λογαριασμόν σας. Καὶ ὑποδεικνύει ποία νὰ εἶναι ἡ πρώτη ὑπηρεσία ἀπὸ τοὺς εὐρισκομένους ἐν ἀσφαλείᾳ πρὸς τοὺς κινδυνεύοντας. Διότι τὸ ὑστέρημα, κατὰ τὴν ἔννοιαν αὐτὴν ἔχει λεχθῆ, ὅπως καὶ ἡ λειτουργία. Βλέπετε τὸ ἀποστολικὸν φρόνημα; Τοῦτο δὲν γίνεται ἀπὸ ἀλαζονείαν, ἀλλ’ ἐκ τῆς πολλῆς φροντίδος. Διότι διὰ νὰ μὴ ὑπερηφανεύωνται, ἀλλὰ νὰ εἶναι μετριόφρονες, οὔτε νὰ νομίζουν ὅτι ἔχουν προσφέρει κάτι τὸ σπουδαῖον, ἀλλὰ νὰ ταπεινώνωνται, ἀποκαλεῖ τοῦτο ὑπηρεσίαν καὶ ὑστέρημα.

Καὶ εἶναι ἀλήθεια ὅτι εἴμεθα ὀφειλέται εἰς τοὺς ἁγίους, καὶ τίποτε δὲν χαρίζομεν εἰς αὐτούς. Ὅπως βέβαια συμβαίνει εἰς ἐκείνους, ποὺ εὐρίσκονται εἰς τὸ στρατόπεδον καὶ πολεμοῦν, ὀφείλονται αἱ δαπάναι ἀπὸ τοὺς ζῶντας ἐν εἰρήνῃ καὶ ποὺ δὲν πολεμοῦν· διότι οὗτοι εἶναι παρατεταγμένοι πρὸς ὑπεράσπισιν ἐκείνων· ἔτσι συμβαίνει καὶ ἐδῶ. Διότι ἐὰν ὁ Παῦλος δὲν ἐδίδασκε, ποῖος τότε θὰ εἶχε βάλει αὐτὸν εἰς τὴν φυλακὴν; Ὡστε πρέπει νὰ ὑπηρετοῦμεν τοὺς ἁγίους. Πῶς λοιπὸν δὲν εἶναι ἄτοπον, νὰ συνεισφέρωμεν εἰς τὸν στρατευόμενον ἐπίγειον βασιλέα τὰ πάντα, καὶ ἐνδύματα καὶ τροφάς, ὅχι μόνον ὅσα εἶναι ἀναγκαῖα, ἀλλὰ καὶ εἰς ἀφθονίαν, εἰς τὸν στρατευόμενον ὅμως ἐπουράνιον βασιλέα, ὁ ὁποῖος μάλιστα παρατάσσεται ἐναντίον κατὰ

καὶ παραιτιομένῳ πρὸς πολλῶ χαλεπωτέρους· «Ἡ πάλη» γάρ, φησὶν, «οὐ πρὸς αἷμα καὶ σάρκα»· μηδὲ τὴν ἀναγκαίαν χρείαν χορηγεῖν; Πόσης ἀγνωμοσύνης, πόσης ταῦτα ἀχαριστίας, πόσης αἰσχροκερδείας; Ἄλλ', ὡς ἔοικε, πλεόν ὁ τῶν
5 ἀνθρώπων ἰσχύει φόβος παρ' ἡμῖν τῆς γεέννης καὶ τῶν μελλουσῶν κολάσεων. Διὰ δὴ τοῦτο πάντα ἀνατίετραπαι, ὅτι τὰ μὲν πολιτικὰ πράγματα μετὰ πολλῆς τῆς ἐντιρεχείας καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἀνύεται, καὶ ἐλλειφθῆναι οὐκ ἔνι τῶν δὲ πνευματικῶν οὐδεὶς οὐδαμοῦ λόγος· ἀλλὰ τὰ μὲν μετ'
10 ἀνάγκης ἀπαιτούμενα καὶ βασάνων, καὶ ὡς παρὰ δούλων καὶ ἀκόντιων, καταιίδεται μετὰ πολλῆς τῆς εὐγνωμοσύνης· τὰ δὲ παρὰ ἐκόντιων, καὶ ὡς παρὰ ἐλευθέρων, πάλιν ἐλλιμπάνεται. Οὐ κατὰ πάντων λέγω, ἀλλὰ κατὰ τῶν τὰ τελέσματα ταῦτα ἐγκαταλιμπανόντων. Μὴ γὰρ οὐκ ἠδύνατο ὁ
15 Θεὸς ἀνάγκη ταῦτα ποιεῖν; Ἄλλ' οὐ βούλεται· ὑμῶν γὰρ φεῖδεται μᾶλλον, ἢ τῶν τρεφομένων. Διὰ τοῦτο ὑμᾶς οὐκ ἀνάγκη βούλεται καταιιδέναι, ἐπειδὴ οὐκ ἔστι μισθός.

Καὶ ὁμοίως πολλοὶ τῶν ἐνταῦθα, τῶν Ἰουδαίων εἰσὶ ταπεινότεροι. Ἐννόησον ὅσα Ἰουδαῖοι ἐδίδουσαν, δεκάτας,
20 ἀπαρχάς, πάλιν δεκάτας, καὶ πάλιν ἄλλας δεκάτας, καὶ πάλιν ἐτέρας τρισκαιδεκάτας, καὶ τὸ σίκλον καὶ οὐδεὶς ἔλεγεν, ὅτι πολλὰ καιεσθίουσιν. Ὅσῳ ἂν πλείονα λάβωσι, τοσοῦτ' καὶ πλείων ὁ μισθός. Οὐκ ἔλεγον, πολλὰ λαμβάνουσι, γαστριζόνται, ἀ νῦν ἀκούω λεγόντων τινῶν. Καὶ
25 οἱ μὲν οἰκοδομοῦντες οἰκίας, καὶ ἀγροὺς ὠνούμενοι, οὐδὲν ἠγοῦνται ἔχειν· ἂν δέ τις τῶν ἱερέων λαμπρότερον ἱμάτιον περιβάληται, ἢ τῆς ἀναγκαίας εὐπορήσῃ τροφῆς, ἢ τὸν διακονούμενον ἔχη, ἵνα μὴ ἀναγκάζεται αὐτὸς ἀσχημονεῖν, πλοῦτιον τὸ πρᾶγμα τίθενται. Ὅντως πλουτοῦμεν

18. Ἐφ. 6, 13

19. Διὰ τὰ διάφορα δέκατα τῶν γεωργικῶν, κτηνοτροφικῶν κλπ. προϊόντων, ποῦ ἐδίδον οἱ Ἰουδαῖοι εἰς τὸν Ναὸν διὰ τοὺς ἱερεῖς· βλέπε Λευίτ. 27, 30-32 καὶ Δευτ. 14, 22-29.

Αἱ ἀπαρχαὶ ἦσαν οἱ πρῶτοι καρποὶ τῆς γῆς, οἱ ὁποῖοι προσεφέροντο ὡς θυσία εἰς τὸν Θεόν, ἐνῶ τὸ σίκλον ἦτο χρηματικὴ εἰσφορὰ (τὸ δίδραχμον) ὑπὲρ τοῦ Ναοῦ (Ἐξ. 30, 13).

πολύ δυσκολωτέρων ἐχθρῶν «διότι ὁ πόλεμος, λέγει, δὲν εἶναι πρὸς αἷμα καὶ σάρκα»¹⁸· νὰ μὴ χορηγοῦμεν οὔτε τὴν ἀναγκαίαν βοήθειαν; Πόσῃν ἀγνωμοσύνην, πόσῃν ἀχαριστίαν, πόσῃν αἰσχροκέρδειαν ἀποδεικνύει τοῦτο; Ἄλλ' ὅπως φαίνεται, ἰσχύει εἰς ἡμᾶς ὁ ἀνθρώπινος φόβος περισσότερο ἀπὸ τὴν γέενναν καὶ τὰς τιμωρίας τῆς μελλούσης ζωῆς. Διὰ τοῦτο βεβαίως τὰ πάντα ἔχουν ἀνατραπῆ, διότι τὰ μὲν πολιτικὰ πράγματα μὲ πολλὴν δεξιότητα αὐξάνονται καθημερινῶς, καὶ δὲν εἶναι δυνατόν, νὰ γίνουν ὑποδεέστερα, διὰ δὲ τὰ πνευματικὰ κανεὶς λόγος δὲν γίνεται πουθενά. Ἄλλὰ τὰ μὲν πολιτικὰ ποὺ ἀπαιτοῦνται νὰ γίνουν ἀναγκαστικὰ καὶ μὲ κόπους βασανιστικούς, καὶ ὡς γινόμενα ἀπὸ δούλους καὶ ἀνθρώπους χωρὶς θέλησιν, ἐγκαταλείπονται μὲ πολλὴν εὐγνωμοσύνην· τὰ δὲ πνευματικὰ γινόμενα ἀπὸ ἀνθρώπους μὲ θέλησιν, καθὼς καὶ ἀπὸ ἐλευθέρους, πάλιν ἐγκαταλείπονται. Δὲν λέγω ἐναντίον ὄλων, ἀλλ' ἐναντίον αὐτῶν ποὺ ἐγκαταλείπουν τὰς δαπάνας αὐτάς. Μήπως λοιπὸν δὲν ἠμποροῦσε ὁ Θεὸς νὰ κάμνη αὐτὰ ἀναγκαστικῶς; Ἄλλὰ δὲν θέλει, διότι σᾶς εὐσπλαγχνίζεται περισσότερο παρὰ τὰ τρεφόμενα. Διὰ τοῦτο δὲν θέλει νὰ σᾶς ἐγκαταλείψῃ ἀναγκαστικῶς, ἐπειδὴ δὲν ὑπάρχει μισθός.

Καὶ ὅμως πολλοὶ ἀπὸ τοὺς παρισταμένους ἐδῶ, εἶναι ταπεινότεροι ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους. Σκέψου πόσα ἔδιδαν οἱ Ἰουδαῖοι, δεκάτας, ἀπαρχάς, πάλιν δεκάτας καὶ πάλιν ἄλλας δεκάτας, καὶ πάλιν ἄλλας ἀνὰ τριετίαν δεκάτας καὶ τὸ σίκλον¹⁹· καὶ κανεὶς δὲν ἔλεγεν ὅτι πολλὰ κατατρῶγουν. Ὅσον περισσότερα θὰ λάβουν, τόσον περισσότερος θὰ εἶναι καὶ ὁ μισθός. Δὲν ἔλεγαν· πολλὰ λαμβάνουν, τρώγουν ὑπερβολικά, τὰ ὁποῖα ἀκούω τώρα νὰ λέγουν μερικοί. Καὶ αὐτοὶ μὲν ποὺ κτίζουν οἰκίας καὶ ἀγοράζουν ἀγρούς, νομίζουν ὅτι δὲν ἔχουν τίποτε. Ἄν ὅμως φορέσῃ κάποιος ἱερεὺς λαμπρότερον ἱμάτιον ἢ ἔχη εἰς ἀφθονίαν τὴν ἀπαραίτητον τροφήν, ἢ ἔχη ὑπηρέτην, διὰ νὰ μὴ ἀναγκάζεται νὰ ἀσχημονῇ ὁ ἴδιος, ὑπολογίζουν τὸ πρᾶγμα ὡς πλοῦτον. Πράγματι εἴμεθα πλούσιοι καὶ εἰς αὐτά, καὶ τὸ ἀναγνωρί-

καὶ ἐν τούτοις, καὶ ἄκοντες ὁμολογοῦσιν. Ἡμεῖς μὲν γὰρ
 κἂν μικρὰ ἔχωμεν, πλουτοῦμεν ἐκεῖνοι δὲ κἂν πάντα περι-
 θάλωνται, πένονται. Μέχρι τίνος ἀνοηταίνομεν; οὐκ ἀρκεῖ
 τὸ μηδὲν ποιεῖν εἰς κόλασιν ἡμῖν ἀλλὰ χρῆ καὶ τὴν ἀπὸ
 5 τῆς κακηγορίας προσιθῆναι ζημίαν; Εἰ μὲν γὰρ αὐτὸς
 ἔδωκας αὐτῷ, ἅπερ κέκτηται, τὸν μισθὸν ἀπόλεσας, ὑπὲρ
 ὧν ἔδωκας ἐγκαλῶν ὅλως δὲ εἰ σὺ ἔδωκας, τί ἐγκαλεῖς;
 Πρῶτερον μὲν οὖν αὐτῷ πενίαν ἐμαρτύρεις, λέγων ἅπερ
 ἔχει δεδωκέναι αὐτός· τί τοίνυν ἐγκαλεῖς; Οὐκ ἐχορῆν
 10 δοῦναι, εἶγε ἔμελλες ἐγκαλεῖν. Ἄλλ' ἐτέρου δόντιος ταῦτα
 λέγεις; Χαλεπώτερον τὸ πρᾶγμα, ὅτι οὐδὲ διδοὺς ἐγκα-
 λεῖς ὑπὲρ ὧν ἕτερος εὖ ποιεῖ. Πόσον οἶει τοὺς ταῦτα ἀκού-
 οντας μισθὸν ἔχειν; διὰ γὰρ τὸν Θεὸν ταῦτα πάσχουσι.
 Πῶς καὶ διὰ τί; Ἐξῆν, εἶγε ἐβούλοντο, καπηλικὸν ἀναδέ-
 15 ξασθαι βίον, εἰ καὶ μὴ ἀπὸ προγόνων εἶχον. Καὶ γὰρ ἀκούω
 καὶ ταῦτα πολλῶν λεγόντων, διὰν εἶπωμεν, ὅτι ὁ δεῖνα
 πένεται· εἰ γὰρ ἐβούλειτο, φησὶν, ἠδύνατο πλουτεῖν· εἶτα
 ὑβριστικῶς, ὁ πρόγονος αὐτοῦ, καὶ ὁ πάππος αὐτοῦ, καὶ
 ὁ δεῖνα, τοιόσοδε ἦν· νῦν δὲ τοιαύτην ἐσθῆτα περιβέβληται.
 20 Ἄλλὰ τί, εἶπέ μοι; γυμνὸν ἐχορῆν περιϋέναι;

Σὺ μὲν οὖν ὑπὲρ τούτων ἀκριβολογῆ· ὄρα δὲ μὴ κατὰ
 σαυτοῦ ταῦτα λέγῃς. Ἄλλ' ἀκουε τῆς παραινέσεως τοῦ Χρι-
 στοῦ τῆς λεγούσης, «Μὴ κρίνετε, ἵνα μὴ κριθῆτε». Ἄλλ'
 ἐξῆν, εἶγε ἐβούλειτο, καπηλικὸν καὶ ἐμπορικὸν βίον ζῆν,
 25 καὶ πάντως οὐκ ἂν ἠπόρησεν· ἀλλ' οὐκ ἠθέλησε. Τί οὖν,
 φησὶν, ἐνιαῦθα κερδαίνει; Τί κερδαίνει, εἶπέ μοι; σουρικὰ
 ἱμάτια περικείται; πλῆθος ἀκολούθων ἔχων σωθεῖ κατὰ
 τὴν ἀγοράν; ἐπὶ ἵππου φέρεται; οἰκίας οἰκοδομεῖ, ἔχων

ζουν χωρίς τὴν θέλησίν των. Διότι ἡμεῖς μὲν καὶ ἂν ἀκόμη ἔχωμεν ὀλίγα, εἴμεθα πλούσιοι· ἐκεῖνοι ὅμως καὶ ἂν ἀκόμη ἔχουν εἰς τὴν διάθεσίν των τὰ πάντα, ζοῦν μὲ στερήσεις. Μέχρι ποίου σημείου φθάνει ἡ ἀνοησία μας; δὲν ἀρκεῖ ποὺ δὲν κάνει τίποτε διὰ νὰ μᾶς τιμωρήσῃ, ἀλλὰ πρέπει νὰ προσθέσωμεν καὶ τὴν τιμωρίαν ἀπὸ τὴν κακολογίαν μας; Διότι ἐὰν μὲν ἔδωσες σὺ ὁ ἴδιος εἰς αὐτὸν ἐκεῖνα, ποὺ ἔχει εἰς τὴν κυριότητά του, ἀπώλεσες τὸν μισθόν, δι' ἐκεῖνα ποὺ ἔδωσες, ἐπειδὴ κατηγορεῖς· ἐπομένως ἀφοῦ σὺ ἔδωσες, διατί κατηγορεῖς; Προηγουμένως βέβαια ἐβεβαίωνες ὅτι πράγματι εἶναι πτωχὸς αὐτός, λέγων ἐκεῖνα ποὺ ἤμπορεῖ νὰ δώσῃ· διατί λοιπὸν κατηγορεῖς; Δὲν ἔπρεπε νὰ δώσῃς, ἂν πράγματι εἶχες σκοπὸν νὰ κατηγορῆς. Ἄλλ' ἐνῶ ἔδωσεν ἄλλος λέγεις αὐτά; Τὸ ζήτημα εἶναι χειρότερον, διότι χωρὶς νὰ δίδῃς κατηγορεῖς δι' ἐκεῖνα ποὺ ὁ ἄλλος εὐεργετῆι. Πόσον μισθὸν νομίζεις ὅτι ἔχουν οἱ ἀκούοντες αὐτά; διότι διὰ τὸν Θεὸν πάσχουν αὐτά. Πῶς καὶ διατί; Ἦτο δυνατόν, ἂν πράγματι ἤθελον, νὰ ἀποδεχθοῦν τὸν βίον τοῦ καπήλου, ἂν καὶ δὲν τὸν εἶχαν ἀπὸ τοὺς προγόνους των. Διότι ἀληθῶς ἀκούω καὶ αὐτὰ νὰ λέγουν πολλοὶ μὲ ἀναισχυντίαν, ὅταν λέγωμεν, ὅτι ὁ τάδε ζῆ μὲ στερήσεις· ἐὰν βεβαίως ἤθελε, λέγει, ἠμποροῦσε νὰ γίνῃ πλούσιος· ἔπειτα λέγομεν ὑβριστικῶς, ὁ πρόγονος αὐτοῦ, καὶ ὁ πάππος αὐτοῦ, καὶ ὁ τάδε ἦτο τέτοιος· τώρα ὅμως φορεῖ τέτοιο ἔνδυμα. Ἄλλὰ διατί; ἀπάντησέ μου· γυμνὸς ἔπρεπε νὰ περιφέρεται;

Σὺ μὲν λοιπὸν εἶσαι ἀκριβῆς εἰς τοὺς λόγους σου δι' αὐτούς· πρόσεχε ὅμως μήπως λέγῃς αὐτὰ ἐναντίον σου. Ἄλλ' ἄκουε τὴν παραίνεσιν τοῦ Χριστοῦ, ποὺ λέγει, «Μὴ κατακρίνετε τοὺς ἄλλους, διὰ νὰ μὴ κατακριθῆτε ἀπὸ τὸν Θεόν»²⁰. Ἦτο ὅμως δυνατόν, ἂν βεβαίως ἤθελε, νὰ ζῆ τὸν βίον τοῦ καπήλου καὶ τοῦ ἐμπόρου, καὶ ὅπωςδήποτε δὲν θὰ εἶχεν ἀμφιβολίαν, ἀλλὰ δὲν ἠθέλησε. Τί λοιπὸν, λέγει, κερδίζει ἐδῶ; Εἶπέ μου, τί κερδίζει; φορεῖ μεταξωτὰ ἐνδύματα; συχνάζει εἰς τὴν ἀγορὰν μὲ πολλοὺς ἀκολούθους; περιφέρεται ἔφιππος; κτίζει οἰκίας, διὰ νὰ ἔχη νὰ διαμένῃ

δου παραμείνη; Ἄν ταῦτα ποιῆ, καὶ ἐγὼ κατηγορῶ, καὶ οὐ φείδομαι, ἀλλ' ἀνάξιον αὐτὸν εἶναι τῆς ἱερωσύνης φημί. Πῶς γὰρ ἑτέροις δυνήσεται παραινεῖν μὴ περὶ τὰ περι-
 5 τὰ ταῦτα ἐσχολακέναι, αὐτὸς ἐαυτῷ παραινέσαι μὴ δυνά-
 μενος; Εἰ δὲ τῆς ἀναγκαίας εὐπορεῖ τροφῆς, διὰ τοῦτο ἀδι-
 κεῖ; Ἄλλὰ περιῖέναι ἐχρῆν αὐτόν, καὶ προσαιτεῖν; καὶ οὐκ
 ἂν οὐ κατησχύνθη, εἶπέ μοι, ὁ μαθητής; Ἄλλ' ὁ μὲν πατήρ
 ὁ σαρκικός ἂν τοῦτο ποιῆ, αἰσχύνην τὸ πρᾶγμα ἡγῆ· ἂν δὲ
 ὁ πνευματικός ἀναγκάζεται τοῦτο ποιεῖν, οὐκ ἐγκαλύψη, οὐ-
 10 δὲ ἡγῆ καταδύεσθαι; «Ἄδοξία», φησί, «παιρός, ὄνειδος
 τέκνων». Ἄλλὰ τί; τῷ λιμῷ φθείρεσθαι ἔδει; Ἄλλ' οὐδὲ
 τοῦτο εὐσεβοῦς· οὐ γὰρ βούλεται ὁ Θεός.

Ἄλλὰ τί εὐθέως φιλοσοφοῦσι; Γέγραπται, φησί, «Μὴ
 κτήσησθε χρυσόν, μηδὲ ἄργυρον, μηδὲ δύο χιτῶνας, μηδὲ
 15 χαλκὸν εἰς τὰς ζώνας ὑμῶν, μὴ ράβδον· οὗτοι δὲ καὶ τρία
 καὶ τέσσαρα ἱμάτια ἔχουσι, καὶ κλίνας ἐστρωμένας. Ἐπήλθὲ
 μοι σιενάξαι πικρὸν νῦν· εἰ δέ με μὴ ἔδει ἀσχημονεῖν, κἄν
 ἐδάκρυσα. Τί δήποιε; Ὅτι περὶ μὲν τὰ τῶν ἄλλων κάρφη
 οὕτως ἐσμέν ἀκριθεῖς ἐξετασιαί, τὰς δὲ δοκοὺς ἔχοντες
 20 ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς οὐδὲ αἰσθανόμεθα. Εἶπέ μοι, διὰ τί γὰρ
 σαιτῷ τοῦτο μὴ λέγεις; Ὅτι τοῖς διδασκάλοις προσιέτα-
 κται μόνον, φησὶν. Ὅταν οὖν ὁ Παῦλος λέγη, «Ἐχοντες
 διατροφὰς καὶ σκεπάσματα, τούτοις ἀρκεσθησόμεθα», πρὸς
 τοὺς διδασκάλους φησὶ μόνους; Οὐδαμῶς, ἀλλὰ πρὸς πάν-
 25 τας ἀνθρώπους. Καὶ δῆλον ἄνωθεν. Τί γὰρ φησιν; «Ἔσι
 γὰρ πορισμὸς μέγας ἢ εὐσέβεια μετὰ ἀνταρκειας· οὐδὲν
 γὰρ εἰσηνέγκαμεν εἰς τὸν κόσμον τοῦτον, δῆλον ὅτι οὐδὲ
 ἐξενεγκεῖν τι δυνάμεθα· εἶτα εὐθέως ἐπήγαγεν· «Ἐχον-
 τες δὲ διατροφὰς καὶ σκεπάσματα, τούτοις ἀρκεσθησόμεθα.

21. Σοφ. Σειρ. 3, 2

22. Ματθ. 10, 9

23. Α' Τιμ. 6, 8

24. Α' Τιμ. 6, 6-7

παντοῦ; "Αν κάμνη αὐτά, καὶ ἐγὼ τὸν κατηγορῶ καὶ δὲν τὸν συμπονῶ, ἀλλὰ θεωρῶ αὐτὸν ἀνάξιον διὰ τὴν ἱερωσύνην. Διότι πῶς θὰ ἠμπορέσῃ νὰ δίδῃ παραινέσεις εἰς τοὺς ἄλλους νὰ μὴ ἀφοσιώνωνται εἰς τὰ περιττὰ αὐτὰ πράγματα, ἐκεῖνος ποὺ δὲν ἠμπορεῖ νὰ δώσῃ εἰς τὸν ἑαυτὸν του; Ἐὰν δὲ ἔχῃ ἀφθονίαν τῆς ἀναγκαίας τροφῆς, διὰ τοῦτο ἀδικεῖ; Μήπως ἔπρεπε νὰ περιφέρεται αὐτὸς καὶ νὰ ἀπαιτῆ; καὶ δὲν θὰ εἶχες καταισχυρθῆ, εἶπέ μου, σὺ ὁ μαθητής; Ἄλλ' ὁ μὲν φυσικὸς πατέρας ἂν κάμνη αὐτό, τὸ νομίζει ὅτι εἶναι ἐντροπή· ἂν δὲ ὁ πνευματικὸς ἀναγκάζεται νὰ κάμνη τοῦτο, δὲν θὰ αισθανθῆ ἐντροπήν, καὶ δὲν θὰ νομίζῃ ὅτι ὑποβιάζεται; «Ἡ κακὴ φήμη τοῦ «πατρός», λέγει, «εἶναι ἐντροπή τῶν τέκνων»²¹. Ἄλλὰ τί; ἔπρεπε νὰ καταστρέφεται ἀπὸ τὴν πείναν; Τοῦτο ὅμως δὲν ἀρμόζει εἰς τὸν εὐσεβῆ· οὔτε βέβαια καὶ ὁ Θεὸς τὸ ἐπιθυμεῖ.

Ἄλλὰ τί φιλοσοφοῦν ἀμέσως; Εἶναι γραμμένον, λέγει, «Μὴ ἀποκτήσετε χρυσᾶ, οὔτε ἀργυρᾶ, οὔτε χαλκᾶ νομίσματα, τὰ ὁποῖα φυλάσσετε εἰς τὰς ζώνας σας, οὔτε δύο χιτῶνας, οὔτε καὶ ρίβδον»²². Αὐτοὶ ὅμως ἔχουν καὶ τρία καὶ τέσσερα ἱμάτια, καὶ κρεβάτια ἐστρωμένα. Μοῦ ἤλθε νὰ ἀναστενάξω τώρα μὲ πικρίαν, ἐὰν δὲν ἔπρεπε νὰ ἀσχημονῶ, ἂν καὶ ἐδάκρυσα. Διατί λοιπόν; Διότι διὰ μὲν τὰ καρφία τῶν ἄλλων ἔτσι εἴμεθα ἀκριβεῖς ἐξετασταί, τὰ δοκάρια ὅμως ποὺ ἔχομεν μέσα εἰς τὰ μάτια μας οὔτε τὰ αισθανόμεθα. Εἶπέ μου, διατί λοιπόν δὲν λέγεις αὐτὸ εἰς τὸν ἑαυτὸν σου; Διότι αὐτὰ ὀρίζονται μόνον διὰ τοὺς διδασκάλους, θὰ εἶπῃ κάποιος. "Όταν λοιπόν ὁ Παῦλος λέγῃ· «"Όταν ἔχωμεν διατροφὰς καὶ σκεπάσματα, θὰ εἶναι αὐτὰ ἀρκετὰ δι' ἡμᾶς»²³, ἀπευθύνεται μόνον πρὸς τοὺς διδασκάλους; Καθόλου, ἀλλὰ πρὸς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Τοῦτο γίνεται φανερόν ἀπὸ τὰ ἀμέσως προηγούμενα. Τί λοιπόν λέγει; «Ἀληθῶς ἡ εὐσέβεια εἶναι πηγὴ μεγάλου πλουτισμοῦ, ὅταν συνοδεύεται ἀπὸ ὀλιγάρκειαν. Διότι τίποτε δὲν ἐφέραμεν εἰς τὸν κόσμον αὐτὸν καὶ εἶναι φανερόν ὅτι δὲν ἠμποροῦμεν νὰ ἐξαγάγωμεν τίποτε»²⁴. Ἐπειτα ἀμέσως προσέθεσεν· «"Όταν ἔχωμεν δὲ διατροφὰς καὶ σκεπάσμα-

Οἱ δὲ βουλόμενοι πλουτεῖν, ἐμπίπουσιν εἰς πειρασμὸν καὶ παγίδα, καὶ ἐπιθυμίας πολλὰς ἀνοήτους καὶ βλαβεράς». Εἶδες ὅτι πρὸς πάντας ὁ λόγος εἴρηται;

Τί δέ, διὰν λέγῃ πάλιν, «Τῆς σαρκὸς πρόνοιαν μὴ ποι-
 5 εἶσθε εἰς ἐπιθυμίας», οὐχὶ πᾶσιν ἀπλῶς διαλέγεται; Τί δέ, διὰν λέγῃ, «Τὰ βρώματα τῆ κοιλία, καὶ ἡ κοιλία τοῖς βρώμασιν· ὁ δὲ Θεὸς καὶ ταύτην, καὶ ταῦτα καταργήσῃ»; Τί δέ, διὰν λέγῃ, «Ἡ δὲ σπαταλῶσα ζῶσα τέθνηκε», περὶ χήρας διαλεγόμενος; μὴ καὶ ἡ χήρα διδάσκαλός ἐστιν;
 10 οὐχὶ αὐτὸς εἶπεν, ὅτι «Γυναικὶ διδάσκειν οὐκ ἐπιτρέπω, οὐδὲ ἀσθενεῖν ἀνδρός»; Εἶ δὲ χήρα, ἔνθα καὶ ἡ ἡλικία γηραλέα· τὸ γὰρ γῆρας πολλῆς δεῖται θεραπείας· καὶ αὐτὴ ἡ φύσις· τὸ γὰρ τῶν γυναικῶν γένος πλείονος δεῖται ἀναπαύσεως, ἅτε ἀσθενὲς ὄν· εἰ τοίνυν, ἔνθα καὶ ἡ ἡλικία καὶ
 15 ἡ φύσις, οὐκ ἐφίεται αὐτῇ σπαταλᾶν, ἀλλὰ καὶ τεθνηκέναι αὐτὴν φησὶν· οὐ γὰρ ἀπλῶς εἶπε μὴ σπαταλᾶν, ἀλλ', «ἡ σπαταλῶσα ζῶσα τέθνηκε», καὶ ἐξέκοψεν αὐτὴν· ἡ γὰρ τεθνηκυῖα ἐκκέκοπται· ποίαν ἔξει συγγνώμην ἄνθρωπος ταῦτα ποιῶν, ἐφ' οἷς ἡ γυνὴ ἡ γεγηρακυῖα κολάζεται; Ἄλλὰ ταῦ-
 20 τα οὐδεὶς οὐδὲ εἰς ἔννοιαν λαμβάνει, ταῦτα οὐδεὶς ἐξετάζει. Ἐγὼ δὲ ταῦτα εἰπεῖν ἠναγκάσθην, οὐχὶ τοὺς ἱερέας ἀπαλλάξαι ἐγκλημάτων βουλόμενος, ἀλλ' ὑμῶν φειδόμενος. Ἐκεῖνοι μὲν οὖν, ἂν μὲν προσηκόντως καὶ δικαίως ταῦτα ἀκούωσιν, ἅτε ὡς χρηματιζόμενοι, οὐδὲν παρ' ὑμῶν βλά-
 25 πιονται· ἀλλ' ἂν τε εἴπητε, ἂν τε μὴ εἴπητε, λόγον τῷ δικασιῇ διδώσιν ἐκεῖ· ὥστε οὐδὲν αὐτοὺς τὰ ὑμέτερα βλάπτει ρήματα. Ἄν δὲ καὶ ψευδῆ ἦ τὰ παρ' ὑμῶν λεγόμενα, ἐ-

25. Α' Τιμ. 6, 8-9.

26. Ρωμ. 13, 14

27. Α' Κορ. 6, 13

28. Α' Τιμ. 5, 6

29. Α' Τιμ. 2, 12

τα, θὰ εἶναι αὐτὰ ἀρκετὰ δι' ἡμᾶς. Ἐκεῖνοι ὅμως ποῦ θέλουν νὰ γίνουν πλούσιοι, πίπτουν μέσα εἰς πειρασμὸν καὶ παγίδα καὶ εἰς ἐπιθυμίας πολλὰς ἀνοήτους καὶ ἐπιβλαβεῖς»²⁵. Εἶδες πῶς ὁ λόγος ἀπευθύνεται πρὸς ὅλους;

Τί δέ, ὅταν λέγη πάλιν, «Μὴ φροντίζετε διὰ τὴν σάρκα πῶς νὰ ἰκανοποιηῖτε τὰς ἐπιθυμίας της»²⁵, δὲν ὁμιλεῖ γενικῶς πρὸς ὅλους; Ἐπίσης τί ἐννοεῖ, ὅταν λέγη, «Τὰ φαγητὰ ἔχουν γίνεαι διὰ τὴν κοιλίαν καὶ ἡ κοιλία διὰ τὰ φαγητὰ. Ὁ Θεὸς δὲ θὰ καταργήσῃ εἰς τὴν μέλλουσαν ζωὴν καὶ αὐτὴν καὶ ἐκεῖνα»;²⁷. Καὶ τί, ὅταν λέγη, «Αὐτὴ ὅμως ποῦ σπαταλᾷ, ἂν καὶ φαίνεται ζωντανή, ἔχει ἀποθάνει πνευματικῶς»²⁸, ὁμιλῶν διὰ τὴν χήραν; μήπως καὶ ἡ χήρα εἶναι διδάσκαλος; δὲν εἶπεν αὐτός, ὅτι «Δὲν ἐπιτρέπω εἰς τὴν γυναῖκα νὰ διδάσκη, οὔτε νὰ ἐξουσιάζῃ τὸν ἄνδρα της»²⁹; Εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς χήρας, ὅπου καὶ ἡ μεγάλη ἡλικία εἶναι ἐμπόδιον· διότι τὰ γηρατεῖα ἔχουν ἀνάγκην ἀπὸ πολλὴν περιποίησιν· καὶ αὐτὴ ἡ φύσις· διότι τὸ γένος τῶν γυναικῶν ἔχει ἀνάγκην ἀπὸ περισσοτέραν ἀνάπαυσιν, ἐπειδὴ εἶναι ἀσθενές· ἐὰν λοιπόν, ὅπου καὶ ἡ ἡλικία καὶ ἡ φύσις, δὲν ἐπιτρέπει εἰς αὐτὴν νὰ σπαταλᾷ, ἀλλὰ καὶ λέγει ὅτι ἔχει ἀποθάνει αὐτὴ πνευματικῶς. Διότι δὲν εἶπεν ἀπλῶς νὰ μὴ σπαταλᾷ, ἀλλ' «ἐκείνη ποῦ σπαταλᾷ ἂν καὶ εἶναι ζωντανὴ ἔχει ἀποθάνει πνευματικῶς», καὶ ἀπέκοψεν αὐτὴν, διότι αὐτὴ ποῦ ἔχει ἀποθάνει πνευματικῶς, ἔχει ἀποκοπῆ ἀπὸ τὴν σωτηρίαν. Ποίαν συγγνώμην θὰ ἔχη ὁ ἄνθρωπος ἂν κάμνῃ αὐτὰ, ἐξ αἰτίας τῶν ὁποίων τιμωρεῖται ἡ ἡλικιωμένη γυναῖκα; Ἄλλὰ κανεὶς δὲν τὰ σκέπτεται αὐτὰ, κανεὶς δὲν τὰ ἐξετάζει. Ἐγὼ ὅμως ἠναγκάσθην νὰ εἰπῶ αὐτὰ, ὄχι ἐπειδὴ θέλω νὰ ἀπαλλάξω τοὺς ἱερεῖς ἀπὸ τὰς κατηγορίας, ἀλλ' ἐπειδὴ σᾶς λυποῦμαι. Ἐκεῖνοι λοιπόν, ἐὰν ἀκούσουν αὐτὰ προσηκόντως καὶ δικαίως, ἐπειδὴ κερδίζουν χρήματα, δὲν βλάπτονται καθόλου ἀπὸ σᾶς· ἀλλ' εἴτε εἰπῆτε, εἴτε δὲν εἰπῆτε, δίδουν λόγον εἰς τὸν δικαστὴν ἐκεῖ. Ὡστε οἱ ἰδικοί σας λόγοι δὲν βλάπτουν καθόλου αὐτοὺς. Ἄν δὲ εἶναι καὶ ψευδῆ τὰ λεγόμενά σας, ἐκεῖνοι μὲν λοι-

κεῖνοι μὲν οὖν ἐκέρδανον συκοφαντούμενοι εἰκῆ, ὑμεῖς δὲ ἑαυτοὺς ἐντιεῦθεν βλάβετε.

Ἐπὶ δὲ ὑμῶν οὐχ οὕτως ἐστὶν ἀλλ' ἂν τε ἀληθῆ ἦ, ἂν τε ψευδῆ τὰ καὶ αὐτῶν, λέγοντες αὐτοὺς κακῶς, βλάβετε.

- 5 Τί δήποτε; Ἄν τε γὰρ ἀληθῆ ἦ, καὶ οὕτω βλάβετε, κρίνοντες τοὺς διδασκάλους, καὶ τὴν τάξιν ἀναιρέποντες· εἰ γὰρ ἀδελφὸν οὐ δεῖ κρίνειν, πολλῷ μᾶλλον διδάσκαλον· ἂν δὲ ψευδῆ, ἀφόρητος ἡ κόλασις καὶ ἡ τιμωρία· παντὸς γὰρ ρήματος ἀργοῦ δώσετε λόγον. Ὡστε ὑμῶν ἔνεκεν πάν-
- 10 τα ποιοῦμεν καὶ κάμνομεν. Ὅπερ δὲ ἔφη, οὐδεὶς ταῦτα ἐξετάζει, οὐδεὶς ταῦτα πολυπραγμονεῖ, οὐδεὶς λέγει πρὸς ἑαυτὸν τούτων οὐδέν. Βούλεσθε καὶ ἕτερα προσθῶ; «Ἐὰν μὴ τις ἀποιάξῃται», φησὶν ὁ Χριστός, «πᾶσιν αὐτοῦ τοῖς ὑπάρχουσιν, οὐκ ἔστι μου ἄξιος». Τί δέ, ὅταν λέγῃ, «Δύ-
- 15 σκολον πλούσιον εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν; τί δὲ ὅταν λέγῃ, «Οὐαὶ ὑμῖν τοῖς πλουσίοις, διτι ἀπέχετε τὴν παράκλησιν ὑμῶν»; Οὐδεὶς τοῦτο ἐξετάζει, οὐδεὶς ἐννοεῖ, οὐδεὶς πρὸς ἑαυτὸν διαλέγεται· ἀλλ' ἐν τοῖς ἐτέρων σφοδρῶι κάθηται πάντες ἐξετρεπταί. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἐστὶ κοινωνοὺς
- 20 ποιῆσαι τῶν ἐγκλημάτων ἵνα δὲ καὶ αὐτῶν ὧν φατε τοὺς ἱερεῖς ὑπευθύνους εἶναι, ἀπαλλάξω δι' ὑμᾶς, ἀκούσατε· τὰ γὰρ περὶ τούτων πεπεῖσθαι, ὡς παραβαινότων τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ, πολλὴ πρὸς τὸ κακὸν ἐστὶ ροπή.

- Φέρε οὖν κακεῖνα ἐξετάσωμεν. Εἶπεν ὁ Χριστός, «Μὴ
- 25 κτήσησθε χρυσόν, μηδὲ ἔργυρον, μηδὲ δύο χιτῶνας, μηδὲ ὑποδήματα, μὴ ζώνην, μὴ ράβδον». Τί οὖν, εἶπέ μοι; Πέτρος παρὰ τὸ πρόσταγμα ἐποίει; πῶς γὰρ οὐ, ὁ καὶ ζώνην ἔχων καὶ ἱμάτιον καὶ ὑποδήματα; Ἄκουε γὰρ τοῦ ἀγγέλου λέγοντος πρὸς αὐτόν, «Περίζωσαι καὶ ὑπόδησαι τὰ σαν-
- 30 δάλιά σου»· καίτοι οὐ τοσαύτη χρεία τῶν ὑποδημάτων ἦν

30. Λουκᾶ 14, 33

31. Ματθ. 19, 23

32. Λουκᾶ 6, 24

33. Ματθ. 10, 9.

34. Πράξ. 12, 8

πόν ἐκέρδισαν, ἐπειδὴ συκοφαντοῦνται χωρὶς λόγον, σεις δὲ βλάπτετε τοὺς ἑαυτοὺς σας ἀπὸ τοῦτο.

“Ὅσον ὅμως ἀφορᾶ εἰς σᾶς, δὲν συμβαίνει ἔτσι· ἀλλ’ εἴτε εἶναι ἀληθῆ, εἴτε εἶναι ψευδῆ τὰ ἐναντίον αὐτῶν λεγόμενα, ἐπειδὴ κακολογεῖτε αὐτούς, βλάπτεσθε. Διατί λοιπόν; Διότι καὶ ἂν εἶναι ἀληθῆ, καὶ ἔτσι βλάπτεσθε, ἐπειδὴ κρίνετε τοὺς διδασκάλους καὶ ἀνατρέπετε τὴν τάξιν· διότι ἂν δὲν πρέπει νὰ κρίνωμεν ἀδελφόν, πολὺ περισσότερον δὲν πρέπει διδάσκαλον. “Ἄν ὅμως εἶναι ψευδῆ, θὰ εἶναι ἀφόρητος ἡ κόλασις καὶ ἡ τιμωρία, διότι θὰ ἀπολογηθῆτε διὰ κάθε ἀργὸν λόγον σας. “Ὡστε διὰ σᾶς ἐνεργοῦμεν τὰ πάντα καὶ κουραζόμεθα. Ἐκεῖνο δὲ πού εἶπα, κανεὶς δὲν ἐξετάζει αὐτά, κανεὶς δὲν τὰ ἐρευνᾶ, κανεὶς δὲν λέγει πρὸς τὸν ἑαυτὸν του τίποτε ἀπ’ αὐτά. Θέλετε νὰ προσθήσω καὶ ἄλλα; «Ἐὰν κανεὶς δὲν θὰ ἀρνηθῆ ὅλα τὰ ὑπάρχοντά του, δὲν εἶναι ἄξιος μαθητῆς μου», λέγει ὁ Χριστός³⁰. Καὶ τί ἐννοεῖ ὅταν λέγῃ· «Εἶναι δύσκολον νὰ εἰσέλθῃ ὁ πλούσιος εἰς τὴν Βασιλείαν τῶν Οὐρανῶν»³¹; Καὶ τί ὅταν λέγῃ· «Ἀλλοίμονον εἰς σᾶς τοὺς πλουσίους, διότι ἔχετε ἤδη λάβει τὴν παρηγορίαν σας ἀπὸ τὸν πλοῦτον»³²; Κανεὶς δὲν ἐξετάζει τοῦτο, κανεὶς δὲν τὸ ἐννοεῖ, κανεὶς δὲν συνομιλεῖ μὲ τὸν ἑαυτὸν του, ἀλλ’ ὅλοι γίνονται αὐστηροὶ ἐξετασταὶ διὰ τὰς ὑποθέσεις τῶν ἄλλων. Ἄλλὰ τοῦτο εἶναι δυνατόν νὰ καταστήσῃ αὐτοὺς συνενόχους εἰς τὰς κατηγορίας. Καὶ διὰ νὰ σᾶς ἀπαλλάξω ἀπ’ αὐτά, διὰ τὰ ὅποια λέγετε ὅτι οἱ ἱερεῖς εἶναι ὑπεύθυνοι, ἀκούσατε· διότι τὸ νὰ εἶναι κανεὶς πεπεισμένος δι’ αὐτούς, ὅτι παραβαίνουν τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ, εἶναι μεγάλη ροπή πρὸς τὸ κακόν.

Ἐμπρὸς λοιπὸν ὡς ἐξετάσωμεν καὶ ἐκεῖνα. Εἶπεν ὁ Χριστός· «Μὴ ἀποκτήσετε χρυσᾶ, οὔτε ἀργυρᾶ νομίσματα, οὔτε δύο χιτῶνας, οὔτε ὑποδήματα, οὔτε ζώνην καὶ ράβδον»³³. Τί λοιπὸν συμβαίνει; εἶπέ μου. Ὁ Πέτρος ἔπραττεν ἀντιθέτως πρὸς τὴν ἐντολήν; διότι πῶς ὄχι, αὐτὸς πού εἶχε καὶ ζώνην καὶ ἱμάτιον καὶ ὑπαδήματα; Διότι ἄκουε τὸν ἄγγελον, πού λέγει πρὸς αὐτόν· «Ζῶσε τὸ ἱμάτιόν σου καὶ δέσε τὰ σανδάλιά σου»³⁴, ἂν καὶ δὲν ὑπῆρχε τόσον μεγάλη

ἔνεστι γὰρ καὶ ἐκεῖνον τὸν καιρὸν καὶ ἀνυπόδειον εἶναι,
 ἢ δὲ πολλὴ χρεία ἐν τῷ χειμῶνί ἐστιν· ἀλλ' ὅμως εἶχε.
 Τί δὲ ὁ Παῦλος, διὰν λέγη Τιμοθέῳ γράφων, «Σπούδα-
 σον πρὸ χειμῶνος ἐλθεῖν»· εἶτα παραγγέλλει καὶ λέγει «Τὸν
 5 φελώνην, ὃν ἀπέλιπον ἐν Τρωάδι παρὰ Κάρπῳ, ἐρχόμε-
 νος φέρε, καὶ τὰ βιβλία, μάλιστα τὰς μεμβράνας»; Ἴδὸν
 φελώνην εἶπε καὶ οὐκ ἂν ἔχοι τις εἰπεῖν, διὸ καὶ ἕτερον οὐκ
 εἶχεν, ὃν ἐφόρει. Εἰ μὲν γὰρ μηδὲ ὅλως ἐφόρει, περιτιῶς
 ἐκέλευε τοῦτον ἀπενεχθῆναι· εἰ δὲ οὐκ ἐνῆν μὴ φορεῖν,
 10 δῆλον διὸ ἕτερον εἶχε. Τί δέ, διὸ διετίαν ὄλην ἐν οἰκειῷ
 μισθῶματι ἔμενεν; ἄρα παρήκουσε τοῦ Χριστοῦ τὸ οκεῦος
 τῆς ἐκλογῆς, ὃ λέγων, «Ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγώ, ζῆ δὲ ἐν ἔμοι
 Χριστός»; περὶ οὗ ὁ Χριστὸς ἐμαρτύρησε λέγων, διὸ «Σκεῦ-
 ος ἐκλογῆς μοί ἐστιν οὗτος»;
 15 Ἔδει ταύτην ἀφεῖναι τὴν ἀμφιβολίαν παρ' ὑμῖν, καὶ
 μηδεμίαν ἐπαγαγεῖν τῷ ζητήματι λύσιν, ἀλλὰ ταύτην ὑμᾶς
 δίκην εἰσπράξασθαι τῆς περὶ τὰς γραφὰς ὀλιγορίας· πάν-
 τα γὰρ ταῦτα ἐκ τούτου γίνεται. Διὰ τοῦτο καὶ ἐν τοῖς ἑ-
 τέρων ἁμαρτήμασιν ἔομεν πικροὶ ἐξειασισαί, καὶ τῶν ἡ-
 20 μειτέρων οὐδένα λόγον ποιούμεθα, ὅτι τὰς γραφὰς οὐκ ἴ-
 σμεν, διὸ τοὺς θείους οὐ παιδευόμεθα νόμους. Ἔδει μὲν
 οὖν ταύτην ὑμᾶς εἰσπράξασθαι τὴν δίκην· ἀλλὰ τί πάθω;
 Πολλὰ καὶ πέρα τοῦ δέοντος οἱ πατέρες χαρίζονται τοῖς
 παισὶ τῶν σπλάγχχνων αὐτοῖς διαθερμαινομένων τῶν παιρι-
 25 κῶν· κἂν ἴδωσι τὸ παιδίον κατηφῆσαν, τηκόμενον, καὶ αὐ-
 τοὶ μᾶλλον ἐκείνου δάκνονται, καὶ οὐ παύονται, ἕως ἂν
 τῆς ἀδυναμίας τὴν ὑπόθεσιν ἀνέλωσι. Πλὴν κἂν τοῦτο γενέ-
 σθω, κἂν κατηφῆσατε ἐπὶ τῷ μὴ λαβεῖν, ἵνα λάβητε καλῶς.
 Τί οὖν ἐστιν; Οὐκ ἠγναντιώθησαν, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ καὶ

35. Β' Τιμ. 4, 21. 13.

36. Γαλ. 2, 20

37. Πράξ. 9, 15

ἀνάγκη διὰ τὰ ὑποδήματα· διότι ἦτο δυνατόν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην καὶ ἀνυπόδητος νὰ εἶναι κανεῖς, ἡ δὲ μεγάλη ἀνάγκη ἦτο κατὰ τὸν χειμῶνα· ἀλλ' ὅμως εἶχε. Τί δὲ ἐννοεῖ ὁ Παῦλος, ὅταν λέγῃ εἰς τὸν Τιμόθεον γράφων, «Φρόντισε νὰ ἔλθῃς πρὶν ἀπὸ τὸν χειμῶνα», ἔπειτα παραγγέλλει καὶ λέγει, «Τὸ βαρὺ ἐπανωφόριον, ποῦ ἄφησα εἰς τὴν Τριάδα εἰς τὸ σπίτι τοῦ Κάρπου, ὅταν ἔλθῃς φέρε, καθὼς καὶ τὰ βιβλία, πρὸ παντὸς δὲ τὰς μεμβράνας»³⁶; Ἴδου ἐπανωφόριον εἶπε καὶ θὰ ἤμποροῦσε νὰ εἰπῇ κανεῖς, ὅτι δὲν εἶχε καὶ δεύτερον, τὸ ὁποῖον ἐφοροῦσε. Διότι ἐὰν μὲν δὲν ἐφοροῦσε καθόλου, ἀνωφελῶς παρήγγειλεν αὐτὸν νὰ τὸ φέρῃ μαζί του· ἐὰν ὅμως ἤμποροῦσε νὰ φορῇ, εἶναι προφανές ὅτι εἶχε καὶ ἄλλο. Ἄλλὰ τί θὰ εἰποῦμεν, ἐπειδὴ ἔμενεν ἐπὶ δύο ὀλόκληρα ἔτη εἰς ἰδιαίτερον σπίτι, ποῦ εἶχεν ἐνοικιάσει; ἄρα τὴν ἐντολὴν τοῦ Χριστοῦ παρήκουσε τὸ ὄργανον τῆς ἐκλογῆς, ποῦ λέγει· «Δὲν ζῶ δὲ πλέον ἐγώ, ἀλλὰ ζῆ μέσα μου ὁ Χριστός»³⁵; περὶ τοῦ ὁποίου ὁ Χριστός ἐβεβαίωσε λέγων, ὅτι «αὐτός εἶναι ὄργανον τῆς ἐκλογῆς μου»³⁷;

Ἔπρεπε νὰ ἀφήσῃ αὐτὴν τὴν ἀμφιβολίαν εἰς σᾶς καὶ νὰ μὴ ἐπιφέρῃ καμμίαν ἐξήγησιν εἰς τὸ ζήτημα, ἀλλὰ νὰ τιμωρηθῆτε σκληρὰ διὰ τὴν ὀλιγωρίαν σας περὶ τὰς Γραφάς· διότι ὅλα αὐτὰ προέρχονται ἀπ' αὐτῆν. Διὰ τοῦτο καὶ εἰς τὰ σφάλματα τῶν ἄλλων εἴμεθα αὐστηροὶ ἐξετασταί, καὶ διὰ τὰ ἰδικά μας δὲν ὁμιλοῦμεν καθόλου, διότι δὲν γνωρίζομεν τὰς Γραφάς καὶ δὲν διδασκόμεθα τοὺς νόμους τοῦ Θεοῦ. Ἔπρεπε λοιπὸν νὰ τιμωρηθῆτε ἔτσι· ἀλλὰ τί νὰ γίνω; Οἱ πατέρες χαρίζουν πολλὰ καὶ περισσότερα ἀπὸ τὰ ἀναγκαῖα εἰς τὰ παιδιά των, ἐπειδὴ αὐτὰ θερμαίνουν τὴν πατρικὴν καρδίαν· καὶ ἂν ἴδουῖν τὸ παιδί σκυθρωπόν, καχεκτικόν, θλίβονται καὶ αὐτὰ περισσότερον ἀπ' ἐκεῖνο καὶ δὲν ἡσυχάζουν ἕως ὅτου θὰ διαλύσουν τὴν αἰτίαν τῆς στενοχωρίας του. Ἄλλ' ἔστω καὶ ἂν ἀκόμη ἔγινεν αὐτό, καὶ ἂν ἀκόμη ἐστενοχωρήθητε ἐπειδὴ δὲν ἐλάβατε, διὰ νὰ λάβετε καλῶς. Τί λοιπὸν ἤμποροῦμεν νὰ εἰποῦμεν; Δὲν ἠναντιώθησαν, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ καὶ ἠκολούθησαν πάρα πολὺ τὰ

σφόδρα ἠκολούθησαν τοῖς ἐπιτάγμασι τοῦ Χριστοῦ. Τὰ γὰρ ἐπιτάγματα ἐκεῖνα πρόσκαιρα ἦν, καὶ οὐ διαπαντός. Καὶ τοῦτο οὐ σιοχαζόμενος λέγω, ἀλλ' ἀπὸ τῶν θείων γραφῶν. Πῶς; Φησὶν ὁ Λουκᾶς εἰρηκέναι τὸν Χριστὸν τοῖς μαθη-
 5 ταῖς, «Ὅτι ἀπέστειλα ὑμᾶς ἄτερον θαλασίου καὶ πῆρας καὶ ζώνης καὶ ὑποδημάτων, μή τι ὑσιτέρησεν ὑμῖν; Λέγουσιν αὐτῷ, οὐ. Οὐκοῦν λοιπὸν κτήσασθε».

Ἄλλὰ τί ἔδει, εἶπέ μοι; ἓνα χιτῶνα ἔχειν; Τί οὖν; εἰ πλίνεσθαι τοῦτον ἔδει, γυμνὸν ἐχρῆν οἴκοι καθῆσθαι;
 10 ἢ γυμνὸν περιιέναι καὶ ἀσχημονεῖν, χρείας καλούσης; Ἐν-
 νησον οἶον ἦν Παῦλον τὸν ἐπὶ ἰσοσούτοις κατορθώμασι πε-
 ριῖόντα τὴν οἰκουμένην διὰ ἱματίου ἔνδειαν οἴκοι καθῆσθαι,
 καὶ τηλικούτοις πράγμασιν ἐμποδίζειν. Τί δέ, εἰ κρυμὸς ἐπειτέθη σφοδρός, καὶ κατέβρεξεν, ἢ καὶ ἐπάγωσε, πῶς ξη-
 15 ραίνεσθαι ἐνῆν; πάλιν γυμνὸν ἐχρῆν καθῆσθαι; τί δέ, εἰ ψῆχος κατέτεινε τὸ σῶμα, τήκεσθαι ἔδει, καὶ μὴ φθέγγε-
 σθαι; Ὅτι γὰρ οὐκ ἀδαμάντινα σώματα αὐτοῖς κατεσκεύα-
 σιο, ἄκουσον τί φησι περὶ Τιμοθέου· «Ὅϊνω ὀλίγω χροῶ
 διὰ τὸν σιόμαχόν σου καὶ τὰς πυκνάς σου ἀσθενείας»· καὶ
 20 πάλιν περὶ ἐτιέρου, «Ἀναγκαῖον ἠγησάμην ἀποστεῖλαι ὑμῖν
 τὸν ὑμῶν ἀπόστολον καὶ λειτουργὸν τῆς χρείας μου. Καὶ
 γὰρ ἠσθένησε παραπλήσιον θανάτου, ἀλλ' ὁ Θεὸς αὐτὸν
 ἠλέησεν· οὐκ αὐτὸν δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐμέ». Ὅσοιτε ἀλώσι-
 μοι πᾶσιν ἦσαν τοῖς πάθεσι. Τί οὖν; ἀπόλλυσθε ἐχρῆν; Οὐ-
 25 δαμῶς. Τίνος οὖν ἔνεκεν τότε τοῦτο ἐπέταξε; Τὴν δύναμιν
 αὐτοῦ θέλων δεῖξαι, ὅτι καὶ μετὰ ταῦτα ἐδύνατο οὕτω ποιῆ-
 σαι, ἀλλ' οὐκ ἐποίησε. Τίνος οὖν ἔνεκεν οὐκ ἐποίησε; Πολ-
 λῶ τῶν Ἰσραηλιτῶν ἦσαν οὗτοι θαυμασιώτεροι, ὧν τὰ
 ὑποδήματα οὐ κατειρίθειο, οὐδὲ τὰ ἱμάτια, καὶ ταῦτα ἐκεί-
 30 νην τὴν ἔρημον διοδευόντων, ἔνθα θερμοιέρα ἐπιπίπτουσα
 ἢ ἀκτίς ἢ ἡλιακὴ καὶ λίθους αὐτοὺς καταφρύγειν δύναται.

38. Λουκᾶ 22, 35. 36

39. Α' Τιμ. 5, 23

40. Φιλιπ. 2, 25 - 27

παραγγέλματα τοῦ Χριστοῦ. Διότι τὰ παραγγέλματα ἐκεῖνα ἦσαν πρόσκαιρα καὶ ὄχι αἰώνια. Καὶ τοῦτο δὲν τὸ λέγω, καθ' ὑπόθεσιν, ἀλλὰ τὸ λαμβάνω ἀπὸ τὰς θείας Γραφάς. Πῶς; Λέγει ὁ Λουκᾶς ὅτι ὁ Χριστὸς ἔχει εἰπεῖ πρὸς τοὺς μαθητάς του· «Ὅταν σᾶς ἔστειλα χωρὶς βαλλάντιον καὶ σάκκον ταξειδιωτικὸν καὶ ζώνην καὶ ὑποδήματα, μήπως ἐστερήθητε τίποτε; Λέγουν εἰς αὐτόν, ὄχι. Λοιπὸν εἰς τὸ ἐξῆς νὰ ἀποκτήσετε»³⁸.

Ἄλλὰ τί ἔπρεπε; εἰπέ μου· νὰ ἔχη ἓνα χιτῶνα; Τί λοιπὸν; ἂν ἦτο ἀνάγκη νὰ πλυθῇ αὐτός, ἔπρεπε νὰ καθήσῃ εἰς τὸ σπίτι του γυμνός; ἢ νὰ περιφέρεται γυμνός καὶ νὰ ἀσχημονῇ, ἐπειδὴ τὸ ἐκαλοῦσε ἢ ἀνάγκη; Σκέψου τί ἐσήμαινε νὰ καθήσῃ εἰς τὸ σπίτι του γυμνός διὰ τὴν ἔλλειψιν ἱματίου καὶ νὰ γίνωνται τέτοια πράγματα ἐμπόδιον εἰς τὸν Παῦλον, ὁ ὁποῖος μὲ τόσον μεγάλα κατορθώματα περιέρχεται τὴν οἰκουμένην. Καὶ τί, ἂν ἔπρεπε νὰ καθήσῃ γυμνός; καὶ τί, ἂν τὸ ψῦχος ἐβασάνιζε τὸ σῶμα, ἔπρεπε νὰ πεθάνῃ καὶ νὰ μὴ προφέρῃ λέξιν; Ὅτι βεβαίως δὲν ἔχουν δημιουργηθῇ τὰ σώματά των ἀδαμάντινα, ἄκουσε τί λέγει διὰ τὸν Τιμόθεον· «Χρησιμοποίει ὀλίγον οἶνον διὰ τὸ στομάχι σου καὶ τὰς συχνὰς ἀσθενείας σου»³⁹· καὶ πάλιν δι' ἄλλον λέγει· «Ἐκρίνα ἀναγκαῖον νὰ σᾶς ἀποστείλω τὸν ἰδικόν σας ἀπεσταλμένον καὶ λειτουργὸν τῆς ἀνάγκης μου. Καὶ ἀληθῶς ἠσθένησε καὶ ἐπλησίασε νὰ ἀποθάνῃ, ἀλλ' ὁ Θεὸς ἠλέησεν αὐτόν, ὄχι αὐτόν δὲ μόνον ἀλλὰ καὶ ἐμέ»⁴⁰. Συνεπῶς ἦσαν εὐάλωτοι εἰς ὅλα τὰ πάθη. Τί λοιπὸν ἔπρεπε νὰ γίνῃ; Ἐπρεπε νὰ χαθοῦν; Καθόλου. Διὰ ποῖον λοιπὸν λόγον διέταξε τότε αὐτό; Ἐπειδὴ ἠθελε νὰ δείξῃ τὴν δύναμίν του, ὅτι καὶ ὕστερα ἀπ' αὐτὰ ἠμποροῦσε νὰ πράξῃ ἔτσι, ἀλλὰ δὲν ἔπραξε. Διὰ ποῖον λοιπὸν λόγον δὲν ἔπραξες; Αὐτοὶ ἦσαν κατὰ πολὺ θαυμαστότεροι ἀπὸ τοὺς Ἰσραηλίτας, τῶν ὁποίων τὰ ὑποδήματα δὲν ἐτρίβοντο, οὔτε καὶ τὰ ἱμάτια, καὶ αὐτὰ συνέβαινον ὅταν ἐβάδιζον ἐκείνην τὴν ἔρημον, ὅπου ἡ ἀκτίς τοῦ ἡλίου πίπτει θερμότερα καὶ ἠμπορεῖ νὰ

Τίνος σὺν ἔνεκεν τοῦτο ἐποίησε; Διὰ σέ. Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ
 ἔμελλες ὑγιαίνειν, ἀλλὰ τραυματίζεσθαι, τῶν φαρμάκων
 σοι τὴν ὑπόθεσιν παρέοχε· καὶ τοῦτο δῆλον ἐκεῖθεν. Οὐκ ἠ-
 δύνατο αὐτὸς θρέψαι; ὁ σοὶ τῷ προσκεκρουκότι διδούς,
 5 οὐ πολλῶ μᾶλλον Παύλῳ ἂν ἔδωκεν; ὁ τοῖς Ἰσραηλίταις
 διδούς τοῖς γογγυσιαῖς, τοῖς πόρνοις, τοῖς εἰδωλολάτραις,
 οὐ πολλῶ μᾶλλον ἂν Πέτρῳ τῷ ἀναλίσκοντι ἅπαντα δι'
 αὐτὸν ἀφήκεν; ὁ μιαρούς ἀφείς ἔχειν ἄνδρας, οὐ πολλῶ
 μᾶλλον ἂν Ἰωάννῃ ἐχαρίσαιο, τῷ καὶ τὸν πατέρα δι' αὐ-
 10 τὸν καιαλείποντι; Ἄλλ' οὐκ ἠθέλησεν· ἀλλὰ διὰ σοῦ αὐ-
 τοὺς τρέφει, ἵνα σὺ ἁγιασθῆς.

Καὶ θέα μοι τὴν ὑπερβολὴν τῆς φιλανθρωπίας. Εἴλειο
 τοὺς αὐτοῦ μαθητὰς ἐλατιωθῆναι, ἵνα σὺ μικρὸν ἀναπνεύ-
 σης. Εἰ γὰρ ἐποίησεν αὐτοὺς ἀνενδεεῖς, πολλῶ θαυμασιό-
 15 τεροι ἂν ἦσαν, πολλῶ ἐπιδοξότεροι· ἀλλὰ σοῦ ἡ σωτηρία
 ἐξεκέκοπτο. Οὐχ εἴλειο τοίνυν ἐκείνους γενέσθαι θαυμα-
 σιούς, ἵνα σὺ σωθῆς, ἀλλ' ἐλατιοῦσθαι μᾶλλον· καὶ ἐλατιω-
 θῆναι ἐκείνους συνεχώρησεν, ἵνα σὺ δυνηθῆς σωθῆναι.
 Οὐ γὰρ ὁμοίως αἰδέσιμός ἐστι διδάσκαλος λαμβάνων, ἢ ἰ-
 20 ἐκεῖνος μάλιστα τιμᾶται ὁ μὴ λαμβάνων· ἀλλ' ὁ μαθητὴς
 οὐκ ὠφελεῖται, ἀλλὰ τὸν καρπὸν ἐγκόπτεται. Ὅρας τὴν
 σοφίαν τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ; Ὡσπερ γὰρ αὐτὸς οὐχὶ
 τὴν ἰδίαν δόξαν ἐζήτησεν, οὐδὲ τὰ ἑαυτοῦ ἐσκόπησεν, ἀλλὰ
 ἐν δόξῃ ὧν εἴλειο ἀτιμασθῆναι διὰ σέ, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν
 25 διδασκάλων· δυναμένους αὐτοὺς εἶναι αἰδεσίμους, εἴλειο
 εἶναι εὐκαταφρονήτους διὰ σέ, ἵνα σὺ ἔχῃς κερδαίνειν,
 ἵνα σὺ ἔχῃς πλουτεῖν. Ἴνα εὐπορῆς ἐν τοῖς πνευματικοῖς,
 διὰ τοῦτο ἐκεῖνος ἀπορεῖ ἐν τοῖς θιωτικοῖς. Εἰ τοίνυν ἐ-
 δύνατο ποιῆσαι αὐτοὺς ἀνενδεεῖς, ἔδειξεν ὅτι διὰ σέ ἀφίη-
 30 οιν αὐτοὺς ἐν ἐνδεείᾳ εἶναι.

κατακαίη καὶ αὐτοὺς τοὺς λίθους. Διὰ ποῖον λοιπὸν λόγον ἔπραξεν αὐτό; Διὰ σέ. Ἐπειδὴ βεβαίως δὲν ἐπρόκειτο νὰ ὑγιαίνης, ἀλλὰ νὰ τραυματίζεσαι, ἔδωσεν εἰς σέ τὴν ὑπόδειξιν τῶν φαρμάκων. Δὲν ἤμποροῦσε αὐτός νὰ τοὺς θρέψῃ; αὐτὸς ὁ ὁποῖος δίδει εἰς σέ, πού τὸν ἀντιμάχεσαι, δὲν θὰ ἔδιδε πολὺ περισσότερον εἰς τὸν Παῦλον; αὐτὸς πού δίδει εἰς τοὺς μεμψιμοίρους Ἰσραηλίτας, εἰς τοὺς πόρνους, εἰς τοὺς εἰδωλολάτρας, πολὺ περισσότερον δὲν θὰ εἶχε παραχωρήσει εἰς τὸν Πέτρον πού ἀναλίσκει τὰ πάντα δι' αὐτόν; αὐτὸς πού ἐπιτρέπει νὰ ἔχουν οἱ μιαιοὶ ἄνδρες, πολὺ περισσότερον δὲν θὰ εἶχε χαρίσει εἰς τὸν Ἰωάννην, ὁ ὁποῖος ἐγκατέλειψε καὶ τὸν πατέρα του δι' αὐτόν; Ἄλλὰ δὲν ἠθέλησεν ἄλλὰ τρέφει αὐτοὺς χρησιμοποιοῦν σέ διὰ νὰ ἀγιασθῆς σύ.

Καὶ πρόσεχε τὴν ὑπερβολὴν τῆς φιλανθρωπίας. Ἐπροτίμησε νὰ ἐλαττωθοῦν οἱ ἰδικοί του μαθηταί, διὰ νὰ ἀναπνεύσῃς σύ ὀλίγον. Διότι ἐὰν ἔκαμεν αὐτοὺς ἀνενδεεῖς, θὰ ἦσαν πολὺ θαυμαστότεροι, πολὺ ἐνδοξότεροι, ἀλλὰ θὰ εἶχεν ἀποκοπῆ ἢ σωτηρία σου. Δὲν ἐπροτίμησε λοιπὸν νὰ γίνουν ἐκεῖνοι θαυμαστοί, διὰ νὰ σωθῆς σύ, ἀλλὰ μάλλον νὰ ἐλαττωθῆς καὶ ἐπέτρεψε νὰ ἐλαττωθοῦν ἐκεῖνοι, διὰ νὰ ἠμπορέσῃς σύ νὰ σωθῆς. Διότι δὲν εἶναι σεβαστός ὁμοίως ὁ διδάσκαλος πού λαμβάνει, ἀλλὰ τιμᾶται πάρα πολὺ ἐκεῖνος πού δὲν λαμβάνει. Ὁ μαθητὴς ὅμως δὲν ὠφελεῖται, ἀλλὰ ζημιώνεται ὡς πρὸς τὸν μισθόν. Βλέπεις τὴν σοφίαν τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ; Διότι ὅπως ἀκριβῶς αὐτὸς δὲν ἐζήτησε τὴν ἰδικὴν του δόξαν, οὔτε ἀνεζήτησε τὰ ἰδικά του, ἀλλ' ἐνῶ ἦτο δοξασμένος ἐπροτίμησε νὰ ἀτιμασθῆ διὰ σέ· ἔτσι συμβαίνει καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν διδασκάλων. Ἐνῶ ἠμποροῦσαν νὰ εἶναι αὐτοὶ σεβαστοί, ἐπροτίμησε νὰ εἶναι εὐκαταφρόνητοι διὰ σέ, διὰ νὰ ἠμπορῆς σύ νὰ πλουτίζης. Προκειμένου νὰ ἔχῃς ἄφθονα τὰ πνευματικὰ ἀγαθὰ, ἐκεῖνος στερεῖται τὰ ὑλικά. Ἐὰν λοιπὸν ἠμποροῦσε νὰ καταστήσῃ αὐτοὺς ἀνενδεεῖς, ἀπέδειξεν ὅτι πρὸς χάριν σου ἀφήνει αὐτοὺς νὰ εἶναι ἐνδεεῖς.

Ταῦτα οὖν εἰδότες, μὴ πρὸς κατηγορίας, ἀλλὰ πρὸς
 εὐποιίας τραπῶμεν· μὴ τὰ ἐτέρων κακὰ περιεργαζόμεθα,
 ἀλλὰ τὰ ἡμέτερα αὐτῶν ἀναλογιζόμεθα· τὰ ἐτέρων κατορ-
 θώματα λογιζόμεθα, τὰ δὲ ἡμέτερα ἁμαρτήματα ἐννοῶ-
 5 μὲν· καὶ οὕτως εὐαρεστήσομεν τῷ Θεῷ. Ὁ μὲν γὰρ τὰ
 ἐτέρων ἁμαρτήματα ὁρῶν, καὶ τὰ αὐτοῦ κατορθώματα, διπλῆ
 θλάπνεται· ἀπὸ τε γὰρ τούτων εἰς ἀπόνοιαν αἴρεται, ἀπὸ
 τε ἐκείνων εἰς ραθυμίαν ἐπίπτει. Ὅταν γὰρ ἐννοήσῃ,
 ὅτι ὁ δεῖνα ἥμαρτεν, εὐκόλως ἁμαρτήσῃ καὶ αὐτός· ὅταν
 10 ἐννοήσῃ, ὅτι αὐτὸς κατώρθωσεν, εὐκόλως ἀπονοεῖται. Ὁ δὲ
 τὰ μὲν αὐτοῦ κατορθώματα λήθη παραδιδούς, τὰ δὲ ἁμαρ-
 τήματα βλέπων μόνα, καὶ τὰ ἐτέρων ἁμαρτήματα μὴ περιεργ-
 αζόμενος, ἀλλὰ τὰ κατορθώματα, πολλὰ κερδανεῖ. Πῶς;
 Ὅταν ἴδῃ, ὅτι ὁ δεῖνα κατώρθωσε, πρὸς τὸν ἴσον αἴρεται
 15 ζῆλον· ὅταν ἴδῃ, ὅτι αὐτὸς ἥμαρτε, ταπεινοφρονήσῃ καὶ
 μειριάσῃ. Ἄν οὕτω ποιῶμεν, καὶ οὕτω τὰ καθ' ἑαυτοὺς
 οἰκονομῶμεν, δυνησόμεθα τῶν ἐπηγγελμένων τυχεῖν ἀγα-
 θῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χρι-
 στοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κρά-
 20 τος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.
 Ἀμήν.

Γνωρίζοντες λοιπόν αυτά, ἄς μὴ τραποῦμεν πρὸς τὰς κατηγορίας, ἀλλὰ πρὸς ἀγαθοεργίας. Νὰ μὴ ἐξετάζωμεν μὲ προσοχὴν τὰ κακὰ τῶν ἄλλων, ἀλλὰ τὰ ἰδικά μας. Νὰ σκεπτόμεθα τὰ κατορθώματα τῶν ἄλλων, τὰ δὲ ἰδικά μας ἀμαρτήματα νὰ ἐνθυμούμεθα· καὶ ἔτσι θὰ γίνωμεν εὐάρεστοι εἰς τὸν Θεόν. Διότι ἐκεῖνος μὲν, ποῦ βλέπει τὰ ἀμαρτήματα τῶν ἄλλων καὶ τὰ ἰδικά του κατορθώματα, βλάπτεται διπλᾶ· διότι καὶ ἀπὸ αὐτὰ ὀδηγεῖται εἰς τὴν ἀπόνοιαν καὶ ἀπὸ ἐκεῖνα περιπίπτει εἰς ραθυμίαν. Διότι ὅταν ἐννοήσῃ ὅτι αὐτὸς κατώρθωσεν κάτι, εὐκόλα καταλήγει εἰς ἀπόνοιαν. Ἐκεῖνος ὅμως ποῦ παραδίδει μὲν εἰς τὴν λήθην τὰ ἰδικά του κατορθώματα, καὶ βλέπει ὅμως τὰ ἀμαρτήματα μόνον, καὶ δὲν ἐξετάζει μὲ προσοχὴν τὰ ἀμαρτήματα τῶν ἄλλων, ἀλλὰ τὰ κατορθώματα, θὰ κερδίσῃ πολλά. Πῶς, "Ὅταν ἰδῇ, ὅτι ὁ τάδε κατώρθωσεν, ὀδηγεῖται πρὸς τὸν ἴσον ζῆλον· ὅταν ἰδῇ, ὅτι αὐτὸς ἡμάρτησε, θὰ γίνῃ ταπεινόφρων καὶ μετριόφρων. "Ἄν ἐνεργοῦμεν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ διευθετοῦμεν ἔτσι τὰ ἰδικά μας, θὰ ἠμπορέσωμεν νὰ ἐπιτύχωμεν τὰ ἀγαθὰ, ποῦ εἶναι ὑπεσχημένα εἰς ἡμᾶς, μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετὰ τοῦ ὁποῖου ἀνήκει εἰς τὸν Πατέρα καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα, δόξα, δύναμις, τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ ΙΑ΄

Φιλιπ. 3, 1 - 6

- «Τὸ λοιπόν, ἀδελφοί μου, χαίρειτε ἐν Κυρίῳ. Τὰ αὐ-
τὰ γράφειν ὑμῖν, ἐμοὶ μὲν οὐκ ὀκνηρόν, ὑμῖν δὲ ἀ-
5 σφαλές. Βλέπετε τοὺς κύνας, βλέπετε τοὺς κακοὺς
ἐργάτας, βλέπετε τὴν καιριομήν. Ἡμεῖς γὰρ ἔσμεν
ἢ περιτομή, οἱ Πνεύματι Θεοῦ λατρεύοντες καὶ καυ-
χόμενοι ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, καὶ οὐκ ἐν σαρκὶ πε-
ποιδότες».
- 10 Αἱ ἀθυμίαι καὶ αἱ φροντίδες, διὰ πέρα τοῦ μέτρου
τὴν ψυχὴν καιριοῦσι, τῆς οἰκείας αὐτὴν ἀποστεροῦσιν
ἰσχύος. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος τοὺς Φιλιππησίους ἐν πολ-
λῇ ὄντας ἀθυμίᾳ ἀνίησιν. Ἦσαν δὲ ἐν ἀθυμίᾳ διὰ τὸ μὴ
γινώσκειν πῶς τὰ κατὰ Παῦλον ἦσαν ἐν ἀθυμίᾳ διὰ τὸ
15 νομίζειν αὐτὸν ἤδη τετελευτηκέναι, διὰ τὸ κήρυγμα, διὰ
Ἐπαφρόδιον. Ὑπὲρ δὲ τούτων ἀπάντων πληροφορῶν αὐ-
τοὺς ἐπάγει «Τὸ λοιπόν, ἀδελφοί μου, χαίρειτε». Οὐκ ἔ-
χετε, φησί, λοιπὸν ἀθυμίας ὑπόθεσιν ἔχετε Ἐπαφρόδιον,
δι' ὃν ἤλγεῖτε ἔχετε Τιμόθεον, ἔρχομαι καὶ γὰρ, τὸ εὐαγγέ-
20 λιον ἐπιδίδωσι. Τί ὑμῖν λείπει λοιπόν; Χαίρειτε. Γαλάτας
μὲν ὄν τέκνα καλεῖ, τούτοις δὲ ἀδελφούς. Ὅταν μὲν γὰρ
ἢ διορθοῦσθαι τι βούληται, ἢ φιλοστοργίαν ἐνδείξασθαι,
τέκνα καλεῖ· διὰ δὲ μετὰ πλείονος τιμῆς διαλέγεται, ἀδελ-
φούς. «Τὸ λοιπόν, ἀδελφοί μου», φησί, «χαίρειτε ἐν Κυρίῳ».

ΛΟΓΟΣ ΙΑ΄

Φιλιπ. 3, 1 - 6

Εἰς τὸ μέλλον, ἀδελφοί μου, χαίρετε τὴν χαρὰν ποὺ δίδει ὁ Κύριος. Τὸ νὰ σᾶς γράφω τὰ ἴδια, εἰς ἐμὲ μὲν δὲν προκαλεῖ ὀκνηρίαν, εἰς σᾶς δὲ εἶναι ἀσφαλές. Προσέχετε τοὺς ψευδοδιδασκάλους, προσέχετε τοὺς κακοὺς ἐργάτας, προσέχετε τοὺς διδάσκοντας τὴν κατανομὴν τῆς σαρκός. Διότι ἡ ἀληθινὴ περιτομὴ εἴμεθα ἡμεῖς, οἱ λατρεύοντες ἐν Πνεύματι Θεοῦ καὶ καυχώμενοι ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ καὶ δὲν στηρίζομεν τὴν πεποίθησίν μας εἰς τὴν σάρκα»¹.

Αἱ στενοχωρίαὶ καὶ αἱ φροντίδες, ὅταν βασανίζουν ὑπερβολικὰ τὴν ψυχὴν, ἀφαιροῦν ἀπ' αὐτὴν τὴν ἰδικὴν τῆς δύναμιν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος παρηγορεῖ τοὺς Φιλιππησίους, ποὺ εἶχαν μεγάλην στενοχωρίαν. Ἐστενοχωροῦντο δὲ διότι δὲν ἐγνώριζον πῶς ἦσαν τὰ πράγματα διὰ τὸν Παῦλον· ἐστενοχωροῦντο διὰ τὸ κήρυγμα, διὰ τὸν Ἐπαφρόδιτον. Ἀφοῦ τοὺς πληροφορῆ δι' ὅλα αὐτά, προσθέτει «Εἰς τὸ μέλλον, ἀδελφοί μου, χαίρετε». Δὲν ἔχετε, λέγει, εἰς τὸ μέλλον πρόφασιν στενοχωρίας· ἔχετε τὸν Ἐπαφρόδιτον, διὰ τὸν ὁποῖον ἐστενοχωρεῖσθε· ἔχετε τὸν Τιμόθεον, ἔρχομαι καὶ ἐγώ, τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου προκόπτει. Τί σᾶς λείπει λοιπόν; Νὰ χαίρετε. Τοὺς Γαλάτας προσφωνεῖ τέκνα, αὐτοὺς ὅμως ἀδελφοὺς. Διότι ὅταν μὲν ἢ θέλη νὰ διορθώσῃ κάτι ἢ νὰ ἐπιδείξῃ φιλοστοργίαν, προσφωνεῖ τέκνα· ὅταν δὲ ὁμιλῇ μὲ περισσότερον σεβασμόν, προσφωνεῖ ἀδελφοὺς. «Εἰς τὸ μέλλον, ἀδελφοί μου», λέγει, «χαίρετε τὴν χαρὰν ποὺ δίδει ὁ Κύριος». Καλῶς εἶπε, «τὴν χαρὰν ποὺ δίδει ὁ Κύριος», ὄχι τὴν χαρὰν τοῦ κό-

Καλῶς εἶπεν, «ἐν Κυρίῳ», οὐ κατὰ τὸν κόσμον· οὐκ ἔστι γὰρ χαρῆναι τοῦτο. Αἱ θλίψεις αὐται, φησὶν, αἱ κατὰ Χριστόν, ἔχουσι χαράν. «Τὰ αὐτὰ γράφειν ὑμῖν, ἐμοὶ μὲν οὐκ ὀκνηρόν, ὑμῖν δὲ ἀσφαλές. Βλέπετε τοὺς κύνας».

- 5 Ὅρᾳς πῶς οὐκ ἐν ἀρχῇ τὴν παραίνεσιν εἰσάγει, ἀλλ' ὅτι αὐτοὺς πολλὰ ἐπήνεσεν, ὅτι ἐθαύμασε, τότε τοῦτο ποιεῖ, καὶ πάλιν ἐπαινεῖ. Δοκεῖ γὰρ οὗτος φορτικώτερος εἶναι ὁ λόγος· ὅθεν αὐτὸν πάντοθεν συσκοιάζει. Τίνας δέ φησι κύνας; Ἐνιαῦθα ἤσάν τινες, οὓς ἐν πάσαις ταῖς ἐπιστολαῖς αἰνίττεται,
- 10 Ἰουδαῖοι μιαιοὶ καὶ καιάπτυστοι, αἰσχροκερδεῖς καὶ φίλαρχοι, οἱ βουλόμενοι τῶν πισιῶν πολλοὺς παρασπάσαι, ἐκήρυκτον καὶ τὸν Χριστιανισμόν, καὶ τὸν Ἰουδαϊσμόν, παραφθεύροντες τὸ εὐαγγέλιον. Ἐπεὶ οὖν ἦσαν δυοδιάγνωστοι, διὰ τοῦτό φησι, «Βλέπετε τοὺς κύνας». Οὐκέτι τέκνα Ἰουδαῖοι.
- 15 Ποιὲ οἱ ἐθνικοὶ τοῦτο ἐκαλοῦντο, νῦν δὲ ἐκεῖνοι. Διὰ τί; Ὅτι ὥσπερ οἱ ἐθνικοὶ καὶ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ ἀλλοτριοὶ ἦσαν; οὕτω καὶ οὗτοι γεγόνασι νῦν· καὶ τὸ ἀναιδὲς αὐτῶν καὶ τὸ ἱταμόν παρίστησι, καὶ τὴν πολλὴν πρὸς τέκνα διάστασιν. Ὅτι γὰρ οἱ ἐθνικοὶ ποτε κύνες ἐκαλοῦντο,
- 20 ἄκουσον τῆς Χανατάς τί φησι· «Καί, Κύριε· καὶ γὰρ τὰ κυνάρια ἐσθίει ἀπὸ τῶν ψυχίων τῶν πιπτόντων ἀπὸ τῆς τραπέζης τῶν κυρίων αὐτῶν». Ἴνα δὲ μηδὲ τοῦτο ἔχωσιν, ἐπειδὴ καὶ κύνες εἰσὶν ἐπιτραπέζιοι, ἐπάγει, ὅθεν αὐτοὺς καὶ ἀλλοτριοῖ, λέγων, «Βλέπετε τοὺς κακοὺς ἐργάτας». Θαν-
- 25 μασίως εἶπε, «Βλέπετε τοὺς κακοὺς ἐργάτας»· ἐργάζονται μὲν, φησὶν, ἀλλ' ἐπὶ κακῶ, καὶ ἀργίας πολλῶ χειρὸν ἔργον, ἀνασπῶντες τὰ καλῶς κείμενα. «Βλέπετε», φησί, «τὴν καιατομήν». Σεμνὸν ἦν παρὰ Ἰουδαίοις τὸ τῆς περιτομῆς, ὅπου γε καὶ ὁ νόμος αὐτῆ ὑπεξίστατο, καὶ τὸ Σάβ-

σμου· διότι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ χαροῦν τοῦτο. Αἱ θλίψεις αὐταί, λέγει, ποὺ γίνονται σύμφωνα πρὸς τὸ θέλημα τοῦ Χριστοῦ, ἔχουν χαράν. «Τὸ νὰ σᾶς γράφω τὰ ἴδια, εἰς ἐμὲ μὲν δὲν προκαλεῖ ὀκνηρίαν, εἰς σᾶς δὲ ἀσφάλειαν. Προσέχετε τοὺς ψευδοδιδασκάλους».

Βλέπεις πῶς δὲν θέτει εἰς τὴν ἀρχὴν τὴν παραίνεσιν, ἀλλ' ὅταν ἐπήνεσεν αὐτοὺς πολὺ, ὅταν ἐθαύμασεν αὐτούς, τότε κάμνει τοῦτο, καὶ πάλιν τοὺς ἐπαινεῖ. Θεωρεῖ βέβαια ὅτι αὐτὸς ὁ λόγος εἶναι περισσότερον ἐνοχλητικός, δι' αὐτὸ ἀπὸ παντοῦ τὸν συσκοτίζει. Ποίους δὲ ὀνομάζει ψευδοδιδασκάλους; Ἐδῶ ἦσαν μερικοί, τοὺς ὁποίους ὑπαινίσσεται εἰς ὅλας τὰς ἐπιστολάς του, Ἰουδαῖοι μιαιοὶ καὶ βδελυροί, αἰσχροκερδεῖς καὶ φίλαρχοι, οἱ ὁποῖοι, θέλοντες νὰ παρασύρουν πολλοὺς πιστοὺς, ἐκήρυττον καὶ τὸν Χριστιανισμὸν καὶ τὸν Ἰουδαϊσμὸν, παραφθείροντες τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου. Ἐπειδὴ βεβαίως ἀνεγνωρίζοντο δύσκολα αὐτοί, διὰ τοῦτο λέγει· «Προσέχετε τοὺς ψευδοδιδασκάλους». Δὲν καλεῖ πλέον αὐτούς, τέκνα Ἰουδαῖοι. Ἄλλοτε οἱ ἐθνικοὶ ἐκαλοῦντο ἔτσι, τώρα δὲ ἐκεῖνοι. Διατί; Διότι ὅπως ἀκριβῶς οἱ ἐθνικοὶ ἦσαν ξένοι καὶ διὰ τὸν Θεὸν καὶ διὰ τὸν Χριστόν, ἔτσι ἔχουν γίνει καὶ αὐτοὶ τώρα· καὶ ἀπ' αὐτὸ ἀποδεικνύει τὴν ἀναισχυντίαν καὶ τὴν θρασύτητα αὐτῶν, καὶ τὴν μεγάλην ἀντίθεσιν πρὸς τὰ τέκνα. Ὅτι βεβαίως οἱ ἐθνικοὶ ἐκαλοῦντο ἐνίστε κύνες, ἄκουσε τί λέγει ἡ Χαναναία· «Ναί, Κύριε, διότι καὶ τὰ κυνάρια τρώγουν ἀπὸ τὰ ψίχουλα, ποὺ πίπτουν ἀπὸ τὸ τραπέζι τῶν κυρίων των»². Διὰ νὰ μὴ ἔχουν δὲ οὔτε αὐτό, ἐπειδὴ ὑπάρχουν καὶ κύνες ποὺ παρακάθονται εἰς τὸ τραπέζι, πρᾶγμα ποὺ ἀποξενώνει αὐτούς, λέγων· «Προσέχετε τοὺς κακοὺς ἐργάτας» ἐργάζονται μὲν, λέγει, ἀλλὰ μὲ σκοπὸν τὸ κακόν, καὶ ἔργον πολὺ χειρότερον ἀπὸ τὴν ἀργίαν, καταστρέφοντες τὰ καλῶς ἔχοντα. «Προσέχετε», λέγει, «τοὺς διδάσκοντας τὴν κατανομὴν τῆς σαρκός». Τὸ ἔθιμον τῆς περιτομῆς ἦτο σεβαστὸν εἰς τοὺς Ἰουδαίους, ὅπου βεβαίως καὶ ὁ Μωσαϊκὸς νόμος ὑπεχώρει εἰς αὐτήν, καὶ ἡ ἡμέρα τοῦ Σαββάτου ἦτο εὐτελεστέρα τῆς περιτομῆς. Διότι

βαιον ἦν εὐτελέστερον τῆς περιτομῆς. Ἴνα μὲν γὰρ περιτομὴ γένηται, ἐλύειο Σάββαιον· ἵνα δὲ Σάββαιον φυλαχθῆ, οὐδέποτε ἐλύειο περιτομή.

Καὶ θέα μοι τοῦ Θεοῦ οἰκονομίαν. Αὐτὴ ἡ τοῦ Σαβ-
 5 βάιου αἰδεσιμωτέρα, εὐρίσκειται ἔν τισι χρόνοις μὴ παραληφθεῖσα. Ὅταν οὖν αὐτὴ λύηται, πολλῶ μᾶλλον τὸ Σάββαιον. Διὰ τοῦτο τὸ ὄνομα αὐτῆς ὁ Παῦλος κατατέμνει, καί φησι· «Βλέπετε τὴν κατατομήν». Καὶ οὐκ εἶπεν ὅτι κακὸν ἢ περιτομή, περιτιδὸν ἢ περιτομή, ἵνα μὴ πλήξῃ τοὺς ἄν-
 10 δρας, ἀλλὰ σοφώτερον αὐτὸ οἰκονομεῖ, τοῦ μὲν πράγματος ἀπάγων, τῷ δὲ ρήματι χαριζόμενος, μᾶλλον δὲ καὶ τῷ πράγματι σπουδαιότερον. Ἄλλ' οὐκ ἐπὶ Γαλατῶν οὕτως. Ἐπειδὴ γὰρ πολλὴ νόσος ἦν ἐκεῖ, γυμνῆ τῇ κεφαλῇ λοιπὸν μετὰ πολλῆς τῆς ἀσθεντίας ἐπάγει τὴν τομήν· ἐνταῦθα
 15 δέ, ἐπειδὴ οὐδὲν τοιοῦτον εἰργάσαντο, αὐτοῖς χαρίζεται τὴν ἀπὸ τῆς προσηγορίας ἡδονήν· κἀκείνους ἐκβάλλει, καί φησι· «Βλέπετε τὴν κατατομήν. Ἡμεῖς γὰρ ἐσμεν ἢ περιτομή». Πῶς; «Οἱ Πνεύματι Θεοῦ λατρεύοντες καὶ οὐκ ἐν σαρκὶ πεποιδότιες». Οὐκ εἶπεν, ὅτι δοκιμάζομεν ἐκείνην τὴν πε-
 20 ριτομήν, καὶ ταύτην, τίς ἐστιν ἀμείνων, ἀλλ' οὐδὲ τοῦ ὀνόματος αὐτῆς μετέδωκεν· ἀλλὰ τί φησιν; Ἡ περιτομή ἐκείνη κατατομή ἐστι. Διὰ τί; Οὐδὲν γὰρ ἄλλο ποιοῦσιν, ἢ τὴν σάρκα κατατέμνουσιν. Ὅταν γὰρ μὴ ἦ νόμιμον τὸ γινόμενον, οὐδὲν ἄλλο ἢ σαρκὸς τομὴ ἐστι καὶ κατατομή.
 25 Ἡ διὰ τοῦτο, ἢ ὅτι τὴν ἐκκλησίαν ἐπειρῶντο διατέμνειν. Καὶ κατατομήν δὲ λέγομεν ἐπὶ τῶν εἰκῆ καὶ ἀπλῶς καὶ ἄνευ τέχνης τοῦτο ποιοῦντων. Εἰ γὰρ δεῖ περιτομὴν ζητῆσαι, φησί, παρ' ἡμῖν ταύτην ἂν εὐρήσετε.

«Οἱ πνεύματι Θεοῦ λατρεύοντες»· τουτέστιν, οἱ πνευ-
 30 ματικῶς λατρεύοντες. Εἶπε γὰρ μοι, τί θέλτιον, ψυχὴ ἢ

διὰ τὸ γίνῃ μὲν ἡ περιτομή, κατηγορεῖτο ἡ ἀργία τοῦ Σαββάτου· προκειμένου δὲ τὸ φυλαχθῆ ἡ ἀργία τοῦ Σαββάτου, ποτὲ δὲν κατηγορεῖτο ἡ περιτομή.

Καὶ πρόσεχε τὴν οἰκονομίαν τοῦ Θεοῦ. Αὐτὴ ποῦ εἶναι περισσότερον σεβαστὴ ἀπὸ τὴν ἀργίαν τοῦ Σαββάτου, φαίνεται νὰ μὴ γίνεται ἀποδεκτὴ εἰς ὠρισμένην ἐποχὴν. Ὅταν λοιπὸν καταργῆται αὐτή, πολὺ περισσότερον ἡ ἀργία τοῦ Σαββάτου. Διὰ τοῦτο ὁ Παῦλος κατατέμνει τὸ ὄνομά της, καὶ λέγει· «Προσέχετε τὴν κατατομὴν τῆς σαρκός». Καὶ δὲν εἶπεν, ὅτι ἡ περιτομή εἶναι κακόν, περιττὸν νὰ γίνεται, διὰ τὸ μὴ τραυματίσῃ τοὺς ἄνδρας, ἀλλ' οἰκονομεῖ τοῦτο σοφώτερον, ἐνῶ ἀπὸ μὲν τὸ πρᾶγμα ἀπομακρύνει αὐτοὺς, εἰς τὸν λόγον δὲ χαρίζεται, μᾶλλον δὲ καὶ εἰς τὸ πρᾶγμα σπουδαιότερον. Δὲν συνέβη ὅμως ἔτσι εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν Γαλατῶν. Ἐπειδὴ θέβαια ἦτο μεγάλη ἡ ἀσθένεια ἐκεῖ, μὲ γυμνὴν τὴν κεφαλὴν εἰς τὸ ἐξῆς ἐπιφέρει τὴν τομὴν μὲ πολλὴν αὐθεντίαν. Ἐδῶ ὅμως, ἐπειδὴ δὲν διέπραξαν τίποτε τὸ παρόμοιον, ἐπιτρέπει εἰς αὐτοὺς τὴν προερχομένην ἀπὸ τὴν προσφώνησιν εὐχαρίστησιν. Καὶ ἐκείνους ἀντικρούει καὶ λέγει· «Προσέχετε τοὺς διδάσκοντας τὴν κατατομὴν. Διότι ἡμεῖς εἴμεθα ἡ ἀληθινὴ περιτομή». Πῶς; «Οἱ λατρεύοντες ἐν Πνεύματι Θεοῦ καὶ μὴ στηρίζοντες τὴν πεπίθησίν μας εἰς τὴν σάρκα». Δὲν εἶπεν, ὅτι δοκιμάζομεν καὶ αὐτὴν καὶ ἐκείνην τὴν περιτομὴν, ποία εἶναι καλυτέρα, ἀλλ' οὔτε τὸ ὄνομα ἔδωσεν εἰς αὐτήν. Ἄλλὰ τί εἶπεν; Ἡ περιτομὴ ἐκείνη εἶναι κατατομή. Διατί; Διότι δὲν κάμνουν τίποτε ἄλλο, παρὰ κατατέμνουν τὴν σάρκα. Διότι ὅταν αὐτὸ ποῦ γίνεται δὲν εἶναι νόμιμον, τίποτε ἄλλο δὲν εἶναι παρὰ τομὴ τῆς σαρκός καὶ κατατομή. Ἡ δὲ διὰ τοῦτο, ἢ διότι ἐπροσπαθοῦσαν νὰ διασπάσουν τὴν Ἐκκλησίαν. Καὶ λέγομεν τὴν κατατομὴν δι' ἐκείνους ποῦ κάμνουν τοῦτο χωρὶς λόγον καὶ ἀπλῶς καὶ χωρὶς τέχνην. Διότι ἐὰν πρέπει νὰ ζητήσετε τὴν ἀληθινὴν περιτομὴν, λέγει, θὰ ἠμπορέσετε νὰ τὴν εὕρητε εἰς ἡμᾶς.

«Οἱ λατρεύοντες, φωτιζόμενοι ἀπὸ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ», δηλαδή, οἱ λατρεύοντες πνευματικῶς. Διότι, εἶπέ

σῶμα; Δῆλον ὅτι ψυχὴ. Οὐκοῦν καὶ ἡ περιτομὴ ἐκείνω βελ-
 τίων, μᾶλλον δὲ οὐκέτι βελτίων, ἀλλ' αὕτη μόνη ἐστὶ πε-
 ριτομή. Ἔως μὲν γὰρ ὁ τύπος εἰσιθήκει, εἰκότως κατὰ σύγ-
 κρισιν προήγειο· «Περιτεμεῖσθε γάρ», φησί, «τὴν ἀκρο-
 5 θυσιάν τῆς καρδίας ὑμῶν». Οὕτω καὶ ἐν τῇ πρὸς Ρωμαί-
 ουσ ἐπιστολῇ ἀναιρεῖ αὐτήν, λέγων· «Οὐ γὰρ ὁ ἐν τῷ φανε-
 ρῷ Ἰουδαῖός ἐστιν, οὐδὲ ἡ ἐν τῷ φανερῷ ἐν σαρκὶ πε-
 ριτομή, ἀλλ' ὁ ἐν τῷ κρυπτῷ Ἰουδαῖος, καὶ περιτομὴ καρ-
 δίας ἐν Πνεύματι, οὐ γράμματα». Λοιπὸν δὲ καὶ τοῦ ὁ-
 10 νόματος αὐτὴν ἀποστρεφεῖ, οὐδέ ἐστι περιτομή, φησί. Καὶ
 γὰρ ὁ τύπος, ἕως ἂν μέλλῃ ἢ ἀλήθεια, καλεῖται τοῦτο·
 ἐπειδὴν δὲ ἔλθῃ ἢ ἀλήθεια, οὐκέτι καλεῖται. Οἷον ἐπὶ οικια-
 γραφίας· ὑπέγραψέ τις βασιλέα οικιαγραφῶν· ἕως ἂν οὐκ
 ἐπάγῃ τὰ ἄνθη, λέγομεν, ἰδοὺ ὁ βασιλεύς· ἐπειδὴν δὲ
 15 ἐπέλθῃ, κέκρυπται τῇ ἀληθείᾳ ὁ τύπος καὶ οὐ φαίνεται.
 Καὶ οὐκ εἶπεν, ἐν ἡμῖν γάρ ἐστιν ἡ περιτομή, ἀλλ', «ἡμεῖς
 ἐσμεν»· εἰκότως· Τοῦτο γάρ ἐστιν ἄνθρωπος, ἡ περιτομὴ ἢ
 ἐνάρετος· τοῦτό ἐστιν ἀληθῶς ἄνθρωπος. Καὶ οὐκ εἶπεν, ἐν
 ἐκείνοις γάρ ἐστιν ἡ καιριοτή· αὐτοὶ γὰρ λοιπὸν εἶσιν ἐν
 20 ἀπωλείᾳ καὶ κακίᾳ.

Ἄλλ' οὐκέτι, φησὶν, ἐν σώματι γίνεται ἡ περιτομή, ἀλλ'
 ἐν καρδίᾳ. «Καὶ οὐκ ἐν σαρκί», φησί, «πεποινθότες, καίπερ
 ἐγὼ ἔχων πεποίνθησιν καὶ ἐν σαρκί». Τί λέγει ἐνταῦθα «πε-
 ποίνθησιν», καί, «ἐν σαρκί»; Καύχησιν, παρρησίαν, σεμνολό-
 25 γημα· καὶ καλῶς τοῦτο προσέθηκεν. Εἰ μὲν γὰρ ἐξ ἐθνῶν
 ὦν καιηγόρει τῆς περιτομῆς, οὐ τῆς περιτομῆς δέ, ἀλλὰ
 τῶν ἀκαίρως αὐτὴν μεταχειριζόντων, ἔδοξεν ἂν, ὡς ἀπεστρε-

3. Δευτ. 10, 16

4. Ρωμ. 2, 28 - 29

5. Φιλιπ. 3, 3 - 4

μου, τί είναι καλύτερον, ἢ ψυχὴ ἢ τὸ σῶμα; Εἶναι φανερόν ὅτι ἡ ψυχὴ. Λοιπὸν καὶ ἡ περιτομὴ ἐκείνη εἶναι καλύτερα, μᾶλλον δὲ ὄχι πλέον καλύτερα, ἀλλ' αὐτὴ μόνη εἶναι περιτομή. Ἔως ὅτου βέβαια ἴσχυεν ὁ τύπος, εὐλόγως ὑπερεῖχεν ὡς πρὸς τὴν σύγκρισιν· «Περιτάμητε λοιπὸν», λέγει, «τὴν ἀκροβυστίαν τῆς καρδίας σας»³. Ἔτσι καὶ εἰς τὴν πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολὴν τοῦ ὁ Παῦλος ἀναιρεῖ αὐτήν, λέγων· «Διότι πραγματικὸς Ἰουδαῖος δὲν εἶναι ἐκεῖνος ποῦ ἐξωτερικῶς φαίνεται ὡς Ἰουδαῖος, οὔτε ἡ περιτομή, ποῦ εἶναι φανερὰ μόνον εἰς τὴν σάρκα, εἶναι πραγματικὴ περιτομή. Ἀλλὰ πραγματικὸς Ἰουδαῖος εἶναι ὁ ἀφωσιωμένος ἐσωτερικῶς εἰς τὸν Θεόν, καὶ πραγματικὴ περιτομὴ εἶναι ἡ περιτομὴ τῆς καρδίας, ποῦ γίνεται μὲ τὴν χάριν τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ ὄχι μὲ τὸ γράμμα τοῦ Νόμου»⁴. Λοιπὸν τῆς ἀφαιρεῖ καὶ τὸ ὄνομα, οὔτε εἶναι περιτομή, λέγει. Καὶ πράγματι ὁ τύπος, ἔως ὅτου θὰ ἔλθῃ ἡ ἀλήθεια, ἔχει αὐτὸ τὸ ὄνομα, ὅταν ὅμως ἔλθῃ ἡ ἀλήθεια, δὲν καλεῖται πλέον. Ὅπως συμβαίνει εἰς τὴν σκιτογραφίαν· ἐσχέδιασε κάποιος τὸ σκίτσον τοῦ βασιλέως· μέχρις ὅτου δὲν θὰ προσθέσῃ τὰ χρώματα, λέγομεν: ἰδοὺ ὁ βασιλεύς· ὅταν ὅμως τὰ προσθέσῃ, ὁ τύπος κρύπτεται εἰς τὴν ἀλήθειαν καὶ δὲν φαίνεται. Καὶ δὲν εἶπεν, εἰς ἡμᾶς ὑπάρχει ἡ πραγματικὴ περιτομή, ἀλλ' «ἡμεῖς εἴμεθα»· εὐλόγως. Διότι αὐτὸ σημαίνει ἄνθρωπος, ἡ ἐνάρετος περιτομή· αὐτὸ εἶναι πράγματι ἄνθρωπος. Καὶ δὲν εἶπεν, εἰς ἐκείνους βέβαια ὑπάρχει ἡ κατατομή, διότι αὐτοὶ πλέον εὐρίσκονται εἰς τὴν ἀπίλωειαν καὶ ζοῦν εἰς τὴν κακίαν.

Ἀλλὰ δὲν λέγει πλέον, ὅτι ἡ περιτομὴ γίνεται εἰς τὸ σῶμα, ἀλλ' εἰς τὴν καρδίαν. «Καὶ δὲν στηρίζομεν», λέγει, «τὴν πεποίθησιν εἰς τὴν σάρκα, ἂν καὶ ἐγὼ ἔχω πεποίθησιν καὶ εἰς τὴν σάρκα»⁵. Τί ἐννοεῖ ἐδῶ «πεποίθησιν», καὶ «ἐν σαρκί»; Τὸ καύχημα, τὴν παρησίαν, τὸ σέμνωμα. Καὶ καλῶς προσέθεσε τοῦτο. Διότι ἐὰν μὲν, ἐνῶ ἦτο ἀπὸ τοὺς χριστιανοὺς ποῦ προήρχοντο ἀπὸ τοὺς ἐθνικοὺς, ἐκατηγοροῦσε τὴν περιτομήν, ὄχι μόνον τὴν περιτομήν, ἀλλ' αὐτοὺς ποῦ τὴν μεταχειρίζονται ἀκαίρως, θὰ ἐφαίνετο ὅτι,

ρημένος τῆς τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ εὐγενείας, καιτιρέχειν αὐτῆς, ὡς οὐκ εἰδὼς τὰ σεμνά, οὐδὲ μειεσχικῶς αὐτῶν· νῦν δὲ ὁ μετασχὼν καὶ καιτηγορῶν, οὐ διὰ τοῦτο καιτηγορήσει, ὡς οὐ μετασχὼν, ἀλλ' ὡς καιεγνωκῶς, οὐ δι' ἄγνοιαν, ἀλλὰ
 5 δι' ἐπίγνωσιν μάλισια. Ὅρα οὖν τί φησι καὶ ἐν τῇ πρὸς Γαλάτιας, ἐμπεσὼν εἰς ἀνάγκην τοῦ μεγάλα περὶ ἑαυτοῦ εἰπεῖν, πῶς καὶ οὕτω τὴν ταπεινοφροσύνην ἐνδείκνυται. «Ἐκούσατε γάρ», φησί, «τὴν ἐμὴν ἀνασιροφήν ποιε ἐν τῷ Ἰουδαϊσμῷ»· καὶ πάλιν ἐνιαῦθα, «Εἴ τις δοκεῖ ἄλλος
 10 πεποιδέναι ἐν σαρκί, ἐγὼ μᾶλλον»· καὶ εὐθέως ἐπήγαγεν· «Ἐβραίους ἐξ Ἐβραίων». Ἄλλ', «εἴ τις ἄλλος», φησί, δεικνὺς τὴν ἀνάγκην, δεικνὺς διτι δι' ἐκείνους ἔλεγεν. Εἰ πεποιδάτε, φησί, καὶ γὰρ λέγω, ἐπεὶ σιωπῶ. Καὶ τὸ ἀνεπαχθὲς τῶν ἐλέγχων, τὸ μὴ ὀνομασιὶ τοῦτο ποιεῖν,
 15 τοῦτο κακείνοις ἐδίδου ἀναδραμεῖν.

Εἴ τις δοκεῖ πεποιδέναι». Καὶ καλῶς εἶπε, «δοκεῖ», ἢ ὡς οὐκ ἐχόντων ισοαύτην πεποιδῆσιν, ἢ ὡς τῆς πεποιδήσεως ἐκείνης οὐκ ὄντως πεποιδήσεως οὔσης· πάντα γὰρ ἀνάγκης ἦν, οὐ προαιρέσεως. «Περιτομὴ ὀκταήμερος». Καὶ
 20 πρῶτον τίθησιν ὁ μάλισια ἠῦχον, τὸ τῆς περιτομῆς. «Ἐκ γένους Ἰσραήλ». Τὰ ἀμφοτέρωτα ἔδειξεν, διτι οὐ προσήλυτος, οὔτε ἐκ προσηλύτων. Ἀπὸ μὲν γὰρ τοῦ ὀκταήμερος περιμηθῆναι, οὐχὶ προσήλυτος· ἀπὸ δὲ τοῦ, «ἐκ γένους Ἰσραήλ», οὐδὲ προσηλύτων γονέων. Ἄλλ' ἵνα μὴ νομίσης,
 25 διτι «ἐκ γένους Ἰσραήλ», ἐκ τῶν δέκα φυλῶν, φησί, «Φυλῆς Βενιαμίν»· ὥστε τοῦ δοκιμωτέρου μέρους· τὰ γὰρ τῶν

ἐπειδὴ δὲν εἶχε τὴν εὐγενῆ καταγωγὴν τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ, ὄνειδίζει αὐτήν, ἐπειδὴ δὲν γνωρίζει τὰ σεμνά, οὔτε ἔχει μετὰσχει εἰς αὐτά· τῶρα ὁμως ποὺ μετέσχε καὶ κατηγορεῖ, δὲν θὰ κατηγορήσῃ διὰ τοῦτο, ἐπειδὴ δὲν μετέσχεν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἔχει γνωρίσει καλῶς, ὄχι ἐξ αἰτίας τῆς ἀγνοίας, ἀλλὰ πρὸ πάντων ἐξ αἰτίας τῆς καλῆς γνώσεως. Πρόσεχε λοιπὸν τί λέγει καὶ εἰς τὴν πρὸς Γαλάτας ἐπιστολὴν του, ἐλθὼν εἰς τὴν ἀνάγκην διὰ νὰ εἰπῇ μεγάλα διὰ τὸν ἑαυτὸν του, πῶς καὶ ἔτσι ἐπιδεικνύει τὴν ταπεινοφροσύνην· «Διότι ἠκούσατε», λέγει, «τὴν διαγωγὴν ποὺ ἔδειξα κάποτε, ὅταν ἠκολούθουν τὰ ἔθιμα τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ»⁶. Καὶ πάλιν ἐδῶ λέγει. «Ἐὰν κανεῖς ἄλλος νομίζῃ, ὅτι ἠμπορεῖ νὰ ἔχη πεποίθησιν εἰς τὴν σάρκα, ἐγὼ περισσότερον»· καὶ ἀμέσως προσέθεσεν· «Εἶμαι Ἑβραῖος ἀπὸ γονεῖς Ἑβραίους». Ἄλλ' «ἐὰν κανεῖς ἄλλος», λέγει, δεικνύων τὴν ἀνάγκην, δεικνύων ὅτι ἔλεγε δι' ἐκείνους. Ἐὰν ἔχετε πεποίθησιν, λέγει· καὶ ἐγὼ λέγω, ἐπειδὴ σιωπῶ. Καὶ πρόσεξε τὸν μὴ ὀχληρὸν ἔλεγχον, τὸ νὰ μὴ κἀνῃ δηλαδὴ τοῦτο ὀνομαστικῶς, ἔδιδε καὶ εἰς ἐκείνους εὐκαιρίαν νὰ ἀνατρέξουν.

«Ἐὰν κανεῖς ἄλλος νομίζῃ, ὅτι ἠμπορεῖ νὰ ἔχη πεποίθησιν». Καὶ καλῶς εἶπε «ἐὰν νομίζῃ», ἢ ἐπειδὴ δὲν εἶχον τόσον μεγάλην πεποίθησιν, ἢ ἐπειδὴ ἢ πεποίθησις ἐκείνη δὲν ἦτο πράγματι πεποίθησις· καθόσον τὰ πάντα ἐγίνοντο ἀπὸ ἀνάγκην καὶ ὄχι ἀπὸ προαίρεσιν. «Περιετμήθην ὀκτῶ ἡμέρας μετὰ τὴν γέννησίν μου»⁷. Καὶ πρῶτον θέτει ἐκεῖνο διὰ τὸ ὁποῖον ἐκαυχᾶτο ὑπερβολικά, δηλαδὴ τὴν περιτομήν. «Κατάγομαι ἀπὸ τὸ γένος τοῦ Ἰσραήλ». Καὶ τὰ δύο ἀπέδειξαν, ὅτι δὲν εἶναι προσήλυτος, οὔτε κατάγεται ἀπὸ γονεῖς προσηλύτους. Διότι ἀπὸ μὲν τὸ ὅτι περιετμήθη ὀκτῶ ἡμέρας μετὰ τὴν γέννησίν του, ἀπέδειξεν ὅτι δὲν εἶναι προσήλυτος· ἀπὸ δὲ τὸ ὅτι «κατάγεται ἀπὸ τὸ γένος τοῦ Ἰσραήλ», ἀπέδειξεν ὅτι οὔτε οἱ γονεῖς του ἦσαν προσήλυτοι. Ἄλλὰ διὰ νὰ μὴ νομίσης, ὅτι «κατάγομαι ἀπὸ τὸ γένος τοῦ Ἰσραήλ», δηλαδὴ ἀπὸ τὰς δέκα φυλάς, λέγει· «ἀπὸ τὴν φυλὴν τοῦ Βενιαμίν». Ὡστε κατάγεται ἀπὸ τὸ ἀξιολογώτερον τμῆμα, διότι τὰ μέλη τῶν ἱερέων εἰς τὸν

ἱερέων ἐν τῷ κλήρῳ ταύτης ἦν τῆς φυλῆς. «Ἐβραῖος ἐξ
 Ἐβραίων»· οὐκ οὐχὶ προσήλυτος, ἀλλ' ἄνωθεν τῶν εὐδοκί-
 μων Ἰουδαίων. Ἐνῆν μὲν γὰρ εἶναι τοῦ Ἰσραήλ, ἀλλ' οὐχ
 Ἐβραῖον ἐξ Ἐβραίων. Πολλοὶ γὰρ καὶ διέφθειρον ἤδη
 5 τὸ πρᾶγμα, καὶ τῆς γλώσσης ἦσαν ἀμύητοι, ἐτέροις κυκλούμε-
 νοὶ ἔθνεσιν. Ἡ τοῦτο οὖν, ἣ τὴν πολλὴν εὐγένειαν δείκνυσιν.
 «Κατὰ νόμον Φαρισαῖος». Ἐρχεται λοιπὸν εἰς τὰ τῆς αὐ-
 τοῦ προαιρέσεως· ἐκεῖνα γὰρ πάντα ἀπροαίρετα· καὶ γὰρ
 τὸ περιμηθῆναι οὐκ αὐτοῦ, καὶ τὸ, «ἐκ γένους Ἰσραήλ»,
 10 καὶ τὸ «ἐκ φυλῆς Βενιαμίν»· ὥστε καὶ ἐκ τούτων πλεονε-
 κτεῖν, εἰ καὶ τὰ μάλιστα ἐκοινώνουν αὐτῷ πολλοί. Ποῦ οὖν
 τὸ μᾶλλον; Μάλιστα μὲν καὶ ἐν τούτῳ τῷ μὴ προσήλυτον
 εἶναι· τὸ γὰρ ἐκ τῆς δοκιμωτάτης φυλῆς καὶ αἰρέσεως, τὸ
 ἄνωθεν ἐκ προγόνων, οὐ πολλοὶ εἶχον· ἀλλ' ἔρχεται εἰς
 15 τὰ τῆς προαιρέσεως, ὅπου τὸ μᾶλλον ἐστὶ.

«Κατὰ νόμον Φαρισαῖος, κατὰ ζῆλον διώκων τὴν ἐκ-
 κλησίαν». Ἄλλ' οὐκ ἀρκεῖ τοῦτο· ἔστι γὰρ καὶ Φαρισαῖον
 εἶναι, καὶ μὴ σφόδρα ζηλωτὴν· ἀλλὰ καὶ τοῦτο προσιθήσιν.
 Ἴδου τὸ μᾶλλον. «Κατὰ δικαιοσύνην». Ἄλλ' ἔστι ριφοκίν-
 20 δυνον εἶναι, ἣ φιλαρχίας ἕνεκεν τοῦτο ποιεῖν, ἀλλ' οὐ τῷ
 νόμῳ ζηλοῦντα, ὅπερ ἐποίουν οἱ ἀρχιερεῖς. Ἄλλ' οὐδὲ τοῦτο,
 ἀλλὰ καὶ, «κατὰ δικαιοσύνην τὴν ἐν νόμῳ γενόμενος ἄμεμ-
 πτος». Εἰ τοίνυν καὶ εὐγενείας ἕνεκεν, καὶ προθυμίας, καὶ
 τρόπου, καὶ θίου πάντων ἐκράτουν, τίνος ἕνεκεν τὰ σεμνὰ
 25 ἐκεῖνα εἶλασα, φησὶν, ἀλλ' ἣ διὰ τὸ μείζονα εὐρεῖν τὰ τοῦ

κλῆρον προήρχοντο ἀπὸ τὴν φυλὴν αὐτὴν. «Εἶμαι Ἑβραῖος ἀπὸ Ἑβραίου», διότι δὲν ἦτο προσήλυτος, ἀλλ' ἀνέκαθεν εἶλκε τὴν καταγωγὴν του ἀπὸ τοὺς ἐνδόξους Ἰουδαίους. Διότι ἦτο δυνατὸν μὲν νὰ εἶναι Ἰσραηλίτης, ἀλλ' ὄχι Ἑβραῖος ἀπὸ Ἑβραίου. Διότι πολλοὶ καὶ διέφθειρον ἤδη τὸ πρᾶγμα, καὶ ἦσαν ἀμήητοι τῆς γλώσσης, περικυκλωμένοι ἀπὸ ἄλλα ἔθνη. Ἡ τοῦτο λοιπὸν συμβαίνει, ἢ ἀποδεικνύει τὴν σπουδαίαν του εὐγενῆ καταγωγὴν. «Ὡς πρὸς τὸν νόμον δὲ ἤμην Φαρισαῖος». Ἐρχεται λοιπὸν εἰς αὐτὰ πού ἔπραττε κατὰ τὴν προαίρεσίν του. Διότι ὅλα ἐκεῖνα ἔγιναν χωρὶς τὴν προαίρεσίν του, δηλαδὴ καὶ τὸ ὅτι περιετμήθη δὲν ἐξηρτάτο ἀπ' αὐτόν, καὶ τὸ «κατάγομαι ἀπὸ τὸ γένος τοῦ Ἰσραήλ», καθὼς καὶ τὸ «ἀπὸ τὴν φυλὴν Βενιαμίν». Ἐπομένως καὶ ἀπ' αὐτὰ πλεονεκτεῖ, ἂν καὶ πολλοὶ εἶχαν σχέσεις μαζί του εἰς τὸν μέγιστον βαθμόν. Ποῦ λοιπὸν εἶναι τὸ περισσότερον; Κατ' ἐξοχὴν μὲν καὶ εἰς τοῦτο, τὸ ὅτι δὲν εἶναι προσήλυτος, διότι δὲν εἶχαν πολλοὶ τὴν καταγωγὴν ἀπὸ ἐνδοξοτάτην φυλὴν καὶ αἵρεσιν, καὶ δὲν εἶλκον αὐτὴν ἀνέκαθεν ἀπὸ ἐνδόξους προγόνους. Ἐρχεται ὁμως εἰς ἐκεῖνα πού ἔπραττε κατὰ τὴν προαίρεσίν του, πού εἶναι τὸ σπουδαιότερον.

«Ὡς πρὸς τὸν νόμον ἤμην Φαρισαῖος, ἀπὸ πραγματικὸν ζῆλον κατεδίωκον τὴν Ἐκκλησίαν»⁸. Ἄλλὰ δὲν εἶναι ἀρκετὸν τοῦτο, διότι εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρχη καὶ Φαρισαῖος καὶ νὰ μὴ εἶναι πάρα πολὺ ζηλωτής. Ἄλλὰ καὶ τοῦτο προσθέτει. Ἴδου τὸ περισσότερον. «Ὅσον ἀφορᾶ εἰς τὴν δικαιοσύνην». Ὅμως εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι ριψοκίνδυνον τοῦτο ἢ νὰ τὸ κάμνη ἐξ αἰτίας τῆς φιλαρχίας, ἀλλ' ὄχι ἐπειδὴ ἦτο ζηλωτής ὡς πρὸς τὸν νόμον, ὅπως βεβαίως ἔπραττον οἱ ἀρχιερεῖς. Ὅμως οὔτε τοῦτο συμβαίνει, ἀλλὰ καὶ «ὅσον ἀφορᾶ εἰς τὴν δικαιοσύνην, πού προήρχετο ἀπὸ τὴν πιστὴν τήρησιν τοῦ νόμου, ὑπῆρξα ἄμεμπτος». Ἐὰν λοιπὸν καὶ ἐξ αἰτίας τῆς εὐγενοῦς καταγωγῆς καὶ τῆς προθυμίας καὶ τοῦ τρόπου καὶ τοῦ βίου ἤμην ἀνώτερος ἀπὸ ὅλους, διὰ ποῖον λόγον ἄφησα τὰ σπουδαῖα ἐκεῖνα, λέγει, παρὰ διὰ νὰ εὐρω περισσότερον ἐκεῖνα πού ἀρέσουν εἰς

Χριστοῦ, καὶ πολλῶ μείζονα; Διὸ ἐπήγαγεν· «Ἄλλ' ἄτινα ἦν μοι κέρδη, ταῦτα ἤγημαι διὰ τὸν Χριστὸν ζημίαν».

Παῦλος μὲν πολιτείαν ισοσύτην, οὕτως ἠκριβωμένην, ἐκ πρώτης ἡλικίας ἀρξαμένην, ισοσύτην εὐγένειαν, τοσοῦ-
 5 τούς κινδύνους, ισοσύτας ἐπιβουλὰς, πόνους, σπουδὴν ἔρριψε, καὶ ζημίαν ἠγήσατο, πρότερον ὄντα κέρδη, ἵνα Χριστὸν κερδήσῃ· ἡμεῖς δὲ οὐδὲ χρημάτων καταφρονοῦμεν, ἵνα Χριστὸν κερδήσωμεν, ἀλλ' αἰρούμεθα μᾶλλον ἐκπεσεῖν τῆς μελλούσης ζωῆς, ἢ τῶν παρόντων πραγμάτων· καίτοι-
 10 γε οὐδὲν ἄλλο τοῦτό ἐστιν, ἢ ζημία. Εἶπε γάρ μοι, καθ' ἕκαστον ἐξειτάσωμεν τῶν τοῦ πλούτου πραγμάτων, εἰ μὴ ζημία τίς ἐστι, πόνον μὲν ἔχουσα, κέρδος δὲ οὐδέν. Τί γάρ, εἶπέ μοι, τὸ ὄφελος ἀπὸ τῶν πολλῶν ἱματίων καὶ πολυτελῶν; τί καρπούμεθα κέρδος, ὅταν αὐτὰ ὤμεν πε-
 15 ρικεῖμενοι; Οὐδέν, ἀλλ' ἢ ζημιούμεθα μόνον. Πῶς; Ὅτι καὶ ὁ πένης εὐτελὲς καὶ ἐκτειριμμένον φορῶν, ἐν τῷ θάλπει οὐδέν σου χειρὸν φέρει τὸ καῦμα· μᾶλλον δὲ ἐκεῖνος εὐκολώτερον τὰ γὰρ ἐκτειριμμένα τῶν ἱματίων καὶ μόνα περικεῖμενα, μᾶλλον ἀνίησι τὸ σῶμα αὐτῶν· τὰ δὲ νεοκατα-
 20 σκεύαστα, καὶν ἀράχνης ἢ λεπτιότερα, οὐχ ὁμοίως. Καὶ σὺ μὲν διὰ τὸν τῦφον τὸν περιττὸν καὶ χιτωνίσκους δύο, καὶ τρεῖς πολλάκις, καὶ χλανίδα καὶ ζώνην καὶ ἀναξυρίδας ἔχεις· ἐκείνῳ δὲ οὐδεὶς ἐγκαλεῖ ἓνα περικεῖμένῳ χιτωνίσκον μόνον· ὥστε εὐκολώτερον φέρει. Ἐκ τούτου τοὺς
 25 μὲν πλουτιῶντας ὀρῶμεν ἰδροῦντας, τοὺς δὲ πένητας οὐδὲν τούτων πάσχοντας. Ὅταν οὖν αὐτῷ τὴν αὐτήν, ἢ καὶ κρείττονα παρέχεται χρεῖαν τὰ εὐτελεῖ ἱμάτια καὶ τοῦ μηδενὸς πωλούμενα, ἐκεῖνα δὲ τὰ πολὺν καταβάλλειν ἀναγκάζοντα χρυσοῖον τὸ αὐτὸ ποιῆ, οὐχὶ ζημία τὸ πολὺ, καὶ πε-
 30 ριττόν; Οὐδὲν γὰρ πλέον εἰσήνεγκε κατὰ τὸν τῆς χρεῖας

τὸν Χριστὸν καὶ εἶναι πολὺ μεγαλύτερα; Διὰ τοῦτο προσέθεσεν· «Ἄλλ' ἐκεῖνα, ποὺ ἦσαν τότε εἰς ἐμὲ κέρδη, αὐτὰ ἔχω θεωρήσει ζημίαν προκειμένου νὰ ἀρέσω εἰς τὸν Χριστόν»⁹.

Ὁ Παῦλος μὲν προθύμως ἐγκατέλειπεν αὐτὸν τὸν τρόπον ζωῆς, τὸν τόσον τέλειον, ποὺ ἤρχισεν ἀπὸ τὴν πρώτην του ἡλικίαν, τὴν τόσον εὐγενῆ καταγωγὴν, τοὺς τόσους κινδύνους, τὰς τόσας σκευωρίας καὶ κακουχίας, καὶ ἐθεώρησεν αὐτὰ ζημίαν, ἐνῶ προηγουμένως ἦσαν κέρδη, διὰ νὰ κερδίσῃ τὸν Χριστόν· ἡμεῖς ὅμως δὲν περιφρονοῦμεν οὔτε τὰ χρήματα διὰ νὰ κερδίσωμεν τὸν Χριστόν, ἀλλὰ προτιμοῦμεν νὰ ἐκπέσωμεν ἀπὸ τὴν μέλλουσαν ζωὴν, παρὰ ἀπὸ τὰ πράγματα τῆς παρούσης. Διότι, εἶπέ μου, ἐὰν ἐξετάσωμεν ἰδιαιτέρως τὰ πράγματα τοῦ πλούτου, ἐὰν δὲν εἶναι ζημία, ἔχουν ὅμως μεγάλην στενοχωρίαν καὶ κέρδος κανένα. Διότι, εἶπέ μου, ποῖον εἶναι τὸ ὄφελος ἀπὸ τὰ πολλὰ καὶ τὰ πολυτελεῆ ἱμάτια; ποῖον κέρδος ἀπολαμβάνομεν, ὅταν ἐνδυώμεθα αὐτά; Κανένα, παρὰ ζημιούμεθα μόνον. Πῶς; Διότι καὶ ὁ πτωχός, ὅταν ἐνδύεται εὐτελές καὶ τετριμμένον ἱμάτιον, δὲν ὑποφέρει τὸν καύσωνα εἰς τὴν ὑπερβολικὴν θερμοκρασίαν καθόλου περισσότερο ἀπὸ σέ, μᾶλλον δὲ ἐκεῖνος ὑποφέρει εὐκολώτερον. Ἐπειδὴ τὰ τετρημμένα ἱμάτια μᾶλλον ἀνακουφίζουν τὸ σῶμα, καὶ ὅταν φοροῦν μόνον αὐτά· δὲν συμβαίνει ὅμως τὸ αὐτὸ μὲ τὰ καινουργῆ καὶ ἂν ἀκόμη εἶναι λεπτότερα ἀπὸ τὴν ἀράχνην. Καὶ σὺ μὲν ἔξ αιτίας τῆς ὑπερβολικῆς σου ἀλαζονείας ἔχεις καὶ δύο μικροὺς χιτῶνας, καὶ πολλάκις τρεῖς καὶ ἐπανωφόριον καὶ ζώνην καὶ περισκελίδας· κανεὶς ὅμως δὲν κατηγορεῖ ἐκεῖνον ποὺ φορεῖ ἓνα μόνον μικρὸν χιτῶνα καὶ συνεπῶς εὐκολώτερον τὰ φέρει. Ἐξ αιτίας τούτου βλέπομεν τοὺς μὲν πλουσίους νὰ ἰδρώνουν, τοὺς δὲ πτωχοὺς νὰ μὴ πάσχουν τίποτε ἀπ' αὐτά. Ὅταν λοιπὸν εἰς αὐτὸν παρέχουν τὴν ἰδίαν ἢ καὶ καλυτέραν χρῆσιν τὰ εὐτελεῆ καὶ τὰ μηδαμινὰ εἰς ἀξίαν ἱμάτια, ἐκεῖνα δέ, ποὺ τὸν ἀναγκάζουν νὰ πληρώσῃ πολλὰ χρήματα, παρέχουν τὴν αὐτὴν χρῆσιν, δὲν εἶναι ζημία τὸ πολὺ καὶ τὸ περιττόν; Διότι τίποτε πε-

λόγον καὶ τῆς διακονίας, ἀλλὰ πλεον χρυσίον κεκένωταί σοι καὶ τὴν αὐτὴν χρείαν καὶ ὑπηρεσίαν οὐ μὲν ὁ πλουσιῶν ἠγόρασας χρυσίνων ἑκατόν, ἢ πλειόνων, ὁ δὲ πένης ἀργυρίου ὀλίγου.

- 5 Εἶδες τὴν ζημίαν; Ἄλλ' ὁ τυφὸς οὐκ ἀφήσιν ἰδεῖν. Βούλει καὶ ἐπὶ τῶν χρυσίων, ὧν καὶ τοῖς ἵπποις καὶ τοῖς γυναιξὶ περιτιθέασι, τοῦτον ἐξετάσωμεν τὸν λόγον; Μειὰ γὰρ τῶν ἄλλων καὶ ἀνοήτους ποιεῖ τὸ πλουτεῖν. Τῆς αὐτῆς τιμῆς τὰς τε γυναῖκας ἀξιοῦσι καὶ τοὺς ἵππους, καὶ
- 10 εἷς καλλωπισμὸς ἀμφοτέρων καὶ ἀπὸ τῶν αὐτῶν βούλονται φαίνεσθαι λαμπρότεροι, ἀφ' ὧν καὶ τὰ ζεύγη, ἀφ' ὧν καὶ τὰ δέρματα τῶν παραπαισμάτων, ἔνθα φέρονται. Εἶπε, τί τὸ κέρδος, ἡμίονον ἢ ἵππον τῷ χρυσῷ κατακοσμεῖσθαι; ἢ δὲ γυνὴ τοσοῦτον ὄγκον χρυσοῦ περικειμένη καὶ
- 15 λίθων, τί τὸ πλεον ἔχει; Ἄλλ' οὐκ ἐκτριβεται τὰ χρυσοῖα, φησί. Μάλιστα μὲν καὶ τοῦτό φασιν, ὅτι ἐν θαλανείοις καὶ πολλαχοῦ καὶ λίθοι καὶ χρυσοῖα πολὺ τῆς τιμῆς ἀποτίθεται πλὴν ἄλλ' ἔστω τοῦτο, καὶ μηδὲν βλαπιέσθω· τί τὸ κέρδος, εἶπέ μοι; τί δέ, ὅταν ἐκπέσῃ καὶ ἀπόληται, οὐχὶ ζημία;
- 20 τί δέ, ὅταν φθόνον ἐπισπάσῃται καὶ ἐπιβουλήν, οὐχὶ ζημία; Ὅταν γὰρ ὠφελῆ μὲν μηδὲν τὴν περικειμένην, ἐκκαίῃ δὲ τοὺς τῶν φθονερῶν ὀφθαλμούς, καὶ τοὺς λησιὰς διεγείρῃ μᾶλλον, οὐχὶ ζημία γίνεται;

- Τί δέ, εἶπέ μοι, ὅταν ἐξὸν τῷ ἀνδρὶ χρῆσασθαι τού-
- 25 τοις εἰς πράγμα κέρδος φέρον, μὴ δύνηται διὰ τὴν τῆς γυναικὸς πολυτέλειαν, ἀλλ' ἀναγκάζεται λιμώτιν καὶ σινοχωρεῖσθαι, κακείνην δρᾶν χρυσοφοροῦσαν, οὐχὶ ζημία τὸ πράγμα; Χρήματα γὰρ διὰ τοῦτο εἴρηται, οὐχ ἵνα οὕτω χρώμεθα αὐτοῖς, καθάπερ αἱ προδῆκαι τῶν χρυσοχόων,
- 30 ἀλλ' ἵνα ἐργαζώμεθά τι καλὸν ἐν αὐτοῖς. Ὅταν οὖν ὁ τοῦ

ρισσότερον δὲν προσέφερον εἰς τὴν ἀνάγκην καὶ τὴν ὑπηρεσίαν σου, ἀλλ' ἔχει ἀφαιρέσει ἀπὸ σὲ περισσότερα χρήματα· καὶ τὴν ἰδίαν ἀνάγκην καὶ ὑπηρεσίαν σὺ μὲν ὁ πλούσιος ἠγόρασες ἀντὶ ἑκατὸν ἢ περισσοτέρων χρυσῶν νομισμάτων, ὁ δὲ πτωχὸς ἀντὶ ὀλίγων ἀργυρῶν.

Εἶδες τὴν ζημίαν; Ἄλλ' ἡ ἀλαζονεία δὲν σὲ ἐπιτρέπει νὰ ἰδῆς. Θέλεις νὰ παραβάλωμεν τοῦτον τὸν λόγον καὶ εἰς τὰ χρυσᾶ, τὰ ὁποῖα φοροῦν καὶ εἰς τοὺς ἵππους καὶ εἰς τὰς γυναῖκας; Διότι ἐκτὸς τῶν ἄλλων ὁ πλοῦτος καθιστᾶ καὶ ἀνοήτους τοὺς ἀνθρώπους. Τιμοῦν μὲ τὴν ἰδίαν τιμὴν καὶ τὰς γυναῖκας καὶ τοὺς ἵππους, καὶ καλλωπίζουν μὲ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τοὺς δύο. Καὶ ἐπιθυμοῦν νὰ φαίνωνται λαμπρότεροι ἀπὸ τὰ ἴδια, ἀπὸ τὰ ὁποῖα καὶ τὰ ζῶα καὶ τὰ δέρματα τῶν παραπετασμάτων, ὅπου φέρονται. Εἶπέ, ποῖον τὸ κέρδος νὰ στολίζωμεν ὑπερβολικὰ μὲ χρυσὸν τὸν ἡμίονον ἢ τὸν ἵππον; καὶ ἡ γυναῖκα, ποῦ φορεῖ τόσον πολλὰ χρυσᾶ κοσμήματα καὶ πολυτίμους λίθους, τί τὸ περισσότερο ἔχει; Ἄλλ' ὅμως δὲν καταστρέφονται τὰ χρυσᾶ, θὰ εἰπῆ κάποιος. Μάλιστα δὲ καὶ τοῦτο λέγουν, ὅτι ἀποθέτουν καὶ πολυτίμους λίθους καὶ χρυσᾶ κοσμήματα εἰς τὰ λουτρά καὶ εἰς πολλὰ μέρη. Ἄλλ' ὅμως ἔστω ὅτι συμβαίνει αὐτὸ καὶ εἰς τίποτε δὲν βλάπτεται· εἶπέ μου, ποῖον τὸ κέρδος; καὶ τί, ὅταν πέση καὶ ἀπολεσθῆ, δὲν εἶναι ζημία; καὶ τί, ὅταν προκαλέσῃ τὸν φθόνον καὶ τὴν σκευωρίαν, δὲν εἶναι ζημία; Διότι ὅταν μὲν δὲν ὠφελῆ καθόλου ἐκείνην ποῦ τὸ φορεῖ, ἀλλ' ἐξοργίζῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν φθονερῶν, καὶ παρακινεῖ τοὺς ληστάς, δὲν γίνεται ζημία;

Καὶ τί, εἶπέ μου, ὅταν ἐνῶ εἶναι δυνατόν νὰ χρησιμοποιήσῃ αὐτὰ ὁ ἄνδρας εἰς κάτι ποῦ ἀποφέρει κέρδος, δὲν θὰ ἠμπορέσῃ ἐξ αἰτίας τῆς πολυτελείας τῆς γυναικός, ἀλλ' ἀναγκάζεται νὰ ὑποφέρῃ ἀπὸ πείναν καὶ νὰ στενοχωρηθῆται, καὶ νὰ βλέπῃ ἐκείνην νὰ φορῆ χρυσᾶ κοσμήματα, δὲν εἶναι αὐτὸ ζημία; Διὰ τοῦτο βέβαια ἔχουν ὀνομασθῆ χρήματα, ὅχι διὰ νὰ τὰ χρησιμοποιοῦμεν ἔτσι, ὅπως ἀκριβῶς αἱ προθῆκαι τῶν χρυσοχόων, ἀλλὰ διὰ νὰ κάμνωμεν μὲ αὐτὰ κάτι τὸ καλόν. Ὅταν λοιπὸν δὲν ἀφήνῃ ἡ ἐπιθυμία

χρυσοῦ πόθος μὴ ἀφῆ, οὐχὶ ζημία ἐστὶ τὸ πᾶν; Ὁ γὰρ
 μὴ τολμᾷν αὐτοῖς χρήσασθαι, ὡσερ ἀλλοιόις, οὐ κέχρη-
 ται, καὶ οὐκ ἔστι χρῆσις οὐδαμῶς. Τί δέ, ὅταν οἰκίας οἰ-
 κοδομῶμεν καὶ λαμπρὰς καὶ μεγάλας, καὶ κίοσι καὶ μαρ-
 5 μάροις καὶ στοαῖς καὶ περιπάτοις καὶ παντοίως ταύτας
 κατακοσμῶμεν, εἰδῶλα πανταχοῦ καὶ ξόβανα ἰσιῶντες; Πολ-
 λοὶ μὲν οὖν ἀπὸ τούτων καὶ δαίμονας καλοῦσι· πλὴν ἀλλὰ
 μὴ ταῦτα ἐξειάσωμεν. Τί βούλειται καὶ ὁ χρυσοῦς ὄροφος;
 οὐχὶ τὴν αὐτὴν τῷ μετὰ συμμετρίας οἰκίαν ἔχοντι παρέχε-
 10 ται τὴν χρῆσιν; Ἄλλ' ἔχει τέρψιν πολλήν. Ἄλλὰ μέχρσι
 ἡμέρας μιᾶς καὶ δευτέρας, λοιπὸν δὲ οὐκέτι, ἀλλ' ἀπλῶς
 ἴσταιται. Εἰ γὰρ ὁ ἥλιος ἡμᾶς οὐκ ἐκπλήττει διὰ τὸ ἐν σννη-
 θεία εἶναι, πολλῶ μᾶλλον τὰ ἔργα τῆς τέχνης· ἀλλ' ὁμοίως
 τοῖς πηλίνοις, αὐτοῖς προσέχομεν. Τί γάρ, εἰπέ μοι, εἰς
 15 ἀρίστην οἴκησιν κιόνων πλῆθος, καὶ ξοάνων κάλλη, καὶ χρυ-
 σὸς τοῖς τοίχοις διεσπαρμένος συμβάλλεται; Οὐδέν, ἀλλὰ
 βλακειᾶς καὶ ὕβρεως καὶ τύφου περιτιοῦ καὶ ἀνοίας ἐστὶ.
 Πανταχοῦ γὰρ τῶν ἀναγκαίων εἶναι χρῆ καὶ τῶν ἐν χρεία,
 οὐ τῶν περιτιῶν.

20 Ὅρᾶς διτι ζημία τὸ πρᾶγμα; ὄρᾶς διτι περιτιὸν καὶ ἀνό-
 νητὸν ἐστίν; Εἰ γὰρ μήτε χρείαν παρέχει πλείονα, μήτε τέρ-
 ψιν· προσκορῆς γὰρ τῷ χρόνῳ γίνεται· οὐδέν ἕτερόν ἐστίν
 ἢ ζημία. Ἄλλ' οὐκ ἀφίησι τοῦτο ὄρᾶν ἢ κενοδοξία κωλύουσι.
 Εἶτα ὁ μὲν Παῦλος ἄπερ ἐνόμιζεν εἶναι κέρδη, ταῦτα εἶα-
 25 σεν, ἡμεῖς δὲ οὐδὲ τὴν ζημίαν ἀφῶμεν διὰ τὸν Χριστόν;
 Μέχρι πότε τῇ γῆ προσηλώμεθα; μέχρι τίνος οὐκ ἀναβλέπο-

τοῦ χρυσοῦ, δὲν εἶναι ζημία τὸ πᾶν; Διότι ἐκεῖνος ποῦ δὲν τολμᾷ νὰ χρησιμοποίησῃ αὐτά, ὅπως ἀκριβῶς δὲν χρησιμοποιεῖ τὰ ἀνήκοντα εἰς ἄλλους, δὲν εἶναι καθόλου ὠφέλιμα. Καὶ τί, ὅταν κτίζωμεν σπίτια πολυτελῆ καὶ μεγάλα, μὲ κίονας καὶ μὲ μάρμαρα καὶ μὲ στοᾶς καὶ μὲ χώρους διὰ περιπάτους, καὶ μὲ κάθε μέσον στολίζωμεν αὐτά, τοποθετοῦντες παντοῦ εἰδῶλα καὶ ξύλινα ἀγάλματα; Ἀπ' αὐτοὺς πολλοὶ μὲν καλοῦν καὶ δαίμονας, ἀλλ' ὅμως ἄς μὴ ἐξετάσωμεν αὐτά. Τί χρειάζεται καὶ ἡ χρυσῆ στέγη; Δὲν παρέχει τὴν ἰδίαν χρησιμότητα εἰς αὐτὸν ποῦ ἔχει κατασκευασμένον σπίτι μὲ κοινὰ ὑλικά; Ὅμως εἶναι πολὺ εὐχάριστον. Ἀλλὰ διὰ μίαν καὶ δύο ἡμέρας, εἰς τὸ ἐξῆς ὅμως ὄχι πλέον, ἀλλ' ἀπλῶς ὑπάρχει. Διότι ἐὰν ὁ ἥλιος δὲν μᾶς προκαλῆ κατάπληξιν, ἐπειδὴ τὸν ἔχομεν συνηθίσει, πολὺ περισσότερον τὰ ἔργα τῆς τέχνης, διότι ὁμοίως μὲ τοὺς πηλίνους ἀνδριάντας, προσέχομεν αὐτά. Διότι, εἶπέ μου, τί προσφέρουν εἰς μίαν ἐξαίρετον κατοικίαν τὸ πλῆθος τῶν κιόνων, τὰ κάλλη τῶν ξυλίνων ἀγαλμάτων καὶ ὁ χρυσοῦς ποῦ εἶναι διασκορπισμένος εἰς τοὺς τοίχους; Τίποτε, ἀλλὰ τοῦτο εἶναι χαρακτηριστικὸν τῆς βλακείας καὶ τῆς ὑβρεως καὶ τῆς περιττῆς ἀλαζονείας καὶ τῆς ἀπογνώσεως. Βέβαια παντοῦ εἶναι ἀνάγκη νὰ ὑπάρχουν τὰ ἀπαραίτητα εἰς τὴν ζωὴν καὶ αὐτὰ ποῦ χρησιμοποιοῦνται, ὄχι τὰ περιττά.

Βλέπεις ὅτι τὸ πᾶγμα εἶναι ζημία; βλέπεις ὅτι εἶναι περιττὸν καὶ ἀνωφελές; Διότι ἐὰν δὲν παρέχῃ περισσότεραν χρησιμότητα, οὔτε εὐχαρίστησιν, ἐπειδὴ μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου γίνεται ἐνοχλητικὴ, τίποτε ἄλλο δὲν εἶναι παρά ζημία. Ἀλλὰ δὲν ἐπιτρέπει νὰ τὸ ἰδῆς αὐτὸ ἢ κενοδοξία, ποῦ παρεμβάλλει ἐμπόδια. Ἐπειτα ὁ μὲν Παῦλος ἐκεῖνα ποῦ ἐνόμιζεν ὅτι εἶναι κέρδη, αὐτὰ τὰ ἄφησεν, ἡμεῖς ὅμως δὲν θὰ ἀφήσωμεν οὔτε τὴν ζημίαν διὰ τὸν Χριστόν; Μέχρι πότε θὰ εἴμεθα προσηλωμένοι εἰς τὴν γῆν; ἕως πότε δὲν θὰ ἀναβλέπωμεν εἰς τὸν οὐρανόν; Δὲν βλέπετε αὐτοὺς ποῦ ἔχουν γίνῃ γέροντες, πῶς δὲν ἔχουν καμμίαν αἴσθησιν τῶν παρελθόντων; δὲν βλέπετε αὐτοὺς ποῦ ἀποθνήσκουν κατὰ τὰ γηρατεῖα καὶ κατὰ τὴν νεανικὴν ἡλι-

μεν εἰς τὸν οὐρανόν; Οὐχ ὁρᾶτε τοὺς γεγηρακίας, πῶς οὐ-
 δεμίαν τῶν παρελθόντων ἔχουσιν αἰσθησθῆναι; οὐχ ὁρᾶτε τοὺς
 τελευτῶντας, τοὺς ἐν γῆρα, τοὺς ἐν νεότητι; οὐχ ὁρᾶτε τοὺς
 ἐν τῷ ζῆν ἀπεσιερωμένους αὐτῶν; Τί τοῖς ἀσιταίοις προσιε-
 5 τήκαμεν, τί προσδεδέμεθα τοῖς ἀβεβαίοις; μέχρι τίνος οὐκ
 ἀντιλαμβανόμεθα τῶν μερόντων; Τί οὐκ ἂν ἔδωκαν οἱ γέ-
 ροντες, εἴγε ἐνῆν ἀποξέσαι τὸ γῆρας; Εἴτα πόσης οὐκ ἔ-
 σται ἀλογίας, βούλεσθαι μὲν ἐπὶ τὴν νεότητα τὴν προτιέραν
 ἐπανελθεῖν, καὶ πάντα εὐκόλως ἂν ὑπὲρ τούτου δοῦναι, ὥστε
 10 γενέσθαι νεώτερον, παρὸν δὲ νεότητα λαβεῖν οὐδέποτε γῆ-
 ρας ἔχουσαν, καὶ νεότητα μετὰ πλούτου πολλοῦ πολὺ πνευ-
 ματικωτέραν, μηδὲ μικρὸν βούλεσθαι προέσθαι, ἀλλὰ κατέ-
 χειν τὰ μηδὲν εἰς τὸ παρὸν ὠφελοῦντα; Θανάτου σε ἐξελέ-
 σθαι οὐ δύναται, νόσον ἀπελάσαι οὐκ ἰσχύει, γῆρας κωλύσαι,
 15 οὐδὲν τούτων τῶν ἀναγκαίων καὶ κατὰ τὸν τῆς φύσεως νό-
 μον παραγινομένων· καὶ ἔτι αὐτῶν ἔχη; Τί τὸ κέρδος, εἰπέ
 μοι; Μέθη, γαστριμαργία, ἡδοναὶ ἄστοποι καὶ πανιοδαπαί,
 πικρῶν δεσποτιῶν μᾶλλον ἡμᾶς κατατείνουσαι. Ταῦτα ἀπὸ
 τοῦ πλούτου κερδαίνειν ἐστὶ μόνον, ἕτερον δὲ οὐδέν, ἐπειδὴ
 20 οὐ βουλόμεθα· ἐπεὶ εἴγε ἠθέλομεν, τὸν οὐρανὸν αὐτὸν ἂν
 ἐκληρονομήσαμεν ἀπὸ πλούτου.

Οὐκοῦν καλὸν ὁ πλοῦτος, φησὶν. Οὐχ ὁ πλοῦτος τοῦτο
 ποιεῖ, ἀλλ' ἡ τοῦ κεκτημένου προαίρεσις. "Οτι γὰρ προαίρε-
 οῖς τοῦτο ποιεῖ, ἔνεστι καὶ τὸν πέννητα κατακληρονομήσαι τὸν
 25 οὐρανόν. "Οπερ γὰρ πολλάκις εἶπον, οὐ τῷ μέτρῳ τῶν
 διδομένων ὁ Θεὸς προσέχει, ἀλλὰ τῇ προαιρέσει τῶν παρε-
 χόντων. "Ενεστι καὶ ἐν πενία ὄντα, καὶ ὀλίγα δόντα, τὸ
 πᾶν ἀπενέγκασθαι· τὰ γὰρ κατὰ δύναμιν ὁ Θεὸς ἀπαιτεῖ.
 Οὔτε πλοῦτος προξενεῖ τὸν οὐρανόν, οὔτε πενία τὴν γέενναν,
 30 ἀλλ' ἑκάτερα προαίρεσις ἀγαθῆ καὶ μοχθηρᾶ. Ταύτην οὖν

κίαν; δὲν βλέπετε αὐτοὺς ποὺ εὐρίσκονται εἰς τὴν ζωὴν καὶ στεροῦνται αὐτά; Διατί ἔχομεν προσκολληθῆ εἰς τὰ ἀσταθῆ πράγματα, διατί εἴμεθα προσδεδεμένοι εἰς τὰ ἀβέβαια; μέχρι πότε δὲν θὰ ἀντιλαμβανώμεθα αὐτὰ ποὺ παραμένουν ἀμετάβλητα; Τί δὲν θὰ ἔδιδον οἱ γέροντες, ἐὰν βεβαίως ἦτο δυνατόν, νὰ ἀπομακρύνουν τὰ γηρατεῖα; Ἐπειτα πόσης παραφροσύνης δὲν εἶναι δεῖγμα τὸ νὰ θέλη μὲν κανεὶς νὰ ἐπανεέλθῃ εἰς τὴν προηγουμένην νεότητα, καὶ δι' αὐτὸ τὰ πάντα εὐκόλως νὰ ἡμπορῆ νὰ δώσῃ, ὥστε νὰ γίνῃ νεώτερος, ἐνῶ ἡμπορεῖ νὰ λάβῃ νεότητα ποὺ δὲν ἔχει ποτὲ γηρατεῖα καὶ μὲ πολὺν πλοῦτον καὶ περισσότερον πνευματικώτερον, ὅμως νὰ μὴ θέλῃ οὔτε δι' ὀλίγον νὰ ἀφήσῃ ἀλλὰ νὰ κατέχῃ αὐτὰ ποὺ δὲν ὠφελοῦν καθόλου εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν; Δὲν ἡμποροῦν νὰ σὲ σώσουν ἀπὸ τὸν θάνατον, δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἀποτρέψουν τὴν ἀσθένειαν, νὰ ἐμποδίσουν τὰ γηρατεῖα, τίποτε ἀπ' αὐτὰ ποὺ εἶναι ἀναγκαῖα καὶ ἔρχονται κατὰ τὸν νόμον τῆς φύσεως, καὶ ἀκόμη ἀκολουθεῖς αὐτά; Εἶπέ μου, ποῖον τὸ κέρδος; Ἡ μέθη, ἡ γαστριμαργία, αἱ ἄσεμνοι καὶ αἱ παντός εἶδους ἡδοναί, ποὺ μᾶς βασανίζουν περισσότερον ἀπὸ τοὺς σκληροὺς κυρίους μας. Αὐτὰ μόνον εἶναι δυνατόν νὰ κερδίσωμεν ἀπὸ τὸν πλοῦτον, τίποτε δὲ ἄλλο, ἐπειδὴ δὲν θέλομεν. Διότι ἐὰν πράγματι ἠθέλαμεν, θὰ ἡμπορούσαμεν νὰ κληρονομήσωμεν ἀπὸ τὸν πλοῦτον τὸν οὐρανὸν τὸν ἴδιον.

Ἐπομένως, λέγει, ὁ πλοῦτος εἶναι καλὸν πρᾶγμα. Δὲν ἐπιτυγχάνει αὐτὸ ὁ πλοῦτος, ἀλλ' ἡ προαίρεσις ἐκείνου, ποὺ ἔχει τὸν πλοῦτον. Ἀφοῦ λοιπὸν ἐπιτυγχάνῃ αὐτὸ ἡ προαίρεσις, εἶναι δυνατόν καὶ ὁ πτωχὸς νὰ κληρονομήσῃ τὸν οὐρανόν. Αὐτὸ βεβαίως ποὺ εἶπα πολλὰς φορές, ὁ Θεὸς δὲν προσέχει εἰς τὴν ποσότητα αὐτῶν ποὺ δίδονται, ἀλλ' εἰς τὴν προαίρεσιν ἐκείνων ποὺ δίδουν. Εἶναι δυνατόν καὶ ὅταν εἶσαι πτωχὸς καὶ ἔδωσες ὀλίγα, νὰ κερδίσης τὸ πᾶν, διότι ὁ Θεὸς ἀπαιτεῖ ἀπὸ τὸν καθένα τὸ κατὰ δύναμιν. Οὔτε ὁ πλοῦτος γίνεται αἴτιος διὰ τὸν οὐρανόν, οὔτε ἡ πτωχεῖα διὰ τὴν γέενναν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰ δύο ἡ ἀγαθὴ καὶ ἡ πονηρὰ προαίρεσις. Ἄς διορθώσωμεν λοιπὸν αὐτὴν, ἃς

διορθώσωμεν, ταύτην ἀνακιτησώμεθα, ταύτην ρυθμίσωμεν, καὶ πάντα ἡμῖν ἔσται εὐκόλα. Καθάπερ γὰρ ὁ τεχνίτης, ἂν τε σιδηροῦν, ἂν τε χρυσοῦν οκέπαρον ἔχη, ὁμοίως ἐργάζεται τὰ ξύλα, μᾶλλον δὲ ἐν τῷ σιδηρῷ πλέον, οὕτω καὶ ἐν ταῦθα, 5 εὐκολώτερον μᾶλλον διὰ τῆς πενίας ἢ ἀρετῆ κατορθοῦται. Περὶ μὲν γὰρ τοῦ πλούτου φησὶν, «Εὐκολώτερον κάμηλον διὰ τριμαλιᾶς ραφίδος εἰσελθεῖν, ἢ πλούσιον εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν». Περὶ δὲ τῆς πενίας οὐδὲν τοιοῦτον ἀπεφήνατο, ἀλλὰ καὶ τοῦναντίον «Πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δός πτωχοῖς, καὶ δεῦρο ἀκολουθήσει μοι»· ὡς ἐκ 10 τῆς πράσεως τῆς ἀκολουθήσεως οὔσης.

Μὴ τοίνυν φεύγωμεν τὴν πενίαν, ὡς πονηρόν· βασιλείας γὰρ ἔστι πρόξενος· καὶ πάλιν μὴ διώκωμεν τὸν πλοῦτον, ὡς ἀγαθόν· τοὺς γὰρ μὴ προσέχοντας ἀπόλλυσιν· ἀλλὰ 15 πανταχοῦ τὸ ἔμμα πρὸς τὸν Θεὸν ἀνατείνοντες, χρώμεθα εἰς δέον τοῖς ὑπηργυμένοις ἡμῖν παρ' αὐτοῦ, καὶ δυνάμει σώματος, καὶ περιουσίᾳ χρημάτων, καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν. Καὶ γὰρ ἄτιπον ὑπ' αὐτοῦ γενομένους, ἐτιέροις ταῦτα παρέχειν χρήσιμα, ἀλλὰ μὴ τῷ πεποιηκότι ἡμᾶς. Ἐποίησέ σοι 20 ὀφθαλμόν; Τοῦτον αὐτῷ παρέχε χρήσιμον, μὴ τῷ διαβόλῳ. Πῶς δὲ αὐτῷ παρέξεις; Τὰ κτίσματα αὐτοῦ θεωρῶν, καὶ αἰνῶν αὐτὸν καὶ δοξάζων καὶ ἀπάγων τῆς τῶν γυναικῶν ὄψεως. Ἐποίησέ σοι χεῖρας; Ταύτας αὐτῷ κέκιησο, μὴ τῷ διαβόλῳ, μὴ εἰς ἀρπαγὰς καὶ πλεονεξίας, ἀλλ' εἰς ἐντιολὰς 25 καὶ εὐποιίας, καὶ εἰς εὐχὰς ἐκτενεῖς ἀνατείνων αὐτάς, εἰς τὸ τοῖς πεπωκόσιν ὀρέγειν χεῖρα. Ἐποίησέ σοι ὦτα; Ταῦτα αὐτῷ παρέχε, μὴ τοῖς διακεκλασμένοις μέλεσι, μηδὲ ταῖς αἰσχροῖς ἀκοαῖς, ἀλλὰ «Πᾶσα διήγησίς σου ἐν νόμῳ ὑψίστου». «Ἐν πλήθει» γάρ, φησί, «πρεσβυτέρων σιῆθι,

ένδυναμώσωμεν αὐτήν, ἄς διαμορφώσωμεν αὐτήν, καὶ ὅλα θὰ εἶναι εὐκόλα εἰς ἡμᾶς. Ὅπως ἀκριβῶς ὁ τεχνίτης, εἴτε ἔχη σιδηροῦν εἴτε χρυσὸν σκεπάρνι, κατεργάζεται κατὰ τὸν ὅμοιον τρόπον τὰ ξύλα, μάλιστα δὲ καλύτερον μὲ τὸ σιδηροῦν, ἔτσι καὶ ἐδῶ, ἡ ἀρετὴ κατορθώνεται εὐκολώτερον μᾶλλον μὲ τὴν πτωχείαν. Διότι διὰ μὲν τὸν πλοῦτον λέγει ὁ Χριστός· «Εὐκολώτερον εἶναι νὰ εἰσέλθῃ ἡ κάμηλος ἀπὸ τὴν ὀπήν τῆς βελόνης, παρὰ ὁ πλούσιος νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν βασιλείαν τῶν Οὐρανῶν», διὰ δὲ τὴν πτωχείαν δὲν διεκήρυξε τίποτε τὸ παρόμοιον, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀντίθετον· «Πώλησε τὰ ὑπάρχοντά σου, καὶ μοίρασέ τα εἰς τοὺς πτωχοὺς, καὶ ἔλα νὰ μὲ ἀκολουθήσῃς»¹⁰, ἐπειδὴ ἐξηρτάτο ἡ ἀκολούθησις ἀπὸ τὴν πώλησιν τῶν ὑπαρχόντων.

Ἄς μὴ ἀποφεύγωμεν λοιπὸν τὴν πτωχείαν ὡς κακόν, διότι γίνεται πρόξενος τῆς Βασιλείας τῶν Οὐρανῶν. Καὶ πάλιν ἄς μὴ ἐπιδιώκωμεν τὸν πλοῦτον ὡς ἀγαθόν, διότι καταστρέφει ἐκείνους ποὺ δὲν προσέχουν. Ἄλλὰ παντοῦ, ὑψώνοντες τὸ βλέμμα πρὸς τὸν Θεόν, ἄς χρησιμοποιοῦμεν ὅπως πρέπει αὐτά, ποὺ ἔχουν δημιουργηθῆ ἀπὸ τὸν Θεὸν πρὸς χάριν μας, καὶ τὴν σωματικὴν μας δύναμιν, καὶ τὴν ἀφθονίαν τῶν χρημάτων, καὶ ὅλα τὰ ἄλλα. Καὶ πράγματι εἶναι ἄτοπον, ἐνῶ ἔχομεν γίνεαι ἀπ' αὐτόν, εἰς ἄλλους νὰ παρέχουν αὐτὰ ὠφελείας, ἀλλ' ὄχι εἰς τὸν δημιουργόν μας. Ἐδημιούργησεν εἰς σὲ ὀφθαλμόν; Πρόσφερε αὐτόν ὠφέλιμον εἰς αὐτόν, ὄχι εἰς τὸν διάβολον. Πῶς δὲ θὰ τὸν προσφέρῃς εἰς αὐτόν; Ὅταν παρατηρῆς τὰ κτίσματα αὐτοῦ, καὶ ὑμνῆς καὶ δοξάζῃς αὐτόν, καὶ ὅταν ἀπομακρύνῃς αὐτόν ἀπὸ τὸ πρόσωπον τῶν γυναικῶν. Ἐδημιούργησεν εἰς σὲ τὰ χέρια; Νὰ ἔχῃς αὐτὰ διὰ τὸν Θεόν, ὄχι διὰ τὸν διάβολον, ὄχι διὰ ἀρπαγὰς καὶ πλεονεξίας, ἀλλὰ διὰ τὴν τήρησιν τῶν ἐντολῶν καὶ τὰς ἀγαθοεργίας καὶ νὰ ὑψώῃς αὐτὰ εἰς ἐκτενεῖς προσευχάς, διὰ νὰ βοηθῆς τοὺς πεπτωκότας. Ἐδημιούργησεν εἰς σὲ τὰ αὐτιά; Πρόσφερε τα εἰς αὐτόν, ὄχι εἰς τὰ ἀνήθικα ἄσματα, οὔτε εἰς τοὺς αἰσχροὺς λόγους, ἀλλὰ «Κάθε συνομιλία σου ἄς ἀναφέρεται εἰς τὸν νόμον τοῦ Ὑψίστου». «Εἰς συγκέντρωσιν πρεσβυτέρων, λέγει, στά-

καὶ τίς σοφός, αὐτῷ προσκολλήθητι». Ἐποίησέ σοι σιόμα; Τοῦτο μηδὲν πραιτέω τῶν μὴ δοκούντων αὐτῷ, ἀλλὰ ψαλμωδίας, ὕμνους, ᾠδὰς πνευματικὰς ἀδέιω· «Ἴνα δῶ χάριν», φησί, «οἷς ἀκούουσιν», εἰς οἰκοδομήν, καὶ μὴ εἰς
 5 κατασιροφήν, εἰς εὐφημίαν, καὶ μὴ εἰς κακηγορίαν, μὴ εἰς ἐπιβουλάς, ἀλλὰ πᾶν τῶνναντιον. Ἐποίησέ σοι πόδας, οὐχ ἵνα τρέχῃς ἐπὶ κακίαν, ἀλλ' ἐπὶ ἀγαθὰ. Ἐποίησέ σοι γασιέρα, οὐχ ἵνα διαρρηγνύῃς αὐτήν, ἀλλ' ἵνα φιλοσοφῆς. Ἐδῆκεν ἐπιθυμίαν πρὸς παιδοποιΐαν, ἀλλ' οὐ πρὸς πορ-
 10 νεΐαν καὶ μοιχείαν. Ἐδωκέ σοι νοῦν, οὐχ ἵνα αὐτὸν βλασφημῆς, οὐχ ἵνα λοίδορος ᾖ, ἀλλ' ἵνα ἄφρευσιος.

Ἐδωκε καὶ χρήματα, ἵνα εἰς δέον αὐτοῖς χρώμεθα· καὶ ἰσχύν, ἵνα καὶ ταύτη εἰς δέον ᾧμεν κεχρημένοι. Ἐποίησε τέχνας, ἵνα βίος συνεσιτήκη, οὐχ ἵνα τῶν πνευματι-
 15 κῶν ἀπαριτήσωμεν ἐαντιούς, οὐχ ἵνα ταῖς βαναύσοις προσέχωμεν τέχναις, ἀλλὰ ταῖς ἀναγκαίαις, ἵνα ἀλλήλοις ὑπηρετιῶμεν, οὐχ ἵνα ἀλλήλοις ἐπιβουλεύωμεν. Ἐδωκεν ὄροφον, ἵνα σιέγη τὸν ὑετὸν, τοσοῦτον μόνον, οὐχ ἵνα καλλωπίζεται οὗτος μὲν τῷ χροσῷ, ὁ δὲ πένης διαφθείρηται τῷ
 20 λιμῷ. Ἐδωκεν ἱμάτια, ἵνα σκεπώμεθα, οὐχ ἵνα ἐπιδεικνῶμεθα, οὐχ ἵνα ταῦτα μὲν ἦ πολὺ ἔχοντα χροσίον, ὁ δὲ Χριστὸς γυμνὸς ἀπολύηται. Ἐδωκε σιέγην, οὐχ ἵνα μόνος ἔχῃς, ἀλλ' ἵνα καὶ ἄλλοις παρέχῃς. Ἐδωκε γῆν, οὐχ ἵνα σὺ τὸ πλεον αὐτῆς ὑποτιμνόμενος, εἰς πόρνας καὶ ὄρχησιὰς καὶ
 25 μίμους καὶ αὐλητὰς καὶ κιθαρωδοὺς ἀναλίσκες τὰ τοῦ Θεοῦ ἀγαθὰ, ἀλλ' εἰς πεινῶντας καὶ δεομένους. Ἐδωκέ σοι θάλαττον, ἵνα πλέῃς, ἵνα μὴ κάμνης ὁδοιπορῶν, οὐχ ἵνα περιεργάζῃ αὐτῆς τὰ βάρη, καὶ λίθους καὶ ὄσα τοιαῦτα ἐκεῖθεν ἀναφέρῃς, οὐδ' ἵνα ἔργον τοῦτο ποιῇ.

11. Σοφ. Σειρ. 9, 15· 8, 34.

12. Ἐφ. 4, 29

σου ὄρθιος καὶ ἐξέτασε ποῖος εἶναι ὁ σοφώτερος καὶ εἰς αὐτὸν προσκολλήσου»¹¹. Ἐδημιούργησεν εἰς σέ τὸ στόμα; "Ἄς μὴ κάνῃ τοῦτο τίποτε ἀπ' αὐτὰ ποῦ δὲν ἀρέσουν εἰς τὸν Θεόν, ἀλλ' ἄς ψάλλῃ ψαλμωδίας, ὕμνους, ὠδὰς πνευματικάς. «Διὰ νὰ μεταδώσῃ χάριν», λέγει, «εἰς τοὺς ἀκούοντας»¹², διὰ νὰ οἰκοδομήσῃ καὶ ὄχι νὰ καταστρέψῃ, δι' ἔπαινον καὶ ὄχι δι' ἐξύβρισιν, ὄχι διὰ σκευωρίας, ἀλλὰ διὰ κάθε τὸ ἀντίθετον. Ἐδημιούργησε τὰ πόδια εἰς σέ, ὄχι νὰ τρέχῃς διὰ τὸ κακόν, ἀλλὰ διὰ τὰ ἀγαθὰ. Ἐδημιούργησε τὴν κοιλίαν εἰς σέ, ὄχι διὰ νὰ διασπᾶς αὐτὴν ἀπὸ τὴν πολυφαγίαν, ἀλλὰ διὰ νὰ φιλοσοφῆς. Ἔθεσε τὴν ἐπιθυμίαν διὰ τὴν γέννησιν τῶν τέκνων, ὄχι ὅμως διὰ τὴν πορνείαν καὶ τὴν μοιχείαν. Ἔδωσεν εἰς σέ νοῦν, ὄχι διὰ νὰ βλασφημῆς αὐτόν, ὄχι διὰ νὰ ὑβρίζῃς, ἀλλὰ διὰ νὰ ἐπαινῆς.

Ἔδωσε καὶ χρήματα, διὰ νὰ χρησιμοποιοῦμεν αὐτὰ ὅπως πρέπει, καὶ δύναμιν, διὰ νὰ χρησιμοποιοῦμεν καὶ αὐτὴν δεόντως. Ἐδημιούργησε καὶ τὰς τέχνας, διὰ νὰ ὑπάρχουν τὰ πρὸς τὸ ζῆν μέσα, ὄχι διὰ νὰ ἀπομακρύνωμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας ἀπὸ τὰ πνευματικά, διὰ νὰ μὴ προσέχωμεν εἰς τὰς χυδαίας τέχνας, ἀλλὰ εἰς τὰς ἀναγκαίας, διὰ νὰ ἐξυπηρετούμεθα μεταξὺ μας καὶ ὄχι διὰ νὰ ἐπιβουλεύωμεθα. Ἔδωσε τὴν στέγην, διὰ νὰ μᾶς προφυλάσῃ ἀπὸ τὴν βροχὴν, δι' αὐτὸ μόνον καὶ ὄχι διὰ νὰ στολίζεται μὲ χρυσόν, ὃ δὲ πτωχός νὰ ἐξολοθρευέται ἀπὸ τὴν πείναν. Ἔδωσε τὰ ἱμάτια, διὰ νὰ καλυπτώμεθα, ὄχι διὰ νὰ ἐπιδεικνυώμεθα, ὄχι διὰ νὰ κοστίζουν αὐτὰ πολλὰ χρήματα, ὃ δὲ Χριστός νὰ ἀποθνήσκῃ γυμνός. Ἔδωσε κατάλυμα, ὄχι διὰ νὰ τὸ ἔχῃς μόνος σου, ἀλλὰ διὰ νὰ τὸ χορηγῆς καὶ εἰς ἄλλους. Ἔδωσε τὴν γῆν, ὄχι διὰ νὰ ἀναλίσκῃς τὰ ἀγαθὰ τοῦ Θεοῦ, ἀποκόπτων τὸ περισσότερον τμήμα αὐτῆς, εἰς τὰς πόρνas καὶ χορευτὰς καὶ μίμους καὶ αὐλητὰς καὶ κιθαρῶδους, ἀλλ' εἰς ἐκείνους ποῦ πεινοῦν καὶ ἔχουν ἀνάγκην. Ἔδωσεν εἰς σέ τὴν θάλασσαν, διὰ νὰ πλέῃς, διὰ νὰ κουράζεσαι μὲ τὰς ὁδοιπορίας, ὄχι διὰ νὰ περιεργάζεσαι τὰ βάθη αὐτῆς καὶ τοὺς λίθους καὶ ὅσα παρόμοια ἀπ' ἐκεῖ φέρεις ἐπάνω εἰς τὴν ξηράν, οὔτε διὰ νὰ κάμνῃς ἀσχολίαν τοῦτο.

Τίνος οὖν ἔνεκεν, φησίν, οἱ λίθοι; Εἶπε δὴ μοι σύ,
 τίνος δὲ ἔνεκεν οἱ λίθοι οὗτοι τοιοῦτοί εἰσι; κἀκεῖνοι τῇ
 δυνάμει βαρύτεροι, μᾶλλον δὲ οὗτοι χρησιμώτεροι; Οὗτοι
 μὲν γὰρ κἄν πρὸς οἰκοδομὴν συμβάλλονται, ἐκεῖνοι δὲ πρὸς
 5 οὐδὲν καὶ οὗτοι ἐκείνων ἰσχυρότεροι. Ἄλλ' ἐκεῖνοι, φησί,
 κάλλος ἐργάζονται. Πῶς; ὑπολήψεως ἔστι τὸ ἔργον. Λευ-
 κότεροί εἰσιν; Ἄλλ' οὐκ εἰσὶ μαρμάρου τοῦ σφόδρα λευκοῦ
 λευκότεροι, ἀλλ' οὐδὲ ἴσοι. Ἄλλ' ἰσχυρότεροι; Ἄλλ' οὐδὲ
 τοῦτο ἔχει τις ἂν εἰπεῖν. Ἀλλὰ χρησιμώτεροι; ἀλλὰ μεί-
 10 ζους; Ἄλλ' οὐδὲ τοῦτο. Πόθεν οὖν ἐθαυμάσθησαν, ἀλλ' ἢ
 ἀπὸ ὑπολήψεως; Εἰ γὰρ μήτε καλλίους εἰσὶν (εὐρήσομεν
 γὰρ αὐτῶν περιφανεστέρους, λευκοτέρους), μήτε χρήσιμοι,
 μήτε ἰσχυρότεροι, πόθεν οὕτως ἐθαυμάσθησαν; οὐχὶ ἀπὸ
 ὑπολήψεως μόνης; Τίνος οὖν ἔνεκεν ἔδωκεν; Οὐκ αὐτὸς
 15 ἔδωκεν ἀλλὰ σὺ ἐνόμισας μέγα τι εἶναι. Τί οὖν, φησίν,
 διὰ καὶ ἡ Γραφή τούτους θαυμάζει; Πρὸς τὴν ὑπόληψιν
 λοιπὸν διαλέγεται τὴν σὴν. Ἐπεὶ καὶ διδάσκαλος παιδῶν
 διαλεγόμενος, τὰ αὐτὰ ἐκείνων πολλαχοῦ θαυμάζει, ὅταν
 αὐτὸ βούληται ἐπισπάσασθαι καὶ ὑπαγαγέσθαι. Τί κάλλος
 20 ἐπιζητεῖς ἱματίων; Ἰματίῳ σε περιέβαλε καὶ ὑποδήματι
 ταῦτα δὲ ποῦ λόγον ἂν ἔχει; «Ἐπιθυμητὰ ὑπὲρ χρυσίου»,
 φησί, «καὶ λίθον τίμιον πολὺν τὰ κρίματα τοῦ Θεοῦ». Οὐκ
 ἔστι ταῦτα, ἀγαπητοί, χρήσιμα· εἰ χρήσιμα ἦν, οὐκ ἂν
 ἐκέλευσεν αὐτῶν καταφρονεῖν ἀλλὰ πρὸς τὴν ὑπόληψιν
 25 τὴν ἡμετέραν φθέγγεται ἢ θεία Γραφή. Καὶ τοῦτο δὲ
 τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας.

Τίνος οὖν ἔνεκεν, φησίν, ἔδωκε πορφύραν, καὶ ὄσα
 τοιαῦτα; Τῆς τοῦ Θεοῦ δωρεᾶς ἔστιν ἔργα ταῦτα. Καὶ γὰρ
 καὶ ἀπὸ ἐτέρων τὸν πλοῦτον ἠθέλησε δεῖξαι τὸν αὐτοῦ·
 30 ἐπεὶ καὶ σῖτον ἔδωκε μόνον· σὺ δὲ πολλὰ ἀπὸ τούτου κατα-

Διὰ ποῖον λόγον λοιπόν, λέγει, ὑπάρχουν οἱ λίθοι; Εἶπέ μου λοιπόν σύ, διὰ ποῖον λόγον οἱ λίθοι αὐτοὶ εἶναι τέτοιου εἴδους; καὶ ἐκεῖνοι βαρύτιμοι, μάλλον δὲ αὐτοὶ χρησιμώτεροι; Διότι αὐτοὶ μὲν συμβάλλουν εἰς τὴν κατασκευὴν οἰκοδομῶν, ἐκεῖνοι δὲ εἰς τίποτε, καὶ αὐτοὶ εἶναι ἰσχυρότεροι ἀπ' ἐκείνους. Ὅμως ἐκεῖνοι, λέγει, προξενοῦν τὸ κάλλος. Πῶς; τὸ ἔργον εἶναι γνώρισμα τῆς ἐκτιμήσεως. Εἶναι λευκότεροι; Ὅμως δὲν εἶναι λευκότεροι ἀπὸ τὸ μάρμαρον, ποῦ εἶναι πολὺ λευκότερον ἀπὸ τὸ λευκόν, ἀλλ' οὔτε ἴσοι πρὸς αὐτό. Μήπως εἶναι ἰσχυρότεροι; Ὅμως οὔτε αὐτὸ θὰ ἠμποροῦσε νὰ εἰπῆ κανεὶς. Μήπως εἶναι χρησιμώτεροι; μήπως μεγαλύτεροι; Ὅμως οὔτε αὐτό. Ἀπὸ ποῦ λοιπόν ἐθαυμάσθησαν, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ὑπόληψίν μας; Διότι ἐὰν δὲν εἶναι οὔτε οἱ καλύτεροι διότι θὰ εὐροῦμεν λαμπρότερους καὶ λευκοτέρους τούτων, οὔτε χρήσιμοι, οὔτε ἰσχυρότεροι, ἀπὸ ποῦ ἐθαυμάσθησαν τόσον πολὺ; ὄχι ἀπὸ τὴν ὑπόληψίν μας μόνην; Διατί λοιπόν ἔδωσεν αὐτούς; Δὲν ἔδωσεν ὁ Θεός, ἀλλὰ σὺ ἐνόμισες ὅτι εἶναι κάτι σπουδαῖον. Τί λοιπόν, λέγει, διότι καὶ ἡ Γραφή θαυμάζει αὐτούς; Πρὸς τὴν ὑπόληψίν σου βέβαια ἀπευθύνει τὸν λόγον. Διότι καὶ ὁ διδάσκαλος, ὅταν συνομιλῆ μὲ παιδί, τὰ ἴδια μὲ ἐκεῖνο θαυμάζει εἰς πολλὰ σημεία, ὅταν θέλῃ νὰ παρακινήσῃ αὐτὸ καὶ νὰ τὸ φέρῃ ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του. Διατί ἐπιζητεῖς τὸ κάλλος τῶν ἱματίων; Ὁ Θεός σε ἐνέδυσσε μὲ τὰ ἱμάτια καὶ τὰ ὑποδήματα. Ποίαν ἀξίαν θὰ ἠμποροῦσαν αὐτὰ νὰ ἔχουν; «Αἱ κρίσεις τοῦ Θεοῦ», λέγει, «ὁ Δαυῖδ, εἶναι ἐπιθυμηταὶ περισσότερο ἀπὸ τὸν χρυσὸν καὶ ἀπὸ πλῆθος πολυτίμων λίθων»¹⁸. Δὲν εἶναι αὐτά, ἀγαπητοί, χρήσιμα. Ἐὰν ἦσαν χρήσιμα, δὲν θὰ προέτρεπε νὰ τὰ περιφρονοῦμεν. Ἀλλ' ἡ ἀγία Γραφή ὁμιλεῖ πρὸς τὴν ἰδικήν μας ἀντίληψιν. Καὶ τοῦτο δὲ εἶναι ἐκδήλωσις τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ.

Διὰ ποῖον λόγον, λέγει, ἔδωσε τὴν πορφύραν καὶ ὅλα τὰ παρόμοια; Αὐτὰ εἶναι ἔργα τῆς δωρεᾶς τοῦ Θεοῦ. Καὶ πράγματι ἠθέλησε νὰ ἀποδείξῃ ἀπὸ τὸν πλοῦτον τῶν ἄλλων τὸν ἰδικόν του· λοιπόν ἔδωσε μόνον τὸ σιτάρι· σὺ ὁ

σκευάζεις, πλακοῦντας, πέμματα διάφορα καὶ παντοδαπά,
 πολλὴν ἔχοντα τὴν ἡδονήν. Ἡ ἡδονὴ καὶ ἡ κενοδοξία πάντα
 ταῦτα ἐξεῦρεν· ἔδοξέ σοι πάντων αὐτὰ προθεῖναι. Ἐπεὶ
 εἶ τις σε ἔροιο ξένος ἀνὴρ ἢ γεωργός, καὶ ἄπειρος ὢν
 5 τῆς γῆς, καὶ ἰδὼν σε θαυμάζοντα εἶποι, διὰ τί ταῦτα θαυ-
 μάζεις; τί ἔχεις εἰπεῖν; ὅτι καλὸν ἰδεῖν; Ἄλλ' οὐχ οὕτως.
 Πανσώμεθα τοίνυν τῆς τοιαύτης ὑπολήψεως· τῶν ὄντως
 ἀληθινῶν ἀντεχώμεθα. Ταῦτα γὰρ οὐκ ἔστιν, ἀλλ' ἀπλῶς
 παρέρχεται μόνον ποταμοῦ δίκην παραρρέοντα. Διό, παρα-
 10 καλῶ, ἐπὶ τῆς πέτρας ἑαυτοὺς σιήσωμεν, ἵνα καὶ τὸ εὐ-
 κόλως περιτρέπεσθαι φύγωμεν, καὶ τῶν μελλόντων ἐπι-
 τύχωμεν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡ-
 μῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύ-
 ματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας
 15 τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

μως παρασκευάζεις ἀπ' αὐτὸ πίττας, γλυκύσματα διάφορα καὶ ποικίλα, ποὺ ἔχουν εὐχάριστον γεῦσιν. Ἡ ἡδονὴ καὶ ἡ κενοδοξία ἀνεκάλυψαν ὅλα αὐτά, καὶ σοῦ ἐφάνη καλὸν νὰ τὰ προτιμήσῃς ἀπὸ ὅλα. Διότι, ἐὰν θὰ σὲ ἐρωτήσῃ κάποιος ἄσχετος καὶ ὄχι γεωργός, καὶ ὁ ὁποῖος δὲν γνωρίζει ἀπ' αὐτά, καὶ ὅταν σὲ ἰδῇ νὰ θαυμάζῃς θὰ εἰπῇ, διατί θαυμάζεις αὐτά; τί θὰ ἠμπορέσῃς νὰ ἀπαντήσῃς; ὅτι εἶναι εὐχάριστα εἰς τὴν ὄρασιν; Δὲν εἶναι ὅμως ἔτσι τὸ πρᾶγμα. Ἄς παύσωμεν λοιπὸν νὰ ἔχωμεν αὐτὰ εἰς τέτοιαν ὑπόληψιν, ἅς ἐπιδιδῶμεθα εἰς τὰ πραγματικῶς ἀληθινά. Διότι αὐτὰ δὲν ὑπάρχουν, ἀλλ' ἀπλῶς παρέρχονται μόνον καὶ ὡς ποταμὸς ποὺ ρέει φεύγουν καὶ χάνονται. Διὰ τοῦτο, παρακαλῶ, ἅς σταθοῦμεν σταθερὰ ἐπάνω εἰς τὴν πέτραν, διὰ νὰ ἀποφύγωμεν καὶ τὴν εὐκόλον παρεκτροπὴν, καὶ διὰ νὰ ἐπιτύχωμεν τὰ ἀγαθὰ τῆς μελλούσης ζωῆς, μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετὰ τοῦ ὁποῖου ἀνήκει εἰς τὸν Πατέρα καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἡ δόξα, ἡ δύναμις, ἡ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἄμην.

ΛΟΓΟΣ ΙΒ΄

Φιλιπ. 3, 7 - 12

«*Ἄλλ' ἅτινα ἦν μοι κέρδη, ταῦτα ἤγημαι διὰ τὸν Χριστὸν ζημίαν. Ἄλλὰ μὲν οὖν καὶ ἠγοῦμαι πάντα*
5 *ζημίαν εἶναι διὰ τὸ ὑπερέχον τῆς γνώσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου μου, δι' ὃν τὰ πάντα ἐζημιώθην, καὶ ἠγοῦμαι σκύβαλα εἶναι, ἵνα Χριστὸν κερδήσω, καὶ εὐρεθῶ ἐν αὐτῷ μὴ ἔχων ἐμὴν δικαιοσύνην τὴν ἐκ τοῦ νόμου, ἀλλὰ τὴν διὰ πίστεως Ἰησοῦ Χρι-*
10 *στοῦ, τὴν ἐκ Θεοῦ δικαιοσύνην».*

Τοῖς πρὸς τοὺς αἰρειτικοὺς ἀγῶσιν ἀκμαζούσαις χρὴ προσβάλλειν ταῖς διανοίαις, ἵνα δύνωνται προσέχειν ἀκριβῶς. Διὰ τοῦτο ἐντεῦθεν ποιούμεθα ταύτης τῆς διαλέξεως τὴν ἀρχήν, ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς παρελθούσης. Τί δὲ ἦν
15 *ἐκεῖνο; Καταλέξας πάντα τὰ καυχήματα τὰ Ἰουδαϊκά, τὰ ἀπὸ φύσεως, τὰ ἀπὸ προαιρέσεως, ἐπήγαγεν· «Ἄλλ' ἅτινα ἦν μοι κέρδη, ταῦτα ἤγημαι ζημίαν πάντα εἶναι διὰ τὸ ὑπερέχον τῆς γνώσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου μου, δι' ὃν τὰ πάντα ἐζημιώθην, καὶ ἠγοῦμαι σκύβαλα εἶναι,*
20 *ἵνα Χριστὸν κερδήσω». Ἐπιπηδῶσιν ἐνταῦθα οἱ αἰρειτικοί. Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο τῆς σοφίας ἐστὶ τοῦ Πνεύματος, ἐλπίδας αὐτοῖς ὑποδέσθαι νίκης, ἵνα καταδέξωνται τὴν μάχην. Εἰ γὰρ φανερῶς εἴρητο, ὅπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἐποίησαν, ἐποίη-*

ΛΟΓΟΣ ΙΒ΄

Φιλιπ. 3, 7 - 12

«'Αλλ' αὐτά, ποὺ ἦσαν εἰς ἐμὲ κέρδη, αὐτὰ ἔχω θεωρήσει ζημίαν, προκειμένου νὰ ἀρέσω εἰς τὸν Χριστόν. 'Αλλ' ὅμως καὶ τώρα νομίζω, ὅτι ὅλα εἶναι ζημία συγκρινόμενα πρὸς τὴν ὑπεροχὴν τῆς γνώσεως τοῦ Κυρίου μου Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τὸν ὁποῖον τὰ πάντα ἐζημιώθην, καὶ τὰ θεωρῶ ὅλα σκύβαλα διὰ νὰ κερδίσω τὸν Χριστόν, καὶ διὰ νὰ εὕρεθῶ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως ἐνωμένος μὲ αὐτόν, ὄχι μὲ τὴν δικαιοσύνην μου, ποὺ πηγάζει ἀπὸ τὸν Νόμον, ἀλλὰ μὲ τὴν δικαιοσύνην, ποὺ ἀποκτᾶται διὰ τῆς πίστεως εἰς τὸν Χριστόν, ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὸν Θεόν»¹.

Εἶναι ἀνάγκη νὰ προσβάλλωμεν τοὺς ἀγῶνας κατὰ τῶν αἰρετικῶν μὲ διαυγεῖς τὰς διανοίας, διὰ νὰ ἡμποροῦν νὰ προσέχουν μὲ ἀκρίβειαν. Διὰ τοῦτο ἀρχίζομεν αὐτὴν τὴν ὁμιλίαν ἀπὸ τὸ σημεῖον τοῦτο, δηλαδὴ ἀπὸ τὸ τέλος τῆς προηγουμένης. Ποῖον λοιπὸν ἦτο ἐκεῖνο; Ἐποὶ ἀνέφεραν ὅλα τὰ ἰουδαϊκὰ ἀντικείμενα τῆς καυχήσεώς του, καὶ αὐτὰ ποὺ προήρχοντο ἀπὸ τὴν φύσιν καὶ αὐτὰ ἀπὸ τὴν προαίρεσίν του, προσέθεσεν· «'Αλλ' αὐτά, ποὺ ἦσαν εἰς ἐμὲ κέρδη, αὐτὰ ἔχω θεωρήσει ὅτι εἶναι ζημία, συγκρινόμενα πρὸς τὴν ὑπεροχὴν τῆς γνώσεως τοῦ Κυρίου μου Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τὸν ὁποῖον τὰ πάντα ἐζημιώθην, καὶ τὰ θεωρῶ ὅλα σκύβαλα, διὰ νὰ κερδίσω τὸν Χριστόν». Ἐπιτίθενται ἐδῶ οἱ αἰρετικοί. Καὶ πράγματι καὶ τοῦτο εἶναι χαρακτηριστικὸν τῆς σοφίας τοῦ Πνεύματος, νὰ ὑπόσχεται εἰς αὐτοὺς ἐλπίδας νίκης, διὰ νὰ ἀποδεχθοῦν τὴν μάχην. Διότι, ἐὰν εἶχε λεχθῆ φανερώς, ἐκεῖνο ποὺ ἔπραξαν εἰς τὰ ἄλλα, θὰ ἡμποροῦσαν νὰ πρά-

σαν ἂν καὶ ἐπὶ τούτων ἐξήλειψαν ἂν τὰ γράμματα, παρητήσαν-
 το τὴν γραφήν, οὐ δυνάμενοι ὄλως ταύτη ἀντιβλέπειν. Ἄλλ'
 ὅπερ ἐπὶ τῶν ἰχθύων γίνεται, τὸ δυνάμενον αὐτοὺς ἐλεῖν
 κρύπτεται, ὥστε αὐτοὺς ἐπιδραμεῖν, καὶ οὐ πρόδηλον κεῖται,
 5 οὕτω δὴ καὶ ἐνιαῦθα. Σκύβαλα εἴρηται ὁ νόμος, φησί,
 ζημία εἴρηται λέγει, οὐκ ἐνῆν Χριστὸν κερδᾶναι, εἰ μὴ
 τοῦτον ἐζημιώθη. Ταῦτα πάντα ἐπεσπάσαιο τοὺς αἰρετι-
 κοὺς δέξασθαι τὸ χωρίον, νομίζοντας ὑπὲρ αὐτῶν εἶναι
 ἐπειδὴ δὲ ἐδέξαντο, τότε αὐτοὺς περιέβαλε τοῖς δικτύ-
 10 οῖς πάντιοθεν.

Τί γάρ φασιν αὐτοὶ ἐκεῖνοι; Ἴδου ζημία ὁ νόμος, ἰδὸν
 οκύβαλα· πῶς οὖν αὐτὸν Θεοῦ λέγετε εἶναι; Αὐτὰ μὲν οὖν
 ταῦτα ὑπὲρ τοῦ νόμου ἐοί· καὶ πόθεν, ἐκεῖθεν δῆλον. Πρό-
 σχωμεν ἀκριβῶς τοῖς λεγομένοις. Οὐκ εἶπε, ζημία ἐοῖεν
 15 ὁ νόμος, ἀλλ', ἤγημαι αὐτὸν ζημίαν. Καὶ ὅτε μὲν περὶ κερ-
 δους ἔλεγεν, οὐκ εἶπεν, ἤγημαι, ἀλλ', ἦν κέρδος· ὅτε δὲ
 περὶ ζημίας, εἶπεν, ἤγημαι, εἰκότως· ἐκεῖνο μὲν γὰρ ἦν
 φύσει, τοῦτο δὲ λοιπὸν γέγονεν ἀπὸ τῆς ἡμετέρας ὑπολή-
 ψεως. Τί οὖν; οὐκ ἔστι, φησίν; Ἔστι διὰ τὸν Χριστὸν
 20 ζημία. Καὶ πῶς κέρδος γέγονεν ὁ νόμος; καὶ οὐκ ἐνομίζετο
 κέρδος, ἀλλὰ ἦν; Ἐνόησον γὰρ ὅσον ἦν ἀνθρώπους ἐκτεθη-
 ριωμένους τὴν φύσιν, εἰς τὸ τῶν ἀνθρώπων σχῆμα κα-
 τασιῆσαι. Εἰ μὴ ὁ νόμος ἦν, οὐδ' ἂν ἡ χάρις ἐδόθη. Διὰ
 τί; Ὅτι καθάπερ τις γέφυρα γέγονεν. Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ
 25 ἐνῆν ἀπὸ τῆς πολλῆς ταπεινώσεως εἰς τὸ ὕψος ἀνελθεῖν,
 γέγονε κλίμαξ. Ἀλλὰ τῆς κλίμακος οὐκέτι δέεται ὁ ἀνελ-
 θών, οὐ μὴν αὐτὴν ὑπερορᾷ ἀλλὰ καὶ χάριν αὐτῇ οἶδεν.
 Αὕτη γὰρ αὐτὸν εἰς τὸ μηκέτι δεῖσθαι αὐτῆς κατέστησε·
 καὶ ὁμοίως ὑπὲρ τούτου αὐτοῦ, ὅτι οὐ δεῖται αὐτῆς, αὐτῇ
 30 χάριν ὁμολογεῖν δίκαιον· οὐ γὰρ ἂν ἀνέπιη.

ξουν καὶ εἰς αὐτά, θὰ ἠμποροῦσαν νὰ ἐξαλείψουν τὰ γράμματα, νὰ ἀποτρέψουν τὴν κατηγορίαν, μὴ δυνάμενοι τελείως ν' ἀτενίζουν πρὸς αὐτήν. Ἄλλ' ὅπως εἰς τοὺς ἰχθῦς, ἐκεῖνο ποὺ ἠμπορεῖ νὰ συλλάβῃ αὐτοὺς κρύπτεται, ὥστε ἐκεῖνοι νὰ προσεγγίζουν, καὶ δὲν εἶναι φανερόν, ἔτσι λοιπὸν συνέβη καὶ ἐδῶ. Ὁ Μωσαϊκὸς Νόμος ἔχει λεχθῆ ὅτι εἶναι σκύβαλα, λέγει, καὶ Ζημία. Λέγει ὁ Παῦλος, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ κερδίσω τὸν Χριστόν, ἐκτὸς ἐὰν ἐζημιώθην δι' αὐτόν. Μὲ ὅλα αὐτὰ προσεπάθησε νὰ παρακινήσῃ τοὺς αἵρετικούς νὰ δεχθοῦν τὸ χωρίον, νομίζοντες ὅτι εἶναι ὑπὲρ αὐτῶν. Ὅταν ὅμως τὸ ἐδέχθησαν, τότε ἀπὸ παντοῦ περιέβαλεν αὐτοὺς μὲ τὰ δίκτυα.

Τί λοιπὸν λέγουν αὐτοὶ οἱ ἴδιοι; Ἴδου ὁ νόμος εἶναι Ζημία, ἴδου εἶναι σκύβαλα. Πῶς λοιπὸν λέγετε ὅτι αὐτὸς εἶναι τοῦ Θεοῦ; Αὐτὰ λοιπὸν εἶναι ὑπὲρ τοῦ νόμου καὶ πῶς εἶναι φανερόν ἀπὸ ἐκεῖνο. Ἄς προσέξωμεν ἀκριβῶς τὰ λεγόμενα. Δὲν εἶπεν, ὁ νόμος εἶναι Ζημία, ἀλλ' ἔχω θεωρήσει αὐτόν ὅτι εἶναι Ζημία. Καὶ ὅταν μὲν ἔλεγε περὶ τοῦ κέρδους, δὲν εἶπεν, ἔχω θεωρήσει, ἀλλ' ἦτο κέρδος. Ὅταν δὲ ἔλεγε περὶ τῆς Ζημίας, εἶπεν, ἔχω θεωρήσει, καὶ εὐλόγως. Διότι ἐκεῖνο μὲν ἦτο ἐκ φύσεως, τοῦτο δὲ ἔχει γίνεαι ἔπειτα ἀπὸ τὴν ἰδικὴν μας ὑπόληψιν. Τί λοιπὸν, λέγει, δὲν εἶναι; Εἶναι Ζημία διὰ τὸν Χριστόν. Καὶ πῶς ὁ νόμος ἔχει γίνεαι κέρδος; καὶ δὲν ἐνομιζετο κέρδος, ἀλλ' ἦτο πράγματι; Σκέψου λοιπὸν ὅσον ἦσαν οἱ ἄνθρωποι ἐξηγριωμένοι κατὰ τὴν φύσιν, ὁ νόμος ἀπέβλεπεν εἰς τὸ νὰ διατηρήσῃ τὸ σχῆμα τῶν ἀνθρώπων. Ἐὰν δὲν ὑπῆρχεν ὁ νόμος, δὲν θὰ ἐδίδετο οὔτε ἡ χάρις. Διατί; Διότι ἔχει γίνεαι ὅπως ἀκριβῶς ἡ γέφυρα. Ἐπειδὴ βέβαια δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀνέλθωμεν ἀπὸ τὴν μεγάλην ταπείνωσιν εἰς τὸ ὕψος, ἔχει γίνεαι κλίμαξ. Ἄλλ' ἐκεῖνος ποὺ ἀνῆλθε, δὲν χρειάζεται πλέον ἢ κλίμακα, δὲν τὴν περιφρονεῖ ὅμως, ἀλλὰ καὶ εὐγνωμονεῖ αὐτήν. Αὐτὴ βέβαια ἔκαμεν αὐτόν διὰ νὰ μὴ τὴν χρειάζεται πλέον καὶ ὅμως δι' αὐτὸ ἀκριβῶς, ἐπειδὴ δηλαδὴ δὲν χρειάζεται αὐτήν, εἶναι δίκαιον νὰ εὐγνωμονῇ αὐτήν, διότι δὲν θὰ ἠμποροῦσε νὰ ἀνέβῃ.

Οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ νόμου ἀνήγαγεν ἡμᾶς εἰς ὕψος·
 οὐκοῦν κέρδος ἦν· ἀλλὰ λοιπὸν ζημίαν αὐτὸν νομίζομεν.
 Πῶς οὐκ ἐπειδὴ ζημία ἐστίν, ἀλλ' ἐπειδὴ πολὺ μείζων ἢ
 χάρις. Ὡσπερ γὰρ ὁ ἐν λιμῶ ὢν πέννης, ἕως μὲν ἂν ἔχη
 5 ἀργύριον, διαφεύγει τὸν λιμὸν· ἐπειδὴν δὲ χρυσοῖον εὗρη,
 καὶ μὴ ἐξῆ ἀμφοτέρω κατὰσχῆν, ζημίαν ἡγεῖται τὸ ἐκεῖνο
 κατέχειν, καὶ ἀφείλῃ αὐτό, λαμβάνει τὸ χρυσοῖον, οὕτω καὶ
 ἐνταῦθα· οὐκ ἐπειδὴ ζημία τὸ ἀργύριον, οὐ γὰρ ἐστὶ, ἀλλ'
 ἐπειδὴ οὐκ ἔστι ὁμοῦ τὰ δύο λαβεῖν, ἀλλ' ἀνάγκη τὸ ἐν κα-
 10 ταλιπεῖν. Ζημία οὖν οὐχ ὁ νόμος ἐστίν, ἀλλὰ τὸ τῷ νόμῳ
 προσκαθήμενον ἀφίστασθαι τοῦ Χριστοῦ. Ὡσπερ, ὅταν ἀπάγη
 ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ, τότε ζημία· ἂν δὲ παραπέμπῃ, οὐκέτι.
 Διὰ τοῦτο φησὶ, «διὰ τὸν Χριστὸν ζημία». Εἰ διὰ τὸν Χρι-
 στόν, οὐ φύσει ζημία. Διὰ τί δὲ οὐκ ἀφήσῃ τῷ Χριστῷ
 15 προσελθεῖν ὁ νόμος; Καὶ μὴν εἰς τοῦτο, φησὶν, ἐδόθη, καὶ
 πλήρωμα νόμου Χριστός, καὶ τέλος νόμου Χριστός. Ἀφή-
 σιν, ἐὰν θέλωμεν «Τέλος γὰρ νόμου Χριστός». Ὁ τῷ
 νόμῳ πειθόμενος, αὐτὸν ἀφήσῃ τὸν νόμον; Ἀφήσιν, ἐὰν
 προσέχωμεν· ἐὰν μέντοι μὴ προσέχωμεν, οὐκ ἀφήσιν. «Ἄλ-
 20 λὰ μὲν οὖν καὶ ἡγημαὶ πάντα ζημίαν εἶναι». Τί λέγω, φησὶ,
 τοῦτο περὶ τοῦ νόμου; οὐχὶ καλὸν ὁ κόσμος; οὐχὶ καλὸν ἢ
 παροῦσα ζωὴ; Ἀλλ' ἐὰν με ἀπάγῃ τοῦ Χριστοῦ, ζημίαν
 ταῦτα τίθεμαι. Διὰ τί; «Διὰ τὸ ὑπερέχον τῆς γνώσεως Ἰη-
 σοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου μου». Τοῦ γὰρ ἡλίου φανέντος,
 25 προσκαθῆσθαι τῷ λύχνῳ ζημία. Ὡσπερ ἀπὸ τῆς παραβολῆς
 ἢ ζημία γίνεται, ἀπὸ τοῦ ὑπερέχοντος.

Ὅρας διὸ σύγκρισιν ποιεῖται; «Διὰ τὸ ὑπερέχον», φη-
 σὶν, οὐ διὰ τὸ ἀλλότριον· τὸ γὰρ ὑπερέχον τοῦ ὁμογενοῦς
 ὑπερέχει. Ὡσπερ ἀπ' ὧν ποιεῖται τὴν κατὰ σύγκρισιν ὑπε-
 30 ροχήν, ἀπὸ τούτων δείκνυσι τὴν οἰκείωσιν τῆς γνώσεως.

Ἔτσι συμβαίνει καὶ μὲ τὸν νόμον· μᾶς ἀνεβίβασεν εἰς τὸ ὕψος· συνεπῶς ἦτο κέρδος· ἀλλ' εἰς τὸ ἐξῆς νομιζομεν ὅτι αὐτὸς εἶναι ζημία. Πῶς; Ὅχι ἐπειδὴ εἶναι ζημία, ἀλλ' ἐπειδὴ εἶναι πολὺ μεγαλυτέρα ἢ χάρις. Διότι ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος πού εἶναι πτωχὸς εἰς περίοδον μεγάλης πείνης, ἐν ὅσῳ μὲν θὰ ἔχη χρήματα, ἀποφεύγει τὴν πείναν, ὅταν ὅμως εὖρη χρυσόν, καὶ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ κατέχη καὶ τὰ δύο, θεωρεῖ ὅτι τὸ νὰ κατέχη ἐκεῖνα εἶναι ζημία, καὶ ἀφοῦ ἀφήσῃ αὐτά, λαμβάνει τὸν χρυσόν, ἔτσι συμβαίνει καὶ ἐδῶ· ὅχι ἐπειδὴ εἶναι ζημία τὸ ἀργύριον, διότι δὲν εἶναι, ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ λάβῃ μαζί του καὶ τὰ δύο, εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ ἓνα. Ὁ νόμος λοιπὸν δὲν εἶναι ζημία, ἀλλὰ τὸ νὰ ἀποφεύγῃ κανεὶς τὸν Χριστὸν στηριζόμενος εἰς τὸν νόμον. Συνεπῶς, ὅταν μᾶς ἀπομακρύνῃ ἀπὸ τὸν Χριστόν, τότε εἶναι ζημία· ἂν ὅμως μᾶς ἀποστέλλῃ εἰς αὐτόν, δὲν εἶναι πλέον. Διὰ τοῦτο λέγει, «διὰ τὸν Χριστόν ζημία». Ἐὰν εἶναι διὰ τὸν Χριστόν, δὲν εἶναι ἐκ φύσεως ζημία. Διατί ὅμως δὲν ἀφήνει ὁ νόμος νὰ προσέλθωμεν εἰς τὸν Χριστόν; Καὶ ἀληθῶς διὰ τοῦτο ἐδόθη, λέγει, καὶ τὸ πλήρωμα τοῦ νόμου εἶναι ὁ Χριστός, καὶ τὸ τέλος τοῦ νόμου ὁ Χριστός. Ἀφήνει, ἐὰν θέλωμεν· «διότι ὁ Χριστὸς ἔδωκε τέλος εἰς τὸν νόμον»². Ἐκεῖνος πού πείθεται εἰς τὸν νόμον, ἐγκαταλείπει τὸν ἴδιον τὸν νόμον; Τὸν ἐγκαταλείπει, ἐὰν προσέχωμεν· ἐὰν ὅμως δὲν προσέχωμεν, δὲν τὸν ἐγκαταλείπει. «Ἄλλ' ὅμως καὶ τώρα νομίζω, ὅτι ὅλα εἶναι ζημία». Διατί λέγω, λέγει, τοῦτο περὶ τοῦ νόμου; δὲν εἶναι καλὸν ὁ κόσμος; δὲν εἶναι καλὸν ἢ παροῦσα ζωὴ; Ἄλλ' εἶναι ζημία. Διατί; «Συγκρινόμενα πρὸς τὴν ὑπεροχὴν τῆς γνώσεως τοῦ Κυρίου μου Ἰησοῦ Χριστοῦ». Διότι ὅταν φανῇ ὁ ἥλιος, εἶναι ζημία τὸ νὰ στηριζώμεθα εἰς τὸ λυχνάρι. Ὡστε ἡ ζημία προκύπτει ἀπὸ τὴν σύγκρισιν, ἀπὸ τὴν ὑπεροχὴν.

Βλέπεις ὅτι κάνει σύγκρισιν; «Συγκρινόμενα πρὸς τὴν ὑπεροχὴν», λέγει, ὅχι πρὸς κάτι πού ἀνήκει εἰς ἄλλον· διότι ἐκεῖνο πού ὑπερέχει, ὑπερέχει ἀπὸ κάτι τὸ ὅμοιον. Ὡστε ἀπ' ἐκεῖνα πού συγκρίνει διὰ νὰ φανῇ ἡ ὑπεροχὴ,

«Δι' ὃν τὰ πάντα ἐζημιώθη, καὶ ἡγοῦμαι σκύβαλα εἶναι, ἵνα Χριστὸν κερδήσω». Σκύβαλα οὐπω μὲν δῆλον, εἰ περὶ τοῦ νόμου φησὶν· εἰκὸς γὰρ αὐτὸν περὶ κοσμικῶν πραγμάτων λέγειν. Εἰπὼν γάρ, «Ἄτινα ἦν μοι κέρδη, ταῦτα ἡ-
 5 γημαι διὰ τὸν Χριστὸν ζημίαν», «ἀλλὰ μὲν οὖν καὶ ἡγοῦμαι», φησί, «πάντα ζημίαν». Καίτοι πάντα εἶπεν, ἀλλὰ τὰ παρόντα. Εἰ δὲ βούλει καὶ τὸν νόμον, οὐδὲ οὕτως ὑβρίζεται. Τὸ γὰρ σκύβαλον ἀπὸ τοῦ σίτου ἐστί, καὶ τὸ ἰσχυρὸν τοῦ σίτου τὸ σκύβαλόν ἐστι, τὸ ἄχυρον λέγω. Ἄλλ' ὥσπερ πρὸ
 10 τούτου χρήσιμον τὸ σκύβαλον ἦν, ὥστε μετὰ τοῦ σίτου αὐτὸ ἐκλέγομεν, καὶ εἰ μὴ τὸ σκύβαλον ἦν, οὐκ ἂν ὁ σίτος ἐγένετο οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ νόμου.

Ὅρᾷς πῶς πανταχοῦ οὐκ αὐτὸ τοῦτο ζημίαν τὸ πρᾶγμα καλεῖ, ἀλλὰ διὰ τὸν Χριστόν; «Ἀλλὰ μὲν οὖν καὶ πάντα
 15 ἡγοῦμαι ζημίαν». Διὰ τί πάλιν; «Διὰ τὸ ὑπερέχον τῆς γνώσεως, δι' ὃν τὰ πάντα ἐζημιώθη». Πάλιν, «δι' ὃ καὶ ἡγοῦμαι πάντα ζημίαν εἶναι, ἵνα Χριστὸν κερδήσω». Ὅρᾷς πῶς ἐπιλαμβάνεται πάντοθεν τοῦ ἐρείσματος τοῦ Χριστοῦ, καὶ οὐκ ἀφίησιν οὐδαμοῦ γυμνωθῆναι τὸν νόμον, οὐδὲ πληγὴν
 20 λαβεῖν, ἀλλὰ περιβάλλει πάντοθεν αὐτόν; «Καὶ εὐρεθῶ ἐν αὐτῷ μὴ ἔχων ἐμὴν δικαιοσύνην τὴν ἐκ τοῦ νόμου». Εἰ ὁ δικαιοσύνην ἔχων, διὰ τὸ μηδὲν αὐτὴν εἶναι, πρὸς ταύτην τὴν δικαιοσύνην ἔδραμεν, οἱ μὴ ἔχοντες πῶς οὐ πολλῶ μᾶλλον ὀφείλουσι προσιτρέχειν αὐτῷ; Καὶ καλῶς εἶπεν, «ἐμὴν
 25 δικαιοσύνην», οὐχ ἦν διὰ πόνων καὶ ἰδρώτων ἐκτησάμην, ἀλλὰ τὴν ἀπὸ τῆς χάριτος, φησὶν. Εἰ τοίνυν ὁ κατορθώσας ἀπὸ χάριτος σώζεται, πολλῶ μᾶλλον ὑμεῖς. Ἐπειδὴ γὰρ εἰκὸς ἦν αὐτοὺς λέγειν, ὅτι μείζων αὕτη ἢ δικαιοσύνη ἢ διὰ πόνων, δείκνυσιν ὅτι σκύβαλον τοῦτο ἐστί πρὸς ἐκείνην.
 30 Οὐ γὰρ ἂν ποτε ἐγὼ κατορθώσας, αὐτὴν ρίψας ταύτην προσέ-

ἀπ' αὐτὰ ἀποδεικνύει τὴν οἰκείωσιν τῆς γνώσεως. «Διὰ τὸν ὅποιον τὰ πάντα ἐζημιώθην, καὶ θεωρῶ ὅτι εἶναι σκύβαλα, διὰ νὰ κερδίσω τὸν Χριστόν». Δὲν εἶναι ἀκόμη φανερόν, ἐὰν λέγῃ τὸ «σκύβαλα» περὶ τοῦ νόμου· διότι εἶναι φυσικὸν νὰ λέγῃ τοῦτο περὶ τῶν κοσμικῶν πραγμάτων. Διότι εἶπεν, «Ἐκεῖνα ποὺ ἦσαν εἰς ἐμέ κέρδη, αὐτὰ ἔχω θεωρήσει ζημία, προκειμένου νὰ ἀρέσω εἰς τὸν Χριστόν», «ἀλλ' ὅμως καὶ τώρα νομίζω», λέγει, «ὅτι ὅλα εἶναι ζημία». Ἐὰν καὶ εἶπεν ὅλα, ὅμως ἐννοεῖ τὰ παρόντα. Ἐὰν δὲν θέλῃς καὶ τὸν νόμον, οὔτε ἔτσι ἔχει ἀτιμασθῆ. Διότι τὸ σκύβαλον παράγεται ἀπὸ τὸ σιτάρι, καὶ τὸ σκληρὸν μέρος τοῦ σιταριοῦ εἶναι τὸ σκύβαλον, ἐννοῶ τὸ ἄχυρον. Ἄλλ' ὅπως ἀκριβῶς πρὶν ἀπὸ τοῦτο τὸ σκύβαλον ἦτο χρήσιμον, ὥστε τὸ ἐκλέγομεν μαζὶ μὲ τὸ σιτάρι, καὶ ἐὰν δὲν θὰ ἦτο τὸ σκύβαλον, δὲν θὰ ἠμποροῦσε νὰ γίνῃ τὸ σιτάρι, ἔτσι συμβαίνει καὶ μὲ τὸν νόμον.

Βλέπεις πῶς δὲν καλεῖ τοῦτο τὸ πρᾶγμα παντοῦ ζημίαν, ἀλλὰ διὰ τὸν Χριστόν; «Ἄλλ' ὅμως νομίζω ὅτι ὅλα εἶναι ζημία». Διατί πάλιν; «Διὰ τὴν ὑπεροχὴν τῆς γνώσεως, διὰ τὸν ὅποιον τὰ πάντα ἐζημιώθην». Πάλιν λέγει, «διὰ τοῦτο καὶ θεωρῶ ὅτι ὅλα εἶναι ζημία, διὰ νὰ κερδίσω τὸν Χριστόν». Βλέπεις πῶς πιάνεται ἀπὸ παντοῦ ἀπὸ τὸ στήριγμα τοῦ Χριστοῦ, καὶ δὲν ἀφήνει πουθενὰ νὰ γυμνωθῆ ὁ νόμος, οὔτε νὰ λαβωθῆ, ἀλλὰ προστατεύει αὐτὸν ἀπὸ παντοῦ; «Καὶ θὰ εὐρεθῶ ἐνωμένος μὲ αὐτόν, ὅχι μὲ τὴν δικαιοσύνην μου ποὺ δίδει ὁ νόμος». Ἐὰν ὁ ἔχων δικαιοσύνην, ἐπειδὴ αὐτὴ δὲν εἶναι τίποτε, ἔτρεξε πρὸς τὴν δικαιοσύνην, αὐτοὶ ποὺ δὲν ἔχουν πῶς δὲν ὀφείλουν πολὺ περισσότερο νὰ τρέχουν πρὸς αὐτόν; Καὶ καλῶς εἶπε, «τὴν δικαιοσύνην μου», ὅχι ἐκείνην ποὺ ἀπέκτησα μὲ κόπους καὶ ἰδρῶτα, ἀλλ' ἐκείνην, λέγει, ποὺ δίδει ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ. Ἐὰν λοιπὸν ἐκεῖνος ποὺ ἐπέτυχε κατορθώματα σώζεται ἀπὸ τὴν χάριν, πολὺ περισσότερο σεῖς. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἦτο εὐλογον νὰ λέγουν αὐτοί, ὅτι εἶναι μεγαλυτέρα ἡ δικαιοσύνη αὐτὴ ποὺ ἐπιτυγχάνεται μὲ ἔργα, ἀποδεικνύει ὅτι αὐτὴ εἶναι σκύβαλον συγκρινομένη πρὸς ἐκείνην. Διότι

ιρεχον. Ποία δέ ἐστιν αὕτη; Ἡ ἀπὸ πίστεως τοῦ Θεοῦ
 τουτέστι, καὶ αὕτη παρὰ Θεοῦ δέδοται· Θεοῦ ἐστιν αὕτη
 ἢ δικαιοσύνη· δῶρόν ἐστιν αὕτη ὀλόκληρον. Τὰ δὲ τοῦ
 Θεοῦ δῶρα πολλῶ τῷ μέτρῳ ὑπερβαίνει τὴν εὐτέλειαν τῶν
 5 κατορθωμάτων τῶν διὰ τὴν ἡμετέραν σπουδὴν γινομένων.

Τί δέ ἐστιν, «Ἐπὶ τῇ πίστει τοῦ γινῶναι αὐτόν»; Ἄρα
 διὰ πίστεως ἢ γινῶσις, καὶ πίστεως ἄνευ γινῶναι αὐτόν
 οὐκ ἔστι. Πῶς γάρ; Δι' αὐτῆς δεῖ γινῶναι τὴν δύναμιν
 τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ. Ποῖος γὰρ λογισμὸς τὴν ἀνάστα-
 10 σιν ἡμῖν παρασιήσει; Οὐδὲ εἷς, ἀλλὰ πίστις. Εἰ δὲ ἡ ἀ-
 νάστασις τοῦ κατὰ σάρκα Χριστοῦ πίστει γινώσκεται, πῶς
 ἢ γέννησις τοῦ Θεοῦ Λόγου λογισμοῖς καταλαμβάνεται; τῆς
 γὰρ γεννήσεως ἐλάτιων ἢ ἀνάστασις. Διὰ τί; Ὅτι ἐκείνης
 μὲν πολλὰ τὰ ὑποδείγματα γέγονε, ταύτης δὲ οὐδέποτε.
 15 Νεκροὶ μὲν γὰρ ἀνέστησαν πολλοὶ πρὸ τοῦ Ἰησοῦ, εἰ καὶ
 ἐτελεύτησαν ἀνασιάντες· ἀπὸ δὲ παρθένου οὐδεὶς ἐτέχθη
 ποτέ. Εἰ τοίνυν ὁ καὶ τῆς κατὰ σάρκα γεννήσεως εὐτελέ-
 σιερρον, τοῦτο πίστει δεῖ παραλαμβάνειν, τὸ πολλῶ μείζον,
 καὶ ἀπείρως μείζον καὶ ἀσυγκρίτως, πῶς λογισμῶ κατα-
 20 λαμβάνεται; Ταῦτα ποιεῖ τὴν δικαιοσύνην. Τοῦτο γὰρ δεῖ
 πιστεῦσαι, δι' ἐδυνήθη· τὸ δὲ πῶς ἐδυνήθη, οὐκέτι ἐστὶ
 παρασιῆσαι. Ἀπὸ γὰρ πίστεως καὶ ἡ κοινωνία τῶν πα-
 θημάτων. Πῶς; Εἰ γὰρ μὴ ἐπιστεύομεν, οὐδ' ἂν ἐπάθομεν·
 εἰ μὴ ἐπιστεύομεν, δι' συνυπομένοντες συμβασιλεύσομεν, οὐδ'
 25 ἂν ἐπάθομεν τὰ παθήματα. Πίστει καὶ ἡ γέννησις καὶ ἡ
 ἀνάστασις καταλαμβάνεται.

Ὅρῳς δι' οὐχ ἀπλῶς δεῖ τὴν πίστιν εἶναι, ἀλλὰ δι'
 ἔργων; Οὗτος γὰρ μάλιστα πιστεύει, δι' ἀνέστη Χριστός,

δέν θὰ ἦτο δυνατόν ἂν ἐγὼ ἐπετύγχανον κάποτε κατορθώματα, περιφρονῶν αὐτήν, νὰ ἔτρεχα πρὸς ἐκείνην. Ποία δὲ εἶναι αὐτή; Ἡ δικαιοσύνη ποῦ ἀποκτᾶται ἀπὸ τὴν πίστιν εἰς τὸν Θεόν, δηλαδή, καὶ αὐτὴ ἔχει δοθῆ ἀπὸ τὸν Θεόν. Ἡ δικαιοσύνη αὐτὴ εἶναι τοῦ Θεοῦ, αὐτὴ εἶναι ἐξ ὁλοκλήρου δῶρον. Τὰ δὲ δῶρα τοῦ Θεοῦ ὑπερβαίνουν κατὰ πολὺ τὴν εὐτέλειαν τῶν κατορθωμάτων, ποῦ γίνονται μὲ τὸν ἰδικόν μας ζῆλον.

Καὶ τί σημαίνει, «Στηριζόμενος ἐπὶ τῆς πίστεως διὰ νὰ γνωρίσω αὐτόν»; Ἦ ἂν ἡ γνῶσις ἀποκτᾶται διὰ τῆς πίστεως, καὶ χωρὶς πίστιν δέν εἶναι δυνατόν νὰ γνωρίσωμεν αὐτόν. Πῶς συμβαίνει λοιπὸν τοῦτο; Διὰ τῆς πίστεως πρέπει νὰ γνωρίσωμεν τὴν δύναμιν τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ. Διότι ποῖος λογισμὸς θὰ μᾶς παραστήσῃ τὴν ἀνάστασιν; Κανείς, μόνον ἡ πίστις. Ἐὰν δὲ γνωρίζωμεν διὰ τῆς πίστεως τὴν κατὰ σάρκα ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ, πῶς κατανοοῦμεν μὲ λογισμοὺς τὴν γέννησιν τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ; διότι ἡ ἀνάστασις εἶναι μικροτέρα ἀπὸ τὴν γέννησιν. Διατί; Διότι δι' ἐκείνην μὲν ὑπάρχουν πολλὰ παραδείγματα, δι' αὐτὴν δὲ ποτέ. Διότι νεκροὶ μὲν ἀνεστήθησαν πολλοὶ πρὸ Χριστοῦ, ἂν καὶ ἀπέθανον μετὰ τὴν ἀνάστασίν των· ἀπὸ παρθένου δὲ κανείς δέν ἐγεννήθη ποτέ. Ἐὰν λοιπὸν ἐκεῖνο ποῦ εἶναι εὐτελέστερον καὶ ἀπὸ τὴν κατὰ σάρκα γέννησιν τοῦ Χριστοῦ, πρέπει νὰ τὸ κατανοοῦμεν διὰ τῆς πίστεως, τὸ πολὺ ἀνώτερον καὶ ἀπείρως καὶ ἀσυγκρίτως μεγαλύτερον, πῶς κατανοεῖται μὲ τὸν λογισμὸν; Αὐτὰ κάνουν τὴν δικαιοσύνην. Διότι πρέπει νὰ πιστεύσωμεν αὐτό, ὅτι ἠμπόρεσε· τὸ πῶς δὲ ἠμπόρεσε, δέν εἶναι δυνατόν ἀκόμη νὰ ἀποδείξωμεν. Βεβαίως ἀπὸ τὴν πίστιν ἐξαρτᾶται καὶ ἡ συμμετοχὴ μας εἰς τὰ παθήματα. Πῶς; Διότι ἐὰν δέν ἐπιστεύαμεν, οὔτε θὰ εἶχαμεν πάθει· ἐὰν δέν ἐπιστεύαμεν, ὅτι ὑποφέροντες μαζὶ θὰ συμβασιλεύσωμεν, οὔτε θὰ εἶχαμεν πάθει τὰ παθήματα. Διὰ τῆς πίστεως κατανοεῖται καὶ ἡ γέννησις καὶ ἡ ἀνάστασις.

Βλέπεις ὅτι δέν πρέπει νὰ ὑπάρχη μόνον ἡ πίστις, ἀλλ' ἡ πίστις ποῦ συνοδεύεται μὲ ἔργα; Διότι αὐτός πρὸ

ὁ παραβόλως ἑαυτὸν τοῖς κινδύνοις ἐκδιδούς, ὁ κοινωνῶν αὐτῷ ἐν τοῖς παθήμασι τῷ γὰρ ἀνασιάντι κοινωνεῖ, τῷ ζῶντι. Διὰ τοῦτο ἔλεγε· «Καὶ εὐρεθῶ ἐν αὐτῷ μὴ ἔχων ἐμὴν δικαιοσύνην τὴν ἐκ τοῦ νόμου, ἀλλὰ τὴν διὰ πίστεως
 5 Χριστοῦ, τὴν ἐκ Θεοῦ δικαιοσύνην ἐπὶ τῇ πίστει, τοῦ γινῶναι αὐτόν, καὶ τὴν δύναμιν τῆς ἀνασιάσεως αὐτοῦ, καὶ τὴν κοινωνίαν τῶν παθημάτων αὐτοῦ, συμμορφούμενος τῷ θανάτῳ αὐτοῦ, εἴ πως καταντήσω εἰς τὴν ἐξανάστασιν τῶν νεκρῶν». «Συμμορφούμενος», φησί, «τῷ θανάτῳ αὐτοῦ»
 10 τουτέστι, κοινωνῶν. Καθάπερ γὰρ ἐκεῖνος ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ἔπαθεν, οὕτω καὶ γὰρ διὰ τοῦτο εἶπε, «συμμορφούμενος»· καὶ ἄλλαχού πάλιν, «Ἀντιαναπληρῶ τὰ ὑστερήματα τῶν θλίψεων τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ σαρκί μου». Τουτέστιν, οἱ διωγμοὶ καὶ τὰ παθήματα ταῦτα τὴν εἰκόνα δημιουργοῦσιν ἐκείνην
 15 τοῦ θανάτου. Οὐ γὰρ τὸ ἑαυτοῦ ἐζήτει, ἀλλὰ τὸ τῶν πολλῶν.

Ὡστε καὶ οἱ διωγμοὶ καὶ αἱ θλίψεις καὶ αἱ στενοχωρίαι οὐ μόνον ὑμᾶς οὐκ ὀφείλουσι θορυβεῖν, ἀλλὰ καὶ εὐφραίνειν, ὅτι διὰ τούτων συμμορφούμεθα τῷ θανάτῳ αὐτοῦ· ὡς ἂν εἰ ἔλεγεν, ἐξεικονιζόμεθα· ὁ καὶ ἄλλαχού λέγει γρά-
 20 φων, «Τὴν νέκρωσιν τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ ἐν τῷ σώματι περιφέροντες». Καὶ τοῦτο δὲ ἀπὸ πίστεως πολλῆς γίνεται. Οὐ γὰρ, ὅτι ἀνέσιτη μόνον, πιστεύομεν, ἀλλ' ὅτι καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν πολλὴν ἔχει τὴν ἰσχύν. Διὰ τοῦτο τὴν αὐτὴν ὁδὸν ὁδεύομεν, ἥνεπε ὠδευσε, τουτέστιν, ἀδελφοὶ φαινόμε-
 25 θα αὐτῷ καὶ κατὰ τοῦτο· ὡς ἂν εἰ ἔλεγε, χρησιμοὶ γινόμεθα κατὰ τοῦτο. Βαβαί, πόσον τῶν παθῶν τὸ ἀξίωμα; πιστεύομεν ὅτι συμμορφούμεθα τῷ θανάτῳ αὐτοῦ διὰ τῶν παθημάτων. Ὡσπερ γὰρ ἐν τῷ βαπτίσματι συνειάφημεν τῷ ὁμοιωμάτι τοῦ θανάτου αὐτοῦ, οὕτως ἐνταῦθα τῷ θανάτῳ

3. Φιλιπ. 3, 9 - 11

4. Κολοσ. 1, 24

5. Β' Κορ. 4, 10

πάντων πιστεύει, ὅτι ὁ Χριστὸς ἀνέστη, ὁ παραδίδων τὸν ἑαυτὸν τοῦ εἰς παρατόλμους κινδύνους καὶ ὁ συμμετέχων μαζί του εἰς τὰ παθήματα· διότι ἐπικοινωνεῖ μὲ τὸν ἀναστάντα, μὲ τὸν ζῶντα. Διὰ τοῦτο ἔλεγε· «Καὶ διὰ νὰ εὑρεθῶ ἐνωμένος μὲ αὐτόν, ὄχι μὲ τὴν δικαιοσύνην μου, τὴν ὁποίαν δίδει ὁ νόμος, ἀλλὰ μὲ τὴν δικαιοσύνην, ποῦ ἀποκτᾶται διὰ τῆς πίστεως εἰς τὸν Χριστὸν καὶ προέρχεται ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ στηρίζεται ἐπὶ τῆς πίστεως, διὰ νὰ γνωρίσω αὐτόν, καὶ τὴν δύναμιν τῆς ἀναστάσεώς του, καὶ τὴν συμμετοχὴν εἰς τὰ παθήματά του, καὶ ἑξομοιούμενος πρὸς τὸν θάνατόν του, μήπως φθάσω καὶ ἐγὼ εἰς τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν»³. «Ἐξομοιούμενος», λέγει, «πρὸς τὸν θάνατόν του», δηλαδή, συμμετέχων εἰς αὐτόν. Διότι ὅπως ἀκριβῶς ἔπαθεν ἐκεῖνος ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ἔτσι καὶ ἐγὼ· διὰ τοῦτο εἶπεν, «ἑξομοιούμενος». Καὶ ἄλλοῦ πάλιν λέγει, «Ἀναπληρῶν τὰ ὑστερήματα τῶν θλίψεων τοῦ Χριστοῦ εἰς τὸ σῶμα μου»⁴. Δηλαδή, οἱ διωγμοὶ καὶ τὰ παθήματα αὐτὰ δημιουργοῦν ἐκείνην τὴν εἰκόνα τοῦ θανάτου. Διότι δὲν ἐζητοῦσε τὸ ἰδικόν του, ἀλλὰ τὸ συμφέρον τῶν πολλῶν.

Συνεπῶς καὶ οἱ διωγμοὶ καὶ αἱ θλίψεις καὶ αἱ στενοχωρίαι ὄχι μόνον δὲν πρέπει νὰ σᾶς θορυβοῦν, ἀλλὰ καὶ νὰ σᾶς εὐφραίνουν, διότι μὲ αὐτὰ ἑξομοιούμεθα πρὸς τὸν θάνατον αὐτοῦ, ὡς ἐὰν ἔλεγεν, ἐξεικονιζόμεθα. Αὐτὸ ποῦ λέγει καὶ ἄλλοῦ, ὅταν γράφῃ, «Περιφέρομεν τὸ σῶμα μας κυκλωμένον ἀπὸ τὸν ἔσχατον κίνδυνον τοῦ νὰ ἀποθάνωμεν, ὅπως ἀπέθανεν ὁ Κύριος Ἰησοῦς»⁵. Καὶ αὐτὸ βεβαίως γίνεται ἐξ αἰτίας τῆς μεγάλης πίστεως. Διότι δὲν πιστεύομεν, ἐπειδὴ ἀνέστη μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἔχει μεγάλην δύναμιν. Διὰ τοῦτο βαδίζομεν τὴν αὐτὴν ὁδόν, τὴν ὁποίαν ἐβάδισεν αὐτός, δηλαδή, καὶ κατὰ τοῦτο γινόμεθα ἀδελφοὶ πρὸς αὐτόν· ὡς ἐὰν ἔλεγε, γινόμεθα κατὰ τοῦτο Χριστοί. Πῶ, πῶ: πόση εἶναι ἡ ἀξία τῶν παθῶν! Πιστεύομεν ὅτι ἑξομοιούμεθα πρὸς τὸν θάνατον αὐτοῦ διὰ τῶν παθημάτων. Διότι ὅπως ἀκριβῶς διὰ τοῦ βαπτίσματος ἐτάφημεν μαζί μὲ αὐτόν εἰς τὸ ὁμοίωμα τοῦ θανάτου του, ἔτσι καὶ ἐδῶ ἑξομοιούμεθα πρὸς τὸν θάνα-

αὐτοῦ. Ἐκεῖ εἰκότως εἶπε, «τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου αὐ-
 τοῦ»· οὐ γὰρ ὅλον τὸν θάνατον ἀπεθάνομεν· οὐ γὰρ σώματι
 καὶ σαρκὶ ἀπεθάνομεν, ἀλλ' ἁμαρτία. Ἐπεὶ οὖν θάνατος
 καὶ θάνατος λέγεται, ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν σώματι, ἡμεῖς δὲ
 5 ἁμαρτία, καὶ ἐκεῖ ὁ ἄνθρωπος ἀπέθανεν, ὃν ἀνέλαθεν αὐ-
 τὸς ὁ ἐν σώματι ἡμῶν, ὧδε ὁ ἄνθρωπος τῆς ἁμαρτίας·
 διὰ τοῦτο φησι, «τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ», ἐνταῦ-
 θα δὲ οὐκέτι ὁμοιώματι θανάτου, ἀλλ' αὐτῷ τῷ θανάτῳ.
 Παῦλος γὰρ οὐκέτι ἁμαρτία ἀπέθανεν ἐν τοῖς διωγμοῖς,
 10 ἀλλ' αὐτῷ τῷ σώματι· ὥστε τὸν αὐτὸν ὑπέμεινε θάνατον.

«Εἰ πως καταντήσω», φησὶν, «εἰς τὴν ἐξανάστασιν τὴν
 ἐκ νεκρῶν». Τί λέγεις; καὶ μὴν πάντες αὐτῆς τυγχάνουσι·
 «Πάντες μὲν γὰρ οὐ κοιμηθησόμεθα», φησί, «πάντες δὲ
 ἀλλαγησόμεθα»· καὶ οὐκ ἀνασιτάσεως μόνης, ἀλλὰ καὶ ἀ-
 15 φθαροσίαν πάντες, οἱ μὲν εἰς τιμὴν, οἱ δὲ εἰς ἐφόδιον κο-
 λάσεως. Εἰ τοίνυν πάντες τῆς ἀνασιτάσεως τυγχάνουσι, καὶ
 οὐ τῆς ἀνασιτάσεως μόνης, ἀλλὰ καὶ ἀφθαροσίας, πῶς ὡς
 μέλλων ἐξαιρέτου τινὸς τυγχάνειν ἔλεγεν, «εἰ πως κατα-
 ντήσω»; «Διὰ τοῦτο ταῦτα πάσχω», φησὶν, «εἰ πως κατα-
 20 σω εἰς τὴν ἐξανάστασιν τὴν ἐκ νεκρῶν». Εἰ γὰρ μὴ ἀπέ-
 θανες, οὐκ ἀνίστασο; Τί οὖν ἔστι; Δοκεῖ μέγα τι ἐνταῦθα
 αἰνίττεσθαι· οὕτω γὰρ μέγα ἦν, ὅτι οὐδὲ ἐθάρρησεν ἀπο-
 φήνασθαι, ἀλλὰ φησιν, «εἰ πως». Ἐπίστευσα εἰς αὐτὸν
 καὶ τὴν αὐτοῦ ἀνάστασιν, ἀλλὰ καὶ πάσχω δι' αὐτόν, ἀλλ'
 25 οὐπω δύναμαι θαρροῆσαι περὶ τῆς ἀνασιτάσεως. Ποίαν ἐν-
 ταῦθα ἀνάστασιν φησι; Τὴν πρὸς αὐτὸν ἄγουσαν τὸν Χρι-
 στόν. Εἶπον διὰ τὴν ἐπίστευσα αὐτῷ καὶ τῇ τῆς ἀνασιτάσεως αὐ-
 τοῦ θυνάμει, καὶ διὰ κοινωνός εἰμι τῶν παθημάτων αὐτοῦ,
 καὶ διὰ συμμορφοῦμαι τῷ θανάτῳ αὐτοῦ· ἀλλ' ὅμως μετὰ
 30 ταῦτα πάντα οὐπω θαρρῶ· ὅπερ ἀλλαχοῦ λέγει, «Ὁ δοκῶν

τον αὐτοῦ»⁶. Ἐκεῖ εὐλόγως εἶπεν, «εἰς τὸ ὁμοίωμα τοῦ θανάτου του». Διότι δὲν ἀπεθάναμεν ὅλον τὸν θάνατον· καθ' ὅσον δὲν ἀπεθάναμεν ὡς πρὸς τὸ σῶμα καὶ τὴν σάρκα, ἀλλ' ὡς πρὸς τὴν ἁμαρτίαν. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ θάνατος καὶ θάνατος λέγεται, ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν ἀπέθανεν ὡς πρὸς τὸ σῶμα, ἡμεῖς δὲ ὡς πρὸς τὴν ἁμαρτίαν, καὶ ἐκεῖ ἀπέθανεν ὁ ἄνθρωπος, τὸν ὁποῖον ἀνέλαβεν αὐτὸς ἀναλαβὼν τὸ σῶμα μας, ἐδῶ ὁ ἄνθρωπος τῆς ἁμαρτίας. Διὰ τοῦτο ἐκεῖ λέγει, «εἰς τὸ ὁμοίωμα τοῦ θανάτου αὐτοῦ», ἐδῶ δὲ ὄχι εἰς τὸ ὁμοίωμα τοῦ θανάτου, ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν θάνατον. Διότι ὁ Παῦλος δὲν ἀπέθανε πλέον ὡς πρὸς τὴν ἁμαρτίαν εἰς τοὺς διωγμούς, ἀλλ' ὡς πρὸς τὸ ἴδιον τὸ σῶμα. Συνεπῶς ὑπέμεινε τὸν αὐτὸν θάνατον.

«Μήπως ἐπιτύχω καὶ ἐγώ», λέγει, «τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν». Διατί λέγεις τοῦτο; καὶ βέβαια ὅλοι ἐπιτυγχάνουν αὐτὴν. «Διότι ὅλοι μὲν δὲν θὰ ἀποθάνωμεν», λέγει, «ὅλοι ὅμως θὰ ἀλλάξωμεν σῶμα»⁷. Καὶ δὲν θὰ ἐπιτύχουν μόνον τὴν ἀνάστασιν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀφθαρσίαν ὅλοι, οἱ μὲν διὰ τὴν νὰ δοξασθοῦν, οἱ δὲ ὡς μέσον τιμωρίας. Ἐὰν λοιπὸν ὅλοι ἐπιτυγχάνουν τὴν ἀνάστασιν, καὶ ὄχι μόνον τὴν ἀνάστασιν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀφθαρσίαν, διατί ἔλεγεν, ὡς νὰ ἐπρόκειτο νὰ ἐπιτύχη κάτι τὸ ἐξαιρετικόν, «μήπως ἐπιτύχω»; Διὰ τοῦτο πάσχω αὐτά, λέγει, «μήπως ἐπιτύχω καὶ ἐγώ τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν». Ἐὰν λοιπὸν δὲν ἀπέθανες, δὲν θὰ ἀνίστασο; Τί λοιπὸν σημαίνει αὐτό; Φαίνεται ὅτι ὑπαινίσσεται ἐδῶ κάτι τὸ μέγα· διότι ἦτο τόσον μέγα, ὥστε δὲν ἐτόλμησε νὰ τὸ διακηρύξη, ἀλλ' ἀπλῶς λέγει, «μήπως». Ἐπίστευσα εἰς αὐτὸν καὶ τὴν ἀνάστασίν του, ἀλλὰ καὶ πάσχω δι' αὐτόν, ἀκόμη ὅμως δὲν ἠμπορῶ νὰ εἶμαι βέβαιος περὶ τῆς ἀναστάσεως. Ποίαν ἀνάστασιν ἐννοεῖ ἐδῶ: Ἐκείνην ποὺ ὁδηγεῖ πρὸς αὐτὸν τὸν Χριστόν. Εἶπα ὅτι ἐπίστευσα εἰς αὐτόν καὶ εἰς τὴν δύναμιν τῆς ἀναστάσεώς του, καὶ ὅτι εἶμαι συμμέτοχος εἰς τὰ παθήματά του, καὶ ὅτι ἐξομοιοῦμαι πρὸς τὸν θάνατόν του· ἀλλ' ὅμως ὕστερα ἀπ' αὐτὰ ὅλα λέγει, δὲν εἶμαι βέβαιος ἀκόμη· πρᾶγμα ποὺ λέγει ἄλλοῦ, «Ἐκεῖνος ποὺ ἔχει τὴν ἰδέαν, ὅτι στέκεται καλά,

ἔσιᾶναι, βλέπειω μὴ πέση»· καὶ πάλιν, «Φοβοῦμαι μὴ πως ἄλλοις κηρύξας, αὐτὸς ἀδόκιμος γένωμαι». «Οὐχ ὅτι ἤδη ἔλαβον, ἢ ἤδη τετελείωμαι, διώκω δὲ εἰ καὶ καταλάβω, ἐφ' ᾧ καὶ κατελήφθην ὑπὸ Χριστοῦ Ἰησοῦ». «Οὐχ ὅτι ἤδη
5 ἔλαβον».

Τί ἐσιν, «ἤδη ἔλαβον»; Τὸ βραβεῖον, φησίν. Εἰ δὲ ὁ
 τισαῦτα παθῶν, εἰ δὲ ὁ διωκόμενος, εἰ δὲ ὁ τὴν νέκρωσιν
 ἔχων, οὐπω ἐθάρρει περὶ τῆς ἀνασιάσεως ἐκείνης, τί ἂν
 εἴποιμεν ἡμεῖς; Τί ἐσιν, «εἰ καταλάβω»; Ὅπερ πρότερον
 10 ἔλεγεν, «εἰ κατανήσω εἰς τὴν ἐξανάσασιν τὴν ἐκ νεκρῶν».
 Τὴν αὐτοῦ, φησίν, ἀνάσασιν εἰς καταλάβω. Τουτέστιν, εἰς
 δυνηθῶ τισαῦτα παθεῖν, ἂν δυνηθῶ μιμήσασθαι αὐτόν, ἂν
 δυνηθῶ σύμμορφος αὐτῷ γενέσθαι. Οἷον, πολλὰ ἔπαθεν ὁ
 Χριστός, ἐνεπιτύσθη, ἐρραπίσθη, ἐμαστιγώθη, ὑστερον ἔπαθεν
 15 ἄπερ ἔπαθε. Τοῦτο σιάδιόν ἐστι· διὰ τούτων πάντων δεῖ
 πρὸς τὴν ἀνάσασιν αὐτοῦ φθάσαι πάντας τοὺς ἄθλους ἐν-
 εγκόνιας. Ἡ τοῦτό φησιν, εἰς καταξιώθω τῆς ἀνασιάσεως
 τυχεῖν εὐδοκίμου, παρρησίαν ἐχούσης, εἰς τὴν ἐξανάσασιν
 τὴν αὐτοῦ. Ἄν γὰρ δυνηθῶ τοὺς ἀγῶνας πάντας ἐνεγκεῖν καὶ
 20 τὴν ἀνάσασιν αὐτοῦ δυνήσομαι σχεῖν, καὶ μετὰ δόξης ἀνα-
 σιῆσαι. Οὐδέπω γάρ, φησίν, ἄξιός εἰμι· «διώκω δέ, εἰ
 καὶ καταλάβω». Ἐτι ἐναγωνίός μοι ὁ θίος, ἔτι τοῦ τέλους
 εἰμι πόρρω, ἔτι τῶν βραβείων ἐφέσηκα, ἔτι τρέχω, ἔτι
 διώκω. Καὶ οὐκ εἶπε, τρέχω, ἀλλά, «διώκω». Ὁ διώκων
 25 ἴσπερ μεθ' ὅσου πόνου διώκει· οὐδένα ὄρᾳ, πάντας μετὰ πολ-
 λῆς τῆς ρύμης τοὺς διακόπιοντας ἀπωθεῖται, καὶ διάνοιαν
 καὶ ὄμμα καὶ ἰσχὺν καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα συστρέφει, πρὸς
 ἕτερον μὲν οὐδὲν ὄρων, πρὸς δὲ τὸ βραβεῖον μόνον. Εἰ δὲ
 ὁ διώκων Παῦλος, ὁ τισαῦτα παθῶν, ἔτι φησίν, «εἰ καὶ κα-

8. Α' Κορ. 10, 12· 9, 27

9. Φιλιπ. 3, 12

ἄς προσέχη, μήπως πέση»· καὶ πάλιν, «Φοβοῦμαι μήπως ἀποδειχθῶ ἀνάξιος ἐγὼ ὁ ἴδιος, ποῦ ἐκήρυξα εἰς ἄλλους»⁸ «Δὲν λέγω, ὅτι ἔλαβον πλέον ἢ ὅτι ἔχω πλέον κατορθώσει τὴν πνευματικὴν τελειότητα, ἀλλὰ καταδιώκω μήπως καὶ πιάσω καλῶς ἐκεῖνο, διὰ τὸ ὁποῖον ἐπιάσθην ἀπὸ τὸν Ἰησοῦν Χριστόν»⁹. «Δὲν λέγω, ὅτι ἔλαβον πλέον».

Τί σημαίνει τό, «ἔλαβον πλέον»; Τό βραβεῖον, ἐννοεῖ. Ἐὰν δὲ ἐκεῖνος ποῦ ἔπαθε τόσον πολλά, ἐκεῖνος ποῦ διώκεται, ἐκεῖνος ποῦ ἔχει τὴν νέκρωσιν, δὲν ἦτο ἀκόμη βέβαιος περὶ τῆς ἀναστάσεως ἐκείνης, τί θὰ ἠμπορούσαμε νὰ εἰποῦμεν ἡμεῖς; Τί σημαίνει τό, «εἰ καταλάβω»; Ἐκεῖνο ποῦ ἔλεγε προηγουμένως, «ἐὰν φθάσω εἰς τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν». Ἐὰν πιάσω, λέγει, τὴν ἀνάστασίν του. Δηλαδή, ἐὰν ἠμπορέσω νὰ πάθω τόσον πολλά, ἐὰν ἠμπορέσω νὰ μιμηθῶ αὐτόν, ἐὰν ἠμπορέσω νὰ ἐξομοιωθῶ πρὸς αὐτόν. Ἦτοι, ὁ Χριστὸς ἔπαθε πολλά, ἐνεπύσθη, ἐρραπίσθη, ἐμαστιγώθη, ἔπειτα ἔπαθεν ἐκεῖνα ποῦ ἔπαθε. Τοῦτο εἶναι τὸ στάδιον καὶ δι' ὅλων αὐτῶν πρέπει νὰ φθάσωμεν πρὸς τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ, ἀφοῦ ὑποφέρωμεν ὅλους τοὺς ἀγῶνας. Ἦ τοῦτο λέγει, ἐὰν ἀξιωθῶ νὰ ἐπιτύχω τὴν ἔνδοξον ἀνάστασιν, ποῦ ἔχει παρρησίαν, εἰς τὴν ἀνάστασίν του φθάνω. Διότι ἂν ἠμπορέσω νὰ ὑποφέρω ὅλους τοὺς ἀγῶνας, θὰ ἠμπορέσω νὰ ἐπιτύχω καὶ τὴν ἀνάστασιν, καὶ νὰ ἀναστηθῶ ἐνδόξως. Διότι μέχρι τώρα, λέγει, δὲν εἶμαι ἄξιος, «ἀλλὰ καταδιώκω, μήπως καὶ πιάσω». Ἀκόμη ὁ βίος μου εἶναι γεμᾶτος ἀπὸ ἀγῶνας, ἀκόμη εἶμαι μακρὰν ἀπὸ τὸ τέλος, ἀκόμη ἀπέχω ἀπὸ τὰ βραβεῖα, ἀκόμη τρέχω, ἀκόμη καταδιώκω. Καὶ δὲν εἶπε, τρέχω, ἀλλὰ, «καταδιώκω». Ἐκεῖνος ποῦ καταδιώκει γνωρίζετε μὲ πόσῃ ἐπιμονῇ καταδιώκει κανένα δὲν βλέπει, ὅλους ἐκείνους ποῦ τὸν ἐμποδίζουν τοὺς ἀπωθεῖ μὲ πολλὴν ὀρμὴν, καὶ συγκεντρώνει καὶ τὴν διάνοιάν του καὶ τὸ βλέμμα του καὶ τὴν δυνάμιν του καὶ τὴν ψυχὴν του καὶ τὸ σῶμα του, καὶ δὲν βλέπει πρὸς τίποτε ἄλλο, παρὰ μόνον πρὸς τὸ βραβεῖον. Ἐὰν λοιπὸν ὁ καταδιώκων Παῦλος, ποῦ ἔπαθε τόσον πολλά, ἀκόμη λέγει, «μήπως καὶ πιάσω», τί θὰ ἠμπορέσωμεν

- ταλάβω», τί ἂν εἴποιμεν ἡμεῖς οἱ ἀναπεπιωκότες; Εἶτα δεικνύς, διὸ ὀφειλῆς τὸ προᾶγμά ἐστι, φησὶν, «ἐφ' ᾧ καὶ κατελήφθη ὑπὸ Ἰησοῦ Χριστοῦ». Τῶν ἀπολλυμένων ἡμην, φησὶν, ἐπνιγόμην, ἔμελλον ἀπόλλυσθαι· κατέλαβέ με ὁ Θεός·
- 5 καὶ γὰρ αὐτὸς ἡμᾶς ἐδίωκε φεύγοντας αὐτὸν μετὰ πολλῆς τῆς σπουδῆς. Ὡστε πάντα παρίστησι· τὸ γὰρ εἰπεῖν, διὸ κατελήφθη, ἔδειξε καὶ τοῦ θουλομένου καταλαβεῖν τὴν σπουδὴν, καὶ ἡμῶν τὴν ἀποσιροφὴν τὴν πολλὴν καὶ τὴν πλάνην, διὸ αὐτὸν ἐφεύγομεν.
- 10 Ὡστε πολλῆς ἐσμεν ὀφειλῆς ὑπεύθυνοι, καὶ οὐδεὶς πενθεῖ, οὐδεὶς δακρῦει, οὐδεὶς σιενάζει, πάντων εἰς τὴν προτιέραν κατὰστασιν ἐλθόντων. Ὡσπερ γὰρ πρὸ τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ τὸν Θεὸν ἐφεύγομεν, οὕτω καὶ νῦν. Φεύγειν γὰρ ἔστι τὸν Θεόν, οὐ τόπω, πανταχοῦ γὰρ ἔστι· καὶ ἄκουε τοῦ
- 15 προφήτου λέγοντος, «Ποῦ πορευθῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός σου, καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου ποῦ φύγω;». Πῶς οὖν ἔστι φυγεῖν τὸν Θεόν; Ὡς ἔστι πόρρω γενέσθαι τοῦ Θεοῦ, ὡς ἔστι μακρυνθῆναι· «Οἱ γὰρ μακρύνοντες ἑαυτούς», φησὶν, «ἀπὸ σοῦ, ἀπολοῦνται»· καὶ πάλιν, «Οὐχὶ τὰ ἁμαρτήματα ὑμῶν διῖσιτῶσιν ἀνὰ μέσον ἐμοῦ καὶ ὑμῶν;». Πῶς οὖν γίνεται τὸ μακρυνθῆναι; πῶς γίνεται διάστασις; Προαιρέσει καὶ ψυχῇ· τόπω γὰρ οὐκ ἔστι· πῶς γὰρ ἂν τις τὸν πανταχοῦ παρόντα φεύγοι; Ὁ τοίνυν ἁμαρτωλὸς φεύγει. Τοῦτο ἔστιν ὃ φησὶν ἡ Γραφή, «Φεύγει ὁ ἀσεβὴς μηδενὸς διώκοντος».
- 25 Σφόδρα φεύγομεν τὸν Θεόν, καίτοι αἰεὶ διώκοντα ἡμᾶς αὐτόν. Ὁ ἀπόστολος ἐδίωκεν, ἵνα ἐγγὺς αὐτοῦ γένηται ἡμεῖς διώκομεν, ἵνα πόρρω γενώμεθα. Ἄρα οὐκ ἄξια ταῦτα θρηγῶν; ἄρα οὐκ ἄξια δακρῶν; Ποῦ φεύγεις, ἄθλιε καὶ τάλαιπωρε; ποῦ φεύγεις τὴν ζωὴν καὶ τὴν σωτηρίαν τὴν σὴν;

10. Ψαλμ. 138, 7

11. Ψαλμ. 72, 27 καὶ Ἦσ. 59, 2

12. Παροιμ. 28, 1

νά είποῦμεν ἡμεῖς οἱ ἀναπεπτωκότες; Ἐπειτα, ἀποδεικνύων ἰδιότι τὸ πρᾶγμα τοῦτο εἶναι χρέος μας, λέγει· «διὰ τὸ ὅποιον καὶ συνελήφθην ἀπὸ τὸν Ἰησοῦν Χριστόν». Ἦμην ἀπολλυμένος, λέγει, ἐπνιγόμεν, ἐπρόκειτο νὰ χαθῶ· ὁ Θεὸς μὲ συνέλαβε, διότι πράγματι αὐτὸς μᾶς κατεδίωκεν ὅταν ἡμεῖς ἐφεύγαμεν μακρὰν ἀπ' αὐτόν μὲ πολλὴν βιασύνην. Ὡστε ἀποδεικνύει τὰ πάντα· διότι μὲ τὸ νὰ εἰπῆ, ὅτι συνελήφθην, ἔδειξε καὶ τὴν βιασύνην ἐκείνου ποῦ ἤθελε νὰ συλλάβῃ καὶ τὴν ἰδικὴν μας μεγάλην ἀποστροφὴν καὶ τὴν πλάνην, διότι ἐφεύγαμεν μακρὰν ἀπ' αὐτόν.

Ὡστε εἴμεθα ὑπεύθυνοι μεγάλου χρέους, καὶ κανεῖς δὲν πενθεῖ, κανεῖς δὲν κλαίει, κανεῖς δὲν στενάζει, ὅταν ὅλα ἐπανέλθουν εἰς τὴν προηγουμένην κατάστασιν. Διότι ὅπως ἀκριβῶς πρὸ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Χριστοῦ ἀποφεύγαμεν τὸν Θεόν, ἔτσι καὶ τώρα. Διότι εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποφεύγωμεν τὸν Θεόν, ὅχι ὅμως εἰς τόπον, ἐπειδὴ ὑπάρχει παντοῦ. Ἄκουε τὸν προφήτην ποῦ λέγει· «Ποῦ νὰ πορευθῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός σου, καὶ ποῦ νὰ φύγω ἀπὸ τὴν παρουσίαν σου;»¹⁰. Πῶς λοιπὸν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποφύγωμεν τὸν Θεόν; Ὅπως εἶναι δυνατὸν νὰ εὔρεθοῦμεν μακρὰν ἀπὸ τὸν Θεόν, ὅπως εἶναι δυνατὸν νὰ ἀπομακρυνθοῦμεν ἀπ' αὐτόν. «Διότι ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι ἀπομακρύνονται, λέγει, ἀπὸ σέ, θὰ ἀφανισθοῦν»· καὶ πάλιν· «Τὰ ἀμαρτήματά σας δὲν ὑπῆρξαν φραγμὸς μεταξὺ ἐμοῦ καὶ ὑμῶν;»¹¹. Πῶς λοιπὸν γίνεται ἡ ἀπομάκρυνσις; πῶς γίνεται ἡ διάστασις; Μὲ τὴν προαίρεσιν καὶ τὴν ψυχὴν, διότι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ εἰς τόπον· διότι πῶς θὰ ἠμπορέσῃ κανεῖς νὰ ἀποφύγῃ τὸν πανταχοῦ παρόντα; Ὁ ἀμαρτωλὸς λοιπὸν φεύγει. Αὐτὸ σημαίνει ἐκεῖνο ποῦ λέγει ἡ Γραφή, «Ὁ ἀσεβὴς φεύγει, ἐνῶ κανεῖς δὲν τὸν διώκει»¹². Ἀποφεύγομεν πολὺ τὸν Θεόν, ἂν καὶ αὐτὸς μᾶς καταδιώκει. Ὁ ἀπόστολος ἐπέδιωκε, διὰ νὰ εὔρεθῃ πλησίον αὐτοῦ. Ἦμεῖς ἐπιδιώκομεν, διὰ νὰ εὔρεθοῦμεν μακρὰν αὐτοῦ. Ἄρα αὐτὰ δὲν εἶναι ἄξια θρήνων; ἄρα δὲν εἶναι ἄξια δακρύων; Ποῦ φεύγεις, ἄθλιε καὶ ταλαίπωρε; ποῦ φεύγεις ἀπὸ τὴν ζωὴν καὶ τὴν ἰδικὴν σου σωτηρίαν; Ἄν φύγῃς μακρὰν τοῦ Θεοῦ, εἰς

Ἄν τὸν Θεὸν φύγῃς, πρὸς τίνα καταφεύξῃς; ἂν τὸ φῶς φύγῃς, ποῦ διαβλέψεις; ἂν τὴν ζωὴν φύγῃς, πόθεν ζήσῃ λοιπόν;

Φύγωμεν τὸν ἐχθρὸν τῆς σωτηρίας τῆς ἡμετέρας. Ὁ-
 5 ταν ἁμαρτάνωμεν, φεύγομεν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, δραπειτεύομεν, εἰς ἀλλοτριαν ἀπερχόμεθα γῆν, καθάπερ ἐκεῖνος ὁ καταφα- γὼν τὰ ὑπάρχοντα τὰ πατρῶα, καὶ ἀπελθὼν εἰς ἀλλοτριαν γῆν, ὁ καταναλώσας πᾶσαν τὴν πατρικὴν οὐσίαν, καὶ ἐν λιμῶ ζῶν. Ἐχομεν οὖν πατρικὴν αἰτίαν καὶ ἡμεῖς. Ποίαν δὴ
 10 ταύτην; Ἀπήλλαξεν ἡμᾶς τῶν ἁμαρτημάτων, ἐχαρίσατο ἡ- μῖν δύναμιν, ἰσχὺν πρὸς τὴν τῆς ἀρετῆς ἐργασίαν, ἐχαρίσα- το ἡμῖν προθυμίαν, ὑπομονήν, ἐν τῷ βαπτίσματι ἐχαρίσατο ἡμῖν Πνεῦμα ἅγιον. Ἄν ταῦτα καταναλώσωμεν, ἐν λιμῶ λοιπὸν ἐσόμεθα. Καθάπερ γὰρ οἱ νοσοῦντες, ἕως μὲν ἂν πυ-
 15 ρειοῖς ἐνόχλοῦνται καὶ χυμῶν κακία, οὐδὲ διανασιῆναι, οὐδὲ ἐργάσασθαι, οὐδὲ προᾶξαι τι δύνανται· ἂν δέ τις αὐτοὺς ἀπαλ- λάξῃ καὶ εἰς ὑγίαν ἀγάγῃ, εἶτα μὴ ἐργάζονται, παρὰ τὴν οἰκείαν αὐτῶν τοῦτο γίνεται ραθυμίαν· οὕτω δὴ καὶ ἐφ' ἡ- μῶν. Καὶ γὰρ ἡ νόσος χαλεπή, καὶ ὁ πυρετὸς σφοδρὸς· καὶ
 20 ἐκείμεθα οὐκ ἐπὶ κλίνης, ἀλλ' ἐπὶ τῆς κακίας αὐτῆς, καθά- περ ἐν κοπρίᾳ τῇ πονηρίᾳ ἐρριμμένοι, ἠλκωμένοι, δυσωδίας ἀνάπλεοι, ἀνχμῶντες, καταιουχόμενοι, εἶδωλα μᾶλλον ἢ ἄν- θρωποι. Περιεισιτήκεσαν ἡμᾶς δαίμονες πονηροί, ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου, γελῶν, ἐπεμβαίνων. Ἦλθεν ὁ τοῦ Θεοῦ
 25 μονογενῆς, ἀφῆκε τὰς ἀκτῖνας τῆς παρουσίας αὐτοῦ, καὶ τὸν ζόφον εὐθέως ἀπήλασεν. Ἦλθε πρὸς ἡμᾶς ὁ βασιλεὺς ὁ ἐν τῷ θρόνῳ τῷ πατρικῷ, τὸν θρόνον ἀφείς τὸν πατρικόν· διὰ δέ, ἀφείς, εἶπω, μὴ πάλιν μετάστασιν νομίσης· τὸν γὰρ οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν αὐτὸς πληροῖ· ἀλλὰ τὴν οἰκονομίαν
 30 φημί. Ἦλθε πρὸς ἐχθρὸν τὸν μισοῦντα αὐτόν, τὸν ἀποστρε-

ποιον θὰ καταφύγης; ἂν φύγης ἀπὸ τὸ φῶς, ποῦ θὰ βλέπης καλύτερα; ἂν φύγης ἀπὸ τὴν ζωὴν, πῶς θὰ ζήσης εἰς τὸ ἐξῆς;

“ Ἄς ἀποφύγωμεν τὸν ἐχθρὸν τῆς ἰδικῆς μας σωτηρίας. “ Ὄταν ἀμαρτάνωμεν, φεύγομεν ἀπὸ τὸν Θεόν, δραπετεύομεν, μεταβαίνομεν εἰς ξένην χώραν, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος ποῦ κατέφαγε τὰ ὑπάρχοντα τοῦ πατρὸς του, καὶ μετέβη εἰς ξένην χώραν καὶ ἐδαπάνησε τελείως τὴν πατρικὴν περιουσίαν καὶ ζῆ μὲ μεγάλην πείναν. “ Ἐχομεν βεβαίως καὶ ἡμεῖς πατρικὴν περιουσίαν. Ποία λοιπὸν εἶναι αὕτη; Ἐσυγχώρησε τὰ ἀμαρτήματά μας, ἐχάρισεν εἰς ἡμᾶς τὴν δύναμιν, τὴν ἰσχὺν διὰ τὰ ἔργα τῆς ἀρετῆς, ἐχάρισεν εἰς ἡμᾶς τὴν προθυμίαν, τὴν ὑπομονήν, κατὰ τὸ βάπτισμα ἐχάρισε τὸ ἅγιον Πνεῦμα. “ Ἄν θὰ καταναλώσωμεν αὐτά, εἰς τὸ ἐξῆς θὰ ζῶμεν εἰς κατάστασιν λιμοῦ. “ Ὅπως ἀκριβῶς οἱ ἀσθενεῖς, ἐν ὄσῳ μὲν ἐνοχλοῦνται ἀπὸ πυρετούς καὶ παθήσεις τῶν ὑγρῶν συστατικῶν τοῦ σώματος, δὲν ἠμποροῦν οὔτε νὰ σηκωθοῦν, οὔτε νὰ ἐργασθοῦν, οὔτε νὰ πράξουν κάτι, ἂν ὅμως τοὺς ἀπαλλάξῃ κανεὶς ἀπὸ τὴν ἀσθένειαν καὶ τοὺς ἀποκαταστήσῃ τὴν ὑγείαν, ἔπειτα ἂν δὲν ἐργάζωνται, τοῦτο γίνεται παρὰ τὴν ἰδικὴν των ραθυμίαν· ἔτσι λοιπὸν συμβαίνει καὶ εἰς ἡμᾶς. Καὶ πράγματι ἡ ἀσθένεια εἶναι δύσκολος καὶ ὁ πυρετὸς ἔντονος· καὶ εἴμεθα ἐξηπλωμένοι ὄχι ἐπάνω εἰς τὸ κρεβάτι, ἀλλ’ ἐπάνω εἰς αὐτὴν τὴν κακίαν, ὡσὰν ἐπάνω εἰς κοπριάν, ἐγκαταλειμμένοι εἰς τὴν πονηρίαν, γεμᾶτοι πληγὰς, γεμᾶτοι δυσωδίαν, ρυπαροί, καταπονούμενοι, φαντάσματα μᾶλλον, παρὰ ἄνθρωποι. Μᾶς ἔχουν περικυκλώσει οἱ πονηροὶ δαίμονες, ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου, περιγελῶν, ἐπικρίνων. Ἦλθεν ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἐξέπεμψε τὰς ἀκτῖνας τῆς παρουσίας του, καὶ ἀμέσως διέλυσε τὸ σκοτάδι. Ἦλθε πρὸς ἡμᾶς ὁ βασιλεύς, ὁ εὐρισκόμενος εἰς τὸν πατρικὸν θρόνον, ἀφοῦ ἄφησε τοῦτον· ὅταν δὲ λέγω, ἀφοῦ ἄφησε, μὴ νομίσης πάλιν μετάστασιν, διότι αὐτὸς γεμίζει ἐντελῶς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, ἀλλ’ ἐννοῶ τὴν μέριμναν τοῦ Θεοῦ. Ἦλθεν πρὸς ἐχθρὸν, ὁ ὁποῖος μισεῖ αὐτόν, τὸν ἄ-

φόμενον, τὸν οὐδὲ ἰδεῖν αὐτὸν ἀνεχόμενον, τὸν καθ' ἑκάστην αὐτὸν βλασφημοῦντα τὴν ἡμέραν.

Εἶδεν ἐν κοπρίᾳ κείμενον, σκώληξιν ἠλκωμένον, πυρε-
 τοῖς, λιμῶ κατεχόμενον, πᾶν εἶδος ἔχοντα νόσου. Καὶ γὰρ
 5 πυρετὸς ἠνώχλει, τοῦτο γὰρ ἐπιθυμία πονηρά· καὶ φλεγμοναὶ
 ἐπέκειντο, τοῦτο γὰρ ἡ ἀπόνοια· καὶ βουλιμία τις ἡ λεγομένη
 κατεῖχε, τοῦτο γὰρ ἡ πλεονεξία· καὶ σηπεδόνες πάντιθεν,
 τοῦτο γὰρ ἡ πορνεία· καὶ πήρωσις ὀφθαλμῶν, τοῦτο γὰρ
 εἰδωλολατρεία· καὶ κώφωσις καὶ παραπληξία, τοῦτο γὰρ
 10 τὸ προσκυνεῖν λίθοις καὶ ξύλοις, καὶ ἐκείνοις προσφθέγγε-
 σθαι καὶ δυσείδεια πολλή, τοῦτο γὰρ ἡ κακία, ἀηδὲς τι,
 καὶ νόσος χαλεπωτάτη. Καὶ χεῖρον πάλιν τῶν μαινομένων
 φθεγγομένους ἡμᾶς, καὶ τὸ ξύλον θεὸν καλοῦντας, καὶ τὸν
 λίθον ὁμοίως· εἶδεν ἐν τισαύτῃ κακίᾳ, οὐκ ἐσδελεύξατο, οὐκ
 15 ἐδυσχέρανεν, οὐκ ἀπεσιγράφη, οὐκ ἐμίσησε· δεσπότης γὰρ ἦν,
 καὶ τὸ ἴδιον πλάσμα οὐκ ἂν ἐμίσησεν. Ἀλλὰ τί ποιεῖ; Καθά-
 περ ἄριστος ἰατρὸς κατασκευάζει φάρμακα πολλοῦ ἄξια, καὶ
 πρῶτος αὐτῶν ἀπογεύεται· τὴν γὰρ ἀρειτὴν αὐτὸς πρῶτος
 μειῆλθε, καὶ οὕτως ἡμῖν ἔδωκε. Καὶ πρῶτον καθάπερ ἀντι-
 20 δοιόν τι φάρμακον ἔδωκε τὸ λουιτρον, καὶ οὕτω πᾶσαν ἡμέσα-
 μεν κακίαν, καὶ πάντα ἐφυγαδεύθη ἀθρόον, καὶ ἡ φλεγμονὴ
 ἐπαύσατο, καὶ ὁ πυρετὸς ἐσβέσθη καὶ αἱ σηπεδόνες ἐκαύθη-
 σαν· πάντα γὰρ καὶ τὰ ἀπὸ πλεονεξίας, καὶ τὰ ἀπὸ θυμοῦ,
 καὶ τὰ ἄλλα κακὰ ἐκενώθη διὰ τοῦ πνεύματος· ἀνεώχθησαν
 25 οἱ ὀφθαλμοί, ἀνεώγει τὰ ὦτα, ἐλάλησεν εὐφημον φωνὴν ἡ
 γλῶσσα, ἔλαβεν ἰσχὺν ἡ ψυχὴ, ἔλαβε κάλλος καὶ ἄνθος τὸ
 σῶμα τοιοῦτον, οἷον εἰκὸς Υἱὸν Θεοῦ τεχθέντα κάλλος ἔχειν

ποστρέφεται, οὔτε νὰ τὸν ἰδῆ ἀνέχεται καὶ τὸν βλασφημεῖ καθημερινῶς.

Εἶδεν αὐτὸν ἐξηλωμένον εἰς τὴν κοπριάν, γεμᾶτον πληγὰς ἀπὸ τοὺς σκώληκας, κατεχόμενον ἀπὸ πυρετοῦς, πείναν, νὰ ἔχη κάθε εἶδος ἀσθενείας. Διότι πράγματι ὁ πυρετὸς ἠνωχλοῦσε, τοῦτο βέβαια εἶναι ἡ πονηρὰ ἐπιθυμία· καὶ φλεγμοναὶ ἐπέκειντο, τοῦτο βέβαια εἶναι ἡ ἀπόνοια· καὶ κατεῖχε κάποια λεγομένη βουλιμία, τοῦτο βέβαια εἶναι ἡ πλεονεξία· καὶ ἀπὸ παντοῦ σῆψις, τοῦτο βέβαια εἶναι ἡ πορνεία· καὶ βλάβη ὀφθαλμῶν, τοῦτο βέβαια εἶναι ἡ εἰδωλολατρεία· καὶ κώφωσις καὶ παραλυσία, τοῦτο βέβαια εἶναι τὸ νὰ προσκυνοῦν τοὺς λίθους καὶ τὰ ξύλα καὶ τὸ νὰ ὀμιλοῦν μ' ἐκεῖνα· καὶ ἀσχημία πολλή, τοῦτο βέβαια εἶναι ἡ κακία, κάτι τὸ ἀηδὲς καὶ ἀσθένεια δυσκολωτάτη. Καὶ εἶδε νὰ ὀμιλοῦμεν ἡμεῖς χειρότερον πάλιν ἀπὸ τοὺς μαινομένους, καὶ νὰ ὀνομάζωμεν Θεὸν τὸ ξύλον, καθὼς καὶ τὸν λίθον. Εἶδεν ἡμᾶς εἰς τόσον μεγάλην κακίαν, καὶ δὲν ἠσθάνθη ἀπέχθειαν, δὲν ἐδυσφόρησε, δὲν μᾶς ἀπεστράφη, δὲν μᾶς ἐμίσησε, διότι ἦτο ὁ Κύριός μας καὶ δὲν θὰ ἠμποροῦσε νὰ μισήσῃ τὸ ἰδικόν του πλάσμα. Ἄλλὰ τί κάνει; Ὡσὰν ἄριστος ἰατρὸς παρασκευάζει φάρμακα πολὺ ἀποτελεσματικά, καὶ πρῶτος αὐτὸς τὰ δοκιμάζει· διότι αὐτὸς πρῶτος ἤσκησε τὴν ἀρετὴν, καὶ ἔτσι μᾶς τὴν ἔδωσε. Καὶ κατὰ πρῶτον μᾶς ἔδωσεν ὡς ἀντίδοτον φάρμακον τὸ βάπτισμα· καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀπεβάλαμεν ὅλην τὴν κακίαν, καὶ ὅλα ἀμέσως ἀπεμακρύνθησαν, καὶ ἡ φλεγμονὴ ἐσταμάτησε, καὶ ὁ πυρετὸς ἔπαυσε, καὶ αἱ πληγαὶ ποὺ ἐσήποντο ἐκαυτηριάσθησαν· διότι ὅλα τὰ προερχόμενα ἀπὸ τὴν πλεονεξίαν καὶ τὸν θυμὸν κακά, καθὼς καὶ τὰ ἄλλα ἐξηφανίσθησαν διὰ τοῦ ἀγίου Πνεύματος· οἱ ὀφθαλμοὶ ἠνοιχθήσαν, τὰ αὐτιά ἠνοιχθήσαν, ἡ γλῶσσα ἐλάλησεν εὐφημον φωνήν, ἡ ψυχὴ ἔλαβε δύναμιν, τὸ σῶμα ἔλαβε τέτοιο κάλλος καὶ λαμπρότητα, κάλλος ποὺ ἦτο εὐλογον νὰ ἔχη ὁ γεννηθεὶς ἀπὸ τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, δόξαν ποὺ ἦτο φυσικὸν νὰ ἔχη υἱὸς ποὺ ἐγεννήθη

ἀπὸ τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος, οἶαν εἰκὸς δόξαν ἔχειν υἱὸν ἄρι τεχθέντα βασιλεῖ, καὶ ἐν ἀλουργίδι τρεφόμενον.

Οἷμοι, πόσῃν εὐγένειαν ἡμῖν ἐχαρίσατο; Ἐτέχθημεν, ἐ-
 τράφημεν· τί πάλιν φεῦγομεν τὸν εὐεργέτην; Ὁ τοίνυν ταῦτα
 5 πάντα ποιήσας, καὶ ἰσχὺν δίδωσιν· οὐ γὰρ ἐνῆν κατεχομένην
 τῷ νοσήματι ἐνεγκεῖν, εἰ μὴ αὐτὸς ἡμῖν ἔδωκε τὴν ἰσχύν·
 καὶ τῶν ἁμαρτημάτων τὴν ἄφεσιν. Κατεφάγομεν ἅπαντα·
 ἔδωκεν ἡμῖν ἰσχύν, ἀνηλώσαμεν αὐτήν· ἔδωκεν ἡμῖν χάρι-
 σμα, ἐσβέσαμεν αὐτό. Πῶς; Ἀνηλώσαμεν αὐτὸ εἰς οὐδέν
 10 δέον, ἐχρησάμεθα ἐν οὐδενὶ χρησίμῳ. Ταῦτα ἡμᾶς ἀπόλεσε,
 καὶ τὸ πάντων δεινότερον, ὅτι ἐν ἀλλοτριᾷ ὄντες, καὶ κε-
 ραῖα ἐσθίοντες, οὐ λέγομεν, ἐπισιτρέφωμεν πρὸς τὸν πα-
 τέρα καὶ εἶπωμεν, ἡμάρτομεν εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ εἰς σέ,
 καὶ πατέρα οὕτως ἔχοντες φιλόστοργον, σφόδρα ποθοῦντα
 15 ἡμῶν τὴν ἐπάνοδον.

Ἄν ἐπανέλθωμεν μόνον, οὐδὲ ἐγκαλέσαι ὑπὲρ τῶν προ-
 τέρων ἀνέχεται μόνον ἀποσιῶμεν· ἰκανὴ γὰρ ἀπολογία τὸ
 ἐπανελθεῖν. Οὐ μόνον αὐτὸς οὐκ ἐγκαλεῖ, ἀλλὰ, κἂν ἕτερος
 ἐγκαλῇ, ἐπισιομίζεται, κἂν εὐδοκιμηκῶς ἢ ὁ ἐγκαλῶν. Ἐ-
 20 πανέλθωμεν μέχρι τίνος ἀφισιάμεθα; Λάβωμεν αἰσθησιν
 τῆς ἀτιμίας, λάβωμεν αἰσθησιν τῆς εὐτελείας. Ἡ κακία
 χοίρους εἶναι ποιεῖ, ἡ κακία λιμὸν ἐμποιεῖ τῇ ψυχῇ. Ἀ-
 νακησώμεθα ἐαυτοὺς καὶ ἀνανήψωμεν, καὶ ἐπανέλθωμεν
 ἐπὶ τὴν προτέραν εὐγένειαν, ἵνα τύχωμεν τῶν μελλόντων
 25 ἀγαθῶν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ Πα-
 τρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ
 καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

μόλις πρὸ ὀλίγου ἀπὸ βασιλέα καὶ τρέφεται ἐντὸς βασιλικῆς πορφύρας.

Ἄλλοίμονον, πόσῃν εὐγένειαν μᾶς ἐχάρισεν; Ἐτέχθημεν, ἐτράφημεν· διατί πάλιν ἀποφεύγομεν τὸν εὐεργέτην; Αὐτὸς λοιπὸν ἀφοῦ ἔπραξεν ὅλα αὐτά, καὶ δύναμιν μᾶς δίδει· διότι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑποφέρωμεν ὅταν μᾶς κατέχη τὸ νόσημα, ἐὰν αὐτὸς δὲν μᾶς ἔδιδε τὴν δύναμιν· καὶ μᾶς ἐχορήγησε τὴν ἄφεσιν τῶν ἀμαρτημάτων. Ὅλα τὰ ἐδαπανήσαμεν· μᾶς ἔδωσε δύναμιν, ἐσπαταλήσαμεν αὐτήν· μᾶς ἔδωσε χάρισμα, ἐσθήσαμεν τοῦτο. Πῶς; Δὲν ἐσπαταλήσαμεν τοῦτο εἰς κάτι τὸ ἀναγκαῖον, δὲν τὸ ἐχρησιμοποίησαμεν εἰς τίποτε τὸ χρήσιμον. Αὐτὰ μᾶς κατέστρεψαν, καὶ τὸ φοβερώτερον ὅλων, ἐνῶ εἴμεθα εἰς ξένην χώραν καὶ τρώγομεν ξυλοκέρατα, δὲν λέγομεν, ἄς ἐπιστρέψωμεν πρὸς τὸν πατέρα μας καὶ νὰ εἰποῦμεν, ἡμαρτήσαμεν εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ εἰς σέ', ἂν καὶ ἔχομεν πατέρα τόσον φιλόστοργον καὶ ὁ ὁποῖος ποθεῖ πάρα πολὺ τὴν ἐπιστροφὴν μας. Ἄν ἐπανέλθωμεν μόνον πρὸς αὐτόν, οὔτε θὰ ἀνεχθῆ νὰ μᾶς κατηγορήσῃ διὰ τὰ προηγούμενα σφάλματά μας· μόνον ἄς ἀπομακρυνθοῦμεν, διότι εἶναι ἀρκετὴ ἀπολογία τὸ ὅτι ἐπεστρέψαμεν πρὸς αὐτόν. Ὅχι μόνον αὐτὸς δὲν κατηγορεῖ, ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη κατηγορῆ ἄλλος, ἀποστομώνεται, ἔστω καὶ ἂν ὁ κατήγορος ἔχει εὐδοκιμήσει εἰς τὴν ζωὴν.

Ἄς ἐπιστρέψωμεν· μέχρι πότε θὰ ἀπομακρυνώμεθα; Ἄς ἀντιληφθοῦμεν τὴν ἀτιμίαν, ἄς ἀντιληφθοῦμεν τὴν εὐτέλειαν. Ἡ κακία μᾶς μετατρέπει εἰς χοίρους, ἡ κακία προκαλεῖ εἰς τὴν ψυχὴν τὸν λιμόν. Ἄς ἀνακτήσωμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας καὶ ἄς ἀνανήψωμεν καὶ ἄς ἐπιστρέψωμεν εἰς τὴν προηγουμένην μας εὐγένειαν, διὰ νὰ ἐπιτύχωμεν τὰ μέλλοντα ἀγαθὰ μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τοῦ ὁποίου ἀνήκει εἰς τὸν Πατέρα καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἢ δόξα, ἢ δύναμις, ἢ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ

1. Εύρετήριο χωρίων τῆς Γραφῆς*

Γένεσις			Α' Βασιλειῶν		
1	27	192	1	5 - 6	336
2	23	206	1	8	336
2	24	216, 236	1	11	334
6	2	154	1	13	336
6	12	342	1	16	338
16	5	226	2	30	482
16	6	226	25	1 - 44	488
18	12	222	26	1 - 25	488
25	21	338			
40	8	482			
Ἔξοδος			Β' Βασιλειῶν		
3	14	508	1	26	192
12	11	308	15	3	84
16	18	314, 316	16	7	480
20	13 - 15	248	16	11	552
20	13 - 14	124	19	32 - 40	36
30	13	606			
Λευιτικὸν			Γ' Βασιλειῶν		
24	20	114	17	9 - 16	484
			18	18	480
			18	21	480
Δευτερονόμιον			Δ' Βασιλειῶν		
14	22 - 29	606	1	5	440
19	21	114	9	31	480
27	30 - 32	606			

* Οἱ ἀριθμοὶ παραπέμπουν κατὰ σειρὰν διὰ μὲν τὰ χωρία εἰς τὸ κεφάλαιον, τὸν στίχον καὶ τὴν σελίδα πού εὑρίσκεται τὸ χωρίον, διὰ δὲ τὰ ὀνόματα τοῦ κειμένου παραπέμπουν ἀπλῶς εἰς τὴν σελίδα.

Ψαλμοί			7 14 578		
2	11	130	11	12	182
3	38	320	12	9	368
5	6	40	38	5	310
6	6	344, 436	38	9	448
8	5	466	Παροιμίες Σολομώντος		
11	3	56	3	3	346, 356
11	4	60	10	9	84
13	31	32	12	28	114
15	2	176	20	6	470
22	1	442	24	11	386
22	2	622	26	12	554
32	22	420	31	6	168
35	7	468	Ἐκκλησιαστής		
37	6	342	1	2	10
38	7	10	2	5	10
44	11	216	6	13	606
47	1	500	11	3	202
50	18 - 19	478	Ἔθνη ὁσμάτων		
52	6	22	1	2	68
54	15	226	Σοφία Σολομώντος		
61	4	512	1	4	86
79	13 - 14	514	11	23	464
85	10	500	14	15	152
103	5	168	Σοφία Σειράχ		
103	26	514	2	2	442
105	2	448	2	4	172
107	2	310	2	21	414
108	18	140	10	9	480
108	19	324	18	13	464
113	1 - 4	450	22	11	442
129	3	488	25	2	192
144	3	500	31	1	408
145	4	34	Ἰώβ		
			2	2	442
			2	4	172
			2	21	414
1	5	440	10	9	480
1	9 - 10	174	18	13	464
2	9	578	22	11	442
6	7	578	25	2	192
7	5	578, 344	31	1	408

32	10	132	7	9 - 11	174
			7	22	344
	Ἡσαΐας		10	16	162
			10	19	324
5	1 - 7	512	10	37	162
8	18	222	10	41	378
9	5	500	11	29	506, 492
40	15	466	12	25	454
49	15	176	15	27	339
52	5	510	18	23 - 35	470
52	7	326	19	4	184
53	12	542	22	32	144
58	7	522	24	43	316
58	8	468	25	24 - 30	316, 266
			25	34	360, 504
	Ἰεζεκιήλ		25	34 - 35	102
			25	35	384
13	19	138	25	44	346
18	14	150	26	21	518
28	3	482			
	Δανιήλ			Μάρκος	
			6	18	47
2	30	482	9	46	444
6	22	480	12	42	3384
	Ματθαῖος			Λουκᾶς	
3	3	326	1	6	372
5	6	318	6	30	386
5	12	492	6	36	492
5	20	40	10	19	290, 514
5	22	74, 138	12	35	308
5	29	392	14	33	196, 522
5	39	118	16	9	372
5	45	72	16	19 - 31	344
6	14 - 15	118	16	24	410
6	24	146, 520	22	31 - 32	466
6	26	558	23	40	544
6	33	224			
7	1	142, 608		Ἰωάννης	
7	2	96, 16			
7	3	142	1	14	534

3	5	438	8	3	534
3	20	30, 144	8	18	328
7	7	286	8	38 - 39	292
11	11	314	12	16	554
13	4	536	12	18	392
13	14	506	12	20	462
13	35	454	13	2	196
14	12	484	13	7	164
15	16	466	13	8	390
15	20	492	15	20	460
16	20	128	15	27	370
17	14	284	16	18	290
19	15	488	16	20	290, 294

Πράξεις

2	46 - 47	86
3	12	484
4	32	458
8	18	480
8	25 - 26	480
12	5	224
14	5	484
16	12	348
16	16 - 40	458
16	18	290
17	28	428
20	31	126
28	1	328

Ρωμαίους

1	11 - 12	452
1	16	426
1	25	152
1	27	30
2	13	490
4	2	482
5	2	428
5	5	422
5	7 - 8	200
6	21	140
7	23	36

Α' Κορινθίους

2	27	292
3	13	524
3	18	86
4	3 - 4	488
4	4	292
4	6	426
5	1	124
5	7	308
6	1	488
6	17	212, 216
7	4	242
7	5	234
9	23	378
11	3	210
11	6	94
11	18	186
11	30	598
13	12	436
14	35	218
15	32	12
16	4	468
16	10	594
16	10 - 12	300
16	13	300

Β' Κορινθίους

1	8 - 10	466
---	--------	-----

1	9	422	4	31	78
1	14	454	4	31 - 32	100
2	4	128, 366	4	32	118
2	11	290	5	2	118
4	5	276, 488, 538	5	3	124
5	4	128	5	4	124
6	4	446	5	5 - 6	138
6	14	134	5	7 - 8	140
8	9	492	5	8	200
8	13	402	5	9 - 10	140
8	15	316	5	11 - 13	142
9	2	460	5	14	144
9	7	382	5	15	326
11	3	212	5	15 - 17	162
11	29	128, 600	5	17 - 18	166
12	9 - 10	376	5	18 - 21	170
			5	21	216, 272
			5	22 - 22	192
			5	24 - 25	198
			5	25 - 26	200
			5	26 - 27	202
			5	28	206
			5	29	206
			5	30	206
			5	31	206, 210
			5	32	210
			5	33	112, 272
			6	1 - 3	246
			6	4	250
			6	5 - 8	270
			6	8	222
			6	10	280
			6	11	282
			6	12	284
			6	13	286, 300
			6	14	300
ö4	22 - 23 - 24	36	6	14 - 17	318
4	24	38	6	15	326
4	25 - 27	56	6	18 - 20	322
4	28	64	6	21	324
4	29 - 6	66	6	22	324
4	29 - 6	66	6	23	310
4	30	70	6	24	310

Γαλάτας

2	20	426, 430
3	4	458
3	13	542
3	25	192
5	6	446
6	9	314
6	14	428

Ἐφεσίους

3	21	294
4	17	8
4	17 - 19	28
4	19 - 20	30
4	20 - 21	32, 34
4	22	34
ö4	22 - 23 - 24	36
4	24	38
4	25 - 27	56
4	28	64
4	29 - 6	66
4	29 - 6	66
4	30	70

Ἑβραίουσ			Α' Πέτρου		
4	10	314	5	8	514
4	12	322			
10	32 - 33	460		Α' Ἰωάννου	
10	34	460			
11	6	328	3	9	40
13	17	366, 506	16	28	218

2. Εύρετήριον ὀνομάτων καὶ πραγμάτων

A

Ἄβεσσαλώμ 14. 484. 528. 550.
 Ἄβραάμ 222. 262. 334. 384.
 410.
 ἀγαθότησ 174. 176. 468. 470.
 546. 548.
 ἀγαθωσύνη 140.
 ἀγαλλίασισ 568.
 ἀγάπη 52. 118. 120. 122. 158.
 174. 190. 192. 194. 200.
 202. 210. 212. 214. 218.
 220. 226. 234. 236. 242.
 290. 292. 324. 336. 340.
 374. 376. 388. 392. 398.
 452. 454. 460. 470. 472.
 474. 476. 570. 590. 594.
 596.
 ἀγένεια 278.
 Ἄγαρ 226.
 ἄγγελοσ 450. 500. 502. 510. 546.
 550. 560.
 ἄγνοια 632.
 ἀγνότησ 446.
 ἀγνωμοσύνη 606.
 ἀγρυπνία 128. 334. 380. 408. 446.
 Ἄδὰμ 194. 206. 208.
 ἀδημονία 598.
 Ἄδησ 344. 436.

ἀδιαφορία 340.
 ἀδικία 48. 38. 372.
 ἀδολεσχία 338.
 ἀδοξία 610.
 Ἄδωναϊ 334.
 ἀηδία 36. 406.
 ἀθανασία 560.
 ἀθλιότησ 514.
 ἀθυμία 172. 242. 350. 358. 412.
 600. 616. 624.
 Αἴγυπτοσ 306. 308. 310. 450.
 480.
 αἰδώς 248. 462.
 αἶμα 284. 288. 486.
 αἴρεσισ 400. 494. 496.
 αἰρετικόσ, -οἱ 432. 510. 526.
 528. 534. 544. 596. 652.
 αἰσχροκέρδια 384. 606.
 αἰσχρολογία 66. 124. 128.
 αἰσχροτήσ 130.
 αἰσχύνη 12. 22. 50. 182. 232.
 234. 424. 542. 610.
 αἰχμαλωσία 480.
 ἀκαθαροσία 32. 572.
 ἀκαταστασία 446.
 ἀκολασία 34.
 ἀκροβυστία 630.
 ἀλαζονεία 296.
 ἀλγηδών 578.

ἀλήθεια 34. 40. 56. 58. 140. 144.
 146. 300. 302. 304. 306.
 308. 318. 330. 398. 400.
 402. 536. 542. 630.
 ἀλουργίς 532. 562. 674.
 ἀμάθεια 184.
 ἀμάρτημα, -τα 22. 52. 60. 64. 66.
 76. 38. 120. 142. 160. 206.
 282. 344. 346. 382. 428.
 436. 438. 440. 444. 470.
 524. 544. 576. 586. 616.
 622. 668. 670. 674.
 ἀμαρτία 24. 34. 36. 38. 44. 142.
 144. 278. 296. 340. 342.
 344. 362. 428. 434. 436.
 438. 470. 534. 538. 540.
 664.
 ἀμφιβολία 328. 616.
 Ἄννα 50. 252.
 ἀνάγκη 504.
 ἀναισθησία 32.
 ἀνάστασις 328. 526. 580. 660.
 664. 666.
 ἀνδραποδισμός 284.
 ἀνδρεία 324. 343. 484. 486. 488.
 ἀνελευθερία 484. 488.
 ἀνεξικακία 506.
 ἄνοια 518. 554. 580. 640.
 ἀνομία 134. 292. 344. 512.
 ἀνταπόδοσις 40. 328.
 ἀπάτη 12. 34. 36. 40. 140. 536.
 ἀπείθεια 138. 140. 294.
 ἀπέχθεια 488.
 ἀπληστία 152. 278.
 ἀποδημία 586.
 Ἄπολινάριος 494.
 ἀπολύτρωσις 70.
 Ἄπόλλων 426.
 ἀπόνοια 154. 202. 224. 480. 484.
 552. 554. 566. 572. 622.
 672.
 ἀπρονοησία 180.
 ἀπώλεια 230. 294. 396. 456. 494.

630.
 ἀργία 32. 38.
 Ἄρειανός, -οἱ 536. 540.
 Ἄρειος 306. 494. 496. 498.
 ἀρετή 42. 44. 54. 70. 118. 160.
 172. 224. 240. 244. 248.
 266. 270. 280. 312. 336.
 352. 362. 366. 368. 376.
 454. 462. 510. 542. 568.
 582. 644. 672.
 Ἄρης 148.
 ἀρμονία 132.
 ἀρπαγή 276. 460. 512. 644.
 ἀρχάγγελος, -οἱ 546.
 ἀρχισυνάγωγος 348.
 ἀσέβεια 152. 496.
 ἀσέλγεια 28. 30. 32. 42. 572.
 Ἄσια 368.
 ἀσχημοσύνη 46.
 ἀσωτία 168.
 ἀτιμία 674.
 αὐθεντία 628.
 αὐτάρκεια 610.
 αὐτεξούσιον 458. 570.
 αὐτοπικρία 18.
 ἀφθαρσία 150. 340. 342. 344. 664.
 Ἄφροδίτη 148.
 ἀφροσύνη 342.
 Ἄχαϊα 460.
 ἀχαριστία 480. 574. 606.
 Ἄχιλλεὺς 252.
 Ἄχιτόφελ 484.

B

Βαβυλῶν 482.
 βαναυσία 278.
 βάπτισμα 40. 326. 662. 670.
 βασκανία 336. 380. 406. 476. 478.
 Βενιαμίν 632. 634.
 Βερζελής 36.
 βία 404.
 βλακεία 640.

βλασφημία 8. 26. 30. 38. 66.
122. 124. 148. 574.
βοήθεια 282. 512.
βούλημα 502.

Γ

Γαλάτης, -αι 458. 624. 632.
γάμος 194. 216. 232. 240. 254.
γαστριμαργία 642.
γένενα 20. 30. 138. 140. 172.
384. 410. 412. 450. 468.
470. 522. 524. 526. 580.
606. 642.
γέννησις 660.
γνώσις 320.
γογγυσμός 572. 574. 582. 586.
Γραφή 648. 668.
δαιμόνιον, -α 344.
δαίμων, -ες 14. 286. 290. 320.
484. 512. 546. 640. 670.

Δ

Δανιήλ 480. 482.
Δαυῖδ 14. 440. 484. 488. 496. 552.
Δεβώρα 50.
δειλία 190. 286.
δεσμωτήριο 374. 398.
Δήμας 368.
διαβολή, -αῖ 62. 418.
διάβολος 24. 38. 42. 56. 60. 62.
64. 126. 130. 174. 240.
242. 282. 290. 292. 294.
296. 298. 310. 318. 320.
328. 330. 332. 402. 450.
478. 484. 514. 550. 566.
572. 578. 644.
δικαιοσύνη 38. 40. 42. 134. 140.
160. 292. 318. 326. 330.
342. 346. 388. 392. 504.
512. 634. 652. 658. 660.
662.

διχόνοια 224.
διωγμός 290. 661.
δόξα 136. 260. 262. 268. 284.
298. 304. 316. 328. 340.
360. 386. 392. 416. 442.
462. 470. 476. 480. 488.
500. 510. 520. 526. 528.
542. 546. 548. 552. 562.
586. 620. 622. 650. 666.
674.
δουλεία 146. 188. 190. 278. 306.
480.
δοῦλος 492. 494. 28. 534. 536.
540. 542.
δυσωδία 670.

Ε

Ἑβραῖος, -οῖ 328. 458. 572. 632.
634.
ἐγκλημα 346.
εἰδωλολατρεία 152. 154. 158. 282.
344. 672.
εἰδωλόλατρης 620.
εἶδωλον 148.
εἰρήνη 76. 214. 318. 320. 326.
338. 340. 362. 364. 440.
576. 604.
ἐκδικία 462.
ἐκκλησία 628.
ἐλεημοσύνη 356. 358. 360. 382.
392. 462. 468. 570.
ἐλεος 384. 420. 464.
ἐλευθερία 414.
Ἑλλήν, -ες 12. 20. 22. 372. 526.
550.
ἐλπίς 280. 328. 418. 420. 422.
482. 500. 512. 554. 580.
598. 650.
Ἑλωῖ 334.
ἐνέργεια 496. 498.
ἐντρέχεια 606.
ἐξάρτημα 450.

Ἐπαφρόδιτος 350. 352. 366. 464.
588. 594. 596. 598. 600.
602. 624.

ἐπήρεια 130.

ἐπιβουλή 418. 456. 636. 638. 646.

ἐπίγνωσις 632.

ἐπιείκεια 38. 42. 204. 230. 234.
478.

ἐπιθυμία 8. 34. 36. 40. 50. 68.
42. 124. 132. 136. 154. 192.
244. 286. 288. 296. 320.
328. 330. 336. 404. 410.
412. 432. 434. 444. 612.
646. 672.

ἐπιμέλεια 568.

ἐπιτορκία 128.

ἐπίσκοπος 364.

ἐπιτίμησις 352. 572.

ἐπιφάνεια 500.

ἐρεσχηλία 224. 478.

ἐριθεία 472. 476.

ἔρις 358. 396.

Ἐρυθρὰ θάλασσα 310.

ἔρωσ 194. 204. 206. 230. 240.

Εὔα 206. 292.

εὐαγγέλιον 592. 594. 624. 626.

εὐγένεια 204. 272. 278. 356. 634.
636. 674.

εὐγνωμοσύνη 482. 484. 534. 606.

εὐδοξία 448.

εὐδοκία 564. 570.

εὐεργασία 30. 70. 308. 480. 518.

εὐλάβεια 52. 68. 132. 148. 222.
236. 336. 386. 570.

εὐμάρεια 576.

εὐνοία 270. 272. 274.

εὐποιΐα 622.

εὐπραγία 40.

εὐσέβεια 164. 450. 484. 546. 558.
610.

εὐσπλαχνία 38. 70.

εὐστάθεια 440.

εὐτέλεια 532. 660. 674.

εὐτραπेलία 66. 124. 126. 128
130. 134.

εὐφημία 646.

εὐφροσύνη 200.

εὐωδία 118. 120. 124.

Ἐφεσσος 366.

ἔχθρα 164.

Z

ζάλη 580.

ζήλος 460. 462. 564.

ζηλοτυπία 202.

Ζημία 382. 608. 636. 638. 640
652. 654. 656.

ζόφος 670.

ζωή 418. 426. 432. 564. 582. 668

H

ἡδονή 32. 34. 36. 66. 142. 148
170. 190. 200. 204. 232
236. 238. 414. 496. 522
590. 600. 628. 642. 650

Ἡλεῖ 252.

Ἡλίας 384. 486.

Ἡρώδης 486.

Ἡσαΐας 262. 326.

Ἡσαῦ 16. 572.

Θ

θάνατος 34. 26. 150. 156. 208
252. 342. 410. 418. 422
424. 426. 428. 434. 444
464. 488. 492. 506. 516
518. 528. 532. 540. 542
560. 576. 584. 596. 598
600. 602. 618. 642. 662
664.

θέλημα 270.

θεότης 532. 540. 544.

Θεσσαλονικεύς, -εῖς 460. 590

θλίψις 126. 134. 172. 260. 290.
334. 338. 368. 374. 376.
378. 398. 446. 458. 626.
662.

θρασύτης 486. 488. 560.

θρῆνος 586.

θρησκεία 12.

θυμός 44. 64. 8. 10. 16. 18. 26.
30. 36. 44. 122. 124. 136.
148. 168. 182. 190. 242.
288. 290. 296. 298. 300.
328. 396. 416. 672.

θυσία 120. 124. 148. 150. 440.
478. 580. 584. 588.

θυσιαστήριον 576.

θωπεία 484.

I

Ἰακώβ 16.

Ἰεζάβελ 486.

Ἰεζεκιήλ 138, 310.

Ἰεριχὼ 314.

Ἰερουσαλήμ 310. 314. 486. 512.

ἱερωσύνη 464. 610.

Ἰεφανής 312.

Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ 312. 486.

Ἰλιγγος 580.

Ἰούδας 512. 516.

ἰουδαῖος, ἴοι 38. 40. 44. 308.
352. 364. 486. 488. 526.
542. 606. 626. 630. 634.

Ἰουδαϊσμός 626. 632.

Ἰουλιανός 260.

Ἰρος 236.

Ἰσαάκ 216. 222. 338.

Ἰσραήλ 512. 632. 634.

Ἰσραηλίτης, -αι 450. 572. 618.
620.

Ἰωάννης 326. 464.

Ἰωάννης ὁ Βαπτιστής 486.

Ἰωάννης ὁ Εὐαγγελιστής 466.
498. 534. 620.

Ἰώβ 174. 182. 344. 440. 516.

Ἰωσήφ 262. 480.

K

Καθαρός -οἱ 64.

Καῖν 154.

Καῖσαρ 488.

κακηγορία 608. 646.

κακία 38. 10. 12. 18. 26. 30. 32.
38. 42. 124. 140. 144. 158.
166. 200. 434. 460. 366.
414. 504. 510. 544. 560.
630. 646. 670. 672. 674.

κακουργία 272.

καρδία 366. 374. 390. 566. 630.

καρτερία 404.

κατάγνωσις 550.

κατάκρισις 488.

καταλαλιά 66.

κατάρα 42.

καταστροφή 646.

κατηγορία 380. 422.

κατόρθωμα 622.

καύχημα 574. 584.

καύχησις 630.

κενοδοξία 296. 406. 472. 476.
640.

κένωσις 538.

κηδεμονία 336. 604.

κήρυγμα 378. 394. 396. 400. 420.
422. 424. 602. 624.

κίνδυνος 236. 284. 330. 354. 376.
394. 398. 400. 418. 420.
422. 424. 430. 446. 456.
474. 488. 576. 594. 600.
602. 636. 662.

κλοπή 64. 356.

κολακεία 22. 242. 484. 486. 488.
κόλασις 140. 346. 402. 524. 544.
572. 574. 580. 614.

Κορίνθιος, -οἱ 362. 426. 572. 574.
590. 592.

Κόρινθος 366. 590.
 κοσμιότης 262. 438.
 Κρήτη 364.
 κρίσις 328.
 κτίσμα 496. 536.

Λ

Λάζαρος 314. 410.
 ληστής, -αί 410. 542. 544. 638.
 λιμός 414. 646. 670.
 λοιδορία 26. 66.
 Λουκάς 16. 348. 618.
 λύμη 336.
 λύπη 366. 382. 406. 464. 522.
 596. 598.

Μ

μακαριότης 414.
 Μακεδονία 348. 460. 590.
 Μακεδών, -ες 460.
 μακροθυμία 40.
 μαμμωνᾶς 134. 146. 148. 372.
 520. 522.
 μάννα 310.
 Μάνης 494.
 μανία 152. 156. 518. 544. 554.
 Μανιχαῖος, -οί 174.
 Μάρκελλος 494. 496.
 Μαρκίων 494. 496. 534.
 Μαρκιωνιστής, -αί 174.
 μαστίγωσις 34.
 ματαιότης 8. 10. 12. 14. 16. 20.
 28. 34.
 μεγαλειότης 546.
 μεγαληγορία 426.
 μεγαλωσύνη 500.
 μέθη 22. 168. 170. 642.
 μεθοδεία 282.
 Μεμφιθασοῦ 488.
 μέμψις 380.
 μέριμνα 408, 446.

μετριοφροσύνη 204.
 μικροψυχία 236.
 μισανθρωπία 154.
 μισθός 572. 586. 594. 606. 608.
 μῖσος 202.
 μνησικακία 64.
 μοιχεία 22. 32. 66. 68. 646.
 μυστήριον 210. 212. 292. 324.
 μωρία 554.
 μωρολογία 66. 124.
 Μωϋσῆς 124. 210. 212. 262. 310.
 312.

Ν

Νάβαλ 488.
 Νέρων 348.
 νηστεία 44. 446.
 νῆπις 332.
 νόμος 246. 248. 634. 652. 654.
 656. 658. 662.
 νουθεσία 250. 252. 256. 258. 264.
 266. 278. 516.
 Νῶε 262. 278.

Ο

όδύνη 134. 168. 374. 522.
 όδυρμός 126.
 οικονομία 434. 546. 628. 670.
 όλιγωρία 616.
 όλοκαύτωμα 478.
 όμόνοια 214. 222. 352. 456. 472.
 474.
 όμοτιμία 220.
 όμοψυχία 226.
 όνειδισμός 458.
 όργη 60. 68. 70. 8. 16. 18. 26.
 30. 34. 36. 38. 46. 122.
 124. 138. 140. 158. 162.
 164. 182. 190. 226. 298.
 396. 398. 402. 478. 568.
 όρκος 26.

όσιότης 40.
 Ούαλεντίνος 494.
 ούσια 498. 506. 508. 510. 540.
 548.
 ούσια ένυπόστατος 496.
 όφθαλμοδουλεία 272.

Π

πάθημα 458. 662.
 παιδεία 252. 258. 260. 264. 266.
 278.
 παιδεραστία 22. 32.
 παιδοκτονία 232.
 παιδοποιΐα 646.
 πανουργία 292.
 παννυχίς 332.
 παραίνεις 162. 240. 352. 356.
 564. 572. 608. 626.
 παραμυθία 382. 408. 438. 440.
 474. 512. 576. 588.
 παράνοια 554.
 παρανομία 342.
 παραπληξία 518. 672.
 παρρησία 322. 338. 360. 396. 418.
 422. 424. 426. 484. 488.
 550. 598. 630. 660.
 παρθενία 402.
 παροργισμός 60.
 Πάσχα 308. 310.
 Παῦλος 8. 28. 48. 52. 58. 60.
 68. 12. 24. 36. 38. 118.
 126. 138. 186. 188. 196.
 198. 200. 212. 220. 234.
 238. 242. 246. 256. 270.
 274. 288. 290. 294. 296.
 310. 312. 324. 328. 330.
 332. 338. 340. 348. 352.
 362. 370. 374. 378. 382.
 390. 396. 400. 418. 420.
 422. 426. 428. 444. 446.
 448. 450. 456. 462. 464.
 468. 474. 486. 488. 492.

494. 500. 502. 504. 538.
 544. 550. 554. 564. 566.
 572. 584. 588. 596. 598.
 600. 602. 604. 610. 616.
 618. 620. 628. 636. 640.
 666.
 Παῦλος ό Σαμοσατεύς 306. 494.
 496. 536.
 πειρασμός 50. 320. 378. 280. 458.
 474. 576. 612.
 πενία 306. 644.
 περιτομή 624. 626. 628. 630. 632.
 περιωδυνία 408.
 Πέρσης 556.
 Πέτρος 52. 238. 324. 364. 466.
 538. 614. 620.
 πήρωσις 578.
 πικρία 8. 10. 18. 26. 30. 38. 124.
 162. 166. 170.
 πίστις 164. 252. 318. 320. 324.
 326. 328. 330. 340. 350.
 354. 356. 426. 430. 436.
 440. 444. 452. 454. 456.
 466. 476. 510. 588. 652.
 660. 662.
 πλάνη 134.
 πλεονεξία 28. 30. 32. 44. 124.
 140. 148. 150. 152.
 154. 170. 278. 344. 520.
 560. 644.. 672.
 πολυπλαγμοσύνη 184. 186.
 πονηρία 10. 14. 164. 166. 174.
 284. 286. 288. 354. 452.
 568. 670.
 πόνος 636.
 πορνεία 22. 32. 124. 130. 132.
 140. 170. 570. 646. 672.
 πορφυρόπολις 348.
 πρεσβύτερος 364.
 προαίρεσις 156. 190. 274. 288.
 354. 398. 412. 416. 504.
 568. 632. 634. 642. 668.
 προθυμία 252. 330. 336. 376.

422. 368. 570. 634. 670.
 προκοπή 444. 452.
 πρόνοια 54. 58. 172. 176. 180.
 192. 198. 200. 266.
 προσεδρεία 332.
 προσευχή 322. 332.
 προσήλυτος 632. 634.
 προσωποληψία 278.
 πρόφασις 584.
 πρωτοτόκια 572.
 πύρωσις 28. 32.

Ρ

ραθυμία 286. 294. 566. 570. 622.
 670.
 Ῥαχήλ 50.
 Ρεβέκκα 50. 338.
 Ρωμαῖος, -οι 362. 426. 452. 600.
 630.
 Ρώμη 364. 368.

Σ

Σάββατον 628.
 Σαβαώθ 334. 512.
 Σαβέλλιος 494. 496. 498.
 Σαμουήλ 252.
 Σάρρα 50. 216. 222. 226.
 σάρξ 194. 206. 208. 210. 212.
 216. 220. 226. 240. 270.
 272. 284. 288. 306. 342.
 426. 430. 432. 434. 444.
 446. 450. 464. 496. 534.
 538. 540. 544. 546. 578.
 606. 612. 624. 628. 630.
 632. 660. 662. 664.
 σατανᾶς 294. 466.
 Σαούλ 488.
 Σεμεεὶ 486. 552.
 σεμνολόγημα 630.
 σεμνότης 52. 238. 438.
 Σεραφίμ 72.

Σήθ 278.
 Σιβᾶς 484.
 Σίλας 348.
 σκῆψις 584.
 σκιαγραφία 630.
 σκληραγωγία 46.
 σκοπὸς 364.
 σκοτομώνη 30.
 σοφία 16. 212. 482. 548.
 σταυρὸς 208. 492. 528. 540.
 544.
 στενοχώρια 290. 446. 662.
 στρέβλωσις 34.
 ουγκατάβασις 218.
 συμπάθεια 438. 472.
 συμφορὰ 344. 580.
 σύνεσις 244. 324.
 συννεφιά 580.
 συνήθεια 584. 586. 598. 640.
 συνουσία 210.
 Συρία 512.
 σωτηρία 126. 198. 298. 322. 402.
 420. 430. 448. 456. 478.
 494. 512. 164. 568. 598.
 620. 668. 670.
 Σωφρόνιος 494. 496.
 σωφροσύνη 30. 52. 230. 234.
 342. 560.

Τ

ταλαιπωρία 36. 330. 444. 592.
 ταπεινοφροσύνη 292. 352. 420.
 452. 472. 476. 478. 480.
 482. 484. 486. 488. 492.
 494. 502. 504. 506. 508.
 528. 532. 540. 552. 554.
 572. 632.
 ταπείνωσις 172. 504. 536. 538.
 542. 554.
 τελώνης 552.
 τέρψις 640.
 τιμή 12. 28. 26. 260. 268. 298.

386. 416. 470. 478. 526.
546. 548. 550. 552. 562.
564. 572. 586. 592. 604.
622. 650. 674.

Τιμόθεος 168. 348. 350. 362. 364.
584. 588. 590. 592. 594.
616. 618. 624.

τιμωρία 398. 402. 526. 580. 598.
614.

Τίτος 364.

τρόμος 564. 566. 568.

τροφή 12. 32. 34. 46. 48. 158.
190. 446.

Τυλικός 324.

τυραννίς 516.

τύφος 10. 46. 190. 636. 638. 640.

Υ

ύβρις 12. 66. 72. 74. 42. 130.
198. 228. 230. 240. 278.
376. 460. 486. 548. 640.

ύπακοή 198. 212. 264. 276.
550.

ύπεροψία 154. 202. 262. 560.

ύπομονή 445. 670.

ύπόστασις 498.

ύποταγή 220. 508.

Φ

φαντασία 536.

Φαραώ 482.

Φαρισαῖος 40. 552. 634.

φαιλότης 166.

φθόνος 32. 200. 262. 336. 358.
396. 404. 416. 368.

φθορά 12. 340. 342. 344.

φιλανθρωπία 28. 40. 54. 70. 72.
30. 46. 146. 160. 190. 244.

268. 298. 316. 338. 346.
360. 368. 386. 416. 464.
470. 526. 558. 562. 620.
622. 648. 650.

φιλαργυρία 146. 516. 518. 520.
φροντίς 624.

φύσις 546.

φωσσάτον 316.

Χ

χάλιψ 312.

Χανααία 332. 626.

χαρά 364. 366. 444. 452. 474.
584. 600. 626.

χάρις 28. 46. 160. 190. 268. 290.
298. 316. 320. 324. 346.
362. 364. 374. 376. 378.
386. 416. 420. 464. 470.
482. 492. 496. 524. 526.
562. 580. 622. 650.

χάρισμα 322. 452. 458. 570.

Χερουβιμ 72. 74. 314.

χρηστότης 38.

Χριστιανή 484.

Χριστιανισμός 352. 626.

Χριστιανός, -οί 526. 596.

Ψ

ψευδοπροφήτης 138.

ψεῦδος 34. 56. 64. 178. 304.

ψυχή 418. 244. 572. 584. 592.
598. 600. 624. 628. 630.
666. 668. 672. 674.

Ω

ώμότης 72.

ώφέλεια 440. 452. 516.

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Σελις
ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΟΣ ΕΦΕΣΙΟΥΣ	8—351
'Ομιλία IB'	8—27
» IG'	28—55
» ID'	56—77
» IE'	78—99
» IST'	100—117
» IZ'	118—139
» IH'	141—161
» IO'	162—191
» K'	192—245
» KA'	246—269
» KB'	270—299
» KG'	300—317
» KD'	318—351
ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΟΣ ΦΙΛΙΠΠΗΣΙΟΥΣ	352—675
'Ομιλία A'	352—361
» B'	362—387
» Γ'	388—417
» Δ'	418—443
» E'	444—471
» ΣΤ'	472—491
» Ζ'	492—527
» Η'	528—563
» Θ'	564—587
» I'	588—623
» IA'	624—651
» IB'	652—675
ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ	675—691
1. Εύρετήριον χωρίων τῆς Γραφῆς	675—683
2. Εύρετήριον ὀνομάτων καὶ πραγμάτων	683—691

Στοιχειοθεσία, Έκτύπωση

**ΤΥΠΟ
EXPRESS**

Βελισσαρίου 35 ☎ 841-628

Βιβλιοδεσία:

Άφοι **ΒΑΡΟΥΣΙΑΔΗ**

Κεντρική πώλησις:

Βιβλιοπωλείον «ΒΥΖΑΝΤΙΟΝ»

ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΜΕΡΕΤΑΚΗ

Άρμενοπούλου 19 — Θεσσαλονίκη — Τηλ. 205-965

ΕΚΔΟΘΕΝΤΑ ΕΡΓΑ

Α' ΑΠΑΝΤΑ Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

- Τόμος 1ος Ἐπιστολαὶ
» 2ος Ἐπιστολαὶ
» 3ος Ἐπιστολαὶ
» 4ος Ὁμιλίαι εἰς Ἑξαήμερον
» 5ος Ὁμιλίαι εἰς Ψαλμοὺς
» 6ος Ὁμιλίαι ἠθικαὶ καὶ πρακτικαὶ
» 7ος Ὁμιλίαι δογματικαὶ - περιστατικαὶ - ἐγκωμιαστικαὶ -
παιδαγωγικαὶ
» 8ος Ἀσκητικὰ ("Ὅροι κατὰ πλάτος)
» 9ος Ἀσκητικὰ ("Ὅροι κατ' ἐπιτομήν)
» 10ος Δογματικὰ ἔργα

Β' ΑΠΑΝΤΑ Μ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

- Τόμος 1ος Ἀπολογητικὰ (Κατὰ εἰδώλων, Περί ἐνανθρω-
πήσεως)
» 2ος Δογματικὰ Α' (Λόγοι κατὰ Ἀρειανῶν Α-Β)
» 3ος Δογματικὰ Β' (Λόγοι κατὰ Ἀρειανῶν Γ-Δ).
» 4ος Δογματικὰ Γ'
» 5ος Ἑρμηνευτικὰ Α'
» 6ος Ἑρμηνευτικὰ Β' (Ἐξηγήσεις εἰς τοὺς Ψαλμοὺς)
» 7ος Ἑρμηνευτικὰ Γ' (Ἐξηγήσεις εἰς τοὺς Ψαλμοὺς)
» 8ος Ἱστορικοδογματικὰ Α'
» 9ος Ἱστορικοδογματικὰ Β'
» 10ος Ἱστορικοδογματικὰ Γ'
» 11ος Ἀσκητικὰ
» 12ος Διάφορα ἀμφιβαλλόμενα

Γ' ΑΠΑΝΤΑ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ

- Τόμος 1ος Προσωπικαὶ Σχέσεις καὶ Ἐκκλησιαστικὴ
Διακονία Α'
» 2ος Προσωπικαὶ Σχέσεις καὶ Ἐκκλησιαστικὴ
Διακονία Β' (ὑπὸ ἐκδοσιν)
Τόμος 3ος Ἀπολογητικὰ ἔργα
» 4ος Δογματικὰ
» 5ος Ἑορταστικοὶ - Ἠθικολογικοὶ Λόγοι
» 6ος Ἐγκωμιαστικοὶ καὶ Ἐπιτάφιοι Λόγοι
» 7ος Ἐπιστολαὶ (ὑπὸ ἐκδοσιν)
» 8ος Ἐπη Δογματικὰ
» 9ος Ἐπη Ἠθικὰ (ὑπὸ ἐκδοσιν)
» 10ος Ἐπη εἰς Ἐαυτὸν (ὑπὸ ἐκδοσιν)
» 11ος Ἐπη εἰς Ἐτέρους (ὑπὸ ἐκδοσιν)

Δ' ΑΠΑΝΤΑ ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ

- Τόμος 1ος Δογματικὰ Α' ("Ἐκδ. ἀκριβῆς τῆς Ὁρθ. πίστεως)

Ε' ΑΠΑΝΤΑ ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

- Τόμος 3ος Ὁμιλίες εἰς τὴν Γένεσιν (ΚΔ' - ΜΑ').
- » 9ος Ὑπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον Α' (Ὁμιλίες Α' - Κ').
  - » 10ος Ὑπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον Β' (Ὁμιλίες ΚΑ' - ΜΗ').
  - » 11ος Ὑπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον Γ' (Ὁμιλίες ΜΘ' - ΟΕ').
  - » 12ος α) Ὑπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον Δ' (Ὁμιλίες ΟΣΤ' - ΞΑ')
β) Ὑπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον (Ὁμιλίες Α' - ΙΘ').
  - » 13ος Ὑπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον (Ὁμιλίες Κ' - ΝΔ').
  - » 14ος Ὑπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον (Ὁμιλίες ΝΕ' - ΠΗ') (ὑπὸ ἔκδοσιν).
  - » 18ος Ὑπόμνημα εἰς τὴν πρὸς Κορινθίους Α' (Ὁμιλίες Α' - ΚΒ').
  - » 18Α Ὑπόμνημα εἰς τὴν Α' πρὸς Κορινθίους (Ὁμιλίες ΚΒ' - ΜΔ').
  - » 20ος Ὑπόμνημα εἰς τὴν πρὸς Κορινθίους Β', (Ὁμιλίες ΚΕ' - Λ'), εἰς τὴν πρὸς Γαλάτας καὶ εἰς τὴν πρὸς Ἐφεσίους (Ὁμιλίες Α' - ΙΑ').
  - » 21ος Ὑπόμνημα εἰς τὴν πρὸς Ἐφεσίους (Ὁμιλίες ΙΒ' - ΚΔ'), εἰς τὴν πρὸς Φιλιππησίους (Ὁμιλίες Α' - ΙΒ').
  - » 28ος Ποιμαντικά καὶ Ἀσκητικά Α'.
  - » 31ος Κατηχητικά καὶ ἠθικά Β' - Περιστατικά Α'.
  - » 32ος Ὁμιλίες Περιστατικά Β'.

ΣΤ' ΦΙΛΟΚΑΛΙΑ

- Τόμος 1ος Ἀποφθέγματα Γερόντων.
- » 22ος Νικ. Καβάσιλα, Ἑρμηνεία εἰς τὴν Θ. Λειτουργίαν - Περὶ τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς.

Ζ' ΑΠΑΝΤΑ ΕΥΣΕΒΙΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ

- Τόμος 1ος Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Βιβλία Α' - Γ')
- » 2ος Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Βιβλία Δ' - ΣΤ')
  - » 3ος Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Βιβλία Ζ' - Ι').

Η' ΤΑ ΜΑΡΤΥΡΙΑ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ

Θ' ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΗΣ

- Τόμος 1ος Δογματικά Α' (Πῶς τρία πρόσωπα λέγοντες, Κατὰ Εἰμαρμένης, Διάλογος περὶ ψυχῆς καὶ Ἀναστάσεως, Λόγος Κατηχητικὸς μέγας).